อภิธมฺมตฺถวิภาวินิยา
ปญฺจิกา นาม อตฺถโยชนา
ทุติโย ภาโค

----

[๑] ยา ธมฺมชาติ สทฺทหติ อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ สทฺธา ฯ สํปุพฺโพ ธา สทฺทหเน อิตฺถิยมติยโว วาติ อ อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย วคฺคนฺตํ วชาทีหิติอาทินา นสฺส โท ฯ

ติตฺถิยสาวกานํ อวตฺถุภูเตสู ติตฺถิยาทีสุ สทฺทหนํ นิวตฺเตตุํ พุทฺธาทีสุ ปสาโทติ วุตฺตํ ฯ พุทฺธา อาทิ เยสํ ธมฺมาทีนํ เต พุทฺธาทโย ฯ ปสาทนํ ปสาโท ฯ สา สทฺธา สมฺป...ขณา ฯ สมฺปยุตฺตานนฺติ ปสาทนาติ ปเท กมฺมํ ฯ ปสาทนํ อนาวิลภาว-กรณํ ลกฺขณเมติสฺสาติ ปสาทนลกฺขณา ฯ

[๒] กถํ วิยาติ อาห อุทกปฺปสาทกมณิ วิยาติ ฯ อุทกํ ปสาเทตีติ อุทกปฺปสาทโก โย มณิ ฯ มโนติ มหคฺฆภาวํ คจฺฉตีติ มณิ ยํ รตนํ ฯ มนุ ญาเณ มุนาทีหิ จิ กฺวจิ ธาตูติอาทินา นสฺส ณตฺตํ ฯ อุทกปฺปสาทโก จ โส มณิ จาติ อุท...มณิ รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส อุทกปฺปสาทมณิ ฯ

อภิธมฺมตฺถวิภาวินิยา หน้า 2

[๓] สรณํ อารมฺมณสฺส สรณกิริยา สติ ฯ สร จินฺตายํ อิตฺถิมติยโว วาติ ติ ขมขนหนรมาทีนมนฺโต ฯ สํ ภุโส มุสติ มุยฺหตีติ สมฺโมโส โย โมโห ฯ สํปุพฺโพ มุส โมเห วิส...โต ณ ฯ น สมฺโมโส อสมฺโมโส ฯ สา สติ สมฺป...ขณา ฯ สมฺปยุตฺตานนฺติ สรณาติ ปเท กมฺมํ ฯ สมฺปยุตฺตานํ สราปณํ สรณํ สรณํ ลกฺขณเมติสฺสาติ สรณลกฺขณา ฯ

[๔] ยา ธมฺมชาติ กาย...ทีหิ หิริยติ ชิคุจฺฉติ อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ หิริ ฯ ชิคุจฺฉตีติ อิทํ อธิปฺปายวเสน วุตฺตํ ฯ กาย...ทีหีติ ชิคุจฺฉตีติ ปเท เหตุ ฯ หิริ ชิคุจฺฉายํ มุนาทีหิ ฯ สา หิริ ปา...ขณา ฯ ปาปโตติ ชิคุจฺฉนาติ ปเท อปาทานํ ฯ ชิคุจฺฉิยเต ชิคุจฺฉนํ ชิคุจฺฉนํ ลกฺขณเมติสฺสาติ ชิคุ...ขณา ฯ

[๕] ยํ ธมฺมชาตํ โอตฺตปฺปติ อิติ ตํ โอตฺตปฺปํ ฯ อวปุพฺโพ ตป อุพฺเพเค ฯ ตํ โอตฺตปฺปํ ปาป...ขณํ ฯ ปาปโตติ อุตฺตาสาติ ปเท อปาทานํ ฯ อุตฺตสเต อุตฺตาโส ฯ อุปุพฺโพ ตส อุพฺเพเค ภเว จ ฯ อุตฺตาโส ลกฺขณเมตสฺสาติ อุตฺตา... ลกฺขณํ ฯ

[๖] อิเมสํ ทฺวินฺนํ วิเสเส โลกุปมาย ปากฏํ กโรนฺโต อาห อตฺตคารวตฺยาทึ ฯ อตฺตคารววเสน...โอตฺตปฺปํ ฯ

ทุติยปริจฺเฉทตฺถโยชนา หน้า 3

สุขทุกฺขํ อทติ ภกฺขตีติ อตฺตา โย กาโย ฯ คารียเต ครุ โย อตฺตา วธุยา คาริยเต มานิยเต อิติ โส อตฺตา ครุ กมฺมสาธนํ ฯ ครุโน ภาโว คารวํ อตฺตคารวสฺส วโส สมฺพชฺฌนํ อตฺต...วโส ฯ สตฺเต นิรยํ ปาเปตีติ ปาโป โย อกุสลธมฺโม ฯ ชิคุจฺฉิยเต ชิคุจฺฉนํ ภาวสาธนํ ฯ กุลตีติ กุลํ โย วํโส กุลติ อวิจฺฉินฺนํ หุตฺวา ปวตฺตติ อิติ โส วํโส กุลํ ฯ กุล สนฺตาเน สพฺพ...วาติ อ ฯ ปญฺจหิ กามคุเณหิ อตฺตนิ สตฺเต พนฺธตีติ วธุ ยา นารี ปญฺจหิ...พนฺธติ อิติ ตสฺมา สา นารี วธุ สุณิสา ฯ พนฺธ พนฺธเน กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโยติ อุ กฺวจิ ธาตูติอาทินา พนฺธสฺส วธาเทโส ฯ กุเล วธุ กุลวธุ ฯ ปรสฺมึ คารวํ ปรคารวํ ปรคารวสฺส วโส ปรคารววโส ฯ อุตฺตสิยเต อุตฺตาโส ภาวสาธนํ ฯ ขตฺติยาทีหิ วิเสเสน เอสิยเตติ เวสิยา ยา นารี ขตฺติยาทีหิ วิเสเสน เอสิยเต คเวสิยเต อิติ สา นารี เวสิยา คณิกา ฯ วิปุพฺโพ อิส คเวสเน โณฺย ณโลปวุฑฺฒิ ยถาคมมิกาโร อิตฺถิย... จโย ฯ ขตฺติยาทีหิ วิเสเสน อิจฺฉิยเตติ วา เวสิยา ยา นารี ฯ อิสุ อิจฺฉากนฺตีสุ ฯ เสสํ ปุพฺพํว ฯ

อตฺต...วเสนาติ ชิคุจฺฉนาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปาปโตติ ชิคุจฺฉนาติ ปเท อปาทานํ ฯ ชิคุจฺฉนโตติ วิยาติ ปเท เหตุ ฯ กุลวธูติ อุปมา ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ หิรีติ

ลิงฺคตฺโถ ฯ ปร...เสนาติ อุตฺตาสนาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปาปโตติ อุตฺตาสนาติ ปเท อปาทานํ ฯ อุตฺตาสนโตติ วิยาติ ปเท เหตุ ฯ เวสิยาติ อุปมา ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ โอตฺตปฺปนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๗] โลภ...อโลโภ ฯ โส อโลโภ อารมฺม...ภิกฺขุ วิย ฯ ปตติ เอตฺถาติ ปกฺโข ธมฺโม เอตฺถ โกฏฺฐาเส ปตติ ปวิสติ อิติ โส ปกฺโข อโลโภ ฯ ปต ปตเน กาเลตฺยาทินา ข กฺวจิ ธาตูติอาทินา ธาตฺวนฺตโลโป วคฺเค ฯ ปฏิวิรุทฺโธ ปกฺโข ปฏิปกฺโข กมฺมธารโย ฯ โลภสฺส ปฏิปกฺโข โลภปฏิปกฺโข จตุตฺถีตปฺปุริโส ฯ น โลโภ อโลโภ นนิปาตปุพฺพกมฺมธารโย ฯ นสทฺโท วิรุทฺธวาจโก ฯ อตฺตนฺนสฺส[๑] ตปฺปุริเส ฯ

โลภ...ปกฺโขติ สญฺญี ฯ อโลโภติ สญฺญา ฯ โสติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อารมฺมเณติ อลคฺคาติ ปเท อาธาโร ฯ จิตฺตสฺสาติ ตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อล...ขโณติ โสติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

ลญฺชนํ ลคฺโค ภาวสาธนํ ฯ ลช สงฺเค โณฺย ฯ วทมทาทินา ณฺยสฺส ภาวสาธนํ ฯ ลช สงฺเค โณฺย จ จิตฺตสฺส ตํ อลคฺคํ อลคฺคสฺส ภาโว อลคฺคตา อลคฺคตา ลกฺขณํ ยสฺส อโลภสฺส โส อลคฺคตาลกฺขโณ ฯ อมุจฺจีติ มุตฺโต โย ภิกฺขุ ฯ มุจ โมจเน พุธ...ริ อตีเต ฯ

๑. นสฺส อตฺตนฺติ อธิปฺปาโย ฯ

ภุชาทีนมนฺโต โน ทฺวิ จ ฯ มุตฺโต จ โส ภิกฺขุ จาติ มุตฺต-
ภิกฺขุ ขีณาสวภิกฺขุ ฯ โส หิ มุตฺตราคตฺตา กตฺถจิ มมายรหิโต
โหติ

[๘] โทสสฺส ปฏิปกฺโข โทสปฏิปกฺโข ฯ น โทโส
อโทโส ฯ โส อโทโส อ...วิย ฯ จณฺฑิกสฺส ปุคฺคลสฺส
ภาโว จณฺฑิกฺกํ ผรุสภาโว ฯ อตฺถโต ปน โกโธเยว ฯ น
จณฺฑิกฺกํ อจณฺฑิกฺกํ อผรุสภาโว อจณฺฑิกฺกํ ลกฺขณํ ยสฺส โส
อจ...ขโณ ฯ อนุรูปํ กุลติ ปวตฺตตีติ อนุกุโล โย มิตฺโต ฯ
กุล คติมฺหิ ฯ คติ ปวตฺติ ฯ มิทติ พนฺธติ อตฺตนิ ปรนฺติ
มิตฺโต โย ชโน สุหทโย ฯ มิท พนฺธเน ฉทาทีหิ
ตตฺร ณ ภุชาทีนมนฺโต โน ทฺวิ จ ฯ เมทติ ปรํ สิเนหตีติ
วา มิตฺโต โย ชโน ฯ มิท สิเนหเน ฯ เสสํ ปุพฺพํ ว ฯ
อนุกุโล จ โส มิตฺโต จาติ อนุกุลมิตฺโต ฯ

[๙] เตสุ เตสุ ธมฺเมสูติ อตฺตนา สมฺปยุตฺเตสุ เตสุ เตสุ
จิตฺตเจตสิกธมฺเมสุ ฯ ตตฺรสทฺโท วิจฺฉตฺถวาจโกติ ญาเปนฺโต
เตสุ เตสูติ วุตฺตํ ฯ อภิธมฺมาวตารฏีกายํ ปน เตสุ ธมฺเมสูติ
อวยปาโฐ เอกํ เตสูติ ปทํ ปหาย อุทฺธโฏ ฯ สพฺพตฺถ ปน
อฏฺฐกถาทีสุ เตสุ เตสูติ ปาโฐเยว อตฺถิ ฯ มชฺเฌ ฐิโต
อตฺตา สภาโว เอตสฺส ธมฺมสมุหสฺสาติ มชฺฌตฺตา มชฺฌตฺตสฺส
ภาโว มชฺฌตฺตตา ฯ ตตฺรมชฺฌตฺตตาติ อลุตฺตสตฺตมีตปฺปุริโส ฯ

สา ตตฺรมชฺฌตฺตตา จิตฺต...อสฺสานํ อชฺฌุเปกฺขโน สารถิ วิย ฯ จิตฺตญฺจ เจตสิกา จ จิตฺตเจตสิกา ฯ อุเปกฺขิยเต อุเปกฺขนํ ฯ อธิกํ อุเปกฺขนํ อชฺฌุเปกฺขนํ กมฺมธารโย ฯ อชฺฌุเปกฺขนํ ลกฺขณํ ยสฺสา สา อชฺฌุ...ขณา ฯ ยสฺส ตตฺรมชฺฌตฺตาย ฯ

สาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ จิตฺต...กานนฺติ อชฺฌุเปกฺขนาติ ปเท กมฺมํ ฯ อชฺฌุ...ขณาติ สาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๑๐] สมํ ปวตฺตนฺตีติ สมปฺปวตฺตา เย อสฺสา ฯ อสนฺติ ภกฺขนฺตีติ อสฺสา เย หยา ฯ อส ภกฺขเน สพฺพ...วาติ อ ฯ อสฺสทมาทโย สาเรตีติ สารถิ โย ชโน อสฺส...โย สาเรติ คเมติ อิติ โส ชโน สารถิ รถวาโห ฯ สร คติจินฺตายํ ตสฺสีลาทีสุ ณีตฺวาวี วาติ ณี อสํโยคานฺตสฺส วุฑฺฒิ การิเต กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโยติ รถิ กฺวจิ ธาตูติอาทินา รณีนํ โลโป ฯ สทฺทนีติยมฺปิ อสฺสทมาทโย สารสีโลติ สารถี กิญฺจาปิ กตฺถจิ สารถิ อิติ รสฺสตฺตปาโฐ ทิสฺสติ ตถาปิ โส สภาเวน รสฺสตฺตปาโฐ น โหติ ทีฆสฺส รสฺสตฺต-กรณปาโฐติ เวทิตพฺโพติ วุตฺตํ ฯ โมคฺคลฺลาเนปิ รสฺสตฺตปาโฐปิ ทิสฺสติ ฯ

สม...ตานนฺติ อสฺสานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อสฺสานนฺติ อชฺฌุเปกฺขโนติ ปเท กมฺมํ ฯ สารถีติ อุปมา ฯ

ทุติยปริจฺเฉทตฺถโยชนา หน้า 7

[๑๑] กายสฺส เวทนาทิกฺขนฺธตฺตยสงฺขาตสฺส กายสฺส ปสฺสมฺภนํ วูปสมนํ กายปสฺสทฺธิ ฯ ปสฺสมฺภนํ ปสฺสทฺธิ ฯ ปปุพฺโพ สํภ อุปสมฺภเน อิตฺถิยมติยโว วาติ ติ ธฌภเหหิ ธฌา จ ตสฺส โธ หจตุ...โท เธ นิคฺคหิตโลโป ฯ กายสฺส ปสฺสทฺธิ กายปสฺสทฺธิ ฉฏฺฐีตปฺปุริโส ฯ จิตฺตสฺสาติ ปสฺสมฺภนนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปสฺสมฺภนนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๑๒] อุโภปิ จ เอเต กายปสฺสทฺธิจิตฺตปสฺสทฺธิโย กาย...ขณา ฯ อุโภติ เอตาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปิสทฺโท อวยวาเปกโข ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ กายจิตฺตานนฺติ ทรถาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ทรนํ ฑาหนํ ทรโถ° ฯ ทรนฺติ ทหนฺติ สตฺตา เอเตหิ กิเลเสหีติ ทรถา อุทฺธจฺจาทิกิเลสา ฯ ทร ทาเห สมาทีหิ ถมา ฯ ธาตฺวนฺตโลโป น โหติ ฯ วูปสมนํ วูปสโม ทรถสฺส วูปสโม ทร...สโม ทรถวูปสโม ลกฺขณํ ยาสํ ปสฺสทฺธีนํ ตา ปสฺสทฺธิโย ทรถ...ขณา ฯ ทร...ขณาติ เอตาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๑๓] กายสฺส ลหุภาโว อครุภาโว กายลหุตา ฯ จิตฺตลหุตา ตถา ฯ อุโภ ปสฺสทฺธิโย กาย...ขณา ฯ ลงฺฆติ ปวตฺตติ ลหุภาเวนาติ ลหุ โย กาโย ฯ ลงฺฆ คติโสสเนสุ กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโยติ ณุ ฯ สินฺธาทโยติ โมฺคลฺลาน-

๑. ทรณํ ทหณํ ทรโถติปิ ทิสฺสติ ฯ

สุตฺเตน วา ณุ กฺวจิ ธาตูติอาทินา ฒสฺส วา หตฺตํ นิคฺค-
หิตโลโป ฯ ภวนฺติ พุทฺธิสทฺธา เอตสฺมา นิมิตฺตโตติ ภาโว
ปสฺสทฺธิ ฯ ลหุโน ภาโว ลหุตา ฯ ตถาสทฺโท อุปสํหรณตฺโถ ฯ
จิตฺตสฺส ลหุภาโว จิตฺตลหุตา น ครนฺตีติ ครู เย ธมฺมา สตฺเต
ครนฺติ หึสนฺติ อิติ เต ธมฺมา ครู ถีนมิทฺธาทโย ฯ ครุ
หึสายํ กาเลตฺยาทินา ณุ ฯ ครูนํ ภาโว ครุภาโว กาย-
จิตฺตานํ ครุภาโว กาย...ภาโว กายจิตฺตครุภาวสฺส วูปสมนํ
กาย...สโม ฯ โส ลกฺขณํ ยาสํ ตา กาย...ขณา ฯ

[๑๔] กายสฺส มุทุภาโว กายมุทุตา ฯ อุโภ ปสฺสทฺธิโย
กาย...ขณา ฯ มุทติ ตุสติ สตฺโต เอเตน กาเยนาติ มุทุ
เวทนาทิกาโย ฯ มุทุ โตสเน กาเล...ณฺวาทโยติ ณุ ฯ
มุทุโน ภาโว มุทุตา ฯ ถมฺภนฺติ สตฺตา เอเตหิ ธมฺเมหีติ
ถทฺธา ทิฏฺฐิมานาทโย ฯ ถภ ถมฺเภ พุธ...กตฺตริ ธฒ...
ฒา จ หจตุ...เธ ฯ ถทฺธานํ ภาโว ถทฺธภาโว กายจิตฺตานํ
ถทฺธภาโว กาย...ภาโย กายจิตฺตถทฺธภาวสฺส วูปสมนํ กาย...สโม
โส ลกฺขณํ ยาสํ ตา กาย...ขณา ฯ

[๑๕] กมฺมนิ ทานสีลาทิปุญฺญกิริยายํ สาธุ กมฺมญฺญํ ฯ
ตสฺส กมฺมญฺญสฺส ภาโว ปวตฺตินิมิตฺตํ กมฺมญฺญตา ฯ กรณํ
กมฺมํ ทานาทิกิริยา ฯ สาธนํ สิชฺฌนํ สาธุ ฯ สาธ สํสิทฺธิมฺหิ
กาเล...ณฺวาทโยติ ณุ ฯ กายสฺส กมฺมญฺญตา ทานสีลาทิกิริยายํ

สมตฺถตา กายกมฺมญฺญตา ฯ อกมฺมญฺญสฺส ภาโว อกมฺมญฺญภาโว กามจฺฉนฺทาทิกิเลสธมฺมา ฯ กายจิตฺตานํ อกมฺมญฺญภาโว กายจิตฺตากมฺมญฺญภาโว กาย...ภาวสฺส วูปสมนํ กาย...สโม โส ลกฺขณํ ยาสํ ตา กาย...ขณา ฯ

[๑๖] ปคุณสฺสาติ อคิลานสฺส ฯ กิเลสาพาธาภาวา ปกาเรน คุณยเต วณฺณิยเตติ ปคุเณ โย ขนฺโธ กมฺมสาธนํ ฯ คุณ วณฺณเน สพฺพ...วี วาติ อ ฯ ปกคุญฺญนฺติ อสทฺธาทิกิเลสาพาธวิคโม ฯ ปคุณสทฺทโต ณฺย ฯ ตเทว ปคุญฺญํ ปาคุญฺญตา สกตฺเถ ตา ฯ

อุโภ ปสฺสทฺธิโย กายจิตฺตานํ เคล...ขณา ฯ คิลานานํ กายจิตฺตานํ ภาโว เคลญฺญํ อสทฺธิยาทิปาปธมฺมา ฯ เคลญฺญสฺส วูปสโม เคล...สโม โส ลกฺขณํ ยาสํ ตา เคล...ขณา ฯ

[๑๗] อุชุกถาโวติ กุฏิลตฺตรกรมายาสาเถยฺยาทิกิเลสวูปสโม ฯ อรติกิเลสาภาวา อกุฏิลภาเวน ปวตฺตตีติ อุชุ โย กาโย ฯ อร คมเน กาเล...ณฺวาทโยติ ชุ กฺวจิ ธาตูติอาทินา อรสฺส อุ ฯ อุชุโน ภาโว อุชุภาโว ฯ อุชุ เอว อุชุโก ฯ สพฺพโต โกติ สพฺพโตสทฺเทน กาคโม ฯ อุชุกสฺส ภาโว อุชุกตา กายสฺส อุชุกตา กายุชฺกตา ฯ

ตา ปสฺสทฺธิโย กายจิตฺตานํ อาชฺ...ขณา ฯ กายจิตฺตานนฺติ อาชฺชวาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อุชุโน ภาโว อาชฺชวํ อาชฺชวํ

ลกฺขณํ ยาสํ ตา อาชฺชวลกฺขณา ฯ เอตา ฉยุคลา
ทรถวูปสมาทิลกฺขณา โหติ ฯ

[๑๘] เอตา กีทิเสหิ ปจฺจเยหิ สมุฏฺฐหนฺตีติ อาห ยถากฺ-
กมนฺติอาทึ ฯ ยถากฺกมํ ปน เอตา กายปสฺสทฺธิอาทโย ฉยุคลา
กาย...สมุฏฺฐานา ฯ

กมสฺส อนติกฺกมํ ยถากฺกมํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ
อารมฺภนํ ทรนํ อารมฺภา ฯ ภุสํ อารมฺโภ สารมฺโภ ทรโถ ฯ
สารมฺโภ อาทิ เยสํ ครุภาวาทีนํ เต สารมฺภาทโย ฯ อาทิสทฺเทน
ครุภาวถทฺธภาวอกมฺมญฺญภาวเคลญฺญภาวกุฏิลภาวานํ คหณํ ฯ
สารมฺภาทโย กโรตีติ สารมฺภาทิกโร โย ธาตุกฺโขโภ ฯ
ขุภนํ จลนํ โขโภ ฯ ขุภิ จลเน ภาเว จ ฯ ปฐวีอาทีนํ
จตสฺสนฺนํ ธาตูนํ โขโภ ธาตุกฺโขโภ ธาตุวิสมตา ฯ สารมฺภาทิ-
กโร จ โส ธาตุกฺโขโภ จาติ สา...โขโภ ฯ ปฏิวรุทฺธา
ปกฺขา ปฏิปกฺขา ฯ สารมฺภาทิกรธาตุกฺโขภสฺส ปฏิปกฺขา สาร...
ปกฺขา ฯ การณํ ปฏิจฺจ ผลํ เอติ ปวตฺตติ เอเตหิ ธาตุสมตา-
ทีหีติ ปจฺจยา ฯ ธาตุสมตา วาตปิตฺตเสมฺหปโกปาภาวสปฺปายอุตุ-
โภชนเสนาสนาทโย ฯ สารมฺภาทิกรธาตุกฺโขภปฏิปกฺขา จ เต
ปจฺจยา จาติ สาร...ปจฺจยา ฯ สารมฺภาทิกรธาตุกฺโขภปฏิปกฺข-
ปจฺจเยหิ สมุฏฺฐหนฺตีติ สารมฺภาทิ...สมุฏฺฐานา ยา ฉยุคลา
สารมฺภาทิ...เยหิ สมุฏฺฐหนฺติ อิติ ตา ฉยุคลา สาร...ฐานา ฯ

ยถากฺกมนฺติ สมุฏฺฐานาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ เอตาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ กายจิตฺตานนฺติ สารมฺภาทีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สาร...ธานาติ เอตาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

อิทํ วุตฺตํ โหติ เอตา เทฺว ปฐมยุคลา กายจิตฺตานํ สารมฺภกรธาตุกฺโขภปฏิปกฺขปจฺจยสมุฏฺฐานา เทฺว ทุติยยุคลา ครุภาวกรธาตุกโขภปฏิปกฺขปจฺจยสมุฏฺฐานา เทฺว ตติยยุคลา ถทฺธภาวกรธาตุกฺโขภปฏิปกฺขปจฺจยสมุฏฺฐานา เทฺว จตุตฺถยุคลา อกมฺมญฺญภาวกรธาตุกฺโขภปฏิปกฺขปจฺจยสมุฏฺฐานา เทฺว ปญฺจยุคลา เคลญฺญกรธาตุกฺโขภปฏิปกฺขปจฺจยสมุฏฺฐานา เทฺว ฉฏฺฐยุคลา กุฏิลภาวกรธาตุกฺโขภปฏิปกฺขปจฺจยสมุฏฺฐานาติ ฯ

[๑๘] กายสทฺโท สมุหวจโน ฯ โส เจตฺถ เวทนาทิกฺขนฺธตฺตยํ ฯ อติจฺฉาวเสน หิ สทฺโท วิสิฏฺฐวุตฺติ โหตีติ อาห กาโยติ เจตฺถาติอาทึ ฯ เอตฺถ เอเตสุ ฉสุ ยุคเลสุ กาโย อิติ จ เวทนาทิกฺขนฺธตฺตยสฺส คหณํ ฯ

จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ เวทนา อาทิ เยสํ สญฺญาทีนํ เต เวทนาทโย ฯ อาทิสทฺเทน สญฺญาสงฺขารานํ คหณํ ฯ เวทนาทโย จ เต ขนฺธา จาติ เวทนาทิกฺขนฺธา ฯ เวทนาทิกฺขนฺธานํ ตยํ เวทนา...ตยํ ฯ คหิยเต คหณํ ภาวสาธนํ ฯ

กาโยติ คหณนฺติ ปเท อากาโร ฯ เอตฺถาติ คหณนฺติ ปเท อาธาโร ฯ เวท...ยสฺสาติ คหณนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ คหณนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๒๐] กสฺมา อิเธว เทฺว เทฺว ธมฺมา วุตฺตา นนุ สมาธิอาทโย วิย เอเกเก ธมฺมา วตฺตพฺพาติ อาห ยสฺมา เอเตตฺยาทึ ฯ เทฺว เทฺว เอเต ธมฺมา ปสฺสทฺธิอาทโย ธมฺมา เอกโต...ธมฺเม กายจิตฺตทรถาทิเก ปจฺจนิกธมฺเม ยสฺมา หนนฺติ วินาเสนฺติ ตสฺมา อิเธว ปสฺสทฺธิอาทิเกเยว ทุวิธตา ภควตา วุตฺตา สมาธิอาทีสุ ทุวิธตา น วุตฺตา ฯ

อตฺตโน อนุรูปํ ยถาสกํ ฯ ปฏิปกฺขา จ เต ธมฺมา จาติ ปฏิปกฺขธมฺมา อุทฺธตาทิถีนาทิมิทฺธาทิกามจฺฉนฺทาทิอสทฺธาทิ-มายาทโย ฯ หรนฺตีติปิ อตฺถิ ฯ เอวสทฺโท สมาธิอาทโย นิวตฺเตติ ฯ เทฺว วิธา ปการา เยสํ ปสฺสทฺธิอาทีนํ เต ทุวิธา ทุวิธานํ ภาโว ทุวิธตา ฯ สมาธิ อาทิ เยสํ สทฺธาปญฺญาทีนํ เต สมาธิอาทโย ฯ

ยสฺมาติ หนนฺตีติ ปเท กิริยาปรามสนํ ฯ เอเต เทฺว เทฺวติ ธมฺมาต ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ธมฺมาติ หนนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ เอกโตติ หุตฺวาติ ปเท อาธาโร[๑] ฯ หุตฺวาติ หนนฺตีติ ปเท วิเสสนํ ฯ ยถากนฺติ หนนฺตีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ ปฏิ... ธมฺเมติ หนนฺตีติ ปเท กมฺมํ ฯ ตสฺมาติ วุตฺตาติ ปเท เหตุ ฯ อิเธวาติ วุตฺตาติ ปเท อาธาโร ฯ ทุวิธตาติ วุตฺตาติ ปเท

๑. ตติยาวิเสสเนน ภวิตพฺพํ ฯ

กมฺมํ ฯ นาติ วุตฺตาติ ปเท ปฏิเสโธ ฯ สมา...ทีสูติ วุตฺตาติ ปเท อาธาโร ฯ

น สมาธิอาทีสูติ สมาธิอาทโย เอเกเก หุตฺวา อุทฺธจฺจาทิปฏิปกฺขํ หนนฺติ ตสฺมา สมาธิอาทีสุ ทฺวิธตา น วุตฺตาตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๒๑] อปรมฺปิ การณํ ญาเปนฺโต อาห อปิจาติอาทึ ฯ อปิจ อปโร นโย จิตฺต...ภาโว โหติ กาย...วเสน ปสฺสทฺธาทิภาโว โหติ อิติ ตสฺมา ตทตฺถสนฺทสฺสนตฺถญฺจ เอตฺถ ปสฺสทฺธิอาทิเก ทฺวิธตา ภควตา วุตฺตาติ โยชนา ฯ

จิตฺตปสฺสทฺธิ อาทิ เยสํ จิตฺตลหุตาทีนํ เต จิตฺตปสฺสทฺธิอาทโย ฯ เอวสทฺโท รูปกายํ นิวตฺเตติ ฯ ปสฺสมฺภนํ ปสฺสทฺธิ ภาวสาธนํ ฯ ปสฺสทฺธิ อาทิ ยสฺส ลหุภาวาทิกสฺส โส ปสฺสทฺธาติ ฯ อาทิสทฺเทน ลหุมุทุกมฺมญฺญปคุณอุชุภาวานํ คหณํ ฯ ภวนํ ภาโว ปสฺสทฺธาทิ เอว ภาโว ปสฺสทฺธาทิภาโว ฯ กายปสฺสทฺธิ อาทิ เยสํ ลหุตาทีนํ เต กายปสฺสทฺธิอาทโย ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ รูปํ เอว กาโย รูปกาโย ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ เวทนาทิกฺขนฺธตฺตยํ ปสฺสทฺธิภาโวติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ ตาหิ กายปสฺสทฺธิอาทีหิ สมุฏฺฐาตีติ ตํสมุฏฺฐานํ ยํ รูปํ ตาหิ ...สมุฏฺฐาติ อิติ ตสฺมา ตํ รูปํ ตํสมุฏฺฐานํ ฯ นิคฺคหิตาคโม ฯ อุกฺกฏฺฐภาวํ นีตํ คตํ ปณีตํ ฯ นิ ปาปุณเน พุธ...ริ

โท ธสฺส จาติ จสทฺเทน นสฺส โณ กฺวจาทิมชฺฌุตฺยาทินา ทีโฆ ฯ ปณีตญฺจ ตํ รูปญฺจาติ ปณีตรูปํ ตํสมุฏฺฐานญฺจ ปณีตรูปญฺจาติ ตํ...รูปํ ฯ ผริยเต ผรณํ ฯ ตํสมุฏฺฐานปณีต-รูปสฺส ผรณํ ตํ...รณํ ฯ ตํสมุ...ผรณสฺส วโส สมฺพชฺฌนํ ตํสมุ...วโส ฯ โส อตฺโถ ตทตฺโถ ยถาวุตฺโต ปสฺสทฺธาทิ-ภาวสงฺขาโต อตฺโถ กมฺมธารโย ฯ ตทตฺถสฺส สนฺทสฺสนํ ปกาสนํ ตทตฺถสนฺทสฺสนํ ฯ จสทฺโท ปุริมนเย เหตุํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ

จิตฺต...อาทีหีติ โหตีติ ปเท กรณํ เหตุ วา ฯ จิตฺตสฺเสวาติ ปสฺสทฺธาทีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปสฺส...ภาโวติ โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ กาย...ทีหีติ โหตีติ ปเท เหตุ ฯ รูป...สาปีติ ปสฺสทฺธาทีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ตํส...วเสนาติ ปสฺสทฺธาทีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ วุตฺตาติ ปเท เหตุ ฯ ตท...นตฺถนฺติ วุตฺตาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ เอตฺถาติ วุตฺตาติ ปเท อาธาโร ฯ ทุวิธตาติ วุตฺตาติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๒๒] สพฺเพสมฺปิ โสภณานํ สาธารณา กสฺมา นิยเมน เอกนฺเตน เตสุ โสภเณสุ เจตสิกานํ อุปฺปชฺชนโต อิติ ตสฺมา เจตสิกา โสภณสาธารณา ฯ

โสภณานนฺติ สาธารณาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ สพฺพโสภณ-จิตฺตานํ คหณตฺถํ สพฺเพสมฺปีติ ปกฺขิตฺตํ ฯ สพฺเพสนฺติ โสภณานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อปิสทฺโท อวยวํ อเปกฺขติ ฯ สาธารณาติ

ิลิงฺคตฺโถ ฯ นิยเมนาติ อุปฺปชฺชนาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เตสูติ อุปฺปชฺชนาติ ปเท อาธาโร ฯ อุปฺปชฺชนโตติ สาธารณาติ ปเท เหตุ ฯ อิตีติ โสภ...รณาติ ปเท เหตุ ฯ โสภ... รณาติ สญฺญา ฯ โสภณานํ สาธารณา โสภณสาธารณา จตุตฺถีตปฺปุริโส ฯ

[๒๓] เอตาย วิรติยา สมฺมา วจนํ ปุคฺคลา วทนฺติ อิติ ตสฺมา สา วิรติ สมฺมาวาจา กิตนฺตตติยาตปฺปุริโส ฯ

สมฺมาติ ตติยตฺเถ นิปาโต ฯ สมฺมาติ วทนฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เอตายาติ วทนฺตีติ ปเท กรณํ ฯ วจ วิยตฺติยํ วาจายํ อิตฺถิย...โว วาติ อ อณฺเณสุ จ ปุน อา ฯ

[๒๔] เจตนาวิญฺญตฺติโย นิวตฺเตตุํ วจีทุจฺจริตวิรตีติ วุตฺตํ ฯ วจนฺติ เอตายาติ วจี ชนา เอตาย วิญฺญตฺติยา วจนํ วจนฺติ อิติ ตสฺมา สา วิญฺญตฺติ วจี ฯ วจ วิยตฺติยํ วาจายํ อิตฺถิ...วาติ อ นทาทิโต วา อี ฯ อีการนฺโตเยว วจีสทฺโท ฯ จริตพฺพนฺติ จริตํ ยํ ธมฺมชาตํ ชเนหิ จริตพฺพํ กตฺตพฺพํ อิติ ตํ ธมฺมชาตํ จริตํ ฯ ทุฏฺฐุ จริตํ ทุจฺจริตํ กมฺมธารโย ฯ ทุฏฺฐูติ จริตนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ วจิยา ทุจฺจริตํ วจีทุจฺจริตํ ฯ วจิยาติ ทุจฺจริตนฺติ ปเท กรณํ ฯ วิรมณํ วิรติ ฯ วิปุพฺโพ รมุ วิรมเณ อิตฺถิ...วาติ ติ คมขนหนรมาทีนมนฺโตติ ธาตฺวนฺตโลโป ฯ วจีทุจฺจริตโต วิรติ วจีทุจฺจริตวิรติ ฯ

[๒๕] สา วจีทุจฺจริตวิรติ มุสาวาทา...เวรมณี อิติ จตุพฺพิธา ฯ จตฺตาโร วิธา ปการา ยสฺสา วิรติยา สา จตุพฺพิธา ฯ มุสาติ อภูตวตฺถุวาจโก นิปาโต ตสฺมา มุสาติ ปทสฺส อภูตํ วตฺถุนฺติ อตฺโถ ฯ อภูตํ วตฺถุํ ตุจฺฉโต วทนฺติ เอเตนาติ มุสาวาดท ชนา เอเตน ธมฺเมน อภูตํ วตฺถุํ ตุจฺฉโต วทนฺติ อิติ ตสฺมา โส ธมฺโม มุสาวาโท เจตนา ทุติยา-ตปฺปุริสกรณสาธนํ ฯ มุสาสทฺทโต ทุติยา ฯ สพฺพาสมิจฺจาทินา โลโป ฯ มุสาสทฺทุปปโท วท วิยตฺติยํ วาจายํ ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ ณโลปวุฑฺฒิ ฯ วิรมนฺติ เอตายาติ เวรมณี ชนา เอตาย วิรติยา วิรมนฺติ อิติ ตสฺมา สา วิรติ เวรมณี ฯ วิปุพฺโพ รมุ รมเณ กตฺตุ...สุ จ อนกา ยุณฺวูนํ รหาทิโต โน ณ นทาทิโต วา อี เตสุ วุฑฺฒีติอาทินา วิการสฺส เอกาโร ฯ วิรมณํ วา เวรมณี ภาวสาธนํ ฯ วิปุพฺโพ รมุ นนฺทาทีหิ ยุ ฯ เสสํ ปุพฺพํว ฯ

ปิสติ สามตฺถิยํ[๑] สํจุณฺเณติ วิกฺขิปตีติ ปิสุณา ยา วาจา ฯ ปิส สํจุณฺณเน กตฺตุ...สุ จ ยุ อนกา ยุณฺวูนํ รหาทิโต โน ณ กฺวจิ ธาตูติอาทินา อสฺสุ อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย ฯ ปิยภาวํ สุญฺญํ กโรตีติ วา ปิสุณา ยา วาจา ปิย...อิติ ตสฺมา สา วาจา ปิสุณา ฯ ปิสุญฺญปุพฺโพ กร กรเณ กตฺตุ...สุ จ ยุ อโน รหาทิโต โน ณ กฺวจิ

๑. สามคฺคิยนฺติ มญฺเญ ฯ

ธาตูติอาทินา ยสทฺทสฺส ณสทฺทสฺส กรธาตุสฺส อการสฺส จ โลโป อาปจฺจโย ฯ ปิสุณํ วจนฺติ เอตายาติ ปิสุณาวาจา ชนา เอตาย ธมฺมชาติยา ปิสุณํ วจนํ วจนฺติ อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ ปิสุณาวาจา เจตนา ฯ มชฺเฌ อาการสฺส น รสฺโส ฯ วจ วิยตฺติยํ วาจายํ อิตฺถิยมติยโว วาติ อ อญฺเญสุ จ วุฑฺฒิ ปุน อาปจฺจโย ฯ

ปรํ ชนํ อุสฺสาเปติ ทาเหตีติ ปรุสํ ยํ วจนํ ปรํ ชนํ อุ...เหติ อิติ ตสฺมา ตํ วจนํ ปรุสํ อปฺปิยวจนํ ฯ ปรสทฺทุปปโท อุส ทาเห สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ ฯ ปรุสํ เอว ผรุสํ ฯ เตสุ วุฑฺฒีติอาทินา ปสฺส โผ ฯ ผรุสํ วจนฺติ เอตายาติ ผรุสวาจา ชนา เอตาย เจตนาย ผรุสํ...อิติ ตสฺมา สา เจตนา ผรุสวาจา ฯ ผรุสวาจาติปิ ฯ มชฺเฌ ทีโฆ ฯ

สนฺติ สุขหิตวาจโก อุปสคฺโค ฯ สํ สุขํ หิตญฺจ ผรตีติ สมฺผํ ยํ วจนํ สํ สุขํ หิตญฺจ ผรติ วิสรติ วินาเสติ อิติ ตสฺมา ตํ วจนํ สมฺผํ ฯ สํปุพฺโพ ผร วิสรเณ ฯ วิสรณํ วินาสนํ ฯ กฺวิ จ ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหิ กฺวิโลโป จ ฯ สมฺผํ ปลปติ เอเตนาติ สมฺผปฺปลาโป ชโน เอเตน ธมฺเมน สมฺผํ อนุปการํ ยงฺกิญฺจิ วจนํ ปลปติ กเถติ อิติ ตสฺมา โส ธมฺโม สมฺผปฺปลาโป ฯ ปปุพฺโพ ลป กถเน สพฺพโต... วาติ อ อญฺเญสุ จ ฯ

สาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ จตุพฺพิธาติ สาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ มุสา...มณีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ จตุพฺพิธาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ

[๒๖] กมฺมเมว กมฺมนฺโต สุตฺตนฺตวนนฺตาทโท วิย ฯ เอวสทฺโท กมฺมสฺส อนฺโตติ ตปฺปุริสํ นิวตฺเตติ ฯ อนฺตสทฺโท ตพฺภาเว วตฺตติ ฯ อนฺตสทฺโท วาจาสิลิฏฺฐตฺถํ ปกฺขิตฺโต ฯ สุตฺตํ เอว สุตฺตนฺตํ ฯ วนํ เอว วนนฺตํ ฯ สุตฺตนฺตญฺจ วนนฺตญฺจ สุตฺตนฺตวนนฺตํ ฯ สุตฺตนฺตวนนฺตํ อาทิ เยสํ พฺรหฺมชาลสุตฺตนฺตาทีนํ เต สุตฺต...ทโย ฯ

สมฺมา ปวตฺโต กายกมฺมนฺโต สมฺมากมฺมนฺโตติ ตติยา-ตปฺปุริโส ฯ สมฺมาติ นิปาโต ฯ ตโต นา สพฺพาสมิจฺจาทินา นาโลโป ฯ ปวตฺโตติ ปทํ ตติยาตปฺปุริสภาวํ สญฺญาปนตฺถํ ปกฺขิตฺตํ ฯ กายทฺวาเร ปวตฺโต กมฺมนฺโต กายกมฺมนฺโต ฯ กายสทฺโท วจีมโนกมฺมานํ นิวตฺตนตฺถํ ปกฺขิตฺโต ฯ

สมฺมาติ ปวตฺโตติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺโตติ กายกมฺมนฺโตติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ กาย...มนฺโตติ ปททฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ กายทุจฺจริตวิรตีติ ตสฺส สรูปํ ฯ

[๒๗] กาเยน ทุจฺจริตํ กายทุจฺจริตํ ฯ กายทุจฺจริตโต วิรติ กาย...รติ ฯ สา กายทุจฺจริตวิรติ ปาณา...มณี อิติ ติวิธา ฯ

อภิ.๑๐๖

ปาณสฺส อติปาโต ปาณาติปาโต ปาณวโธ ฯ น ทินฺนํ อทินฺนํ อทินฺนสฺส อาทานํ อทินฺนาทานํ ฯ กามิยเตติ กาโม โย เมถุนธมฺโม ชเนน กามิยเต อิจฺฉิยเต อิติ ตสฺมา โส เมถุนธมฺโม กาโม ฯ เมถุนวีติกฺกมสงฺขาเตสุ กาเมสุ มิจฺฉาจรณํ กาเมสุมิจฺฉาจาโร อลุตฺตสมาโส ฯ

สาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ติวิธาติ สาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิตีติ ติวิธาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ

เอเตน ธมฺเมน สตฺตา อาชีวนฺติ อิติ ตสฺมา โส ธมฺโม สมฺมาอาชีโว ฯ มิจฺฉาชีววิรตีติ อิทํ ตสฺส สรูปํ ฯ มิจฺฉา อาชีวนฺติ เอเตน กุหนาทินาติ มิจฺฉาชีโว ฯ วิรมณํ วิรติ ฯ มิจฺฉาชีวโต วิรติ มิจฺฉาชีววิรติ ฯ

[๒๘] สมฺมาอาชีวสฺส เภทํ ญาเปนฺโต อาห โสตฺยาทึ ฯ โส ปน สมฺมาอาชีโว อาชีว...สตฺตวิโธ วา โส สมฺมาอาชีโว กุหนา...พหุวิโธ ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อาชีวนํ ชีวิตสฺส วตฺตนํ อาชีโว อาชีวสฺส เหตุ อาชีวเหตุ ฯ กายทุจฺจริตญฺจ วจีทุจฺจริตญฺจ กายวจีทุจฺจริตํ ฯ เตสุ วุฑฺฒิติอาทินา ปุพฺพปเท อุตฺตรปทโลโป ฯ อถวา ฯ กาโย จ วจี จ กายวจี กายวจีหิ ทุจฺจริตํ กายวจีทุจฺจริตํ อาชีวเหตุ จ ตํ กายวจีทุจฺจริตญฺจาติ อาชีวเหตุ-กายวจีทุจฺจริตํ ฯ วิรมิยเต วิรมณํ ภาวสาธนํ ฯ วิรมณสฺส

วโส สมฺพชฺฌนํ วิรมณวโส ฯ สตฺต วิธา ปการา เอตสฺส
สมฺมาอาชีวสฺสาติ สตฺตวิโธ ฯ กุหนาติ ลาภสกฺการสิโลกสนฺนิสฺ-
สิตสฺส ปาปิจฺฉสฺส เตน เตน อุปาเยน วิมฺหาปนา กุหนา นาม ฯ
กุห วิมฺหาปน นนฺทาทีหิ ยุ อนกา ยุณฺวูนํ ฯ สา ติวิธา
ปจฺจยปฏิเสวนสามนฺตชปฺปิตอิริยาปถสณฺฐปนวเสน ฯ ตตฺถ จีวราทีหิ
นิมนฺติตสฺส ตทตฺถิกสฺเสว สโต ปาปิจฺฉตํ นิสฺสาย
ปฏิกฺขิปเนน เต จ คหปติเก อตฺตนิ สุปติฏฺฐิตสทฺเธ ญตฺวา ปุน
เตสํ อโห อยฺโย อปฺปิจฺโฉ น กิญฺจิ ปฏิคฺคณฺหิตุํ อิจฺฉติ
สุลทฺธํ วต โน อสฺส สเจ อปฺปมตฺตกมฺปิ ปฏิคฺคณฺเหยฺยาติ
นานาวิเธหิ อุปาเยหิ ปณีตานิ จีวราทีนิ อุปนาเมนฺตานํ ตทนุคฺ-
คหกามตญฺเญว อาวีกตฺวา ปฏิคฺคหเณน จ ตโต ปภูติ อปิ
สกฏภาเรหิ อุปนามเหตุภูตํ วิมฺหาปนํ ปจฺจยปฏิเสวนสงฺขาตา
กุหนา ฯ ปาปิจฺฉสฺเสว ปน สโต โอ เอวรูปํ จีวรํ ธาเรติ
โส สมโณ มเหสกฺโขติอาทินา อุตฺตริมนุสฺสธมฺมาธิคมปริทีปน-
วาจาย ตถา วิมฺหาปนํ สามนฺตชปฺปิตสงฺขาตา กุหนา นาม ฯ
ปาปิจฺฉสฺเสว ปน สโต สมาหิตสฺเสว สมฺภาวนาธิปฺปาเยน ปณิธาย
สณฺฐาปิเตน คมนาทิอิริยาปเถน วิมฺหาปนํ อิริยาปถสณฺฐปน-
สงฺขาตา กุหนา นาม ฯ ลปนาติ อตฺตานํ อุปเนตฺวา อหํ ติสฺโส
มยิ ราชา ปสนฺโน มยิ อสุโก จ ราชมหามตฺโต ปสนฺโนติ
เอวํ อตฺตูปนายิกา ลปนา ฯ ลปวเสน วุตฺตา ปจฺจยปฏิสํยุตฺตา

วาจา เจว อนุปิยภาณิตาปาตุกมฺยตามุคฺคสุปฺปตาปาริภฏฺยตา จ ลปนา นาม ฯ ตตฺถ อนุปิยภาณิตาติ สจฺจานุรูปํ ธมฺมานุรูปํ วา อนปโลเกตฺวา ปุนปฺปุนํ ปิยภณนํ ฯ ปาตุกมฺยตาติ นีจวุตฺติตา อตฺตานํ เหฏฺฐโต เหฏฺฐโต ฐเปตฺวา ปวตฺตนํ ฯ มุคฺคสุปฺปตาติ มุคฺคสุปฺเป อปกฺกมุคฺคสทิเสน อปฺปสจฺเจน สมนฺนาคตวจนตา ฯ ปาริภฏฺยตาติ กุลทารกานํ องฺเก ปริหรณาทิกํ ปริภฏสฺส กิจฺจํ ฯ เอวมยํ สพฺโพปิ กิริยเภโท ลปนาเตฺวว วุจฺจตีติ ฯ กุหนา จ ลปนา จ กุหนาลปนา ฯ มชฺเฌ รสฺโส น โหติ ฯ อถวา ฯ กุหนา จ อาลปนา จ กุหนาลปนา ฯ อาลปนาติ อาทิโต อถนา ฯ กุหนาลปนา อาทิ เยสํ มิจฺฉาชีวานํ เต กุหนาลปนาทโย ฯ อาทิสทฺเทน เนมิตฺตกตา นิปฺเผสิกตา ลาเภน ลาภํ ชิคึสตาติ เอวมาทโย ปาปธมฺมา สงฺคหิตา ฯ ตตฺถ ปเรสํ ปจฺจยทาน-สญฺโญชนกํ กายวจีกมฺมํ เนมิตฺตกตา นาม ฯ ยา ปริกโถภาสา นิมิตฺตกมฺมนฺติ วุจฺจติ ฯ อกฺโกสนวมฺภนครหนาทีหิ ยถา ทายโก อวณฺณภยา ทสฺสติ เอวนฺตํ นิปฺปีฬนํ นิปฺเผสิกตา นาม ฯ อยํ หิ ยสฺมา เวฬุเปสิกาย วิย อพฺภงฺคํ ปรสฺส คุณํ นิปฺเปเสติ ยสฺมา วา คนฺธชาตํ ปึสิตฺวา คนฺธมคฺคนา วิย ปรสฺส คุเณ นิปึสิตฺวา เอสนา ลาภมคฺคนา โหติ ตสฺมา นิปฺเปสิกตาติ วุจฺจติ ฯ เอกสฺมึ ปน กุเล ลทฺธามิสฺสํ อญฺญตฺถ ทานวเสน ลาเภน ลาภสฺส ปตฺถนา ลาเภน ลาภํ ชิคึสตา นาม ฯ อิเม จ

กุหนาทโย ปญฺจปิ ตถา ตถา ปวตฺตา โลภาทิอกุสลจิตฺตุปฺปาทาติ เวทิตพฺพา ฯ มิจฺฉา อาชีวนฺติ เอเตหีติ มิจฺฉาชีวา ปาปปุคฺคลา เอเตหิ กุหนาทีหิ มิจฺฉา อาชีวนฺติ อิติ ตสฺมา เต กุหนาทโย มิจฺฉาชีวา ฯ กุหนาลปนาทโย จ เต มิจฺฉาชีวา จาติ กุห... ชีวา ฯ วิรมิยเต วิรมณํ กุหนาลปนาทิมิจฺฉาชีเวหิ วิรมณํ กุห...มณํ กุห...วิรมณสฺส วโส สมฺพชฺฌนํ กุห...วโส ฯ พหุ วิธา ปการา ยสฺส สมฺมาอาชีวสฺส โส พหุวิโธ ฯ

วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ โสติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อาชีว...เสนาติ สตฺตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ สตฺตวิโธติ โสติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ กุห...เสนาติ พหูติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ พหุวิโธติ โสติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๒๙] สมฺมาวาจาทีนํ ติณฺณํ วิรตีนํ ปจฺเจกํ ติวิธภาวํ ญาเปนฺโต ติวิธาตฺยาทิมาห ฯ ติวิธาปิ ปน เอตา วิรติโย ปจฺเจกํ สมฺปตฺตา...วเสน ติวิธา ฯ

ตโย วิธา ปการา เอตาสํ วิรตีนนฺติ ติวิธา ฯ อปิสทฺโท อวยวาเปกฺโข ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สมฺปชฺชตีติ สมฺปตฺตํ ยํ ปาณาทิวตฺถุ สมฺปชฺชติ ปาปุณาติ อิติ ตสฺมา ตํ วตฺถุ สมฺปตฺตํ ฯ สํปุพฺโพ ปท ปาปุณเน พุธ...กตฺตริ คุปาทีนญฺจาติ ธาตฺวนฺตโลโป ทฺวิตฺตญฺจ ฯ สีลํ สมฺมา อาทิยเต สมาทานํ ภาวสาธนํ ฯ สํอาปุพฺโพ ทา ทาเน นนฺทาทีหิ ยุ ฯ กิเลสสฺส

สมุจฺเฉทนํ สมุจฺเฉโท ฯ วิรมณํ วิรติ ฯ สมฺปตฺตวิรติ จ สมาทานวิรติ จ สมุจฺเฉทวิรติ จ สมฺปตฺต...วิรติโย ฯ มชฺเฌ วิรติสทฺททฺวยโลโป ฯ ตตฺถ สมฺปตฺตวตฺถุโต วิรติ สมฺปตฺต-วิรติ ฯ สมาทาเนน วิรติ สมาทานวิรติ ฯ สมุจฺเฉเทน วิรติ สมุจฺเฉทวิรติ ฯ สมฺปตฺต...วิรตีนํ วโส สมฺพชฺฌนํ สมฺปตฺต... วโส ฯ

ติวิธาปีติ เอตาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอตาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปจฺเจกนฺติ ติวิธาติ ปเท วิเสสนํ ฯ สมฺป...วเสนาติ ติวิธาติ ปทสฺส ตติยาวิเสสนํ ฯ ติวิธาติ เอตาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๓๐] กสฺมา ปน สมฺมาวาจาทโย วิรติโย นามาติ ปุจฺฉํ มนสิกตฺวา วิรติโย นามาติ ปทํ อุทฺธริตฺวา วุตฺตนเยน ฐเปตฺวา ยถา...ณโตติ เหตุ ปกฺขิตฺโต ฯ ตโย เจตสิกา วิรติโย นาม กสฺมา ยถา...วิรมณโต ฯ

ยถาวุตฺตทุจฺจริเตหีติ วจีทุจฺจริตกายทุจฺจริตอาชีวเหตุกายวจี-ทุจฺจริเตหิ ฯ ทุจฺจริเตหิ วิรมนฺตีติ วิรติโย ฯ วุตฺตา ปการา เยสํ ทุจฺจริตานิ ตานิ ยถาวุตฺตานิ ฯ ยถาวุตฺตานิ จ ตานิ ทุจฺจริตานิ จาติ ยถาวุตฺตทุจฺจริตานิ ฯ วิรมิยเต วิรมณํ ฯ

วิรติโย นามาติ ฐปิตปทํ ฯ ยถา...เตหีติ วิรมณโตติ ปเท อปาทานํ ฯ วิรมณโตติ วิรติโย นามาติ ปเท เหตุ ฯ

[๓๑] ยา ธมฺมชาติ ปรทุกฺเข สติ สาธูนํ หทยเขทํ กโรติ ชเนติ วา ยา ธมฺมชาติ ปรทุกฺขํ กิรติ วิกฺขิปติ วา ยา ธมฺมชาติ ตํ ปรทุกฺขํ กิณาติ หึสติ วา ยา ธมฺมชาติ ปุคฺคเลน ทุกฺขิเตสุ สตฺเตสุ กริยติ ปสาริยติ อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ กรุณา ฯ

ปเรสํ ทุกฺขํ ปรทุกฺขํ ฯ สาเธนฺติ อตฺตปรหิตนฺติ สาธู เย ปุคฺคลา อตฺตปรหิตํ สาเธนฺติ อิติ ตสฺมา เต ปุคฺคลา สาธู สปฺปุริสา ฯ สาธ สิทฺธิยํ กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโยติ ณุ ฯ หรตีติ หทยํ ยํ ธมฺมชาตํ จิตฺตํ นิสฺสยภาเวน หรติ อิติ ตสฺมา ตํ ธมฺมชาตํ หทยํ หทยสฺส วตฺถุ ฯ หร หรเณ กาเลตฺยาทินา โย กฺวจิ ธาตูติอาทินา รสฺส โท ฯ ขิชฺชนํ เขโท ฯ ขิท เขเท ฯ เขโท กิลมนํ ฯ ภาเว จ ฯ หทยสฺส เขโท หทยเขโท ฯ ชเนตีติ กโรตีติ ปทสฺส วิวรณํ ฯ วิกฺขิปตีติ กิรตีติ ปทสฺส วิวรณํ ฯ หึสตีติ กิณาตีติ ปทสฺส วิวรณํ ฯ ทุกฺขํ อิตํ คตํ สญฺญาตํ เยสํ สตฺตานํ เต ทุกฺขิตา ฯ

ปรทุกฺเขติ สตีติ ปเท ลกฺขณวนฺตํ ฯ สตีติ ลกฺขณ-กิริยา ฯ สาธูนนฺติ หทยาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ หทยเขทนฺติ กโรติ ชเนติ ปททฺวเย กมฺมํ ฯ ปรทุกฺขนฺติ กิรติ วิกฺขิปตีติ ปททฺวเย กมฺมํ ฯ ตนฺติ กิณาติ หึสตีติ ปททฺวเย กมฺมํ ฯ ทุกฺขิเตสูติ

กิริยติ ปสาริยตีติ ปททฺวเย อาธาโร ฯ กิริยตีติ กมฺมวาจกํ ฯ ตโย วาสทฺทา วิกปฺปา ฯ อิตีติ สภาวเหตุ ฯ กรุณาติ สญฺญา ฯ

กโรตีติ กรุณา กตฺตุสาธนํ ฯ กร ชนเน กาเล วตฺตมานาทินา ยุ อนกา ยุณฺวูณํ รหาทิโต โน ณ กฺวจิ ธาตูติอาทินา อการสฺสุ นเย อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย นเย สิ เสสโต โลปํ ฒสิปิ ฯ กิรตีติ วา กรุณา กตฺตุสาธนํ ฯ กิร วิกฺขิปเน ยุ ฯ เสสํ ปุพฺพํว ฯ กฺวจิ ธาตูติอาทินา อิสฺส อ อสฺสุ จ ฯ กิณาตีติ วา กรุณา ฯ กิ หึสายํ กาเลตฺยาทินา รุณปจฺจโย กฺวจิ ธาตูติอาทินา กิสทฺเท อิสฺส อ ปุน อา ฯ กิริยตีติ วา กรุณา กมฺมสาธนํ ฯ กิร ปสารเณ ยุ ฯ เสสํ ปุพฺพํว ฯ

สา กรุณา ปรทุกฺขา...ขณา ฯ ปเรสํ ทุกฺขํ ปรทุกฺขํ ปรทุกฺขสฺส อปนยนํ ปร...นยนํ ปรทุกฺขาปนยนํ กาเมตีติ ปร...กาโม ปุคฺคโล ฯ ปรทุกฺขาปนยนกามสฺส ภาโว ปร... กามตา ปรทุกฺขาปนยาการปฺปวตฺติ ฯ ปรทุกฺขาปนยนกามตา ลกฺขณํ เอติสฺสา กรุณายาติ ปร...ลกฺขณา ฯ

[๒๓] กสฺมา ปร...ลกฺขณาติ วุตฺตา นนุ ตสฺสา ปรทุกฺขาปนยนํ อเนกนฺติกนฺติ อาห ตาย หีติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ ตาย กรุณาย กตฺตุภูตาย ปรทุกฺขํ อปนิยตุ วา มา วา อปนิยตุ ตถาการเนว ปรทุกฺขาปนยนาการเนว สา กรุณา ปวตฺตติ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ โส อากาโร ตถากาโร ฯ เอวสทฺโท อญฺญาการํ นิวตฺเตติ ฯ

ตายาติ อปนิยตูติ ปเท กตฺตา ฯ ปรทุกฺขนฺติ อปนิยตูติ ปเท กมฺมํ ฯ อปนิยตูติ กมฺมวาจกํ ฯ มาติ ปฏิเสโธ ฯ เทฺว วาสทฺทา สมุจฺจยา ฯ ตถาการเนวาติ ปวตฺตตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ สาติ ปวฺตตีติ ปเท กตฺตา ฯ

[๓๓] ปุคฺคลา เอตาย ธมฺมชาติยา โมทนฺติ อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ มุทิตา ฯ มุท โมทเน ภาวกมฺเมสุ ต อิติ เอตฺถ ต อิติ โยควิภาเคน กรเณ โต ยถาคมมิกาโร ปุน อา ฯ

สา มุทิตา ปร...ลกฺขณา ฯ สมฺปชฺชนํ สมฺปตฺติ ฯ สํปุพฺโพ ปท คติยํ อิตฺถิยมติยโว วาติ ติ คุปาทีนญฺจ ฯ ปเรสํ สมฺปตฺติ ปรสมฺปตฺติ ฯ อนุโมทิยเต อนุโมทนํ ฯ ปรสมฺปตฺติยา อนุโมทนํ ปร...โมทนํ ปรสมฺปตฺติอุโมทนํ ลกฺขณํ ยสฺสา มุทิตาย สา ปร...ลกฺขณา ฯ

[๓๔] เทฺว เจตสิกา อปฺป...อปฺปมาณา ฯ ตา เอว อปฺปมาณา อปฺปมญฺญา นาม ฯ

ปมิยเต ปมาณํ ฯ ปปุพฺโพ มา มาเน นนฺทาทีหิ ยุ อนกา ยุณฺวูนํ รหาทิโต โน ณ ฯ นตฺถิ ปมาณํ เอเตสํ สตฺตานนฺติ อปฺปมาณา ฯ รูปาทีสุ สชฺชนฺตีติ สตฺตา ปุคฺคลา ฯ

อปฺปมาณา จ เต สตฺตา จาติ อปฺปมาณสตฺตา อปฺปมาณสตฺตา อารมฺมณํ เอเตสํ เจตสิกานนฺติ อปฺปมา...รมฺมณา อปฺปมา... รมฺมณานํ ภาโว อปฺป...รมฺมณตฺตํ ฯ อปฺปมาณสตฺตารมฺมณ-ภาเวน นตฺถิ ปมาณํ เอเตสํ เจตสิกานนฺติ อปฺปมาณา ฯ เอวสทฺโท ณฺยปจฺจยสฺส สกตฺเถ วตฺตนํ ญาเปติ ฯ อปฺปมาณา เอว อปฺปมญฺญา ฯ อปฺปมาณ อิติ จิตํ ฯ ณฺยตฺตตา ภาเว ตติ เอตฺถ ตฺสทฺเทน สกตฺเถ โณฺย เตสญฺโญ โลปํ อวณฺโณ เย โลปญฺจ ยวตมิจฺจาทินา ณฺยสฺส ญฺโญ ปรเทฺวภาโส ฐาเน ฯ

อปฺป...ณตฺตาติ อปฺปมาณาติ ปเท เหตุ ฯ อปฺปมาณาติ สญฺญา ฯ ตา เอวาติ สญฺญี ฯ อปฺปมญฺญาติ สญฺญา ฯ

[๓๕] อาจริโย โจทนํ สมุฏฺฐาเปตฺวา วิสชฺเชนฺโต อาห นนุ จาทึ ฯ อาจริโย นวมปริจฺเฉเท จตสฺโส อปฺปมญฺญาโย อิติ เอวํ นนุ จ วกฺขติ วกฺขิสฺสติ กสฺมา ปน เอตฺถ เจตสิก-สรูปทสฺสสาธิกาเร เทฺวเยว อปฺปมญฺญา อาจริเยน วุตฺตา อิติ โจทนา ฯ

นนุ จาติ โจทนตฺเถ นิปาโต ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สุอุจฺจารนตฺถํ ยาคโม ฯ เอวสทฺโท เมตฺตุเปกฺขํ นิวตฺเตติ ฯ

นนุ จาติ นิปาโต ฯ อิตีติ วกฺขตีติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ ตสฺมาติ วุตฺตาติ ปเท เหตุ ฯ เอตฺถาติ วุตฺตาติ ปเท อาธาโร ฯ

เทฺวเยวาติ วุตฺตาติ ปเท กมฺมํ ฯ อิตีติ โจทนาติ สรูปํ ฯ โจทนาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๓๖] อโทส...ขานํ ภควตา คหิตตฺตา เทฺวเยว วุตฺตาติ โยชนา ฯ อโทโส จ ตตฺรมชฺฌตฺตตา จ อโทส...ตตา ฯ เมตฺตา จ อุเปกฺขา จ เมตฺตุเปกฺขา ฯ คหิตานํ ภาโว คหิตตฺตํ ฯ

อโท...ตตาหีติ คหิตาติ ปเท กรณํ ฯ เมตฺตุเปกฺขานนฺติ ตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ คหิตตฺตาติ วุตฺตาติ ปเท เหตุ ฯ

[๓๗] วุตฺตมตฺถํ สมตฺเถนฺโต อาห อโทโสตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ สตฺเตสุ...วตฺโต อโทโสเยว เมตฺตา นาม ฯ เตสุ สตฺเตสุ ปฏิ...วตฺตา ตตฺรมชฺฌตฺตตา จ อุเปกฺขา นามาติ โยชนา ฯ

เอวสทฺโท อญฺโญ ธมฺโม น เมตฺตาติ ญาเปติ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ การณานุรูปํ หิโนติ ปวตฺตตีติ หิตํ ยํ ผลํ การ...วตฺตติ อิติ ตสฺมา ตํ ผลํ หิตํ ฯ อธิโก อาสโย ฉนฺโท อชฺฌาสโย ฯ หิเต อชฺฌาสาโย หิตชฺฌาสโย สตฺตมี-ตปฺปุริโส ฯ หิตชฺฌาสยสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ หิต...วโส หิตชฺฌาสยวเสน ปวตฺโต หิต...ปวตฺโต ฯ จสทฺโท วากฺยนฺต-รารมฺโภ ฯ อนุ ปุนปฺปุนํ ภวํ เนตีติ อนุนโย โย โลโภ ฯ นี นเย สพฺพโต ฌวุตฺวาวี วาติ อ อญฺเญสุ จ ฯ ปฏิโฆ จ อนุนโย จ ปฏิ...นยา ปฏิฆานุนยานํ วูปสโม ปฏิ...สโม

ปฏิฆา...สมสฺส วโส ปฏิ...วโส ปฏิ...วเสน ปวตฺตา ปฏิ...ปวตฺตา ฯ

อโทโสเยวาติ สญฺญี ฯ สตฺเตสูติ หิตาติ ปเท อาธาโร ฯ หิตชฺฌา...วตฺโตติ อโทโสติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เมตฺตา นามาติ สญฺญา ฯ ตตฺรมชฺฌตฺตตาติ สญฺญี ฯ เตสูติ ปฏิฆานุนยาติ ปเท อาธาโร ฯ ปฏิ...ปวตฺตาติ ตตฺร...ตตาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อุเปกขา นามาติ สญฺญา ฯ

[๓๘] อตฺตโน วจนํ ปรวจเนน สาเธนฺโต อาห เตนาหู-ตฺยาทึ ฯ เตน ตสฺมา โปราณา อพฺยา...อุโภ อิติ วจนํ อาหุ ฯ หิ สจฺจํ อพฺยาปาเทาน เมตฺตา ภควตา ยสฺมา คหิตา ตตฺรมชฺฌตฺตตาย จ อุเปกฺขา ยสฺมา คหิตา ตสฺมา อุโภ อาจริเยน อิธ น คหิตาติ โยชนา ฯ

อพฺยาปาเทนาติ คหิตาติ ปเท กรณํ ฯ เมตฺตาติ คหิตาติ ปเท กมฺมํ ฯ หิสทฺโท โปราเณหิ วุตฺตตฺถสฺส ทฬฺหีกรณตฺโถ โปราเณหิ คาถายํ ปกฺขิตฺโต ฯ โส จ อเนนาจริเยนาปิ ตเถว อาภโต ฯ ตตฺร...ตายาติ คหิตาติ ปเท กรณํ ฯ จสทฺโท วิเสสาภิธานารมฺโภ ฯ เตน จสทฺเทน ตตฺร...มชฺฌตฺตตาย อุเปกฺขา คหิตาติ วิเสสํ ญาเปติ ฯ อุเปกฺขาติ คหิตาติ ปเท กมฺมํ ฯ ยสฺมาติ คหิตาติ ปเท กิริยาปรามสนํ ฯ ตสฺมาติ น คหิตาติ

ปเท เหตุ ฯ อุโภติ น คหิตาติ ปเท กมฺมํ ฯ อิตีติ วจนนฺติ ปทสฺส สรูปํ ฯ

[๓๙] ยา ธมฺมชาติ ธมฺเม ปกาเรน...พุชฺฌติ อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ ปญฺญา ฯ สา เอว ปญฺญา ยถา...อินฺทฺริยํ นาม อิติ ตสฺมา ปญฺญินฺทฺริยํ ฯ

ปสทฺโท ปการวาจโกติ ญาเปตุํ ปกาเรนาติ วุตฺตํ ฯ ปการสฺส สรูปํ ญาเปตุํ อนิจฺจาทิวเสนาติ วุตฺตํ ฯ อนิจฺจํ อาทิ เยสํ ทุกฺขาทีนํ เต อนิจฺจาทโย อนิจฺจาทีนํ วโส สมฺพชฺฌนํ อนิจฺจาทิวโส ฯ ญา อวโพธเนติ ธาตฺวตฺถญฺเจว ปญฺญาย สญฺญาวิญฺญาเณหิ กิจฺจวิสิฏฺจตญฺจ ญาเปตุํ อวพุชฺฌตีติ วิวรติ ฯ ปกาเรนาติ ชานาตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อนิ...เสนาติ อวพุชฺฌตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ เอวสทฺโท อวธารณ-กมฺมธารยํ ญาเปติ ฯ ภวนํ ภาโว อนิจฺจตาทิ เจว ปฐวีสนฺธารณํ อาโปอาพนฺธนนฺติอาทิ จ ฯ อตฺตโน ภาโว สภาโว ฯ ธมฺมานํ อนุรูโป สภาโว ยถาสภาโว ยถาสภาวสฺส อวโพธนํ ยถา... ธนํ ฯ อธิปติโน ภาโว อธิปจฺจํ อธิปจฺเจน โยโค อธิปจฺจ-โยโค ฯ

สา เอวาติ สญฺญี ฯ ยถา...ธเนติ อธิปจฺจาติ ปเท อาธาโร ฯ อธิ...คโตติ อินฺทฺริยนฺติ ปเท เหตุ ฯ อินฺทฺริยนฺติ สญฺญา ฯ อิตีติ เหตุ ฯ ปญฺญา เอว อินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํ ฯ

[๔๐] สญฺญาวิญฺญาณปญฺญานํ กึ นานตฺตํ นนุ สญฺญาทีนิ ตีณิ ปทานิ สํวิปปุพฺพาย ญาธาตุยา วเสน นิปฺผนฺนานีติ มนสิกตฺวา ปุจฺฉํ ฐเปตฺวา สญฺญาทีนํ วิเสสํ ญาเปนฺโต อาห อถาตฺยาทึ ฯ ปการเรน ชานาตีติ ปญฺญาติ วจนตฺเถ อถ ยทิ สติ สญฺญา-วิญฺญาณปญฺญานํ นานากรณํ กึ อิติ ปุจฺฉา ฯ

อถสทฺโท ยทิสทฺทสฺส อตฺเถ วตฺตติ ฯ สญฺญา จ วิญฺญาณญฺจ ปญฺญา จ สญฺญา...ปญฺญา ฯ กริยเต กรณํ ฯ นานํ กรณํ นานากรณํ ฯ

อถาติ ปริกปฺโป ฯ สญฺญา...ปญฺญานนฺติ นานากรณนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ กินฺติ ปุจฺฉา ฯ นานากรณนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ ปุจฺฉาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ

[๔๑] สญฺญา ตาว ปชมํ นีลาทิ...กโรติ ลกฺข...น สกฺโกติ ฯ วิญฺญาณํ...สาเธติ อุสฺสกฺเกตฺวา ปน อุทยพฺพยาทิ-ญาณปฏิปาฏิยา มคฺคํ ปาเปตุํ น สกฺโกติ ฯ ปญฺญา ปน สญฺชานนปฏิเวธปาปนสงฺขาตํ ติวิธมฺปิ กิจฺจํ กโรติ ฯ

นีลํ อาทิ เยสํ ปีตาทีนํ ตานิ นีลาทีนิ นีลาทีนํ วโส สมฺพชฺฌนํ นีลาทิวโส ฯ สญฺชานิยเต สญฺชานนํ ฯ สญฺชานนํ เอว มตฺตํ ปมาณํ สญฺชา...มตฺตํ ฯ ปฏิวิชฺฌนํ ปฏิเวโธ ฯ ลกฺขณสฺส อนิจฺจํ ทุกฺขมนตฺตาติ ลกฺขณสฺส ปฏิเวโธ ลกฺข...เวโธ ฯ ปิสทฺโท สญฺชานนํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ ปนสทฺโท

วิเสสตฺโถ ฯ ปุน ปนสทฺโท วิเสสตฺโถเยว ฯ ตโย วิธา ปการา ยสฺส ตํ ติวิธํ ฯ

สญฺญาติ กโรติ น สกฺโกตีติ ปททฺวเย กตฺตา ฯ ตาวาติ กโรตีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ นีลา...เสนาติ สญฺชานนาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ สญฺชา...มตฺตนฺติ กโรตีติ ปเท กมฺมํ ฯ ลกฺข...เวธนฺติ กาตุนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ กาตุนฺติ น สกฺโกตีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ วิญฺญาณนฺติ สาเธติ อุสฺสกฺเกตฺวา น สกฺโกตีติ ปทตฺตเย กตฺตา ฯ ลกฺข...เวธมฺปีติ สาเธตีติ ปเท กมฺมํ ฯ อุสฺสกฺเกตฺวาติ น สกฺโกตีติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ มคฺคนฺติ ปาเปตุนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ ปาเปตุนฺติ น สกฺโกตีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ ปญฺญาติ กโรตีติ ปเท กตฺตา ฯ ติวิธมฺปีติ กโรตีติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๔๒] ตเทว เนสํ อารมฺมณชานนํ อุปมาย สาเธนฺโต อาห พาลตฺยาทึ ฯ พาล...โพธนํ เอตฺถ ฐาเน นิทสฺสนํ สาธกํ ฯ

พลติ ชีวติ อสฺสสิตปสฺสิตมตฺเตน น ปญฺญาชีวิเตนาติ พาโล พาลทารโก ฯ พล ชีวเน วิสรฺชปทาทิโต ณ ฯ คายนฺติ เอตฺถ ปเทเส ชนาติ คาโม ชนานํ อาวสโถ ฯ เค สทฺเท กาเล วตฺต...ณฺวาทโยติ โม กฺวจิ ธาตูติอาทินา เอการสฺสา อา ฯ คาเม วสตีติ คามิโก ฯ ตมธิเตตฺยาทินา

ณิโก ฯ ชหาติ สตฺตานํ หิตนฺติ หิรญฺญํ สุวณฺณํ ฯ หา
จาเค กาเล วตฺต...ณฺวาทโยติ อญฺญปจฺจโย กฺวจิ ธาตูติ-
อาทินา หาสฺส หิรตฺตํ ฯ หิรญฺญํ ชานาตีติ เหรญฺญิโก
สุวณฺณกาโร ฯ ตมธิ...กตฺเถสุ จาติ ณิโก ฯ พาโล จ คามิโก
จ เหรญฺญิโก จ พาลคามิกเหรญฺญิกา ฯ ปณิยตีติ ปโณ
โย ทพฺพเภโท ชเนน ปณิยติ พฺยวหริยติ อิติ ตสฺมา โส
ทพฺพเภโท ปโณ ฯ ปณ พฺยวหาเร สพฺพโต...วาติ อ ฯ
รูปสฺส กริเสน กโต ปโณ ปณิโย ทพฺพเภโท กหาปโณ ฯ
เตสุ วุฑฺฒีติอาทินา กริสสฺส กหา อิติ อาเทโส ฯ กหาปโนติปิ ฯ
กฺวจิ ธาตูติอาทินา ณสฺส โน ฯ อวโพธิยเต อวโพธนํ ฯ
กหาปณสฺส อวโพธนํ กหา...ธนํ ฯ นิทสฺเสติ อวิทิตํ อตฺถํ
ปากฏํ กตฺวา ทสฺเสตีติ นิทสฺสนํ ยํ วจนํ นิทสฺเสติ...อิติ
ตสฺมา ตํ วจนํ นิทสฺสนํ ฯ

พาล...โพธนนฺติ นิทสฺสนนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอตฺถาติ
นิทสฺสนนฺติ ปเท อาธาโร ฯ นิทสฺสนนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ
อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

พาล...ทสฺสนนฺติ เอตฺถายํ วิตฺถาโร ทารกา กิร วีถิยํ
กีฬนฺติ ฯ เตสํ หตฺเถ กหาปณํ หญฺญิ ฯ เต กิมิทนฺติ
โอโลเกนฺตา นีลนฺติ วา ปีตนฺติ วา ชานนฺติ น กหาปณนฺติ ฯ
เตสํ มาตาปิตโร กหาปณนฺติ ชานนฺติ น อคฺฆํ ฯ เหรญฺญิกา

ปน อคฺฆมฺปิ ชานนฺติ เตสํ เทสกาลาทีนิปิ ชานนฺติ ฯ เอวํ สมฺปทมิทํ ทฏฺฐพฺพนฺติ ฯ

[๔๓] สญฺญาวิญฺญาณสฺส วิเสสํ ทสฺเสตุมาห ญาณ-วิปฺปยุตฺตาตฺยาทึ ฯ เอตฺถ เอตาสุ สญฺญาวิญฺญาณปญฺญาสุ ญาณ...สญฺญาย จ อากา...วิญฺญาณํ อพฺโพหาริกํ อปฺป-ธานํ ฯ เสสกาเล พลวํ วิญฺญาณํ ญาณ...ปน อุโภปิ สญฺญาวิญฺญาณธมฺมา ตทนุคติกา ปญฺญานุวตฺตตกา โหนฺตีติ โยชนา ฯ

ญาณวิปฺปยุตฺตา จ สา สญฺญา จาติ ญาณ...สญฺญา ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ อาการสฺส คหณํ อาการคฺคหณํ อาการคฺ-คหณสฺส วโส อาการ...วโส ฯ อุปฺปชฺชิยเต อุปฺปชฺชนํ อุปฺปชฺชนสฺส กาโล อุปฺปชฺชนกาโล ฯ โวหรณํ กถนํ โวหาโร ฯ โวหารโต รหิตํ อพฺโพหารํ ฯ กถนโต รหิตนฺติ อตฺโถ ฯ อพฺโพหารํ เอว อพฺโพหาริกํ ฯ ตมธิเตตฺยาทินา สกตฺเถ ณิโก ฯ เสสกาเลติ อาการคฺคหณวเสน อุปฺปชฺชนกาลโต เสสกาเล ฯ พลํ เอตสฺส วิญฺญาณสฺส อตฺถีติ พลวํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อปิสทฺโท อเปกฺโข ฯ อนุคมนํ อนุคติ ฯ ตสฺส ญาณสฺส อนุคติ เอเตสํ สญฺญาวิญฺญาณธมฺมานนฺติ ตทนุคติกา ฯ

ญาณ...ญายาติ อุปฺปชฺชนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เอตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ อากา...เสนาติ อุปฺปชฺชนาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ

อุปฺป...กาเลติ อพฺโพหาริกนฺติ ปเท อาธาโร ฯ วิญฺญาณนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อพฺโพหาริกนฺติ วิญฺญาณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เสสกาเลติ พลวนฺติ ปเท อาธาโร ฯ พลวนฺติ วิญฺญาณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ญาณ...ยุตฺตาติ อุโภติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อโภปีติ โหนฺตีติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ ตทนุคติกาติ โหนฺตีติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ

[๔๔] อิจฺเจวํ สพฺพถาปิ ปญฺญินฺทฺริเย น สทฺธึ... เวทิตพฺพาติ เอตฺถ สพฺพถาปีติ อิทํ ปทํ ปญฺจวีสตีติ ปเทเนว สมฺพชฺฌติ น เวทิตพฺพาติ ปเทนาติ ญาเปนฺโต อาห สพฺพถาปิ ปญฺจวีสตีติ สมฺพนฺโธติ ฯ สพฺพถา...อิติ สมฺพนฺโธ ฯ สพฺเพน โสภณสาธารณาทินา ปกาเรน สพฺพถาติ ฯ

สพฺพถาปีติ ปญฺจวีสตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ นิทสฺสนํ ฯ ปุพฺพปทสฺส อปเรน สมฺพชฺฌนํ สมฺพนฺโธ ฯ สมฺพนฺโธ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๔๕] เตรสตฺยาทินา วุตฺตเจตสิกานํ สงฺคหณนฺติ ญาเปนฺโต อาห เตรสาตฺยาทึ ฯ เตรส...อาทีหิ วจเนหิ ตีหิ...วุตฺตานํ เจตสิกานํ สงฺคโห สงฺเขปโต คหณํ ฯ

เตรส...ทีหีติ สงฺคโหติ ปเท กรณํ ฯ เตรสญฺญสมานา อิติ อาทิ เยสํ วจนานํ ตานิ เตรส...อาทีนิ ฯ ตีหิ ราสีหีติ อญฺญสมานอกุสลโสภณวเสน ตีหิ สมูเหหิ ฯ ราสีหีติ วุตฺตานนฺติ

ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ รสิยติ อสฺสาทวเสน สโมสริยติ สตฺเตนาติ ราสิ สมุโห ฯ รส อสฺสาทเน กาเลตฺยาทินา อิณา วุฑฺฒิ ฯ วุตฺตานนฺติ สงฺคโหติ ปเท กมฺมํ ฯ สงฺคโหติ ลิงฺคตฺโถ ฯ สงฺเขปโต คหณํ สงฺคโห ภาวสาธนํ ฯ

[๔๖] จิตฺตาวิยุตฺตานนฺติ เอตฺถ จิตฺเตน วิยุตฺตานนฺติ สงฺกาสิยา ตสฺมา ตนฺนิวตฺตนตฺถํ จิตฺเตนาตฺยาทิ วุตฺตํ ฯ

จิตฺเตนาติ สหาติ ปเท สหโยคตติยา ฯ สหาติ อวิยุตฺตาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ ยุชฺชนํ ยุตฺตํ ยุตฺตโต วิคตา วิยุตฺตา รูปธมฺมา ฯ น วิยุตฺตา อวิยุตฺตา ฯ จิตฺตาวิยุตฺตาติ ตติยาตปฺปุริโส ฯ

[๔๗] เจตสิกาว ลพฺภนฺติ น รูปธมฺมาติ ญาเปนฺโต อาห เจตสิกาติ วุตฺตํ โหตีติ ฯ เจตสิกา อิติ วจนํ วุตฺตํ โหติ ฯ

ยํ จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ อิติ ตสฺมา ตํ อุปฺปาโท กตฺตุสาธนํ ฯ จิตฺตํ เอว อุปฺปาโท จิตฺตุปฺปาโท อวธารณปุพฺพกมฺมธารโย ฯ อยเมว วจนตฺโถ อิธ อิจฺฉิโต ฯ กสฺมา ฯ จิตฺตานํ เจตสิกานํ สมฺปโยคสฺส อาธารภาเวน วุตฺตตฺตา ฯ คาถายํ จิตฺตุปฺปาเทสูติ พหุวจนนิทฺเทโส สพฺพจิตฺตานิ สนฺธาย กโต ฯ

[๔๘] อญฺญตฺถ สสมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ จิตฺตุปฺปาโท นามาติ ญาเปนฺโต อาห อญฺญตฺถาตฺยาทึ ฯ อญฺญตฺถ ปน อญฺเญสุ จิตฺตุปฺปาทานมิจฺเจวนฺติอาทีสุ ฐาเนสุ สสมฺป...โท อิติ อาจริเยน วุจฺจติ ฯ เอเตน สมฺเหน จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ อิติ ตสฺมา โส สมฺโห อุปฺปาโท ธมฺมสมฺโห จิตฺตญฺจ ตํอุปฺปาโท ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาโท จ อิติ ตสฺมา จิตฺตุปฺปาโท อิติ กตฺวา เอวํ กรณโตติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สห สมฺปยุตฺเตน วตฺตตีติ สสมฺปยุตฺตํ ฯ สํโอหติ เอตฺถาติ สมฺโห เอตฺถ สมฺเห อวยโว สํโอหติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา สมฺโห[๑] ฯ ธมฺมานํ สมฺโห ธมฺมสมฺโห ฯ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาโท ตํอุปฺปาโทติ วตฺตพฺเพ ตํสทฺทคฺคหณํ ธมฺมสมฺโห จิตฺตสฺเสว อุปฺปชฺชนกรณํ นาญฺญสฺสาติ ญาปนตฺถํ ฯ ยทิ หิ ตํสทฺทปฺปโยเค ธมฺมสมฺโห อญฺญสฺส อุปฺปชฺชนปฺปสงฺโค ยถาสภาววิโรโธ จ สิยา ฯ

อญฺญตฺถาติ วุจฺจตีติ ปเท อาธาโร ฯ เอเตนาติ อุปฺปชฺชตีติ ปเท กรณํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ กตฺวาติ วุจฺจตีติ ปเท เหตุ ฯ

[๔๙] นนุ จิตฺตุปฺปาโทติ กถํ วุจฺจเต จิตฺตุปฺปาทนฺติ นปุํสกลิงฺคํ วตฺตพฺพํ กสฺมา ตถา ทฺวนฺเทฺวตฺยาทิสุตฺเต วุตฺตสฺส

๑. อยมตฺโถ วิคฺคเหน น สเมติ. เอตฺถ สภาเว อวยโว...อิติ ตสฺมา อยํ อวยโว สมฺโหติ เอวํ มยฺหํ มติ ฯ

วิสภาคตฺถตฺตาติ โจทนํ สนฺธาย สมาหารทฺวนฺเทฺวปีตฺยาทิมาห ฯ หิ สจฺจํ สมาหารทฺวนฺเทฺวปิ ปุลฺลิงฺคํ กตฺถจิ ฐาเน สทฺทวิทู อิจฺฉนฺติ ฯ

สมาหรณํ ปิณฺฑิตกรณวเสน อาหรณํ สมาหาโร ฯ สมาหาเร ปวตฺโต ทฺวนฺโทฺว สมาหารทฺวนฺโทฺว สมาหารสงฺขาเต จสทฺทตฺเถ ปวตฺตทฺวนฺโทฺวตฺยตฺโถ ฯ ปิสทฺโท น อสมาหาร-ทฺวนฺเทฺว เอว สมาหารทฺวนฺเทฺวปีติ ญาเปติ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ กตฺถจีติ อปฺปกํ สนฺธายาห ฯ สทฺทํ วิชานนฺตีติ สทฺทวิทู กจฺจายนาทโย อาจริยา ฯ กจฺจายนสุตฺเตปิ อมฺโมติ ปาลิยํ ปน ทหรสามเณโรติ ฯ

สมา...ทฺวนฺเทฺวติ ปุลฺลิงฺคนฺติ ปเท อาธาโร ฯ ปุลฺลิงฺคนฺติ อิจฺฉนฺตีติ ปเท กมฺมํ ฯ กตฺถจีติ อิจฺฉนฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ สทฺทวิทูติ อิจฺฉนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ

[๕๐] คาถาย สมฺพนฺธํ ญาเปนฺโต อาห เตสนฺตฺยาทึ ฯ เตสํ จิตฺตาวิยุตฺตานํ...ปวุจฺจติ วุจฺจิสฺสเต มยา อิติ สมฺพนฺโธ ฯ

เตสนฺติ จิตฺตา...ตานนฺติ ปเท วิเสสนํ ฯ จิตฺตา...ตานนฺติ สมฺปโยโคติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ จิตฺตุปฺปาเทสูติ สมฺปโยโคติ ปเท อาธาโร ฯ ปจฺเจกนฺติ สมฺปโยโคติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ สมฺปโยโคติ ปวุจฺจตีติ ปเท กมฺมํ ฯ อิโตติ เจตสิกสรูป-นิทฺเทสโต ปรนฺติ ปเท อปาทานํ ฯ ปรนฺติ ปวุจฺจตีติ ปเท กิริยา-

วิเสสนํ ฯ ยถาโยคนฺติ ปวุจฺจตีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ อริยํเสน ยถาโยคนฺติ ปทสฺส สมฺปโยโคติ อิมินาว สมฺพนฺโธ กาตพฺโพติ วุตฺตํ ฯ ตํ วิรุชฺฌติ ฯ กสฺมา ฯ อิมสฺส สมฺพนฺธสฺส ฏีกา-จริเยน วุตฺตตฺตา ฯ อิตีติ สมฺพนฺโธติ ปทสฺส สรูปํ ฯ สมฺพนฺโธติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๕๑] ทฺวิปญฺจวิญฺญาณวชฺชิตกามาวจรจิตฺเตสุ เจวาติ ปเท สเหตุกวจนตฺถํ ญาเปนฺโต อาห สภาเวนาตฺยาที ฯ สภาเวน... ณานิ เอเตหิ จตุจตฺตาฬีสกามาวจรจิตฺเตหิ วชฺชิตานิ วา เตหิ ทฺวิปญฺจวิญฺญาเณหิ เอตานิ จตุจตฺตาฬีสกามาวจรจิตฺตานิ วชฺชิตานิ อิติ ตสฺมา ทฺวิปญฺจ...ตานิ ฯ

ภวนํ ภาโว อตฺตโน ภาโว สภาโว อตฺตโน ปกติ อิจฺเจว อตฺโถ ฯ สภาเวนาติ อิมินา ภาวนาพลํ นิเสเธติ ฯ นตฺถิ วิตกฺโก เอเตสํ ทฺวิปญฺจวิญฺญาณานนฺติ อวิตกฺกานิ ฯ อวิตกฺกานํ ภาโว อวิตกฺกตฺตํ ฯ วชฺชิยนฺเตติ วชฺชิตานิ ยานิ ทฺวิปญฺจวิญฺญาณานิ วชฺชิยนฺเต...ตานิ ฯ วชฺชิยนฺเตติ วชฺชิตานิ ยานิ จตุจตฺตาฬีสกามาวจรจิตฺตานิ ฯ

สภาเวนาติ อวิตกฺกาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อวิตกฺกตฺตาติ วชฺชิตานีติ ปเท เหตุ ฯ ทฺวิป...ณานีติ วชฺชิตานีติ ปเท กมฺมํ ฯ วชฺชิตานีติ กมฺมวาจกํ ฯ เอเตหีติ วชฺชิตานีติ ปเท กตฺตา ฯ เตหีติ วชฺชิตานีติ ปเท กตฺตา ฯ เอตานีติ วชฺชิตานีติ

ปเท กมฺมํ ฯ อิตีติ ทฺวิป...ตานีติ ปเท สภาวเหตุ ฯ ทฺวิป...
ตานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

ทฺวิปญฺจวิญฺญาณานิ วชฺชิตานิ เอเตหีติ ทฺวิปญฺจวิญฺญาณ-
วชฺชิตานิ ตติยาพหุพฺพิหิ ฯ ทฺวิปญฺจวิญฺญาณานิ วชฺชิตานีติ
ทฺวิปญฺจวิญฺญาณวชฺชิตานิ ทุติยาตปฺปุริโส ฯ จตุ...จิตฺตานีติ
อิทํ ลพฺภนจิตฺตญาปนํ ฯ ทส จ ทส จ ทส จ ทส จ
จตฺตาฬีส ฯ จตูหิ อธิกา จตฺตาฬีสํ จตุจตฺตาฬีสํ ฯ กามาวจรานิ
จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ กามา...ตานิ ฯ จตุจตฺตาฬีสญฺจ ตานิ
กามาวจรจิตฺตานิ จาติ จตุ...จิตฺตานิ ฯ

อาธารวจนิจฺฉายํ สติ เตสุ จาติ วุตฺตํ ฯ เตสุ จ
จตุจตฺตาฬีสกามาวจรจิตฺเตสุ ฯ เตสุ จาติ อิทํ โปฏฺฐเก ทฺวิ-
ปญฺจ...จิตฺเตสุ เจวาติ ปเทน สมานํ ฯ เจวาติ นิปาตสมุทาโย ฯ

[๕๒] โปฏฺฐเก ปทํ อุทฺธริตฺวา อิติสทฺทรหิตํ ฐปนํ กตฺวา
วิตกฺกสฺส เอกาทสสุ ปฐมชฺฌานจิตฺเตสุเยว อุปฺปชฺชนเหตุํ
ญาเปนฺโต อาห เอกาทสตฺยาทึ ฯ เอกาทสสุ ปฐมชฺฌานจิตฺเตสุ
วิตกฺโก ชายติ กสฺมา เสสานํ ทุติยชฺฌานาทีนํ ภาวนา...อิติ
อธิปฺปาโยติ โยชนา ฯ

เอกาทสสตูติ ปฐ...เตสูติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปฐ...เตสูติ
ชายตีติ ปเท อาธาโร ฯ เสนานฺติ อวิตกฺกตฺตาติ ปเท
สมฺพนฺโธ ฯ ภาว...เลนาติ อวิตกฺกตฺตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ

กุสลํ ภาเวติ วฑฺเฒติ ธมฺมชาติยา ปุคฺคโลติ ภาวนา ฯ พลติ สมตฺเถติ เอเตน ธมฺมชาเตน จิตฺตนฺติ พลํ ฯ ภาวนาย พลํ ภาวนาพลํ ฯ

อวิตกฺกตฺตาติ ชายตีติ ปเท เหตุ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๕๓] เตสุ เจว ปญฺจปญฺญาสสวิตกฺกจิตฺเตสุ เอกาทสสุ ทุติยชฺฌานจิตฺเตสุ จาติ ฉสฏฺฐีจิตฺเตสุ วิจาโร ชายตีติ อิทํ วจนํ วิจาโร ปน เตสุ เจว เอกาทสสุ ทุติยชฺฌานจิตฺเตสุ จาติ ฉสฏฺฐีจิตฺเตสุ ชายตีติ ปทสฺส อตฺถโยชนํ ฯ ปญฺจปญฺญาสสวิตกฺกจิตฺเตสูติ อิทํ เตสุ เจวาติ ปทสฺส ปรามสนทสฺสนํ ฯ วิจาโร ปนาติ เอตฺถ วิจาโรติ ปทํ ชายตีติ ปเท กตฺตาติ ญาเปนฺโต วิจาโร ชายตีติ อาห ฯ ทฺวิปญฺจ...อธิโมกฺโข ชายตีติ อิทํ อธิโมกฺโข ปน ทฺวิปญฺจวิญฺญาณวิจิกิจฺฉาวชฺชิเตสุ อฏฺฐสตฺตติจิตฺเตสุ ชายตีติ ปทสฺส โยชนํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ เอกาทสหีติ วชฺชิเตสูติ ปเท กตฺตา ฯ ปญฺจทฺวารา... วิริยํ ชายตีติ อิทํ วิริยํ ปน ปญฺจทฺวาราวชฺชนทฺวิปญฺจวิญฺญาณสมฺปฏิจฺฉนฺนสนฺตีรณวชฺชิเตสุ ติสตฺตติจิตฺเตสุ ชายตีติ ปทสฺส โยชนํ ฯ โทมนสฺส...ชายตีติ อิทํ ปีติ โทมนสฺสุเปกฺขาสหคตกายวิญฺญาณจตุตฺถชฺฌานวชฺเชสุ เอกปญฺญาสจิตฺเตสุ ชายตีติ ปทสฺส โยชนํ ฯ โปฏฺฐเก วชฺชิเตสูติปิ ฯ อเหตุเกหิ...ฉนฺโท

ชายตีติ อิทํ ฉนฺโท อเหตุกโมมูหวชฺชิเตสุ เอกูนสตฺตติจิตฺเตสุ ชายตีติ ปทสฺส โยชนํ ฯ โปราณโปฏฺฐเก ชายตีติ ปาโฐ ฯ อิทานิ โปฏฺฐเก อุปฺปชฺชติ ลพฺภตีติ วา เทฺว ปาฐา อตฺถิ ฯ

[๕๔] เตสุ จิตฺตุปฺปาทา ปกิณฺณกวชฺชิตสหคตาติ ญาเปตุํ เต ปนาติ จเปตฺวา ปกิณฺณ...คาถาติ วุตฺตํ ฯ

ปกิณฺณเกหิ วชฺชิตา ปกิณฺณกวชฺชิตา ฯ เตหิ ปกิณฺณเกหิ สหคตา ตํสหคตา ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ

ปกิ...คตาติ ปททฺวยํ จิตฺตุปฺปาทาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๕๕] ยถากฺกมนฺติ ฐปนํ ฯ วิต...ปโตติ อตฺถทสฺสนํ ฯ

ฉ จ เต ปกิณฺณกา จาติ ฉปกิณฺณกา ฯ วิตกฺกาทโย จ เต ฉปกิณฺณกา จาติ วิต...ณกา ฯ วชฺชิตา จ สหคตา จ วชฺชิตสหิตา จิตฺตุปฺปาทา ฯ วิตกฺกาทิฉปกิณฺณเกหิ วชฺชิต-สหิตา วิต...หิตา ฯ วิตกฺกา...สหิตานํ กโม วิต...กโม ฯ วิตกฺกาทิ...กมสฺส อนุรูปํ วิต...อนุรูปํ ฯ กมสฺส อนุรูปํ ยถากฺกมํ อพฺยยีภาโว ฯ อํ วิภตฺตินมการนฺตา อพฺยยีภาวาติ นาวิภตฺติยา อํ ฯ

[๕๖] ฉสฏฺฐี...อาทิ วจนํ เอก...ยถารหํ อรหานติกฺกมํ โยเชตพฺพํ ปณฺฑิเตน ฯ

ฉสฏฺฐีปญฺญาส อิติ อาทิ ยสฺส วจนสฺส ตํ ฉสฏฺฐี... อาทิ ฯ เอกวีเสน อธิกํ สตํ เอกวีสสตํ ฯ คณิยเต สงฺขฺยายเต

คณนํ ฯ เอกวีสสตญฺจ คณนญฺจาติ เอก...ณนํ เอก...
ณนสฺส วโส สมฺพชฺฌนํ เอก...วโส ฯ เอเกน อูนา เอกูนา
เอกูนา นวุติ เอกูนนวุติ เอกูนนวุติ จ ตํ คหณญฺจาติ
เอกูน...ณนํ เอกู...คณนสฺส วโส เอกู...วโส ฯ จสทฺโท
สมุจฺจโย ฯ อรหสฺส อนติกฺกโม ยถารหํ อพฺยยีภาโว ฯ

ฉสฏฺฐี...อาทีติ โยเชตพฺพนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ เอกวี...เสน
จาติ ปททฺวยํ โยเชตพฺพนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ยถารหนฺติ
กิริยาวิเสสนํ ฯ

ปกิณฺณกวิวชฺชิตา สปกิณฺณกา เต ปน จิตฺตุปฺปาทา
ยถากฺกมํ กมานุรูปโต ฉสฏฺฐจฐี ปญฺจปญฺญาส เอกาทส จ โสฬส
สตฺตติ วีสติ เจว ปญฺจปญฺญาส ฉสฏฺฐี อฏฺฐสตฺตติ ติสตฺตติ
เอกปญฺญาส จ เอกูนสตฺตติ โหนฺตีติ คาถตฺโถ ฯ

[๕๗] สพฺพากุสลสาธารณาติ วุตฺเต จตฺตาโร เจตสิกา
สพฺพากุสเลสุ ลพฺภนฺตีติ ชานนํ สิยา กิมตฺถํ สพฺเพสุปีติอาทิ
วุตฺตนฺติ โจทนํ สนฺธายาห สพฺพาตฺยาทึ ฯ สพฺพากุสลสาธารณาติ
วจนํ วตฺวา ตเทว สมตฺเถตุํ ทฬฺหํ กาตุํ สพฺเพสุปีติอาทิ
วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

สพฺพา...ตีติ วตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ วตฺวาติ วุตฺตนฺติ
ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ตเทวาติ สพฺพากุสลสาธารณาติ วจนํ
สมตฺเถตุนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ เอวสทฺโท อญฺญํ นิเสเธติ ฯ

สมตฺเถตุนฺติ วุตฺตนฺติ ปเท สมฺปทานํ ฯ สพฺเพ...อาทีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๕๘] สพฺเพสุปีติอาทิวจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห โย หิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ โยโกจิ ชโน ปาณาติปาตาทีสุ ปฏิปชฺชติ สพฺโพปิ โส ชโน โมเหน ตตฺถ ปาณาติปาตาทีสุ น อาทีนวทสฺสาวี อหิริเกน ตโต ปาณาติปาตาทิโต อชิคุจฺฉนฺโต... อวูปสนฺโตว โหติ ตสฺมา เต โมหาหิริกาโนตฺตปฺปุทฺธจฺจา สพฺพากุสเลสุ อุปลพฺภนฺตีติ โยชนา ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ โยโกจีติ ปฏิปชฺชตีติ ปเท กตฺตา ฯ ปาณา... ทีสูติ ปฏิปชฺชตีติ ปเท อาธาโร ฯ โสติ โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ สพฺโพปีติ โสติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ โมเหนาติ น อาทีนวทสฺสาวีติ ปเท กรณํ ฯ ตตฺถาติ อาทีนวาติ ปเท อาธาโร ฯ น อา...สาวีติ โสติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อาทีนวํ น ปสฺสติ สีเลนาติ น อาทีนวทสฺสาวี โย ชโน อยุตฺตตฺถสมาโส ฯ อหิริเกนาติ อชิคุจฺฉนฺโตติ ปเท กรณํ ฯ ตโตติ อชิคุจฺฉนฺโตติ ปเท อปาทานํ ฯ อชิคุจฺฉนฺโต อโนตฺตปฺปนฺโต อวูปสนฺโตติ โสติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อโนตฺตปฺเปนาติ อโนตฺตปฺปนฺโตติ ปเท กรณํ ฯ อุทฺธจฺเจนาติ อวูปสนฺโตติ ปเท กรณํ ฯ เอวสทฺโท สนฺนิฏฺฐานตฺโถ ฯ อวูป...จาติปิ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ

ตสฺมา อุปลพฺภนฺตีติ ปเท เหตุ ฯ เตติ อุปลพฺภนฺตีติ ปเท กมฺมํ ฯ สพฺพา...เลสูติ อุปลพฺภนฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ

[๕๙] น เกวลํ เอวสทฺโท นิยมตฺโถ อถโข อธิการตฺโถปีติ ญาเปนฺโต อาห โลภตฺยาทึ ฯ โลภ...เสฺววาติ ปเท เอว... โหติ อิติ ตสฺมา ทิฏฺฐิ...รณํ ทฏฺฐพฺพํ ปณฺฑิเตน ฯ

เอวเยว เอวกาโร อกฺขเรหิ การํ ฯ อธิกรณํ อนุวตฺตนํ อธิกาโร อธิกาโร เอว อตฺโถ ปโยชนํ อธิการตฺโถ ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ เอวสทฺโท นิยมตฺโถ ญาเปติ ฯ ทิฏฺฐิ-สหคตจิตฺเตสุ อิติ อาทิ เยสํ ปทานํ ตานิ ทิฏฺฐิ...ติอาทีนิ ฯ โปฏฺฐเก ทิฏฺฐิคตสมฺปยุตฺเตสูติ ปาโฐ ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ โลภสหคเตสูติ ปเท ทฏฺฐพฺพนฺติ ญาเปติ ฯ อวธาริยเต นิยมิเต อวธารณํ ฯ

โลภ...เสฺววาติ เอวกาโรติ ปเท อาธาโร ฯ เอวกาโรติ โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ อธิ...ถายาติ โหตีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ อิตีติ ทฏฺฐพฺพนฺติ ปเท เหตุ ฯ ทิฏฺฐิ...ทีสุปีติ ทฏฺฐพฺพนฺติ ปเท อาธาโร ฯ อวธารณนฺติ ทฏฺฐพฺพนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๖๐] กสฺมา ทิฏฺฐิสหคเตสูติอาทีสุ อวธารณํ ทฏฺฐพฺพํ นนุ อาจริเยน เอวสทฺโท ทิฏฺฐิสหคเตสูติอาทีสุ น ปกฺขิตฺโตติ โจทนํ สนฺธายาห สกฺกายาทีสุ หีตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ สกฺกายาทีสุ

๑. สทฺทนีติยมฺปน อกฺขรโต กาโรติ ทิสฺสติ ฯ

อภิธมฺมตฺถวิภาวินิยา หน้า 50

อภินิวิสนฺตสฺส ทฬฺหํ คณฺหนฺตสฺส ปุคฺคลสฺส ตตฺถ สกฺกายาทีสุ มมา...ลพฺภติ ฯ มาโนปิ...ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา ทิฏฺฐิยา... นปฺปวตฺตติ มาโน ตถาวิเธน อปเรน สีเหน สห เอกคุหาย เกสรสีโห นปฺปวตฺตติ วิย ฯ มาโน ทูสมูลาทีสุ น จาปิ อุปฺปชฺชติ อตฺต...จานโต อิติ ตสฺมา โส มาโน ทิฏฺฐิ... ลพฺภติ ฯ ตถา ปรสมฺปตฺตึ...อนุโสจนฺตสฺส ปุคฺคลสฺส ตตฺถ ตตฺถ อารมฺมเณ ปฏิ...เสฺวว ลพฺภนฺติ ฯ อกมฺม...กสฺส ถีนมิทฺธสฺส ตถา...ลพฺภตีติ โยชนา ฯ

สนฺโต กาโย สกฺกาโย กมฺมธารโย ฯ อตฺตโน ฯ กาโย สกฺกาโย ฉฏฺฐีตปฺปุริโส ฯ ปญฺจกฺขนฺธา สกฺกาโย ฯ สกฺกาโย อาทิ เยสํ อตฺตนิยาทีนํ เต สกฺกายาทโย ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ อภินิวิสติ ทฬฺหํ คณฺหตีติ อภินิวิสนฺโต ปุคฺคโล ฯ อภินิปุพฺโพ วิส ปเวสเน อนฺตปจฺจโย ฯ อยนํ ปวตฺตนํ อยนํ ฯ มม อิติ อยนํ มมายนํ ฯ อิทํ มม สนฺตกํ อิติ อยนํ ปวตฺตนนฺติ อตฺโถ ฯ มมายนสฺส สมฺภวนํ ปวตฺตนํ มมายนสมฺภโว ฯ

สกฺกายาทีสูติ อภิ...ตสฺสาติ ปเท อาธาโร ฯ อภิ... ตสฺสาติ มมายนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ตตฺถาติ มมายนาติ ปเท อาธาโร ฯ มมา...วโตติ ลพฺภตีติ ปเท เหตุ ฯ ทิฏฺฐีติ ลพฺภตีติ ปเท กมฺมํ ฯ โลภ...เสฺววาติ ลพฺภตีติ ปเท อาธาโร ฯ

มาโนปีติ ปเท อปิสทฺโท น เกวลํ เอวํปการา ทิฏฺฐีติ อเปกฺขติ ฯ มญฺญนํ มาโน ภาวสาธนํ ฯ อหํ อิติ มาโน อหมฺมาโน อหมฺมานสฺส วโส อหมฺมานวโส ฯ ปวตฺติยเต ปวตฺตนํ ภาวสาธนํ ฯ ทิฏฺฐิยา สทิโส ทิฏฺฐิสทิโส ฯ เกสีเส สยนฺติ ปวตฺตนฺตีติ เกสา อลุตฺตสมาโส ฯ กสทฺทุปปโทสิ ปวตฺติยํ สพฺพโต...วาติ อ ฯ เกสา เอตสฺส สีหสฺส อตฺถีติ เกสโร ฯ มธาทิโต โร ฯ มิเค หึสตีติ สีโห โย สตฺโต มิเค หึสติ อิติ ตสฺมา โส สตฺโต สีโห ฯ หึส หึสายํ สพฺพโต...วาติ อ เตสุ วุฑฺฒีติอาทินา วณฺณสฺส วิปริยาโย ฯ สึโหติ วตฺตพฺเพ เตสุ วุฑฺฒีติอาทินา พินฺทุโลโป กฺวจาทิมชฺฌุตฺยาทินา ทีโฆ ฯ เกสโร จ โส สีโห จาติ เกสรสีโห ฯ โส วิโธ ปกาโร ยสฺส สีหสฺส โส ตถาวิโธ ฯ สตฺเต คุหตีติ คุหา โย ปพฺภาโร สตฺเต คุหติ สํวรติ นิเธติ อิติ โส ปพฺภาโร คุหา ฯ คุห สํวรเณ อิตฺถิยมติยโว วาติ อ ปุน อา ฯ เอกา เอว คุหา เอกคุหา ฯ

มาโนปีติ ปวตฺตตีติ ปเท กตฺตา ฯ อหมฺหา...เสนาติ ปวตฺตนโตติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺตนโตติ สทิโสติ ปเท เหตุ ฯ ทิฏฺฐิสทิโสติ ปวตฺตตีติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ อิตีติ นปฺปวตฺตีติ ปเท เหตุ ฯ ทิฏฺฐิยาติ สหาติ ปเท สหโยคตติยา ฯ สหาติ นปฺปวตฺตตีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ เอก...ปาเทติ

นปฺปวตฺตตีติ ปเท อาธาโร ฯ เกสรสีโหติ นปฺปวตฺตตีติ ปเท กตฺตา ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ อปเรนาติ สหาติ ปเท สหโยคตติยา ฯ ตถาวิเธนาติ อปเรนาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สหาติ นปฺปวตฺตตีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ เอกคุหายนฺติ นปฺปวตฺตตีติ ปเท อาธาโร ฯ

มานสฺส โทสมูลาทีสุ อนุปฺปชฺชนํ ญาเปนฺโต อาห น จาปิตฺยาทึ ฯ นาติ อุปฺปชฺชตีติ ปเท ปฏิเสโธ ฯ จสทฺโท วากฺยนฺตรารมฺโภ ฯ อปิสทฺโท นปฺปวตฺตตีติ ปเท วุตฺตปฏิเสธํ อเปกฺขติ ฯ โทสมูลาทีสูติ โทสมูลโมหมูเลสุ ฯ

โทส...ทีสูติ อุปฺปชฺชตีติ ปเท อาธาโร ฯ อตฺต... ภาเวนาติ ปทฏฺฐานโตติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เอกนฺต...นโตติ น อุปฺปชฺชตีติ ปเท เหตุ ฯ อิตีติ ลพฺภตีติ ปเท เหตุ ฯ โสติ ลพฺภตีติ ปเท กมฺมํ ฯ ทิฏฺฐิ...เสฺววาติ ลพฺภตีติ ปเท อาธาโร ฯ

สินิหิยเต สิเนโห ภาวสาธนํ ฯ อตฺตนิ สิเนโห อตฺตสิเนโห ฯ สนฺนิสฺสยติ เอตฺถาติ สนฺนิสฺสโย มาโน เอตฺถ สิเนเห สนฺนิสฺสยติ อิติ ตสฺมา โส สิเนโห สนฺนิสฺสโย ฯ อตฺตสิเนโห สนฺนิสฺสโย เอตสฺส มานสฺสาติ อตฺต...สโย ฯ อตฺต...สนฺนิสฺสยสฺส ภาโว อตฺต...ภาโว ฯ โลโภ ปทฏฺฐานํ อาสนฺนํ เอตสฺส มานสฺสาติ โลภปทฏฺฐาโน ฯ เอกนฺเตน โลภ-

ปทฏฺฐาโน เอก...ฐาโน ฯ ตถาติ ยถา มาโน ทิฏฺฐิ-
วิปฺปยุตฺเตเสฺวว ลพฺภติ เอวนฺติ อตฺโถ ฯ

ปรสมฺปตฺตินฺติ อุสฺสุยนฺตสฺสาติ ปเท กมฺมํ ฯ อุสฺสุยนฺ-
ตสฺสาติ ปวตฺตนาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ อุสฺสุยตีติ อุสฺสุยนฺโต
โย ปุคฺคโล ฯ อตฺต...ติยา จาติ ภาวนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ
จสทฺโท อฏฺฐานปฺปยุตฺโต ฯ เตน โส อุสฺสุยนฺตสฺส จ อนิจฺฉนฺตสฺส
จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ปเรหีติ สาธารณาติ ปเท สหโยค-
ตติยา ฯ สาธา...ภาวนฺติ อนิจฺฉนฺตสฺสาติ ปเท กมฺมํ ฯ
สมํ อาธารณํ ยสฺสา สมฺปตฺติยา สา สาธารณา ฯ สาธารณาย
ภาโว สาธา...ภาโว ฯ อนิจฺฉนฺตสฺสาติ ปวตฺตนาติ ปเท
สมฺปทานํ ฯ น อิจฺฉตีติ อนิจฺฉนฺโต โย ปุคฺคโล ฯ กตา...เตสูติ
อนุ...ตสฺสาติ ปเท กมฺมํ ฯ กตญฺจ อกตญฺจ กตากตานิ ฯ
ทุจฺจริตญฺจ สุจริตญฺจ ทุจฺจริตสุจริตานิ ฯ อนุโสจนฺตสฺสาติ
ปวตฺตนาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ ปุนปฺปุนํ โสจตีติ อนุโสจนฺโต
โย ปุคฺคโล ฯ ตตฺถ ตตฺถาติ ปฏิหนนาติ ปเท อาธาโร ฯ
ปฏิ...เสเนวาติ ปวตฺตนโตติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปฏิหนิยเต
ปฏิหนนํ ภาวสาธนํ ฯ ปฏิหนนสฺส วโส ปฏิ...วโส ฯ
เอวสทฺโท อนญฺญกิจฺเจน ปวตฺตนนฺติ ญาเปติ ฯ ปวตฺตนโตติ
ลพฺภนฺตีติ ปเท เหตุ ฯ ปวตฺติยเต ปวตฺตนํ ภาวสาธนํ ฯ
อิสฺสา...จานีติ ลพฺภนฺตีติ ปเท กมฺมํ ฯ อิสฺสา จ มจฺเฉรญฺจ

อภิธมฺมตฺถวิภาวินิยา หน้า 50

กุกฺกุจฺฉญฺจ อิสฺสา...จานิ ฯ ปฏิ...เสฺววาติ ลพฺภนฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ

กมฺมนิ สาธุ กมฺมญฺญํ น กมฺมญฺญํ อกมฺมญฺญํ อกมฺมญฺญํ เอว อกมฺมญฺญตา ฯ อกมฺมญฺญตา ปกติ ยสฺส ถีนมิทฺธสฺส ตํ อกมฺมญฺญตาปกติกํ ฯ อก...กสฺสาติ อโยคโตติ ปเท กิริยาสมฺพนฺโธ ฯ ตถา...เขสูติ อสงฺ...เกสูติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ภวนํ ภาโว อตฺตโน ภาโว สภาโว อตฺตโน ปกติ ฯ โส สภาโว ตถาสภาโว กมฺมญฺญาตาปกติ ฯ ตถาสภาเวน ติกฺขานิ ตถาสภาวติกฺขานิ ฯ อสงฺ...เกสูติ ปวตฺตนาติ ปเท อาธาโร ฯ ปว...คโตติ ลพฺภตีติ ปเท เหตุ ฯ ปวตฺติยเต ปวตฺตนํ ฯ อยุชฺชนํ อโยโค ฯ ปวตฺตเน อโยโค ปวตฺตนาโยโค ฯ ถีนมิทฺธนฺติ ลพฺภตีติ ปเท กมฺมํ ฯ สสงฺขาริเกเสฺววาติ ลพฺภตีติ ปเท อาธาโร ฯ

[๖๑] คาถาย อตฺถคฺคหเณ เอวสทฺเท อโยชิเต เหฏฺฐา อสมานํ ภวิสฺสติ ฯ ยถา สมฺภวสทฺทา อปกฺขิตฺเต ตโยเยว โลภมูเลเยว กตาติ อตฺถํ คณฺเหยฺย เอวํ คหเณ เหฏฺฐา อสมานํ ภวิสฺสติ ตสฺมา ติณฺณํ ปทานํ โยชนํ กโรนฺโต อาห สพฺพาตฺยาที ฯ สพฺพาปุญฺเญเสฺวว...กตา ภควตา ภาสิตา ปวตฺตา วา สมฺภวสฺส อุปฺปชฺชนสฺส อนุรูปํ ยถาสมฺภวํ

สสงฺขาเรเยว ทฺวยํ เจตสิกทฺวยํ ตถา กตํ ปวตฺตํ อิติ โยชนา ฯ ตถาสทฺเทน กตนฺติ อากฑฺฒติ ฯ

[๖๒] จสทฺโท สมุจฺจยาทีสุ น วตฺตติ อวธารเณเยว วตฺตตีติ ญาเปนฺโต อาห วิจิกิจฺฉาตฺยาทึ ฯ อญฺญตฺถคฺคหเณ สติ เหฏฺฐา อสมานํ ภเวยฺย ฯ วิจิ...เต จาติ วจเน จสทฺโท อวธารเณ วตฺตตีติ โยชนา ฯ

วิจิ...จาตีติ ปทํ จสทฺโทติ ปเท อาธาโร ฯ จสทฺโทติ วตฺตตีติ ปเท กตฺตา ฯ อวธาริยเต นิยมิยเต อวธารณํ ฯ

[๖๓] สมฺพนฺธํ กโรนฺโต อาห วิจิกิจฺฉาตฺยาทึ ฯ วิจิกิจฺฉา...จิตฺเต วตฺตตีติ สมฺพนฺโธ ฯ

[๖๔] กสฺมา วิรติโย โลกุตฺตเรสุ นิยตาติ วุตฺตํ นนุ ทุติยชฺฌานาทีสุ โลกุตฺตรจิตฺเตสุ วิตกฺกวิรโห โหติ วิรตีนํ อภาโว ภเวยฺยาติ โจทนํ สนฺธาย ตสฺส วจนเหตุํ ญาเปนฺโต อาห โลกุตฺตรจิตฺเตสูติอาทึ ฯ โลกุตฺตรจิตฺเตสุ...วิรโห สิยา วิรตีนํ อภาโว น ปน สิยา มคฺคสฺส...ปวตฺตนโต อิติ ตสฺมา วิรติโย ปนาติอาทิ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

ปาทกชฺฌานํ อาทิ เยสํ สมฺมสิตชฺฌานาทีนํ เต ปาทกชฺ-ฌานาทโย ฯ ปาทกชฺฌานาทีนํ วโส สมฺพชฺฌนํ ปาท...วโส ฯ สมฺมาสงฺกปฺปโต วิรโห สมฺมา...รโห ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ กายทุจฺจริตํ อาทิ เยสํ วจีทุจฺจริตาทีนํ ตานิ กาย...ทีนิ ฯ

สมุจฺเฉทนํ สมุจฺเฉโท สมุจฺเฉทสฺส วโส สมุจฺเฉทวโส ฯ จสทฺโท มคฺคสฺส จ ผลสฺส จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ตสฺส มคฺคสฺส อนุคฺโณ อนุรูโป ตทนุคฺโณ มคฺคานุรูปกิจฺจนฺติ อตฺโถ ฯ ตทนุคฺณสฺส วโส สมฺพชฺฌนํ ตทนุคฺณวโส ฯ วสนํ สมตฺถนํ ตทนุคฺณวโส ฯ ปวตฺติยเต ปวตฺตนํ ฯ

โลกุ...เตสูติ สิยาติ ปเท อาธาโร ฯ ปาท...เสนาติ วิรโหติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ กทาจีติ วิรโหติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ สมฺมา...รโหติ สิยาติ ปเท กตฺตา ฯ นาติ สิยาติ ปเท ปฏิเสโธ ฯ วิรตีนนฺติ อภาโวติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อภาโวติ สิยาติ ปเท กตฺตา ฯ มคฺคสฺส จ ผลสฺส จาติ ปททฺวยํ ปวตฺตนโตติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ กาย...ทีนนฺติ สมุจฺเฉทาติ ปเท กมฺมํ ฯ สมฺ...เสน ตท...เสนาติ ปททฺวยํ ปวตฺตนโตติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺตนโตติ น สิยาติ ปเท เหตุ ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ วิร...อาทีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๖๕] สพฺพถาปีติ จปนํ ฯ สพฺเพหิ...เรหีติ วิวรณํ ฯ สพฺเพหิ...วตฺเตหีติ ปททฺวยํ อาการเรหีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ตานิ ตานิ ทุจฺจริตานิ ตํตํทุจฺจริตานิ ฯ ปุพฺเพ พินฺทาคโม ฯ วิธมิยเต วิธมนํ ฯ ตํตํทุจฺจริตานํ วิธมนํ ตํตํ มนํ ตํตํทุจฺจริตวิธมนสฺส วโส ตํตํ...วโส ตํตูทุจฺจริตวิธมนวเสน ปวตฺตา ตํตํ...

ปวตฺตา ฯ อากรณํ เภทนํ อากาโร ฯ โปฏฺฐเก สพฺพถาปีติ ปทํ อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๖๖] สพฺเพหิปิ...อาการเรหีติ วุตฺตมตฺถํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห น หีติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ เอตาสํ วิรตีนํ โลกิเยสุ... ปวตฺติ น โหติ สพฺเพสเมว...มคฺเคน เกสญฺจิ ทิฏฺฐิวิจิกิจฺฉาทีนํ กิเลสานํ สพฺพโส สพฺพากาเรน เกสญฺจิ กามราคปฏิฆาทีนํ กิเลสานํ อปาย...สมุจฺฉินฺทนโตติ โยชนา ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ โลกิเยสูติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ ปหียเต ปหานํ ปหานสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ ปหานวโส ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ ฯ เอวสทฺโท เอกเทสํ นิวตฺเตติ ฯ ทุจฺจริตานิ จ ทุราชีโว จ ทุจฺจริตทุราชีวา ฯ อปายํ คเมตีติ อปายคมนียา ยา อวตฺถา สตฺเต อปายํ คเมติ อิติ ตสฺมา สา อวตฺถา อปายคมนียา ฯ เหตุกตฺวตฺเถ อนียปจฺจโย ฯ อปายคนียา อาทิ ยสฺสา อวตฺถาย สา อปา...ยาทิ ฯ อาทิสทฺเทน อนุสยาวตฺถาย คหณํ ฯ อวฏฺฐานํ ววตฺถานํ อวตฺถา กิเลสานํ สตฺติ ฯ อวปุพฺโพ ฐา คตินิวุตฺติยํ อิตฺถิยมติยโว วาติ อ กฺวจิ ธาตูติอาทินา ฐสฺส โถ ปรเทฺวภาโว ปุน อา ฯ อปายคมนียา จ สา อวตฺถา จาติ อปา...อวตฺถา ฯ หียเต หานิ ภาวสาธนํ ฯ หานิยา วโส หานิวโส ฯ สมุจฺฉิชฺชเต สมุจฺฉินฺทนํ ฯ

นาติ โหตีติ ปเท ปฏิเสโธ ฯ เอตาสนฺติ ปวตฺตีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ โลกิเยสูติ อุปมา ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ โลกุ...สุปีติ ปวตฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ มุสา...ทีนนฺติ ปหานาติ ปเท กมฺมํ ฯ วิสุํ วิสุนฺติ ปหานาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ ปหา...เสนาติ ปวตฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺตีติ โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ สพฺเพสเมวาติ ทุจฺจ...วานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ทุจฺจ...ชีวานนฺติ สมุจฺฉินฺทนาติ ปเท กมฺมํ สมฺพนฺโธ วา ฯ เตน เตนาติ มคฺเคนาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ มคฺเคนาติ สมุจฺ-ฉินฺทนาติ ปเท กตฺตา กรณํ วา หานีติ ปเท กรณเมว ฯ เกสญฺจีติ หานีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สพฺพโสติ หานีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เกสญฺจีติ อวตฺถาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อปา... ถายาติ หานีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ หานิวเสนาติ สมุ...นโตติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เอกกฺขเณติ สมุ...นโตติ ปเท อาธาโร ฯ สมุ...นโตติ น โหตีติ ปเท ญาปกเหตุ ฯ

[๖๗] วุตฺตวจเน โทสํ อาโรเปตฺวา วิสชฺเชนฺโต อาห นนุตฺยาทึ ฯ อยํ อตฺโถ เอกโตวาติ อิมินาว ปเทน นนุ จ ิสิทฺโธ ฯ

นนุ จาติ โจทนตฺเถ นิปาโต ฯ อยมตฺโถติ สพฺเพสเมว... สมุจฺฉินฺทนโตติ อยํ อธิปฺปาโย ฯ

อยมตฺโถติ สิทฺโธติ ปเท กตฺตา ฯ เอก...อิมินาติ สิทฺโธติ ปเท กรณํ ฯ เอวสทฺโท สพฺพถาติ ปทํ นิเสเธติ ฯ

[๖๘] ตนฺนาติ ตํ ภวตา วุตฺตวจนํ น ติสฺสนฺนํ วิรตีนํ เอก...วตฺติยา อาจริเยน อทีปิตตฺตา ฯ

วตฺตนํ วุตฺติ วุตฺติยา ปริทีปนํ วุตฺติปริทีปนํ วุตฺติ-ปริทีปนํ เอว วุตฺติ...มตฺตํ ฯ เอกโตวาติ อิมสฺส ปทสฺส ปริทีปนาติ สมฺพนฺโธ ฯ มตฺตสทฺโท จตุพฺพิธ...วตฺติยา ปริทีปนํ นิวตฺเตติ ฯ จตุพฺพิธานิ วจีทุจฺจริตานิ จตุ...ตานิ จตุพฺพิธ...ตานิ อาทีนิ เยสํ กายทุจฺจริตาทีนํ ตานิ จตุ...ทีนิ ฯ ปฏิปกฺโข เอว อากาโร ปฏิปกฺขากาโร ฯ ติสฺสนฺนํ ปวตฺตนํ ปวตฺติ ฯ ปฏิปกฺขากาเรน ปวตฺติ ปฏิ...ปวตฺติ ฯ น ทีปิตา อทีปิตา ฯ เอกโต อิมินา ปเทน ปฏิปกฺขาการปฺปวตฺติ อาจริเยน ทีปิตา น อทีปิตา ฯ อทีปิตาย ภาโว อทีปิตตฺตํ ฯ

ตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ติสฺสนฺนนฺติ วุตฺตีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เอกโตติ วุตฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ วุตฺติ...มตฺเตนาติ อทีปิตตฺตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ จตุ...ทีนนฺติ ปฏิปกฺขาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ ปฏิ...ติยาติ อทีปิตตฺตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อทีปิตตฺตาติ นาติ ปเท เหตุ ฯ

[๖๙] เกจิวาทํ ทสฺเสตฺวา เกจิวาโท อยุตฺโตติ ญาเปนฺโต อาห เกจิตฺยาที ฯ เกจิ ปน วาทิโน อิม...อิทํ ปทํ อติริตฺตํ

อิติ วจนํ วทนฺติ ฯ ตตฺถ ตสฺมึ วจเน เตสํ เกจิวาทีนํ อญฺญาณเมว อชานนเมว การณํ เหตูติ โยชนา ฯ

เกจีติ วทนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อิมมตฺถนฺติ ติสฺสนฺนํ...อทีปิตตฺตาติ อิมํ อธิปฺปายํ อสลฺลกฺ-เขตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ อสลฺลกฺเขตฺวาติ วทนฺตีติ ปเท ปุพฺพ-กาลกิริยา ฯ น สลฺลกฺเขตฺวา อสลฺลกฺเขตฺวา กมฺมธารโย ฯ เอวสทฺโท สลฺลกฺขณํ นิเสเธติ ฯ สพฺพ...อิทนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อติริตฺตนฺติ อิทนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อติริจฺจตีติ อติริตฺตํ อติสุญฺญํ อนตฺถนฺติ อตฺโถ ฯ ริจ สุญฺเญ พุธ...กตฺตริ ภุชาทีนมนฺโต โน ทฺวิ จ ฯ ตตฺถาติ ตสฺมึ สพฺพถาปีติ อิทํ อติริตฺตนฺติ วจเน การณนฺติ ปเท อาธาโร ฯ เตสนฺติ อญฺญาณนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อญฺญาณเมวาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ญายเต ญาณํ ภาวสาธนํ ฯ น ญาณํ อญฺญาณํ ฯ เอวสทฺโท ญาณํ นิวตฺเตติ ฯ การณนฺติ อญฺญาณเมวาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๗๐] สพฺพถาปิ เอกโตว ลพฺภนฺตีติ เอตฺตกเมว อวตฺวา นิยตาติ ปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ ตสฺส ปกฺขิปเน ปโยชนํ ญาเปนฺโต นิยตาติ ปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ ตสฺส ปกฺขิปเน ปโยชนํ ญาเปนฺโต อาห นิยตาติอาทึ ฯ นิย...มินา ปเทน โลกิ...นิวาเรติ อาจริโย ฯ

นิย...มินาติ นิวาเรตีติ ปเท กรณํ ฯ โลกิเยสูติ อุปมา ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ กทาจีติ สมฺภวนฺติ ปเท อาธาโร ฯ สมฺภวนฺติ นิวาเรตีติ ปเท กมฺมํ ฯ สมฺภวนํ ปวตฺตนํ สมฺภโว ฯ

[๗๑] วุตฺตวจนํ ภควตา วุตฺตวจเนน ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห ตถาเหตาติอาทึ ฯ ตถาหิ สจฺจํ เอตา วิรติโย โลกิเยสุ... วเสน ภควตา จิตฺตุปฺปาทกณฺเฑ เทสิตา อิธ ปน โลกุตฺตร-จิตฺเตสุ สรูเปเนว เทสิตา ฯ

ตถาหีติ ทฬฺหีกรณตฺโถ ฯ เอตาติ เทสิตาติ ปเท กมฺมํ ฯ โลกิเยสูติ เทสิตาติ ปเท อาธาโร ฯ เยวา...เสนาติ เทสิตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เยวาปนา อิติ กายนฺตีติ เยวาปนกา เย เจตสิกา ภควตา เยวาปนา อิติ กายนฺติ กถิยนฺติ อิติ ตสฺมา เต เจตสิกา เยวาปนกา ฯ เวยาปนสทฺทุปปโท เก สทฺเท สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ ฯ เยวาปนกา อิติ นาเมน วสนํ สมฺพชฺฌนํ เยวาปนกวโส ฯ อิธาติ เทสิตาติ ปเท อาธาโร ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สรูเปเนวาติ เทสิตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ สํวิชฺช-มาโน รูโป สภาโว สรูโป ฯ เอวสทฺโท เยวาปนกวเสน เทสนํ นิวตฺเตติ ฯ

[๗๒] เอวสทฺทสฺส ผลํ ญาเปนฺโต อาห กามาตฺยาทึ ฯ กามา...เสฺววาติ ปเท อวธารเณน...นิวาเรติ อาจริโย ฯ

กามา...เสฺววาตีติ อว...เณนาติ ปเท อาธาโร ฯ อว...เณนาติ นิวาเรตีติ ปเท กรณํ ฯ อวธาริยเต นิยมิยเต อวธารณํ ภาวสาธนํ ฯ กามา...เตสูติ ปททฺวยํ สมฺภวนฺติ ปเท อาธาโร ฯ จสทฺโท กามา...ยาสุ จ มห...สุ จาติ โยเชตพฺโพ ฯ วิรตีนํ สมฺภวนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ

[๗๓] อตฺตโน วุตฺตวจนํ อาจริเยน วุตฺตวจเนน ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห ตถาตฺยาทึ ฯ ตถา เจว เตน มยา วุตฺตาการเนว วิรติโย อุปริ มหคฺคเตสุ ปน...วิรติตฺตยวชฺชิตาติอาทิวจเน วกฺขติ อาจริโย ฯ

ตถาติ วกฺขตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ เอวสทฺโท น อญฺเญนากาเรนาติ ญาเปติ ฯ อุปรีติ วกฺขตีติ ปเท อาธาโร ฯ

[๗๔] กทาจิสทฺเทน วุตฺตญฺจ กาลํ สรูปโต ญาเปนฺโต อาห กทาจิตฺยาทึ ฯ

กทาจีติ ชปนํ ฯ มุสา...กาเลติ วิวรณํ ฯ มุสา...เตหีติ วิรมณาติ ปเท อปาทานํ ฯ มุสาวาโท อาทิ เยสํ ทุจฺจริตานํ ตานิ มุสาวาทาทีนิ ฯ เอเกกานิ จ ตานิ ทุจฺจริตานิ จาติ เอเก...ตานิ ฯ มุสาวาทาทีนิ จ ตานิ เอเกกทุจฺจริตานิ จาติ มุสา...ตานิ ฯ วิรมิยเต วิรมณํ ภาวสาธนํ ฯ วิรมณสฺส กาโล วิรมณกาโล ฯ

ทุติยปริจฺเฉทตฺถโยชนา หน้า 59

[๗๕] วิสุํ วิสุนฺติ วจนสฺส เหตุํ ญาเปนฺโต อาห กทาจิ-ตฺยาทึ ฯ กทาจิ อุปฺปชฺชนฺตาปิ วิรติโย เอกโต น อุปฺปชฺชนฺติ วีติ...เปกฺขตฺตา อิติ ตสฺมา วิสุํ วิสุนฺติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

กทาจีติ อุปฺปชฺชนฺตาติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ อุปฺปชฺชนฺตาปีติ อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ อปิสทฺโท ครหตฺโถ ฯ นาติ อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท ปฏิเสโธ ฯ เอกโตติ อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ วีติ...ขาตานนฺติ อาลมฺพนานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ วีติกฺกมิยนฺเตติ วีติกฺกมิตพฺพานิ ยานิ วตฺถูนิ วิรตีหิ วีติกฺ-กมิยนฺเต อิติ ตสฺมา ตานิ วตฺถูนิ วีติ...ตพฺพานิ ฯ วสนฺติ เอตฺถาติ วตฺถูนิ เอตฺถ อารมฺมเณสุ อารมฺมณิกธมฺมา วสนฺติ อิติ ตสฺมา อิมานิ อารมฺมณานิ วตฺถูนิ ฯ วีติกฺกมิตพฺพานิ จ ตานิ วตฺถูนิ จาติ วีติ...วตฺถูนิ ฯ วีติ...วตฺถูนิ อิติ สงฺขาตานิ วีติ...สงฺขาตานิ ฯ อตฺตโนติ อาลมฺพนานนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อาลมฺพนานนฺติ สมฺภวาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สมฺภ...ขตฺตานิ น อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท เหตุ ฯ สมฺภวนํ ปวตฺตนํ สมฺภโว ฯ สมฺภวํ อเปกฺขนฺตีติ สมฺภวาเปกฺขา วิรติโย ฯ สมฺภวาเปกฺขานํ ภาโว สมฺภวาเปกฺขตฺตํ ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ วิสุํ วิสุนฺตีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

อภิ.๑๑๐

[๗๖] ปญฺจม...จิตฺเตสูติ วจนสฺส วจเน เหตุํ ญาเปนฺโต อาห อปฺปนาตฺยาทึ ฯ อปฺปนาปฺปตฺตานํ อปฺปมญฺญานํ กทาจิ... ปวตฺติ น อตฺถิ อิติ ตสฺมา ปญฺจม...จิตฺเตสูติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

อปฺป...ตานนฺติ อปฺปมญฺญานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อปฺปมาณานํ ปตฺตา อปฺปนาปฺปตฺตา ฯ อปฺปนาสทฺโท อิตฺถีลิงฺโค ตสฺมา ปกติภาเว กเต อาคจฺฉติ ฯ อปฺปนายํ วา ปตฺตา ปวตฺตา อปฺปนาปฺปตฺตา ฯ อปฺปมญฺญานนฺติ ปวตฺตีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ นาติ อตฺถีติ ปเท ปฏิเสโธ ฯ กทาจีติ ปวตฺตีติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ โสม...หิตาติ ปวตฺตีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ โสมนสฺสโต รหิตา โสมนสฺสรหิตา ฯ ปวตฺตีติ อตฺถีติ ปเท กตฺตา ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ ปญฺจ...สูตีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๗๗] ปญฺจมชฺฌานวชฺชิตมหคฺคตจิตฺเตสูติ เอตฺถ มหคฺคตจิตฺเตสูติ เอตฺถ มหคฺคตสทฺทสฺส วจนตฺถํ กโรนฺโต อาห วินีวรณาตฺยาทึ ฯ วินีว...ตานิ จิตฺตานิ วา มหนฺเตหิ ฌายีหิ คตานิ อิติ ตสฺมา มหคฺคตานิ ฯ

วิคตา นีวรณา เยหิ จิตฺเตหิ ตานิ วินีวรณานิ ปญฺจมีพหุพฺพิหิ ฯ วินีวรณานิ อาทีนิ เยสํ ทีฆสนฺตานาทีนํ ตานิ วินี...ณาทีนิ ฯ อาทิสทฺเทน ทีฆสนฺตานวิปุลผลานํ คหณํ ฯ

วินีวรณาทีนํ จิตฺตานํ ภาโว วินี...ทิตา ฯ มหนฺตีติ มหนฺตานิ ยานิ จิตฺตานิ ฯ มหนฺตานํ จิตฺตานํ ภาโว มหตฺตํ ฯ มหนฺติ อิติ ฐิตํ ฯ ณฺยตฺตตา ภาเว ตูติ ตฺต ฯ มหตํ...ปเทติ สุตฺเต มหตนฺติ พหุวจนสทฺเทน มหอาเทโส ฯ คจฺฉนฺตีติ คตานิ ยานิ จิตฺตานิ กตฺตุสาธนํ ฯ มหตฺตํ คตานิ มหคฺคตานิ ฯ มหนฺตสทฺโท ภาวปฺปธาโน ทุติยาปฺปุริโส ฯ จิตฺตํ นิวตฺเตตุํ ฌายีหีติ ปกฺขิตฺตํ ฯ ฌายนํ อารมฺมณสฺส โอโลกนํ จินฺตนํ ฌายํ ฯ เฌ จินฺตายํ ภาเว จ อาวายา การิเตติ เอการสฺส อาโย ฯ ฌายํ เอเตสํ ปุคฺคลานํ อตฺถีติ ฌายี ฯ ทณฺฑาทิโต อิก อี ฯ คนฺตพฺพานิ ปกปฺปุณิตพฺพานีติ คตานิ ยานิ จิตฺตานิ กมฺมสาธนํ ฯ มหนฺเตหิ คตานิ มหคฺคตานิ ตติยาตปฺปุริโส ฯ

วินี...ทิตายาติ มหตฺตนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ มหตฺตนฺติ คตาทีนิ ปเท กมฺมํ ฯ คตานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ มหนฺเตหีติ ฌายีหีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ ฌายีหีติ...คตานีติ ปเท กตฺตา ฯ อิตีติ เหตุ ฯ มหคฺคตานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๗๘] นานาผลธรา ทุมาติอาทีสุ นานาสทฺโท นานปฺปการ-วาจโก ตสฺมา ตนฺนิวตฺตนตฺถมาห นานาตฺยาทึ ฯ

นานา หุตฺวาติ ฐปนํ ฯ ภินฺนา...หุตฺวาติ สเหตุกวิวรณํ ฯ ภินฺนา...นตฺตาติ อเปกฺขาติ ปเท เหตุ ฯ ภินฺนํ อาลมฺพนํ ยาสํ กรุณามุทิตานํ ตา ภินฺนาลมฺพนา ฯ ภินฺนาลมฺพนานํ ภาโว

ภินฺนาลมฺพนตฺตํ ฯ อตฺตโตติ อาลมฺพนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อาล...ตานนฺติ ทุกฺขิ...ตานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อาลมฺพนํ หุตฺวา ภูตา อาลมฺพนภูตา ฯ ทุกฺขิ...ตานนฺติ คมนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ทุกฺขิตา จ สุขิตา จ ทุกฺขิตสุขิตา ทุกฺขิตสุขิตา จ เต สตฺตา จาติ ทุกฺขิ...สตฺตา ฯ อาปา...ขายาติ หุตฺวาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อาปาถสฺส คมนํ อาปถคมนํ ฯ อาเปกฺขนํ อเปกฺขา ฯ อาปาถคมนสฺส อเปกฺขา อาปา...เปกฺขา ฯ

[๗๙] เอตฺถสทฺเทน ปรามสิตมตฺถํ ญาเปนฺโต อาห เอตฺถาตฺยาทึ ฯ เอตฺถาติ ชปนํ ฯ อิเม...เตสูติ วิวรณํ ฯ กามา...เตสูติ นิทฺธารณํ ฯ

[๘๐] อุเปกฺขาสหคเตสุ กรุณามุทิตานํ อสมฺภววาทสฺส เกจิวาโทติ กรเณ เหตุํ ญาเปนฺโต อาห กรุณาตฺยาทึ ฯ กรุณา...กาเล กรุณามุทิตาวเสน ภาวนาย จ ปวตฺติกาเล อปฺปนาวีถิโต...ปริกมฺมํ โหติ ปคุณ...สชฺฌายนํ ยถาตํ วิย ปคุณ...สมฺมสนํ ยถา จ เอว ปริกมฺมํ โหติ อิติ ตสฺมา อุเป...วาโท อิติ กโต อาจริเยนาติ โยชนา ฯ

กรุณามุทิตา ภาวิยเต วฑฺฒิยเต ภาวนา ฯ กรุณามุทิตาวเสน ภาวนา กรุ...วนา กรุณามุทิตาภาวนาย กาโล กรุ... กาโล ฯ อปฺปนาย วีถิ อปฺปนาวีถิ ฯ ปริจยนํ ปริจโย ปริจยสฺส วโส ปริจยวโส ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ โสมนสฺส-

สหคตจิตฺเตหิ ปริกมฺมํ โหตีติ ญาเปติ ฯ ปริกรณํ ปริกมฺมํ ฯ ตนฺติ นิปาตมตฺตํ ฯ ปคุโณ คณฺโจ ปคุณคณฺโจ ฯ สชฺฌายตีติ สชฺฌายนฺโต ชโน ฯ อญฺญสฺมึ อารมฺมเณ วิหิโต อญฺญวิหิโต ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ อนญฺญวิหิตสฺส สชฺฌายนนฺติ ญาเปติ ฯ จสทฺโท วากฺขนฺตรารมฺโภ ฯ ปคุณา วิปสฺสนา ปคุณวิปสฺสนา ฯ ปริจยสฺส พลํ ปริจยพลํ ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ ญาณสมฺปยุตฺตจิตฺเตหิ สมฺมสนนฺติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ สมฺมสิยเต วิจาริยเต สมฺมสนํ ฯ สํปุพฺโพ มส อามสเน นนฺทาทีหิ ยุ ฯ อสมฺภโว อิติ วาโท อสมฺภววาโท ฯ เกจีนํ อาจริยานํ วาโท เกจิวาโท ฯ

กรุ...กาเลติ โหตีติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ อปฺป...ถิโตติ ปุพฺเพติ ปเท อปาทานํ ฯ ปุพฺเพติ โหตีติ ปเท วิเสสกาลสตฺตมี ฯ ปริ...เสนาติ โหตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อุเปกฺขา... เตหิปีติ โหตีติ ปเท กรณํ ฯ ปริกมฺมนฺติ โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ ยถาสทฺโท อุปมาโชตโก ฯ ปคุณคณฺจนฺติ สชฺฌายนฺตสฺสาติ ปเท กมฺมํ ฯ สชฺฌายนฺตสฺสาติ สชฺฌายนนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ กทาจีติ วิหิตสฺสาติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ อญฺญ...สาปีติ สชฺฌายนฺตสฺสาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สชฺฌายนนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ยถาสทฺโท อุปมาโชตโก ฯ ปคุ...นายาติ สมฺมสนฺตสฺสาติ ปเท กรณํ ฯ สงฺขาเรติ สมฺมสนฺตสฺสาติ ปเท กมฺมํ ฯ

สมฺมสนฺตสฺสาติ สมฺมสนฺนติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ กทาจีติ สมฺมสนนฺติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ ปริ...เลนาติ สมฺมสนฺนติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ญาณ...เตหิปีติ สมฺมสนนฺติ ปเท กรณํ ฯ สมฺมสนนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ กโตติ ปเท เหตุ ฯ อุเป...เรสูติ อสมฺภวาติ ปเท อาธาโร ฯ กรุ...ตานนฺติ กสมฺภวาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อส...วาโทติ กโตติ ปเท กมฺมํ ฯ เกจิวาโทติ กโตติ ปเท อากาโร ฯ กโตติ กมฺมวาจกํ กิตปทํ ฯ

[๘๑] อปฺปนาวีถิยํ กรุณามุทิตานํ สมฺภวํ ญาเปนฺโต อาห อปฺปนาตฺยาที ฯ อปฺปนาวีถิยํ ปน ตาสํ กรุณามุทิตานํ เอก...เตเสฺวว กามาวจรจิตฺเตสุ สมฺภโว ทฏฺฐพฺโพ กสฺมา ภินฺน...ภาวโตติ โยชนา ฯ

อปฺปนาย วีถิ อปฺปนาวีถิ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอวสทฺโท อุเปกฺขาสหคเต นิวตฺเตติ ฯ ภินฺนา ชาติ ยสฺส จิตฺตสฺส ตํ ภินฺนชาติกํ ฯ ภินฺนา เวทนา ยสฺส จิตฺตสฺส ตํ ภินฺนเวทนํ ฯ อปิสทฺโท อภินฺนชาติกํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ อาเสวนปจฺจยสฺส อภาโว อาเส...ภาโว ฯ

อปฺป...ถิยนฺติ ทฏฺฐพฺโพติ ปเท อาธาโร ฯ ตาสนฺติ สมฺภโวติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เอกนฺตโตติ สหคเตสูติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ โสม...เสฺววาติ สมฺภโวติ ปเท อาธาโร ฯ สมฺภโวติ ทฏฺฐพฺโพติ ปเท กมฺมํ ฯ ภินฺน...กสฺสาติ อุปมา ฯ วิยาติ อุปมา-

โชตโก ฯ ภินฺน...สาปีติ อภาวโตติ ปเท สมฺปทานํ ฯ อาเสว...วโตติ ทฏฺฐพฺโพติ ปเท เหตุ ฯ

ตตฺรายมธิปฺปาโย อตีตภวงฺคํ ภวงฺคจลนํ ภวงฺคุปจฺเฉโท มโนทฺวาราวชฺชนํ โสมนสฺสสหคตเมว กามาวจรจิตฺตํ ปริกมฺมํ อุปจารํ อนุโลมํ โคตฺรภู ตทนนฺตรํ ปฐมชฺฌานํ ทุติยตติย-จตุตฺถชฺฌานนฺติ อปฺปนาวีถิ ตตฺร โคตฺรภูจิตฺตํ อตฺตนา สทิส-เวทนตฺตา ปฐมชฺฌานสฺส อาเสวนปจฺจโย โหติ ยทิ จ โคตฺรภู อุเปกฺขาสหคตํ ภเวยฺย โคตฺรภู ภินฺนเวทนตฺตา ปฐมชฺฌานสฺส อาเสวนปจฺจโย น โหติ กิมิว ภินฺนชาติโก มคฺโค ภินฺน-ชาติกสฺส ผลสฺส อาเสวนปจฺจโย น โหติ วิย ตสฺมา อปฺปนาวีถิยํ กรุณามุทิตานํ เอกนฺตโสมนสฺสสหคเตเสฺวว กามาวจรจิตฺเตสุ สมฺภโว ทฏฺฐพฺโพติ ฯ

[๘๒] ตโย โสฬสจิตฺเตสูติ ฐปนํ ฯ สมฺมา...ชายนฺติ ฯ ตโยติ ธมฺมาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ธมฺมาติ ชายนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ อฏฺฐ...วเสนาติ โสฬสาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ โสฬ...เตสูติ ชายนฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ

[๘๓] เอกูนวีสติ ธมฺมา...โสภณาติ สงฺคหคาถาว วตฺตพฺพา อิสฺสาตฺยาทิกา คาถา น สงฺคหคาถา น วตฺตพฺพา กิมตฺถํ วุตฺตาติ ปุจฺฉํ มนสิกตฺวา อิสฺสาตฺยาทิคาถาย อนุสนฺธึ ญาเปนฺโต

เอวนฺตฺยาทิมาห ฯ เอวํ นิยตา...วุตฺเตสุ เจตสิกธมฺเมสุ อนิ... เสสานํ เจตสิกานํ นิยต...อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

นิยโต จ อนิยโต จ นิยตานิยโต ฯ สมฺปยุชฺชนํ สมฺปโยโค ฯ นิยตานิยโต จ โส สมฺปโยโค จาติ นิย...โยโค ฯ นิยตานิยตสมฺปโยคสฺส วโส สมฺพชฺฌนํ นิยตา...วโส ฯ อนิยตา จ เต ธมฺมา จาติ อนิ...ธมฺมา ฯ นิยตานํ ภาโว นิยตภาโว ฯ ทีเปตุนฺติ ญาเปตุํ ฯ

เอวนฺติ วุตฺเตสูติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ นิยตา...วเสนาติ วุตฺเตสูติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ วุตฺเตสูติ นิทฺธารณํ ฯ อนิ... ธมฺเมติ ทสฺเสตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ เอกโตติ ทสฺเสตฺวาติ ปเท อาธาโร ฯ ทสฺเสตฺวาติ ทีเปตุนฺติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ เสสานนฺติ นิยตภาวนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ นิยตภาวนฺติ ทีเปตุนติ ปเท กมฺมํ ฯ ทีเปตุนฺติ วุตฺตนฺติ ปเท สมฺปทานํ ฯ อิสฺสา... อาทีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๘๔] คาถาย โยชนํ กโรนฺโต อิสฺสาตฺยาทิมาห ฯ อิสฺสา...กรุณาทโย...ชายติ อิติ โยชนา ฯ

อิสฺสา...กรุณาทโยติ ฏีกายํ วุตฺตตฺตา สมาสปทเมว ทฏฺฐพฺพํ ฯ อิสฺสา จ มจฺเฉโร จ กุกฺกุจฺจญฺจ อิสฺสามจฺเฉรกุกฺกุจฺจา ฯ กรุณา อาทิ ยสฺสา มุทิตาย สา กรุณาทิ ฯ อิสฺสามจฺเฉรกุกฺกุจฺจา จ วิรติ จ กรุณาทิ จ อิสฺสามจฺเฉรกุกฺกุจฺจ-

วิรติกรุณาทโย ฯ กตฺถจิ โปฏฺฐเก อิสฺสามจฺเฉรวิรติกรุณาทโยติ วากฺยเมว ทิสฺสติ ฯ กทาจีติมสฺส วิวรณํ เสยฺโย...วตฺติยนฺติ ฯ เสยฺโยหมสฺมิ อิติ อาทิ ยสฺส มานสฺส โส เสยฺโยหมสฺมีติอาทิ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ฯ เสยฺโยหมสฺมีติอาทิสฺส วโส เสยฺโย... วโส ฯ เสยฺโยหมสฺมีติอาทิวเสน ปวตฺติ เสยฺโย...ปวตฺติ ฯ ตถาติ ปทํ กทาจีติ ปทํ อากฑฺฒตีติ อาห ตถา กทาจีติ ฯ กทาจีติมสฺส วิวรณํ อกมฺม...ติยนฺติ ฯ อกมฺมญฺญสฺส วโส อกมฺมญฺญวโส ฯ อกมฺมญฺญวเสน ปวตฺติ อกมฺมญฺญวสปฺปวตฺติ ฯ สหาติมสฺส วิวรณํ อญฺญ...วเสนาติ ฯ อญฺญมญฺญนฺติ อญฺญ-มญฺเญน ฯ วิปฺปยุชฺชนํ วิปฺปโยโค ฯ น วิปฺปโยโค อวิปฺป-โยโค ฯ อวิปฺปโยคสฺส วโส อวิ...วโส ฯ

อิสฺสา...กรุณาทโยติ ชายนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ นานาติ ชายนฺตีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ กทาจีติ ชายนฺตีติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ มาโนติ ชายตีติ ปเท กตฺตา ฯ จสทฺโท น เกวลํ อิสฺสาทโย กทาจิ ชายนฺตีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ กทาจิ...ติยนฺติ ชายตีติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ ถีนมิทฺธนฺติ ชายตีติ ปเท กตฺตา ฯ ตถาสทฺโท อนุกฑฺฒโน ฯ กทา...ติยนฺติ ชายตีติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ สห อวิ...วเสนาติ ชายตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อญฺญมญฺญนฺติ อวิปฺปโยคาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ โยชนาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ โยชนาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๘๕] อถวา มาโน จาติ เอตฺถ ปเท จสทฺทํ สหาติ เอตฺถาปิ ปเท โยชิตฺวา[๑] โยชนา ทฏฺฐพฺพาติ สมฺพนฺโธ ฯ

มาโน จาตีติ เอตฺถาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ เอตฺถาติ จสทฺทนฺติ ปเท อาธาโร ฯ จสทฺทนฺติ โยชิตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ ทุติเย นเย จสทฺโท อฏฺฐานปฺปยุตฺโต ฯ สหาตีติ เอตฺถาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ เอตฺถาติ โยชิตฺวาติ ปเท อาธาโร ฯ อปิสทฺโท นานาติ ปทํ อเปกฺขติ ฯ โยชิตฺวาติ ทฏฺฐพฺพาติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ

[๘๖] ถีนมิทฺธํ กทาจิ...มาเนน จ สทฺธึ ชายติ กทาจิ... ชายตีติ สมฺพนฺโธ ฯ

ถีนมิทฺธนฺติ ชายตีติ ปเท กตฺตา ฯ กทาจีติ ชายตีติ ปเท กา สตฺตมี ฯ สห จาติมสฺส วิวรณํ สทฺธินฺติ ฯ สสงฺขา... เกสูติ ปททฺวยํ ชายตีติ ปเท อาธาโร ฯ จสทฺโท สสงฺ...เฆ จ ทิฏฺฐิ...เกสุ จาติ โยเชตพฺโพ ฯ อิสฺสา...มาเนน จาติ ปททฺวยํ สทฺธินฺติ ปเท สมาโยคตติยา ฯ จสทฺโท อิสฺสา...เจหิ จ มาเนน จาติ โยเชตพฺโพ ฯ สทฺธินฺติ ชายตีติ ปเท กิริยา-วิเสสนํ ฯ กทาจีติ ชายตีติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ ตทิ...กาเลปีติ ปททฺวยํ ชายตีติ ปทสฺส อาธาโร ฯ

เตหิ สสงฺขาริกปฏิเฆหิ ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺตสสงฺขาริเกหิ อิตรานิ ตทิตรานิ ฯ ตทิตรานิ จ ตานิ สสงฺขาริกานิ จาติ ตทิตร-

๑. โยเชตฺวาติ ฎีกาปาโจ ฯ

สสงฺขาริกานิ เทฺว ทิฏฺฐิสมฺปยุตฺตสสงฺขาริกานิ ฯ ตทิตร-สสงฺขาริเกหิ สมฺปโยโค ตทิตร...ปโยโค ฯ ติทตรสสงฺขาริกสมฺป-โยคสฺส กาโล ตทิตร...กาโล ฯ เตหิ สสงฺขาริกปฏิฆทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺต-สสงฺขาริเกหิ สมฺปโยโค ตํสมฺปโยโค ฯ ปุพฺเพ พินฺทาคโม ฯ อปิสทฺโท ตทิตรสสงฺขาริกสมฺปโยคกาลํ อเปกฺขติ ฯ วาสทฺโท อตฺถนฺตรวิกปฺปตฺโถ ฯ

นานา จาติ ชายตีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ โยชนาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ โยชนาติ ทฏฺฐพฺพาติ ปเท กมฺมํ ฯ

ถีนมิทฺธํ กทาจิ สห จ สสงฺขาริกปฏิฆเหิ อิสฺสามจฺเฉร-กุกฺกุจฺเจหิ สทฺธึ ชายติ ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺตสสงฺขาริเก สมาเน น สทฺธึ ชายติ ถีนมิทฺธํ กทาจิ เตหิ สสงฺขาริกปฏิฆทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺต-สสงฺขาริเกหิ อิตเรหิ ทิฏฺฐิสมฺปยุตฺตสสงฺขาริเกหิ สมฺปโยคกาเล เตหิ สสงฺขาริกปฏิฆทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺตสสงฺขาริเกหิ สมฺปโยคกาเลปิ วา อิสฺสามจฺเฉรกุกฺกุจฺจมาเนหิ นานา จ ชายติตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๘๗] อปเร อาจริยา เอตฺตกเมว โยเชสุนฺติ ญาเปนฺโต อาห อปเรตฺยาที ฯ อปเร...อิตีติ เอตฺตกเมว วจนํ โยเชสุํ ฯ

อปเรติ อาจริยาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อาจริยาติ โยเชสุนฺติ ปเท กตฺตา ฯ มาโน จ... นานา หุตฺวา ชายติ กทาจิ สห จ ชายติ ฯ มาโน จ ถีน-มิทฺธญฺจาติ ปททฺวยํ ชายตีติ ปเท กตฺตา ฯ มาโน จาติ เอตฺถ

จสทฺโท มาโน จ ถีนมิทฺธญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ ตถาสทฺโท กทาจิ นานาติ ปทํ อากฑฺฒติ ฯ นานาติ หุตฺวาติ ปเท กิริยา-วิเสสนํ ฯ หุตฺวาติ ชายตีติ ปเท วิเสสนํ ฯ สห จาติ จสทฺโท อธิปฺปายวเสน ปกฺขิตฺโต ฯ อิตีติ เอตฺตกเมวาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ เอตฺตกเมวาติ โยเชสุนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ เอวสทฺโท เหฏฺฐาวุตฺตวจนํ นิวตฺเตติ ฯ

มาโน ทฺวีสุ ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺตอสงฺขาริเกสุ ถีนมิทฺธโต นานา หุตฺวา ชายติ ถีนมิทฺธํ ทฺวีสุ ทิฏฺฐิสมฺปยุตฺตสสงฺขาริเกสุ สสงฺขาริกปฏิเฆ จ มานโต นานา หุตฺวา ชายติ มาโน จ ถีนมิทฺธญฺจ ทฺวีสุ ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺตสสงฺขาริเกสุ สห ชายติตฺยา-ธิปฺปาโย ฯ

[๘๘] เสสาติ จปนํ ฯ ยถา...ทสหีติ ปททฺวยํ อนิยเตหีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอกาทสหีติ อิสฺสาทิตฺตยํ วิรติตฺตยํ กรุณาทิ-ทฺวยํ มานาทิตฺตยํ ฯ อนิยเตหีติ อิตเรติ ปเท อปาทานํ ฯ อิตเรติ เสสาติ ปทสฺส อตฺโถ ฯ เอกจตฺตาฬีสาติ อญฺญสมานา เตรส อกุสลา อฏฺฐ เอกูนวีสติ โสภณสาธารณา ปญฺญา จาติ เอกจตฺตาฬีส ฯ

[๘๙] เกจิวาทิมตํ วิโสเธตุํ เกจิตฺยาทิมาห ฯ เกจิ ปน อาจริยา ยถา...อิติ วจนํ วณฺเณนฺติ ฯ ตํ วจนํ เตสํ

อาจริยานํ มติมตฺตํ กสฺมา อิธ ฐาเน เยวา...เกสญฺจิ เจตสิกานํ อาจริเยน อนุทฺธฏตฺตา ฯ

เกจีติ วณฺเณนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ยถาวุตฺเตหีติ อนิ...เกหีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อนิยต...เกหีติ เสสาติ ปเท อปาทานํ ฯ อนิยตา เยวาปนกา อนิ...นกา ฯ เสสาติ นิย...นกาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ นิย...นกาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ นิยตา เยวาปนกา นิยตเยวาปนกา ฯ อิตีติ วณฺเณนฺตีติ ปเท กมฺมํ ฯ ตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เตสนฺติ มตีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ มติมตฺตนฺติ ตนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ มตฺตสทฺโท น สพฺเพสํ มตฺตนฺติ ญาเปติ ฯ อิธาติ อนุทฺธฏาติ ปเท อาธาโร ฯ เยวา...เมนาติ อนุทฺธฏตฺตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เยวาปนกา อิติ นามํ เยวาปนกนามํ ฯ เกสญฺจีติ ภาวสมฺพนฺโธ ฯ อนุทฺธฏตฺตาติ มติมตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ อนุทฺธฏานํ ภาโว อนุทฺธฏตฺตํ ฯ

[๘๐] อิธ...อนุทฺธฏตฺตาติ วจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห เกวลนฺตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ เอตฺถ ฐาเน เกวลํ นิยตา...อาจริเยน กตํ เยวา...เกจิ เจตสิกา อาจริเยน น อุทฺธฏาติ โยชนา ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ นิยตา จ อนิยตา จ นิยตานิยตา ฯ นิยตานิยตานํ เจตสิกานํ วสนํ สมฺพชฺฌนํ นิยตานิยตวโส ฯ อรหสฺส อนติกมนํ ยถารหํ ฯ ลพฺภมานา จ เต เจตสิกา

๑. อากาโรติ ยุตฺตรํ ฯ

จาติ ลพฺภ...สิกา ฯ ลพฺภมานเจตสิกา เอว ลพฺภ...มตฺตํ ฯ ลพฺภมานเจตสิกมตฺตสฺส สนฺทสฺสนํ ลพฺภ...สนํ ฯ มตฺตสทฺทผลํ น เยวาตฺยาทิ ฯ อาจริเยนาติ อนุรุทฺธาจริเยน ฯ เยวาปนกา อิติ นามํ เยวาปนกนามํ ฯ

เกวลนฺติ สนฺทสฺสนนฺติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ เอตฺถาติ สนฺทสฺสนนฺติ ปเท อาธาโร ฯ นิย...เสนาติ สนฺทสฺสนนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ จิตฺตุปฺปาเทสูติ ลพฺภมานาติ ปเท อาธาโร ฯ ยถารหนฺติ ลพฺภมานาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ ลพฺภ...สนฺทสฺสนนฺติ กตนฺติ ลพฺภมานาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ ลพฺภ...สนฺทสฺสนนฺติ กตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ อาจริเยนาติ กตนฺติ ปเท กตฺตา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ เยวา...เมนาติ อุทฺธฏาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เกจีติ อุทฺธฏาติ ปเท กมฺมํ ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๘๑] เอวนฺตฺยาทิ สงฺคหญฺจาติ คาถาย อนุสนฺธิญาปนํ ฯ เอวํ ตาว ปธมํ ผสฺสาทีสุ...สงฺคหญฺจาติอาทิ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

เอวนฺติ ทสฺเสตฺวาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ ตาวาติ ทสฺเสตฺวาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ ผสฺสาทีสูติ นิทฺธารณํ ฯ อยนฺติ ธมฺโมติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ธมฺโมติ อุปลพฺภตีติ ปเท กมฺมํ ฯ เอตฺตเกสูติ จิตฺเตสูติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จิตฺเตสูติ อุปลพฺภตีติ ปเท อาธาโร ฯ อิตีติ ปริจฺเฉทาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ จิตฺต...เสนาติ ทสฺเสตฺวาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปริจฺเฉทนํ ปริจฺเฉโท ฯ

จิตฺตานํ ปริจฺเฉโท จิตฺต...เฉโท ฯ จิตฺตปริจฺเฉทสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ จิตฺต...วโส ฯ สมฺปโยคนฺติ ทสฺเสตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ สมฺปยุชฺชนํ สมฺปโยโค ฯ ทสฺเสตฺวาติ ทสฺเสตฺนฺติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อิทานีติ ทสฺเสตฺนฺติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ อิมสฺมินฺติ จิตฺตุปฺปาเทติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จิตฺตุปฺปาเทติ เจตสิกาติ ปเท อาธาโร ฯ เอตฺตกาติ เจตสิกาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เจตสิกาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ ปริจฺเฉทาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ เจตสิ...วเสนาติ ทสฺเสตฺนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เจตสิกานํ ราสิ เจตสิกราสิ เจตสิกราสิสฺส ปริจฺฉิชฺชนํ เจต...ปริจฺเฉทโท เจตสิกราสิปริจฺเฉทสฺส วโส เจต...วโส ฯ สงฺคหณํ เจตสิกานํ คณนํ สงฺคโห ฯ สงฺคหนฺติ ทสฺเสตฺนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ ทสฺเสตฺนฺติ วุตฺตนฺติ ปเท สมฺปทานํ ฯ สงฺค... อาทีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๔๒] ฉตฺตึสาติอาทิ วจนํ ตตฺถ ตตฺถ ตสฺมึ ตสฺมึ จิตฺเต ยถารหํ...สงฺคโห ฯ

ฉตฺตึสาติ อาทีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ตตฺถ ตตฺถาติ ลพฺภมานาติ ปเท อาธาโร ฯ ยถารหนฺติ ลพฺภมานาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ ลพฺภ...วเสนาติ คณนาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ลพฺภมานา เอว ลพฺภมานกา ฯ สพฺพาโต โกติ สกตฺเถ โก ฯ ลพฺภมานกา จ เต ธมฺมา จาติ ลพฺภ...ธมฺมา ฯ ลพฺภมานกธมฺมานํ วโส

ลพฺภ...วโส ฯ คณ...เสนาติ สงฺคโหติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ คณิยเต สงฺขฺยายเต คณนํ คณนสฺส วโส คณนวโส ฯ สงฺคโหติ ฉตฺตึสาติ อาทีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ธมฺเม สงฺคณฺหตีติ สงฺคโห ฯ

[๘๓] ปฐมชฺฌานิกจิตฺเตสูติ ปทสฺส วจนตฺถํ ญาเปนฺโต อาห ปฐมตฺยาทึ ฯ ปฐม...จิตฺตานิ วา ตํ ปฐมชฺฌานํ เอเตสํ จิตฺตานํ อตฺถิ อิติ ตสฺมา ปฐม...จิตฺตานิ ฯ

ปฐมชฺฌาเน นิยุตฺตานิ ปฐมชฺฌานิกานิ ฯ ตมธิเตตฺยาทินา ณิโก ฯ ปฐมชฺฌานิกานิ จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ ปฐมชฺฌานิก-จิตฺตานิ ตํ วา ปฐมชฺฌานํ เอเตสํ อตฺถีติ ปฐมชฺฌานิกานิ ฯ เอเตสนฺติ อตฺถีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ ทณฺฑาทิโต อิก อี ฯ ปฐมชฺฌานิกานิ จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ ปฐมชฺฌานิกจิตฺตานิ ฯ

[๘๔] อปฺปมญฺญาวชฺชิตาติ วจนสฺส วจเน เหตุํ ญาเปนฺโต อาห อปฺปมญฺญานนฺตฺยาทึ ฯ อปฺป...ณตฺตา อปฺปมญฺญาวชฺชิตาติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

อปฺป...นนฺติ ตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สตฺตา...ณตฺตาติ วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ สตฺโต อารมฺมณํ เอเตสํ อปฺปมญฺญานนฺติ สตฺตารมฺมณา ฯ สตฺตารมฺมณานํ ภาโว สตฺตารมฺมณตฺตํ ฯ โลกุตฺตรานนฺติ ตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ จสทฺโท สตฺตารมฺมณตฺตา จ นิพฺพา...ณตฺตา จาติ โยเชตพฺโพ ฯ นิพฺพา...ณตฺตาติ

วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ นิพฺพานํ อารมฺมณํ เอเตสํ โลกุตฺตรานนฺติ นิพฺพานารมฺมณา ฯ นิพฺพานารมฺมณานํ ภาโว นิพฺพานา-รมฺมณตฺตํ ฯ อปฺป...ตาตีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๘๕] ตถาติ อิมินา จ ปเทน อญฺญ...คจฺฉนฺตีติ วจนํ อากฑฺฒติ อาจริโย ฯ

ตถาติ อิมินาติ อากฑฺฒตีติ ปเท กรณํ ฯ อญฺญ-สมานา...คจฺฉนฺตีติ ปทํ อากฑฺฒตีติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๘๖] อุเปกฺขาสหคตาติ ธปนํ ฯ วิตกฺก...วชฺชาติ ธมฺมาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ วิตกฺโก จ วิจาโร จ ปีติ จ สุขญฺจ วิตกฺกวิจารปีติสุขานิ ฯ วิตกฺกวิจารปีติสุเขหิ วชฺชา วชฺชิตา วิตกฺก...วชฺชา ฯ สุขฏฺฐานนฺติ ปวิฏฺฐาติ ปเท กมฺมํ ฯ สุขสฺส ฐานํ สุขฏฺฐานํ ฯ ปวิ...ขายาติ สหคตาติ ปเท สหโยคตติยา ฯ ปวิฏฺฐา จ สา อุเปกฺขา จาติ ปวิฏฺฐุเปกฺขา ฯ สหคตาติ ธมฺมาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อุเปกฺขาย สหคตา อุเปกฺขาสหคตา ฯ

[๘๗] ปญฺจกชฺฌานวเสนาติ วจเน อธิปฺปาโยติ สมฺพนฺโธ ฯ วิตกฺก...วเสน ฯ เต ปน วิตกฺกวิจาเร เอกโต...โหติ อิติ อธิปฺปาโย ฯ

ปญฺจกชฺฌานวเสนาติ อธิปฺปาโยติ ปเท อาธาโร ฯ วิตกฺก-วิจาเรติ อติกฺกมิตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ วิสุํ วิสุนฺติ อติกฺกมิตฺวาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ อติกฺกมิตฺวาติ ภาเวนฺตสฺสาติ ปเท ปุพฺพ-

กาลกิริยา ฯ ภาเวนฺตสฺสาติ นาติ...ณสฺสาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ภาเวติ วฑฺเฒตีติ ภาเวนฺโต โย ปุคฺคโล ฯ นาติ...ณสฺสาติ วเสนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ น อติติกฺขํ นาติติกฺขํ นาติติกฺขํ ญาณํ ยสฺส ปุคฺคลสฺส โส นาติติกฺขญาโณ ฯ วเสนาติ เทสิตสฺสาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ฯ เทสิตสฺสาติ ฌาณ...กสฺสาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เทสยิตฺถาติ เทสิตํ ยํ ฌานปญฺจกํ ภควตา เทสยิตฺถ อิติ ตํ ฌาน-ปญฺจกํ เทสิตํ ฯ ฌาน...กสฺสาติ วเสนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปญฺจ ปริมาณานิ เอตสฺสาติ ปญฺจกํ ฯ ฌานญฺจ ตํ ปญฺจกญฺจาติ ฌานปญฺจกํ ฯ วเสนาติ ปญฺจธาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๔๘] วิตกฺกวิจารานํ เอกโต อติกฺกมเน สติ จตุธาว สงฺคโหติ ญาเปนฺโต เต ปนาติ อาทิมาห ฯ

เตติ อติกฺกมิตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอกโตติ อติกฺกมิตฺวาติ ปเท อาธาโร ฯ อติกฺกมิตฺวาติ ภาเวนฺ-ตสฺสาติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ภาเวนฺตสฺสาติ ติกฺขญาณสฺสาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ติกฺขญาณสฺสาติ วเสนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ติกฺขํ ญาณํ ยสฺส โส ติกฺขญาโณ ปุคฺคโล ฯ วเสนาติ เทสิตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เทสิ...วเสนาติ จตุธาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ จตุกฺกญฺจ ตํ ฌานญฺจาติ จตุกฺกชฺฌานํ ฯ เทสิตญฺจ ตํ จตุกฺกชฺฌานญฺจาติ เทสิตจตุกฺกชฺฌานํ ฯ เทสิต-

จตุกฺกชฺฌานสฺส วโส เทสิ...วโส ฯ ทุติ...เกสูติ สมฺภวโตติ ปเท อาธาโร ฯ วิต...ตานนฺติ สมฺภวโตติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ วิตกฺกวิจาเร วชฺเชนฺตีติ วิตกฺกวิจารวชฺชิตา ฯ สมฺภวโตติ จตุธาติ ปเท เหตุ ฯ จตุธาวาติ สงฺคโหติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท โอนํ นิวตฺเตติ ฯ สงฺคโหติ โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ อิตีติ อธิปฺปาโยติ ปทสฺส สรูปํ ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๙๙] เตตฺตึสทฺวยํ จตุตฺถปญฺจมชฺฌานจิตฺเตสุ ลพฺภติ ฯ เตตฺตึสทฺวยมิจฺเจวนฺติ เอตฺถ ฯ เตตฺตึสทฺวยนฺติ ธปนํ ฯ จตุ... จิตฺเตสูติ อาธารธปนํ ฯ ตีสูติ ธปนํ ฯ กุส...วิเธสูติ วิวรณํ ฯ กุส...เสนาติ ติวิเธสูติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ กุสลญฺจ วิปากญฺจ กิริยา จ กุสล...กิริยา กุสลวิปากกิริยานํ วโส กุส...วโส ฯ ตโย วิธา ปการา เยสํ ปฐมชฺฌานิก-จิตฺตานํ ตานิ ติวิธานิ ฯ

[๑๐๐] วิรติวชฺชาติ วจนสฺส วจเน เหตุํ ญาเปนฺโต อาห สีลวิสุทฺธิวเสน...ปวตฺตนฺติ กาย...วเสน น ปน ปวตฺตนฺติ ทุจฺจริต...วเสน นาปิ ปวตฺตนฺติ อิติ ตสฺมา วิรติวชฺชาติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

วิสุชฺฌนํ วิสุทฺธิ สีลสฺส วิสุทฺธิ สีลวิสุทฺธิ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส สีลวิสุทฺธิยา วโส สีลวิสุทฺธิวโส ฯ สุฏฺฐุ วิโสธยิตฺถาติ สุวิโสธิโต โย ปโยโค ปุคฺคเลน สุฏฺฐุ วิโสธยิตฺถ

อิติ ตสฺมา โจ ปโยโค สุวิโสธิโต ฯ อตีเต โต ฯ กาโย จ วจี จ กายวจิโย ฯ ปยุชฺชเตติ ปโยโค ยํ กมฺมํ สตฺเตน ปยุชฺชเต ปวตฺติเต อิติ ตสฺมา ตํ กมฺมํ ปโยโค ฯ กายวจีหิ ปวตฺโต ปโยโค กายวจีปโยโค ฯ สุวิโสธิโต กายวจีปโยโค เยน โส สุวิโสธิตกายวจีปโยโค เยน ปุคฺคเลน กาย...โยโค สุวิโสธิโต โส ปุคฺคโล สุวิ...โยโค สุวิโสธิตกายวจีกมฺมาทิกสฺส จิตฺตสมาธานวเสน รูปาวจรกุสลปฺปวตฺตีติ วุตฺตํ ฯ ปุคฺคลสฺสาติปิ อตฺถิ ฯ สมฺมา อาธิยเต สมาธานํ จิตฺตสฺส สมาธานํ จิตฺต-สมาธานํ จิตฺตสมาธานํ เอว จิตฺต...มตฺตํ ฯ น ปนตฺยาทิ มตฺตสทฺทสฺส ผลํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ กายวจีสุ ปวตฺตานิ กมฺมานิ กายวจีกมฺมานิ ฯ วิโสธิยเต วิโสธนํ วิโสธนสฺส วโส วิโสธนวโส ฯ อปิสทฺโท ปุพฺเพ ปฏิเสธํ อเปกฺขติ ฯ ทุจฺจริตญฺจ ทุราชีโว จ ทุจฺจริตทุราชีวา ฯ สมุจฺฉินฺทนสฺส วโส สมุ...วโส ฯ

สีล...เสนาติ สุวิโสธิตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ สุวิ...คสฺสาติ ปุคฺคลสฺสาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปุคฺคลสฺสาติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ เกวลนฺติ สมาธานาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ จิตฺต...มตฺเตนาติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ มห...นานีติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ กาย...

กมฺมานนฺติ วิโสธนาติ ปเท กมฺมํ ฯ วิโส...เสนาติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ นาปีติ ปฏิเสโธ ฯ ทุจฺจ...วานนฺติ สมุจฺฉินฺทนาติ ปเท กมฺมํ ฯ สมุ...เสนาติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ วิรติวชฺชาตีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ โปฏฺฐเก วิรติตฺตยวชฺชิตาติปิ อตฺถิ ฯ

[๑๐๑] ปจฺเจกเมวาติ ชปนํ ฯ วิสุํ วิสุํเยวาติ วิวรณํ ฯ วิสุํ วิสุํ เอว ยาคโม ฯ ปณฺณรสสูติ ชนํ ฯ รูปาตฺยาทิ วิวรณํ ฯ รูปา...เสนาติ ตีสูติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ตีสูติ อาธาโร ฯ อารุ...เสนาติ ทฺวาทสสูติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ ปณฺณรสสูติ ปทสฺส สรูปํ ฯ

[๑๐๒] อปฺปมญฺญาโย จ น ลพฺภนฺตีติ เอตฺถ วจเน การณํ มยา วุตฺตเมว ฯ จสทฺโท วิรติโย อเปกฺขติ ฯ โปฏฺฐเก อปฺปมญฺญาโย น ลพฺภนฺตีติปิ อตฺถิ ฯ เอตฺถาติ การณนฺติ ปเท อาธาโร ฯ วิสุํ วิสุํเยวาติ อตฺถสฺส นิวตฺตนตฺถํ ปจฺเจกเมวาติ ชเปตฺวา เอเกกาเยวาติ วิวรติ ฯ เอเกกา เอว ยาคโม ฯ

[๑๐๓] กสฺมา เอเกกาเยว โยเชตพฺพาติ อาห อปฺป-มญฺญานนฺติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ อปฺปมญฺญานํ สตฺตารมฺมณตฺตา... ยตฺตา ตาสมฺปิ อปฺปมญฺญาวิรตีนํ เอก...ปาเท สมฺภโว นตฺถีติ โยชนา ฯ

อปฺปมญฺญานนฺติ ตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ สตฺตารมฺมณตฺตา วีติ...ยตฺตาติ ปททฺวยํ นตฺถีติ ปเท เหตุ ฯ สตฺโต อารมฺมณํ เอตาสํ อปฺปมญฺญานนฺติ สตฺตารมฺมณา ฯ สตฺตารมฺมณานํ ภาโว สตฺตารมฺมณตฺตํ ฯ วิรตีนญฺจาติ วีติ... ยตฺตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อฏฺฐานปฺปยุตฺโต จสทฺโท สตฺตา-รมฺมณตฺตา จ วีติ...ยตฺตา จาติ โยเชตพฺโพ ฯ วีติกฺกมิตพฺพานิ วตฺถูนิ วิสโย ยาสํ ตา วีติกฺกมิตพฺพวตฺถุวิสยา ยาสํ วิรตีนํ วิสโย อารมฺมณํ วีติกฺกมิตพฺพานิ วตฺถูนิ ตา วิรติโย วีติ... สยา ฯ วีติกฺกมิตพฺพวตฺถุวิสยานํ ภาโว วีติ...ยตฺตํ ฯ ตาสมฺปีติ สมฺภโวติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปิสทฺโท อวยวํ อเปกฺขติ ฯ เอก... ปาเทติ สมฺภโวติ ปเท อาธาโร ฯ สมฺภโวติ นตฺถีติ ปเท กตฺตา ฯ สมฺภวนํ สมฺภโว ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๑๐๔] วิรติวชฺชิตาติ วจนสฺส วจนเหตุํ ญาเปนฺโต อาห โลกิยวิรตีนนฺติอาทึ ฯ โลกิย...วตฺตา อพฺยากเตสุ สมฺภโว นตฺถิ อิติ ตสฺมา วิรติวชฺชิตาติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

โลกิ...ตีนนฺติ ตาติ ปเท ภาวโยโค สมฺภโวติ ปเทปิ สมฺพนฺโธ ฯ เอก...วตฺตาติ นตฺถีติ ปเท เหตุ ฯ เอกนฺตํ กุสลํ เอกนฺตกุสลํ กมฺมธารโย ฯ เอกนฺตกุสลํ สภาโว ปกติ ยาสํ โลกิยวิรตีนํ ตา เอกนฺตกุสลสภาวา ฯ เอกนฺตกุสลสภาวานํ ภาโว เอกนฺต...วตฺตํ ฯ อพฺยากเตสูติ สมฺภโวติ ปเท อาธาโร ฯ

สมฺภโวติ นตฺถีติ ปเท กตฺตา ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ วิรติวชฺชิตาตีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๑๐๕] สาธกมาห เตนาหาติอาทึ ฯ เตน ตสฺมา เอกนฺตกุสลสภาวตฺตา ปญฺจ...เยว อิติ วจนํ ภควา สิกฺขาปทวิภงฺเค อาหาติ โยชนา ฯ

เตนาติ อาหาติ ปเท เหตุ ฯ ภควาติ อาหาติ ปเท กตฺตา ฯ ปญฺจาติ ปาณาติปาตา เวรมณีตฺยาทิ ฯ ปญฺจาติ สิกฺขาปทาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สิกฺขาปทาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ สิกฺขิตพฺพาติ สิกฺขา ยา ธมฺมชาติ ปุคฺคเลน สิกฺขิตพฺพา ปูเรตพฺพา ปวตฺเตตพฺพา อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ สิกฺขา ฯ ปชฺชเต เอตาหีติ ปทา เอตาหิ วิรตีหิ สิกฺขา ปชฺชเต อิติ ตสฺมา ตา วิรติโย ปทา ฯ สิกฺขาย ปทา สิกฺขาปทา สิกฺขาย อธิคมุปายภูตา วิรติโย ฯ กุสลาเยวาติ สิกฺขาปทาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท อพฺยากเต นิวตฺเตติ ฯ อิตีติ อาหาติ ปเท กมฺมํ

[๑๐๖] โลกิยวิรตีนํ เอกนฺตกุสลภาวํ พฺยติเรเกน ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห อิตรถาตฺยาทึ ฯ อิตรถา อเนกนฺตกุสลา สิยา สทฺธาสติอาทโย วิย โลกิยวิรติโย กุสลา สิยา อพฺยากตา สิยา อิติ วจนํ ภควา สิกฺขาปทวิภงฺเค วเทยฺยาติ โยชนา ฯ

อิตราติ ลิงฺคตฺโถ ฯ สทฺธา...โยติ อุปมา ฯ สทฺธาสติ อาทิ เยสํ เต สทฺธาสติอาทโย เยสํ หิริโอตฺตปฺปาทีนํ ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ สิยาสทฺโท นิปาโต ฯ กุสลาติ สิยาติ ปเท กตฺตา ฯ อพฺยากตาติ สิยาติ ปเท กตฺตา ฯ อิตีติ วเทยฺยาติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๑๐๗] กสฺมา โลกุตฺตรวิรตีนํ สิกฺขาปทวิภงฺเค อคฺคหณนฺติ อาห ผลสฺสาตฺยาทึ ฯ ผลสฺส ปน...นโต โลกุตฺตร...ลตา น ยุตฺตา อิติ ตสฺมา ตาสํ โลกุตฺตรวิรตีนํ ตตฺถ สิกฺขาปทวิภงฺเค อคฺคหณนฺติ โยชนา ฯ

ผลสฺสาติ มคฺค...ตตฺตา ปฏิ...นโตติ ปททฺวเย สมฺพนฺโธ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ มคฺค...ตตฺตาติ น ยุตฺตาติ ปเท เหตุ ฯ มคฺเคน ปฏิพมฺพํ สทิสํ มคฺคปฏิพิมฺพํ มคฺคปฏิพิมฺพํ ภูตํ มคฺคปฏิพิมฺพภูตํ มคฺคปฏิพิมฺพภูตสฺส ภาโว มคฺค...ตตฺตํ ฯ ทุจฺจ...วานนฺติ ปฏิ...นโตติ ปเท กมฺมํ ฯ ปฏิ...นโตติ น ยุตฺตาติ ปเท เหตุ ฯ ปฏิปสฺสมฺภิยเต ปฏิปสฺสมฺภนํ ฯ น จาติ ยุตฺตาติ ปเท ปฏิเสโธ ฯ อฏฺฐานปฺปยุตฺโต จสทฺโท มคฺค... ตตฺตา จ ปฏิ...นโต จาติ โยเชตพฺโพ ฯ โลกุ...ตีนนฺติ เอก...ลตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เอก...ลตาติ ยุตฺตาติ ปเท กตฺตา ฯ อิตีติ อคฺคหณนฺติ ปเท เหตุ ฯ ตาสนฺติ อคฺคหณนฺติ

ปเท กมฺมํ ฯ ตตฺถาติ อคฺคหณนฺติ ปเท อาธาโร ฯ อคฺคหณนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๑๐๘] อปฺปมญฺญาวิรติวชฺชิตาติ วจนสฺส วจเน เหตุํ ญาเปนฺโต อาห กามาวจรวิปากานนฺตฺยาทึ ฯ กามาวจร...กุสลตฺตา อปฺป...วชฺชิตาติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

กามา...กานนฺติ ตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เอก...ณตฺตาติ วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ เอกนฺตํ ปริตฺตํ อารมฺมณํ เอเตสํ กามาวจรวิปากานนฺติ เอกนฺตปริตฺตารมฺมณา เอกนฺตปริตฺตา-รมฺมณานํ ภาโว เอกนฺต...ณตฺตํ ฯ อปฺป...นญฺจาติ สตฺตา...ณตฺตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อฏฺฐานปฺปยุตฺโต จสทฺโท เอก...ณตฺตา จ สตฺตารมฺมณตฺตา จ เอก...ลตฺตา จาติ โยเชตพฺโพ ฯ สตฺตา...ณตฺตาติ วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ สตฺโต อารมฺมณํ เอเตสนฺติ สตฺตารมฺมณา สตฺตารมฺมณานํ ภาโว สตฺตารมฺมณตฺตํ ฯ วิรตีนมฺปีติ เอก...ลตฺตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ กามาวจรวิปากา เอกนฺตปริตฺตารมฺมณาติ ญาเปติ ฯ เอก...ลตฺตาติ วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ เอกนฺตกุสลา วิรติโย เอกนฺตกุสลา เอกนฺตกุสลานํ ภาโว เอก...ลตฺตํ ฯ อปฺป...ชิตาตีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๑๐๙] เอกนฺตรปริตฺตารมฺมณตฺตํ โสเธตุํ นนุ จาตฺยาทิ อารทฺธํ ฯ ปญฺญตฺตาทิ...สลํ นนุ จ โหติ อิติ ตสฺมา

ตสฺส กามาวจรกุสลสฺส วิปาเกนปิ...ภวิตพฺพํ กิมิว มหคฺค... วิปาเกหิ กุสลทิสารมฺมเณหิ ภวิตพฺพํ ยถาตํ วิย อิติ โจทนาติ โยชนา ฯ

นนุ จาติ โจทนตฺเถ นิปาโต ฯ ปญฺญ...ณมฺปีติ กามา... สลนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปญฺญตฺติ อาทิ ยสฺส อารมฺมณสฺส ตํ ปญฺญตฺตาติ ฯ อาทิสทฺเทน มหคฺคตาปฺปมาณานํ คหณํ ฯ ปญฺญตฺตาทิ อารมฺมณํ ยสฺส กามาวจรกุสลสฺส ตํ ปญฺญตฺตาทิ-อารมฺมณํ ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ ปริตฺตารมฺมณนฺติ ญาเปติ ฯ กามา...สลนฺติ โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ อิตีติ ภวิตพฺพนฺติ ปเท เหตุ ฯ ตสฺสาติ วิปาเกนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ วิปาเกนาติ ภวิตพฺพนฺติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ ปิสทฺโท กามาวจรกุสลํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ อริยวํเสน ปน ปิสทฺเทน วกฺขมาโน สมตฺถํ สมฺปิณฺเฑตีติ วุตฺตํ ฯ ตํ วิรุทฺธํ ฯ กุสล...รมฺมเณนาติ ภวิตพฺพนฺติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ กุสเลน สทิสํ อารมฺมณํ ยสฺส ตํ กุสลสทิสารมฺมณํ ฯ ภวิตพฺพนฺติ ภาววาจกํ ฯ ภุยฺยเต ภวิตพฺพํ ฯ ยถาสทฺโท อุปมาโชตโก ฯ ตนฺติ นิปาตมตฺตํ ฯ มห...ปาเกหีติ ภวิตพฺพนฺติ ปเท อวุตฺตกตฺตา ฯ มหคฺคต-โลกุตฺตรา จ เต วิปากา จาติ มาห...วิปากา ฯ อิตีติ โจทนาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ

[๑๑๐] น ยิทเมวนฺติ อิทํ กามาวจรวิปากํ เอวํ ภควตา วุตฺตปฺปกาเรน น โหติ กามตณฺหาธินสฺส กามสฺส ผลภูตตฺตา กามาวจรวิปากสฺส ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ อิทนฺติ น โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ เอวนฺติ น โหตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อิทํ กามาวจรวิปากํ มหคฺคตโลกุตฺตรวิปากํ วิย น โหติตฺยาธิปฺปาโย ฯ กาม...นสฺสาติ ตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ กาเม ปวตฺตา ตณฺหา กามตณฺหา กามตณฺหาย อธินํ อายตฺตํ กามตณฺหาธินํ ฯ ผลภูตตฺตาติ น โหตีติ ปเท เหตุ ฯ ผลํ ภูตํ ผลภูตํ ผลภูตสฺส ภาโว ผลภูตตฺตํ ฯ

[๑๑๑] วุตฺตวจนํ อุปมาย สาเธตุํ ยถา หิตฺยาทิมาห ฯ หิ สจฺจํ ทาสิยา ปุตฺโต...อิจฺฉิติจฺฉิตํ กโรติ ยถา เอวํ กาม...จิตฺตํ เตน กามาวจรกมฺเมน คหิตารมฺมณํ...คณฺหาตีติ โยชนา ฯ

ยถาติ อุปมาโชตโก ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ทาสิยาติ ปุตฺโตติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ทาสิตพฺพาติ ทาสี ยา อิตฺถี สามิเกน อญฺญสฺส ทาสิตพฺพา อิติ ตสฺมา สา อิตฺถี ทาสี ฯ ทา ทาเน กาเล วตฺตมานา...ณฺวาทโยติ สปจฺจโย นทาทิโต วา อี ฯ ปุตฺโตติ กโรตีติ ปเท กตฺตา ฯ มาตราติ อิจฺฉิตนฺติ ปเท กตฺตา ฯ กิจฺฉิตนฺติ กาตุนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ กาตุนฺติ

อสกฺโกนฺโตติ ปเท สมฺปทานํ ฯ อสกฺโกนฺโตติ ปุตฺโตติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สามิ...เยวาติ อิจฺฉิตนฺติ ปเท กตฺตา ฯ สํ ธนํ เอตสฺส ชนสฺส อตฺถีติ สามิโก ฯ ทณฺฑาทิโต อิก อี ฯ เอวสทฺโท น มาตราติ นิเสเธติ ฯ อิจฺฉิติจฺฉิตนฺติ กโรตีติ ปเท กมฺมํ ฯ อิจฺฉิตญฺจ อิจฺฉิตญฺจ อิจฺฉิติจฺฉิตํ ฯ เอวนฺติ อุปเมยฺยโชตโก ฯ กาม...ตายาติ สทิสสฺสาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ กามตณฺหาย อายตฺตํ กามตณฺหายตฺตํ กามตณฺหายตฺตสฺส ภาโว กาม-ตณฺหายตฺตตา ฯ ทาสิ...สสฺสาติ กามา...มสฺสาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ทาสิยา สทิสํ ทาสีสทิสํ ฯ กาม...มสฺสาติ วิปากาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ กามาวจรญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ กามาวจร-กมฺมํ ฯ วิปากภูตนฺติ จิตฺตนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ วิปากํ ภูตํ วิปากภูตํ ฯ จิตฺตนฺติ คณฺหาตีติ ปเท กตฺตา ฯ คหิ...ณนฺติ อคฺคเหตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ คหิตํ อารมฺมณํ คหิตารมฺมณํ ฯ อคฺคเหตฺวาติ คณฺหาตีติ ปเท วิเสสนํ ฯ กาม...เมวาติ คณฺหาตีติ ปเท กมฺมํ ฯ กามตณฺหาย อารมฺมณํ กามตณฺหารมฺมณํ ฯ เอวสทฺโท กามาวจรกมฺเมน คหิตารมฺมณํ นิวตฺเตติ ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๑๑๒] ทฺวาทสธาติ ชปนํ ฯ กุสล...ทฺวิกา อิติ กตฺวา กรณโต ตีสุ จิตฺเตสุ ทฺวาทสธา ฯ

กุส...เทสูติ ทฺวิกาติ ปเท อาธาโร ฯ กุสลญฺจ วิปากญฺจ กิริยา จ กุสลวิปากกิริยา ฯ ภิชฺชนํ เภโท กุสลวิปากกิริยานํ เภโท เยสํ จิตฺตานํ ตานิ กุสล...เภทานิ ฯ ปจฺเจกนฺติ จตฺตาโรติ ปเท วิเสสนํ ฯ จตฺตาโรติ ทฺวิกาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ทฺวิกาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เทฺว ปริมาณานิ เอเตสํ สงฺคหานนฺติ ทฺวิกา ฯ ทฺวาทิโต โกเนกตฺเถสุ จาติ กปจฺจโย ฯ อิตีติ กตฺวาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ กตฺวาติ ทฺวาทสธาติ ปเท เหตุ ฯ เตสูติ ทฺวาทสธาติ ปเท อาธาโร ฯ ทฺวาทสธาติ สงฺคหาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ทฺวาทสหิ ปกาเรหิ ทฺวาทสธา ฯ

[๑๑๓] อิทานิตฺยาทิ อนุตฺตเรตฺยาทิวจนสฺส อนุสนฺธิญาปนํ ฯ อิทานิ อิเมสุ เจตสิเกสุ ปฐม...อาทิ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

อิทานีติ วุตฺตนฺติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ อิเมสูติ นิทฺธารณํ ฯ เภทกรณธมฺเมติ นิทฺธารณิยํ ฯ ปฐ...ทีหีติ เภโทติ ปเท อปาทานํ ฯ ทุติ...ทีนนฺติ เภทาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เภท... ธมฺเมติ ทสฺเสตุนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ ภิชฺชนํ เภโท ฯ เภทํ กโรนฺตีติ เภทกรา เย ธมฺมา ฯ เภทกรา จ เต ธมฺมา จาติ เภทกรธมฺมา ฯ เภทธมฺเมติปิ ฯ เอวํ สติ ทุติ...ทีนนฺติ เภทาติ ปเท ฉฏฺฐีกมฺมํ ฯ เภทาเปนฺตีติ เภทา เย ธมฺมา ทุติยชฺ- ฌานิกาทโย เภทาเปนฺติ อิติ ตสฺมา เต ธมฺมา เภทา ฯ เภทา จ เต ธมฺมา จาติ เภทธมฺมา จ ทสฺเสตุนฺติ วุตฺตนฺติ

ปเท สมฺปทานํ ฯ อนุ...ติ อาทีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ อนุตฺตเรตฺยาทิ คาถาย โยชนา ฯ อนุตฺตเรติ จิตฺเตติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จิตฺเตติ ฌานธมฺมาติ ปเท อาธาโร ฯ จิตฺเตติ ปทํ นิพฺพานํ นิวตฺเตติ ฯ วิตกฺก...วเสนาติ ฌานธมฺมาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ฌานธมฺมาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ วิเสสกาติ ฌานธมฺมาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ วิเสเสนฺตีติ วิเสสกา เย ธมฺมา ปฐมชฺ-ฌานิกาทีหิ ทุติยชฺฌานิกาทีนิ วิเสเสนฺติ อิติ ตสฺมา เต ฌานธมฺมา วิเสสกา ฯ วิปุพฺโพ สิส วิเสเส สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ ณฺวุ อนกา ยุณฺวูนํ ฯ เภทนฺตีติ เภทกา เย ฌานธมฺมา ฯ มชฺฌิ...คเตติ อปฺป...มา จาติ ปททฺวเย อาธาโร ฯ อปฺป...มา จาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อปฺป...มา จ วิเสสกาติ สมฺพนฺโธ ฯ จสทฺโท ฌานธมฺมาติ ปทํ อากฑฺฒติ ฯ ปริ...เรสูติ วิร...มญฺญา จาติ ปเท อาธาโร ฯ วิร...มญฺญา จาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อปฺปมญฺญา จาติ ปทสฺส จสทฺเทน อากฑฺฒนํ ฯ วิเสสกาติ วิร...มญฺญา จาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๑๑๔] กามาวจเร วิรติอาทีนํ วิเสสกภาวํ ญาเปนฺโต อาห ตตฺถาติอาทึ ฯ ตตฺถ เตสุ วิรติอาทีสุ วิรติ...วิปากานํ วิเสสกา... ญาณ...ลาทีนํ วิเสสกา อิติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ วิรตีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ กุสเลหีติ วิเสสกาติ ปเท อปาทานํ ฯ วิปา...ยานนฺติ วิเสสกาติ ปเท

กมฺมํ ฯ วิเสสกาติ วิรตีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อปฺปมญฺญาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ กุส...ยาหีติ วิเสสกาติ ปเท อปาทานํ ฯ วิปากานํ วิเสสกาติ สมฺพนฺโธ ฯ วิปากานนฺติ วิเสสกาติ ปเท กมฺมํ ฯ ญาณปีตีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ตีสูติ กุสลวิปากกิริยาจิตฺเตสุ ปรม...ลาทีนนฺติ ปททฺวเย อาธาโร ฯ ปจ...ทีหีติ วิเสสกาติ ปเท อปาทานํ ฯ ทุติ...ทีนนฺติ วิเสสกาติ ปเท กมฺมํ ฯ อิตีติ ทฏฺฐพฺพนฺติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ ทฏฺฐพฺพนฺติ ภาววาจกํ ฯ

[๑๑๕] ตเถว ทุติเยตฺยท[redacted]วจเน สมฺพนฺธํ ญาเปนฺโต ทุติเย อสงฺขาริเกติ บเปตฺวา ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺเต...สมฺพนฺโธติ อาห ฯ ตเถวาติ ปเท อากฑฺฒิตปทานิ ญาเปนฺโต อญฺญสมานา...ธมฺมาติ อาห ฯ ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺเต อสงฺขาริเก โลภมาเนน สทฺธึ ตเถว อญฺญสมานา อกุสลสาธารณา จ เอกูนวีสติ ธมฺมา สงฺคหํ คจฺฉนฺตีติ โยชนา ฯ

ตเถวาติ อนุกฑฺฒนนิปาโต ฯ จสทฺโท อญฺญสมานา จ อกุสล...ณา จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ตติเยติ ชปนํ ฯ อุเป...ริเกติ วิวรณํ ฯ จตุตฺเถติ ชปนํ ฯ ทิฏฺฐิ...ริเกติ วิวรณํ ฯ อิสฺสา...พานีติ ชเปตฺวา ภินฺนา...เยวาติ อธิปฺปายชปนํ ฯ

ภินฺนา...เยวาติ โยเชตพฺพานีติ ปเท เหตุ ฯ ภินฺนํ อารมฺมณํ เยสํ อิสฺสาทีนํ เต ภินฺนารมฺมณา ภินฺนารมฺมณานํ

ภาโว ภินฺนารมฺมณตฺตํ ฯ ยกาโร อาคโม ฯ เอวสทฺโท อภินฺนารมฺมณตฺตํ นิวตฺเตติ ฯ อิตีติ อธิปฺปาโยติ ปทสฺส สรูปํ ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๑๑๖] อธิโมกฺขวิรหิตาติ วจนสฺส วจเน เหตุํ ญาเปนฺโต อาห อธิโมกฺสฺสาตฺยาทึ ฯ อธิโมกฺขสฺส...นตฺถิ อิติ ตสฺมา อธิ...หิตาติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

อธิ...สาติ ปวตฺตีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ นิจฺฉ...วตฺติโตติ นตฺถีติ ปเท เหตุ ฯ อารมฺมณสฺส นิจฺฉยํ นิจฺฉโย นิจฺฉโย เอว อากาโร นิจฺฉยากาโร ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ นิจฺฉยากาเรน ปวตฺติ นิจฺฉ...ปวตฺติ ฯ เทฺวฬฺห...ภาเวติ วิจิกิจฺฉาจิตฺเตติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ทฺวิธา อิลนํ ปวตฺตนํ เทฺวฬฺหกํ ฯ ทฺวิสทฺทุปปโท อิล คติยํ วชาทีหิ...จนฺเตติ หปจฺจโย ฯ สพฺพโต โกติ สกตฺเถ โก เตสุวุฑฺฒีติ อาทินา อิสฺเส ฯ เทฺวฬฺหกํ สภาโว ปกติ ยสฺส จิตฺตสฺส ตํ เทฺวฬฺหกสภาวํ ฯ วิจิกิจฺฉาจิตฺเตติ สมฺภโวติ ปเท อาธาโร ฯ วิจิกิจฺฉาย สมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ วิจิกิจฺฉาจิตฺตํ ฯ สมฺภโวติ นตฺถีติ ปเท กตฺตา ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ อธิ...หิตาตีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๑๑๗] เอกูนวีสตฺยาทิคาถาย โยชนํ กโรนฺโต อาห เอกูน-วีสตฺยาทึ ฯ เอกูนวีสติ ธมฺมา ปฐม...เกสุ ฐิตา อฏฺฐารส ธมฺมา ตติย...เกสุ ฐิตา วีส ธมฺมา ปญฺจ...เก ฐิตา

๑. อิสฺส เอต เฉโท ฯ

เอกวีส...เกสุ จิตา วีสติ...เกสุ จิตา ทฺวาวีส...เก จิตา ปณฺณรส โมหทฺวเย จิตา อิติ เอวํ ธมฺมา อกุสเล...จิตา อิติ โยชนา ฯ

ทุติยคาถาย โยชนํ กโรนฺโต สาธารณาตฺยาทิมาห ฯ สพฺเพสเมว อกุสลานํ สาธารณา สาธารณภูตา จตฺตาโร ธมฺมา ฉนฺท...วชฺชิตา สมานา จ อญฺญสมานา อปเร ทส ธมฺมา อิติ จุทฺทส เอเต ธมฺมา สพฺพา...คิโน อิติ ปวุจฺจนฺติ ปณฺฑิเตน อิติ โยชนา ฯ

สาธารณาติมสฺส วิวรณํ สาธารณภูตาติ ฯ อกุสลานนฺติ สาธารณาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ สพฺเพสเมวาติ อกุสลานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท น เกสญฺจีติ นิวตฺเตติ ฯ สาธา...จตฺตาโรติ ปททฺวยํ ธมฺมาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สาธารณา ภูตา สาธารณภูตา ฯ สมานาติมสฺส วิวรณํ อญฺญสมานาติ ฯ อญฺญสมานาติ วตฺตพฺเพ คาถาพนฺธวเสน สมานาติ วุตฺตํ ฯ ฉนฺท...ทสาติ จตุปฺปทํ ธมฺมาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิตีติ จุทฺทสาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ เอเต จุทฺทสาติ ธมฺมาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ธมฺมาติ ปวุจฺจนฺตีติ ปเท กมฺมํ ฯ สพฺพา...คิโนติ ปวุจฺจนฺตีติ ปเท อากาโร ฯ สพฺพากุสเลสุ ยุชฺชนฺตีติ สพฺพา...คิโน ฯ ตถาสทฺโท อญฺญสมาเน ปจฺจามสติ น

ทฺวาทสาติ ญาเปนฺโต อาห ตถาตฺยาที ฯ ตถาติ อิมินา ปเทน อญฺญ...สติ อาจริโย ฯ

[๑๑๘] มโนธาตูติ ปทสฺส วจนตฺถํ ญาเปนฺโต อาห มโนตฺยาที ฯ มโนวิญฺญาณธาตุยา วิสิฏฺฐมนนกิจฺจาโยคโต วิย วิสิ...ธาตุ อิติ ตสฺมา มโนธาตุ ฯ

มโน...ตฺยาติ โยโคติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ วิสิ...คโตติ มนนมตฺตาติ ปเท เหตุ ฯ มนิยเต มนํ ฯ มน ชานเน นนฺทาทีหิ ยุ ฯ วิสิฏฺฐํ มนนํ วิสิฏฺฐมนนํ วิสิฏฺฐมนนํ เอว กิจฺจํ วิสิ...กิจฺจํ วิสิฏฺฐมนนกิจฺเจน อโยโค วิสิ...โยโค ฯ มนนํ เอว มนนมตฺตา ฯ มตฺตาสทฺโท วิสิฏฺฐชานนกิจฺจํ นิวตฺเตติ ฯ มนนมตฺตาติ ธาตูติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ มนมตฺตาติปิ ฯ มนิยเต วิชานิยเต มนํ ฯ มนฺ ญาเณ สพฺพโต...วาติ อ ฯ มนํ เอว มนมตฺตา ฯ ธาตูติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ มโน เอว ธาตุ มโนธาตุ ฯ อเห...คเลติ ชปนํ ฯ อุเป...ทฺวเยติ วิวรณํ ฯ

[๑๑๙] คาถาย ปโยชนํ ญาเปนฺโต อาห ทฺวาทสาตฺยาที ฯ ทฺวาทส ธมฺมา หสนจิตฺเต โหนฺติ เอกาทส...เณสุ โหนฺติ ทส...ปญฺจสุ โหนฺติ สตฺต...เณสุ โหนฺติ อิติ อฏฺฐา...โหติ อิติ โยชนา ฯ

มโนธา...วเสนาติ ปญฺจสูติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อฏฺฐา...เกสูติ จิตฺตุปฺปาเทสูติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จิตฺตุปฺปาเทสูติ สงฺคโหติ ปเท อาธาโร ฯ สงฺคโหติ โหตีติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ จตุพฺพิโธติ โหตีติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ

[๑๒๐] เตตฺตึสาติ ปทสฺส สรูปํ ญาเปนฺโต เตตฺตึสาวิธสงฺคหาติ จเปตฺวา อนุตฺตเร...สงฺคหาติ อาห ฯ อนุตฺตเร สงฺคหา ปญฺจ มหคฺคเต สงฺคหา ตถา ปญฺจ กามา...ทฺวาทส สงฺคหา อกุสเล สตฺต สงฺคหา อเหตุ...ตาโร สงฺคหา อิติ เตตฺตึสวิธสงฺคหา ฯ

[๑๒๑] ทุติยคาถาย อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห อิตฺถนฺตฺยาทึ ฯ อิตฺถํ ยถา...เภทํ อุทฺทิเส ปณฺฑิโต ฯ

อิตฺถนฺติมสฺส วิวรณํ ยถาวุตฺตนเยนาติ ฯ อิมินา ปกาเรน อิตฺถํ ฯ ยถา...เยนาติ ญตฺวาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปกาโร วุตฺโต ยสฺมึ นเย โส ยถาวุตฺโต ยถาวุตฺโต จ โส นโย จาติ ยถาวุตฺตนโย ฯ จิตฺตา...ตานนฺติ เจตสิกานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เจตสิกานนฺติ สมฺปโยคํ สงฺคหนฺติ ปททฺวเย สมฺพนฺโธ ฯ จิตฺต...เสนาติ วุตฺตนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ จิตฺตสฺส ปริจฺเฉโท จิตฺตปริจฺเฉโท จิตฺตปริจฺเฉทสฺส วโส จิตฺต...วโส ฯ วุตฺตนฺติ สมฺปโยคนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สมฺปโยคญฺจาติ ญตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ สมฺปยุชฺชนํ สมฺปโยโค ฯ เจตสิ...วเสนาติ วุตฺตนฺติ

ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เจตสิกานํ ราสิ เจตสิกราสิ เจตสิก-
ราสิสฺส ปริจฺเฉโท เจต...เฉโท เจตสิกราสิปริจฺเฉทสฺส วโส
เจต...วโส ฯ วุตฺตนฺติ สงฺคหนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สงฺคหญฺจาติ
ญตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ สมฺปโยคญฺจาติ จสทฺโทสงฺคหญฺจาติ
จเปตพฺโพ ฯ ญตฺวาติ อุทฺทิเสติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ
ยถาโยคนฺติ อุทฺทิเสติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ จิตฺเตนาติ สมนฺติ
ปเท สหโยคตติยา ฯ สมนฺติ เภทนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เภทนฺติ
อุทฺทิเสติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๑๒๒] จิตฺเตน สมํ เภทํ อุทฺทิเสติ ปทสฺส อธิปฺปายํ
ญาเปนฺโต สพฺพจิตฺตตฺยาทิมาห ฯ สพฺพจิตฺต...อาทินา นเยน
กเถยฺย ปณฺฑิโต อิติ อตฺโถ อธิปฺปาโย ฯ

สพฺพ...รณาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ตาวาติ สตฺตาติ ปเท
วิเสสนํ ฯ สตฺตาติ สพฺพ...รณาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอกู...
เตสูติ อุปฺปชฺชนฺโตติ ปเท อาธาโร ฯ อุปฺปชฺชนฺโตติ เอกู...
วิธาติ ปเท เหตุ ฯ ปจฺเจกนฺติ เอกู...วุตฺตีติ ปเท วิเสสนํ ฯ
เอกู...วิธาติ สพฺพ...รณาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปกิณฺณเกสูติ
นิทฺธารณํ ฯ วิตกฺโกติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปญฺจ...เตสูติ อุปฺปชฺชนฺโตติ
ปเท อาธาโร ฯ อุปฺปชฺชนฺโตติ ปญฺจวิโธติ ปเท เหตุ ฯ
ปญฺจ...วิโธติ วิตกฺโกติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิติ อาทินาติ
กเถยฺยาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อาทิสทฺเทน วิจาโร ฉสฏฺฐีวิโธติ

อาทีนํ คหณํ ฯ อิตีติ อตฺโถติ ปทสฺส สรูปํ ฯ อตฺโถติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

อิติ ปญฺจิกา นาม ทุติยปริจฺฉเฉทตฺถโยชนา นิฏฺฐิตา ฯ

ตติยปริจฺเฉทตฺถโยชนา

[๑๒๓] อิทานิ ตติยปริจฺเฉทวณฺณนํ กโรนฺโต อิทานิ-ตฺยาทิมาห ฯ อิทานิ ยถา...อาทิ วจนํ อาจริเยน อารทฺธํ ฯ

อิทานีติ อารทฺธนฺติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ ยถาวุตฺตานนฺติ จิตฺต...กานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปการา วุตฺตา เยสํ จิตฺตเจตสิกานํ เต ยถาวุตฺตา ฯ ยถาสทฺโท ปการวาจโก ฯ จิตฺต...กานนฺติ สงฺคหนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ จิตฺตญฺจ เจตสิกญฺจ จิตฺตเจตสิกา ฯ เวท...ตโต จาติ ปททฺวยํ สงฺคหนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เวทนา อาทิ เยสํ เหตุอาทีนํ เต เวทนาทโย ฯ วิภชนํ วิภาโค เวทนาทีนํ วิภาโค เวทนาทิวิภาโค ฯ เวทนา อาทิ เยสํ เต เวทนาโย ฯ เต เต เวทนาทโย ตํตํเวทนาทโย ฯ เตสุ วุฑฺฒีติอาทินา ปุพฺเพ พินฺทาคาโม ฯ ภิชฺชนํ เภโท ตํตํเวทนาทีนํ เภโท ตํตํเวทนาทิเภโท ฯ ภิชฺชนฺตีติ ภินฺนา เย จิตฺตุปฺปาทา ฯ ตํตํเวทนาทิเภเทน ภินฺนา ตํตํเวทนาทิ-เภทภินฺนา ตํตํเวทนาทิเภทภินฺนา จ เต จิตฺตุปฺปาทา จาติ ตํตํ...จิตฺตุปฺปาทา ฯ วิภชนํ วิภาโค ตํตํเวทนาทิเภทภินฺน-

จิตฺตุปฺปาทานํ วิภาโค ตํตํ...วิภาโค ฯ จสทฺโท วุตฺตสมุจฺจโย ฯ สงฺคหณํ คณนํ สงฺคโห ฯ ปกิณฺณโก จ โส สงฺคโห จาติ ปกิณฺณกสงฺคโห ฯ ปกิ...สงฺคหนฺติ ทสฺเสตุนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ ทสฺเสตุนฺติ อารทฺธนฺติ ปเท สมฺปทานํ ฯ สมฺป...โยคนฺติ อาทีติ อารทฺธนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ สมฺปยุตฺตา ยถาโยคนฺติ วจนํ อาทิ ยสฺส วจนสฺส ตํ สมฺป...อาทิ ฯ

[๑๒๔] อวยวตฺถํ ญาเปนฺโต ยถาตฺยาทิมาห ฯ ยถาโยคํ สมฺปยุตฺตา...อาทินา นเยน เตปญฺญาส โหนฺติ ฯ อิทานิ เตสํ ธมฺมานํ...วเสเนว นียเต...อาหริยติ มยา กตฺถจิ สเหตุวิรเหน นียเต อิติ อตฺโถ ฯ

ยถาโยคนฺติ สมฺปยุตฺตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ยุชฺชนํ โยโค ฯ โยคสฺส อนุรูปํ ยถาโยคํ อพฺยยีภาโว ฯ สมฺป...สิกาติ ปททฺวยํ ธมฺมาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ธมฺมาติ โหนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ สภาวโตติมสฺส วิวรณํ สภาววเสนาติ ฯ อตฺตโน อตฺตโนติ ปททฺวยํ สภาวาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สภาววเสนาติ เตปญฺญาสาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ สนฺโต สํวิชฺชมาโน ภาโว ลกฺขณํ สภาโว สภาวสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ สภาววโส ฯ สภาววเสนาติ ปทสฺส อธิปฺปายวเสน วิวรณํ เอกูน...อาทินาติ ฯ เอกู...ธมฺปีติ จิตฺตนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอเกน อูนา เอกูนา เอกูนา นวุติ เอกูนนวุติ เอกูนนวุติ

วิโธ ปกาโร ยสฺส ตํ เอกูนนวุติวิธํ ฯ อปิสทฺโท ครหตฺโถ ฯ จิตฺตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อารมฺม...มญฺเญนาติ เอกวิธนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อารมฺมณสฺส วิชานนํ อารมฺมณวิชานนํ ฯ สภาโว จ โส สามญฺญญฺจาติ สภาวสามญฺญํ วิเสสนุตฺตร- กมฺมธารโย ฯ สามญฺญลกฺขณนฺติ อตฺโถ ฯ อารมฺมณวิชานนํ เอว สภาวสามญฺญํ อารมฺม...มญฺญํ ฯ เอโก วิโธ ยสฺส จิตฺตสฺส ตํ เอกวิธํ ฯ เอกวิธนฺติ จิตฺตนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สพฺพ...รโณติ ผสฺโสติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ผสฺโสติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ผุส...เวนาติ เอกวิโธติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ผุสนํ เอว สภาโว ผุสนสภาโว ฯ เอกวิโธติ ผสฺโสติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิติอาทินาติ เตปญฺญาสาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อาทิสทฺเทน สพฺพจิตฺตสาธารณา เวทนา เวทยิตสภาเวน เอกวิธาติอาทีนํ คหณํ ฯ เตปญฺญาสาติ โหนฺตีติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ อิทานีติ นียเตติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ เตสนฺติ ธมฺมานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ธมฺมานนฺติ สงฺคโห นามาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ยถารหนฺติ สงฺคโหติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ตติยาวิเสสนํ วา ฯ เวทนา... วตฺถุโตติ ปททฺวยํ สงฺคโหติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ สงฺคโห นามาติ อธิปฺปายวเสน เวทนา...สงฺคโหติ ฯ เวทนาสงฺคโห อาทิ เยสํ เหตุสงฺคหาทีนํ เต เวทนาสงฺคหาทโย ฯ เวทนา- สงฺคหาทีนิ นามานิ ยสฺส สงฺคหสฺส โส เวทนาสงฺคหาทิ-

นามโก ฯ เวทนา...นามโกติ ปกิ...คโหติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปกิ...คโหติ นียเตติ ปเท กมฺมํ ฯ ปกิณฺณโก จ โส สงฺคโห จาติ ปกิ...คโห ฯ จิตฺตุ...เนวาติมสฺส วิวรณํ ตํตํ... เนวาติ ฯ ตํตํ...ปาทานนฺติ วเสนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เต เต เวทนาทโย ตํตํเวทนาทโย ตํตํเวทนาทีนํ เภโท ตํตํ...เภโท ตํตํ...เวทนาทิเภเทน ภินฺนา ตํตํ...ภินฺนา ตํตํเวทนาทิเภทภินฺนา จ เต จิตฺตุปฺปาทา จาติ ตํตํ...จิตฺตุปฺปาทา ฯ วเสเนวาติ นียเตติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ฯ น กตฺถจิ ตํวิรเหนาติ อิทํ เอวสทฺทสฺส ผลํ ฯ นาติ นียเตติ ปเท ปฏิเสโธ ฯ กตฺถจีติ วิรเหนาติ ปเท อาธาโร ฯ ตํวิรเหนาติ น นียเตติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เตหิ จิตฺตุปฺปาเทหิ วิรโห ตํวิรโห ฯ วิรเหนาติปิ ฯ จิตฺตุปฺปาเทหิ วิรเหนาติ อตฺโถ ฯ นียเตติมสฺส วิวรณํ อุปนียเตติ ฯ อาหริยเตติ อิทํ อธิปฺปายวเสน วิวรณํ ฯ อิตีติ อตฺโถติ ปทสฺส สรูปํ ฯ อตฺโถติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

ตตฺถาติ จปนํ ฯ เตสุ...เหสูติ วิวรณํ ฯ สงฺคเหสูติ นิทฺธารณํ ฯ

[๑๒๕] เวทนาสงฺคเหติ ปทสฺส วจนตฺถํ ญาเปนฺโต สุขาตฺยาทิมาห ฯ

สุขา...นญฺจาติ ปททฺวยํ สงฺคโหติ ปเท กมฺมํ ฯ สุขา อาทิ ยาสํ เวทนานํ ตา สุขาทโย สุขาทโย จ ตา เวทนา

จาติ สุขาทิเวทนา ฯ ตาหิ เวทนาหิ สหคตา ตํสหคตา ตํสห-
คตา จ เต จิตฺตุปฺปาทา จาติ ตํสห...ปาทา ฯ ตํตนฺติปิ
อตฺถิ ฯ ตํ น ยุชฺชติ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ วิภา...เสนาติ
สงฺคโหติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ วิภชนํ วิภาโค วิภาคสฺส วสนํ
สมฺพชฺฌนํ วิภาควโส ฯ เวทนานํ สงฺคโห เวทนาสงฺคโห
ฉฏฺฐีตปฺปุริโส ฯ

[๑๒๖] อทุกฺขมสุขาติ ปทสฺส วจนตฺถํ ญาเปนฺโต อาห
ทุกฺขโตตฺยาทึ ฯ มการาคมวเสน ทุกฺขโต...อญฺญา เวทนา
อทุกฺขมสุขา อิติ อาจริเยน วุตฺตาติ โยชนา ฯ

ทุกฺข...โต จาติ อญฺญาติ ปเท อปาทานํ ฯ จสทฺโท
วุตฺตสมุจฺจโย ฯ ทุกฺขโต จ สุขโต จาติปิ ปาโฐ ฯ อญฺญาติ
วุตฺตาติ ปเท กมฺมํ ฯ อทุ...สุขาติ วุตฺตาติ ปเท อากาโร ฯ
มกา...เสนาติ วุตฺตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ

มการาคมสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ มกา...วโส ฯ ทุกฺขโต
อญฺญา อทุกฺขา ฯ สุขโต อญฺญา อสุขา ฯ อกาโร
อญฺญตฺโถ ฯ อทุกฺขา จ สา อสุขา จาติ อทุกฺขมสุขา อุภย-
วิเสสนกมฺมธารโย ฯ เตสุ วุฑฺฒีติ อาทินา มชฺเฌ มาคโม ฯ

[๑๒๗] นนุตฺยาทิ โจทนาฐปนํ ฯ เทฺวมา...อิติ วจนโต
เทฺว เอว เวทนา นนุ จ โหนฺติ อิติ โจทนา ฯ

นนุ จาติ โจทนา ฯ ภิกฺขเว อิมา เวทนา เทฺว สุขา ทุกฺขา ฯ อิตีติ วจนโตติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ วจนโตติ เทฺว เอวาติ ปเท เหตุ ฯ วจิยเต วจนํ ภาวสาธนํ ฯ เทฺว เอวาติ เวทนาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท อุเปกฺขํ นิวตฺเตติ ฯ เวทนาติ โหนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ

[๑๒๘] ปริหารโก สมฺปฏิจฺฉิตฺวา วิสชฺเชนฺโต อาห สจฺจนฺตฺยาทึ ฯ สจฺจํ ตํ ปน เทฺวมา ทุกฺขาติ วจนํ อนวชฺช...สงฺคเหตฺวา วุตฺตํ ภควตา ฯ

สจฺจนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ตนฺติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อน...ขิกนฺติ อทุ...สุขนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ น อวชฺชํ อนวชฺชํ ฯ อนวชฺชนฺติ อกาโร ตพฺภาเว วตฺตติ ฯ อนวชฺชสฺส ปกฺโข อนวชฺชปกฺโข อนวชฺชปกฺเข ฐิตา เวทนา อนวชฺชปกฺขิกา ฯ ณิโก ฯ อทุ...สุขนฺติ สงฺคเหตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ สุข...นายนฺติ สงฺคเหตฺวาติ ปเท อาธาโร ฯ สาว...กญฺจาติ อทุ...สุขนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สห อวชฺเชน วตฺตตีติ สาวชฺโช ธมฺโม ฯ สาวชฺชสฺส ปกฺโข สาวชฺชปกฺโข สาวชฺชปกฺเข ฐิตา สาวชฺชปกฺขิกา ฯ สาวชฺชปกฺขิกญฺจ อทุกฺขม-สุขนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ทุกฺข...นายนฺติ สงฺคเหตฺวาติ ปเท อาธาโร ฯ สงฺคเหตฺวาติ วุตฺตนฺติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา วิเสสนํ วา ฯ

[๑๒๙] กตฺถจิ สุตฺเต ยํกิญฺจิ...อิติ ยมฺปิ วจนํ ตํ วจนํ สงฺขาร...สภาวตฺตา ภควตา วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

ยมฺปีติ วจนนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อปิสทฺโท เทฺวมาตฺยาทิปุริมวจนํ อเปกฺขิตฺวา ปกฺขิตฺโต ฯ กตฺถจีติ สุตฺเตติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สุตฺเตติ วจนนฺติ ปเท อาธาโร ฯ ยํกิญฺจิ สกลํ เวทยิตํ อารมฺมณสฺส อนุภวนํ อิทํ เวทยิตํ เอตฺถ ฐาเน ทุกฺขํ นาม อสฺส ภวติ ฯ ยํกิญฺจีติ เวทยิตนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เวทยิตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เวทนา อารมฺมณสฺส อนุภวนํ เวทยิตํ ฯ วิท อนุภวเน ภาวกมฺเมสุ ต จุราทิโต เณณยาติ ณโย ณโลปวุฑฺฒิ ยถาคมมิกาโร ฯ อิทนฺติ อสฺสาติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ เอตฺถาติ อสฺสาติ ปเท อาธาโร ฯ ทุกฺขนฺติ อสฺสาติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ อสฺสาติ กตฺตุวาจกํ อาขฺยาตปทํ ฯ อส ภูวิ ติวิภตฺติ ปจฺจยา ทนิฏฺฐา นิปาตนา สิชฺฌนฺตีติ สุตฺเตน ติวิภตฺติยา อสฺโส ฯ อิตีติ วจนนฺติ ปทสฺส สรูปํ ฯ วจนนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ วุจฺจติ อตฺโถ อเนน สทฺเทนาติ วจนํ ฯ ตนฺติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ สงฺขา...ตายาติ ทุกฺขสภาวาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ เหตุ วา ฯ ปจฺจเยหิ สงฺคมฺม กริยนฺเตติ สงฺขารา ยา เวทนา ฯ สงฺขารา จ ตา ทุกฺขา จาติ สงฺขารทุกฺขา สงฺขารทุกฺขานํ ภาโว สงฺขารทุกฺขตา ฯ สพฺพ...นานนฺติ ทุกฺข... วตฺตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สพฺพา จ

ตา เวทนา จาติ สพฺพเวทนา ฯ ทุกฺข...วตฺตาติ วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ ทุกฺขํ สภาโว ปกติ ยาสํ เวทนานํ ตา ทุกฺขสภาวา ทุกฺขสภาวานํ ภาโว ทุกฺขสภาวตฺตํ ฯ

[๑๓๐] อตฺตนา วุตฺตวจนํ ภควตา วุตฺตวจเนน สาเธนฺโต ยถาหาติอาทิมาห ฯ ภควา ยถากึ อาห สงฺขารานิจฺจ... ทุกฺขสฺสาติ ภควา อาห ตสฺมา ติสฺโสเยว เวทนา อิติ เวทนา ปณฺฑิเตน ทฏฺฐพฺพาติ โยชนา ฯ อานนฺท สงฺขารานิจฺจตํ สงฺขารวิปริณามตญฺจ สนฺธาย ภาสิตํ ยํกิญฺจิ เวทยิตํ อิทํ เวทยิตํ เอตฺถ ฐาเน ทุกฺขํ นาม อสฺสาติ โยชนา ฯ

สงฺขา...จตํ สงฺขา...ตญฺจาติ ปททฺวยํ สนฺธายาติ ปเท กมฺมํ ฯ นตฺถิ นิจฺจํ เอเตสํ สงฺขารานนฺติ อนิจฺจา อนิจฺจานํ ภาโว อนิจฺจตา ฯ อานนฺทาติ อาลปนํ ฯ มยาติ ภาสิตนฺติ ปเท กตฺตา ฯ สนฺธายาติ ภาสิตนฺติ ปเท วิเสสนํ ฯ วิปริณมนฺตีติ วิปริณามา เย สงฺขารา ฯ วิปริณามานํ ภาโว วิปริณามตา สงฺขารานํ วิปริณามตา สงฺขาร...มตา ฯ จสทฺโท สงฺขารานิจฺจตญฺจ สงฺขา...ตญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ อิตีติ วจนนฺติ ปทสฺส สรูปํ ฯ ตสฺมาติ ทฏฺฐพฺพาติ ปเท เหตุ ฯ ติสฺโสเยวาติ เวทนาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท น เทฺวติ นิวตฺเตติ ฯ เวทนาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ ทฏฺฐพฺพาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ ทฏฺฐพฺพาติ กมฺมวาจกํ ฯ

[๑๓๑] สาธกมาห เตนาหาตฺยาทึ ฯ เตน ตสฺมา ติสฺโส อิมา...สุขาติ ภควา อาห ฯ

เตนาติ อาหาติ ปเท เหตุ ฯ ภควาติ อาหาติ ปเท กตฺตา ฯ ติสฺโส...สุขาติ วจนนฺติ อาหาติ ปเท กมฺมํ ฯ ภิกฺขเว อิมา เวทนา ติสฺโส สุขา...สุขา ฯ

[๑๓๒] นนุ ติสฺโส เวทนา วุตฺตา กิมตฺถํ สุขนฺตฺยาทิ วจนํ วุตฺตนฺติ มนสิกตฺวา สุขนฺตฺยาทิวจนสฺส อนุสนฺธึ ญาเปนฺโต อาห เอวนฺตฺยาทึ ฯ เอวํ ติวิธาปิ ปน เอตา เวทนา อินฺทฺริ... อิติ ปญฺจธา ภควตา เทสิตา อิติ ตสฺมา ตํวเสนาปิ เอตฺถ เวทนาสงฺคเห วิภาคํ ทสฺเสตุํ สุขทุกฺขนฺติอาทิ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

เอวนฺติ ติวิธาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ ติวิธาติ เอตาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อปิสทฺโท ครโห ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอตาติ เทสิตาติ ปเท กมฺมํ ฯ อินฺทฺริย... นายนฺติ เทสิตาติ ปเท อาธาโร ฯ เทสยิตฺถ เอตฺถาติ เทสนา อินฺทฺริยํ ภควตา เอตฺถ ปาลิยํ เทสยิตฺถ อิติ ตสฺมา สา ปาลิ เทสนา ฯ อินฺทฺริยานํ เทสนา อินฺทฺริยเทสนา ฯ สุขินฺทฺริยํ...อุเปกฺขินฺทฺริยนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ ปญฺจธาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ ปญฺจธาติ เทสิตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ ตํวเสนาปีติ ทสฺเสตุนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เตสํ อินฺทฺริยานํ วสนํ สมฺพชฺฌนํ

ตํวโส ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ เวทนาวเสน วิภาคสฺส ทสฺสนํ อถโข อินฺทฺริยวเสนาปีติ ญาเปติ ฯ เอตฺถาติ ทสฺเสตุนฺติ ปเท อาธาโร ฯ วิภาคนฺติ ทสฺเสตุนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ ทสฺเสตุนฺติ วุตฺตนฺติ ปเท สมฺปทานํ ฯ สุขํ...อาทีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๑๓๓] กสฺมา สุขทุกฺขานิ ปจฺเจกํ ทฺวิธา วิภชิตฺวา ภควตา เทสิตานิ อุเปกฺขา กสฺมา อวิภชิตฺวา เอกธา เทสิตาติ ปุจฺฉํ มนสิกตฺวา อาห กายิกาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ กายิก... เภทโต สุขํ...ทฺริยํ อิติ ภควตา เทสิตา อุเปกฺขา ปน...ทฺริยํ อิติ เอกธาว เทสิตาติ โยชนา ฯ

กายิก...โตติ วิภชิตฺวาติ ปเท เหตุ ฯ กาเย ปวตฺตํ กายิกํ สาตาสาตํ ฯ มนสิ ปวตฺตํ มานสิกํ ฯ กายิกญฺจ มานสิกญฺจ กายิกมานสิกานิ ฯ สทนํ อารมฺมณสฺส อสฺสาทนํ สาตํ ฯ สท สทเน ฯ สทนํ อสฺสาโท ฯ สพฺพโต...วี วาติ อ กฺวจิ ธาตูติ อาทินา ทสฺส โต ฯ น สาตํ อสาตํ ฯ สาตญฺจ อสาตญฺจ สาตาสาตานิ ฯ กายิกมานสิกานิ จ ตานิ สาตาสาตานิ จาติ กายิกมานสิกสาตาสาตานิ ฯ ภิชฺชนํ เภโท กายิกมานสิกสาตาสาตานํ เภโท กายิก...เภโท ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ สุขทุกฺขนฺติ วิภชิตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ปจฺเจกนฺติ วิภชิตฺวาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ เทฺวธาติ วิภชิตฺวาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ วิภชิตฺวาติ เทสิตาติ

ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ สุขิ...ทฺริยนฺตีติ ปทํ เทสิตาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ อุเปกฺขาติ เทสิตาติ ปเท กมฺมํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เภทาภาวโตติ เทสิตาติ ปเท เหตุ ฯ อุเป...ยนฺตีติ เอกธาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ เอกธาติ เทสิตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เอกธาติ ปทสฺส ปรสฺมึ เทสิตาติ ปทํ อาหริตฺวา โยเชตพฺพํ ฯ เอวสทฺโท ทฺวิภาวํ นิวตฺเตติ ฯ

[๑๓๔] กสฺมา อุเปกฺขาย เภทาภาโวติ อาห ยเถวา-ตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ สุขทุกฺขานิ อญฺญถา...กโรนฺติ อญฺญถา มนโส อนุคฺคหํ อุปฆาตญฺจ กโรนฺติ ยเถว เอวํ อุเปกฺขา น กโรติ อิติ ตสฺมา สา อุเปกฺขา เอกธา ภควตา เทสิตาติ โยชนา ฯ

ยเถวาติ อุปมา ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ สุขทุกฺขานีติ กโรนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ อญฺญถาติ กโรนฺตีติ ปททฺวเย ตติยาวิเสสนํ ฯ อญฺเญนาการेน อญฺญถา ฯ กายสฺสาติ อนุ...ฆาตนฺติ ปททฺวเย สมฺปทานํ ฯ อนุ...ฆาตญฺจาติ ปททฺวยํ กโรนฺตีติ ปเท กมฺมํ ฯ อนุคฺคหํ อุปตฺถมฺภนํ อนุคฺคโห ฯ อุปหนนํ หึสนํ อุปฆาตํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อญฺญถาติ กโรนฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ มนโสติ อนุคฺค...ฆาตญฺจาติ ปททฺวเย สมฺปทานํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ เอวนฺติ อุปเมยฺยํ ฯ อุเปกฺขาติ น กโรตีติ ปเท

กตฺตา ฯ ตสฺมาติ เทสิตาติ ปเท เหตุ ฯ สาติ เทสิตาติ ปเท กมฺมํ ฯ เอกธาวาติ เทสิตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๑๓๕] สาธกมาห เตนาตฺยาทึ ฯ เตน ตสฺมา โปราณา กายิกํ...เภทโต อิติ วจนํ อาหุ ฯ

ทุกฺขํ สุขญฺจ กายิกํ มานสํ อุเปกฺขา เวทนา เอกํ มานสเมว อิติ ปญฺจธา อินฺทฺริยเภทโต เวทนา โหตีติ คาถายตฺโถ ฯ กาเย ปวตฺตํ กายิกํ ฯ มนสิ ภวํ มานสํ ฯ ณราคาตฺยาทินา โณ วุฑฺฒิ ส สเร วาคโม ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อุเปกฺขา จ สา เวทนา จาติ อุเป...ทนา ฯ กฺวจาทิมชฺฌุตฺยาทินา มชฺเฌ รสฺโส ฯ เอวสทฺโท กายิกภาวํ นิวตฺเตติ ฯ อินฺทฺริยานํ เภโท อินฺทฺริยเภโท ฯ

[๑๓๖] สุขาทีนํ ลกฺขณํ ญาเปนฺโต อาห ตตฺถาตฺยาทึ ฯ ตตฺถ เตสุ ปญฺจสุ สุขาทีสุ ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ อิฏฺฐ...ขณนฺติ สุขนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สุขนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ผุสิยเต โผฏฺฐพฺพํ ยํ อารมฺมณํ สตฺเตน ผุสิยเต อิติ ตสฺมา ตํ อารมฺมณํ โผฏฺฐพฺพํ ฯ อิฏฺฐญฺจ ตํ โผฏฺฐพฺพญฺจาติ อิฏฺฐโผฏฺฐพฺพํ อิฏฺฐโผฏฺฐพฺพสฺส อนุภวนํ อิฏฺฐ...วนํ อิฏฺฐโผฏฺฐพฺพานุภาวํ ลกฺขณํ ยสฺส สุขสฺส ตํ อิฏฺฐ...ขณํ ฯ อนิ...ขณนฺติ ทุกฺขนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อนิฏฺฐญฺจ ตํ โผฏฺฐพฺพญฺจาติ อนิฏฺฐ...ฐพฺพํ

อนิฏฺจโผฏฺฐพฺพสฺส อนุภวนํ อนิ...วนํ อนิฏฺจ...วนํ ลกฺขณํ ยสฺส ตํ อนิ...ลกฺขณํ ฯ สภา...ปโต วาติ อิฏฺฐนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ภวนํ ภาโว อตฺตโน ภาโว สภาโว อารมฺมณสงฺขาตสฺส อตฺตโน อิฏฺฐปกติ ฯ ปริกปฺปนํ อิฏฺจสฺส อิฏฺจนฺติ ปริจฺฉิชฺชนํ ปริกปฺโป ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อิฏฺจสฺส อนุภวนํ อิฏฺจานุภวนํ อิฏฺจานุภวนํ ลกฺขณํ ยสฺส ตํ อิฏฺจา...ขณํ ฯ ตถาติ สทฺโท สภาวโต ปริกปฺปโต วาติ ปทํ อากฑฺฒติ ฯ อนิฏฺฐสฺส อนุภวนํ อนิฏฺฐานุภวนํ ตํ ลกฺขณํ ยสฺส ตํ อนิ...ขณํ ฯ มชฺเฌ ฐิโต อตฺตา สภาโว ยสฺส อารมฺมณสฺส ตํ มชฺฌตฺตํ มชฺฌตฺตสฺส อนุภวนํ มชฺฌตฺตานุภวนํ ตํ ลกฺขณํ ยสฺสา สา มชฺฌตฺตานุภวนลกฺขณา ฯ จตุจตฺตาฬีสาติ ฐเปตฺวา ปจฺเจกํ...วิธตฺตาติ เหตุ ปกฺขิตฺโต ฯ จตุจตฺตาฬีสาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปจฺเจกนฺติ เอกาทสวิธาติ ปเท วิเสสนํ ฯ โลกิ...เภเทนาติ เอกา...วิธาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ โลกิยานิ จ โลกุตฺตรานิ จ โลกิยโลกุตฺตรานิ โลกิยโลกุตฺตรานํ เภโท โลกิ...เภโท ฯ เอกา...ธตฺตาติ จตุจตฺตาฬีสาติ ปเท เหตุ ฯ เอกาทส วิธา ปการา เยสํ จิตฺตานํ ตานิ เอกาทสวิธานิ เอกาทสวิธานํ ภาโว เอกา...ธตฺตํ ฯ

[๑๓๗] เสสานีติ ฐปนํ ฯ สุข เตหีติ อวเสสานีติ ปเท อปาทานํ ฯ อวเสสานีติ ปทํ เสสานีติ ปทสฺส วิวรณํ ฯ

อกุส...เตวีสาติ ปทํ ปญฺจปญฺาสาติ ปทสฺส สรูปทสฺสนํ ฯ อกุสลโตติ ฉาติ ปเท อปาทานํ ฯ ฉาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอวํ เสเสปิ นโย ฯ ปญฺจ...นิกานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เตวีสาติ ปญฺจ... นิกานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิตีติ ปญฺจปญฺญาสาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ สพฺพานิปีติ ปญฺจปญฺญาสาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปญฺจปญฺญาสาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๑๓๘] เหตุสงฺคหวณฺณนํ กโรนฺโต อาห โลภาทิตฺยาทึ ฯ

โลภา...ตูนนฺติ สงฺคโหติ ปเท ฉฏฺฐีกมฺมํ ฯ โลภาทโย จ เต เหตู จาติ โลภาทิเหตู ฯ วิภา...วเสนาติ ปททฺวยํ สงฺคโหติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ วิภชนํ วิภาโค ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส วิภาคสฺส วโส วิภาควโส ฯ ตํส...ทีนนฺติ วเสนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เตหิ เหตูหิ สมฺปยุตฺตา ตํสมฺปยุตฺตา ฯ จสทฺโท วิภา...เสน จ วเสน จาติ โยเชตพฺโพ ฯ สงฺค... คโหติ ปททฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๑๓๙] โลโภ...อโมโห จาติ สญฺญี ฯ เหตุโย นามาติ สญฺญาติ คหณํ ภเวยฺย ตสฺมา เหตุ นามาติ ปทํ ฉพฺพิธา ภวนฺตีติ ปเทน สมฺพชฺฌตีติ ญาเปนฺโต อาห เหตุโยตฺยาทึ ฯ

เหตุโย นามาติ ภวนฺตีติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ ฉพฺพิธาติ ภวนฺตีติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ ฉพฺพิธา ปการา เยสํ เหตูนํ เต ฉพฺพิธา ฯ อิตีติ สมฺพนฺโธติ สรูปํ สมฺพนฺโธติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๑๔๐] อิธ เหตุภาโว สมฺปยุตฺตานํ สุปติฏฺฐิตภาวสาธน-
สงฺขาโต มูลภาโว น กุสลาทีนํ กุสลาทิภาโว นาปิ ปจฺจยมตฺตนฺติ
ญาเปนฺโต อาห เหตุภาโวตฺยาทึ ฯ เหตุภาโว ปน เนสํ เหตูนํ
สุป...มูลภาโว ฯ

เหตุภาโวติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ภวนฺติ พุทฺธิสทฺทา เอตสฺมา
นิมิตฺตโตติ ภาโว ฯ เหตูนํ ภาโว เหตุภาโว ฯ ปนสทฺโท
วิเสสตฺโถ ฯ เนสนฺติ มูลภาโวติ ปเท ภาวสมฺพนฺโธ ฯ สมฺป-
ยุตฺตานนฺติ สุป...ภาวาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สุปติ...สงฺขาโตติ
มูลภาโวติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สมฺมา ปติฏฺฐนฺติ ถิรนฺตีติ
สุปติฏฺฐิตา เย สมฺปยุตฺตา สมฺมา...ถิรนฺติ อิติ ตสฺมา
เต สมฺปยุตฺตา สุปติฏฺฐิตา ฯ สุปติฏฺฐิตานํ ภาโว สุป...
ภาโว ฯ สาธิยเต สาธนํ สุปติฏฺฐิตภาวสฺส สาธนํ สุป...ธนํ
สุปติฏฺฐิตภาวสาธนํ อิติ สงฺขาโต สุป...ขาโต ฯ มูลยนฺติ
ปติฏฺฐหนฺติ เอเตหีติ มูลานิ สมฺปยุตฺตา เอเตหิ เหตูหิ มูล...
หนฺติ อิติ ตสฺมา เต เหตู มูลานิ นาม ฯ มูลานํ ภาโว
มูลภาโว ฯ มูลภาโวติ เหตุภาโวติ ปทสฺส สรูปํ ฯ

[๑๔๑] สุปติ...สงฺขาโตติ วจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห
ลทฺธเหตุตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ ลทฺธเหตุปจฺจยา ธมฺมา วิรุฬฺห...ถิรา
โหนฺติ ชลตเล เสวาลสทิสา อเหตุกา วิย นาติ โยชนา ฯ

อภิ.๑๑๘

เหตุ จ โส ปจฺจโย จาติ เหตุปจฺจโย วิเสสนปุพฺพปท-
กมฺมธารโย ฯ ลทฺโธ เหตุปจฺจโย เยหิ ธมฺเมหิ เต ลทฺธเหตุ-
ปจฺจยา ฯ เยหิ ธมฺเมหีติ ลทฺโธติ ปเท กตฺตา ฯ หิสทฺโท
ทฬฺหี ฯ วิรุหติ วฑฺฒตีติ วิรุฬฺหํ วิรุฬฺหํ มูลํ เยสํ ปาทปานํ
เต วิรุฬฺหมูลา ฯ ปาเทน ชลํ ปิวนฺตีติ ปาทปา เย รุกฺขา ฯ
ธนฺติ ปวตฺตนฺตีติ ถิรา เย ธมฺมา ฯ ธา คตินิวุตฺติยํ ฯ
กาเล...ณฺวาทโยติ รปจฺจโย ฯ เตสุ วุฑฺฒีติ อาทินา จสฺส
ถตฺตํ ฯ ชลติ สนฺทตีติ ชลํ ยํ อุทกํ ฯ ชล สนฺทเน
สพฺพโต...วาติ อ ฯ ตลนฺติ เอตฺถาติ ตลํ ชลาทโย เอตฺถ
ฐาเน ตลนฺติ ปติฏฺฐหนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ ฐานํ ตลํ ฯ ตล
ปติฏฺฐายํ สพฺพโต...วาติ อ ฯ ชลสฺส ตลํ ชลตลํ ฯ ชลํ
เสวตีติ เสวาลํ ยํ ชลติณํ ฯ สิ เสวายํ กาเล วตฺตมานาตีเต
ณฺวาทโยติ วาลปจฺจโย อญฺเญสุ จ อิสฺเส ฯ เสวาเลน
สทิสา เสวาลสทิสา ฯ ลทฺธ...จยาติ ธมฺมาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ
ธมฺมาติ โหนฺตีติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ วิรุฬฺหมูลาติ ปาทปาติ
ปทสฺส วิเสสนํ ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ ปาทปาติ อุปมา ฯ
ถิราติ โหนฺตีติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ อเหตุกาติ
อุปมา ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ ชลตเลติ เสวาลาติ ปเท
อาธาโร ฯ เสวา...ทิสาติ อเหตุกาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๑๔๒] สมฺปยุตฺตานํ สุปติฏฺฐิตภาวสงฺขาตสฺส มูลภาวสฺส เหตุภาโวติ วจเน ลทฺธคุณํ ญาเปนฺโต อาห เอวนฺตายึ ฯ เอวญฺจ กตฺวา สุปติฏฺฐิตภาวสาธนํ เหตุภาโว เอวํ มนสิกรณโต เอเต ฉ เหตุโย มูลสทิสตาย รุกฺขมูลสทิสภาเวน มูลานิ อิติ ภควตา วุจฺจนฺตีติ โยชนา ฯ

เอวนฺติ กตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ กตฺวาติ วุจฺจนฺตีติ ปเท เหตุ ฯ เอเตติ วุจฺจนฺตีติ ปเท กมฺมํ ฯ มูล...ตายาติ วุจฺจนฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ มูลยติ เอเตนาติ มูลํ รุกฺโข เอเตน พุนฺเธน มูลยติ ปติฏฺฐาติ อิติ ตสฺมา โส พุนฺโธ มูลํ ฯ มูล ปติฏฺฐายํ อ ฯ มูเลน สทิสา มูลสทิสา มูลสทิสานํ ภาโว มูลสทิสตา ฯ มูลานีติ ปทํ วุจฺจนฺตีติ ปเท อากาโร ฯ มูเลน สทิสานิ ธมฺมชาตานิ มูลานิ ตทฺธิตํ ฯ จสทฺเทน น เกวลํ เอเต เหตูติ วุจฺจนฺตีติ ญาเปติ ฯ วุจฺจนฺตีติ กมฺมวาจกํ ฯ

[๑๔๓] อปเรสํ วาทํ ทสฺเสนฺโต อาห อปเรตฺยาทิมาห ฯ อปเร ปน อาจริยา กุส...ภาโว อิติ วทนฺติ ฯ

อปเรติ เรวตตฺเถรํ ตสฺส สิสฺสานุสิสฺเส จ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ อปเรติ วทนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ กุสลาทีนนฺติ ภาวาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ กุสลาทีนนฺติ กุสลาทีนํ ภาโว นามํ กุสลาทิภาโว ฯ สาธิยเต สาธนํ กุสลาทิภาวสฺส

สาธนํ กุส...ธนํ ฯ เหตุภาโวติ สญฺญา ฯ เหตูนํ ภาโว เหตุภาโว ฯ ภาโวติ สตฺติ ฯ อิตีติ วทนฺตีติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ

[๑๔๔] อปเรสํ วาเท โทสํ อาโรเปนฺโต อาห เอวนฺตฺยาทึ ฯ เอวํ กุสลาทีนํ กุสลาทิภาวสาธนํ เหตุภาโวติ วจเน สติ เหตูนํ...ตพฺโพ สิยาติ โยชนา ฯ

เอวนฺติ ลกฺขณเวนฺตํ ฯ สตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ เหตูนนฺติ อตฺตโนติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อตฺตโนติ ภาวาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ กุส...อญฺโญติ ปททฺวยํ เหตูติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ กุสลาทีนํ ภาโว นามํ กุสลาทิภาโว ฯ กุสลาทิภาวํ สาเธตีติ กุสลาทิภาวสาธโน ฯ อญฺโญติ เหตูหิ อญฺโญ ฯ เหตูติ สิยาติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ มคฺคิตพฺโพติ สิยาติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ มคฺคิยติ คเวสิยตีติ มคฺคิตพฺโพ โย เหตุ มคฺคิ... อิติ ตสฺมา โส เหตุ มคฺคิตพฺโพ ฯ มคฺค คเวสเน ตพฺพปจฺจโย ฯ

[๑๔๕] ยทิ ปน อปเร เอวํ วเทยฺยุํ ตมฺปิ น ยุตฺตนฺติ ทสฺเสนฺโต อาห อถตฺยาทึ ฯ เสสสมฺปยุตฺต...พทฺโธ เตสํ เหตูนํ กุสลาทิภาโว กุสลาทินามํ อิติ อปเร อถ ยทิ วเทยฺยุํ เอวมฺปิ เสสสมฺปยุตฺตเหตุปฏิพทฺโธ เตสํ กุสลาทิภาโวติ วจเน สติ โมมูหจิตฺต...พทฺโธ สิยาติ โยชนา ฯ

เสส...พทฺโธ นาม สาธกเหตุโต เสเสหิ สมฺปยุตฺตเหตูหิ ปฏิพทฺโธ ฯ เสสา จ เต สมฺปยุตฺตเหตู จาติ เสส...เหตู

เสสสมฺปยุตฺตเหตูหิ ปฏิพทฺโธ เสส...พทฺโธ ฯ กุสลาทีนํ ภาโว นามํ กุสลาทิภาโว ฯ อถาติ ปริกปฺโป ฯ เสส...พทฺโธติ กุส...ภาโวติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เตสนฺติ ภาโวติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ กุสลาทิภาโวติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอวมฺปีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ปีสทฺโท เหฏฺฐา วุตฺตํ เอวนฺติ วจนํ อเปกฺขติ ฯ ปีสทฺโท สมฺปิณฺฑนํ ฯ สตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ โมมูห...ตสฺสาติ เหตุโนติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ โมมูหจิตฺเตน สมฺปยุตฺโต โมมูห...สมฺปยุตฺโต ฯ เหตุโนติ ภาโวติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อกุ...ภาโวติ สิยาติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ อกุสโล อิติ ภาโว นามํ อกุสลภาโว ฯ อปฺปฏิ-พทฺโธติ นามสาธเนน เหตุนา น ปฏิพทฺดธ อญฺญสฺส เหตุโน อภาวา ฯ อปฺปฏิพทฺโธติ สิยาติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ

[๑๔๖] อญฺญํ วจนํ ปริกปฺเปตฺวา โทสํ อาโรเปนฺโต อาห อถาตฺยาทึ ฯ ตสฺส โมมูหจิตฺตสมฺปยุตฺตสฺส เหตุโน สภาวโต อกุสลสภาโว อถ ยทิ สิยา เอวํ ตสฺส สภาวโต อกุสลภาโวติ วจเน สติ เสส...ภาโว สิยา อิติ ตสฺมา เตสํ เหตูนํ กุสลาทิภาโว วิย สมฺป...มานมฺปิ โส กุสลาทิภาโว เหตุปฏิพทฺโธ น สิยาติ โยชนา ฯ

อถาติ สิยาติ ปเท ปริกปฺโป ฯ ตสฺสาติ ภาโวติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สภาวโตติ อกุสลภาโวติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ภวนํ ภาโว สสฺส อตฺตโน ภาโว สภาโว ฯ อกุ...ภาโวติ

สิยาติ ปเท กตฺตา ฯ ภวนํ ภาโว อกุสโล อิติ ภาโว อกุสลภาโว ฯ เอวนฺติ สตีติ ปเท ลกฺขณวนฺตํ ฯ สตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ เสสเหตูนมฺปีติ โมมูหจิตฺเต โมหเหตุโต เสสเหตูนํ ฯ อปิสทฺโท โมมูหจิตฺเต เหตุํ อเปกฺขติ ฯ เสส...นมฺปีติ ภาโวติ ภาวโยเค ฉฏฺฐี ฯ สภาวโตติ ภาโวติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ กุส...ภาโวติ สิยาติ ปเท กตฺตา ฯ กุสลาทิ อิติ ภาโว กุสลาทิภาโว ฯ อิตีติ น สิยาติ ปเท เหตุ ฯ เตสนฺติ กุสลาทิภาโวติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ วิยาติ อุปมา ฯ สมฺป...มานมฺปีติ โส กุสลาทิภาโวติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปิสทฺโท เหตุโย อเปกฺขติ ฯ โสติ น สิยาติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ เหตุ... พทฺโธติ น สิยาติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ

[๑๔๗] กุสลาทิภาวสฺส เหตุปฏิพทฺธาภาเว อญฺญมฺปิ โทสํ ทสฺเสนฺโต อาห ยทิตฺยาทึ ฯ เหตุ...ภาโว ยทิ สิยา ตทา ตสฺมึ กาเล อเหตุกานํ...ภาโว น สิยา อิติ ตสฺมา อตีปีฬเนน อลํ อยุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

ยทีติ ปริกปฺโป ฯ เหตุ...พทฺโธติ กุส...ภาโวติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ กุส...ภาโวติ สิยาติ ปเท กตฺตา ฯ ตทาติ น สิยาติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ อเหตุกานนฺติ อพฺยา...ภาโวติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อพฺยา...ภาโวติ น สิยาติ ปเท กตฺตา ฯ อิตีติ อลนฺติ ปเท เหตุ ฯ อลนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อติ...เนนาติ อลนฺติ

ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ กิสฺมิญฺจิ โปฏฺฐเก อลมตินิปฺปีฬเนนาติปิ ปาโฐ ฯ โส อโปราณปาโฐ ฯ นิปฺปีฬิยเต หึสยเต นิปฺปีฬนํ อธิกํ นิปฺปีฬนํ อตินิปฺปีฬนํ ฯ ปุริมปาโฐว ยุชฺชติ ฯ

[๑๔๘] ยทิ กุสลาทีนํ กุสลาทิภาโว เหตุปฏิพทฺโธ น สิยา กุสลาทิภาโว เกน ปฏิพทฺโธติ ปุจฺฉํ มนสิกตฺวา อาห กุสลา- ตฺยาทึ ฯ กุสลากุสลานํ กุสลาทิภาโว ปน โยนิ...พทฺโธ ฯ

กุส...ภาโวติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ กุสลา...ลานนฺติ กุส...ภาโวติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ โยนิ... พทฺโธติ กุส...ภาโวติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ มนสฺมึ กรณํ มนสิกาโร ฯ มนสฺมินฺติ อุปฺปชฺชมานจิตฺเต ฯ ตํ หิ อาธาร- ภาเวน คหิตํ ตสฺมา มนสฺมินฺติ เอตฺถ อาธาเร สตฺตมี ฯ อถวา ฯ มนสฺมินฺติ อุปฺปชฺชมานจิตฺตสฺส ฯ สมฺปทาเน สตฺตมี ฯ กรณนฺติ อารมฺมณสฺส อาวชฺชนํ ววตฺถานํ จ ฯ อตฺถโต ปน อาวชฺชนจิตฺตทฺวยํ กรณํ ฯ ตํ หิ อาวชฺชนํ จิตฺตสฺส กุสลตาย วา อกุสลตาย วา นิยมตฺถาย อารมฺมณํ อาวชฺชนฺตํ ววตฺถ- เปนฺตญฺจ อุปฺปชฺชติ ตํ มนสิการํ นาม ฯ โยนิโส กุสลธมฺมานํ ปจฺจยภาวสงฺขาเตน ปเถน อโยนิโส อกุสลธมฺมานํ ปจฺจยภาว- สงฺขาเตน อปเถน มนสิกาโร โยนิโสอโยนิโสมนสิกาโร อลุตฺต- สมาโส ฯ เตน อภิธมฺมาวตารฏีกายํ โยนิโส ปเถน อุปาเยน มนสิกาโร โยนิโสมนสิกาโร อตฺถโต ปน สานุสยสนฺตานวโต

ฉนฺนํ ทฺวารานมาปาถคเตสฺวารมฺมเณสุ ปฏิรูปเทสาทิสมฺปตฺติยํ กุสลธมฺมานํ ปจฺจยภาเวน ภวงฺคมาวชฺเชตฺวา อุปฺปนฺนมาวชฺชนํ โยนิโสมนสิกาโร นาม วุตฺตปฏิปกฺขวเสน อโยนิโสมนสิกาโรปิ ทฏฺฐพฺโพติ จ ฯ

[๑๔๙] อพฺยากตภาโว เกน ปฏิพทฺโธติ อาห อพฺยากตานนฺติอาทึ ฯ อพฺยากตานํ...พทฺโธ จ อิติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ

อพฺยากตานนฺติ อพฺยา...ภาโวติ ปเท สมฺพนฺโธ...ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อพฺยา...ภาโวติ ลิงฺคตฺโถ ฯ นิรา...พทฺโธติ ปทตฺตยํ อพฺยากตาโวติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อพฺยากโต อิติ ภวนํ อพฺยากตภาโว ฯ นิรานุ...พทฺโธ อิติ อิทํ กิริยาจิตฺตานิ สนฺธาย ปกฺขิตฺตํ ฯ นตฺถิ อนุสยา ยสฺมึ โส นิรานุสโย[๑] นิรานุสโย จ โส สนฺตาโน จาติ นิรานุ...ตาโน นิรานุสยสนฺตาเนน ปฏิพทฺโธ นิรา...พทฺโธ ฯ กมฺมปฏิพทฺโธติ วิปาเก สนฺธาย ปกฺขิตฺตํ ฯ กมฺเมน ปฏิพทฺโธ กมฺมปฏิพทฺโธ ฯ อวิ...พทฺโธติ วิปากกิริยาจิตฺตานิ สนฺธาย ปกฺขิตฺตํ ฯ วิปจฺจนํ วิปาโก วิปากธมฺมานํ วิปากุปฺปาทนสมตฺถตา ฯ นตฺถิ วิปาโก เอเตสนฺติ อวิปากา อวิปากานํ ภาโว อวิ...ภาโว อวิปากภาเวน ปฏิพทฺโธ อวิ...พทฺโธ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อิติสทฺโท นิทสฺสนํ ฯ ทฏฺฐพฺพนฺติ ภาววาจกํ ฯ

๑. นิรนุสโยติ ยุตฺตตรํ ฯ ฏีกาปาโจ ปน ตาทิโส ฯ

[๑๕๐] ทุติยคาถา สงฺคหคาถา โหตุ ปฐมคาถา น สงฺคหคาถา สา กิมตฺถํ วุตฺตาติ มนสิกตฺวา ปฐมคาถาย อนุสนฺธึ ฌาเปนฺโต อาห อิทานิตฺยาทึ ฯ อิทานิ...อาทิ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

อิทานีติ วุตฺตนฺติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ เหตูนนฺติ ชาตีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ชาติเภทนฺติ ทสฺเสตุนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ ชาติยา เภโท ชาติเภโท ฯ ทสฺเสตุนฺติ วุตฺตนฺติ ปเท สมฺปทานํ ฯ โลโภ...อาทีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๑๕๑] ปฏิสนฺธาทีนนฺตฺยาทินา กิจฺจสงฺคหํ วณฺเณติ ฯ ปฏิสนฺธาทีนํ...กิจฺจสงฺคโห ฯ

ปฏิ...ทีนนฺติ กิจฺจานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปฏิสนฺธิ อาทิ เยสํ กิจฺจานํ ตานิ ปฏิสนฺธาทีนิ ฯ กิจฺจานนฺติ สงฺคโหติ ปเท กมฺมํ ฯ กตฺตพฺพานีติ กิจฺจานิ ยานิ ปฏิสนฺธาทีนิ จิตฺเตน กตฺตพฺพานิ อิติ ตานิ กิจฺจานิ ฯ วิภา...เสนาติ สงฺคโหติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ วิภชนํ วิภาโค วิภาคสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ วิภาควโส ฯ ตํกิ...ตานนฺติ สงฺคโหติ ปเท กมฺมํ ฯ ตานิ กิจฺจานิ ตํกิจฺจานิ ตํกิจฺจานิ เอเตสํ จิตฺตานมตฺถีติ ตํกิจฺจวนฺตานิ ฯ จสทฺโท วิภาควเสน จ ปริ...เสน จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ปริ...เสนาติ สงฺคโหติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปริจฺฉิชฺชนํ ปริจฺเฉโท ปริจฺเฉทสฺส วโส ปริจฺเฉทวโส ฯ ตํกิ...เสนาติ

อิทํ อุปริ วุจฺจมานํ ตตฺถ เทฺว อุเปกฺขาสหคตสนฺตีรณานิ เจวาตฺยาทึ สนฺธาย ปกฺขิตฺตํ ฯ สงฺคโห...คโหติ ปททฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ กิจฺจานํ สงฺคโห กิจฺจสงฺคโห ฯ

[๑๕๒] ภวโต อตีตภาโว ภวสฺส ภวนฺตรสฺส ปฏิสนฺธานํ ปฏิสนฺธหนํ ปฏิสนฺธิกิจฺจํ ฯ

ภวโตติ ปฏิสนฺธานนฺติ ปเท อปาทานํ ฯ ภวิตฺวาติ๑ ภโว อตีตอุปฺปตฺติภโว ฯ ภวสฺสาติ ปฏิสนฺธานนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ภวตีติ ภโว ปจฺจุปฺปนฺนภโว ฯ ปฏิสนฺธิยเต ปฏิสนฺธานํ ฯ ปฏิสํปุพฺโพ ธา ฆฏเน นนฺทาทีหิ ยุ ฯ ปฏิสนฺธานํ ปฏิสนฺธิ ภาวสาธนํ ฯ ปฏิสํปุพฺโพ ธา ฆฏเน อิตฺถิยมติยโว วาตีติ ฯ ปฏิสนฺธิ เอว กิจฺจํ ปฏิสนฺธิกิจฺจํ ฯ

[๑๕๓] อวิจฺเฉท...เวน ภวสฺส ปฏิสนฺธิสงฺขาตสฺส ภวสฺส องฺคภาโว การณภาโว ภวงฺคกิจฺจํ ฯ

อวิ...เวนาติ องฺคภาโวติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ วิจฺฉิชฺชตีติ วิจฺเฉโท อญฺญาปวตฺติ ฯ น วิจฺเฉทา อวิจฺเฉทา ฯ ปฏิสนฺธิยา ปวตฺตนํ ปวตฺติ ฯ อวิจฺเฉทา จ สา ปวตฺติ จาติ อวิจฺเฉทปฺปวตฺติ ฯ หิโนติ เอเตนาติ เหตุ ภาโว เอเตน ภวงฺจิตฺเตน หิโนติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา ตํ ภวงฺคจิตฺตํ เหตุ ฯ อวิจฺเฉทปฺปวตฺติยา เหตุ อวิจฺเฉทปฺปวตฺติเหตุ อวิจฺเฉทปฺปวตฺติเหตุโน ภาโว อวิ...ภาโว ฯ ภวสฺสาติ องฺคาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ

๑. ภวิตวาติ มญฺเญ ฯ

ภวตีติ ภโว ปฏิสนฺธิจิตฺตํ ฯ องฺคยติ เหตุภาเวน ปวตฺตตีติ องฺคํ ภวงฺคจิตฺตํ ฯ องฺคิ คติยํ อ ฯ องฺคสฺส ภาโว องฺคภาโว กิจฺจํ ฯ องฺคภาโวติ อิมินา ภวงฺคนฺติ เอตฺถ องฺคสทฺโท ภาวปฺปธาโนติ ญาเปติ ฯ ภวสฺส องฺคํ ภวงฺคํ ภวงฺคํ เอว กิจฺจํ ภวงฺคกิจฺจํ ฯ

[๑๕๔] อาวชฺช...เชตพฺพานิ ฯ อาวชฺชนกิจฺจํ อาทิ เยสํ กิจฺจานํ ตานิ อาวชฺชนกิจฺจาทีนิ ฯ อาทิสทฺเทน ทสฺสนสวนฆายน-สายนผุสนสมฺปฏิจฺฉนฺนสนฺตีรณโวฏฺฐพฺพนกิจฺจานิ สงฺคณฺหาติ ฯ ปญฺจทฺวาเร มโนทฺวาเร จ อาปาถคตํ อารมฺมณํ อาวชฺชิยเต อาวชฺชนํ ฯ อิฏฺฐานิฏฺฐรูปํ ทสฺสิยเต ทสฺสนํ ฯ สทฺทํ สุยฺยเต สวนํ ฯ คนฺธํ ฆายเต คหณิยเต ฆายนํ ฯ รสํ สายเต อสฺสาทิยเต สายนํ ฯ โผฏฺฐพฺพํ ผุสิยเต ผุสนํ ฯ อารมฺมณํ สมฺปฏิจฺฉิยเต สมฺปฏิจฺฉนํ ฯ อารมฺมณํ สนฺติรยเต สลฺลกฺขิยเต สนฺตีรณํ ฯ อารมฺมณํ ววตฺถปิยเต โวฏฺฐพฺพนํ ฯ วุจฺจิตฺถาติ วุตฺโต อตฺโถ ฯ วุจฺจติ อตฺโถ อเนน สทฺเทนาติ วจนํ โสตฆานอาวชฺชนนฺตราทิสฺโท ฯ สุณาตีติ โสตํ ฯ ฆายติ คนฺโธปาทานํ กโรตีติ ฆานํ ฯ วจนสฺส อตฺโถ วจนตฺโถ จกฺขฺวาทิทฺวาเร ฆฏิตมารมฺมณนฺตฺยาทิวจนตฺโถ ฯ วุตฺโต จ โส วจนตฺโถ จาติ วุตฺตวจนตฺโถ ฯ อนุสฺสรณํ อนุคฺคมนํ อนุสาโร ฯ

วุตฺตวจนตฺถสฺส อนุสาโร วุตฺต...สาโร ฯ อรหสฺส อนติกฺกมนํ ยถารหํ ฯ

อาว....ทีนีติ โยเชตพฺพานีติ ปเท กมฺมํ ฯ เหฏฺฐาติ วุตฺตาติ ปเท อาธาโร ฯ วุตฺต...เรนาติ โยเชตพฺพานีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ยถารหนฺติ โยเชตพฺพานีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ อาวชฺชนกิจฺจาทีนิ...ตพฺพานีติ อิทํ วจนํ ครหิตพฺพโทสํ น โหติ ฯ กสฺมา ฯ อาวชฺชนสวนาทิปทานํ อิธ วุตฺตตฺตา จ อาวชฺชนสมฺปฏิจฺฉนฺนาทิปทวจนตฺถสฺส เหฏฺฐา วุตฺตตฺตา จ อนุสาเรน ยถารหนฺติ ปทสฺส วุตฺตตฺตา จ ฯ

[๑๕๕] อารมฺมเณ...ชวมานสฺส วิย สีฆปฺปวตฺตมานสฺส จิตฺตสฺส ปวตฺติ ชวนกิจฺจํ ฯ

ตานิ ตานิ รชนทุสฺสนมุยฺหนาทีนิ กิจฺจานิ ตํตํกิจฺจานิ ฯ สาธิยเต สาธนํ ฯ ตํตํกิจฺจานํ สาธนํ ตํตํกิจฺจสาธนํ ตํตํกิจฺจ-สาธนสฺส วโส สมฺพชฺฌนํ ตํตํ...วโส ฯ อเนกสฺมึ วาเร อเนกกฺขตฺตุํ ฯ เอกสฺมึ วาเร เอกกฺขตฺตุํ ฯ เอกาทิโต สกิสฺสกฺ-ขตฺตุนฺติ กฺขตฺตุํปจฺจโย สิ สพฺพาสมิจฺจาทินา สิโลโป ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ เอนกกฺขตฺตุํ เอกกฺขตฺตุนฺติ เอตฺถ กามา-วจรชวนานิ สตฺตกฺขตฺตุํ ตโต โอนํ วา เสสานิ ยถารหํ เอกกฺขตฺตุํ พหุกฺขตฺตุญฺจ ชวนฺติ เวเคน ปวตฺตนฺติตฺยาธิปฺปาโย ฯ ชวตีติ ชวมานํ ยํ วตฺถุ ชวติ เวเคน คจฺฉติ ปวตฺตติ อิติ

ตสฺมา ตํ วตฺถุ ชวมานํ ฯ ชุ คติยํ ฯ คติ สีฆคติ ฯ วตฺตมาเน
มานนฺตา ภูวาทิโต อ อญฺเญสุ จ อุสฺโส โอ อวสฺสเร ฯ
จิตฺตสฺส ปวตฺตนํ ปวตฺติ ฯ ชวิยเต เวเคน ปวตฺติยเต ชวนํ
ภาวสาธนํ ฯ ชวมานสฺส วิยาติ อิทํ อุปมาทสฺสนตฺถํ ปกฺขิตฺตํ
น ชวนกิจฺจนฺติ เอตฺถ ชวนนฺติ ปทสฺส อตฺถทสฺสนตฺถํ ปกฺขิตฺตํ ฯ
กสฺมา ฯ ชวนสฺส วิยาติ วุตฺตตฺตา ฯ ปวตฺตีติ อิทํ ชวนนฺติ
ปทสฺส อตฺถทสฺสนตฺถํ ปกฺขิตฺตํ ฯ ชวนํ เอว กิจฺจํ ชวนกิจฺจํ ฯ

อารมฺมเณติ ปวตฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ ตํตํกิ...วเสนาติ
ปวตฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อเน...ตฺํ วาติ ปททฺวยํ
ปวตฺตีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ ชวมานสฺสาติ ปวตฺตีติ ปเท
สมฺพนฺโธ ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ ปวตฺตีติ สญฺญี ฯ
ชวนกิจฺจนฺติ สญฺญา ฯ

[๑๕๖] ตํตํ...รณํ ฯ เตน เตน ชวเนน คหิตํ
ตํตํชวนคฺคหิตํ ตํตํชวนคฺคหิตํ อารมฺมณํ ตํตํ...รมฺมณํ ฯ
อารมฺมณสฺส กรณํ อารมฺมณกรณํ ฯ กรธาตุ ทฺวิกมฺมิโก ฯ
ตํตํ...ณสฺสาติ กรณนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ อาร...ณนฺติ สญฺญี ฯ
ตทารมฺมณกิจฺจนฺติ สญฺญา ฯ กรณํ กิจฺจํ ฯ เตน เตน ชวเนน
คหิตารมฺมณสฺส อารมฺมณกิจฺจํ ตทารมฺมณกิจฺจํ ฯ ตํตทา-
รมฺมณารมฺมณกิจฺจนฺติ วตฺตพฺเพ เอกสฺส ตการสฺส เจว ปุพฺพ-
ปเท อารมฺมณสทฺทสฺส จ โลปํ กตฺวา ตทารมฺมณกิจฺจนฺติ

วุตฺตํ ฯ อถวาฯ เอโก ตสทฺโท วิจฺฉาวาจโกติ ญาปนฺตถํ ตํตนฺติ ปกฺขิตฺตํ ฯ ตทารมฺมณารมฺมณกิจฺจนฺติ วตฺตพฺเพ ปุพฺพ-ปเท อารมฺมณสทฺทโลปํ กตฺวา ตทารมฺมกิจฺจนฺติ วุตฺตํ ฯ

นิพฺพ...วโตติ ปริคฬนนฺติ ปเท อปาทานํ ฯ ภวตีติ ภโว อุปปตฺติภโว ฯ นิพฺพตฺโต ภโว นิพฺพตฺตภโว ฯ ปริคฬนนฺติ สญฺญี ฯ ปริคฬิยเต ปริคฬนํ ฯ จุติกิจฺจนฺติ สญฺญา ฯ จวนํ คฬนํ จุติ ฯ กตฺตพฺพนฺติ กิจฺจํ ฯ จุติ เอว กิจฺจํ จุติกิจฺจํ ฯ

[๑๕๗] อาจริเยน กิจฺจานิ ทสฺเสตฺวา กิจฺจวนฺตานิ ทสฺเสตุ-กาเมน ตตฺถ เทฺวตฺยาทิ วตฺตพฺพํ เอวมวตฺวา กิมตฺถํ ปฏิสนฺธีติ อาทิ วุตฺตนฺติ โจทนํ สนฺธายาห อิมานิตฺยาทึ ฯ อิมานิ ปน...อิติ ตสฺมา ตํ ฐานํ อิทานิ...อาทิ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

อิมานีติ กิจฺจานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ กิจฺจานีติ โหนฺตีติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ ฐานวเสนาติ ปากฏนีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ติฏฺฐนฺติ เอตฺถาติ ฐานํ ปฏิสนฺธาทโย เอตฺถ โอกาเส ติฏฺฐนฺติ อิติ ตสฺมาโส โอกาโส ฐานํ ปฏิสนฺธิอาทีนํ อนฺตรํ ฐานํ ฯ ฐานสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ ฐานวโส ฯ ปากฏานีติ โหนฺตีติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ อิตีติ ทสฺเสตุนฺติ ปเท เหตุ ตํทานีติ ตํ อิทานีติ เฉโท ฯ ตนฺติ ทสฺเสตุนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ อิทานีติ ทสฺเสตุนฺติ ปเท

กาลสตฺตมี ฯ ตานีติ ปาเฐน ภวิตพฺพํ ฯ ปเภทโตติ ทสฺเสตุนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ทสฺเสตุนฺติ วุตฺตนฺติ ปเท สมฺปทานํ ฯ ปฏิ...อาทีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๑๕๘] อวยวตฺถํ ทสฺเสนฺโต อาห ตตฺถตฺยาทึ ฯ ตตฺถ ตสฺมึ ปฏิสนฺธีติอาทิวจเน วินิจฺฉโย ฯ ปฏิสนฺธิยาติ ฐานนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ฐานํ ปฏิ...ฐานนฺติ ปททฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ ฉฏฺฐีตปฺปุริโส ฯ

[๑๕๙] นนุ จ ปฏิสนฺธิวินิมุตฺตํ ฐานํ นาม นตฺถิ ตสฺมา ปฏิสนฺธิ เอว ฐานํ ปฏิสนฺธิฏฺฐานนฺติ กมฺมธารโย วตฺตพฺโพ กสฺมา ฉฏฺฐีตปฺปุริโส วุตฺโตติ โจทนํ สนฺธายาห กามนฺตฺยาทึ ฯ กามํ เอกนฺเตน ปฏิ...นตฺถิ ปน ตถาปิ สุขคฺคหณตฺถํ สิลา...ทีสุ ปโยเคสุ วิย อเภเทปิ สติ เภทปริกปฺปนา อิติ ทฏฺฐพฺพนฺติ โยชนา ฯ

กามนฺติ นตฺถีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ ปฏิ...มุตฺตนฺติ ฐานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปฏิสนฺธิโต วินิมุตฺตํ อญฺญํ ปฏิ...มุตฺตํ ฯ ฐานํ นามาติ นตฺถีติ ปเท กตฺตา ฯ สุข...ณตฺถนฺติ ปริกปฺปาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ สุเขน คหณํ ชานนํ สุขคฺคหณํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สิลา...ทีสูติ อาธาโร ฯ ขุทฺทโก ปุตฺโต ปุตฺตโก ฯ สพฺพโต โกติ ขุทฺทกตฺเถ โก ฯ สิลาย ปุตฺตโก สิลาปุตฺตโก ฯ วิยาติ อุปมา ฯ อเภเทปีติ สตีติ ปเท

ลกฺขณวนฺตํ ฯ สตีติ กปฺปนาติ ปเท ภาวลกฺขณํ ฯ ภิชฺชนํ เภโท น เภโท อเภโท ฯ ปีสทฺโท โจทกาโภคทสฺสโน ฯ ปฏิสนฺธิยา เจส ฐานสฺส จ อเภเท สติปีตฺยาธิปฺปาโย ฯ ภิชฺชติ เภโท เภทสฺส ปริกปฺปนา วิตกฺกนํ เภท...กปฺปนา ฯ เภท...ปนาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิติสทฺโท นิทสฺสโน ฯ ทฏฺฐพฺพนฺติ ภาววาจกํ ฯ

[๑๖๐] เอวํ เสเสสุปิ ฐาเนสุ นโย ฯ ปีสทฺโท ปฏิสนฺธิฏฺ-ฐานํ อเปกฺขติ ฯ ทสฺส... จนฺนนฺติ ทฺวยํ วิญฺญาณานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ วิญฺญาณานนฺติ ฐานนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ฐานํ ปญฺจ...ฐานนฺติ ทฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ อาทิสทฺเทนาติ สงฺคโหติ ปเท กรณํ ฯ สมฺป...ทีนนฺติ สงฺคโหติ ปเท กมฺมํ ฯ สงฺคโหติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๑๖๑] อิเมสํ จิตฺตานํ อนฺตรา ปฏิสนฺธิฏฺฐานํ อิเมสํ จิตฺตานํ อนฺตรา ภวงฺคาทิฏฺฐานานีติ ญาเปนฺโต อาห ตตฺถา-ตฺยาทึ ฯ ตตฺถ เตสุ ทสสุ ฐาเนสุ จุติ...ฐานํ ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ ปฏิ...ฐานนฺติ นิทฺธารณิยํ ฯ จุติภวงฺคานํ อนฺตรา ฐานํ ปฏิสนฺธิฏฺฐานํ ฯ ปฏิ...นานนฺติ อนฺตราติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ จุติ จ ภวงฺคญฺจ จุติภวงฺคํ ฯ อนฺตราติ ฐานนฺติ ปเท อาธาโร ฯ ฐานนฺติ สญฺญี ฯ ปฏิ... ฐานนฺติ สญฺญา ฯ อุปริ เสสปเทสุ เอวเสว นโย ฯ

[๑๖๒] ปฏิ...อนฺตรา ฐานํ ภวงฺคฏฺฐานํ ฯ ปฏิ... จุตีนนฺติ ฉปทํ อนฺตราติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ กทาจีติ ภวงฺคฏฺ-ฐานนฺติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ จสทฺโท ฉสุ ปเทสุ โยเชตพฺโพ ฯ

[๑๖๓] ภวงฺค...รา ฐานํ อาวชฺชนฏฺฐานํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ปญฺจ...รา ฐานํ ปญฺจ...ฐานํ ฯ ปญฺจ...รา ฐานํ สมฺป...ฐานํ ฯ สมฺ...ปรา ฐานํ สนฺตี...ฐานํ ฯ สนฺตี...รา ฐานํ โวฏฺฐ...ฐานํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ โวฏฺฐ...อนฺตรา ฐานํ ชวนฏฺฐานํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ชวน...รา ฐานํ ตทา...ฐานํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ชว... อนฺตรา ฐานํ จุติฏฺฐานํ นาม ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ สญฺญาปากฏกรณตฺถํ ปกฺขิตฺโต ฯ

[๑๖๔] นนุ จ ตีณิ สนฺตีรณานิ กสฺมา เทฺว สนฺตีรณานิ คหิตานีติ ปุจฺฉํ สนฺธายาห เทฺวตฺยาทึ ฯ เทฺว อุเปกฺขา... รณานิ ปฏิสนฺธิภวงฺคจุติกิจฺจานิ นาม กสฺมา สุข...วโต อิติ อธิปฺปาโยติ โยชนา ฯ

เทฺว อุ...รณานีติ อุทฺธริตฺวา ฐปิตํ ปทํ ฯ สุขสนฺตีร... วโตติ เหตุ ปกฺขิตฺโต ฯ สุข...ณสฺสาติ สภาวาติ ปเท สมฺพนฺโธ อภาวโตติ ปเท วา สมฺปทานํ ฯ ปฏิ...วโตติ เทฺวติ ปเท ญาปกเหตุ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ปฏิสนฺธิ วโส ปฏิสนฺธิวโส ปฏิสนฺธิวเสน ปวตฺติ ปฏิ...วตฺติ ฯ ภวนํ ภาโว สนฺโต ภาโว

สภาโว ปกติ ฯ ปฏิสนฺธิวสปฺปวตฺติ เอว สภาโว ปฏิ...ภาโว ปฏิสนฺธิวสทปฺปวตฺติสภาวสฺส อภาโว ปฏิ...ภาโว ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๑๖๕] สุขสนฺตีรณสฺส ปฏิสนฺธิวสปฺปวตฺติสภาวาภาวํ ปาลิยา สาเธนฺโต อาห เอวญฺจ กตฺวาตฺยาทึ ฯ เอวญฺจ กตฺวา สุขสนฺตีรณสฺส ปฏิสนฺธิสภาวาภาวํ กรณโต ปฏฺฐาเน...ปฏิจฺจนโย ภควตา อุทฺธโฏ ฯ ปีติ...เสเนว ปฏิจฺจนโย อุทฺธโฏ อเหตุก...วเสน น ปน อุทฺธโฏ ตสฺมา ยถา...สเน ลพฺภมาน-ธมฺมสฺส อวจนมฺปิ ตสฺส ธมฺมสฺส อภาวเมว ทีเปติ อิติ ตสฺมา ตสฺส สุขสนฺตีรณสฺส ปฏิสนฺธิวเสน ปวตฺติ น อตฺถีติ โยชนา ฯ

เอวญฺจาติ กตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ กตฺวาติ อุทฺธโฏติ ปเท เหตุ ฯ ปฏฺฐาเนติ อุทฺธโฏ น อุทฺธโฏติ ปททฺวเย อาธาโร ฯ อุเป...เอวนฺติ อาคตสฺสาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ อาคตสฺสาติ อุเป...ทสฺสาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อุเป...ทสฺสาติ วิภงฺเคติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ วิภงฺเคติ อุทฺธโฏติ ปเท วิเสสาธาโร ฯ อเห...เอวนฺติ อุทฺธโฏติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ ปวตฺติ... วเสนาติ อุทฺธโฏติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺติ จ ปฏิสนฺธิ จ ปวตฺติปฏิสนฺธิ ปวตฺติปฏิสนฺธิยา วสนํ สมฺพชฺฌนํ ปว...วโส ฯ ปฏิจฺจนโยติ อุทฺธโฏติ ปเท กมฺมํ ฯ ปฏิจฺโจ อิติ นโย ปฏิจฺจนโย ฯ

ปีติ...ภงฺเคติ อุทฺธโฏติ ปเท อาธาโร ฯ ปีติสหคตสุขสหคต-
ปทานํ วิภงฺโค ปีติ...วิภงฺโค ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ
อเห...ขนฺธาตีติ อุทฺธโฏติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ ปว...เสเนวาติ
อุทฺธโฏติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺติยา วโส ปวตฺติวโส ฯ น
ปนาติอาทิ เอวสทฺทสฺส ผลํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ปนสทฺโท
วิเสสตฺโถ ฯ อเห...อาทินาติ อุทฺธโฏติ ปเท กรณํ ฯ ปฏิ...
เสนาติ อุทฺธโฏติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ตสฺมาติ ทีเปตีติ ปเท
เหตุ ฯ ยถา...สเนติ อวจนนฺติ ปเท อาธาโร ฯ ธมฺมานํ
ธมฺมสภาวานํ อนุรูปํ ยถาธมฺมํ ฯ ยถาธมฺมํ สาสิยนฺติ เอตฺถาติ
ยถาธมฺมสาสนํ สตฺตา ภควตา เอตฺถ ปิฏเก ยถาธมฺมํ
สาสิยนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ ปิฏกํ ยถาธมฺมสาสนํ ฯ วจิยเต
วจนํ ภาวสาธนํ ฯ น วจนํ อวจนํ อลพฺภมานธมฺมสฺส
อกถนํ ฯ อปิสทฺเทน น เกวลํ ยสฺส รูปกฺขนฺโธ นุปฺปชฺชิตฺถ
ตสฺส เวทนากฺขนฺโธ นุปฺปชฺชิตฺถาติ นตฺถีติอาทิกสฺส วจนสฺส
อภาวํ ญาเปตีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ อวจนมฺปีติ ทีเปตีติ ปเท
กตฺตา ฯ อภาวเมวาติ ทีเปตีติ ปเท กมฺมํ ฯ น ภาโว อภาโว
อวิชฺชมานตา ฯ เอวสทฺโท วิชฺชมานตฺตํ นิวตฺเตติ ฯ อิตีติ น
อตฺถีติ ปเท เหตุ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ตสฺสาติ ปวตฺตีติ ปเท
สมฺพนฺโธ ฯ ปฏิ...เสนาติ ปวตฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ
ปวตฺตีติ อตฺถีติ ปเท กตฺตา ฯ

[๑๖๖] นนุ ธมฺมสงฺคเห อวุตฺตมฺปิ หทยวตฺถุ ลพฺภติ ยทิ จ อวจนํ อภาวเมว ญาเปติ หทยวตฺถุสฺส อภาโว อาปชฺเชยฺยาติ โจทนํ สนฺธายาห ยตฺถตฺยาทึ ฯ ยตฺถ ปน ยสฺมึ ฐาเน ลพฺภมานสฺสาปิ หทยวตฺถุสงฺขาตสฺส กสฺสจิ ธมฺมสฺส อวจนํ ตตฺถ ฐาเน กรณํ อุป...ภวิสฺสติ ฯ

ยตฺถาติ อวจนนฺติ ปเท อาธาโร ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ลพฺภ...สาปีติ กสฺสจีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ อลพฺภมานธมฺมสฺส อวจนนฺติ ญาเปติ ฯ กสฺสจีติ ปเท อาธาโร ฯ การณนฺติ อาวิ...สตีติ ปเท กตฺตา ฯ อุปรีติ อาวิ...สตีติ ปเท อาธาโร ฯ อุปรีติ ฉฏฺฐปริจฺเฉเท ฯ

ฏีกาจริเยน ปน อเหตุกํ อุเปกฺขาสหคตํ เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ ตโย ขนฺธา ตโย ขนฺเธ ปฏิจฺจ เอโก ขนฺโธ เทฺว ขนฺเธ ปฏิจฺจ เทฺว ขนฺธา อเหตุกปฏิสนฺธิกฺขเณ อุเปกฺขาสหคตํ เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ ตโย ขนฺธา...เทฺว ขนฺธาติ จ อเหตุกํ สุขสหคตํ เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ ตโย ขนฺธา...เทฺว ขนฺธาติ จ เอวรูปา ปาลิ อานีตา ฯ ปฏฺฐาเน ปน อเหตุกํ อุเปกฺขาสหคตํ เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ เทฺว ขนฺธา เทฺว ขนฺเธ ปฏิจฺจ เอโก ขนฺโธ อเหตุกปฏิสนฺธิกฺขเณ อุเปกฺขาสหคตํ เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ

เทฺว ขนฺธา...เอโก ขนฺโธติ[๑] จ อเหตุกํ สุขสหคตํ เอกํ ขนฺธํ
ปฏิจฺจ เทฺว ขนฺธา...เอโก ขนฺโธติ(๒) จ ปาลิ อตฺถิ ฯ กิญฺจาปิ
อเหตุกํ อุเปกฺขาสหคตํ เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ ตโย ขนฺธา ตโย
ขนฺเธ ปฏิจฺจ เอโก ขนฺโธ เทฺว ขนฺเธ ปฏิจฺจ เทฺว ขนฺธาติ-
อาทิกา ปาลิ น วตฺตพฺพา ฯ กสฺมา ฯ เวทนาย ติก-
วิมุตฺตตฺตา ฯ ตถาหิ อุเปกฺขาสหคตสุขสหคตานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทกฺขเณ
เวทนา อญฺเญสํ ติณฺณํ ขนฺธานํ ปฏิจฺจ อตฺถสาธกาติ
ญาปนตฺถํ สา ปาลิ ฏีกาจริเยน วุตฺตาติ นิฏฺฐเปตฺวาว
คนฺตพฺพํ ฯ เกจิ ปน ยสฺส โสมนสฺสินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชติ ตสฺส
สทฺธินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชตีติ โสมนสฺเสน วินา สทฺธาย อุปปชฺชนฺตานํ
ปวตฺเต โสมนสฺสสมฺปยุตฺตสทฺธาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ
เตสํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชติ โน จ เตสํ สทฺธินฺทฺริยํ
อุปฺปชฺชตีติ อิมํ อินฺทฺริยยมกํ ทิสฺวา โสมนสฺสสนฺตีรณสฺส
ปฏิสนฺธิกิจฺจํ อตฺถีติ วทนฺติ ฯ ตํ เตสํ มติมตฺตํ ปาลิอาทีสุ
โสมนสฺสสนฺตีรณสฺส ปฏิสนฺธิกิจฺจสฺส อทสฺสนตฺตา เจว
อฏฺฐกถาทีสุ เอกูนวีสติยาเยว ปฏิสนฺธีนํ วุตฺตตฺตา จ ฯ ยทิ
โสมนสฺสสนฺตีรณสฺส ปฏิสนฺธิกิจฺจํ อตฺถิ ปาลิยํ โสมนสฺเสน
วินา สทฺธาย อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชตีติ

๑. อภิ. ปฏฺฐาน. ๔๑/๑๕๖ ฯ ๒. อภิ. ปฏฺฐาน. ๔๑/๑๕๕ ฯ

เอตฺตกเมว วตฺตพฺพํ น ปวตฺเต โสมนสฺสสมฺปยุตฺตสทฺธา-
วิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณติ เอวํ อวตฺวา ปวตฺเต...
อุปฺปาทกฺขเณติ วุตฺตํ ฯ อิทํ หิ วจนํ โสมนสฺสสนฺตีรณสฺส
ปฏิสนฺธิกิจฺจาภาวํ ญาปนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ตสฺสา ปาลิยา อยมตฺโถ
สทฺธา วินา โสมนสฺเสน อุปฺปชฺชนฺตานํ สทฺธาวิปฺปยุตฺตโสมนสฺส
สมฺปยุตฺตานํ โสมนสฺสสมฺปยุตฺตสทฺธาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ
เตสํ สตฺตานํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชติ เตสํ สตฺตานํ สทฺธินฺทฺริยํ
โน จ เนว อุปฺปชฺชตีติ ฯ

ตตฺถ ปเทสุ สทฺธา วินาติ สทฺธํ วชฺเชตฺวา ฯ โสมนสฺเสน
อุปฺปชฺชนฺตานนฺติ จตฺตาริ โสมนสฺสโลภมูลานิ โสมนสฺสสนฺตีรณํ
หสิตุปฺปาทญฺเจติ ฉโสมนสฺสสมฺปยุตฺตานํ ฯ อุปฺปชฺชนฺตสทฺโท
หิ สมฺปยุตฺตตฺถวาจโก สุตฺเตน อุปฺปนฺโนติอาทีสุ วิย ฯ
อุปฺปนฺโนติ ปทสฺส สมนฺนาคโต สมฺปยุตฺโตติ อตฺโถ ฯ เตเนว
หิ เหฏฺฐา อฏฺฐกถายํ สจกฺขุกานํ ญาณวิปฺปยุตฺเตน อุปฺ-
ปชฺชนฺตานนฺติ สจกฺขุกานํ ญาณสมฺปยุตฺเตน อุปฺปชฺชนฺตานนฺติ จ
ปาลิปททฺวยํ สจกฺขุกานํ ญาณวิปฺปยุตฺตานนฺติ กามธาตุยํ ทุเหตุก-
ปฏิสนฺธิกานํ วเสน วุตฺตํ ฯ สจกฺขุกานํ ญาณสมฺปยุตฺตานนฺติ
รูปีพฺรหฺมาโน เจว กามาวจเร จ มนุสฺเส สนฺธาย วุตฺตนฺติ
วจนทฺวยํ ปทุทฺธารํ กตฺวา วิวริตํ ฯ อุปฺปชฺชนฺติ สมฺปยุชฺชนฺตีติ

อุปฺปปชฺชนฺตา สตฺตา ฯ อุปปฺุพฺโพ ปท คติยํ วตฺตมาเน มานนฺตา ทิวาทิโต โย ยถากตฺตริ จาติ ทฺยสฺส โช ทฺวิตฺตํ ฯ

โสมนสฺเสนาติ อุปปชฺชนฺตานนฺติ ปเท สหโยคตติยา น กรณํ ฯ วินาติ โสมนสฺเสนาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สทฺธายาติ วินาติ ปเท กมฺมํ ฯ อุปปชฺชนฺตานนฺติ เตสนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปวตฺเตติ อุปฺปาทาติ ปเท อาธาโร ฯ โสม...ตสฺสาติ อุปฺปาทาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อุปฺปา...ขเณติ อุปฺปชฺชตีติ ปเท อาธาโร ฯ เตสนฺติ อุปฺปชฺชตีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ

สีหพกฺขรโปฏฺฐเกสุ ปน โสมนสฺสสมฺปยุตฺตสทฺธาวิปฺปยุตฺต-จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชตีติ ปาโฐ อตฺถิ ฯ อยมฺปิ ปาโฐ สุนฺทโร ฯ อธิปฺปาโย ปน เอกสทิโส พฺยญฺชนเมว นานนฺติ ฯ อภิธมฺมาวตารฏีกายมฺปิ เกจิ ปน โสมนสฺสสหคตสนฺตีรณํ กามสุคติยํ ปฏิสนฺธึ อากฑฺฒติ ตสฺมา ตํ ปญฺจฏฺฐานิกนฺติ วทนฺติ ฯ ตํ เตสํ มติมตฺตํ ฯ ปฏฺฐาเน ตถา อทีปิตตฺตาติอาทิ วุตฺตํ ตสฺมา น ตสฺส ปฏิสนฺธิกิจฺจํ อตฺถีติ ฯ

[๑๖๗] กสฺมา อาวชฺชนทฺวยวชฺชิตานีติ วุตฺตํ นนุ มโน-ทฺวาราวชฺชนํ ปริตฺตารมฺมเณ ทฺวตฺติกฺขตฺตุํ ปวตฺตติ ตสฺมา ตสฺส ชวนกิจฺจํ สิยาติ โจทนํ สนฺธาย ตสฺส วจเน เหตุํ ญาเปนฺโต อาห มโนตฺยาทึ ฯ ปริตฺตา...นสฺสาปิ มโนทฺวารา-

วชฺชนสฺส ชวนกิจฺจํ นตฺถิ ตํ...วโต อิติ ตสฺมา วุตฺตํ อาว...ตานีติ โยชนา ฯ

มโน...นสฺสาติ นตฺถีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ ปริ...มเณติ ปวตฺตมานสฺสาปีติ ปเท อาธาโร ฯ ทุวตฺติกฺขตฺตุนฺติ ปวตฺตมานสฺสาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺตมานสฺสาปีติ มโน...นสฺสาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อปิสทฺโท โจทกาโภคทีปโน ฯ ชวนกิจฺจนฺติ นตฺถีติ ปเท กตฺตา ฯ ตํอา...ภาวโตติ นตฺถีติ ปเท เหตุ ฯ ตญฺจ ตํ อารมฺมณญฺจาติ ตํอารมฺมณํ ฯ ตํสทฺโท อารมฺมณนฺติ เอตฺถ ปริตฺตารมฺมณํ อธิปฺเปตนฺติ ญาปนตฺถํ ปกฺขิตฺโต ฯ ตํอารมฺมณสฺส รโส ตํอา...รโส ฯ อนุภวิยเต อนุภวนํ ตํอารมฺมณสฺส อนุภวนํ ตํอารมฺม...ภวนํ ฯ อภวนํ อภาโว ตํอารมฺมณรสานุภวนสฺส อภาโว ตํอา...ภาโว ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ วุตฺตนฺติ ภาววาจกํ ฯ อาว...ตานีติ วุตฺตนฺติ ปเท อาการโร ฯ

[๑๖๘] อตฺตนา วุตฺตวจนํ อฏฺฐกถาย สาเธนฺโต อาห เอวญฺจาตฺยาทึ ฯ เอวญฺจ วจนํ กตฺวา อฏฺฐกถายํ ชวนฏฺฐาเน ฐตฺวาติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

เอวญฺจาติ กตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ กตฺวาติ วุตฺตนฺติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อฏฺฐกถายนฺติ วุตฺตนฺติ ปเท อาธาโร ฯ

อตฺโถ กถิยติ เอตาย สทฺทชาติยาติ อฏฺจกถา อฏฺจสาลินี ฯ ชว...จตฺวาติ วจนนฺติ ปทสฺส สรูปํ ฯ

[๑๖๙] มโนทฺวาราวชฺชนํ ชวนฏฺฐาเน ชวนสฺส ฐาเน ฐตฺวา ปวตฺตติ ฯ วุตฺตวจนํ พฺยติเรเกน ปุนปิ สาเธนฺโต อาห อิตรถาตฺยาทึ ฯ อิตรถา ชวนภูตสงฺขาเต อตฺเถ คยฺหมาเน ชวนํ หุตฺวา อิติ วตฺตพฺพํ มโนทฺวาราวชฺชนํ สิยา ฯ

อิตรถาติ คยฺหมาเนติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ชวนํ หุตฺวาติ วตฺตพฺพนฺติ ปเท อากาโร ฯ วตฺตพฺพนฺติ มโน...ชนนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ มโน...ชนนฺติ สิยาติ ปเท กตฺตา ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๑๗๐] กุสลากุสผลกิริยาจิตฺตานีติ เอตฺถ ปเท เอตฺตกํ กุสลํ คเหตพฺพํ เอตฺตกํ อกุสลาทิกํ คเหตพฺพนฺติ อปากฏํ ตสฺมา ตสฺส ปทสฺส สรูปํ ญาเปนฺโต อาห กุสลาตฺยาทึ ฯ กุสลา...ตานีติ จปนํ ฯ โลกิย...ลานิ เอกวีส อกุสลานิ ทฺวาทส โลกุ...จิตฺตานิ จตฺตาริ เตภูมิ...จิตฺตานิ อฏฺจารส ฯ

[๑๗๑] นนุ กุสลาทีสุ โลกุตฺตรมคฺคาทิกํ เอกจิตฺตกฺขณํ ปวตฺตติ กถํ ตํ ชวนกิจฺจํ นามาติ โจทนํ สนฺธายาห เอกจิตฺตกฺขณมฺปิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ เอกจิตฺตกฺขณมฺปิ โลกุ...กิจฺจํ นาม ฯ

จิตฺตสฺส ขโณ จิตฺตกฺขโณ ฯ เอโก จิตฺตกฺขโณ ยสฺส โลกุตฺตรมคฺคาทิกสฺส ตํ เอกจิตฺตกฺขณํ ฯ สมฺปิณฺฑตฺโถ ปิสทฺโท น เกวลํ อเนกจิตฺตกฺขณํ จิตฺตํ ชวนกิจฺจํ นามาติ ญาเปติ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ โลกุตฺตรมคฺโค อาทิ ยสฺส จิตฺตสฺส ตํ โลกุตฺตรมคฺคาทิกํ ฯ กฺวจิ สมาสมิจฺจาทินา กปจฺจโย ฯ อาทิสทฺเทน เอกวารปฺปวตฺตํ อภิญฺญาทึ สงฺคณฺหาติ ฯ ภูยเต อนุภูยเต ภาโว อารมฺมณรสานุภวนํ ฯ สนฺโต ภาโว สภาโว ฯ โส สภาโว ตํสภาโว ฯ ปุพฺเพ พินฺทาคโม ฯ ตํสภาโว เอตสฺส มคฺคาทิกสฺส อตฺถีติ ตํสภาววนฺตํ ตํสภาววนฺตสฺส ภาโว ตํส... วนฺตตา ฯ ชวนํ กิจฺจํ ยสฺส จิตฺตสฺส ตํ ชวนกิจฺจํ ฯ

เอก...ณมฺปีติ โลกุ...ทิกนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ โลกุ... ทิกนฺติ สญฺญี ฯ ตํส...ตายาติ ชว...นามาติ ปเท ตติยา- วิเสสนํ ฯ ชว...นามาติ สญฺญา ฯ

[๑๗๒] วุตฺตวจนํ อุปมาย สาเธนฺโต อาห ยถาตฺยาทึ ฯ นิทสฺสนํ ยถา กตมํ เอเกก...คโต กทาจิ ตํ นามํ น วิชหติ ฯ

เอโก จ เอโก จ เอเกโก เอเกโก โคจโร เอเกกโคจโร เอเกกโคจโร วิสโย ยสฺส สพฺพญฺญุตญาณสฺส ตํ เอเกกโคจรวิสยํ ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ สพฺพโคจรวิสยนฺติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ สพฺพํ อารมฺมณํ ชานาตีติ สพฺพญฺญู ภควา ฯ สพฺพญฺญุโน ภาโว

สพฺพญฺญุตา ฯ ชานาตีติ ญาณํ ยํ ธมฺมชาตํ ฯ สพฺพญฺญุตา เอว ญาณํ สพฺพญฺญุตญาณํ ฯ กฺวจาทิมชฺฌุตฺตรานนฺตฺยาทินา มชฺเฌ รสฺโส ฯ สกโล วิสโย สกลวิสโย ฯ อวพุชฺฌนํ อวโพโธ สกลวิสยสฺส อวโพโธ สก...โพโธ ฯ สกล-วิสยาวโพฌธ สมตฺเถตีติ สก...สมตฺถํ ยํ ญาณํ ฯ สกลวิสยาว-โพธสมตฺถสฺส ภาโว สก...สมตฺถํ ฯ ยุชฺชนํ สมฺพชฺฌนํ โยโค สกลวิสยาวโพธสามตฺถิเยน โยโค สก...โยโค ฯ ตํ เอว นามํ ตนฺนามํ ฯ

ยถาติ ปุจฺฉา ฯ เอเก...สยมฺปีติ สพฺพ...ญาณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สพฺพ...ญาณนฺติ วิชหตีติ ปเท กตฺตา ฯ สก...คโตติ น วิชหตีติ เหตุ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ กทาจีติ กาลสตฺตมี ฯตนฺนามนฺติ น วิชหตีติ ปเท กมฺมํ ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๑๗๓] กสฺมา เตสุ ปนาตฺยาทิ วจนํ วุตฺตํ นนุ ตตฺถ เทฺวติอาทินา กิจฺจเภเทน จิตฺตานิ วุตฺตานีติ โจทนํ สนฺธาย เตสุ ปนาตฺยาทิวจนสฺส อนุสนฺธึ ญาเปนฺโต อาห เอวนฺตยาทึ ฯ เอวํ วุตฺตนเยน กิจฺจเภเทน วุตฺตาเนว จิตฺตานิ ยถาสกํ อตฺตโน อนุรูปํ ลพฺภ...อาทิ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

เอวนฺติ วุตฺตานีติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ กิจฺจเภทนาติ วุตฺตานีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ วุตฺตาเนวาติ สมฺปิณฺเฑตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ

เอวสทฺโท น อวุตฺตานีติ ญาเปติ ฯ ยถาสกนฺติ ลพฺภมานาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ สกสฺส อตฺตโน อนุรูปํ ยถาสกํ ฯ ลพฺภ... วเสนาติ สมฺปิณฺเฑตฺวาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ลภิตพฺพนฺติ ลพฺภมานํ ลพฺภมานญฺจ ตํ กิจฺจญฺจาติ ลพฺภมานกิจฺจํ ฯ คหิยเต คหณํ ฯ ลพฺภมานกิจฺจสฺส คหณํ ลพฺภมา...หณํ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ลพฺภมานกิจฺจคฺคหณสฺส วโส ลพฺภ... วโส ฯ สมฺปิณฺเฑตฺวาติ ทสฺเสตุนฺติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ทสฺเสตุนฺติ วุตฺตนฺติ ปเท สมฺปทานํ ฯ เตสุ...อาทีติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๑๗๔] สงฺหคาถา เหฏฺฐาวุตฺเตน กิจฺจาทินามาติอาทินา วจเน สมตฺเถติ ตสฺมา คาถาย โยชนํ ญาเปนฺโต อาห ปฏิสนฺธาตฺยาทึ ฯ ปฏิสนฺธาทโย..เภเทน อถวา...ปกาสิตา ปณฺฑิเตนาติ โยชนา ฯ

ปฏิสนฺธิ อาทิ เยสํ ภวงฺคาทีนํ เต ปฏิสนฺธาทโย ฯ อุปฺปชฺชติ จิตฺตํ เอเตน ธมฺมสมุเหนาติ อุปฺปาโท ฯ จิตฺตสฺส อุปฺปาโท จิตฺตุปฺปาโท จิตฺตุปฺปาทา ฯ นามกิจฺจเภเทนาติมสฺส วิวรณํ ปฏิ...เภเทนาติ ฯ นามานิ จ กิจฺจานิ จ น ามกิจฺจานิ นามกิจฺจานํ เภโท นามกิจฺจเภโท ฯ ปฏิสนฺธิ อาทิ เยสํ นาม-กิจฺจานํ ตานิ ปฏิสนฺธาทีนิ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ปฏิสนฺธาทโย นามาติมสฺส วิวรณํ ตํนามกาติ ฯ ปฏิสนฺธาทีนิ นามานิ เยสํ

จิตฺตุปฺปาทานํ เต ตํนามกา ฯ กปจฺจโย ฯ กิจฺจเภทนาติมสฺส วิวรณํ ปฏิสนฺธาทีนํ...เภทนาติ ฯ ฐานเภทนาติมสฺส วิวรณํ ปฏิ...ปเภทนาติ ฯ เอวสทฺโท น ปฏิสนฺธาทีหิ อญฺญํ ฐานนฺติ ญาเปติ ฯ

ปฏิสนฺธาทโยติ จิตฺตุปฺปาทาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จิตฺตุปฺปาทาติ ปกาสิตาติ ปเท กมฺมํ ฯ นาม...เทนาติ ฯ ฐปนํ ฯ ปฏิ...ทีนนฺติ นามา...นญฺจาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ นามา...จานญฺจาติ ปททฺวยํ เภทนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เภทนาติ จุทฺทสาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อถวาติ นิปาโต ฯ ปฏิ...นามาติ ฐปนํ ฯ ตํนามกาติ จิตฺตุปฺปาทาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จิตฺตุปฺปาทาติ ปกาสิตาติ ปเท กมฺมํ ฯ ปฏิ...ทีนนฺติ กิจฺจานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ กิจฺจานนฺติ เภทนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เภทนาติ จุทฺทสาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ จุทฺทสาติ จิตฺตุปฺปาทาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ฐานเภทนาติ ฐปนํ ฯ ปฏิ...เยวาติ ฐานานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ฐานานนฺติ เภทนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เภทนาติ ทสธาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ทสธาติ ปกาสิตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ โยชนาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ โยชนาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

ปุริมนเย นามานิ จ กิจฺจานิ จาติ อสมาหารทฺวนฺโทฺว ฯ ปจฺฉิมนเย นามสทฺโท ปุริมปทตฺเถ สญฺญาโชตเน นิปาโต ฯ ปจฺฉิมนโย ยุตฺตตโร ฯ

[๑๗๕] ทุติยคาถาย สมฺพนฺธํ ญาเปนฺโต อาห เอกา-
ตฺยาที ฯ เอกกิจฺจ...เทฺว จ อิติ นิทฺทิเส ปณฺฑิโต อิติ
สมฺพนฺโธ ฯ

กิจฺจญฺจ ฐานญฺจ กิจฺจฏฺฐานํ ฯ เอกํ กิจฺจฏฺฐานํ เยสํ
จิตฺตานํ ตานิ เอกกิจฺจฏฺฐานานิ ฯ เทฺว กิจฺจฏฺฐานานิ เยสํ ตานิ
ทฺวิกิจฺจฏฺฐานานิ ฯ ตีณิ กิจฺจฏฺฐานานิ เยสํ ตานิ ติกิจฺจฏฺ-
ฐานานิ ฯ จตฺตาริ กิจฺจฏฺฐานานิ เยสํ ตานิ จตุกิจฺจฏฺฐานานิ ฯ
ปญฺจ กิจฺจฏฺฐานานิ เยสํ ตานิ ปญฺจกิจฺจฏฺฐานานิ ฯ เอก-
กิจฺจฏฺฐานานิ จ ทฺวิกิจฺจฏฺฐานานิ จ ติกิจฺจฏฺฐานานิ จ จตุ-
กิจฺจฏฺฐานานิ จ ปญฺจกิจฺจฏฺฐานานิ จ เอกกิจฺจฏฺฐาน...ปญฺจ-
กิจฺจฏฺฐานานิ ฯ

เอกกิจฺจ...ฐานานีติ จิตฺตานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จิตฺตานีติ
นิทฺทิเสติ ปเท กมฺมํ ฯ ยถากฺกมนฺติ นิทฺทิเสติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ
อฏฺจสฏฺฐี...เทฺว จาติ ปญฺจปทํ ลิงฺคตฺโถ ฯ ตถาสทฺโท
นิปาโต ฯ เทฺว จาติ ปเท จสทฺโท จตุปฺปเทสุ โยเชตพฺโพ ฯ
อิตีติ นิทสฺสนํ ฯ อิติสทฺโท สมฺพนฺโธติ ปทสฺส สรูปํ ฯ
สมฺพนฺโธติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๑๗๖] ทฺวารานํ...สงฺคโห ฯ ทฺวารา...ตานญฺจาติ
ปททฺวยํ สงฺคโหติ ปเท กมฺมํ ฯ ทฺวาเรสุ ปวตฺตานิ ทฺวารปฺ-
ปวตฺตานิ ทฺวารปฺปวตฺตานิ จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ ทฺวารปฺ-

ปวตฺตจิตฺตานิ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ปริ...เสนาติ สงฺคโหติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปริจฺเฉทสฺส วโส ปริจฺเฉทวโส ฯ ทฺวารานิ จ ทฺวารปฺปวตฺตานิ จ ทฺวารานิ วิรูเปกเสโส ฯ ทฺวารานํ สงฺคโห ทฺวารสงฺคโห ฯ

[๑๗๗] ทฺวารานีติ ปทสฺส วจนตฺถํ ญาเปนฺโต อาห อาวชฺชนาตฺยาทึ ฯ อาวชฺช...วิย อิติ ตสฺมา ทฺวารานิ ฯ

อาวชฺชนํ อาทิ เยสํ เต อาวชฺชนาทโย ฯ นตฺถิ รูปํ รุปฺปนํ เตสํ ธมฺมานนฺติ อรูปา ฯ อรูปา จ เต ธมฺมา จาติ อรูปธมฺมา ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ ฯ มุนนฺตีติ มุขานิ ยานิ จกฺขฺวาทีนิ จิตฺตานิ เหตุภาเวน มุนนฺติ พนฺธนฺติ อิติ ตสฺมา ตานิ จกฺขฺวาทีนิ มุขานิ ฯ มุ พนฺธเน กาเลตฺยาทินา ขปจฺจโย ฯ ปวตฺติยา มุขานิ ปวตฺติมุขานิ ปวตฺติมุขานํ ภาโว ปวตฺติ-มุขภาโว ฯ เทฺว กวาฏา อรนฺติ เอตฺถาติ ทฺวารานิ เทฺว กวาฏา เอตฺถ ฐาเนสุ อรนฺติ ปวตฺตนฺติ อิติ ตสฺมา ตานิ ฐานานิ ทฺวารานิ ฯ ทฺวิปุพฺโพ อร คติยํ สพฺพโต...วาติ อ ฯ ทฺวารานิ วิยาติ ทฺวารานิ ตทฺธิตวิคฺคโห ฯ

อาว...ทีนนฺติ อรู...มานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อรู...มานนฺติ ปวตฺตีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปว...วโตติ วิยาติ ปเท เหตุ ฯ ทฺวารานีติ อุปมา ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ อิตีติ ทฺวารานีติ ปเท เหตุ ฯ

[๑๗๘] จกฺขุสฺส อเนกตฺตา จกฺขุเมวาติ ชเปตฺวา ปสาท-
จกฺเขเมวาติ วิวรติ ฯ ปจฺโม เอวสทฺโท จกฺขุ เอว ทฺวารํ
จกฺขุทฺวารนฺติ อวธารณกมฺมธารยํ ญาเปติ ฯ ภูตานิ ปสาเทตีติ
ปสาโท ยํ จกฺขุ ฯ ปสาโท เอว จกฺขุ ปสาทจกฺขุ ฯ
ฏีกายํ เอวสทฺโท มํสจกฺขฺวาทโย นิวตฺเตติ ฯ

อาว...ทีนนฺติ มนานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ มนานนฺติ
ทฺวารนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ มโนเยวาติ ทฺวารนฺติ ปทสฺส
วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท กมฺมธารยํ ญาเปติ ฯ ทฺวารนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ
อิตีติ มโนทฺวารนฺติ ปเท เหตุ ฯ

มนานํ ทฺวารํ มโนทฺวารํ ฉฏฺฐีตปฺปุริโส ฯ เอเตสโม
โลเปติ มนสทฺเท อการสฺโส ฯ มโน เอว ทฺวารํ มโนทฺวารํ
อวธารณกมฺมธารโย ฯ

[๑๗๙] ภวงฺคสฺส อเนกตฺตา ภวงฺคนฺติ ชเปตฺวา อาว...
วงฺคนฺติ วิวรติ ฯ ภวงฺคนฺติ จปนํ ฯ อาว...ตรํ อุปฺปนฺนํ
ภวงฺคํ ฯ อาว...ตรนฺติ อุปฺปนฺนนฺติ ปเท อาธาโร ฯ
อาวชฺชนสฺส อนนฺตรํ อาว...ตรํ ฯ

[๑๘๐] สาธกมาห เตนาตฺยาทึ ฯ เตน ตสฺมา สาวชฺช...
ิอิติ วจนํ อาหุ ฯ สาวชฺชนํ อาวชฺชนสฺส อนนฺตรํ ภวงฺคนฺตุ
มโนทฺวารํ อิติ ปณฺฑิเตหิ วุจฺจติ ฯ

อาวชฺชนสฺส สํ อนนฺตรํ สาวชฺชนํ อาวชฺชนสฺส อนนฺตรนฺตุยตฺโถ ฯ สํสทฺโท อนฺตรวาจโก ฯ กสฺมา ฯ อุปสคฺคานํ อเนกตฺถตฺตา ฯ ส อาวชฺชนนฺติ เฉโท ฯ พฺยญฺชเน จ ฯ สหสทฺโท เจตฺถ อนนฺตรภาววาจโกติ เกจิ วทนฺติ ฯ ภวงฺคนฺติ ภวงฺคุปจฺเฉโท ฯ ตุสทฺโท ปทปูรโณ ฯ

สาวชฺชนนฺติ ภวงฺคนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ภวงฺคนฺติ วุจฺจตีติ ปเท กมฺมํ ฯ มโนทฺวารนฺตีติ วุจฺจตีติ ปเท อากาโร ฯ

[๑๘๑] ตตฺถาติ ตสทฺโท อุปริ วุจฺจมานํ จกฺขุทฺวาเรติ นิทฺธารณิยํ อเปกฺขิตฺวา ทฺวาเรเนว ปจฺจามสติ น ตุ ตํ จิตฺตานีติ ญาเปนฺโต ตตฺถาติ ฐเปตฺวา เตสุ...เรสูติ วิวรติ ฯ จกฺขฺวาทิทฺวาเรสูติ ปทํ จกฺขุทฺวาเรติ อิมินา สมฺพชฺฌตีติ ญาเปตุํ จกฺขุทฺวาเร...สมฺพนฺโธติ ปทโยชนํ กตํ ฯ จกฺขุทฺวาเร... ปชฺชนฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ อุปริ วุจฺจมานสฺส จกฺขุทฺวาเรติ ปทสฺส ปริวตฺเตตฺวา อาทิมฺหิ ฐเปนฺเตน จกฺขุทฺวาเรติ ปทํ นิทฺธารณิยนฺติ ญาปียติ ฯ

[๑๘๒] ฉจตฺตาฬีสาติ ปทสฺส สรูปํ ญาเปนฺโต อาห ปญฺจทฺวาราตฺยาทึ ฯ ปญฺจ...ชนํ เอกํ จกฺขุ...สตฺต โวฏฺฐวนํ เอกํ กามา...นานิ จ กุส...เอกูนตึส ตทาลมฺพนานิ จ... อฏฺเฐว อิติ ฉจตฺตาฬีส ฯ

ปญฺจ...ชนนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอกนฺติ ปญฺจ...ชนนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จกฺขุวิ...ทีนีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อุภ...เสนาติ กุสลากุสลวิปากสมฺพชฺฌเนน ฯ อุภ...เสนาติ สตฺตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อุภยานิ วิปากานิ อุภยวิปากานิ อุภยวิปากานํ วโส อุภ...วโส ฯ สตฺตาติ จกฺขุวิญฺญาณทฺวยํ สมฺปฏิจฺฉนฺน-ทฺวยํ สนฺตีรณตฺตยนฺติ สตฺต ฯ โวฏฺฐวนนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอกนฺติ โวฏฺฐวนนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ กามา...นานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ จสทฺโท เอกวากฺยภาวํ ญาเปติ ฯ กุส...เสนาติ เอกูนตึสาติ จ ตา กิริยา จาติ นิร...กิริยา ฯ กุสลานิ จ อกุสลานิ จ นิราวชฺชนกิริยา จ กุสลา...กิริยา กุสลา...กิริยานํ วโส กุสลา...วโส ฯ เอกูนตึสาติ กามา...นานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ตทา...นานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ จสทฺโท เอกวากฺยภาวํ ญาเปติ ฯ อคฺค...เณนาติ อฏฺเฐวาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อคฺคหิตานํ ตทาลมฺพนานํ คหณํ อคฺคหิตคฺคหณํ ฯ อฏฺเฐวาติ มหาวิปากานิ ฯ เอวสทฺโท สนฺตีรณานิ นิวตฺเตติ ฯ อฏฺเฐวาติ ตทาลมฺพนานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิตีติ ฉจตฺตาฬีสาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ

[๑๘๓] ยถารหนฺติ ปทสฺส อธิปฺปายํ ญาเปนฺโต ยถารหนฺติ ฉเปตฺวา อิฏฺฐาทิ...วเสนาติ วิวรติ ฯ

อรหสฺส อนุรูปสฺส อนติกฺกมนํ ยถารหํ อพฺยยีภาโว ฯ อํ วิภตฺตินมการนฺตา อพฺยยีภาวาติ นาวิภตฺติยา อํ ฯ ฏีกายนฺตุ อนุรูปวเสนาติ วิวรณํ อธิปฺปายวเสน วุตฺตํ ฯ อิจฺฉิตพฺพนฺติ อิฏฺฐํ ยํ อารมฺมณํ ฯ อิฏฺฐํ อาทิ ยสฺส อารมฺมณสฺส ตํ อิฏฺฐาทิ ฯ อาทิสทฺเทน อนิฏฺฐสฺส คหณํ ฯ อิฏฺฐาทิ จ ตํ อารมฺมณญฺจาติ อิฏฺฐาทิอารมฺมณํ ฯ โยนิโสมนสิกาโร จ อโยนิโสมนสิกาโร จ โยนิโสอโยนิโสมนสิกาโร ฯ เตสุ วุฑฺฒิติอาทินา เอกมนสิการสทฺทสฺส โลโป ฯ นตฺถิ อนุสยา เอตสฺส สนฺตานสฺสาติ นิรานุสโย ฯ สนฺตนํ ขนฺธานํ ปพนฺธนํ สนฺตาโน ฯ นิรานุสโย จ โส สนฺตาโน จาติ นิรานุสยสนฺตาโน ฯ อิฏฺฐาทิอารมฺมณญฺจ โยนิโสอโยนิโสมนสิกาโร จ นิรานุสยสนฺตาโน จ อิฏฺฐาทิ...สนฺตาโน อิฏฺฐาทิอารมฺมณ...สนฺตาโน อาทิ เยสํ ภูมิปุคฺคลานํ เต อิฏฺฐาทิ...สนฺตานาทโย ฯ อนุรูปสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ อนุรูปวโส ฯ

อิฏฺฐาทิ...นาทีนนฺติ อนุรูปาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ อนุ... เสนาติ อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ

อิฏฺฐาทิ...วเสนาติ เอตฺถามธิปฺปาโย อิฏฺเฐ อารมฺมเณ กุสลวิปากานิ จกฺขุวิญฺญาณสมฺปฏิจฺฉนฺนสนฺตีรณตทาลมฺพนานิ อุปฺปชฺชนฺติ อติอิฏฺเฐ ปน โสมนสฺสสหคตานิ เอว สนฺตีรณตทาลมฺพนานิ อนิฏฺเฐ อกุสลวิปากาเนว จกฺขุวิญฺญาณสมฺปฏิจฺ-

๑. นิรนุสโยติ ยุตฺตตรํ ฯ ฏีกาปาโฐ ปน ตาทิโสว ฯ

ฉนฺนสนฺตีรณตทาลมฺพนานิ อุปฺปชฺชนฺติ โยนิโสมนสิการเหตุนา กุสลา กามาวจรชวนานิ อโยนิโสมนสิกาเร อกุสลชวนานิ นิรานุสยสนฺตานวเสน กามาวจรกิริยาชวนานิ อรหนฺตานเมว อุปฺปชฺชนฺติ ฯ อาทิสทฺเทน ปน คหิเตสุ ภูมิปุคฺคเลสุ กามภูมิยํ ตทาลมฺพนานิ อุปฺปชฺชนฺติ รูปภูมิยํ ตทาลมฺพนานิ เจว ปฏิฆ-ชวนญฺจ น อุปฺปชฺชนฺติ ปุคฺคเลสุ จ ทุเหตุกาเหตุกานํ สตฺตานํ ทฺวิเหตุกตทาลมฺพนํ น อุปฺปชฺชติ ฯ

[๑๘๔] สพฺพถาปีติ ถาปจฺจโย ปการตฺเถ วตฺตตีติ มนสิกตฺวา สพฺพถาปีติ ปทสฺสตฺถํ ญาเปนฺโต สพฺพถาปีติ ชเปตฺวา อาวชฺช...กาเรนาติ วิวรติ ฯ

อาว...เสนาติ ปกาเรนาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อาวชฺชนํ อาทิ ยสฺส ปการสฺส โส อาวชฺชนาทิ ฯ ตทาลมฺพนํ ปริโยสานํ ยสฺส โส ตทาลมฺพนปริโยสาโน ฯ อาวชฺชนาทิ จ โส ตทาลมฺพนปริโยสาโน จาติ อาวชฺช...สาโน ฯ ปกาเรนาติ สามญฺญสฺส เภทเกน วิเสเสน ฯ

เอวํ อตฺเถ คหิเต สพฺพถาปีติ ปทํ กามาวจราเนวาติ อิมินา สมฺพชฺฌตีติ ญาเปนฺโต อาห กามา...เนวาติ ฯ สพฺพถาปีติ ปทํ กามา...เนวาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ กามา เนว อิติ โยชนา ฯ ปญฺจทฺวาเรสุ อุปฺปนฺนานิ จตุปญฺญาส จิตฺตานิ สพฺพถาปีติ กามาวจราเนว อิติ เวทิตพฺพานีติ โยชนา ฯ

[๑๘๕] อญฺญมฺปิ สมฺพนฺธํ ญาเปนฺโต อาห สพฺพถาปีติ-อาทึ ฯ สพฺพถาปิ...จิตฺตานิ อิติ สมฺพนฺโธ ฯ เอวํ สมฺพนฺเธ สติ สพฺพถาปีติ ปทสฺส โก อตฺโถติ มนสิกตฺวา อาห สพฺพถาปิตฺยาทึ ฯ สพฺพถาปิ ตํตํ...จตุปญฺญาส อิติ อตฺโถติ ฯ

สพฺพถาปีติ สพฺเพนปิ ปกาเรน ฯ ตํตนฺตฺยาท[redacted] สพฺพถาปีติ ปทสฺส อธิปฺปาโย ฯ ตานิ ตานิ ทฺวารานิ ตํตํทฺวารานิ ตํตํ-ทฺวาเรสุ ปวตฺตานิ ตํตํทฺวาริกานิ ตํตํทฺวาริกานํ วสนํ สมฺพชฺฌนํ ตํตํ...วโส ฯ ติฏฺฐนฺตีติ ฐิตานิ ยานิ จิตฺตานิ ฯ น คหิตานิ อคฺคหิตานิ อคฺคหิตานํ จิตฺตานํ คหณํ อคฺคหิตฺคฺคหณํ ฯ จกฺขุทฺวาเร ปวตฺตานิ จกฺขุทฺวาริกานิ ฯ ฉหิ อธิกา จตฺตาฬีส ฉจตฺตาฬีส ฯ ฉจตฺตาฬีส จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ ฉจตฺตาฬีส-จิตฺตานิ ฯ โสตวิญฺญาณํ อาทิ เยสํ จิตฺตานํ ตานิ โสต-วิญฺญาณาทีนิ ฯ ยุชฺชนํ โยโค ฯ ยุเค อลํ สมตฺถานิ จิตฺตานิ ยุลานิ ฯ ปฏฺฐาทีหฺยลนฺติ อลปจฺจโย ฯ ปกฺขิปนํ ปกฺเขโป ฯ

สพฺพถาปีติ ปทํ จตุปญฺญาสาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ตํตํ... วเสนาติ ฐิตานีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ฐิตานีติ จิตฺตานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อคฺค...เณนาติ ฉจตฺตาฬีสาติ ปเท ตติยา-วิเสสนํ ฯ จกฺขุ...เกสูติ ฉจ...เตสูติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ฉจตฺตา...เตสูติ ปกฺเขเปนาติ ปเท อาธาโร ฯ โสต...ตฺนนฺติ ยุคลานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ยุคลานนฺติ ปกฺเขเปนาติ ปเท

กมฺมํ ฯ ปกฺเขเปนาติ จตุปญฺญาสาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ จตุปญฺญาสาติ จิตฺตานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิตีติ อตฺโถติ ปทสฺส สรูปํ ฯ อตฺโถติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

ปญฺจทฺวาเรสุ อุปฺปนฺนานิ สพฺพถาปิ สพฺเพนปิ ปกาเรน จตุปญฺญาส จิตฺตานิ กามาวจราเนว อิติ เวทิตพฺพานีติ โยชนา ฯ ปจฺฉิมนเย อคฺคหิตคฺคหเณน...จตุปญฺญาสาติ อิทํ วจนํ สพฺพถาปีติ ปทสฺส อธิปฺปาโย ฯ มณิสารมญฺชุสายํ ปน อปิสทฺโท อฏฺฐานปฺ-ปยุตฺโตติ วุตฺตํ ฯ น ยุชฺชติ ฯ กสฺมา ฯ อปิสทฺทสฺส ฐาเนเยว ฐิตตฺตา ฯ

[๑๘๖] เอกูนวีสติจิตฺตานํ ทฺวารโต วิมุตฺตภาเว การณํ ญาเปนฺโต อาห จกฺขฺวาทยาทึ ฯ จกฺขฺวาทิทฺวาเรสุ...เอกูนวีสติ จิตฺตานิ ทฺวารวินิมุตฺตานิ ฯ

จกฺขฺวาทิทฺวาเรสูติ อปฺป...นโตติ ปเท อาธาโร ฯ อปฺป...นโตติ วินิมุตฺตานีติ ปเท เหตุ ฯ อปฺปวตฺติยเต อปฺปวตฺตนํ ฯ มโน...วงฺคโตติ อนฺตราติ ปเท อปาทานํ ฯ มโนทฺวารํ อิติ สงฺขาตํ กถิตํ มโนทฺวารสงฺขาตํ ฯ ภวงฺคญฺจาติ มโนทฺวารสงฺขาตภวงฺคํ ฯ อาร...เสนาติ อปฺปวตฺติโตติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อารมฺมณญฺจ ตํ อนฺตรํ วิเสสญฺจาติ อารมฺมณนฺตรํ อารมฺมณนฺตรสฺส คหณํ อาร...หณํ อารมฺมณนฺตรคฺ-คหณสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ อาร...วโส ฯ อปฺปวตฺติโตติ

วินิมุตฺตานีติ ปเท เหตุ ฯ อปฺปวตฺตนํ อปฺปวตฺติ ฯ จสทฺโท อปฺปวตฺตนโต จ อปฺปวตฺติโต จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ปฏิ... เสนาติ ปวตฺตานีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺตานิ...มุตฺตานีติ ปทตฺตยํ จิตฺตานีติ อชฺฌาหารปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๑๘๗] ฉตฺตึสาย จิตฺตานํ เอกทฺวาริกภาเว เหตุํ ญาเปนฺโต อาห ทฺวิปญฺจตฺยาทึ ฯ ทฺวิปญฺจวิ...จิตฺตานํ ฯ

ทฺวิป...ญานีติ ฉตฺตึสาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ สก...ทฺวาเรติ อุปฺปชฺชนาติ ปเท อาธาโร ฯ อตฺตโน อตฺตโน ทฺวารํ สกสกทฺวารํ ฯ ฉพฺพี...วนานีติ ฉตฺตึสาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ มโน... เยวาติ อุปฺปชฺชนาติ ปเท อาธาโร ฯ เอวสทฺโท ปญฺจทฺวารํ นิวตฺเตติ ฯ จสทฺโท สกสกทฺวาเร จ มโนทฺวาเรเยว จาติ โยเชตพฺโพ ฯ อุปฺปนฺโนติ เอกทฺวาริกาติ ปเท เหตุ ฯ ฉตฺตึสาติ จิตฺตานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จิตฺตานีติ สญฺญี ฯ ยถา...รูปนฺติ เอกทฺวาริกาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ เอก...ตานีติ สญฺญา ฯ

[๑๘๘] อุเปกฺขาสหคตสนฺตีรณาทีนิ ทส จิตฺตานิ อิมินา กิจฺเจน ปวตฺตานิ ฉทฺวาริกานิ อิมินา กิจฺเจน ปวตฺตานิ ทฺวารวิมุตฺตานีติ ญาเปนฺโต อาห ปญฺจทฺวาเรสฺวตฺยาทึ ฯ ปญฺจทฺวาเรสุ...มุตฺตานิ จ ฯ

ปญฺจทฺวาเรสูติ ปวตฺตนโตติ ปเท อาธาโร ฯ สนฺตี... เสนาติ ปวตฺตนาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ สนฺตีรณญฺจ

ตทาลมฺพนญฺจ สนฺตีรณตทาลมฺพนํ ฯ วาติ สมตฺเถติ จิตฺตํ เอเตน กิจฺเจนาติ วโส กิจฺจํ ฯ สนฺตีรณตทาลมฺพนํ เอว วโส กิจฺจํ สนฺตี...วโส ฯ มโนทฺวาเรติ ปวตฺตนาติ ปเท อาธาโร ฯ จสทฺโท ปญฺจทฺวาเร จ มโนทฺวาเร จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ตทาล...วเสนาติ ปวตฺตนาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ตทาลมฺพนํ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปฏิ...วตฺติยาติ ทฺวาร...นิ จาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปฏิสนฺธาทิ เอว วโส กิจฺจํ ปฏิ...วโส ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ ปฏิสนฺธาทิวเสน ปวตฺติ ปฏิ...วตฺติ ฯ

[๑๘๙] ปญฺจทฺวาริกานิ จาติ เอตฺถ วจนตฺถํ ญาเปนฺโต อาห ปญฺจตฺยาทึ ฯ ปญฺจ...นีติ ทฺวนฺโทฺว ฯ เตสุ วุตฺตฌิติ-อาทินา ปุพฺพปเท ทฺวาริกสทฺทโลโป ฯ ฉทฺวาริกวินิมุตฺตานีติ เอตฺถ วจนตฺถํ ญาเปนฺโต อาห ฉท์วาริกาตฺยาทึ ฯ ฉทฺวาริกานิ จ ตานิ จิตฺตานิ กทาจิ ทฺวารวินิมุตฺตานิ จ อิติ ตสฺมา ฉทฺวาริกวินิมุตฺตานิ วิเสสนปุพฺพปทกมฺมธารโย ฯ

[๑๙๐] อปรมฺปิ นยํ ญาเปนฺโต อถวาตฺยาทิมาห ฯ ฉทฺวาริ...อิติ เอก...กเสโส ทฏฺฐพฺโพ ปณฺฑิเตน ฯ

อิตีติ เอก...เสโสติ ปทสฺส สรูปํ ฯ เอก...เสโสติ ทฏฺฐพฺโพติ ปเท กมฺมํ ฯ ทิสฺสติ เอเตนาติ เทโส เอเตน อวยเวน สมุโห ทิสฺสติ ปญฺญายติ อิติ ตสฺมา โส เทโส ฯ

ทส ปกาสเน อ ฯ เอโก จ โส เทโส จาติ เอกเทโส เอโก จ โส เทโส จ อิติ ตสฺมา เอกเทโส ฯ สมานํ รูปํ สภาโว ยสฺส เอกเทสสฺส โส สรูโป ฯ เอกเทเสน สรูโป เอกเทสสรูโป ฯ สิสฺสตีติ เสโส โย สทฺโท สิสฺสติ อิติ ตสฺมา โส สทฺโท เสโส ฯ สิส อสพฺพปฺปโยเค อ ฯ เอโก จ โส เสโส จาติ เอกเสโส ฯ เอกเทสสรูโป จ โส เอกเสโส จาติ เอกเทส...เสโส ฯ

[๑๘๑] อาลมฺพนานํ...สงฺคโห ฯ อาลมฺพนานนฺติ สงฺคโหติ ปเท กมฺมํ ฯ สรูป...จิตฺตโต จาติ ปทตฺตยํ สงฺคโหติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ สนฺตํ สํวิชฺชมานํ รูปํ สภาโว สรูปํ ฯ วิภชนํ วิภาโค ภาวสาธนํ ฯ ตานิ รูปารมฺมณาทีนิ วิสยานิ เยสํ จิตฺตานํ ตานิ สํวิสยานิ ตํวิสยานิ จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ ตํวิสยจิตฺตานิ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ สงฺค...คโหติ ทฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ

สรูปโตตฺยาทีสุ สรูปโตติ อาลมฺมพนสงฺคเห รูปารมฺมณํ สทฺทารมฺมณํ...ธมฺมารมฺมณญฺจาติ ฉพฺพิธานิ ภวนฺตีติ ฯ วิภาคโตติ ตตฺถ รูปเมว รูปารมฺมณํ...ฉธา สงฺคยฺหตีติ ฯ ตํวิสยจิตฺตโตติ ตตฺถ จกฺขุทฺวาริกจิตฺตานํ...โลกุตฺตรจิตฺตานิ นิพฺพานารมฺมณานีติ ฯ มณิสารมญฺชุสายนฺตุ วิภาคสฺส ปจมํ ทสฺสิตตฺตา วิภาคโต สรูปโตติ วตฺตพฺพนฺติ วุตฺตํ ฯ ตํ

วิรุชฺฌติ ฯ กสฺมา ฯ รูปารมฺมณํ...ฉพฺพิธานีติ อิมสฺส สรูปสฺเสว ปจฺจํ ทสฺสิตตฺตา ฯ

[๑๙๒] อวยวตฺถํ ญาเปนฺโต อาห วณฺณวิการนฺตฺยาทึ ฯ วณฺณวิการํ อาปชฺชมานํ อารมฺมณหทยคตภาวํ รูปยติ ปกาเสติ อิติ ตสฺมา ตํ อารมฺมณํ รูปํ ฯ ตเทว รูปํ ทุพฺพลปุริเสน อาลมฺพิยมาโน ทณฺฑาทิ วิย จิตฺต...ยติ วา ตานิ จิตฺต-เจตสิกานิ อาคนฺตฺวา เอตฺถ รูเป รมนฺติ อิติ ตสฺมา อาลมฺพนํ นาม อิติ ตสฺมา รูปารมฺมณํ

วิกรณํ วิกาโร วณฺณสฺส วิกาโร วณฺณวิกาโร ฯ รตฺตทุฏฺฐาทิกาเลสุ กกณฺฏกรูปํ วิย วณฺณสฺส ภินฺนวิกาโร-ตฺยตฺโถ ฯ อาปชฺชตีติ อาปชฺชนํ ยํ รูปํ ฯ รูปยตีติมสฺส วิวรณํ ปกาเสตีติ ฯ หรตีติ หทยํ ยํ จิตฺตํ ปุคฺคลํ หรติ อิติ ตสฺมา ตํ จิตฺตํ หทยํ ฯ หร หรเณ วชาทีหีติอาทินา โย กฺวจิ ธาตูติอาทินา หรสฺส รสฺส โท ฯ หทเย คโต ปวตฺโต หทยคโต ฯ ภวติ เอเตนาติ ภาโว ผลํ เอเตน อธิปฺปาเยน ภวติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา โส อธิปฺปาโย ภาโว ฯ หทยคโต ภาโว หทยคตภาโว ฯ

วณฺณวิการนฺติ อาปชฺชมานนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ อาปชฺช-มานนฺติ ปกาเสตีติ ปเท กตฺตา ฯ หท...ภาวนฺติ ปกาเสตีติ ปเท กมฺมํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ

รูปยตีติ รูปํ ฯ รูป ปกาสเน อ ฯ วณฺณวาจกสฺส รูปสทฺทสฺส รูปยตีติ นิพฺพจนํ รูปวาจกสฺส รุปฺปตีติ อยเมเตสํ วิเสโส ฯ

ตเทวาติ อาลมฺพิยตีติ ปเท กมฺมํ รูปารมฺมณนฺติ ปเท สญฺญี ฯ เอวสทฺโท กมฺมธารยภาวํ ญาเปติ ฯ ทุพฺพ...เสนาติ อาลมฺพิยมาโนติ ปเท กตฺตา ฯ

นตฺถิ พลํ ยสฺส โส ทุพฺพโล ฯ ทุพฺพโล จ โส ปุริโส จาติ ทุพฺพลปุริโส ฯ ทณฺโฑ อาทิ ยสฺส รชฺชุอาทิกสฺส โส ทณฺฑาทิ ฯ

ทณฺฑาทีติ อุปมา ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ จิตฺต... เกหีติ อาลมฺพิยตีติ ปเท กตฺตา ฯ ตานีติ รมนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ ตานีติ รมนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ อาคนฺตฺวาติ รมนฺตีติ ปเท สมานกาลกิริยา ฯ เอตฺถาติ รมนฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ อิตีติ อาลมฺพนนฺติ ปเท สภาวเหตุ ฯ อิตีติ รูปารมฺมณนฺติ ปเท เหตุ ฯ รูปารมฺมณนฺติ สญฺญา ฯ

อาลมฺพิยตีติ อาลมฺพนํ ยํ รูปํ จิตฺตเจตสิเกหิ อาลมฺพิยติ คยฺหติ อิติ ตสฺมา ตํ รูปํ อาลมฺพนํ ฯ อาปุพฺโพ ลพิ อวสํสเน ฯ อวสํสนํ อาลมฺพนํ ฯ นนฺทาทีหิ ยุ อนกา ยุณฺวูนํ รหาทิโต โน ณ นิคฺคหิตญฺจ วคฺคนฺตํ ฯ รูปํ เอว อาลมฺพนํ รูปาลมฺพนํ ฯ ทุติยนเย วจนตฺโถ อาคนฺตฺวา เอตฺถ รมนฺตีติ

อารมฺมณํ จิตฺตเจตสิกานิ อาคนฺตฺวา เอตฺถ รูเป นตฺถิ อิติ ตสฺมา ตํ รูปํ อารมฺมณํ ฯ อาปุพฺโพ รมุ รมเณ กตฺตุ... สุ จ ยุ อโน โณ ฯ ฏีกายนฺตุ อาลมฺพนนฺติ ปทํ ปุริมนยวเสน วุตฺตํ ฯ รูปํ เอว อารมฺมณํ รูปารมฺมณํ ฯ อุปริ รูปาลมฺพนนฺติ ฯ ตตฺถ วจนตฺเถสุ ปุริโม เหฏฺฐา จ อุปริ จ อาลมฺพนานีติ รูปาลมฺพนนฺติ จ ปทานํ อตฺถิภาว-ทสฺสนโต วุตฺโต ฯ ปจฺฉิมตฺโถว อิธาธิปฺเปโต ฯ กสฺมา ฯ รูปารมฺมณนฺติ วุตฺตตฺตา ฯ

[๑๙๓] ยํ อารมฺมณํ ปุคฺคเลหิ สทฺทิยติ กถิยติ อิติ ตสฺมา ตํ อารมฺมณํ สทฺโท ฯ สทฺทิยตีติมสฺส วิวรณํ กถิยตีติ ฯ อยํ สทฺโท จิตฺโตตฺโชติ กถิยติ ปุคฺคเลหีติ อตฺโถ ฯ ตสฺมา อิมินา วจนตฺเถน จิตฺโตตฺโช ลพฺภเตว ฯ สทฺท กถเน สพฺพโต ณฺ วุตฺวาวี วาติ กมฺเม อ ฯ โสเยว สทฺโท อารมฺมณํ อิติ ตสฺมา สทฺทารมฺมณํ อวธารณกมฺมธารโย ฯ

[๑๙๔] ยํ อารมฺมณํ อตฺตโน วตฺถุํ คนฺธยติ สูเจติ อิทํ เอตฺถ ฐาเน อตฺถิ อิติ เอวํ เปสุญฺญํ กโรนฺตํ วิย โหติ อิติ ตสฺมา ตํ อารมฺมณํ คนฺโธ ฯ

คนฺธยตีติ คนฺธ สูจเน ติ จุราทิโต เณณยา ฯ คนฺธิย-ตีติปิ ฯ กฺวจิ ธาตูติอาทินา อสฺสิ ฯ ธาตฺวตฺถวเสน สูเจตีติ วิวรติ ฯ สูจ ปกาสเน ติ เณ กฺวจิ ธาตูติอาทินา อุสฺส

ทีฆตฺตํ ฯ อตฺตโนติ วตฺถุนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ วตฺถุนฺติ สูเจตีติ ปเท กมฺมํ ฯ

วสติ เอตฺถาติ วตฺถุ คนฺโธ เอตฺถ ปุปฺผาทิมฺหิ วสติ อิติ ตสฺมา ตํ ปุปฺผาทิ วตฺถุ ฯ สูจนาการสฺส ปากฏภาวตฺถํ อิทเมตฺถ...โหตีติ ปกฺขิตฺตํ ฯ

อิทนฺติ อตฺถีติ ปเท กตฺตา ฯ เอตฺถาติ อตฺถีติ ปเท อาธาโร ฯ อิตีติ เปสุญฺญนฺติ ปเท อากาโร ฯ เปสุญฺญนฺติ กโรนฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ กโรนฺตํ วิยาติ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

คนฺธิยติ อตฺตโน วตฺถุํ สูเจตีติ คนฺโธ ฯ คนฺธ สูจเน อ ฯ โสเยว คนฺโธ อารมฺมณํ อิติ ตสฺมา คนฺธารมฺมณํ ฯ

[๑๙๕] สตฺตา ตํ อารมฺมณํ รสนฺติ อสฺสาเทนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ อารมฺมณํ รโส ฯ รสนฺตีติมสฺส ธาตฺวตฺถวเสน วิวรณํ อสฺสาเทนฺตีติ ฯ ตนฺติ อสฺสาเทนฺตีติ ปเท กมฺมํ ฯ สตฺตาติ กตฺตา ฯ รส อสฺสาทเน สพฺพ...วาติ อ ฯ อวุตฺตกมฺมสาธนํ ฯ กสฺมา วากฺเย ตนฺติ กมฺมํ อวุตฺตํ สตฺตาติ กตฺตา วุตฺโต ฯ อาขฺยาเตน กตฺตุโนเยว วุตฺตตฺตา ฯ รโสติ นิปฺผนฺเนน ตนฺติ กมฺมํ วุตฺตํ ฯ ตสฺมา วากฺยํ อเปกฺขิตฺวา อวุตฺตกมฺมสาธนนฺติ วุตฺตํ ฯ โสเยว รโส อารมฺมณํ อิติ ตสฺมา รสารมฺมณํ ฯ

[๑๙๖] ยํ อารมฺมณํ สตฺเตหิ ผุสียติ ฌฏิยติ อิติ ตสฺมา ตํ อารมฺมณํ โผฏฺฐพฺพํ ฯ ตเทว โผฏฺฐพฺพํ อารมฺมณํ อิติ ตสฺมา โผฏฺฐพฺพารมฺมณํ ฯ

[๑๙๗] ธมฺโมเยว...อารมฺมณํ อวธารณกมฺมธารโย ฯ ปณฺฑิเตหิ ยถาสภาวโต ธารยตีติ ธมฺโม ฯ

[๑๙๘] ตตฺถาติ เอตฺถ ตสทฺโท รูปเมวาติ วุตฺตตฺตา รูปาทีนิ ปจฺจามสตีติ โกจิ สงฺเกยฺย ตสฺมา ตตฺถาติ จเปตฺวา วิวรติ เตสุ...เณสูติ ฯ เตสุ...เณสูติ นิทฺธารณํ ฯ

[๑๙๙] รูปเมวาติ เอตฺถ รูปายตนโถ เสสภูตุปาทายรูปํ ปียรูปาทิปญฺจคหิตนฺติ โกจิ สงฺเกยฺย ตสฺมา จเปตฺวา วิวรติ วณฺณา...ขาตนฺติ ฯ วณฺณา...ขาตนฺติ รูปเมวาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ วณฺโณ เอว อายตนํ วณฺณายตนํ วณฺณายตนํ อิติ สงฺขาตํ วณฺณา...ขาตํ ฯ

[๒๐๐] สทฺทาทโยติ เอตฺถ สทฺทายตนาทโยว คหิตา น สทฺทนกิริยาสีลาทิธมฺมสาราทิผุสนกิริยาติ ญาเปนฺโต สทฺทาทโยติ จเปตฺวา วิวรติ สทฺทา...ทโยติ ฯ สทฺทา...ขาตาติ สทฺทาทโยติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สทฺทาทโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ สทฺโท เอว อายตนํ สทฺทายตนํ สทฺทายตนํ อาทิ เยสํ คนฺธายตนาทีนํ ตานิ สทฺทายตนาทีนิ สทฺทายตนาทีนิ อิติ สงฺขาตา สทฺทา...ขาตา ฯ สทฺโท อาทิ เยสํ เต สทฺทาทโย ฯ อาโป...ขาตนฺติ โผฏฺฐ...ตนนฺติ

ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อาโป เอว ธาตุ อาโปธาตุ ฯ วชฺชิยเตติ วชฺชิตํ ยํ ภูตตฺตยํ อาโปธาตุยา กตฺตุภูตาย วชฺชิยเต อิติ ตสฺมา ตํ ภูตตฺตยํ วชฺชิตํ กมฺมสาธนํ ฯ อาโปธาตุยา วชฺชิตํ อาโปธาตุวชฺชิตํ ฯ ภูตานํ ตยํ ภูตตฺตยํ ฯ อาโปธาตุวชฺชิตญฺจ ตํ ภูตตฺตยญฺจาติ อาโป...ตยํ ฯ อาโปธาตุ...อิติ สงฺขาตํ อาโป...สงฺขาตํ ฯ โผฏฺฐพฺพํ เอว อายตนํ โผฏฺฐพฺพายตนํ ฯ จสทฺโท สทฺทาทโย จ โผฏฺฐ...ตนญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ

[๒๐๑] โสฬส...ปานีติ ปทสฺส สรูปํ ญาเปนฺโต อาห อารมฺมณาตฺยาทึ ฯ อารมฺมณปสาทานีติ รูปสทฺทคนฺธรสโผฏฺฐพฺพา-รมฺมณานิ เจว จกฺขุโสตฆานชิวฺหากายปฺปสาทานิ จ ฯ

อารมฺม...ทานีติ จจเปตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ จเปตฺวาติ เสนานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เสนานีติ สุข...ปานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

อุปฺปนฺนสทฺโท อตีตวาจโกปิ อตฺถิ ตสฺมา ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ จเปตฺวา วตฺตมานนฺติ วิวรติ ฯ วตฺตตีติ วตฺตมานํ ยํ รูปํ ฯ กึ รูปาทิวเสน ฉพฺพิธํ อุทาหุ จกฺขฺวาทิวเสนาติ โกจิ สงฺเกยฺย ตสฺมา ปทํ จเปตฺวา วิเสสนปกฺขิปนวเสน วิวรติ ฯ รูปา...เสนาติ ฉพฺพิธนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๒๐๒] กาลวินิมุตฺตนฺติ ปทสฺส สรูปํ ญาเปนฺโต อาห วินาสาตฺยาทึ ฯ วินาสา...มุตฺตํ นาม ฯ

วินา...วโตติ น วตฺตพฺพาติ ปเท เหตุ ฯ วินสฺสนํ วินาโส ฯ อภวนํ อภาโว ฯ วินาสสฺส อภาโว วินาสาภาโวฯ อตี...เสนาติ น วตฺตพฺพาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อตีตํ อาทิ เยสํ เต อตีตาทโย อตีตาทโย จ เต กาลา จาติ อตีตาทิกาลา อตีตาทิ-กาลานํ วโส อตี...วโส ฯ น วตฺตพฺพตฺตาติ กาล...มุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ น วตฺตพฺพานํ ภาโว น วตฺตพฺพตฺตํ ฯ นิพฺพานํ ปญฺญตฺตีติ สญฺญี ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ กาลวิมุตฺตํ นามาติ สญฺญา ฯ กาลโต วิมุตฺตํ กาลวิมุตฺตํ ฯ

[๒๐๓] ปจฺจุปฺปนฺนาทิอารมฺมณานํ อนุรูปโต อตฺถีติ โกจิ คณฺเหยฺยาติ มนสิกตฺวา จเปตฺวา วิวรติ ฯ กามา...วนานนฺติ อนุรูปาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ กามาวจรชวนานิ จ อภิญฺญา จ เสสมหคฺคตชวนานิ จ กามา...วนานิ ฯ ยถาสทฺโท อรหสทฺโท จ อนุรูปวาจโก จ กามา...วนานิ ฯ ยถาสทฺโท อรหสทฺโท จ อนุรูปวาจโก ตสฺมา อนุรูปโตติ วุตฺตํ ฯ

[๒๐๔] กถํ ชวนานํ อารมฺมณานํ อนุรูปโต โหตีติ ตํ วิตฺถาเรนฺโต อาห กามาวจรชวนานนฺตฺยาที ฯ หิ สจฺจํ หสิ...วชฺชานํ กามาวจรชวนานํ ฉพฺพิธมฺปิ...อารมฺมณํ โหติ ฯ

กามา...นนฺติ อารมฺมณนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ หิสทฺโท วิตฺถาโร ฯ หสิ...ชานนฺติ กามา...นานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ฉพฺพิ...มุตฺตนฺติ ปทตฺตยํ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อารมฺมณนฺติ โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ

หสิตุ...เมว อารมฺมณํ โหตีติ โยชนา ฯ หสิ...ทสฺสาติ อารมฺมณนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ติกา...เมวาติ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท กาลวินิมุตฺตํ นิวตฺเตติ ฯ

[๒๐๕] หสิตุ...กเมวาติ วจนํ สาเธนฺโต อาห ตถาหีติ-อาทึ ฯ ตถาหิ สจฺจํ อสฺส หสิตุปฺปาทสฺส เอ...ตํ วกฺขติ อาจริโย ฯ

ตถาหิสทฺโท ทฬฺหีกรณํ ฯ อสฺสาติ เอก...นฺตนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เอ...ตนฺติ วกฺขตีติ ปเท กมฺมํ ฯ เอกนฺตปริตฺตํ อาลมฺพนํ ยสฺส โส เอกนฺตปริตฺตาลมฺพโน เอกนฺตปริตฺตา-ลมฺพนสฺส ภาโว เอก...นฺตา ฯ

[๒๐๖] อภิญฺญาชวนสฺส อารมฺมณํ กถนฺติ อาห ทิพฺพจกฺขุวาติอาทึ ฯ

ทิพฺพ...ตสฺสาติ อภิ...นสฺสาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ทิพฺพ-จกฺขุ อาทิ เยสํ ทิพฺพโสตาทีนํ เต ทิพฺพจกฺขุวาทโย ทิพฺพ-จกฺขวาทีนํ วโส ทิพฺพ...วโส ทิพฺพจกฺขุวาทิวเสน ปวตฺตํ ทิพฺพ...วตฺตํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อภิ...นสฺสาติ อารมฺมณนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อภิญฺญา เอว ชวนํ อภิญฺญาชวนํ ฯ ยถารหนฺติ โหตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ฉพฺพิ...มุตฺตนฺติ ปทตฺตยํ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อารมฺมณนฺติ โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ

[๒๐๗] อภิญฺญาชวนสฺส อารมฺมณวิภาโค กถนฺติ อาห วิภาโคติอาทึ ฯ เอตฺถ อภิญฺญาชวเน วิภาโค ปน อารมฺมณ-วิภาโค นว...วิสฺสติ ฯ

วิภาโคติ อา...สีติ ปเท กตฺตา ฯ อารมฺมณสฺส วิภชนํ วิภาโต ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอตฺถาติ วิภาโคติ ปเท อาธาโร ฯ นว...เทติ อา...ตีติ ปเท อาธาโร ฯ นวโม จ โส ปริจฺเฉโท จาติ นว...เฉโท ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๒๐๘] เสสชวนานํ อารมฺมณํ กถนฺติ อาห เสสานนฺ-ตฺยาทึ ฯ เสสานํ ปน มหคฺคตาทิชวนานํ กาล...นํ โหติ ฯ

เสสานนฺติ อาลมฺพนนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ กาล...ตีตนฺติ ปททฺวยํ อาลมฺพนนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ยถารหนฺติ โหตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อาลมฺพนนฺติ โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ

ยถารหนฺติ เอตฺถายมธิปฺปาโย มหคฺคตชวนานํ กาลวิมุตฺต-สงฺขาตา ปญฺญตฺติ อารมฺมณํ โหติ ทุติยจตุตฺถรูปสฺส อตีตํ อารมฺมณํ โลกุตฺตรชวนานํ กาลวิมุตฺตสงฺขาตํ นิพฺพานํ อารมฺมณนฺติ ฯ

[๒๐๙] ฉพฺพิธมฺปีติ ปทํ อารมฺมณนฺติ เอเตน ปเทน สมฺพชฺฌติ น ปจฺจุปฺปนฺนนฺตฺยาทีหีติ ญาเปนฺโต อาห ทฺวาร-ตฺยาทึ ฯ ทฺวาร...โหติ อิติ สมฺพนฺโธ ฯ ปฏิสนฺธิภวงฺคจุติ-

สงฺขาตานํ ทฺวารวิมุตฺตานํ ฉพฺพิธมฺปิ อาลมฺพนํ โหตีติ โยชนา ฯ ทฺวาร...สงฺขาตานํ ฉพฺพิธมฺปิ อาลมฺพนํ โหตีติ เอตฺตกเมว อวตฺวา ยถาสมฺภวํ...สมฺมตนฺติ วุตฺตํ ฯ

[๒๑๐] นนุ เอตฺตเกน เนสํ จิตฺตานํ อารมฺมณํ สกฺกา ญาตุนฺติ ปุจฺฉํ สนฺธาย ตสฺส วจเน อาโภคํ ญาเปนฺโต อาห ตํ ปน เนสนฺตฺยาทึ ฯ เนสํ ทฺวารวินิมุตฺตานํ จิตฺตานํ ตํ ปน อารมฺมณํ อาวชฺชนสฺส อารมฺมณํ วิย เกนจิ จิตฺเตน อคฺคหิตเมว โคจรภาวํ คจฺฉติ น เนสํ ทฺวารวินิมุตฺตานํ จิตฺตานํ ตํ อารมฺมณํ ปญฺจ...นานํ อารมฺมณํ วิย เอกนฺตปจฺจุปฺปนฺนํ น จ โหติ เนสํ ทฺวารวิมุตฺตานํ ตํ อารมฺมณํ มโน...นานํ อารมฺมณํ วิย ติกาลิกเมว อวิ...มตฺตํ วา นาปิ โหติ เนสํ ทฺวารวินิมุตฺตานํ ตํ อารมฺมณํ มร...นานํ อารมฺมณํ วิย กมฺมํ...มุตฺตํ นาปิ โหติ อิติ มนสิกตฺวา ยถาสมฺภวํ... สมฺมตนฺติ วจนํ อาห อาจริโยติ โยชนา ฯ

ตนฺติ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เนสนฺติ อารมฺมณนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อารมฺมณนฺติ อจฺฉตีติ ปเท กตฺตา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ อาวชฺชนสฺสาติ อารมฺมณํ วิยาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อารมฺมณนฺติ อุปมา ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ เกนจีติ อคฺค...เมวาติ ปเท กตฺตา ฯ อคฺค...เมวาติ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท คหิตํ

นิวตฺเตติ ฯ โคจรภาวนฺติ คจฺฉตีติ ปเท กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิ-
เสโธ ฯ จสทฺโท วากฺยนฺตรารมฺโภ ฯ ปญฺจ...นานนฺติ
อารมฺมณนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ เอก...
ปนฺนนฺติ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ นาปีติ ปฏิเสโธ ฯ
อปิสทฺโท วุตฺตปฏิเสธมเปกฺขติ ฯ มโน...นานนฺติ อารมฺมณนฺติ
ปเท สมฺพนฺโธ ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ ติกาลิกเมวาติ
อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท กาลวินิมุตฺตํ นิวตฺ-
มุตฺตนฺติ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ
นาปีติ ปฏิเสโธ ฯ อปิสทฺโท วุตฺตปฏิเสธํ อเปกฺขติ ฯ มร...
นโตติ ปุริมาติ ปเท อปาทานํ ฯ มรณสฺส อาสนฺนํ มรณา-
สนฺนํ ฯ ปุริ...นานนฺติ อารมฺมณนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปุเร
ชาโต ปุริโม ปุริโม จ โส ภาโค จาติ ปุริมภาโค ปุริม-
ภาเค ปวตฺตานิ ชวนานิ ปุริ...นานิ ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ
กมฺม...เสนาติ โวหาราติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ กมฺมญฺจ
กมฺมนิมิตฺตญฺจ กมฺมกมฺมนิมิตฺตํ กมฺมกมฺมนิมิตฺตํ อาทิ ยสฺส
คตินิมิตฺตสฺส ตํ กมฺม...ตาทิ กมฺมกมฺมนิมิตฺตาทีนํ วโส
สมฺพชฺฌนํ กมฺม...วโส ฯ อาคม...นิมุตฺตนฺติ อารมฺมณนฺติ
ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อาคจฺฉติ เอเตนาติ อาคโม ปฏิสนฺธาทิผลํ
เอเตน กมฺเมน เหตุภูเตน อาคจฺฉติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา ตํ

กมฺมํ อาคโม ฯ สิชฺฌตีติ สิทฺโธ โย โวหาโร ฯ อาคเมน สิทฺโธ ปากโฏ อาคมสิทฺโธ ฯ โวหาริตพฺโพ กเถตพฺโพติ โวหาโร กมฺมกมฺมนิมิตฺตาทินามํ ฯ อาคมสิทฺโธ จ โส โวหาโร จาติ อาค...หาโร ฯ อาคมสิทฺธโวหารโต วินิมุตฺตํ อาค...มุตฺตํ ฯ อาคเมน เหตุภูเตน ปากฏโวหารโต วินิมุตฺตนฺตฺยตฺโต ฯ อิตีติ กตฺวาติ ปเท อากาโร ฯ ยถา...สมฺมตนฺติ วจนนฺติ อาหาติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๒๑๑] อวยวตฺถํ วิตฺถาเรนฺโต อาห ตตฺถาติอาทึ ฯ ตตฺถาติ เตสุ ปเทสุ นิทฺธารณํ ฯ ยถาสมฺภวนฺติ ชปนํ ฯ

ตํตํ...จุตีนนฺติ สมฺภวาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ตา ตา ภูมิโย ตํตํภูมิโย ตํตํภูมีสุ ปวตฺตา ตํตํภูมิกา ณิโก ฯ ปฏิสนฺธิ จ ภวงฺคญฺจ จุติ จ ปฏิสนฺธิภวงฺคจุติโย ตํตํภูมิกา จ ตา ปฏิสนฺธิภวงฺคจุติโย จาติ ตํตํ...จุติโย ฯ ตํตํ...เสนาติ สมฺภวาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ตานิ ตานิ ทฺวารานิ ตํตํทฺวารานิ ตํตํทฺวาเรหิ คหิตํ ตํตํทฺวารคฺคหิตํ อารมฺมณํ ฯ ตํตํทฺวารคฺคหิตํ อาทิ เยสํ ปจฺจุปฺปนฺนาทีนํ ตานิ ตํตํทฺวารคฺคหิตาทีนิ ฯ อาทิ-สทฺเทน ปจฺจุปฺปนฺนานีตตปญฺญตฺติกมฺมกมฺมนิมิตฺตคตินิมิตฺตสมฺมตาน อารมฺมณานํ คหณํ ฯ ตํตํทฺวารคฺคหิตาทีนํ วสนํ สมฺพชฺฌนํ ตํตํ...วโส ฯ สมฺภ...ปโตติ อาลมฺพนนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ สมฺภวนํ สมฺภโว สมฺภวสฺส อนุรูปํ สมฺภวานุรูปํ ฯ

[๒๑๒] วุตฺตเมวตฺถํ วิตฺถาเรนฺโต อาห กามาวจรานนฺ-
ตฺยาที ฯ หิ สจฺจํ กามาวจรานํ ปฏิ...คานํ ตาว ปรมํ
รูปา...อารมฺมณํ โหติ ฯ

กามาวจรานนฺติ ปฏิ...คานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ หิสทฺโท
วิตฺถาโร ฯ ปฏิ...คานนฺติ อารมฺมณนฺติ ปเท สมฺปทานํ ฯ
ตาวาติ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ รูปา... พนนฺติ โหตีติ ปเท
ปกติกตฺตา ฯ ฉทฺวารคฺคหิตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ อตีตํ กมฺมกมฺมนิมิตฺต-
สมฺมตนฺติ จตุปฺปทํ รูปา...พนนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ยถารหนฺติ
ปจฺจุปฺปนฺนมตีตนฺติ ปททฺวเย ตติยาวิเสสนํ ฯ ยถารหนฺติ
ปฏิสนฺธิภวงฺคานํ สมฺภวานุรูปโต ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ
อารมฺมณนฺติ โหตีติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ

[๒๑๓] ตถา เอวํ จุติจิตฺตสฺส อตีตเมว รูปาทิปญฺจาลมฺพนํ
อารมฺมณํ โหติ ธมฺมารมฺมณํ ปน ติณฺณมฺปิ เตสํ ปฏิ-
สนฺธิภวงฺคจุตีนํ มโน...สมฺมตํ อารมฺมณํ โหติ ตถา เตสํ
ติณฺณมฺปิ เอกเม...สมฺมตํ รูปารมฺมณํ โหติ อิติ เอวํ
กามา...ทีนํ ยถาสมฺภวํ สมฺภวานุรูปโต ฉทฺวาร...อารมฺมณํ
โหตีติ โยชนา ฯ

ตถาติ อนุกฑฺฒนํ ฯ ตถาสทฺโท ฉทฺวารคฺคหิตํ กมฺมนิมิตฺต-
สมฺมตนฺติ ปททฺวยํ อากฑฺฒติ ฯ จุติจิตฺตสฺสาติ อารมฺมณนฺติ
ปเท สมฺปทานํ ฯ อตีตเมวาติ รูปาทิปญฺจาลมฺพนนฺติ ปทสฺส

วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท ปจฺจุปฺปนฺนํ นิวตฺเตติ ฯ รูปา...พนฺติ โหตีติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ อารมฺมณนฺติ โหตีติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ ธมฺมารมฺมณนฺติ โหตีติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เตสนฺติ อารมฺมณนฺติ ปเท สมฺปทานํ ฯ ติณฺณมฺปีติ เตสนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ มโน...สมฺมตนฺติ ปทตฺตยํ ธมฺมารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อารมฺมณนฺติ โหตีติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ ตถาสทฺโท เตสํ ติณฺณมฺปีติ ปททฺวยํ อากฑฺฒติ ฯ รูปารมฺมณนฺติ โหตีติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ เอกเมว...สมฺมตนฺติ จตุปฺปทํ รูปารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท สทฺทารมฺมณาทีนิ นิวตฺเตติ ฯ อิติ เอวนฺติ โหตีติ นิทสฺสนํ ฯ กามา...ทีนนฺติ อารมฺมณนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ยถาสมฺภวนฺติ อารมฺมณนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ฉทฺวา...สมฺมตนฺติ จตุปฺปทํ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อารมฺมณนฺติ โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ

[๒๑๔] มหคฺคตปฏิสนฺธาทีนํ อารมฺมณํ กถนฺติ อาห มหคฺคตาตฺยาทึ ฯ มหคฺคต...นญฺจ มโนทฺวาร...สมฺมตํ ธมฺมารมฺมณนฺติ อารมฺมณํ โหติ ตถา เอวํ ทุติ...อตีตเมว ธมฺมารมฺมณเมว อารมฺมณํ โหติ อิติ เอวํ...อารมฺมณํ โหตีติ โยชนา ฯ

อภิ.๑๒๕

มห...ทีสูติ นิทฺธารณํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ
รูปา...ปานนฺติ ทฺวิปทํ อารมฺมณนฺติ ปเท สมฺปทานํ ฯ จสทฺโท
สมุจฺจโย ฯ ธมฺมา...เมวาติ โหตีติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ
เอวสทฺโท รูปารมฺมณาทโย นิวตฺเตติ ฯ มโน...สมฺมตนฺตีติ
ปทตฺตยํ ธมฺมารมฺมณเมวาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อารมฺมณนฺติ
โหตีติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ ตถาติ อนุกฑฺฒนํ ฯ ตถาสทฺโท
มโนทฺวารคฺคหิตํ กมฺม...มตนฺติ ทฺวิปทํ อากฑฺฒติ ฯ ทุติ...
ปานนฺติ อารมฺมณนฺติ ปเท สมฺปทานํ ฯ อตีตเมวาติ ธมฺมา...
เมวาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท ปญฺญตฺติภูตํ นิวตฺเตติ ฯ
อิติ เอวนฺติ โหตีติ นิทสฺสนํ ฯ มห...ตีนนฺติ อารมฺมณนฺติ
ปเท สมฺพนฺโธ ฯ มโน...ตเมวาติ จตุปฺปทํ อารมฺมณนฺติ
ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท กมฺมคตินิมิตฺตํ นิวตฺเตติ ฯ
อารมฺมณนฺติ โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ

[๒๑๕] เยภุยฺเยน...คหิตนฺติ ฐปนํ ฯ พาหุลฺเลนาติ คหิตนฺติ
ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ภวนฺตเรติ เอตฺถ อตีตานนฺตรภโววาธิปฺเปโต
น อธิกาตีตภโวติ อาห อตีตานนฺตรภเวติ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนภวํ
อติกฺกมฺม อิโต คโต ปวตฺโต อตีโต ฯ นตฺถิ อนฺตรํ ยสฺส
ภวสฺส โส อนนฺตโร ฯ ภวนฺติ เอตฺถ เทเส สตฺตาติ ภโว ฯ
อนนฺตโร จ โส ภโว จาติ อนนฺตรภโว ฯ อตีโต จ โส

อนนฺตรภโว จาติ อตีตา...ภโว ฯ อตีตา...ภเวติ คหิตนฺติ ปเท อาธาโร ฯ

ฉทฺวารคฺคหิตนฺติ เอตฺถ มรณาสนฺนปฺปวตฺตฉทฺวารชวนํ คหิตํ น ทฺวารเมวาติ อาห มร...เนหีติ ฯ มร...วเนหีติ คหิตนฺติ ปเท กตฺตา ฯ มรณสฺส อาสนฺโน กาโล มรณาสนฺโน มรณาสนฺเน ปวตฺตานิ มร...ปวตฺตานิ ฯ ฉทฺวาเรสุ ปวตฺตานิ ฉทฺวาริกานิ ฉทฺวาริกานิ จ ตานิ ชวนานิ จาติ ฉทฺวาริกชวนานิ ฯ มรณาสนฺนปฺปวตฺตานิ จ ตานิ ฉทฺวาริกชวนานิ จาติ มร...วนานิ ฯ

[๒๑๖] เตสํ ปน จุตานํ สตฺตานํ ปฏิสนฺธิอารมฺมณํ ทฺวาเรน คหิตมตฺตนฺติ ปุจฺฉํ มนสิกตฺวา พาหุลฺเลน ชวเนหิ คหิตนฺติ วจนํ สมตฺเถนฺโต อาห อสญฺญิภวโตติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ อสญฺญิภวโต จุตานํ ปฏิ...หณํ น อตฺถิ อิติ ตสฺมา ตํ ปฏิสนฺธิวิสยํ เอตฺถ เยภุยฺเยน ฉทฺวารคฺคหิตนฺติ วจเน เยภุยฺยคฺคหเณน พฺยภิจาริตํ วิราธิตนฺติ โยชนา ฯ

สญฺญา เอเตสํ สตฺตานมตฺถีติ สญฺญิโน น สญฺญิโน อสญฺญิโน ฯ ภวนฺติ เอตฺถ เทเส สตฺตาติ ภโว ฯ อสญฺญีนํ ภโว อสญฺญิภโว ฯ จวนฺตีติ จุตา สตฺตา ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ วิสิโนติ อารมฺมณิกํ พนฺธตีติ วิสโย ฯ ปฏิสนฺธิยา วิสโย ปฏิสนฺธิวิสโย ฯ อนนฺตโร จ โส อตีตภโว จาติ อน...

ภาโว ฯ คหิยเต คหณํ ภาวสาธนํ ฯ เยภุยฺยสทฺทสฺส คหณํ ปกฺขิปนํ เยภุยฺยคฺคหณํ ฯ พฺยภิจาเรตีติ พฺยภิจาริตํ ยํ อารมฺมณํ อาจริเยน พฺยภิจาเรติ วิราเธติ อิติ ตสฺมา ตํ อารมฺมณํ พฺยภิจาริตํ ฯ

อส...วโตติ จุตานนฺติ ปเท อปาทานํ ฯ จุตานนฺติ ปฏิสนฺธีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปฏิ...ยสฺสาติ คหณนฺติ ปเท อาธาโร ฯ นาติ อตฺถีติ ปเท ปฏิเสโธ ฯ เกนจีติ ทฺวาเรนาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ทฺวาเรนาติ คหณนฺติ ปเท ตติยา-กตฺตา ฯ คหณนฺติ อตฺถีติ ปเท กตฺตา ฯ อิตีติ พฺยภิจาริตนฺติ ปเท เหตุ ฯ ตนฺติ พฺยภิจาริตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ เอตฺถาติ เยภุ...เณนาติ ปเท อาธาโร ฯ เยภุ...เณนาติ พฺยภิจาริตนฺติ ปเท กรณํ ฯ พฺยภิจาริตนฺติ กมฺมวาจกํ ฯ

[๒๑๗] ยทิ ตํ อารมฺมณํ ทฺวาเรน อคฺคหิตํ ตํ เกน อุปฏฺฐาตีติ อาห เกวลนฺตยาที ฯ หิ สจฺจํ เกวลํ เอกนฺตํ กมฺมพเลเนว เตสํ อสญฺญิกสตฺตานํ ปฏิ...อุปฏฺฐาติ ฯ

เกวลนฺติ อุปฏฺฐาตีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ กมฺม...เนวาติ อุปฏฺฐาตีติ ปเท กรณํ ฯ กมฺมสฺส พลํ กมฺมพลํ ฯ เอวสทฺโท น เกนจิ ทฺวาเรนาติ นิวตฺเตติ ฯ เตสนฺติ ปฏิสนฺธิยาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปฏิสนฺธิยาติ อุปฏฺฐาตีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ กมฺม...ทิกนฺติ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

กมฺมนิมิตฺตํ อาทิ ยสฺส อารมฺมณสฺส ตํ กมฺมนิมิตฺตาทิกํ ฯ อาทิสทฺเทน คตินิมตฺตสฺส คหณํ ฯ อารมฺมณนฺติ อุปฏฺฐาตีติ ปเท กตฺตา ฯ

[๒๑๘] อตฺตโน วจนํ สาธเกน สาเธนฺโต อาห ตถาหิ- ตฺยาทึ ฯ ตถาหิ สจฺจํ สจฺจสงฺเขเป...ปุจฺฉิตฺวา ภวนฺตร... โคจเร อิติ เอวํ เกวลํ...อุปฏฺฐานํ ธมฺมปาลาจริเยน วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

ตถาหิสทฺโท ทฬฺหี ฯ สจฺจสงฺเขเปติ วุตฺตนฺติ ปเท อาธาโร ฯ อส...วโตติ จุตสฺสาติ ปเท อปาทานํ ฯ จุตสฺสาติ ปฏิสนฺธีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปฏิ...นิมิตฺตนฺติ ปุจฺฉิตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ ปฏิสนฺธิยา นิมิตฺตํ การณํ ปฏิ...มิตฺตํ ฯ ปุจฺฉิตฺวาติ วุตฺตนฺติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ

[๒๑๙] ภวนฺตรกตํ อสญฺญิภวโต อญฺญสฺมึ ปุริมภเว กตํ ยํ กมฺมํ ยํ อปราปรเวทนียภูตํ กามาวจรกุสลกมฺมํ โอกาสํ อตฺตโน วิปากทานาย โอกาสํ ลเภ ลเภยฺย ตโต ตสฺมา วิปากชวนกปฺปจฺจยภูตา กมฺมโต สา สนฺธิ สา กามาวจรสุคติ- ปฏิสนฺธิ เตเนว อุปฏฺฐาปิตโคจเร เตเนว กมฺมุนา อุปฏฺฐาปิเต กมฺมนิมิตฺตคติมิตฺตานมญฺญตเร อารมฺมเณ โหติ อุปฺปชฺชตีติ โยชนา ฯ

ภวนฺตรกตํ ยนฺติ ปททฺวยํ กมฺมนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ กมฺมนฺติ ลเภติ ปเท กตฺตา ฯ โอกาสนฺติ ลเภติ ปเท กมฺมํ ฯ ตโตติ โหตีติ ปเท เหตุ ฯ สา สนฺธีติ โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ เตเนวาติ อุปฏฺฐาปีตาติ ปเท ตติยากตฺตา ฯ อุป...จเรติ โหตีติ ปเท อาธาโร ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ ปเท อากาโร ฯ เกวลนฺติ อุปฏฺฐานนฺติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ กมฺม...เนวาติ อุปฏฺฐานนฺติ ปเท กรณํ ฯ ปฏิ...รสฺสาติ อุปฏฺฐานนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปฏิสนฺธิยา โคจโร ปฏิ...จโร ฯ อุปฏฺฐานนฺติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๒๒๐] เกวลํ กมฺมพเลเนว ปฏิสนฺธิโคจรสฺส อุปฏฺฐานํ วุตฺตนฺติ วจนํ พฺยติเรเกน ทพฺหํ กโรนฺโต อาห อิตรถาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ อิตรถา อิตรสฺมึ อธิปฺปาเย คยฺหมาเน ชวน...สุญฺญตา อาปชฺเชยฺย ฯ

อิตรถาติ เกวลํ กมฺมพเลเนว ปฏิสนฺธิโคจรสฺส อุปฏฺฐานนฺติ อธิปฺปายโต อิตรสฺมึ กมฺมพเลน อสญฺญิสตฺตานํ ปฏิสนฺธิ-อารมฺมณสฺส อนุปฏฺฐานนฺติ อธิปฺปาเย คยฺหมาเนติ อตฺโถ ฯ อิตราถาติ คยฺหมาเนติ ปเท ลกฺขณวนฺตํ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ชว...สาปีติ อสญฺญิสตฺเตหิ อญฺเญสํ สตฺตานํ มรณาสนฺนปฺปวตฺเตน ชวเนน คหิตสฺสาปิ ฯ ชวเนน คหิตํ ชวนคฺคหิตํ ฯ อปิสทฺโท เกวลํ อสญฺญิสตฺตานํ ชวเนน อคฺคหิตํ กมฺมพเลเนว อุปฏฺฐาปิตนฺติ

สมฺปิณฺเฑติ ฯ อารมฺมณสฺสาติ อุป...นตฺตาติ ปเท ภาวโยโค ฯ กมฺม...เนวาติ อุป...นตฺตาติ ปเท เหตุกตฺตา ฯ กมฺมสฺส พลํ กมฺมพลํ ฯ เอวสทฺโท น ชวเนน อุปฏฺฐาปิตนฺติ ญาเปติ ฯ อุปฏฺฐาปิยตีติ อุปฏฺฐาปิยมานํ ยํ อารมฺมณํ กมฺมพเลน อุป...ยติ อิติ ตสฺมา ตํ อารมฺมณํ อุป...มานํ ฯ อุปฏฺฐาปิยมานสฺส ภาโว อุป...มานตฺถํ ฯ อุป...นตฺตาติ สุญฺญตาติ ปเท เหตุ ฯ เตเนวาตีติ วจนสฺสาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ สาวธา...นสฺสาติ สุญฺญตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อวจฺฉินฺทิตฺวา ธริยเต ินิเสธิยเต อวธารณํ สห อวธารเณน วตฺตตีติ สาวธารณํ สาวธารณญฺจ ตํ วจนญฺจาติ สาวธารณวจนํ ฯ อธิ...ตาติ อาปชฺเชยฺยาติ ปเท กตฺตา ฯ อธิปฺปิยเตติ อธิปฺปาโย โย อตฺโถ ปณฺฑิเตหิ อธิปฺปิยเต อิจฺฉิยเต อิติ ตสฺมา โส อตฺโถ อธิปฺปาโย ฯ อสญฺญิภวโต จุตสฺส กมฺมพเลเนว ปฏิสนฺธิโคจรสฺส อุปฏฺฐานนฺติ เอวํ อธิปฺปาโย ฯ สุนติ ตุจฺฉภาวํ คจฺฉตีติ สุญฺญํ ยํ วจนํ ฯ สุน คติยํ วชาทีหีติอาทินา ยปจฺจโย ยวตมิจฺจาทินา นยสฺส ญฺโญ ทฺวิตฺตํ ฯ อธิปฺปายโต สุญฺญํ อธิปฺปายสุญฺญํ อธิปฺปาสุญฺญสฺส ภาโว อธิ...ญตา ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๒๒๑] กสฺมา อสญฺญิภวโต จุตานํ ปฏิสนฺธิโคจโร เกนจิ ทฺวาเรน อคฺคหิโตติ วจนํ วุตฺตํ นนุ จ อสญฺญิสตฺตานํ

ปฏิสนฺธิโคจโร กมฺมภเว ทฺวาเรน คหิโตติ โจเทนฺโต นนุ ตฺยาทิมาห ฯ นนุ จ อหํ โจเทมิ เตสมฺปิ อสญฺญิสตฺตานํ ปฏิสนฺธิ...สมฺภวติ อิติ โจทนา ฯ

นนุ จาติ โจทนตฺเถ นิปาโต ฯ เตสนฺติ ปฏิสนฺธีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปิสทฺโท อสญฺญิสตฺเต สมฺปิณฺเฑติ ฯ ปฏิ...จโรติ สมฺภวตีติ ปเท กตฺตา ฯ กมฺมภเวติ คหิโตติ ปเท อาธาโร ฯ ภวติ เอตฺถาติ ภโว กมฺมํ เอตฺถ เทเส ภวติ อิติ ตสฺมา โส เทโส ภโว ฯ กมฺมสฺส ภโว กมฺมภโว กมฺมสฺส อุปฺปตฺติฏฺฐานเทโส ฯ เกนจีติ ทฺวาเรนาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ทฺวาเรนาติ คหิโตติ ปเท กตฺตา ฯ คหิโตติ ปฏิ... จโรติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิตีติ โจทนาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ

[๒๒๒] โจทนํ วิสชฺเชนฺโต อาห สจฺจนฺตฺยาทึ ฯ สจฺจํ กมฺมกมฺมนิมิตฺตสมฺมโต ปฏิสนฺธิโคจโร กมฺมภเว เกนจิ ทฺวาเรน คหิโต สมฺภวติ คตินิมิตฺตสมฺมโต ปน ปฏิสนฺธิโคจโร สพฺเพสมฺปิ สตฺตานํ มรณกาเลเยว อุปฏฺฐาติ อิติ ตสฺมา ตสฺส คตินิมิตฺตสฺส กมฺมภเว กุโต คหณสมฺภโวติ โยชนา ฯ

สจฺจนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ กมฺม...มโตติ ปฏิ...จโรติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปฏิ...จโรติ สมฺภวตีติ ปเท กตฺตา ฯ คติ...มโตติ ปฏิ...จโรติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปฏิ...จโรติ อุปฏฺฐาตีติ ปเท กตฺตา ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สพฺเพสมฺปีติ

อุปฏฺฐาตีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ ปิสทฺโท อวยวาเปกฺโข ฯ มร... เยวาติ อุปฏฺฐาตีติ ปเท อาธาโร ฯ มรณสฺส กาโล มรณ-กาโล ฯ เอวสทฺโท น มรณกาลโต ปุพฺเพ อุปฏฺฐาตีติ ญาเปติ อิตีติ สมฺภโวติ ปเท เหตุ ฯ กุโตติ คหณาติ ปเท อปาทานํ ฯ ตสฺสาติ คหณาติ ปเท กมฺมํ ฯ กมฺมภเวติ คหณาติ ปเท อาธาโร ฯ คห...ภโวติ ลิงฺคตฺโถ ฯ สมฺภวนํ ปวตฺตนํ สมฺภโว คหณสฺส สมฺภโว คหณสมฺภโว ฯ

[๒๒๓] อปรมฺปิ วิสชฺชนํ ญาเปนฺโต อาห อปิเจตฺถาติ-อาทึ ฯ อปิจ อปโร วิสชฺชนนโย เอตฺถ เอตสฺมึ ทฺวาร-วินิมุตฺตานํ อารมฺมณทสฺสนาธิกาเร มรณา...คหิตเมว อารมฺมณํ สนฺธาย ฉทฺวารคฺคหิตนฺติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ

เอตฺถาติ วุตฺตนฺติ ปเท อาธาโร ฯ มร...เนหีติ คหิตเมวาติ ปเท กตฺตา ฯ มรณสฺส อาสนฺโน มรณาสนฺโน มรณาสนฺเน ปวตฺตานิ มร...ตานิ มรณาสนฺนปฺปวตฺตาติ ชวนานิ มร...นานิ ฯ คหิตเมวาติ สนฺธายาติ ปเท กมฺมํ ฯ เอวสทฺโท น กมฺมภเว เกนจิ ทฺวาเรน คหิตํ สนฺธายาติ ญาเปติ ฯ สนฺธายาติ วุตฺตนฺติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ฉทฺวา...หิตนฺติ วจนนฺติ ปทํ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๒๒๔] วุตฺตวจนํ สาธเกน สาเธนฺโต อาห เอวญฺจาติ-อาทึ ฯ เอวญฺจ มรณา...คหิตเมว สนฺธาย ฉทฺวารคฺคหิตนฺติ

วุตฺตนฺติ อธิปฺปายํ กตฺวา มนสิกรณโต อาจ...นิจฺฉเย มร...
ตเรติ วจนํ วุตฺตํ ฯ

เอวนฺติ กตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ
กตฺวาติ วุตฺตนฺติ ปเท เหตุ ฯ อาจริเยนาติ อนุรุทฺธาจริเยน
วุตฺตนฺติ ปเท กตฺตา ฯ อิมสฺมึเยว อธิกาเรติ อิมสฺมึเยว ทฺวาร-
วินิมุตฺตานํ อารมฺมณทสฺสนาธิกาเร ฯ อิมสฺมึเยวาติ อธิกาเรติ
ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท น อญฺญสฺมึ ฐาเนติ ญาเปติ ฯ
อธิกาเรติ วุตฺตนฺติ ปเท อาธาโร ฯ อธิกริยติ เอตฺถาติ อธิกาโร
ทฺวารวินิมุตฺตานํ อารมฺมณทสฺสนํ อาจริเยน เอตฺถ ฐาเน
อธิกริยติ วุจฺจติ อิติ ตสฺมา ตํ ฐานํ อธิกาโร ฯ ปร...ณเยติ
วุตฺตนฺติ ปเท อาธาโร ฯ ปรมตฺโถ วินิจฺฉิยติ เอตฺถ เอเตน
วาติ ปรมตฺถวินิจฺฉโย ปรมตฺโถ อาจริเยน เอตฺถ คนฺเถ วา
เอเตน คนฺเถน วินิจฺฉิยติ อิติ ตสฺมา โส คนฺโถ ปร...ณโย ฯ
มรณาสนฺน...ภวนฺตเร วจนนฺติ วุตฺตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๒๒๕] มรณาสนฺนสตฺตสฺส ฉทฺวาเรสุ ตํ ยโถปฏฺฐิตโคจรํ
อารพฺภ อารมฺมณํ กตฺวา ภวนฺตเร ปฏิสนฺธิ โหตีติ โยชนา ฯ

มร...สตฺตสฺสาติ อุปฏฺฐิตาติ ปเท สมฺปทา ฯ มรณสฺส
อาสนฺโน มรณาสนฺโน มรณาสนฺโน จ โส สตฺโต จาติ
มรณาสนฺนสตฺโต ฯ ยโถ...จรนฺติ อารพฺภาติ ปเท กมฺมํ ฯ
อุปฏฺฐาตีติ อุปฏฺฐิโต โย โคจโร ฯ อนุรูเปน อุปฏฺฐิโต

ยโถปฏฺฐิโต ยโถปฏฺฐิโต จ โส โคจโร จาติ ยโถปฏฺฐิต-
โคจโร ฯ ฉทฺวาเรสูติ อุปฏฺฐิตาติ ปเท อาธาโร ฯ ฉ จ
ตานิ ทฺวารานิ จาติ ฉทฺวารานิ ฯ ตนฺติ ยโถ...จรนฺติ ปทสฺส
วิเสสนํ ฯ อารพฺภาติ โหตีติ ปเท สมานกาลกิริยา ฯ ปฏิสนฺธีติ
โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ ภวนฺตเรติ โหตีติ ปเท อาธาโร ฯ ภโว
จ โส อนฺตโร อญฺโญ จาติ ภวนฺตโร ฯ

[๒๒๖] ปจฺจุปฺปนฺนนฺติอาทิวจนสฺส ผลํ ญาเปนฺโต อาห
ปจฺจุตฺยาทึ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนนฺติอาทินา วจเนน อนา...นิวาเรติ
อาจริโย ฯ

ปจฺจุ...ทินาติ นิวาเรตีติ ปเท กรณํ ฯ อนาคตสฺสาติ
ภาวนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปฏิ...ภาวนฺติ นิวาเรตีติ ปเท กมฺมํ ฯ
ปฏิสนฺธิยา โคจโร ปฏิสนฺธิโคจโร ปฏิสนฺธิโคจรสฺส ภาโว
ปฏิสนธิโคจรภาโว ฯ

[๒๒๗] วุตฺตเมวตฺถํ พฺยติเรเกน ทฬฺหํ กโรนฺโต นหีติ-
อาทิมาห ฯ หิ สจฺจํ ตํ อนาคตํ อตี...ตานิ วิย อนุภูตํ น
โหติ ตํ อนาคตํ ปจฺจุ...มิตฺตานิ วิย อาปาถํ อาคตญฺจ
นาปิ โหตีติ โยชนา ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ตนฺติ โหตีติ ปเท
กตฺตา ฯ อตี...ตานีติ อุปมา ฯ กมฺมญฺจ กมฺมนิมิตฺตญฺจ
กมฺมกมฺมนิมิตฺตานิ ฯ อตีตานิ กมฺมกมฺมนิมิตฺตานิ อตีต...

มิตฺตานิ ฯ วิยสทฺโท อุปมาโชตโก ฯ อนุภูยิตฺถาติ อนุภูตํ ยํ อารมฺมณํ ปุคฺคเลน อนุภูยิตฺถ อิติ ตํ อารมฺมณํ อนุภูตํ ฯ อนุภูตนฺติ ตนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ นาปีติ ปฏิเสโธ ฯ อปิสทฺโท วุตฺตปฏิเสธํ อเปกฺขติ ฯ ปจฺจุ...ตานีติ อุปมา ฯ กมฺม-นิมิตฺตญฺจ คตินิมิตฺตญฺจ กมฺม...มิตฺตานิ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนานิ กมฺม-นิมิตฺตคตินิมิตฺตานิ ปจฺจุ...มิตฺตานิ ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ อาปาถนฺติ อาคตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ อาคตนฺติ ตนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จสทฺโท น เกวลํ อนุภูตํ น โหตีติ ญาเปติ ฯ อริยวํเสน ปน อปีติ วุตฺตตฺตาติ[๑] อาปาถมาคตญฺจาติ จคหณํ น วตฺตพฺพนฺติ วุตฺตํ ฯ ตํ อชานนภาเวน วุตฺตํ ฯ อิติสทฺโท สมาปนโน ฯ

[๒๒๘] กึ กมฺมาทีนํ สรูปนฺติ ปุจฺฉํ สนฺธายาห กมฺมา-ตฺยาทึ ฯ กมฺม...วกฺขติ อาจริโย ฯ

กมฺม...ตาทีนนฺติ สรูปนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ กมฺมกมฺม-นิมิตฺตํ อาทิ ยสฺส คตินิมิตฺตสฺส ตํ กมฺม...มิตฺตาทิ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ สรูปนฺติ วกฺขตีติ ปเท กมฺมํ ฯ สนฺโต สํวิชฺชมาโน รูปํ สภาโว สรูโป ฯ สยเมวาติ วกฺขตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท อตฺตโน วกฺขนวารํ นิวาเรติ ฯ

[๒๒๙] เตสูติ ปเท ตสทฺโท จกฺขุวิญฺญาณาทีนีติ นิทฺธารณิยสฺส ทสฺสนโต วิญฺญาณาเนว ปรามสตีติ ญาเปนฺโต อาห เตสูตฺยาทึ ฯ เตสูติ ฉปนํ ฯ

๑. อิติสทฺโท อติเรโกติ มญฺเญ ฯ

รูปา...เนสูติ วิญฺญาเณสูติ นิทฺธารณํ ฯ รูปํ อาทิ เยสํ สทฺทาทีนํ ตานิ รูปาทีนิ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ อาทิ เยสํ อนาคตาทีนํ ตานิ ปจฺจุปฺปนฺนาทีนิ ฯ กมฺมํ อาทิ เยสํ กมฺมนิมิตฺตาทีนํ ตานิ กมฺมาทีนิ ฯ รูปาทีนิ จ ปจฺจุปฺปนฺนาทีนิ จ กมฺมาทีนิ จ รูปาทิ...กมฺมาทีนิ ฯ รูปาทิปจฺจุปฺปนฺนาทิกมฺมาทีนิ อาลมฺพนานิ เยสํ วิญฺญาณานํ ตานิ รูปาทิ...อาลมฺพนานิ ฯ ตตฺถ รูปาทิ-อาลมฺพเนสูติ วจนํ ตตฺถ จกฺขุทฺวาริกจิตฺตานํ...ปนฺนาเยวาติ วจนํ สนฺธาย ปกฺขิตฺตํ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนาทิอาลมฺพเนสูติ อิทํ มโนทฺวาริก...โหตีติ วจนํ สนฺธาย ปกฺขิตฺตํ ฯ กมฺมาทิอาลมฺพเนสูติ อิทํ ทฺวารวินิ...โหตีติ สนฺธาย ปกฺขิตฺตํ ฯ

[๒๓๐] รูปาทิเอเอกกาลมฺพนาเนวาติ เอตฺถ สมาสกรณํ ญาเปนฺโต อาห รูปาทีสูติอาทึ ฯ เอเตสํ จิตฺตานํ อาลมฺพนํ รูปาทีสุ เอเกกํ อิติ ตสฺมา ตานิ จิตฺตานิ รูปาทิ...นานิ ฯ

รูปาทีสูติ นิทฺธารณํ ฯ เอเกกนฺติ อาลมฺพนนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อาลมฺพนนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอเตสนฺติ อาลมฺพนนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เอกเทสภินฺนาธิกรณติปทพหุพฺพิหิ ฯ รูปาทิ เอเกกํ อาลมฺพนํ เอเตสนฺติ ตุลฺยาธิกรณพหุพฺพิหิ น กาตพฺโพ-ตฺยาธิปฺปาโย ฯ เอตสฺส จิตฺตสฺส อาลมฺพนํ ปญฺจวิธมฺปิ รูปาทิกํ อิติ เอตํ จิตฺตํ รูปา...พนํ ฯ รูปาทิปญฺจอาลมฺพนเมตสฺสาติ วิคฺคโห กาตพฺโพ ฯ กสทฺโท วิธสทฺโท จ กิมตฺถํ ปกฺขิตฺโตติ

ปุจฺฉา ฯ กฺวจิ สมาสนฺตาทินา กปจฺจโย รูปาทิสทฺทสฺส เอวนฺติตํ วิญฺญาปนตฺถํ สมาสนฺเต กโต ฯ วิธสทฺโท จ ปญฺจปทสฺส พหุ วจนนฺตตฺตา ปกฺขิตฺโต ฯ อปิสทฺโท อวยวํ อเปกฺขติ ฯ

[๒๓๑] เสสานีติ ปทสฺส อปาทานํ สรูปญฺเจว หสนจิตฺตนฺติ ปทํ อเปกฺขิตฺวา เสสานีติ ปทสฺส อปาทานภูตํ กิริยาจิตฺตํ โกจิ คณฺเหยฺย ตนฺติวตฺตนญฺจ ญาเปนฺโต อาห เสสานิตฺยาทึ ฯ เสสานีติ จปนํ ฯ

ทฺวิปญฺจ...เนหีติ อวเสสานีติ ปเท อปาทานํ ฯ อว... ทสาติ ปททฺวยํ กามา...กานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๒๓๒] สพฺพถาติ ปทสฺส อตฺถญฺเจว ปาจเสสญฺจ กามา... เนวาติ อตฺถญฺจ ญาเปนฺโต อาห สพฺพถาตฺยาทึ ฯ สพฺพ... นานีติ จปนํ ฯ สพฺเพน...นิปิ จิตฺตานิ เอกนฺต...จรานิ ฯ

สพฺเพนปีติ ฉทฺวา...เรนาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ฉทฺวา... เรนาติ นิพฺพตฺตานีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ นิพฺพตฺตานิปิ...จรานีติ ปททฺวยํ จิตฺตานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

ฉ จ ตานิ ทฺวารานิ จาติ ฉทฺวารานิ ฉทฺวาเรสุ ปวตฺตานิ จิตฺตานิ ฉทฺวาริกานิ ฉทฺวาเรหิ วินิมุตฺตานิ ฉทฺวารวินิมุตฺตานิ ฯ ฉ อารมฺมณานิ เยสํ จิตฺตานํ ตานิ ฉฬารมฺมณานิ ฯ ฉทฺวาริ- กานิ จ ฉฬารมฺมณานิ จ ฉทฺวาริก...รมฺมณานิ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ฉทฺวาริกฉทฺวารวินิมุตฺตฉฬารมฺมณานํ วโส

ฉทฺวาริก...วโส ฯ ปวตฺตนฺตีติ ปวตฺตานิ ยานิ จิตฺตานิ ฉทฺวาริกฉทฺวารวินิมุตฺตฉฬารมฺมณวเสน ปวตฺตานิ ฉทฺวาริก... ปวตฺตานิ ฯ อากรณํ เภทนํ อากาโร ฉทฺวาริกฉทฺวารวินิมุตฺต-ฉฬารมฺมณวสปฺปวตฺตานํ อากาโร ฉทฺวาริก...อากาโร ฯ นิพฺพตฺตนฺตีติ นิพฺพตฺตานิ ยานิ จิตฺตานิ ฯ ปีสทฺโท สมฺภาวนตฺโถ ฯ ภวนํ ภาโว อตฺตโน ภาโว สภาโว อตฺตโน ปกติ ฯ เอกนฺตํ กามาวจรํ สภาโว เยสํ ตานิ เอกนฺตกามาวจรสภาวานิ เยสํ อารมฺมณานํ สภาโว กามาวจรํ กามาวจรภูโต เอกนฺตํ ตานิ อารมฺมณานิ เอกนฺต...สภาวานิ ฯ เอกนฺตสทฺโท อเนกนฺตํ นิวตฺเตติ ฯ สภาวสทฺโท ภูมึ นิวตฺเตติ ฯ ฉ จ ตานิ อารมฺมณานิ จาติ ฉฬารมฺมณานิ เอกนฺตกามาวจรสภาวานิ จ ตานิ ฉฬารมฺมณานิ จาติ เอกนฺต...รมฺมณานิ เอกนฺตกามาวจร-สภาวฉฬารมฺมณานิ โคจรานิ เยสํ จิตฺตานํ ตานิ เอกนฺต... โคจรานิ ฯ

[๒๓๓] ตเมวตฺถํ ปากฏํ วิภาเวนฺโต อาห เอตฺถ หิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ เอตฺถ เอกาทสกามาวจรวิปากหสนจิตฺเตสุ วิปากานิ ตาว ปชฺฌํ สนฺตี...ปวตฺตนฺติ ฯ

เอตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ หิสทฺโท วิตฺถารโชตโก ฯ วิปากานีติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ ตาวาติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ สนฺตี...เสนาติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ

สนฺตีรณํ อาทิ ยสฺส กิจฺจสฺส ตํ สนฺตีรณาทิ ฯ อาทิสทฺเทน ตทาลมฺพนสฺส คหณํ ฯ สนฺตีรณาทิโน วโส สนฺตี...วโส ฯ รูปา...พเนติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ รูปํ อาทิ เยสํ อารมฺมณานํ ตานิ รูปาทีนิ ฯ ปญฺจ จ ตานิ อาลมฺพนานิ จาติ ปญฺจาลมฺพนานิ ฯ รูปาทีนิ จ ตานิ ปญฺจาลมฺพนานิ จาติ รูปา...นานิ ฯ ปฏิ...เสนาติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปฏิสนฺธิ อาทิ เยสํ กิจฺจานํ ตานิ ปฏิสนฺธาทีนิ ฯ อาทิสทฺเทน ภวงฺคตทาลมฺพนจุตีนํ คหณํ ฯ ปฏิสนฺธาทีนํ วโส ปฏิ...วโส ฯ อริยวํเสน น ปน ตทาลมฺพนวเสนาติ วตฺตพฺพนฺติ วุตฺตํ ฯ วิรุทฺธํ ฯ กสฺมา ฯ อาทิสทฺททฺวเยน ตทาลมฺพนสฺส คหิตตฺตา ฯ ฉ อารมฺมณานิ ฉฬารมฺมณํ สมาหารทิคุ ฯ ฉฬารมฺมณํ อิติ สงฺขาตํ ฉฬา...ขาตํ ฯ ฉฬา...เตติ กามา...เยวาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ กามา...เยวาติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ กามาวจนํ อาลมฺพนํ กามาวจราลมฺพนํ ฯ เอวสทฺโท รูปารูปาวจรโลกุตฺตราลมฺพนานิ นิวตฺเตติ ฯ

[๒๓๔] หสนจิตฺตสฺส อารมฺมเณสุ ปวตฺตการํ ญาเปนฺโต อาห หสนจิตฺตมฺปีติอาทึ ฯ หสนจิตฺตมฺปิ ฉสุ อารมฺมเณสุ ปวตฺตตีติ โยชนา ฯ ปธานสารุปฺปปฏฺฐานํ วิริยกรณสฺส อนุจฺฉวิกฏฺฐานํ ทิสฺวา ตุสฺสนฺตสฺส ขีณาสวสฺส รูปารมฺมเณ หสนจิตฺตํ ปวตฺตติ ภณฺฑ...สทฺทารมฺมเณ ปวตฺตติ คนฺธา...รมฺมเณ ปวตฺตติ

รส...รมฺมเณ ปวตฺตติ อภิ...รมฺมเณ ปวตฺตติ ปุพฺเพ... ตุสฺสนฺตสฺส ขีณาสวสฺส ธมฺมารมฺมเณ หสนจิตฺตํ ปวตฺตตีติ สมฺพนฺโธ ฯ

หส...ตมฺปีติ ปวตฺตตีติ ปเท กตฺตา ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ เอกาทส วิปากานิ ฉสุ อารมฺมเณสุ ปวตฺตนฺตีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ ปทหนฺติ กมฺมฏฺฐานํ กโรนฺติ เอเตน ธมฺมชาเตน โยคิโนติ ปธานํ วิริยํ ฯ ปปุพฺโพ ธา กรเณ กตฺตุ...สุ จ ฯ ปธานสฺส สารุปฺปํ อนุรูปํ ปธานสารุปฺปํ ปธานสารุปฺปญฺจ ตํ ฐานญฺจาติ ปธา...ฐานํ ฯ วิริยกรณสฺส อนุรูปฏฺฐานนฺตฺยตฺโถ ฯ ปธา...ฐานนฺติ ทิสฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ ทิสฺวาติ ตุสฺสนฺตสฺสาติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ตุสฺสนฺตสฺสาติ ปวตฺตตีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ ตุสฺสตีติ ตุสฺสนฺโต โย อรหา ตุสฺสติ อิติ โส อรหา ตุสฺสนฺโต ฯ ตุส ปีติมฺหิ วตฺตมาเน มานนฺตา ฯ รูปารมฺมเณติ ปวตฺตตีติ ปเท อาธาโร ฯ ภรุฑ...ฐาเนติ สุตฺวาติ ปเท อาธาโร ฯ มหาสทฺทนฺติ สุตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ สุตฺวาติ ตุสฺสนฺตสฺสาติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ เอวรูปาติ โลลุปฺปตณฺหาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ โลลุปฺปตณฺหาติ ปหีนาติ ปเท กมฺมํ ฯ เมติ ปหีนาติ ปเท กตฺตา ฯ ปหีนาติ กมฺมวาจกํ ฯ อิตีติ ตุสฺสนฺตาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ ตุสฺสนฺตสฺสาติ ปวตฺตตีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ สทฺทารมฺมเณติ ปวตฺตตีติ ปเท อาธาโร ฯ ภณฺเฑนฺติ เอเตนาติ ภณฺฑํ

ชนา เอเตน ธเนน ภณฺเฑนฺติ กลหํ กโรนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ
ธนํ ภณฺฑํ ฯ ภทิ ภณฺฑตฺเถ กฑฺยาทีหิโก กฺวจิ ธาตูติ-
อาทินา กโลโป นิคฺคหิตาคโม จ วคฺคนฺตํ ฯ ภาชิยติ
เอตฺถาติ ภาชนํ ธนํ ชเนน เอตฺถ ฐาเน ภาชิยติ อิติ ตสฺมา
ตํ ฐานํ ภาชนํ ฯ ภณฺฑสฺส ภาชนํ ภณฺฑภาชนํ ฯ ติฏฺฐติ
เอตฺถาติ ฐานํ ธนํ เอตฺถ เทเส ติฏฺฐติ อิติ โส เทโส
ฐานํ ฯ ภณฺฑภาชนญฺจ ตํ ฐานญฺจาติ ภณฺฑภาชนฏฺฐานํ ฯ
มหนฺโต จ โส สทฺโท จาติ มหาสทฺโท ฯ เอวํ ภรฺฑคิชฺฌนํ
รูปํ สภาโว ยสฺสา ตณฺหาย สา เอวรูปา ฯ ลุพฺภตีติ ลุปฺปา
ยา ตณฺหา อารมฺมเณ ลุพฺภติ คิชฺฌติ อิติ ตสฺมา สา
ตณฺหา ลุปฺปา ฯ ลุภ คิทฺธิยํ สพฺพโต...วาติ อ กฺวจิ
ธาตูติอาทินา ภสฺส โป กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํ เทฺวภาโวติ
ลุสทฺทสฺส ทฺวิตฺตํ เตสุ วุฑฺฒีติอาทินา อุสฺโส ปุน อา ฯ
โลลุปฺปาติ อตีเต ฉ ตณฺหา ฯ โลลุปฺปา จ สา ตณฺหา จาติ
โลลุปฺปตณฺหา ฯ คนฺธาทีหีติ ปูชนาติ ปเท กรณํ ฯ เจติ...
กาเลติ ตุสฺสนฺตาติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ ตุสฺสนฺตสฺสาติ ปวตฺตตีติ
ปเท สมฺปทานํ ฯ คนฺธารมฺมเณติ ปวตฺตตีติ ปเท อาธาโร ฯ
คนฺโธ อาทิ เยสํ มาลาทีนํ เต คนฺธาทโย ฯ จยิตพฺพนฺติ เจติยํ
ยํ ฐานํ ชเนน อิฏฺฐกาทีหิ จยิตพฺพํ อิติ ตสฺมา ตํ ฐานํ
เจติยํ ฯ จิต จยเน° ณฺโย จ อสํ...เต ยถาคมมิกาโร ฯ

๑. จิ จยเนติ ภวิตพฺพํ ฯ อญฺญตฺถ ปน ตาทิโสว ฯ

เจติยสฺส ปูชนํ เจติยปูชนํ เจติยปูชนสฺส กาโล เจติ...
กาโล ฯ รสสมฺปนฺนนฺติ ปิณฺฑปาตนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ
ปิณฺฑาปาตนฺติ ภาเชตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ สพฺร...รีหีติ ภุญฺชนาติ
ปเท สหโยคตติยา ฯ ภาเชตฺวาติ ภุญฺชนาติ ปเท ปุพฺพกาล-
กิริยา ฯ ปริ...กาเลติ ตุสฺสนฺตาติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ
ตุสฺสนฺตสฺสาติ ปวตฺตตีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ รสารมฺมเณติ ปวตฺตตีติ
ปเท อาธาโร ฯ รเสน สมฺปนฺโน รสสมฺปนฺโน ฯ พฺรหฺมํ
สมานํ จรนฺตีติ สพฺรหฺมจาริโน เย ภิกฺขู ฯ สสทฺโท สมาน-
วาจโก ฯ ตสฺสี...วี จาติ จสทฺเทน ณี ฯ อภิ...กาเลติ
ตุสฺสนฺตาติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ ตุสฺสนฺตสฺสาติ ปวตฺตตีติ ปเท
สมฺปทานํ ฯ โผฏฺฐ...มเณติ ปวตฺตตีติ ปเท อาธาโร ฯ
ปุพฺเพ...ทีหีติ คหิตาติ ปเท กรณํ ฯ คหิ...ธมฺมนฺติ อารพฺภาติ
ปเท กมฺมํ ฯ อารพฺภาติ ตุสฺสนฺตาติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ
ตุสฺสนฺตสฺสาติ ปวตฺตตีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ ธมฺมารมฺมเณติ
ปวตฺตตีติ ปเท อาธาโร ฯ อิติ เอวนฺติ ปวตฺตตีติ ปเท
นิทสฺสนํ ฯ ปริ...ฉสูติ ปททฺวยํ อารมฺมเณสูติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ
อารมฺมเณสูติ ปวตฺตตีติ ปเท อาธาโร ฯ สมาจรณํ สมาจาโร
อภิ อุตฺตโม สมาจาโร อภิสมาจาโร อภิสมาจาเร อุตฺตม-
สมาจาเร ภวํ อภิสมาจาริกํ ฯ ตมธิเตตฺยาทินา ณิโก ฯ วตฺติ-
ตพฺพนฺติ วตฺตํ ยํ ปฏิปชฺชนํ ปุคฺคเลหิ วตฺติตพฺพํ ปวตฺเตตพฺพํ

สมาทยิตพฺพญฺจ อิติ ตสฺมา ตํ ปฏิปชฺชนํ วตฺตํ จีวรปารุ-
ปนาทิวตฺตํ ฯ ตญฺหิ กาเย ผุสนโต โผฏฺฐพฺพารมฺมเณ สงฺคหณํ
คจฺฉติ ฯ วตฺ วตฺตเน ฯ วตฺตนํ นาม ปวตฺตนํ สมาทานญฺจ ฯ
ฉทาทีหิ ตตฺรณ ฯ อภิสมาจาริกญฺจ ตํ วตฺตญฺจาติ อภิ...
วตฺตํ อภิสมาจาริกวตฺตสฺส ปริปูรณํ อภิ...รณํ อภิสมา...
ณสฺส กาโล อภิ...กาโล ฯ ปุพฺเพ นิวุตฺโถติ ปุพฺเพนิวาโส
โย ขนฺธาทิ ปุคฺคเลน ปุพฺเพ ปุพฺเพชาติยํ นิวุตฺโถ นิวาสิโต อิติ
ตสฺมา โส ขนฺธาทิ ปุพฺเพนิวาโส ฯ กมฺมสาธนํ ฯ วส นิวาเส
วิสรุชปทาทิโต ณ ฯ อลุตฺตสมาโส ฯ ปุพฺเพนิวาเส ปวตฺตํ ญาณํ
ปุพฺเพนิวาสญาณํ ปุพฺเพนิวาสญาณํ อาทิ เยสํ ญาณานํ ตานิ
ปุพฺเพนิวาสญาณาทีนิ ฯ อาทิสทฺเทน อตีตนิวาสญาณาทีนํ คหณํ ฯ
คหิโต จ โส กามาวจรธมฺโม จาติ คหิ...ธมฺโม ฯ ปริตฺต-
ธมฺเมสุ ปริยาปนฺนา ปริ...ปนฺนา ฯ เอวสทฺโท มหคฺคตโลกุตฺตร-
ปญฺญตฺติธมฺมปริยาปนฺเน นิวตฺเตติ ฯ

[๒๓๕] อกุสลานิ เจวาติอาทิวจนสฺส อนุสนฺธึ ญาเปนฺโต
อาห ทฺวาทสาตฺยาทึ ฯ ทฺวาทสากุสล...น สกฺโกนฺติ อิติ
ตสฺมา นว...ปวตฺตนฺติ อิติ มนสิกตฺวา อกุ...อาทิวจนํ อาห
อาจริโย ฯ

ทฺวาทส จ ตานิ อกุสลานิ จาติ ทฺวาทสากุสลานิ ฯ
ญาณวิปฺปยุตฺตานิ จ ตานิ ชวนานิ จาติ ญาณ...วนานิ

อฏฺฐ จ ตานิ ญาณวิปฺปุตฺตชวนานิ จาติ อฏฺฐ...วนานิ ฯ ทฺวาทสากุสลานิ จ อฏฺฐญาณวิปฺปยุตฺตชวนานิ จ ทฺวาทส...นานิ ทฺวาทสา...ชวนานํ วโส สมฺพชฺฌนํ ทฺวาท...วโส ฯ ชฑนฺติ อปฺปานุภาวํ คจฺฉนฺตีติ ชฑานิ ยานิ ชวนจิตฺตานิ อปฺปานุภาวํ ชฑนฺติ คจฺฉนฺติ อิติ ตสฺมา ตานิ ชวนจิตฺตานิ ชฑานิ ฯ ชฑ คติยํ สพฺพ...วาติ อ ฯ ชฑานํ ภาโว ชฑภาโว ฯ นว วิธา ปการา เยสํ นววิธา นววิธา จ เต โลกุตฺตรธมฺมา จาติ นว...ธมฺมา ฯ ติสฺโส ภูมิโย เยสํ อารมฺมณานํ ตานิ เตภูมิกานิ ฯ เตสุ วุฑฺฒีติ อาทินา อิสฺเส กฺวจิ สมาสาทินา สมาสนฺเต โก ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ

ทฺวาท...วเสนาติ วีสตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ วีสตีติ จิตฺตานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จิตฺตานีติ สกฺโกนฺติ ปวตฺตนฺตีติ ปททฺวเย กตฺตา ฯ อตฺตโนติ ภาวาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ชฑภาวโตติ น สกฺโกนฺตีติ ปเท เหตุ ฯ โลกุ...ธมฺมนฺติ อารพฺภาติ ปเท กมฺมํ ฯ อารพฺภาติ ปวตฺติตุนฺติ ปเท วิเสสนํ ฯ ปวตฺติตุนฺติ น สกฺโกนฺตีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ อิตีติ วชฺชิตฺวาติ ปเท เหตุ ฯ นว...ธมฺเมติ วชฺชิตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ วชฺชิตฺวาติ อารพฺภาติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ เตภู...ณตฺติญฺจาติ ปททฺวยํ อารพฺภาติ ปเท กมฺมํ ฯ อารพฺภาติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท สมาน-

กาลกิริยา ฯ อิตีติ กตฺวาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ อกุ...อาทินฺตํ อาหาติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๒๓๖] วีสติจิตฺตานํ เตภูมิกปญฺญตฺติสฺส ปวตฺตึ ญาเปนฺโต อาห อิเมสุ หีติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ อิเมสุ วีสติจิตฺเตสุ อกุสลโต...ปญฺญตฺตารมฺมณา อิติ สนฺนิฏฺฐานํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ

ปรโต อามสิยเต ปรามสนํ ภาวสาธนํ ฯ อสฺสาทิยเต อสฺสาทนํ จ อภินนฺทิยเต อภินนฺทนํ ภาวสาธนํ ฯ ปรามสนญฺจ อสฺสาทนญฺจ อภินนฺทนญฺจ ปรา...ทนานิ ปรามสน...นานํ กาโล ปรา...กาโล ฯ กามาวจรํ อารมฺมณํ เยสํ จิตฺตุปฺปาทานํ เต กามาวจรารมฺมณา ฯ

อิเมสูติ นิทฺธารณํ ฯ หิสทฺโท ปากฏตโร ฯ อกุสลโตติ จตฺตาโรติ ปเท อปาทานํ ฯ จตฺตาโรติ ทิฏฺฐิ...ปาทาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ทิฏฺฐิ...ปาทาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปริตฺธมฺเมติ อารพฺภาติ ปเท กมฺมํ ฯ อารพฺภาติ ปรา...นนฺทนาติ ปเท สมานกาโล ฯ ปรา...กาเลติ กามา...พนาติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ กามา...พนาติ ทิฏฺฐิ...ปาทาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เตเน...เรนาติ ปรามสน-อสฺสาทนาภินนฺทนากาเรเนว ฯ เอวสทฺโท อญฺญาการํ นิวตฺเตติ ฯ เตเน...เรนาติ อารพฺภาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ สตฺตวีสตีติ มห...ธมฺเมติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ มห...ธมฺเมติ อารพฺภาติ ปเท กมฺมํ ฯ อารพฺภาติ ปวตฺติยนฺติ ปเท สมานกาลกิริยา ฯ ปวตฺติยนฺติ มห...

มณาติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ มห...มณาติ ทิฏฺจิ...ปาทาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ มหคฺคตํ อารมฺมณํ เยสํ เต มหคฺคตารมฺมณา ฯ สมฺมติธมฺเมติ อารพฺภาติ ปเท กมฺมํ ฯ อารพฺภาติ ปวตฺติยนฺติ ปเท สมานกาโล ฯ ปวตฺติยนฺติ ปญฺญ...ลมฺพนาติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ ปญฺญ...ลมฺพนาติ ทิฏฺจิสมฺป...ปาทาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปญฺญตฺติ อาลมฺพนํ เยสํ เต ปญฺญตฺตาลมฺพนา ฯ ทิฏฺจิ...ปาทาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อปิสทฺโท ทิฏฺจิสมฺปยุตฺตจิตฺตุปาเท อเปกฺขติ ฯ เตเยว ธมฺเมติ กามาวจรมหคฺคตสมฺมติธมฺเม ฯ เอวสทฺโท โลกุตฺตรํ นิวตฺเตติ ฯ เตยาวาติ ธมฺเมติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ธมฺเมติ อารพฺภาติ ปเท กมฺมํ ฯ อารพฺภาติ อสฺสาทนา-ภินนฺทนาติ ปเท สมานกาโล ฯ เกวลนฺติ ปรามสเนน อสมฺมิสฺสํ ฯ เกวลนฺติ อสฺสา...วเสนาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ อสฺสา...เสนาติ ปวตฺติยนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อสฺสาทนญฺจ อภินนฺทนญฺจ อสฺสาทนาภินนฺทนํ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส อสฺสาทนาภิ-นนฺทนสฺส วโส อสฺสา...วโส ฯ ปวตฺติยํ ปริตฺตมหคฺคตปญฺญตฺตา-รมฺมณาติ โยชนา ฯ ปวตฺติยนฺติ ปริ...รมฺมณาติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ ปริ...รมฺมณาติ ทิฏฺจิ...ปาทาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปฏิ...ยุตฺตาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ จสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ทุสฺส... เสนาติ ปวตฺติยนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ทุสฺสนญฺจ วิปฺปฏิ-สาโร จ ทุสฺสนวิปฺปฏิสาโร ทุสฺสนวิปฺปฏิสารสฺส วโส ทุสฺส...

วโส ฯ วิจิ...คโตติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อนิ...เสนาติ ปวตฺติยนฺติ
ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ นิฏฺจํ อคมนํ อนิฏฺจงฺคมนํ อยุตฺตตฺถ-
สมาโส ฯ มชฺเฌ พินฺทาคโม ฯ อุทฺธ...คโตติ ลิงฺคตฺโถ ฯ
วิกฺขิ...เสนาติ ปททฺวยํ ปวตฺติยนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํฯ
วิกฺขิปนสฺส วโส วิกฺขิปนวโส ฯ อวูปสมสฺส วโส อวู...วโส ฯ
จสทฺโท วิกฺขิ...เสน จ อวู...เสน จาติ โยเชตพฺโพ ฯ
ปวตฺติยนฺติ ปริ...รมฺมณาติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ ปริตฺต...
รมฺมณาติ ปทํ ทิฏฺจิ...ปาทาปิ ปฏิ...ยุตฺตา วิจิ...คโต
อุทฺธ...คโตติ จตุปฺปทสฺส วิเสสนํ ฯ อยํ สงฺขฺยา องฺคาสิต-
สงฺขฺยา นาม ฯ ปริตฺตญฺจ มหคฺคตญฺจ ปณฺณตฺติ จ ปริตฺต-
มหคฺคตปณฺณตฺติ ปริตฺต...ปณฺณตฺติ อารมฺมณํ เยสํ เต
ปริ...รมฺมณา ฯ กุสลโตติ จตฺตาโรติ ปเท อปาทานํ ฯ
จตฺตาโรติ วิเสสนํ ฯ กิริยโตติ จตฺตาโรติ ปเท อปาทานํ ฯ
อิตีติ อฏฺจาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ อฏฺจาติ ญาณวิ...ปาทาตํ
ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ญาณ...ปาทาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เสข...สฺวานนฺตํ
ทาน...ทีสูติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เสโข จ ปุถุชฺชโน จ ขีณาสโว
จ เสข...สวา ฯ อส...ทีสูติ ปวตฺตาติ ปเท อาธาโร ฯ
ธมฺมสฺส สวนํ ธมฺมสฺสวนํ ฯ ทานญฺจ ปจฺจเวกฺขณญฺจ
ธมฺมสฺสวนญฺจ ทานปจฺจเวกฺขณธมฺมสฺสวนํ ฯ อสกฺกจฺจญฺจ ตํ
ทานปจฺจเวกฺขณธมฺมสฺสวนญฺจาติ อสกฺกจฺจ...สวนํ อสกฺกจฺจ...วนํ

อาทิ เยสํ อสกฺกจฺจสงฺขารสมฺมสนวตฺตกรณาทีนํ ตานิ อสกฺกจฺจ-
ทาน...สวนาทีนิ ฯ ปริตฺตธมฺเมติ อารพฺภาติ ปเท กมฺมํ ฯ
อารพฺภาติ ปวตฺตาติ ปเท สมานกาลกิริยา ฯ ปวตฺตกาเลติ
กามา...ลมฺพนาติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺตํ
ภาวสาธนํ ฯ ปวตฺตสฺส กาโล ปวตฺตกาโล ฯ กามา...ลมฺพนาติ
ญาณ...ปาทาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ กามาวจรํ อาลมฺพนํ เยสํ
เต กามา...ลมฺพนา ฯ อติ...กาเลติ มห...รมฺมณาติ ปเท
กาลสตฺตมี ฯ อติเรกํ ปคุณํ อติปคุณํ กมฺมธารโย ฯ
อติปคุณญฺจ ตํ ฌานญฺจาติ อติ...ฌานํ ฯ ปจฺจเวกฺขิยเต
ปจฺจเวกฺขณํ ฯ อติปคุณชฺฌานสฺส ปจฺจเวกฺขณํ อติ...เวกฺขณํ
อติปคุณชฺฌานปจฺจเวกฺขณสฺส กาโล อติ...กาโล ฯ มห...
รมฺมณาติ ญาณ...ปาทาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ มหคฺคตํ
อารมฺมณํ เยสํ ญาณวิปฺปยุตฺตจิตฺตุปฺปาทานํ เต มหคฺคตา-
รมฺมณา ฯ กสิ..ทีสูติ ปริกมฺมาติ ปเท อาธาโร ฯ ปริ..
กาเลติ ปญฺญ...รมฺมณาติ ปเท กาลสตฺตมี ฯ ปญฺญ...
รมฺมณาติ ญาณ...ปาทาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิตีติ สนฺนิฏฺ-
ฐานนฺติ ปทสฺส สรูปํ ฯ กสิณํ เอว นิมิตฺตํ กสิ...มิตฺตํ
กสิณนิมิตฺตํ อาทิ เยสํ นิมิตฺตานํ ตานิ กสิณนิมิตฺตาทีนิ ฯ
อาทิสทฺเทน อานาปานอสุภนิมิตฺตานํ คหณํ ฯ กโรตีติ กมฺมํ
ยา ภาวนา อุปริภาวนํ กโรติ นิปฺผาเทติ อิติ ตสฺมา สา

ภาวนา กมฺมํ ฯ อุปริภาวนา อาทิภูตํ กมฺมํ ปริกมฺมํ ปริกมฺมํ อาทิ ยสฺส อุปจารสฺส โส ปริกมฺมาทิ ปริกมฺมาทิโน อุปฺปชฺชนกาโล ปริกมฺมาทิกาโล ฯ ปญฺญตฺติ อารมฺมณํ เยสํ จิตฺตุปฺปาทานํ เต ปญฺญตฺตารมฺมณา ฯ

[๒๓๗] ญาณสมฺปยุตฺตกามาวจรกุสลานิ เจว อภิญฺญากุสลญฺจาติ อิมานิ ปญฺจ จิตฺตานิ กสฺมา อรหตฺตมคฺคผลํ วชฺเชนฺติ อารมฺมณํ น กโรนฺตีติ เหตุปุจฺฉํ สนฺธาย อรหตฺต...นานีติ ปทํ ฐเปตฺวา เสข...ตนโตติ ปเท เหตุ ปกฺขิตฺโต ฯ อิมานิ ปญฺจ จิตฺตานิ อรหตฺตมคฺคผลวชฺชิตาลมฺพนานิ กสฺมา เสข... ปวตฺตนโต อิเมสํ จิตฺตานนฺติ โยชนา ฯ

อร...นานีติ ฐปนํ ฯ วุตฺตินโย ฯ ติสฺโส สิกฺขา สิกฺขนฺตีติ เสขา เย ปุคฺคลา ฯ ปุถู พหู กิเลเส ชเนนฺตีติ ปุถุชฺชนา เย ปุคฺคลา ฯ เสขา จ ปุถุชฺชนา จ เสขปุถุชฺชนา เสขปุถุชฺชนานํ สนฺตาโน เสข...สนฺตาโน ฯ เอวสทฺโท อเสขสนฺตานํ นิวตฺเตติ ฯ ปวตฺติยเต ปวตฺตนํ ภาวสาธนํ ฯ เสขเสฺววาติ ปวตฺตนาติ ปเท อาธาโร ฯ ปวตฺตนโตติ วชฺชิตาติ ปเท ญาปกเหตุ ฯ โปฏฺฐเก ปน อรหตฺตมคฺคผลวชฺชิตสพฺพาลมฺพนานีติ วุตฺตํ ฯ ฏีกาจริเยน ปน อกฺขรทฺวยํ วชฺเชตฺวา อุทฺธริตฺวา ฐปิตํ ฯ ตํ วจนํ น วิรุชฺฌติ วุตฺตินเยน อธิปฺปายวเสน ฐปิตตฺตา ฯ

[๒๓๘] วุตฺตมตฺถํ ทฬฺหํ กโรนฺติ อาห เสขาปีติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ เสขาปิ โลกิยจิตฺตํ ฐเปตฺวา อร...น สกฺโกนฺติ อนธิคตตฺตา ตถา ปุถุชฺชนาทโย โสตปนฺนาทีนํ ปาฏิปุคฺคลิกํ จิตฺตํ ชานิตุํ น สกฺโกนฺตีติ โยชนา ฯ

เสขาติ น สกฺโกนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ อปิสทฺโท สมฺภาวนตฺโถ ฯ โส ปเคว ปุถุชฺชโนติ ญาเปติ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ฐเปตฺวาติ น สกฺโกนฺตีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ โลกิยจิตฺตนฺติ ฐเปตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ อรหโตติ มคฺคผลาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ มคฺค...ลิกนฺติ ปททฺวยํ จิตฺตนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ มคฺคผลํ อิติ สงฺขาตํ กถิตํ มคฺคผลสงฺขาตํ ฯ ปฏิ วิสุํ ภูโต ปุคฺคโล ปฏิปุคฺคโล กมฺมธารโย ฯ ปฏิปุคฺคเล ปวตฺตํ ปาฏิปุคฺคลิกํ ตมธิเตติ-อาทินา ณิโก ฯ จิตฺตนฺติ ชานิตุนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ ชานิตุนฺติ น สกฺโกนฺตีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ อน...ตตฺตาติ ฯ สกฺโกนฺตีติ ปเท เหตุ ฯ อนธิคตสฺส ภาโว อนธิคตตฺตํ ฯ ตถาสทฺโท อนธิคตตฺตาติ ปทํ อากฑฺฒติ ฯ ปุถุชฺชนาทโยติ น สกฺโกนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ เสขา อรหโต มคฺคผลํ น ชานนฺตีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ โสตา...ทีนนฺติ จิตฺตนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปุถุชฺชนโน อาทิ เยสํ เสขานํ เต ปุถุชฺชนาทโย ฯ โสตาปนฺโน อาทิ เยสํ เสขานํ เต โสตาปนฺนาทโย ฯ ปุถุชฺชโน โสตาปนฺนาทีนํ มคฺคผลจิตฺตํ น ชานาติ ฯ โสตาปนฺโน สกทาคามิ-

อนาคามีนํ มคฺคผลจิตฺตํ น ชานาติ ฯ สกทาคามิอนาคามิสฺส มคฺคผลจิตฺตํ น ชานาติตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๒๓๙] ยทิ ปุถุชฺชนาทโย โสตาปนฺนาทีนํ มคฺคผลจิตฺตํ น ชานนฺติ เอวํ สติ สพฺเพสเมว มคฺคผลานํ ปฏิกฺเขโป กตฺตพฺโพ กสฺมา อรหตฺตมคฺคผลสฺเสว ปฏิกฺเขโป กโตติ โจทนํ มนสิกตฺวา อาห เสขานนฺตฺยาทึ ฯ เสขานํ...ปวตฺติ อตฺถิ อิติ ตสฺมา อรหตฺต...เขโป อาจริเยน กโต ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ มคฺโค จ ผลญฺจ มคฺคผลํ มคฺคผลสฺส ปจฺจเวกฺขณํ มคฺค...ขณํ ฯ ปเรสํ สนฺตาโน ปรสนฺตาโน ปรสนฺตาเน คตํ ปวตฺตํ ปรสนฺตานคตํ ฯ ปรสนฺตานคตญฺจ ตํ มคฺคผลญฺจาติ ปร...ผลํ ปรสนฺตานคตํ มคฺคผลํ อารมฺมณํ เอติสฺสา อภิญฺญายาติ ปร...รมฺมณา ฯ ปริกมฺมสฺส ปวตฺตนกาโล ปริกมฺมกาโล ฯ อภิญฺญาย สมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ อภิญฺญาจิตฺตํ ฯ เอวสทฺโท กุสลชวนํ นิวตฺเตติ ฯ มคฺโค จ ผลานิ จ มคฺคผลานิ ฯ ปริจฺฉินฺทิยเต ปริจฺฉินฺทนํ ภาวสาธนํ ฯ ปริจฺฉินฺทนสฺส กาโล ปริ...กาโล ฯ จสทฺโท มคฺคผล...ขเณสุ จ ปริกมฺมกาเล จ ปริ...กาเล จาติ โยเชตพฺโพ ฯ สมา... มานนฺติ โสตาปนฺนาทินา อตฺตนา สทิสานํ เหฏฺฐิมานํ โสตาปนฺนาทีนํ เสขานํ ฯ จสทฺโท อตฺตโน อตฺตโน จ เหฏฺฐิมานญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ มคฺคผลานิ เอว ธมฺมา มคฺค...ธมฺมา ฯ

กุสลานิ ชวนานิ กุสลชวนานิ ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ ฯ อรหตฺตมคฺโค จ อรหตฺตผลญฺจ อรหตฺตมคฺคผลํ ฯ อุตฺตรปเท อรหตฺตสทฺทโลโป ฯ เอวสทฺโท เหฏฺฐิมมคฺคผลานิ นิวตฺเตติ ฯ ปฏิกฺขิปนํ ปฏิกฺเขโป ฯ เสขานนฺติ อตฺถีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ อตฺตโนติ มคฺคผลาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ มคฺค...เณสุ ปริกมฺมกาเล ปริ...กาเล จาติ ปทตฺตยํ ปวตฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ ปร...ญายาติ อภิญฺญายาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อภิญฺญายาติ ปริกมฺมาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อภิ...เนวาติ ปริจฺฉินฺทนาติ ปเท กรณํ ฯ มคฺคผลานนฺติ ปริจฺฉินฺทนาติ ปเท กมฺมํ ฯ อตฺตโน อตฺตโนติ ปททฺวยํ มคฺคผลาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สมานานนฺติ เหฏฺฐิมานนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เหฏฺฐิมานนฺติ มคฺคผลาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ มคฺค...ธมฺเมติ อารพฺภาติ ปเท กมฺมํ ฯ อารพฺภาติ ปวตฺตีติ ปเท สมานกาลกิริยา ฯ กุส...นานนฺติ ปวตฺตีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปวตฺตีติ อตฺถีติ ปเท กตฺตา ฯ อิตีติ ปฏิกฺเขโปติ ปเท เหตุ ฯ อร...ลสฺเสวาติ ปฏิกฺเขโปติ ปเท กมฺมํ ฯ ปฏิกฺเขโปติ กโตติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๒๔๐] กามาวจราทีนํ กุสลชวนานํ โคจรภาวํ ญาเปนฺโต อาห กามาวจราตฺยาทึ ฯ กามาว...โคจรภาวํ คจฺฉนฺติ ฯ

กามาวจรญฺจ มหคฺคตญฺจ ปญฺญตฺติ จ นิพฺพานญฺจ กามา...นานิ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สงฺขารานํ สมฺมสนํ

สงฺขารสมฺมสนํ ฯ กสิเณ ปวตฺตํ ปริกมฺมํ กสิณปริกมฺมํ ฯ
ทานญฺจ ปจฺจเวกฺขณญฺจ ธมฺมสฺสวนญฺจ สงฺขารสมฺมสนญฺจ
กสิณปริกมฺมญฺจ ทานปจฺจ...ปริกมฺมานิ ฯ สกฺกจฺจานิ จ ตานิ
ทานปจฺจเวกฺขณ...กมฺมานิ จาติ สกฺกจฺจทาน...กมฺมานิ ฯ
สกฺกจฺจทาน...กมฺมานิ อาทีนิ เยสํ อสุภปริกมฺมาทีนํ ตานิ
สกฺกจฺจทาน...กมฺมาทีนิ ฯ ตานิ ตานิ อารมฺมณานิ ตํตทา-
รมฺมณานิ กมฺมธารโย ฯ ปุพฺเพ พินฺทาคโม ฯ ตํตทารมฺมเณสุ
ปวตฺตา ตํตทารมฺมณิกา ฯ ตมธิเต...สุ จ ณิโก ฯ ตํตทา-
รมฺมณิกา จ ตา อภิญฺญาโย จาติ ตํตทา...อภิญฺญา ฯ
โคตฺรภู จ โวทานญฺจ โคตฺรภูโวทานํ โคตฺรภูโวทานสฺส กาโล
โคตฺรภู...กาโล ฯ ตตฺถ ปฐมมคฺคปุเรจาริกํ จิตฺตํ โคตฺรภู
นาม ฯ เสสมคฺคตฺตฺยสฺส ปุเรจาริกํ โวทานํ นาม ฯ โวทายตีติ-
โวทานํ ยํ จิตฺตํ โวทายติ สุชฺฌติ อิติ ตสฺมา ตํ จิตฺตํ
โวทานํ ฯ วิอวปุพฺโพ ทา สุทฺธิมฺหิ กตฺตุ...สุ จ ฯ ทิพฺพจกฺขุ
อาทิ เยสํ ทิพฺพโสตาทีนํ ตานิ ทิพฺพจกฺขฺวาทีนิ ฯ รูปสฺส วิชานนํ
รูปวิชานนํ รูปวิชานนํ อาทิ เยสํ สทฺทวิชานนาทีนํ ตานิ
รูปวิชานนาทีนิ รูปวิชานนาทีนํ กาโล รูป...กาโล ฯ จสทฺโท
สกฺกจฺจ...ทีสุ จ ปริ...กาเล จ โคตฺร...กาเล จาติ
โยเชตพฺโพ ฯ ภวนํ ภาโว โคจโร ภาโว โคจรภาโว ฯ

อภิ.๑๒๘

กามา...นานีติ คจฺฉนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ เสข...นานนฺติ ทาน...กมฺมาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สกฺก...ทีสุ จ ปริ...กาเล จ โคตฺร...กาเล จ รูป...กาเล จาติ จตุปฺปทํ คจฺฉนฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ ตํตทา...ฌานนฺติ ปริกมฺมาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ทิพฺพ...ทีหีติ วิชานนาติ ปเท กรณํ ฯ กุส...นานนฺติ โคจราติ ปเท สมฺปทานํ ฯ โคจรภาวนฺติ คจฺฉนฺตีติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๒๔๑] สพฺพถาปิ สพฺพาลมฺพนานีติ ปทสฺส อธิปฺปายํ ญาเปนฺโต อาห สพฺพถาปิตฺยาทึ ฯ สพฺพ...นานีติ ปทสฺส ฉ จิตฺตานิ กามา...ลมฺพนานิ อกุสลาทโย วิย ปเท...นานิ น ปน อิติ อตฺโถ ฯ

สพฺพถา...นานีติ ปทสฺสาติ อตฺโถติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ กามา...เสนาติ สพฺพถาปีติ ปทสฺส วิวรณํ ฯ กามา..เสนาติ สพฺพาลมฺพนานีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ สพฺพานิ จ จิตฺตานิ โลกุตฺตรานิ จาติ สพฺพโลกุตฺตรานิ ฯ กามาวจรานิ จ มหคฺคตานิ จ สพฺพโลกุตฺตรานิ จ ปญฺญตฺติ จ กามา...ปญฺญตฺติโย กามา...ปญฺญตฺตีนํ วโส กามา...วโส ฯ

[๒๔๒] นนุ กามาวจร...ปญฺญตฺตีติ วตฺตพฺพํ กสฺมา สพฺพโลกุตฺตราติ วจนํ วุตฺตนฺติ ปุจฺฉา ฯ สจฺจํ เหฏฺฐา อรหตฺตมคฺคผลวชฺชิตาติ วุตฺตตฺตา อิมสฺมึ โลกุตฺตราธิกาเร สพฺพสทฺโท ปกฺขิตฺโตติ ฯ อถวา ฯ อภิธมฺมฏีกากาเรน

อานนฺทาจริเยน นิพฺพานํ ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณานาคตํสญาณานํ อารมฺมณํ น โหติ อิติ ตสฺมา ตํ สพฺพสทฺโท โลกุตฺตรเยว สนฺธาย ปกฺขิตฺโต ฯ สพฺพถาปีติ สพฺพา...นานีติ ปเท ตติยา- วิเสสนํ ฯ สพฺพํ อาลมฺพนํ เยสํ จิตฺตานํ ตานิ สพฺพาลมฺพนานิ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อกุส...ทโยติ อุปมา ฯ อกุสลา อาทิ เยสํ ญาณวิปฺปยุตฺตาทีนํ เต อกุสลาทโย ฯ วิยสทฺโท อุปมาโชตโก ฯ ปเท...นานีติ จิตฺตานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิตีติ อตฺโถติ ปทสฺส สรูปํ ฯ อตฺโถติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปเทเสน อวยเวน สพฺพํ อาลมฺพนํ เยสํ จิตฺตานํ ตานิ ปเทสสพฺพาลมฺพนานิ ฯ ปเทส...นานีติ อิมินา สพฺพสทฺโท สปฺปเทสนิปฺปเทสวเสน ทุพฺพิโธ ฯ เตสุ สปฺปเทสํ สพฺพํ นิวตฺเตติ ฯ

[๒๔๓] วุตฺตวจนํ สาเธนฺโต อาห กิริยาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ กิริยา...วตฺติยํ กิญฺจิ อารมฺมณํ คโคจรํ นาม เนว อตฺถิ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ สพฺพธมฺมํ ชานาตีติ สพฺพญฺญู ภควา ฯ สพฺพญฺญุโน ภาโว สพฺพญฺญุตา ฯ สพฺพญฺญุตา เอว ญาณํ สพฺพญฺญุตญาณํ ฯ กวฺจาทิ...สุ จาติ สุตฺเตน สํโยคปเร อสติปิ มชฺเฌ รสฺเส ฯ สพฺพญฺญุตญาณํ อาทิ เยสํ ญาณานํ ตานิ สพฺพ...ญาทีนิ ฯ อาทิสทฺเทน อนาคตํสญาณปุพฺเพนิวาสญาณานํ คหณํ ฯ สพฺพญฺญุตญาณาทีนํ วโส สพฺพ...วโส ฯ

ปวตฺตนํ ปวตฺติ ฯ สพฺพญฺญุญาณาทิวเสน ปวตฺติ สพฺพ...
วตฺติ ฯ โวฏฺฐพฺพนสฺส จาติ อฏฺฐานปฺปยุตฺโต จสทฺโท สพฺพ...
วตฺติยํ จ ตํปุ...ติยญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ ปุเร จรตีติ
ปุเรจารี โวฏฺฐพฺพนํ ปุเร จรติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา ตํ
โวฏฺฐพฺพนํ ปุเรจารี ฯ จร คติยํ ตสฺสีลาทีสุ ณีตฺวาวี วาติ
จสทฺเทน ณี ฯ ปุเรจารี เอว ปุเรจาริกํ ฯ สพฺพโต โกติ สกตฺเถ
โก ฯ กฺวจา...สุ จ ฯ มชฺเฌ รสฺโส ฯ เตสํ กิริยาชวนาทีนํ
ปุเรจาริกํ ตํปุ...ริกํ ตํปุเรจาริกสฺส วโส ตํปุ...วโส ตํปุเร-
จาริกวเสน ปวตฺติ ตํปุ...วตฺติ ฯ ตํตนฺติปิ ฯ ตํ น ยุตฺตํ ฯ
กสฺมา ฯ กิริยาชวนานนฺติ ปรามสิตพฺพสฺส เอกตฺตา ฯ น จาติ
จสทฺโท เอวสทฺทตฺโถ ฯ น กิญฺจีติ ปาโฐ ฯ น โคจรํ
อโคจรํ ฯ

กิริยา...นานนฺติ ปวตฺตีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สพฺพ...วตฺติยํ
ตํปุ...ติยนฺติ ปททฺวยํ น อตฺถีติ ปเท อาธาโร กาลสตฺตมี วา ฯ
โวฏฺฐพฺพนสฺสาติ ปวตฺตีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ
กิญฺจีติ อตฺถีติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ อโค...นามาติ อตฺถีติ ปเท
วิกติกตฺตา ฯ

กิริยาชวนานนฺตฺยาทิวจเน อยมธิปฺปาโย ญาณสมฺปยุตฺตํ
กามาวจรกิริยาชวนํ สพฺพญฺญุตญาณวสปฺปวตฺตํ สพฺพํ กามาวจรํ
อารมฺมณํ กโรติ สพฺพํ มหคฺคตํ อารมฺมณํ กโรติ สพฺพํ โลกุตฺตรํ

อารมฺมณํ กโรติ สพฺพํ ปญฺญตฺตึ อารมฺมณํ กโรติ ฯ
กิริยาชวนสฺส สพฺพโลกุตฺตรารมฺมณกรณํ เอว เวทิตพฺพํ ฯ มยา
ลทฺธํ มคฺคผลํ กึ อารมฺมณํ กตฺวา กิเลเส สมุจฺฉินฺทิ ปฏิปฺปสฺสมฺภิ
จาติ จ ทสฺสนกาเลเยว มคฺคผลํ อารมฺมณํ กโรติ ฯ มยา
ลทฺธสฺส มคฺคผลสฺส อารมฺมณํ กินฺติ จ ทสฺสนกาเลเยว นิพฺพานิ
อารมฺมณํ กโรติ ฯ เตน วุตฺตํ มคฺคผลญฺจ นิพฺพานิ
ปจฺจเวกฺขติ ปณฺฑิโตติ ฯ เอวํ สพฺพญฺญุตญาณวสปฺปวตฺตํ
กิริยาชวนํ กามาวจรมหคฺคตสพฺพโลกุตฺตรปญฺญตฺตีติ สพฺพารมฺมณํ
อารมฺมณํ กโรติ ฯ ปุพฺเพนิวาสญาณอนาคตํสญาณวสปฺปวตฺตํ
กิริยาภิญฺญาชวนํ อตฺตโน ปุพฺเพ ปวตฺตกฺขนฺเธ ปสฺสติ อตฺตนา
ปวตฺตโคตฺตกุลาทีนิ ปสฺสติ อาวาสาทโย ปสฺสติ ฯ อนาคตํส-
ญาณวสปฺปวตฺตํ กิริยาภิญฺญาชวนํ อนาคเต สพฺพํ อารมฺมณํ
ปสฺสติ ฯ โวฏฺฐพฺพนมฺปิ สพฺพํ อารมฺมณํ อารมฺมณํ กโรติ ฯ
สามญฺญโวฏฺฐพฺพนํ น อิจฺฉิตํ ฯ โวฏฺฐพฺพนํ อาวชฺชนกิจฺจํ กตฺวา
สพฺพญฺญุตญาณาทิโต ปุเร ปวตฺตํ อธิปฺเปตํ สพฺพญฺญุตญาณาทิ-
สทิสเมว สพฺพํ อารมฺมณํ ชานาตีติ ฯ

[๒๔๔] อารุปฺเปสุ...ลมฺพนานีติปิ วจเน เหตุํ ญาเปนฺโต
อาห ปฐมาตฺยาทึ ฯ ปฐ...ลมฺพนตฺตาติ มหคฺคตาลมฺพนานีติ
ปเท เหตุ ฯ อารุปฺเปสูติ นิทฺธารณํ ฯ ทุติ...ถานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ
มห...นานีติ ทุติ...ถานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปฐมญฺจ ตติยญฺจ

ปฐมตติยํ ปฐมตติยญฺจ ตํ อารุปฺปญฺจาติ ปฐม...รุปฺปํ ฯ ปฐมตติยารุปฺปํ อาลมฺพนํ เยสํ ทุติยจตุตฺถานํ ตานิ ปฐ... พนานิ ปฐม...นานํ ภาโว ปฐม...นตฺตํ ฯ ปฐม...นตฺตาติ เหตุํ ปฐมํ ปกฺขิปิตฺวา อารุปฺเปสุ...นานีติ วจนํ ปจฺฉา ฐปิตนฺ-ตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๒๔๕] เสสานิ...นานีติ เอตฺถ สรูปญฺเจว เหตุญฺจ ญาเปนฺโต อาห เสสานิตฺยาทึ ฯ เสสานิ...ลมฺพนานีติ ฐปนํ ฯ ปณฺณรสาติ รูปา...รานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ รูปา...รุปฺปานีติ ปททฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อิตีติ เอกวีสตีติ ปทสฺส สรูปํ ฯ เอกวีสตีติ จิตฺตานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ กสิ...ตีสูติ ปวตฺตนาติ ปเท อาธาโร ฯ กสิณํ อาทิ เยสํ ปญฺญตฺตีนํ ตา กสิณาทโย ฯ อาทิสทฺเทน อสุภโกฏฺฐาสานาปานสฺสติ-กสิณุคฺฆาฏิมากาสนตฺถิภาวปญฺญตฺตีนํ คหณํ ฯ กสิณาทโย จ ตา ปญฺญตฺติโย จาติ กสิ...ปญฺญตฺติโย ฯ ปวตฺตนโตติ ปญฺญ...ณานีติ ปเท เหตุ ฯ ปญฺญ...ณานีติ จิตฺตานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๒๔๖] คาถาย อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห เตวีตฺยาทึ ฯ เตวี...วเสนาติ ปญฺจวีสตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เตวีสติ จ ตานิ กามาวจรวิปากานิ จาติ เตวี...กานิ ฯ เตวีสติ...ปากานิ จ ปญฺจทฺวาราวชฺชนญฺจ หสนญฺจ เตวีส...สนานิ เตวีส...นานํ

วโส เตวี...วโส ฯ ปญฺจวีสตีติ จิตฺตานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จิตฺตานีติ ปธานปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ จิตฺตานีติ ภวนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ ปริตฺตมฺหีติมสฺส วิวรณํ กามา...เนเยวาติ ฯ ปริตฺตสทฺโท รกฺขนาทิวาจโกปิ อตฺถิ ตสฺมา กามา...เยวาติ วิวรติ ฯ กามา...เยวาติ ภวนฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ กามาวจรํ เอว อาลมฺพนํ กามา...ลมฺพนํ ฯ สฺอุจฺจารณตฺถํ ยาคโม ฯ เอวสทฺโท สพฺพวากฺยานํ เอวสทฺทตฺถสหิโต ปกฺขิตฺโต ฯ เอวสทฺโท รูปารูปาวจรปญฺญตฺติ-นิพฺพานานิ นิวตฺเตติ ฯ ภวนฺตีติ ปทํ ปญฺจวีสติตฺยาทินามปทสฺส กิริยาปทาเปกฺขตฺตา ปกฺขิตฺโต ฯ

[๒๔๗] กสฺมา กามาวจรํ ปริตฺตํ นามาติ อาห กามา-วจรนฺตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ กามาวจรํ มห...วิย อิติ ตสฺมา ปริตฺตํ ฯ

กามาวจรนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ มห...ทโยติ อุปาทายาติ ปเท กมฺมํ ฯ มหคฺคตํ อาทิ ยสฺส โลกุตฺตรสฺส ตํ มหคฺคตาทิ ฯ อุปาทายาติ ขณฺฑิตํ วิยาติ ปเท วิเสสนํ ฯ มนฺทา...ตายาติ ขณฺฑิตํ วิยาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ เหตุ วา ฯ มนฺโท อปฺโป อานุภาโว ยสฺส กามาวจรสฺส ตํ มนฺทานุภาโว มนฺทานุภาวสฺส ภาโว มนฺท...วตา ฯ ปริโตติ ขณฺฑิตนฺติ ปเท อปาทานํ ฯ ขณฺฑิตํ วิยาติ กามาวจรนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อตฺตสทฺโท อาทานวาจโกปิ อตฺถิ ตสฺมา

ขณฺฑิตนฺติ วิวรติ ฯ วิยสทฺโท นิปาตญาปนตฺถํ ปกฺขิตฺโต ฯ อิตีติ เหตุ ฯ ปริตฺตนฺติ สญฺญา ฯ ปริโต อตฺตํ ปริตฺตํ ขณฺฑิตวตฺถุ ปญฺจมีตปฺปุริโส ฯ ปริตฺตํ วิยาติ ปริตฺตํ อุปมาตทฺธิตํ ฯ

[๒๔๘] ฉ จิตฺตานิ...ทินา สพฺพตฺถ เอกวีสตฺยาทิปเทสุ สาว...ทฏฺฐพฺพา ปณฺฑิเตน ฯ

ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเตเยว ภวนฺติ ฯ เอวสทฺโท ปริตฺตาทโย นิวตฺเตติ ฯ ฉ จิตฺตานิ...อิติ อาทิ ยสฺส นยสฺส โส ฉ...อาทิ ฯ อาทิสทฺเทน เอกวีสติ โวหาเรตฺยาทีนํ คหณํ ฯ ฉ จิ...อาทินาติ ทฏฺฐพฺพาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ สพฺพตฺถาติ ทฏฺฐพฺพาติ ปเท อาธาโร ฯ สาว...ชนาติ ทฏฺฐพฺพาติ ปเท กมฺมํ ฯ อวธาริยเต นิจฺฉิยเต อวธารณํ สห อวธารเณน วตฺตตีติ สาวธารณา สาวธารณา จ สา โยชนา จาติ สาว...ชนา ฯ

[๒๔๙] วตฺถุ...วเสน จาติ ปททฺวยํ สงฺคโหติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ วิภชนํ วิภาโค วตฺถูนํ วิภาโค วตฺถุวิภาโค ฯ ตานิ จกฺขาทีนิ วตฺถูนิ นิสฺสยานิ เยสํ จิตฺตานํ ตานิ ตพฺพตฺถุกานิ ตพฺพตฺถุกานิ จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ ตพฺพ...ตานิ ฯ ปริจฺฉิชฺชนํ ปริจฺเฉโท ตพฺพตฺถุกจิตฺตานํ ปริจฺเฉโท ตพฺพ...เฉโท ตพฺพตฺถุก-จิตฺตปริจฺเฉทสฺส วโส ตพฺพตฺถุ...วโส ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ

วตฺถุวิภาคโต...สงฺคโหติ อิทํ อธิปฺปายวเสน วุตฺตํ ฯ วิคฺคโห ปน วตฺถูนํ สงฺคโห วตฺถุสงฺคโหติ ฯ

[๒๕๐] จิตฺตเจตสิกา เอเตสุ จกฺขฺวาทีสุ ตนฺนิสฺสยตฺตา วสนฺติ อิติ ตสฺมา เอตานิ จกฺขฺวาทีนิ วตฺถูนิ ฯ

เอเตสูติ วสนฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ จิตฺต...สิกาติ วสนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ ตนฺนิ...ยตฺตาติ วสนฺตีติ ปเท เหตุ ฯ ตานิ จกฺขฺวาทีนิ นิสฺสยานิ เอเตสํ จิตฺตเจตสิกานนฺติ ตนฺนิสฺสยา- ตนฺนิสฺสยานํ ภาโว ตนฺนิสฺสยตฺตํ ฯ

[๒๕๑] กาม...ลพฺภนฺตีติ ปเท ฐเปตฺวา ปริปุ...ภนโตติ เหตุ ปกฺขิตฺโต ฯ ปริปุณฺณินฺทฺริยสฺส สตฺตสฺส ตตฺเถว กามโลเก อุปลพฺภนโต ลพฺภนฺติ ฯ

ปริ...ยสฺสาติ อุปลพฺภนโตติ ปเท กมฺมํ ฯ ตตฺเถวาติ อุปลพฺภนโตติ ปเท อาธาโร ฯ อุป...นโตติ ลพฺภนฺตีติ ปเท ญาปกเหตุ ฯ ปริปุณฺณานิ จกฺขฺวาทีนิ อินฺทฺริยานิ ยสฺส สตฺตสฺส โส ปริ...ทฺริโย ฯ เอวสทฺโท รูปารูปโลกํ นิวตฺเตติ ฯ

[๒๕๒] ปิสทฺทสฺส คุณํ ญาเปนฺโต อาห ปิสทฺเทนาตฺยาทึ ฯ ปิสทฺเทน...เกสญฺจิ จกฺขฺวาทิวตฺถูนํ อสมฺภวํ ทีเปติ ญาเปติ อาจริโย ฯ

ปิสทฺเทนาติ ทีเปตีติ ปเท กรณํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อนฺธ...เสนาติ อสมฺภวนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อนฺโธ จ

พธิโร จ อนฺธพธิรา เต อาทิ เยสํ อฌานกาทีนํ เต อนฺธพธิราทโย อนฺธพธิราทีนํ วโส อนฺธ...วโส ฯ เกสญฺจีติ อสมฺภวนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อสมฺภวนฺติ ทีเปตีติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๒๕๓] ฌานาทิตฺตยํ นตฺถีติ ชปนํ ฯ พฺรหฺมานํ...สพฺภาวโตติ เหตุ ปกฺขิตฺโต ฯ พฺรหฺมานํ...วโต ฌานาทิตฺตยํ นตฺถีติ โยชนา ฯ

กามิยนฺตีติ กามา เย กามคุณา สตฺเตหิ กามิยนฺติ อิจฺฉิยนฺติ อิติ ตสฺมา เต กามคุณา กามา ฯ วิรชฺชติ เอตายาติ วิราคา ปุคฺคโล เอตาย ภาวนาย วิรชฺชติ อิติ ตสฺมา สา ภาวนา วิราคา ฯ กาเมสุ วิราคา กามวิราคา กามวิราคา จ สา ภาวนา จาติ กาม...วนา ฯ วสนํ สมตฺถนํ วโส กามวิราคภาวนาย วโส กาม...วโส ฯ คนฺโธ จ รโส จ โผฏฺฐพฺพญฺจ คนฺธรสโผฏฺฐพฺพานิ ฯ วิรชฺชึสูติ วิรตฺตา เย พฺรหฺมาโน ฯ วิรตฺตานํ ภาโว วิรตฺตตา ฯ ตานิ คนฺธรส-โผฏฺฐพฺพานิ วิสยา เยสํ ปสาทานํ เต ตพฺพิสยา ฯ ตพฺพิสยา จ เต ปสาทา จาติ ตพฺพิสยปฺปสาทา ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ คนฺธรสโผฏฺฐพฺเพสุ วิรชฺชนนฺติ ญาเปติ ฯ วิรชฺชนํ วิราโค ฯ สมฺภวนํ วิชฺชมานตา สมฺภโว ฯ วิราคสฺส สมฺภโว วิราคสมฺภโว ฯ

พฺรหฺมานนฺติ วิรตฺตตายาติ ปเท ภาวโยเค ฉฏฺฐี วิราคาติ ปเท วา สมฺพนฺโธ ฯ กาม...เสนาติ วิรตฺตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ คนฺธ...เพสูติ วิรตฺตาติ ปเท อาธาโร ฯ วิรตฺตตายาติ วิราคาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ เหตุ วา ฯ ตพฺพิ...เทสุปีติ วิราคาติ ปเท อาธาโร ฯ วิรา...วโตติ นตฺถีติ ปเท เหตุ ฯ

[๒๕๔] จกฺขฺวาทิทฺวยํ รูปโลเก กิมตฺถํ อตฺถีติ อาห พุทฺธตฺยาทึ ฯ พุทฺธ...ทฺวยํ ตตฺถ รูปโลเก อุปลพฺภติ ฯ

พุทฺธสฺส ทสฺสนํ พุทฺธทสฺสนํ ฯ ธมฺมสฺส สวนํ ธมฺมสฺสวนํ ฯ พุทฺธทสฺสนญฺจ ธมฺมสฺสวนญฺจ พุทฺธ...สวนานิ ตานิ อาทีนิ เยสํ สงฺฆทสฺสนาทีนํ ตานิ พุทฺธ...ทีนิ พุทฺธ...นาทีนิ เอว อตฺโถ ปโยชนํ พุทฺธ...อตฺโถ ตํ พุทฺธ...อตฺถํ ฯ อาลปเน จาติ จสทฺเทน ตุมฺตฺเถ ปจฺจมา ฯ สินฺติ สิสฺส อํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ จกฺขุ จ โสตญฺจ จกฺขุโสตานิ ฯ น วิรตฺตา อวิรตฺตา อวิรตฺตานํ ภาโว อวิรตฺตภาโว ฯ

พุทฺธ...อตฺถนฺติ อวิรตฺตาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ จกฺขุโสเตสูติ อวิรตฺตาติ ปเท อาธาโร ฯ อวิ...วโตติ อุปลพฺภตีติ ปเท เหตุ ฯ จกฺขฺวาทิทฺวยนฺติ อุปลพฺภตีติ ปเท กมฺมํ ฯ ตตฺถาติ อุปลพฺภตีติ ปเท อาธาโร ฯ

[๒๕๕] อรูป...วิชฺชนฺตีติ จปนํ ฯ ตตฺถ ฉ วตฺถูนีติ ปธานปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ อรู...วโตติ เหตุ ปกฺขิตฺโต ฯ อรูปีนํ...เลน

ตตฺถ อรูปโลเก สพฺเพน สพฺพํ สพฺพากาเรน รูป...โต น สํวิชฺชนฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ รูปํ เอเตสํ พฺรหฺมานํ อตฺถีติ รูปิโน ฯ รูเปสุ วิราคา รูปวิราคา รูปวิราคา จ สา ภาวนา จาติ รูป...วนา รูปวิราคภาวนาย พลํ รูป...พลํ ฯ สพฺเพน สพฺพนฺติ นิปาตสมุทาโย ฯ รูปสฺส ปวตฺติ รูปปฺปวตฺติ ฯ น ภาโว อภาโว อวิชฺชมานตา ฯ

อรูปีนนฺติ อภาวโตติ ปเท สมฺปทานํ ฯ รูป...พเลนาติ อภาวโตติ ปเท เหตุการณํ ฯ ตตฺถาติ ปวตฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ สพฺเพน สพฺพนฺติ อภาวโตติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ รูป...ติยาติ อภาวาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อภาวโตติ น สํวิชฺชนฺตีติ ปเท เหตุ ฯ

[๒๕๖] ปญฺจวิญฺญาณธาตุ มโนธาตุ มโนวิญฺญาณธาตูติ ติณฺณํ ปทานํ วจนตฺถํ ญาเปนฺโต อาห ปญฺจาติ อาทึ ฯ

ปญฺจ จ ตานิ วิญฺญาณานิ จาติ ปญฺจวิญฺญาณานิ ฯ ปญฺจสทฺเทน มโนวิญฺญาณํ นิวตฺเตติ ฯ เอวสทฺโท อวธารณ-กมฺมธารยสมาสภาวํ ญาเปติ ฯ น สตฺโต นิสฺสตฺโต ฯ ชีโว นิชฺชีโว ฯ นิสฺสตฺโต จ โส นิชฺชีโว จาติ นิสฺสตฺตนิชฺชีโว นิสฺสตฺตนิชฺชีโว เอว อตฺโถ สภาโว นิ...วตฺโถ ฯ

ปญฺจ...เนวาติ สญฺญี ฯ นิสฺสตฺต...เถนาติ ธาตุโยติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ธาตุโยติ สญฺญา ฯ อิตีติ เหตุ ฯ

นิสฺสตฺตนิชฺชีวตฺเถน ธาตุโยติ อธิปฺปายวิคฺคโห ฯ ปญฺจ-วิญฺญาณานิ เอว ธาตุโย ปญฺจ...ตุโย อวธารณปุพฺพกมฺม-ธารโย ฯ

[๒๕๗] มนนํ อารมฺมณสฺส ชานนํ มนนํ ภาวสาธนํ ฯ มน ญาเณ นนฺทาทีหิ ยุ ฯ มนนํ เอว มนนมตฺตา ฯ มตฺตสทฺโท เอวสทฺทตฺเถ วตฺตติ ฯ เตน วิสิฏฺฐวิชานนํ นิวตฺเตติ ฯ มนนมตฺตาติ ธาตูติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ธาตุ...ธาตูติ ปททฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ มนนํ วิชานนํ มโน มโน เอว ธาตุ มโนธาตุ ฯ เอเตสโม โลเปติ อการสฺโส ฯ

[๒๕๘] มโนเยว...ธาตุ จ อิติ ตสฺมา มโน...ธาตุ ฯ เอวสทฺโท อวธารณปุพฺพกมฺมธรยสภาวํ ญาเปติ ปญฺจวิญฺญาณญฺจ นิวตฺเตติ ฯ วิสิฏฺฐํ วิชานนํ วิสิฏฺฐวิชานนํ วิสิฏฺฐวิชานนํ เอว กิจฺจํ วิสิฏฺฐ...กิจฺจํ ฯ ยุชฺชนํ โยโค วิสิฏฺฐวิชานนกิจฺเจน โยโค วิสิฏฺฐ...โยโค ฯ จสทฺโท น เกวลํ มโน วิญฺญาณํ นามาติ ญาเปติ ฯ

มโนเยวาติ สญฺญี ฯ วิสิ...โยคโตติ วิญฺญาณนฺติ ปเท เหตุ ฯ วิญฺญาณนฺติ สญฺญา ฯ นิสฺส...เถนาติ ธาตุ จาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ เหตุ วา ฯ ธาตูติ สญฺญา ฯ อิตีติ เหตุ ฯ มโน...ธาตูติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

วิเสเสน อารมฺมณํ ชานาตีติ วิญฺญาณํ ฯ วิญฺญาณญฺจ สา ธาตุ จาติ วิญฺญาณธาตุ ฯ มโน เอว วิญฺญาณธาตุ มโน...ธาตุ ฯ

[๒๕๙] ฉฏฺฐีตปฺปุริสํ วิกปฺเปนฺโต อาห มนโสตฺยาทึ ฯ วา มนโส มนสฺส สมฺพนฺธินี วิญฺญา...อิติ ตสฺมา มโน...ธาตุ ฯ

มนโสติ เอตฺถ สมฺปฏิจฺฉนฺนปญฺจทฺวาราวชฺชนสงฺขาตา มโน-ธาตุเยว อธิปฺเปตา น มโนวิญฺญาณธาตุ ฯ มนโสติ สมฺพนฺธินีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สมฺพนฺธินีติ วิญฺญาณธาตูติ ปเท วิเสสนํ ฯ วิญฺญาณธาตูติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ

[๒๖๐] กถํ วิญฺญาณธาตุ มนสฺส สมฺพนฺธินีติ ปุจฺฉํ สนฺธายาห สา หิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ สา วิญฺญาณธาตุ อนนฺตร-ปจฺจยโต มนโตเยว สมฺปฏิจฺฉนฺนสงฺขาตมนโต สมฺภูย ปวตฺติตฺวา มนโสเยว ปญฺจทฺวาราวชฺชนสงฺขาตมนสฺส ปจฺจยภูตา อิติ ตสฺมา สา วิญฺญาณธาตุ มนโส สมฺพนฺธินี โหตีติ โยชนา ฯ

สาติ ลิงฺคตฺโถ โหตีติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ มนโตเยวาติ สมฺภูยาติ ปเท อปาทานํ ฯ เอวสทฺโท น อญฺญมนโตติ นิวตฺเตติ ฯ อน...จยโตติ มนโตติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สมฺภูยาติ ภูตาติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ มนโสเยวาติ ปจฺจยาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ เอวสทฺโท น อญฺญมนสฺสาติ

นิวตฺเตติ ฯ ปจฺจโย หุตฺวา ภวตีติ ปจฺจยภูตา ภวงฺคุปจฺเฉโท ฯ ปจฺจยภูตาติ สาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิตีติ สมฺพนฺธินีติ ปเท เหตุ ฯ มนโสติ สมฺพนฺธินีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สมฺพชฺฌตีติ สมฺพนฺธินี ยา มโนวิญฺญาณธาตุ ฯ อินีปจฺจโย ฯ สมฺพนฺธินีติ โหตีติ ปเท วิกติกตฺตา ฯ

มโนวิญฺญาณธาตุ มโนธาตุยา สมฺพนฺธินี กถนฺติ ปุจฺฉา ฯ สมฺปฏิจฺฉนนฺนํ ปวตฺตติ ตทนนฺตรํ สนฺตีรณโวฏฺฐวนตทาลมฺพน-อตีตภวงฺคจลนภวงฺคุปจฺเฉทปญฺจทฺวาราวชฺชนนฺติ เอวํ มโนธาตุยา สมฺพนฺธินี มโนวิญฺญาณธาตูติ ฯ

[๒๖๑] ตถาวเสสาตฺยาทีสุ สมฺพนฺธํ ญาเปนฺโต อาห สนฺตีรณตฺยาทึ ฯ สนฺตีรณ...ตึสธมฺมา น เกวลํ มโนธาตุเยว หทยํ นิสฺสาย ปวตฺตนฺติ ตถา หทยํ...อิติ สมฺพนฺโธติ โยชนา ฯ

สนฺตีรณานํ ตยํ สนฺตีรณตฺตยํ ฯ อฏฺฐ จ ตานิ มหาวิปากานิ จาติ อฏฺฐ...กานิ ฯ ปฏิฆานํ ทฺวยํ ปฏิฆทฺวยํ ฯ ปฐโม มคฺโค ปฐมมคฺโค ฯ หสิตํ อุปฺปาเทตีติ หสิตุปฺปาทํ ฯ ปณฺณรส จ ตานิ รูปาวจรานิ จาติ ปณฺณ...รานิ ฯ จสทฺโท สนฺตีรณตฺยาทีสุ โยเชตพฺโพ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ฯ สนฺตีร...วเสนาติ ปทํ ปวตฺตนฺตีติ อิมินา สมฺพนฺธิตพฺพนฺติ สงฺกาสิยา ตสฺมา ตนฺนิวตฺตนตฺถํ ปวตฺตาติ ปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ ปวตฺตนฺตีติ ปวตฺตา ตึสธมฺมา ฯ อวเสสาติ ปทํ อปาทานํ

อเปกฺขติ ตสฺมา ยถา...ธาตูหีติ อปาทานํ ปกฺขิตฺตํ ฯ มโนธาตุ จ มโนวิญฺญาณธาตุ จ มโน...ธาตุโย ฯ ยถาวุตฺตา จ ตา มโนธาตุมโนวิญฺญาณธาตุโย จาติ ยถา...ตุโย ฯ อาสนฺเน วุตฺตํ มโนธาตุํ คเหตฺวา ปฐมํ มโนธาตุ วุตฺตา ฯ อวสิสฺสนฺตีติ อวเสสา ตึสธมฺมา ฯ มโน...ขาตาติ อปาทานํ จ ปธานญฺจ อเปกฺขติ ตสฺมา ตึสธมฺมาติ ปธานปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ มโน-วิญฺญาณธาตุโย อิติ สงฺขาตา มโน...ขาตา ฯ ตึส จ เต ธมฺมา จาติ ตึสธมฺมา ฯ มโน...สงฺขาตา จาติ เอตฺถ จสทฺโท สมฺปิณฺฑนตฺโถ ตสฺมา จสทฺทสฺส อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห น เกวลํ มโนธาตุเยวาติ ฯ เอวสทฺโท มโนวิญฺญาณธาตุํ นิวตฺเตติ ฯ อาทิมฺหิ จปิตํ ตถาติ ปทํ อุปริปเท สมฺพชฺฌตีติ ญาเปนฺโต หทยนฺติ ปทสฺส อาทิมฺหิ ตถาติ ปทํ จเปติ ฯ ตถาติ ยถา มโนธาตุ หทยํ นิสฺสาย ปวตฺตติ ตถาตฺยา-ธิปฺปาโย ฯ

สนฺตีรณ...จรานญฺจาติ ฉปทํ วเสนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ ปวตฺตาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺตา อวเสสา...ขาตาติ ติปทํ ตึสธมฺมาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ยถา...ธาตูหีติ อวเสสาติ ปเท อปาทานํ ฯ ตึสธมฺมาติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ เกวลนฺติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท กิริยา-วิเสสนํ ฯ มโน...เยวาติ ปวตฺตตีติ ปเท กตฺตา ฯ ตถาติ

นิทสฺสนํ ฯ หทยนฺติ นิสฺสายาติ ปเท กมฺมํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ สมฺพนฺโธติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๒๖๒] หทยํ นิสฺสาเยว ปวตฺตนฺตีติ วจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห สนฺตีรณตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ เอกาทส สนฺตีร...กานิ ทฺวารา...น อุปฺปชฺชนฺติ ฯ อนีวรณาวตฺถสฺส ปฏิฆสฺส อภาวโต ตํสห...นตฺถิ ฯ อารุปฺเป ปเคว กึ วตฺตพฺพํ ฯ ปธมมคฺโคปิ... น อุปฺปชฺชนฺติ อิติ เอวํ สพฺพานิปิ เตจตฺตาฬีส เอตานิ จิตฺตานิ หทยํ...ปวตฺตนฺตีติ โยชนา ฯ

สนฺตีรณญฺจ มหาวิปากานิ จ สนฺตี...ปากานิ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ปญฺจทฺวารสฺส อภาโว ทฺวาราภาโว ฯ สนฺตีรณ-ตทาลมฺพนาทิกิจฺจสฺส อภาโว กิจฺจาภาโว ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ นีวริยเต ปฏิเสธิยเต นีวรณํ ภาวสาธนํ ฯ ฌานุปฺปตฺติยา นิเสธนนฺตฺยตฺโถ ฯ อวฏฺฐิยเต นิยมิยเต อวตฺถา ภาวสาธนํ ฯ อวปุพฺโพ ฐา คตินิวุตฺตมฺหิ อิตฺถิย...วาติ อ กฺวจิ ธาตูติ-อาทินา ฐสฺส โถ วคฺเค โฆ ปุน อา ฯ นีวรณํ เอว อวตฺถา นีวรณาวตฺถา ฯ ยถา อญฺเญ โลภาทินีวรณา ฌานุปฺปตฺติยา นิเสธกาปิ อนิเสธกาปิ โหนฺติ น ตถา ปฏิโฆ ปฏิโฆ ปน อนิเสธโกตฺยาธิปฺปาโย ฯ อนีวรณาวตฺถุสฺสาติปิ ฯ ตนฺน ยุตฺตํ ฯ น ภวนํ อภาโว ฯ เตน ปฏิเฆน สหคตานิ ตํสหคตานิ ฯ

ตํสหคตานิ จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ ตสหคตจิตฺตานิ จ ทฺวินฺนํ
สมูโห ทฺวยํ ตํสหคตจิตฺตานํ ทฺวยํ ตํสหคตจิตฺตทฺวยํ ฯ ปิสทฺโท
สมฺภาวนตฺโถ ฯ ปเคว อารุปฺเปติ อิทํ สมฺภวนตฺถทีปนํ ฯ
ปชมมคฺโคปีติ ปิสทฺโท น เกวลํ ปฏฺฌมทฺวยํ อารุปฺเป นตฺถีติ
ญาเปติ ฯ ฌุสิยเต กสิยเต ปุคฺคเลนาติ โฌโส สทฺโท ฯ ฌุส
สทฺเท วิสรุชปทาทิโต ณ ฯ ปรโต ตญฺญปุคฺคลโต ปวตฺโต
โฌโส ปรโตโฌโส อลุตฺตสมาโส ฯ ปรโตโฌโส เอว ปจฺจโย
ปรโตโฆสปจฺจโย ฯ อารุปฺเป ปรโตโฆสปจฺจยสฺส อภาโว ปร...
ภาโว ฯ สุณนฺตีติ สาวกา ชนา ฯ อารุปฺเป อนุปฺปชฺชิยเต
อนุปฺปชฺชนํ ฯ พุทฺโธ จ ปจฺเจกพุทฺโธ จ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธา ฯ
จสทฺโท อฏฺฐานปฺปยุตฺโต อนุปฺปชฺชนโต จ อนิพฺพตฺตนโต จาติ
โยเชตพฺโพ ฯ มนุโน อปจฺจํ มนุสฺโส ฯ อโต ณี วาติ วาสทฺเทน
อุสฺโส ฯ โลกิยนฺติ ทิสฺสนฺติ เอตฺถ ปชาย ปุญฺญาปุญฺญานิ
ตํวิปาโก จาติ โลโก ฯ ลุก ทสฺสเน สพฺพโต...วาติ อ
อญฺเญสุ จ อุสฺโส ฯ มนุสฺโส เอว โลโก มนุสฺสโลโก ฯ
อนิพฺพตฺติยเต อนิพฺพตฺตนํ ฯ จสทฺโท รูปาวจรานิ จาติ
โยเชตพฺโพ ฯ กายสฺส อภาโว กายาภาโว ฯ รูปวิราคภาวนาย วโส
พลํ รูป...วโส ฯ ตทารมฺมเณสูติ รูปกสิณาทิอารมฺมเณสุ ฯ
ตํ รูปํ อารมฺมณํ เยสํ ฌานานํ ตานิ ตทารมฺมณานิ ฯ
ปิสทฺโท น เกวลํ อารมฺมเณสุ วิรตฺตาติ ญาเปติ ฯ วิรตฺตานํ

พฺรหฺมานํ ภาโว วิรตฺตภาโว ฯ สพฺพานิปิตฺยาทิ นิคมนํ ฯ เตจตฺตาฬีสาติ อิทํ มโนธาตุวิญฺญาณธาตูหิ สทฺธึ ตึส มโน-วิญฺญาณธาตุโย สนฺธาย ปกฺขิตฺตํ ฯ

สนฺตี...ปาการนีติ น อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ เอกา-ทสาติ สนฺตี...ปาการนีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ทฺวารา...ภาวโต จาติ ปททฺวยํ น อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท เหตุ ฯ อารุปฺเปติ น อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ ปฏิฆสฺสาติ อภาวโตติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อนี...วตฺถสฺสาติ ปฏิฆสฺสาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อภาวโตติ นตฺถีติ ปเท เหตุ ฯ ตํสห...ทฺวยนฺติ นตฺถีติ ปเท กตฺตา ฯ รูปโลเกปีติ นตฺถีติ ปเท อาธาโร ฯ ปเควาติ นิปาโต ฯ อารุปฺเปติ ปเควาติ ปเท อาธาโร ฯ ปจ...โคปีติ น อุปฺปชฺชตีติ ปเท กตฺตา ฯ ปร...ภาเวนาติ อนุปฺปชฺชนโตติ ปเท ตติยาวิเสสนํ เหตุ วา ฯ ปรโต...ภาเวติปิ ฯ ปุริโมว ยุตฺโต ฯ สาวกานนฺติ อนุ...นโตติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อนุ...นโต อนิ...นโตติ ปททฺวยํ น อุปฺปชฺชตีติ ปเท เหตุ ฯ พุทฺธ...นญฺจาติ อนิ...นโตติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ มนุ...กโตติ อญฺญตฺถาติ ปเท อปาทานํ ฯ อญฺญตฺถาติ อนิพฺพตฺตนโตติ ปเท อาธาโร หสนจิตฺตญฺจ รูปา...รานีติ ปททฺวยํ น อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ กายาภาวโตติ น อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท เหตุ ฯ อรูปีนนฺติ ภาวโตติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ รูป...วเสนาติ วิรตฺตาติ

ปเท กรณํ ฯ ตทา...เณสูติ ฌาเนสูติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ฌาเนสุปีติ วิรตฺตาติ ปเท อาธาโร ฯ วิร...วโตติ น อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท เหตุ ฯ อรูปภเวติ น อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ อิตีติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ สพฺพ...พีสาติ ติปทํ จิตฺตานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จิตฺตานีติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ หทยนฺติ นิสฺสาเยวาติ ปเท กมฺมํ ฯ นิสฺสาเยวาติ ปวตฺตนฺตีติ ปเท สมานกาโล ฯ

[๒๖๓] อวเสสา กุสลากุสลกฺริยานุตฺตรวเสน ปน นิสฺสาย วา อนิสฺสาย วา ปวตฺตนฺตีติ เอตฺถ วจเน โยชนํ ญาเปนฺโต อาห ปญฺจรูปาติ อาทึ ฯ ปญฺจรูปา...นิ จ อิติ อิเมสํ จิตฺตานํ วเสน สมฺพชฺฌเนน เทฺว...ปวตฺตนฺตีติ โยชนา ฯ

อวเสสา...วเสนาติ เอตฺถ อวเสสาติ ปทสฺส อปาทานญฺเจว กุสลา...นุตฺตราติ ปทสฺส สรูปญฺจ ญาเปนฺโต ปญฺจรูปาวจรโต... อิเมสํ วเสนาติ อาห ฯ กุสลา...วเสนาติ อิทํ อิมินา ปเทน สมฺพชฺฌตีติ ญาเปนฺโต เทฺวจตฺตาฬีสวิธาติ ปกฺขิปติ ฯ

ปญฺจ...รโตติ อวเสสานีติ ปเท อปาทานํ ฯ อวเสสานีติ ทฺวาท...ลานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ทฺวาท...ลานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ทฺวาทส จ ตานิ โลกิยกุสลานิ จาติ ทฺวาทส...ลานิ ฯ ปฏิ... ยโตติ อวเสสานีติ ปเท อปาทานํ ฯ อวเสสานีติ ทส...ลานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ทส...ลานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ทส จ ตานิ

อกุสลานิ จาติ ทส...ลานิ ฯ ปญฺจ...กฺริยาหีติ อวเสสานีติ
ปเท อปาทานํ ฯ อวเสสานีติ เตรส...ตานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ
เตร...ตานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปญฺจทฺวาราวชฺชนญฺจ หสนญฺจ
รูปาวจรกฺริยา จ ปญฺจ...กฺริยา ฯ เตรส จ ตานิ กฺริยาจิตฺตานิ
จาติ เตร...ตานิ ฯ ปฐมมคฺคโตติ อวเสสานีติ ปเท อปาทานํ ฯ
อวเสสานีติ สตฺต...รานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สตฺต...รานีติ
ลิงฺคตฺโถ ฯ สตฺต จ ตานิ อนุตฺตรานิ จาติ สตฺต...รานิ ฯ
จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อิตีติ อิเมสนฺติ ปทสฺส สรูปํ ฯ อิเมสนฺติ
วเสนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ เทฺว...พีสาติ ปเท ตติยา-
วิเสสนํ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ฯ เทฺวจ...วิธาติ ธมฺมาติ
ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เทฺวจตฺตาฬีส วิธา ปการา เยสํ ธมฺมานํ เต
เทฺวจ...วิธา ฯ มโนวิญฺญาณธาตุสงฺขาตาติ อิทํ อนุวตฺตติ ฯ
ธมฺมาติ ปธานปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ ปญฺจ...เสนาติ อิทํ นิสฺสายาติ
ปทสิส วิเสสนวเสน ปกฺขิตฺตํ ฯ หทยนฺติ อิทํ อนุวตฺตติ ฯ
จตุ...วเสนาติ อิทํ อนิสฺสายาติ ปทสฺส วิเสสนวเสน ปกฺขิตฺตํ ฯ
มโน...ขาตาติ ธมฺมาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ธมฺมาติ ปวตฺตนฺตีติ
ปเท กตฺตา ฯ ปญฺจ...เสนาติ นิสฺสายาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ
หทยนฺติ นิสฺสาย อนิสฺสายาติ ปททฺวเย กมฺมํ ฯ นิสฺสาย วา
อนิสฺสาย วาติ ปททฺวยํ ปวตฺตนฺตีติ ปเท สมานกาโล ฯ จตุ...
เสนาติ อนิสฺสายาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ วิวิเธน กมฺเมน

อวกโรนฺตีติ โวการา เย ขนฺธา วิวิเธน กมฺเมน อวกโรนฺติ อวกิรนฺติ อิติ ตสฺมา เต ขนฺธา โวการา ฯ วิอวปุพฺโพ กร กิรเณ วิส...โต ณ ณโลปวุฑฺฒิ โอ อวสฺส ฯ ปญฺจ จ เต โวการา จาติ ปญฺจโวการา ฯ ภวนฺติ เอตฺถ เทเส สตฺตาติ ภโว ฯ ปญฺจโวการานํ ภาโว ปญฺจโวการภโว ปญฺจโวการภวสฺส วโส ปญฺจ...วโส ฯ จตุโว...เสนาติ ปเทปิ เอเสว นโย ฯ โปฏฺฐเก อวเสสา กุสลากุสลกฺริยานุตฺตรวเสน ปน เทฺวจตฺตาฬีสวิธา มโนวิญฺญาณธาตุสงฺขาตา ธมฺมา หทยํ นิสฺสาย วา อนิสฺสาย วา ปวตฺตนฺตีติ โยชนา

[๒๖๔] คาถาย โยชนํ ญาเปนฺโต อาห กาเมตฺยาทึ ฯ กาเม ภเว...อิติ โยชนา ฯ

กามิยตีติ กาโม โย ภโว ตณฺหาย กามิยติ อิจฺฉิยติ อิติ ตสฺมา โส ภโว กาโม ฯ ภโวว อธิปฺเปโต น ตณฺหาติ ญาปนตฺถํ ภเวติ ปกฺขิตฺตํ ฯ ภวนฺติ เอตฺถ เทเส สตฺตาติ ภโว ฯ ฉ จ ตานิ วตฺถูนิ จาติ ฉวตฺถูนิ ฯ ฉวตฺถูนิ นิสฺสยนฺตีติ ฉวตฺถุนิสฺสิยา ยา วิญฺญาณธาตุโย ฯ วิญฺญาณธาตุโยติ ปธานปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ รูปํ เอตฺถ ภเว อตฺถีติ รูโป ฯ ภเวติ อิทํ รูปตณฺหานิเสธนตฺถํ ปกฺขิตฺตํ ฯ ติวตฺถูนิ นิสฺสยนฺตีติ ติวตฺถุ-นิสฺสิตา ฯ ฆานาทีนํ ตยํ ฆานาทิตฺตยํ ฆานาทิตฺตยํ วชฺชิตา ฆานา...ชิตา ฯ จตฺตาโร วิธา ปการา เยสํ วิญฺญาณธาตูนํ

ตา จตุพฺพิธา ฯ นตฺถิ รูปํ เอตฺถ ภเวติ อรูโป ฯ อรูโป เอว อารุปฺโป ฯ ภเวติ ตณฺหานิเสธนตฺถํ ปกฺขิตฺตํ ฯ ธาตูติ เอตฺถ มโนวิญฺญาณธาตุ อธิปฺเปตาติ กตฺวา มโนวิญฺญาณาติ ปกฺขิตฺตํ ฯ

กาเมติ ภเวติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ภเวติ มตาติ ปเท อาธาโร ฯ ฉว...สตฺตาติ ปททฺวยํ วิญฺญา...ตฺโยติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ วิญฺญา...ตฺโยติ มตาติ ปเท กมฺมํ ฯ รูเปติ ภเวติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ภเวติ มตาติ ปเท อาธาโรฯ ติว...พิธาติ ติปทํ วิญฺญาณ...ตฺโยติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ วิญฺญา...ตฺโยติ มตาติ ปเท กมฺมํ ฯ อารุปฺเปติ ภเวติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ภเวติ มตาติ ปเท อาธาโร ฯ อนิสฺสิตา เอกาติ ปททฺวยํ มโน... ธาตูติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ มโน...ธาตูติ มตาติ ปเท กมฺมํ ฯ มตาติ กมฺมวาจกํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ โยชนาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ คาถายํ ตุสทฺโท ปาทปูรโณ ฯ

[๒๖๕] ทุติยคาถาย สมฺพนฺธํ ญาเปนฺโต อาห กามา-ตฺยาทึ ฯ กามาวจร...ชายเรติ อิติ สมฺพนฺโธ ฯ

กามาวจรวิปากานิ จ ปญฺจทฺวาราวชฺชนญฺจ ปฏิฆทฺวญฺจ หสนญฺจ กามา...หสนานิ กามา...หสนานํ วโส กามา... วโส ฯ เตจตฺตาฬีส จิตฺตานิ นิสฺสายาติ เอตฺถ เอวสทฺโท อธิปฺ-เปโตติ ญาปนตฺถํ เอวสทฺโท ปกฺขิตฺโต ฯ ตโตเยวาติ เตจตฺตาฬีส-จิตฺตโต ฯ เอวสทฺโท อวธารณตฺโถ ฯ อวเสสา...ฬีส วิญฺญาณ-

ธาตุโย ฯ อนิสฺสาย จ นิสฺสายาติ อิทํ นิสฺสาย จ อนิสฺสาย จาติ วิปรีตนเยน โยชิตํ ฯ จสทฺโท อฏฺฐานปฺปยุตฺโต เอวสทฺโท อธิปฺเปโตติ มนสิกตฺวา อนิสฺสิตาติ วุตฺตํ ฯ ชายเรติ อิทํ ตีสุ ปเทสุ โยชิตํ ฯ

กามา...เสนาติ สตฺตวีสตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ สตฺตวีสตีติ กามา...รานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ กามา...รานิ รูปา...มคฺโคติ ติปทํ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปญฺณรสาติ รูปา...รานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ เตจตฺตาฬีสาติ ชายเรติ ปเท กตฺตา ฯ นิสฺสาเยวาติ ชายเรติ ปเท สมานกาโล ฯ ตโตเยวาติ อวเสสาติ ปเท อปาทานํ ฯ อว...วชฺชิตาติ ปททฺวยํ เทฺวจตฺตาฬีสาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เทฺวจตฺตาฬีสาติ ชายเรติ ปเท กตฺตา ฯ นิสฺสา...จาติ ปททฺวยํ ชายเรติ ปเท สมานกาโล ฯ ปาการุปฺปาติ ชายเรติ ปเท กตฺตา ฯ จตฺตา...เยวาติ ปททฺวยํ ปาการุปฺปาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ สมฺพนฺโธ ลิงฺคตฺโถ ฯ

อิติ อภิธมฺมตฺถวิภาวินิยา ปญฺจิกา นาม ตติยปริจฺเฉทตฺถโยชนา นิฏฺฐิตา ฯ

จตุตฺถปริจฺเฉทตฺถโยชนา

[๒๖๖] เอวํ ตติยปริจฺเฉทตฺถวณฺณนํ กตฺวา อิทานิ จตุตฺถปริจฺเฉทตฺถวณฺณนํ กโรนฺโต อาห อิจฺเจวนฺตฺยาทึ ฯ อิจฺเจวํ ยถา... วกฺขามิ อหํ อิติ โยชนา ฯ

อิจฺเจวนฺติปิ นิปาตสมุทาโย นิทสฺสนตฺโถติ มนสิกตฺวา ยถาวุตฺตนเยนาติ วิวรติ ฯ ปกาโร วุตฺโต ยสฺมึ โส ยถาวุตฺโต ยถาวุตฺโต นโย ยถาวุตฺตนโย ฯ จิตฺตุปฺปาทานนฺติ เอตฺถ จตฺตาโร ขนฺธา คหิตาติ กตฺวา จตุนฺนํ ขนฺธานนฺติ วิวรติ ฯ จิตฺตุปฺปาเทสุ ปจฺเจกนฺตฺยาทีสุ หิ จิตฺตเมว คหิตนฺติ ฯ อุปฺปชฺชติ เอเตน ธมฺมสมุเหน จิตฺตนฺติ อุปฺปาโท จิตฺตญฺจ อุปฺปาโท จาติ จิตฺตุปฺปาทา อสมาหารทฺวนฺโทฺว ฯ ชาติชรามรณาทีหิ สํสารทุกฺเขหิ ขชฺชนฺตีติ ขนฺธา เย ธมฺมา ชาติ...เขหิ ขชนฺติ ขาทิยนฺติ อิติ ตสฺมา เต ธมฺมา ขนฺธา ฯ ขาท ภกฺขเน ขาทามคมานํ ขนฺธนฺธคนฺธา ฯ อุตฺตรสทฺโท อติกฺกมนตฺเถ ปวตฺตติ ตสฺมา อุตฺตมนฺติ วิวรติ ฯ เกน อุตฺตมนฺติ อาห เวทนา...คโตติ ฯ เวทนานํ วิภาควเสน จตฺตานํ สงฺคโห เวทนาสงฺคโห เวทนาสงฺคโห อาทิ เยสํ เหตุสงฺคหาทีนํ เต เวทนาสงฺคหาทโย ฯ วิภชนํ วิภาโค เวทนา- สงฺคหาทีนํ วิภาโค เวทนา...ภาโค ฯ จิตฺตุปฺปาทานนฺติ สมฺพนฺธิ- ปทํ อเปกฺขิตฺวา ปเภทสงฺคหนฺติ เอตฺถ ปเภทสทฺโท ปกฺขิตฺโต ฯ ปภิชฺชนํ ปเภโท ฯ สงฺคหณํ สงฺคโห ฯ ปเภทสฺส สงฺคโห ปเภทสงฺคโห ฯ เหฏฺฐา สงฺคโห นาม นียเตติ วุตฺตตฺตา เจว อิมสฺสปิ ปริจฺเฉทสฺส ปวตฺตสงฺคหนามตฺตา จ ปุน อิติ ปกฺขิตฺตํ ฯ กาโม อวจรติ เอตฺถ ปเทเสติ กามาวจโร กามาวจโร อาทิ เยสํ รูปาวจราทีนํ เต กามาวจราทโย ฯ อาทิสทฺเทน รูปารูปา-

วจรานํ คหณํ ฯ ติณฺณนฺติ ปเทน โลกุตฺตรภูมึ อวตฺวา ภูมิ-
ภาวโต นิวตฺเตติ ฯ ภวนฺติ เอตฺถ ปเทเส สตฺตาทโยติ ภูมิ ฯ
เทฺว เหตู ยสฺส ปุคฺคลสฺส โส ทฺวิเหตุโก ทฺวิเหตุโก อาทิ
เยสํ ปุคฺคลานํ เต ทฺวิเหตุกาทโย ทฺวิเหตุกาทโย จ เต ปุคฺคลา จาติ
ทฺวิเหตุกาทิปุคฺคลา ฯ จสทฺโท ภูมีนญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ ภูมิโย จ
ปุคฺคลา จ ภูมิปุคฺคลา ภูมิปุคฺคลานํ เภโท ภูมิปุคฺคลเภโท ฯ
ภูมิปุคฺคลเภเทนาติ ปทสฺส สมฺพนฺธิตพฺพฏฺฐานํ นตฺถิ ตสฺมา
ลกฺขิตนฺติ ปกฺขิตฺตํ ฯ ลกฺขิยเต ลกฺขิโต โย ปวตฺติสงฺคโห ฯ
อิทํ เอวนฺติ วจนํ นิยมานาการญาปนตฺถํ ปกฺขิตฺตํ ฯ อิทํ จิตฺตํ
เอตฺตเกหิ จิตฺเตหิ ปรํ อิมสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรํ...นิ โหนฺติ
อิติ เอวํ ฯ ปุพฺพาปรนฺติ เอตฺถ จิตฺตํ คหิตนฺติ กตฺวา ปุพฺพา-
ปรจิตฺเตหีติ วุตฺตํ ฯ ปุพฺพานิ จ อปรานิ จ ปุพฺพาปรานิ
ปุพฺพาปรานิ จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ ปุพฺพาปรจิตฺตานิ ฯ นิยมิย-
เตติ นิยามิโต โย ปวตฺติสงฺคโห ฯ ปฏิสนฺธิปฺปวตฺติยนฺติ เอก-
วจนทสฺสนํ ปฏิสนฺธิปฺปวตฺตีติ อตฺถํ โกจิ คณฺเหยฺย ตนฺนิวตฺตนตฺถํ
ปฏิสนฺธิปฺปวตฺตีสูติ วุตฺตํ ฯ ปฏิสนฺธิ จ ปวตฺติ จ ปฏิสนฺธิปฺปวตฺติ
สมาหารทฺวนฺโทฺว ฯ ปฏิ...ยนฺติ เอตฺถ ตถา ทฺวนฺเทฺวตฺยาทินา
เอกตฺตเมว โหติ น นปุํสกลิงฺคตฺตํ ฯ ปฏิ...ตีสูติ อิตริตร-
โยโค เอกตฺตนปุํสกลิงฺคญฺจ น โหติ ฯ ปวตฺติสทฺทสฺส
สมฺพนฺธาเปกฺขตฺตา จิตฺตุปฺปาทานนฺติ ปกฺขิตฺตํ ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ ฯ

สงฺคหณํ สงฺคโห ฯ ปวตฺติยา สงฺคโห ปวตฺติสงฺคโห ปวตฺติ-สงฺคโห อิติ นามํ ปวตฺติสงฺคโห นาม ฯ ตนฺนามกนฺติ อิทํ วิวรณํ ฯ โส ปวตฺติสงฺคโห อิติ นามํ ยสฺส สงฺคหสฺส โส ตํนามโก ฯ สงฺคหนฺติ ปธานปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ จตุตฺถปญฺจมปริจฺ-เฉทสงฺขาตํ ปวตฺติสงฺคหํ นาม สงฺคหกํ สงฺคหนฺตฺยตฺโถ ฯ สมฺภวสฺส อนุรูปํ ยถาสมฺภวํ ฯ

อิจฺเจ...เยนาติ กตฺวาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ จิตฺตุ...นนฺติ ปเภทาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อุตฺตรํ อุตฺตมนฺติ สงฺคหนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เวท...โตติ อุตฺตมนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปเภ...หนฺติ กตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ กตฺวาติ ปวกฺขามีติ ปเท ปุพฺพกาลํ ฯ ปุนาติ ปวกฺขามีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ กามา...ติณฺณนฺติ ภูมีนนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ภูมิ...นญฺจาติ เภเทนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เภเทนาติ ลกฺขิตนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ลกฺขิตํ นิยามิตนฺติ สงฺคหนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิทนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอตฺตเกหีติ ปรนฺติ ปเท อปาทานํ ฯ อิมสฺสาติ อนนฺตรนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อนนฺตรนฺติ โหตีติ ปเท กาล-สตฺตมี ฯ เอตฺตกานีติ จิตฺตานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ จิตฺตานีติ โหนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ เอวนฺติ นิยามิตนฺติ ปเท อากาโร ฯ ปุพฺพา...หีติ นิยามิตนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปฏิ...สูติ ปวตฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ จิตฺตุ...นนฺติ ปวตฺตีติ ปเท

สมฺพนฺโธ ฯ ปว...มกนฺติ สงฺคหนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สงฺคหนฺติ ป...มีติ ปเท กมฺมํ ฯ ยถา...นาติ ทุวยํ ป....มีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ โยชนาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

ภูมิปุคฺคลา จ ปุพฺพาปรจิตฺตานิ จ อิมสฺมึ ปวตฺติสงฺคเห อาจริเยน อาสนฺนํ คเหตฺวา อุปฺปฏิปาฏิยา วุตฺตา ฯ ตตฺถ ตโต ทฺวิกฺขตฺตุํ ภวงฺเค จลิเตตฺยาทินา อยเมตฺถ ชวนนิยโมติ ปริโยสาเนน วจเนน เจว ปญฺจมปริจฺเฉเท ตตฺถากุสลวิปาโก- เปกฺขาสหคตสนฺตีรณนฺตฺยาทินา จ ปจฺจาสนฺนมรณสฺสตฺยาทินา จ ปุพฺพาปรจิตฺตานิ ทฺวิเหตุกานมเหตุกานนฺติ จ...ปุคฺคลเภโทติ จ ปญฺจมปริจฺเฉเท ปุถุชฺชนา น ลพฺภนฺติ...อริยานริยาปิ จาติ จ ปุคฺคลเภโท ฯ กามาวจรภูมิยํ ปเนตานํ...ภูมิวิภาโคติ ปญฺจมปริจฺเฉเท ตตฺถ อปายภูมิ...อรูปภูมิ จตุพฺพิธา โหตีติ จตุภูมิเภโท นาม ฯ

[๒๖๗] นนุ วตฺถุทฺวารารมฺพนสงฺคหา เหฏฺฐา กถิตา กิมตฺถํ เต ปุน นิกฺขิตฺตาติ โจทนํ มนสิกตฺวา ตํ ปริหรนฺโต อาห วตฺถุตฺยาทึ ฯ วตฺถุทฺวาราล...หา...นิกฺขิตฺตา อาจริเยน ฯ

วตฺถูนิ จ ทฺวารานิ จ อาลมิพนานิ จ วตฺถุ...นานิ วตฺถุทฺวารารมฺพนานํ สงฺคหา วตฺถุ...สงฺคหา ฯ กถิตาปีติ อปิสทฺโท โจทกาโภคทีปโน ฯ

วตฺถุ...สงฺคหาติ นิกฺขิตฺตาติ ปเท กมฺมํ ฯ เหฏฺฐาติ กถิตาติ ปเท อาธาโร กถิตาปีติ วตฺถุ...สงฺคหาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปริปุณฺณนฺติ กตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ กตฺวาติ ทสฺเสตุนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปวตฺติสงฺคหนฺติ ทสฺเสตุนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ ทสฺเสตุนฺติ นิกฺขิตฺตาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ ปุนาติ นิกฺขิตฺตาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ

[๒๖๘] วิสยปฺปวตฺตีติ ปทสฺส วจนตฺถํ ญาเปนฺโต อาห วิสยาตฺยาทึ ฯ วิสิกนฺตีติ[๑] วิสยานิ ยานิ อารมฺมณานิ วิสยิธมฺมํ วิสิกนฺติ[๑] พนฺธนฺติ อิติ ตสฺมา ตานิ อารมฺมณานิ วิสยานิ ฯ วิปุพฺโพ สิ พนฺธเน สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ภวติ ภาวยติ จาติ ภโวตฺยาทีสุ วิย ฯ โส วิสยานํ จ วิสเยสุ จาติ โยเชตพฺโพ ฯ โส จสทฺโท ตปฺปุริสทฺทวยภาวํ ญาเปติ ฯ อริยํเสน ปน วิสเยสุ จาติ จกาโร วาการตฺโถติ วิญฺญายตีติ วุตฺตํ ฯ ตํ วิรุทฺธํ ฯ กสฺมา ฯ วาสทฺทสฺส อวุตฺตตฺตา ฯ วิสเยสุ วาติ วตฺตพฺพํ สิยา ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ ฯ วิสยานํ จิตฺตานนฺติ ทฺวยํ ปวตฺตีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ทฺวาเร...สุ จาติ ปวตฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ ปวตฺตีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ วิสยานํ ปวตฺติ วิสยปฺปวตฺติ ฉฏฺฐีตปฺปุริโส ฯ วิสเยสุ ปวตฺติ วิสยปฺปวตฺติ สตฺตมีตปฺปุริโส ฯ

๑. วิสิณนฺตีติ ยุตฺตตรํ ฯ สิธาตุ หิ สฺวาทิคณิโก ฯ

[๒๖๙] ตตฺถาติ ฯปนํ ฯ ฉสุ เตสุ ฉกฺเกสุ นิทฺธารณํ ฯ ฉ วีถิโยติ ปทสฺส สรูปํ วตฺตพฺพํ เอวํ อวตฺวา กิมตฺถํ จกฺขุทฺวารวีถิตฺยาทิ วุตฺตนฺติ มนสิกตฺวา อาห จกฺขุทฺวาเรตฺยาทึ ฯ จกฺขุทฺวาเร...อาทินา นเยน ทฺวาร...อิติ อธิปฺปายํ ทสฺเสตุํ วิญฺญาเปตุํ จกฺขุทฺวาร...ทิ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

จกฺขุ เอว ทฺวารํ จกฺขุทฺวารํ ฯ วีถนฺติ เอตายาติ วีถิ จิตฺตานิ เอตาย อาวลิยา วีถนฺติ คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺติ อิติ ตสฺมา สา อาวลิ วี ถิ [๑] กาเลตฺยาทินา ถิปจฺจโย ฯ วีถีติมสฺส วิวรณํ จิตฺตปรมฺปราติ ฯ จิตฺตานํ ปรมฺปรา ปเวณิ จิตฺตปรมฺปรา ฯ ปรมฺปรสทฺโท นิปาโต ปเวณิวาจโก ฯ จกฺขุทฺวาเร ปวตฺตา วีถิ จกฺขุทฺวารวีถิ สตฺตมีตปฺปุริโส ฯ จกฺขุทฺวารวีถีติ อาทิ ยสฺส โสตทฺวารวีถิอาทิกสฺส โส จกฺขุทฺวารวีถีติอาทิ ฯ ทฺวารานํ วสนํ สมฺพชฺฌนํ ทฺวารวโส ฯ จกฺขุวิญฺญาเณน สมฺพชฺฌตีติ จกฺขุวิญฺญาณสมฺพนฺธินี ยา วีถิ ฯ อินีปจฺจโย ฯ เตน จกฺขุวิญฺญาเณน ฯ เอกํ อาลมฺพนํ ยสฺสา วีถิยา สา เอกาลมฺพนา ฯ เอกํ ทฺวารํ เอกทฺวารํ เอกทฺวาเร ปวตฺตา วีถิ เอกทฺวาริกา ฯ เอกาลมฺพนา จ สา เอกทฺวาริกา จาติ เอกา...ริกา เอกาลมฺพนเอกทฺวาริกาย ภาโว เอกาลมฺพนเอกทฺวาริกตา ฯ สห จรติ ปวตฺตตีติ สหจรณา ยา วีถิ ฯ สหจรณาย วีถิยา ภาโว สหจรณภาโว ฯ จกฺขุวิญฺญาเณน สมฺพนฺธินี วีถิ จกฺขุ-

๑. เอตฺถนฺตเร วี คมเนติ ภวิตพฺพํ ฯ

วิญฺญาณวีถิ ตติยาตปฺปุริโส ฯ จกฺขุวิญฺญาณวีถิอิติ อาทิ ยสฺส โส จกฺขุวิญฺญาณวิถีติอาทิ ฯ วิญฺญาณานํ วโส วิญฺญาณ-วโส ฯ วาสทฺโท ทฺวารวเส วา วิญฺญาณวเสน วาติ โยเชตพฺโพติ ฯ นามสฺส โยชนา นามโยชนา ฯ

จกฺขุทฺวาเรติ ปวตฺตาติ ปเท อาธาโร ฯ ปวตฺตาติ วีถีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ วีถิ...ปราติ ลิงฺคตฺโถ ฯ จกฺขุ...ทินาติ กาตพฺพาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ทฺวารวเสนาติ กาตพฺพาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ จกฺขุ...ธินีติ วีถีติ ปทสฺส วิเสสนํ วีถีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เตนาติ สหาติ ปเท สหโยคตติยา ฯ สหาติ เอกาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอกา...ตายาติ สหจรณาติ ปเท ตติยา-วิเสสนํ ฯ สห...วโตติ สมฺพนฺธินีติ ปเท เหตุ ฯ จกฺขุ...น วาติ ทฺวยํ กาตพฺพาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ วีถีนนฺติ นามาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ นามโยชนาติ กาตพฺพาติ ปเท กมฺมํ ฯ อิตีติ ทสฺเสตุนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ ทสฺเสตุนฺติ สมฺปทานํ ฯ วีถิโย ปน ทฺวารปฺปวตฺตจิตฺตปฺปวตฺติโยติ สมฺพนฺโธ ฯ

[๒๗๐] อติมหนฺตาทีนํ นิยมนํ ญาเปนฺโต อาห อติมหนฺตนฺ-ตฺยาทึ ฯ อติมหนฺตนฺติอาทีสุ วจเนสุ วินิจฺฉโย ฯ เอกจิตฺต... ยุกํ อารมฺมณํ อติมหนฺตํ นาม ฯ ทฺวิตฺติ...ยุกํ อารมฺมณํ มหนฺตํ นาม ฯ จตุ...ยุกํ อารมฺมณํ ปริตฺตํ นาม ฯ ทส... ยุกํ อารมฺมณํ อติปริตฺตํ นาม ฯ

เอกํ จิตฺตํ เอกจิตฺตํ ฯ ขิยติ เอตฺถาติ ขโณ จิตฺตํ เอตฺถ กาเล ขิยติ อิติ ตสฺมา โส กาโล ขโณ ฯ ขิ ขเย กตฺตุ...สุ จาติ ยุ อนกา ยุณฺวูนํ รหาทิโต โน ณ ฯ เอกจิตฺตสฺส ขโณ เอกจิตฺตกฺขโณ เอกจิตฺตกฺขณํ อตีตํ เอกจิตฺตกฺขณาตีตํ ฯ โสฬส จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ โสฬสจิตฺตานิ โสฬสจิตฺตานํ ขโณ โสฬสจิตฺตกฺขโณ ฯ โสฬสจิตฺตกฺขโณ อายุ ยสฺส อารมฺมณสฺส ตํ โสฬสจิตฺตกฺขณายุกํ ฯ มหนฺตายุ-กตฺตา อธิกํ มหนฺตํ อติมหนฺตํ ฯ

อติมหนฺตาทีสูติ วินิจฺฉโยติ ปเท อาธาโร ฯ เอกจิตฺตกฺ-ขณาตีตํ อา...ยุกนฺติ ติปทํ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ หุตฺวาติ อาคตนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อาปาถนฺติ อาคตนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ อติมหนฺตํ นามาติ สญฺญา ฯ

เทฺว วา ตีณิ วา จิตฺตานิ ทฺวิตฺติจิตฺตานิ สงฺขโยภย-พหุพฺพิหิ ฯ เตสุ วุฑฺฒีติ อาทินา อิสฺส อ ฯ ทฺวิตฺติจิตฺตานํ ขโณ ทฺวิตฺติจิตฺตกฺขโณ ทฺวิตฺติจิตฺตกฺขณํ อตีตํ ทฺวิตฺติ...ตีตํ ฯ ปณฺณรส วา จุทฺทส วา จิตฺตานิ ปณฺณรสจุทฺทส-จิตฺตานิ พหุพฺพิหิ ฯ ปณฺณรสจุทฺทสจิตฺตานํ ขโณ ปณฺณ...ขโณ ปณฺณ...ขโณ อายุ ยสฺส ตํ ปณฺณร...ยุกํ ฯ ทฺวิตฺติ...ยุกนฺติ ปททฺวยํ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ มหนฺตํ นามาติ สญฺญา ฯ

จตุจิตฺตกฺขณโต ปฏฺฐายาติ จตุจิตฺตกฺขณํ กตฺวา ฯ จตุจิตฺตานํ ขโณ จตุจิตฺตกฺขโณ ฯ นวจิตฺตานํ ขโณ นวจิตฺตกฺขโณ นวจิตฺตกฺขณสฺส ยตฺตโก ปริจฺเฉโท ยาวนวจิตฺตกฺขณํ ยาวนวจิตฺตกฺขณํ อตีตํ ยาว...ตีตํ ฯ เตรสจิตฺตานํ ขโณ เตรสจิตฺตกฺขโณ ฯ อฏฺฐจิตฺตานํ ขโณ อฏฺฐจิตฺตกฺขโณ อฏฺฐจิตฺตกฺขณสฺส ยตฺตโก ปริจฺเฉโท ยาวอฏฺฐจิตฺตกฺขณํ ยาวอฏฺฐจิตฺตกฺขณํ อายุ ยสฺส ตํ ยาวอฏฺฐจิตฺตกฺขณายุกํ ฯ อปฺปายุกตฺตา ปริโต สมนฺตโต อตฺตํ ขณฺฑิตํ วิยาติ ปริตฺตํ อารมฺมณํ ฯ

จตุจิตฺตกฺขณโตติ ปฏฺฐายาติ ปเท อปาทานํ ฯ ปฏฺฐายาติ ยาวนว... ตีตนฺติ ปเท วิเสสนํ ฯ ยาวนว...ตีตนฺติ อารมฺมณนฺติ ปเท วิเสสนํ ฯ หุตฺวาติ อฏฺฐจิตฺตกฺขณายุกนฺติ ปเท วิเสสนํ ฯ เตรสจิตฺตกฺขณโตติ ปฏฺฐายาติ ปเท อปาทานํ ฯ ปฏฺฐายาติ ยาวอฏฺฐจิตฺตกฺขณายุกนฺติ ปเท วิเสสนํ ฯ ยาว...ยุกนฺติ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปริตฺตํ นามาติ สญฺญา ฯ ทสจิตฺตกฺขณโตติ ปฏฺฐายาติ ปเท อปาทานํ ฯ ปฏฺฐายาติ ยาวปณฺณรส...ตีตนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ยาว...ตีตนฺติ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปณฺณรสจิตฺตกฺขณสฺส ยตฺตโก ปริจฺเฉโท ยาวปณฺณรสจิตฺตกฺขณํ ยาว...ขณํ อตีตํ ยาว... ตีตํ ฯ สตฺตจิตฺตกฺขณโตติ ปฏฺฐจายาติ ปเท อปาทานํ ฯ ปฏฺฐา-

ยาติ ยาวทฺวิจิตฺตกฺขณายุกนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ยาวทฺวิจิตฺตกฺขณายุกนฺติ อารมฺมณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ทฺวิจิตฺตกฺขณสฺส ยตฺตโก ปริจฺเฉโท ยาวทฺวิจิตฺตกฺขณํ ฯ ยาวทฺวิจิตฺตกฺขณํ อายุ ยสฺส ตํ ยาวทฺวิจิตฺตกฺขณายุกํ ฯ อปฺปายุกตฺตา อธิกตรํ ปริตฺตํ อติปริตฺตํ ฯ อติมหนฺตารมฺมณํ เอกํ ฯ มหนฺตํ ทฺวิธํ ฯ ปริตฺตํ ฉพฺพิธํ ฯ อติปริตฺตมฺปิ ฉพฺพิธเมว ฯ ...สจฺจสงฺเขปฏีกายํ ปน อญฺญถา วณฺเณติ ฯ

[๒๗๑] สาธกมาห เอวญฺจาติอาที ฯ เอวญฺจ กตฺวา มนสิกรณโต อาจริโย วกฺขติ เอก...ทิวจนํ ฯ

เอวญฺจาติ กตฺวาติ ปเท กมฺมํ ฯ กตฺวาติ วกฺขตีติ ปเท เหตุ ฯ เอก...ทินฺติ วกฺขตีติ ปเท กมฺมํ ฯ วิภูตํ ปากฏํ อารมฺมณํ ฯ อวิภูตมปากฏํ อารมฺมณํ ฯ วิภวติ ปาตุภวตีติ วิภูตํ ยํ อารมฺมณํ ฯ วิสทฺโท ธาตฺวตฺถพาธโก ฯ ภู ปกาเส พุธ...ตริ ฯ ปกาสํ กฏติ คจฺฉตีติ ปากฏํ ยํ อารมฺมณํ ฯ ปปุพฺโพ กฏ คติยํ สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ เตสุ วุฑฺฒีติอาทินา ปสทฺทสฺส วุฑฺฒิ ฯ น วิภูตํ อวิภูตํ ฯ น ปากฏํ อปากฏํ ฯ

[๒๗๒] กถํสทฺทสฺส โก ปกาโร กถํ กํ ปการํ กถนฺตฺยาทิอตฺโถ โหติ ยสฺมา ตสฺมา ตสฺส อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห กถนฺตฺยาที ฯ

กถนฺติ ฐปนํ ฯ เกน ปกาเรน วิสยปฺปตฺติ เวทิตพฺพาติ สมฺพนฺโธ ฯ เกนตฺยาทินา กถํสทฺโทติ ญาเปติ ฯ เกน ปกาเรน กถํ ฯ กิมิเมหิ ถํ ฯ

[๒๗๓] กิมตฺถํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทาทโย วุตฺตา นนุ วิสยปฺปวตฺติ วตฺตพฺพาติ มนสิกตฺวา อาห อติมหนฺตาติอาทึ ฯ กถํ อติ...ปุจฺฉิตฺวา...ตํ วิสยววตฺถานํ ปกา...อาทิ วจนํ อาจริเยน อารทฺธํ ฯ

อติมหนฺตํ อาทิ เยสํ วิสยานํ เต อติมหนฺตาทโย ฯ อติมหนฺตาทีนํ วสนํ สมฺพชฺฌนํ อติมหนฺตาทิวโส ฯ ววตฺถิยเต อสงฺกริยเต นิยมิยเต ววตฺถานํ ภาวสาธนํ ฯ วิสยานํ ววตฺถานํ วิสยววตฺถานํ ฯ อตฺถคฺคหณกาเล ปน อติ...เสนาติ เอตฺถ กถํสทฺโท ปกฺขิปิตพฺโพ ฯ จิตฺตกฺขณสฺส วโส จิตฺตกฺขณวโส ฯ อุปฺปาทฏฺฐิติ อิติ อาทิ ยสฺส วจนสฺส ตํ อุปฺปาทฏฺฐิตีติอาทิ ฯ

อติ...เสนาติ ววตฺถานนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ วิสยววตฺถานนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ ปุจฺฉิตฺวาติ นิทสฺสนํ ฯ ปุจฺฉิตฺวาติ อารทฺธนฺติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา ฯ จิตฺตกฺขณวเสนาติ ปกาเสตุนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ตนฺติ ปกาเสตุนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ ปกาเสตุนฺติ อารทฺธนฺติ ปเท สมฺปทานํ ฯ อุปฺปา... อาทีติ อารทฺธนฺติ ปเท กมฺมํ ฯ

อุปฺปชฺชนมิจฺจาทินา กตฺตุสาธนํ นิวตฺเตติ ฯ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปาโท ภาวสาธนํ ฯ อุปุพฺโพ ปท คติยํ ภาเว จ ณโลปวุฑฺฒิ ฯ อตฺตปฏิลาโภติ สรูปํ ญาปนตฺถํ ฯ ปฏิลภนํ ปฏิลาโภ ฯ ธมฺมสงฺขาตสฺส อตฺตโน ปฏิลาโภ อตฺตปฏิลาโภ ฯ ภญฺชนํ ภงฺโค ฯ ภาเว จ นิคฺคหิตสํโยคาทิโน นสฺส นิคฺคหิตํ วคฺคนฺตํ วา วคฺเค กคา จชานํ ฯ สนฺโต สํวิชฺชมาโน รูปํ สภาโว สรูโป สรูปสฺส วินาโส สรูปวินาโส ฯ

อุภินฺนํ อุปฺปาทภงฺคานํ เวมชฺเฌ...นาม ฯ อุภินฺนนฺติ เวมชฺเฌติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เวมชฺเฌติ ปวตฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ ภงฺคาภิมุขปฺปวตฺตีติ สญฺญี ฯ ภงฺคํ อภิมุขตีติ ภงฺคาภิมุขา ยา ฐิติ ฯ ปวตฺตนตํ ปวตฺติ ฯ ภงฺคาภิมุขา จ สา ปวตฺติ จาติ ภงฺคาภิมุขปฺปวตฺติ ฯ ฐานํ ฐิติ ภาวสาธนํ ฯ ฐา คตินิวุตฺติมฺหิ อิตฺถิยมติยโว วาติ ฐาปาทีนมิอี จ ฯ

[๒๗๔] เกสญฺจิวจนํ ทสฺเสตฺวา ตํ ปริหรนฺโต อาห เกจิตฺยาทึ ฯ เกจิ ปน อาจริยา จิตฺตสฺส...เธนฺติ ฯ

เกจิ อภิธมฺมฏีกาการกา ฯ อานนฺทาจริยํ สนฺธายาห ฯ ครุปุคฺคเล หิ พหุวจนมฺปิ ปยุชฺชติ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ

เกจีติ ปฏิเสเธนฺตีติ ปเท กตฺตา ฯ จิตฺตสฺสาติ ฐิตีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ฐิติกฺขณนฺติ ปฏิเสเธนฺตีติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๒๗๕] โก ปน เนสํ อธิปฺปาโยติ อาห อยนฺติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ เนสํ อาจริยานํ อธิปฺปาโย จิตฺตยมเก...อาทินา นเยน ภงฺคุปฺปาทาว ภควตา กถิตา ฐิติกฺขโณ น กถิโต จิตฺตสฺส...ปิ ยทิ จ อตฺถิ ฐิติ...จาติ วจนํ วตฺตพฺพํ สิยา อุปฺปาโท...อตฺถิ อิติ เอวํ กสฺสจิ มตํ อิจฺฉิตํ อถ ยทิ สิยา ตตฺถาปิ สุตฺตนฺตปาเฐ เอกสฺมึ ...อธิปฺเปตา อภิธ...ณํ น จ อตฺถิ ตสฺมา ยถา...นมฺปิ ฐิติกฺขณสฺส อภาวเมว ทีเปติ ญาเปตีติ โยชนา ฯ

อยนฺติ อธิปฺปาโยติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ เนสนฺติ อธิปฺปาโยติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ จิตฺตยมเกติ กถิตาติ ปเท สามญฺญาธาโร ฯ อุปฺป...ปทานนฺติ วิภงฺเคติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อุปฺป...มานนฺติ เอวํ อาทิ เยสํ ปทานํ ตานิ อุปฺปา...ทีนิ ฯ อุปฺป...ทีนิ จ ตานิ ปทานิ จาติ อุปฺป...ทานิ ฯ วิภงฺเคติ กถิตาติ ปเท วิเสสาธาโร ฯ ภงฺค...ทินาติ กถิตาติ ปเท กรณํ ฯ ภงฺค...ปนฺนํ อิติ อาทิ ยสฺส โส ภงฺค...อาทิ ฯ ภงฺคุปฺปาทาวาติ กถิตาติ ปเท กมฺมํ ฯ ภงฺโค จ อุปฺปาโท จ ภงฺคุปฺปาทา ฯ เอวสทฺทสฺส ผลํ น ฐิติกฺขโณติ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ฐิติกฺขโณติ กถิโตติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๒๓๖] ฐิติกฺขณาภาวํ ทฬฺหํ กาตุํ ปริกปฺปวจนํ ญาเปนฺโต อาห ยทิ จาติอาทึ ฯ

ยทีติ ปริกปฺโป ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ จิตฺตสฺสาติ ฐิติกฺขโณปีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ฐิติกฺขโณปีติ อตฺถีติ ปเท กตฺตา ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ ภงฺคุปฺปาทา อตฺถีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ ฐิติ...วจนนฺติ สิยาติ ปเท กตฺตา ฯ วตฺตพฺพนฺติ วจนนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๒๓๗] อุปฺปาโท ปญฺญายติ...อญฺญถตฺตํ ปญฺญายตีติ วุตฺตตฺตา ฐิติกฺขโณ อตฺถีติ เอวํ กสฺสจิ มตํ อิจฺฉิตํ ยทิ สิยา ตตฺถ สุตฺเต ปพนฺธฏฺฐิติเยว วุตฺตา น ขณฏฺฐิตีติ ญาเปนฺโต อาห อถ มตนฺติอาทึ ฯ อุปฺปาโท...อตฺถิ อิติ กสฺสจิ มตํ อิจฺฉิตํ อถ ยทิ สิยา ตตฺถาปิ สุตฺเต เอกสฺมึ...ฐิติเยว อธิปฺเปตา ขณฏฺฐิติ น จ เนว อธิปฺเปตาติ โยชนา ฯ

อถาติ สิยาติ ปเท ปริกปฺโป ฯ มตนฺติ สิยาติ ปเท กตฺตา ฯ มननํ อนุชานนํ อิจฺฉนํ มตํ ฯ มน อนุชานเน ภาวกมฺเมสุ ต ฯ อถวา อธิปฺเปตาติ อถวา มตนฺติ จ ปาฐา ฯ เต น สุนฺทรา ฯ กสฺมา ฯ อุปฺปาโท จ วโย เจว...ฐิติ อตฺถีติ เจ มตนฺติ วกฺขมานตฺตา ฯ เอตฺถ หิ เจ มตนฺติ อิมินา สทิสํ อุปฺปาโท ปญฺญายตีติ ฯ ปปุพฺโพ ญา ญาเณ ภาวกมฺเมสุ โย อตฺตโน ปทานิ [๑] ปรสฺส ปทตฺตํ ณสฺส ทฺวิตฺตํ ฯ

๑. สทฺทนีติยมฺปน กฺวจิสทฺโท ทิสฺสติ ฯ

วิคมนํ วโย ฯ วิปฺพฺโพ อย คติยํ สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ
อ ฯ จิตสฺส ธมฺมสฺส อญฺญถตฺตํ อญฺญถาภาโว ฯ ติฏฺจตีติ
ฐิโต โย ธมฺโม ฯ อุปฺปาทวยโต อญฺโญ ปกาโร อญฺญถา ฯ
สพฺพนาเมหิ ปการวจเน ตฺ ถา ฯ อญฺญถา เอว อญฺญถตฺตํ ฯ
อญฺเญน ปกาเรนาตฺยตฺโถ ฯ ณฺยตฺตตา ภาเว ตูติ ตฺสทฺเทน
สกตฺเถ ต กฺวจาทิมชฺฌุตฺยาทินา มชฺเฌ รสฺโส ฯ อตฺเถ
สูเจตีติ สุตฺตํ ยํ วจนํ ฯ สุตฺตํ เอว สุตฺตนฺตํ ฯ ปริยเตติ
ปาโจ ยา ปาลิ ปณฺฑิเตน ปริยเต อิติ ตสฺมา สา ปาลิ
ปาโจ ฯ ปจ วิญฺญตฺติยํ วาจายํ๑ วิสรุชปทาทิโต ณ ฯ
สุตฺตนฺตํ เอว ปาโจ สุตฺตนฺตปาโจ ฯ ตตฺถาปีติ ปิสทฺโท น
เกวลํ เอวมาทิปทานํ...จิติกฺขโณ น วุตฺโตติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ
ปญฺญายเต ขายเต ปญฺญาณํ ฯ เกจิวาเท ปสทฺโท ธาตฺวตฺถ-
วาจโก ฯ ญา อุปฏฺฐาเน นนฺทาทีหิ ยุ ฯ วจิยเต วจนํ
ภาวสาธนํ ฯ ปญฺญาณสฺส อตฺโถ ฯ จสทฺโท อุปฺปชฺชนโต จ
ปญฺญาณวจนโต จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ปพนฺธนํ จิตธมฺมสฺส
สนฺตาโน ปพนฺโธ ฯ จิยเต จิติ ฯ ปพนฺเธน จิติ ปพนฺธฏฺจิติ ฯ
น จ ขณฏฺจิตีติ เอวสทฺทสฺส ผลํ ฯ น จาติ จสทฺโท
เอวสทฺทตฺเถ วตฺตติ ฯ เนวาติ อตฺโถ ฯ ขณฏฺจิติ อภิธมฺเม
อวุตฺตตฺตาปิ ลพฺภตีติ โจทนํ สนฺธายาห น จาติอาทึ ฯ

๑. ปจ วิยตฺติยํ วาจายนฺติ สทฺทนีติ ฯ

ลพฺภิยตีติ ลพฺภมาโน ธมฺโม ฯ วจิยเต วจนํ น วจนํ อวจนํ ฯ

อุปฺปาโทติ ปญฺญายตีติ ปเท กมฺมํ ฯ อิตีติ สุตฺตนฺต อิติ สรูปํ ฯ สุตฺตนฺตปาจโตติ อตฺถีติ ปเท เหตุ ฯ ฐิติกฺขโณติ อตฺถีติ ปเท กตฺตา ฯ อิตีติ มตนฺติ ปทสฺส สรูปํ ฯ ตตฺถาปีติ อธิปฺเปตาติ ปเท อาธาโร ฯ เอกสฺมินฺติ ธมฺเมติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ธมฺเมติ อนุปฺปชฺชนโตติ ปเท อาธาโร ฯ อญฺญ-ถตฺตสฺสาติ อนุปฺปชฺชนโตติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อนุ...โต จาติ ทฺวยํ อธิปฺเปตาติ ปเท ญาปกเหตุ ฯ ปพนฺธฏฺฐิติเยวาติ อธิปฺเปตาติ ปเท กมฺมํ ฯ น จาติ ปฏิเสโธ ฯ ขณฏฺฐิตีติ อธิปฺเปตาติ ปเท กมฺมํ ฯ น จาติ อตฺถีติ ปเท ปฏิเสโธ ฯ อภิธมฺเมติ ลพฺภมานสฺสาติ ปเท อาธาโร ฯ ลพฺภมานสฺสาติ อวจเนติ ปเท กมฺมํ ฯ อวจเนติ การณนฺติ ปเท อาธาโร ฯ การณนฺติ อตฺถีติ ปเท กตฺตา ฯ ตสฺมาติ ทีเปตีติ ปเท เหตุ ฯ การณนฺติ อตฺถีติ ปเท อาธาโร ฯ ทีเปตีติ ปเท เหตุ ฯ ยถา...สเนติ อวจนนฺติ ปเท อาธาโร ฯ อวจนมฺปีติ ทีเปตีติ ปเท กตฺตา ฯ อภา...วาติ ทีเปตีติ ปเท กมฺมํ ฯ อิตีติ อยนฺติ ปทสฺส สรูปํ ฯ

อาจริเยหิ ปน อิธ ฏีกายญฺเจว สจฺจสงฺเขปฏีกาทีสุ จ อาทิโต อุปฺปาทกฺขเณ อุปฺปชฺชมานํ โน จ อุปฺปนฺนนฺติ ปาโฐ วุตฺโต ฯ อยญฺจ ปาโฐ ปาลิยา วิรุชฺฌติ ฯ ปาลิยํ หิ อุปฺปาทก-

ขเณ อุปฺปชฺชมานญฺเจว อุปฺปนฺนญฺจาติ วุตฺตํ ฯ อุปฺปนฺนสทฺโท อุปฺปาทฏฺฐิติกฺขณทฺวยวาจโก อุปฺปชฺชมานสทฺโท จ อุปฺปาทกฺขณเมว วาจโก ตสฺมา เกจีหิ วุตฺตปาโฐ ปาลิยา วิรุชฺฌติ ฯ

[๒๗๘] ตตฺถ วุจฺจเตตฺยาทิ ปริหาโร ฯ ตตฺถ ตสฺมึ เกจิวาเท ปริหาโร มยา วุจฺจเต ฯ หิ สจฺจํ เอกธมฺมาธารภาเวปิ สติ อุปฺปาทภงฺคานํ อุปฺปาทกฺขโณ อญฺโญ ภงฺคกฺขโณ อญฺโญ อิติ ตสฺมา อุปฺปา...วตฺถา อิจฺฉิตา ยเถว หิ สจฺจํ อิตรถา อิตเร อตฺเถ คยฺหมาเน อญฺโญ...ธมฺโม นิรุชฺฌติ อิติ วจนํ อาปชฺเชยฺย เอวเมว...สา ภงฺคาวตฺถา ฐิติ นามาติ โยชนา ฯ

ยเถวาติ นิปาตสมุทาโย อุปมาโชตโก ฯ หิสทฺโท วิตฺถารโชตโก ฯ เอโก จ โส ธมฺโม จาติ เอกธมฺโม อสมาหารทิคุ ฯ อาธารนฺติ เอตฺถาติ อาธาโร อุปฺปาทภงฺคา เอตฺถ ธมฺเม อาธารนฺติ ปติฏฺฐหนฺติ อิติ ตสฺมา โส ธมฺโม อาธาโร ฯ เอกธมฺโม อาธาโร เยสํ อุปฺปาทภงฺคานํ เต เอกธมฺมาธารา ฯ เอกธมฺมาธารานํ ภาโว เอกธมฺมาธารภาโว ฯ อปิสทฺโท ครหตฺโถ ฯ อุปฺปาทภงฺคานํ เอกธมฺมาธารภาเวปีติ อตฺโถ ฯ อุปฺปาโท จ ภงฺโค จ อุปฺปาทภงฺคา ฯ อุปฺปาโท เอว ขโณ อุปฺปาทกฺขโณ ฯ ภงฺโค เอว ขโณ ภงฺคกฺขโณ ฯ อวตฺถิยเต นิยมิยเต อวตฺถา ภาวสาธนํ ฯ อุปฺปาโท เอว อวตฺถา

อุปฺปาทาวตฺถา ฯ ภิชฺชตีติ ภินฺนา สา อวตฺถา ฯ ภงฺโค เอว อวตฺถา ภงฺคาวตฺถา ฯ

วุตฺตวจนํ พฺยติเรเกน ปากฏํ กโรนฺโต อาห อิตรถา-ตฺยาทึ ฯ อิตรถาติ อุปฺปาทภงฺคานํ เอกธมฺมาธารภาวโต ภินฺนธมฺมาธารสงฺขาเต อิตเร อตเถ คยฺหมาเนติ อตฺโถ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ อญฺโญเยวาติ นิรุชฺฌมานธมฺมโต อญฺโญ ฯ อุปฺปาโท จ ภงฺโค จ อุปฺปาทภงฺคา อุปฺปาทภงฺคา เอว อวตฺถา อุปฺปาทภงฺคาวตฺถา ฯ ภงฺคํ อภิมุขตีติ ภงฺคาภิมุขา ยา อวตฺถา ฯ ภงฺคาภิมุขา จ สา อวตฺถา จาติ ภงฺคาภิมุขาวตฺถา ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ ภงฺคาวตฺถา อิจฺฉิตาติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ

ตตฺถาติ วุจฺจเตติ อาธาโร ฯ เอก...เวปีติ สตีติ ลกฺขณ-วนฺตํ ฯ สตีติ อิจฺฉิตาติ ลกฺขณํ ฯ อุปฺปาทภงฺคานนฺติ เอกธมฺมา-ธารภาเวติ สมฺพนฺโธ ฯ อุปฺปาทภงฺคานนฺติ นิทฺธารณํ ฯ อญฺโญติ อุปฺปาทกฺขโณติ วิเสสนํ ฯ อุปฺปาทกฺขโณติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อญฺโญติ ภงฺคกฺขโณติ วิเสสนํ ฯ ภงฺคกฺขโณติ ลิงคตฺโถ ฯ อตีติ ภินฺนาติ เหตุ ฯ อุปฺปาทาวตฺถายาติ ภินฺนาติ อปาทานํ ฯ ภินฺนาติ ภงฺคาวตฺถาติ วิเสสนํ ฯ ภงฺคาวตฺถาติ อิจฺฉิตาติ กมฺมํ ฯ อิตรถาติ คยฺหมาเนติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ คยฺหมาเนติ อาปชฺเชยฺยาติ ลกฺขณํ ฯ อญฺโญเยวาติ ธมฺโมติ วิเสสนํ ฯ ธมฺโมติ อุปฺปชฺชตีติ กตฺตา ฯ อญฺโญติ ธมฺโมติ วิเสสนํ ฯ อิตีติ วจนนฺติ สรูปํ ฯ

วจนนฺติ อาปชฺเชยฺยาติ กตฺตา ฯ เอวเมวนฺติ อุปเมยฺยํ ฯ อุปมา... ถาหีติ ภินฺนาติ อปาทานํ ฯ ภินฺนาติ ภงฺคาภิมุขาวตฺถาปีติ วิเสสนํ ฯ ภงฺคาภิมุขาวตฺถาปีติ อิจฺฉิตพฺพาติ กมฺมํ ฯ สาติ สญฺญี ฯ ฐิติ นามาติ สญฺญา ฯ

[๒๗๙] ยถา ฐิติ อตฺถิ เกน ปาลิยํ สา น วุตฺตาติ อาห ปาลิยมฺปนาติอาทึ ฯ ปาลิยํ...วเสน สา ฐิติ ภควตา น วุตฺตา ฯ

ปาลิยนฺติ จิตฺตยมกปาลิยํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ วิเนตพฺพาติ วิเนยฺยา เย ปุคฺคลา ภควตา วิเนตพฺพา อิติ ตสฺมา เต ปุคฺคลา วิเนยฺยา ฯ อธิอาคนฺตฺวา จิตฺเต สยติ ปวตฺตตีติ อชฺฌาสโย โย ฉนฺโท ฯ วิเนยฺยานํ อชฺฌาสโย นิเนยฺยชฺฌาสโย ฯ อุรุชฺฌนํ วิรุชฺฌนํ อุรุโธ ฯ อุปุพฺโพ รุธ วิรุทฺเธ ภาเว จ ฯ น อุรุโธ อนุโรโธ ฯ วิเนยฺยชฺฌาสยสฺส อนุโรโธ วิเน...โรโธ ฯ นียติ เอเตนาติ นโย ฐิติ เอเตน อุปฺปาทภงฺคสฺส ทสฺสเนน นียติ อิติ ตสฺมา ตํ ทสฺสนํ นโย ฯ อิธ มิคปทวลญฺโช อธิปฺเปโต ฯ อาทยนฺตมคฺคํ ทีเปตฺวา มชฺเฌ ปน อทสฺสนํ มิคปทวลญฺโช เวทิตพฺโพ สุธีมตา ฯ ทสฺสิยเต ทสฺสนํ นยสฺส ทสฺสนํ นยทสฺสนํ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส นยทสฺสนสฺส วโส นยทสฺสนวโส ฯ

ปาลิยนฺติ น วุตฺตาติ อาธาโร ฯ วิเน...ธโตติ ทสฺสนาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ นย...นาติ น วุตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สาติ น วุตฺตาติ กมฺมํ ฯ

[๒๘๐] วิเนยฺย...น วุตฺตาติ วุตฺตวจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห อภิธมฺมาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ อภิ...นาปิ กทาจิ...วตฺตติ ฯ รูปสฺส...เทสิโต ยถาติ โยชนา ฯ

อภิธมฺมเทสนาติ ปวตฺตตีติ กตฺตา ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ สุตฺตเทสนาติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ หิ สจฺจํ อภิ...นาปิ กทาจิ...วตฺตติ ฯ รูปสฺส...เทสิโต ยถาติ โยชนา ฯ

อภิธมฺมเทสนาติ ปวตฺตตีติ กตฺตา ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ สุตฺตเทสนาติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ กทาจีติ ปวตฺตตีติ กาลสตฺตมี ฯ วิเน...เธนาติ ปวตฺตตีติ ตติยา-วิเสสนํ ฯ ยถาติ อุปมา ฯ รูปสฺสาติ อุปฺปาโทติ สมฺพนฺโธ ฯ อุปฺปาโทติ เทสิโตติ กมฺมํ ฯ อิตีติ สรูปนิทสฺสนํ ฯ ทฺวิธาติ ภินฺทิตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ภินฺทิตฺวาติ เทสิโตติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ

[๒๘๑] ปพนฺธฏฺฐิติเยว อธิปฺเปตาติ วจนสฺส ปริหารํ ญาเปนฺโต อาห สุตฺเตติอาทึ ฯ สุตฺเต...วุตฺตตฺตา ปญฺญตฺติ-สภาวสฺส อสงฺขตสฺส ปพนฺธสฺส ฐิติ ตตฺถ สุตฺเต ภควตา วุตฺตา อิติ เอวํ วิญฺญาตุํ ปณฺฑิเตน น สกฺกาติ โยชนา ฯ

จสทฺโท วิเสสาภิธานารมฺโภ ฯ สงฺคมฺม ปจฺจเยหิ กริยตีติ สงฺขโต โย ธมฺโม ฯ ลกฺขิยติ เอเตหีติ ลกฺขณานิ สงฺขต-ธมฺโม เอเตหิ อุปฺปาทาทีหิ ลกฺขิยติ อิติ ตสฺมา ตานิ

อุปฺปาทาทีนิ ลกฺขณานิ ฯ สงฺขตสฺส ลกฺขณานิ สงฺขตลกฺขณานิ ฯ สงฺขโต จ โส ธมฺโม จาติ สงฺขตธมฺโม ฯ เอวสทฺโท อสงฺขตธมฺมํ นิวตฺเตติ ฯ ลกฺขณานํ ทสฺสนํ ลกฺขณทสฺสนํ ฯ อุปฺปาโต อาทิ เยสํ วยฐิตีนํ ตา อุปฺปาทาทโย ฯ วุตฺตานํ อุปฺปาทาทีนํ ภาโว วุตฺตตฺตํ ฯ ปญฺญาปิยตีติ ปญฺญตฺติ โย ปพนฺโธ ปญฺญาปิยติ วิญฺญายติ อิติ ตสฺมา โส ปพนฺโธ ปญฺญตฺติ กมฺมสาธนํ ฯ ภวนํ ภาโว อตฺตโน ภาโว สภาโว อตฺตโน ปกติ ฯ ปญฺญตฺติภูโต สภาโว ยสฺส ปพนฺธสฺส โส ปญฺญตฺติสภาโว ฯ น สงฺขริยตีติ อสงฺขโต โย ปพนฺโธ ปจฺจเยหิ น สงฺขริยติ อิติ ตสฺมา โส ปพนฺโธ อสงฺขโต ฯ

สุตฺเต จาติ วุตฺตตฺตาติ อาธาโร ฯ ตีณิ...เอวนฺติ วุตฺตตฺตาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ สงฺขตธมฺมสฺเสวาติ ลกฺขณาติ สมฺพนฺโธ ฯ ลกฺขณทสฺสนตฺถนฺติ วุตฺตาติ สมฺปทานํ ฯ อุปฺปาทาทีนนฺติ วุตฺตตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ วุตฺตตฺตาติ สกฺกาติ เหตุ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ สกฺกาติ กมฺมวาจกํ ฯ ปพนฺธสฺสาติ ฐิตีติ สมฺพนฺโธ ฯ ปญฺญ...ตสฺสาติ ปททฺวยํ ปพนฺธสฺสาติ วิเสสนํ ฯ ฐิตีติ วุตฺตาติ กมฺมํ ฯ ตตฺถาติ วุตฺตาติ อาธาโร ฯ อิตีติ วิญฺญาตุนฺติ อาการโร ฯ วิญฺญาตุนฺติ น สกฺกาติ สมฺปทานํ ฯ

ภิกฺขเว สงฺขตสฺส อิมานิ สงฺขตลกฺขณานิ ตีณิ ตีณิ กตมานิ อุปฺปาโท ปญฺญายติ วโย ปญฺญายติ ฐิตสฺส ธมฺมสฺส

อญฺญตฺถตฺตํ อญฺญถาภาโว ปญฺญายติ ปณฺฑิเตน วิญฺญายตีติ วุตฺตตฺโถ ฯ

[๒๘๒] ปญฺญาณวจนโตติ ปริหารํ ญาเปนฺโต อาห อุปสคฺคสฺสาตฺยาทึ ฯ อุปสคฺค...เอตสฺส ปทสฺส วิญฺญายติ อิติ อตฺโถ ฯ ตสฺมา อาจริเยหิ เอตฺตาวตา เกจิวจเนน จิตฺตสฺส...ตฺํ ยุตฺโต อิติ ตสฺมา อุปฺปา...เสนาติ เอตํ วจนํ อนุรุทฺธาจริเยน สุวุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

อุปสคฺคสฺสาติ ปวตฺตนโตติ สมฺพนฺโธ ฯ จสทฺโท วิเสสารมฺโภ ฯ ธาตฺวตฺเถเยวาติ ปวตฺตนโตติ อาธาโร ฯ ธาตุสฺส อตฺโถ ธาตฺวตฺโถ ฯ เอวสทฺโท น พาธกวิเสสตฺเถสูติ ญาเปติ ฯ ปวตฺตนโตติ อตฺโถติ เหตุ ฯ ปญฺญายตีติ เอตสฺสาติ สรูปํ ฯ เอตสฺสาติ อตฺโถติ สมฺพนฺโธ ฯ วิญฺญายตีติ อตฺโถติ สรูปํ ฯ อตฺโถติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ตสฺมาติ น ยุตฺโตติ เหตุ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ เอตฺตาวตาติ ปฏิพาหิตุนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ จิตฺตสฺสาติ จิตีติ สมฺพนฺโธ ฯ จิติกฺขโณติ ยุตฺโตติ กตฺตา ฯ ปฏิพาหิตุนฺติ ยุตฺโตติ สมฺปทานํ ฯ อิตีติ สุวุตฺตนฺติ เหตุ ฯ สุวุตฺตนฺติ กมฺมวาจกํ ฯ สุฏฺฐุ วุตฺตํ สุวุตฺตํ ฯ เอตนฺติ สุวุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ อุปฺปา...เสนาตีติ เอตนฺติ สรูปํ ฯ

[๒๘๓] วุตฺตวจนํ อฏฺฐกถาวจเนน สาเธนฺโต อาห เอวญฺจาติอาทึ ฯ เอวญฺจ จิติกฺขโณ อตฺถีติ อตฺถํ กตฺวา

มนสิกรณโต อฏฺฐกถายมฺปิ เอเก...ขณาติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

เอวญฺจาติ กตฺวาติ กมฺมํ ฯ กตฺวาติ วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ อฏฺฐกถายมฺปีติ วิภงฺคฏฺฐกถายํ ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ อภิธมฺมตฺถสงฺคเห จิติวจนนฺติ ญาเปติ ฯ อฏฺฐกถายมฺปีติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ เอเกกสฺสาติ จิตฺตสฺสาติ วิเสสนํ ฯ จิตฺตสฺสาติ ขณาติ สมฺพนฺโธ ฯ อุปฺปา...เสนาติ ตโย ตโยติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ตโย ตโยติ ทฺวยํ ขณาติ วิเสสนํ ฯ ขณาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๒๘๔] ตานิ ปน...ปายูติ วจนํ อาจริเยน กสฺมา วุตฺตํ นนุ รูปารูเปน สมานายุเกน ภวิตพฺพนฺติ โจทนํ สนฺธาย ตานีติ-อาทิวจเน อาโภคํ ญาเปนฺโต อาห อรูปนฺตฺยาทึ ฯ อรูปํ ลหุ...นโตติ อิติ มนสิกตฺวา อาจริโย ตานีติอาทิวจนํ อาห ฯ

ลหุ ปริณมตีติ ลหุปริณามํ ยํ อรูปํ ลหุ ปริณมติ อิติ ตสฺมา ตํ อรูปํ ลหุปริณามํ ฯ ครุ ปริณมตีติ ครุปริณามํ ยํ รูปํ ฯ คณฺหาตีติ คาหกํ ยํ อรูปํ อารมฺมณํ คณฺหาติ อิติ ตสฺมา ตํ อรูปํ คาหกํ ฯ คหิยเตติ คเหตพฺพํ ยํ รูปํ อรูเปน กตฺตุภูเตน คหิยเต อิติ ตสฺมา ตํ รูปํ คเหตพฺพํ ฯ คาหกญฺจ คเหตพฺพญฺจ คาหกคฺคเหตพฺพํ ฯ ภวนํ ปวตฺตนํ ภาโว ฯ คาหกคฺคเหตพฺพสฺส ภาโว คาหก...ภาโว ฯ ตานิ ตานิ ขณานิ

ตํตํขณานิ ฯ ตานิ ตานิ ลหุครุกานิ อุปฺปาทาทิกฺขณานีติ อตฺโถ ฯ กมฺมธารโย ฯ ปุพฺเพ พินฺทาคโม ฯ ตํตํขณานํ วโส ตํตํขณวโส ฯ นิปฺปชฺชิยเต นิปฺผาทิยเต นิปฺปชฺชนํ ฯ

อรูปนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ลหุปริณามนฺติ อรูปนฺติ วิเสสนํ ฯ รูปนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ครุปริณามนฺติ รูปนฺติ วิเสสนํ ฯ คาหก... วสฺสาติ นิปฺปชฺชนโตติ สมฺพนฺโธ ฯ ตํตํขณวเสนาติ นิปฺปชฺชนโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ นิปฺปชฺชนโตติ ลหุปริณามํ ครุปริณามนฺติ เหตุ ฯ อิตีติ กตฺวาติ นิทสฺสนํ ฯ ตานีติอาทินฺติ อาหาติ กมฺมํ ฯ

คาหกภาวสฺส ลหุอุปฺปาทาทิวเสน นิปฺปชฺชนโต อรูปํ ลหุปริณามํ คเหตพฺพภาวสฺส อุปฺปาทภงฺคกฺขณวเสน อรูปฐิติกฺขณวเสน จ นิปฺปชฺชนโต รูปํ ครุปริณามํ อิติ มนสิกตฺวา ตานีติ อาหาติ อธิปฺปาโย ฯ

[๒๘๕] ตานีติ ปทสฺส ตาทิสานีติ อตฺเถ อคฺคหิเต ตานิ จิตฺตกฺขณานิ รูปธมฺมานํ ขณานิ ภเวยฺยุนฺติ มนสิกตฺวา ตานีติ ปทสฺส ตาทิสานีติ อตฺถํ วิวรติ ฯ

ตานีติ ฐปนํ ฯ ตานิ วิย ทิสฺสนฺตีติ ตาทิสานิ ยานิ รูปกฺขณานิ ตานิ จิตฺตกฺขณานิ วิย ทิสฺสนฺติ อิติ ตสฺมา ตานิ รูปกฺขณานิ ตาทิสานิ ฯ ตสทฺทูปปโท ทิส เปกฺขเน กฺวิ จ ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหิ อิยตมาทินา ตกาเร อการสฺส ทีโฆ ฯ

[๒๘๖] สตฺตรสจิตฺตกฺขณาตีติ ปทสฺส วจนตฺถํ ญาเปนฺโต อาห สตฺตรสนฺนนฺตฺยาทึ ฯ สตฺตรสนฺนํ...จิตฺตกฺขณานิ ฯ

สตฺตรสนฺนนฺติ จิตฺตานนฺติ วิเสสนํ ฯ จิตฺตานนฺติ ขณานีติ สมฺพนฺโธ ฯ ขณานีติ อุปมา ฯ ขณานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ สตฺตหิ อธิกา ทส สตฺตรส สตฺตรส จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ สตฺตรสจิตฺตานิ สตฺตรสจิตฺตานํ ขณานิ สตฺตรสจิตฺตกฺขณานิ อุปมาปุพฺพกมฺมธารโย ฯ

[๒๘๗] อปรํ นยํ ญาเปนฺโต อาห ตานีติอาทึ ฯ วา อปโร นโย ตานิ จิตฺตกฺขณานิ สตฺตรส โหนฺติ ฯ

สตฺตรสาติ จิตฺตกฺขณานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ สมฺพนฺโธ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๒๘๘] อิมสฺมึ นเย วากฺขวมฺหภูตานิ จิตฺตกฺขณานิ สตฺตรส โหนฺติ อวยวภูตานิ จิตฺตกฺขณานิ เอตฺตกานีติ ญาเปนฺโต อาห วิสฺนฺตฺยาทึ ฯ วิสํ วิสํ ปน จิตฺตกฺขณานิ เอกปญฺญาส โหนฺตีติ โยชนา ฯ

วิสํ วิสฺนฺติ จิตฺตกฺขณานีติ วิเสสนํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอกปญฺญาสาติ จิตฺตกฺขณานีติ วิเสสนํ ฯ จิตฺตกฺขณานีติ โหนฺตีติ กตฺตา ฯ

[๒๘๙] รูปธมฺมานนฺติ สามญฺญโต วุตฺตตฺตา วิญฺญตฺติลกฺขณรูปานมฺปิ คหณํ สิยา ตสฺมา ตานิ นิวตฺเตนฺโต อาห รูปธมฺมานนฺติอาทึ ฯ

รูปธมฺมานนฺติ ฉปนํ ฯ ลกฺขณานํ ตยํ ลกฺขณตฺตยํ ฯ วิญฺญตฺติ จ ลกฺขณตฺตยญฺจ วิญฺญตฺติลกฺขณตฺตยํ วิญฺญตฺติ-ลกฺขณตฺตเยหิ วชฺชิตา วิญฺญตฺติ...วชฺชิตา วิญฺญตฺติ...วชฺชิตา จ เต รูปธมฺมา จาติ วิญฺญตฺติ...รูปธมฺมา ฯ

[๒๙๐] วิญฺญตฺติลกฺขณรูปวชฺชนํ ทสฺเสนฺโต อาห วิญฺญตฺตีติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ วิญฺญตฺติทฺวยํ เอเกก...ยุกํ ฯ

เอกญฺจ เอกญฺจ เอเกกํ เอเกกญฺจ ตํ จิตฺตญฺจาติ เอเกก-จิตฺตํ เอเกกจิตฺตสฺส ขโณ เอเกกจิตฺตกฺขโณ เอเกกจิตฺตกฺขโณ อายุ ยสฺส ตํ เอเกก...ยุกํ ยสฺส วิญฺญตฺติทฺวยสฺส อายุ เอเกกจิตฺตกฺขโณ ตํ วิญฺญตฺติทฺวยํ เอเก...ยุกํ ฯ

วิญฺญตฺติทฺวยนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ หิสทฺโท ทสฺสี ฯ เอเก...ยุกนฺติ วิญฺญตฺติทฺวยนฺติ วิเสสนํ ฯ

[๒๙๑] วุตฺตวจนํ ปาลิยา สาเธนฺโต อาห ตถาหิตฺยาทึ ฯ ตถาหิ สจฺจํ ตํ วิญฺญตฺติทฺวยํ จิตฺตา...เมสุ ภควตา วุตฺตํ ฯ

ตถาหิสทฺโท ทสฺสี ฯ ตนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ จิตฺตา...เมสูติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ จิตฺตํ อนุปริวตฺตนฺตีติ จิตฺตานุ-ปริวตฺติโน เย ธมฺมา จิตฺตํ อนุปริวตฺตนฺติ อิติ ตสฺมา เต ธมฺมา จิตฺตานุปริวตฺติโน ฯ จิตฺตานุปริวตฺติโน จ เต ธมฺมา จาติ จิตฺตานุปริวตฺติธมฺมา ฯ

[๒๙๒] ลกฺขณรูปานิ กิปฺปมาณายุกานีติ อาห ลกฺขณ-ตฺยาทึ ฯ ลกฺขณรูเปสุ...ยุกา ฯ

อุปฺปาโท จ ภงฺโค จ อุปฺปาทภงฺคา อปฺปาทภงฺคา เอว ขณา อุปฺปา...ขณา ฯ สมานํ อายุ ยาสํ ตา สมานายุกา ยาสํ ชาติอนิจฺจตานํ อายุ สมานํ ตา ชาติอนิจฺจตา สมานายุกา ฯ

ลกฺขณรูเปสูติ นิทฺธารณํ ฯ จสทฺโท วิเสสารมฺโภ ฯ ชาติ อนิจฺจตา จาติ ทฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ จิตฺตสฺสาติ อุปฺปาทภงฺคกฺขเณหีติ สมฺพนฺโธ ฯ อุปฺปา...เณหีติ สมานาติ สหโยคตติยา ฯ สมานายุกาติ ชาติ...ตา จาติ ทฺวยสฺส วิเสสนํ ฯ ชรตาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอกู...ยุกาติ ชรตาติ วิเสสนํ ฯ

เอเกน อูนา เอกูนา เอกูนา ปญฺญาสํ เอกูน-ปญฺญาสํ ฯ จิตฺตานํ ขณานิ จิตฺตกฺขณานิ ฯ เอกูนปญฺญาสญฺจ ตานิ จิตฺตกฺขณานิ จาติ เอกูน...ณานิ เอกูนปญฺญาสจิตฺตกฺ-ขณานิ อายุ ยสฺสา ชรตาย สา เอกูน...ยุกา ฯ

[๒๙๓] อตฺตนา วุตฺตวจนํ ปรวจเนน สาเธนฺโต อาห เอวญฺจาติอาทึ ฯ อาจริยานํ เอวญฺจ วจนํ มนสิกตฺวา ตํ สตฺต...ณนฺติ วจนํ วทนฺติ ฯ วิญฺญตฺติลกฺขณํ วินา วชฺเชตฺวา อวสิฏฺฐํ ตํ รูปํ สตฺตรสจิตฺตายุ โหติ ฯ

เอวนฺติ กตฺวาติ กมฺมํ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ กตฺวาติ วทนฺตีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ตนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ สตฺตรสจิตฺตายูติ ตนฺติ วิเสสนํ ฯ วินาติ ตนฺติ วิเสสนํ ฯ วิญฺญตฺติลกฺขณนฺติ วินาติ กมฺมํ ฯ อิตีติ วทนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๒๙๔] สพฺเพ อาจริยา วิญฺญตฺติลกฺขณํ วชฺเชตฺวา เสสรูปํ สตฺตรสจิตฺตายุกนฺติ วทนฺตีติ มนสิกตฺวา เอวญฺจ กตฺวา วทนฺตีติ พหุวจนํ วุตฺตํ ฯ เกสญฺจิวาทํ ทสฺเสตฺวา ปฏิเสธํ กโรนฺโต อาห เกจีติ อาทึ ฯ เกจิ ปน อาจริยา ปฏิจฺจ...เก อิติ เอวํ วจนโต วุตฺตตฺตา โสฬส...มายุ โหนฺติ หิ สจฺจํ อุปฺปชฺชมานเมว รูปํ... โหติ อิติ วจํ วทนฺตีติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปฏิจฺจสมุปฺปาทสฺส อฏฺฐกถา ปฏิจฺจสมุปฺปาทฏฺฐกถา ฯ เอตฺตาวตา วจเนน เอกา...โหนฺติ อถ อตีตานนฺตรํ อวเสส...ยุเก ตสฺมึเยว อารมฺมเณ ปฏิสนฺธิจิตฺตํ อุปฺปชฺชตีติ โยชนา ฯ อวเสสานิ จ ตานิ ปญฺจจิตฺตานิ จาติ อวเสสปญฺจจิตฺตานิ อวเสสปญฺจจิตฺตานํ ขโณ อว...ขโณ อวเสส...ขโณ อายุ ยสฺส อารมฺมณสฺส ตํ อว...ยุกํ ฯ อุปฺปชฺชตีติ อุปฺปชฺชมานํ ยํ รูปํ ฯ เอวสทฺโท อตีตรูปํ นิวตฺเตติ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ภวงฺคสฺส จลนํ ภวงฺคจลนํ ฯ

เกจีติ วทนฺตีติ กตฺตา ฯ ปฏิ...ถายนฺติ วจนโตติ อาธาโร ฯ เอตฺตาวตาติ โหนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เอกาทสติ

จิตฺตกฺขณาติ วิเสสนํ ฯ จิตฺตกฺขณาติ โหนฺตีติ ปกติกตฺตา ฯ อตีตาติ โหนฺตีติ วิกติกตฺตา ฯ อถาติ อุปฺปชฺชตีติ กาลสตฺตมี ฯ อว...ยุเกติ อารมฺมเณติ วิเสสนํ ฯ อิตีติ วจนโตติ นิทสฺสนํ ฯ วจนโตติ อายูติ ปเท เหตุ ฯ โสฬ...ณานีติ โหนฺตีติ ปกติกตฺตา ฯ รูปธมฺมานนฺติ อายูติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อายูติ โหนฺตีติ วิกติกตฺตา ฯ อุปฺปชฺชมานเมวาติ รูปนฺติ วิเสสนํ ฯ รูปนฺติ โหตีติ ปกติกตฺตา ฯ ภงฺคจลนสฺสาติ ปจฺจโยติ สมฺปทานํ ฯ ปจฺจโยติ โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ อิตีติ วทนฺตีติ กมฺมํ ฯ

ตสฺส ทฺวิกฺขตฺตุํ ภวงฺเค อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุทฺเธ ตํ อารมฺมณํ อารพฺภ เอกํ อาวชฺชนํ มรณสฺส อาสนฺนภาเวน มนฺทภูตเวคตฺตา ปญฺจ ชวนานิ เทฺว ตทารมฺมณานีติ วิถีจิตฺตานิ อุปฺปชฺชนฺติ ตโต ภวงฺควิสยํ อารมฺมณํ กตฺวา เอกํ จุติจิตฺตํ เอตฺตาวตา เอกาทสจิตฺตกฺขณา อตีตา โหนฺติ อถ อวเสสปญฺจจิตฺตกฺขณายุเก ตสฺมึเยว อารมฺมเณ ปฏิสนฺธิจิตฺตํ อุปฺปชฺชตีติ ปฏิจฺจสมุปฺปาทฏฺฐกถาปาโฐ ฯ

[๒๙๕] ตยิทนฺตฺยาทิ ปฏิเสธนํ ฯ ตํ อิทํ เกจิวจนํ อสารํ กสฺมา ปฏิ...อาทินา นเยน อฏฺฐ...อาคตตฺตาติ โยชนา ฯ

ตํ อิทนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อสารนฺติ ตยิทนฺติ วิเสสนํ ฯ ปฏิสนฺธิจิตฺเตนาติ สหาติ สหโยคตติยา ฯ สหุปฺปนฺนนฺติ รูปนฺติ วิเสสนํ ฯ รูปนฺติ นิรุชฺฌตีติ กตฺตา ฯ ตโตติ ปฏิสนฺธิจิตฺตโต

ปฏฺฐายาติ อปาทานํ ฯ ปฏฺฐายาติ นิรุชฺฌตีติ วิเสสนํ ฯ สตฺตรสเมน จิตฺเตนาติ สทฺธินฺติ สหโยโค ฯ สทฺธินฺติ นิรุชฺฌตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปฏิสนฺธิจิตฺตสฺสาติ ฐิตีติ สมฺพนฺโธ ฯ ฐิติกฺขเณติ อุปฺปนฺนนฺติ อาธาโร ฯ อุปฺปนฺนนฺติ นิรุชฺฌตีติ กตฺตา ฯ อฏฺฐารสมสฺสาติ อุปฺปาทาติ สมฺพนฺโธ ฯ อุปฺปาทกฺขเณติ นิรุชฺฌตีติ อาธาโร ฯ อิติอาทินาติ อาคตตฺตาติ กรณํ ฯ อาทิสทฺโท ปฏิสนฺธิจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อุปฺปนฺนรูปํ อฏฺฐารสมสฺส ฐิติกฺขเณ นิรุชฺฌตีติอาทึ คณฺหาติ ฯ อฏฺฐ...เมวาติ ขนฺธวิภงฺคฏฺฐกถายํ เอว ฯ เอวสทฺโท น ฏีกายนฺติ นิวตฺเตติ ฯ อฏฺฐกถายเมวาติ อาคตตฺตาติ อาธาโร ฯ สตฺต...ณสฺสาติ อาคตตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ อาคตตฺตาติ อสารนฺติ ญาปกเหตุ ฯ อาคตสฺส ขณสฺส ภาโว อาคตตฺตํ ฯ

[๒๘๖] ยตฺถ โสฬสจิตฺตกฺขณาเยว ปญฺญายนฺติ ตตฺถ โก นโย ญาตพฺโพติ มนสิกตฺวา อาห ยตฺถาติอาทึ ฯ ยตฺถ ปน ฐาเน โสฬส...ยนฺติ ตตฺถ ฐาเน จิตฺต...นโย นีโต ญาโตติ โยชนา ฯ

ยตฺถาติ ปญฺญายนฺตีติ อาธาโร ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ โสฬส...เนวาติ ปญฺญายนฺตีติ กตฺตา ฯ เอวสทฺโท สตฺตรสจิตฺตกฺขณานิ นิวตฺเตติ ฯ ตติถาติ นีโตติ อาธาโร ฯ จิตฺตปฺปวตฺติยาติ ปจฺจยาติ สมฺปทานํ ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ จิตฺตานํ

ปวตฺติ จิตฺตปฺปวตฺติ ฯ ปจฺจ...เสนาติ นีโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปจฺจยสฺส ภาโว ปจฺจยภาโว ฯ รูปสฺสาติ ภาวโยโค ปกฺขิปิตพฺโพ ฯ ยุชฺชตีติ โยคฺยํ ยํ ขณํ ยุชฺชติ อรหติ อิติ ตสฺมา ตํ ขณํ โยคฺยํ ฯ ยุช โยเค โณ โณฺย จาติ กตฺตริ โณฺย ฯ ปจฺจยภาวสฺส โยคํ อรหํ ปจฺจยภาวโยคฺยํ ปจฺจยภาวโยคฺยํ เอว ขณํ ปจฺจ...ขณํ ปจฺจยภาวโยคฺยขณสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ ปจฺจย...วโส ฯ นียตีติ นโย โย โสฬสจิตฺตกฺขณสงฺขาโต อตฺโถ นียติ อิติ ตสฺมา โส อตฺโถ นโย ฯ ฯ นียตีติ นีโต โย นโย ปณฺฑิเตน นียติ ปญฺญายติ อิติ ตสฺมา โส นโย นีโต ฯ นี ปาปุณเน ฯ ปาปุณนํ ญาณํ ฯ ภาวกมฺเมสุ ต ฯ รูปสฺส ภวงฺคจลนสฺส ปจฺจยภาวโยคฺยกฺขณํ อาทึ คเหตฺวา ปฏิจฺจ-สมุปฺปาทฏฺฐกถายํ โสฬสจิตฺตกฺขณานีติ วุตฺตํ น รูปํ โสฬส-จิตฺตกฺขณายุกเมวาติ กตฺวา วุตฺตนฺตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๒๘๗] กิตฺตกํ จิตฺตกฺขณํ อติกฺกนฺตํ รูปํ จิตฺตปฺปวตฺติยา โหตีติ อาห เหฏฺฐิมาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ เหฏฺฐิมโกฏิยา เอก... ถิยนฺติ โยชนา ฯ

เหฏฺฐา ปวตฺตา เหฏฺฐิมา เหฏฺฐิมา จ สา โกฏิ จาติ เหฏฺฐิมโกฏิ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ปิสทฺโท สมฺภาวนตฺโถ ฯ อติกฺกมตีติ อติกฺกนฺตํ ยํ รูปํ ฯ เอวสทฺโท น อติกฺกนฺตนฺติ นิวตฺเตติ ฯ อาปาถสฺส คมนํ อาปาถคมนํ ฯ สมตฺเถตีติ สมตฺถํ

ยํ รูปํ ฯ สมตฺถสฺส ภาโว สามตฺถิยํ ฯ อาปาถคมเน สามตฺถิยํ อาปาถ...ถิยํ ฯ

เหฏฺฐิมโกฏิยาติ อติกฺกนฺตสฺสาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เอกจิตฺตกฺขณมฺปีติ อติกฺกนฺตสฺสาติ กมฺมํ ฯ อติกฺกนฺตสฺเสวาติ รูปสฺสาติ วิเสสนํ ฯ รูปสฺสาติ สามตฺถิยนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ อาปา...ถิยนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๒๙๘] รูปสฺส โสฬสจิตฺตกฺขเณติ วาโท น ยุตฺโตติ ญาเปนฺโต อาห อลมติวิวาเทนาติ ฯ อติวิวาเทน อลํ อยุตฺตํ ฯ

วิวทนฺติ เอเตนาติ วิวาโท ชนา เอเตน วจเนน วิวทนฺติ รุชฺฌนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ วจนํ วิวาโท ฯ อติเรโก วิวาโท อติวิวาโท ฯ

[๒๙๙] เอกจิตฺตตฺยาทิ วจนตฺถทสฺสนํ ฯ เอกจิตฺตสฺส ขณํ วิย ขณํ เอกจิตฺตกฺขณํ ฯ เอเตสํ อารมฺมณานํ ตํ เอกจิตฺตกฺขณํ อตีตํ วา เอตานิ อารมฺมณานิ ตํ เอกจิตฺตกฺขณํ อตีตานิ อิติ ตสฺมา เอก...ตานีติ โยชนา ฯ

เอกจิตฺตสฺส วิย...จิตฺตกฺขณํ ฉฏฺฐีตปฺปุริโส ฯ เอกจิตฺตสฺสาติ ขณนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ วิย ขณํ...ขณนฺติ ทฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ ขณนฺติ รูปสฺส ขณํ ฯ ตนฺติ อตีตนฺติ กตฺตา ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ ตนฺติ อตีตานีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ เอกจิตฺตกฺขณํ อตีตานีติ เอก...ตานิ ทุติยาตปฺปุริโส ฯ

[๓๐๐] รูปสทฺทานญฺเจว คนฺธรสโผฏฺฐพฺพานญฺจ อาปาถ-คมเน วิเสสํ ญาเปตุํ อาปาถมาคจฺฉนฺตีตฺยาทิมาห ฯ อาปาถ-มาคจฺฉนฺตีติ ธปนํ ฯ รูป...คจฺฉนฺติ อิติ ตสฺมา อาโภคา...คตานิ รูปสทฺทาลมฺพนานิ อาปาถํ อาคจฺฉนฺตีติ โยชนา ฯ

รูปญฺจ สทฺโท จ รูปสทฺทา รูปสทฺทา เอว อาลมฺพนานิ รูปสทฺทาลมฺพนานิ ฯ สโก จ สโก จ สกสกา สกสกานิ ฐานานิ สกสกฏฺฐานานิ ฯ ฐตฺวาวาติ เอวสทฺโท น จกฺขุ-โสตนิสฺสเยสุ อลฺลีนานีติ นิวตฺเตติ ฯ โคจรสฺส ภาโว โคจร-ภาโว ฯ อาภุชนํ มนสิกรณํ อาโภโค อาโภคสฺส อนุรูปํ อาโภคานุรูปํ ฯ น เอโก อเนโก ฯ กลํ ปาติ รกฺขตีติ กลาโป โย สมุโห กลํ อวยวํ ปาติ รกฺขติ อิติ ตสฺมา โส สมุโห กลาโป นาม ฯ กลสทฺทุปปโท มา รกฺขเน สพฺพโต...วี วาติ อ ฯ กลาสทฺโท อิตฺถีลิงฺโค ฯ ปกติจสฺส สรนฺตสฺสาติ อาการสฺส ปุน นยนํ ฯ อเนโก กลาโป อเนก-กลาโป อเนกกลาเป คตานิ ปวตฺตานิ อเน...คตานิ รูปสทฺทาลมฺพนานิ ฯ

รูป...นานีติ คจฺฉนฺตีติ กตฺตา ฯ สกสกฏฺฐาเนติ ฐตฺวาติ อาธาโร ฯ ฐตฺวาวาติ คจฺฉนฺตีติ วิเสสนํ ฯ โคจรภาวนฺติ คจฺฉนฺตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ คจฺฉนฺตีติ[1] เหตุ ฯ อาโภ...รูปนฺติ

๑. อาคจฺฉนฺตีติ ยุตฺตตรํ ฯ

อาคจฺฉนฺตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อเน...ตานีติ อาคจฺฉนฺตีติ กตฺตา ฯ อาปาถนฺติ อาคจฺฉนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๓๐๑] คนฺธรสโผฏฺฐพฺพานิ ปเท กถนฺติ อาห เสสานีตฺยาทึ ฯ เสสานิ คนฺธรสโผฏฺฐพฺพาลมฺพนานิ ฆานา...ณานิ อิติ ตสฺมา เอเก...นิปิ อาปาถมาคจฺฉนฺตีติ โยชนา ฯ

เสสานีติ รูปสทฺเทหิ เสสานิ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ฆานํ อาทิ เยสํ เต ฆานาทโย เยสํ ชิวฺหากายานํ อาทิ ฆานํ เต ชิวฺหากายา ฆานาทโย ฯ นิสฺสยนฺติ เอตฺถาติ นิสฺสยาติ คนฺธาทีนิ เอตฺถ ภูเตสุ นิสฺสยนฺติ นิสฺสาย วสนฺติ อิติ ตสฺมา ตานิ ภูตานิ นิสฺสยานิ ฯ ฆานาทีนํ นิสฺสยานิ ฆานาทินิสฺสยานิ ฯ เตน อภิธมฺมาวตารฏีกายํ คนฺธรสานํ นิสฺสเยสุ ฆานชิวฺหานํ นิสฺสเยหิ อลฺลีเนสฺเยว คนฺธรสา วิญฺญายนฺติ โผฏฺฐพฺพญฺจ ภูตตฺตยํ รูปกายนิสฺสเย อลฺลีนเมว วิญฺญายตีติ วุตฺตํ ฯ อาคนฺตฺวา ลิยนฺติ ฆฏิยนฺติ อิติ ตสฺมา ตานิ คนฺธาทีนิ อลฺลีนานิ ฯ อาปุพฺโพ ลิ ฆฏฺเน กตฺตุกร...สุ จาติ ยุ อนกา ยุณฺวูนํ กฺวจิ ธาตูติ อาทินา อการโลโป ทฺวิตฺตํ กฺวจาทิมชฺฌุตฺยาทินา รสฺโส ฯ เอวสทฺโท น สกฏฺฐาเน ฐิตานีติ นิวตฺเตติ ฯ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปตฺติ วิญฺญาณานํ อุปฺปตฺติ วิญฺญาณุปฺปตฺติ ฯ กโรนฺตีติ การณานิ เย เหตู ผลํ กโรนฺติ อิติ ตสฺมา เต เหตู การณานิ ฯ วิญฺญาณุปฺปตฺติยา การณานิ วิญฺญาณุปฺปตฺติ-

การณานิ ฯ เอโก จ เอโก จ เอเกโก เอเกโ จ โส กลาโป จาติ เอเกกลาโป เอเกกลาเป คตานิ เอเกก...คตานิ ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ อเนกกลาปคตานิ รูปสทฺทาลมฺพนานีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ

เสสานีติ คนฺธ...พานีติ วิเสสนํ ฯ ฆานา...เยสูติ อลฺลี-นาเนวาติ อาธาโร ฯ อลฺลี...ณานีติ ทฺวยํ คนฺธรสโผฏฺฐพฺพานีติ วิเสสนํ ฯ คนฺธ...พานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ อาคจฺฉนฺตีติ เหตุ ฯ เอเก...นิปีติ อาคจฺฉนฺตีติ กตฺตา ฯ

[๓๐๒] เอเกกกลาปคตานิปีติ วุตฺตวจนํ อุทาหรเณน สาเธนฺโต อาห เอเกกกลาติ อาทึ ฯ หิ สจฺจํ เอเกกก...คตาปิ ปสาทา...คจฺฉนฺตีติ โยชนา ฯ

เอเกกกลาเป คตา ปวตฺตา เอเก...คตา ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ รูปสทฺทาลมฺพนานิ อเนกกลาปคตานิ อาปาถมาคจฺฉนฺตีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ อริยวํเสน ปน หิสทฺโท ปนสทฺทตฺโถติ วุตฺตํ ฯ ตํ วิรุทฺธํ ฯ กสฺมา ฯ เอเกกกลาปคตา ปนาติ วตฺตพฺพตฺตา ฯ ตญฺจ น วุตฺตมฺปิ ฯ หิสทฺโท น ปกฺขิปิตพฺโพ ฯ ภูตานิ ปสาเทนฺตีติ ปสาทา จกฺขาทโย ฯ อาธาริยติ เอตฺถาติ อาธาโร วิญฺญาณํ เอตฺถ ปสาเทสุ อาธาริยติ ปติฏฺฐาติ อิติ ตสฺมา เต ปสาทา อาธาโร ฯ อาธารานํ ภาโว อาธารภาโว ฯ

เอเก...ตาปีติ ปสาทาติ วิเสสนํ ฯ ปสาทาติ คจฺฉนฺตีติ กตฺตา ฯ วิญฺญาณสฺสาติ อาธาราติ สมฺพนฺโธ ฯ อาธารภาวนฺติ คจฺฉนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๓๐๓] เต ปน วิญฺญาณสฺส อาธารภาวํ คจฺฉนฺตา กึ อตีตภวงฺเคน สทฺธึ อุปฺปนฺนา อุทาหุ ภวงฺคจลนาทีหิ สทฺธึ อุปฺปนฺนาติ ปุจฺฉํ สนฺธายาห เต ปนาตฺยาทึ ฯ ภวงฺค... อุปฺปนฺนา เต ปน ปสาทาติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ จาเลตีติ จลนํ ยํ จิตฺตํ ภวงฺค-สนฺตตึ จาเลติ อิติ ตสฺมา ตํ จิตฺตํ จลนํ ฯ ภวงฺคํ เอว จลนํ ภวงฺคจลนํ ฯ อนฺตรยติ พฺยวธายตีติ จลนํ ฯ ภวงฺคํ เอว จลนํ ภวงฺคจลนํ ฯ อนฺตรยติ พฺยวธายตีติ อนฺตรํ ยํ จิตฺตํ ฯ นตฺถิ อนฺตรํ ฯ อนฺตรยติ พฺยวธายตีติ อนฺตรํ ยํ จิตฺตํ ฯ นตฺถิ อนฺตรํ พฺยวธายกํ เอตสฺส ปจฺจยสฺสาติ อนนฺตโร อนนฺตโร จ โส ปจฺจโย จาติ อนนฺตรปจฺจโย อนนฺตรปจฺจโย หุตฺวา ภูตํ อนนฺตรปจฺจยภูตํ ฯ ภวงฺเคนาติ อตีตภวงฺเคน ฯ อุปฺปชฺชีสูติ อุปฺปนฺนา เย ปสาทา ฯ

ภวงฺคจลนสฺสาติ อนนฺตรปจฺจยาติ สมฺปทานํ ฯ อน... เตนาติ ภวงฺเคนาติ อุปฺปนฺนาติ ฯ ภวงฺเคนาติ สทฺธินฺติ สหโยค-ตติยา ฯ สทฺธินฺติ อุปฺปนฺนาติ วิเสสนํ ฯ อุปฺปนฺนาติ เต ปสาทาติ วิเสสนํ ฯ เต ปน ปสาทาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๓๐๔] อปเรสํ ปน วาทํ ญาเปนฺโต อาห อาวชฺชเนนา-ตฺยาทึ ฯ อาว...อุปฺปนฺนา ปสาทา อิติ อปเร อาจริยา วทนฺตีติ โยชนา ฯ

อภิ.๑๓๕

อาวชฺชเนนาติ สทฺธินฺติ สหโยคตติยา ฯ สทฺธินฺติ อุปฺปนฺนาติ วิเสสนํ ฯ อุปฺปนฺนาติ ปสาทาติ วิเสสนํ ฯ อิตีติ นิทสฺสนํ ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ อตีตภวงฺเคน สทฺธึ อุปฺปนฺนาติ วจนํ วทนฺตีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ กตฺถจิ โปฏฺฐเก ปิสทฺโท นตฺถิ ฯ อปเรติ ตฏฺฐากคามมูลวสิทาจนาคตฺเถราทโย ฯ อปเรติ วทนฺตีติ กตฺตา ฯ

[๓๐๕] อิทํ วจนํ วิรุทฺธํ วิรุชฺฌนการณญฺจ สุมงฺคลา-จริเยน อภิธมฺมาวตารฏีกายํ ปฏิกฺขิตฺตํ ฯ จลิเตติ ปทสฺส อธิปฺปายํ ญาเปนฺโต อาห ทฺวิกฺขตฺตุนฺตฺยาทึ ฯ

ทฺวิกฺข...ลิเตติ ชปนํ ฯ น สทิสานิ วิสทิสานิ วิสทิสานิ วิญฺญาณานิ วิส...ณานิ ภวงฺเคหิ อสทิสานิ อาวชฺชนาทิวิญฺญาณานิ ฯ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปตฺติ ฯ วิสทิสวิญฺญา-ณานํ อุปฺปตฺติ วิส...อุปฺปตฺติ ฯ หิโนติ เอเตนาติ เหตุ วิญฺญาณุปฺปตฺติสงฺขาตํ ผลํ เอเตน การเณน หิโนติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา ตํ การณํ เหตุ อุปนิสฺสโย ฯ วิสทิสวิญฺญาณุปฺ-ปตฺติยา เหตุ วิส...เหตุ ฯ ภวนํ ภาโว วิส...เหตุโน ภาโว วิส...ภาโว วิส...ภาโว อิติ สงฺขาตํ จลนํ วิส... จลนํ วิส...จลนสฺส วโส วิส...วโส ฯ ปุเร ปวตฺตานิ ปุริมานิ ภวงฺคจลนสฺส อนนฺตรปจฺจยภูตอตีตภวงฺคโต ปุเร ปวตฺตภวงฺคจิตฺตานิ ฯ ปุริเมหิ จิตฺเตหิ คหิตํ ปุริมคฺคหิตํ

ปุริมคฺคหิตญฺจ ตํ อารมฺมณญฺจาติ ปุริ...รมฺมณํ ปุเร ปวตฺต-
ภวงฺคจิตฺเตหิ คหิตํ กมฺมกมฺมนิมิตฺตคตินิมิตฺเตสุ อญฺญตรารมฺมณํ ฯ
เอวสทฺโท น ปญฺจทฺวาเร อาปาถมาคตานิ ปญฺจาลมฺพนานิ
นิวตฺเตติ ฯ ภวงฺคํ ทฺวิวาเร ปวตฺตตีติ ทฺวิกฺขตฺตุํ ฯ

วิส...เสนาติ ปวตฺเตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปุริ...เยวาติ
ปวตฺเตติ อาธาโร ฯ ทฺวิกฺขตฺตุนฺติ ปวตฺเตติ กิริยาวิเสสนํ ฯ
ภวงฺเคติ ภาวสตฺตมี ฯ

[๓๐๖] ภวงฺเค ปวตฺเตติ อิมินา จลนํ นาม ภวงฺคสฺส
ปวตฺตนํ น รุกฺขาทิจลนํ วิยาติ ญาเปติ ฯ ภวงฺคสนฺตติยา ปน
เกน การเณน โอจฺฉิชฺชนํ ภวงฺคสฺส จ สหสา อโนจฺฉิชฺชิตฺวา
ทฺวิกฺขตฺตุํ อุปฺปชฺชิตฺวา โอจฺฉิชฺชนํ กิมิวาติ อาห ปญฺจหีติ-
อาทึ ฯ หิ สจฺจํ ปญฺจสุ ปสาเทสุ โยคฺย...อโนจฺฉิชฺชิตฺวา
เวเคน...ติฏฺฐติ ยถา เอวํ ตถา ทฺวิกฺขตฺตุํ...โอจฺฉิชฺชตีติ
โยชนา ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ โยโคฺย อนุรูโป เทโส โยคฺยเทโส ฯ
อวตฺถิยเต อวตฺถานํ ฯ โยคฺยเทสสฺส อวตฺถานํ โยคฺยเทสาวตฺถานํ
โยคฺยเทสาวตฺถานสฺส วโส โยคฺย...วโส ฯ ฆเฏฺฏตีติ ฆฏฺฏิตํ ยํ
อารมฺมณํ ปสาเทสุ ฆเฏฺฏติ อิติ ตสฺมา ตํ อารมฺมณํ ฆฏฺฏิตํ ฯ
ฆฏฺฏ ฆฏฺฏเน พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ ต ฯ ฆฏฺฏิยเต ฆฏฺฏนํ นนฺทาทีหิ
ยุ ฯ ปสาเทสุ ฆฏฺฏนํ ปสาทฆฏฺฏนํ ปสาทฆฏฺฏนสฺส อานุภาโว

ปสา...ภาโว ฯ สนฺตนํ ปพนฺธนํ สนฺตติ ภวงฺคสฺส สนฺตติ ภวงฺคสนฺตติ ฯ โวจฺฉิจฺชิสฺสตีติ โวชฺฉิชฺชมานา ยา ภวงฺคสนฺตติ โวจฺฉิชฺชิสฺสติ อิติ ตสฺมา สา ภวงฺคสนฺตติ โวจฺฉิชฺชมานา ฯ วิอวปุพฺโพ ฉิทิ เทฺวธากรเณ ฯ มานนฺตาติ โยควิภาเคน อนาคเต มาโน ฯ ทิวาทิโต โย ยถากตฺตริ จ โอ อวสฺส ฯ น โอจฺฉิชฺชิตฺวา อโนจฺฉิชฺชิตฺวา ตปฺปุริโส ฯ วชติ เอเตนาติ เวโค ปุริโส เอเตน พเลน อิจฺฉิตฏฺฐานํ วชติ ปาปุณาติ อิติ ตสฺมา ตํ พลํ เวโค ฯ วช ปาปุณเน สพฺพโต...วาติ อ กคา จชานํ กฺวจิ ธาตูติ อาทินา อสฺเส ฯ ธาวตีเต ธาวนฺโต โย ปุริโส ฯ ธาว คติยํ อนฺตปจฺจโย ฯ จิยเต ธาตุํ ภาว-สาธนํ ฯ ธาตุํ กาเมตีติ ธาตุกาโม ฯ อปิสทฺโท ครหตฺโถ ฯ เอโก จ เทฺว จ เอกเทฺว ฯ ปชฺชติ เอเตหีติ ปทานิ ปุริโส เอเตหิ ปาเทหิ ปชฺชติ คจฺฉติ อิติ ตสฺมา เต ปาทา ปทานิ ฯ ปทานํ วารา ปทวารา ฯ เอกเทฺว จ เต ปทวารา จาติ เอก...วารา อสมาหารทิคุ ฯ เอวสทฺโท อนติกฺกมนํ นิวตฺเตติ ฯ ทุติโย เอวสทฺโท อนุปฺปชฺชนํ นิวตฺเตติ ฯ

ปญฺจสูติ ปสาเทสูติ วิเสสนํ ฯ ปสาเทสูติ ฆฏฺเฏติ อาธาโร ฯ โยคฺย...เสนาติ ฆฏฺเฏติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อารมฺมเณติ ฆฏฺเฏติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ฆฏฺเฏติ โวจฺฉิชฺชมานาติ ลกฺขณกิริยา ฯ ปสา...เวนาติ โวจฺฉิชฺชมานาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

ภวงฺคสนฺตตีติ โอจฺฉิชฺชตีติ กตฺตา ฯ โวจฺฉิชฺชมานาติ ภวงฺค-
สนฺตตีติ วิเสสนํ ฯ สหสาติ อโนจฺฉิชฺชิตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ
อโนจฺฉิชฺชิตฺวาติ อุปฺปชฺชิตฺวาติ วิเสสนํ ฯ ยถาติ อุปมา ฯ
เวเคนาติ ธาวนฺโตติ กรณํ ฯ ธาว...โมปีติ ปททฺวยํ ปุริโสติ
ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ปุริโสติ ติฏฺจตีติ กตฺตา ฯ เอกทฺวิปทวาเรติ
อติกฺกมิตฺวาติ กมฺมํ ฯ อติ...ตฺวาวาติ ติฏฺจตีติ วิเสสนํ ฯ
เอวํสทฺโท อุปฺเมยฺยํ ฯ ทฺวิกฺขตฺตุนฺติ อุปฺปชฺชิตฺวาติ กิริยา
วิเสสนํ ฯ อุปฺปชฺชิตฺวาวาติ โวจฺฉิชฺชตีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ

[๓๐๗] อาจริยาปิ น อญฺญตฺถ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ นาม-
นานตฺตํ โวหรนฺตีติ ญาเปนฺโต อาห ตตฺถาติ อาทึ ฯ ตตฺถ
ทฺวีสุ จิตฺเตสุ ปฐม...ชติ อิติ ตสฺมา ภวงฺคจลนํ อิติ
โวหรนฺติ อาจริยา ทุติยํ ตสฺสา ภวงฺคสนฺตติยา โอจฺฉิ...เฉโท
อิติ โวหรนฺติ กเถนฺติ อาจริยาติ โยชนา ฯ

ปฐมญฺจ ตํ จิตฺตญฺจาติ ปฐมจิตฺตํ ฯ จาเลตีติ จาเลนฺตํ
ยํ จิตฺตํ ฯ โอจฺฉิชฺชยเต โอจฺฉิชฺชนํ โอจฺฉิชฺชนํ เอว อาการโร
โอจฺฉิชฺชนาการโร ฯ อุปฺปชฺชิยเต อุปฺปชฺชนํ ฯ อุปจฺฉิชฺชิยเต
อุปจฺเฉโท ภวงฺคสฺส อุปจฺเฉโท ภวงฺคุปจฺเฉโท ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ ปฐมจิตฺตนฺติ อุปฺปชฺชตีติ กตฺตา
โวหรนฺตีติ กมฺมํ ฯ ภวงฺคสนฺตตินฺติ จาเลนฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

จาเลนฺตํ วิยาติ ปฐมจิตฺตนฺติ วิเสสนํ ฯ อิตีติ โวหรนฺตีติ เหตุ ฯ ภวงฺคจลนนฺติ โวหรนฺตีติ อากาโร ฯ

[๓๐๘] อิธ ปน จิตฺตทฺวยํ ภวงฺคจลนนฺติ วุตฺตนฺติ ญาเปนฺโต อาห อิธาติ อาทึ ฯ อิธ ปน อภิธมฺมตฺถสงฺคเห อวิเสเสน สามญฺเญน ทฺวิกฺขตฺตุํ...เต อิติ เอวํ จิตฺตทฺวยํ อนุรุทฺธาจริเยน วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

อิธาติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อวิเสเสนาติ วุตฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทฺวิกฺข...เตตีติ วุตฺตนฺติ อากาโร ฯ

[๓๐๙] โจทนํ ฐเปตฺวา อาห นนุ จาติ อาทึ ฯ รูปา-ทินา...จลนํ ยุตฺตํ นนุ จ หทย...ภวงฺคสฺส จลนํ กถํ ปน ยุตฺตํ อิติ โจทนาติ โยชนา ฯ

นนุ จาติ โจทนตฺเถ นิปาโต ฯ รูปํ อาทิ ยสฺส อารมฺมณสฺส ตํ รูปาทิ ฯ เอเกน อารมฺมเณน ปสาโท ฆฏฺฏิตพฺเพ ฆฏฺฏิยติ ตสฺมา รูปาทินาติ เอกวจนํ ปกฺขิตฺตํ ฯ ตสฺมึ ปสาเท นิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ตนฺนิสฺสิตํ ฯ เอวสทฺโท น ภวงฺคสฺสาติ นิวตฺเตติ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ วสนฺติ เอตฺถาติ วตฺถุ จิตฺตเจตสิกา เอตฺถ หทเย วสนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ หทยํ วตฺถุ ฯ หทยํ เอว วตฺถุ หทยวตฺถุ หทยวตฺถุมฺหิ นิสฺสิตํ หทยวตฺถุนิสฺสิตํ ฯ

รูปาทินาติ ฆฏิเตติ กตฺตา ฯ ปสาเทติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ฆฏิเตติ จลนนฺติ ลกฺขณกิริยา ฯ ตนฺนิสฺสิตสฺเสวาติ จลนนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ จลนนฺติ ยุตฺตนฺติ ปเท กตฺตา ฯ กถนฺติ ปุจฺฉา ฯ หทยวตฺถุนิสฺสิตสฺสาติ ภวงฺคสฺสาติ วิเสสนํ ฯ ภวงฺคสฺสาติ จลนนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ อิตีติ โจทนาติ สรูปํ ฯ

[๓๑๐] โจทนํ วิสชฺเชนฺโต อาห สนฺตติตฺยาทึ ฯ สนฺตติวเสน จลิตรูปานํ ปพนฺธวเสน ภวงฺคสฺส จลิตรูเปหิ เอกาพทฺธตฺตา หทยวตฺถุนิสฺสิตสฺส ภวงฺคสฺส จลนํ ยุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

สนฺตานํ รูปานํ ปพนฺธนํ สนฺตติ สนฺตติยา วสนํ สนฺตติวโส ฯ อาพทฺธนํ สมฺพนฺธนํ อาพทฺโธ เอโก อาพทฺโธ ยสฺส ตํ เอกาพทฺธํ ยสฺส ภวงฺคสฺส เอโก รูเปหิ อาพทฺโธ ตํ ภวงฺคํ เอกาพทฺธํ เอกาพทฺธสฺส ภาโว เอกาพทฺธตฺตํ ฯ

สนฺตติวเสนาติ เอกาพทฺธาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ภวงฺคสฺสาติ เอกาพทฺธตฺตาติ ปเท ภาวโยโค ฯ เอกาพทฺธตฺตาติ ยุตฺตนฺติ เหตุ ฯ

[๓๑๑] สนฺตติวเสน ภวงฺคสฺส รูเปหิ เอกาพทฺธตฺตํ อุปมาย ปากฏํ กโรนฺโต อาห ยถาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ เภริยา เอกสฺมึ... คมนํ โหติ ยถา เอวเมว...ปวตฺติ โหตีติ โยชนา ฯ

หิสทฺโท วิตฺถาโร ฯ ภายนฺติ เอเตนาติ เภรี ชนา เอเตน วตฺถุนา ภายนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ วตฺถุ เภรี ฯ ภิ

ภเย กาเล วุตฺตมานาตฺยาทินา อี ฯ ตลติ เอตฺถาติ ตลํ
สกฺขราทิวตฺถุ เอตฺถ ฐาเน ตลติ ปติฏฺฐาติ อิติ ตสฺมา ตํ
ฐานํ ตลํ ฯ ตล ปติฏฺฐายํ สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ ฯ
ติฏฺฐตีติ ฐิตา ยา สกฺขรา ติฏฺฐติ อิติ ตสฺมา สา สกฺขรา
ฐิตา ฯ ขรณํ ถทฺธํ ขรํ ฯ ขร ขรเณ อ ฯ สห ขเรน
วตฺตตีติ สกฺขรา ยํ วตฺถุ ขเรน สห วตฺตติ อิติ ตสฺมา
ตํ วตฺถุ สกฺขรา คุฬวิกติ ฯ ฐิตา จ สา สกฺขรา จาติ
ฐิตสกฺขรา ฯ มกฺขตีติ มกฺขิกา โย สตฺโต อสุจิอาทินา
วตฺถุนา มกฺขติ สงฺฆเตติ ณฺวุตฺวาวี วาติ ณฺวุ อนกา ยุณฺวูนํ กฺวจิ
ธาตูติอาทินา อสฺสิ ปุน อา ฯ ทณฺฑนฺติ ปหรนฺติ เอเตนาติ
ทณฺโฑ ชนา เอเตน วตฺถุนา ตลาทีนิ ทณฺฑนฺติ ปหรนฺติ
อิติ ตสฺมา ตํ วตฺถุ ทณฺโฑ ฯ ทฑิ ปหรเณ กฑฺยาทีหิ โก
นิคฺคหิตญฺจ ฯ ทณฺโฑ อาทิ ยสฺส เลณฺฑุอาทิวตฺถุโน ตํ
ทณฺฑาทิ ฯ จมิยตีติ จมฺมํ ยํ ตจํ สตฺเตหิ จมิยติ อิติ
ตสฺมา ตํ ตจํ จมฺมํ ฯ จม อทเน ขยาทีหิ มน ม จ โต วาติ
มน ฯ วรนฺตฺยเนนาติ วรตฺตํ สตฺตา อเนน โยตฺเตน วรนฺติ
พนฺธนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ โยตฺตํ วรตฺตํ ฯ วร พนฺธเน
กาเล...ณฺวาทโยติ อปจฺจโย กฺวจิ ธาตูติอาทินา อสฺส โต
ปรเทฺว ฯ เภรี จมฺมญฺจ วรตฺตญฺจ เภริจมฺมวรตฺตานิ ตานิ

อาทีนิ เยสํ ธมฺมาโกฏฺฐนสุลาทีนํ ตานิ เภริจมฺมวรตฺตาทีนิ ฯ ตสฺส ปสาทสฺส นิสฺสยานิ ตนฺนิสฺสยานิ ฯ เตหิ มหาภูเตหิ สมฺพนฺธานิ ตํสมฺพนฺธานิ ฯ เสสรูปานมฺปีติ มหาภูเตหิ เสสานํ อุปาทารูปานํ ฯ ปีสทฺโท จลิตภูตานิ สมฺปิณฺเฑติ ฯ ตสฺมึ หทยวตฺถุสฺมึ นิสฺสิตํ ตนฺนิสฺสิตํ ฯ จลนํ เอว อากาโร จลนากาโร ฯ

เภริยาติ ตเลติ สมฺพนฺโธ ฯ เอกสฺมินฺติ ตเลติ วิเสสนํ ฯ ตเลติ ฐิตาติ อาธาโร ฯ ฐิตสกฺขรายาติ นิสินฺนายาติ อาธาโร ฯ มกฺขิกายาติ นิสินฺนายาติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ นิสินฺนายาติ ปหเฏติ ลกฺขณกิริยา ฯ อปรสฺมินฺติ ตเลติ วิเสสนํ ฯ ตเลติ ปหเฏติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ปหเฏติ จลเนนาติ ลกฺขณํ ฯ อนุกฺกเมนาติ จลเนนาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เภริ...ทีนนฺติ จลเนนาติ สมฺพนฺโธ ฯ จลเนนาติ จลิตายาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สกฺขรายาติ จลิตายาติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ จลิตายาติ คมนนฺติ ลกฺขณํ ฯ มกฺขิกายาติ คมนนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ อุปฺปติตฺวาติ คมนนฺติ วิเสสนํ ฯ คมนนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ เอวเมวาติ อุปเมยฺยํ ฯ รูปาทินาติ ฆฏฺฏิเตติ กตฺตา ฯ ปสาเทติ ฆฏฺฏิเตติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ฆฏฺฏิเตติ จลิเตสูติ ลกฺขณํ ฯ ตนฺนิสฺสเยสูติ มหาภูเตสูติ วิเสสนํ ฯ มหาภูเตสูติ จลิเตสูติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ จลิเตสูติ จลเนนาติ ลกฺขณํ ฯ อนุกฺกเมนาติ จลเนนาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ตํสมฺพนฺธานนฺติ

เสสูปานมฺปีติ วิเสสนํ ฯ เสสรูปานมฺปีติ จลเนนาติ สมฺพนฺโธ ฯ จลเนนาติ จลิเตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ หทยวตฺถุมฺหีติ จลิเตติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ จลิเตติ ปวตฺตีติ ลกฺขณํ ฯ ตนฺนิสฺสิตสฺสาติ ภวงฺคสฺสาติ วิเสสนํ ฯ ภวงฺคสฺสาติ ปวตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ จลนากาเรนาติ ปวตฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺตีติ โหตีติ กตฺตา ฯ

[๓๑๒] อตฺตนา วุตฺตวจนํ ปรวจเนน สาเธนฺโต อาห วุตฺตญฺจาติอาทึ ฯ ฆฏฺฏิเต...วเทติ วจนํ ธมฺมปาลาจริเยน วุตฺตญฺจ สจฺจสงฺเขเป อญฺญวตฺถุมฺหิ หทยวตฺถุโต อญฺญสฺมึ จกฺขาทิวตฺถุมฺหิ รูปาทิอารมฺมเณน ฆฏฺฏิเต อญฺญนิสฺสิตกมฺปนํ หทยวตฺถุนิสฺสิตกสฺส ภวงฺคสฺส จลนํ เอกาพนฺเธน เอกสนฺตาน-สมฺพนฺเธน โหตีติ อิติ วจนํ สกฺขโรปมยา เภริตลจิตสกฺขโร-ปมาย วเท วเทยฺย ปณฺฑิโตติ โยชนา ฯ

จสทฺโท น เกวลํ มยา วุตฺตํ อถโข อาจริเยนปิ วุตฺตนฺติ ญาเปติ ฯ อญฺญสฺมึ นิสฺสิตํ อญฺญนิสฺสิตํ อญฺญ-นิสฺสิตสฺส กมฺปนํ อญฺญนิสฺสิตกมฺปนํ ฯ เอเกน สนฺตาเนน อาพทฺธํ สมฺพชฺฌนํ เอกาพทฺธํ ฯ อุปมิยติ สทิสํ กริยติ เอเตน วตฺถุนาติ อุปมา ฯ สกฺขโร เอว อุปมา สกฺขโรปมา ฯ สกฺขโร-ปมายาติ วตฺตพฺเพ กวฺจาทิมชฺฌุตฺยาทินา มชฺเฌ อาการสฺส รสฺสํ กตฺวา สกฺขโรปมยาติ วุตฺตํ ฯ

อิตีติ วจนนฺติ สรูปํ ฯ วจนนฺติ วเทติ กมฺมํ ฯ สกฺขโร-
ปมยาติ วเทติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๓๑๓] โสตสทฺทสฺส กณฺณาทิสฺสปิ วาจกตฺตา ภวงฺคโสตนฺติ
ชเปตฺวา ภวงฺคปฺปวาหนฺติ วิวรติ ฯ ปวาหนํ สนฺทนํ ปวตฺตนํ
ปวาโห ภวงฺคสฺส ปวาโห ภวงฺคปฺปวาโห ฯ อาวชฺชนสทฺทสฺส
ปริณามสทิสสฺส ปริวาจกตฺตา อาวชฺเชนฺตนฺติ กินฺนา...มานนฺติ
วิวรติ ฯ เอตํ กินฺนาม อิติ วทนฺตํ วิย...มานํ ฯ กินฺนามาติ
ปุจฺฉา ฯ เอตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ วทนฺตนฺติ นิทสฺสนํ ฯ
วทนฺตํ วิยาติ อุปมา ฯ อาโภคนฺติ กุรุมานนฺติ กมฺมํ ฯ อาภุชนํ
อารมฺมณวิจารณํ อาโภโค ฯ กโรตีติ กุรุมานํ จิตฺตํ ฯ
ปสฺสนฺตนฺติ ปทสฺส เปกฺขนฺตนฺติ อตฺโถ อธิปฺเปโต น ปสฺสสฺส
อนฺตนฺติ มนสิกตฺวา ปสฺสนฺตนฺติ ชเปตฺวา วิวรติ ฯ ทิส เปกฺขเน
อนฺตปจฺจโย ทิสสฺส ปสฺสทิสฺสทกฺขา วา ฯ ปจฺจกฺขโตติ
เปกฺขนฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิทํ ปทํ อนุมานํ นิวตฺเตติ ฯ ปปุพฺโพ
อิกฺข ทสฺสเน กฺวจิ ธาตูติ อสฺเส ฯ

[๓๑๔] อาจริโย โจทนํ สมุฏฺฐาเปตฺวา วิสชฺเชนฺโต อาห
นนฺตฺยาทึ ฯ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา อิติ วจนโต วุตฺตตฺตา จกฺขุ...
สาเธติ นนุ จ วิญฺญาณํ ทสฺสนกิจฺจํ น สาเธติ อิติ โจทนา ฯ

จกฺขุ เอว อินฺทฺริยํ จกฺขุนฺทฺริยํ ฯ เอวสทฺโท วิญฺญาณํ
นิวตฺเตติ ฯ ทสฺสนํ เอว กิจฺจํ ทสฺสนกิจฺจํ ฯ

นนุ จาติ โจทนา ฯ จกฺขุ...อิตีติ วจนาติ นิทสฺสนํ ฯ วจนโตติ สาเธตีติ เหตุ ฯ จกฺขุนฺทฺริยเมวาติ สาเธตีติ กตฺตา ฯ ทสฺสนกิจฺจนฺติ สาเธตีติ กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ วิญฺญาณนฺติ สาเธตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ โจทนาติ สรูปํ ฯ

[๓๑๕] อิทํ ตยา วุตฺตวจนํ เอวํ สจฺจํ น กสฺมา รูปสฺส...ภาวโตติ โยชนา ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ อิทนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอวนฺติ อิทนฺติ วิเสสนํ ฯ รูปสฺสาติ ภาวโตติ สมฺพนฺโธ ฯ อนฺธภาเวนาติ อเจตนตฺตา อนฺธภาเวน ฯ อนฺธภาเวนาติ อสมตฺถาติ วิเสสน-เหตุ ฯ รูปทสฺสเนติ อสมตฺถาติ อาธาโร ฯ อสมตฺถภาวโตติ นาติ เหตุ ฯ อเจตนตฺตา อมตีติ อนฺธํ ยํ รูปํ ฯ อนฺธสฺส ภาโว อนฺธภาโว ฯ รูปสฺส ทสฺสนํ รูปทสฺสนํ ฯ น สมตฺเถตีติ อสมตฺถํ ยํ รูปํ ฯ อสมตฺถสฺส ภาโว อสมตฺถภาโว ฯ

[๓๑๖] จกฺขุนฺทฺริยํ รูปํ ปสฺสตีติ วุตฺเต โก โทโสติ อาห ยทิตฺยาทึ ฯ ตํ จกฺขุนฺทฺริยํ ยทิ จ ปสฺสติ ตถา ตสฺมึ รูปทสฺสเน สติ อญฺญ...จกฺขุนฺทฺริยสฺส รูป...สิยาติ โยชนา ฯ

ยทีติ ปริกปฺโป ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ ตนฺติ ปสฺสตีติ กตฺตา ฯ รูปนฺติ ปสฺสตีติ กมฺมํ ฯ ตถาติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ สตีติ สิยาติ ลกฺขณํ ฯ อญฺญ...โนปีติ ปสงฺโคติ สมฺพนฺโธ ฯ รูปทสฺสนปฺปสงฺโคติ สิยาติ กตฺตา ฯ อญฺญญฺจ

ตํ วิญฺญาณญฺจาติ อญฺญวิญฺญาณํ จกฺขุวิญฺญาณโต อญฺญํ โสตวิญฺญาณาทิวิญฺญาณํ ฯ สมาคมนํ สมงฺโค อญฺญวิญฺญาเณน สมงฺโค อญฺญวิญฺญาณสมงฺโค ฯ โส อสฺส จกฺขุนฺทฺริยสฺส อตฺถีติ อญฺญวิญฺญาณสมงฺคี ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคิสฺส จกฺขุนฺทฺริยสฺส รูปทสฺสนปฺปสงฺโคติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ รูปํ ทสฺสนํ รูปทสฺสนํ ฯ ปสชฺชนํ ปาปุณนํ ปสงฺโค ฯ รูปทสฺสนสฺส ปสงฺโค รูป...สงฺโค ฯ รูปทสฺสนสฺสาติ ปสงฺโคติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๓๑๗] โจทโก ปุน โจเทนฺโต อาห ยทิ เอวํ วิญฺญาณนฺตฺยาทึ ฯ เอวํ อนนฺธภาเวน วิญฺญาณํ ตํ ทสฺสนกิจฺจํ ยทิ สาเธติ วิญฺญา...สิยาติ โยชนา ฯ

ยทีติ ปริกปฺโป ฯ เอวนฺติ สาเธตีติ ปเท วิเสสนเหตุ ฯ วิญฺญาณนฺติ สาเธตีติ กตฺตา ฯ ตนฺติ ทสฺสนกิจฺจนฺติ วิเสสนํ ฯ ทสฺสนกิจฺจนฺติ สาเธตีติ กมฺมํ ฯ วิญฺญาณสฺสาติ ทสฺสนนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อปฺปฏิพทฺธตฺตาติ ทสฺสนนฺติ เหตุ ฯ อนฺตริตรูปสฺสาปีติ ทสฺสนนฺติ กมฺมํ ฯ ทสฺสนนฺติ สิยาติ กตฺตา ฯ

ปฏิพทฺธนํ ปฏิพาหนํ นิวารณํ ปฏิพทฺธํ นตฺถิ ปฏิพทฺธํ ยสฺส วิญฺญาณสฺส ตํ อปฺปฏิพทฺธํ อปฺปฏิพทฺธสฺส ภาโว อปฺปฏิพทฺธตฺตํ ฯ อนฺตริยติ อญฺเญน วตฺถุนา พฺยวธาริยตีติ อนฺตริตํ กมฺมสาธนํ ฯ อนฺตริตญฺจ ตํ รูปญฺจาติ อนฺตริตรูปํ ฯ ปิสทฺโท

น เกวลํ อนนฺตริตํ รูปทสฺสนนฺติ ญาเปติ ฯ ยทิ เอวํ วิญฺญาณํ ทสฺสนกิจฺจํ สาเธตีติปิ ตํสทฺทรหิโต ปาโฐปิ อตฺถิ ฯ ยทิ เอวํ วิญฺญาณสฺส อปฺปฏิ...ทสฺสนํ สิยาติปิ ปาโฐ ฯ เอวํ ปาเฐ สติ ยทิ เอวนฺติ สทฺทโต ปรสฺมึ วิญฺญาณํ ทสฺสนกิจฺจํ สาเธตีติ อาหริตฺวา วิญฺญาณสฺส อปฺป...สิยาติ โยเชตพฺพํ ฯ เตสุ ตีสุ ปาเฐสุ ปุริโมว สุนฺทรตโร ฯ ยทิ เอวํ วิญฺญาณสฺส ตํ กิจฺจนฺติปิ ปาโฐ น สุนฺทโร ฯ เกจิ วิญฺญาณสฺสาติ ปทํ สาเธตีติ ปเท ฉฏฺฐีกตฺตาติ วทนฺติ ฯ ตํ น ยุตฺตํ ฯ กสฺมา ฯ อาขฺยาตสฺส ฉฏฺฐีกตฺตุนา อสมฺพนฺธตฺตา ฯ ยถา ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวรนฺติ เอตฺถ ปริปุณฺณํ อสฺสาติ ปทจฺเฉโท เอวํ วิญฺญาณํ อสฺสาติ ปทจฺเฉโท กาตพฺโพติ วทนฺติ ฯ ตํ น ยุตฺตํ ฯ กสฺมา ฯ ปุณฺณิยปทภาวโต[๑] เจว ทุชฺชานิตตฺตา จ ฯ ตสฺมา อยํ ปาโฐ วิรุทฺโธ ฯ

[๓๑๘] โหติตฺยาทิ วิสชฺชนํ ฯ ผลิกาทิติโรหิตสฺส ผลิกาทีนํ อนฺโต ฐิตสฺส ยสฺส รูปสฺส อาโลกปฏิพทฺโธ นตฺถิ ผลิกาทินา อนฺตริตสฺสปิ ตสฺส รูปสฺส ทสฺสนํ โหติ ฯ กุฏฺฏาทิอนฺตริตสฺส กุฏฺฏาทีหิ อนฺตริตสฺส ยสฺส ปน รูปสฺส อา...ตตฺถ รูเป ปจฺจ...อิติ ตสฺมา ตสฺส รูปสฺส จ...ณํ น โหตีติ โยชนา ฯ

ปิสทฺโท น เกวลํ อนนฺตริตสฺส ทสฺสนนฺติ ญาเปติ ฯ ผรตีติ ผลิกา ยา มณิ โอภาสํ ผรติ ผราเปติ พฺยาเปติ

[๑] จุณฺณิยปทภาวโตติ มญฺเญ ฯ

อิติ ตสฺมา สา มณิ ผลิกา ฯ ผร ผรเณ สพฺพโต ฌวุตฺวาวี
วา ฌวุ อนกา ยุณฺวูนํ กฺวจิ ธาตุ รสฺส โล อสฺสิ
ปุน อา ฯ ผลิกา อาทิ เยสํ คพฺภปฏลาทีนํ ตานิ ผลิกาทีนิ ฯ
ติโร ธิยตีติ ติโรหิตํ ยํ รูปํ ติโร อนฺโต ธิยติ ฐาติ อิติ
ตสฺมา ตํ รูปํ ติโรหิตํ ฯ ติโรติ นิปาโต ฯ อวปุพฺโพ ธา
ปติฏฺฐายํ พุธคมา กฺวจิ ธาตุ ธสฺส โห ยถาคมมิกาโร
โอ อวสฺส ฯ ผลิกาทีนํ ติโรหิตํ ผลิกาทิติโรหิตํ ฯ อาโลเกติ
เอเตนาติ อาโลโก ชโน เอเตน โอภาเสน อาโลเกติ ปสฺสติ
อิติ ตสฺมา โส อาภาโส อาโลโก ฯ อาปุพฺโพ โลก ทสฺสเน
สพฺพโต ฌวุตฺวาวี วาติ อ ฯ ปฏิพนฺธนํ ปฏิพทฺโธ อญฺเญน
อาโลเกน ปฏิพทฺโธ อาโล...พทฺโธ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ
กุฏฺฏิ ฉินฺทติ มคฺคนฺติ กุฏฺฏํ ภิตฺติ ฯ กุฏ เฉทเน สพฺพโต...
วาติ อ ทฺวิตฺตํ ฯ กุฑฺฑนฺติปิ ฯ กุฏฺฏํ อาทิ เยสํ ปาการาทีนํ
เต กุฏฺฏาทโย กุฏฺฏาทีหิ อนฺตริตํ กุฏฺฏาทิอนฺตริตํ ฯ กุฏฺฏาทีหีติ
อนฺตริตนฺติ กตฺตา ฯ อาโลกสงฺขาตสฺส ปจฺจยสฺส อภาโว
ปจฺจยาภาโว ฯ

อนฺตริตสฺสาปีติ ทสฺสนนฺติ กมฺมํ ฯ ทสฺสนนฺติ โหตีติ
กตฺตา ฯ ยสฺสาติ นตฺถีติ สมฺปทานํ ฯ ผลิ...ตสฺสาติ ยสฺสาติ
วิเสสนํ ฯ อาโลกปฏิพทฺโธติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ ยสฺสาติ
ปฏิพทฺโธติ สมฺพนฺโธ อตฺถีติ วา สมฺปทานํ ฯ กุฏฺฏาทิ-

อนฺตริตสฺสาติ ยสฺสาติ วิเสสนํ ฯ อาโลกปฏิพทฺโธติ อตฺถีติ กตฺตา ฯ ตตฺถาติ นุปฺปชฺชตีติ อาธาโร ฯ ปจฺจยาภาวโตติ นุปฺปชฺชตีติ เหตุ ฯ วิญฺญาณนฺติ นุปฺปชฺชตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ น โหตีติ เหตุ ฯ นาติ โหตีติ ปฏิเสโธ ฯ ตสฺสาติ คหณนฺติ กมฺมํ ฯ จกฺขุวิญฺญาเณนาติ คหณนฺติ กตฺตา ฯ

[๓๑๙] ยทิ วิญฺญาณํ ทสฺสนกิจฺจํ สาเธติ จกขุนา รูปํ ทิสฺวาติ เอตฺถ จกฺขุวิญฺญาเณนาติ วตฺตพฺพํ โก ปน จกฺขุนาติ เอตฺถ อธิปฺปาโยติ อาห จกฺขุนาตฺยาทึ ฯ จกฺขุนาติ ปน เอตฺถ วจเน เตน ทฺวาเรน...อธิปฺปาโย ฯ

จกฺขุนาติ ปทํ เอตฺถาติ สรูปํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอตฺถาติ อธิปฺปาโยติ อาธาโร ฯ ทฺวาเรนาติ ทิสฺวาติ กรณํ ฯ กรณภูเตนาติ ทฺวาเรนาติ วิเสสนํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๓๒๐] กิญฺจาปิ จกฺขุรูปํ น ปสฺสติ อถโข ตนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณเมว ตถาปิ จกฺขุนาติ ปทํ อุปจาเรน วุตฺตนฺติ ญาเปนฺโต อาห อถวาตฺยาทึ ฯ นิสฺสิต...พทฺธา อิติ ภควตา วุตฺตา มญฺจา...โรนฺตีติ ปโยเค ยถาติ โยชนา ฯ

นิสฺสยตีติ นิสฺสิตํ ยํ วิญฺญาณํ ฯ กิริยา ทสฺสนกิริยา ฯ นิสฺสิตสฺส วิญฺญาณสฺส กิริยา นิสฺสิตกิริยา ฯ นิสฺสิยตีติ นิสฺสยํ ยํ จกฺขุ วิญฺญาเณน นิสฺสิยติ อิติ ตสฺมา ตํ จกฺขุ นิสฺสยํ ฯ

นิสฺสเยน ปฏิพทฺธา นิสฺสยปฺปฏิพทฺธา ฯ มญฺจา มญฺจฏฺฐา อุกฺกุฏฺฐึ อุคฺโฆสนํ กโรนฺติ ฯ

นิสฺสิตกิริยาติ วุตฺตาติ กมฺมํ ฯ นิสฺสยปฺปฏิพทฺธาติ วุตฺตาติ อากาโร ฯ ยถาติ อุปมา ฯ

มญฺจา อุกฺกุฏฺฐึ กโรนฺตีติ ปโยเค วิย วิญฺญาณกิริยา นิสฺสโยปจารวเสน วุตฺตา ฯ จกฺขุปฺปสาเทน ทิสฺวาตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๓๒๑] สมฺปฏิจฺฉนฺตนฺติ ฉเปตฺวา วิวรติ ตเมว รูปนฺติ อนุวตฺตติ ฯ วิยสทฺโท นิพฺยาจารภาวญาปนตฺถํ ปกฺขิตฺโต ฯ ตุลนาทิอตฺถํ นิวตฺเตนฺโต ฉเปตฺวา วิวรติ ตเมวาติ อนุวตฺตติ ฯ สุฏฺฐูติ สํสทฺทสฺส อตฺโถ ฯ โยนิ...เสน เอเตน ชวเนน ปจฺจโย ลทฺโธ อิติ ตสฺมา ลทฺธปจฺจยํ ตติยาพหุพฺพิหิ ฯ มนสฺมึ กรณํ มนสิกาโร โยนิโส อุปาเยน มนสิกาโร โยนิโสมนสิ-กาโร โยนิโสมนสิกาโร อาทิ ยสฺส โส โยนิโสมนสิการาทิ ยสฺส อโยนิโสมนสิการาทิกสฺส ฯ โยนิ...ทิสฺส วโส โยนิ... วโส ฯ

โยนิ...เสนาติ ลทฺโธติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปจฺจโยติ ลทฺโธติ กมฺมํ ฯ เอเตนาติ ลทฺโธติ กตฺตา ฯ

ลทฺธปจฺจยนฺติ อิมสฺส สมฺพนฺธํ ญาเปนฺโต อาห ยํกิญฺจิ-ตฺยาที ฯ ลทฺธปจฺจยํ ยํกิญฺจิ ชวนํ อิติ สมฺพนฺโธ ฯ

[๓๒๒] สตฺตกฺขตฺตุนฺติ เอตฺตกเมว วตฺตพฺพํ กสฺมา เยภุยฺเยนาติ วุตฺตนฺติ อาห มุจฺฉาตฺยาทึ ฯ มุจฺฉา...ปวตฺตนฺติ อิติ ตสฺมา อาจริโย เยภุยฺเยนาติ วจนํ อาห ฯ

มุยฺหนํ มุจฺฉา ฯ มุห เวจิตฺเต วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโย นิปจฺจนฺเต ฉ พฺยญฺชนานฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ หสฺส โจ ฯ มริสฺสเต มรณํ ฯ มร ปาณจาเค ยุ ฯ มรณสฺส อาสนฺโน มรณาสนฺโน มรณาสนฺโน จ โส กาโล จาติ มรณาสนฺนกาโล ฯ มุจฺฉากาโล จ มรณาสนฺนกาโล จ มุจฺฉามรณาสนฺนกาลา ฯ เตสุ วุฑฺฒิ มชฺเฌ เอกกาลสทฺทโลโป ฯ ฉ จ ปญฺจ จ ฉปฺปญฺจ ฯ ปีสทฺโท สตฺต ชวนานิ สมฺปิณฺเฑติ ฯ

มุจฺฉา...กาเลติ ปวตฺตนฺตีติ อาธาโร ฯ ฉปฺปญฺจปีติ ชวนานีติ วิเสสนํ ฯ ชวนานีติ ปวตฺตนฺตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ อาหาติ เหตุ ฯ

[๓๒๓] ตทารมฺมณานิ ชวนํ สพฺพทา อนุคตานีติ อธิปฺปายญฺเจว อนุพนฺธานีติ ปทสฺส ชวเนน ปฏิพนฺธาทีนีติ อตฺถญฺจ โกจิ คณฺเหยฺย ตนฺนิวตฺเตนฺโต ฐเปตฺวา วิวรติ ปฏิโสตคามินาวํ อนุคโต นที...คตานีติ ฯ

สวตีติ โสโต โย ชลปฺปวาโห มหาสมุทฺทํ สวติ สนฺทติ อิติ ตสฺมา โส โสโต ฯ สุ สนฺทเน พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ อญฺเญสุ จ ฯ โสตสฺส ปฏิ ปฏิโสตํ ปฏิโสตํ คจฺฉตีติ

ปฏิโสตคามี ฯ ตสฺสีลาทีสุ ณีตฺวาวี จาติ จสทฺเทน ณี ฯ เนตีติ นาวา ยํ กุลฺลํ สตฺเต เนติ อิติ ตํ กุลฺลํ นาวา ฯ นิ นเย วิสรุชปทาทิโต ณ อสํโยคานฺตสฺส วุฑฺฒิ การิเต อุสฺโส เต อาวายา การิเต อาโว ปุน อา ฯ ปฏิโสตคามี จ สา นาวา จาติ ปฏิโสตคามินาวา ฯ นทติ สทฺทํ กโรตีติ นที ยา สวนฺตีต นทติ สทฺทํ กโรติ อิติ ตสฺมา สา นที ฯ นท สทฺเท อิตฺถิยมติยโว วาติ อ นทาทิโต วา อี ฯ นทิยา โสโต นทีโสโต ฯ

ปฏิโสตคามินาวนฺติ อนุคโตติ กมฺมํ ฯ นทีโสโตติ อุปมา ฯ กิญฺจีติ กาลนฺติ วิเสสนํ ฯ กาลนฺติ คตานีติ อจฺจนฺตสํโยโค ฯ ชวนนฺติ อนุคตานีติ กมฺมํ ฯ

[๓๒๔] ยถา เหฏฺฐา ตทารมฺมณกิจฺจนฺติ เอตฺถ วิคฺคโห เอวํ อิธาปีติ คณฺเหยฺย ตสฺมา อิธ วิคฺคหํ ญาเปนฺโต อาห ตสฺสาตฺยาทึ ฯ เอเตสํ วิปากานํ อารมฺมณํ ตสฺส ชวนสฺส อารมฺมณํ อิติ ตสฺมา ตานิ วิปากานิ พฺรหฺม... วเสน ตทารมฺมณานิ อิติ วุตฺตานีติ โยชนา ฯ

เอเตสนฺติ อารมฺมณนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ พฺรหฺมสโรติ อาทีสูติ อาธาโร ฯ มชฺฌปทโลปวเสนาติ วุตฺตานีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ พฺรหฺมสฺส สโร วิย สโร เอตสฺส ภควโตติ พฺรหฺมสโร พฺรหฺมสโรติ อาทิ เยสํ สุวณฺณวณฺโณ ภควาติอาทิปฺปโยคานํ

เต พฺรหฺมสโรติอาทโย ฯ มชฺเฌ ปทํ มชฺฌปทํ มชฺฌปทสฺส โลโป มชฺฌปทโลโป ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส มชฺฌปท-โลปสฺส วโส มชฺฌปทโลปวโส ฯ ยถา พฺรหฺมสโรติ เอตฺถ มชฺฌโลปฉฏฺฐีพหุพฺพิหิ เอวํ อิธาปิ มชฺฌโลปฉฏฺฐีพหุพฺพิหิ ฯ หีนุปมาตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๓๒๕] ตทารมฺมณานํ ปากานีติ คณฺเหยฺย ตสฺมา ตนฺนิ-วตฺตนตฺถํ ตทา...กานีติ วุตฺตํ ฯ ตทารมฺมณานิ จ ตานิ ปากานิ จ อิติ ตสฺมา ตทารมฺมณปากานิ วิเสสนปุพฺพปท-กมฺมธารโย ฯ

[๓๒๖] ยถาสทฺทสฺส อเนกตฺถตฺตา อิธ อนุรูปตฺโถ ยถาสทฺโทติ ญาเปนฺโต ยถารหนฺติ จเปตฺวา วิวรติ ฯ อนุรูปํ เอว อรหํ ยถารหํ ฯ อรหสทฺโท อนตฺถนฺตโร ฯ อารมฺมณญฺจ ชวนญฺจ สตฺโต จ อารมฺมณชวนสตฺตา ฯ อารมฺมณญฺจ กามาวจรารมฺมณํ ชวนญฺจ กามา...ชวนํ สตฺโต จ กามสตฺโต ฯ อารมฺมณชวนสตฺตานํ อนุรูปํ อาร...รูปํ ฯ

[๓๒๗] ฏีกาจริเยน อารมฺมณชวนสตฺตานุรูปนฺติ วุตฺตํ อนุรุทฺธาจริโย กิมาหาติ อาห ตถาตฺยาทึ ฯ ตถา ปวตฺตึ ปน เตน อารมฺมณชวนสตฺตานุรูเปน ตทารมฺมณสฺส ปวตฺตึ สยเมว ปกาสยิสฺสติ อาจริโย ฯ

ตถาติ ปวตฺตินฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺตินฺติ ปกาสยิสฺสตีติ กมฺมํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สยเมวาติ ปกาสยิสฺสตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท น อตฺตนา อปสฺสนนฺติ ญาเปติ ฯ

[๓๒๘] ภวงฺควเสน ปวตฺตนํ วิย ภวงฺคปาโตติ อตฺโถ อธิปฺเปโต น มุขฺยโต ปวตฺตนนฺติ ญาเปนฺโต อาห ภวงฺคา- ตฺยาที ฯ ภวงฺคปาโตติ ฐปนํ ฯ ภวงฺค...วิย ฯ

วีถิ จ ตํ จิตฺตญฺจาติ วีถิจิตฺตํ ปรมฺปราจิตฺตํ ฯ วีถิจิตฺตสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ วีถิจิตฺตวโส ฯ ปตนํ ปาโต ภวงฺควเสน ปาโต ภวงฺคปาโต ฯ เตนาห ภวงฺควเสนาติ ฯ

วีถิจิตฺตวเสนาติ อปฺปวตฺติตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อปฺป- วตฺติตฺวาติ ปาโตติ วิเสสนํ ฯ จิตฺตสฺสาติ ปาโตติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ภวงฺคปาโตติ อุปมา ฯ วิยสทฺโท น มุขฺยโต ปตนนฺติ ญาเปติ ฯ

[๓๒๙] อธิปฺปายํ ญาเปนฺโต อาห ภวงฺคตฺยาที ฯ จิตฺตสฺส ภวงฺควเสน ภวงฺคกิจฺเจน อุปฺปตฺติ อิติ วจนํ วุตฺตํ โหติ ฯ

วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส กิจฺจํ ฯ ภวงฺคสฺส วโส ภวงฺควโส ฯ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปตฺติ ฯ

ภวงฺควเสนาติ อุปฺปตฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อุปฺปตฺตีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ วจนนฺติ สรูปํ ฯ

[๓๓๐] อาจริยา ปน อิธ อมฺโพปมาทโย อาหรนฺตีติ ญาเปนฺโต อาห เอตฺถาตฺยาทึ ฯ เอตฺถ จ อธิกาเร วีถิ... มาทึ อฏฺฐสาลินิยํ อาหรนฺติ อฏฺฐกถาจริยา ฯ

เอตฺถาติ อาหรนฺตีติ อาธาโร ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ วีถิจิตฺตปฺปวตฺติยาติ คหณตฺถนฺติ กมฺมํ ฯ วีถิจิตฺตสฺส ปวตฺตํ วีถิจิตฺตปฺปวตฺติ ฯ สุขคฺคหณตฺถนฺติ อาหรนฺตีติ สมฺปทานํ ฯ สุเขน คหณํ ชานนํ สุขคฺคหณํ ฯ อมฺโพปมาทินฺติ อาหรนฺตีติ กมฺมํ ฯ อมฺโพ เอว อุปมา อมฺโพปมา อมฺโพปมา อาทิ ยสฺสา อุปมาย สา อมฺโพปมาทิ ฯ อาทิสทฺเทน อุจฺฉุยนฺต-สาโลปมาโทวาริโกปมาทีนํ คหณํ ฯ

[๓๓๑] เหฏฺฐา สมาเสนาติ วุตฺตตฺตา ตาสุ อุปมาสุ อมฺโพปมาเยว เวทิตพฺพาติ มนสิกตฺวา อาห ตตฺริทนฺตฺยาทึ ฯ ตาสุ อุปมาสุ อิทํ อมฺโพปมามตฺตํ เวทิตพฺพนฺติ โยชนา ฯ

ตตฺราติ นิทฺธารณํ ฯ อิทนฺติ อมฺโพปมามตฺตนฺติ วิเสสนํ ฯ อมฺโพปมา เอว อมฺโพปมามตฺตํ ฯ มตฺตสทฺโท อุจฺฉุสาโลปมาทโย นิวตฺเตติ ฯ

[๓๓๒] เอโก ปุริโส...ตตฺเถว อมฺพรุกฺขมูเล นิทฺทายติ กิราติ โยชนา ฯ

ตํ ผลํ ชาตํ เอตสฺมึ รุกฺเขติ ผลิโต ฯ ตทสฺสตฺถีติ วี จาติ จสทฺเทน อิตปจฺจโย ฯ ผลกาเมหิ ชเนหิ อมิยติ คจฺฉิยตีติ

อมฺโพ โย รุกฺโข ฯ อม คติยํ กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย โพ มหิยํ รุหตีติ รุกฺโข โย ตรุ ฯ อมฺโพ จ โส รุกฺโข จาติ อมฺพรุกฺโข ฯ ผลิโต จ โส อมฺพรุกฺโข จาติ ผลิตมฺพรุกฺโข ผลิตมฺพรุกฺขสฺส มูลํ สมีปํ ผลิตมฺพรุกฺขมูลํ ฯ สีเสน สห สสีสํ ฯ สีเสน สห สรีรํ ปารุปิตฺวาติ อตฺโถ ฯ อมฺพสฺส ผลํ อมฺพผลํ ฯ ตนฺติ อมฺพผลํ ฯ ปกฺกสฺส ภาโว ปกฺกภาโว ฯ มุเข คตํ ปตฺตํ มุขคตํ ฯ สิมติ ตตฺถ พชฺฌตีติ เสมฺโห โย สีโส ฯ สิม พนฺธเน กฺวจาตฺยาทินา โห ฯ

เอโกติ ปุริโสติ วิเสสนํ ฯ กิราติ อนุสฺสวนนิปาโต ฯ ปุริโสติ นิทฺทายตีติ กตฺตา ฯ ผลิตมฺพรุกฺขมูเลติ นิทฺทายนฺโตติ อาธาโร ฯ สสีสนฺติ ปารุปิตฺวาติ กมฺมํ ฯ ปารุปิตฺวาติ นิทฺทายนฺโตติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ นิทฺทายนฺโตติ ปุริโสติ วิเสสนํ ฯ อาสนฺเนติ ปติตสฺสาติ อาธาโร ฯ ปติตสฺส เอกสฺสาติ ทฺวยํ อมฺพผลสฺสาติ วิเสสนํ ฯ อมฺพผลสฺสาติ สทฺเทนาติ สมฺพนฺโธ ฯ สทฺเทนาติ ปพุชฺฌิตฺวาติ กรณํ ฯ ปพุชฺฌิตฺวาติ อปเนตฺวาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ สีสโตติ อปเนตฺวาติ อปาทานํ ฯ วตฺถนฺติ อปเนตฺวาติ กมฺมํ ฯ อุมฺมิลิตฺวาติ อปเนตฺวาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ จกฺขุนฺติ อุมฺมิลิตฺวาติ กมฺมํ ฯ อุมฺมิลิตฺวาติ ทิสฺวาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ทิสฺวาติ คเหตฺวาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ทิสฺวาวาติปิ ฯ เอวสทฺโท น อทิสฺวาติ ญาเปติ ฯ ตนฺติ คเหตฺวาติ กมฺมํ ฯ

คเหตฺวาติ มทฺทิตฺวาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ มทฺทิตฺวาติ อุปสิงฺฆิตฺวาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อุปสิงฺฆิตฺวาติ ญตฺวาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปกฺก-ภาวนฺติ ญตฺวาติ กมฺมํ ฯ ญตฺวาติ ปริภุญฺชิตฺวาติ กิริยา-วิเสสนํ ฯ ปริภุญฺชิตฺวาติ อชฺโฌหริตฺวาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ มุขคตนฺติ อชฺโฌหริตฺวาติ กมฺมํ ฯ สหาติ อชฺฌโหริตฺวาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ เสมฺเหนาติ สหาติ สหโยโค ฯ อชฺโฌหริตฺวาติ นิทฺทายตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปุนาติ นิทฺทายตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ตตฺเถวาติ นิทฺทายตีติ อาธาโร ฯ เอวสทฺโท น อญฺญรุกฺขมูเลติ นิวตฺเตติ ฯ

[๓๓๓] อุปมาสํสนฺทนํ กโรนฺโต อาห ตตฺถาตฺยาทึ ฯ กโรตีติ กาโล โย สมโย ฯ นิทฺทายนสฺส กาโล นิทฺทายน-กาโล ฯ ภวงฺคสฺส กาโล ภวงฺคกาโล ฯ ปตนํ ปติตํ ภาว-สาธนํ ฯ ปติตสฺส กาโล ปติตกาโล ฯ ปสาทสฺส ฆฏฺฏนํ ปสาทฆฏฺฏนํ ปสาทฆฏฺฏนสฺส กาโล ปสาทฆฏฺฏนกาโล ฯ ตสฺสาติ ผลสฺส ฯ ปพุชฺฌิตฺถาติ ปพุทฺโธ โย ปุริโส ฯ ปพุทฺธสฺส กาโล ปพุทฺธกาโล ฯ อาวชฺชนสฺส กาโล อาวชฺชนกาโล ฯ โอโลกยิตฺถาติ โอโลกิโต โย ปุริโส ฯ โอโลกิตสฺส กาโล

โอโลกิตกาโล ฯ จกฺขุวิญฺญาณสฺส ปวตฺติ จกฺขุวิญฺญาณปฺปวตฺติ จกฺขุวิญฺญาณปฺปวตฺติยา กาโล จกฺขุ...กาโล ฯ คหิยเต คหิตํ ภาวสาธนํ ฯ คหิตสฺส กาโล คหิตกาโล ฯ สมฺปฏิจฺฉนฺนสฺส กาโล สมฺปฏิจฺฉนฺนกาโล ฯ มทฺทนสฺส กาโล มทฺทนกาโล ฯ สนฺตีรณสฺส กาโล สนฺตีรณกาโล ฯ อุปสิงฺฆนสฺส กาโล อุปสิงฺฆนกาโล ฯ โวฏฺฐวนสฺส กาโล โวฏฺฐวนกาโล ฯ ปริภุญฺชิยเต ปริโภโค ปริโภคสฺส กาโล ปริโภคกาโล ฯ ชวนสฺส กาโล ชวนกาโล ฯ อชฺโฌหรณสฺส กาโล อชฺโฌหรณกาโล ฯ ตทาลมฺพนสฺส กาโล ตทาลมฺพนกาโล ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ ปุริสสฺสาติ นิทฺทายนาติ สมฺพนฺโธ ฯ นิทฺทายนกาโลติ อุปมา ฯ ภวงฺคกาโลติ อุปเมยฺยํ ฯ ผลสฺสาติ ปติตาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปติตกาโลติ อุปมา ฯ อารมฺมณสฺสาติ ฆฏฺฏนาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปสาทฆฏฺฏนกาโลติ อุปเมยฺยํ ฯ ตสฺสาติ สทฺเทนาติ สมฺพนฺโธ ฯ สทฺเทนาติ ปพุทฺธาติ กรณํ ฯ ปพุทฺธกาโลติ อุปมา ฯ อาวชฺชนกาโลติ อุปเมยฺยํ ฯ อุมฺมิลิตฺวาติ โอโลกิตาติ วิเสสนํ ฯ โอโลกิตกาโลติ อุปมา ฯ จกฺขุ...กาโลติ อุปเมยฺยํ ฯ คหิตกาโลติ อุปมา ฯ สมฺปฏิจฺฉนฺกาโลติ อุปเมยฺยํ ฯ มทฺทนกาโลติ อุปมา ฯ สนฺตีรณกาโลติ อุปเมยฺยํ ฯ อุปสิงฺฆนกาโลติ อุปมา ฯ โวฏฺฐวนกาโลติ อุปเมยฺยํ ฯ ปริโภคกาโลติ อุปมา ฯ ชวนกาโลติ อุปเมยฺยํ ฯ มุขคตนฺติ

อชฺโฌหรณาติ กมฺมํ ฯ สหาติ อชฺโฌหรณาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ เสมฺเหนาติ สหาติ สหโยโค ฯ อชฺโฌหรณกาโลติ อุปมา ฯ ตทาลมฺพนกาโลติ อุปเมยฺยํ ฯ ปุนาติ นิทฺทายนาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปุนาติ ภวงฺคกาโลติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ

[๓๓๔] อยํ อุปมา กึ ญาเปตีติ อาห อิมายาตฺยาทึ ฯ อิมาย จ อุปมาย กึ อตฺถชาตํ ทีปิตํ ญาปิตํ โหติ ฯ

อิมายาติ อุปมายาติ วิเสสนํ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ อุปมายาติ ทีปิตนฺติ อวุตฺตกตฺตา ฯ กินฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ ทีปิตนฺติ กินฺติ วิเสสนํ ฯ

[๓๓๕] อารมฺมณสฺส ปสาทฆฏฺฏนเมว กิจฺจํ อาว... ชนเมว กิจฺจํ จกฺขุ...มตฺตเมว กิจฺจํ สมฺป...เมว กิจฺจํ ชวน...ภวนํ กิจฺจํ ตทารมฺมณสฺส จ เตน ชวเนน อนุ...วนํ กิจฺจํ อิติ เอวํ...ตา อิมาย อุปมาย ทีปิตา ญาปิตา โหตีติ โยชนา ฯ

อารมฺมณสฺสาติ กิจฺจนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ปสาทฆฏฺฏนเมวาติ กิจฺจนฺติ วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท น อญฺญํ กิจฺจนฺติ นิวตฺเตติ ฯ กิจฺจนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อาวชฺชนสฺสาติ กิจฺจนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ วิสยาภุญฺชนเมวาติ กิจฺจนฺติ วิเสสนํ ฯ วิสยสส อาภุญฺชนํ อารมฺมณกรณํ วิสยาภุญฺชนํ ฯ เอวสทฺโท น อญฺญํ กิจฺจนฺตํ นิวตฺเตติ ฯ จกฺขุวิญฺญาณสฺสาติ กิจฺจนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ทสฺสน-

มตฺตเมวาติ กิจฺจนฺติ วิเสสนํ ฯ มตฺตสทฺโท อญฺญํ กิจฺจํ
นิวตฺเตติ ฯ เอวสทฺโท สนฺนิฏฺฐานตฺโถ ฯ สมฺปฏิจฺฉนฺนาทีนนฺติ
กิจฺจนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ สมฺปฏิจฺฉนฺนํ อาทิ เยสํ สนฺตีรณววตฺถปนานํ
ตานิ สมฺปฏิจฺฉนฺนาทีนิ ฯ จสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปฏิคฺคหณาทิ-
มตฺตเมวาติ กิจฺจนฺติ วิเสสนํ ฯ ปฏิคฺคหณํ อาทิ เยสํ สนฺตีรณ-
ววตฺถปนานํ ตานิ ปฏิคฺคหณาทีนิ ฯ ปฏิคฺคหณาทีนิ เอว
ปฏิคฺคหณาทิมตฺตํ ฯ มตฺตสทฺโท อญฺญํ กิจฺจํ นิวตฺเตติ ฯ
เอวสทฺโท สนฺนิฏฺฐานตฺโถ ฯ ชวนสฺเสวาติ กิจฺจนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ
เอวสทฺโท อญฺญํ จิตฺตํ นิวตฺเตติ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ
อารมฺมณรสานุภวนนฺติ กิจฺจนฺติ วิเสสนํ ฯ ตทารมฺมณสฺสาติ
กิจฺจนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ เตนาติ อนุภูตาติ กตฺตา ฯ อนุภูตสฺเสวาติ
อนุภวนนฺติ กมฺมํ ฯ เอวสทฺเทน อนนุภูตสฺสาติ นิวตฺเตติ ฯ
อนุภูยิตฺถาติ อนุภูตํ ยํ อารมฺมณํ ชวเนน อนุภูยิตฺถ อิติ
ตสฺมา ตํ อนุภูตํ ฯ อนุภวนนฺติ กิจฺจนฺติ วิเสสนํ ฯ อิติ
เอวนฺติ ทีปิตาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ กิจฺจวเสนาติ อสงฺกิณฺณาติ
ตติยาวิเสสนํ ฯ กิจฺจสฺส วโส กิจฺจวโส ฯ ธมฺมานนฺติ อสงฺ-
กิณฺณตาติ สมฺพนฺโธ ฯ อญฺญมญฺญนฺติ อสงฺกิณฺณาติ ตติยา-
วิเสสนํ ฯ อสงฺกิณฺณตาติ โหตีติ กตฺตา ฯ อสงฺกิณฺณานํ
ธมฺมานํ ภาโว อสงฺกิณฺณตา ฯ ทีปิตาติ อสงฺกิณฺณตาติ
วิเสสนํ ฯ ทีปิยิตฺถาติ ทีปิตา ยา อสงฺกิณฺณตา ฯ

[๓๓๖] นนุ การเก สติ เอวํ ปวตฺตมานํ จิตฺตํ ยุชฺชติ การเก อสติ จิตฺตํ เกน ปวตฺตตีติ อาห เอวนฺตฺยาทึ ฯ เอวํ วุตฺตนเยน ปวตฺตมานํ ปน จิตฺตํ...นนฺตรํ โหติ อิติอาทินา นเยน นิยุ...ปวตฺตติ อิติ เวทิตพฺพนฺติ โยชนา ฯ

เอวนฺติ ปญฺจทฺวาราวชฺชนํ ตทนนฺตรํ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ-อาทิ ฯ ปวตฺตตีติ ปวตฺตมานํ ยํ จิตฺตํ ฯ ภวงฺคสฺส อนนฺตรํ ภวงฺคานนฺตรํ ฯ ทสฺสนํ อาทิ เยสํ สวนาทีนํ ตานิ ทสฺสนาทีนิ ฯ ตฺวํ อา...อาวชฺชนานนฺตรํ อิติ อาทิ ยสฺส ตํ ตฺวํ อา... อาวชฺชนานนฺตรนฺติ อาทิ ยสฺส วากฺยสฺส ฯ นิยุญฺชตีติ นิยุญฺชโก โย ปุคฺคโล ฯ กโรตีติ การโก โย ปุคฺคโล ฯ ปิสทฺโท อรุจิสูจโน ฯ อุตุ จ พีชญฺจ อุตุพีชานิ ฯ นิยมตีติ นิยโม ยํ การณํ รุกฺขานํ ผลปุปฺผาทิธารณาทิเก นิยมติ นิยโต ภวติ อิติ ตํ การณํ นิยโม ฯ อุตุพีชานิ เอว นิยโม อุตุพีชนิยโม อุตุพีชนิยโม อาทิ ยสฺส กมฺมธมฺมนิยมสฺส โส อุตุพีชนิยมาทิ ฯ นิยมนํ ปวตฺตนํ ภวนํ นิยโม จิตฺตสฺส นิยโม จิตฺตนิยโม ฯ ปญฺจทฺวาราวชฺชนานนฺตรํ ทสฺสนํ โหติ ตทนนฺตรํ สมฺปฏิจฺฉนฺนํ ตทนนฺตรํ สนฺตีรณํ ตทนนฺตรํ โวฏฺฐวนํ ตทนนฺตรํ ตทาลมฺพนํ ตทนนฺตรํ ภวงฺคนฺติ เอวํ อญฺญมญฺญสฺส อุปฺปชฺชตีติ อยํ นิยโต ฯ จิตฺตนิยมสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ จิตฺต-นิยมวโส ฯ เอวสทฺโท น การกวเสนาติ นิวตฺเตติ ฯ

เอวนฺติ ปวตฺตมานนฺติ นิทสฺสนํ ฯ ปวตฺตมานนฺติ จิตฺตนฺติ วิเสสนํ ฯ จิตฺตนฺติ ปวตฺตตีติ กตฺตา เวทิตพฺพนฺติ ปเทปิ กมฺมํ ฯ ตฺวนฺติ โหหีติ กตฺตา ฯ อาวชฺชนํ นามาติ ตฺวนฺติ วิเสสนํ ฯ หุตฺวาติ โหหีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ภวงฺคานนฺตรนฺติ โหหีติ กาลสตฺตมี ฯ ตฺวนฺติ โหหีติ กตฺตา ฯ ทสฺสนาทีสูติ นิทฺธารณํ ฯ อญฺญตรนฺติ ตฺวนฺติ วิเสสนํ ฯ หุตฺวาติ โหหีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อาวชฺชนานนฺตรนฺติ โหหีติ กาลสตฺตมี ฯ อิติ-อาทินาติ นิยฺยุญฺชเกติ ตติยาวิเสสนํ ฯ นิยฺยุญฺชเกติ การเกติ วิเสสนํ ฯ การเกติ อสตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ อสตีปีติ ปวตฺตตีติ ลกฺขณํ ฯ อุตฺพีชนิยมาทีติ อุปมา ฯ จิตฺตนิยมวเสนวาติ ปวตฺตตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๓๓๗] เอตฺตาวตาติ อิทํ ปทํ จุทฺทสาติ อิมินา สมฺพชฺฌตีติ สงฺกา สิยา ตสฺมา อาห เอตฺตาวตาตฺยาทึ ฯ เอตฺตาวตา เอตฺตเกน จิตฺตุปฺปาทวเสน สตฺตรส จิตฺตกฺขณานิ ปริปูรนฺติ อิติ สมฺพนฺโธ ฯ

เอตฺตาวตาติ สตฺตรสาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ โปฏฺฐเก ปริปูเรนฺตีติปิ ฯ โลปญฺเจตฺตมกาโร วา ฯ อถสฺส จุทฺทส วีถิ... ปุพฺเพว อตีตกํ เอกจิตฺตกฺขณํ อิติ กตฺวา เอวํ กรณเหตุ เอตฺตาวตา สตฺต...ปูเรนฺติ อาลมฺพนํ ตโต สตฺตรสจิตฺตกฺขณโต ปรํ นิรุชฺฌติ เอตํ อาลมฺพนํ อติมหนฺตํ นาม โคจรนฺติ

โยชนา ฯ ตโตติ ปรนฺติ ปเท อภิวิธิอปาทานํ ฯ ตโต ปรนฺติ เตสํ สตฺตรสจิตฺตกฺขณานมนนฺตรํ เตหิ สตฺตรสจิตฺตกฺขเณหิ สทฺธึ สมานกาลํ นิรุชฺฌติ อาลมฺพนนฺตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๓๓๘] อปฺปโหนฺตํ อตีตนฺติ ทุติยาตปฺปุริสํ คณฺเหยฺย ตสฺมา ตนฺนิวตฺตนตฺถํ ฉเปตฺวา วิวรติ อปฺปโหนฺตํ หุตฺวา อตีตํ อปฺปโหนฺตาตีตํ ฯ

หุตฺวาติ ปทํ วิเสสนปุพฺพกมฺมธารยสมาสภาวํ ญาเปติ ฯ อปฺปโหนฺตาตีตํ เอว อปฺปโหนฺตาตีตกํ ฯ สพฺพโตสทฺเทน สกตฺเถ โก ฯ

[๓๓๙] ตทาลมฺพนุปฺปตฺติยา อภาวการณํ ญาเปนฺโต อาห นตฺถีติอาทึ ฯ นตฺถิ...โทติ ฉปนํ ฯ จุทฺท...เก มหนฺตารมฺมเณ ตาว ปฐมํ อารมฺม...นุปฺปชฺชติ ฯ

จุทฺทสจิตฺตกฺขณํ อายุ ยสฺส อารมฺมณสฺส ตํ จุทฺทส-จิตฺตกฺขณายุกํ ฯ นิรุชฺฌิตฺถาติ นิรุทฺธํ ยํ อารมฺมณํ ฯ นิรุทฺธสฺส ภาโว นิรุทฺธตฺตํ ฯ เอวสทฺโท อนิรุทฺธํ นิวตฺเตติ ฯ

จุทฺทสจิตฺตกฺขณายุเกติ นุปฺปชฺชตีติ อาธาโร ฯ ตาวาติ นิรุทฺธาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อารมฺมณสฺสาติ นิรุทฺธตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ นิรุทฺธตฺตาวาติ นุปฺปชฺชตีติ เหตุ ฯ ตทาลมฺพนนฺติ นุปฺปชฺชตีติ กตฺตา ฯ

อภิ.๑๓๙

[๓๔๐] อารมฺมณํ นิรุทฺธํ โหตุ ตทาลมฺพนํ อุปฺปชฺชตุ กถํ นุปฺปชฺชตีติ อาห น หีติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ เอกวีถิยํ เกสุจิ จิตฺเตสุ ปจฺจุปฺปนฺนาลมฺพเนสุ สนฺเตสุ กานิจิ จิตฺตานิ อตีตารมฺมณานิ โหนฺติ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ เอกา วีถิ เอกวีถิ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ อารมฺมณํ เยสํ จิตฺตานํ ตานิ ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณานิ ฯ อตีตํ อารมฺมณํ เยสํ จิตฺตานํ ตานิ อตีตารมฺมณานิ ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ เอกวีถิยนฺติ โหตีติ อาธาโร ฯ เกสุจิปีติ สนฺเตสูติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนาลมฺพเนสูติ เกสุจีติ วิเสสนํ ฯ กานิจีติ โหนฺตีติ ปกติกตฺตา ฯ อตีตารมฺมณานีติ โหนฺตีติ วิกติกตฺตา ฯ

[๓๔๑] จุทฺทสจิตฺตกฺขณายุเก อารมฺมณสฺส ปฐมํ นิรุทฺธตฺตา ตทาลมฺพนํ นุปฺปชฺชตุ ปณฺณรสจิตฺตกฺขณายุเก ชวนุปฺปตฺติโต ปรํ เอกเมว จิตฺตกฺขณํ นนุ อวสิฏฺฐํ เอกํ ตทาลมฺพนํ อุปฺปชฺเชยฺยาติ โจทนํ สนฺธายาห ปณฺณรสาติอาทึ ฯ ปณฺณรสจิตฺต ...วิสิฏฺฐํ อิติ ตสฺมา ทฺวิกฺข...อุปฺปตฺติ นตฺถิ อิติ ตสฺมา ปฐมมฺปิ นุปฺปชฺชตีติ โยชนา ฯ

ปณฺณรสจิตฺตกฺขณํ อายุ ยสฺส อารมฺมณสฺส ตํ ปณฺณรสจิตฺตกฺขณายุกํ ฯ ปิสทฺโท จุทฺทสจิตฺตกฺขณํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ ชวนสฺส อุปฺปตฺติ ชวนุปฺปตฺติ ฯ ตทาลมฺพนสฺส อุปฺปตฺติ

ตทาลมฺพนุปฺปตฺติ ฯ อปฺปโหนกสฺส อารมฺมณสฺส ภาโว อปฺปโหนกภาโว ฯ ทุติยญฺจ ตํ ตทาลมฺพนญฺจาติ ทุติยตทาลมฺพนํ ฯ อปิสทฺโท ครโห ฯ

ปณฺณ...เกปีติ อุปฺปตฺตีติ อาธาโร ฯ ชวนุปฺปตฺติโตติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติ อวสิฏฺฐนฺติ วิเสสนํ ฯ เอกเมวาติ จิตฺตกฺขณนฺติ วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท ทฺวิจิตฺตกฺขณํ นิวตฺเตติ ฯ จิตฺตกฺขณนฺติ อวสิฏฺฐนฺติ กตฺตา ฯ อิตีติ อปฺปโหนกาติ เหตุ ฯ ทฺวิกฺขตฺตุนฺติ อุปฺปตฺติยาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ตทาลมฺพนุปฺปตฺติยาติ อปฺปโหนกาติ ตุมตฺถสมฺปทานํ ฯ อปฺปโหนกภาวโตติ นตฺถีติ เหตุ ฯ ทุติยตทาลมฺพนสฺสาติ อุปฺปตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ อุปฺปตฺตีติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ อิตีติ นุปฺปชฺชตีติ เหตุ ฯ ปฐมมฺปีติ นุปฺปชฺชตีติ กตฺตา ฯ

[๓๔๒] เอกสฺเสว จิตฺตกฺขณสฺส อวสิฏฺฐตฺตา ปฐมํ ทุติยตทาลมฺพเนน วินาปิ อุปฺปชฺเชยฺยาติ โจทนํ สนฺธายาห ทฺวิกฺขตฺตุเมว ตทา...ยํ ภควตา นิยมิตา กสฺมา จิตฺต...อาคตตฺตาติ โยชนา ฯ

เอวสทฺโท เอกวารํ นิวตฺเตติ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ปาลิยนฺติ สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติอาทิปาลิยํ ฯ จิตฺตานํ ปวตฺติ จิตฺตปฺปวตฺติ ฯ คณิยติ เอตฺถาติ คณนา จิตฺตปฺปวตฺติ เอตฺถ ปาลิยํ ภควตา คณิยติ ปริจฺฉิชฺชิยติ อิติ ตสฺมา สา ปาลิ

คณนา ฯ จิตฺตปฺปวตฺติยา คณนา จิตฺตปฺปวตฺติคณนา ฯ สพฺพวาเรสูติ สพฺเพสุ ฉทฺวาเรสุ วิปากจิตฺตานํ วาเรสุ ฯ สมฺโมหวิโนทนิยํ ปน สพฺพทฺวาเรสูติ อาคตํ ฯ พฺยญฺชนเมว นานํ นาธิปฺปาโย ฯ ตทาลมฺพเน เทฺวติ ตทาลมฺพเน เทฺว เอว จิตฺตวารา อาคตา ฯ

ตทาลมฺพเนติ อาคตาติ ปเท อาธาโร ฯ ทฺวินฺนเมวาติ เอวสทฺโท เอกจิตฺตวารํ นิวตฺเตติ ฯ อาคตานํ จิตฺตวารานํ ภาโว อาคตตฺตํ ฯ ทฺวิกฺขตฺตุเมวาติ อุปฺปตฺตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ตทาลมฺพนุปฺปตฺตีติ นิยมิตาติ กมฺมํ ฯ ปาลิยนฺติ นิยมิตาติ อาธาโร ฯ จิตฺตปฺปวตฺติคณนายนฺติ อาคตตฺตาติ อาธาโร ฯ สพฺพวาเรสูติ อาคตตฺตาติ วิเสสาธาโร ฯ ตทาลมฺพเน เทฺวตีติ อาคตตฺตาติ อากาโร ฯ ทฺวินฺนเมวาติ จิตฺตวารานนฺติ วิเสสนํ ฯ จิตฺตวารานนฺติ อาคตตฺตาติ ภาวสมฺพนฺโธ ฯ อาคตตฺตาติ นิยมิตาติ เหตุ ฯ

[๓๔๓] ยทิ ทฺวิกฺขตฺตุเมว ตทาลมฺพนุปฺปตฺติ ปาลิยํ นิยมิตา อนุรุทฺธาจริเยน ปน ปรมตฺถวินิจฺฉเย สกึ ตทาลมฺพนุปฺปชฺชนํ กถํ วุตฺตนฺติ อาห ยมฺปนตฺยาทึ ฯ สกึ เทฺว วา...ทโยติ ยํ ปน วจนํ ปรมตฺถวินิจฺฉเย อนุรุทฺธาจริเยน วุตฺตํ ตํ วจนํ มชฺฌิ...วุตฺตํ อิติ ทฏฺฐพฺพนฺติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปรโม อุตฺตโม อวิปรีโต อตฺโถ ปรมตฺโถ ฯ ปรมตฺโถ วินิจฺฉิยติ เอตฺถ เอเตนาติ ปรมตฺถวินิจฺฉโย

ปรมตฺโถ อาจริเยน เอตฺถ คณฺเฐ วา เอเตน คณฺเฐน วินิจฺฉิยติ
อิติ ตสฺมา โส คณฺโฐ ปรมตฺถวินิจฺฉโย ฯ สกึ เทฺว วา
ตทาลมฺพํ ภวติ สกึ อาวชฺชนาทโย ภวนฺติ ฯ อาทิสทฺเทน จกฺขุ-
วิญฺญาณาทิสมฺปฏิจฺฉนฺนสนฺตีรณานํ คหณํ ฯ ทีฆรสฺสสุตฺตานํ
มชฺเฌ ภวานิ สุตฺตานิ มชฺฌิมานิ มชฺฌิมานํ สุตฺตานํ นิวาโส
นิกาโย มชฺฌิโม ฯ มชฺฌิมํ ภณนฺตีติ มชฺฌิมภาณกา เย
เถรา มชฺฌิมํ ภณนฺติ อิติ ตสฺมา เต เถรา มชฺฌิมภาณกา ฯ
มชฺฌิมภาณกานํ มตํ มชฺฌิมภาณกมตํ มชฺฌิมภาณกมตสฺส
อนุสาโร อนุคมนํ มชฺฌิม...สาโร ฯ

ยนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ ปรมตฺถวินิจฺฉเยติ วุตฺตนฺติ
อาธาโร ฯ สกึ...โยตีติ ยนฺติ ปทสฺส สรูปํ ฯ ตนฺติ วุตฺตนฺติ
กมฺมํ ฯ มชฺฌิม...นุสาเรนาติ วุตฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ
ทฏฺฐพฺพนฺติ อาการโร ฯ

[๓๔๔] ยทิ ปรมตฺถวินิจฺฉเย สกึ ตทาลมฺพนฺติ วจนํ
มชฺฌิมภาณกมตานุคมเนน วุตฺตํ กสฺมา อิธ เจว นามรูป-
ปริจฺเฉเท จ สกึ ตทาลมฺพนุปฺปตฺติ อาจริเยน น วุตฺตาติ อาห
ยสฺมาตฺยาที ฯ มชฺฌิม...ถสํสนฺทนโต อสมานโต สมฺโมห-
วิโนทนิยํ อฏฺฐกถาจริเยน ยสฺมา ปฏิกฺขิตฺโตว ตสฺมา ปฏิกฺขิตฺตตฺตา
อาจ...นุปฺปตฺติ น วุตฺตาติ โยชนา ฯ

วทนฺติ เอตายาติ วาโท เอตาย ลทฺธิยา มชฺฌิมภาณกา ตทาลมฺพนุปฺปตฺตีติ วทนฺติ อิติ ตสฺมา สา ลทฺธิ วาโท ฯ เหฏฺฐา วุตฺตา เหฏฺฐาวุตฺตา ฯ ปาลิยาติ สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติอาทิกาย จิตฺตปฺปวตฺติคณนาสงฺขาตาย ปฏิจฺจสมุปฺปาทปาลิยา ฯ เหฏฺฐาวุตฺตา จ สา ปาลิ จาติ เหฏฺฐาวุตฺตปาลิ ฯ สํสนฺทิยเต สํสนฺทนํ ภาวสาธนํ ฯ น สํสนฺทนํ อสํสนฺทนํ อสมานํ ฯ อติสเยน มุยฺหนํ สมฺโมโห ฯ สมฺโมหํ วิโนเทติ เอตายาติ สมฺโมหวิโนทนี อาจริโย เอตาย คณฺฐชาติยา สมฺโมหํ วิโนเทติ อิติ ตสฺมา สา คณฺฐชาติ สมฺโมหวิโนทนี ฯ ปฏิกฺขิปิยิตฺถาติ ปฏิกฺขิตฺโต โย วาโท อาจริเยน ปฏิกฺขิปิยิตฺถ อิติ ตสฺมา โส วาโท ปฏิกฺขิตฺโต ฯ เอวสทฺโท สนฺนิฏฺฐาโน ฯ กิญฺจาปิ สมฺโมหวิโนทนิยํ สกึ ตทาลมฺพนุปฺปตฺติ นตฺถีติ ปน วจนํ นตฺถิปิ ตถาปิ ตทาลมฺพเน เทฺว เอว จิตฺตวารา อาคตาติ เอตฺถ เอวสทฺททสฺสนโต ปฏิกฺขิตฺโต วาติ วุตฺตํ ฯ อาจริเยนาปีติ อนุรุทฺธาจริเยน ฯ อปิสทฺโท อฏฺฐกถาจริยํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ อตฺตโนติ อตฺตนา ฯ อนธิปฺเปตาย สกึ ตทาลมฺพนุปฺปตฺติยา ภาโว อนธิปฺเปตตฺตํ ฯ เอวสทฺโท อธิปฺเปตตฺตํ นิวตฺเตติ ฯ อิธ เจวาติ อภิธมฺมตฺถสงฺคเห เจว ฯ เจวาติ สมุจฺจยตฺโถ นิปาตสมุทาโย ฯ นามรูปปริจฺเฉเท จาติ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ

ยสฺมาติ ปฏิกฺขิตฺโตติ เหตุ ฯ มชฺฌิมภาณกานนฺติ วาโทติ สมฺพนฺโธ ฯ วาโทติ ปฏิกฺขิตฺโตติ กมฺมํ ฯ เหฏฺฐาวุตฺตปาลิยาติ อสํสนฺทนโตติ สหโยโค ฯ อสํสนฺทนโตติ ปฏิกฺขิตฺโตติ เหตุ ฯ สมฺโมหวิโนทนิยนฺติ ปฏิกฺขิตฺโตติ อาธาโร ฯ ตสฺมาติ อนธิปฺเป-ตตฺตาติ เหตุ ฯ อาจริเยนาปีติ น วุตฺตาติ กตฺตา ฯ อตฺตโนติ อนธิปฺเปตตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อนธิปฺเปตตฺตาวาติ น วุตฺตาติ เหตุ ฯ อิธ...เท จาติ ทฺวยํ น วุตฺตาติ อาธาโร ฯ สกึ ตทาลมฺพนุปฺปตฺตีติ น วุตฺตาติ กมฺมํ ฯ

[๓๔๕] อานนฺทาจริยาทโย ปน อติมหนฺตารมฺมเณ สกึ ตทาลมฺพนุปฺปตฺตึ อิจฺฉนฺติ ยทิ ตตฺถ สกึ ตทาลมฺพนุปฺปตฺติ สิยา ตทารมฺมเณน มหนฺตารมฺมเณปิ สกึ อุปฺปชฺชิตพฺพํ น จ อุปฺปชฺชติ อิติ ตสฺมา ทฺวิกฺขตฺตุเมว ตทาลมฺพนุปฺปตฺตินิยโม อิจฺฉิตพฺโพ ฯ นนุ ปริตฺตารมฺมณํ โวฏฺฐพฺพนุปฺปาทโต ปรํ จิตฺตกฺขณาวิสฏฺฐายุ อตฺถิ ชวนํ ตตฺถ อุปฺปชฺเชยฺย เกนา-ธิปฺปาเยน ชวนมฺปิ อนุปฺปชฺชิตฺวาติ วุตฺตนฺติ โจทนํ สนฺธายาห โวฏฺฐพฺพนุปปาทโต...น โหติ ชวนํ อุปฺปชฺชมานํ...เยว อารมฺมเณ อุปฺปชฺชติ อิติ อธิปฺปาเยน ชวนมฺปิ อนุปฺปชฺชิตฺวาติ วจนํ อาห อาจริโยติ โยชนา ฯ

โวฏฺฐพฺพนสฺส อุปฺปาโท โวฏฺฐพฺพนุปฺปาโท ฯ จิตฺตานํ ขณานิ จิตฺตกฺขณานิ ฉ จ ตานิ จิตฺตกฺขณานิ จาติ

ฉจิตฺตกฺขณํ ฉจิตฺตกฺขณํ อวสิฏฺจํ อายุ ยสฺส อารมฺมณสฺส ตํ ฉจิตฺตกฺขณาวสิฏฺจายุกํ ฯ อปิสทฺโท โจทการุจิสูจโน ฯ อปฺปายุ ยสฺส อารมฺมณสฺส ตํ อปฺปายุกํ อปฺปายุกสฺส ภาโว อปฺปายุกภาโว ฯ ปริ สมนฺตโต นตฺถิ พลํ ยสฺส อารมฺนณสฺส ตํ ปริทุพฺพลํ ฯ อปฺปพลนฺตฺยตฺโถ ฯ ปริทุพฺพลสฺส ภาโว ปริทุพฺพลตฺตํ ฯ ชวนสฺส อุปฺปตฺติ ชวนุปฺปตฺติ ฯ

อารมฺมณํ ทุพฺพลํ โหตุ ชวนํ ปน ฉกฺขตฺตุํ อุปฺปชฺเชยฺยาติ อาห ชวนนฺตฺยาทึ ฯ

อุปฺปชฺชิสฺสตีติ อุปฺปชฺชมานํ ฯ มานนฺตาติ โยควิภาเคน อนาคเต มาโน ฯ สตฺตจิตฺตกฺขณํ อายุ ยสฺส ตํ สตฺตจิตฺตกฺขณายุกํ ฯ เอวสทฺโท ฉจิตฺตกฺขณายุกํ นิวตฺเตติ ฯ

โวฏฺจพฺพนุปฺปาทโตติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติ ฉจิ... ยุกมฺปีติ วิเสสนํ ฯ ฉ...กมฺปีติ อารมฺมณนฺติ วิเสสนํ ฯ อารมฺมณนฺติ น โหตีติ ปกติกตฺตา ฯ อปฺปายุกภาเวนาติ ปริทุพฺพลาติ วิเสสนเหตุ ฯ ปริทุพฺพลตฺตาติ น โหตีติ เหตุ ฯ ชวนุปฺปตฺติยาติ ปจฺจโยติ ตุมตฺถสมฺปทานํ ฯ ปจฺจโยติ น โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ ชวนนฺติ อุปฺปชฺชตีติ กตฺตา ฯ อุปฺปชฺชมานนฺติ ชวนนฺติ วิเสสนํ ฯ นิยเมนาติ อุปฺปชฺชตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สตฺตจิตฺตกฺขณายุเกเยวาติ อุปฺปชฺชตีติ อาธาโร ฯ อิตีติ

อธิปฺปาเยนาติ สรูปํ ฯ อธิปฺปาเยนาติ อาหาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ชวนมฺปิ อนุปฺปชฺชิตฺวาตีติ อาหาติ ปเท กมฺมํ ฯ

เกสุจิ โปฏฺฐเกสุ โวฏฺฐพฺพนุปฺปาทโต...อุปฺปชฺชตีติ อธิปฺปาโย เตนาห ชวนมฺปิ อุปฺปชฺชิตฺวาติปิ ปาโฐ อตฺถิ ฯ เตสุ ปุริโม สุนฺทรตโร ฯ

[๓๔๖] อยํ ตฺวาปจฺจโย เหตุมฺหิ วตฺตตีติ ญาเปนฺโต อาห เหตุมฺหิตฺยาทึ ฯ อยํ ตฺวาปจฺจโย เหตุมฺหิ วตฺตติ ฯ

จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ ตฺวา อิติ ปจฺจโย ตฺวาปจฺจโย ฯ เหตุมฺหีติ วตฺตตีติ อาธาโร ฯ อยํ ตฺวาปจฺจโยติ วตฺตตีติ วุตฺตกตฺตา ฯ ปุพฺพกาเล...ตฺวา วาติ สุตฺเต วาสทฺเทน เหตุมฺหิ วตฺตติ ฯ อตฺโถ ปน กถํ ทาตพฺโพติ อาห ชวนสฺสาตฺยาทึ ฯ ชวนสฺสปิ อนุปฺปตฺติยา อิติ อตฺโถ ฯ

ชวนสฺสปีติ อนุปฺปตฺติยาติ สมฺพนฺโธ ฯ อนุปฺปตฺติยาติ ปริวตฺตตีติ เหตุ ฯ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปตฺติ น อุปฺปตฺติ อนุปฺปตฺติ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อตฺโถติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ชวนมฺปีติ เอตฺถ อาลปเน จาติ จสทฺเทน ฉฏฺฐฺยตฺเถ สิ ฯ

[๓๔๗] อยํ ตฺวาปจฺจโย ปุพฺพกาเล วตฺตตุ โก โทโสติ อาห อิตรถาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ อิตรถา อิตเร อตฺเถ คยฺหมาเน อปร...น ลพฺภติ อิติ ฯ

อิตรถาติ เหตุโต อิตเร อยํ ตฺวาปจฺจโย ปุพฺพกาเล วตฺตตีติ เอวํ อตฺเถ คยฺหมาเนติ อตฺโถ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ อปโร กาเล อปรกาโล อปรกาเล ปวตฺตา กิริยา อปรกาล-กิริยา ฯ ปริวตฺตตีติ กิริยา ฯ สมาโน กตฺตา ยสฺสา สา สมานกตฺตุกา ยสฺสา ปุพฺพกาลกิริยา กตฺตา สมาโน สา ปุพฺพกาลกิริยา สมานกตฺตุกา ฯ อนุปฺปชฺชิตฺวาติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ สมานกตฺตุกาย ภาโว สมานกตฺตุกตา ฯ อิตรถาติ คยฺหมาเนติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ อปรกาลกิริยาติ สมานาติ สหโยโค ฯ สมาน-กตฺตุกตาติ น ลพฺภตีติ กมฺมํ ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๓๔๘] ทฺวตฺติกฺขตฺตุนฺติ ปทสฺส อตฺถํ ญาเปนฺโต ทฺวตฺ-ติกฺขตฺตุนฺติ จเปตฺวา วิวรติ ฯ

เทฺว จ ตโย จ ทฺวิติโย ฯ ทฺวิติวาเรสุ ปริวตฺตตีติ ทฺวตฺติกฺขตฺตุํ อพฺยยิตทฺธิตํ ฯ เตสุ วุฑฺฒิ อิสฺส อ เอกาทิโต สกิสฺสกฺขตฺตุํ สิ สพฺพาสมิจฺจาทินา สิโลโป ฯ ทฺวิตฺติกฺขตฺตุนฺติปิ ฯ อิสฺส อ น โหติ ฯ ทฺวิวาเร ปวตฺตตีติ ทฺวิกฺขตฺตุํ ฯ วาสทฺโท วิกปฺปตฺโถ ฯ

[๓๔๙] เกสญฺจิวาทํ ทสฺเสนฺโต อาห เกจิตฺยาทึ ฯ เกจิ ปน อาจริยา ติกขตฺตุนฺติ อิทํ ปทํ วจน...อิติ วทนฺติ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สิลิสตีติ สิลิฏฺฐํ ยํ วจนํ สิลิสติ อิติ ตสฺมา ตํ วจนํ สิลิฏฺฐํ ฯ สิลิฏฺฐสฺส ภาโว สิลิฏฺฐตา

วจนสฺส สิลิฏฺฐตา วจนสิลิฏฺฐตา วจนสิลิฏฺฐตาย มตฺตํ ปมาณํ วจนสิลิฏฺฐตามตฺถํ วจนสิลิฏฺฐตามตฺถํ ปโยชนํ ยสฺส ปทสฺส ตํ วจนสิลิฏฺฐตามตฺตปฺปโยชนํ ติกฺขตฺตุนฺติ ปทํ ฯ

เกจีติ วทนฺตีติ กตฺตา ฯ ติกขตฺตุนฺติ อิทนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ วจ...ชนนฺติ อิทนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อิตีติ วทนฺตีติ อากาโร ฯ

[๓๕๐] เกจิวาทํ นิเสเธนฺโต อาห ตนฺตฺยาทึ ฯ ตมฺปน วจนํ เตสํ เกจิอาจริยานํ อภินิเวสมตฺตํ อภินิเวสเมว ฯ

ตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เตสนฺติ อภินิเวสาติ สมฺพนฺโธ ฯ อภินิเวสมตฺตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อภินิเวสนํ มิจฺฉาคหณํ อภินิเวโส อภินิเวโส เอว อภินิเวสมตฺตํ ฯ มตฺตสทฺโท อภินิเวสโต อญฺญํ นตฺถีติ ญาเปติ ฯ

[๓๕๑] กสฺมา ตํ เตสํ อภินิเวสมตฺตนฺติ อาห น หิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ ทฺวิกฺขตฺตุํ...อิติ วจเน วุตฺเตปิ วจน...โว น อตฺถิ ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ทฺวิกฺขตฺตุนฺติ ปริวตฺตตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ โวฏฺฐพฺพนนฺติ ปกติกตฺตา ฯ เอวสทฺโท ชวนํ นิวตฺเตติ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ วุตฺเตติ ลกฺขณกิริยา ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ ติกฺขตฺตุนฺติ วุตฺเต วาจาสิลิฏฺฐภาโว อตฺถีติ ญาเปติ ฯ

วจนสฺสาติ ภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ อสิลิฏฺฐภาโวติ อตฺถีติ กตฺตา ฯ อสิลิฏฺฐสฺส ภาโว อสิลิฏฺฐภาโว ฯ

[๓๕๒] ยทิ ติกฺขตฺตุํ ปวตฺติยา พาธกํ กิญฺจิ วจนํ สิยา ติกฺขตฺตุนฺติ อิทํ วจนํ สิลิฏฺฐตามตฺตปฺปโยชนนฺติ โจทนํ สนฺธายาห น จาติอาทึ ฯ โวฏฺฐพฺพนสฺส ติกฺขตฺตุํ ปวตฺติยา...ทีสุ น จ อตฺถิ ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ จสทฺโท วจนารมฺโภ ฯ ติกฺขตฺตุนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺติยาติ พาธกนฺติ กมฺมํ ฯ พาเธตีติ พาธกํ ยํ วจนํ ฯ กิญฺจีติ วจนนฺติ วิเสสนํ ฯ วจนนฺติ อตฺถีติ กตฺตา ฯ อฏฺฐกถาทีสูติ อตฺถีติ อาธาโร ฯ อตฺโถ กถิยติ เอตายาติ อฏฺฐกถา เอตาย สํวณฺณนาย ฯ อฏฺฐกถา อาทิ ยาสํ ฏีกาทีนํ ตา อฏฺฐกถาทโย ฯ

[๓๕๓] อตฺตนา วุตฺตวจนํ ปรวจเนน สาเธนฺโต อาห เอวญฺจาติอาทึ ฯ เอวญฺจ กตฺวา เอวํ อตฺถํ มนสิกรณโต ตตฺถ ตตฺถ ตสฺมึ ตสฺมึ อภิธมฺมาวตาราทิเก คณฺเจ สีห...อิจฺเจว อิติ เอว สํวณฺเณนฺติ วิวรนฺติ ฯ

เอวญฺจาติ กตฺวาติ กมฺมํ ฯ ตตฺถ ตตฺถาติ สีหพฺสํวณฺณนาการาติ ปเท อาธาโร ฯ สีหพสํวณฺณนาการาติ สํวณฺเณนฺตีติ กตฺตา ฯ มิเค หึสตีติ สีโห โย สตฺโต มิเค หึสติ อิติ ตสฺมา โส สตฺโต สีโห ฯ สีหํ ลาติ คณฺหาตีติ สีหโพ

สีหกุมาโร ฯ ตํวิสชาตา ตามฺพปณฺณิทีเป ขตฺติยา สีหฬา ฯ
เตสํ นิวาโส ตามฺพปณฺณิทีโปปิ สีหโฬ ฯ สํวณฺณิยติ เอตาหีติ
สํวณฺณนา อตฺโถ อาจริเยหิ เอตาหิ ฏีกาหิ สํวณฺณิยติ
อิติ ตสฺมา ตา ฏีกา สํวณฺณนา ฯ สีหเฬ ภูตา สํวณฺณนา
สีหฬสํวณฺณนา สีหฬภาสาย กตอภิธมฺมาวตารวิสุทฺธิมคฺคาทีนํ
ฏีกา ฯ สีหฬสํวณฺณนาโย กรึสูติ สีหฬสํวณฺณนาการา ฯ เย
อาจริยา ฯ อปิสทฺโท สมฺปิณฺฑนตฺโถ ฯ เตน น เกวลํ มยา
ทฺวิกฺขตฺตุํ วา ติกฺขตฺตุํ วา อิจฺเจว วณฺณิยนฺตีติ ญาเปติ ฯ
ทฺวิกฺข...อิจฺเจวาติ สํวณฺเณนฺตีติ กมฺมํ ฯ สีหฬภาสาย อภิธมฺมา-
ทฺวิกฺขตฺตุํ วา ติกฺขตฺตุํ วา อิจฺเจว วณฺเณนฺติ น
มยาเยวาตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๓๕๔] ปริวตฺตตีติ ปทสฺส ปุนปฺปุนํ อุปฺปชฺชตีติ อตฺโถ
น ปวตฺตโนกาสโต ปริวตฺเตตฺยาตฺยาทีสุ วิยาติ ญาเปนฺโต อาห
โวฏฺฐพฺพาตฺยาทึ ฯ

โวฏฺฐ...ตตีติ จปนํ ฯ ปุนปฺปุนนฺติ ปริสทฺทสฺส อตฺโถ ฯ
ปริสทฺทสฺส ปุนปฺปุนนฺติ อตฺเถ คยฺหมาเน ทฺวิกฺขตฺตุํ วา ติกฺขตฺตุํ
วาติ วจนํ ยุตฺตํ ฯ โวฏฺฐพฺพนํ อปฺปตฺวา จิตฺตปฺปวตฺติยา จปนํ
อตฺถีติ โกจิ อาสงฺเกยฺย ตสฺมา ตนฺนิเสธนตฺถํ ตมฺปนตฺยาทิ ฯ
วุตฺตํ ฯ ตํ ปน โวฏฺฐพฺพนํ อปฺปตฺวา...นตฺถิ ฯ

อภิ.๑๔๐

ตนฺติ อปฺปตฺวาติ กมฺมํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อปฺปตฺวาติ จตฺวาติ วิเสสนํ ฯ อนฺตราติ จตฺวาติ อาธาโร ฯ จกฺขุวิญฺญาณํ อาทิ เยสํ ตานิ จกฺขุวิญฺญาณาทีนิ เยสํ สมฺปฏิจฺฉนฺนาทีนํ ฯ ฐตฺวาติ นิวตฺตนนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ จิตฺตปฺปวตฺติยาติ นิวตฺตนนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ นิวตฺตนนฺติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ

[๓๕๕] อานนฺทาจริยสฺส มตํ ทสฺเสตฺวา นิเสเธนฺโต อาห อานนฺทาจริโยติ อาทึ ฯ อานนฺทาจริโย ปน เอตฺถ ปริตฺตารมฺมเณ วีถิจิตฺตปฺปวตฺติยํ อาว...ภาวสฺส ภควตา วุตฺตตฺตา โวฏฺฐ...ภาวโต อุปฺปตฺติยํ สติ โวฏฺฐ...ภาเวเนว ปวตฺเตยฺย อญฺญถา โน ปวตฺเตยฺย อิติ ตสฺมา มุจฺฉา...ตพฺพํ โวฏฺฐ...ยา ปริตฺตารมฺมณํ น นิยเมตพฺพํ อิติ อธิปฺปายํ ทีเปตีติ โยชนา ฯ

อา ภุโส สาสเน นนฺทตีติ อานนฺโท โย อาจริโย ฯ อานนฺโท จ โส อาจริโย จาติ อานนฺทาจริโย อภิธมฺมฏฺฐกถาย ฏีกาจริโย ฯ ปนสทฺโท ปกฺขนฺตโร ฯ อนนฺตรปจฺจยสฺส ภาโว อนนฺตรปจฺจยภาโว ฯ วุตฺตสฺส ภาโว วุตฺตตฺตํ ฯ

ปาลิยํ อาวชฺชนํ อนนฺตรปจฺจยภาเวน วุตฺตํ น โวฏฺฐพฺพนนฺติ โจทนํ สนฺธายาห โวฏฺฐพฺพนาวชฺชนานญฺจาติอาทึ ฯ

โวฏฺฐพฺพนญฺจ อาวชฺชนญฺจ โวฏฺฐพฺพนาวชฺชนานิ ฯ จสทฺโท วุตฺตตฺตา จ อนตฺถนฺตรภาวโต จาติ โยเชตพฺโพ ฯ อตฺโถ จ โส อนฺตโร จาติ อตฺถนฺตโร นตฺถิ อตฺถนฺตโร

เยสํ โวฏฺฐพฺพนาวชฺชนานํ ตานิ อนตฺถนฺตรานิ อนตฺถนฺตรานํ ภาโว อนตฺถนฺตรภาโว ฯ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปตฺติ ฯ อาวชฺชนสฺส อุปฺปตฺติยนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ กุสลานิ จ อกุสลานิ จ กฺริยานิ จ กุสลากุสลกฺริยานิ กุสลากุสลกฺริยานิ จ ตานิ ชวนานิ จาติ กุส...นานิ กามาวจรานิ จ ตานิ กุสลากุสลกิริยาชวนานิ จาติ กามา...นานิ ฯ โน อญฺญถาติ อิทํ เอวสทฺทสฺส ผลํ ฯ อญฺญถาติ อนนฺตรปจฺจยสงฺขาเตน อญฺเญน ปกาเรน ฯ มุจฺฉาย กาโล มุจฺฉากาโล มุจฺฉากาโล อาทิ เยสํ เต มุจฺฉากาลาทโย เยสํ มรณาสนฺนกาลาทีนํ ฯ มนฺทํ หุตฺวา ภวตีติ มนฺทีภูโต โย เวโค ฯ มนฺทีภูโต เวโค ยสฺส ชวนสฺส ตํ มนฺทีภูตเวคํ มนฺทีภูตเวคสฺส ภาโว มนฺทีภูตเวคตา ฯ ปริปูรยเต ปาริปูริ-ภาวสาธนํ ฯ เตสุ วุฑฺฒิ ปกาเร อสฺส วุฑฺฒิ ฯ น ปาริปูริ อปาริปูริ ชวนสฺส อปาริปูริ ชวนาปาริปูริ ฯ ปริตฺตํ เอว อารมฺมณํ ปริตฺตารมฺมณํ ฯ นิยมิยเตติ นิยเมตพฺพํ ยํ ปริตฺตารมฺมณํ ฯ

อานนฺทาจริโยติ ทีเปตีติ วุตฺตกตฺตา ฯ เอตฺถาติ ทีเปตีติ อาธาโร ฯ อาวชฺชนา...ปจฺจโยตีติ วุตฺตตฺตาติ ปเท อากาโร ฯ อาวชฺชนายาติ ภาวสฺสาติ สมฺพนฺโธ ฯ กุสลากุสลานนฺติ ปจฺจยาติ สมฺปทานํ ฯ อน...วสฺสาติ วุตฺตตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ วุตฺตตฺตา อนตฺถนฺตรภาวโตติ ทฺวยํ ปวตฺเตยฺยาติ เหตุ ฯ โวฏฺฐพฺพนา-

วชฺชนานนฺติ ภาวโตติ สมฺพนฺโธ ฯ สตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ
อุปฺปตฺติยนฺติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ โวฏฺฐพฺพนนฺติ ปวตฺเตยฺยาติ
วุตฺตกตฺตา ฯ กามา...นานนฺติ ปจฺจยาติ สมฺปทานํ ฯ เอกนฺตโตติ
ปวตฺเตยฺยาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อน...เนวาติ ปวตฺเตยฺยาติ
ตติยาวิเสสนํ ฯ โนติ ปฏิเสโธ ฯ อญฺญถาติ ปวตฺเตยฺยาติ
ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ นิยเมตพฺพนฺติ เหตุ ฯ มุจฺฉากาลาทีสูติ
มนฺทีภูตาติ ปเท อาธาโร ฯ มนฺทีภูตเวคตายาติ อปาริปูรีติ
เหตุ ฯ ชวนาปาริปูริยาติ นิยเมตพฺพนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ
ปริตฺตารมฺมณนฺติ นิยเมตพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ
โวฏฺฐพฺพนสฺสาติ ปวตฺติยาติ สมฺพนฺโธ ฯ ทฺวิตฺติกฺขตฺตุนฺติ
ปวตฺติยาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺติยาติ นิยเมตพฺพนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ
อิตีติ สรูปํ ฯ

[๓๕๖] กิญฺจาปีติอาทิ นิเสธนวจนํ ฯ อานนฺทาจริโย เอวํ
วจนํ กิญฺจาปิ ทีเปติ ปน ตถาปิ ติเหตุกวิปากานิ อนนฺต...
ปวตฺตานิ กสฺสจิ จิตฺตสฺส อนนฺตรปจฺจยภาวํ น คจฺฉนฺติ อิติ
ตสฺมา ตานิ วิย ติเหตุกวิปากานิ วิย โวฏฺฐพฺพนมฺปิ ปจฺจย-
เวกลฺลโต ปจฺจยสฺส อปริปุณฺณภาวโต กุส...น โหติ อิติ วจนํ
วตฺตุํ น สกฺกา ตสฺมา วตฺตุํ อสกฺกุเณยฺยตฺตา อฏฺฐ...เนว
เอตฺถ ทฺวิตฺติกฺขตฺตุํ โวฏฺฐพฺพนเมว ปริวตฺตตีติ วจเน ปริ...
ตพฺพนฺติ โยชนา ฯ

กิญฺจาปีติ เอโก นิปาโต วิเสโสภิธานมตฺเต อุปคมเน ทฏฺฐพฺโพ ฯ เอวนฺติ มุจฺฉากาลาทีสุ...ปวตฺติยาติ วจนํ ฯ หิโนติ ปวตฺตติ ผลํ เอเตหีติ เหตุ เอเตหิ การเณหิ ฯ ตโย เหตู เยสํ ตานิ ติเหตุกานิ เยสํ วิปากานํ ฯ ติเหตุกานิ จ ตานิ วิปากานิ จาติ ติเหตุกวิปากานิ ฯ ปนสทฺโท วิเสสาภิธาน-สมารมฺโภ ฯ อนนฺตรสฺส ปจฺจยภาโว อนนฺตรปจฺจยภาโว ฯ เอวสทฺโท สนฺนิฏฺฐาโน ฯ ขีณา อาสวา เยสํ ปุคฺคลานํ เต อเปกฺขติ ฯ ปจฺจโย จ โส วิกโล อปริปุณฺโณ จาติ ปจฺจยวิกโล วิเสสนุตฺตโร ฯ ปจฺจวิกลสฺส ภาโว ปจฺจเวกลฺลํ วนุปฺปตฺติยา ปโหนการมฺมณสงฺขาตสฺส ปจฺจยสฺส อภาโว ฯ กุสลานิ จ อกุสลานิ จ กุสลากุสลานิ ตานิ อาทีนิ เยสํ ตานิ กุสลากุสลาทีนิ เยสํ กิริยาชวนานํ ฯ อฏฺฐกถา อาทิ ยาสํ อนุฏีกาทีนํ ตา อฏฺฐกถาทโย ฯ อฏฺฐกถาสูติปิ ฯ อาคโต จ โส นโย จาติ อาคตนโย ฯ เอวสทฺโท น ฏีกายํ วุตฺตนเยน นิยมิตพฺพนฺติ ญาเปติ ฯ

กิญฺจาปีติ ทีเปตีติ อุปคมนิปาโต ฯ เอวนฺติ ทีเปตีติ กมฺมํ ฯ ติเหตุกวิปากานีติ น คจฺฉนฺตีติ กตฺตา ฯ อนนฺต... เวนาติ วุตฺตานีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วุตฺตาเนว ปวตฺตานีติ ทฺวยํ ติเหตุกวิปากานีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ขีณาสวานนฺติ จุตีติ

สมฺพนฺโธ ฯ จุติวเสนา ปวตฺตานีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ กสฺสจีติ ปจฺจยาติ สมฺปทานํ ฯ อนนฺตรปจฺจยภาวนฺติ คจฺฉนฺตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ น สกฺกาติ เหตุ ฯ ตานีติ อุปมา ฯ โวฏฺฐพฺพนมฺปีติ น โหตีติ ปกติกตฺตา ฯ ปจฺจยเวกลฺลโตติ น โหตีติ เหตุ ฯ กุสลากุสลาทีนนฺติ ปจฺจโยติ สมฺปทานํ ฯ อนนฺตรปจฺจโยติ น โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ อิติ วจนนฺติ น สกฺกาติ กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ น สกฺกาติ กมฺมวาจกํ ฯ วตฺตุนฺติ น สกฺกาติ ตุมตฺถสมฺปทานํ ฯ ตสฺมาติ นิยมิตพฺพนฺติ เหตุ ฯ อฏฺฐกถาสูติ อาคตาติ อาธาโร ฯ อาคตนเยเนวาติ นิยมิตพฺพนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เอตฺถาติ นิยมิตพฺพนฺติ อาธาโร ฯ ปริตฺตารมฺมณนฺติ นิยมิตพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๓๕๗] วีถิจิตฺตานํ อนุปฺปนฺนการณํ ญาเปนฺโต อาห นตฺถิตฺยาทึ ฯ นตฺถิ วีถิจิตฺตุปฺปาโทติ ชปนํ ฯ วีถิจิตฺตานํ อุปฺปาโท วีถิจิตฺตุปฺปาโท ฯ อุปริ...กสฺสปิ อติปริตฺตารมฺมณสฺส ทฺวิตฺติ...นตฺถิ ฯ

อุปริ ปวตฺตํ อุปริมา อุปริมา จ สา โกฏิ จาติ อุปริมโกฏิ ฯ สตฺตจิตฺตกฺขณํ อายุ ยสฺส อารมฺมณสฺส ตํ สตฺตจิตฺตกฺขณายุกํ อติปริตฺตารมฺมณํ ฯ อปิสทฺโท สมฺภาวนตฺโถ ฯ เตน เหฏฺฐิมโกฏิยา ฉจิตฺตกฺขณาทิอารมฺมณํ วตฺตพฺพเมว นตฺถีติ ญาเปติ ฯ โวฏฺฐพฺพนสฺส อุปฺปตฺติ โวฏฺฐพฺพนุปฺปตฺติ ฯ ปโหติ

สกฺโกตีติ ปโหนกํ ยํ อารมฺมณํ ฯ น ปโหนกํ อปฺปโหนกํ อปฺปโหนกสฺส ภาโว อปฺปโหนกภาโว ฯ

อุปริมโกฏิยาติ สตฺต...สาปีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สตฺต...สาปีติ ภาวโตติ สมฺพนฺโธ ฯ ทฺวิตฺติ...ติยาติ อปฺปโหนกาติ ปเท ตุมตฺถสมฺปทานํ ฯ อปฺปโหนกภาวโตติ นตฺถีติ เหตุ ฯ วีถิจิตฺตานนฺติ อุปฺปาโทติ สมฺพนฺโธ ฯ อุปฺปาโทติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ

[๓๕๘] วีถิจิตฺตุปฺปาโท นตฺถิ โก ปน โหตีติ อาห ภวงฺคาตฺยาทึ ฯ ภวงฺคปาโตว โหติ อิติ อธิปฺปาโย ฯ เอวสทฺโท วีถิจิตฺตุปฺปาทํ นิวตฺเตติ ฯ

[๓๕๙] ภวงฺคจลนเมว โหตีติ เอตฺตเก วุตฺเต วีถิจิตฺตุปฺ-ปาทาภาโว วิญฺญายติ นตฺถิ วีถิจิตฺตุปฺปาโทติ อิทํ กิมตฺถํ วุตฺตนฺติ อาห ภวงฺคจาตฺยาทึ ฯ ภวงฺคจลนเมวาติ ปเท อว...อิติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

อวธาริยเต อวธารณํ ภาวสาธนํ ฯ อวธารณสฺส ผลํ อวธารณผลํ ฯ ภวงฺคจลนเมวาติ ปเทติ อวธารณาติ ปเท อาธาโร ฯ อวธารณผลนฺติ ทสฺเสตุนฺติ กมฺมํ ฯ ทสฺเสตุนฺติ วุตฺตนฺติ สมฺปทานํ ฯ อิติ วจนนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๓๖๐] อปเรสํ วาทํ ทสฺเสนฺโต อาห อปเรตฺยาทึ ฯ อปเร ปน อาจริยา นตฺถิ...โท อิติ อวธารณผลํ ทสฺเสนฺติ ฯ

อปเรติ ทสฺเสนฺตีติ กตฺตา ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ นตฺถิ...โทตีติ ผลนฺติ ปทสฺส สรูปํ ฯ อวธารณผลนฺติ ทสฺเสนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๓๖๑] อปเรสํ วาทํ นิเสเธนฺโต อาห ตนฺตฺยาทึ ฯ ตํ ปน นตฺถิ ภวงฺคุปจฺเฉโทติ วจนํ วีถิ...สิทฺธํ ฯ

ตนฺติ สิทฺธนฺติ กตฺตา ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ วีถิ... เนวาติ สิทฺธนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วีถิจิตฺตุปฺปาทสฺส อภาโว วีถิจิตฺตุปฺปาทาภาโว วีถิจิตฺตุปฺปาทาภาวํ วทตีติ วีถิจิตฺตุปฺปาทาภาววจนํ ยํ นตฺถิ วีถิจิตฺตุปฺปาโทติ ปทํ วีถิจิตฺตุปฺปาทาภาวํ วทติ อิติ ตสฺมา ตํ ปทํ วีถิ...วจนํ ฯ เอวสทฺโท น นตฺถิ ภวงฺคุปจฺเฉโทติ วจเนน สิทฺธนฺติ นิวตฺเตติ ฯ

[๓๖๒] ตมฺปนาตฺยาทิวจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห สติตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ วีถิจิตฺตุปฺปาเท สติ ภวงฺคํ อุปจฺฉิชฺชติ ฯ

สตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ วีถิจิตฺตุปฺปาเทติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ภวงฺคนฺติ อุปจฺฉิชฺชตีติ กตฺตา ฯ

[๓๖๓] ยทิ ภวงฺคุปจฺเฉทภาโว วีถิจิตฺตุปฺปาทาภาววจเนน สิทฺโธ นตฺถิ ภวงฺคุปจฺเฉโทติ วิเสสนวจนํ วตฺตพฺพํ กสฺมา นตฺถิ วีถิจิตฺตุปฺปาโทติ วจนํ อวิเสเสน วุตฺตนฺติ โจทนํ สนฺธายาห ภวงฺคุปจฺเฉทาตฺยาทึ ฯ ภวงฺคุ...เหฏฺฐา อติมหนฺตารมฺมเณ วิสุํ ภวงฺคสฺส อวุตฺตตฺตา อิธ อติปริตฺตารมฺมณาธิกาเร อวิเสเสน

สามญฺเญน นตฺถิ วีถิจิตฺตุปฺปาโทติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

ภวงฺคุปจฺเฉโท อิติ นามํ ภวงฺคุปจฺเฉทนามํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เหฏฺฐาปีติ อปิสทฺโท อิธาปีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ อวุตฺตสฺส ภวงฺคสฺส ภาโว อวุตฺตตฺตํ ฯ

ภวงฺคสฺส อวุตฺตตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ ภว...เมนาติ อวุตฺตตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เหฏฺฐาปีติ อวุตฺตตฺตาติ อาธาโร ฯ วิสุนฺติ อวุตฺตตฺตาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อวุตฺตตฺตาติ วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ อิธาติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ อวิเสเสนาติ วุตฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๓๖๔] ปจฺฉิมวารสฺส โมฆวาโรติ นามลาเภ เหตุํ ญาเปนฺโต อาห สพฺพโสตฺยาทึ ฯ สพฺพโส...อิธ อภิธมฺมสงฺคเห โมฆวารวเสน วุตฺโต อนุรุทฺธาจริเยน ฯ

สพฺเพนากาเรน สพฺพโส ฯ ปจฺฉา วุตฺโต ปจฺฉิโม ปจฺฉิโม จ โส วาโร จาติ ปจฺฉิมวาโร ฯ เอวสทฺโท น ทุติยตติยวารา วุตฺตาติ นิวตฺเตติ ฯ โมโฆ เอว วาโร โมฆวาโร โมฆวารสฺส วโส โมฆวารวโส ฯ

สพฺพโสติ อภาวโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วีถิจิตฺตุปฺปตฺติยาติ อภาวโตติ สมฺพนฺโธ ฯ อภาวโตติ วุตฺโตติ เหตุ ฯ ปจฺฉิม-

วาโรติ วุตฺโตติ กมฺมํ ฯ อิธาติ วุตฺโตติ อาธาโร ฯ โมฆ-
วารวเสนาติ วุตฺโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๓๖๕] อนุรุทฺธาจริเยน ปน ทุติยตติยวาราปิ ปรมตฺถวินิจฺฉเย
โมฆวาราวาติ วุตฺตาติ ญาเปนฺโต อาห อญฺญตฺถาตฺยาทึ ฯ
อญฺญตฺถ ปน อญฺญสฺมึ ปรมตฺถวินิจฺฉยสงฺขาเต ปกรเณ ทุติ...วารา
อิติ อนุรุทฺธาจริเยน วุตฺตา ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ทุติโย จ ตติโย จ ทุติยตติยา
ทุติยตติยา จ เต วารา จาติ ทุติยตติยวารา ฯ อปิสทฺโท
ปจฺฉิมวารํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ ตทาลมฺพนญฺจ ชวนญฺจ ตทาลมฺพน-
ชวนานิ ฯ สุญฺญนฺตีติ สุญฺญา เย วารา ตทาลมฺพนชวเนหิ
สุญฺญนฺติ ริจฺฉนฺติ อิติ ตสฺมา เต วารา สุญฺญา ฯ สุจ
วิวิตฺเต กาเล วตฺตมานา ณปจฺจโย กฺวจิ ธาตุ จโลโป
ทฺวิตฺตํ ฯ สุญฺญานํ ภาโว สุญฺญตฺตํ ฯ

อญฺญตฺถาติ วุตฺตาติ อาธาโร ฯ ทุติยตติยวาราปีติ วุตฺตาติ
กมฺมํ ฯ ตทาลมฺพนชวเนหีติ สุญฺญตฺตาติ อปาทานํ ฯ สุญฺญตฺตาติ
วุตฺตาติ เหตุ ฯ โมฆวาราตีติ วุตฺตาติ อากาโร ฯ

[๓๖๖] วิสโย เจว ปจฺจโย จ อิธ อารมฺมณนฺติ คหิโตติ
อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห อารมฺมณาตฺยาทึ ฯ

อารมฺมณภูตาติ ธปนํ ฯ วิสิโนติ วิสยิธมฺมํ พนฺธตีติ
วิสโย วิสโย หุตฺวา ภวตีติ วิสยภูตา ฯ ปจฺจโย ภวตีติ

ปจฺจยภูตา ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ วิส...ตา จาติ ทฺวยํ วิสยปฺปวตฺตีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๓๖๗] นนุ วิสโย เอว อารมฺมณนฺติ วุจฺจติ น ปจฺจโยติ โจทนํ สนฺธายาห ปจฺจโยติอาทึ ฯ กิสฺมึ ปโยเค วิยาติ อาห ลภติตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ ปจฺจโยปิ อารมฺมณํ อิติ ปณฺฑิเตน วุจฺจติ ลภติ...สุ ปโยเคสุ วิยาติ โยชนา ฯ

ปจฺจโยติ วุจฺจตีติ กมฺมํ ฯ อปิสทฺโท วิสยํ อเปกฺขติ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ อารมฺมณนฺตีติ วุจฺจตีติ อาการโร ฯ ลภ...สูติ วิยาติ อาธาโร ฯ วิยาติ อุปมา ฯ มาโร โอตารํ ฉิทฺทํ ลภติ ฯ มาโร อารมฺมณํ ปจฺจยํ ลภติ ฯ อวตรนฺติ เอเตนาติ โอตาโร สตฺตา เอเตน ฉิทฺเทน ฉิทฺเทน อวตรนฺติ ปวิสนฺติ อิติ ตสฺมา โส ฉิทฺโท โอตาโร ฯ มาเรติ ปเรสํ ปุญฺญกมฺมํ วิทฺธํเสตีติ มาโร โย อนฺตโก ฯ

[๓๖๘] อิมสฺมึ ปจฺจยสฺมึ อารมฺมณนฺติ คหเณ สกึ วจนํ สิทฺธํ โก คุโณ อตฺถีติ อาห เตเนตฺถาติ อาทึ ฯ เตน ตสฺมา ปจฺจสฺสาปิ อารมฺมณนฺติ คหณโต เอตฺถ เอเตสุ จตูสุ วาเรสุ โมฆ...อิติ วจนํ สิทฺธํ ฯ

เตนาติ สิทฺธนฺติ เหตุ ฯ เอตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ โมฆ-วารสฺสาติ อารมฺมณาติ สมฺพนฺโธ ฯ อปิสทฺโท ตโย วาเร สมฺปิณฺเฑติ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ วจนนฺติ สิทฺธนฺติ กตฺตา ฯ

[๓๖๙] กถํ สิทฺธนฺติ อาห อติตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ อติ...โหติ ฯ

อติปริตฺตารมฺมณนฺติ โหตีติ ปกติกตฺตา ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ โมฆวารปญฺญาปนสฺสาติ ปจฺจโยติ สมฺพนฺโธ ฯ ปญฺญาปียเต ปญฺญาปนํ โมฆวาโร อิติ ปญฺญาปนํ โมฆวารปญฺญาปนํ ฯ ปจฺฉิมวารสฺส โมฆวาโรติ ญาปนนฺตฺยตฺโถ ฯ ปจฺจโยติ โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ

[๓๗๐] วิสยภูตาติ อตฺเถ เอวํ สงฺคยฺหมาเน โก โทโสติ อาห อิตรถาติ อาทึ ฯ หิ สจฺจํ อิตรถา อิตรสฺมึ วิสยภูต-สงฺขาเต อตฺเถ คยฺหมาเน ภวงฺค...นตฺถิ อิติ ตสฺมา จตุ...วจนํ ทุรูปาทนํ ทุคฺคหิตํ สิยา ฯ

อิตรถาติ คยหมาเนติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ คยฺหมาเนติ นตฺถีติ ลกฺขณกิริยา ฯ ภวงฺคจลนสฺสาติ ปวตฺตนาติ สมฺพนฺโธ ฯ สก-สกโคจเรเยวาติ ปวตฺตนาติ อาธาโร ฯ สโก จ สโก จ สกสโก สกสกสฺส โคจโร สกสกโคจโร ภวงฺคสงฺขาตสฺส อตฺตโน ฯ อตฺตโน กมฺมาทิโคจโร ฯ เอวสทฺโท น อญฺญโคจเรติ นิวตฺเตติ ฯ ปวตฺตนโตติ นตฺถีติ เหตุ ฯ ปจฺฉิมวารสฺสาติ ปวตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ อติปริตฺตารมฺมเณติ ปวตฺตีติ อาธาโร ฯ ปวตฺตีติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ อิตีติ สิยาติ เหตุ ฯ จตุ...ภูตาติ วจนนฺติ สิยาติ ปกติกตฺตา ฯ ทุรูปาทนนฺติ สิยาติ วิกติกตฺตา ฯ ทุฏฺฐุ

อุปาทิยตีติ ทุรูปาทนํ๑ ยํ จตุ...ภูตาติ วจนํ อาจริเยน ทุฏฺฐุ อุปาทิยติ คณฺหิยติ วุจฺจิยติ อิติ ตสฺมา ตํ วจนํ ทุรูปาทนํ ฯ ทุวุตฺตนฺตุยตฺโถ ฯ ทุอุปอาปุพฺโพ ทา คหเณ นนฺทาทีหิ ยุ ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๓๗๑] กถตฺถํ ฌาเปนฺโต อาห ปญฺจทฺวาเรติ อาทึ ฯ ปญฺจทฺวาเร...สตฺเตว โหนฺติ วีถิจิตฺตานิ จิตฺตุปฺปาทา...วเสน วา อุปฺปชฺชมานจิตฺตานิเยว อาวชฺชนาทิ...วเสน จตุทฺทส สพฺเพ-สเมว กามาวจรานํ...นโต วิตฺถารา ปน จตุปญฺญาสาติ โยชนา ฯ

อนุรูปํ เอว อรหํ ยถารหํ ฯ ยถาสทฺโท อนุรูปวาจโก ฯ อรหสทฺโท กิเลสหนนาทิอเนกตฺโถ ตสฺมา กมฺมธารโย กตฺตพฺโพ ฯ ยถารหนฺติ ปทสฺส ทฺวารปจฺจยาทีนํ อนุรูปนฺติ อตฺถํ ฌาเปนฺโต อาห ตํตํทฺวาราติ อาทึ ฯ ตานิ ตานิ ทฺวารานิ ตํตํทฺวารานํ จกฺขฺวาทิทฺวารานิ ฯ เตสุ วุฑฺฒีติ อาทินา ปุพฺเพ พินฺทาคโม ฯ ตํตํทฺวารานํ อนุรูปํ ตํตํทฺวารานุรูปํ ฯ เต เต ปจฺจยา ตํตํปจฺจยา โยนิโสอโยนิโสมนสิการาโลกากสวตฺถุอาทิปจฺจยา ฯ ตํตํปจฺจยานํ อนุรูปํ ตํตํปจฺจยานุรูปํ ฯ ตานิ ตานิ อารมฺมณานิ ตํตํ-อารมฺมณานิ รูปารมฺมณาทีนิ ฯ ตํตํอารมฺมณานิ อาทีนิ เยสํ สตฺตาทีนํ ตานิ ตํตํอารมฺมณาทีนิ ฯ อาทิสทฺเทน ติเหตุกาทิสตฺต-กามาทิภูมีนํ คหณํ ฯ ตํตํอารมฺมณาทีนํ อนุรูปํ ตํตํ...รูปํ ฯ จสทฺโท วุตฺตสมุจฺจโย ฯ อุปฺปชฺชมานานีติ ปาฐเสโส ปกฺขิตฺโต ฯ

๑. ทุรุปาทานนฺติ ยุตฺตตรํ ฯ ฏีกาปาโฐ ปน ตาทิโสว ฯ

ทสฺสนํ อาทิ ยสฺส สวนาทิสฺส ตํ ทสฺสนาทิ ฯ อาวชฺชนญฺจ ทสฺสนาทิ จ สมฺปฏิจฺฉนฺนญฺจ สนฺตีรณญฺจ โวฏฺฐพฺพนญฺจ ชวนญฺจ ตทารมฺมณญฺจ อาวชฺช...ณานิ อาวชฺชน...รมฺมณานํ วสนํ สมฺพชฺฌนํ อาว...วโส ฯ อวิเสสโตติ สามญฺญโต ฯ สตฺเตวาติ เอวสทฺโท อูนานิ นิวตฺเตติ ฯ จิตฺตุปฺปาทาติ เอตฺถ ปญฺจมี ตติยตฺเถ วตฺตตีติ กตฺวา จิตฺตุปฺปาทาติ ปทสฺส จิตฺตานํ วิสุํ วิสุํ อุปฺปตฺติวเสนาติ อตฺถํ วิวรติ ฯ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปาโท จิตฺตานํ อุปฺปาโท จิตฺตุปฺปาโท ฯ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปตฺติ อุปฺปตฺติยา วโส อุปฺปตฺติวโสฯ จิตฺตุปฺปาทาติ ปทสฺส จิตฺตุปฺปาทวเสน จตุทฺทสาติ อตฺโถ ฯ วิสุํ วิสุนฺติ อิทํ อธิปฺปายวเสน ปกฺขิตฺตํ ฯ

จิตฺตุปฺปาทาติ เอตฺถ ปรมาเยวาติ อปรํ นยํ ญาเปนฺโต อุปฺปชฺชมานจิตฺตานิเยวาติ อาห ฯ อุปฺปชฺชนฺตีติ อุปฺปาทา ยานิ วีถิจิตฺตานิ ฯ จิตฺตานิ จ ตานิ อุปฺปาทา จาติ จิตฺตุปฺปาทา วิเสสนุตฺตโร ฯ อุปฺปชฺชมานานิ จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ อุปฺปชฺชมานจิตฺตานิ ฯ เอวสทฺโท น วีถิจิตฺตานิ อนุปฺปชฺชมานจิตฺตานีติ นิวตฺเตติ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ อาวชฺชนํ อาทิ เยสํ ทสฺสนาทีนํ ตานิ อาวชฺชนาทีนิ ฯ ปญฺจนฺนํ สมฺโห ปญฺจกํ อาวชฺชนาทีนํ ปญฺจกํ อาวชฺชนาทิปญฺจกํ ฯ สตฺต จ ตานิ ชวนานิ จาติ สตฺตชวนานิ ฯ ทฺวินฺนํ สมฺโห ทฺวยํ ตทาลมฺพนานํ ทฺวยํ

ตทาลมฺพนทฺวยํ ฯ อาวชฺชนาทิปญฺจกญฺจ สตฺตชวนานิ จ ตทา-
ลมฺพนทฺวยญฺจ อาวชฺช...ทฺวยานิ อาวชฺช...ลมฺพนทฺวยานํ วโส
อาว...วโส ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอวสทฺโท เอกเทสํ
นิวตฺเตติ ฯ สมฺภวนํ อุปฺปชฺชนํ สมฺภโว สมฺภวสฺส อนุรูปํ
ยถาสมฺภวํ ฯ อุปฺปชฺชิยเต อุปฺปชฺชนํ ภาวสาธนํ ฯ

ปญฺจทฺวาเรติ อุปฺปชฺชมานานีติ อาธาโร ฯ ตํตํ...
รูปญฺจาติ ติปทํ อุปฺปชฺชมานานีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อุปฺปชฺชมานานีติ
วีถิจิตฺตานีติ วิเสสนํ ฯ วีถิจิตฺตานีติ โหนฺตีติ กตฺตา ฯ
อาวชฺช...เสนาติ สตฺเตวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อวิเสสโตติ สตฺเตวาติ
ตติยาวิเสสนํ ฯ สตฺเตวาติ วีถิจิตฺตานีติ วิเสสนํ ฯ จิตฺตานนฺติ
อุปฺปตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ วิสุํ วิสุนฺติ อุปฺปตฺตีติ กิริยา-
วิเสสนํ ฯ อุปฺปตฺติวเสนาติ จตุทฺทสาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ
จตุทฺทสาติ วีถิจิตฺตานีติ วิเสสนํ ฯ วีถิจิตฺตานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ
อุปฺปชฺชมานจิตฺตานิเยวาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ จตุทฺทสาติ อุปฺปชฺชมาน-
จิตฺตานิเยวาติ วิเสสนํ ฯ อาว...เสนาติ จตุทฺทสาติ ตติยา-
วิเสสนํ ฯ วิตฺถาราติ จตุปญฺญาสาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ จตุ-
ปญฺญาสาติ วีถิจิตฺตานีติ วิเสสนํ ฯ วีถิจิตฺตานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ
สพฺเพสเมวาติ กามาวจรานนฺติ วิเสสนํ ฯ กามาวจรานนฺติ อุปฺปชฺชนาติ
ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ยถาสมฺภวนฺติ อุปฺปชฺชนาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ

ตตฺถาติ อุปฺปชฺชนาติ อาธาโร ฯ อุปฺปชฺชนโตติ จตุปญฺญาสาติ เหตุ ฯ

[๓๗๒] อยเมตฺถ ปญฺจทฺวาเรติ วจเน เอตฺถาติ ปทํ ปญฺจทฺวาเรติ อิมินา ตุลฺยาธิกรณนฺติ สงฺกา สิยา ตสฺมา เอตฺถาติ ปทสฺส ปรามสนํ ญาเปนฺโต อาห เอตฺถาติอาทึ ฯ

เอตฺถาติ ชปนํ ฯ วิสยปฺปวตฺติสงฺคเหติ วีถิจิตฺตปฺปวตฺติ-นโยติ อาธาโร ฯ กสฺมา มโนทฺวาเร วิภูตาวิภูตวเสเนว อารมฺมณนฺติ นิยมนํ นนุ มโนทฺวาริกจิตฺตานํ ปจฺจุปฺปนฺนมฺปิ อารมฺมณํ โหติ ตสฺมา เตสํ อติมหนฺตาทิวเสน วิสยววตฺถาเนน ภวิตพฺพนฺติ โจทนํ สนฺธายาห มโนทฺวาริกาตฺยาทึ ฯ มโนทฺวาริก...โหติ อิติ ตสฺมา เตสํ มโนทฺวาริกจิตฺตานํ อติ...น สกฺกา อิติ ตสฺมา วิภู...เนว เอตํ อารมฺมณํ นิยเมตุํ ยทิ...อาทิ อาจริเยน วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

มโนทฺวาเร ปวตฺตานิ มโนทฺวาริกานิ มโนทฺวาริกานิ จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ มโนทฺวาริกจิตฺตานิ ฯ อตีตญฺจ อนาคตญฺจ อตีตานาคตํ ฯ อปิสทฺโท ปจฺจุปฺปนฺนํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ อติมหนฺตํ อาทิ เยสํ อารมฺมณานํ ตานิ อติมหนฺตาทีนิ อติมหนฺตาทีนํ วสนํ สมฺพชฺฌนํ อติมหนฺตาทิวโส ฯ วิสยสฺส ววตฺถานํ นิยมนํ วิสยววตฺถานํ ฯ วิภูตญฺจ อวิภูตญฺจ วิภูตาวิภูตํ ตสฺส วโส

วิภูตาวิภูตวโส ฯ เอวสทฺโท น อติมหนฺตาทิวเสนาติ นิวตฺเตติ ฯ

มโนทฺวาริกจิตฺตานนฺติ อารมฺมณนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อตีตานาคตมฺปีติ อารมฺมณนฺติ วิเสสนํ ฯ อารมฺมณนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ น สกฺกาติ เหตุ ฯ เตสนฺติ วิสยาติ สมฺพนฺโธ ฯ อติมหนฺตาทิวเสนาติ ววตฺถานนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วิสยววตฺถานนฺติ กาตุนฺติ กมฺมํ ฯ กาตุนฺติ น สกฺกาติ สมฺปทานํ ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ วิภูตาวิภูตวเสเนวาติ นิยเมตุนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เอตนฺติ นิยเมตุนฺติ กมฺมํ ฯ นิยเมตุนฺติ วุตฺตนฺติ สมฺปทานํ ฯ ยทิ...อาทีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๓๗๓] เอตฺถาติ ปทํ วิสยปฺปวตฺติสงฺคเหติ ปทํ ปรามสตีติ สงฺกา สิยา ตสฺมา ตนฺธิเสธนตฺถํ เอตฺถาติ มโนทฺวาเรติ วุตฺตํ ฯ กสฺมา ปน เอกจตฺตาพีส มโนทฺวาเร ปวตฺตนฺติ นนุ พหูจิตฺตานีติ ปุจฺฉํ สนฺธาย เอกจตฺตาพีส จิตฺตานิ ปวตฺตนฺตีติ วจเน เหตุํ ญาเปนฺโต เอกจตฺตาพีสาติ ปทํ วุตฺตนเยน ฐเปตฺวา ปญฺจ- ทฺวารตฺยาทิมาห ฯ ปญฺจทฺวาราเวณิกานํ...จิตฺตานํ ตตฺถ มโน- ทฺวาเร อปฺปวตฺตนโต เอกจตฺตาพีส จิตฺตานิ ปวตฺตนฺติ ฯ

ปญฺจทฺวาเร อาเวณิกานิ ปจฺเจกานิ ปญฺจทฺวาราเวณิกานิ ฯ ทฺวิปญฺจวิญฺญาณานิ จ มโนธาตุตฺตยํ จ ทฺวิปญฺจวิญฺญาณ- มโนธาตุตฺตยํ ทฺวิปญฺจ...ตฺตฺตยสฺส วโส ทฺวิปญฺจ...วโส ฯ

เอกจตฺตาฬีสาติ ปวตฺตนฺตีติ กตฺตา ฯ ปญฺจทฺวาราวชฺชนานนฺติ เตรสจิตฺตานนฺติ วิเสสนํ ฯ ทฺวิป...เสนาติ เตรสาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เตรสจิตฺตานนฺติ อปฺปวตฺตนโตติ สมฺพนฺโธ ฯ ตตฺถาติ อปฺปวตฺตนโตติ อาธาโร ฯ อปฺปวตฺตนโตติ เอก-จตฺตาฬีสาติ เหตุ ฯ ปริตฺตชวนนโยติ อิทํ วจนํ ฯ ปริตฺตชวเน วุตฺโต นโย ปริตฺตชวนนโย ฯ

[๓๗๔] วิภูตา...นตฺถีติ วจเน เหตุํ ญาเปนฺโต วิภูตา... นตฺถีติ จเปตฺวา อารมฺม...วโตติ เหตุ ปกฺขิตฺโต ฯ

อารมฺมณสฺสาติ กสิณาทิอารมฺมณสฺส วิภูตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ วิภูตกาเลเยวาติ สมฺภวโตติ อาธาโร ฯ วิภูยเต วิภูตํ ภาวสาธนํ ฯ วิภูตสฺส กาโล วิภูตกาโล ฯ เอวสทฺโท อวิภูตกาลํ นิวตฺเตติ ฯ อปฺปนาสมฺภวโตติ นตฺถีติ ปเท เหตุ ฯ สมฺภวนํ ปวตฺตนํ สมฺภโว อปฺปนาย สมฺภโว อปฺปนาสมฺภโว ฯ

[๓๗๕] ตตฺถาติอาทิวจนสฺส สมฺพนฺธํ ญาเปนฺโต อาห ตตฺถ หิตฺยาทึ ฯ ตตฺถาติ ปทํ อปฺปนาชวนวาเรติ ปทํ ปรามสตีติ สงฺกา สิยา ตสฺมา ตนฺนิวตฺตนตฺถํ ตตฺถ หิ ฉพฺพีส... ชวเนสูติ วุตฺตํ ฯ ฉพฺพีส...เนสูติ อิทํ อภินิหาราติ ปเท อาธาโรติ สงฺกา สิยา ตสฺมา ตนฺนิวตฺตนตฺถํ ฉพฺพีส...เนสุ ยํ กิญฺจิ ชวนนฺติ วุตฺตํ ฯ หิ สจฺจํ ตตฺถ ฉพฺพีส...ตรติ อิติ สมฺพนฺโธ ฯ

ตตฺถาติ ฉพฺพี...สูติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ฉพฺพี...เนสูติ นิทฺธารณํ ฯ ยํกิญฺจีติ ชวนนฺติ วิเสสนํ ฯ ชวนนฺติ นิทฺธารณิยํ โอตรตีติ ปเท กตฺตา ฯ

[๓๗๖] ปริกมฺโม...นาเมนาติ ปทสฺส โยชนํ ญาเปนฺโต อาห ปริตฺยาทึ ฯ ปริ...รุทฺเธ อิติ โยชนา ฯ

ปริกมฺโม...นาเมนาติ อิทํ จตุกฺขตฺตุนฺติ อิมินา สมฺพนฺธนฺติ สงฺกา สิยา ตสฺมา ตนฺนิวตฺตนตฺถํ ปริกมฺโม...ตฺวาติ วุตฺตํ ฯ ปริ...เมนาติ อุปฺปชฺชิตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ นิรุทฺเธติ โอตรตีหิ ปเท ลกฺขณกิริยา ฯ

[๓๗๗] กสฺมา จิตฺตํ ปริกมฺมาทิ นามาติ ปุจฺฉํ สนฺธายาห ปฐมาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ ปฐมจิตฺตํ อปฺป...อุปจารํ ฯ

ปริกโรตีติ ปริกมฺมํ ํ ยํ จิตฺตํ ปริกโรติ อิติ ตสฺมา ตํ จิตฺตํ ปริกมฺมํ ฯ ปริกมฺมสฺส ภาโว ปริกมฺมตฺตํ ฯ ปฏิ- สงฺขารกภูตตฺตาติ อิทํ ปริกมฺมตฺตาติ ปทสฺส วิวรณํ ฯ ปฏิ- สงฺขโรตีติ ปฏิสงฺขารกํ ยํ จิตฺตํ อปฺปนํ ปฏิสงฺขโรติ อิติ ตสฺมา ตํ จิตฺตํ ปฏิสงฺขารกํ ฯ ปฏิสํปุพฺโพ กร กรเณ สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ ณฺวุ อนกา ยุณฺวูนํ วุฑฺฒิ ปุร...เยสุ จาติ กรสฺส ขราเทโส ฯ ปฏิสงฺขารกํ หุตฺวา ภวตีติ ปฏิสงฺขารกภูตํ ปฏิสงฺขารกภูตสฺส ภาโว ปฏิสงฺขารกภูตตฺตํ ฯ อปฺปนาย สมีเป จรติ ปวตฺตตีติ สมีปจารี ยํ จิตฺตํ ฯ จสทฺเทน ณี ฯ

สมีปจาริสฺส ภาโว สมีปจาริตฺตํ ฯ สมีเป วตฺตตีติ อุปจารํ
ยํ จิตฺตํ ฯ จร คติยํ วิสรุชปทาทิโต ณ ฯ

ปฐมจิตฺตนฺติ สญฺญี ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ อปฺปนายาติ
ปริกมฺมาติ สมฺพนฺโธ ปฏิ...รกาติ กมฺมํ ฯ ปริ...ตตฺตาติ
ปริกมฺมนฺติ เหตุ ฯ ปริกมฺมนฺติ สญฺญา ฯ ทุติยนฺติ สญฺญี ฯ
สมีปจาริตฺตาติ อุปจารนฺติ เหตุ ฯ อุปจารนฺติ สญฺญา ฯ

[๓๗๘] นนุ นาจฺจาสนฺโน นาติทูรวตฺติ ธมฺโม สมีปจารํ
นาม สิยาติ โจทนํ สนฺธายาห นาจฺจาติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ
นาจฺจาสนฺโน นาติทูรวตฺติ ธมฺโม สมี...โหติ ฯ

น อปฺปนาย อติอาสนฺโน ธมฺโม นจฺจาสนฺโน ฯ อปิสทฺโท
น เกวลํ อจฺจาสนฺโน ธมฺโม สมีปจารี นามาติ ญาเปติ ฯ
สมีเป จรตีติ สมีปจารี โย ธมฺโม ฯ

นจฺจาสนฺโนปิ นาติทูรวตฺตีติ ทฺวยํ ธมฺโมติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ
ธมฺโมติ โหตีติ ปกติกตฺตา ฯ สมีปจารี นามาติ โหตีติ
วิกติกตฺตา ฯ

[๓๗๙] อุปสทฺโท อุปคมนวาจโกติ มนสิกตฺวา อปรํ
วจนตฺถํ ญาเปนฺโต อาห อปฺปนนฺตฺยาทึ ฯ วา ยํ จิตฺตํ
อปฺปนํ อุเปจฺจ อุปคนฺตฺวา จรติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา ตํ
จิตฺตํ อุปจารํ ฯ

อุปฺปนนฺติ อุเปจฺจาติ กมฺมํ ฯ อิธ อุปสทฺโท อุปคมน-วาจโกติ ฌาเปนฺโต อุเปจฺจาติ อาห ฯ อุปฺปุพฺโพ อิ คติมฺหิ ตฺวา รจฺจนฺติ โยควิภาเคน ตฺวาสฺส รจฺจาเทโส รมฺหิ รนฺโต ราทิโน อญฺเญสุ จ อิสฺเส กฺวจิ ธาตูติ อาทินา อการโลโป ฯ

[๓๘๐] ตติยํ จิตฺตํ ปุพฺพ...อนุโลมํ ฯ ปุพฺเพ ภาโค โกฏฺฐาโส ปุพฺพภาโค ฯ ปริกโรนฺติ ปฏิสงฺขโรนฺตีติ ปริกมฺมานิ ฯ อปฺเปตีติ อปฺปนา โย วิตกฺโก สมฺปยุตฺตธมฺเม อารมฺมณํ อปฺเปติ อภินิโรเปติ อิติ ตสฺมา โส อปฺปนา ฯ ฌานธมฺมาปิ วิตกฺกปมุขตฺตา อปฺปนา นาม ฯ จสทฺโท ปริกมฺมานํ จ อปฺปนาย จาติ โยเชตพฺโพ ฯ อนุกุลสฺส จิตฺตสฺส ภาโว อนุกุลตฺตํ ฯ อนุโลเมตีติ อนุโลมํ ยํ จิตฺตํ อนุโลเมติ อนุกุลติ อิติ ตสฺมา ตํ จิตฺตํ อนุโลมํ ฯ อนุปุพฺโพ ลุ คติยํ ขฺยาทิโต มน อทโต จาติ มน กฺวจิ ธาตุ นโลโป อญฺเญสุ จ อุสฺโส ฯ

ตติยนฺติ สญฺญา ฯ ปุพฺพภาเคติ ปริกมฺมานนฺติ อาธาโร ฯ ปริกมฺมานํ อปฺปนายาติ ทฺวยํ อนุกุลาติ สมฺปทานํ ฯ อุปรีติ อปฺปนายาติ อาธาโร ฯ อนุกุลตฺตาติ อนุโลมนฺติ เหตุ ฯ

[๓๘๑] จตุตฺถํ...โคตฺตรภู ฯ อตฺเถ คจฺฉตีติ โค ยา พุทฺธิ อารมฺมณภูเต อตฺเถ คจฺฉติ วตฺตติ ยํ วจนํ อภิเธยฺยภูเต อตฺเถ คจฺฉติ อิติ ตสฺมา ตานิ พุทฺธิวจนานิ โค นาม ฯ

คมุ คติมฺหิ ยทนุปปนฺนา นิปาตนา สิชฺฌนฺตีติ สุตฺเตน โรปจฺจโย
รมฺหิ รนฺโต ราทิโน นเย ฯ คํ ตายตีติ โคตฺตํ ยํ ธมฺม-
ชาตํ ปริตฺตนฺติ ปวตฺตมานํ คํ พุทฺธึ วจนญฺจ ตายติ เอกํสิก-
วิสยตาย รกฺขติ อิติ ตสฺมา ตํ ธมฺมชาตํ โคตฺตํ ฯ ยถา หิ
พุทฺธิ อารมฺมณภูเตน อตฺเถน วินา น วตฺตติ เอวํ อภิธานํ
อภิเธยฺยภูเตน อตฺเถน ตสฺมา โส โคตฺตสงฺขาโต อตฺโถ ตานิ
ตายติ รกฺขตีติ วุจฺจติ ฯ โก ปน โสติ ฯ อนญฺญสาธารณํ
ตสฺส ปริตฺตสฺส สาธารณํ สามญฺญรูปนฺติ ทฏฺฐพฺพํ ยถา
ชาติ วุจฺจตีติ ฯ โคสทฺทุปปโท ตา รกฺขเน ฉทาทีหิ ตตฺรณ ฯ
เอกํสิกวิสยตายาติ เอโก อํโส โกฏฺฐาโส เอกํโส อารมฺมณาภิ-
เธยฺยสงฺขาโต อตฺโถ ฯ เอกํเส ปวตฺตานิ พุทฺธิวจนานิ
เอกํสิกานิ เอกํสิกานํ วิสโย เอกํสิกวิสโย ชาติ เอกํสิก-
วิสยสฺส ภาโว เอกํสิกวิสยตา ฯ ปริตฺตสฺส โคตฺตํ ปริตฺตโคตฺตํ ฯ
ปุถู พหู กิเลเส ชเนนฺตีติ ปุถุชฺชนา เย สตฺตา ฯ คํ ตายติ
พุทฺธึ อภิธานํ จ เอกํสิกวิสยตาย รกฺขตีติ โคตฺตํ อริเยหิ
อสมฺมิสฺสา ปุถุชฺชนานํ สมญฺญา ฯ ปุถุชฺชนเนสุ ภวํ โคตฺตํ
ปุถุชฺชนโคตฺตํ ฯ เอกวํสชานํ หิ สมานา สมญฺญา โคตฺตํ
ปวุจฺจติ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อภิภวิยเต มทฺทิยเต อภิภวนํ ฯ
โคตฺรภูติ เอตฺถ ภูสทฺโท อภิภวนตฺโถติ ญาปนตฺถํ อภิสทฺโท
ปกฺขิตฺโต ฯ มหคฺคตสฺส โคตฺตํ ชาติ มหคฺคตโคตฺตํ ฯ โลกุตฺตรสฺส

โคตฺตํ ชาติ โลกุตฺตรโคตฺตํ ฯ จสทฺโท มหคฺคตโคตฺตสฺส จ...ส จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ภาวิยเต ภาวนํ ฯ วฑฺฒนโตติ อิทํ ตสฺส วิวรณํ ฯ วฑฺฒาปยเต วฑฺฒนํ เหตุสาธนํ ฯ โคตฺตภูติ วตฺตพฺเพ โท ธสฺส จาติ จสทฺเทน เอกตการสฺส รการํ กตฺวา โคตฺรภูติ วุตฺตํ ฯ

จตุตฺถนฺติ วุจฺจตีติ กมฺมํ ฯ ปริ...ส จาติ อภิภวนโตติ กมฺมํ ฯ อภิภวนโตติ วุจฺจตีติ เหตุ ฯ มห...ส จาติ วฑฺฒน-โตติ กมฺมํ ฯ ภาว...นโตติ วุจฺจตีติ เหตุ ฯ โคตฺรภูติ วุจฺจตีติ อาการโร ฯ

ปริตฺตโคตฺตสฺสาติอาทิ ฌานมคฺคปุเรจาริกโคตฺรภูอนุกฺกเมน วุตฺตํ ฯ ปริตฺตโคตฺตํ มหคฺคตโคตฺตญฺจ อภิภวติ มหคฺคตโคตฺตํ โลกุตฺตรโคตฺตญฺจ ภาเวตีติ โคตฺรภู ยํ จิตฺตํ ปริ...ภาเวติ วฑฺเฒติ อิติ ตสฺมา ตํ จิตฺตํ โคตฺรภู ฯ ปริตฺตโคตฺตํ อภิภวติ มหคฺคตโคตฺตํ ภาเวตีติ โคตฺรภูติ วิคฺคเห ฌานปุเรจาริกํ โคตฺรภู ลพฺภติ ฯ ปุถุชฺชนโคตฺตํ อภิภวติ โลกุตฺตรโคตฺตํ ภาเวตีติ โคตฺรภูมิ วิคฺคเห มคฺคปุเรจาริกํ โคตฺรภู ลพฺภติ ฯ โคตฺร-สทฺทุปปโท ภู อภิภวนวฑฺฒเนสุ กฺวิ จ ฯ

[๓๘๒] อิมานิ จตฺตาริ นามานิตฺยาทิ จตุกฺขตฺตุํ ติกฺขตฺตุเมว วา ยถากฺกมนุปฺปชฺชิตฺวาติ วจนสฺส อธิปฺปายวิญฺญาปนตฺถํ วุตฺตํ ฯ จตฺตาริ อิมานิ...ภนฺติ อิมานิ นามานิ ติกฺขตฺตุํ...ลพฺภนฺติ ฯ

ปวตฺติยนฺติ ปวตฺติกาเล ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อุป-
จารญฺจ อนุโลมญฺจ โคตฺรภู จ อุปจารานุโลมโคตฺรภู อุป-
จารานุโลมโคตฺรภู อิติ นามํ อุป...นามํ ฯ เอวสทฺโท น
ปริกมฺมนาเมนาติ นิวตฺเตติ ฯ

อิมานิ จตฺตารีติ นามานีติ วิเสสนํ ฯ นามานีติ ลพฺภนฺตีติ
กมฺมํ ฯ จตุกฺขตฺตุนฺติ ปวตฺติยนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺติยนฺติ
ลพฺภตีติ อาธาโร ฯ อนวเสสโตติ ลพฺภนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ
ติกฺขตฺตุนฺติ ปวตฺติยนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺติยนฺติ ลพฺภนฺตีติ
อาธาโร ฯ อุป...เนวาติ ลพฺภนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๓๘๓] อภิธมฺมฏฺจกถายํ สามญฺเญน นามํ วุตฺตนฺติ
ญาเปนฺโต อาห อฏฺจกถายนฺติอาทึ ฯ อฏฺจกถายํ...นาม
อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

อฏฺจกถายนฺติ อฏฺจสาลินิยํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ
ติณฺณนฺติ ปริกมฺมอุปจารานุโลมานํ ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ
ปิสทฺโท น เกวลํ วิเสเสน วุตฺตนฺติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ ปริกมฺมํ
อาทิ ยสฺส นามสฺส ตํ ปริกมฺมาทิ ปริกมฺมาทิ อิติ นามํ
ปริกมฺมาทินามํ ฯ

อฏฺจกถายนฺติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ ปุริมานนฺติ ติณฺณํ
ทฺวินฺนนฺติ ทฺวยสฺส วิเสสนํ ฯ ติณฺณํ ทฺวินฺนํ วาติ ทฺวยํ นามนฺติ

สมฺพนฺโธ ฯ อวิเสเสนปีติ วุตฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปริกมฺมา-
ทินามนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

ติณฺณํ สามญฺเญน ปริกมฺมนามํ ติณฺณํ อุปจารนามํ
ติณฺณํ อนุโลมนามํ วุตฺตํ ทฺวินฺนํ อุปจารนามํ ทฺวินฺนํ
อนุโลมนามํ วุตฺตํ น เกวลํ ติณฺณํ วิเสเสน ปริกมฺมาทินามํ
วุตฺตํ ทฺวินฺนํ อุปจาราทินามํ วุตฺนฺตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๓๘๔] จตุกฺขตฺตุนฺตฺยาทิ ฐเปตฺวา อธิปฺปายปกฺขิปนวเสน
วุตฺตํ ฯ ปญฺจมํ...ปโต จตุกฺขตฺตุํ ติกฺขตฺตุเมว อิติ อธิปฺ-
ปาโย ฯ

ปญฺจมํ จตุตฺถนฺติ อุปฺปชฺชิตพฺพาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ
วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อุปฺป...ปโตติ จตุ...ว วาติ ปเท
ตติยาวิเสสนํ ฯ อุปฺปชฺชิตพฺพา จ สา อปฺปนา จาติ อุปฺ-
ปชฺชิตพฺพปฺปนา อุปฺปชฺชิตพฺพปฺปนาย อนุรูปํ อุปฺป...รูปํ ฯ
อิตีติ สรูปํ ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๓๘๕] จตุกฺขตฺตุํ ติกฺขตฺตุเมว วาติ เอตฺถ คณนปฏิปาฏิยา
วเสน ติกฺขตฺตุนฺติ อาทิมฺหิ วตฺตพฺพํ เอวมวตฺวา กิมตฺถํ จตุกฺ-
ขตฺตุนฺติ อาทิมฺหิ วุตฺตนฺติ อาห ปริกมฺมาทินามานนฺตฺยาทึ ฯ
ปริกมฺมา...ตฺนฺติ วจนํ อาทิโต อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

ปริกมฺมาทินามานนฺติ ลพฺภมานาติ สมฺปทานํ ฯ อนวเสสโตติ
ลพฺภมานาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ลพฺภมานวารทสฺสนตฺถนฺติ วุตฺตนฺติ

สมฺปทานํ ฯ ลพฺภมาโน วาโร ลพฺภมานวาโร ลพฺภมานวารสฺส ทสฺสนํ ลพฺภ...สนํ ฯ

[๓๘๖] จตุกฺขตฺตุนฺติ วจนานุรูปวเสน ปญฺจมํ วาติ อาทิมฺหิ วตฺตพฺพํ กสฺส วเสน ปญฺจมนฺติ โอสาเน วุตฺตนฺติ อาห คณนตฺยาทึ ฯ คณนปฏิปาฏิวเสน ปญฺจมํ วาติ วจนํ โอสาเน อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

คณนสฺส ปฏิปาฏิ คณนปฏิปาฏิ คณนปฏิปาฏิยา วโส คณ...วโส ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ

คณ...เสนาติ วุตฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปญฺจมํ วาตีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ โอสาเนติ วุตฺตนฺติ อาธาโร

[๓๘๗] ยถารหนฺติ ปทสฺส ปุคฺคลานุรูปํ น อารมฺมณาทิ-อนุรูปนฺติ อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห ยถาตฺยาทึ ฯ

ยถารหนฺติ ขปนํ ฯ อธิกา หุตฺวา ชานาตีติ อภิญฺญา ยา ปญฺญา อธิกา หุตฺวา ชานาติ อิติ ตสฺมา สา ปญฺญา อภิญฺญา ฯ อุปจารโต ปฏฺฐาย ยาว อปฺปนา ตาว ปวตฺตา ปญฺญา อภิญฺญาติ วุจฺจติ ฯ สา หิ เหฏฺฐิมปญฺญาโต อธิกา ปญฺญาติ อภิญฺญาติ วุจฺจติ ฯ ขิปฺปา อมนฺทา สีฆปฺปวตฺติ อภิญฺญา เอตสฺส ปุคฺคลสฺสาติ ขิปฺปาภิญฺโญ ฯ ทนฺธา มนฺทา อสีฆปฺปวตฺติ อภิญฺญา เอตสฺสาติ ทนฺธาภิญฺโญ ฯ ขิปฺปาภิญฺโญ

ณจ ทนฺธาภิญฺโญ จ ขิปฺปาภิญฺธทนฺธาภิญฺญา ขิปฺปาภิญฺญา-
ทนฺธาภิญฺญานํ อนุรูปํ ขิปฺปา...รูปํ ฯ

[๓๘๘] กถํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ อนุรูปนฺติ อาห ขิปฺปา-
ตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ ขิปฺปาภิญฺญสฺส ติกฺขตฺตุํ...อปฺปนา
อุปฺปชฺชติ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ปวตฺตํ กามาวจรชวนํ ปวตฺตกามาวจร-
ชวนํ ปวตฺตกามาวจรชวนสฺส อนนฺตรํ ปว...นนฺตรํ ฯ อปฺปนา
เอว จิตฺตํ อปฺปนาจิตฺตํ ฯ ปวตฺตํ ชวนํ ปวตฺตชวนํ ปวตฺต-
ชวนสฺส อนนฺตรํ ปวตฺตชวนานนฺตรํ ฯ

ขิปฺปาภิญฺญสฺสาติ อุปฺปชฺชตีติ สมฺปทานํ ฯ ติกฺขตฺตุนฺติ
ปวตฺตาติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺตา...ชวนานนฺตรนฺติ อุปฺ-
ปชฺชตีติ กาลสตฺตมี ฯ จตุตฺถนฺติ อุปฺปชฺชตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ
อปฺปนาจิตฺตนฺติ อุปฺปชฺชตีติ กตฺตา ฯ ทนฺธาภิญฺญสฺสาติ อุปฺ-
ปชฺชตีติ สมฺปทานํ ฯ จตุกฺกขตฺตุนฺติ ปวตฺตาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ
ปวตฺตชวนานนฺตรนฺติ อุปฺปชฺชตีติ กาลสตฺตมี ฯ ปญฺจมนฺติ
อุปฺปชฺชตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อปฺปนาติ อุปฺปชฺชตีติ กตฺตา ฯ

[๓๘๙] จตุตฺถํ ปญฺจมํ วาติ เอตฺถ กสฺมา จตุตฺถโต
โอรํ ปญฺจมโต ปรํ วา อปฺปนา น โหตีติ เหตุปุจฺฉํ สนฺธาย
ตํ การณํ ญาเปนฺโต อาห ยสฺมาตฺยาทึ ฯ ยสฺมา ปน
อลทฺธา...โหติ อิติ สนฺนิฏฺฐานํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อลทฺธํ อาเสวนํ เยน อนุโลเมน ตํ อลทฺธาเสวนํ ฯ ลทฺธาเสวนมฺปีติ ปีสทฺโท โจทการุจิสูจโน ฯ จสทฺโท วากฺขนฺตรารมฺโภ ฯ ฉฏฺฐญฺจ สตฺตมญฺจ ฉฏฺฐสตฺตมํ อนุโลมโต ปรํ ฉฏฺฐสตฺตมชวนํ ฯ อาสนฺนสฺส ภาโว อาสนฺนภาโว ฯ ปปตนฺติ เอตฺถาติ ปปาโต เอตฺถ เทเส สตฺตา ปปตนฺติ อิติ ตสฺมา โส เทโส ปปาโต ฯ ปปุพฺโพ ปต ปตเน วิสรูชปทาทิโต ณ ฯ ปปาตสฺส อาสนฺโน ปปาตาสนฺโน ปปาตาสนฺโน จ โส ปุริโส จาติ ปปาตาสนฺนปุริโส ฯ อปฺปนาย วสนํ สมฺพชฺฌนํ อปฺปนาวโส ฯ ปติฏฺฐิยเต อุปฺปชฺชิยเต ปติฏฺฐาตุํ ภาวสาธนํ ฯ วาสทฺโท โอรํ วา ปรํ วาติ โยเชตพฺโพ ฯ

ยสฺมาติ น สกฺโกตีติ ปเท การณปฏิเสธนิปาโต ฯ อลทฺธาเสวนนฺติ อนุโลมนฺติ วิเสสนํ ฯ อนุโลมนฺติ น สกฺโกตีติ กตฺตา ฯ โคตฺรภุนฺติ อุปฺปาเทตุนฺติ กมฺมํ ฯ อุปฺปาเทตุนฺติ น สกฺโกตีติ สมฺปทานํ ฯ ลทฺธาเสวนมฺปีติ ฉฏฺฐสตฺตมนฺติ วิเสสนํ ฯ ฉฏฺฐสตฺตมนฺติ น สกฺโกตีติ กตฺตา ฯ ภวงฺคสฺสาติ อาสนฺนาติ สมฺพนฺโธ ฯ อาสนฺนภาเวนาติ น สกฺโกตีติ วิเสสนเหตุ ฯ ปปาตาสนฺนปุริโสติ อุปมา ฯ อปฺปนาวเสนาติ ปติฏฺฐาตุนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปติฏฺฐาตุนฺติ น สกฺโกตีติ สมฺปทานํ ฯ ตสฺมาติ น โหตีติ เหตุ ฯ จตุตฺถโตติ โอรนฺติ อปาทานํ ฯ โอรนฺติ

น โหตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปญฺจมโตติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติ น โหตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อปฺปนาติ โหตีติ กตฺตา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ อิติ สนฺนิฏฺฐานนฺติ ทฏฺฐพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ

อตีตภวงฺคํ ภวงฺคจลนํ ภวงฺคุปจฺเฉโท มโนทฺวาราวชฺชนํ อนุโลมํ โคตฺรภูมิ เอกํ อนุโลมํ อาวชฺชนโต อาเสวนปจฺจยํ น ลพฺภติ ตสฺมา ตํ อนุโลมํ โคตฺรภุํ อุปฺปาเทตุํ น สกฺโกติ ตสฺมา จตุตฺถโต โอรํ อปฺปนา น โหติ อตีต-ภวงฺคภวงฺคจลนภวงฺคุปจฺเฉทมโนทฺวาราวชฺชนํ ปญฺจ ฉ วา อนุโลมานิ ตโต อนุโลมโต ปรํ ฉฏฺฐสตฺตมชวนํ ปุริมาอนุโลมโต ลทฺธาเสวนมฺปิ สมานํ ภวงฺคาสนฺนตฺตา อปฺปนาวเสน อุปฺปชฺชิตํ น สกฺโกติ ตสฺมา ปญฺจมโต ปรํ อปฺปนา น โหติตฺยา-ธิปฺปาโย ฯ

[๓๙๐] อถา...เสนาติมสฺส อตฺถสฺส อปากฏตฺตา อตฺถํ ปากฏํ กโรนฺโต อาห ยถาตฺยาทึ ฯ

อยาภินีหารวเสนาติ จปนํ ฯ รูปญฺจ อรูปญฺจ รูปารูปํ ฯ มคฺโค จ ผลํ จ มคฺคผลํ ฯ โลกุตฺตรญฺจ ตํ มคฺคผลญฺจาติ โลกุตฺตรมคฺคผลํ ฯ รูปารูปญฺจ โลกุตฺตรมคฺคผลญฺจ รูปารูป... ผลานิ รูปารูป...ผลานํ อนุรูปํ รูปา...นรูปํ ฯ นีวรเณ สเมตีติ สมโถ โย สมาธิ ฯ วิวิเธน ปกาเรน ปสฺสตีติ วิปสฺสนา ยา ปญฺญา ฯ สมโถ จ วิปสฺสนา จ สมถวิปสฺสนา

สมถวิปสฺสนา เอว ภาวนา สม...วนา ฯ รูปารูปโลกุตฺตรมคฺค-
ผลานุรูปา จ ตา สมถวิปสฺสนาภาวนา จาติ รูปา...วิปสฺสนา-
ภาวนา ฯ อภินีหารยเต อภินีหารณํ การิตตฺถวนฺตภาวสาธนํ ฯ
จิตฺตสฺส อภินีหารนํ จิตฺตาภินีหารณํ รูปารูปโลกุตฺตรมคฺค-
ผลานุรูปสมถวิปสฺสนาภาวนาสุ จิตฺตาภินีหารณํ รูปา...หารณํ
รูปา...หารณสฺส อนุรูปํ รูปา...ณานุรูปํ ฯ ยถาภินีหารวเสนาติ
ปวตฺตาปนํ อภินีหารสฺส อนุรูปํ ยถาภินีหารํ ยถาภินีหารสฺส
วโส ยถาภินีหารวโส ฯ

อปฺปนา เอว วีถิ อปฺปนาวีถีติ กมฺมธารยํ นิเสเธนฺโต
อปฺปนาย...วีถีติ ตปฺปุริสํ กโรติ ฯ กมฺมธารโย หิ น ยุชฺชติ ฯ
กสฺมา ฯ สพฺพวีถิยา อปฺปนาติ นามํ ปาปุณโต ฯ ตปฺปุริโสเยว
ยุตฺโต ฯ กสฺมา ฯ โอตรหีติ ปทสฺส กตฺตุภูตสฺเสว
ชวนสฺส อปฺปนาภาวโต ฯ อปฺปานายาติ มหคฺคตโลกุตฺตรสงฺขาตาย
อปฺปนาย ฯ วีถีติ มโนทฺวาราวชฺชนปริกมฺโมปจารานุโลมโคตฺรภู-
สงฺขาตา วีถิ ฯ

[๓๙๑] ตโต ปรํ ภวงฺคปาโต โหตีติ เอตฺตเกเยว วุตฺเต
อปฺปนาโต ภวงฺคปาโตว โหตีติ สกฺกา วิญฺญาตุํ กสฺมา อปฺปนา-
วสาเนติ วุตฺตนฺติ โจทนํ สนฺธายาห ตโตตฺยาที ฯ ตโต...
เอตฺตเกเยว วจเน วุตฺเต...ปาโตว โหติ มคฺคานนฺตรํ...

ปุนปฺปุนํ น โหนฺติ อิติ ชนา คณฺเหยฺยุํ อิติ ตสฺมา ปุน อปฺปนาวสาเนติ วจนํ วุตฺตํ ฯ

เอวสทฺโท อปฺปนาวสาเนติ นิวตฺเตติ ฯ จตุตฺถํ ปญฺจมํ วา ฐานํ ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ โอติณฺณา อปฺปนา โอติณฺณปฺปนา ฯ เอวสทฺโท ผลชฺฌานานิ นิวตฺเตติ ฯ วีถิยญฺจาติ จสทฺโท ผลจิตฺตํ จ ฌาน...ตานิ ตานิ โยเชตพฺโพ ฯ ปุนปฺปุนํ อิตีติ เฉโท ฯ กฺวจิ โลปํ นิคฺคหิตโลโป ปโร วา สโร อิโลโป ทีฆํ ปุพฺพาการทีโฆ ฯ

ตโต...โหตีติ ปทํ เอตฺตเกติ สรูปํ ฯ เอตฺตเกเยวาติ วุตฺเตติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ วุตฺเตติ คณฺเหยฺยุนฺติ ลกฺขณกิริยา ฯ จตุตฺถํ ปญฺจมํ วาติ ทฺวยํ โอติณฺณาติ กมฺมํ ฯ โอติณฺณปฺปนาโตติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติ ปาโตติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ภวงฺคปาโตวาติ โหตีติ กตฺตา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ มคฺคานนฺตรนฺติ กาลสตฺตมี ฯ ผลจิตฺตํ ฌานผลจิตฺตานีติ ทฺวยํ โหนฺตีติ กตฺตา ฯ สมาปตฺติวีถิยญฺจาติ โหนฺตีติ อาธาโร ฯ ปุนปฺปุนนฺติ โหนฺตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ คณฺเหยฺยุนฺติ นิทสฺสนํ ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ ปุนาติ วุตฺตนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อปฺปนาวสาเนตีติ ปทํ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๓๙๒] ภวงฺคปาโตติ วจนเมว วตฺตพฺพํ กิมตฺถํ เอวสทฺโท ปกฺขิตฺโตติ โจทนํ สนฺธายาห นิกายาตฺยาทึ ฯ นิกายนฺ-

ตริยา โลกิย...วณฺณนฺติ กิร อิติ ตสฺมา เตสํ นิกายนฺตริยานํ มต...อิติ เอวํ สาวธารณํ ปทํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

สธมฺมีนํ สมุโห นิกาโยติ วุจฺจติ ฯ นิกาโย จ โส อนฺตโร จาติ นิกายนฺตโร ฯ มหาวิหารวาสีนํ สมุหโต วิเสโส เชตวนา-ภยคิริวิหารวาสีนํ สมุโห นิกายนฺตริโย ฯ ตมธิเตติอาทินา ณิโก เตสุ วุฑฺฒิ...เทสา จ กสฺส โย ฯ โลเก นิยุตฺตา โลกิยา โลกิยา จ ตา อปฺปนา จาติ โลกิยอปฺปนา ฯ ปฐมํ นิพฺพตฺตา ปรมกา ฯ สพฺพโต โกติ สุตฺเตน โก ฯ ปรมกา จ สา อปฺปนา จาติ ปรมกปฺปนา ฯ สตฺตนฺนํ ปูรณํ สตฺตมํ ฯ สตฺตมญฺจ ตํ ชวนญฺจาติ สตฺตมชวนํ ฯ ปูรยเต ปูรณํ ภาว-สาธนํ ฯ สตฺตมชวนสฺส ปูรณํ สตฺตมชวนปูรณํ ฯ ทฺวิราเร ติวาเร วา ปวตฺตตีติ ทฺวิตฺติกฺขตฺตุํ ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ อปฺปนาชวนานํ ปวตฺตินฺติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ วณฺเณนฺตีติ กเถนฺติ ฯ มตสฺส นิเสธนํ มตนิเสธนํ ฯ สห อวธารเณน วตฺตตีติ สาวธารณํ ยํ ปทํ ฯ

นิกาย...ยาติ วณฺเณนฺตีติ กตฺตา ฯ กิราติ อนุสฺสวนตฺเถ นิปาโต ฯ โลกิยอปฺปนาสูติ นิทฺธารณํ ฯ ปรมกปฺปนาโตติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติ ปวตฺตินฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ สตฺต...นตฺถนฺติ ปวตฺตินฺติ สมฺปทานํ ฯ ทฺวิตกฺติกฺขตฺตุนฺติ ปวตฺตินฺติ กิริยา-วิเสสนํ ฯ กามา...นมฺปีติ ปวตฺตินฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ปวตฺตินฺติ

วณฺเณนฺตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ เตสนฺติ มตาติ สมฺพนฺโธ ฯ มตนิเสธนตฺถนฺติ วุตฺตนฺติ สมฺปทานํ ฯ ภวงฺคปาโต-วาตีติ ปทนฺติ สรูปํ ฯ สาวธารณนฺติ ปทนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๓๙๓] วกฺขมานํ นิทฺธารณิยทฺวยํ อเปกฺขิตฺวา ตตฺถาติ ปเทน อฏฺจฌาณ...ชวเนสุ ฉพฺพีสติ...ชวเนสูติ วุตฺตจิตฺตานิ ปจฺจามฏฺฐานีติ มนสิกตฺวา อาห ตตฺถาติอาทึ ฯ

ตตฺถาติ ฐปนํ ฯ อฏฺจ...เนสูติ นิทฺธารณํ ฯ เตสุ จาติ จสทฺโท อฏฺฐานปฺปยุตฺโต ฯ โส อฏฺจ...เนสุ จ ฉพฺพี...เนสุ จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ฉพฺพี...เนสูติ นิทฺธารณํ ฯ

[๓๙๔] ปาฏิกงฺขิตพฺพาติ ปทํ อเปกฺขิตฺซา ตตฺถาติ ปเทน อปฺปนาชวนวาเรติ ปทํ ปจฺจามฏฺฐนฺติ มนสิกตฺวา อาห ตตฺถาติ วาติอาทึ ฯ วา ตตฺถาติ ปทสฺส อตฺโถ ฯ อปฺปนาชวนวาเรติ ปาฏิกงฺขิตพฺพาติ อาธาโร ฯ

[๓๙๕] โสม...ตรนฺติ เอตฺถ จตฺตาริ โสมนสฺสสหคตานิ กุสลกฺริยาชวนานิ คหิตานีติ อาห โสมนสฺสาตฺยาทึ ฯ

โสม...นํ จตุนฺนนฺติ...กุสลกฺริยาชวนานนฺติ วิเสสนํ ฯ กุสลกฺริยาชวนานนฺติ อนนฺตรนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ อนนฺตรนฺติ ปาฏิกงฺขิตพฺพาติ กาลสตฺตมี ฯ

[๓๙๖] โสมนสฺสสหคตาวาติ เอตฺถ ฌานจตุกฺกญฺเจว สุกฺข-วิปสฺสกาทีนํ มคฺคผลญฺจ คหิตนฺติ ญาเปนฺโต อาห โสมนสฺสาตฺยาทึ ฯ

โสมนสฺสสหคตาวาติ ธปนํ ฯ จตุนฺนํ สมฺโห จตุกฺกํ ฯ สมฺเห กณํ ทฺวิตฺตํ ฯ ปธมาทีนํ ฌานานํ จตุกฺกํ ฌานจตุกฺกํ ฯ สุกฺขวิปสฺสโก อาทิ เยสํ ฌานลาภีนํ เต สุกฺขวิปสฺสกาทโย ฯ มคฺโค จ ผลญฺจ มคฺคผลํ ฯ จสทฺโท ฌานจตุกฺกสฺส จ มคฺคผลสฺส จาติ โยเชตพฺโพ ฯ

ฌานจตุกฺกสฺส มคฺคผลสฺสาติ วเสนาติ สมฺพนฺโธ ฯ สุกฺขวิปสฺสกาทีนนฺติ มคฺคผลสฺสาติ สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ สหคตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ โสมนสฺสสหคตาวาติ อปฺปนาติ วิเสสนํ ฯ

[๓๙๗] น ปนาติอาทิ เอวสทฺทสฺส ผลํ ฯ อุเปกฺขาสหคตาปิ อปฺปนา โสมนสฺสสหคตชวนานนฺตรํ น ปน ปาฏิกงฺขิตพฺพา กสฺมา ภินฺน...อนุทฺธฏตฺตา ปฏฺฐาเน ภควตาติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ อุเปกฺขาสหคตชวนานนฺตรํ โสมนสฺสสหคตา อปฺปนา ปาฏิกงฺขิตพฺพาติ ญาเปติ ฯ ภินฺนา เวทนา เยสํ ชวนานํ ตานิ ภินฺนเวทนานิ กามชวนานิ ฯ อญฺญมญฺญนฺติ อญฺญมญฺญสฺส ฯ อาเสวนปจฺจยสฺส ภาโว อาเสวนปจฺจยภาโว ฯ อนุทฺธฏสฺส ภาโว อนุทฺธฏตฺตํ ฯ

น ปนาติ ปาฏิกงฺขิตพฺพาติ ปฏิเสโธ ฯ อุเปกฺขาสหคตาปีติ อปฺปนาติ วิเสสนํ ฯ ภินฺนเวทนานนฺติ ภาวสฺสาติ สมฺพนฺโธ ฯ อญฺญมญฺญนฺติ อาเส...วสฺสาติ สมฺปทานํ ฯ อาเส...วสฺสาติ

อนุทฺธฏตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ อนุทฺธฏตฺตาติ น ปน ปาฏิกงฺขิตพฺพาติ เหตุ ฯ

[๓๙๘] กงฺขธาตุสฺส สงฺกาอตฺถสฺสปิ วาจกตฺตา ปาฏิกงฺขิตฺยาทิ วุตฺตํ ฯ

ปาฏิกงฺขิตพฺพาติ ธปนํ ฯ อิจฺฉิ...โหตีติ วจนํ อธิปฺปายวเสน วุตฺตํ ฯ อิจฺฉิตพฺพา อิติ วจนํ วุตฺตํ โหติ ฯ ตํ เอกเวทนาวารํ ปจฺจามสติ น ปวีสติ อปฺปนาชวนวารนฺติ ญาเปนฺโต อาห ตตฺถาตฺยาทึ ฯ

ตตฺถาปีติ ธปนํ ฯ เอกเวทนาชวนวาเรปีติ อปฺเปตีติ อาธาโร ฯ กุสลชวานานนฺตรนฺติ ธปนํ ฯ จตุ...นนฺตรนฺติ อปฺเปตีติ กาลสตฺตมี ฯ กุสลชวนนฺติ อปฺเปตีติ กตฺตา ฯ ภินฺโน สนฺตาโน ภินฺนสนฺตาโน ฯ นิพฺพตฺตนโตติ น อปฺเปตีติ เหตุ ฯ

เหฏฺฐิ...มปฺเปตีติ ธเปตฺวา สมา...ปาโยติ อธิปฺปายธปนํ ฯ เหฏฺฐิมญฺจ ผลตฺตยํ สมาปตฺติวีถิยํ อปฺเปติ อิติ อธิปฺปาโย ฯ

[๓๙๙] ปธมคาถาย โยชนํ สรูเปน สห ญาเปนฺโต อาห สุขปุญฺญมฺหาติ อาทึ ฯ สุข...ทฺวตฺตึส อปฺปนา สมฺโภนฺติ อุเป...ตเถว อคฺคผลวิปากกฺริยาวชฺชิตานิ ปญฺจมชฺฌานานิ ทฺวาทส อปฺปนา สมฺโภนฺติ สุขิ...อฏฺฐ อปฺปนา สมฺโภนฺติ อุเป...สมฺโภนฺตีติ โยชนา ฯ

สุขปุญฺญมฺหาติมสฺส วิวรณํ โสม...ยโตติ ฯ โสม...ยโตติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติ สมฺโภนฺตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อคฺค...เสนาติ ทฺวตฺตึสาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อคฺคญฺจ ตํ ผลญฺจาติ อคฺคผลํ อคฺคผลญฺจ วิปาโก จ กฺริยา จ อคฺค...กฺริยา อคฺคผลวิปากกฺริยาหิ วชฺชิตํ อคฺค...วชฺชิตํ ฯ โลกิยญฺจ โลกุตฺตรญฺจ โลกิยโลกุตฺตรํ ฯ จตฺตาริ ปริมาณานิ เอตสฺส ฌานสฺสาติ จตุกฺกํ จตุกฺกญฺจ ตํ ฌานญฺจาติ จตุกฺกชฺฌานํ โลกิยโลกุตฺตรญฺจ ตํ จตุกฺกชฺฌานญฺจาติ โลกิ...ฌานํ อคฺคผลวิปากกฺริยาวชฺชิตญฺจ ตํ โลกิยโลกุตฺตรจตุกฺกชฺฌานญฺจาติ อคฺค...ฌานํ อคฺคผล...ฌานสฺส วโส อคฺค...วโส ฯ อุเปกฺขกาติมสฺส วิวรณํ ติเหตุ...ยโตติ ฯ กฺริยา...กสฺสาติ ทฺวยํ วเสนาติ สมฺพนฺโธ ฯ กฺริยา จ ตํ ฌานญฺจาติ กฺริยาฌานํ ฯ จตุนฺนํ สมุโห จตุกฺกํ ฯ กฺริยาฌานสฺส จตุกฺกํ กฺริยาฌจตุกฺกํ ฯ อคฺคผลสฺส จตุกฺกํ อคฺคผลจตุกฺกํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ วเสนาติ อฏฺฐาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อุเปกฺขกาติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ทฺวยโตติ อุเปกฺขกาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อุเปกฺขา...ส จาติ ทฺวยํ วเสนาติ สมฺพนฺโธ ฯ รูปารูปานิ จ ตานิ กฺริยานิ จาติ

รูปารูปกฺริยานิ อุเปกฺขาสหคตานิ รูปารูปกฺริยานิ อุป...กฺริยานิ ฯ ปญฺจนฺนํ สมุโห ปญฺจกํ อุเปกฺขา...กฺริยานํ ปญฺจกํ อุเปกฺขา... ปญฺจกํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ วเสนาติ ฉาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๔๐๐] เอตฺถสทฺโท วีถิสงฺคหาธิการํ ปจฺจามสติ น มโนทฺวารนฺติ ญาเปนฺโต อาห เอตฺถาตฺยาทึ ฯ

เอตฺถาติ จปนํ ฯ เอตฺถาติ ปทํ มโนทฺวาเรติ ปเทน ตุลฺยาธิกรณํ น โหติ ฯ สงฺคหณํ สงฺคโห วีถิยา สงฺคโห วีถิสงฺคโห วีถิสงฺคหสฺส อธิกาโร โอกาโส วีถิสงฺคหาธิกาโร

[๔๐๑] สพฺพตฺถสทฺโท ทฺวารเมว ปรามสติ นารมฺมณนฺติ ญาเปนฺโต อาห สพฺพตฺถาติอาทึ ฯ

สพฺพตฺถาปีติ จปนํ ฯ โปฏฺฐเก สพฺพถาปิ ปเนตฺถาติ ฯ สพฺพตฺถาปีติ ภวนฺตีติ ปเท อาธาโร ฯ เอตฺถาติ เอเตสุ อนิฏฺฐาทิ- อารมฺมเณสุ นิทฺธารณํ ฯ

[๔๐๒] อิฏฺเฐติ เอตฺถ อิฏฺฐมชฺฌตฺตเมว คหิตํ น อิฏฺฐารมฺมณสามญฺญนฺติ ญาเปนฺโต อาห อิฏฺเฐตฺยาทึ ฯ อิฏฺเฐติ จปนํ ฯ กสฺมา อิฏฺฐมชฺฌตฺตํ คหิตํ นนุ อิฏฺเฐติ สามญฺญวจเนน อติอิฏฺฐารมฺมณสฺส คหณํ สิยาติ โจทนํ สนฺธายาห อติอิฏฺฐาติ- อาทึ ฯ หิ สจฺจํ อติอิฏฺฐารมฺมณํ วิสุํ วกฺขติ อาจริโย ฯ

อติอิฏฺฐารมฺมณนฺติ วกฺขตีติ กมฺมํ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ วิสุนฺติ วกฺขตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ

[๔๐๓] อิฏฺเจ กุสลวิปากานีติ เอตฺถ สามญฺญภูตานิ กุสลวิปากานิ น คหิตานีติ มสิกตฺวา กุสล...สมฺพนฺโธติ อาห ฯ กุส...นิ อิติ สมฺพนฺโธ ฯ

[๔๐๔] อติอิฏฺเจ...เนวาติ เอตฺถ กึ มนสิกตฺวา เอวสทฺโท ปกฺขิตฺโตติ ปุจฺฉํ สนฺธาย อติอิฏฺเจตฺยาทิวจนสฺส วจเน อาโภคํ ญาเปนฺโต อาห อิฏฺเจตฺยาทึ ฯ อิฏฺเจ...เนว ภวนฺติ อิติ มนสิกตฺวา อติ...เนวาติ วจนํ อาห ฯ

อิฏฺเจติ ภวนฺตีติ อาธาโร ฯ สนฺตี...นานีติ ภวนฺตีติ วิกติกตฺตา ฯ สนฺตีรณญฺจ ตทาลมฺพนญฺจ สนฺตี...นานิ ฯ เอวสทฺโท น โสมนสฺสสหคตานีติ นิวตฺเตติ ฯ

[๔๐๕] อิฏฺเจ อุเปกฺขาสหคตาเนว อติอิฏฺเจ โสมนสฺส-สหคตาเนวาติ วจนํ สาเธนฺโต อาห วิปากสฺสาติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ กมฺมา...มานสฺส วิปากสฺส อาทา...ยถารมฺมณเมว อารมฺมณานุรูปเมว เวทนาโยโค เวทนาย ยุชฺชนํ โหติ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ กมฺมสฺส อานุภาโว กมฺมานุภาโว ฯ ปวตฺตตีติ ปวตฺตมาโน โย วิปาโก ฯ อาทิสติ เอตฺถาติ อาทาโส ชโน เอตฺถ ทปฺปเน มุขํ อาทิสติ อิติ ตสฺมา โส ทปฺปโน อาทาโส ฯ อาปุพฺโพ ทิส เปกฺขเน สพฺพโต ญวุตฺวาวีวาติ อ กฺวจิ ธาตูติอาทินา อิสฺสา[๑] ฯ มุนนฺติ เอเตนาติ มุขํ ชนา เอเตน ลปเนน ทนฺตํ มุนนฺติ พนฺธนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ

๑. อิสฺส อาติ เฉโท ฯ

ลปนํ มุขํ ฯ ลปเนกเทเสน สมฺพนฺธตฺตา ตํสมุทาโยปิ มุขนฺติ วุตฺโต ฯ มุ พนฺธเน กาเลตฺยาทินา ขปจฺจโย ฯ นิมิยติ ปริจฺฉิชฺชิยตีติ นิมิตฺตํ ยา ฉายา ชเนน นิมิ...ยติ อิติ ตสฺมา สา ฉายา นิมิตฺตํ ฯ มุขสฺส นิมิตฺตํ มุขนิมิตฺตํ ฯ วิกปฺปนํ วิตกฺกนํ วิกปฺโป นตฺถิ วิกปฺโป เอตสฺส วิปากสฺสาติ นิพฺพิกปฺโป นิพฺพิกปฺปสฺส ภาโว นิพฺพิกปฺปตา ฯ กปฺเปตฺวาติ วิตกฺเกตฺวา ฯ คหิยเต คหณํ คหณสฺส อภาโว คหณาภาโว ฯ อารมฺมณสฺส อนุรูปํ ยถารมฺมณํ ฯ เอวสทฺโท อยถารมฺมณํ นิวตฺเตติ ฯ ยุชฺชนํ โยโค เวทนาย โยโค เวทนาโยโค ฯ

วิปากสฺสาติ โยโคติ สมฺพนฺโธ ฯ กมฺมานุภาวโตติ ปวตฺตมานสฺสาติ กรณํ ฯ ปวตฺตมานสฺสาติ วิปากสฺสาติ วิเสสนํ ฯ อาทาเสติ นิมิตฺตนฺติ อาธาโร ฯ มุขนิมิตฺตนฺติ อุปมา ฯ นิพฺพิกปฺปตายาติ อภาวโตติ เหตุ ฯ กปฺเปตฺวาติ คหณาติ ปเท วิเสสนํ ฯ คหณาภาวโตติ โยโคติ เหตุ ฯ ยถารมฺมณเมวาติ โยโคติ กิริยาวิเสสนํ ฯ เวทนาโยโคติ โหตีติ กตฺตา ฯ

[๔๐๖] วิปากสฺส ยถารมฺมณเมว อารมฺมณํ โหตุ กุสลากุสลานํ อารมฺมณคฺคหณํ กถนฺติ อาห กุสลากุสลาตฺยาทึ ฯ กุสลา...คหณํ โหติ ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ วิปริ อสนฺติ เอเตหีติ วิปลฺลาสา สตฺตา เอเตหิ ธมฺเมหิ เหตุภูเตหิ วิปริ วิปรีเตน อสนฺติ อารมฺมณํ

เปกฺขนฺติ อิติ ตสฺมา เต ธมฺมา วิปลฺลาสา ฯ อนิจฺจทุกฺข-
อนตฺตอสุเภสุเยว นิจฺจํ สุขํ อตฺตา สุภนฺติ เอวํ ปวตฺตา สญฺญา-
วิปลฺลาโส จิตฺตวิปลฺลาโส ทิฏฺฐิวิปลฺลาโสติ ตโย วิปลฺลาสา ฯ
วิปริปุพฺโพ อส เปกฺขเน วิสรุชปทาทิโต ณ ณโลปวุฑฺฒิ
โท ธสฺส จาติ จสทฺเทน รสฺส โล นเย ทฺวิตฺตํ ฯ อปฺปหีนา
วิปลฺลาสา เยสุ สนฺตาเนสุ เต อปฺปหีนวิปลฺลาสา ฯ ปวตฺตนํ
ปวตฺติ ฯ อปิสทฺโท อิฏฺฐมชฺฌตฺตอนิฏฺฐํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ อิฏฺฐ-
มชฺฌตฺตญฺจ อนิฏฺฐญฺจ อิฏฺฐมชฺฌตฺตอนิฏฺฐํ อิฏฺฐมชฺฌตฺตอนิฏฺฐํ
เอว อาการโร อิฏฺฐ...การโร ฯ อปิสทฺโท อิฏฺฐมชฺฌตฺตํ
สมฺปิณฺเฑติ ฯ อิฏฺฐญฺจ อิฏฺฐมชฺฌตฺตญฺจ อิฏฺฐอิฏฺฐมชฺฌตฺตํ
อิฏฺฐอิฏฺฐมชฺฌตฺตํ เอว อาการโร อิฏฺฐอิฏฺฐมชฺฌตฺตาการโร ฯ

กุสลากุสลานนฺติ คหณนฺติ สมฺพนฺโธ ปวตฺติยาติ ปเทปิ ฯ
อปฺปหีนวิปลฺลาเสสูติ สนฺตาเนสูติ วิเสสนํ ฯ สนฺตาเนสูติ ปวตฺติยาติ
อาธาโร ฯ ปวตฺติยาติ คหณนฺติ วิเสสนเหตุ ฯ อติอิฏฺเฐปีติ
คหณนฺติ อาธาโร ฯ อิฏฺฐมชฺฌตฺตอนิฏฺฐาการโตติ คหณนฺติ
ตติยาวิเสสนํ ฯ อนิฏฺเฐปีติ คหณนฺติ อาธาโร ฯ อิฏฺฐอิฏฺฐ-
มชฺฌตฺตาการโตติ คหณนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ คหณนฺติ โหตีติ
กตฺตา ฯ

[๔๐๗] อปฺปหีนวิปลฺลาเสสุ สนฺตาเนสูติ วจนํ ทพฺพํ กโรนฺโต
อาห ตถาหิตฺยาทึ ฯ ตถาหิ สจฺจํ อสทฺธาทีนํ ปคฺคลานํ พุทฺธา...

โหติ ติตฺถิ...วนํ โหติ คมฺภี...วนํ โหติ สุนขาทีนญฺจ ตตฺถ ปฏิกฺกูลารมฺมเณ โสมนสฺสชวนํ โหตีติ โยชนา ฯ

ตถาหีติ ทฬฺหี ฯ นตฺถิ สทฺธา เอเตสํ ปุคฺคลานนฺติ อสทฺธา ฯ อสทฺโธ อาทิ เยสํ ปุคฺคลานํ เต อสทฺธาทโย ฯ อาทิสทฺเทน อานิสํสอทสฺสาวิอาทีนํ คหณํ ฯ พุทฺโธ อาทิ เยสํ อติอิฏฺฐารมฺมณานํ ตานิ พุทฺธาทีนิ ฯ อติอิฏฺฐานิ อารมฺมณานิ กุสลํ อุเปกฺขาสมฺปยุตฺตชวนํ ฯ เอเตน กุสลานํ อติอิฏฺเฐปิ อิฏฺฐ-มชฺฌตฺตาภาวโต คหณํ ญาเปติ ฯ ติตฺถิยา อาทิ เยสํ เต ติตฺถิยาทโย ฯ อาทิสทฺเทน โทสพหุลมจฺเฉราทีนํ คหณํ ฯ จสทฺโท วากฺขนฺตรารมฺโภ ฯ โทมนสฺเสน สมฺปยุตฺตํ ชวนํ โมนสฺสชวนํ ฯ เอเตน อกุสลานํ อติอิฏฺเฐ อนิฏฺฐาการโต คหณํ ญาเปติ ฯ คมฺภีรา ปกติ ยสฺส โส คมฺภีรปกติโก คมฺภีรปกติโก อาทิ เยสํ เต คมฺภีรปกติกาทโย ฯ อาทิสทฺเทน อุเปกฺขาปฏิสนฺธิกาทีนํ คหณํ ฯ จสทฺโท วากฺขนฺตรารมฺโภ ฯ ปฏิกฺกูลญฺจ ตํ อารมฺมณญฺจาติ ปฏิกฺกูลารมฺมณํ ฯ เอเตน อกุสลานํ อนิฏฺเฐ อิฏฺฐมชฺฌตฺตาการโต คหณํ ญาเปติ ฯ สุณาตีติ สุนโข สุนโข อาทิ เยสํ สูกราทีนํ เต สุนขาทโย ฯ จสทฺโท วากฺยนฺตรารมฺโภ ฯ เอเตน อกุสลานํ อนิฏฺเฐ อนิฏฺฐา-การโต คหณํ ญาเปติ ฯ

อภิ.๑๔๕

อสทฺธาทีนนฺติ ชวนนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ พุทฺธาทีสูติ อติอิฏฺฐารมฺมเณสุปีติ วิเสสนํ ฯ อติอิฏฺฐารมฺมเณสุปีติ โหตีติ อาธาโร ฯ อุเปกฺขาชวนนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ ติตฺถิยาทีนญฺจาติ ชวนนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ โทมนสฺสชวนนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ คมฺภีรปกติกาทีนญฺจาติ ชวนนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ปฏิกฺกูลารมฺมเณติ โหตีติ อาธาโร ฯ อุเปกฺขาชวนนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ สุนขาทีนญฺจาติ ชวนนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ตตฺถาติ โหตีติ อาธาโร ฯ โสมนสฺสชวนนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ

[๔๐๘] อสทฺธาทีนํ ชวนานํ อติอิฏฺฐานิฏฺเฐสุ เอวํ อิฏฺฐมชฺฌตฺตาทีนํ อากาเรน คหณํ โหตุ อสทฺธาทีนํ ปน ชวเนหิ ปุริมปจฺฉาภาคปฺปวตฺตานิ วิปากานิ กึ ยถาวตฺถุกานีติ ปุจฺฉํ สนฺธายาห ปุริมตฺยาทึ ฯ อสุจิทสฺสเน สุมนายมานานํ อุทฺคคจิตฺตานํ สุนขาทีนํ อปิ ปุริปจฺฉาภาคปฺปวตฺตานิ ปน วิปากานิ ยถาวตฺถุกาเนวาติ โยชนา ฯ

ปุเร ปวตฺโต ภาโค ปุริโม ฯ ปจฺฉา ปวตฺโต ภาโค ปจฺฉาภาโค ฯ ปุริมปจฺฉาภาเค ปวตฺตานิ ปุริมปจฺฉาภาคปฺปวตฺตานิ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปุริมภาคปฺปวตฺตานิ จกฺขุวิญฺญาณานิ สมฺปฏิจฺฉนฺนสนฺตีรณานิ วิปากานิ ปจฺฉาภาคปฺปวตฺตานิ ตทารมฺมณวิปากานิ ฯ วสนฺติ เอตฺถาติ วตฺถูติ วิปากานิ เอตฺถ อารมฺมเณสุ ตทายตฺตวุตฺติตาย วสนฺติ อิติ ตสฺมา ตานิ

อารมฺมณานิ วตฺถูนิ พุทฺธาทิอารมฺมณานิ ฯ วตฺถูนํ อนุรูปานิ ยถาวตฺถุกานิ อพฺยยีภาโว ฯ สพฺพโต โกติ สกตฺเถ กปจฺจโย ฯ เอวสทฺโท วตฺถูนํ อนนุรูปานิ นิวตฺเตติ ฯ อปสทฺโท สมฺภาวนตฺโถ ฯ โส สุนขาทีนํอปีติ โยเชตพฺโพ ฯ อสทฺธาทีนํ ติตฺถิยานํ คมฺภีรปกติกาทีนญฺจ ปุริมปจฺฉาภาคปฺปวตฺเตสุ วิปาเกสุ กึ วตฺตพฺพนฺตฺยาธิปฺปาโย ฯ อสุจิโน ทสฺสนํ อสุจิทสฺสนํ ฯ สุนฺทโร มโน สุมโน สุมนํ อุทคฺคจิตฺตํ อุปฺปาเทนฺติ สุมนายมานา เย สุนขาทโย สตฺตา สุมนํ อุปฺปาเทนฺติ อิติ ตสฺมา เต สตฺตา สุมนายมานา ฯ นามสฺมา ณโย จาติ สุตฺเตน สุมนสทฺทโต ณโย วตฺตมาเน มานนฺตา ณโลโป กฺวจาตฺยาทินา มชฺเฌ ทีโฆ นเย ฯ อถวา สุมเนน อยนฺติ ปวตฺตนฺตีติ สุมนายมานา ฯ สุมเนน สมนฺนาคตาตฺยตฺโถ ฯ สุมนสทฺทุปปโท อย คติมฺหิ มานปจฺจโย ภูวาทิโต อ ฯ

ปุริม.... เนวาติ ทฺวยํ วิปากานีติ วิเสสนํ ฯ วิปากานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อสุจิทสฺสเนติ สุมนาติ ปเท อาธาโร ฯ สุมนายมานานนฺติ สุนขาทีนนฺติ วิเสสนํ ฯ สุนขาทีนนฺติ วิปากานีติ สมฺพนฺโธ ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

ปุริม....สุนขาทีนนฺติ เอตฺถายมธิปฺปาโย อสุจิทสฺสเน สุมนายมานานํ สุนขาทีนํ ปุริมปจฺฉาภาคปฺปวตฺตานิ จกฺขุวิญฺญาณาทีนิ วิปากานิ อกุสลวิปากาเนว ปวตฺตนฺติ น กุสลวิปากานิ อสทฺธาทีนํ

จตุตฺถปริจฺเฉทตฺถโยชนา หน้า 335

ปุริมปจฺฉาภาคปฺปวตฺเตสุ วิปาเกสุ กึ วตฺตพฺพํ อสทฺธาทีนํ ติตฺถิยาทีนญฺจ พุทฺธาทิอติอิฏฺฐารมฺมเณสุ ปุริมปจฺฉาภาคปฺปวตฺตานิ จกฺขุวิญฺญาณาทีนิ วิปากานิ กุสลวิปากาเนว ปวตฺตนฺติ น อกุสลวิปากานิ คมฺภีรปกติกาทีนํ ปฏิกฺกูลารมฺมเณ ปุริมปจฺฉา-ภาคปฺปวตฺตานิ จกฺขุวิญฺญาณาทีนิ วิปากานิ อกุสลวิปากาเนว ปวตฺตนฺติ น กุสลวิปากานีติ ฯ

[๔๐๙] นนุ จกฺขุวิญฺญาณาทีนิ อติอฏฺฐานิฏฺเฐสุ ปวตฺตนฺติ ตานิ สุขทุกฺขสหคตา ภเวยฺยุํ กึ ปเนเตสํ อุเปกฺขาสหคตภาเว การณนฺติ โจทนํ สนฺธายาห จกฺขุตฺยาทึ ฯ จกฺขุวิญฺญา.... เหฏฺฐา มยา กถิตเมว ฯ

จกฺขุวิญฺญาณํ อาทิ เยสํ วิญฺญาณานํ ตานิ จกฺขุวิญฺญาณา-ทีนํ ฯ อาทิสทฺเทน โสตฆานชิวฺหากายวิญฺญาณสมฺปฏิจฺฉนฺนานํ คหณํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อติอิฏฺฐญฺจ อนิฏฺฐญฺจ อติอิฏฺฐานิฏฺฐานิ ฯ ปวตฺตนฺตีติ ปวตฺตมานานิ ฯ อปิสทฺโท โจทกาโภคทีปโน ฯ อุเปกฺขาสหคตานํ ภาโว อุเปกฺขาสหคตภาโว ฯ เอวสทฺโท สนฺนิฏฺฐานตฺโถ ฯ

จกฺขุวิญฺญาณาทีนนฺติ ภาเวติ สมฺพนฺโธ ฯ อติอิฏฺฐานิฏฺเฐสูติ ปวตฺตาติ อาธาโร ฯ ปวตฺตมานานมฺปีติ จกฺขุวิญฺญาณาทีนนฺติ วิเสสนํ ฯ อุเปกฺขาสหคตภาเวติ การณนฺติ อาธาโร ฯ การณนฺติ กถิตเมวาติ กมฺมํ ฯ เหฏฺฐาติ กถิตเมวาติ อาธาโร ฯ

อภิธมฺมตฺถวิภาวินิยา หน้า 336

[๔๑๐] ตตฺถาปีติ อยํ สทฺโท สนฺตีรณตทาลมฺพนานิ ปจฺจามสตีติ สงฺกา สิยา ตสฺมา ตนฺนิวตฺตนตฺถํ ตตฺถาปีติ ตทาลมฺพเนสุปีติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถาปีติ ชปนํ ฯ ตทาลมฺพเนสุปีติ นิทฺธารณํ ฯ

[๔๑๑] โสมนสฺส...วสาเนติ เอตฺถ สุขสหคตกฺริยาปญฺจกเมว คหิตนฺติ ญาเปนฺโต อาห โสมนสฺสาตฺยาทึ ฯ

โสม...สาเนติ ชปนํ ฯ สเห...สาเนติ ภวนฺตีติ อาธาโร ฯ สห เหตูหิ วตฺตนฺตีติ สเหตุกา ยา กฺริยา ฯ ยาติ อเหตุกา หสิตุปฺปาทกฺริยา ฯ สเหตุกา จ อเหตุกา จ สเหตุกาเหตุกา ฯ สุขสหคตา จ สา กฺริยา จาติ สุขสหคตกฺริยา ฯ สเหตุกาเหตุกา ว ตา สุขสหคตกฺจิยา จาติ สเหตุ...กฺริยา ฯ ปญฺจนฺนํ สมูโห ปญฺจกํ สเหตุ...กฺริยานํ ปญฺจกํ สเห...ปญฺจกํ สเห... ปญฺจกสฺส อวสานํ สเหตุ...วสานํ ฯ

[๔๑๒] โสมนสฺส...วสาเนติ อาทิวจนสฺส วจเน เหตุํ ญาเปนฺโต อาห ขีณาสวานนฺตฺยาทึ ฯ ขีณา... อิติ ตสฺมา โสม...สาเนติ อาทิ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

วิปรีเตน อสนฺติ เอเตนาติ วิปลฺลาโส สตฺตา เอเตน ธมฺเมน เหตุภูเตน วิปรีเตน อสนฺติ อารมฺมณํ เปกฺขนฺติ อิติ ตสฺมา โส ธมฺโม วิปลฺลาโส ฯ จิตฺตเมว วิปลฺสาโล

จตุตฺถปริจฺเฉทตฺถโยชนา หน้า 337

จิตฺตวิปลฺลาโส จิตฺตวิปลฺลาสสฺส อภาโว จิตฺตวิปลฺลาสาภาโว ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ วิปากานิ อารมฺมณานุรูปํ ปวตฺตนฺตีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ

ขีณาสวานนฺติ อภาเวนาติ ปเท สมฺปทานํ ชวนานีติ สมฺพนฺโธ ฯ จิตฺตวิปลฺลาสาภาเวนาติ ปวตฺตนฺตีติ เหตุ ฯ กฺริยาชวนานิปีติ ปวตฺตนฺตีติ กตฺตา ฯ ยถารมฺมณเมวาติ ปวตฺตนฺตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ โสม...อาทีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๔๑๓] เกจิวาทํ ญาเปนฺโต อาห เกจิตฺยาทึ ฯ เกจิ... อุปฺปชฺชติ อิติ เอวํ กุสลา...รมฺมณํ ภควตา วุตฺตํ อิติ ตสฺมา กฺริยา...ปาโท นตฺถิ อิติ วจนํ วทนฺติ ฯ

เกจีติ อาจริยาติ วิเสสนํ ฯ ปนสทฺโท ปกฺขนฺตโร ฯ อาจริยาติ อานนฺทาทโย อาจริยา วทนฺตีติ กตฺตา ฯ ปฏฺฐาเนติ วุตฺตนฺติ อานนฺทาทโย อาจริยา วทนฺตีติ กตฺตา ฯ ปฏฺฐาเนติ ตาติ ตทารมฺมณตาย ตทารมฺมณภาเวนาติ อตฺโถ ฯ อาลปเน จาติ จสทฺเทน ตติยตฺเถ ปฐมา ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ นิทสฺสนํ ฯ กุสลากุสลานเมวาติ อนนฺตรนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ เอวสทฺโท น กฺริยานนฺตรนฺติ นิวตฺเตติ ฯ อนนฺตรนฺติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ ตทารมฺมณนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ อิตีติ นตฺถีติ เหตุ ฯ กฺริยาชวนานนฺตรนฺติ อุปฺปาโทติ อาธาโร ฯ กฺริยาชวนานํ อนนฺตรํ

กฺริยาชวนานนฺตรํ ฯ ตทารมฺมณุปฺปาโทติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ ตทารมฺมณสฺส อุปฺปาโท ตทารมฺมณุปฺปาโท ฯ อิตีติ วทนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๔๑๔] ตตฺถตฺยาทิ ปริหาโร ฯ ตตฺถ ตสฺมึ เกจิวจเน ปริหาโร มยา ปณฺฑิเตน วา วุจฺจเต ฯ ตตฺถาติ วุจฺจเตติ อาธาโร ฯ อพฺยา...มณํ ยทิ วุจฺเจยฺย ภควา ปริ...รมฺปิ ตสฺส ตทารมฺมณสฺส ปวตฺตึ สุณนฺตา ปุคฺคลา มญฺเญยฺยุํ อิติ ตสฺมา กริยา...ณํ ภควตา น วุตฺตํ อลพฺภมานโต น วุตฺตํ น ปนาติ โยชนา ฯ

ยทีติ ปริกปฺโป ฯ อพฺยา...ตรนฺติ วุจฺเจยฺยาติ อาธาโร ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ กุสลากุสลานนฺตรํ วุตฺตนฺติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ ตทารมฺมณนฺติ วุจฺเจยฺยาติ กมฺมํ ฯ ปริตฺตารมฺมเณติ ปวตฺตินฺติ อาธาโร ฯ โวฏฺฐวนานนฺตรมฺปีติ ปวตฺตินฺติ อาธาโร ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ กุสลากุสลานนฺตรํ ตทารมฺมณสฺส ปวตฺตึ ชานนฺติ ปุคฺคลาติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ ตสฺสาติ ปวตฺตินฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ปวตฺตินฺติ มญฺเญยฺยุนฺติ กมฺมํ ฯ อิตีติ น วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ กฺริยาชวนานนฺตรนฺติ น วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ ตทารมฺมณนฺติ น วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อลพฺภมานโตติ น วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ น ลพฺภตีติ อลพฺภมานํ

ยํ ตทารมฺมณํ ฯ กมฺมสาธนํ ฯ อลพฺภนฺโตติปิ ปาโจ ฯ โส น ยุตฺโต ฯ กสฺมา ฯ ลพฺภมานสฺสาติ ปเทน อสมานโต ฯ

[๔๑๕] ลพฺภมานธมฺมชาตสฺส อวจนํ ทิสฺสตีติ โกจิ วเทยฺย ตสฺมา น ปน อลพฺภมานโต น วุตฺตนฺติ วจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห ลพฺภมานสฺสาตฺยาที ฯ หิ สจฺจํ ลพฺภมานสฺสาปิ ธมฺมชาตสฺส เกน...กตฺถจิ ฐาเน อวจนํ ทิสฺสติ ธมฺมชาตํ ยถาตํ กตมํ ธมฺม...ถํ ภควตา น วุตฺตํ ฯ

ลภิยตีติ ลพฺภมานํ ยํ ธมฺมชาตํ ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ อลพฺภมานสฺส อวจนนฺติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ ภิชฺชนํ เภโท เทสนาย เภโท เทสนาเภโท ฯ ปริหรณํ วชฺชนํ ปริหาโร เทสนาเภทสฺส ปริหาโร เทสนาเภทปริหาโร ฯ เทสนาเภทปริหาโร ฉฏฺจปริจฺเฉเท อาวีภวิสฺสติ ฯ

ลพฺภมานสฺสาปีติ อวจนนฺติ กมฺมํ ฯ เกนจีติ อธิปฺปาเยนาติ วิเสสนํ ฯ อธิปฺปาเยนาติ อวจนนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ กตฺถจีติ อวจนนฺติ อาธาโร ฯ อวจนนฺติ ทิสฺสตีติ กตฺตา ฯ ยถาตนฺติ ปุจฺฉา ฯ ธมฺมสงฺคเหติ น วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ ลพฺภมานมฺปีติ หทยวตฺถูติ วิเสสนํ ฯ หทยวตฺถูติ น วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ เทสนาเภทปริหารตฺถนฺติ น วุตฺตนฺติ สมฺปทานํ ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๔๑๖] กสฺมา โสมนสฺสสหคตชวนานสาเน โสมนสฺสสหคตานิ ตทาลมฺพนภวงฺคานิ ภวนฺตีติ เหตุปุจฺฉํ สนฺธาย โทม...วนฺตีติ ชเปตฺวา เหตุ ปกฺขิตฺโต ฯ

โทม...วนฺตีติ ชปนํ ฯ น โส...วตฺตาติ เหตุ ฯ โทมนสฺสสหคตชวนาวสาเน โสมนสฺสสหคตานิ ตทาลมฺพนภวงฺคานิ น ภวนฺติ อญฺญมญฺญํ อญฺญมญฺญสฺส วิรุทฺธสภาวตฺตา โสมนสฺสโทมนสฺสานนฺติ โยชนา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ โสมนสฺส-สหคตานีติ น ภวนฺตีติ กตฺตา ฯ อญฺญมญฺญนฺติ วิรุทฺธาติ สมฺปทานํ ฯ วิรุทฺธสภาวตฺตาติ น ภวนฺตีติ เหตุ ฯ วิรุทฺโธ สภาโว เยสํ โทมนสฺสโสมนสฺสานํ ตานิ วิรุทฺธสภาวานิ วิรุทฺธ-สภาวานํ ภาโว วิรุทฺธสภาวตฺตํ ฯ

[๔๑๗] อญฺญมญฺญํ วิรุทฺธสภาวตฺตํ ปาลิยา สาเธนฺโต อาห เตเนวาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ เตเนว ตสฺมา เอว อญฺญมญฺญํ วิรุทฺธสภาวตฺตา ปฏฺฐาเน...อนุทฺธฏํ ภควตาติ โยชนา ฯ

เตเนวาติ อนุทฺธฏนฺติ เหตุ ฯ เอวสทฺโท อญฺญํ เหตุํ นิวตฺเตติ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ปฏฺฐาเนติ อนุทฺธฏนฺติ อาธาโร ฯ โทมนสฺสานนฺตรนฺติ อนุทฺธฏนฺติ อาธาโร ฯ โสมนสฺสนฺติ อนุทฺธฏนฺติ กมฺมํ ฯ ตทนนฺตรนฺติ อนุทฺธฏนฺติ อาธาโร ฯ ตสฺส โสมนสฺสสฺส อนนฺตรํ ตทนนฺตรํ ฯ จสทฺโท โสมนสฺสญฺจ โทมนสฺสญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ โทมนสฺสนฺติ อนุทฺธฏนฺติ กมฺมํ ฯ

[๔๑๘] อนุทฺธฏนฺติ วจนํ สาเธนฺโต ตถาหิตฺยาทิมาห ฯ ตถาหิ สจฺจํ สุขาย...อาทินา วจเนน สุข...วาเรสุ วุตฺตา ภควตา อทุกฺข...วาเรสุ วุตฺตา อิติ เอวํ...วุตฺตา โทมนสฺส... โทมนสฺสํ ยทิ อุปฺปชฺเชยฺย สุข...สิยุํ นว เอวํ วารา น ปน วุตฺตา ตสฺมา อวุตฺตตฺตา เตสํ โสมนสฺสโทมนสฺสานํ ตทนนฺตรํ โทมนสฺสโสมนสฺสานนฺตรํ อุปฺปตฺติ น อตฺถีติ โยชนา ฯ

ตถาหิสทฺโท ทฬฺหี ฯ สุขา...อิติ อาทิ ยสฺส วจนสฺส ตํ สุขา...โยติอาทิ ฯ สุขา จ ทุกฺขา จ สุขทุกฺขา สุขทุกฺขา จ ตา เวทนา จาติ สุขทุกฺขเวทนา สุขทุกฺขเวทนาหิ สมฺปยุตฺตา สุขทุกฺขเวทนาสมฺปยุตฺตา สุข...ยุตฺตา จ เต ธมฺมา จาติ สุข...ธมฺมา ฯ สมานา เวทนา สมานเวทนา สมานเวทนาย สมฺปยุตฺตา สมา...ยุตฺตา ฯ อทุกฺขมสุขเวทนาย สมฺปยุตฺตา อทุกฺข...ยุตฺตา ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อนนฺตรปจฺจยสฺส ภาโว อนนฺตรปจฺจยภาโว ฯ อทุกฺขมสุขเวทนาย สมฺปยุตฺตา อทุกฺข... ยุตฺตา ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สมานเวทนาย สมฺปยุตฺตา สมาน... ยุตฺตา ฯ อิตรา เวทนา อิตรเวทนา ฯ ทฺวินฺนํ สมูโห ทฺวยํ อิตรเวทนานํ ทฺวยํ อิตรเวทนาทฺวยํ อิตรเวทนาทฺวเยน สมฺปยุตฺตา อิตรเวทนาทฺวยสมฺปยุตฺตา ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ เอวสทฺโท นว วาเร นิวตฺเตติ ฯ อนนฺตรปจฺจยสฺส วารา อนนฺตรปจฺจย- วารา ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ โทมนสฺสสฺส อนนฺตรํ

โทมนสฺสานนฺตรํ ฯ วาสทฺโท อฏฺานปฺปยุตฺโต โสมนสฺสํ วา โทมนสฺสํ วาติ โยเชตพฺโพ ฯ สุขา จ ทุกฺขา จ สุขทุกฺขา สุขทุกฺขา จ ตา เวทนา จาติ สุขทุกฺขเวทนา สุขทุกฺขเวทนาหิ สมฺปยุตฺตา สุข...ยุตฺตา ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ อทุกฺขมสุข-เวทนาสมฺปยุตฺตานํ อนนฺตรปจฺจยวเสน เทฺว วารา วฑฺฒิตาติ ญาเปติ ฯ อนนฺตรปจฺจยสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ อนนฺตรปจฺจยวโส ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เตสํ อนนฺตรํ ตทานนฺตรํ ฯ

ตถาหีติ นิปาโต ฯ สุขา...ทินาติ วุตฺตาติ กรณํ ฯ สุขา...ธมฺมาติ วุตฺตาติ กมฺมํ ฯ อตฺตโน อตฺตโนติ สมานาติ สมฺพนฺโธ ฯ สมา...นญฺจาติ ทฺวยํ ปจฺจยาติ สมฺปทานํ ฯ อน...เวทนาติ วุตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทฺวีสุ ทฺวีสูติ ทฺวยํ วาเรสูติ วิเสสนํ ฯ อทุกฺข...ยุตฺตาติ วุตฺตาติ กมฺมํ ฯ สมาน... ตานํ อิตร...ตานญฺจาติ ทฺวยํ ธมฺมานนฺติ วิเสสนํ ฯ ธมฺมานนฺติ อนนฺตรปจฺจยภาเวนาติ สมฺปทานํ ฯ อนนฺตรปจฺจยภาเวนาติ วุตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ตีสูติ วาเรสูติ วิเสสนํ ฯ วาเรสูติ วุตฺตตาติ อาธาโร ฯ อิติ เอวนฺติ สตฺเตวาติ สรูปํ ฯ เวทนาตฺติเกติ วุตฺตาติ อาธาโร ฯ สตฺเตวาติ อน...วาราติ วิเสสนํ ฯ อน... วาราติ วุตฺตาติ กมฺมํ ฯ

[๔๑๙] สตฺเตว...วาราติ วจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห ยทิตฺยาทึ ฯ

ยทีติ ปริกปฺโป ฯ โทมนสฺสานนฺตรนฺติ อุปฺปชฺเชยฺยาติ อาธาโร ฯ โสมนสฺสนฺติ อุปฺปชฺเชยฺยาติ กตฺตา ฯ โสมนสฺสา-นนฺตรํ วาติ อุปฺปชฺเชยฺยาติ อาธาโร ฯ โทมนสฺสนฺติ อุปฺปชฺเชยฺยาติ กตฺตา ฯ สุข...นมฺปีติ อนนฺตรปจฺจยาติ สมฺพนฺโธ ฯ อญฺญมญฺญนฺติ ปจฺจยาติ สมฺปทานํ ฯ อน...เสนาติ ตติยา-วิเสสนํ ฯ เทฺว วาเรติ วฑฺเฒตฺวาติ กมฺมํ ฯ วฑฺเฒตฺวาติ วตฺตพฺพาติ วิเสสนํ ฯ นวาติ วาราติ วิเสสนํ ฯ วาราติ สิยุนฺติ กตฺตา ฯ วตฺตพฺพาติ วาราติ วิเสสนํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ เอวนฺติ นิทสฺสนํ ฯ ตสฺมาติ น อตฺถีติ เหตุ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ เตสนฺติ อุปฺปตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ ตทนนฺตรนฺติ อุปฺปตฺตีติ อาธาโร ฯ อุปฺปตฺตีติ อตฺถีติ กตฺตา ฯ

[๔๒๐] อิมสฺมึ อธิกาเร ชวเนน ตทาลมฺพนนิยโม อาจริเยน อนุญฺญาโตติ ญาเปนฺโต อาห เอตฺถ จาติอาทึ ฯ เอตฺถ จ เอตสฺมึ ตทาลมฺพนนิยมาธิกาเร โสม...อาทินา วจเนน ปริตฺต...ปโตติ อยมฺปิ นิยโม อนุญฺญาโต อนุรุทฺธาจริเยนาติ โยชนา ฯ

เอตฺถาติ อนุญฺญาโตติ อาธาโร ฯ จสทฺโท วิเสสาภิธานา-รมฺโภ ฯ โสม...ทินาติ อนุญฺญาโตติ กรณํ ฯ อยมฺปีติ นิยโมติ วิเสสนํ ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ เหฏฺฐาวุตฺเตน อนิฏฺเฐ อาลมฺพนเนตฺยาทินา อาลมฺพเนน ตทาลมฺพนนิยโม อิจฺฉิโตติ

ญาเปติ ฯ นิยโมติ อนุญฺญาโตติ กมฺมํ ฯ นิยมนํ ชวเนน ตทาลมฺพนสฺส ววตฺถานํ นิยโม ฯ อนุญฺญาโตติ อิจฺฉิโต ฯ

[๔๒๑] ปริตฺต...ชวา สุขิเตสุ ปญฺจสุ ตทาลมฺพเนสุ เอกํ ตทาลมฺพํ ยถารหํ โหติ...อนุรูปโต โหตีติ โยชนา ฯ

ปริตฺตญฺจ ตํ กุสลญฺจาติ ปริตฺตกุสลํ ฯ นตฺถิ โทโส ยสฺส ปาปสฺส ตํ อโทสํ อโทสํ เอว ปาปํ อโทสปาปํ ฯ ปฏิฆทฺวยวชฺชิตากุสลนฺติ อตฺโถ ฯ สาเตน สุเขน สหคตา กฺริยา สาตกฺริยา ฯ ปริตฺตกุสลญฺจ อโทสปาปญฺจ สาตกฺริยา จ ปริตฺต...กฺริยา ปริตฺตกุสลาโทสปาปสาตกฺริยา เอว ชวา ปริตฺต...ชวา ฯ สุขํ เอเตสํ อตฺถีติ สุขิตานิ ตทาลมฺพนานิ ฯ ตทสฺสตฺถีติ วี จาติ จสทฺเทน อิตปจฺจโย ฯ ยถารหนฺติ ปุคฺคลา- นุรูเปน อารมฺมณานุรูเปน ตทารมฺมณนิยมสฺส เหฏฺฐาวุตฺตตฺตา ฯ กามญฺจ ตํ สุภญฺจาติ กามสุภํ ฯ เจวาติ สมุจฺจโย ฯ สห อุเปกฺขาย วตฺตตีติ โสเปกฺขา ฯ จสทฺโท กฺริยาชวา จาติ โยเชตพฺโพ ฯ กฺริยา เอว ชโว กฺริยาชโว ฯ สห อุเปกฺขาย วตฺตนฺตีติ โสเปกฺขานิ ยานิ ตทาลมฺพนานิ ฯ อนุรูปโตติ ปุคฺคลานุรูเปน ฯ

ปริ....ชวาติ โหตีติ อปาทานํ ฯ ปญฺจสูติ นิทฺธารณํ ฯ เอกนฺติ ตทาลมฺพนฺติ วิเสสนํ ฯ ตทาลมฺพนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ สุขิเตสูติ ปญฺจสูติ วิเสสนํ ฯ ยถารหนฺติ โหตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

ปาปา...เจว กฺริยาชวาติ โหตีติ อปาทานํ ฯ โสเปกฺขาติ ปาปา...ชวาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ โสเปกฺเขสูติ ฉสูติ วิเสสนํ ฯ ตทาลมฺพนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ ฉสูติ นิทฺธารณํ ฯ เอกนฺติ ตทาลมฺพนฺติ วิเสสนํ ฯ อนุรูปโตติ โหตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ อยมฺปีติ ปทสฺส สรูปํ ฯ

[๔๒๒] กินฺนุคฺโณ อยํ ตทาลมฺพนนิยโม อาจริเยน อนุญฺญาโตติ อาห อยญฺหีติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ ชวเนน อยํ ตทา...จารี ฯ

อยนฺติ ตทาลมฺพนนิยโมติ วิเสสนํ ฯ ทิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ชวเนนาติ โสมนสฺสสหคตชวเนน เจว อุเปกฺขาสหคตชวเนน จ ฯ ชวเนนาติ นิยโมติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ตทาลมฺพนสฺส นิยมนํ อวธารณํ ตทาลมฺพนนิยโม ฯ ตทาลมฺพนนิยโมติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อพฺยภิจารีติ ตทาลมฺพนนิยโมติ วิเสสนํ ฯ วิรุทฺธํ อภิจรติ ปวตฺตตีติ สีเลนาติ พฺยภิจารี โย นิยโม ฯ น พฺยภิจารี อพฺยภิจารี ฯ

[๔๒๓] โก นิยโม พฺยภิจารีติ อาห ญาตฺยาทึ ฯ ญาณ...วตฺโต ปน ตทาลมฺพนนิยโม อเนกนฺติโก ญาณ...โต ปรํ ญาณ...รมฺมณํ โหติ ฯ

ญาณ...ณํ อิติ อาทิ ยสฺส นยสฺส โส ญาณ...ณนฺติ-อาทิ ฯ อาทิสทฺเทน ญาณวิปฺปยุตฺตชวนโต ญาณวิปฺปยุตฺต-

ตทารมฺมณํ อกุสลชวนโต อเหตุกตทารมฺมณนฺติ นยสฺส คหณํ ฯ
ญาณ...อาทิ จ โส นโย จาติ ญาณ...อาทินโย ญาณ...
อาทินเยน ปวตฺโต ญาณ ...นยปฺปวตฺโต ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ
เอติ ปวตฺตตีติ เอโก โย อตฺโถ เอติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา
โส อตฺโถ เอโก อสหาโย ฯ อิ คติยํ กฑฺยาทีหิ โก ฯ
เอโก เอว เอกนฺโต เอกนฺเตน ปวตฺโต เอกนฺติโก ตทาลมฺพนนิยโม ฯ
ณิโก ฯ น เอกนฺติโก อเนกนฺติโก ฯ

[๔๒๔] ตทาลมฺพนนิยโม อเนกนฺติโก กถนฺติ อาห
เยภุยฺเยนาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ เยภุยฺเยน อกุ...รมฺมณมฺปิ โหตีติ
โยชนา ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ อกุสลานิ ชวนานิ อกุสลชวนานิ ฯ
ปริจยีติ ปริจิโต โย ปุคฺคโล ฯ ชวิเตสูติ คเตสุ ฯ วาสทฺโท
อฏฺฐานปฺปยุตฺโต สมุจฺจโย ฯ โส ชวิเตสุ วาติ โยเชตพฺโพ ฯ
อภิณฺหํ ปวตฺติวเสน ปวตฺโต ปริจโย จิตฺตวฑฺฒนํ ปวตฺต-
น เกวลํ อกุสลชวนโต ปรนฺติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ อเหตุกญฺจ ตํ
ตทารมฺมณญฺจาติ อเหตุกตทารมฺมณํ ฯ ตถาสทฺโท กิญฺจิวิเสสา-
รมฺโภ ฯ ติเหตุกญฺจ ตํ ตทารมฺมณญฺจาติ ติเหตุกตทารมฺมณํ ฯ
ปิสทฺโท น เกวลํ อเหตุกตทารมฺมณนฺติ ญาเปติ ฯ

เยภุยฺเยนาติ ปริจิตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อกุสลชวเนสูติ ปริจิตาติ อาธาโร ฯ ปริจิตสฺสาติ ชวเนสูติ สมฺพนฺโธ ฯ กทาจีติ ชวิเตสูติ อาธาโร ฯ กุสลชวเนสูติ ชวิเตสูติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ชวิเตสูติ โหตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ กุสลชวเนสุ วาติ ปริจิตาติ อาธาโร ฯ ปริจิตสฺสาติ ชวเนสูติ สมฺพนฺโธ ฯ กทาจีติ ชวิเตสูติ อาธาโร ฯ อกุสลชวเนสูติ ชวิเตสูติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ชวิเตสูติ โหตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ อกุสลานนฺตรนฺติ ปวตฺตาติ อาธาโร ฯ ปวตฺตปริจเยนาติ โหตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ติเหตุกชวนโตปีติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติ อเหตุกตทารมฺมณนฺติ วิเสสนํ ฯ อเหตุกตทารมฺมณนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ ตถาติ นิปาโต ฯ กุสลานนฺตรนฺติ ปวตฺตาติ อาธาโร ฯ ปวตฺตปริจเยนาติ โหตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อกุสลชวนโตติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติ ติเหตุกตทารมฺมณมฺปีติ วิเสสนํ ฯ ติเหตุก...มณมฺปีติ โหตีติ กตฺตา ฯ

[๔๒๕] ญาณสมฺปยุตฺตชวนโต ญาณสมฺปยุตฺตตทารมฺมณนฺติอาทินา ปฏิสนฺธินิพฺพตฺตกกมฺเมน ตทาลมฺพนปฺปวตฺตินิยโม โหตุ ตทญฺญกมฺเมน ตทาลมฺพนปฺปวตฺตินิยโม กถนฺติ อาห ปฏิสนฺธิตฺยาทึ ฯ ปฏิสนฺธิ...วตฺตพฺพเมว วจนํ นตฺถิ ฯ

ปฏิสนฺธึ นิพฺพตฺเตตีติ ปฏิสนฺธินิพฺพตฺตกํ ปฏิสนฺธินิพฺพตฺตกญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ ปฏิ...กมฺมํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ

อญฺญญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ อญฺญกมฺมํ ฯ ตทารมฺมณสฺส ปวตฺติ ตทารมฺมณปฺปวตฺติ ฯ เอวสทฺโท สนฺนิฏฺฐานตฺโถ ฯ

ปฏิ...กมฺมโตติ อญฺญาติ อปาทานํ ฯ อญฺญกมฺเมนาติ ปวตฺติยนฺติ กรณํ ฯ ตทารมฺมณปฺปวตฺติยนฺติ วตฺตพฺพเมวาติ อาธาโร ฯ วตฺตพฺพเมวาติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ

อญฺญกมฺเมน ตทาลมฺพนปฺปวตฺติยา นิยโม น วตฺตพฺโพ อตฺตโน กมฺเมน นิพฺพตฺโตตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๔๒๖] วุตฺตสฺส ตทาลมฺพนนิยมสฺส อเนกนฺติกภาวํ ปาลิยา สาเธนฺโต อาห ตถา จาติอาทึ ฯ ตถา จ ตสฺมา ญาณ-สมฺปยุตฺตชวนโตตฺยาทินา ตทาลมฺพนนิยมสฺส อเนกนฺติกตฺตา เอหตุ-เก...อุปฺปชฺชตีติ วจนํ ปฏฺฐาเน ภควตา วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

ตถาติ วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ ปฏฺฐาเนติ ทุกตฺติกปฏฺฐาเน วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ อเหตุเก...ชตีติ วจนนฺติ สรูปํ ฯ อเหตุเก ขนฺเธ อนิจฺจโต ทุกฺขโต อนตฺตโต วิปสฺสติ...กุสลากุสเล นิรุทฺเธ อเหตุโก อุปฺปชฺชติ...กุสลากุสเล นิรุทฺเธ สเหตุโก อุปฺปชฺชตีติ อยํ ทุกตฺติกปาลิ เปยฺยาลวเสน อาจริเยน อานีตา ฯ

[๔๒๗] ตสฺมาติ ปเท ปรามสิตพฺพญฺเจว ตสฺมาติ ปทสฺส อุปฺปชฺชตีติ อิมินา สมฺพนฺธญฺจ ญาเปนฺโต อาห ตสฺมาติ-อาทึ ฯ ตสฺมาติ ขปนํ ฯ ยสฺมา โทม...อิติ สมฺพนฺโธ ฯ

ยสฺมาติ โหนฺตีติ เหตุ ฯ โทม...สาเนติ โหนฺตีติ อาธาโร ฯ อุเปกฺขาสหคตาเนวาติ โหนฺตีติ กตฺตา ฯ ตสฺมาติ อุปฺปชฺชตีติ เหตุ ฯ โทม...สาเนติ อุปฺปชฺชตีติ อาธาโร ฯ อุเป...รณนฺติ อุปฺปชฺชตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ สมฺพนฺโธติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๔๒๘] ยสฺมาติอาทินา ตสฺมาติ ปทํ นตฺถีติ ปเทน น สมฺพนฺธิตพฺพนฺติ ญาเปติ ฯ น เกวลํ โทมนสฺสสหคตชวนาวสาเน ตทาลมฺพนาภาโว อถโข โสมนสฺสภวงฺคปาตาภาโวปิ อตฺถิ ฯ กสฺมา โสมนสฺสภวงฺคปาตาภาวํ อวตฺวา ตํ ตทาลมฺภนาภาวํ ปริกปฺเปติ อาจริโยติ โจทนํ สนฺธายาห โสมนสฺสาตฺยาทึ โสมนสฺส...อิมินา ปเทน ภวงฺคปาตาภาโว อาจริเยน ทีปิโตว ญาปิโต เอว โหติ โทม...วโต อิติ ตสฺมา ตํ โสมนสฺส-ภวงฺคปาตาภาวํ อวตฺวา ตทาลมฺพนาภาวเมว ปริกปฺเปนฺโต อนุรุทฺธาจริโย ยทิ...นตฺถีติ วจนํ อาหาติ โยชนา ฯ

อิมินาวาติปิ ฯ เอวสทฺโท น ตทาลมฺพนสมฺภโว นตฺถีติ นิวตฺเตติ ฯ เอวสทฺทรหิตปาโฐว ยุตฺโต ฯ ภวงฺคสฺส ปาโต ภวงฺคปาโต ภวงฺคปาตสฺส อภาโว ภวงฺคปาตาภาโว ฯ เอวสทฺโท น อทีปิโตติ นิวตฺเตติ ฯ ตทาลมฺพนสฺส อภาโว ตทาลมฺพนา-ภาโว ฯ เอวสทฺโท ภวงฺคปาตาภาวํ นิวตฺเตติ ฯ ปริกปฺเปตีติ ปริกปฺเปนฺโต โย อาจริโย ฯ

โสม...มินาติ ทีปิโตติ กรณํ ฯ ภวงฺคปาตาภาโวติ โหตีติ ปกติกตฺตา ฯ ทีปิโตวาติ โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ โทมนสฺสา-นนฺตรนฺติ อภาวโตติ อาธาโร ฯ โสมนสฺสาภาวโตติ ทีปิโตติ เหตุ ฯ อิตีติ อวตฺวาติ เหตุ ฯ ตนฺติ อวตฺวาติ กมฺมํ ฯ อวตฺวาติ อาหาติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ตทาลมฺพนาภาวเมวาติ ปริกปฺเปนฺโตติ กมฺมํ ฯ ปริกปฺเปนฺโตติ อาหาติ กตฺตา ฯ ยทิ...ถิตีติ อาหาติ กมฺมํ ฯ

[๔๒๙] ยทีติ ปทํ นตฺถีติ ปเทน สมฺพชฺฌตีติ ญาเปตุํ เหฏฺฐา ฐิตํ ยทีติ ปทํ อุปริ อานีตํ ฯ ยทิ ตทาลมฺพนสมฺภโว นตฺถีติ เอตฺถาธิปฺปายํ ญาเปนฺโต อาห โสมนสฺสาตฺยาทึ ฯ พุทฺธาทิ...จิตฺตสฺส โสมนสฺสปฏิสนฺธิกสฺส ติตฺถิยาทิโน โทม... อนุปฺปชฺชนฺโต วา เกนจิ อสปฺปาเยน...ภาวโต ตทาลมฺพนสฺส อุปฺปตฺติสมฺภโว ยทิ นตฺถิ อิติ อธิปฺปาโยติ โยชนา ฯ

โสมนสฺเสน ยุตฺตา ปฏิสนฺธิ ยสฺส ติตฺถิยาทิโน โส โสมนสฺสปฏิสนฺธิโก ฯ ติตฺถิโย อาทิ ยสฺส โส ตตฺถิยาทิ ฯ อาทิสทฺเทน โทสพหุลมจฺเฉราทีนํ คหณํ ฯ พุทฺธาทิ จ ตํ อติอิฏฺฐารมฺมณญฺจาติ พุทฺธาทิอติอิฏฺฐารมฺมณํ ฯ อปิสทฺโท ปเคว อิฏฺฐารมฺมเณติ สมฺภาวนตฺโถ ฯ อารมฺมเณ ปฏิหนตีติ ปฏิหตํ ยํ จิตฺตํ ฯ ปฏิหตํ จิตฺตํ ยสฺส โส ปฏิหตจิตฺโต ฯ โทมนสฺเสน ยุตฺตํ ชวนํ โทมนสฺสชวนํ ฯ วุตฺโต จ โส นโย จาติ วุตฺต-

นโย โทมนสฺสานนฺตรํ โสมนสฺสาภาโวติ วุตฺตนโย ฯโสมนสฺเสน ยุตฺตํ ตทาลมฺพนํ โสมนสฺสตทาลมฺพนํ ฯ อติอิฏฺฐญฺจ ตํ อารมฺมณญฺจาติ อติอิฏฺฐารมฺมณํ ฯ จสทฺโท โสม...นสฺส จ อุเป...นสฺส จาติ โยเชตพฺโพ ฯ อุเปกฺขาสหคตญฺจ ตํ ตทาลมฺพนญฺจาติ อุเป...พนํ ฯ อนุปฺปชฺชิยเต อนุปฺปชฺชนํ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ น สปฺปาโย อสปฺปาโย ฯ ปริหีนํ จ ตํ โลกิยชฺฌานญฺจาติ ปริหีนโลกิยชฺฌานํ ฯ อารพฺภาติ อารมฺมณํ กตฺวา ฯ ปณีโต จ โส ธมฺโม จาติ ปณีตธมฺโม ฯ นสฺสิยตีติ นฏฺโฐ โย ธมฺโม ฯ วิรูปํ ปฏิสฺสรณํ วิปฺปฏิสาโร ฯ ชเนตีติ ชเนนฺโต โย ปุคฺคโล ฯ โทมนสฺเสน ยุตฺตํ ชวนํ โทม... ชวนํ ฯ กามาวจรญฺจ ตํ อาลมฺพนญฺจาติ กามาวจราลมฺพนํ น กามาวจราลมฺพนํ อกา...พนํ ฯ ตทาลมฺพนสฺส อภาโว ตทา...ภาโว ฯ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปตฺติ ฯ สมฺภวนํ สมฺภโว ฯ อุปฺปตฺติ เอว สมฺภโว อุปฺปตฺติสมฺภโว ฯ สมฺภวสทฺทสฺส เหตุอาทิอเนกตฺถตฺตา อุปฺปตฺตีติ ปกฺขิตฺตํ วิวรณํ ฯ

โสม...กสฺส ปฏิ...ตสฺสาติ ปททฺวยํ ติตฺถิยาทิโนติ ปเท วิเสสนํ ฯ ติตฺถิยาทิโนติ โทม...วเนติ สมฺพนฺโธ ฯ พุทฺธา... มเณปีติ ปฏิหตาติ อาธาโร ฯ โทม...วเนติ ชวิเตติ ลกฺขณ-วนฺตํ ฯ ชวิเตติ อนุ...นโตติ ลกฺขณกิริยา ฯ วุตฺตนเยนาติ อนุ...นโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ โสม...มนสฺส อุเป...มนสฺสาติ

ทฺวยํ อนุ...นโตติ สมฺพนฺโธ ฯ อติ...เณ จาติ อนุปฺปชฺชนโตติ อาธาโร ฯ อนุปฺปชฺชนโตติ นตฺถีติ เหตุ ฯ เกนจีติ อสปฺปาเยนาติ วิเสสนํ ฯ อสปฺปาเยนาติ ปริหีนาติ เหตุ ฯ ปริ...ฌานนฺติ อารพฺภาติ กมฺมํ ฯ อารพฺภาติ ชเนนฺตสฺสาติ ปุพฺพกาล-กิริยา ฯ ปณีตธมฺโมติ นฏฺโจติ ปเท กตฺตา ฯ เมติ นฏฺโจติ สมฺปทานํ ฯ นฏฺโจติ กตฺตุวาจกํ กิตปทํ ฯ อิตีติ วิปฺปฏิสารนฺติ นิทสฺสนํ ฯ วิปฺปฏิสารนฺติ ชเนนฺตสฺสาติ กมฺมํ ฯ ชเนนฺตสฺสาติ ชวเนติ สมฺพนฺโธ ฯ โทม...วเนติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ สตีติ อภาวโตติ ลกฺขณกิริยา ฯ อกา...ลมฺพเนติ อภาวโตติ อาธาโร ฯ ตทา...วโตติ นตฺถีติ เหตุ ฯ ยทีติ ปริกปฺโป ฯ ตทาลมฺพนสฺสาติ อุปฺปตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ อุปฺปตฺติสมฺภโวติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๔๓๐] ปริจิตปุพฺพนฺติ ชปนํ ฯ ปุคฺคเลน ปุพฺเพ ปริจิต-อาลมฺพนํ ฯ ปริจยิตฺถาติ ปริจิตํ ยํ อารมฺมณํ ปุคฺคเลน ปริจยิตฺถ เยภุยฺเยน คหิยตฺถ อิติ ตสฺมา ตํ อารมฺมณํ ปริจิตํ ฯ จิ จเย ฯ จโย คหณํ ฯ ภาวกมฺเมสุ ต อตีเต กมฺเม โต ฯ ปุพฺเพ ปริจิตํ ปริจิตปุพฺพํ อยุตฺตตฺถสมาโส ฯ อตีตภาโวปิ ปุพฺโพ นาม ฯ ปริสทฺโท อเนกตฺโถ ฯ ปุพฺเพ จิตสทฺโท วฑฺฒนตฺโถปิ อตฺถิ ตสฺมา ตสฺมึ...ปุพฺพนฺติ ปุน วิวรติ ฯ

ตสฺมินฺติ ภเวติ วิเสสนํ ฯ ภเวติ คหิตาติ อาธาโร ฯ เยภุยฺเยนาติ คหิตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปุพฺเพ คหิตํ คหิตปุพฺพํ ฯ

[๔๓๑] อาวชฺชนรหิตํ อุเปกฺขาสหคตํ สนฺตีรณํ กถํ อุปฺปชฺชตีติ โจทนํ สนฺธาย ปทํ ฐเปตฺวา อธิปฺปายํ ปกฺขิปิตุกาโม อาห อุเปกฺขาตฺยาทึ ฯ นิราวชฺชนมฺปิ อุเปกฺขา...ชติ นิโรธา วุฏฺฐหนฺตสฺส ผลจิตฺตํ ยถา วิย อิติ อธิปฺปาโย ฯ

อุเปกฺขาสหคตนฺติ กุสลากุสลวิปากสนฺตีรณทฺวยํ ฯ นตฺถิ อาวชฺชนํ ยสฺส จิตฺตสฺส ตํ นิราวชฺชนํ ฯ อาวชฺชนรหิตนฺติ อตฺโถ ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ อาวชฺชนรหิตํ จิตฺตํ อุปฺปชฺชตีติ ญาเปติ ฯ ยถาสทฺโท อุปมา ฯ จิตฺตเจตสิกานํ นิรุชฺฌนํ นิโรโธ ฯ วุฏฺฐหตีติ วุฏฺฐหนฺโต โย ปุคฺคโล ฯ อนาคามิ-อรหตฺตผลญฺจ ตํ จิตฺตญฺจาติ อนาคามิอรหตฺตผลจิตฺตํ ฯ

นิราวชฺชนมฺปีติ อุเป...รณนฺติ วิเสสนํ ฯ ยถาสทฺโท อุปมาโชตโก ฯ ยถาตนฺติปิ ฯ ตนฺติ นิปาตมตฺตํ ฯ นิราวชฺชนมฺปีติ ผลจิตฺตนฺติ วิเสสนํ ฯ นิโรธาติ วุฏฺฐหนฺตสฺสาติ อปาทานํ ฯ วุฏฺฐหนฺตสฺสาติ ผลจิตฺตนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ผลจิตฺตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๔๓๒] สาธกมาห ยถาหุตฺยาทึ ฯ อาจริยา ยถา กึ อาหุ นิรา...ทสฺสนาติ วจนํ อาจริยา อาหุ ฯ นิราวชฺชํ จิตฺตํ กถํ โหติ เอตํ วจนํ นหิ สมฺมตํ เนว กถิตํ อาจริเยหิ

นิราวชฺชนํ จิตฺตํ น โหติ อิติ นิยโม น โหติ กสฺมา อาวชฺชํ วินา วชฺเชตฺวา นิโรธา ปรํ ผลทสฺสนา ผลุปฺปชฺชนสฺส ทสฺสนโตติ โยชนา ฯ

นตฺถิ อาวชฺชํ ยสฺส ตํ นิราวชฺชํ ฯ กถํสทฺโท ปฏิเสธ-วาจโก ฯ กถํ โหตีติ น โหติตฺยตฺโถ ฯ หิสทฺโท เอวสทฺทตฺโถ ฯ ผลสฺส ทสฺสนํ ผลทสฺสนํ ฯ

นิราวชฺชนฺติ จิตฺตนฺติ วิเสสนํ ฯ กถนฺติ โหตีติ ปฏิเสโธ ฯ จิตฺตนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ อิติ เอตนฺติ สรูปํ ฯ เอตนฺติ สมฺมตนฺติ กมฺมํ ฯ นิยโมติ โหตีติ ปเท กตฺตา ฯ วินาติ ผลทสฺสนาติ ปเท วิเสสนํ ฯ อาวชฺชนฺติ วินาติ กมฺมํ ฯ นิโรธาติ ผลาติ อปาทานํ ฯ ผลทสฺสนาติ น โหตีติ ปเท เหตุ ฯ อิตีติ อาหูติ กมฺมํ ฯ

[๔๓๓] อิทํ จิตฺตํ ปญฺจกิจฺจวนฺตนฺติ มนสิกตฺวา โจทโก ปุจฺฉนฺโต อาห เกนาตฺยาทึ ฯ เกน...อิติ ปุจฺฉา ฯ

เกนาติ กิจฺเจนาติ วิเสสนํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ กิจฺเจนาติ ปวตฺตตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิทนฺติ จิตฺตนฺติ วิเสสนํ ฯ จิตฺตนฺติ ปวตฺตตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ

[๔๓๔] ตทารมฺมณาตฺยาทิ วิสชฺชนํ ฯ ตทา...เจน อิทํ จิตฺตํ ตาว ปธมํ น ปวตฺตติ กสฺมา ชวนา...หณโต สนฺตี...เจน อิทํ จิตฺตํ นาปิ ปวตฺตติ กสฺมา ยถาส...

อปฺปวตฺตนโต ปฏิ...เมว วจนํ นตฺถิ ปริ ... ปน ภวสฺส องฺคภาวโต การณภาวโต ภวงฺคกิจฺเจน อิทํ จิตฺตํ ปวตฺตติ อิติ วจนํ ยุตฺตํ สิยาติ โยชนา ฯ

ตทารมฺมณํ เอว กิจฺจํ ตทารมฺมณกิจฺจํ ฯ ชวนสฺส อารมฺมณํ ชว...มณํ ฯ น คหณํ อคฺคหณํ ฯ อปิสทฺโท เหฏฺฐา นการํ เปกฺขติ ฯ สนฺตีรณํ เอว กิจฺจํ สนฺตีรณกิจฺจํ ฯ สมฺปฏิจฺฉิยิตฺถาติ สมฺปฏิจฺฉิตํ ยํ อารมฺมณํ สมฺปฏิจฺฉนฺนจิตฺเตน สมฺป...อิติ ตสฺมา ตํ อารมฺมณํ สมฺปฏิจฺฉิตํ ฯ สนฺตีรณสฺส วโส กิจฺจํ สนฺตี...วโส ฯ น ปวตฺตนํ อปฺปวตฺตนํ ฯ ปฏิสนฺธิ จ จุติ จ ปฏิสนฺธิจุติโย ฯ เอวสทฺโท อวตฺตพฺพํ นิวตฺเตติ ฯ ปริ สมนฺตโต เสโส ปริเสโส ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ภวตีติ ภโว โย ธมฺมโม ฯ องฺคสฺส ภาโว องฺคภาโว ฯ ภวงฺคํ เอว กิจฺจํ ภวงฺคกิจฺจํ ฯ

ตทา...เจนาติ ปวตฺตตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ตาวาติ น ปวตฺตตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ชว...ณสฺสาติ อคฺคหณาติ กมฺมํ ฯ อคฺคหณโตติ น ปวตฺตตีติ เหตุ ฯ นาปีติ ปฏิเสโธ ฯ สนฺตี...เจนาติ ปวตฺตตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ยถา...ตสฺสาติ สนฺตีรณาติ กมฺมํ ฯ สนฺตี...เสนาติ อปฺปวตฺตนโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อปฺปวตฺตนโตติ นาปิ ปวตฺตตีติ เหตุ ฯ ปฏิ...ตีสูติ วตฺตพฺพ-เมวาติ อาธาโร ฯ วตฺตพฺพเมวาติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ

ปฏิสนฺธิ...นตฺถีติ เอตฺถ เอตสฺส ปุคฺคลสฺส ปฏิสนฺธิคฺคหณกาลภาวโต ปฏิสนฺธิจุติกิจฺเจน อิทํ จิตฺตํ น ปวตฺตติตฺยาธิปฺปาโย ฯ

ปริเสสโตติ ยุตฺตนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ภวสฺสาติ องฺคาติ สมฺปทานํ ฯ องฺคภาวโตติ ปวตฺตตีติ เหตุ ฯ ภว...เจนาติ ปวตฺตตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ วจนนฺติ สรูปํ ฯ วจนนฺติ สิยาติ กตฺตา ฯ ยุตฺตนฺติ วจนนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ สิยาติ กตฺตุวาจกํ นิปาตปทํ ฯ

[๔๓๕] อตฺตโน วจนํ อาจริยวจเนน สาเธนฺโต อาห อาจริยาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ อาจ...เรนาปิ อยํ อตฺโถ ทสฺสิโตว ฯ

อาจ...เรนาปีติ ทสฺสิโตติ กตฺตา ฯ อาจริโย จ โส ธมฺมปาลตฺเถโร จาติ อาจ...เถโร อภิธมฺมานุฏีกาการคณฺฐิติตฺถวิหารวาสี ธมฺมปาลาจริโย ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ มยา อยมตฺโถ วุตฺโตติ ญาเปติ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ อยมตฺโถติ อิทํ จิตฺตํ ภวงฺคกิจฺเจน ปวตฺตตีติ ฯ อยมตฺโถติ ทสฺสิโตติ กมฺมํ ฯ เอวสทฺโท สนฺนิฏฺฐาโน ฯ วุตฺตํ หิ อนุฏีกายํ อุเปกฺขา...อุปฺปชฺชตีติ เอตฺถ เกน กิจฺเจน อุปฺปชฺชตีติ ตทารมฺมณกิจฺจํ ตาว น โหติ ชวนารมฺมณสฺส อนาลมฺพนโต นปิ สนฺตีรณกิจฺจํ ตถา อปฺปวตฺตนโต ปฏิสนฺธิจุตีสุ วตฺตพฺพเมว

นตฺถิ ปริเสสโต ภวงฺคกิจฺจนฺติ ยุตฺตํ สิยา น หิ ปฏิสนฺธิภูตํเยว จิตฺตํ ภวงฺคนฺติ วุจฺจตีติ ฯ

[๔๓๖] ยทิ จิตฺตํ ภวงฺคกิจฺเจน ปวตฺตติ วุจฺจมานปฏิสนฺธิภงฺคานํ วุจฺจมานสมานตา กถนฺติ โจทนํ สนฺธายาห ยมฺปนาตฺยาทึ ฯ ปฏิสนฺธิ...โต จ ยํ ปน สมานํ อาจริโย ปฏิสนฺธิภวงฺคญฺจาติ อาทินา วกฺขติ ตํ สมานํ เยภุยฺยโต วกฺขติ อิติ สนฺนิฏฺฐานํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ

ปนสทฺโท วิสเสตฺโถ ฯ ปฏิสนฺธิ จ ภวงฺคญฺจ ปฏิสนฺธิภวงฺคานิ ฯ ธมฺมโตติ ผสฺสาทิธมฺมโต ฯ อารมฺมณโตติ กมฺมกมฺมนิมิตฺตคตินิมิตฺตารมฺมณโต ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ สมานานํ ภาโว สมานตา ฯ

ยนฺติ สมานตนฺติ วิเสสนํ ฯ ปฏิ...คานนฺติ สมานตนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ธมฺม...ณโต จาติ ทฺวยํ สมานาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สมานตนฺติ วกฺขตีติ กมฺมํ ฯ เยภุยฺยโตติ วกฺขตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ

[๔๓๗] ตํ เยภุยฺยโตติ วจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห นาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ เอกํ อิทํ ฐานํ วชฺเชตฺวา...สตา น อตฺถิ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ เอกํ ฐานนฺติ โสมนสฺสปฏิสนฺธิกสฺส โทมนสฺสสหคตชวนาวสาเนติ ฐานํ ฯ ฐาติ เอตฺถาติ ฐานํ

อุเปกฺขาสหคตสนฺตีรณํ เอตฺถ โทมนสฺสสหคตชวนอนนฺตรสงฺขาเต ฐาเน ฐาติ อิติ ตสฺมา ตํ อนนฺตรสงฺขาตํ ฐานํ นาม ฯ วิสทิสานํ ภาโว วิสทิสตา ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ อิทํ เอกนฺติ ฐานนฺติ วิเสสนํ ฯ ฐานนฺติ วชฺเชตฺวาติ กมฺมํ ฯ วชฺเชตฺวาติ อตฺถีติ วิเสสนํ ฯ ปฏิ...คานนฺติ วิสทิสตาติ สมฺพนฺโธ ฯ วิสทิสตาติ อตฺถีติ กตฺตา ฯ

[๔๓๘] ตมนนฺตริตฺวาติ ปทสฺส อตฺถญฺเจว ธาตุรูปภาวญฺจ ญาเปนฺโต อาห ตมนนฺต...กตฺวาติ ฯ

ตมนนฺตริตฺวาติ ปทสฺส ตํ อุเปกฺขาสหคตสนฺตีรณํ อตฺตโน...กตฺวา ภวงฺคปาโตว โหติ ตทนนฺตรํ ตสฺส อุเปกฺขา-สหคตสนฺตีรณสฺส อนนฺตรํ ภวงฺคปาโต อิติ อตฺโถ ฯ

ตม...ติ ปทสฺสาติ อตฺโถติ สมฺพนฺโธ ฯ ตนฺติ กตฺวาติ ปกติกมฺมํ ฯ อตฺตโนติ โสมนสฺสภวงฺคสงฺขาตสฺส อตฺตโน ฯ อตฺตโนติ อนนฺตรนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ น อนฺตรํ อนนฺตรํ ฯ อนนฺตรสทฺทสฺส ปฐมชฺฌานาทิอเนกตฺถตฺตา อพฺยวหิตนฺติ วิวรติ ฯ พฺยวหิยเตติ พฺยวหิตํ ยํ จิตฺตํ อญฺเญน จิตฺเตน พฺยวหิยเต อิติ ตสฺมา ตํ จิตฺตํ พฺยวหิตํ ฯ อญฺเญน จิตฺเตนาติ พฺย...เตติ กตฺตา ฯ กมฺมสาธนํ ฯ วิอวปุพฺโพ ธา พฺยาวธาเน ภาวกมฺเมสุ ต ยถาคมมิกาโร โท ธสฺส ฐาติ จสทฺเทน ธสฺส

โห ฯ น พฺยวหิตํ อพฺยวหิตํ ฯ อพฺยวหิตนฺติ กตฺวาติ ปกติ-
กมฺมํ ฯ กตฺวาติ ปทํ ธาตุรูปสฺส ปากฏภาวกรณตฺถํ ปกฺขิตฺตํ ฯ
น อนนฺตรํ กตฺวา อนนฺตริตฺวาติ วิคฺคโห ฯ ปุพฺพกาเลตฺยาทินา
อนนฺตรสทฺทโต ตฺวา ยถา...กาโร ฯ

ธาตฺวตฺถวาจเกเนว ปจฺจเยน ปโยคโต
นามตฺถํ ปชหิตฺวาน ธาตุรูเป ปติฏฺจเตติ

สทฺทตฺถเภทจินฺตา ฯ อนนฺตริตฺวาตฺยาทิโก ธาตุรูโป นาม
ธาตูติ ปวุจฺจติ ฯ กตฺวาติ ภวงฺคปาโตติ ปเท วิเสสนํ ฯ
อธิปฺปายตฺถมาห ตทนนฺตรนฺติ ฯ ตทนนฺตรนฺติ ปาโตติ
กาลสตฺตมี ฯ ตสฺส อนนฺตรํ ตทนนฺตรํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ
อตฺโถติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๔๓๙] กามาวจร...อิจฺฉนฺตีติ เอตฺถ วจเน อธิปฺปายํ
ญาเปนฺโต อาห กามาตฺยาทึ ฯ กามาวจร...อิจฺฉนฺตีติ เอตฺถ
วจเน อธิปฺปาโย เวทิตพฺโพ ฯ กามา...มณํ อาจริยา อิจฺฉนฺติ
กามา...พตฺตตฺตา ตทารมฺมณสฺสาติ โยชนา ฯ

เอตฺถาติ เวทิตพฺโพติ อาธาโร ฯ กามา...เนเยวาติ
อิจฺฉนฺตีติ กาลสตฺตมี ฯ นนุ กามา...สาเนติ ปเท เอวสทฺโท
นตฺถิ กึ มนสิกตฺวา ปกฺขิตฺโตติ ฯ สจฺจํ นตฺถิ สพฺพวาโกฺย
เอวสทฺทผโลติ ปริภาสํ มนสิกตฺวา กามาวจรธมฺเมสฺววาติ ปเท
เอวสทฺโท อิธาเนตฺวา ปกฺขิตฺโต ฯ ตทารมฺมณนฺติ อิจฺฉนฺตีติ

เหตุ ฯ กาเม ปวตฺตา ตณฺหา กามตณฺหา ฯ นิเทติ ปวตฺตติ ผลํ เอตสฺมา การณโตติ นิทานํ ฯ กามตณฺหา นิทานํ การณํ ยสฺส กมฺมสฺส ตํ กามตณฺหานิทานํ กามตณฺหานิทานญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ กาม...กมฺมํ ฯ นิพฺพตฺตตีติ นิพฺพตฺตํ ยํ ตทารมฺมณํ ฯ กามตณฺหานิทานกมฺมโต นิพฺพตฺตํ กาม...พตฺตํ กาม...นิพฺพตฺตสฺส ภาโว กาม...นิพฺพตฺตา ฯ

[๔๔๐] ตทารมฺมณํ กามตณฺหานิทานกมฺมนิพฺพตฺตมฺปิ สมานํ รูปารูปโลกุตฺตรชวนาวสาเน อุปฺปชฺเชยฺย กสฺมา น อุปฺปชฺชตีติ โจทนํ สนฺธายาห น หิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ กามต...ชนิตํ ตทารมฺมณํ อตํ...อุปฺปชฺชติ การณํ กึ อชน...ภาวโตติ โยชนา ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ กามตณฺหา เหตุ ยสฺส ตํ กามตณฺหาเหตุกํ ฯ ชนยิตฺถาติ ชนิตํ ยํ ตทารมฺมณํ กมฺเมน ชน...อิติ ตํ ชนิตํ ฯ ภวนํ ภาโว ปกติ สนฺโต สํวิชฺชมาโน ภาโว สภาโว โส สภาโว ตํสภาโว กามาวจรสภาโว นตฺถิ ตํสภาโว ยสฺส ชวนสฺส ตํ อตํสภาวํ ฯ รูปาวจรญฺจ อรูปาวจรญฺจ รูปา...จรํ รูปารูปาวจรญฺจ โลกุตฺตรญฺจ รูป...ตรํ รูปารูปาวจรโลกุตฺตรญฺจ ตํ ชวนญฺจาติ รูปา...วนํ ฯ กึ การณนฺติ ปททฺวยํ ปธมายนฺติ[๑] ฯ ชเนตีติ ชนกํ ยํ กามาวจรกุสลากุสลํ ตทารมฺมณํ ชเนติ อิติ ตสฺมา ตํ กุสลากุสลํ

๑. ปธมายนฺตนฺติ มญฺเญ ฯ สา หิ ปธมา วิภตฺติ เหตุมฺหิ วตฺตติ ฯ

ชนกํ ฯ น ชนกํ อชนกํ อชนกสฺส
ชนเกน กามาวจรกุสลากุสเลน สมานํ กามา
สมานํ ฯ สมานสฺส ภาโว สมานตฺตํ ชนเกน
นตฺตํ ชนกสมานตฺตสฺส อภาโว ชน...ภาโว
สมุจฺจโย ฯ

นาติ อุปฺปชฺชตีติ ปฏิเสโธ ฯ ตนฺติ อุปฺปชฺชตีติ กตฺตา ฯ กาม...เกนาติ กมฺมุนาติ วิเสสนํ ฯ กมฺมุนาติ ชนิตนฺติ กตฺตา ฯ ชนิตนฺติ ตนฺติ วิเสสนํ ฯ อตํสภาวสฺสาติ รูปา...นสฺสาติ วิเสสนํ ฯ รูปา...นสฺสาติ อนนฺตรนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ อนนฺตรนฺติ อุปฺปชฺชตีติ อาธาโร ฯ กินฺติ ปุจฺฉา ฯ การณนฺติ น อุปฺปชฺชตีติ เหตุ ฯ อช...ภาวโต จาติ ทฺวยํ น อุปฺปชฺชตีติ เหตุ ฯ

[๔๔๑] ตทารมฺมณํ อชนกตฺตา ชนกสมานตฺตาภาวโต จ รูปาวจรโลกุตฺตรชวนสฺส อนนฺตรํ อุปฺปชฺชตีติ อตฺถสฺส อติสงฺเขปวุตฺตตฺตา ตมตฺถํ อุปมาย ปากฏํ กโรนฺโต อาห ยถาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ เคหโต...นิกฺขมติ อญฺญํ ราชปุริสาทึ คเหตฺวา น นิกฺขมติ ยถา เอวํ ภว...อนุพนฺธติ ตสฺส กามาวจรชวนสฺส วิส...นานิ น ปน อนุพนฺธตีติ โยชนา ฯ

หิสทฺโท ปากฏกรณตฺโถ ฯ ทพฺพสมฺภารํ คณฺหาตีติ เคหํ ยํ ฆรํ ฯ นิกฺขิมตุํ กาเมตีติ นิกฺข...กาโม ฯ พลติ อสฺสสิต-

มตฺเตน ชีวตีติ พาลโก โย ตรุณทารโก ฯ พล ปาณเน กาเล วตฺตมานาทินา อโก ฯ ชเนตีติ ชนโก ปิตา ฯ เตน ชนเกน สทิโส ตํสทิโส จูฬปิตาทิ ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ รญฺโญ ปุริโส ราชปุริโส ราชปุริโส อาทิ ยสฺส ชนสฺส โส ราชปุริสาทิ ฯ อาทิสทฺเทน อมจฺจปุริสาทีนํ คหณํ ฯ ภวงฺคสฺส วิสโย ภวงฺควิสโย กมฺมาทิอารมฺมณํ ฯ อญฺญตฺถาติ อญฺญสฺมึ รูปาทิอารมฺมเณ ฯ ปวตฺตตีติ ปวตฺตมานํ ยํ ตทารมฺมณํ ฯ ชเนตีติ ชนกํ ยํ กมฺมํ ตทารมฺมณํ ชเนติ อิติ ตสฺมา ตํ กมฺมํ ชนกํ ฯ ชนเกน สทิสํ ตํสทิสํ ฯ วาสทฺโท อฏฺฐานปฺปยุตฺโต สมุจฺจโย ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ

ยถาสทฺโท อุปมา ฯ เคหโตติ พหีติ อปาทานํ ฯ นิกฺข... กาโมติ พาลโกติ วิเสสนํ ฯ พาลโกติ นิกฺขมตีติ กตฺตา ฯ ชน...ทิสํ วาติ ทุวยํ คเหตฺวาติ กมฺมํ ฯ องฺคุลิยนฺติ คเหตฺวาติ อาธาโร ฯ คเหตฺวาติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ นาติ คเหตฺวาติ ปฏิเสโธ ฯ อญฺญนฺติ ราชปุริสาทินฺติ วิเสสนํ ฯ ราช...สาทินฺติ คเหตฺวาติ กมฺมํ ฯ เอวํ อุปเมยฺยํ ฯ ภว...ยโตติ อญฺญตฺถาติ อปาทานํ ฯ อญฺญตฺถาติ ปวตฺตมานนฺติ อาธาโร ฯ ปวตฺตมานนฺติ ตทาลมฺพนนฺติ วิเสสนํ ฯ ตทาลมฺพนนฺติ อนุพนฺธตีติ กตฺตา ฯ ชนกนฺติ กามา...สลนฺติ วิเสสนํ ฯ กามา...สลนฺติ อนุพนฺธตีติ กมฺมํ ฯ ตํสทิสํ วาติ กามา...ชวนนฺติ วิเสสนํ ฯ กามา...ชวนนฺติ

อนุพนฺธตีติ กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ตสฺสาติ วิสทิสานีติ สมฺพนฺโธ ฯ วิสทิสานีติ มห...นานีติ วิเสสนํ ฯ มห...นานีติ อนุพนฺธตีติ กมฺมํ ฯ

[๔๔๒] ตถา อาจริยา กามา...อิจฺฉนฺติ พฺรหฺมานํ ตทารมฺมณํ น อิจฺฉนฺติ กสฺมา ตทา...อภาวโตติ โยชนา ฯ

กามาวจเร ปวตฺเต สตฺตา กามาวจรสตฺตา ฯ อุปริ ฐิโต เอวสทฺโท อาเนตฺวา ปกฺขิตฺโต ฯ น พฺรหฺมานนฺติ เอวผลํ ฯ ตทารมฺมณสฺส อุปนิสฺสโย ตทา...สโย ฯ กามาวจรา จ สา ปฏิสนฺธิ จาติ กามา...สนฺธิ ฯ วิชายตีติ พีชํ ยํ ผลํ ฯ วิปุพฺโพ ชน ชนเน กฺวิ จ กฺวิโลโป จ ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหิ โท ธสฺส จาติ จสทิเทน วสฺส โพ กฺวจาทิมชฺฌุตฺยาทินา ทีโฆ ฯ กามาวจรปฏิสนฺธิ เอว พีชํ กามา...พีชํ ฯ ตถาสทฺโท อุปสํหารตฺโถ ฯ

กามาว...นเมวาติ อิจฺฉนฺตีติ สมฺปทานํ ฯ ตทาลมฺพนนฺติ อิจฺฉนฺตีติ กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ พฺรหฺมานนฺติ อิจฺฉนฺตีติ สมฺปทานํ ฯ ตทาร...สยสฺสาติ กามา...ชสฺสาติ วิเสสนํ ฯ กามาว...พีชสฺสาติ อภาวโตติ สมฺพนฺโธ ฯ อภาวโตติ น อิจฺฉนฺตีติ เหตุ ฯ

[๔๔๓] ตถา อาจริยา กามา...เตสุ ตทารมฺมณํ อิจฺฉนฺติ อิตเรสุ อารมฺมเณสุ ตทารมฺมณํ น อิจฺฉนฺติ กสฺมา อิตเรสํ อารมฺมณานํ ตทารมฺมเณน อปริจิตตฺตาติ โยชนา ฯ

ตทาสทฺโท อุปสํหาโร ฯ กามา...เสฺววาติ อาล...เตสูติ วิเสสนํ ฯ อาล...เตสูติ อิจฺฉนฺตีติ อาธาโร ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ อิตเรสูติ มหคฺคตโลกุตฺตรปญฺญตฺติธมฺเมสุ น อิจฺฉนฺตีติ อาธาโร ฯ อปริจิตตฺตาติ น อิจฺฉนฺตีติ เหตุ ฯ น ปริจิยนฺเตติ อปริจิตานิ ยานิ รูปาวจราทิอารมฺมณานิ ตทารมฺมเณน น ปริจิยนฺเต อิติ ตสฺมา ตานิ อารมฺมณานิ อปริจิตานิ ฯ กมฺมสาธนํ ฯ อปริจิตานํ ภาโว อปริจิตตฺตํ ฯ

[๔๔๔] อปริจิตตฺตาติ วจนํ อุปมาย ปากฏํ กโรนฺโต อาห ยถาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ โส พาลโก ชน...คจฺฉนฺตํ ชนกํ ตํสทิสํ วา อนนุ...พนฺธติ ยถา เอวํ อิทมฺปิ ตทารมฺมณํ รูปา...ปวตฺตํ ตํ กามาวจรชวนํ นานุพนฺธติ ฯ

หิสทฺโท ปากฏกรณตฺโถ ฯ วาสทฺโท ฐานปฺปยุตฺโต สมุจฺจโย ฯ อนุคจฺฉตีติ อนุคจฺฉนฺโต โย ทารโก ฯ อปิสทฺโท ครหตฺโถ ฯ อริยเตติ อรญฺญํ ยํ วนํ ผลาทิกาเมหิ ชเนหิ อริยเต ตปฺปเต อิติ ตสฺมา ตํ วนํ อรญฺญํ ฯ อร ตปฺปเน กาเล...ณฺวาทโยติ อญฺญปจฺจโย ทฺวิตฺตํ ฯ อรญฺญํ อาทิ ยสฺส ฐานสฺส ตํ อรญฺญาทิ ฯ อาทิสทฺเทน นทีปพฺพตาทีนํ คหณํ ฯ น ปริจิยเตติ อปริจิตํ ตํ ฐานํ ทารเกน น ปริจิยเต อิติ ตสฺมา ตํ ฐานํ อปริจิตํ ฯ อปริจิตญฺจ ตํ ฐานญฺจาติ อป...ฐานํ ฯ คจฺฉตีติ คจฺฉนฺโต โย ปิตาทิชโน ฯ น

อนุพนฺธิตฺวา อนนุพนฺธิตฺวา ฯ เคหสฺส ปมุขํ ปมุขํ ฯ ยตฺถ
หิ สาธุชนาปิ นิสีทนฺติ เคหสฺส จตูสุ มุเขสุ ตเทว ปมุขํ
นาม ฯ อณฺชติ ตตฺถ ชิตํ อติสุนฺทรตาย อภิอณฺเชตีติ องฺคณํ
ยํ ฐานํ วิวตฺตฏฺฐานํ ฯ อณฺช อณฺชเน ยุ ฯ ปมุขสฺส องฺคณํ
ปมุขงฺคณํ ปมุขงฺคณํ อาทิ ยสฺส ฐานสฺส ตํ ปมุขงฺคณาทิ ฯ
อาทิสทฺเทน กีฬามณฺฑลวีถิจตุกฺกาทีนํ คหณํ ฯ ปริจิตญฺจ ตํ
ฐานญฺจาติ ปริจิตฏฺฐานํ ฯ เอวสทฺโท อปริจิตฏฺฐานํ นิวตฺเตติ ฯ
อนุพนฺธตีติ อนุปฺปวตฺตติ ฯ อปิสทฺโท ทารกํ อเปกฺขติ ฯ
รูปาวจรํ อาทิ ยสฺส อารมฺมณสฺส ตํ รูปาวจราทิ ฯ อาทิสทฺเทน
รูปาวจรโลกุตฺตรปญฺญตฺตีนํ คหณํ ฯ อปริจิตญฺจ ตํ อาลมฺพนญฺจาติ
อปริจิตาลมฺพนํ รูปาวจราทิ จ ตํ อปริจิตาลมฺพนญฺจาติ
รูปา...พนํ ฯ ปวตฺตตีติ ปวตฺตํ กามาวจรชวนํ ฯ ตนฺติ
กามาวจรกุสลากุสลกฺริยาชวนํ ฯ

ยถาสมฺโท อุปมา ฯ โส พาลโกติ อนุพนฺธตีติ กตฺตา ฯ
ชน...ทิสํ วาติ ทฺวยํ อนุคจฺฉนฺโตปีติ กมฺมํ ฯ อนุคจฺฉนฺโตปีติ
พาลโกติ วิเสสนํ ฯ อรญฺญาทินฺติ อป...ฐานนฺติ วิเสสนํ ฯ
อป...ฐานนฺติ คจฺฉนฺตนฺติ กมฺมํ ฯ คจฺฉนฺตนฺติ ชน...สํ วาติ
วิเสสนํ ฯ อนนุพนฺธิตฺวาติ อนุพนฺธตีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ปมุ...
ทิมฺหีติ ปริ...ฐาเนติ วิเสสนํ ฯ ปริจิ...เนเยวาติ อนุพนฺธตีติ
อาธาโร ฯ เอวํ อุปเมยฺยํ ฯ อิทมฺปีติ นานุพนฺธตีติ กตฺตา ฯ

รูปาว...ลมฺพนนฺติ อารพฺภาติ กมฺมํ ฯ อารพฺภาติ ปวตฺตนฺติ สมานกาลกิริยา ฯ ปวตฺตนฺติ ตนฺติ วิเสสนํ ฯ ตนฺติ นานุพนฺธตีติ กมฺมํ ฯ

[๔๔๕] ตทารมฺมณสฺส กามาวจราลมฺพเนเยว ปวตฺตเน อญฺญมฺปิ เหตุํ ญาเปนฺโต อาห อปิจาติอาทึ ฯ อปิจ อปโร นโย กาม...ตฺตาปิ เอตํ ตทารมฺมณํ กาม...อิติ อยํ อตฺโถ มยา วุตฺโตว ฯ

กามตณฺหาย อายตฺตํ ปฏิพทฺธํ กามตณฺหายตฺตํ กาม- ตณฺหายตฺตญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ กามตณฺหายตฺตกมฺมํ ฯ ชนยิตฺถาติ ชนิตํ ยํ ตทารมฺมณํ ฯ กามตณฺหายตฺตกมฺเมน ชนิตํ กาม...ชนิตํ กาม...ชนิตสฺส ภาโว กาม...ตฺตํ ฯ อปิสทฺโท อปริจิตตฺตาติ เหตุํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ กามตณฺหาย อาลมฺพนานิ กาม...นานิ ฯ ปริจิตา จ เต ธมฺมา จาติ ปริ...ธมฺมา ฯ เอวสทฺโท อปริจิตธมฺมํ นิวตฺเตติ ฯ

[๔๔๖] ตทารมฺมณปฺปวตฺติยา สุคหณตฺถํ คาถํ กโรนฺโต อาห โหนฺติ เจตฺถาทิ อาทึ ฯ เอตฺถ ตทารมฺมณปฺปวตฺตา- ปวตฺตฏฺฐาเน ชนกํ...เสน วาติ คาถาโหนฺติ จาติ โยชนา ฯ จสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอตฺถาติ โหนฺตีติ อาธาโร ฯ

ชนกํ ตํสมานํ วา ชวนํ ตทาลมฺพํ พาลทารกลีลา วิย อนุพนฺธติ อญฺญํ มหคฺคตโลกุตฺตรชวนํ ตทาลมฺพํ พาลทารกลีลยา

พาลทารกลีลา วิย น ตุ อนุพนฺธติ พฺรหฺมานมฺปิ พีชสฺส อภาวโต
ตทาลมฺพํ นตฺถิ หิ สจฺจํ กามาวจรสญฺญิตํ ปฏิสนฺธิมโน
อิมสฺส ตทาลมฺพนสฺส พีชํ การณํ โหติ ปริจิเตเยว ฐาเน ตํ
อิทํ ตทาลมฺพํ พาลโก วิย อนุยาติ อิติ ตสฺมา อญฺญตฺถ
อปริจิตฏฺฐาเน น อนุยาติ วา ตณฺหาวเสน เอตํ ตทาลมฺพํ
กามตณฺหาลมฺพเนสุ ปริจิตธมฺเมเสฺวว โหตีติ โยชนา ฯ

ชเนตีติ ชนกํ ยํ กุสลากุสลวิปากํ ฯ สเมตีติ สมานํ
ยํ กฺริยาชวนํ ฯ เตน สมานํ ตํสมานํ เตน กุสเลน ฯ
วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ตุสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ทรติ ตํ॰ กีฬตีติ
ทารโก โย ปุคฺคโล ทรติ กีฬติ อิติ ตสฺมา โส ปุคฺคโล
ทารโก ฯ ทร กีฬายํ ณฺวุ ฯ พาโล เอว ทารโก พาล-
ทารโก ฯ ลีลนํ อนุกรณํ ลีลา ทารกลีลา ฯ ภาวสาธนํ ฯ
ลล อุปเสวายํ อิตฺถิยมติยโว วาติ อ กฺวจิ ธาตุอาทินา ลการ
อสฺสี อิตฺถิยมโต ฯ พาลทารกสฺส ลีลา พาลทารกลีลา ตาย
พาลทารกลีลยา ฯ พาลทารกลีล อิติปิ ชิตํ ฯ อิตฺถิยมโต
อาปจฺจโย กตฺตริ จาติ จสทฺเทน ปฐมตฺเถ ตติยา ฯ พาลทารก-
ลีลายาติ วตฺตพฺเพ คาถาพนฺธนวเสน เตสุ วุฑฺฒีติ อาทินา อาการสฺส
อการํ กตฺวา พาลทารกลีลยาติ วุตฺตํ ฯ พฺรหฺมานมฺปีติ ปิสทฺโท
น เกวลํ ตทาลมฺพํ มหคฺคตโลกุตฺตรชวนํ นานุพนฺธตีติ ญาเปติ ฯ
กึ พีชนฺติ อาห อิมสฺสาตฺยาทึ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ มนติ

๑. อติเรกมิทนฺติ มญฺเญ ฯ

ชานาตีติ มโน ฯ ปฏิสนฺธิ เอว มโน ปฏิสนฺธิมโน ฯ กามาวจเร อิติ สญฺญิตํ กามา...สญฺญิตํ ยํ จิตฺตํ ฯ เอวสทฺโท นาญฺญตฺถาติ นิวตฺเตติ ฯ ตณฺหาย วสนํ ตณฺหาวโส ฯ วาสทฺโท วิกปฺปตฺโถ ฯ

ชนกํ ตํสมานํ วาติ ชวนนฺติ วิเสสนํ ฯ ชวนนฺติ อนุพนฺธตีติ กมฺมํ ฯ ตทาลมฺพนฺติ อนุพนฺธตีติ กตฺตา ฯ อญฺญนฺติ น ตุ อนุพนฺธตีติ กมฺมํ ฯ ตทาลมฺพนฺติ น ตุ อนุพนฺธตีติ กตฺตา ฯ พาลทา...ลยาติ อุปมา ฯ วิยสทฺโท อาเนตฺวา โยเชตพฺโพ ฯ พีชสฺสาติ อภาวาติ สมฺพนฺโธ ฯ อภาวโตติ นตฺถีติ เหตุ ฯ ตทาลมฺพนฺติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ พฺรหฺมานมฺปีติ นตฺถีติ สมฺปทานํ ฯ อิมสฺสาติ พีชนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ กามา...ณิตนฺติ ปฏิสนฺธิมโนติ วิเสสนํ ฯ ปฏิสนฺธิมโนติ โหตีติ ปกติกตฺตา ฯ พีชนฺติ โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ ชาเนติ อนุยาตีติ อาธาโร ฯ ปริจิเตเยวาติ ชาเนติ วิเสสนํ ฯ ตํ อิทนฺติ อนุยาตีติ กตฺตา ฯ พาลโกติ อุปมา ฯ อิตีติ น อนุยาตีติ เหตุ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ อญฺญตฺถาติ น อนุยาตีติ อาธาโร ฯ ตณฺหาวเสนาติ โหตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

ชนกํ ตํสมานํ วา...พาลทารกลีลยาติ อยํ คาถา ยถา หิ เคหโต...มหคฺคตโลกุตฺตรชวนานีติ อิทํ สนฺธาย พนฺธา พีชสฺสาภาวโต นตฺถิ...สญฺญิตนฺติ คาถา ตถา กามาวจร-

สตฺตานเมว...อภาวโตติ อิทํ สนฺธาย พนฺธา จาเน ปริจิเต-
เยว...นาญฺญตฺถาติ คาถา ตถา กามาวจรธมฺเมเสฺวว...
นานุพนฺธตีติ อิทํ สนฺธาย พนฺธา โหติ ตณฺหาวเสน วาติ
เอกปาโท อปิจ...วายมตฺโถติ สนฺธาย พนฺโธ ฯ

[๔๔๗] โจทนํ ปติฏฺจาเปตฺวา วิสชฺเชนฺโต อาห นนุ
จาติ อาทึ ฯ นนูติ โจทนตฺเถ นิปาโต ฯ กามาวจรปฏิสนฺธิ-
พีชสฺส อภาโว กามา...ภาโว ฯ จสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ตถาติ
จสทฺทรหิตปาโฐปิ อตฺถิ ฯ จกฺขุวิญฺญาณํ อาทิ เยสํ โสต-
วิญฺญาณาทีนํ ตานิ จกฺขุวิญฺญาณาทีนิ ฯ อาทิสทฺเทน โสต-
วิญฺญาณสมฺปฏิจฺฉนฺนสนฺตีรณานํ คหณํ ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ
ตทาลมฺพสฺสาภาโว อาปชฺชตีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ

กามาว...ภาวโตตีติ วจนนฺติ สรูปํ ฯ ตถาติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ
จกฺขุ...ทีนมิปีติ อภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ อภาโวติ อาปชฺชตีติ
กตฺตา ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ

[๔๔๘] จกฺขุวิญฺญาณาทีนํ อภาโว นาปชฺชติ กสฺมา
อินฺทฺริ...ยมโต จ ฯ

ปวตฺตนํ ปวตฺติ อินฺทฺริยานํ ปวตฺติ อินฺทฺริยปฺปวตฺติ ฯ
อินฺทฺริยานนฺติ จกฺขุโสตวิญฺญาณานํ วตฺถุทฺวารภูตานํ จกฺขุ-
โสตินฺทฺริยานํ ฯ ยํ ปน อภิธมฺมาวตารฏีกายํ อินฺทฺริยานนฺติ
จกฺขุวิญฺญาณาทีนํ วตฺถุทฺวารภูตานํ จกฺขุนฺทฺริยานํ ปญฺจินฺทฺริยานนฺติ

วุตฺตํ ตํ จิตฺตสมฺภโวติ ปทํ อสลฺลกฺขิตฺวา สามญฺเญน วุตฺตํ ฯ อินฺทฺริยปฺปวตฺติยา อานุภาโว อินฺทฺริ...ภาโว ฯ ทฺวารญฺจ วีถิ จ ทฺวารวีถิโย ฯ ทฺวารนฺติ จกฺขุทฺวาราทิ ฯ วีถีติ จกฺขุ-วิญฺญาณาทิวีถิ ฯ ทฺวารวีถีนํ เภโท ทฺวาร...เภโท ฯ นิยมนํ นิยโม จิตฺตานํ นิยโม จิตฺตนิยโม ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อินฺทฺริ...ยมโต จาติ ทฺวยํ นาปชฺชตีติ ปกติเหตุ ฯ อินฺทฺริย...ยมโต จาติ เอตฺถายมธิปฺปาโย จกฺขุโสตวิญฺญาณานํ วตฺถุภูตานิ จกฺขุ-โสตินฺทฺริยานิ ตตฺถ ปวตฺตนฺตีติ เตสํ ปวตฺติอานุภาวโต จกฺขุ-โสตวิญฺญาณานิ ปวตฺตนฺติ สติปิ เตสํ ปวตฺติยํ วีถิจิตฺตุปฺปาโท นิยมิโตติ จกฺขุวิญฺญาณาทีนํ วิย สมฺปฏิจฺฉนฺนสนฺตีรณานมฺปิ ตตฺถ สมฺภโว สิทฺโธติ ฯ

[๔๔๙] มนฺทปฺปวตฺติยนฺติ ปทสฺส สห เหตุนา อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห มนฺทตฺยาทึ ฯ มนฺทปฺปวตฺติยนฺติ ฐปนํ ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ มนฺทํ หุตฺวา ปวตฺติ มนฺทปฺปวตฺติ ฯ

มรณกาเล วตฺถุทุพฺพลตาย วตฺถุสฺส ทุพฺพลภาเวน ชวนานํ มนฺท...ติยํ กามาวจรชวนานิ ปญฺจวารเมว ชวนนฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ

มริยเต มรณํ มรณสฺส กาโล มรณกาโล ฯ วสนฺติ เอตฺถาติ วตฺถุ จิตฺตเจตสิกา เอตฺถ หทยวตฺถุมฺหิ วสนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ หทยวตฺถุ วตฺถุ ฯ นตฺถิ พลํ เอตสฺส หทยวตฺถุสฺสาติ ทุพฺพลํ ฯ อปฺปพลนฺตฺยตฺโถ ฯ ทุพฺพลสฺส ภาโว ทุพฺพลตา

วตฺถุสฺส ทุพฺพลตา วตฺถุทุพฺพลตา ฯ ภาวโยโค ปน วตฺถุสฺสาติ ปกฺขิปิตพฺโพ ฯ มนฺทติ อปฺปภาเวน คจฺฉติ ปวตฺตตีติ มนฺโท โย เวโค ฯ มทิ คติยํ สพฺพโต...วาติ อ นิคฺคหิตญฺจ ฯ มนฺโท...หุตฺวา ภวตีติ มนฺทภูโต มนฺทภูโต เวโค เยสํ ชวนานํ ตานิ มนฺทภูตเวคานิ ฯ มนฺทีภูตาติปิ ฯ เอวํ สติ ยทาทินา อีการาคโม ฯ มนฺทภูตเวคานํ ภาโว มนฺท...คตฺตํ ฯ มนฺทนํ อปฺปภาเวน คมนํ ปวตฺตนํ มนฺทํ ฯ

มรณกาเลติ วตฺถุ...ตายาติ อาธาโร ฯ วตฺถุ...ตายาติ มนฺทภูตาติ ตติยาวิเสสนํ เหตุ วา ฯ มนฺท...คตฺตาติ ปวตฺตีติ เหตุ ฯ มนฺทนฺติ หุตฺวาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ หุตฺวาติ ปวตฺตีติ สมานกาลกิริยา ฯ ปวตฺติยนฺติ อาธาโร ฯ

[๔๕๐] มรณ...ทีสูติ ปเท อาทิ...สงฺคณฺหาติ อาจริโย ฯ

มร...สูติ ปเทติ อาทิสทฺเทนาติ อาธาโร ฯ อาทิสทฺเทนาติ สงฺคณฺหาตีติ กรณํ ฯ มุจฺฉากาลนฺติ สงฺคณฺหาตีติ กมฺมํ ฯ

โปฏฺฐเก ปญฺจวารเมวาติ เอวสทฺโท ปญฺจาตีตํ นิวตฺเตติ น โอนํ ฯ เตน มรณกาเล อปฺปเกน จตฺตาริปิ ชวนานิ ปวตฺตนฺติ ฯ เตน อภิธมฺมาวตารฏีกายํ มรณาสนฺนวีถิทุพฺพลภาเวน มนฺทปฺปวตฺติตาย จตฺตาริ ปญฺจ วา ชวนานิ ปวตฺตนฺตีติ วุตฺตํ ฯ มุจฺฉากาเล ปญฺจปิ ฉปิ ชวนานิ ปวตฺตนฺติ ฯ เตน เหฏฺฐาฏีกายํ มุจฺฉามรณาสนฺนกาเล ฉปฺปญฺจปิ ชวนานิ ปวตฺตนฺตีติ

วุตฺตํ ฯ มุจฺฉากาเล ฉปฺปญฺจ มรณาสนฺนกาเล ปญฺจ ปวตฺตนฺติ-ตฺยาธิปฺปาโย ฯ สมฺโมหวิโนทนิยมฺปิ มรณกาเล ปญฺเจวาติ วุตฺตํ ฯ สมฺโมหวิจฺเฉทนิยมฺปิ มรณกาลาทีสุ ปญฺจกฺขตฺตุเมวาติ วุตฺตํ ฯ ตสฺมา กามาวจรชวนานิ สตฺตกฺขตฺตุํ ฉกฺขตฺตุเมว วา ชวนฺตีติ มุจฺฉากาเล ฉปฺปญฺจ ชวนานิ ปวตฺตนฺติ มรณกาเล จตฺตาริ ปญฺเจว ชวนานิ ปวตฺตนฺตีติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํ ฯ

[๔๕๑] ภควโต...วทนฺตีติ วจเน อธิปฺปายํ ญาเปนฺโต อาห ภควโตตฺยาทึ ฯ

ภค...ทนฺตีติ ชปนํ ฯ ยมก...ตโต ปาทกชฺฌานโต วุฏฺฐาย...ตสฺส ภควโต อาว...โหติ อิติ ตสฺมา ยถา... ปวตฺตนฺติ อิติ วจนํ อฏฺฐกถาจริยา วทนฺตีติ โยชนา ฯ

ภญฺชติ เอเตนาติ ภคฺโค ภควา เอเตน กุสเลน กิเลเส ภญฺชติ อิติ ตสฺมา ตํ กุสลํ ภคโค ฯ ภคฺโค เอตสฺส อตฺถีติ ภควา เอตสฺส พุทฺธสฺส ฯ ยมตีติ ยมกํ ยํ ปาฏิหาริยํ ยมติ อุปรมติ อิติ ตสฺมา ตํ ปาฏิหาริยํ ยมกํ ฯ ยม อุปรเม สพฺพโต...วา ณฺวุ อนกา ยุณฺวูนํ น วุฑฺฒิ ฯ ปฏิปกฺเข หรตีติ ปาฏิหาริยํ ยํ ธมฺมชาตํ ฯ หร หรเณ โณฺย จ ณโลปวุฑฺฒิ กฺวจิ ธาตูติอาทินา รกาเร อสฺสิ เตสุ วุฑฺฒีติ อาทินา ปกาเร อสฺส วุฑฺฒิ กฺวจิ ปฏิ ปติสฺส ฯ ยมกญฺจ ตํ ปาฏิหาริยญฺจาติ ยมกปาฏิหาริยํ ยมกปาฏิหาริยสฺส

กาโล ยม...กาโล ยม...กาโล อาทิ ยสฺส ปาฏิหาริยสฺส
ตํ ยม...ลาทิ ฯ อาทิสทฺเทน อยมกภูตสฺส ปาฏิหิรสฺส กาลสฺส
คหณํ ฯ อุนฺทติ ทฺรวํ กโรตีติ อุทกํ ยํ ชลํ ฯ อยนํ ขาทตีติ
ขนฺโธ โย สมุโห ฯ อุทกสฺส ขนฺโธ สมุโห อุทกกฺขนฺโธ ฯ
ปวตฺติยเต ปวตฺตนํ อุทกกฺขนฺธสฺส ปวตฺตนํ อุทกกฺขนฺธปฺปวตฺตนํ
อุทกกฺขนฺธปฺปวตฺตนํ อาทิ เยสํ อคฺคิกฺขนฺธปฺปวตฺตนาทีนํ ตานิ
อุทก...นาทีนํ ฯ อาทิสทฺเทน อคฺคิกฺขนฺธปฺปวตฺตนสฺส คหณํ
น นีลรสฺมิปวตฺตนาทีนํ ฯ อุทกกฺขนฺธปฺปวตฺตนาทีนํ อตฺโถ อุทก...
นาทิอตฺโถ จตุตฺถีตปฺปุริโส ฯ อาลปเน จาติ จสทฺเทน ตทตฺเถ
สิ ฯ สินฺติ สิสฺส อํ ฯ อุทกกฺขนฺธอคฺคิกฺขนฺธปฺปวตฺตนาทิอตฺถนฺติปิ
อตฺถิ เอวํ สติ อาทิสทฺเทน อญฺญสฺมึ กาเล อญฺเญสํ
อจฺฉริยานํ ปวตฺตนกาโล คเหตพฺโพ ฯ ปุริโมว ยุตฺโต ฯ กสฺมา ฯ
ปรมตฺถวินิจฺฉยฏีกายํ อุทกกฺขนฺธปิปวตฺตนาทิอตฺถนฺติ วุตฺตนฺตา ฯ
ปชฺชนฺติ เอเตนาติ ปาทกํ ปุคฺคลา เอเตน ฌาเนน อภิญฺญํ
ปชฺชนฺติ อธิคจฺฉนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ ฌานํ ปาทกํ ฯ ปท คติยํ
ณฺวุ ฯ ปาทกญฺจ ตํ ฌานญฺจาติ ปาทกชฺฌานํ ฯ จตุกฺกนเย
รูปาวจรกฺริยาจตุตฺถชฺฌานํ ปญฺจกนเย ปญฺจมชฺฌานํ คเหตพฺพํ ฯ
ฌานานิ จ เต ธมฺมา จาติ ฌานธมฺมา อุเปกฺเขกคฺคตา ฯ
อาวชฺเชตีติ อาวชฺเชนฺโต โย ภควา ฯ อาวชฺชิยเต อาวชฺชนํ
ภาวสาธนํ ฯ วสติ ยถารุจึ ปวตฺตติ ยถิจฺฉกํ สมตฺเถตีติ วสี

ยํ จิตฺตํ ฯ วส สมตฺถเน มุนาทีหิ จิ ฯ อาวชฺชเน วสี สมตฺถํ
อาวชฺชนวสี อาวชฺชนวสิยา ภาโว อาวชฺชนวสิตา อาวชฺชเน
ยถิจฺฉกํ สมตฺถภาโว ฯ มสิยตีติ มตฺถกํ ยํ ฐานํ ปุคฺคเลน
มสิยติ อิติ ตสฺมา ตํ ฐานํ มตฺถกํ ฯ มสิ ปริมาเณ กาเล
วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโยติ ถปจฺจโย กฺวจิ ธาตูติ อาทินา สสฺส
โต ยทาทินา สกตฺเถ โก ฯ ปชฺชนํ ปตฺติ มตฺถกสฺส ปตฺติ
มตฺถกปฺปตฺติ ฯ ตํ ปรึ ปธานํ ตปฺปรึ กมฺมธารโย ฯ
อาวชฺชนวสีสงฺขาตํ อาวชฺชนํ ตปฺปรึ ยสฺส โส อาวชฺชนตปฺปโร
ยสฺส จิตฺตาภินิหารสฺส ฯ อาวชฺชนวสีปธานนฺตฺยตฺโถ ฯ เอวสทฺโท
อาวชฺชนมตฺตํ นิวตฺเตติ ฯ อภินีหรณํ ปวตฺตนํ อภินีหาโร
จิตฺตวสีชวนํ ฯ จิตฺตสฺส อภินีหาโร จิตฺตา...หาโร ฯ
ฌานงฺคาวชฺชเน อาวชฺชนจิตฺตสฺส ปวตฺตนนฺติ อตฺโถ ฯ อิตีติ
ตสฺมา จิตฺตาภินีหารสฺส อาวชฺชนตปฺปรตฺตา ฯ อาวชฺชิยนฺเต
อาวชฺชิตานิ ยานิ ฌานงฺคานิ ภควตา ฯ ยานิ ยานิ อวชฺชิตานิ
ยถาวชฺชิตานิ ฯ ฌานานํ องฺคานิ ฌานงฺคานิ ฯ ยถาวชฺชิตานิ ฯ
ตานิ ฌานงฺคานิ จาติ ยถา...คานิ ยถาวชฺชิตชฺฌานงฺคานิ
อารมฺมณานิ เยสํ ตานิ ยถา...ฌานิ ฯ อฏฺจกถาจริยาติ
วทนฺตีติ ปทสฺส กตฺตุญาปนตฺถํ ปกฺขิตฺตํ ฯ อฏฺจกถาจริยา
วทนฺติ น เกจิ อาจริยาตฺยาธิปฺปาโย ฯ

อภิ.๑๕๐

ภคว...วทนฺตีติ ชปนํ ฯ ภควโตติ จิตฺตาติ สมฺพนฺโธ ปจฺจเวกฺขณชวนจิตฺตานีติ ปเทปิ ฯ ยม...ลาทีสูติ ปวตฺตนาทีติ ปเท อาธาโร ฯ อุท...อตฺถนฺติ สมาปชฺชิตฺวาติ สมฺปทานํ ฯ วิสุํ วิสุนฺติ สมาปชฺชิตฺวาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปาทกชฺฌานนฺติ สมาปชฺชิตฺวาติ กมฺมํ ฯ สมาปชฺชิตฺวาติ วุฎฺฐายาติ ปุพฺพกาล-กิริยา ฯ ตโตติ วุฎฺฐายาติ อปาทานํ ฯ วุฎฺฐายาติ อาวชฺเชนฺ-ตสฺสาติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อาวชฺเชนฺตสฺสาติ ภควโตติ วิเสสนํ ฯ อาว...ตายาติ มตฺถกาติ สมฺพนฺโธ ฯ มตฺถ...ติยาติ อาว... ปโรวาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อาว...ปโรวาติ จิตฺตา...หาโรติ วิเสสนํ ฯ จิตฺตา...หาโรติ โหตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ ปวตฺตนฺตีติ เหตุ ฯ ยถา...ณานิ จตฺตาริ ปญฺจ วาติ ปจฺจเว...จิตฺตานีติ วิเสสนํ ฯ ปจฺจ...ตานีติ ปวตฺตนฺตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ นิทสฺสนํ ฯ อฎฺฐ...ริยาติ วทนฺตีติ กตฺตา ฯ

ภควโต...อาวชฺเชนฺตสฺสาติ เอตฺถายมธิปฺปาโย ภควา ยมก-ปาฏิหาริยกาเล อุทกกฺขนฺธปฺปวตฺตนตฺถํ อภิญฺญาปาทกํ จตุตฺถชฺ-ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา ฌานโต วุฎฺฐาติ จตุตฺถชฌานโต วุฎฺฐาย ปฐมํ อุเปกฺขํ อาวชฺชยโต ภวงฺคํ อุปจฺฉินฺทิตฺวา อุปฺปนฺนา-วชฺชนานนฺตรํ อุเปกฺขารมฺมณาเนว จตฺตาริ ปญฺจ ปจฺจเวกฺขณ-จิตฺตานิ ปวตฺตนฺติ ตโต เทฺว ภวงฺคานิ ตโต ปรํ เอกคฺคตา-รมฺมณํ อาวชฺชนํ ตทนนฺตรํ เอกคฺคตารมฺมณานิ จตฺตาริ ปญฺจ

ปจฺจเวกฺขณจิตฺตานิ ปวตฺตนฺติ วีถิ ปน เอวํ เวทิตพฺพา
อตีตภวงฺคภวงฺคจลนํ ภวงฺคุปจฺเฉโท มโนทฺวาราวชฺชนํ ปริ-
กมฺมุปจารานุโลมโคตฺรภู จตุตฺถชฺฌานนฺติ อยเมกา วีถิ อตีตภวงฺค-
ภวงฺคจลนํ ภวงฺคุปจฺเฉโท มโนทฺวาราวชฺชนํ จตฺตาริ ปจฺจเวกฺขณ-
จิตฺตานีติ ทุติยวีถิ อตีตภวงฺคภวงฺคจลนํ ภวงฺคุปจฺเฉโท มโน-
ทฺวาราวชฺชนํ จตฺตาริ ปจฺจเวกฺขณานีติ ตติยาวีถิ ภควา
อุทกกฺขนฺธํ ปวตฺเตตุกาโม อาโปกสิณํ อารมฺมณํ กุรุมานํ
อภิญฺญาปาทกํ จตุตฺถชฺฌานํ สมาปชฺชิตฺวา ตโต วุฏฺฐาย
อุทกกฺขนฺโธ โหตุ อุทกกฺขนฺโธ โหตุ อุทกกฺขนฺโธ โหตูติ
กามาวจรปริกมฺมจิตฺเตหิ ปริกมฺมํ กโรติ อยํ ปฐมวีถิ
อตีตภวงฺคภวงฺคจลนํ ภวงฺคุปจฺเฉโท มโนทฺวาราวชฺชนํ ปริกมฺม-
อุปจารํ อนุโลมโคตฺรภู อภิญฺญาจิตฺตํ อภิญฺญาพเลน อุทกกฺ-
ขนฺโธ ปวตฺตติ ทุติยวีถิ ภควา ปน ยมกปาฏิหาริยกาเล
อคฺคิกฺขนฺธปฺปวตฺตนตฺถํ ปาทกชฺฌานํ สมาปชฺชิตฺวา ตโต วุฏฺฐาติ
จตุตฺถชฺฌานโต วุฏฺฐาย อุเปกฺขํ อาวชฺชยโต ภวงฺค...นีติ
ตติยวีถิ ภควา อคฺคิกฺขนฺธํ ปวตฺเตตุกาโม เตโชกสิณํ อารมฺมณํ
กุรุมานํ อภิญฺญาปาทกํ จตุตฺถชฺฌานํ สมาปชฺชิตฺวา ตโต วุฏฺฐาย
อคฺคิกฺขนฺโธ โหตูติปิ เตหิ กามาวจรจิตฺเตหิ ปริกมฺมํ กโรติ
ปฐมวีถิ อตีตภวงฺคภวงฺคจลนํ ภวงฺคุปจฺเฉโท มโนทฺวาราวชฺชนํ

ปริกมฺมอุปจารานุโลมโคตฺรภู อภิญฺญาจิตฺตํ อภิญฺญาพเลน อคฺคิกฺขนฺโธ ปวตฺตตีติ ฯ

[๔๕๒] ภควโตติ วุตฺตตฺตา จตฺตาริ ปญฺจ ชวนานิ ภควโตเยว ปวตฺตนฺติ นญฺเญสนฺติ สงฺกา สิยา ตํ นิวตฺเตนฺโต อาห ภควโตตฺยาทึ ฯ ภควโตติ อิทํ ปทํ นิทสฺสนมตฺตํ กสฺมา อญฺเญสมฺปิ...ตนโต ฯ กิสฺมิญฺจิ โปฏฺฐเก ภควโต จาติ จสทฺโท อตฺถิ ฯ จสทฺทรหิตปาโฐว ยุตฺโต ฯ กสฺมา ฯ พหูสุ โปฏฺฐเกสุ จสทฺทรหิตปาทสฺส ทสฺสนโต เจว ปรมตฺถ-วินิจฺฉยฏีกายํ ภควโตติ อิทํ นิทสสนมตฺตนฺตฺยาทิวุตฺตตฺตา จ ฯ

นิทสฺเสติ เอเตนาติ นิทสฺสนํ อาจริโย เอเตน ภควโตติ วจเนน อญฺเญ ปุคฺคเล นิทสฺเสติ ปกาเสติ อิติ ตสฺมา ตํ วจนํ นิทสฺสนํ ฯ นิทสฺสนํ เอว มตฺตํ นิทสฺสนมตฺตํ ฯ มตฺต-สทฺโท อนิทสฺสนภาวํ นิวตฺเตติ ฯ เอกเทสคฺคหเณน สพฺพสฺส คหณํ นิทสฺสนํ ฯ อปิสทฺโท น ภควโตเยว อปริปุณฺณชวนานิ ปวตฺตนฺตีติ ญาเปติ ฯ เสติ พนฺธตีติ เสนา ยา จมู อมิตฺตํ เสติ พนฺธติ อิติ ตสฺมา สา จมู เสนา ฯ สิ พนฺธเน กาเล วตฺตมานาตฺยาทินา โน อญฺเญสุ จ อิสฺเส ปุน อา ฯ อกุสลธมฺมา มิตฺตชยนตฺเถน เสนา วิยาติ เสนา ภควโต สาวกา ฯ ปุรโต คจฺฉตีติ ปติ โย เถโร นายกตฺเถน ปุรโต คจฺฉติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา โส เถโร ปติ ฯ ปต คติมฺหิ

มุนาทีหิ จิ ฯ ธมฺเมน เสนานํ ปติ ธมฺมเสนาปติ ธมฺเมน ธมฺมเหตุ สาวกสงฺขาตานํ เสนานํ ปติ สามิ ธมฺมเสนาปติ ฯ ภควา หิ ธมฺมราชา ฯ สารีปุตฺโตปิ ธมฺมเสนาปติ นาม ฯ ธมฺมเสนาปติ อาทิ เยสํ เต ธมฺมเสนาปติอาทโย เยสํ โมคฺคลฺลานาทีนํ ฯ เอวํรูโป สภาโว ยสฺส กาลสฺส โส เอวรูโป ฯ เอวนฺติ ยมกปาฏิหาริยสทิสํ ฯ อติอยิตพฺพานีติ อจฺจายิกานิ ยานิ กมฺมานิ ปุคฺคเลน สีฆตรํ อยิตพฺพานิ อิติ ตสฺมา ตานิ กมฺมานิ อจฺจายิกานิ ฯ อจฺจายิกานํ กาโล อจฺจา...กาโล ฯ สีฆตรํ กตฺตพฺพกมฺมานํ กาโลตฺยตฺโถ ฯ ปรมตฺถวินิจฺฉยฏีกายํ อจฺจายิเก กาเลติปิ อติอจฺจายิเกติ โอตรมาโน[๑] ฯ ปุริดมว ยุตฺโต ฯ น ปริปูเรนฺตีติ อปริปุณฺณานิ ยานิ ชวนานิ ฯ อปริปุณฺณานิ จ ตานิ ชวนานิ จาติ อป...วนานิ ฯ ปวตฺติยเต ปวตฺตนํ ฯ

ภควโตตีติ อิทนฺติ สรูปํ ฯ อิทนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ นิท... มตฺตนฺติ อิทนฺติ วิเสสนํ ฯ อญฺเญสมฺปีติ ธมฺม...ทีนนฺติ วิเสสนํ ฯ ธมฺม...อาทีนนฺติ ปวตฺตนาติ สมฺปทานํ ฯ เอวรูเปติ อจฺจายิก-กาเลติ วิเสสนํ ฯ อจฺจา..กาเลติ ปวตฺตนาติ อาธาโร ฯ อป...นานนฺติ ปวตฺตนาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปวตฺตนโตติ นิทสฺสน-มตฺตนฺติ เหตุ ฯ

[๔๕๓] อตฺตโน วจนํ สาธเกน สาเธนฺโต อาห ตถา-ตฺยาทึ ฯ ตถา จ เตเนว การเณน อฏฺฐกถายํ อยญฺจ....

๑. อจฺจายิเก กาเลติปิ ฯ อจฺจายิเกติ โอรมาเนติ มญฺเญ ฯ

กาเลติ วจนํ พุทฺธโฆสาจริเยน วุตฺตํ ฯ มตฺถกปฺปตฺตา อยญฺจ วสี ภควา...กาเล อญฺเญสํ วา ธมฺมเสนาปติอาทีนํ เอวรูเป กาเล ลพฺภตีติ โยชนา ฯ

จสทฺโท เอวสทฺทตฺโถ ฯ อฏฺฐกถายนฺติ วิสุทฺธิมคฺเค ฯ เอโส หิ เตปิฏกสฺส พุทฺธวจนสฺส อตฺถํ กเถติ สํวณฺเณติ ตสฺมา วิสุทฺธิมคฺโค อฏฺฐกถาติ วุจฺจติ ฯ จสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อาวชฺชเน ปคุณํ วสี ฯ วส ปาคุญฺเญ มุนาทีหิ จิ ฯ วาสทฺโท จสทฺทตฺโถ ฯ โส ภควนฺตํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ กาเลติ อจฺจายิกกาเล ฯ ธมฺมเสนาปติสฺส ยกฺเขน สีเส ปหารทานกาเล มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรสฺส นนฺโทปนนฺททมนกาเลตฺยตฺโถ ฯ

ตถา จาติ วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ อฏฺฐกถายนฺติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ อยญฺจ...เลตีติ ปทํ วจนนฺติ สรูปํ ฯ วจนนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ อย...ปตฺตาติ ทฺวยํ วสีติ วิเสสนํ ฯ วสีติ ลพฺภตีติ กมฺมํ ฯ ภควโตติ ลพฺภตีติ สมฺปทานํ ฯ ยม... กาเลติ ลพฺภตีติ อาธาโร ฯ อญฺเญสํ วาติ ลพฺภตีติ สมฺปทานํ ฯ เอวรูเปติ กาเลติ วิเสสนํ ฯ กาเลติ ลพฺภตีติ อาธาโร ฯ

[๔๕๔] อยํ ปน มตฺถกปฺปตฺตา วสี ภควโต ยมกปาฏิหาริเย ลพฺภติ อญฺเญสญฺจ เอวรูเป กาเลติ วิสุทฺธิมคฺคปาโฐ ฯ ธมฺมปาลาจริยสฺส มตํ ญาเปนฺโต อาห จตฺตาริตฺยาทึ ฯ จตฺตาริ...

ปน เอตํ วจนํ ติกฺข...ตพฺพํ ปณฺฑิเตน อิติ วจนํ อาจ...
เรน วิสุทฺธิมคฺคฏีกายํ วุตฺตํ ฯ ตสฺมา ภควโต จตฺตาริ ปจฺจ-
เวกฺขณจิตฺตานิ ปวตฺตนฺติ อญฺเญสํ ธมฺมเสนาปติอาทีนํ ปญฺจปิ
ปจฺจเวกฺขณจิตฺตานิ อิติ วจนํ ยุตฺตํ วิย ทิสฺสตีติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ กิสฺมิญฺจิ โปฏฺฐเก จตฺตาริ
ปญฺจ วาติ จปเนตนฺติ จสทฺโท อตฺถิ ฯ จสทฺทรหิตปาโฐ
ยุตฺโต ฯ เตชตีติ ติกฺขํ ยํ อินฺทฺริยํ ฯ ติกฺขํ อินฺทฺริยํ เยสํ
ปุคฺคลานํ เต ติกฺขินฺทฺริยา ฯ โมทตีติ มุทุ ยํ อินฺทฺริยํ
โมทติ น ถทฺธติ อิติ ตสฺมา ตํ อินฺทฺริยํ มุทุ ฯ มุทุ โตเส
กาเลตฺยาทินา ณุ ฯ มุทุ อถทฺธํ อินฺทฺริยํ เตสํ เต
มุทินฺทฺริยา ฯ ติกฺขินฺทฺริยา จ มุทินฺทฺริยา จาติ ติกฺขิ...ทฺริยา
ติกฺขินฺทฺริยมุทินฺทฺริยานํ วโส ติกฺขิ...วโส ฯ ปญฺจปีติ อปิสทฺโท
น เกวลํ อญฺเญสํ จตฺตาริ ปวตฺตนฺตีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ วิยสทฺโท
จ ภควโต ปน...จิตฺตานิ ภวนฺตีติ วจนสฺส สามญฺเญน
วุตฺตตฺตา ปกฺขิตฺโต ฯ ฏีกาจริเยน หิ อญฺเญสํ ธมฺมเสนาปติ-
อาทีนมฺปิ จตฺตาริ ปญฺจ ชวนานิ ภวนฺตีติ อิจฺฉิตํ ฯ เตน
อภิธมฺมาวตารฏีกายํ ตตฺถ ปฐมชฺฌานโตติ วุฏฺฐาย ปฐมํ วิตกฺกํ
อาวชฺชยโต ภวงฺคํ อุปจฺฉินฺทิตฺวา อุปฺปนฺนาวชฺชนานนฺตรํ วิตกฺกา-
รมฺมณาเนว จตฺตาริ ปญฺจ วา ชวนานิ ชวนฺตีติ วุตฺตํ ฯ
วิสุทฺธิมคฺเคปิ ปฐมชฺฌานโต วุฏฺฐาย ปฐมํ วิตกฺกํ อาวชฺชยโต

ภวงฺคํ อุปจฺฉินฺทิตฺวา อุปฺปนฺนาวชฺชนานนฺตรํ วิตกฺการมฺมณาเนว จตฺตาริ ปญฺจ วา ชวนานิ ชวนฺตีติ วุตฺตํ ฯ

จตฺตาริ ปญฺจ วาตีติ ปทํ เอตนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ เอตนฺติ คเหตพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ ติกฺขิ...วเสนาติ คเหตพฺพนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ วจนนฺติ สรูปํ ฯ วจนนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ ตสฺมาติ ทิสฺสตีติ เหตุ ฯ ภควโตติ ปวตฺตนฺตีติ สมฺปทานํ ฯ จตฺตารีติ ปจฺจ...ตานีติ วิเสสนํ ฯ อญฺเญสนฺติ ธมฺม...ทีนนฺติ วิเสสนํ ฯ ธมฺม...ทีนนฺติ สมฺปทานํ ฯ ปญฺจ-ปีติ ปจฺจ...ตานีติ วิเสสนํ ฯ อิติ วจนนฺติ ทิสฺสตีติ กตฺตา ฯ ยุตฺตํ วิยาติ วจนนฺติ วิเสสนํ ฯ

[๔๕๕] อาทิกมฺมิกสฺสาติ ปทสฺส อตฺถํ ญาเปนฺโต อาทิ-กมฺมิกสฺสาติ จเปตฺวา อาทิโต ก...กมฺมสฺสาติ วิวรติ ฯ

อาทิโตติ กตโยคกมฺมสฺสาติ อปาทานํ ฯ กริยิตฺถาติ กตํ ยํ กมฺมํ ปุคฺคเลน กริยิตฺถ อิติ ตสฺมา ตํ กมฺมํ กตํ ฯ อตีเต โต ฯ ยุชฺชติ ปวตฺตติ เอเตนาติ โยคํ เอเตน การเณน ฌานํ ฯ โยคญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ โยคกมฺมํ โยคญฺจ ฌานสฺส ปวตฺตนการณํ ตํ กมฺมญฺจ โยคกมฺมํ ฌานสฺส ปวตฺตนการณํ กมฺมํ ฯ โยคสทฺโท อญฺญํ กมฺมํ นิวตฺเตติ ฯ กตํ โยคกมฺมํ เยน โส กตโยคกมฺโม เยน ปุคฺคเลน โยคกมฺมํ ฌานสฺส ปวตฺตนการณกมฺมํ กตํ โส กต...กมฺโม ฯ อาทิโตติ อาทินา ฯ

อาทิโต กตํ กมฺมํ เยน โส อาทิกมฺโม ปุคฺคโล ฯ กตสทฺทโลโป ฯ อาทิกมฺโม เอว อาทิกมฺมิโก ฯ สกตฺเถ ณิโก ฯ อาทิกมฺเม นิยุตฺโต อาทิกมฺมิโกติ วิคฺคโห อธิปฺเปโตติ ญาเปติ ฯ

[๔๕๖] ปฐมกปฺปนายาติ เอตฺถ วจนตฺถํ ญาเปนฺโต อาห ปฐมนฺตฺยาทึ ฯ

ปฐมนฺติ นิพฺพตฺตาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ นิพฺพตฺตาติ อปฺปนาติ วิเสสนํ ฯ อปฺปนา...อปฺปนาติ ทฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปฐมํ นิพฺพตฺตา ปฐมกา ตทฺธิตวิคฺคโห ฯ สพฺพโต โก ฯ ปฐกา อปฺปนา ปฐมกปฺปนา ฯ อิมินา วจเนน น ปฐม-กปฺปนาติ นิวาเรติ ฯ โปฏฺฐเก อาทิกมฺมิกสฺส ปน อาทิโต กตโยคกมฺมสฺส ปุคฺคลสฺส ปฐมกปฺปนายํ ปฐมนิพฺพตฺตอปฺปนาย สติ มหคฺคตชวนานิ เอกวารเมว ชวนฺตีติ อตฺโถ ฯ อภิญฺญา-ชวนานิ จ เอกวารเมว ชวนฺตีติ อตฺโถ ฯ อภิญฺญาชวนานิ จ เอกวารเมวาติ เอตฺตกเมว อวตฺวา สพฺพทาปีติ วุตฺตํ ฯ

[๔๕๗] ตสฺส วจเน อาโภคํ ญาเปนฺโต อาห อภิญฺญา-ตฺยาทึ ฯ อภิญฺญา...นาย อิติ อธิกาโร สิยา อิติ มนสิกตฺวา อาจริโย สพฺพทาปีติ วจนํ อาหาติ โยชนา ฯ

อภิญฺญา เอว ชวนานิ อภิญฺญาชวนานิ ฯ ปิสทฺโท มหคฺคตชวนานิ สมฺปิณฺเฑติ ฯ อธิกริยติ ตตฺถ ตตฺถ

นิโยชิยตีติ อธิกาโร โย สทฺโท ตตฺถ ตตฺถ ฐาเน อธิกริยติ นิโยชิยติ อิติ ตสฺมา โส สทฺโท อธิกาโร ฯ

อภิ...นมฺปีติ สิยาติ สมฺปทานํ ฯ ปฐม...นายาติ อธิกาโรติ สรูปํ ฯ อธิกาโรติ สิยาติ กตฺตา ฯ อิตีติ นิทสฺสนํ ฯ กตฺวาติ อาหาติ วิเสสนํ ฯ สพฺพทาปีตีติ อาหาติ กมฺมํ ฯ

[๔๕๘] สพฺพทาปีติ ปทสฺส อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห ปฐมุ-ตฺยาทึ ฯ ปฐมุ...ชวนฺติ ปวตฺตนฺติ อิติ อตฺโถ ฯ

อภิญฺญาชวนานํ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปตฺติ ปฐมํ อุปฺปตฺติ ปฐมุปฺปตฺติ ปฐมุปฺปตฺติยา กาโล ปฐ...กาโล ฯ จิณฺณา อาเสวิตา วสิโย จิณฺณวสิโย ปุคฺคเลน อาเสวิตา อาวชฺชนาทิ-วสิโย ฯ จิรฺณวสีนํ อุปฺปตฺติกาโล จิณฺณวสีกาโล

ปฐมุ...กาเลติ ทฺวยํ สพฺพทาปีติ ปทสฺส วิวรณํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ปญฺจาติ อิทฺธิวิธิทิพฺพาโสตปรจิตฺตวิชานน-ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติทิพฺพจกฺขูติ ปญฺจธา ฯ เอวสทฺโท พหุวารํ นิวาเรติ ฯ ปฐมุ...เล จาติ ทฺวยํ ชวนฺตีติ อาธาโร ฯ ปญฺจาติ อภิ...นานีติ วิเสสนํ ฯ อภิ...นานีติ ชวนฺตีติ กตฺตา ฯ เอก...เมวาติ ชวนฺตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อตฺโถติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๔๕๙] มคฺคาเยว...มคฺคุปฺปาทา ฯ เอวสทฺโท อวธารณ-กมฺมธารยํ ญาเปติ ฯ อุปฺปชฺชิยเต อุปฺปชฺชนํ ฯ มคฺคาเยวาติ

สญฺญี ฯ อุปฺปชฺชนโตติ มคฺคุปฺปาทาติ เหตุ ฯ มคฺคุปฺปาทาติ สญฺญา ฯ อุปฺปชฺชนฺตีติ อุปฺปาทา เย มคฺคา ฯ มคฺคา เอว อุปฺปาทา มคฺคุปฺปาทา ฯ มคฺคเยวาตฺยาทินา จิตฺตุปฺปาทานมิจฺเจ วนฺตฺยาทีสุ มคฺคา จ อุปฺปาทา จ มคฺคุปฺปาทาติ ทฺวนฺทฺวสมาสํ นิวาเรติ ฯ

[๔๖๐] ยถารหนฺติ เอตฺถ เทฺว ตีณิ ผลจิตฺตานิ ตสฺสา-นุรูปํ อุปฺปชฺชนฺตีติ สงฺกา สิยา ตสฺมา ตสฺส ปทสฺส อตฺถํ ญาเปนฺโต ฐเปตฺวา วิวรติ ฯ

ยถารหนฺติ ฐปนํ ฯ ปญฺจมํ จตุตฺถนฺติ ทฺวยํ อุปฺปนฺนาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ วาสทฺโท ปญฺจมํ จตุตฺถํ วาติ โยเชตพฺโพ ฯ อนิยมตฺโถ ฯ วาสทฺโท฿ อุปฺป...รูปนฺติ อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ กิญฺจาปิ จตุตฺถํ ปญฺจมํ วาติ วจนํ จตุตฺถ-อุปฺปตฺยาทิวุจฺจมานานุรูปโต วตฺตพฺพํ ปญฺจมํ วา จตุตฺถํ วาติ วจนํ ปน เทฺว ตีณีติ วจนานุรูเปน วุตฺตํ ฯ อุปฺป...รูปนฺติ อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท กิริยาวิเสสนํ ฯ อุปฺปนฺนา จ เต มคฺคา จาติ อุปฺปนฺนมคฺคา อุปฺปนฺนมคฺคานํ อนุรูปํ อุปฺป...รูปํ ฯ โปฏฺฐเก อุปฺปนฺนมคฺคานํ อนุรูปํ ยถารหนฺติ วิคฺคโห ฯ ยถาสทฺโท นิปาโต อุปฺปนฺนมคฺควาจโก ฯ

[๔๖๑] กถํ อนุรูปนฺติ อาห สตฺตตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ เอกาวชฺชนวีถิยา สตฺตชวนปรมตฺตา จตุตฺถํ...จิตฺตานิ โหนฺติ ปญฺจมํ...เทฺว วา ผลจิตฺตานิ โหนฺติ ฯ

สตฺต จ ตานิ ชวนานิ จาติ สตฺตชวนํ สตฺตชวนํ ปรมํ ปมาณํ ยสฺสา สา สตฺตชวนปรมา ยสฺสา เอกาวชฺชนวีถิยา ฯ สตฺตชวนปรมาย ภาโว สตฺต...มตฺตํ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ เอกํ อาวชฺชนํ ยสฺสา สา เอกาวชฺชนา ยสฺสา วีถิยา ฯ เอกาวชฺชนา วีถิ เอกา...วีถิ ฯ อุปฺปชฺชตีติ อุปฺปนฺโน โย มคฺโค ฯ อุปฺปนฺโน จ โส มคฺโค จาติ อุปฺปนฺนมคฺโค ฯ เทฺว วาติ วาสทฺโท น เกวลํ ตีณิ โหนฺตีติ ญาเปติ ฯ

สตฺต...มตฺตาติ โหนฺตีติ ญาปกเหตุ ฯ เอกา...วีถิยาติ สตฺต...มตฺตาติ ปเท ภาวโยโค ฯ จตุตฺถนฺติ อุปฺปนฺนาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อุปฺปนฺนมคฺคโตติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติ โหนฺตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ตีณิ ผลจิตฺตานีติ โหนฺตีติ กตฺตา ฯ ปญฺจมนฺติ อุปฺปนฺนาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อุปฺปนฺนมคฺคโตติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติ โหนฺตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ เทฺว วาติ โหนฺตีติ กตฺตา ฯ

[๔๖๒] นิโรธ...กาเลติ ปทสฺส นิโรธสฺส ปุพฺพภาเคติ อตฺโถ น นิโรธสมาปชฺชนกาเลติ อตฺโถติ ญาเปนฺโต อาห นิโรธตฺยาทึ ฯ

นิโร...กาเลติ ชปนํ ฯ นิโรธสฺสาติ ปุพฺพภาเคติ สมฺพนฺโธ ฯ นิรุชฺฌนํ นิโรโธ ฯ ปุพฺพภาเคติ ปทํ กาเลติ ปทสฺส วิวรณํ ฯ ภชิยเตติ ภาโค โย กาโล ชเนน ภชิยเต วิภชิยเต อิติ

ตสฺมา โส กาโล ภาโค ฯ ปุพฺโพ จ โส ภาโค จาติ ปุพฺพภาโค ฯ โปฏฺฐเก นิรุชฺฌนํ นิโรโธ ฯ สมาปชฺชิตพฺพาติ สมาปตฺติ ฯ นิโรโธ เอว สมาปตฺติ นิโรธสมาปตฺติ นิโรธ-สมาปตฺติยา ปุพฺพกาโล นิโรธ...กาโล ฯ

[๔๖๓] จตุตฺถารูปชวนนฺติ เอตฺถ อรูปชวนทฺวยํ คหิตนฺติ ญาเปนฺโต อาห จตุตฺถตฺยาทึ ฯ

จตุ...วนนฺติ ชปนํ ฯ กุสลกฺริยานนฺติ นิทฺธารณํ ฯ อญฺญตรนฺติ เนว...วนนฺติ วิเสสนํ ฯ

[๔๖๔] กสฺมา โสตาปตฺติผลํ สกทาคามิผลนฺติ อวตฺวา อนาคามิผลํ อรหตฺตผลํ วาติ วุตฺตนฺติ ปุจฺฉํ สนฺธาย ตสฺส วจเน อาโภคํ ญาเปนฺโต อาห อนาคามิตฺยาทึ ฯ อนาคามิ...ปชฺชนฺติ โสตา...มิโน น สมาปชฺชนฺติ อิติ มนสิกตฺวา อนา...วา อิติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

อนาคามี จ ขีณาสโว จ อนา...สวา ฯ น โสตาตฺยาทิ เอวสทฺทสฺส ผลํ ฯ โสตาปนฺโน จ สกทาคามี จ โสตา...มิโน ฯ

อนา...เยวาติ สมาปชฺชนฺตีติ กตฺตา ฯ นิโร...ปตฺตินฺติ สมาปชฺชนฺตีติ กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ โส โสตา...มิโนติ สมาปชฺชนฺตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ นิทสฺสนํ ฯ อนา...ผลํ วาตีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๔๖๕] อนา...ผลนฺติ ปททฺวเย วิภตฺติวิปลฺลาโส ทฏฺฐพฺโพติ ญาเปนฺโต วิภตฺตีติ อาทิมาห ฯ เอตฺถ อนาคามิผลํ อรหตฺตผลํ วาติ ปเท วิภตฺติวปลฺลาโส จ อนา...ผเล อิติ ทฏฺฐพฺโพ ปณฺฑิเตน ฯ

วิปริอสนํ ปริวตฺตนํ วิปลฺลาโส ฯ วิปริปุพฺโพ อส เปกฺขเน ภาเว จาติ โณ เตสุ วุฑฺฒิ...สา จาติ ริสฺส โล ทฺวิตฺตํ ฯ วิภตฺติยา วิปลฺลาโส วิภ...ปลฺลาโส ฯ ปรมาย ปริวตฺตนนฺติ อตฺโถ ฯ

จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ วิภ...ปลฺลาโสติ ทฏฺฐพฺโพติ กมฺมํ ฯ เอตฺถาติ ทฏฺฐพฺโพติ อาธาโร ฯ อนา...ผเลตีติ ปทํ ทฏฺฐพฺโพติ ปเท อากาโร ฯ

[๔๖๖] สาธกมาห เตนาตฺยาทึ ฯ เตน ตสฺมา วิภตฺติ-วิปลฺลาสการณา อาจริโย นิรุทฺเธติ วจนํ อาห ฯ

ยถารหนฺติ จปนํ ฯ เต เต ปุคฺคลา ตํตํปุคฺคลา อนา-คามิขีณาสวา ฯ ตํตํปุคฺคลานํ อนุรูปํ ตํตํ...รูปํ ฯ โปฏฺฐเก ตํตํปุคฺคลานํ อนุรูปํ ยถารหํ ฯ

[๔๖๗] สพฺพตฺถา...ถิยนฺติ จปนํ ฯ สก...ยญฺจาติ วิวรณํ ฯ สกลายปีติ ปทํ สพฺพตฺถาปีติ วิวรณํ ฯ ฌาน... ถิยญฺจาติ ทฺวยํ สมาปตฺตีวีถิยนฺติ ปทสฺส วิวรณํ ฯ

สกเลน สห วตฺตตีติ สกลา ยา สมาปตฺติวีถิ ฯ อปิสทฺโท อวยวํ อเปกฺขติ ฯ สมาปชฺชิตพฺพาติ สมาปตฺติ ยา ธมฺมชาติ ฯ ฌานํ เอว สมาปตฺติ ฌานสมาปตฺติ ฌานสมาปตฺติยา วีถิ ฌาน...วีถิ ฯ ผลํ เอว สมาปตฺติ ผลสมาปตฺติ ผลสมาปตฺติยา วีถิ ผล...วีถิ ฯ

จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ สกลายปีติ ฌาน...ยญฺจาติ ปททฺวเย วิเสสนํ ฯ ฌาน...ยญฺจาติ ทฺวยํ นตฺถิ ลพฺภนฺตีติ ทฺวเย อาธาโร ฯ

สมาปตฺติวีถิยํ ปน สพฺพตฺถาปีติ จเปตฺวา สพฺพตฺถาปิ สมาปตฺติวีถิยนฺติ จปนํ ฯ สพฺพตฺถาปีติ ปทํ สมาปตฺติวีถิยนฺติ ปเท ปริวตฺเตตฺวา คจฺฉติ สพฺพตฺถ ลาโภ จ สมาปตฺติวีถิลาโภติ ญาเปตุํ ปริวตฺเตตฺวา จปนํ ฯ

[๔๖๘] คาถาย อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห ปริตฺตาตฺยาทึ ฯ ตานิ ชวนานิ อุกฺกํ...ฏฺฐิยา สตฺตกฺขตฺตุํ สตฺตวาเร ปณฺฑิเตน มตานิ มคฺคา...เมว ปณฺฑิเต มตา เอว...พหูนิปิ ปณฺฑิเตน ลพฺภนติ สมาป...ปวตฺตนโตติ โยชนา ฯ

ปริตฺตานีติ ปทสฺส สามญฺเญน กามาวจรวาจกตฺตา อุปริ วุจฺจมานํ ชวนานีติ ปทํ อาหริตฺวา โยชิตํ ฯ มตาติ ปทํ ปริตฺตานีติ นปุํสกปทํ อเปกฺขิตฺวา มตานีติ วุตฺตํ ฯ อุทฺธริตฺวา กสนํ อติสเยน ปวตฺตนํ อุกฺกํโส ฯ อุปุพฺโพ กส คติยํ ฯ คติ

ปวตฺติ ฯ ภาเว จาติ โณ เตสุ วุฑฺฒีติอาทินา พินฺทาคโม ฯ
กูฏนํ ฉินฺทนํ โกฏิ ฯ กูฏ เฉทเน มุนาทีหิ จิ ฯ อุกฺกํสา จ
สา โกฏิ จาติ อุกฺกํสโกฏิ ฯ มคฺโค จ อภิญฺญา จ มคฺคา-
ภิญฺญา ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอวสทฺโท พหุวารํ
นิวตฺเตติ ฯ อภิญฺญา จ มคฺโค จ อภิญฺญามคฺคา ฯ วชฺเชนฺตีติ
วชฺชิตานิ ยานิ ชวนานิ ฯ อภิญฺญามคฺเค วชฺชิตานิ อภิ...
ตานิ ฯ กสฺมา มคฺคาภิญฺญา วชฺชิตานีติ น วุตฺตํ เอวํ
วุตฺเต อวชฺชิตานีติ ปทจฺเฉทปฺปสงฺโค ปาปุเณยฺย ตนฺนิเสธนตฺถํ
อภิญฺญามคฺควชฺชิตานีติ วุตฺตํ ฯ มหคฺคตานิ จ โลกุตฺตรานิ จ
มห...รานิ มหคฺคตโลกุตฺตรานิ จ ตานิ ชวนานิ จาติ มห...
วนานิ ฯ น ปจฺฉา คมนํ ชหาตีติ อหํ โย ทิวโส ฯ หา
จาเค สพฺพโต...วาติ อ ฯ รญฺชนฺติ เอตฺถ กาเล สตฺตาติ
รตฺติ ฯ รญฺช ราเค มิทาทีหิ ติติโย กฺวจิ ธาตูติอาทินา
ธาตฺวนฺตโลโป ฯ อหํ จ รตฺติ จ อโหรตฺตํ ฯ อหรตฺตีติ ปทํ
ภเวยฺย ฯ เอเตสโม โลเปติ หกาเร อสฺส โอ กฺวจิ สมาสนฺต-
คตานมการนฺโตติ รตฺติสทฺทโต อการาคโม สินฺติ สิสฺส อํ ฯ
อปิสทฺโท อปฺปกาลํ อเปกฺขติ ฯ ชวนานํ ปวตฺตนโตติ สมฺพนฺโธ ฯ
ปวตฺติยเต ปวตฺตนํ ฯ

ปริตฺตานีติ ชวนานีติ วิเสสนํ ฯ ชวนานีติ มตานีติ กมฺมํ ฯ
สตฺตกฺขตฺตุนฺติ มตานีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อุกฺกํ...ฏฺฐิยาติ มตานีติ

ตติยาวิเสสนํ ฯ มคฺคาภิญฺญาติ มตาติ กมฺมํ ฯ สกึ...เมวาติ มตาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อว...ตานีติ ทฺวยํ มห...นานีติ วิเสสนํ ฯ มห...นานีติ ลพฺภนฺตีติ กมฺมํ ฯ พหูนิปีติ มห...นานีติ วิเสสนํ ฯ สมา...ถิยนฺติ ปวตฺตนโตติ อาธาโร ฯ อโหรตฺตมฺปีติ ปวตฺตนโตติ อจฺจนฺตสํโยโค ฯ ปวตฺตนโตติ ลพฺภนฺตีติ เหตุ ฯ

[๔๖๙] อาจริโย อิมานิ ชวนานิ สมฺปิณฺเฑตีติ ญาเปนฺโต อาห อปิสทฺเทนาตฺยาทึ ฯ อปิสทฺเทน ปฐมกปฺปนาย ปฐม-นิพฺพตฺตอปฺปนาอุปฺปตฺติกาเล เอกวารํ ปวตฺตานิ โลกิยชฺฌานานิ นิโรธานนฺตรํ เอกวารํ ปวตฺตํ อนฺติมผลทฺวยญฺจ มคฺคานนฺตรํ ทฺวตฺติกฺขตฺตุมฺปิ ปวตฺตานิ อิติ เอวํ จิตฺตานิ สมฺปิณฺเฑติ อาจริโย ฯ

อปิสทฺเทนาติ ปทํ สมฺปิณฺเฑตีติ กรณํ ฯ โลกิยชฺฌานานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ จสทฺโท โลกิ...นานิ จ อนฺติ...ยญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ นิโร...ตรนฺติ ปวตฺตนฺติ กาลสตฺตมี ฯ เอกวารนฺติ ปวตฺตานิ ปวตฺตนฺติ ทฺวเย กิริยาวิเสสนํ ฯ อนฺติมผลทฺวยํ เอกวารํ ปวตฺตนโต โลกิยชฺฌาเนหิ สมานํ ตสฺมา ตํ ผลจิตฺเตหิ ปฐมํ วุตฺตํ ฯ ผลจิตฺตานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ มคฺคานนฺตรนฺติ ปวตฺตานีติ กาลสตฺตมี ฯ ทฺวตฺติกฺขตฺตุมฺปีติ ปวตฺตานีติ กิริยา-วิเสสนํ ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ สมาปตฺติยํ พหูนิ ผลจิตฺตานิ ปวตฺตานีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ อิตีติ นิทสฺสนํ ฯ

อภิ.๑๕๑

[๔๗๐] ภูมิปุคฺคลเภเทน ปุพฺพาปรนิยามิตนฺติ วุตฺตตฺตา ปุพฺพาปรจิตฺตปุคฺคลเภทํ วตฺตุกาโม อาห อิทานิตฺยาทึ ฯ อิทานิ ทุเหตุ...ตาว ปุคฺคลานํ อนุกฺกเมน เตสํ ทุเหตุ...อาทิวจนํ อาห อาจริโยติ โยชนา ฯ

อปาเยสุ นิพฺพตฺตา อาปายิกา อาปายิกา จ เต อเหตุกา จาติ อาปายิกาเหตุกา ฯ ทุเหตุกา จ อเหตุกา จ อาปายิกาเหตุกา จ ติเหตุกา จ ทุเห...ตุกา เตสํ วโส ทุเห...วโส ฯ มคฺเค ติฏฺฐนฺตีติ มคฺคฏฺฐา เย ปุคฺคลา ฯ ผเล ติฏฺฐนฺตีติ ผลฏฺฐา ฯ มคฺคฏฺฐา จ ผลฏฺฐา จ มคฺค...ลฏฺฐา เตสํ วโส มคฺค... วโส ฯ อุปฺปชฺชนฺตีติ อุปฺปชฺชนกานิ ยานิ วีถิจิตฺตานิ ฯ วีถิยา ปรมฺปราย ปวตฺตานิ จิตฺตานิ วีถิจิตฺตานิ อุปฺปชฺชนกานิ จ ตานิ วีถิจิตฺตานิ จาติ อุปฺป...ตานิ ฯ ปริจฺฉิชฺชนํ ปริจฺเฉโท อุปฺปชฺชนกวีถิจิตฺตานํ ปริจฺเฉโท อุปฺป...เฉโท ฯ ทสฺสิยเต ทสฺสนํ ภาวสาธนํ ฯ อุปฺปชฺชนกวีถิจิตฺตปริจฺเฉทสฺส ทสฺสนํ อุปฺป...ทสฺสนํ ฯ วชฺชิยนฺตีติ วชฺชิตพฺพานิ ยานิ จิตฺตานิ ฯ วชฺชิตพฺพานิ จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ วชฺชิ...ตานิ ฯ

อิทานีติ อาหาติ กาลสตฺตมี ฯ ทุเห...วเสนาติ จตุพฺพิธานนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ จตุพฺพิธานนฺติ ปุถุชฺชนานนฺติ วิเสสนํ ฯ ปุถุชฺชนานนฺติ สรูปทสฺสนียํ ฯ มคฺค...เสนาติ อฏฺฐาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อฏฺฐวิธานนฺติ อริยานนฺติ วิเสสนํ ฯ อริยานนฺติ

สรูปทสฺสนียํ ฯ อิตีติ ทฺวาทสนฺนนฺติ สรูปนิทสฺสนํ ฯ ทฺวาท-
สนฺนนฺติ ปุคฺคลานนฺติ วิเสสนํ ฯ ปุคฺคลานนฺติ อุปฺปชฺชนกาติ
สมฺปทานํ ฯ อุปฺป...นตฺถนฺติ ทสฺเสตุนฺติ สมฺปทานํ ฯ ปฐมนฺติ
ทสฺเสตุนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ตาวาติ ทสฺเสตุนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ
เตสนฺติ วชฺชิ...ตานีติ ปเท สมฺปทานํ ฯ วชฺชิ...ตานีติ
ทสฺเสตุนฺติ กมฺมํ ฯ ทสฺเสตุนฺติ อาหาติ สมฺปทานํ ฯ ทฺวิเห...
นญฺเจติอาทินฺติ อาหาติ กมฺมํ ฯ

[๔๗๑] อวยวตฺถํ ญาเปนฺโต อาห ปฏิสนฺธิตฺยาทึ ฯ
อิเมสํ ปุคฺคลานํ ปฏิ...เสน เหตู เทฺว อิติ ตสฺมา ทฺวิ
เหตุกา ฯ

ปฏิสนฺธิ วิญฺญาเณน สห เอกุปฺปาทาทิภาวํ คตา ปฏิ...
คตา ฯ ปฏิ...คตาติ ปเทน ปวตฺติยํ อโลภาโทเส นิวตฺเตติ ฯ
อโลโภ จ อโทโส จ อโลภาโทสา เตสํ วโส อโล...
วโส ฯ

ปฏิ...คตา เทฺวติ ปททฺวยํ เหตูติ วิเสสนํ ฯ อโล...
เสนาติ เทฺวติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เหตูติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิเมสนฺติ
เหตูติ สมฺพนฺโธ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ ทฺวิเหตุกาติ สญฺญา ฯ เทฺว
เหตูติ อิเมสนฺติ ทฺวิเหตุกา ฉฏฺฐีพหุพฺพิหิ ฯ

[๔๗๒] ตาทิสานํ...ตุกา ฯ เต เหตู วิย ทิสฺสนฺตีติ
ตาทิสา เย เหตู ฯ

ตาทิสานนฺติ เหตูนนฺติ วิเสสนํ ฯ เหตูนนฺติ อภาวโตติ สมฺพนฺโธ ฯ อภาวโตติ อเหตุกาติ เหตุ ฯ อเหตุกาติ สญฺญา ฯ นตฺถิ เหตุ อิเมสนฺติ อเหตุกา ฯ

[๔๗๓] ยทิ อเหตุกาติ วุตฺตํ มกาโร กิมตฺถิโยติ อาห มกาโรตฺยาทึ ฯ

ม เอว กาโร มกาโร ฯ อกฺขเรหิ การํ᳴ ฯ สนฺธานํ สนฺธิ ปทสฺส สนฺธิ ปทสนฺธิ ปทสนฺธึ กโรตีติ ปท... กาโร ฯ มกาโรติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปท...กาโรติ มกาโรติ วิเสสนํ ฯ

[๔๗๔] อปฺปนาชวนานิ จ น ลพฺภนฺตีติ เหตุํ ญาเปนฺโต อปฺปนา...ลพฺภนฺตีติ จเปตฺวา วิปา...วโตติ เหตุํ ปกฺขิปติ ฯ อปฺปนา...ลพฺภนติ กสฺมา วิปา...วโต ฯ

อาวริยติ อปฺปนํ นิวาเรตีติ อาวรณํ โย วิปาโก ฯ วิปาโก เอว อาวรณํ วิปากาวรณํ ฯ วิปาโกติ วิเสสเนน กมฺมาวรณาทโย นิวตฺเตติ ฯ สพฺภวนํ สพฺภาโว วิชฺชมานตา วิปากาวรณสฺส สพฺภาโว วิชฺชมานตา วิปา...สพฺภาโว ฯ วิปา... ภาโวติปิ ฯ โสเยวตฺโถ ฯ ทุวิตฺตาภาโว วิเสโส ฯ ปุริม- ปาโฐว วุตฺโต ฯ

อปฺป...นานีติ น ลพฺภนฺตีติ กมฺมํ ฯ วิปา...วโตติ น ลพฺภนฺตีติ ญาปกเหตุ ฯ

๑. อกฺขรโต กาโรติ สทฺทนีติ ฯ

[๔๗๕] โก วิปาโก วิปากาวรณนฺติ ปุจฺฉํ สนฺธายาห ทฺวิเหตุตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ ทฺวิเหตุ...สนฺธึ วิปา...รณํ อิติ ปณฺฑิเตน วุจฺจนฺติ ฯ

ทฺวิเหตุกา จ อเหตุกา จ ทฺวิเห...ตุกา ทฺวิเหตุกา-เหตุกานํ ปฏิสนฺธิ ทฺวิเห...สนฺธิ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ทฺวิเห...สนฺธีติ วุจฺจนฺตีติ กมฺมํ ฯ วิปา...รณนฺตีติ ปทํ วุจฺจนฺตีติ อากาโร ฯ วุจฺจตีติปิ ฯ

[๔๗๖] กฺริยาชวนานํ อลภเน เหตุํ ญาเปนฺโต อาห อปฺปนาตฺยาทึ ฯ อปฺป...นตฺถิ อิติ ตสฺมา กฺริยา...ภนฺติ ฯ

อปฺปนา เอว ชวนํ อปฺป...วนํ อปฺปนาชวนสฺส อภาโว อปฺปนา...ภาโว ฯ เอวสทฺโท น วิปากาวรณโตติ นิวตฺเตติ ฯ

อปฺปนา...เยวาติ นตฺถีติ เหตุ ฯ อรหตฺตนฺติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ อิตีติ น ลพฺภนฺตีติ เหตุ ฯ กฺริยา...นานีติ น ลพฺภนฺตีติ กมฺมํ ฯ

นนุ โปฏฺฐิเก ปชมํ กฺริยาชวนานิ เจวาติ วตฺวา ปจฺฉา อปฺปนาชวนานิ จ น ลพฺภนฺตีติ วุตฺตํ กสฺมา ฏีกายํ กฺริยา-ชวนานิ น ลพฺภนฺตีติ การณํ อุปฺปฏิปาฏิยา วุตฺตนฺติ ปุจฺฉา ฯ สจฺจํ วิปากาวรณานํ วิชฺชมานโต อปฺปนาชวนานิ น ลพฺภนฺติ อปฺปนาชวนาภาวโต อรหตฺตํ นตฺถิ อรหตฺตาภาวโต กฺริยาชวนานิ น ลพฺภนฺติ ตสฺมา อลภนการณํ อุปฺปฏิปาฏิยา วุตฺตนฺติ

วิสชฺชนํ ฯ ตสฺมา ทฺวิเหตุกาเหตุกานํ ญาณสมฺปยุตฺตวิปากานํ อลภนํ วุตฺตํ ฯ

[๔๗๗] นนุ ญาณวิปฺปยุตฺตวิปากานํ อลภนํ วตฺตพฺพนฺติ โจทนํ สนฺธาย ตถา ญาณ...นิ จาติ วจนสฺส วจเน อาโภคํ ญาเปนฺโต อาห สเหตุกนฺตฺยาทึ ฯ สเหตุกํ...จโย อิติ เอวํ ปาฐโต ภควโต ทุกปฏฺฐาเน วุตฺตตฺตา อเหตุ...สมฺภวติ ทฺวิ-เหตุ...อุภินฺนมฺปิ ติเหตุ...ลมฺพนํ นตฺถิ อิติ มนสิกตฺวา อาจริโย ตถา ญา...นิ จาติ วจนํ อาหาติ โยชนา ฯ

ปจนํ กถนํ ปาโจ ภาวสาธนํ ฯ ปิสทฺโท ทฺวิเหตุโก สมฺปิณฺเฑติ ฯ นานํ เอว กมฺมํ นานากมฺมํ ฯ ปฏิสนฺธิทายก-กมฺมโต อญฺญํ ปวตฺติวิปากทายกนฺตฺยตฺโถ ฯ เทฺว เหตู ยสฺส ตทาลมฺพนสฺส ตํ ทฺวิเหตุกํ ทฺวิเหตุกญฺจ ตํ ตทาลมฺพนญฺจาติ ทฺวิเหตุกตทาลมฺพนํ ฯ อปิสทฺโท สมฺภาวนตฺโถ ฯ วจิยเต วตฺตพฺพํ ภาวสาธนํ ฯ ทฺวิเหตุกตทาลมฺพสมฺภวนสฺส วจนนฺติ อตฺโถ ฯ เอวสทฺโท อวตฺตพฺพํ นิวตฺเตติ ฯ เอวสทฺโท สนฺนิฏฺฐานตฺโถ ฯ มูลํ เอว สนฺธิ มูลสนฺธิ ฯ มูลภูตา ปฏิสนฺธิตฺยตฺโถ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ชฑตีติ ชฑํ ยา มูลสนฺธิ ชฑติ มุยฺหติ อิติ ตสฺมา สา มูลสนฺธิ ชฑํ ฯ ชฑ ลคฺเค สพฺพโต...วาติ อ ฯ ชฑสฺส ภาโว ชฑภาโว ฯ เกจิ ฑสฺส พตฺตํ กตฺวา ชพภาวโตติ ปจนฺติ ฯ ชฑภาวโตติ ปาโจว

ยุตฺโต ฯ อุภินฺนนฺติ ทฺวิเหตุกาเหตุกานํ ฯ อปิสทฺโท อวยวํ อเปกฺขติ ฯ

สเหตุ...ปจฺจโยตีติ นิทสฺสนํ ฯ ปาฐโตติ สมฺภวตีติ เหตุ ฯ อเหตุ...นมฺปีติ สมฺภวตีติ สมฺปทานํ ฯ นานากมฺเมนาติ สมฺภวตีติ กรณํ ฯ ทฺวิเห...พนนฺติ สมฺภวตีติ กตฺตา ฯ ทฺวิเห...นมฺปีติ นตฺถีติ สมฺปทานํ ฯ วตฺตพฺพเมวาติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ มูล...ธิยาติ ชฑภาวาติ ปเท ภาวโยโค ฯ ชฑภาวโตติ นตฺถีติ เหตุ ฯ อุภินฺนมฺปีติ นตฺถีติ สมฺปทานํ ฯ ติเห...ลมฺพนนฺติ นตฺถีติ วุตฺตกตฺตา ฯ อิตีติ นิทสฺสนํ ฯ ตถา...กานิ จาตีติ อาหาติ ปเท กมฺมํ ฯ

[๔๗๘] อริสฺสจฺฉาวตารนามกคนฺถกรสฺส๑ โชติปาลตฺเถรสฺส วาทํ ทสฺเสตฺวา ตํ นิเสเธนฺโต อาห อาจริยาตฺยาทึ ฯ อาจริย...ลมฺพนํ วตฺวา อิธ อิมสฺมึ ปุคฺคลานํ วชฺชิตพฺพจิตฺต-ทสฺสนาธิกาเร ญาณ...วเสน โย ปุคฺคโล ตสฺส ตถา ญาณ-สมฺปยุตฺตวิปากานีติ วจนสฺส กตฺตา โส เอว ปุคฺคโล ปุจฺฉิตพฺโพ อิติ วจนํ วุตฺตํ ตํ ปน วจนํ ปริ...วิย จิตนฺติ โยชนา ฯ

อาจริโย จ โส โชติปาลตฺเถโร จาติ อาจริยโชติปาลตฺ-เถโร วิเสสนุตฺตโร อริสฺสจฺฉาวตารนามกสฺส๑ สกฺกฏคนฺถสฺส

๑. เอวํนาโม คนฺโถ สกฺกฏคนฺเถสุ น ทิสฺสติ ฯ

การโก โชติปาลตฺเถโร อิธาธิปฺเปโต ฯ ปนสทฺโท ปกฺขนฺตโร ฯ อวิเสเสนาติ สามญฺเญน ฯ น วิเสโส อวิเสโส ฯ วุจฺจิตฺถาติ วุตฺตํ ยํ สเหตุกํ ภวงฺคนฺติ วจนํ ภควตา ปฏฺฐาเน วุจฺจิตฺถ อิติ ตสฺมา ตํ วจนํ วุตฺตํ ฯ ปิสทฺโท ทฺวิเหตุเก สมฺปิณฺเฑติ ฯ ญาณสมฺปยุตฺตญฺจ ตํ วิปากญฺจาติ ญาณ...ปากํ ญาณ-สมฺปยุตฺตวิปากสฺส อภาโว ญาณ...กาภาโว ญาณ...ภาวสฺส วจนํ ญาณ...วจนํ ฯ ปริหาสนํ ปริหาโส ปริหาสสฺส วโส ปริหาสวโส ฯ โส เอว ปุจฺฉิตพฺโพติ เอวสทฺโท อญฺญํ ปุคฺคลํ นิเสเธติ ฯ ปุจฺฉิยตีติ ปุจฺฉิตพฺโพ โย ปุคฺคโล ฯ กโรตีติ กตฺตา โย ปุคฺคโล อิมํ คนฺถํ กโรติ อิติ ตสฺมา โส ปุคฺคโล กตฺตา ฯ ตนฺติ โส เอว ปุจฺฉิตพฺโพ โย ตสฺส กตฺตาติ วจนํ ฯ วุตฺตมฺปีติ อปิสทฺโท ครหตฺโถ จ ฯ อาจริยนฺติ อนุรุทฺธาจริยํ ฯ เอวสทฺโท อปุจฺฉิตฺวาติ นิเสเธติ ฯ วุตฺตญฺจ ตํ วจนญฺจาติ วุตฺตวจนํ โส เอว ปุจฺฉิตพฺโพ โย ตสฺส กตฺตาติ วจนํ ฯ

อาจริ...เรนาติ วตฺวา วุตฺตนฺติ ทฺวเย วุตฺตกตฺตา ฯ สเหตุ...วงฺคนฺตีติ ปทํ วุตฺตตฺตาติ อากาโร ฯ อวิเสเสนาติ วุตฺตตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วุตฺตตฺตาติ วตฺวาติ เหตุ ฯ อเหตุ-กานมฺปีติ วตฺวาติ สมฺปทานํ ฯ ติเห...พนนฺติ วตฺวาติ กมฺมํ ฯ วตฺวาติ วุตฺตนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อิธาติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ

ญาณ...วจนสฺสาติ ปริหาสวเสนาติ ฉฏฺฐีกมฺมํ ฯ ปริ...เสนาติ
วุตฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ โส เอวาติ ปุจฺฉิตพฺโพติ กมฺมํ ฯ
โยติ กตฺตาติ ปเท กตฺตา ฯ ตสฺสาติ กตฺตาติ ฉฏฺฐีกมฺมํ ฯ
อิตีติ วจนนฺติ สรูปํ ฯ ตํ ปนาติ ชิตนฺติ กตฺตา ฯ ปริ...
เสนาติ วุตฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วุตฺตมฺปีติ ตนฺติ วิเสสนํ ฯ
อาจริยนฺติ ปุจฺฉิตฺวาติ กมฺมํ ฯ ปุจฺฉิตฺวาวาติ ชานนาติ ปุพฺพ-
กาลกิริยา ฯ ชานตฺถนฺติ วุตฺตาติ สมฺปทานํ ฯ วุตฺต...วิยาติ
ชิตนฺติ วิเสสนํ ฯ ชิตนฺติ กตฺตุวาจกํ กิตปทํ ฯ

[๔๗๙] ตํ ปนาตฺยาทิกํ วจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห
ตถาหิตฺยาที ฯ ตถาหิ สจฺจํ เอตฺถ ปุคฺคลานํ ญาณสมฺปยุตฺต-
วิปากานํ อปฺปวตฺติทสฺสนาธิกาเร อาจริเยเนว การณํ ปร...เย
ญาณ...ธิยา อิติ วุตฺตํ ฯ

ตถาหิสทฺโท ทฬฺหี ฯ อาจริเยนาติ อนุรุทฺธาจริเยน ฯ
เอวสทฺโท อาจริยโชติปาลตฺเถรํ นิวตฺเตติ ฯ ญาณวิปากา
ทฺวิเหตุกาเหตุกานํ น วตฺตนฺติ ฯ กสฺมา ฯ มูลสนฺธิยา ชฑตฺตา
ญาเณน อยุตฺตตฺตา ฯ ชฬตฺตาติปิ ปาโฐ ฯ

อาจ...เนวาติ วุตฺตนฺติ กตฺตา ฯ เอตฺถาติ วุตฺตนฺติ
อาธาโร ฯ การณนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ ปร...ฉเยติ วุตฺตนฺติ
อาธาโร ฯ ญาณ...ธิยาตีติ วุตฺตนฺติ อากาโร ฯ

[๔๘๐] อปเร เอวํ วิตฺถาเรนฺตีติ ญาเปนฺโต อาห อปเรตฺยาทึ ฯ อปเร ปน อาจริยา อเหตุ...พนํ โหติ ยถา เอวํ ทฺวิเห...พนมฺปิ โหติ อิติ วจนํ วณฺเณนฺติ วิตฺถาเรนฺติ ฯ

อปเรติ วณฺเณนฺตีติ กตฺตา ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ยถาติ อุปมา ฯ อเหตุกานนฺติ โหตีติ สมฺปทานํ ฯ สเห... พนนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ สเหตุกญฺจ ตํ ตทาลมฺพนญฺจาติ สเห...พนํ ฯ เอวนฺติ อุปเมยฺยํ ฯ ทฺวิเหตุกานนฺติ โหตีติ สมฺปทานํ ฯ ติเห...พนมฺปีติ โหตีติ กตฺตา ฯ ติเหตุกญฺจ ตทาลมฺพนญฺจาติ ติเห...พนํ ฯ อปิสทฺโท ทุเหตุกตทาลมฺพนํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ

[๔๘๑] อาจริยา อปเรสํ มตานุโรเธน เอวํ วทนฺตีติ ญาเปนฺโต อาห เตนาตฺยาทึ ฯ เตสํ อาจริยานํ มตานุโรเธน จ อิธาปิ อภิธมฺมตฺถสงฺคเห ญาณ...ธาย อนุรุทฺธาจริเยน กโต อิติ วจนํ วทนฺติ ฯ

มนนํ ชานนํ มตํ ฯ อุรุชฺฌนํ วิเภทนํ อุโรโธ น อุโรโธ อนุโรโธ มตสฺส อนุโรโธ มตา...โรโธ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ ปรมตฺถวินิจฺฉเยติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ ปฏิกฺขิปนํ ปฏิกฺเขโป ญาณสมฺปยุตฺตวิปากสฺส ปฏิกฺเขโป ญาณ...ปฏิกฺเขโป ฯ เอวสทฺโท สเหตุเก นิวตฺเตติ ฯ

เตสนฺติ มตาติ สมฺพนฺโธ ฯ มตา...เธน จาติ ปฏิกฺเขโปติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อิธาปีติ ปฏิกฺเขโปติ อาธาโร ฯ ญาณ...เขโปติ กโตติ กมฺมํ ฯ สนฺธายาติ กโตติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อิตีติ สรูปนิทสฺสนํ ฯ

[๔๘๒] อปเรสํ วจนํ วีมํสิตฺวา สมฺปฏิจฺฉิตพฺพนฺติ ญาเปนฺโต อาห ตตฺถาติอาทึ ฯ ตตฺถ ปน ตสฺมึ ทุเหตุกตทาลมฺพนนฺติ วจเน ปมาณปาฐาภาวโต ปมาณภูตปาลิยา อภาวโต อาจริ... เตสํ อปเรสํ อาจริยานํ วจนํ...ตพฺพํ ปณฺฑิเตนาติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปกาเรน มินเตติ ปมาโณ โย ปาโฐ ฯ ปฐติ เอเตนาติ ปาโฐ อาจริโย เอเตน สทฺเทน อตฺถํ ปฐติ อิติ ตสฺมา โส สทฺโท ปาโฐ ฯ ปมาโณ จ โส ปาโฐ จาติ ปมาณปาโฐ ปมาณปาฐสฺส อภาโว ปมา... ภาโว ฯ อาจริเยนาติ อนุรุทฺธาจริเยน ฯ จสทฺโท อฏฺฐานปฺปยุตฺโต ฯ โส ปมา...วโต จ ทสฺสิตตฺตา จาติ โยเชตพฺโพ ฯ อุภินฺนมฺปีติ ทุเหตุกาเหตุกานํ ฯ อปิสทฺโท อวยวมเปกฺขติ ฯ สห อาธาเรน วตฺตตีติ สาธารณํ ยํ ชฑตฺตสงฺขาตการณํ ฯ สาธารณสฺส วโส สาธารณวโส ฯ ญาณสมฺปยุตฺตวิปากานํ อภาโว ญาณ...ภาโว ฯ การณนฺติ ชฑตฺตา มูลสนฺธิยาติ วุตฺตการณํ ฯ สมานํ สมํ สมํ เอว สมกํ ฯ สพฺพโต โก ฯ เอวสทฺโท อูนาธิกํ นิวตฺเตติ ฯ ปริจฺฉิชฺชนํ ปริจฺเฉทโท จิตฺตานํ ปริจฺเฉโท

จิตฺตปริจฺเฉโท ฯ จตุปญฺญาส สมฺภวาติ วจเนน ทฺวิเหตุกานํ จิตฺตปริจฺเฉโท ทสฺสิโต ฯ ทสฺสิตสฺส จิตฺตปริจฺเฉทสฺส ภาโว ทสฺสิตตฺตํ ฯ วตฺวา ทสฺสิตตฺตาติ วจเนน อาจริเยน ปฐมํ ปรมตฺถวินิจฺฉยํ กตฺวา อภิธมฺมสฺส สงฺคหํ กตนฺติ ญาเปติ ฯ สาธารณวเสน ปน จิตฺต...ทสฺสิตตฺตาติ

ติเหตุกานํ สพฺเพสํ มานุสาปายปาณินํ
สตฺตตึสาวเสสานํ เอกตาฬีส นิทฺทิเสติ

เอตฺถ อวเสสานํ เอกตาฬีส นิทฺทิเสติ อิมินา เอกตาฬีส-สงฺขาตจิตฺตปริจฺเฉทสฺส ปรมตฺถวินิจฺฉเย ทสฺสิตตฺตาติ วุตฺตํ ฯ ตํ น ยุตฺตํ ฯ กสฺมา ฯ วตฺวา ทสฺสิตตฺตาติ วจเนน นิรุชฺฌโต ฯ ตถาหิ เอกตาฬีส นิทฺทิเสติ ปฐมํ วตฺวา ปจฺฉา ญาณปากา น วตฺตนฺติ ชฑตฺตา มูลสนฺธิยาติ วุตฺตํ ฯ สมฺปฏิจฺฉิยเตติ สมฺปฏิจฺฉิตพฺพํ ยํ วจนํ ฯ

ตตฺถ ปนาติ ปมาณปาฐาติ อาธาโร ฯ ปมา...วโตติ วีมํสิตฺวา สมฺป...ตพฺพนฺติ ทฺวเย เหตุ ฯ อาจริเยน จาติ ทสฺสิตาติ กตฺตา ฯ อุภินฺนมฺปีติ สาธารณาติ สมฺปทานํ ฯ สาธา...เสนาติ วตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ญาณ...ภาเวติ การณนฺติ อาธาโร ฯ การณนฺติ วตฺวาติ กมฺมํ ฯ วตฺวาติ ทสฺสิตาติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ สมกเมวาติ ทสฺสิตาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ จิตฺต...ทสฺสาติ ทสฺสิตตฺตาติ ภาวโยโค ฯ ทสฺสิตตฺตาติ

สมฺปฏิจฺฉิตพฺพนฺติ เหตุ ฯ เตสนฺติ วจนนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ วจนนฺติ สมฺป...ตพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ วีมํสิตฺวาติ สมฺป...ตพฺพนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ

[๔๘๓] ตสฺส อเปกฺขเนน สุคติยนฺติ วจนนฺติ อาห อเหตุกาตฺยาทึ ฯ เอตฺถ เอตสฺมึ ตถา ญาณสมฺปยุตฺตวิปากานิ จ สุคติยนฺติ วจเน อเห...ขาย จ สุคติยนฺติ อเปกฺขา อเห...เปกฺขา ฯ

อเปกฺขนํ อเปกฺขา อเหตุกานํ อเปกฺขา อเห...เปกฺขา ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ วจิยเต วจนํ ฯ ภาเว จ ฯ ภาวสาธนํ ฯ

อเห...ขาย จาติ วจนนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ เอตฺถาติ วจนนฺติ อาธาโร ฯ สุคติยนฺตีติ วจนนฺติ กมฺมํ ฯ วจนนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๔๘๔] อเหตุกาเปกฺขนํ สุคติยนฺติ วจนํ โหตุ ตํ ปน สุคติยนฺติ วจนํ กึทสฺสนปรํ อาจริเยน อนุญฺญาตนฺติ ปุจฺฉํ สนฺธายาห ตํ ปนาตฺยาทึ ฯ ทุวิเหตุ...กานํ ตตฺเถว สุคติยํ สมฺภ...ปรํ ตํ ปน สุคติยนฺติ วจนํ อตฺถโต อาจริเยน อนุญฺญาตํ อิจฺฉิตํ ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อตฺถโตติ อธิปฺปายโต ฯ อนุญฺญายเตติ อนุญฺญาตํ ยํ สุคติยนฺติ วจนํ ฯ ทุวิเหตุกา จ เต วิปากา จาติ ทุวิ...ปากา ฯ เอวํสทฺเทน ทุคฺคติยนฺติ

นิวตฺเตติ ฯ สมฺภวนํ อุปฺปชฺชนํ สมฺภโว สมฺภวสฺส ทสฺสนํ สมฺภวทสฺสนํ สมฺภวทสฺสนํ ปรํ ปธานํ ยสฺส ตํ สมฺภวทสฺสนปรํ ยสฺส สุคติยนฺติ วจนสฺส ฯ

ตนฺติ อนุญฺญาตนฺติ กมฺมํ ฯ อตฺถโตติ อนุญฺญาตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทฺวิเหตุ...กานนฺติ สมฺภวาติ สมฺพนฺโธ ฯ ตตฺเถวาติ สมฺภวาติ อาธาโร ฯ สมฺภ...ปรนฺติ ตนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๔๘๕] สาธกมาห เตนาตฺยาทึ ฯ เตน ตสฺมา อาจริโย ทุคฺค...นาติอาทิวจนํ อาห ฯ เตนาติ อาหาติ เหตุ ฯ ทุคฺค... อาทินฺติ อาหาติ กมฺมํ ฯ

[๔๘๖] ติเหตุกสูติ ธปนํ ฯ ปฏิ...ปุคฺคเลสุ ฯ ปฏิสนฺธิ-วิญฺญาเณน สหคตา ปฏิ...คตา ฯ อโลโภ จ อโทโส จ อโมโห จ อโลภาโทสาโมหา ฯ ปฏิสนฺธิวิญฺญาณสหคตา จ เต อโลภาโทสาโมหา จาติ ปฏิสนฺธิ...โมหา เตสํ วโส ปฏิสนฺธิวิญฺญาณ...โมหวโส ฯ ตโย เหตู อิเมสนฺติ ติเหตุกา ฯ ปุถุชฺชโน อาทิ เยสํ เต ปุถุชฺชนาทโย เยสํ โสตา-ปนฺนาทีนํ ฯ นววิธา จ เต ปุคฺคลา จาติ นว...คลา ฯ

ปฏิ...เสนาติ ติเหตูติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ติเห...ทีสูติ ทฺวยํ นว...เลสูติ วิเสสนํ ฯ นว...เลสูติ นิทฺธารณํ ฯ

[๔๘๗] ทิฏฺฐิ...เสขานนฺติ ฉปนํ ฯ สิกฺขายาตฺยาทิ วิวรณํ ฯ

สิกฺขิตพฺพาติ สิกฺขา ยา อธิสีลอธิจิตฺตอธิปญฺญา ปุคฺคเลหิ สิกฺขิตพฺพา ปูเรตพฺพา อตฺตนิ ปวตฺเตตพฺพา อิติ ตสฺมา สา สิกฺขา ฯ ปริปูรณํ ปริปูรํ ภาวสาธนํ ฯ ปริปูรํ กรึสุ สีเลนาติ ปริปูริการี เย ปุคฺคลา สีเลน ปริปูรํ กรึสุ อิติ ตสฺมา เต ปุคฺคลา ปริปูริการี ขีณาสวา ฯ ตสฺสี...วา ณี ฯ น ปริปูริการี อาปริปูริการี โสตาปนฺนสกทาคามี ฯ อปริปูริการีนํ ภาโว อป...ริตา ฯ กสฺมิญฺจิ โปฏฺฐเก อปริ- ปูริการิตายาติปิ อตฺถิ ฯ โส น ยุตฺโต ฯ ปุริโมว ยุชฺชติ ฯ สิกฺขิยเต ปูริยเต สิกฺขนํ สิกฺขนํ สีลํ ปกติ เยสํ เต สิกฺขน- สีลา เยสํ ปุคฺคลานํ ฯ สิกฺขนสีลานํ ภาโว สิกฺขนสีลตา ฯ สิกฺขนสีลาติ เสขา เย ปุคฺคลา ฯ เตสุ วุฑฺฒีติอาทินา กโลโป ฯ นมิยเต โวหริยเต เอเตนาติ นามํ ปุคฺคโล เอเตน นาเมน ฯ เสขา อิติ ลทฺธํ นามํ เยหิ เต เสขาติ ลทฺธนามา เยหิ ปุคฺคเลหิ เสขา อิติ นามํ ลทฺธํ เต ปุคฺคลา เสขาติ ลทฺธนามา ฯ โสตาปนฺโน จ สกทาคามี จ โสตา...คามี ฯ ปฐโม จ โส มคฺโค จาติ ปฐมมคฺโค ฯ เอวสทฺโท ทุติยมคฺคํ นิวตฺเตติ ฯ สสฺส อตฺตโน กาโย สกฺกาโย สกฺกาเย ปวตฺตา ทิฏฺฐิ สกฺกายทิฏฺฐิ ฯ สกฺกายทิฏฺฐิ จ วิจิกิจฺฉา จ สกฺกา...

กิจฺฉา ฯ ปหียนฺเตติ ปหีนา ยา สกฺกายทิฏฺฐิวิจิกิจฺฉา ปุคฺคเลน ปหียนฺเต ฯ ปหีนานํ ภาโว ปหีนตฺตํ ฯ ตาหิ สกฺกายทิฏฺฐิ-วิจิกิจฺฉาหิ สหคตานิ ตํ...ตานิ ตํสหคตานิ จ ตานิ ชวนานิ จาติ ตํ...นานิ ฯ เจวสทฺโท นิปาตสมุทาโย ฯ จ อิติ สทฺโท จสทฺโท ฯ อากฑฺฒิยนฺเตติ อากฑฺฒิตานิ ยานิ กฺริยาชวนานิ จสทฺเทน อา...อิติ ตานิ ชวนานิ อา...ตานิ ฯ ขีณา อาสวา เยสํ เต ขีณาสวา ขีณาสวานํ อาเวณิกานิ ขีณา...กานิ ฯ จสทฺโท ฐานปฺปยุตฺโต สมุจฺจโย ฯ

สิกฺขายาติ อปริปูรีติ อาธาโร ฯ อป...ตายาติ สิกฺขนาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สิกฺข...ตายาติ เสขา...มานนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เสขา...มานนฺติ โสตา...มีนนฺติ วิเสสนํ ฯ โสตา...มีนนฺติ น ลพฺภนฺตีติ สมฺปทานํ ฯ ปจ...เนวาติ ปหีนาติ กรณํ ฯ สกฺกาย...ฉานนฺติ ตาติ ภาวโยโค ฯ ปหีนตฺตาติ น ลพฺภนฺตีติ เหตุ ฯ ตํส...นิ เจวาติ น ลพฺภนฺตีติ วุตฺตกมฺมํ ฯ จสทฺเทนาติ อากฑฺฒิตาติ กตฺตา ฯ อาก...กานีติ ทฺวยํ กฺริยา...นานีติ วิเสสนํ ฯ กฺริยา...นานิ จาติ น ลพฺภนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๔๘๘] ปฏิ...นานิ จาติ ฐปนํ ฯ โทมน...นิ จ น ลพฺภนฺติ ฯ

ปฏิฆชวนานีติ ปทสฺส อตฺถํ วิวรนฺเตน เทฺว สทฺทา อญฺญมญฺญํ ปริยายาติ มนสิกตฺวา โทมนสฺสชวนาตีติ วิวริตํ น

โหติ ฯ ปฏิฆํ ปน โทมนสฺเสน เอเกน สห จาติ วิวริตํ จ เอวญฺจ วิวรณํ สปฺปฏิฆา ธมฺมา อปฺปฏิฆาติ อิมสฺมึ ฐาเน อญฺญมญฺญปตนโยคเทสาววตฺถานํ ปฏิโฆ ปฏิโฆติ วุตฺตอตฺถํ วชฺเชตุกาเมน วิวริตํ ฯ เจวาติ นิปาโต ฏีกาจริเยน ปกฺขิตฺโต น โปฏฺฐเก จสทฺเทน สมานโต ฯ โทมนสฺเสน สมฺปยุตฺตานิ ชวนานิ โทม...นานิ ฯ ทิฏฺฐิ...นานีติ อิทํ จสทฺเทน อากฑฺฒิต-ชวนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ทิฏฺฐิยา สมฺปยุตฺตํ ทิฏฺฐิ...ยุตฺตํ ฯ วิจิกิจฺฉาย สหคตํ วิจิ...คตํ ฯ กฺริยา เอว ชวนํ กฺริยาชวนํ ฯ ทิฏฺฐิ-สมฺปยุตฺตชวนญฺจ วิจิกิจฺฉาสหคตชวนญฺจ กฺริยาชวนญฺจ ทิฏฺฐิ...นานิ ฯ ทิฏฺฐิคตสทฺทโต ชวนสทฺทโลโป ฯ เจวสทฺโท ฏีกายํ ปกฺขิตฺโต น โปฏฺฐเก เจวสทฺโท ฯ

[๔๘๙] โลกุตฺตร...สมุปฺปชฺชนฺตีติ ปทสฺส อตฺถํ ญาเปนฺโต โลกุตฺตร...สมุปฺปชฺชนฺตีติ จเปตฺวา จตุนฺนํ...สมุปฺปชฺชนฺตีติ วิวรติ ฯ จตุนฺนํ มคฺคานํ...นิโรเธน ปุถุชฺชเนหิ โสตาปนฺนานํ ปุคฺคลนฺตรภาวุปคมนํ วิย โสตาปนฺนาทีหิ ปุคฺคล...สมุปฺปชฺชนฺติ ฯ

เอกญฺจ ตํ จิตฺตญฺจาติ เอกจิตฺตํ ฯ ขียติ เอตฺถาติ ขโณ อายุ เอตฺถ กาเล ฯ เอกจิตฺตสฺส ขโณ เอกจิตฺตกฺขโณ เอก-จิตฺตกฺขเณ นิยุตฺโต เอก...ณิกา เอกจิตฺตกฺขณิกานํ ภาโว เอก...ภาโว ฯ ปุคฺคลนฺตเรสูติ โสตาปตฺติมคฺคฏฺฐาทีหิ อนฺตเรสุ โสตาปตฺติมคฺคฏฺฐาทีสุ ปุคฺคเลสุ ฯ ปุคฺคลา จ เต อนฺตรา จาติ

ปุคฺคลนฺตรา ฯ เหฏฺฐิมานญฺจาติ เหฏฺฐา ปวตฺตานํ โสตาปตฺติ-
สกทาคามิอนาคามิผลฏฺฐานํ ปุคฺคลานํ ฯ เหฏฺฐา ปวตฺตา เหฏฺฐิ-
มา ฯ จสทฺโท อฏฺฐานปฺปยุตฺโต ฯ โส อสมฺภวโต จาติ
โยเชตพฺโพ ฯ เหฏฺฐิมเหฏฺฐิมานญฺจาติปิ อตฺถิ ฯ ปุริโมว ยุตฺโต ฯ
อุปรุ...ติยาติ สกทาคามิตฺยาทิผลตฺตยสมาปตฺติยา ฯ อุปริ จ อุปริ
จ อุปรุปริ อุปรุปริ ปวตฺตา สมาปตฺติ อุป...ปตฺติ ฯ อธิคจฺฉนฺติ
ตนฺติ อธิคตา เย เหฏฺฐิมปุคฺคลา ตํ อุปรุปริสมาปตฺตึ
อธิคจฺฉนฺติ อิติ เต อธิคตา ฯ อธิคตา อนธิคตา อนธิคตานํ ภาโว
อนธิคตตา ฯ อุป...ลานนฺติ อุปริผลฏฺฐานํ สกทาคามิอนาคามิ-
ขีณาสวานํ ฯ อุปริ ปตฺตา ปุคฺคลา อุปริปุคฺคลา สกทาคามิ-
อาทโย ฯ จสทฺโท อฏฺฐานปฺปยุตฺโต อนธิคตตฺตา จาติ
โยเชตพฺโพ ฯ อุปรุปริปุคฺคลานนฺติปิ อตฺถิ ฯ ปุริโมว ยุตฺโต ฯ
สมุคฺฆาฏิยนฺเตติ สมุคฺฆาฏิตา เย กมฺมกิเลสา ปุคฺคเลน สมุคฺฆาฏิยนฺเต
สมุคฺฆาหยนฺเต อิติ ตสฺมา เต กมฺมกิเลสา สมุคฺฆาฏิตา ฯ น
สมุคฺฆาฏิตา อส...ฏิตา ฯ กริยเตติ กมฺมํ ฯ กิลิสฺสนฺติ
เอเตนาติ กิเลโส เอเตน ธมฺเมน จิตฺตานิ ฯ กมฺมญฺจ กิเลโส จ
กมฺมกิเลสา อสมุคฺฆาฏิตา จ เต กมฺมกิเลสา จาติ อส...
เลสา ฯ นิรุชฺฌํ นิโรโธ อสมุ...กิเลสานํ นิโรโธ อส...
โรโธ ฯ ปุถุชฺชเนหิ โสตาปนฺนานํ ปุคฺคลานนฺตรภาวุปคมนํ วิยาติ
โยชนา ฯ โสตาปนฺโน อาทิ เยสํ ปุคฺคลานํ เต โสตาปนฺนาทโย ฯ

อาทิสทฺเทน สกทาคามิอาทิปุคฺคลานํ ปุคฺคลนฺตรภาวสฺส อุปคมนํ สงฺคณฺหาติ ฯ ปุคฺคลา จ เต อนฺตรา จาติ ปุคฺคลนฺตรา ปุคฺคลนฺตรานํ ภาโว ปุคฺค...ภาโว ฯ อุปคมิยเต อุปคมนํ ปุคฺคลนฺตรภาวสฺส อุปคมนํ ปุคฺค...มนํ ฯ สกทาคามิอนาคามิอรหา โสตาปนฺนโต วิเสสปุคฺคลา อนาคามิอรหา สกทาคามิโต วิเสสปุคฺคลา อรหา อนาคามิโต วิเสสปุคฺคโลตฺยาธิปฺปาโย ฯ ปฏิปฺปสฺสมฺภึสูติ ปฏิปฺปสฺสทฺธา เย ปุคฺคลา กมฺมกิเลเสหิ ปฏิปฺปสฺสมฺภึสุ อิติ เต ปุคฺคลา ปฏิปฺปสฺสทฺธา ฯ ปฏิปฺปสฺสทฺธานํ ภาโว ปฏิ...ตํ ฯ จสทฺโท ฐานปฺปยุตฺโต ฯ โลกุตฺตรชวนานีติ เอตฺถ อฏฺจ ชวนานิ คหิตานีติ ญาปนตฺถํ อฏฺจปีติ ฏีกายํ ปกฺขิตฺตํ ฯ อปิสทฺโท อวยวํ อเปกฺขติ ฯ อตฺตโน อนุรูปํ ยถาสกํ ฯ มคฺโค จ ผลญฺจ มคฺคผลานิ ฯ มคฺคผเล ปติฏฺจหนฺตีติ มคฺค-ผลฏฺจา ฯ มคฺคผลฏฺจา อริยา คหิตาติ ญาปนตฺถํ มคฺค-ผลฏฺจานนฺติ วิเสสนํ ฏีกายํ ปกฺขิตฺตํ ฯ เอวสทฺโท ปุถุชฺชเน นิวตฺเตติ ฯ

จตุนฺนนฺติ มคฺคานนฺติ วิเสสนํ ฯ มคฺคานนฺติ อสมฺภวโตติ สมฺพนฺโธ ฯ เอก...เวนาติ อสมฺภวโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปุคฺค... เรสูติ อสมฺภวโตติ อาธาโร ฯ อสมฺภวโตติ สมุปฺปชฺชนฺตีติ ปเท เหตุ ฯ เหฏฺจิมานญฺจาติ อน...ตตฺตาติ ปเท ภาวโยโค ฯ อุปรุ...ปตฺติยาติ อนธิคตตฺตาติ ฉฏฺจีกมฺมํ ฯ อน...ตตฺตาติ

สมุปฺปชฺชนฺตีติ เหตุ ฯ อุปรุ...ลานญฺจาติ ปฏิ...ธตฺตาติ ปเท สมฺพนฺโธ อุปคมเนนาติ ปเทปิ ฯ อส...เธนาติ อุปคมเนนาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปุถุชฺชเนหิติ ปุคฺคลนฺตราติ อปาทานํ ฯ โสตา-ปนฺนานนฺติ ปุคฺคลนฺตรภาวุปคมนนฺติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ โสตา-ปนฺนาทีหิติ อนฺตราติ อปาทานํ ฯ ปุคฺค...เนนาติ ปฏิปฺปสฺสทฺธาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปฏิ...ธตฺตา จาติ สมุปฺปชฺชนฺตีติ เหตุ ฯ อฏฺฐปีติ โลกุ...วนานีติ วิเสสนํ ฯ โลกุ...วนานีติ สมุปฺ-ปชฺชนฺตีติ กตฺตา ฯ ยถาสกนฺติ สมุปฺปชฺชนฺตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ มคฺค...ฐานนฺติ อริยานเมวาติ วิเสสนํ ฯ อริ...เมวาติ สมุปฺ-ปชฺชนฺตีติ สมฺปทานํ ฯ

ตตฺถ ตีสุ เหตูสุ จตุนฺนํ มคฺคานํ...อสมฺภวโตติ ปฐม-เหตุมฺหิ อธิปฺปาโย จตฺตาโร มคฺคา เอกจิตฺตกฺขณิกตฺตา โสตาปตฺติผลฏฺฐาทีสุ ปุคฺคลนฺตเรสุ น สมฺภวนฺติ เหฏฺฐิมานญฺจ... อนธิคตตฺตาติ ทุติยเหตุมฺหิปิ อธิปฺปาโย เหฏฺฐิมา โสตาปนฺนาทโย ปุคฺคลา สกทาคามิอนาคามิผลาทีนิ น ลภนฺติ ตสฺมา อุปริสมาปตฺติ เหฏฺฐิมานํ น อุปฺปชฺชติ อุปริมสมาปตฺติ...ปฏิปฺปสฺสทฺธตฺตา จาติ ตติยเหตุมฺหิ อธิปฺปาโย สกทาคามิอาทโย น เหฏฺฐา มคฺคผลํ ปุคฺคลนฺตรภาวโต ตสฺมา เหฏฺฐิมสมาปตฺติ อุปริปุคฺคลานํ น อุปฺปชฺชตีติ ฯ

[๔๙๐] อเสขานนฺตฺยาทิ ปฏิกฺขิตฺตชวนานิ สงฺคเหตฺวา วุตฺตํ น โหติ ลพฺภมานชวนานิ สมฺปิณฺเฑตฺวา วุตฺตนฺติ ญาเปนฺโต อาห อิทานิตฺยาทึ ฯ อิทานิ เตสํ...อาทิ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

ปฏิกฺขิปียีสูติ ปฏิกฺขิตฺตานิ ยานิ ชวนานิ ฯ ปฏิกฺขิตฺตานิ จ ตานิ ชวนานิ จาติ ปฏิ...นานิ ฯ วุตฺตปฺปการานิ ปกฺขิตฺต-ชวนานิ ยถา...วนานิ ฯ สิสนํ เสโส ปริโต สมนฺตโต เสโส ปาริเสโส ฯ ลพฺเภตพฺพานีติ ลพฺภมานานิ ยานิ ชวนานิ ฯ ลพฺภมานานิ จ ตานิ ชวนานิ จาติ ลพฺภมานชวนานิ ฯ

อิทานีติ วุตฺตนฺติ กาลสตฺตมี ฯ เตสํ เตสนฺติ ปุคฺคลานนฺติ วิเสสนํ ฯ ปุคฺคลานนฺติ ยถาปฏิกฺขิตฺต...ลพฺภมานชวนานนีติ ทฺวเย สมฺปทานํ ฯ ยถา...นานีติ วชฺเชตฺวาติ กมฺมํ ฯ วชฺเชตฺวาติ ทสฺเสตุนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ปาริเสสโตติ ลพฺภมานาติ ตติยาวาติ วิเสสนํ ฯ ลพฺภ...นานีติ สมฺปิณฺเฑตฺวาติ กมฺมํ ฯ สมฺปิณฺเฑตฺวาติ ทสฺเสตุนฺติ วิเสสนํ ฯ ทสฺเสตุนฺติ วุตฺตนฺติ สมฺปทานํ ฯ อเส...อาทีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๔๙๑] คาถาย อตฺถํ สรูเปน ญาเปนฺโต อาห ติวิธา-ตฺยาทึ ฯ ติวิธสิกฺขา...ริตานํ ขีณาสวานํ วเสน ปฏิพทฺเธน อุทฺทิเส ปณฺฑิโต เสขานํ...ยถาสมฺภวํ อวิเสสโต อุทฺทิเส ปณฺฑิโต วิเสสโต ปน โสตา...ปญฺญาส จิตฺตานิ อุทฺทิเส

อวเสสานํ...สมฺภวโต อวิเสสโต อุทฺทเส วิเสสโต ปน... ญาเสว จิตฺตานิ ลพฺภนฺติ ทฺวิเห...พีส ลพฺภนฺติ อาปายิกานํ ทฺวิเห...ตึส ตาเนว วีถิจิตฺตานิ ลพฺภนฺตีติ สนฺนิฏฺจานํ ปณฺฑิเตน ทฏฺฐพฺพนฺติ โยชนา ฯ

ตโย วิธา ปการา ยาสํ ตา ติวิธา ยาสํ สิกฺขานํ ฯ สิกฺขิตพฺพาติ สิกฺขา ยา ธมฺมชาติโย ฯ ติวิธา จ ตา สิกฺขา จาติ ติวิธสิกฺขา ติวิธสิกฺขาสุ ปริปูรํ ติวิธสิกฺขาปริปูรํ ติวิธ-สิกขาปริปูรํ กรึสุ สีเลนาติ ติวิธ...การิโน เย ปุคฺคลา ฯ ติวิธ...การีนํ ภาโว ติวิ...ภาโว ฯ อสิกฺขนสีลา อเสขา ฯ เตตฺตึส วิธา ปการา ยสฺส ตํ เตตฺตึสวิธํ ยสฺส กุสลากุสลสฺส ฯ กุสลญฺจ อกุสลญฺจ กุส...สลํ ฯ เตตฺตึสวิธญฺจ ตํ กุสลา-กุสลญฺจาติ เตตฺตึ...สลํ ฯ เหฏฺฐา ชาตานิ เหฏฺฐิมานิ ฯ ผลนฺติ นิปฺผชฺชนฺตีติ ผลานิ ฯ เหฏฺฐิมานิ จ ตานิ ผลานิ จาติ เหฏฺฐิ... ลานิ เหฏฺฐิมผลานํ ตยํ เหฏฺฐิ...ตยํ ฯ มุญฺจนฺตีติ มุตฺตานิ ยานิ มหคฺคตจิตฺตานิ ฯ วีถิยา มุตฺตานิ วีถิมุตฺตานิ ฯ จสทฺโท อฏฺฐานปฺปวุตฺโต ฯ โส เตตฺตึส...ลสฺส จ เหฏฺฐิ...ยสฺส จ นว...กานญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ มหคฺคตานิ จ ตานิ วิปากานิ จาติ มห...กานิ ฯ นว จ ตานิ มหคฺคตวิปากานิ จาติ นว... กานิ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ฯ วชฺเชตพฺพานีติ วชฺชิตานิ ยานิ จิตฺตานิ ฯ ปญฺจจตฺตาพีเสหิ วชฺชิตานิ ปญฺจ...ตานิ ฯ

กามาวจรานิ จ ตานิ วิปากานิ จาติ กามา...กานิ ฯ เตวีสติ เอว กามาวจรวิปากานิ เตวี...กานิ ฯ วีสติ เอว กฺริยา วีสติ-กฺริยา ฯ อรหตฺตญฺจ ตํ ผลญฺจาติ อรหตฺตผลํ ฯ เตวีสติ-กามาวจรวิปากานิ จ วีสติกฺริยา จ อรหตฺตผลญฺจ เตวีสติ... ผลานิ เตวี...ผลานํ วโส เตวี...วโส ฯ จตูหิ อธิกา จตฺตาฬีส จตุจตฺตาฬีส ฯ วีถิยา ปวตฺตานิ จิตฺตานิ วีถิจิตฺตานิ ฯ สมฺภวา สมฺภวโต อนุรูปโต ตสฺมา สมฺภวาติมสฺส วิวรณํ ยถาลาภนฺติ ฯ ลาภสฺส อนุรูปํ ยถาลาภํ ฯ อํ วิภตฺตินมการนฺตา อพฺยยีภาวา นาวจนสฺส อํ ฯ กามา...เสนาติ อธิปฺปาย-วเสน ปกฺขิตฺตํ ฯ ติฏฺฐนฺตีติ ฐิตา เย ปุคฺคลา ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ฯ

ติวิธ...วโตติ อเสขานนฺติ ปเท เหตุ ฯ อเสขานนฺติ ขีณาสวานนฺติ วิเสสนํ ฯ ขีณาสวานนฺติ วีถิจิตฺตานีติ สมฺพนฺโธ ฯ เตตฺตึ...ลสฺส เหฏฺฐิ...ยสฺส นว...กานนฺติ ปทตฺตยํ วเสนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ วีถิมุตฺตานญฺจาติ นว...กานนฺติ วิเสสนํ ฯ วเสนาติ ปญฺจจตฺตาฬีสาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปญฺจ...เสสานีติ ทฺวยํ วีถิจิตฺตานีติ วิเสสนํ ฯ เตวี...เสนาติ จตุจตฺตาฬีสาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ จตุ...ฬีสาติ วีถิจิตฺตานีติ วิเสสนํ ฯ วีถิจิตฺตานีติ อุทฺทิเสติ กมฺมํ ฯ สมฺภ...ภนฺติ อุทฺทิเสติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

กามภเวติ ฐิตาติ อาธาโร ฯ ฐิตานนฺติ วเสนาติ สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ อุทฺทิเสติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

กฺริยานิ เอว ชวนานิ กฺริยาชวนานิ ฯ อฏฺฐารส จ ตานิ กฺริยาชวนานิ จาติ อฏฺฐา...นานิ ฯ ทิฏฺฐิ จ วิจิกิจฺฉา จาติ ทิฏฺฐิ...กิจฺฉา ทิฏฺฐิวิจิกิจฺฉาหิ สหคตานิ ทิฏฺฐิ...คตานิ ฯ ปญฺจนฺนํ สมุโห ปญฺจกํ ทิฏฺฐิวิจิกิจฺฉาสหคตานํ ปญฺจกํ ทิฏฺฐิ...ปญฺจกํ ฯ อคฺคํ เอว ผลํ อคฺคผลํ ฯ มหคฺคตญฺจ ตํ วิปากญฺจาติ มห...ปากํ ฯ อฏฺฐารสกฺริยาชวนานิ จ ทิฏฺฐิ-วิจิกิจฺฉาสหคตปญฺจกญฺจ อคฺคผลญฺจ มหคฺคตวิปากญฺจ อฏฺฐา-รส...ปากา เตสํ วโส อฏฺฐา...วโส ฯ เตวีสติ เอว กามา-วจรวิปากา เตวี...ปากํ ฯ อาวชฺชนานํ ทฺวยํ อาวชฺชนทฺวยํ ฯ เอกวีสติ เอว กุสลานิ เอก...สลํ ฯ สตฺต เอว อกุสลานิ สตฺตากุสลํ ฯ เหฏฺฐา ชาตานิ เหฏฺฐิมานิ เหฏฺฐิมานิ จ ตานิ ผลานิ จาติ เหฏฺฐิ...ลานิ เหฏฺฐิมผลานิ ตยํ เหฏฺฐิ...ตยํ ฯ เตวีสติกามาวจรวิปากญฺจ อาวชฺชนทฺวยญฺจ เอกวีสติกุสลญฺจ สตฺตากุสลญฺจ เหฏฺฐิมผลตฺตยญฺจ เตวีสติ...ตยํ ตสฺส วโส เตวี...วโส ฯ ฉหิ อธิกา ปญฺญาส ฉปฺปญฺญาส ฯ สมฺภวสฺส อนุรูปํ ยถาสมฺภวํ ฯ อํ วิภตฺตินมการนฺตา อพฺยยีภาวา นาวจนสฺส อํ ฯ อวิเสสโตติ สามญฺเญน ฯ

เสขานนฺติ วีถิจิตฺตานีติ สมฺพนฺโธ ฯ อฏฺฐา...เสนาติ เตตฺตึสาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เตตฺตึสาติ วชฺเชตฺวาติ กมฺมํ ฯ วชฺเชตฺวาติ อุทฺทิเสติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ เตวีส...เสนาติ ฉปฺปญฺญาสาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ฉปฺปญฺญาสาติ วีถิจิตฺตานีติ วิเสสนํ ฯ วีถิจิตฺตานีติ อุทฺทิเสติ กมฺมํ ฯ ยถาสมฺภวนฺติ อุทฺทิเสติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อวิเสสโตติ อุทฺทิเสติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ โสตาปนฺโน จ สกทาคามี จ โสตา...มิโน ฯ เอเกน อธิกา ปญฺญาส เอกปญฺญาส ฯ เอเกน อูนา เอกูนา เอกูนา ปญฺญาส เอกูนปญฺญาส ฯ ตตฺถ ฉปฺปญฺญาสวีถิจิตฺเตสุ โสตาปนฺนานํ เตวีสติกามาวจรวิปากอาวชฺชน-ทฺวย สกทาคามิ อนาคามิ อรหตฺต มคฺคตฺตยวชฺชิตฏฺฐารสกุสล สตฺตากุสล-โสตาปตฺติผลวเสน เอกปญฺญาส จิตฺตานิ ลพฺภนฺติ สกทาคามีนํ เตวีสติกามาวจรวิปากอาวชฺชนทฺวยโสตาปตฺติ อนาคามิ อรหตฺตมคฺคตฺ-ตยวชฺชิตฏฺฐารสสตฺตากุสลสกทาคามิผลวเสน เอกปญฺญาส ลพฺภนฺติ อนาคามีนํ เตวีสติกามาวจรวิปากอาวชฺชนทฺวยโสตาปตฺติสกทาคามิ-อรหตฺตมคฺคตฺตยวชฺชิตฏฺฐารสกุสลปฏิฆทฺวยวชฺชิตปญฺจากุสลอนา-คามิผลวเสน เอกูนปญฺญาส ลพฺภนฺติ ฯ

วิเสสโต ปนาติ อุทฺทิเสติ ตติยาวิเสสนํ ฯ โสตา...มีนนฺติ เอก...ส จิตฺตานีติ สมฺพนฺโธ ฯ เอกปญฺญาสาติ อุทฺทิเสติ กมฺมํ ฯ

อนาคามีนนฺติ จิตฺตานีติ สมฺพนฺโธ ฯ เอกู...ณาสาติ อุทฺทิเสติ กมฺมํ ฯ

อฏฺฐารส จ ตานิ กฺริยาชวนานิ จาติ อฏฺฐา...วนํ ฯ สพฺพญฺจ ตํ โลกุตฺตรญฺจาติ สพฺพโลกุตฺตรํ ฯ อฏฺฐารสกฺริยา-ชวนญฺจ สพฺพโลกุตฺตรญฺจ มหคฺคตวิปากญฺจ อฏฺฐารส...วิปากํ ฯ กามาวจรวิปากญฺจ อาวชฺชนญฺจ โลกิยกุสลญฺจ อกุสลญฺจ กามา...สลา เตสํ วโส กามา...วโส เตน ฯ ยถาสมฺภวโตติ อิทํ สมฺภวาติ ปทสฺส วิวรณํ ฯ สมฺภวาติ เอตฺถ ยถาสทฺทโลโป ฯ สมฺภวสฺส อนุรูปํ ยถาสมฺภวํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอว-สทฺโท อูนาธิกํ นิวตฺเตติ ฯ ญาณสมฺปยุตฺตญฺจ ตํ วิปากญฺจาติ ญาณ...ปากํ ฯ อปฺปนา เอว ชวนํ อปฺปนาชวนํ ฯ ญาณ-สมฺปยุตฺตวิปากญฺจ อปฺปนาชวนญฺจ ญาณ...นานิ ญาณ-สมฺปยุตฺตวิปากอปฺปนาชวเนหิ วชฺชิตานิ ญาณ...ตานิ ฯ อปาเย นิพฺพตฺตา อาปายิกา ฯ เอวสทฺโท อญฺญจิตฺตานิ นิเสเธติ ฯ ทฺวิเหตุกานิ จ ตานิ วิปากานิ จาติ ทฺวิเห...กานิ ทฺวิเหตุก-วิปาเกหิ วชฺชิตานิ ทฺวิเห...ตานิ ฯ

อวเสสานํ จตุนฺนนฺติ ทฺวยํ ปุถุชฺชนานนฺติ วิเสสนํ ฯ ปุถุชฺชนานนฺติ วีถิจิตฺตานีติ สมฺพนฺโธ ฯ อฏฺฐา...เสนาติ ปญฺจตฺ-ตึสาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปญฺจตฺตึสาติ วชฺเชตฺวาติ กมฺมํ ฯ วชฺเชตฺวาติ อุทฺทิเสติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อวเสสานิ จตุปญฺญาสาติ

ปททฺวยํ วีถิจิตฺตานีติ วิเสสนํ ฯ กามา...เสนาติ จตุปญฺญาสาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วีถิจิตฺตานีติ อุทฺทิเสติ กมฺมํ ฯ ยถาสมฺภวโตติ อุทฺทิเสติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อวิเสสโตติ อุทฺทิเสติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วิเสสโต ปนาติ ลพฺภนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ติเหตุกานนฺติ ลพฺภนฺตีติ สมฺปทานํ ฯ จตุ...เสวาติ ลพฺภนฺตีติ กมฺมํ ฯ ทฺวิเห...กานนฺติ ลพฺภนฺตีติ สมฺปทานํ ฯ ญาณ...ชิตานีติ เอกจตฺตาฬีสาติ วิเสสนํ ฯ เอกจตฺตาฬีสาติ ลพฺภนฺตีติ กมฺมํ ฯ อาปายิกานนฺติ ลพฺภนฺตีติ สมฺปทานํ ฯ ตาเนว...ตึสาติ ปทตฺตยํ วิถีจิตฺตานีติ วิเสสนํ ฯ วีถิจิตฺตานีติ ลพฺภนฺตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ สนฺนิฏฺฐานนฺติ นิทสฺสนํ ฯ สนฺนิฏฺฐานนฺติ ทฏฺฐพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ

จตุปญฺญาสจิตฺเตสุ ทฺวิเหตุกาเหตุกานํ จตุญาณสมฺปยุตฺต-วิปากนวมหคฺคตกุสลวชฺชิตานิ เอกจตฺตาฬีส ลพฺภนฺติ เอก-จตฺตาฬีสจิตฺเตสุ จตุทฺวิเหตุวิปากานิ วชฺเชตฺวา สตฺตตึส ลพฺภนฺตีติ วายํ อตฺโถ เอวํ เวทิตพฺโพ อเสขานํ จตุจตฺตาฬีส วีถิจิตฺตานิ สมฺภวา ยถาลาภํ กามภเว ชิตานํ ขีณาสวานํ วเสน อุทฺทิเส ปณฺฑิโต เสขานํ ฉปฺปญฺญาส วีถิจิตฺตานิ สมฺภวา อุทฺทิเส อวเสสานํ จตุนฺนํ ปุถุชฺชนานํ จตุปญฺญาส วีถิจิตฺตานิ สมฺภวา อุทฺทิเส ปณฺฑิโตติ ฯ

[๔๙๒] ปุคฺคลานํ เภโท ปุคฺคลเภโทติ อตฺถํ ทสฺเสนฺโต อาห ปุคฺคลานนฺตฺยาทึ ฯ

ปุคฺคลานนฺติ วเสนาติ สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ เภโทติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เภโทติ ลิงฺคตฺโถ ฯ จิตฺตานํ ปวตฺติ จิตฺตปฺปวตฺติ ฯ ภิชฺชนํ เภโท ฯ จิตฺตปฺปวตฺติยา เภโท จิตฺต... เภโท ฯ ปุคฺคลเภโทติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๔๙๓] สพฺพานิปิ...ลพฺภนฺตีติ จเปตฺวา ฉนฺนํ ทฺวาร... สมฺภวโตติ เหตุ ปกฺขิตฺโต ฯ สพฺพานิปิ...ลพฺภนฺติ กสฺมา ฉนฺนํ...วโต ฯ

ฉนฺนนฺติ ทฺวารานนฺติ วิเสสนํ ฯ ทฺวารานนฺติ สมฺภวาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สพฺเพสนฺติ ปุคฺคลานนฺติ วิเสสนํ ฯ จสทฺโท ทฺวารานญฺจ ปุคฺคลานญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ ปุคฺคลานนฺติ สมฺภวาติ สมฺพนฺโธ ฯ ตตฺถาติ กามาวจรภูมิยํ ฯ ตตฺถาติ สมฺภวาติ อาธาโร ฯ สมฺภวโตติ อุปลพฺภนฺตีติ เหตุ ฯ สมฺภวนํ ปวตฺตนํ สมฺภโว ฯ อนุรูปํ เอว อรหํ ยถารหํ ฯ

[๔๙๔] ยถารหนฺติ จปนํ ฯ ตํตํตฺยาทิ วิวรณํ ฯ เต เต ภวา ตํตํภวา ตํตํภวานํ อนุรูปํ ตํตํ...รูปํ ฯ เต เต ปุคฺคลา ตํตํปุคฺคลา ตํตํปุคฺคลานํ อนุรูปํ ตํตํ...รูปํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ตํตํ...ปญฺจาติ ปททฺวยํ อุปลพฺภนฺตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ

[๔๙๕] กสฺมา รูปาวจรภูมิยํ ปฏิฆชวนตทาลมฺพนาเนว ปฏิกฺขิตฺตานิ นนุ ฆานวิญฺญาณาทีนิ ภูมิยํ น ปวตฺตนฺตีติ

โจทนํ สนฺธายาห สพฺพตฺถาปิตฺยาทึ ฯ สพฺพ...ทินา วจเนน
ฌาน...อิติ ตสฺมา รูปา...ขิตฺตานิ อาจริเยน ฯ

ฌานวิญฺญาณํ อาทิ เยสํ วิญฺญาณานํ ตานิ ฌาน...
ทีนิ ฯ อาทิสทฺเทน ชิวฺหากายวิญฺญาณานํ คหณํ ฯ อปิสทฺโท
ปฏิฆชวนตทาลมฺพนานิ อเปกฺขติ ฯ เหสฺสตีติ ภวิสฺสติ ฯ ปฏิเฆน
สมฺปยุตฺตํ ชวนํ ปฏิฆชวนํ ฯ ปฏิฆชวนญฺจ ตทาลมฺพนญฺจ
ปฏิฆ...นานิ ฯ เอวสทฺโท ฌานวิญฺญาณาทีนิ นิวตฺเตติ ฯ

สพฺพ...ทินาติ ปฏิกฺเขโปติ กรณํ ฯ ฌาน...ทีนมฺปีติ
ปฏิกฺเขโปติ ฉฏฺฐีกมฺมํ ฯ ปฏิกฺเขโปติ เหสฺสตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ
ปฏิกฺขิตฺตานีติ เหตุ ฯ รูปา...มิยนฺติ ปฏิกฺขิตฺตานีติ อาธาโร ฯ
ปฏิฆ...นาเนวาติ ปฏิกฺขิตฺตานีติ กมฺมํ ฯ

[๔๙๖] สพฺพตฺถาติ ปทํ อรูปภวมฺปิ ปจฺจามสตีติ สงฺกา
สิยา ตํ นิเสธนตฺถํ สพฺพตฺถาติอาทิ วุตฺตํ ฯ

สพฺพตฺถาติ ฐปนํ ฯ กาม...ภเวติ ปททฺวยํ น ลพฺภนฺเต-
วาติ อาธาโร ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ

[๔๙๗] คาถาย อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห กามภเวตฺยาทึ ฯ
กามภเว ยถารหํ...จิตฺตานิ ลพฺภเร รูเป ภเว...จตุสฏฺฐี
ลพฺภเร อรูปภเว...อุปลพฺภนฺติ ปณฺฑิเตนาติ โยชนา ฯ

กาเมติ เอตฺถ ตณฺหาว อธิปฺเปตาติ กาเมติ อวตฺวา
กามภเวติ วิวริตํ ฯ ยถารหนฺติ ปทํ ปุพฺเพ วุตฺเตน ยถารหนฺติ

ปเทน สทิสํ ฯ มุจฺจนฺตีติ มุตฺตานิ ยานิ จิตฺตานิ ฯ
มุตฺตานิ เอว มุตฺตกานิ ฯ ปจฺจยา ทนิฏฺฐาติอาทินา กปจฺจโย ฯ
วีถิยา มุตฺตกานิ วีถิมุตฺตกานิ ฯ วชฺชิยนฺเตติ วชฺชานิ ยานิ
จิตฺตานิ ฯ วีถิมุตฺตเกหิ วชฺชานิ วีถิ...วชฺชานิ ฯ อสีติ เอว
วีถิจิตฺตานิ อสี...ตานิ ฯ ภเวติ อิทํ รูปธมฺมชฺฌานตฺถํ ปกฺขิตฺตํ ฯ
อฏฺจ จ ตานิ ตทาลมฺพนานิ จาติ อฏฺจ...นานิ ฯ ฆานํ อาทิ
เยสํ ชิวฺหาทีนํ ตานิ ฆานาทีนิ ฆานาทีนิ จ ตานิ วิญฺญาณานิ
จาติ ฆานาทิวิญฺญาณานิ ฯ ฉนฺนํ สมูโห ฉกฺกํ ฆานาทิวิญฺญาณานํ
ฉกฺกํ ฆานา...ฉกฺกํ ฯ วีถิยา มุตฺตกานิ วีถิ...กานิ ฯ
ปฏิฆทฺวยญฺจ อฏฺจตทาลมฺพนานิ จ ฆานาทิวิญฺญาณฉกฺกญฺจ
วีถิมุตฺตกานิ จ ปฏิฆ...มุตฺตกานิ เตสํ วโส ปฏิฆ...วโส ฯ
นตฺถิ เหตุ เอเตสนฺติ อเหตุกานิ ฯ นว จ ตานิ อเหตุกานิ
จาติ นว...กานิ ฯ นวอเหตุกานิ จ ตานิ วิปากานิ จาติ นว...
กานิ ฯ เสสานิ จ ตานิ ชวนานิ จาติ เสสชวนานิ ฯ
เตปญฺญาส เอว เสสชวนานิ เตป...นานิ ฯ อาวชฺชนทฺวยญฺจ
นวอเหตุกวิปากญฺจ เตปญฺญาสเสสชวนญฺจ อาวชฺชน...ชวนานิ
เตสํ วโส อาว...วโส ฯ อรูเปติ เอตฺถ ภโว อธิปฺเปโต
น จิตฺตนฺติ กตฺวา ภเวติ ปกฺขิตฺตํ ฯ อรูเป ภเวติ วากฺยํ
อวตฺวา อรูปภเวติ สมาสปทวจนํ วตฺติจฺฉาวเสน วุตฺตํ ฯ
กตฺถจิ หิ สมาสปทํ กตฺถจิ วากฺยํ วุตฺตํ ฯ เตน วุตฺตํ

กามภเว รูปภเว อรูปภเวติ จ ฯ เตวีสติ จ ตานิ กามาวจร-
วิปากานิ จาติ เตวี...ปากํ ฯ ปญฺจทส จ ตานิ รูปาวจรานิ
จาติ ปญฺจ...จรานิ ฯ เตวีสติกามาวจรวิปากญฺจ ปฐมมคฺโค จ
ปญฺจทสรูปาวจรญฺจ ปฏิฆทฺวยญฺจ อรูปวิปาโก จ กฺริยา-
มโนธาตุ จ หสนญฺจ เตวีสติ...หสนานิ เตสํ วโส เตวีส...
วโส ฯ ฉพฺพีสติ จ ตานิ ปริตฺตชวนานิ จาติ ฉพฺพี...วนํ ฯ
อฏฺฐ จ ตานิ อรูปชวนานิ จาติ อฏฺฐ...วนานิ ฯ สตฺต จ
ตานิ โลกุตฺตรชวนานิ จาติ สตฺต...นานิ ฯ ฉพฺพีสติปริตฺต-
ชวนญฺจ อฏฺฐอรูปชวนญฺจ สตฺตโลกุตฺตรชวนญฺจ มโนทฺวารา-
วชฺชนญฺจ ฉพฺพีสติ...ชวนานิ เตสํ วโส สพฺพีสติ...วโส ฯ
ลพฺภเรติ เอตฺถ กฺวจิ ธาตูติอาทินา อนฺติวิภตฺติยา เรอาเทโสติ
ญาปนตฺถํ อุปลพฺภนฺตีติ วิวริตํ ฯ

กามภเวติ อุปลพฺภนฺตีติ อาธาโร ฯ ยถารหนฺติ อุปลพนฺภนฺตีติ
กิริยาวิเสสนํ ฯ วีถิ...ชานีติ อสี...ตานีติ วิเสสนํ ฯ อสีติ...
ตานีติ อุปลพฺภนฺตีติ วุตฺตกมฺมํ ฯ รูเปติ ภเวติ วิเสสนํ ฯ
ภเวติ อุปลพฺภนฺตีติ อาธาโร ฯ รูปภเวติปิ ฯ ปฏิฆ...เสนาติ
ปญฺจวีสตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปญฺจวีสตีติ วชฺเชตฺวาติ กมฺมํ ฯ
วชฺเชตฺวาติ เสสานีติ วิเสสนํ ฯ เสนานีติ จตุสฏฺฐีติ วิเสสนํ ฯ
อาว...เสนาติ จตุสฏฺฐีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ จตุสฏฺฐีติ อุปลพฺภนฺตีติ
กมฺมํ ฯ อรูปภเวติ อุปลพฺภนฺตีติ อาธาโร ฯ เตวีสติ...เสนาติ

สตฺตจตฺตาฬีสาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สตฺต...ฬีสาติ วชฺเชตฺวาติ กมฺมํ จ วชฺเชตฺวาติ เสสานีติ วิเสสนํ ฯ เสสานีติ เทฺวจตฺตา- ฬีสาติ วิเสสนํ ฯ ฉพฺพี...เสนาติ เทฺวจ...ตานีติ ตติยา- วิเสสนํ ฯ เทฺวจ...ตานีติ อุปลพฺภนฺตีติ วุตฺตกมฺมํ ฯ

คาถาย อตฺโถ กาเม ยถารหํ อสีติ วีถิจิตฺตานิ ปณฺฑิเตน ลพฺภเร รูเป จตุสฏฺฐี ลพฺภเร ตถา อรูเป เทฺวจตฺตาฬีส จิตฺตานิ ลพฺภเรติ ฯ

[๔๙๘] เกจิวาทํ ญาเปนฺโต อาห เกจิตฺยาทึ ฯ เกจิ ปน อาจริยา รูปภเว...อิธ โลเก อาคตานํเยว...สมฺภโว อิติ ตสฺมา ตานิ อกุสลวิปากานิ ปริ...วทนฺติ ฯ

ปนสทฺโท ปกฺขนฺโร ฯ อนิฏฺฐารมฺมณสฺส อภาโว อนิ... ภาโว ฯ อาคจฺฉึสูติ อาคตา เย พฺรหฺมาโน ฯ เอวสทฺโท น อนาคตานนฺติ นิวตฺเตติ ฯ พฺรูหนฺติ คุเณหิ วฑฺเฒนฺตีติ พฺรหฺมา เย เทวา ฯ พฺรูห วฑฺฒเน ขฺยาทีหิ มนฺ อทโต จาติ วาติ มนปจฺจโย ฯ อกุสฺสานํ วิปากา อกุ...ปากา จตฺตาริ จกฺขุ- โสตวิญฺญาณสมฺปฏิจฺฉนฺนสนฺตีรณานิ ฯ อกุสลวิปากานํ สมฺภโว อกุ...สมฺภโว ฯ ปญฺจ จ ตานิ ปริตฺตวิปากานิ จาติ ปญฺจ... กานิ ฯ ปญฺจาติ จกฺขุโสตวิญฺญาณสมฺปฏิจฺฉนฺนสนฺตีรณทฺวยานิ ฯ เอวสทฺโท จตุสฏฺฐีติ นิวตฺเตติ ฯ

อภิ.๑๕๕

เกจิ ปนาติ วทนฺตีติ วุตฺตกตฺตา ฯ รูปภเวติ อภาวโตติ อาธาโร ฯ อนิฏฺฐา...ภาวโตติ สมฺภโวติ เหตุ ฯ อิธาติ อาคตาติ อาธาโร ฯ อาคตานํเยวาติ พฺรหฺมานนฺติ วิเสสนํ ฯ พฺรหฺมานนฺติ สมฺภโวติ สมฺปทานํ ฯ สมฺภโวติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ ปริหาเปตฺวาติ เหตุ ฯ ตานีติ ปริหาเปตฺวาติ กมฺมํ ฯ ปริหาเปตฺวาติ วทนฺตีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ปญฺจ...เกหีติ สทฺธินฺติ สหโยคตติยา ฯ สทฺธินฺติ สฏฺฐีติ วิเสสนํ ฯ รูปภเวติ สฏฺฐีติ อาธาโร ฯ สฏฺฐีเยวาติ วีถิจิตฺตานีติ วิเสสนํ ฯ วีถิจิตฺตานีติ วทนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๔๙๙] เกจิวาทํ ทสฺเสนฺโต อาห อิธาตฺยาทึ ฯ อิธ ปน โลเก ตตฺถ รูปภเว จตฺวาปิ อิมํ โลกํ ปสฺสนฺตานํ พฺรหฺมานํ อนิ...โว วตฺตุํ สกฺกา อิติ ตสฺมา เตหิ จตูหิ อกุสล-วิปาเกหิ สทฺธึเยว ตตฺถ รูปภเว จตุสฏฺฐี วีถิจิตฺตานิ อนุรุทฺธาจริเยน วุตฺตานิ ฯ

อิธ ปนาติ อสมฺภโวติ อาธาโร ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ตตฺถาติ จตฺวาติ อาธาโร ฯ จตฺวาติ ปสฺสนฺตานนฺติ ปุพฺพกาล-กิริยา ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ อิธาคนฺตฺวาติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ อิมนฺติ โลกนฺติ วิเสสนํ ฯ โลกนฺติ ปสฺสนฺตานนฺติ กมฺมํ ฯ ปสฺสนฺตานนฺติ อสมฺภโวติ สมฺปทานํ ฯ อนิ...ณสฺสาติ อสมฺภโวติ สมฺพนฺโธ ฯ อสมฺภโวติ น สกฺกาติ กมฺมํ ฯ วตฺตุนฺติ

น สกฺกาติ สมฺปทานํ ฯ อิตีติ สทฺธินฺติ เหตุ ฯ เตหีติ สทฺธินฺติ สหโยโค ฯ สทฺธึเยวาติ จตุสฏฺฐีติ วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท น วินาติ นิวตฺเตติ ฯ ตตฺถาติ จตุสฏฺฐีติ อาธาโร ฯ จตุสฏฺฐีติ วุตฺตานีติ กมฺมํ ฯ

[๕๐๐] สาธกมาห เอวนฺตฺยาทึ ฯ เอวญฺจ กตฺวา เอวํ อตฺถํ มนสิกรณโต ธมฺมา...กามาวจรํ กามาวจรภูตํ รูปสทฺทสงฺขาตํ อนิฏฺฐารมฺมณํ อาลมฺพนฺติ คณฺหนฺติ ตทา...ติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

เอวญฺจาติ กตฺวาติ กมฺมํ ฯ กตฺวาติ วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ ธมฺมานุสารณิยนฺติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ ธมฺมํ อนุสฺสรติ เอตฺถาติ อนุสารณี ปณฺฑิโต เอตฺถ ปกรเณ ธมฺมํ อนุสฺสรติ อิติ ตสฺมา ตํ ปกรณํ อนุสารณี ฯ กตฺตุกรณ ปุน อี ฯ ธมฺมสฺส อนุสารณี ธมฺมา...รณี ฯ ยทาติ อาลมฺพนฺตีติ กาลสตฺตมี ฯ กามาวจรนฺติ อนิ...มณนฺติ วิเสสนํ ฯ อนิ... มณนฺติ อาลมฺพนฺตีติ กมฺมํ ฯ ตทาติ อุปฺปตฺตีติ กาลสตฺตมี ฯ ตํสุคติยมฺปีติ อุปฺปตฺตีติ อาธาโร ฯ สา สุคติ ตํสุคติ รูปาวจรา ภูมิ ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ อิมสฺมึ โลเก อุปฺปตฺตีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ อกุสล...รณานนฺติ อุปฺปตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ จกฺขุวิญฺญาณญฺจ โสตวิญฺญาณญฺจ จกฺขุโสตวิญฺญาณํ ฯ มชฺเฌ วิญฺญาณสทฺท-โลโป ฯ จกฺขุโสตวิญฺญาณญฺจ มโนธาตุ จ สนฺตีรณญฺจ

จกฺขุ...รณานิ อกุสลวิปกานิ จ ตานิ จกฺขุโสตวิญฺญาณ-
มโนธาตุสนฺตีรณานิ จาติ อกุสล...รณานิ ฯ อกุส...รณานนฺติ
อุปฺปตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ อุปฺปตฺตีติ สมฺภวตีติ กตฺตา ฯ อุปฺปชฺชนํ
อุปฺปตฺติ ฯ อิตีติ วจนนฺติ สรูปํ ฯ วจนนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๕๐๑] ภูมีนํ วิภาโคติ อตฺถํ นิเสธนตฺถํ ภูมิตฺยาทิ วุตฺตํ ฯ

ภูมิวเสนาติ วิภาโคติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ภูมินํ วสนํ สมฺพชฺฌนํ
ภูมิวโส ฯ วิภาโคติ ลิงฺคตฺโถ ฯ จิตฺตปฺปวตฺติยํ ภชนํ วิภาโค ฯ
ภูมิวิภาโคติ ตติยาตปฺปุริโส ฯ

[๕๐๒] ยถาสมฺภวนฺติ ฐปนํ ฯ ตํตํทฺวา...ปโตติ วิวรณํ ฯ

ตํตํทฺวาเรสุ ตํตํภเวสุ วาติ สมฺภ...ปโตติ อาธาโร ฯ
ตานิ ตานิ ทฺวารานิ ตํตํ...นิ ฯ เต เต ภวา ตํตํภวา ฯ
วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ตํตํ...สุ วาติปิ อตฺถิ ฯ สมฺภ...ปโตติ
ปวตฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สมฺภวสฺส อนุรูปํ สมฺภ...รูปํ ฯ
สมฺภวานุรูปโตติ วจนํ ยถาสทฺโท อนุรูปวาจโก สมฺภวนฺติ
เอตฺถ อํ วิภตฺตินมิตฺยาทินา นาวจนสฺส อนฺติ ญาปนตฺถํ วุตฺตํ ฯ

[๕๐๓] ยาวตายุกนฺติ ฐปนํ ฯ อายุโน ยตฺตโก ปริจฺเฉโท
ยาวตายุกํ ฯ กฺวจิ สมาสนฺตาติ กปจฺจโย ฯ ปฏิส...วสานํ วา
ตโต จุติจิตฺตโต ปุพฺเพ ปวตฺต...วสานํ วา ฯ

ปฏิสนฺธิโตติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติ ปวตฺตาติ ปเท
กิริยาวิเสสนํ ฯ ภว...เสนาติ ปวตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ภวตีติ

ภโว อุปฺปตฺติภโว ฯ นิกนฺตนํ นิกนฺติ ตณฺหา ฯ ภเว นิกนฺติ ภวนิกนฺติ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ภวนิกนฺติยา วโส ภว...วโส ฯ ปวตฺติตาติ ปวตฺตา ยา วีถิ ฯ มโนทฺวาเร ปวตฺตา มโนทฺวาริกา ฯ จิตฺตานํ วีถิ จิตฺตวีถิ ฯ มโนทฺวาริกา จ สา จิตฺตวีถิ จาติ มโน...วีถิ ฯ ปวตฺตา จ สา มโนทฺวาริกจิตฺตวีถิ จาติ ปวตฺต...วีถิ ฯ จุติ เอว จิตฺตํ จุติจิตฺตํ จุติจิตฺตสฺส อวสานํ จุติ...สานํ ฯ ปว...ถิโตติ ปฏฺฐายาติ อปาทานํ ฯ ปฏฺฐายาติ อวสานนฺติ วิเสสนํ ฯ จุติ...สานนฺติ อพฺโพจฺฉินฺนาติ อจฺจนฺตสํโยโค ฯ ตโตติ ปุพฺเพติ อปาทานํ ฯ ปุพฺเพติ ปวตฺตาติ อาธาโร ฯ ปวตฺต...สานนฺติ อพฺโพจฺฉินฺนาติ อจฺจนฺตสํโยโค ฯ ปวตฺตญฺจ ตํ ภวงฺคญฺจาติ ปวตฺตภวงฺคํ ปวตฺตภวงฺคสฺส อวสานํ ปวตฺต...สานํ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ

ปฏิสนฺธิโต ปรํ...วีถิโตติ เอตฺถายํ อธิปฺปาโย ปฏิสนฺธิจุทฺทส ภวงฺคานิ มโนทฺวาราวชฺชนเมกํ สตฺตรสมโลภชวนํ วตฺตตีติ อฏฺฐกถานโย ฯ ฏีกายํ ปน ปฏิสนฺธิ เตรส ภวงฺคานิ เอกํ มโนทฺวาราวชฺชนํ โสฬสมโลภชวนํ ปวตฺตติ ตโต โสฬสมโต ปรมฺปิ วา โลภชวนํ ปวตฺตติ รูปสฺส ปน โสฬสจิตฺตกฺขณายุกตฺตา อธิกโสฬสจิตฺตกฺขณายุกตฺตา จาติ วุตฺตํ ฯ ยํ ปน วินยตฺถมญฺชุสายํ กงฺขาวิตรณิฏีกายํ ปฏิสนฺธิจิตฺเตน หิ สทฺธึ

ตึส กมฺมชรูปานิ นิพฺพตฺตนฺติ เตสุ ปน จิเตสุเยว โสฬส ภวงฺคจิตฺตานิ อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺตีติ พุทฺธนาคตฺเถเรน วุตฺตํ ตตฺถ วจเน สเจ โสฬสภวงฺคจิตฺเตสุ ปฏิสนฺธิจิตฺเตน หิ สทฺธึ ตึส กมฺมชรูปานิ นิพฺพตฺตนฺติ เตสุ ปน จิเตสุเยว โสฬสปิ คหิตา เอกํ ปฏิสนฺธิจิตฺตํ ปณฺณรส ภวงฺคานิ มโนทฺวาราวชฺชนํ อฏฺฐารสมโลภชวนํ ปวตฺตติ ปฏิสนฺธิปิ หิ ภวงฺคนฺติ วุจฺจติ สเจ อคฺคหิตา เอกํ ปฏิสนฺธิจิตฺตํ โสฬส ภวงฺคานิ มโนทฺวาราวชฺชนํ เอกูนวีสติมโลภชวนํ ปวตฺตตีติ อธิปฺปาโย เวทิตพฺโพ ฯ อิทญฺจ วจนํ ธมฺมยมกฏีกาย น สเมติ ฯ วุตฺตํ หิ ตตฺถ ปญฺจ-โวกาเร ภวงฺเค กุสลานํ ภวงฺคกฺขเณ เตสํ อกุสลา จ ธมฺมา นิรุชฺฌนฺติ อพฺยากตา จ ธมฺมา นิรุชฺฌนฺตีติ วจเน ปฏิสนฺธิ-จิตฺตโต โสฬส ตโต ปรํ วา ภวนิกนฺติจิตฺตํ โหติ น ตโต โอริมนฺติ วิญฺญายตีติ ฯ พุทฺธนาคตฺเถเรน ตึสกมฺมชรูปานํ สตฺตรสจิตฺตกฺขณายุกเมว อเปกฺขิตฺวา เตสุ ปนาติอาทิ วุตฺตํ โหติ น ภวนิกนฺติจิตฺตสฺส ปวตฺตนนฺติ ฯ อญฺญา จ ปาลิ ภวนิกนฺติจิตฺตสฺส อฏฺฐารสมํ เอกูนวีสติมํ วา ปวตฺตเน สาธกา นตฺถิ ตสฺมา พุทฺธนาคตฺเถเรน วุตฺตวจนํ ปญฺจโวกาเรตฺวาทิ-ปาลิยา เจว ฏีกาย จ วิรุชฺฌตีติ ตสฺมา ตํ น คเหตพฺพํ ฯ อายุโน ยตฺตโกติ วุตฺตตฺตา มรณกาเล จุติจิตฺตโตปริ สตฺตรสมสฺส กมฺมชรูปานํ อุปฺปชฺชนภูตสฺส ภวงฺคสฺส อวสานํ ยาวตายุกนฺติ

มนสิกตฺวา อาห ตโตตฺยาทึ ฯ เอตฺถาปิ อธิปฺปาโย ปฏิสนฺธิโต ปรํ ภวนิกนฺติวเสน ปวตฺตมโนทฺวาริกจิตฺตวีถิโต ปฏฺฐาย ตโต จุติจิตฺตโต ปุพฺเพ ปวตฺตภวงฺคาวสานํ ฯ ภวงฺคาวสานนฺติ มรณกาเล จุติจิตฺตโตปริ สตฺตรสมสฺส อายุสงฺขาตกมฺมชรูปสฺส อุปฺปชฺชนฏฺฐานภูตสฺส อวสานํ ฯ

[๕๐๔] ฉทฺวาริกจิตฺตปฺปวตฺตตฺติ นิโรธสมาปตฺติกาเลปิ อพฺโพจฺฉินฺนาติ โกจิ คณฺเหยฺย ตนฺนิเสธนตฺถํ อพฺโพจฺฉินฺนาตฺยาทิ วุตฺตํ ฯ อพฺโพจฺฉินฺนาติ ธปนํ ฯ นิโร...ปาโยติ อธิปฺปายปกฺขิปนํ ฯ นิโร...ติยํ อสติ ฉทฺวาริกจิตฺตปฺปวตฺติ อพฺโพจฺฉินฺนาติ อิติ อธิปฺปาโย ฯ

โวจฺฉิชฺชตีติ โวจฺฉินฺนา ยา ฉทฺวาริกจิตฺตปฺปวตฺติ ฯ น โวจฺฉินฺนา อพฺโพจฺฉินฺนา ฯ จิตฺตเจตสิกานํ นิรุชฺฌนํ นิโรโธ ฯ สมาปชฺชนํ สมาปตฺติ ฯ นิโรธสฺส สมาปตฺติ นิโร...ปตฺติ ฯ

อสตีติ อพฺโพจฺฉินฺนาติ ลกฺขณกิริยา ฯ นิโร...ติยนฺติ อสตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

อิติ อภินวปุรวฺหยนครสฺส ปจฺฉิมุตฺตรทิสาภาเค ปติฏฺฐิเต ปนสาราเม วสนฺเตน สกลพฺยากรณาสงคณาณจารินา สาฏฺฐกถติปิฏกธเรน ลกราชนามกสฺส สิริตฺริภูวนาธิทีปธมฺมราชิโน° ครุนา ญาณกิตฺตีติ นามเธยฺเยน เถเรน กตา ปญฺจิกา นาม จตุตฺถา อตฺถโยชนา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. สิริตฺริภูวนาทิจฺจธมฺมราชิโนติปิ ทิสฺสติ ฯ

ปญฺจมปริจฺเฉทตฺถโยชนา

[๕๐๕] เอวํ จตุตฺถปริจฺเฉทตฺถวณฺณนํ กตฺวา อิทานิ ปญฺจมปริจฺเฉทวณฺณนํ กโรนฺโต อาห เอตฺตาวตาตฺยาทึ ฯ ยทิ อาจริเยน วีถิมุตฺตสงฺคหํ ทสฺเสตุํ อารพฺภ วีถิจิตฺตวเสเนวนฺติ-อาทิ น วตฺตพฺพํ ตถา มรนฺตานํ มรณกาเลตฺยาทิ วตฺตพฺพนฺติ โจทนา ฯ สจฺจํ ปฏิสนฺธิยํ ปวตฺติสงฺคโห ปวตฺติยํ ปวตฺติ-สงฺคโหติ เทฺว ปวตฺติสงฺคหา ปวตฺติสงฺคหํ นาม ปฏิสนฺธิปฺ-ปวตฺติยนฺติ วจเน วุตฺตา ตตฺถ ปวตฺติยํ ปวตฺติสงฺคโห กถิโต ปฏิสนฺธิยํ ปวตฺติสงฺคโห น กถิโต ตสฺมา ตํ กเถนฺโต อาห วีถิจิตฺตวเสเนวนฺติอาทินฺติ วิสชฺชนํ ฯ

[๕๐๖] เอตฺตาวตา วจเนน วีถิ...อารภนฺโต อาจริโย อาห วีถิ...อาทึ วจนํ ฯ

เอตฺตาวตาติ ทสฺเสตฺวาติ กรณํ ฯ เอตฺตาวตา จาติปิ เอตฺตเกเนวาติ อตฺโถ ฯ นิปาตสมุทาโย น สมุจฺจโย ฯ จสทฺท-รหิตนิปาโตว ยุตฺโต ฯ วีถิสงฺคหนฺติ ทสฺเสตฺวาติ กมฺมํ ฯ ทสฺเสตฺวาติ ทสฺเสตฺนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อิทานีติ อาหาติ กาลสตฺตมี ฯ วีถิ...สงฺคหนฺติ ทสฺเสตฺนฺติ กมฺมํ ฯ ทสฺเสตฺนฺติ อารภนฺโตติ สมฺปทานํ ฯ อารภนฺโตติ อาหาติ กตฺตา ฯ วีถิ... วนฺติอาทินฺติ อาหาติ กมฺมํ ฯ

ปญฺจมปริจฺเฉทตฺถโยชนา หน้า 429

[๕๐๗] อวยวตฺถํ ญาเปนฺโต อาห เอวนฺตฺยาทึ ฯ เอวํ...สงฺคโห มยา อุทีริโต...สงฺคโห มยา วุจฺจติ อิติ โยชนา ฯ

เอวนฺติมสฺส วิวรณํ ยถา...นเยนาติ ฯ ปกาโร วุตฺโต ยสฺมึ นเย โส ยถาวุตฺโต ยถาวุตฺโต จ โส นโย จาติ ยถาวุตฺตนโย ฯ วีถิจิตฺตานํ วโส วีถิจิตฺตวโส ฯ ปวตฺติยนฺติมสฺส วิวรณํ ปฏิ...สาเนติ ฯ อปโร ภาโค อปรภาโค อญฺญ-โกฏฺฐาโส ฯ จุติยา ปริโยสานํ จุติ...สานํ จุติปริโยสานํ ยสฺส โส จุติปริโยสาโน ยสฺส ปรภาคสฺส ตสฺมึ ฯ โปฏฺฐเกสุ จตุปริโยสานนฺติ ปาโฐ ทิสฺสติ อนาคามิผลํ วาตฺยาทีสุ วิย ฯ จุติปริโยสาเนติ วิภตฺติวิปลฺลาโส อิจฺฉิตพฺโพ ฯ กสฺมา ฯ ปวตฺติยนฺติ ปทสฺส วิวรณตฺตา ฯ ทฺวีสุ ปาเฐสุ ปุริโมว ยุตฺตตโร ฯ จิตฺตุปฺปาทานํ ปวตฺตนํ ปวตฺติ ฯ สงฺคณฺหณํ คหณํ ปริจฺฉินฺทนํ สงฺคโห ฯ ปวตฺติยา สงฺคโห ปวตฺติสงฺคโห ฯ ปว...นามาติ สงฺคโหติ ปธานปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ อิทานีติมสฺส วิวรณํ ตทนนฺตรนฺติ ฯ อิทานิสทฺโท หิ อนนฺตรวาจโกปิ อตฺถิ ตสฺมา ตทนนฺตรนฺติ วิวรติ ฯ ตสฺส สงฺคหสฺส อนนฺตรํ ตทนนฺตรํ ฯ สนฺธิยนฺติ วิวรณํ ปฏิสนฺธิยนฺติ ฯ สนฺธิสทฺโท หิ ปฏิสนฺธิวาจโก น สนฺธานมตฺตวาจโก ฯ

ปฏิสนฺธิยนฺติ เอตฺถ กาโล อิจฺฉิโตติ มนสิกตฺวา อาห ตทาตฺยาทึ ฯ ตสฺสา ปฏิสนฺธิยา อาสนฺนา จุติ ตทาสนฺนา ฯ สตฺตา จวิตฺวา อุปฺปชฺชนฺติ ตสฺมา จุติ ปฏิสนฺธิโต ปุพฺพ- ปวตฺตา ตสฺมา จุติ ปฏิสนฺธิอาสนฺนาติ วุตฺตา ฯ ตทาสนฺนาย จุติยา ภาโว ตทาสนฺนตา ฯ จุติยาติ ภาวโยโค ปกฺขิปิตพฺโพ ฯ ตสฺสา ปฏิสนฺธิยา คหณํ ตํคหณํ ฯ เอวสทฺโท น ปวตฺติคฺ- คหเณนาติ นิวตฺเตติ ฯ คหิตา จุติ คหิตจุติ คหิตจุติยา กาโล คหิ...กาโล คหิตจุติยา ปวตฺตนกาโล ฯ จสทฺโท ปฏิสนฺธิ- กาเล จ จุติกาเล จาติ โยเชตพฺโพ ฯ

เอวํ...เยนาติ อุทีริโตติ ปเท กรณํ ฯ วีถิ...เสนาติ ปวตฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺติยํ อปรภาเคติ ปวตฺตีติ อาธาโร ฯ ปฏิสนฺธิโตติ อปราติ อปาทานํ ฯ จุติ...สาเนติ อปรภาเคติ วิเสสนํ ฯ ปว...นามาติ สงฺคโหติ วิเสสนํ ฯ สงฺคโหติ อุทีริโตติ กมฺมํ ฯ อุทีริโตติ กมฺมวาจกํ กิตปทํ ฯ อิทานิ...ตรนฺติ วุจฺจตีติ อาธาโร ฯ สนฺธิยํ...กาเลติ วุจฺจตีติ อาธาโร ฯ ตทาสนฺนตายาติ ตํคหเณเนวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ตํคหเณเนวาติ คหิตาติ กรณํ ฯ คหิตจุติกาเล จาติ ปวตฺตีติ อาธาโร ฯ ปว...สงฺคโหติ วุจฺจตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ โยชนาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

อภิ.๑๕๖

[๕๐๘] ปุญฺญ...คโต เทโส อิติ ตสฺมา โส เทโส อปาโย ฯ โสเยว อปาโย ภูมิ นาม ฯ สตฺตา เอตฺถ เทเส ภวนฺติ อิติ ตสฺมา อปายภูมิ ฯ

อยสทฺโท ปุญฺญสุขาทิวาจโก ตสฺมา อยสฺส วิเสสนตฺถํ ปุญฺญสมฺมตาติ ปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ สุฏฺฐุ มนิยติ ญายตีติ สมฺมโต โย อโย ฯ ปุญฺญํ อิติ สมฺมโต ปุญฺญสมฺมโต ฯ เอติ คจฺฉติ ปวตฺตติ อิมสฺมา สุขนฺติ อโย อิมสฺมา ปุญฺญโต สุขํ เอติ... อิติ ตสฺมา อิทํ ปุญฺญํ อโย ฯ อิมสฺมาติ เอตีติ ปเท เหตุ ฯ อิ คติยํ สพฺพ...วาติ อ อญฺเญสุ จ อิสฺเส ฯ เอ อยาติ อโย ฯ น ปุญฺญโต สพฺพทา อปคโตติ ญาปนตฺถํ เยภุยฺเยนาติ ปกฺขิตฺตํ ฯ อปคจฺฉตีติ อปคฺโต โย เทโส ฯ เอวสทฺโท อวธารณกมฺมธารยํ ญาเปติ ฯ สตฺตานํ อนุปฺปชฺชนฏฺฐานํ อตฺถิ ตสฺมา สตฺตานํ อุปฺปชฺชนฏฺฐานภูมิ คหิตาติ ญาปนตฺถํ สตฺตาติ กตฺตุปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ

ปุญฺญสมฺมตาติ อยาติ วิเสสนํ ฯ อยาติ อปคโตติ อปาทานํ ฯ เยภุยฺเยนาติ อปคโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อปคโตติ กตฺตุวาจกํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ อปาโยติ สญฺญา ฯ โสเยวาติ สญฺญี ฯ ภูมีติ สญฺญา ฯ เอตฺถาติ ภวนฺตีติ อาธาโร ฯ สตฺตาติ กตฺตา ฯ อิตีติ เหตุ ฯ อปายภูมีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

อยา อปคโต อปาโย อพฺยยีภาโว ฯ ภวนฺติ เอตฺถาติ ภูมิ ฯ มิปจฺจโย ฯ อปาโย เอว ภูมิ อปายภูมิ ฯ

[๕๐๙] ภูมิ อเนก...โสภณา สตฺเตหิ คนฺตพฺพโต...คติ จ อิติ ตสฺมา ภูมิ สุคติ ฯ กาม...สุคติ ฯ สาเยว กามา สุคติ ภูมิ นาม อิติ ตสฺมา กาม...ภูมิ ฯ

น เอกา อเนกา อเนกา วิธา ปการา ยสฺสา สา อเนกวิธา ยสฺสา สมฺปตฺติยา ฯ สมฺปชฺชนํ สมฺปตฺติ ฯ กายสุขาทึ สมฺปชฺชนฺติ เอตาย สมฺปทาย สตฺตาติ วา สมฺปตฺติ ฯ อเนกวิธา จ สา สมฺปตฺติ จาติ อเน...สมฺปตฺติ ฯ อธิฏฺฐาติ เอตฺถาติ อธิฏฺฐานา สมฺปตฺติ เอตฺถ ภูมิยํ ฯ อเนกวิธ-สมฺปตฺติยา อธิฏฺฐานา อเน...ฐานา อเนกวิธสมฺปตฺติอธิฏฺฐานาย ภาโว อเน...นตา ฯ ภูมิยาติ ภาวโยโค ฯ สุสทฺโท โสภณตฺถ-วาจโกติ กตฺวา โสภณาติ วุตฺตํ ฯ โสภนาติปิ ฯ คมุธาตุ อเนกตฺถาติ กตฺวา คนฺตพฺพโตติมสฺส อุปฺปชฺชิตพฺพโตติ วิวรณํ กตํ ฯ อุปฺปชฺชิตพฺพโตติปิ ฯ โสเยวตฺโถ ฯ คนฺธพฺพโตติปิ ฯ โท ธสฺส จาติ จสทฺเทน ตสฺส โธ ฯ คนฺตพฺพโตติ ปาโฐว ยุชฺชติ ฯ จสทฺโท โสภณา จาติ สมุจฺเจติ ฯ คนฺตพฺพา อุปฺปชฺชติพฺพา สตฺเตหีติ คติ ฯ คมุ คติมฺหิ อิตฺถิยมติยโว วา คมขนตฺยาทินา มโลโป ฯ โสภณา คติ สุคติ กมฺม-ธารโย ฯ กาเมตีติ กาโม ยา ตณฺหา ฯ กาโม เอว

ตณฺหา กามตณฺหา ฯ สห จรติ ปวตฺตตีติ สหจริต ยา สุคติ ฯ กามตณฺหาย สหจริตา กาม...ริตา ฯ สหจริตา นาม อารมฺมณกรณวเสน อธิปฺเปตา น สมฺปยุตฺตวเสน ฯ ภูมิอารมฺมณา กามตณฺหา อารมฺมณิกา ฯ กามตณฺหาติ กามสุคตีติ เอตฺถ ตณฺหาว กาโมติ อธิปฺเปตา น อารมฺมณนฺติ ญาเปติ ฯ สหจริตาติ ปทํ รูปาวจรภูมีติ เอตฺถ อวจราติ ปทํ ทิสฺวา ปกฺขิตฺตํ ฯ กาม...ริตาติ วจเนน กาเมน สหจริตา สุคติ กามสุคตีติ มชฺฌโลปตปฺปุริสํ ญาเปติ ฯ เอวสทฺโท อวธารณกมฺมธารยํ ญาเปติ ฯ กามสุคติ เอว ภูมิ กาม...ภูมิ ฯ

อน...ตายาติ โสภณาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ โสภณา คติ จาติ ทฺวยํ ภูมีติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ คนฺต...พโตติ คตีติ เหตุ ฯ สุคตีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ กาม...ริตาติ สุคตีติ วิเสสนํ ฯ สุคตีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ สาเยวาติ ภูมีติ วิเสสนํ ฯ ภูมีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ กาม...ภูมีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๕๑๐] เอวํ เสเสสุปิ รูปาวจรภูมิอาทีสุ ปเทสุ นโย ฯ

เอวนฺติ นิทสฺสนํ ฯ เสเสสุปีติ นโยติ อาธาโร ฯ อปิสทฺโท กามสุคติภูมีติ ปทํ อเปกฺขติ ฯ รูเป ภเว ปวตฺตา ตณฺหา รูปํ มชฺฌโลปตปฺปุริโส ฯ อว สห จรติ ปวตฺตตีติ อวจรา ยา ภูมิ ฯ รูเปน อวจรา รูปาวจรา รูปาวจรา เอว ภูมิ รูปา...ภูมิ ฯ อรูเป ภเว ปวตฺตา ตณฺหา อรูปํ มชฺฌโลปสมาโส ฯ

อรูเปน อวจรตีติ อรูปาวจรา อรูปาวจรา เอว ภูมิ อรู...
ภูมิ ฯ

[๕๑๑] อย...คโต เทโส อิติ ตสฺมา เทโส นิรโย ฯ

อยสทฺโท อิธ สุขวาจโกติ กตฺวา สุขโตติ วิวรติ ฯ
เอติ คจฺฉติ ปวตฺตติ ปุญฺญานุรูปํ สุขนฺติ อโย ฯ นิอุปสคฺคสฺส
วิวรณํ นิคฺคโตติ ฯ อยโต นิคฺคโตติ นิรโย อพฺยยีภาโว ฯ

อยโตติ นิคฺคโตติ อปาทานํ ฯ นิคฺคโตติ เทโสติ วิเสสนํ ฯ
อิตีติ เหตุ ฯ นิริโยติปิ ฯ เตสุ วุฑฺฒิอาทินา สฺอุจฺจารณตฺถํ
อการสฺสิ ฯ นิรโย นิรยนฺติ เทฺว ลิงฺคา ฯ

[๕๑๒] เย สตฺตา ติโร อโธ คมเน อญฺฉิตา อายมิตา
อิติ ตสฺมา เต สตฺตา ติรจฺฉานา ฯ

ติโรติ นิปาโต สตฺตมฺยตฺเถ วตฺตติ ฯ อญฺฉนฺติ อายมนฺตีติ
อญฺฉิตา เย สตฺตา ฯ อฉ อายเม พฺุธ...ตริ ยถา...กาโร
นิคฺคหิตญฺจ วคฺคนฺตํ ฯ ติโรสทฺทุปปโท อฉ อายเม กตฺตุ...สุ จ
อนกา ยุญฺวูนํ สรา สเร โลปํ นเย วคฺเค โฆ กฺวจิ
ธาตฺอาทินา ทีฆํ นเย โย โยสฺส อา ฯ ติโรติ อญฺฉิตาติ
อาธาโร ฯ กิตสตฺตมีตปฺปุริโส ฯ ติรจฺฉานานํ โยนิ ติรจฺฉานโยนิ
ฉฏฺฐีตปฺปุริโส ฯ

[๕๑๓] ตาย ธมฺมชาติยา สตฺตา อมิสฺสิตาปิ สมา...ตาย
ยุวนฺติ มิสฺสิตา วิย โหนฺติ อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ โยนิ ฯ

ยุวนฺตีติ ยุ มิสฺสเน อนฺติ กฺวจิ ธาตุตฺยาทินา อุสฺสุโว ฯ มิสฺสนฺตีติ มิสฺสิตา เย สตฺตา ฯ มิส สมฺมิสฺสเน พุธ...ตริ ยถา...กาโร สสฺส ทฺวิตฺตํ ฯ น มิสฺสิตา อมิสฺสิตา ฯ อปิสทฺโท โจทการุจิทีปโน ฯ ชายนฺติ เอตาย ธมฺมชาติยา อภินฺนา พุทฺธิสทฺทาติ ชาติ ฯ สมานา ชาติ เยสํ เต สมานชาติโน เยสํ สตฺตานํ ฯ สมานชาตีนํ ภาโว สมา...ติตา ฯ ยุวนฺตีติ เอตฺถ ยุธาตุ คติยาปิ วาจกา ตสฺมา มิสฺสิตาติ วิวรติ ฯ มิสฺสนฺตีติ มิสฺสิตา เย สตฺตา ฯ โยนีติ ยุ มิสฺสเน กตฺตุ...สุ จ อนกา อญฺเญสุ จ อุสฺโส กฺวจิ ธาตุ อโลโป นทาทิโต วา อี ปุน รสฺโส ฯ

ตายาติ โหนฺตีติ กรณํ ฯ สตฺตาติ โหนฺตีติ ปกติกตฺตา ฯ อมิสฺสิตาปีติ สตฺตาติ วิเสสนํ ฯ สมา...ตายาติ มิสฺสิตา วิยาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ มิสฺสิตา วิยาติ โหนฺตีติ วิกติกตฺตา ฯ อิตีติ เหตุ ฯ

[๕๑๔] ยุวนฺติ ตาย สตฺตาติ โยนิ ตาย โยนิยา สตฺตา ยุวนฺติ อิติ ตสฺมา สา โยนิ ฯ โยนิ นาม ปญฺจเปตาทิเภทา อเนกา ฯ กา อิธ โยนีติ อาห สา ปนาตฺยาทึ ฯ สา ปน โยนิ อตฺถ...เสโส ฯ

โสติปิ ฯ สาติ ยุชฺชติ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ ฯ ปวตฺติ จ โส วิเสโส จาติ ปวตฺติวิเสโส ฯ

สาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อตฺถโตติ ปวตฺติวิเสโสติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ขนฺธานนฺติ ปวตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ ปวตฺติวิเสโสติ สาติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๕๑๕] เย สตฺตา ปกฏฺเฐน อติสเยน สุข...คตา อปกฺกนฺตา อิติ ตสฺมา เต สตฺตา เปตา ฯ

ปกฏฺเฐนาติ อุปสคฺคสฺส อตฺถวาจกํ ฯ ปกาสนํ อติสยนํ ปกฏฺจํ ฯ ปปุพฺโพ กส อติสเย ภาวกมฺเมสุ ต สาทิ...หิฏฺโจ ฯ คจฺฉึสูติ อิตา เย เปตา ฯ อิ คติยํ ฯ อิธาตุสฺส คตฺยาทิอเนกตฺถตฺตา คติยนฺติ วิวรติ ฯ คจฺฉึสูติ คตา เย เปตา ฯ คมุ คติยํ ฯ ปปุพฺโพ อิ คติยํ พุธ...ตริ อญฺเญสุ จ อิสฺเส ฯ ตติยาตปฺปุริโส ฯ

ปกฏฺเฐนาติ คตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สุขโตติ คตาติ อปาทานํ ฯ อิตาติ กตฺตุวาจกํ ฯ

[๕๑๖] นิชฺฌา...สโย ฯ นิชฺฌาติ สรีรํ ทหตีติ นิชฺฌามา ยา ตณฺหา ฯ นิปุพฺโพ ฌา ทหเน ขฺยาทีหิ มน ปุน อา ฯ นิชฺฌามา เอว ตณฺหา นิชฺฌามตณฺหา ฯ นิชฺฌามตณฺหา เอเตสมตฺถีติ นิ...กา เอเตสํ เปตานํ ฯ ทณฺฑาทิโต อิก อี ฯ อถวา ฯ นิชฺฌายนฺเตติ นิชฺฌามา เย เปตา ฯ กมฺมสาธนํ ฯ ตณฺหาย นิชฺฌานา นิชฺฌามตณฺหา นิชฺฌามตณฺหา เอว นิชฺฌามตณฺหิกา นิชฺฌามตณฺหิกา อาทิ เยสํ เต นิชฺฌา...ทโย

นิชฺฌามตณฺหิกาทโย เภทา เยสํ เต นิชฺฌา...เภทา เยสํ เปตานํ ฯ วิเสเสน สยนฺติ ปวตฺตนฺติ เอตฺถาติ วิสโย เอตฺถ เทเส สตฺตา ฯ

นิชฺฌาม...ทานนฺติ เปตานนฺติ วิเสสนํ ฯ เปตานนฺติ วิสโยติ สมฺพนฺโธ ฯ

[๕๑๗] เปตวิสโยติ วตฺตพฺเพ เตสุ วุฑฺฒีติ อาทินา เปตสทฺทสฺส เปตฺติอาเทสํ กตฺวา เปตฺติวิสโยติ วุตฺตํ ฯ ยถา นิรยปเทน ฐานคฺคหณํ เอวํ ภูมิอธิการตฺตา อิมินา ปททฺวเยน ฐานคฺคหณนฺติ สงฺกา สิยา ตสฺมา ตํ นิเสเธนฺโต อาห เอตฺถาติอาทึ ฯ เอตฺถ ปน ติรจฺฉานโยนิเปตฺติวิสเยสุ...คหณํ เตสํ ติรจฺฉานโยนิ-เปตฺติวิสยานํ...อภาวโต ฯ

เอวสทฺเทน ฐานคฺคหณํ นิวตฺเตติ ฯ โส วิย ทิสฺสตีติ ตาทิโส โย โอกาโส โส วิย นิรโยกาโส วิย ทิสฺสติ อิติ ตสฺมา โส โอกาโส ตาทิโส ฯ ปริจฺฉิชฺชยิตฺถาติ ปริจฺฉินฺโน โย โอกาโส ฯ อวกสนฺติ ปติฏฺฐหนฺติ เอตฺถาติ โอกาโส เอตฺถ เทเส สตฺตา ฯ อวปุพฺโพ กส ปติฏฺฐายํ วิสรุชปทาทิโต ณ ฯ ปริจฺฉินฺโน จ โส โอกาโส จาติ ปริจฺฉินฺโนกาโส ฯ

เอตฺถ ปนาติ คหณนฺติ อาธาโร ฯ ติร...เณนาติ คหณนฺติ กรณํ ฯ ขนฺธานํเยวาติ คหณนฺติ กมฺมํ ฯ คหณนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เตสนฺติ อภาวโตติ สมฺปทานํ ฯ ตาทิสสฺสาติ ปริ...

สสฺสาติ วิเสสนํ ฯ ปริ...สสฺสาติ อภาวโตติ สมฺพนฺโธ ฯ
อภาวโตติ คหณนฺติ เหตุ ฯ

[๕๑๘] เอตฺถ ปนาตฺยาทินา ขนฺธา ภูมิ นามาติ
ญาเปติ ฯ ติรจฺฉานโยนิเปตฺติวิสยคฺคหเณ โอกาโสปิ คเหตพฺโพติ
ญาเปนฺโต อาห ยตฺถ วาตฺยาทึ ฯ วา อรญฺญปพฺพต-
ปาทาทิเก ยตฺถ ฐาเน เต สตฺตา นิพทฺธวาสํ นิจฺจวาสํ
วสนฺติ...โอกาโส...ติรจฺฉานโยนิเปตฺติวิสยคฺคหเณน คเหตพฺโพ
ปณฺฑิเตน ฯ

อริยเต คมิยเตติ อรญฺญํ ยํ วนํ ชเนน ฯ อร คมเน
กาเล...ญฺวาทโยติ อญฺญปจฺจโย ฯ ปพฺพํ เอตสฺมึ อตฺถีติ
ปพฺพโต ปพฺพํ เอตสฺมึ เสเล อตฺถิ อิติ ตสฺมาโส เสโล
ปพฺพโต ฯ ตทสฺสตฺถีติ วี จาติ จสทฺเทน โต ฯ ปชฺชนฺติ เอเตนาติ
ปาโท ชนา เอเตน จรเณน ปชฺชนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ จรณํ
ปาโท ฯ ปท คติมฺหิ วิสรุชปทาทิโต ณ ฯ ปพฺพตสฺส ปาโท
ปพฺพตปาโท ฯ อรญฺญญฺจ ปพฺพตปาโท จ อร...ปาโท
อรญฺญปพฺพตปาโท อาทิ ยสฺส ตํ อร...ทิกํ ยสฺส ฐานสฺส ฯ
กฺวจิ สมาสาทินา โก ฯ นิพทฺธนํ นิจฺจพทฺธนํ นิพทฺธํ ฯ วสนํ
วาสํ ฯ วส นิวาเส วิสรุช ฯ นิพทฺธํ วาสํ นิพทฺธวาสํ ฯ
โส วิย ทิสฺสตีติ ตาทิสํ ยํ ฐานํ โส วิย อรญฺญาทิ วิย ฯ
อปิสทฺโท น เกวลํ ขนฺธานํ คหณนฺติ สมิปิณฺเฑติ ฯ

ยตฺถาติ วสนฺตีติ อาธาโร ฯ เตติ วสนฺตีติ กตฺตา ฯ อร...ทิเกติ ยตฺถาติ วิเสสนํ ฯ นิพทฺธวาสนฺติ วสนฺตีติ กิริยา-วิเสสนํ ฯ ตาทิสสฺสาติ ฐานสฺสาติ วิเสสนํ ฯ ตาทิสสฺสาติ เอตฺถ ยตฺถาติ ปทสฺส นิยมนํ เวทิตพฺพํ ฯ ฐานสฺสาติ วเสนาติ สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ คเหตพฺโพติ ตติยาวิเสสนํ ฯ โอกาโสปีติ คเหตพฺโพติ กมฺมํ ฯ

[๕๑๙] เย สตฺตา อิสฺสริยกีฬาหิ น สุรนฺติ น ทิพฺพนฺติ อิติ ตสฺมา เต สตฺตา อสุรา ฯ

น สุรนฺตีติมสฺส ธาตฺวตฺถวเสน วิวรณํ น ทิพฺพนฺตีติ ฯ นสทฺโท ปสชฺชปฏิเสธวาจโก ฯ สุร กีฬายํ อนฺติ ภูวาทิโต อ โลปญฺเจตฺตมกาโร วา ฯ อิสฺสรสฺส ภาโว อิสฺสริยํ ฯ กีฬนํ กีฬา ฯ อิสฺสริยญฺจ กีฬา จ อิสฺส...กีฬา ฯ อิสฺส...กีฬาทีหีติปิ ฯ ปุริโมว โปราณปาโฐ ฯ อิสฺส...ทีหีติ น ทิพฺพนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทิพฺพนฺตีติ ทิวุ กีฬายํ ฯ กีฬา กีฬนํ จรณญฺจ ฯ อสุรา จ นาม เปตา สิเนรุโน เหฏฺฐา ฐาเน นิวาสิโน อสุราติ ทุวิธา ตสฺมา เปตาสุราติ วุตฺตํ ฯ เปตา จ เต อสุรา จาติ เปตาสุรา กาลกญฺชาทโย เปตา ฯ

[๕๒๐] อิตเร อสุรา เกนตฺเถน อสุรา นามาติ อาห อิตเรตฺยาที ฯ อิตเร ปน เวปจิตฺตาสุรา น สุรา น เทวา จ

สุรปฏิปกฺขา เทวปฏิปกฺขา อิติ ตสฺมา อิตเร เวปจิตฺติอสุรา อสุรา ฯ

อิตเรติ เปตาสุรโตปิ อิตเร สิเนรุสฺส เหฏฺฐา ฐาเน นิวาสิโน เวปจิตฺตาสุรา ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ น สุราติ เอตฺถ นสทฺโท ปริยุปาสปฏิเสธวาจโก ฯ สุรปฏิปกฺขาติ อิทํ อธิปฺปายวเสน วิวรณํ ฯ ปฏิวิรุทฺธา ปกฺขา ปฏิปกฺขา สุรานํ ปฏิปกฺขา สุรปฏิปกฺขา ฯ

อิตเรติ ลิงฺคตฺโถ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ น สุรา สุ...ขาติ ทฺวยํ อิตเรติ วิเสสนํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ

[๕๒๑] อิธ เปตาสุรานเมว คหณํ น อิตเรสนฺติ ญาเปนฺโต อาห อิธาตฺยาที ฯ อิธ จ อสุรกาโยติ ปเท เปตา...คหณํ น อิตเรสํ กสฺมา อิตเรสํ...อิจฺฉิตตฺตา อาจริเยน ฯ

จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ เอวสทฺโท เวปจิตฺตาสุเร นิวตฺเตติ ฯ คหิยเต คหณํ อิจฺฉิตสฺส คหณสฺส ภาโว อิจฺฉิตตา ฯ

อิธ จาติ คหณนฺติ อาธาโร ฯ เปตา...เมวาติ คหณนฺติ กมฺมํ ฯ คหณนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตเรสนฺติ คหณสฺสาติ กมฺมํ ฯ ตาวตึเสสูติ คหณสฺสาติ อาธาโร ฯ คหณสฺสาติ อิจฺฉิตตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ อิจฺฉิตตฺตาติ คหณนฺติ เหตุ ฯ

[๕๒๒] สาธกมาห ตถาหิตฺยาที ฯ ตถาหิ สจฺจํ ตาว... คตาติ วจนํ อาจริเยน นามรูปปริจฺเฉเท วุตฺตํ ฯ เวปจิตฺตาสุรา เวปจิตฺติ นาม อสุรา ตาวตึเสสุ เทเวสุ คตา อนฺโตคธา ฯ

อาจริเยนาติ อนุรุทฺธาจริเยน วุตฺตนฺติ กตฺตา ฯ ตาวตึเสสูติ เทเวสูติ วิเสสนํ ฯ เทเวสูติ คตาติ อาธาโร ฯ เวปจิตฺตาสุราติ คตาติ กตฺตา ฯ

เวปิตํ กมฺปิตํ จิตฺตํ ยสฺส โส เวปจิตฺติ ฯ กฺวจิ สมาสนฺตาทิสุตฺเต การสทฺเทน อสฺสิ ฯ เวปจิตฺตินา อุปลกฺขิตา อสุรา เวปจิตฺตาสุรา เย อสุรา ฯ อยนฺติ ปวตฺตนฺติ เอตฺถาติ อาโย เอตฺถ สรีเร ฯ กุจฺฉิตานํ เกสาทีนํ อาโยติ กาโย ฯ กาโย วิย อวยวานํ อุปฺปตฺติฏฺฐานฏฺฐานตฺตาติ กาโย ฯ อสุรานํ กาโย อสุรกาโย ฯ

[๕๒๓] สติ...ตาย เอเตสํ สตฺตานํ มโน อสฺสนฺนํ อิติ ตสฺมา เต สตฺตา มนุสฺสา ฯ

สรณํ สติ ฯ สุเรติ วิกฺกมตีติ สุโร โย ปุคฺคโล ฯ สุร วิกฺกนฺติยํ ฯ วิกฺกนฺตีติ วิกฺกมนํ ฯ สพฺพ...วาติ อ ฯ สุรสฺส ภาโว สุรภาโว ฯ จริตพฺพํ ปวตฺเตตพฺพนฺติ จริยํ ยํ ธมฺมชาตํ ฯ พฺรหฺมํ อุตฺตมํ จริยํ พฺรหฺมจริยํ ปพฺพชฺชา ฯ ยุชฺชนฺตีติ โยคฺยา เย มนุสฺสา ฯ โณฺย จาติ โยควิภาเคน กตฺตริ โณฺย ฯ พฺรหฺมจริยสฺส โยคฺยา อนุรูปา พฺรหฺม...โยคฺยา

พฺรหฺมจริยโยคฺยานํ ภาโว พฺรหฺม...คฺยตา ฯ สติ จ สุรภาโว จ พฺรหฺมจริยโยคฺยตา จ สติ...คฺยตา สติ...จริยโยคฺยตา อาทิ เยสํ สมาธิธิติอาทีนํ เต สติ...ตาทโย สติ...ตาทโย จ เต คุณา จาติ สติ...คุณา ฯ อุกฺกฏฺฐํ มนํ เอเตสนฺติ อุกฺกฏฺฐมนา เอเตสํ ปุคฺคลานํ ฯ อุกฺกฏฺฐมนานํ ภาโว อุกฺก...นตา ฯ มนติ อารมฺมณํ ชานาตีติ มโน ยํ จิตฺตํ ฯ อุปุพฺโพ สท วิปุลภาเว พุธ...กตฺตริ ภิทานิ...อีณา วา ธาตฺวนฺเตน สห ตสฺส อนฺนาเทโส สสฺส ทฺวิตฺตํ ฯ อุสฺสเทตีติ อุสฺสํ ยํ จิตฺตํ ฯ อุปุพฺโพ สท อุกฺขิปเน ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหิ กฺวิโลโป ฯ อุสฺสสทฺโท อุสฺสนฺนสทฺทปริยาโย ฯ มโน...มนุสฺสาติ ฉฏฺฐีพหุพฺพิหิ ฯ

สติ...เณหีติ อุกฺกฏฺฐาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อุกฺก...ตายาติ อุสฺสนฺนนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ มโนติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อุสฺสนฺนนฺติ มโนติ วิเสสนํ ฯ เอเตสนฺติ มโนติ สมฺพนฺโธ ฯ อิตีติ มนุสฺสาติ เหตุ ฯ

[๕๒๔] สติสุร...มนุสฺสาติ วจนํ สาเธนฺโต อาห ตถาหิ-ตฺยาทึ ฯ ตถาหิ สจฺจํ ปรม...ภูตาเยว ฯ

สรณํ สติ ฯ นิสฺเสสโต ปาเจติ กุสลธมฺเมติ นิปโก โย ญาณี ปุคฺคโล กุสลธมฺเม นิสฺเสสโต ปาเจติ อิติ ตสฺมา โส ญาณี ปุคฺคโล นิปโก ฯ นิปุพฺโพ ปจ ปาเก

สพฺพโต...วาติ ณฺวุ อนกา ยุณฺวูนํ ฯ ฆฏาทีนํ วาติ สุตฺเต โยคสทฺเทน นวุฑฺฒิ ฯ นิปกสฺส ภาโว เนปกฺกํ ฯ สติ จ เนปกฺกญฺจ สติเนปกฺกํ ปรมญฺจ ตํสติเนปกฺกญฺจาติ ปร...ปกฺกํ ปรม...ปกฺกํ อาทิ เยสํ สมาธิอาทีนํ เต ปร...ปกฺกาทโย ฯ ปรมสติเนปกฺกาทโย ปชฺชึสูติ เต พุทฺธาทโย ฯ อาทิสทฺเทน ปจฺเจกพุทฺธพุทฺธสาวกาทีนํ คหณํ ฯ อปิสทฺโท ตทฺทญฺเญ มนุสฺสาติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ มนุสฺสา หุตฺวา ภูตาติ มนุสฺสภูตา ฯ เอวสทฺโท น เทวภูตาติ นิวตฺเตติ ฯ

ตถาหีติ ทฬฺหี ฯ ปร...ปตฺตา มนุ...เยวาติ ทฺวยํ ฺพุทฺธาทโยปีติ วิเสสนํ ฯ พุทฺธาทโยปีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๕๒๕] ทฺวิสหสฺสทีปปริวาเรสุ จตุมหาทีเปสุ วาสิโน ชนา อิมินา วจนตฺเถน มุขฺยโต มนุสฺสา นาม ชมฺพูทีปวาสิโนว อมุขฺยโต มนุสฺสา นามาติ ญาเปนฺโต อาห ชมฺพูตฺยาทึ ฯ เอตฺถ ทีปวาสิชเนสุ ชมฺพูทีปวาสิโน จ ชนา นิปฺป...สา นาม ฯ

ชนิยตีติ ชมฺพู โย รุกฺโข กมฺมปจฺจเยน อุตุนา ชนิยติ อิติ ตสฺมา โส รุกฺโข ชมฺพู ฯ ชน ชนเน กาเลตฺยาทินา อูปจฺจโย เตสุ วุฑฺฒิตฺยาทินา พการาคโม นสฺส นิคฺคหิตญฺจ วคฺคนฺตํ ฯ ทีปนฺติ ปกาสนฺติ เอตฺถ ถาวราทโยติ ทีโป เอตฺถ ปเทเส ฯ ทีป ทิตฺติมฺหิ สพฺพโต...วาติ อ ฯ ชมฺพุยา

อุปลกฺขิโต ทีโป ชมฺพูทีโป ฯ ชมฺพูทีเป วสนฺตีติ ชมฺพูทีปวาสิโน ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ

ชมฺพู...โนติ สญฺญี ฯ เอตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ นิปฺป...ยโตติ มนุสฺสาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ มนุสฺสาติ สญฺญา ฯ

[๕๒๖] เอตฺถ ชมฺพูทีปวาสิโนว นิปฺปริยาเยน มนุสฺสา วุจฺจนฺตีติ ญาเปนฺโต อาห เตหิตฺยาทึ ฯ เตหิ ปน ชมฺพูทีป-วาสีหิ สมา...ตาย ปริ...สีหิ สทฺธึ อิตร...โนปิ ชนา มนุสฺสา อิติ วุจฺจนฺติ ปณฺฑิเตน ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ จ สมานํ รูปํ เยสํ เต สมานรูปา เยสํ มนุสฺสานํ ฯ สมานรูปา อาทโย เยสํ เต สมานรูปาทโย เยสํ สมานสทฺทาทีนํ ชนานํ ฯ สมานรูปาทีนํ ภาโว สมา...ทิตา ฯ ปริโต สมนฺตโต อปฺปกตฺตา โคมยปิณฺฑํ วิย อทนฺติ ขณฺฑนตีติ ปริตฺตา ฯ ปริตฺตา จ เต ทีปา จาติ ปริตฺตทีปา ฯ ปริตฺตทีเป วสนฺตีติ ปริ...วาสี เย มนุสฺสา ฯ ปมาณโต มหนฺตา ทีปา มหาทีปา ฯ ชมฺพูทีปโต อิตเร จ เต มหาทีปา จาติ อิตรมหาทีปา ฯ อิตรมหาทีเปสุ วสนฺตีติ อิต...สิโน เย มนุสฺสา ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ ชมฺพูทีปวาสิโนติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ

เตหิ ปนาติ สมานาติ ปเท สหโยโค ฯ สมาน...ตายาติ วุจฺจนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สทฺธินฺติ อิต...สิโนติ วิเสสนํ ฯ

ปริตฺต...สีหีติ สทฺธินฺติ สหโยโค ฯ อิต...โนปีติ วุจฺจนฺตีติ อากาโร ฯ

[๕๒๗] โลกิยชนา เอวํ วทนฺตีติ ญาเปนฺโต อาห โลกิยาตฺยาทึ ฯ โลกิยา ปน ชนา มนฺโน...ปุตฺตา อิติ ตสฺมา มนุสฺสา อิติ วจนํ วทนฺติ ฯ

โลกิยนฺติ ปติฏฺฐหนฺติ ปุญฺญปาปานิ ตพฺพิปาโก จ เอตฺถาติ โลโก สตฺตโลโก ฯ โลก ปติฏฺฐายํ สพฺพ...วาติ อ ฯ โลเก วิทิตาติ โลกิยา ชนา ฯ ตมธิเต ณิโก ฯ ปนสทฺโท ปกฺขนฺตโร ฯ สกลโลกสฺส หิตํ กาตุํ มนเต ชานาตีติ มนุ โย ปุริโส ฯ มนุ ญาเณ กาเลตฺยาทินา ณุ ฯ มนุโนติมสฺส วิวรณํ อาทิ...สาติ ฯ อาทิยเตติ อาทิ โย ขตฺติโย ฯ กมฺมสาธนํ ฯ อาปุพฺโพ ทา ทาเน สญฺญาย ทาธโต อิ ฯ เขตฺตานํ อธิปติ ขตฺติโย ฯ ยทาทินา อิโย เตสุ วุฑฺฒิอาทินา เอการสฺส อกาโร ฯ อาทิ จ โส ขตฺติโย จาติ อาทิขตฺติโย ฯ น ปตติ น ฉิชฺชติ วํโส เอเตหีติ อปจฺจา เอเตหิ ปุตฺเตหิ ฯ อปจฺจนฺติปิ ฯ อปจฺจาติมสฺส วิวรณํ ปุตฺตาติ ฯ มนุโน อปจฺจา มนุสฺสา ฯ อโต ณิ วาติ วาสทฺเทน สสปจฺจโย ฯ

โลกิยา ปนาติ วทนฺตีติ กตฺตา ฯ มนุ...ยสฺสาติ นปจฺจา ปุตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปุตฺตาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ อิตีติ วทนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๕๒๘] อิธ ภูมิ ฐานฺยุปจาเรน มนุสฺสา นามาติ ญาเปนฺโต อาห มนุสฺสานนฺตฺยาทึ ฯ มนุ...อิธ ภูมิจตุกฺกาธิกาเร มนุสฺสา นาม ฯ

นิวสนฺติ เอตฺถาติ นิวาโส เอตฺถ เทเส ฯ ภวตีติ ภูตา ยา ภูมิ ฯ นิวาโส หุตฺวา ภูตา นิวาสภูตา ฯ

มนุสฺสานนฺติ นิวาสาติ สมฺพนฺโธ ฯ นิวาสภูตาติ ภูมีติ วิเสสนํ ฯ ภูมีติ สญฺญี ฯ อิธาติ มนุสฺสาติ อาธาโร ฯ มนุสฺสาติ สญฺญา ฯ

[๕๒๙] เสสปเทสุ วตฺตพฺพวจนํ อติทิสฺสนฺโต อาห เอวนฺตฺยาทึ ฯ เสเสสุปิ จาตุมฺมหาราชิกาติอาทิปเทสุ เอวํ ฯ สิสนฺตีติ เสสานิ ยานิ ปทานิ ฯ อปิสทฺโท อเปกฺขตฺโถ ฯ

[๕๓๐] เอเตสํ เทวานํ จตูสุ มหาราเชสุ ภตฺติ วา จตุนฺนํ มหา...ราเช ภวา นิพฺพตฺตา เทวา อิติ ตสฺมา จาตุ...ชิกา จตูสุ...เอเตสนฺติ วจเนน ฯ

มหนฺตา จ เต ราชาโน จาติ มหาราชาโน ฯ จตฺตาโร มหาราชาโน จตุมหาราชาโน ฯ ภชนํ เสวนํ ภตฺติ ฯ จตุมหาราเชสุ ภตฺติ เอเตสํ เทวานนฺติ จาตุมฺมหาราชิกา ฯ ตมธิเต ณิโก ฯ สุอุจฺจารณตฺถํ มสฺส ทฺวิตฺตนฺติ วิคฺคหํ ญาเปติ ฯ นิวสนฺติ เอตฺถาติ นิวาโส ราชาโน เอตฺถ ฐาเน ฯ นิวาโส จ ตํ ฐานญฺจาติ นิวาสฏฺฐานํ นิวาสฏฺฐานํ หุตฺวา ภูตํ นิวา...ภูตํ ฯ ทุติยนเย

ปน ฯ จตฺตาโร มหาราชา จตุ...ราชา เตสํ นิวาสนฏฺฐานมฺปิ อุปจาเรน จตุมหาราชํ นาม จตุมหาราช ภวาติ จาตุมฺมหาราชิกา ฯ ตมธิตฺยาทินา ณิโก ฯ

จตูสูติ มหาราเชสูติ วิเสสนํ ฯ มหาราเชสูติ ภตฺตีติ อาธาโร ฯ เอเตสนฺติ ภตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ จตุนฺนนฺติ มหาราชานนฺติ วิเสสนํ ฯ มหาราชานนฺติ นิวาสาติ สมฺพนฺโธ ฯ นิวา...ภูเตติ จตุ...ราเชติ วิเสสนํ ฯ จตุ...ราเชติ ภวาติ อาธาโร ฯ ภวาติ กตฺตุวาจกํ กิตปทํ ฯ อิตีติ สภาวเหตุ ฯ

[๕๓๑] มเฆน มฆนามเกน มาณเวน สทฺธึ สห ปุญฺญาธิการิโน เตตฺตึส ชนา เอตฺถ ฐาเน นิพฺพตฺตา อิติ ตสฺมา ตํสหจริตํ...เตตฺตึสํ ตเทว เตตฺตึสํ ตาวตึสํ เอเตสํ เทวานํ นิวาโส ตํ ตาวตึสํ อิติ ตสฺมา เทวา ตาวตึสา อิติ วจนํ อาจริยา วทนฺตีติ โยชนา ฯ

มหิตพฺโพติ มโฆ โย ชโน ฯ มห ปูชายํ สพฺพ...วาติ อ กฺวจิ ธาตุ หสฺสโฆ ฯ มนุเตติ มนุ อาทิขตฺติโย ฯ โย สาสเน มหาสมฺมตราชาติ วุจฺจติ ฯ มนุโน อปจฺจํ มาณโว ฯ ณโวปกฺวาทีหิ ฯ ตีหิ อธิกา ตึส เตตฺตึส ฯ เสสุ วุฑฺฒิ อิสฺเส ฯ สห ปุญฺญํ กโรนฺตาติ สหปุญฺญการิโน เตตฺตึส ชนา ฯ เตหิ เตตฺตึสาย ปุญฺญการีหิ สห จรติ ปวตฺตตีติ ตํสหจริตํ ยํ ฐานํ ฯ ติฏฺฐนฺติ เอตฺถาติ ฐานํ เทวา เอตฺถ

เทเส ฯ ฐา คตินิวุตฺติมฺหิ กตฺตุ...สุ จ ฯ ฐานํ ฐานิอุปจาเรน เตตฺตึส ฯ เอวสทฺโท ทฺวินฺนํ สทฺทานํ อภินฺนตฺถํ ญาเปติ ฯ เตตฺตึสนฺติ เอตฺถ เตสุ วุฑฺฒิอาทินา เตสทฺทสฺส ตาวาเทโส ปุพฺพตการสฺส โลโป จ ฯ

มเฆนาติ มาณเวนาติ วิเสสนํ ฯ มาณเวนาติ สทฺธินฺติ สหโยโค ฯ สทฺธินฺติ เตตฺตึสาติ วิเสสนํ ฯ เตตฺตึส...การิโนติ ทฺวยํ ชนาติ วิเสสนํ ฯ ชนาติ นิพฺพตฺตาติ กตฺตา ฯ เอตฺถาติ นิพฺพตฺตาติ อาธาโร ฯ อิตีติ เตตฺตึสนฺติ เหตุ ฯ ตํสหจริตนฺติ ฐานนฺติ วิเสสนํ ฯ ฐานนฺติ สญฺญี ฯ เตตฺตึสนฺติ สญฺญา ฯ ตเทวาติ สญฺญี ฯ ตาวตึสนฺติ สญฺญา ฯ ตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ นิวาโสติ ตนฺติ วิเสสนํ ฯ เอเตสนฺติ นิวาโสติ สมฺพนฺโธ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ อิตีติ นิทสฺสนํ ฯ

ตีหิ อธิกา ตึสา เตตฺตึสา ชนา ฯ ฐานมฺปิ เตตฺตึสํ นาม ฯ เตตฺตึส เอว ตาวตึสํ ฯ ตาวตึสํ นิวาโส เอเตสนฺติ ตาวตึสา เทวา ฯ ณ ราคาทินา ณปจฺจโย ฯ

[๕๓๒] เอวญฺจาจริยวาทํ วตฺวา อิจฺฉิตวาทํ ญาเปนฺโต อาห ยสฺมาตฺยาทึ ฯ สหสฺสํ...ตึสานํ อิติ วจนโต วุตฺตตฺตา เสส...สุ ยสฺมา ปน อตฺถิ ตสฺมา เอตํ ตาวตึสาติ วจนํ ตสฺส เทวโลกสฺส นามตฺตเมว อิติ ปณฺฑิเตน คเหตพฺพํ ฯ

อภิ.๑๕๗

ปนสทฺโท ปกฺขนฺตโร ฯ จาตุ...กานํ สหสฺสํ ตาวตึสานํ สหสฺสํ ฯ สิสนฺตีติ เสสานิ ยานิ จกฺกวาฬานิ ฯ จกฺเกติ อาวตฺเตตีติ จกฺกํ ยํ รถงฺคํ ฯ จกฺกํ วิย อรนฺตีติ จกฺกวาฬานิ เย สิลาปพฺพตา จกฺกํ วิย รถจกฺกํ วิย อรนฺติ ปวตฺตนฺติ อิติ ตสฺมา เต สิลาปพฺพตา จกฺกวาฬานิ ฯ อร คติมฺหิ วิสรุช-ปทาทิโต ณ โท ธสฺส จาติ จสทฺเทน รสฺส ฬตฺตํ เตสุ วุฑฺฒิตฺยาทินา วาคโม ฯ เสสานิ จ ตานิ จกฺกวาฬานิ จาติ เสส...ฬานิ ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ อิมสฺมึ จกฺกวาเฬติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ กาเมตีติ กาโม ตณฺหา ฯ กาเมน สห อวจรนฺตีติ กามาวจรา เย เทวโลกา ฯ ทิพฺพนฺติ กีฬนฺตีติ เทวา เย มรู ฯ โลกิยนฺติ เอเตสูติ โลกา เทวา โลกิยนฺติ ปติฏฺฐหนฺติ เอเตสุ เทเสสุ อิติ ตสฺมา เต เทสา โลกา ฯ เทวานํ โลกาติ เทวโลกา ฯ กามาวจรา จ เต เทวโลกา จาติ กามา...โลกา ฯ ฉ จ เต กาม...โลกา จาติ ฉกามา...โลกา ฯ นามญฺจ ตํ มตฺตํ สามญฺญญฺจาติ นามมตฺตํ ฯ มตฺตสทฺโท สามญฺญวาจโก ฯ เอวสทฺโท เสสนามํ นิวตฺเตติ ฯ

ยสฺมาติ อตฺถีติ เหตุ ฯ สหสฺสนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ จาตุ...กานนฺติ สหสฺสนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ สหสฺสนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ตาวตึ-สานนฺติ สหสฺสนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ อิตีติ นิทสฺสนํ ฯ วจนโตติ อตฺถีติ เหตุ ฯ เสส...เฬสุปีติ อตฺถีติ อาธาโร ฯ ฉกา...โลกาติ

อตฺถีติ กตฺตา ฯ ตสฺมาติ คเหตพฺพนฺติ เหตุ ฯ นามมตฺตเมวาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอตนฺติ คเหตพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ ตสฺสาติ เทวโลกสฺสาติ วิเสสนํ ฯ เทวโลกสฺสาติ นามาติ สมฺพนฺโธ ฯ อิตีติ คเหตพฺพนฺติ อาการโร ฯ

[๕๓๓] ทุกฺขโต...ยาตา เทวา อิติ ตสฺมา เทวา ยามา ฯ

ทุกฺขโตติ ยาตาติ อปาทานํ ฯ ยนฺตีติ ยาตา เย เทวา ฯ ยา คติยํ พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ ฯ ยาตาติ วิวรณํ อปยาตาติ ฯ อปสทฺโท ธาตฺวตฺถพาธโก ฯ อปยนฺติ อปคจฺฉนฺตีติ อปยาตา เย เทวา ฯ อปปุพฺโพ ยา พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ ฯ ยนฺติ อปคจฺฉตีติ ยามา เย เทวา ฯ ยา คติยํ ขฺยาทีหิ มน ม จ โต วา มน กฺวจิ ธาตุ นโลโป โย สพฺพโยนีนมา เอ ฯ

[๕๓๔] อตฺตโน...คตา อิติ ตสฺมา ตุสิตา ฯ

นิสฺสยนฺตีติ สิริโย สรโสภาตฺยาทิ[๑] ยา ธมฺมชาติโย กตปุญฺเญหิ ปุคฺคเลหิ นิสฺสยนฺติ อิติ ตสฺมา ตา สิริโย ฯ กมฺมสาธนํ ฯ นิสฺสยตีติ วา สิริ ยา ธมฺมชาติ กตปุญฺเญหิ ฯ สร นิสฺสเย มฺนาทีหิ จิ ธาตุ อสฺสิ ฯ สมฺปชฺชนํ สมฺปตฺติ สิริยา สมฺปตฺติ สิริสมฺปตฺติ ฯ ตุสนํ ตุสํ ฯ ตุส ตุฏฺฐิมฺหิ สพฺพโต อ ฯ ตุสสทฺทสฺส สทฺทาทิวาจกตฺตา ปีตินฺติ วิวรติ ฯ เอนฺติ คจฺฉนฺตีติ อิตา ฯ อิ คติมฺหิ พุธคมาทิตฺเถ

๑. สิริโสภาตฺยาทีติ มญฺเญ ฯ

กตฺตริ ฯ อิธาตฺยา อเนกตฺถตฺตา คตาติ วิวรติ ฯ คจฺฉนฺตีติ คตา ฯ

อตฺตโนติ สมฺปตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ สิริ...ติยาติ ตฺสนฺติ อาธาโร เหตุกรณํ วา ฯ ตุสํ ปีตินฺติ คตาติ กมฺมํ ฯ กิตนฺตทุติยาตปฺปุริโส ฯ

[๕๓๕] เอเตสํ เทวานํ รติ นิมฺมาเน อตฺตนา มาปิเต โภเค อิติ ตสฺมา นิมฺมา...ติโน ฯ

นิมฺมิยเตติ นิมฺมาโน โภโค เทเวหิ นิมฺมิยเต อิติ ตสฺมา โภโค นิมฺมาโน ฯ มา มาเน นนฺทาทีหิ ยุ ฯ รมณํ รติ ฯ รมฺ รมเณ อิตฺถิยมติยโว วา ฯ

นิมฺมาเนติ รตีติ อาธาโร ฯ รตีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอเตสนฺติ รตีติ สมฺพนฺโธ ฯ ภินฺนาธิกรณฉฏฺฐีพหุพฺพิหิ ฯ

[๕๓๖] เย เทวา ปร...วตฺเตนฺติ อิติ ตสฺมา เต เทวา ปรนิมฺมิตวสวตฺติโน ฯ

ปเรหิ อญฺเญหิ นิมฺมิตา มาปิตา ปรนิมฺมิตา ฯ ภุญฺชิตพฺพาติ โภคา กามุปโภคา ฯ วสนํ กมนํ วโส ฯ วส กนฺติยํ สพฺพโต ณวุตฺวาวี วาติ อ ฯ วสํ วตฺเตนฺตีติ เมถุนํ เสวนฺติตฺยาธิปฺปาโย ฯ ปรนิมฺมิเต วสํ วตฺเตนตีติ ปร...ติโน ฯ กิตนฺตสมาสเหตุกตฺตุสาธนํ ฯ วตฺ วตฺตเน มิทาทีหิ ตติติโย ตติ กฺวจิ ธาตุ ธาตฺวนฺตโลโป ฯ

[๕๓๗] มหา...เตสํ มหาพฺรหฺมานํ ปริสติ ปริสมฺหิ ภวา เทวา อิติ ตสฺมา พฺรหฺม...ชา ฯ

ปริจรนฺติ อุปฏฺฐหนฺตีติ ปริจาริกา เย พฺรหฺมปาริสชฺชา ฯ จร อุปฏฺฐายํ สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ ณฺวุ ฯ ปริจาริกานํ ภาโว ปริจาริกตฺตํ ฯ ปริ สมนฺตโต เสนฺติ ตสฺมึ จาเนติ ตํ ปริสํ พฺรหฺมา ฯ เตสุ วุฑฺฒีติอาทินา ปริสทฺทโต สฺมิโน ติอาเทโส ฯ พฺรหฺมานํ ปริสํ พฺรหฺมปริสํ ฉฏฺฐีตปฺปุริโส ฯ พฺรหฺมปริสติ ภวาติ พฺรหฺมปาริสชฺชา ภวตทฺธิตํ ฯ ณ ราคาทิ-สุตฺเต จสทฺเทน ณฺยปจฺจโย ณโลปวุฑฺฒิ เตสุ วุฑฺฒิ ทการาคโม ยวตมิตฺยาทิสุตฺเต การสทฺเทน ทฺยสฺส โช ปรเทฺว ชสฺส ทฺวิตฺตํ ฯ

มหาพฺรหฺมานนฺติ ปริจาริกาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ ปริจาริ-กตฺตาติ ภวาติ เหตุ ฯ เตสนฺติ ปริสตีติ สมฺพนฺโธ ฯ ปริสตีติ ภวาติ อาธาโร ฯ อิตีติ เหตุ ฯ

[๕๓๘] เตสํ มหาพฺรหฺมานํ โปโร...หิตา พฺรหฺมา ฯ

ปาติ รวฺอาทโย[๑] รกฺขตีติ ปุรํ ยํ นครํ ฯ ปา รกฺขเน กาเล วตฺตมานาตฺยาทินา อุรปจฺจโย ฯ ปุรสฺส หิโต โปโรหิโต รญฺโญ นครสฺส หิตการโก พฺราหฺมโณ ฯ ปุรหิโตติ วตฺตพฺเพ เตสุ วุฑฺฒิตฺยาทินา อุสฺโส ฯ เอเตสโม โลเปติ อการสฺโส ฯ โปโรหิตสฺส ฐานํ โปโรหิตฏฺฐานํ ฯ ฐนฺตีติ ฐิตา เย

๑. ริปุอาทโยติ มญฺเญ ฯ

พฺรหฺมา ฯ ฐิตานํ ภาโว ฐิตตฺตํ ฯ ยถา พฺราหฺมโณ รญฺโญ ปุโรหิตฏฺฐาเน ฐิโต เอวํ อิเม พฺรหฺมาปิ มหาพฺรหฺมานํ โปโรหิตฏฺฐาเน ฐิตาติ เวทิตพฺพา ฯ ปสิทฺเธ พฺรหฺมปโรหิตาติปิ ทิสฺสติ ฯ เตสุ วุฑฺฒิตฺยาทินา สุอุจฺจารณตฺถํ อุสฺส อตฺตํ ฯ พฺรหฺมโปโรหิตาติ ยุชฺชเตว ฯ เกสุจิ โปฏฺฐเกสุ พฺรหฺมปโรหิตฏฺฐานเน ฐิตตฺตา พฺรหฺมปโรหิตาติปิ ปาโฐ ทิสฺสติ ฯ โส น ยุชฺชติ ฯ กสฺมา ฯ ปุรสฺส หิโต ปุโรหิโตติ วุตฺตตฺตา เจว ปาลิยา อสมานโต จ ฯ พฺรหฺมานํ โปโรหิตฏฺฐาเน ฐิตา พฺรหฺมโปโรหิตา ฐานตทฺธิตํ ฯ ณ ราคาทินา โณ ณโลปวุฑฺฒิ ฯ

เตสนฺติ โปโรหิตาติ สมฺพนฺโธ ฯ โปโรหิตฏฺฐานเนติ ฐิตตฺตาติ อาธาโร ฯ ฐิตตฺตาติ พฺรหฺมโปโรหิตาติ เหตุ ฯ พฺรหฺมโปโรหิตาติ สญฺญา ฯ

[๕๓๙] เตหิ วุทฺธา เทวา อิติ ตสฺมา เทวา พฺรหฺมาโน ฯ

ฌานํ อาทิ เยสํ เต ฌานาทโย เยสํ อภิญฺญาทีนํ ฯ คุณนฺติ ปกาสนฺติ อตฺตโน อาธารํ วา ปุคฺคลนฺติ คุณา เย ธมฺมา ฯ วิเสสยนฺติ วิเสสิตพฺพาติ วิเสสา เย คุณา ฯ คุณา จ เต วิเสสา จาติ คุณวิเสสา ฯ พฺรูหนฺตีติ พฺรูหิตา เย พฺรหฺมา ฯ พฺรูห วฑฺฒเน พุธคมา ฯ ปริวุทฺธาติ อิทํ พฺรูหธาตุสฺส อตฺถวิวรณํ ฯ พฺรูหิตาติ พฺรหฺมาโน เย เทวา ฯ

สปทวิคฺคโห ฯ พฺรูห วฑฺฒเน ขฺยาทีหิ มน ม จ โต วา มน
กฺวจิ ธาตุ อุสฺส อ ฯ

เตหิ...ทีหีติ ปทตฺตยํ คุณวิเสเสหีติ วิเสสนํ ฯ
คุณวิเสเสหีติ วุฑฺธาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปริวุฑฺธาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ
อิตีติ เหตุ ฯ

[๕๔๐] วณฺณ...มาโน อิติ ตสฺมา มหาพฺรหฺมาโน ฯ

วณฺโณ เอเตสํ อตฺถีติ วณฺณวนฺตา เอเตสํ พฺรหฺมานํ ฯ
วณฺณวนฺตานํ ภาโว วณฺณวนฺตตา ฯ เจวาติ นิปาตสมุทาโย ฯ
อยนฺติ คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺติ เอเตนาติ อายุ ฯ ฯ เอเตนาติ ชีวิเตน ฯ
ทีฆํ อายุ เยสํ เต ทีฆายุกา ฯ กฺวจิ สมาสาทินา โก ฯ
ทีฆายุกานํ ภาโว ทีฆายุกตา ทีฆายุกตา อาทิ เยสํ เต
ทีฆายุกตาทโย เยสํ วิปุลผลาทีนํ ฯ พฺรหฺมปาริสชฺชา อาทิ เยสํ
เต พฺรหฺมปาริสชฺชาทโย เยสํ พฺรหฺมโปโรหิตานํ ฯ มหนฺตา
พฺรหฺมาโน มหาพฺรหฺมาโน วิเสสนปุพฺพปทกมฺมธารโย ฯ

วณฺณ...หิ จาติ มหนฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ พฺรหฺมปาริ-
สชฺชาทีหีติ มหนฺตาติ อปาทานํ ฯ มหนฺตาติ พฺรหฺมาโนติ
วิเสสนํ ฯ พฺรหฺมาโนติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๕๔๑] ยถา อรูปพฺรหฺมาโน อุปริมตเล วสนฺติ น เอวํ
อิเม ตโย อิเม ปน สมานตลวาสิโนติ ญาเปนฺโต อาห
ตโยตฺยาทึ ฯ ตโยปิ เอเต พฺรหฺมาโน ปณีต...วาสิโน ฯ

อปิสทฺโท อวยวาเปกฺโข ฯ ปธานภาเวน นียเตติ ปณีตํ ยํ รตนํ ฯ รตึ อภิรตึ ชเนตีติ รตนํ โย มณิ ฯ ปณีตญฺจ ตํ รตนญฺจาติ ปณีตรตนํ ฯ ปกาเรน ภาตีติ ปภา ยา รํสิ ฯ ปปุพฺโพ ภา ทิตฺติมฺหิ กฺวิ จ ฯ ปณีตรตนสฺส ปภา ปณีตรตนปฺปภา ฯ โอภาสตีติ อวภาสิตํ ยํ ตลํ ฯ ฯ อุปุพฺโพ ภา ทิตฺติมฺหิ พุธคมา ยถาคม ฯ ปณีตรตนปฺปภาย อวภาสิตํ ปณี...ภาสิตํฯ สเมตีติ สมานํ ยํ ตลํ ฯ ตลนฺติ เอตฺถาติ ตลํ พฺรหฺมาโน เอตฺถ ฐาเน ตลนฺติ ปติฏฺฐหนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ ฐานํ ตลํ นาม ฯ สพฺพโต ญวุตฺวาวี วาติ อ ฯ สมานญฺจ ตํ ตลญฺจาติ สมานตลํ ปณีตรตนปฺปภาวภาสิตญฺจ ตํ สมาน-ตลญฺจาติ ปณี...ตลํ ฯ ปณีต...ตเล วสนฺตีติ ปณี...วาสิโน เย พฺรหฺมา ฯ ตโยปิ...สิโนติ ทฺวยํ เอเตติ วิเสสนํ ฯ เอเตติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๕๔๒] เอเตสํ พฺรหฺมานํ อาภา อุปริเมหิ พฺรหฺเมหิ ปริตฺตา อิติ ตสฺมา เต พฺรหมา ปริตฺตาภา ฯ

อุปริภูมิยํ ชาตา อุปริมา ฯ ปริ สมนฺตโต อตฺตา ขณฺฑิตาติ ปริตฺตา ยา อาภา ฯ อา ภุโส ภาตีติ อาภา ยา รํสิ ฯ ภา ทิตฺติมฺหิ กฺวิ จ ฯ

อุปริเมหีติ ปริตฺตาติ อปาทานํ ฯ ปริตฺตาติ อาภาติ วิเสสนํ ฯ อาภาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอเตสนฺติ อาภาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปริตฺตา อาภา เอเตสนฺติ ปริตฺตาภา ฉฏฺฐีพหุพฺพิหิ ฯ

[๕๔๓] เอเตสํ พฺรหฺมานํ อปฺปมาณา อาภา อิติ ตสฺมา อปฺปมาณาภา ฯ

ปกาเรน มิยเตติ ปมาณา ยา อาภา ฯ มา มาเน ยุ ฯ น ปมาณา อปฺปมาณา ฯ

อปฺปมาณาติ อาภาติ วิเสสนํ ฯ อาภาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอเตสนฺติ อาภาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ฉฏฺฐีพหุพฺพิหิ ฯ

[๕๔๔] วฬาหกโต...จิโต จ เอเตสํ พฺรหฺมานํ อาภา สรติ นิสฺสรติ สปฺปีติ...นตฺตา อิติ ตสฺมา อาภสฺสรา นาม ฯ

วารึ วหตีติ วฬาหโก โย เมโฆ ฯ วาริสทฺทุปปโท วห วหเน ณฺวุ เตสุ วุฑฺฒิตฺยาทินา วาริสทฺทสฺส โว วสฺส จ โฬ ฯ วิชฺโชตเตติ วิชฺชุ ยา วิชฺชุตา ฯ วิปุพฺโพ ชุ ทิตฺติมฺหิ กาเล วตฺตมานา ชุปจฺจโย° ฯ อิโต จิโต จ ฐานโต ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ สรตีติมสฺส วิวรณํ นิสฺสรตีติ ฯ นิสทฺโท คติอาทฺยตฺถภาสโก ตสฺมา นิคจฺฉตีติ อตฺโถ ฯ สร นิคมเน อนฺตปจฺจโย นทาทิโต วา อี นตฺสฺส ตมีกาเร รสฺโส ฯ สห ปีติยา วตฺตตีติ สปฺปีติกํ ยํ ฌานํ ฯ สปฺปีติกญฺจ ตํ ฌานญฺจาติ สปฺปีติกชฺฌานํ ฯ นิพฺพตฺตยีติ นิพฺพตฺโต โย ขนฺธสนฺตาโน ฯ สปฺปีติกชฺฌานโต นิพฺพตฺโต สปฺปีติกชฺฌานิพฺพตฺโต ฯ ขนฺธานํ สนฺตาโน ขนฺธสนฺตาโน ฯ สปฺปีติกชฺฌานนิพฺพตฺโต ขนฺธ-

๑. ยทิ วิชฺชุสทฺโท ชุ ทิตฺติมฺหีติ ธาตุโน นิปฺผนฺโน ภเวยฺย กิมตฺถํ ชุปจฺจโย โหติ ฯ อยํ วิคฺคโห สุฏฺฐุ วิจาเรตพฺโพ ฯ

สนฺตาโน เอเตสนฺติ สปฺปี...ตานา เอเตสํ พฺรหฺมานํ ฯ สปฺปีติกชฺฌานนิพฺพตฺตกฺขนฺธสนตานานํ ภาโว สปฺปี...นตฺตํ ฯ

วพาหกโตติ วิชฺชูติ อปาทานํ ฯ วิชฺชูติ อุปมา ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ อิโต จิโต จาติ สรตีติ อปาทานํ ฯ อาภาติ สรตีติ กตฺตา ฯ สรตีติ กตฺตุวาจกํ กิตปทํ ฯ เอเตสนฺติ อาภาติ สมฺพนฺโธ ฯ สปฺปี...นตฺตาติ สรตีติ เหตุ ฯ

อาภา สรติ เอเตสนฺติ อาภสฺสรา ฉฏฺฐีพหุพฺพิหิ ฯ อาภาสราติ วตฺตพฺเพ สสฺส ทฺวิตฺตํ สํโยเค ปเร รสฺสนฺติ สุตฺเตน รสฺสํ กตฺวา อาภสฺสราติ วุตฺตํ ฯ

[๕๔๕] วา อปโร นโย ทณฺฑทีปิกาย...เอเตสํ พฺรหฺมานํ สร...อิติ ตสฺมา เต พฺรหฺมา อาภสฺสรา ฯ

ทณฺเฑติ ปหรติ เอเตนาติ ทณฺโฑ ชโน เอเตน รุกฺเขน ฯ ทณฺฑ นิปาเต สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ ฯ ทิปฺปติ โชตตีติ ทีปิกา ยา อุกฺกา ทิปฺปติ โชตติ อิติ ตสฺมา สา อุกฺกา ทีปิกา ฯ อุกฺกาสุ ธาริยมานาสูติ เอตฺถ ทีปิกา อุกฺกาติ วุตฺตา ฯ ทีป ทิตฺติมฺหิ สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ อนกา ยุณฺวูนํ กฺวจิ ธาตุ อสฺสิ อิตฺถิยมโต ฯ ทณฺเฑน ปฏิพทฺธา ทีปิกา ทณฺฑทีปิกา ฯ ทณฺฑวนฺตทีปิกาตฺยาธิปฺปาโย ฯ อจฺจิยเต ปูชิยเตติ อจฺจิ ยา ชาลา ฯ อจฺจ ปูชายํ มุนาทีหิ จิ ฯ

วิย วาติ เอตฺถ วาสทฺโท วิกปฺปตฺโถ ฯ ฉิชฺชิตฺวา ฉิชฺชิตฺวาติ ทฺวยมิปิ อตฺถิ ฯ ปตตีติ ปตนฺตี ยา อาภา ฯ

ทณฺฑทีปิกายาติ อจฺจีติ สมฺพนฺโธ ฯ อจฺจีติ อุปมา ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ เอเตสนฺติ สรีรโตติ สมฺพนฺโธ ฯ สรีรโตติ ปตนฺตีติ อปาทานํ ฯ อาภาติ สรตีติ กตฺตา ฯ ฉิชฺชิตฺวาติ ปตนฺตีติ วิเสสนํ ฯ ปตนฺตี วิยาติ อาภาติ วิเสสนํ ฯ สรตีติ กตฺตุวาจกํ กิตปทํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ อาภา สรติ เอเตสนฺติ อาภสฺสรา ฉฏฺฐีพหุพฺพิหิ ฯ

[๕๔๖] วา ยถาวุตฺตาย ปภาย...อิติ ตสฺมา พฺรหฺมา อาภสฺสรา ฯ

ยา ยา วุตฺตา ยถาวุตฺตา ฯ ปกาเรน ภาตีติ ปภา ยา อาภา ฯ อาภายนสีลาติ อาภายนปกติกา ฯ อาภายเต โอภาสเต อาภายนํ ฯ อาปุพฺโพ ภา ทิตฺติมฺหิ นนฺทาทีหิ ยุ อาการนฺตานมาโย ฯ อาภายนํ สีลํ เอเตสนฺติ อาภายนสีลา เอเตสํ พฺรหฺมานํ ฯ

ยถาวุตฺตายาติ ปภายาติ วิเสสนํ ฯ วาสทฺโท วิกปฺปตฺโถ ฯ ปภายาติ อาภายนาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อาภายนสีลาติ พฺรหฺมาติ วิเสสนํ ฯ

อาภายนสีลาติ อาภสฺสรา ฯ อาปุพฺโพ ภา ทิตฺติมฺหิ วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโย นิปจฺจนฺเตติ ตสฺสีลตฺเถ สรปจฺจโย ปรเทฺว

สสฺส ทฺวิตฺตํ รสฺสนฺติ มชฺเฌ รสฺโส ฯ เกสุจิ โปฏฺฐเกสุ อาภาสนสีลาติปิ อตฺถิ ฯ โสเยวตฺโถ ฯ ภาส ทิตฺติมฺหิ วชาทินา อรปจฺจโย ฯ

[๕๔๗] ตโย เอเตปิ พฺรหฺมา ปณีตรตนปฺปภาวภาสิเตกตลวาสิโน ฯ

อปิสทฺโท น เกวลํ ตโย พฺรหฺมปาริสชฺชาทโย สมานตลวาสิโนติ ญาเปติ ฯ เอกํ ตลํ เอกตลํ ฯ ปณีตรตนาวภาสิตญฺจ ตํ เอกตลญฺจาติ ปณี...ตลํ ฯ ปณีต...ตเล วสนฺตีติ ปณี...สิโน ฯ

[๕๔๘] สุภา อิติ เอกฆนา...วุจฺจติ ฯ เอเตสํ พฺรหฺมานํ สา สุภา อุปริ พฺรหฺเมหิ ปริตฺตา อิติ ตสฺมา พฺรหฺมา ปริตฺตสุภา ฯ

ภาตีติ ภา ยา รํสิ ฯ โสภณา ภา สุภา ฯ เอกํ ฆนํ ยสฺสา สา เอกฆนา ตสฺสา อาภาย ฯ นตฺถิ จลํ ยสฺสา สา อจลา ฯ สรีรสฺสา อาภา สรีราภา ฯ

สุภาตีติ วุจฺจตีติ อากาโร ฯ เอกฆนา อจลาติ ทฺวยํ สรีราภาติ วิเสสนํ ฯ สรีราภาติ วุจฺจตีติ กมฺมํ ฯ สาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อุปรีติ พฺรหฺเมหีติ อาธาโร ฯ พฺรหฺเมหีติ ปริตฺตาติ อปาทานํ ฯ ปริตฺตาติ สาติ วิเสสนํ ฯ เอเตสนฺติ สาติ

สมฺพนฺโธ ฯ ปริตฺตา สุภา เอเตสนฺติ ปริตฺตสุภา ฉฏฺฐี-
พหุพฺพิหิ ฯ

[๕๔๙] เอเตสํ พฺรหฺมานํ สุภา อปฺปมาณา อิติ ตสฺมา
เต พฺรหฺมา อปฺปมาณสุภา ฯ ปภาส...กิณฺณา พฺรหฺมา อิติ
ตสฺมา เต พฺรหฺมา สุภกิณฺณา ฯ

สมุเทติ เอตฺถาติ สมุทโย อวยวปภา เอตฺถ สมุหรํสีสุ
สมุเทติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา สมุทโย ฯ ปภาย สมุทโย
ปภาสมุทโย ฯ สงฺขฺยนฺเต วุจฺจนฺเตติ สงฺขาตา ยา สุภา ฯ
ปภาสมุทโย อิติ สงฺขาตา ปภาสมุทยสงฺขาตา ฯ กิณฺณสทฺทสฺส
สุราพีชสฺสาปิ วาจกตฺตา อากิณฺณาติ วิวรติ ฯ อากิรนฺตีติ
อากิณฺณา เย พฺรหฺมา ฯ

ปภาสมุทยสงฺขยเตหีติ สุเภหีติ วิเสสนํ ฯ สุเภหีติ กิณฺณาติ
ตติยาวิเสสนํ ฯ สุเภหิ กิณฺณา สุภกิณฺณา ตติยาตปฺปุริโส ฯ

[๕๕๐] สุภากิณฺณาติ ปสิทฺเธ ปเท สติ กถํ สุภกิณฺหาติ
วุตฺตนฺติ อาห สุภากิณฺณาติ จาติอาทึ ฯ สุภากิณฺณาติ วจเน
วตฺตพฺเพ ภา...หาติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ กฺวจาทิมชฺฌุตฺยาทินา รสฺสตฺตํ ฯ
รสฺสสฺส ภาโว รสฺสตฺตํ ฯ อนฺเต ภโว อนฺติโม อนฺติโม จ
โส ณกาโร จาติ อนฺติมณกาโร ฯ เตสุ วุฑฺฒิ ณสฺส โห ฯ
จสทฺโท รสฺสตฺตญฺจ หการญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ

สุภากิณฺณาติ จาติ วจเนติ สรูปํ ฯ วจเนติ วตฺตพฺเพติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ วตฺตพฺเพติ วุตฺตนฺติ ลกฺขณกิริยา ฯ ภาสทฺทสฺสาติ รสฺสตฺตนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ รสฺสตฺตนฺติ กตฺวาติ กมฺมํ ฯ อนฺติม-ณการสฺสาติ หการนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ หการนฺติ กตฺวาติ กมฺมํ ฯ กตฺวาติ วุตฺตนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ สุภกิณฺหาตีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

สุเภหิ กิณฺหา สุภกิณฺหา ฯ เอเตปิ พฺรหฺมา ปณีตรตนปฺ-ปภาวภาสิเตกตลวาสิโน ฯ อปิสทฺโท อเปกฺขตฺโถ ฯ ปณีตตร-รตนาวภาสิเตกตลวาสิโนติปิ ฯ

[๕๕๑] เอเตสํ พฺรหฺมานํ ฌาน...ผลํ อิติ ตสฺมา เต พฺรหฺมา เวหปฺผลา ฯ

ปการโก ภวตีติ ปภาโว โย อนุภาโว ฯ ภู สตฺตายํ วิสรุชปทาทิโต ณ ฯ ฌานสฺส ปภาโว สตฺติ ฌานปฺปภาโว ฯ นิพฺพตฺตตีติ นิพฺพตฺตํ ยํ ผลํ ฯ ฌานปฺปภาเวน นิพฺพตฺตํ ฌานปฺปภาวนิพฺพตฺตํ ฯ วิปุลนฺติ อิทํ วิสทฺทสฺส วิวรณํ ฯ วิเสเสน ปุลติ มหตีติ วิปุลํ ยํ ผลํ ฯ วิปุพฺโพ ปุล มหตฺเต สพฺพโต อ ฯ ผลติ นิปฺผชฺชตีติ ผลํ ยํ ธมฺมชาตํ ฯ ผล นิปฺผตฺติยํ สพฺพโต อ ฯ วิผลาติ วตฺตพฺเพ เตสุ วุฑฺฒีติ-อาทินา วิการสฺส เวการํ หการาคมญฺจ กตฺวา เวหปฺผลาติ

วุตฺตํ ฯ เตสุ วุฑฺฒีติอาทินา วิปุลสทฺทสฺส เวหาเทโสติ วทนฺติ เกจิ ฯ

[๕๕๒] สญฺญา...ตา เอเตสํ พฺรหฺมานํ สญฺญา นตฺถิ ตํมุเขน ตสฺสา สญฺญาย ปธานภาเวน วุตฺตา...จ อิติ ตสฺมา เต พฺรหฺมา อสญฺญา ฯ เตเยว อสญฺญา สตฺตา อิติ ตสฺมา อสญฺญสตฺตา ฯ

วิรชฺชติ เอตายาติ วิราคา สญฺญา เอตาย ภาวนาย ฯ สญฺญาย วิราคา สญฺญาวิราคา ฯ ภาเวติ เอตายาติ ภาวนา ปุคฺคโล กุสลํ เอตาย ธมฺมชาติยา ฯ สญฺญาวิราคา จ สา ภาวนา จาติ สญฺญาวิราคภาวนา ฯ นิพฺพตฺตีติ นิพฺพตฺตา ยา รูปสนฺตติ ฯ สญฺญาวิราคภาวนาย นิพฺพตฺตาติ สญฺญา...พตฺตา ฯ สนฺตานํ ปพนฺธานํ สนฺตติ รูปสฺส สนฺตติ รูปสนฺตติ ฯ สญฺญา-วิราคภาวนานิพฺพตฺตา จ สา รูปสนฺตติ จาติ สญฺญา...สนฺตติ ฯ มิยเต มตฺตํ สญฺญาวิราคภาวนานิพฺพตฺตรูปสนฺตติยา มตฺตํ ปมาณํ เอเตสนฺติ สญฺญา...มตฺตา เอเตสํ พฺรหฺมานํ ฯ สญฺญา... มตฺตานํ พฺรหฺมานํ ภาโว สญฺญา...มตฺตตฺตํ ฯ ตสฺสา สญฺญาย มุขํ ตํมุขํ ฯ มุขนฺติ ปธานภาโว ฯ เสสา จ เต อรูปกฺขนฺธา จาติ เสสารูปกฺขนฺธา ฯ จสทฺโท น เกวลํ สญฺญา นตฺถีติ สมฺปิณฺเฑติ ฯ เอวสทฺโท อวธารณกมฺมธารยํ ญาเปติ ฯ รูปาทีสุ สตฺตา วิสตฺตาติ สตฺตา เย ปุคฺคลา ฯ

สญฺญา...ตฺตาติ นตฺถีติ เหตุ ฯ สญฺญาติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ ตํมุเขนาติ วุตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วุตฺตาติ เสสา-รูปกฺขนฺธา จาติ วิเสสนํ ฯ เสสารูปกฺขนฺธาติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ เอเตสนฺติ นตฺถีติ สมฺปทานํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ เตเยวาติ สตฺตาติ วิเสสนํ ฯ สตฺตาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ

นตฺถิ สญฺญา เอเตสนฺติ อสญฺญา อสญฺญา เอว สตฺตา อสญฺญสตฺตา อวธารณปุพฺพปทกมฺมธารยสมาโส ฯ อสญฺญิ-สตฺตาติปิ ฯ เตสุ วุฑฺฒิ อสฺสิ ฯ เอเตปิ พฺรหฺมา ปณีตตร-รตนปฺปภาวภาวสิเตกตลวาสิโน ฯ

[๕๕๓] สุทฺธานํ...วาสา อิติ ตสฺมา สุทฺธาวาสา ฯ

สุชฺฌนฺตีติ สุทฺธา เย ปุคฺคลา กิเลเสหิ สุชฺฌนฺติ อิติ เต สุทฺธา ฯ อนาคามี จ อรหนฺโต จ อนาคามิอรหนฺตา ฯ ตสฺมา เอวสทฺโท โสตาปนฺนสกทาคามิปุถุชฺชเน นิวตฺเตติ ฯ อาวสนฺติ เอตฺถาติ อาวาสา อนาคามิอรหนฺตา เอตฺถ ภูมีสุ ฯ

สทฺธานนฺติ อนา...เมวาติ วิเสสนํ ฯ อนา...เมวาติ อาวาสาติ สมฺพนฺโธ ฯ อาวาสาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ สุทฺธานํ อาวาส สุทฺธาวาสา ฉฏฺฐีตปฺปุริโส ฯ

[๕๕๔] อปรมฺปิ นยํ ญาเปนฺโต อาห อนุนยาตฺยาทึ ฯ วา อนุ...วโต เอเตสํ พฺรหฺมานํ อาวาโส สุทฺโธ อิติ ตสฺมา

เต พฺรหฺมา สุทฺธาวาสา ฯ เตสํ พฺรหฺมานํ นิวาสาปิ ภูมิ สุทฺธา-
วาสา นาม ฯ

อนุนยนํ ปีนนํ รญฺชนํ อนุนโย กามราคาทิ ฯ ปฏิหนนํ
ทุสฺสนํ ปฏิโฆ ฯ อนุนโย จ ปฏิโฆ จ อนุนยปฺปฏิฆํ
อนุนยปฺปฏิฆสฺส อภาโว อนุนยปฺปฏิฆาภาโว ฯ สุทฺธาวาสาติ
กามราคปฺปฏิฆานํ อนุปฺปชฺชนฏฺฐานภูมิ ฯ อนุนยปฺปฏิฆาติปิ ฯ ตํ
วิรุทฺธํ ฯ สุชฺฌตีติ สุทฺโธ โย อาวาโส ฯ อาวสนฺติ เอตฺถาติ
อาวาโส พฺรหฺมา เอตฺถ โอกาเส ฯ นิวาสาปีติ เอตฺถ อปิสทฺโท
น เกวลํ พฺรหฺมา สุทฺธาวาสา นาม อถโข ภูมิปิ ฐานฺยุปจาเรน
สุทฺธาวาสาติ ญาเปติ ฯ

อนุ...วโตติ สุทฺโธติ เหตุ ฯ สุทฺโธติ อาวาโสติ วิเสสนํ ฯ
อาวาโสติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอเตสนฺติ อาวาโสติ สมฺพนฺโธ ฯ อิตีติ
เหตุ ฯ เตสนฺติ นิวาสาติ สมฺพนฺโธ ฯ นิวาสาปีติ ภูมีติ
วิเสสนํ ฯ ภูมีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๕๕๕] อิเมสุ ปน ปญฺจตลวาทีสุ พฺรหฺเมสุ ปจ...น
วิชหนฺติ อิติ ตสฺมา อวิหา ฯ ทุติยตลวาสิโน เกนจิ การเณน
น ตปฺปนฺติ น อุตฺราสนฺติ น สนฺตาปนฺติ วา อิติ ตสฺมา
อตปฺปา ฯ ตติย....ทิสฺสนฺติ อิติ ตสฺมา สุทสฺสา ฯ

อิเมสูติ นิทฺธารณํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปฐมตล-
วาสิโนติ น วิชหนฺตีติ กตฺตา ฯ อวิหาติ สญฺญา ฯ ปฐมญฺจ

ตํ ตลญฺจาติ ปธมตลํ ปธมตเล วสนฺตีติ ปธมตลวาสิโน เย พฺรหฺมา ฯ อปฺปเกนาติ กาเลนาติ วิเสสนํ ฯ กาเลนาติ น วิชหนฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ อาธาโร วา ฯ สตฺตมฺยตฺเถ ตติยา ฯ อตฺตโนติ ฐานนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ฐานนฺติ วสนฏฺฐานํ วิชหนฺตีติ กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ชหนฺตีติ อิทํ หาธาตุสฺส อตฺถวิวรณํ ฯ กิตนฺตนนิปาตปุพฺพตปฺปุริโส ฯ วิปุพฺโพ หา จาเค สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ ฯ ทุติยตลวาสิโนติ ตปฺปนฺตีติ กตฺตา ฯ เกนจีติ น ตปฺปนฺตีติ เหตุ ฯ ตป อุตฺราสิ สนฺตาเป วา สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ ทฺวิตฺตํ ฯ ตติยตลวาสิโนติ ทิสฺสนฺตีติ กตฺตา ฯ ปรมสุนฺทรรูปตฺตาติ ทิสฺสนฺตีติ เหตุ ฯ สุนฺทรญฺจ ตํ รูปญฺจาติ สุนฺทรรูปํ ปรมํ สุนฺทรรูปํ เอเตสนฺติ ปรมสุนฺทรรูปา เอเตสํ พฺรหฺมานํ ฯ ปรมสุนฺทรรูปานํ ภาโว ปรมสุนฺทรรูปตฺตํ ฯ สุเขนาติ ทิสฺสนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทิสฺสนฺตีติ ปาตุภวนฺติ ฯ ทิส ปาตุภาเว สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ ฯ

[๕๕๖] จตุตฺถ...อิติ ตสฺมา สุทสฺสิโน ฯ ทสฺสิยเต ทสฺสนํ ภาวสาธนํ ฯ สุปริสุทฺธํ ทสฺสนํ เอเตสนฺติ สุปริสุทฺธทสฺสนา สุปริสุทฺธทสฺสนานํ ภาโว สุปริสุทฺธทสฺสนตฺตํ ฯ สุเขนาติ ปสฺสนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ กิตนฺตตติยาตปฺปุริโส ฯ สุปุพฺโพ ทิส เปกฺขเน ตสฺสีลาทีสุ ณีตฺวาวี วาติ จสทฺเทน ณี ณโลโป กฺวจิ ธาตุ อิสฺส อ อสสฺส ทฺวิตฺตํ ฯ ปญฺจม-

ตลวาสิโนติ อกนิฏฺฐาติ ปเท สญฺญี ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อุกฺกฏฺฐสมฺปตฺติกตฺตาติ นตฺถีติ เหตุ ฯ อุกฺกฏฺฐา สมฺปตฺติ เอเตสนฺติ อุกฺกฏฺฐสมฺปตฺติกา ฯ กฺวจิ สมาสนฺตาทินา กปจฺจโย ฯ อุกฺกฏฺฐสมฺปตฺติกานํ ภาโว อุกฺกฏฺฐสมฺปตฺติกตฺตํ ฯ เอเตสนฺติ นตฺถีติ สมฺปทานํ ภาโวติ ปเทปิ สมฺพนฺโธ ฯ กนิฏฺฐภาโวติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ อยญฺจ ขุทฺทโก อยญฺจ ขุทฺทโก อยมเตสํ* วิเสเสน ขุทฺทโกติ อกนิฏฺโฐ ฯ วิเสเส ตรต อิฏฺฐปจฺจโย เตสุ วฑฺฒีติ อาทินา ขุทฺทกสฺส กนาเทโส ฯ กนิฏฺฐสทฺโท ภาวปฺ-ปธาโนติ มนสิกตฺวา กนิฏฺฐภาโวติ วุตฺตํ ฯ กนิฏฺฐสฺส ภาโว กนิฏฺฐภาโว ฯ นตฺถิ เอเตสํ อนิฏฺฐภาโวติ อกนิฏฺฐา ฉฏฺฐี-พหุพฺพิหิ จตุตฺถี วา ฯ เตสํ นิวาสาปิ ภูมีติ วจเนน อวิหาทีนํ พฺรหฺมานํ นิวาสา ภูมีติ อวิหาทินามาติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอตา ภูมิโย อนุปุพฺพสมุคฺคตา ฯ

[๕๕๗] อากาสานญฺจายตเน ฌาเน ปวตฺตา...อากาสานญฺ-จายตนภูมิ วา เอเตหิ ปฐมารุปฺปวิปากภูตจตุกฺขนฺเธหิ ปริ... ภูมิ ฯ

อากาสานญฺจายตเนติ ปทสฺส วจนตฺโถ เหฏฺฐา วุตฺโต ฯ ปฐมา จ เต อารุปฺปวิปากา จาติ ปฐมารูปฺปวิปากา ปฐมา-รูปฺปวิปากา หุตฺวา ภูตา ปจ...ภูตา ปฐมา...ภูตา จ เต

๑. อยมิเมสนฺติ วา อยเมเตสนฺติ วา ภเวยฺย ฯ

จตุกฺขนฺธา จาติ ปฐมา...ขนฺธา ฯ เอวสทฺโท วิสุํ โอกาสํ นิวตฺเตติ ฯ

ปริจฺฉินฺโน โอกาโส ปริจฺฉินฺนโอกาโส ฯ วาสทฺโท วิกปฺปตฺโถ ฯ ภวตีติ ภูมิ โย ปฐมารุปฺปวิปาโก ภวติ อิติ ตสฺมา โส...ภูมิ ฯ อากาสานญฺจายตเน ฌาเน ปวตฺตา ภูมิ อากา...ภูมิ สตฺตมีตปฺปุริโส ฯ ทุติยนเย ปน ฯ ภวนฺติ เอตฺถาติ ภูมิ ปฐมารุปฺปวิปากภูตจตุกฺขนฺธา เอตฺถ โอกาเส ภวนฺติ ปวตฺตนฺติ อิติ ตสฺมา โส โอกาโส ภูมิ ฯ ปฐมารุปฺปวิปากภูตจตุกฺขนฺเธหิ ปริจฺฉินฺโนกาโส อิธ ภูมิ ฯ อากาสานญฺจายตนสฺส ฌานสฺส ภูมิ อากา...ภูมิ ฯ เอวํ เสเสสุปิ วิญฺญาณญฺจายตนภูมฺยาทีสุ นโย ฯ

[๕๕๘] โสตาปนฺนา จ สกทาคามิโน จาปิ อริยปุคฺคลา อสญฺญาปายภูมีสุ โนปลพฺภนฺตีติ เอตฺตกเมว สมฺพนฺธํ โกจิ กเรยฺย ตสฺมา คาถาย สมฺพนฺธํ ญาเปนฺโต อาห ปุถุชฺชนา-ตฺยาทึ ฯ ปุถุชฺชนา...อิติ สมฺพนฺโธ ฯ

ปุถุ...จาปีติ ปทตฺตยํ ปุคฺคลาติ วิเสสนํ ฯ ปุคฺคลาติ น ลพฺภนฺตีติ กมฺมํ ฯ สุทฺธาวาเสสูติ น ลพฺภนฺตีติ อาธาโร ฯ สพฺพถาติ สพฺเพน ปกาเรน น ลพฺภนฺตีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๕๕๙] อนาคามิอรหนฺโตเยว ลพฺภนฺตีติ ญาเปนฺโต อาห ปุถุชฺชนาตฺยาทึ ฯ ปุถุ...เมว ตตฺถ สุทฺธาวาเสสุ ลาโภ อาจริเยน วุตฺโต โหติ ฯ

ปุถุชฺชนา อาทโย เยสํ เต ปุถุชฺชนาทโย ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ ปฏิกฺขิปนํ ปฏิกฺเขโป ฯ อนาคามี จ อรหนฺโต จ อนาคามิอรหนฺโต ฯ เอวสทฺโท ปุถุชฺชนาทโย นิวตฺเตติ ฯ ลภนํ ลาโภ ฯ

ปุถุชฺชนาทีนญฺจาติ ปฏิกฺเขเปนาติ กมฺมํ ฯ ปฏิกฺเขเปนาติ วุตฺโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อนา...เมวาติ ลาโภติ กมฺมํ ฯ ตตฺถาติ ลาโภติ อาธาโร ฯ ลาโภติ โหตีติ กตฺตา ฯ วุตฺโตติ ลาโภติ วิเสสนํ ฯ

[๕๖๐] เสสฏฺฐาเนสูติ เอตฺถ อปาทานํ ญาเปนฺโต อาห เสสาตฺยาทึ ฯ เสสฏฺฐาเนสูติ ฐปนํ ฯ

สุทฺธา...เตสูติ เสสฏฺฐาเนสูติ วิเสสนํ ฯ สุทฺธาวาโส จ อปาโย จ อสญฺญี จ สุทฺธาวาสอปายอสญฺญี สุทฺธา...อสญฺญี วชฺเชนฺตีติ สุทฺธา...ตานิ ยานิ ฐานานิ ฯ เสสฏฺฐาเนสูติ ลพฺภนฺตีติ อาธาโร ฯ

อริ...ภนฺตีติ อิทํ สมฺพนฺธทสฺสนํ ฯ ปุถุชฺชนา จ โสตา-ปนฺนา จ สกทาคามิโน จาปิ ปุคฺคลา สุทฺธาวาเสสุ สพฺพถา น ลพฺภนฺติ อริยา อสญฺญาปายภูมีสุ โนปลพฺภนฺติ เสสฏฺฐาเนสุ อริยา อนริยาปิ จ ลพฺภนฺตีติ คาถาย อตฺโถ ฯ

[๕๖๑] โอกฺกนฺติสทฺทสฺส อตฺถสฺส อปากฏตฺตา โอกฺกนฺติกฺ-ขเณติ ฐเปตฺวา วิวรติ ฯ

โอกฺกนฺติกฺขเณติ ธปนํ ฯ โอกฺกมนํ ปวิสนํ โอกฺกนฺติ ปฏิสนฺธิ น โอกฺกมนกิริยามตฺตํ ฯ โอกฺกนฺติยา ขโณ กาโล โอกฺกนฺติกฺขโณ ฯ ปฏิสนฺธิกฺขเณติ วิวรณํ ฯ

[๕๖๒] ชจฺจนฺธาทีนนฺติ เอตฺถ ชจฺจนฺธสทฺทสฺส วจนํ ญาเปนฺโต อาห ชาติยาตฺยาทึ ฯ ชาติยา อนฺโธ อิติ ตสฺมา ชจฺจนฺโธ ฯ

ชนนํ ชาติ ฯ อนฺธตีติ อนฺโธ โย สตฺโต ฯ อนฺธ ทิฏฺฐุปสํหาเร ฯ ทิฏฺฐุปสํหาโร นาม จกฺขุสญฺญิตาย ทิฏฺฐิยา อุปสํหาโร วินาโส ฯ สพฺพโต ญฺวุตฺวาวี วาติ อ ฯ

ชาติยาติ อนฺโธติ อาธาโร ฯ อนฺโธติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ

[๕๖๓] เอวํ สตฺตมีตปฺปุริสวจนตฺเถ สติ อณฺฑชชลาพุชา สพฺเพปิ สตฺตา โอกฺกนฺติกฺขเณ จกฺขุสฺสาภาวโต ชจฺจนฺธา นาม ภเวยฺยุนฺติ โจทนํ สนฺธายาห กิญฺจาปิตฺยาทึ ฯ ชาติกฺขเณ อณฺฑชชลาพุชา สพฺเพ สตฺตา กิญฺจาปิ อจกฺขุกาว ตถาปิ จกฺขฺวา...อนุปฺปาทิตพฺพจกฺขุโก อนุปาทิยมานจกฺขุโก สตฺโต ชจฺจนฺโธ นาม ฯ

กิญฺจาปีติ โจทกอาโภคทสฺสโน นิปาโต ฯ ชนนํ ชาติ ชาติยา ขโณ ชาติกฺขโณ ฯ อเมนฺติ อุปฺปชฺชนฺติ เอตฺถาติ อณฺโฑ ปกฺขีอาทโย สตฺตา เอตฺถ อณฺฑปฺปสเว อเมนฺติ

อุปฺปชฺชนฺติ อิติ ตสฺมา โส อณฺฑปฺปสโว อณฺโฑ ฯ อม คมเน วชาทินา ฑปจฺจโย เตสุ วุฑฺฒีติ อาทินา มสฺส นิคฺคหิตํ วคฺคนฺตํ วา วคฺเค ฯ อณฺเฑ ชายนฺตีติ อณฺฑชา เย สตฺตา ปกฺขีอาทโย ฯ ชรณํ ชรา ชรํ ยาติ เอตฺถาติ ชลาพุ สตฺโต เอตฺถ คพฺภาสเย ชรํ ยาติ ปาปุณาติ อิติ ตสฺมา โส คพฺภาสโย ชลาพุ นาม ฯ ชราสทฺทุปปโท ยา คติยํ กาเล วตฺตมานาทินา อุ โท ธสฺส จาติ จสทฺเทน รสฺส โล กฺวจิ ธาตุอาทินา ยสฺส โพ ฯ ชลาพุมฺหิ ชายนฺตีติ ชลาพุชา เย สตฺตา มนุสฺสาทโย ฯ อณฺฑชา จ ชลาพุชา จ อณฺฑช-ชลาพุชา ฯ ปิสทฺโท อวยวํ อเปกฺขติ ฯ นตฺถิ จกฺขุ เอเตสนฺติ อจกฺขุกา เอเตสํ สตฺตานํ ฯ เอวสทฺโท น อจกฺขุกาติ นิวตฺเตติ ฯ ตถาปีติ ปริหารกาโภคทสฺสโน นิปาโต ฯ จกฺขุ อาทิ เยสํ โสตาทีนํ ตานิ จกฺขฺวาทีนิ ฯ อุปฺปชฺชิสฺสเต อุปฺปชฺชนํ จกฺขาทีนํ อุปฺปชฺชนํ จกฺขฺวาทิอุปฺปชฺชนํ จกฺขฺวาทิอุปฺปชฺชนสฺส อรโห จกฺขฺวา...รโห จกฺขฺวาทิอุปฺปชฺชนารโห จ กาโล จาติ จกฺขฺวา...กาโล ฯ จกฺขฺวาทิอุปฺปนฺนาติปิ ฯ ตํ น ยุตฺตํ ฯ อปิสทฺโท ชาติกาลํ อเปกฺขติ ฯ เตน น เกวลํ ชาติกฺขเณ อณฺฑชชลาพุชา อจกฺขุกาติ ญาเปติ ฯ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปตฺติ จกฺขุสฺส อุปฺปตฺติ จกฺขุปฺปตฺติ ฯ วิพนฺธตีติ วิพนฺธกํ ยํ อกุสลกมฺมํ ฯ วิพนฺธติ ปฏิพาหติ อิติ ตสฺมา ตํ วิพนฺธกํ ฯ จกฺขุปฺปตฺติยา วิพนฺธกํ

จกฺขุปฺปตฺติวิพนฺธกํ จกฺขุปฺปตฺติวิพนฺธกญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ จกฺขุ...กมฺมํ ฯ ปฏิพาหิยเตติ ปฏิพาหิตํ ยํ สามตฺถิยํ กมฺเมน ปฏิพาหิยเต อิติ ตสฺมา ตํ สามตฺถิยํ ปฏิพาหิตํ ฯ สมตฺเถตีติ สมตฺถํ ยํ กมฺมํ จกฺขุปฺปาทเน สมตฺเถติ อิติ ตสฺมา ตํ สมตฺถํ ฯ สมตฺถสฺส ภาโว สามตฺถิยํ ฯ จกฺขุปฺปตฺติวิพนฺธกกมฺเมน ปฏิพาหิตํ สามตฺถิยํ ยสฺส ตํ จกฺขุ...ถิยํ ยสฺส กมฺมสฺส ฯ จกฺขุ...เมนาติ ปฏิพาหิตนฺติ กตฺตา ฯ ติปทพหุพฺพิหิ ฯ ทินฺนา ปฏิสนฺธิ เยนาติ ทินฺนปฏิสนฺธิ เยน กมฺเมน ฯ อิตเรนาติ ปฏิสนฺธิทายกกมฺมโต อญฺเญน จกฺขุปฺปตฺติวิพนฺธกกมฺเมน ฯ อปิสทฺโท ปฏิสนฺธิทายกกมฺมํ อเปกฺขติ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ อุปฺปาทิยเตติ อุปฺปาทิตพฺพํ ยํ จกฺขุปฺปาทกํ กมฺเมน ฯ กมฺมสาธนํ ฯ น อุปฺปาทิตพฺพํ อนุปฺปาทิตพฺพํ อนุปฺปาทิตพฺพํ จกฺขุ ยสฺส โส อนุปฺปาทิตพฺพจกฺขุโก ฯ อนุปฺปาเทตพฺพํ อิตฺยปิ ฯ อญฺเญสุ จ อิสฺเส น

กิญฺจาปีติ นิปาโต ฯ ชาติกฺขเณติ อจกฺขุกาวาติ อาธาโร ฯ อญฺฑ...กาวาติ ปทตฺตยํ สตฺตาติ วิเสสนํ ฯ ตถาปีติ นิปาโต ฯ จกฺขฺวา...เลปีติ อนุปฺปาทิตพฺพาติ อาธาโร ฯ จกฺขุ...นาติ ปทตฺตยํ กมฺเมนาติ วิเสสนํ ฯ กมฺเมนาติ อนุปฺปาทิตพฺพาติ กตฺตา ฯ อนุปฺปาทิตพฺพจกฺขุโกติ สตฺโตติ วิเสสนํ ฯ สตฺโตติ สญฺญี ฯ ชจฺจนฺโธ นามาติ สญฺญา ฯ

[๕๖๔] อปเรสํ วาทํ ญาเปนฺโต อาห อปเรตฺยาทึ ฯ อปเร ปน อาจริยา ชจฺจนฺโธติ ปทสฺส ปสุ...อิติ อตฺโถ เตน อตฺถคฺคหเณน ทุเห...อิติ วจนํ วทนฺติ ฯ

ปนสทฺโท ปกฺขนฺตโร ฯ ปสวนํ ปสูติ ฯ ปปุพฺโพ ส ปสวเน ฯ ปสวนํ ชนนํ ฯ อิตฺถิยมติยโว วาติ ฯ เอวสทฺโท ชาติกาลํ นิวตฺเตติ ฯ มาตุ...ขนฺโตติ อิทํ ปสูติยํเยว อนฺโธติ ปทสฺส อตฺถวิวรณํ ฯ มาตุยา กุจฺฉิ มาตุกุจฺฉิ ฯ นิกฺขมตีติ นิกฺขนฺโต โย สตฺโต ฯ ทุเหตุกา จ ติเหตุกา จ ทุเหตุก-ติเหตุกา ฯ น วิปชฺชนํ อวิปชฺชนํ ฯ

อปเร ปนาติ วทนฺตีติ กตฺตา ฯ ชจฺจนฺโธตีติ ปทํ อตฺโถติ สมฺพนฺโธ ฯ ปสูติยํเยวาติ อนฺโธติ ปเท อาธาโร ฯ อนฺโธติ ลิงฺคตฺโถ ฯ มาตุกุจฺฉิยนฺติ อิทํ ปสูติยํเยวาติ ปทสฺส วิวรณํ ฯ มาตุกุจฺฉิยนฺติ อนฺโธติ อาธาโร ฯ อนฺโธติ หุตฺวาติ กตฺตา ฯ หุตฺวาติ นิกฺขนฺโตติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ นิกฺขนฺโตติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อตฺโถติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เตนาติ สิทฺธนฺติ กรณํฯ ทุเหตุกติเหตุกานนฺติ จกฺขุสฺสาติ สมฺพนฺโธ ฯ มาตุกุจฺฉิยนฺติ อวิปชฺชนนฺติ อาธาโร จ จกฺขุสฺสาติ อวิปชฺชนนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ อวิปชฺชนนฺติ สิทฺธนฺติ กตฺตา ฯ สิทฺธนฺติ กตฺตุวาจกํ กิตปทํ อิตีติ วทนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๕๖๕] ชจฺจนฺธาทีติ ปเท อาทิ...สงฺคโห คหณํ ฯ

อาทิสทฺทสฺส คหณํ ปกฺขิปนํ อาทิคฺคหณํ ฯ พาธิยตีติ พธิโร โย สตฺโต อตฺตานํ พาธิยติ อิติ ตสฺมา โส พธิโร โสต-วิกโล ฯ พธ พาธเน รณฺชฺทาทีหิ ธทินฺทกิรา กฺวจิ ชทโลโป จาติ อิโร ฯ ชาติยา พธิโร ชจฺจพธิโร ฯ ชาติพธิโรติ จิตํ ฯ เตสุ วุฑฺฒิตฺยาทินา ติสฺส โจ ปรเทฺว ทฺวิตฺตํ ฯ มุยฺหตีติ มูโค โย สตฺโต ฯ มุห เวจิตฺเต กาเลตฺยาทินา คปจฺจโย กฺวจิ ธาตุอาทินา มุหสฺส มู ฯ ชาติยา มูโค ชจฺจมูโค ฯ ชฑติ วตฺตุมสกฺกุเณยฺยตฺตา มุขํ พนฺธตีติ ชโฬ โย สตฺโต ฯ ชฑ พนฺธเน สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ กฺวจิ ธาตุอาทินา ฑสฺส โฬ ฯ ชาติยา ชโฬ ชจฺจชโฬ ฯ อุมฺมาทตีติ อุมฺมตฺโต ฯ อุปุพฺโพ มท อุมฺมาเท ฉทาทีติ ตตฺรณ ต กฺวจิ ธาตุ ทสฺส โต ปรเทฺว มสฺส ทฺวิตฺตํ ฯ อุมฺมตฺโต เอว อุมฺมตฺตโก ฯ สพฺพโต โกติ โก ฯ ปณฺเฑติ ลิงฺควิกลตีติ ปณฺโฑ โย สตฺโต ฯ ปฑิ ลิงฺคเวกลฺเล กฑฺยาทีหิโก นิคฺคหิตญฺจาติ พินฺทาคโม กฺวจิ ธาตุอาทินา กโลโป วคฺคนฺตํ วา วคฺเค ฯ ปณฺโฑ เอว ปณฺฑโก ฯ สพฺพโต โกติ โก ฯ โส ปญฺจวิโธ อาสิตฺตปณฺฑโก อุสฺสุยปณฺฑโก โอปกฺกมิกปณฺฑโก นปุํสกปณฺฑโก ปกฺขปณฺฑ-โกติ ฯ อิธ ปน โอปกฺกมิกสฺส ปรฺฑกสฺส สเหตุกสฺสาปิ ภาวโต นปุํสกสฺสาปิ วิสุํ คหณโต ตโย ปณฺฑกา อธิปฺเปตา ฯ

พฺยญฺชยฺติ อิตฺถี ปุริโสติ วิภาคํ ปกาเสติ เตนาติ พฺยญฺชนํ
เตน ลิงฺเคน ชโน พฺยญฺชยติ...ปกาเสติ อิติ ตสฺมา ตํ ลิงฺคํ
พฺยญฺชนํ ฯ วิปุพฺโพ อญฺช ปกาสเน กตฺตุกรณปฺปเทเสสุ จ
นิคฺคหิตสํโยคาทิโน ฯ อุภโต กมฺมโต สมุฏฺฐิตํ พฺยญฺชนมสฺสาติ
อุภโตพฺยชนโก อสฺส สตฺตสฺส ฯ อสมานาธิกรณพหุพฺพิหิสมาโส ฯ
ปุพฺพปเท จ วิภตฺติอโลโป ฯ กฺวจิ สมาสาทินา โก ฯ ปุริโส
วิย ปจฺจามิตฺเต น ปุเสติ อภิมนฺทนํ น กโรตีติ นปุํสโก โย
สตฺโต ฯ นปุพฺโพ ปุส อภิมนฺทเน สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา
ณฺวุ อนกา ยุณฺวูนํ นิคฺคหิตญฺจาติ นิคฺคหิตาคโม วคฺคนฺตํ
วา วคฺเค ฯ มสตีติ มมฺโม โย สตฺโต มสติ สุฏฺฐุ วตฺตุํ น
สหติ อิติ ตสฺมา โส สตฺโต มมฺโม ฯ ขลิตวจโน เอกกฺ-
ขรเมว ทฺวิตฺติกฺขตฺตุํ วทนฺโต ปุคฺคโล มมฺโมติ วุจฺจติ ฯ มส
อสหเน สมาทีหิ ถมาติ มปจฺจโย ปรเทฺว ภาโว ฯ อุมฺมตฺตโก
จ ปณฺฑโก จ นปุํสโก จ อุภโตพฺยญฺชนโก จ มมฺโม จ
อุมฺ...มมฺมา ชาติยา อุมฺมตฺต...มมฺมา ชจฺจุมฺมตฺตก...มมฺมา
ชจฺจุ...มมฺมา อาทโย เยสํ เต ชจฺจุ...มมฺมาทโย เยสํ
สตฺตานํ ฯ อาทิสทฺเทน ปงฺคุฬปีฐสปฺปิอาทีนํ คหณํ ฯ

ชจฺจ...ทีติ ปเทติ อาทิคฺคหเณนาติ อาธาโร ฯ อาทิคฺ-
คหเณนาติ สงฺคโหติ กรณํ ฯ ชจฺจ...ทีนนฺติ สงฺคโหติ กมฺมํ ฯ
สงฺคโหติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๕๖๖] อปเร ปร อาจริยา เอก...ตาทิสานมฺปิ ปุคฺคลานํ อาทิสทฺเทน สงฺคโห อิติ วจนํ วทนฺติ ฯ

ปนสทฺโท ปกฺขนฺตโร ฯ นตฺถิ เหตุ เอติสฺสาติ อเหตุกา เอติสฺสา ปฏิสนฺธิยา ฯ อเหตุกา ปฏิสนฺธิ เยสํ เต อเหตุกปฏิสนฺธิกา ฯ วิกลํ อปริปุณฺณํ อินฺทฺริยํ วิกลินฺทฺริยํ นตฺถิ วิกลินฺทฺริยํ เยสํ เต อวิกลินฺทฺริยา เยสํ ปุคฺคลานํ ฯ วิจริยเต วิจารณํ วิจารณํ ปกติ เยสํ เต วิจารณปกติกา เยสํ ปุคฺคลานํ ฯ ปิสทฺโท ชจฺจนฺธพธิราทโย อเปกฺขติ ฯ

อปเรติ วทนฺตีติ กตฺตา ฯ เอกจฺเจติ อเหตุกปฏิสนฺธิกาติ วิเสสนํ ฯ อเหตุกปฏิสนฺธิกาติ โหนฺตีติ ปกติกตฺตา ฯ อวิกลินฺทฺริยาติ อเหตุกปฏิสนฺธิกาติ วิเสสนํ ฯ หุตฺวาติ วิจารณาติ วิเสสนํ ฯ โถกนฺติ วิจารณาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ วิจารณปกติกาติ โหนฺตีติ วิกติกตฺตา ฯ ตาทิสานมฺปีติ สงฺคโหติ กมฺมํ ฯ อาทิสทฺเทนาติ สงฺคโหติ กรณํ ฯ สงฺคโหติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ วทนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๕๖๗] เย วินิปาติกา ภุมฺม...อิติ ตสฺมา เต วินิปาติกา ภุมฺมนิสฺสิตา ฯ

ภวนฺติ เอตฺถาติ ภุมฺมํ สตฺตา เอตฺถ ปชวิยํ ภวนฺติ อิติ ตสฺมา สา ปชวี ภุมฺมํ ฯ ภู สตฺตายํ ขฺยาทิโต มน อทโต จาติ มน ปรเทฺว ปรสํโยเค รสฺสนฺติ ปุพฺเพ รสฺโส ฯ

ภุมฺเม นิพฺพตฺตา เทวา ภุมฺมเทวา ฯ สยนฺตีติ สิตา เย วินิปาติกา ฯ สิ อปสฺสเย พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ ฯ สิธาตุสฺส สยาทิอเนกตฺถตฺตา นิสฺสิตาติ วิวรติ ฯ นิสฺสยนฺตีติ นิสฺสิตา ฯ กสฺมา วินิปาติกเปตา ภุมฺมเทว นิสฺสิตาติ มนสิกตฺวา อาห ตคฺคติกตฺตาติ ฯ คมนํ ปวตฺตนํ คติ ฯ เตสํ ภุมฺมเทวานํ คติ วิย คติ เอเตสนฺติ ตคฺคติกา เอเตสํ วินิปาติกานํ คติ ปวตฺติ เตสํ ภุมฺม...ติ วิย อิติ ตสฺมา เต วินิปาติกา ตคฺคติกา ฯ ยถา ภุมฺมเทวา ทิพฺพนฺติ คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺติ เอวํ วินิปาติกา-สุราปิตฺยาธิปฺปาโย ฯ ตคฺคติกานํ ภาโว ตคฺคติกตฺตํ ฯ ภูมฺมสฺ-สิตาติ ปาโฐ สุนฺทโร ฯ กิสฺมิญฺจิ ฏีกาโปฏฺฐเก ภุมฺมนิสฺสิตาติ ปาโฐ ทิสฺสติ ฯ โส น สุนฺทโร ฯ

ภุมฺมเทวาติ สิตาติ กมฺมํ ฯ สิตาติ กตฺตุวาจกํ ฯ กิตปทํ ฯ ตคฺคติกตฺตาติ สิตาติ เหตุ ฯ

[๕๖๘] เย เวมานิกเปตา สุขสมุสฺสยโต สุขสมุหโต วินิปาติตา อิติ ตสฺมา เต เปตา วินิปาติกา ปิยงฺครมาตาทโย เปตา ฯ

สมุสฺสยติ เอตฺถาติ สมุสฺสโย อวยโว เอตฺถ สมุเห สมุสฺสยติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา โส สมุโห สมุสฺสโย ฯ สํอุปุพฺโพ สิ คติยํ สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ อญฺเณสุ จ อิสฺส เอ อย ฯ สุขสฺส สมุสฺสโย สุขสมุสฺสโย ฯ วินิปตึสุ

วินิปตนฺตีติ วา วินิปาติตา เย เปตา ฯ ปต ปตเน พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ อญฺเญสุ จ ยถาคมมิกาโร ฯ วินิปาติตาติ วินิปาติ ฯ สปทวิคฺคโห ฯ ปต ปตเน มุนาทีหิ จิ ฯ วินิปาติ เอว วินิปาติ ฯ สพฺพโต โกติ โก ฯ ตถาหิ สจฺจสงฺเขเป มนุสฺสวินิปาตีนนฺติ วุตฺตํ ฯ สุขสมุสฺสยโตติ วินิปาติอาทิ อปาทานํ ฯ วินิปาติตาติ กตฺตุวาจกํ กิตปทํ ฯ โปฏฺฐเก วินิปาติกาสุรานนฺติ ปาโฐ ฯ น สุรนฺติ อิสฺสริยกีฬาหิ น ทิพฺพนฺตีติ อสุรา เย เปตาสุรา ว วินิปาติกา จ เต อสุรา จาติ วินิปาติกาสุรา เวมานิกเปตา ฯ เตน สจฺจสงฺเขปฏีกายํ ปิยงฺครมาตาทโย จาตุมฺมหาราชิเกสฺเยว เอกจฺจา วินิปาติกาติ วุจฺจนฺติ เอเตสํ วินิปาติกานํ ทฺวิเหตุกติเหตุกาปิ ปฏิสนฺธิโย โหนฺตีติ วาจิสฺสราจริเยน วุตฺตํ ฯ

เย เปตาสุรา สุขสมุสฺสยโต สุขสมุหโต วินิปาติตา อิติ ตสฺมา เต เปตา วินิปาติกา ฯ

สมุสฺสยติ เอตฺถาติ สมุสฺสโย อวยโว เอตฺถ สมุเห สมุสฺสยติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา โส สมุโห สมุสฺสโย ฯ สํอุปุพฺโพ สิ คติยํ สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ อญฺเญสุ จ อิสฺเส เอ อย ฯ สุขสฺส สมุสฺสโย สมุโห สุขสมุสฺสโย ฯ

วินิปตนฺตีติ วินิปาติตา เย เปตาสุรา ฯ ปต ปตเน พุธคม อญฺเญสุ จ ยถาคมมิกาโร ฯ วินิปาติตาติ วินิปาตีติ

อิมินา สปทวิคฺคหํ ญาเปติ ฯ วินิปาติ เอว วินิปาติกา ฯ สพฺพโต โกติ โก ฯ เตน สจฺจสงฺเขป มนุสฺสวินิปาตีนนฺติ วุตฺตํ ฯ

[๕๖๙] กุสลวิปาโกเปกฺขสหคตสนฺตีรณสฺส ปฏิสนฺธาทิวเสน วุตฺตตฺตา สพฺพถาปิ...ยนฺติ เอตฺถ เทวมนุสฺสวเสน ฉพฺพิธาเยว กามสุคติ คหิตาติ อาสงฺเกยฺย ตสฺมา สพฺพ...ยนฺติ ฯเปตฺวา วิวรติ ฯ

สพฺพ...ติยนฺติ ฯปนํ ฯ เทวมนุสฺสวเสนาติ สตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เทวา จ มนุสฺสา จ เทวมนุสฺสา เทวมนุสฺสานํ วโส เทวมนุสฺสวโส ฯ สตฺตวิธายปีติ กามสุคติยนฺติ วิเสสนํ ฯ สตฺต วิธา ปการา ยสฺสา สา สตฺตวิธา ฯ อปิสทฺโท อวยวํ อเปกฺขติ ฯ

[๕๗๐] ตตฺถ อกุสลวิปาโกเปกฺขาสหคตสนฺตีรณนฺติอาทินา ปฏิสนฺธีสุ วุตฺตาสุ ตาหิ ปฏิสนฺธีหิ ยุตฺตา ปุคฺคลา โหนฺติ ตสฺมา ตสทฺเทน ปุคฺคลา ปจฺจามสิตพฺพาติ มนสิกตฺวา เตสูติอาทิมาห ฯ

เตสูติ ฐปนํ ฯ ยถา...เตสูติ ปุคฺคเลสูติ วิเสสนํ ฯ ยถาวุตฺตา จ ตา ปฏิสนฺธิโย จาติ ยถาวุตฺตปฏิสนฺธิโย ฯ ยถาวุตฺตปฏิสนฺธีหิ ยุตฺตา ยถา...ยุตฺตา ฯ ปุคฺคเลสูติ นิทฺธารณํ ฯ อปายานนฺติอาทิ นิทฺธารณิยํ ฯ จตุนฺนํ อปายานนฺติอาทิวจนํ

อเปกฺขิตฺวา อปายาทีสุ วาติ วุตฺตํ ฯ อปาโย อาทิ เยสํ เต อปายาทโย เยสํ มนุสฺสานํ ฯ อปายาติ ปเทน โอกาโสเยว คหิโต น สตฺโต ฯ เตน อปายาทีสูติ วกฺขติ ฯ อาทิสทฺเทน มนุสฺสวินิปาติกาสุรจาตุมฺมหาราชิกาทีนํ คหณํ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ

[๕๗๑] อายุ...นตฺถีติ ชปนํ ฯ เกสญฺจิ...กตฺตา จาติ เหตุ ปกฺขิตฺโต ฯ อายุ...นตฺถิ กสฺมา เกสญฺจิ สตฺตานํ จิรายุกตฺตา เกสญฺจิ สตฺตานํ จิรตรายุกตฺตา จ ฯ

อายุ...นายาติ นิยโมติ กมฺมํ ฯ นิยโมติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ เกสญฺจีติ จิรายุกตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ จิรายุกตฺตาติ นตฺถีติ เหตุ ฯ

อายวนฺติ ปวตฺตนฺติ เอเตนาติ อายุ เอเตน ธมฺเมน ฯ อาปุพฺโพ ยุ คติยํ กฺวจิ ฯ จิรํ อายุ เยสํ สตฺตานํ เต จิรายุกา จิรายุกานํ ภาโว จิรายุกตฺตํ ฯ เกสญฺจีติ ภาวสมฺพนฺโธ ฯ จิรตรายุกตฺตา จาติ นตฺถีติ เหตุ ฯ

จิรตรํ อายุ เยสํ เต จิรตรายุกา จิรตรายุกานํ ภาโว จิรตรายุกตฺตํ ฯ จสทฺโท จิรายุกตฺตา จ จิรตรายุกตฺตา จาติ โยเชตพฺโพ ฯ

[๕๗๒] สาธกมาห ตถาตฺยาทินา ฯ ตถา จ เตเนว การเณน อาปา...โนติอาทิวจนํ อาจริยา อาหุ ฯ ตถา จาติ อาหูติ เหตุ ฯ จสทฺโท เอวสทฺทตฺโถ ฯ

อาปา...ชติ ฯ ตถาหิ สจฺจํ กาโฬ นาม นาคราชา มนฺธาตา นาม ราชาจกฺกวตฺติ เกจิ ยกฺขา จิรายุโน ฯ

อปาเย นิพฺพตฺตา อาปายิกา อาปายิกา จ มนุสฺสา จ อาปายิกมนุสฺสา อาปายิกมนุสฺสานํ อายุ อาปายิกมนุสฺสายุ ฯ ปริจฺฉิชฺชนํ ปริจฺเฉโท อาปายิกมนุสฺสายุโก ปริจฺเฉโท อา... เฉโท ฯ อาปา...เฉโทติ น วิชฺชตีติ กตฺตา ฯ ตถาหีติ ทฬฺหี-กรณตฺเถ นิปาโต ฯ กลฺยเต อายุอาทินา ปริจฺฉิยเตติ[๑] กาโฬ โย นาคราชา ฯ กล สงฺขฺยาเน ธาตฺยา กมฺมาทิมฺหิ โณ ฯ กฺวจิ ธาตุ ลสฺส โฬ ฯ โส จิรายุโก ฯ โส หิ กุกฺกุสนฺธาทโย จตฺตาโร สมฺมาสมฺพุทฺเธ ปสฺสิ อริยเมตฺเตยฺยพุทฺธํ ปน กิร ปสฺสิสฺสตีติ วทนฺติ ฯ มํ สิรึ ธาเรตีติ มนฺธาตา ฯ มาสทฺโท สิริวาจโก ฯ มาสทฺทุปปโท ธา ธารเณ สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ ตุ สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ นิคฺคหิตญฺจ รสฺสํ วคฺคนฺตํ วา วคฺเค ฯ ยกฺขิยนฺเต ปูชิยนฺเตติ ยกฺขา เย สตฺตา ฯ ยกฺข ปูชายํ สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ ฯ จิรํ อายุ เยสํ เต จิรายุโน ฯ

กาโฬ มนฺธาตา ยกฺขาติ ปทตฺตยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ เกจีติ ยกฺขาติ วิเสสนํ ฯ จิรายุโนติ กาโฬ...ยกฺขาติ ปทตฺตยสฺส วิเสสนํ ฯ

[๕๗๔] ยทิ อปายาทีนํ อายุปฺปมาณคณนาย นิยโม นตฺถิ กึ อปายมนุสฺสวินิปาติกาสุเรสุ ปมาณนฺติ อาห อปาเยสุตฺยาทึ ฯ

๑. ปริจฺฉินฺทิยเตติ มญฺเญ ฯ

หิ สจฺจํ อปาเยสุ กมฺมํ...มาณํ กสฺมา ตตฺถ อปาเยสุ นิพฺพตฺตานํ สตฺตานํ กมฺมํ ยาว ยตฺตกํ กาลํ น ขียติ ตาว ตตฺตกํ กาลํ จวนาภาวโต ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ เอวสทฺโท อญฺญํ การณํ นิวตฺเตติ ฯ จวนสฺส อภาโว จวนาภาโว ฯ

อปาเยสูติ ปมาณนฺติ อาธาโร ฯ กมฺมเมวาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปมาณนฺติ กมฺมเมวาติ วิเสสนํ ฯ ตตฺถาติ นิพฺพตฺตานนฺติ อาธาโร ฯ นิพฺพตฺตานนฺติ จวนาติ สมฺพนฺโธ กมฺมนฺติ ปเทปิ ฯ ยาวาติ น ขียตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ กมฺมนฺติ น ขียตีติ กตฺตา ฯ ตาวาติ จวนาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ จวนาภาวโตติ ปมาณนฺติ เหตุ ฯ

[๕๗๔] ตถา ภุมฺมิเทวานํ กมฺมเมว ปมาณํ ฯ ตถาสทฺโท กมฺมเมวาติ ปทํ อากฑฺฒติ ฯ ภุมฺมเทวานนฺติ ปมาณนฺติ สมฺปทานํ ฯ

[๕๗๕] เตสุปิตฺยาทิ ทฬฺหี ฯ หิ สจฺจํ เตสุปิ ภุมฺมิเทเวสุ นิพฺพตฺตา เกจิ สตฺตา สตฺตาหาทิกาลํ ติฏฺฐนฺติ เกจิ สตฺตา กปฺปมตฺตมฺปิ ติฏฺฐนฺติ ฯ

เตสูติ นิพฺพตฺตาติ อาธาโร ฯ ปิสทฺโท อปายํ อเปกฺขติ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ นิพฺพตฺตาติ เกจีติ วิเสสนํ ฯ เกจีติ ติฏฺฐนฺตีติ กตฺตา ฯ สตฺตาหาทิกาลนฺติ ติฏฺฐนฺตีติ อจฺจนฺตสํโยโค ฯ สตฺต อหานิ สตฺตาหํ ทิคุ ฯ สตฺตาหํ อาทิ ยสฺส โส สตฺตาหาทิ

ยสฺส กาลสฺส ฯ อาทิสทฺเทน อฏฺฐาหาทิกาลสฺส คหณํ ฯ สตฺตาหาทิ จ โส กาโล จาติ สตฺตาหาทิกาโล ฯ กปฺปมตฺตมฺปีติ ติฏฺฐนฺตีติ อจฺจนฺตสํโยโค ฯ กปฺปิยติ ปริจฺเฉทวเสน ปริจฺฉิชฺชิยตีติ กปฺโป โย กาโล ฯ กปฺป เฉทเน สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ ฯ มิยเต มตฺตํ กปฺปสฺส มตฺตํ ปมาณํ กปฺปตฺตํ ฯ ปีสทฺโท สตฺตาหาทิกาลํ อเปกฺขติ ฯ

[๕๗๖] ตถา มนุสฺสานมฺปิ กมฺมเมว ปมาณํ กสฺมา กทาจิ เตสมฺปิ มนุสฺสานํ อสงฺเขยฺยา...ยุกตฺตา ฯ

ตถาสทฺโท อนุกฑฺฒเน ฯ ปีสทฺโท ภุมฺมเทเว อเปกฺขติ ฯ กทาจีติ อสงฺเขยฺยายุกาติ กาลสตฺตมี ฯ เตสมฺปีติ อสงฺเขยฺยายุ-กตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปีสทฺโท ภุมฺมเทเว สมฺปิณฺเฑติ ฯ อสงฺเขยฺยายุกตฺตาติ ปมาณนฺติ เหตุ ฯ เอกสํวจฺฉราทิวเสน น สงฺขฺยาตพฺโพติ อสงฺเขยฺโย โย อายุ ฯ ขิ ขเย โณฺย อสํโยคาทินา อิสฺเส ปรเทฺว ยสฺส ทฺวิตฺตํ ฯ อสงฺเขยฺยํ อายุ เยสํ มนุสฺสานํ เต อสงฺเขยฺยายุกา อสงฺเขยฺยายุกานํ ภาโว อสงฺเขยฺยายุกตฺตํ ฯ กทาจีติ ทสวสฺสาติ กาลสตฺตมี ฯ ทส-วสฺสายุกตฺตาติ ปมาณนฺติ เหตุ ฯ ทส วสฺสานิ ทสวสฺสํ ทส-วสฺสํ อายุ เยสํ เต ทสวสฺสายุกา ทสวสฺสายุกานํ ภาโว ทสวสฺสายุกตฺตํ ฯ ภุมฺมเทวมนุสฺสา มหนฺตมหนฺตตรายุกเมน วุตฺตา ฯ

[๕๗๗] ยทิ มนุสฺสา เอวํ จิรายุโน โหนฺติ โย จิรํ ชีวติตฺยาทิวจนํ กีทิเส กาเล มนุสฺเส สนฺธาย วุตฺตนฺติ อาห โย จิรนฺตฺยาทึ ฯ โย จิรํ...อิทํ ปน วจนํ อชฺช...มนุสฺเส สนฺธาย ภควตา อนมตคฺคสํยุตฺเต วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ โย มนุสฺโส จิรํ ชีวติ ปวตฺตติ โส มนุสฺโส วสฺสสตํ ชีวติ โย มนุสฺโส วสฺสสตโต ภิยฺโย อุตฺตรึ อปฺปํ วา กาลํ ชีวติ โส มนุสฺโส ทุติ...ณาติ ฯ

จิรนฺติ อจฺจนฺตสํโยโค ฯ วสฺสสตนฺติ อจฺจนฺตสํโยโค ฯ วสฺสานํ สตํ วสฺสสตํ ฯ อปฺปนฺติ ชีวตีติ อจฺจนฺตสํโยโค ฯ วาสทฺโท น เกวลํ วสฺสสตํ ชีวติ อถโข วสฺสสตโต ภิยฺโย อปฺปํ วา ชีวตีติ ญาเปติ ฯ ภิยฺโยติ อปฺปนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ทุติยนฺติ วสฺสสตนฺติ วิเสสนํ ฯ วสฺสสตนฺติ น ปาปุณาตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อิทนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ อชฺชตฺตน-กาลิเกติ สนฺธายาติ กมฺมํ ฯ อิมสฺมึ กาเล อชฺชตฺตนา ฯ ยทาทินา อิมสฺมา ชชปจฺจโย อิมสฺส อ ปุน ตนปจฺจโย จ ฯ อชฺชตฺตโน จ โส กาโล จาติ อชฺชตฺตนกาโล อชฺชตฺตนกาเล ภวา มนุสฺสา อชฺชตฺตนกาลิกา ฯ ตมธิเตตฺยาทินา ณิโก ฯ สนฺธายาติ วุตฺตนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ

[๕๗๘] ทิพฺพานิ...ตานีติ ปทสฺสตฺถํ ญาเปนฺโต อาห ทิพฺพานิตฺยาทึ ฯ ทิพฺพานีติอาทิ ชปนํ ฯ มนุ...นิ เทวานํ

เอกทินํ ตทนุรูปโต ตสฺส ทินสฺส อนุรูปโต มาส...ณํ โหติ ฯ

วสนฺติ เอตฺถาติ วสฺโส สตฺตา เอตฺถ กาเล วสนฺติ อิติ ตสฺมา โส กาโล วสฺโส ฯ วส นิวาเส สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ ปรเทฺว สสฺส ทฺวิตฺตํ ฯ ปญฺญาสญฺจ ตานิ วสฺสานิ วาติ ปญฺญาสวสฺสานิ ฯ เทติ เอเตนาติ ทินํ ชโน เอเตน ทิวเสน เทติ อิติ ตสฺมา โส ทินํ ฯ ทา ทาเน กาเล วตฺตมานาทินา อิโน ยทาทินา วา ฯ เอกญฺจ ตํ ทินญฺจาติ เอกทินํฯ เอกํ ทินนฺติ วากฺยมฺปิ ฯ ตสฺส ทินสฺส อนุรูปํ ตทนุรูปํ ฯ สตฺตานํ อายุํ มินนฺโต วิย สิยติ อนฺตํ กโรตีติ มาโส จิตฺตมาสาทโย ทฺวาทส มาสา ฯ โย กาโล สตฺตานํ อายุํ...กโรติ อิติ ตสฺมา โส กาโล มาโส ฯ มา มาเน สิ อนฺตกรเณ ฯ สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ สุตฺเตน ทฺวีหิ ธาตูหิ อปจฺจโย ฯ อถวา ฯ มสิยติ ปริมิยตีติ มาโส โย กาโล ชเนน ฯ มสิ ปริมาเน วิสรุชปทาทิโต ณาติ โยควิภาเคน กมฺมนิ โณ ณโลปวุฑฺฒิ ฯ ตํ ตํ สตฺตํ ธมฺมปฺปวตฺตญฺจ สงฺคมฺม วทนฺโต วิย จรติ ปวตฺตตีติ สํวจฺฉโร โย กาโล ตํ...ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา โส กาโล สํวจฺฉโร ฯ สํปุพฺโพ วท วิญฺญตฺติยํ วาจายํ[๑] จร จรเณ ฯ กฺวจิ ธาตุ ทสฺส โจ จสฺส โฉ จ ฯ สํวสติ เอตฺถาติ สํวจฺฉโร สตฺโต เอตฺถ

๑. วท วิยตฺติยํ วาจายนฺติ สทฺทนีติ ฯ

กาเล สํวสติ ฯ สํปุพฺโพ วส นิวาเส วชาทินา ฉรปจฺจโย
กฺวจิ ธาตุ สสฺส โจ ฯ วจฺฉโรติปิ ตสฺเสว นามํ ฯ เตน มาสา
ทฺวาทส สํวจฺฉรนฺติ วุตฺตํ ฯ มาโส จ สํวจฺฉโร จ มาส-
สํวจฺฉรา ฯ ทิวิ เทวโลเก ปวตฺตานิ ทิพฺพานิ วสฺสานิ ฯ ทิพฺพานํ
ปมาณานิ ทิพฺพปฺปมาณานิ ฯ วสฺสานํ สตานิ วสฺสสตานิ ปญฺจ
จ ตานิ วสฺสสตานิ จาติ ปญฺจวสฺสสตานิ ฯ เอนฺติ ปวตฺตนฺติ
สตฺตา เอเตนาติ อายุ เอเตน ธมฺเมน ฯ อิ คติมฺหิ
กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโยติ ณุ ณโลปวุฑฺฒิ เต อาวายา
การิเต ฯ ปมิยติ ปริจฺฉิชฺชิยตีติ ปมาณํ โย กาโล ฯ
ปปุพฺโพ มา มาเน นนฺทาทีหิ ยุ กมฺเม ยุ อนกา ยุณฺวูนํ
รหาทิโต โน ณ ฯ อายุโน ปมาณํ อายุปฺปมาณํ ฯ

มนุสฺสานนฺติ ปญฺญาสวสฺสานีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ ปญฺญาส-
วสฺสานีติ เอกทินนฺติ วิเสสนํ ฯ เอกทินนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ตทนุ-
รูปโตติ ปริจฺฉินฺทิตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ มาสสํวจฺฉเรติ ปริจฺ-
ฉินฺทิตฺวาติ กมฺมํ ฯ ปริจฺฉินฺทิตฺวาติ ปญฺจวสฺสสตานีติ เหตุ ฯ
ทิพฺพปฺปมาณานีติ ปญฺจวสฺสสตานีติ วิเสสนํ ฯ ปญฺจวสฺสสตานีติ
โหตีติ ปกติกตฺตา ฯ อายุปฺปมาณนฺติ โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ

[๕๗๙] อตฺตโน วจนํ สาเธนฺโต อาห วุตฺตมฺปิตฺยาทึ ฯ
ยานิ...ตนฺติ เอตํ วจนํ อาจริเยหิ วุตฺตมฺปิ จ ฯ ปิสทฺโท
อเปกฺโข ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ นิปาตสมุทาโย วา ฯ

มนุสฺสานํ ยานิ ปญฺญาสวสฺสานิ สนฺติ ตานิ ปญฺญาสวสฺสานิ ตหึ จาตุมฺมหาราชิเก ทิโน เอกทินํ ตึสรตฺตินฺทิโว มาโส ทฺวาทส มาสา วจฺฉรํ สํวจฺฉโร เตน สํวจฺฉเรน ทิพฺพปญฺจสตํ ทิพฺพปฺปมาณปญฺจวสฺสสตํ อายุ อายุปฺปมาณํ อิติ มตํ ปญฺฑิเตนาติ โยชนา ฯ

ยานีติ ปญฺญาสวสฺสานีติ วิเสสนํ ฯ ปญฺญาสวสฺสานีติ สนฺตีติ กตฺตา ฯ มนุสฺสานนฺติ วสฺสานีติ สมฺพนฺโธ ฯ ทิโนติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ตหินฺติ ทิโนติ อาธาโร ฯ ตึสรตฺตินฺทิโวติ มาโสติ วิเสสนํ ฯ รตฺติ จ ทิโว จ รตฺตินฺทิวา ตึส จ เต รตฺตินฺทิวา จาติ ตึสรตฺตินฺทิโว ทิคุ ฯ มาโสติ ลิงฺคตฺโถ ฯ มาสาติ สํวจฺฉรนฺติ วิเสสนํ ฯ ทฺวาทสาติ มาสาติ วิเสสนํ ฯ สํวจฺฉรนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ วสติ เอตฺถาติ วจฺฉรํ สตฺโต เอตฺถ กาเล ฯ เตนาติ สํวจฺฉเรนาติ วิเสสนํ ฯ สํวจฺฉเรนาติ ปญฺจสตนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อายูติ มตนฺติ อากาโร ฯ ทิพฺพปญฺจสตนฺติ มตนฺติ กมฺมํ ฯ ทิวิ ปวตฺตานํ วสฺสานํ ปมาณํ ทิพฺพํ ตทฺธิตวิคฺคโห ฯ ณ ราคาทินา โณ ฯ ปญฺจ จ ตานิ วสฺสสตานิ จาติ ปญฺจสตํ ทิคุ ฯ กฺวจาทิมชฺฌูติ อาทินา วสฺสโลโป ฯ ทิพฺพญฺจ ตํ ปญฺจสตญฺจาติ ทิพฺพปญฺจสตํ ฯ อิตีติ เอตนฺติ สรูปํ ฯ

[๕๘๐] มนุสฺสคณนายาติ ฐปนํ ฯ มนุสฺสานํ สํวจฺฉรสฺส คณนา มนุสฺสคณนา ฯ มชฺฌโลโป ฯ มนุสฺสานนฺติ สํวจฺฉราติ สมฺพนฺโธ ฯ สํวจฺฉรคณนายาติ ปมาณนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สํวจฺฉรสฺส คณนา สํวจฺฉรคณนา ฯ

[๕๘๑] ตโต จตุคุณนฺติ ฐปนํ ฯ จาตุ...สานํ อายุปฺ-ปมาณํ สมฺภวติ อิติ เอวํ ทิว...จตุคุณํ ฯ

มนุสฺเส ปวตฺตานิ มานุสฺสิกานิ ฯ ตมธิ...สุ จ ณิโก ฯ มานุสฺสิกานิ จ ตานิ วสฺสานิ จาติ มานุสฺสิกวสฺสานิ ปญฺญาสญฺจ ตานิ มานุสฺสิกวสฺสานิ จาติ ปญฺญา...กานิ ปญฺญาส-มานุสฺสิกวสฺเสหิ ปริมิโต ปญฺญา...มิโต ฯ จสทฺโท ทิวสญฺจ ปญฺจวสฺสสตานิ จาติ โยเชตพฺโพ ฯ คณิยเตติ คุณํ กมฺม-สาธนํ ฯ ทฺวีหิ คุณํ ทิคุณํ ฯ ติเย ทุตาปิ จาติ สุตฺเต จสทฺเทน ทฺวิสฺส ทิ ฯ ทิวโส จ สํวจฺฉโร จ ทิวสสํวจฺฉรํ ฯ คณิยเตติ คุณํ ภาวสาธนํ ฯ ทฺวีหิ คุณํ ทิคุณํ ทิวสสํวจฺฉรสฺส ทิคุณํ ทิวสสํวจฺฉรทิคุณํ ทิวสสํวจฺฉรทิคุณสฺส วโส ทิว...วโส ฯ จตูหิ คุณํ จตุคุณํ ฯ

จาตุมฺมหาราชิกานนฺติ ทิวสํ ปญฺจวสฺสสตานีติ ปททฺวเย สมฺพนฺโธ ฯ ปญฺญา...มิตนฺติ ทิวสนฺติ วิเสสนํ ฯ ทิวสํ ปญฺจ-วสฺสสตานีติ ทฺวยํ กตฺวาติ ปกติกมฺมํ ฯ ทิพฺพานิ จาติ ปญฺจ-วสฺสสตานีติ วิเสสนํ ฯ ทิคุณนฺติ กตฺวาติ วิกติกมฺมํ ฯ กตฺวาติ

วสฺสสหสฺสานีติ เหตุ ฯ ทิพฺพวสฺสสหสฺสานีติ สมฺภวตีติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ ตาวตึสานนฺติ อายูติ สมฺพนฺโธ ฯ อายุปฺปมาณนฺติ สมฺภวตีติ วิกติกตฺตา ฯ อิติ เอวนฺติ ทิว...เสนาติ สรูป-นิทสฺสนํ ฯ ทิว...เสนาติ จตุคุณนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ จตุคุณนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

โปฏฺฐเก ตโต จตุคุณํ ตาวตึสานนฺติ ตโต จาตุมฺมหา-ราชิกานํ อายุปฺปมาณโต ทิวสสํวจฺฉรคุณวเสน จตุคุณํ ตาวตึสานํ อายุปฺปมาณํ โหตีติ อตฺโถ ฯ ปญฺญาสมานุสฺสิกวสฺสปริมิตํ จาตุมฺมหาราชิกานํ ทิวสญฺจ ทิพฺพานิ ปญฺจวสฺสสตานิ จ ทิคุณํ กตฺวา จตุคุณนฺตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๕๘๒] ตํ จตุคุณํ เทวานํ เอตฺตกํ วสฺสํ มนุสฺสานํ เอตฺตกํ วสฺสนฺติ ญาเปนฺโต อาห ตนฺตฺยาทึ ฯ ตํ ปน จตุคุณํ ทิพฺพ...ณํ โหติ ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ทิพฺพนฺติ กีฬนฺติ เทวา เอตฺถ เทวโลเกติ ทิโว ทิเว วสนฺตีติ ทิพฺพา ฯ ณ ราคาทินา โณ ปรเทฺว วสฺส ทฺวิตฺตํ โท ธสฺส จาติ จสทฺเทน วทฺยสฺส พทฺวยํ ฯ ทิพฺพานํ วสฺสานํ คณนา ทิพฺพคณนา ฯ วสฺสานํ สหสฺสํ วสฺสสหสฺสํ ฯ มนุสฺสานํ วสฺสานํ คณนา มนุสฺสคณนา ฯ วสฺสานํ สตสหสฺสานิ วสฺสสตสหสฺสานิ สฏฺฐี จ ตานิ วสฺส-สตสหสฺสานิ จาติ สฏฺฐี...สหสฺสํ สฏฺฐีวสฺส...สหสฺเสน

อธิกา สฏฺจี...ธิกา ฯ ติสฺโส โกฏิโย ติโกฏิ สฏฺจีวสฺส...
ธิกา จ สา ติโกฏิ จาติ สฏฺจี...ติโกฏิ สฏฺจี...โกฏิ
ปมาณํ ยสฺส ตํ สฏฺจี...มาณํ ยสฺส จตุคฺคุณสฺส ฯ

ตํ ปนาติ โหตีติ กตฺตา ฯ ทิพฺพคณนายาติ วสฺสสหสฺสนฺติ
ตติยาวิเสสนํ ฯ วสฺสสหสฺสนฺติ โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ ตนฺติ
โหตีติ กตฺตา ฯ มนุสฺสคณนายาติ ปมาณนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ
สฏฺจี...มาณนฺติ โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ

[๕๘๓] ตโต จตุคฺคุณํ ยามานนฺติ ธปนํ ฯ อายุโน ปมาณํ
อายุปฺปมาณํ ฯ วุตฺตนเยนาติ จาตุมฺมหาราชิกานนฺตฺยาทินา วุตฺต-
นเยน ฯ วุตฺโต นโย วุตฺตนโย ฯ จตูหิ คุณํ จตุคฺคุณํ ฯ
ทิพฺพคณนายาติ เทวานํ วสฺสคณนาย ฯ เทฺว สหสฺสานิ
ทฺวิสหสฺสนํ ทิคุ ฯ

ตาวตึสานนฺติ อายูติ สมฺพนฺโธ ฯ อายุปฺปมาณโตติ
จตุคฺคุณนฺติ อปาทานํ ฯ วุตฺตนเยนาติ จตุคฺคุณนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ
จตุคฺคุณนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ทิพฺพคณนายาติ ทฺวิสหสฺสนฺติ ตติยา-
วิเสสนํ ฯ ทฺวิสหสฺสนฺติ จตุคฺคุณนฺติ วิเสสนํ ฯ

วุตฺตนเยนาติ ตาวตึสานํ สตมานุสฺสิกวสฺสปริมิตํ ทิวสํ
ทิพฺพานิ จ วสฺสสหสฺสานิ ทิคุณํ กตฺวา ทิพฺพทฺวิววสฺสสหสฺสานิ
ยามานํ สมฺภวนฺตีติ เอวํ ทิวสสํวจฺฉรทิคุณวเสน จตุคฺคุณนฺ-
ตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๕๘๔] มนุสฺสคณนาย มนุสฺสานํ วสฺสานํ คณนาย จตฺตา...โหนฺติ ฯ

มนุสฺสคณนายาติ จุทฺทสวสฺสโกฏิโยติ ตติยาวิเสสนํ ฯ จตฺตา...ธิกาติ จุทฺทสวสฺสโกฏิโยติ วิเสสนํ ฯ จุทฺทสวสฺสโกฏิโยติ โหนฺตีติ กตฺตา ฯ

วสฺสานํ สตสหสฺสาติ วสฺส...สานิ จตฺตาฬีสญฺจ ตานิ วสฺสสตสหสฺสานิ จาติ จตฺตา...สหสฺสํ จตฺตาฬีสวสฺสสต-สหสฺเสน อธิกา จตฺตา...ธิกา ฯ วสฺสานํ โกฏิโย วสฺสโกฏิโย จุทฺทส จ ตา วสฺสโกฏิโย จาติ จุทฺทสวสฺสโกฏิโย ฯ

[๕๘๕] ตโต...ตานนฺติ ชปนํ ฯ ทิพฺพานิ เทวานํ วสฺสปฺ-ปมาณานิ สตฺตา...โกฏิโย ฯ

ทิพฺพานิ จตฺตารีติ ทฺวยํ วสฺสสหสฺสานีติ วิเสสนํ ฯ วสฺส-สหสฺสานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ มนุสฺสคณนายาติ สตฺต...ฏิโยติ ตติยา-วิเสสนํ ฯ สฏฺจี...ธิกาติ สตฺต...ฏิโยติ วิเสสนํ ฯ สตฺต... ฏิโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

วสฺสานํ สตสหสฺสานิ วสฺสสตสหสฺสานิ สฏฺจี จ ตานิ วสฺสสตสหสฺสานิ จาติ สฏฺจี...หสฺสํ สฏฺจีวสฺสสคสหสฺเสน อธิกา สฏฺจี...ธิกา ฯ วสฺสานํ โกฏิโย วสฺสโกฏิโย สตฺต-ปญฺญาสญฺจ ตา วสฺสโกฏิโย จาติ สตฺต...โกฏิโย ฯ

[๕๘๖] ตโต...ตีนนฺติ จปนํ ฯ ทิพฺพานิ เทวานํ วสฺสปฺปมาณานิ อฏฺจ...สานิ มนุสฺสคณนาย มนุสฺสานํ วสฺสคณนาย เทฺว...ฏิโย จ ฯ

วสฺสานํ โกฏิสตานิ วสฺสโกฏิสตานิ เทฺว จ ตานิ วสฺสโกฏิสตานิ จาติ เทฺววสฺสโกฏิสตานิ ฯ วสฺสานํ สตสหสฺสานิ วสฺสสตสหสฺสานิ จตฺตาฬีสญฺจ ตานิ วสฺสสตสหสฺสานิ จาติ จตฺตา...หสฺสํ จตฺตาฬีส...เสน อธิกา จตฺตา...ธิกา ฯ วสฺสานํ โกฏิโย วสฺสโกฏิโย ตึสญฺจ ตา วสฺสโกฏิโย จาติ ตึสวสฺสโกฏิโย ฯ จสทฺโท เทฺววสฺสโกฏิสตานิ จ ติสวสฺสโกฏิโย จาติ โยเชตพฺโพ ฯ

มนุสฺสคณนายาติ เทฺวว...ฏิโยติ ทฺวเย ตติยาวิเสสนํ ฯ เทฺววสฺสโกฏิสตานิ ตึสวสฺสโกฏิโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ จตฺตา...ธิกาติ ตึสวสฺสโกฏิโยติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ

[๕๘๗] ตโต...ตีนนฺติ จปนํ ฯ ทิพฺพานิ เทวานํ วสฺสปฺปมาณานิ โสฬสวสฺสสหสฺสานิ ฯ อาจริเยน ปน มนุสฺสวสฺสคณนาย เทวายุปฺปมาณํ ทสฺสิตนฺติ ญาเปนฺโต อาห มนุสฺสาตฺยาทึ ฯ มิคปทวลญฺโชยํ นโย อาจริเยน หิ มนุสฺสคณนาย นวุติ...มาณํ โหตีติ เอวํ มนุสฺสคณนํ อาทิมฺหิ ทสฺเสตฺวา นวสตนฺตฺยาทิกํ มนุสฺสคณนํ อนฺเต ทสฺสิตนฺติ ฯ มนุ...สยเมว เทวายุปฺปมาณํ ทสฺเสนฺโต อาจริย โนว...อาทิวจนํ อาห ฯ

มนุสฺสคณนายาติ ทสฺเสนฺโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สยเมวาติ ทสฺเสนฺโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท อญฺญํ นิวตฺเตติ ฯ ทสฺเสนฺโตติ อาหาติ กตฺตา ฯ นวสตญฺจาติ-อาทินฺติ อาหาติ กมฺมํ ฯ

[๕๘๘] คาถาย สมฺพนฺธํ ญาเปนฺโต อาห วสฺสานนฺ-ตฺยาทึ ฯ วสฺสานํ...ปมาณํ อิติ สมฺพนฺโธ ฯ

วสฺสานนฺติ เอตฺถ ฉฏฺฐี ปูรณตฺถสมฺพนฺเธ ปวตฺตติ น นิทฺธารณาทีสูติ มนสิกตฺวา สมฺพนฺธีติ ปกฺขิตฺตํ ฯ วสฺสานนฺติ สมฺพนฺธีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ สมฺพนฺธีติ สมฺพนฺโธ อสฺสา สงฺขฺยาย อตฺถีติ สมฺพนฺธี ฯ นวสตํ เอกวีสาติ ทฺวยํ โกฏิโยติ วิเสสนํ ฯ โปฏฺฐเก นวสตญฺจ เอกวีส จาติ โยเชตพฺโพ ฯ โกฏิโยติ อายุปฺปมาณนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ตถาติ อุป-สํหรณตฺโถ ฯ สฏฺฐีติ วสฺสสตสหสฺสานีติ วิเสสนํ ฯ จสทฺโท วสฺสสตสหสฺสานิ จาติ โยเชตพฺโพ ฯ วสฺสสตสหสฺสานีติ อายุปฺ-ปมาณนฺติ วิเสสนํ ฯ วสวตฺตีสูติ อายุปฺปมาณนฺติ อาธาโร ฯ วสวตฺตีสูติ อิมินา ภูมิ อธิปฺเปตา ฯ อายุปฺปมาณนฺติ อิทํ เหฏฺฐา อาหริตฺวา โยชิตํ ฯ อายุปฺปมาณนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ สมฺพนฺโธติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๕๘๙] ทุติยชฺฌานภูมิยนฺติ อิทํ จตุกฺกนยวเสเนว วุตฺตํ น ปญฺจกนยวเสนาติ ญาเปนฺโต อาห ทุติยชฺฌานาตฺยาทึ ฯ ทุติยชฺฌานภูมิยนฺติ วจนํ จตุ...เสน อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

จตุกฺกนยวเสนาติ วุตฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ จตฺตาริ ปมาณานิ เอตสฺส นยสฺสาติ จตุกฺโก จตุกฺโก จ โส นโย จาติ จตุกฺกนโย จตุกฺกนยสฺส วจนํ สมฺพชฺฌนํ จตุกฺกนยวโส ฯ

[๕๙๐] ตถา ตโต ปรนฺตฺยาทิวจเน โยชนํ ญาเปนฺโต อาห ตโต ปรนฺตฺยาทึ ฯ ตถาติ ปทํ รูปเมวาติ อากฑฺฒตีติ ญาปนตฺถํ อาทิมฺหิ ฐิตํ ตถาติ ปทํ อาหริตฺวา ตถารูปเมวาติ โยชิตํ ฯ โปฏฺฐเก รูปเมวาติ อตฺถิ ฯ เอวํ สติ ยถา รูปเมว ปฏิสนฺธิ โหติ ตถา เอวนฺติ อตฺโถ คเหตพฺโพ ฯ ตโตติ ปฏิสนฺธิโต ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ภวงฺคจุติวเสน ปวตฺติตฺวา นิรุชฺฌนํ อธิปฺเปตํ นาญฺเญนาการนาติ ญาปนตฺถํ ภวงฺคจุติวเสนาติ วิเสสนํ ปกฺขิตฺตํ ฯ

[๕๙๑] เตสูติ จปนํ ฯ ตาหิ ปฏิสนฺธีหิ คหิ...เมสุ ฯ

ตาหีติ คหิตาติ กรณํ ฯ คหิตปฏิสนฺธิเกสูติ พฺรหฺเมสูติ วิเสสนํ ฯ คหิตา ปฏิสนฺธิ เยหิ เต คหิตปฏิสนฺธิกา ฯ พฺรหฺเมสูติ นิทฺธารณํ ฯ

[๕๙๒] กปฺปสทฺทสฺส วิตกฺกาทิอเนกตฺถตฺตา อสงฺเขยฺยกปฺโป อธิปฺเปโตติ ญาเปนฺโต อาห กปฺปสฺสาตฺยาทึ ฯ

กปฺปสฺสาติ ชปนํ ฯ น ขียติ เอกาทิวเสน น คณิยตีติ อสงฺเขยฺโย ฯ ขิ ขเย ณฺโย อสํโยคนฺตสฺส อิสฺเส ปรเทฺว ยสฺส ทฺวิตฺตํ ฯ กปฺปิยติ ปริจฺเฉทวเสน ปริจฺฉิชฺชิยตีติ กปฺโป อสงฺเขยฺโย จ โส กปฺโป จาติ อสงฺเขยฺยกปฺโป ฯ

[๕๙๓] กปฺปสฺส สามญฺญตฺตา มหากปฺโป คเหตพฺโพติ โจทนํ สนฺธาย อสงฺเขยฺยกปฺปสฺสาติ วุตฺตวจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห น หิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ พฺรหฺม...ติณฺณํ พฺรหฺมานํ มหา...โห น สมฺภวติ กสฺมา เอก...อสมฺภวโต ฯ

เอโก จ โส กปฺโป จาติ เอกกปฺโป ฯ อปิสทฺโท สมฺภาวนตฺโถ ฯ โส ปเคว มหากปฺเปติ ญาเปติ ฯ เตสนฺติ ฯ พฺรหฺมปาริสชฺชาทีนํ ฯ วินสฺสนํ วินาโส น วินาโส อวินาโส อวินาสสฺส ภาโว อวินาสาภาโว ฯ ปริปุณฺณกปฺเปติ ปริปุณฺณ- มหากปฺเป ฯ น สมฺภวนํ อสมฺภโว ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ พฺรหฺมปาริสชฺชานนฺติ ติณฺณนฺติ วิเสสนํ ฯ ติณฺณนฺติ อายูติ สมฺพนฺโธ ฯ มหากปฺปวเสนาติ ปริจฺเฉโทติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อายุ...เฉโทติ สมฺภวตีติ กตฺตา ฯ เอกกปฺเปปีติ อวินาสาติ อาธาโร ฯ เตสนฺติ อวินาสาติ สมฺพนฺโธ ฯ อวินาสา- ภาเวนาติ อสมฺภวาติ วิเสสนเหตุ ฯ ปริปุณฺณกปฺเปติ อสมฺภวาติ อาธาโร ฯ อสมฺภวโตติ น สมฺภวตีติ ปเท เหตุ ฯ

[๕๙๔] เอกกปฺเปปิ เตสํ อวินาสาภาเวนาติ วุตฺตวจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห ตถาเหสาตฺยาทึ ฯ ตถาหิ สจฺจํ เอโส โลโก สตฺต...เกน วินสฺสติ ปุน สตฺต...คินา วินสฺสติ อฏฺจ... เกน วินสฺสติ อิติ เอวํ อฏฺจสุ อฏฺจเกสุ วาเรสุ ปริ... นสฺสตีติ โยชนา ฯ

ตถาหีติ ทฬฺหี ฯ เอส โลโกติ วินสฺสตีติ กตฺตา ฯ สตฺตวาเรสูติ วินสฺสตีติ อาธาโร ฯ อคฺคินาติ วินสฺสตีติ กรณํ ฯ อฏฺจเมติ วาเรติ วิเสสนํ ฯ วาเรติ วินสฺสตีติ อาธาโร ฯ อุทเกนาติ กรณํ ฯ สตฺตวาเรสูติ อาธาโร ฯ อคฺคินาติ กรณํ ฯ อฏฺจเมติ วาเรติ วิเสสนํ ฯ วาเรติ อาธาโร ฯ อุทเกนาติ กรณํ ฯ อิติ เอวนฺติ อฏฺจสูติ นิทสฺสนํ ฯ อฏฺจสูติ อฏฺจเกสูติ วิเสสนํ ฯ อฏฺจเกสูติ ปริปุณฺเณสูติ ปเท ลกฺขณวนฺตํ ฯ อฏฺจ ปริมาณานิ เอเตสํ วารานนฺติ อฏฺจกา ฯ ปริปุณฺเณสูติ วินสฺสตีติ ปเท ลกฺขณกิริยา ฯ ปริปูรยึสูติ ปริปุณฺณา เย อฏฺจกา ฯ อตีเต ตปจฺจโย ฯ ปจฺฉิเมติ วาเรติ วิเสสนํ ฯ วาเรติ วินสฺสตีติ อาธาโร ฯ วาเตนาติ วินสฺสตีติ กรณํ ฯ

[๕๙๕] อยํ อยญฺจ ภูมิ อคฺคิอาทีหิ วินสฺสตีติ ญาเปนฺโต อาห ตตฺถาติอาทึ ฯ ตตฺถ เตสุ ปจมชฺฌานตลาทีสุ ปจม... คินา โลโก วินสฺสติ ทุติ...เกน วินสฺสติ จตุ...วินสฺสติ โลโก ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ ปฐมชฺฌานตลนฺติ อุปาทายาติ กมฺมํ ฯ ปฐมชฺฌานสฺส ตลํ ปฐมชฺฌานตลํฯ ปฐมชฺฌานวิปากสฺส อุปฺปชฺชนฏฺฐาเน ภูมิสงฺขาตํ ตลนฺตฺโถ ฯ อุปาทายาติ ปฏิจฺจ สนฺธาย ฯ อุปาทายาติ วินสฺสตีติ ปเท วิเสสนํ ฯ อคฺคินาติ กรณํ ฯ ปฐ...อคฺคินาติ ปฐมชฺฌานภูมิ อคฺคินา วินสฺสติตฺยาธิปฺปาโย ฯ ทุติยญฺจ ตติยญฺจ ทุติยตติยํ ทุติยตติยญฺจ ตํ ฌานญฺจาติ ทุติยตติยชฺฌานํ ทุติยตติยชฺฌานสฺส ตลํ ทุติ...ตลํ ฯ ทุติยตติยชฺฌานวิปากสฺส อุปฺปชฺชนฏฺฐานํ ทุติยชฺฌานภูมิสงฺขาตํ ตลํ ฯ ทุติ...ตลนฺติ อิทํ จตุกฺกนเยน วุตฺตํ ฯ ทุติ...เกนาติ ทุติยชฺฌานภูมิ อุทเกน วินสฺสติตฺยาธิปฺปาโย ฯ จตุตฺถชฺฌานสฺส ตลํ จตุตฺถชฺฌานตลํ จตุตฺถชฺฌานวิปากสฺส อุปฺปชฺชนฏฺฐานสงฺขาตํ ตลํ ฯ จตุ...วาเตนาติ ตติยชฺฌานภูมิ วาเตน วินสฺสติ ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๕๙๖] ปฐมชฺฌานตลนฺตฺยาทิวจนํ สาธเกน สาเธนฺโต อาห วุตฺตนฺตฺยาทึ ฯ สตฺต...ตีติ เอตํ วจนํ อาจริเยน วุตฺตมฺปิ จ ฯ

อคฺคินา วารา วินสฺสนวารา สตฺต สตฺต โหนฺติ อฏฺฐเม อฏฺฐเม วาเร ทกา อุทเกน วินสฺสนวารา โหนฺติ อถวา อฏฺฐเม อฏฺฐเม ทกา อุทเกน โลกวินสฺสนํ โหติ ยทา จตุสฏฺฐี วารา ปุณฺณา ตทา จตุสฏฺฐีวาเรสุ อนฺโตคโธ สพฺพปจฺฉิโม เอโก วายุวโร สิยา ภวติ โลโก อาภสฺสรา

เหฏฺฐา อคฺคินา วินสฺสติ โลโก สุภกิณฺหโต เหฏฺฐา อาเปน
วินสฺสติ โลโก เวหปฺผลโต เหฏฺฐา วาเตน วินสฺสติ เอวํ
โลโก วินสฺสติ ตสฺมา...นตฺถิ อิติ ตสฺมา...โท ทฏฺฐพฺโพ
ปณฺฑิเตนาติ โยชนา ฯ

เอตนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ สตฺต สตฺตาติ วาราติ วิเสสนํ ฯ
อคฺคินาติ วินสฺสนาติ กรณํ ฯ วาราติ โหนฺตีติ กตฺตา ฯ อฏฺฐเม
อฏฺฐเมติ โหนฺตีติ อาธาโร ฯ ทกาติ โหนฺตีติ กตฺตา ฯ ทกสทฺทโต
ปจมา โย สพฺพโยนีนมา เอ ฯ อฏฺฐโมทกาติปิ ฯ อฏฺฐเม
อุทกาติ เฉโท ฯ ปุริมปาโฐว ยุตฺโต ฯ กสฺมา ฯ อุทกปริยายภูตสฺส
ทกสทฺทสฺส วิชฺชมานตฺตา ฯ ทุติยนเย ตติยตฺเถ ปญฺจมี ฯ สฺมาสฺมึนํ
วา ฯ อฏฺฐเม อฏฺฐเมติ โหนฺตีติ อาธาโร ฯ ทกาติ วินสฺสนนฺติ
กรณํ ฯ จตุสฏฺฐีติ ปุณฺณาติ กตฺตา ฯ ยทาติ กาลสตฺตมี ฯ
ปุณฺณาติ กตฺตุวาจกํ กิตปทํ ฯ ปูรยึสูติ ปุณฺณา เย จตุสฏฺฐี
วารา ปูรยึสุ อิติ ตสฺมา เต วารา ปุณฺณา ฯ ปูร
ปูรเณ พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ อตีตตฺเถ โต ตราทีหิ อิณฺโณ
ตสฺส อิณฺโณ ธาตฺวนฺตโลโป วา ปโร อสฺสรูปา อิโลโป
รสฺสนฺติ สํโยเค รสฺสตฺตํ ฯ ปุณฺณาติ เอตฺถ อตีเตเยว ตปจฺจโย
ทฏฺฐพฺโพ ฯ กสฺมา ฯ วิสุทฺธิมคฺคสารตฺถทีปนีตยาทีสุ เอตฺตาวตา
เตสฏฺฐี กปฺปา อตีตา โหนฺติ เอตฺถนฺตเร อุทเกน นสฺสนวารํ
สมฺปตฺตมฺปิ ปฏิพาหิตฺวา ลทฺโธกาโส วาโต ปริปุณฺณจตุสฏฺฐี-

กปฺปายุเก สุภกิณฺเห วิทฺธํนฺโต โลกํ วินาเสตีติ พุทฺธโฆสาจริยาทีหิ วุตฺตตฺตา ฯ อนุฏฺฐีกายนฺตุ ปริปุณฺเณสูติ อนาคโต ตปจฺจโย ปูริสฺสนฺตีติ ปุณฺณาติ วุตฺตํ ฯ ตํ วิรุทฺธํ ชินาลงฺการอสมานโต ฯ อริยวํเสน ตุ ปริปูเรนฺตีติ ปริปุณฺณา ปริปูรมานาติ วุตฺตํ ฯ ตมฺปิ วิรุทฺธํ ลกฺขณลกฺขยกิริยานํ อภินฺนตฺตา เจว ชินาลงฺการ-อสมานโต จ ฯ เอโกติ วโรติ วิเสสนํ ฯ วายุวโรติ สิยาติ กตฺตา ฯ วายุวาโรติ วตฺตพฺเพ ฉนฺทหานิภยา รสฺสตฺตํ กตํ ฯ ปญฺจมํ ลหุ สพฺพตฺถาติ หิ วุตฺตํ ฯ วายุนา นสฺสโน วาโร วายุวาโร ฯ อคฺคินาติ วินสฺสตีติ กรณํ ฯ อาภสฺสราติ เหฏฺฐาติ มริยาทอปาทานํ ฯ อาภสฺสราติ ปธานวเสน วุตฺตํ ฯ เตน อาภสฺสรา เหฏฺฐาปิ อิตรทฺวยเหฏฺฐาปิ โลกวินาสนํ ลพฺภติ ฯ สุภกิณฺหโต เวหปฺผลโตติ ทฺวเย เอเสว นโย ฯ เหฏฺฐาติ วินสฺสตีติ อาธาโร ฯ อาเปนาติ วินสฺสตีติ กรณํ ฯ สุภกิณฺหโตติ เหฏฺฐาติ อปาทานํ ฯ เวหปฺผลโตติ เหฏฺฐาติ อปาทานํ ฯ วาเตนาติ วินสฺสตีติ กรณํ ฯ เอวนฺติ นิทสฺสนํ ฯ โลโกติ วินสฺสตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ เอตนฺติ สรูปํ ฯ

ตสฺมาติ ปฐมชฺฌานตลาทีนํ อคฺคินาทีหิ วินสฺสนโต ฯ ตสฺมาติ อภาวโตติ เหตุ ฯ ติณฺณมฺปีติ ปฐมชฺฌานตลานนฺติ วิเสสนํ ฯ ปีสทฺโท อวยวํ อเปกฺขติ ฯ ปฐมชฺฌานตลานนฺติ พฺรหฺมปาริสชฺชาทีนํ อวินาสาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ เอกกปฺเปปีติ จตูสุ อสงฺเขยฺยกปฺเปสุ

สํวฏฺฏสงฺขาเต เอกสฺมึ อสงฺเขยฺยกปฺเป อวินาสาติ อาธาโร ฯ ปิสทฺโท สมฺภาวโน ปเคว มหากปฺเปติ ญาเปติ ฯ อนุฏฺฐิกายนฺตุ เอกกปฺเปติ เอกสฺมึ มหากปฺเปติ วุตฺตํ ฯ ตํ ปิสทฺเทน อสมานํ ฯ อวินาสาภาวโตติ นตฺถีติ เหตุ ฯ สกลกปฺเปติ สมฺภโวติ อาธาโร ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ สมฺภโวติ วนตฺถีติ กตฺตา ฯ นตฺถีติ กตฺตุวาจกํ อาขฺยาตปทํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ อสงฺเขยฺโย จ โส กปฺโป จาติ อสงฺเขยฺยกปฺโป อสงฺเขยฺยกปฺปสฺส วโส อสงฺ...วโส ฯ อสงฺเขยฺยกปฺปวเสนาติ ปริจฺเฉโทติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เตสนฺติ ติณฺณํ ปฐมชฺฌานตลานํ ฯ เตสนฺติ อายูติ สมฺพนฺโธ ฯ อายุโน ปริจฺเฉโท อายุปริจฺเฉโท ฯ อายุปริจฺเฉโทติ ทฏฺฐพฺโพติ กมฺมํ ฯ ทฏฺฐพฺโพติ กมฺมวาจกํ กิตปทํ ฯ

[๕๙๗] ปฐมชฺฌานตลานํ อสงฺเขยฺยกปฺปวเสน อายุปริจฺเฉทํ ทสฺเสตฺวา อายตึ ทุติยชฺฌานตลาทีนํ อายุปริจฺเฉทํ ทสฺเสนฺโต ทุติยชฺฌานาทิตลโตติอาทิมาห ฯ ทุติยชฺฌานาทิตลโต ปฏฺฐาย ปน...วเสน อายุปริจฺเฉโท ทฏฺฐพฺโพ อสงฺเขยฺยกปฺปวเสน น ทฏฺฐพฺโพ ปณฺฑิเตนาติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ทุติยญฺจ ตํ ฌานญฺจาติ ทุติยชฺฌานํ ทุติยชฺฌานํ อาทิ ยสฺส ตํ ทุติยชฺฌานาทิ ยสฺส ตลสฺส ฯ ทุติยชฺ-ฌานาทิ จ ตํ ตลญฺจาติ ทุติยชฺ...ตลํ ฯ ปริปูรยีติ ปริปุณฺโณ โย มหากปฺโป ฯ มหนฺโต จ โส กปฺโป จาติ มหากปฺโป ฯ

ทุติยชฺฌานาทิตลโตติ ปฏฺฐายาติ อปาทานํ ฯ ปฏฺฐายาติ อายุปริจฺเฉโทติ วิเสสนํ ฯ ปริปุณฺณสฺสาติ มหากปฺปสฺสาติ วิเสสนํ ฯ มหากปฺปสฺสาติ วเสนาติ สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ ปริจฺเฉโทติ ตติยาวิเสสนํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ อสงฺเขยฺยกปฺปวเสนาติ ปริจฺเฉโทติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๕๙๘] โก ปน อสงฺเขยฺยกปฺโปติ อาห อสงฺเขยฺยกปฺโปติ จาติ อาทึ ฯ อสงฺเขยฺยกปฺโปติ จ โยชนายามวิตฺถารสฺส สาสปราสิโน...จตุตฺถภาโคติ โยชนา ฯ

จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ อายาโม จ วิตฺถาโร จ อายามวิตฺถารา โยชนํ อายามวิตฺถารา ยสฺส โส โยชนายามวิตฺถาโร ยสฺส สาสปราสิโน ฯ สาสิยนฺติ เอเตนาติ สาสโป ฯ สาส อนุสฏฺฐิมฺหิ วชาทีหิตฺยาทินา อโป ฯ สาสปสฺส ราสิ สาสปราสิ ฯ วสฺสานํ สตํ วสฺสสตํ ฯ อติกฺกมนํ อจฺจโย ฯ อติปุพฺโพ อิ คติยํ สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ อณฺเณสุ จ อิสฺเส เอ อย ฯ วสฺสสตสฺส อจฺจโย วสฺสสตจฺจโย ฯ เอเกกํ พีชํ เอเกกพีชํ ฯ หริยเต หรณํ ฯ ปริกฺขิยเต ปริกฺขโย ฯ ขิ ขเย อ ฯ ปิสทฺโท ครหตโถ ฯ ขิยนํ ขโย น ขโย อกฺขโย อกฺขโย สภาโว ปกติ เอตสฺสาติ อกฺขยสภาโว เอตสฺส มหากปฺปสฺส ฯ จตุนฺนํ ภาคานํ ปูรโณ จตุตฺโถ ฯ ภาชิยตีติ ภาโค โย กาโล

๑. เอตฺถนฺตเร ปาโฐ มยา ปุน รจิโต โปราณปาโฐ หิ นฏฺโฐ ฯ

ปณฺฑิเตน ภาชิยติ ปุถุกริยติ อิติ ตสฺมา โส กาโล ภาโค ฯ ภาช ปุถุกรเณ สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ ฯ จตุตฺโถ จ โส ภาโค จาติ จตุตฺถภาโค ฯ

อสงฺเขยฺยกปฺโปติ จาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ โยชนายามวิตฺถารสฺสาติ สาสปราสิโนติ วิเสสนํ ฯ สาสปราสิโนติ เอเกกพีชสฺสาติ สมฺพนฺโธ ฯ โยชนายามวิตฺถารวเสน สาสปราสิโตติปิ อตฺถิ ฯ โยช... วเสนาติ อิทํ น ยุชฺชติ ฯ เสตสาสปราสิโตติปิ ฯ สาสโป เสโต วา โหติ กณฺโห วา ตํ อปฺปมาณํ ฯ วสฺสสตวสฺสสตจฺจเยนาติ ปาโฐ ทิสฺสติ ฯ เอวํ สติ สาสปราสิโตติ ปทํ หรเณนาติ อปาทานํ ฯ เอเกกพีชสฺสาติ หรเณนาติ กมฺมํ ฯ หรเณนาติ ปริกฺขเยติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สาสปราสิโนติ ปริกฺขเยติ สมฺพนฺโธ ฯ ปริกฺขเยปีติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ สตีติ อกฺขยาติ ปเท ลกฺขณกิริยา ฯ อกฺขยสภาวสฺสาติ มหากปฺปสฺสาติ วิเสสนํ ฯ มหากปฺปสฺสาติ ภาโคติ สมฺพนฺโธ ฯ จตุตฺถภาโคติ อสงฺเขยฺยกปฺโปติ วิเสสนํ ฯ

[๕๙๙] อสงฺเขยฺยกปฺโป เอตฺตกอนฺตรกปฺปมาโณติ ญาเปนฺโต อาห โส ปนาตฺยาทึ ฯ โส ปน อสงฺเขยฺยกปฺโป สตฺถ... วินาสปฺปตฺติ ยาว ยตฺตกํ กาลํ อตฺถิ ยํ ตตฺตโก กาโล เอโก อนฺตรกปฺโป อิติ เอวํ ปริ...มาโณ โหตีติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สสติ หึสติ เตนาติ สตฺถํ ชโน เตน

สตฺถาทินา ปรํ สสติ หึสติ อิติ ตสฺมา ตํ สตฺถํ ฯ รุชฺชตีติ โรโค
โย พฺยาธิโก ฯ ภิกฺขาย อสมฺปนฺนํ ทุพฺภิกฺขํ ฯ สตฺถญฺจ โรโค จ
ทุพฺภิกฺขญฺจ สตฺถโรคทุพฺภิกฺขา ฯ สํวตฺตนํ ปวตฺตนํ สํวฏฺโฏ
อญฺญตรสฺส สํวฏฺโฏ อญฺญตรสํวฏฺโฏ ฯ อญฺญตรสํวฏฺเฏนาติ
อญฺญตรวินาเสนาติ เกจิ ฯ ตํ น ยุตฺตํ ฯ กสฺมา ฯ นิทฺธารณิเยน
อสมานโต เจว มุทฺธชฏการสฺส อภาวโต จ ฯ วินสฺสนํ วินาโส ฯ
อุปคจฺฉึสูติ อุปคตา เย สตฺตา ฯ อวสิฏฺฐา จ เต สตฺตา จาติ
อวสิฏฺฐสตฺตา อวสิฏฺฐสตฺตานํ สนฺตาโน อวสิฏฺฐสตฺตสนฺตาโน
อวสิฏฺฐสตฺตสนฺตาเน ปวตฺตํ อา...วตฺตํ ฯ กุสลญฺจ ตํ กมฺมญฺ-
จาติ กุสลกมฺมํ มรณสฺสติ จ ปาณาติปาตาทิวิรมณาทิ จ ฯ
อวสิฏฺฐสตฺตสนฺตานปฺปวตฺตญฺจ ตํ กุสลกมฺมญฺจาติ อว...กมฺมํ ฯ
อวสิฏฺฐ...กมฺมสฺส อานุภาโว อว...ภาโว ฯ ทส จ ตานิ
วสฺสานิ จาติ ทสวสฺสํ ฯ อาทิมฺหิ ฐิยเต ปฏฺฐาย ฯ ปสทฺโท
อาทิกมฺเม วตฺตติ ฯ ฐา คตินิวุตฺติมฺหิ ปุพฺพกาเลตฺยาทิสุตฺเต
วาสทฺเทน ภาเว ตฺวา สพฺเพหิ ตูนาทีนํ โย ฯ กมสฺส อนุรูปํ
อนุกฺกมํ ฯ อสงฺเขยฺยํ ปวตฺโต อายุ อสงฺเขยฺยายุโก ฯ สพฺพโต โกติ
สกตฺเถ โก ฯ อสงฺเขยฺยายุกํ ปมาณํ เยสํ เต อสงฺเขยฺยายุกปฺปมาณา
เยสํ สตฺตานํ ฯ น ธมฺโม อธมฺโม กายทุจฺจริตาทิ ฯ อธมฺมสฺส
สมาทานํ คหณํ อธมฺมสมาทานํ อธมิมสมาทานสฺส วโส อธมฺม-
สมาทานวโส ฯ ทสวสฺสํ ปวตฺตํ อายุ เยสํ เต ทสวสฺสายุกา ฯ

โรโค อาทิ เยสํ เต โรคาทโย ฯ อญฺญตรสฺส สํวฏฺโฏ อญฺญตรสํวฏฺโฏ ฯ วินสฺสนํ วินาโส ฯ ปชฺชนํ ปตฺติ ฯ วินาสสฺส ปตฺติ วินาสปฺปตฺติ ฯ วินาสปฺปตฺตีติ อีสกํ วิจฺฉินฺทิตฺวา ยาวาติ อุจฺจาเรตพฺพํ ฯ ตณฺหาทิเภโท กปฺโป เอตสฺส อตฺถีติ กปฺโป สตฺตโลโก เอตสฺส สตฺตโลกสฺส ฯ กปฺปสฺส วินาโส กปฺโป อุตฺตรปทโลเปน ฯ อนฺตรา กปฺโป อนฺตรกปฺโป ฯ สํวฏฺฏกปฺปํ อปฺปตฺวา อนฺตรา โลกวินาโสติ อตฺโถ ฯ ปริจฺฉิชฺชิยติ คณิยตีติ ปริจฺฉินฺโน ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ฯ จตูหิ อธิกา สฏฺฐี จตุสฏฺฐี จตุสฏฺฐี จ อนฺตรกปฺปา จาติ จตุสฏฺฐีอนฺตรกปฺปา จตุสฏฺฐีอนฺตรกปฺปานํ ปมาณํ เอตสฺส อตฺถีติ จตุ...มาโณ เอตสฺส อสงฺเขยฺยกปฺปสฺส ฯ

โส ปนาติ โหตีติ ปกติกตฺตา ฯ สตฺถโรคทุพฺภิกฺขานนฺติ นิทฺธารณํ ฯ อญฺญตราติ นิทฺธารณิยํ ฯ อญฺญตรสํวฏฺเฏนาติ วินาสนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ พหูสูติ สตฺเตสูติ วิเสสนํ ฯ วินาสนฺติ อุปคเตสูติ กมฺมํ ฯ อุปคเตสูติ สตฺเตสูติ วิเสสนํ ฯ อว...เวนาติ อสงฺ...เณสูติ ปเท วิเสสนเหตุ ฯ ทสวสฺสโตติ ปฏฺฐายาติ อปาทานํ ฯ ปฏฺฐายาติ อสงฺเขยฺยาติ ปเท วิเสสนํ ฯ อนุกฺกเมนาติ ปมาเณสูติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อสงฺ...เณสูติ สตฺเตสูติ วิเสสนํ ฯ สตฺเตสูติ ชาเตสูติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ปุนาติ สมาทานาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อธ...เสนาติ ปริหายิตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

กเมนาติ ปริหายิตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปริหายิตฺวาติ ทสวสฺสาติ ปเท วิเสสนํ ฯ ทสวสฺสายุเกสูติ สตฺเตสูติ วิเสสนํ ฯ ชาเตสูติ ปตฺตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ โรคาทีนนฺติ นิทฺธารณํ ฯ อญฺญตราติ นิทฺธารณิยํ ฯ อญฺญตรสํวฏฺเฏนาติ วินาสนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สตฺตานนฺติ วินาสนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ วินาสนฺติ ปตฺตีติ กมฺมํ ฯ ปตฺตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ โรคาทีนนฺติ นิทฺธารณํ ฯ อญฺญตราติ นิทฺธารณิยํ ฯ อญฺญตรสํวฏฺเฏนาติ วินาสนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สตฺตานนฺติ วินาสนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ วินาสนฺติ ปตฺตีติ กมฺมํ ฯ ปตฺตีติ อตฺถีติ กตฺตา ฯ ยาวาติ อตฺถีติ กาลปริจฺเฉทกิริยาวิเสสนํ ฯ อยนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอโกติ อนฺตรกปฺโปติ วิเสสนํ ฯ อนฺตรกปฺโปติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิติ เอวนฺติ ปริจฺฉินฺนาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ ปริจฺฉินฺนสฺสาติ อนฺตรกปฺปสฺสาติ วิเสสนํ ฯ อนฺตรกปฺปสฺสาติ วเสนาติ สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ จตุสฏฺฐีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ จตุ...มาโณติ โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ

[๖๐๐] โส วิวฏฺฏฏฺฐายี อสงฺเขยฺยกปฺโป วีสติ...ติ วจนํ อาจริยา วทนฺติ ฯ

วีสติ อนฺตรกปฺปานิ ปมาณานิ เอตสฺส อตฺถีติ วีสติ... มาโณ ฯ จสทฺโท น เกวลํ ปุริมวจนํ วทนฺตีติ ญาเปติ ฯ

[๖๐๑] อากาสานญฺจายตนุปคานนฺตฺยาทิ เหฏฺฐา อากาสานญฺจายตนภูมิตฺยาทินา อสมานํ ตสฺมา ตสฺส อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห อากาสานญฺจายตวนฺตฺยาทึ ฯ เย เทวา อากา...คจฺฉนฺติ อิติ ตสฺมา เต เทวา อากา...ปคา ฯ อากา...ตนํ ภูมึ อุปฺปตฺติวเสน อุปคจฺฉนฺติ ฯ เอกสทฺโท สงฺขยาสหายญฺเญสฺปิ วตฺตตีติ มนสิกตฺวา

อภิ.๑๖๓

เอกเมวาติ จเปตฺวา ภูมิ...เมวาติ วิวรติ ฯ

ภูมิ...รโตติ จตุปฺปทํ สมานเมวาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ สมานเมวาติ ปฏิสนฺธิ ภวงฺคญฺจ จวน-มานสนฺติ ปทตฺตยสฺส วิเสสนํ ฯ

[๖๐๒] ชาติสทฺโท ปสูติภวาทีสุ วตฺตติ ตสฺมา เอกชาติยนฺติ จเปตฺวา เอกสฺมึ ภเวติ วิวรติ ฯ

เอกสทฺโท สงฺขฺยาวาจโก ฯ ภวติ เอตฺถ สตฺตสมฺมติขนฺธาทิ-ปฏิปาฏิสงฺขาเต ธมฺมปุญฺชสฺมินฺติ ภโว สํสาโร ฯ เอโก จ โส ภโว จาติ เอกภโว ฯ

[๖๐๓] อิทานิตฺยาทิ ชนกนฺตฺยาทิวจนสิส อนุสนฺธิทสฺสนํ ฯ อิทานิ...อาทิ อาจริเยน อารทฺธํ ฯ

อิทานีติ ทสฺเสตุนฺติ กาลสตฺตมี ฯ กมฺมจตุกฺกนฺติ ทสฺเสตุนฺติ กมฺมํ ฯ จตุนฺนํ สมุโห จตุกฺโก กมฺมานํ จตุกฺโก กมฺมจตุกฺโก ฯ จตูหาการีหีติ ชนกุปตฺถมฺภกาทีหิ เภเทหิ ฯ จตูหีติ อาการีหีติ วิเสสนํ ฯ อาการีหีติ ทสฺเสตุนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทสฺเสตุนฺติ อารทฺธนฺติ สมฺปทานํ ฯ

[๖๐๔] อวยวตฺถํ ญาเปนฺโต อาห ชนยติตฺยาทึ ฯ ยํ กมฺมํ ชนยติ อิติ ตสฺมา ตํ ชนกํ ฯ ชนยติ ชน ชนเน ติ จุราทิโต เณณยา ฯ ชน สพฺพโต ญฺวุตฺวาวี วาติ ญฺวุ อนกา ยุญฺวูนํ ฯ ยํ กมฺมํ อุปถมฺเภติ อิติ ตํ กมฺมํ อุปตฺถมฺภกํ ฯ

อุปฺปุพฺโพ ถภิ ปฏิพนฺธเน ติ จุราทิโต เณณยา ฯ ถภิ ณฺวุ ฯ ยํ กมฺมํ อุปคนฺตฺวา ปีเฬติ อิติ ตสฺมา ตํ อุปปีฬกํ ฯ ปีฬ อวคาหเณ ติ เณ กฺวจิ ธาตุ อิสฺส ทีโฆ ฯ ปีฬ ณฺวุ ฯ อุปปีฬกนฺติปิ ฯ กฺวจิ ธาตูติอาทินา สฺอุจฺจารณตฺถํ อสฺสิ ฯ ยํ กมฺมํ อุป...อิติ ตสฺมา ตํ กมฺมํ อุปฆาตกํ ฯ หน หิสายํ ณฺวุ หนสฺส ฆาโต ฯ

[๖๐๕] เอวรูปํ กมฺมํ ชนกาทิ นามาติ ญาเปนฺโต อาห ตตฺถาติอาทึ ฯ ตตฺถ กมฺเมสุ ปฏิ...กํ นาม ฯ

ปฏิสนฺธิ จ ปวตฺติ จ ปฏิสนฺธิปฺปวตฺติ ฯ วิปาโก จ กฏตฺตารูปญฺจ วิปากกฏตฺตารูปานิ ฯ นิพฺพตฺเตนฺตีติ นิพฺพตฺติกา ฯ กฺวจิ ธาตูติอาทินา อสฺสิ ฯ กุสลา จ อกุสลา จ กุสลากุสลา กุสลากุสลา จ สา เจตนา จาติ กุสลากุสลเจตนา ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ ปฏิสนฺธิปฺปวตฺตีสูติ นิพฺพตฺติกาติ อาธาโร ฯ วิปากกฏตฺตารูปานนฺติ นิพฺพตฺติกาติ กมฺมํ ฯ กุสลา-กุสลเจตนาติ สญฺญี ฯ ชนกํ นามาติ สญฺญา ฯ

[๖๐๖] สยํ วิปากํ...ภูตํ วา สุขทุกฺขภูตสฺส วิปากสฺเสว วิจฺเฉ...กํ นาม ฯ

ปีสทฺโท ครหตฺโถ ฯ กมฺมญฺจ ตํ อนนฺตรญฺจาติ กมฺมนฺตรํ กุสลากุสลกมฺมํ ฯ จิรเมว จิรตรํ ฯ วิเสเส ตรตมิตฺยาทินา ตรปจฺจโย ฯ นิพฺพตฺติยเต นิพฺพตฺตนํ วิปากสฺส นิพฺพตฺตนํ

วิปากนิพฺพตฺตนํ จิรตรํ วิปากนิพฺพตฺตนํ จิร...ตนํ ฯ ปจฺจโย หุตฺวา ภวตีติ ปจฺจยภูตํ ยํ กมฺมํ ฯ เอวสทฺโท กมฺมนิวตฺตโก ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ สุขญฺจ ทุกฺขญฺจ สุขทุกฺขํ สุขทุกฺขํ หุตฺวา ภวตีติ สุขทุกฺขภูตํ ฯ วิจฺเฉทปฺปจฺจยานุปฺปตฺติยาติ วิปากสฺส วิจฺเฉเท ปจฺจยสฺส อนุปฺปชฺชนตฺถํ ฯ อุป...ยาติ วิปากสฺส อุป- พฺรูหเน วฑฺฒเน ปจฺจยสฺส อุปฺปชฺชนตฺถํ ฯ อุปพฺรูหยเต อุปพฺรูหนํ ฯ พฺรูห วุฑฺฒิมฺหิ นนฺทาทีหิ ยุ กฺวจิ ธาตุ อสฺส อู ฯ อุปพฺรูหเน ปจฺจโย อุปพฺรูหนปจฺจโย ฯ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปตฺติ ฯ อุปพฺรูหน- ปจฺจยสฺส อุปฺปตฺติ อุปพฺรูหนปจฺจยุปฺปตฺติ ฯ จสทฺโท วิจฺเฉ... ยา จ อุป...ยา จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ชเนตีติ ชนกํ ยํ กมฺมํ ฯ สมตฺเถตีติ สมตฺถํ ยํ กมฺมํ ฯ สมตฺถสฺส ภาโว สามตฺถิยํ ชนกสฺส สามตฺถิยํ ชนกสามตฺถิยํ ชนกสามตฺถิยสฺส อนุรูปํ ชน... รูปํ ฯ อติสยํ จิรํ จิรตรํ ฯ ตรปจฺจโย ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ จิรตนํ ปวตฺติ จิรตรปฺปวตฺติ จิรตรปฺปวตฺติยํ ปจฺจโย จิร- ตรปฺปวตฺติปจฺจโย จิรตรปฺปวตฺติปจฺจโย หุตฺวา ภวตีติ จิร...ภูตํ ยํ กมฺมํ ฯ กุสลญฺจ อกุสลญฺจ กุสลากุสลํ กุสลากุสลญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ กุสลากุสลกมฺมํ ฯ

สยนฺติ นิพฺพตฺเตตุนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วิปากนฺติ นิพฺพตฺเตตุนฺติ กมฺมํ ฯ นิพฺพตฺเตตุนฺติ อสกฺโกนฺตมฺปีติ สมฺปทานํ ฯ อสกฺโกนฺตมฺปีติ กุสลากุสลกมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ กมฺมนฺตรสฺสาติ ปจฺจยาติ สมฺปทานํ ฯ

จิร...ตเนติ ปจฺจยาติ อาธาโร ฯ ปจฺจยภูตนฺติ กุสลากุสลกมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ วิปากสฺเสวาติ วิจฺเฉทาติ อุปพฺรูหนาติ ปททฺวเย สมฺพนฺโธ ฯ สุขทุกฺขภูตสฺสาติ วิปากสฺสาติ วิเสสนํ ฯ วิจฺเฉ... ิติยา อุป...ติยา จาติ ทฺวยํ ภูตนฺติ ตุมตฺถสมฺปทานํ ฯ ชน... ภูตนฺติ กุสลากุสลกมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ กุสลากุสลกมฺมนฺติ สญฺญี ฯ อุปตฺถมฺภกํ นามาติ สญฺญา ฯ

[๖๐๗] กมฺมนฺตร...กสฺส อญฺญกมฺเมน ชนิตวิปากสฺส พฺยาธิ...กํ นาม ฯ

กมฺมญฺจ ตํ อนฺตรญฺจาติ กมฺมนฺตรํ กมฺมนฺตเรน ชนิโต กมฺมนฺตรชนิโต ฯ กมฺมนฺตเรนาติ ชนิโตติ กตฺตา ฯ กมฺมนฺตร-ชนิโต จ โส วิปาโก จาติ กมฺม...ปาโก ฯ พฺยาเธติ ปีเฬตีติ พฺยาธิ โย โรโค ฯ วิอาปุพฺโพ ธา พาธเน มุนาทีหิ จิ ฯ สเมนฺตีติ สมา ยา ธาตุโย ฯ สมานํ ภาโว สมตา ปธวฺยาทีนํ ธาตูนํ สมตา ธาตุสมตา ฯ ธาตุสมตาทีติ ปจเมน อาทิสทฺเทน อนฺตรายธาตุวิสมตาทีนํ คหณํ ฯ ทุติเยน อาโรคฺยาทีนํ คหณํ ฯ พฺยาธิธาตุสมตาทีนํ นิมิตฺตํ พฺยาธิธาตุสมตาทินิมิตฺตํ พฺยาธิธาตุ-สมตาทินิมิตฺตสฺส พาธนํ นิวารณํ พฺยาธิ...ธนํ ฯ วิพาธเนนาติปิ ฯ จิรตรํ ปวตฺติ จิรตรปฺปวตฺติ จิรตรปฺปวตฺตึ วินิพนฺธตีติ จิร-ตรปฺปวตฺติวินิพนธนกํ ยํ กมฺมํ ฯ พฺยาธิอาทีนํ นิมิตฺตสฺส พาธเนน จิรตรปฺปวตฺติวินิพนฺธกํ กุสลกมฺมํ ธาตุสมตาทีนํ นิมิตฺตสฺส พาธเนน

จิรตรปฺปวตฺติวินิพนฺธกํ อกุสลกมฺมนฺตฺยาธิปฺปาโย ฯ ยงฺกิญฺจิ กมฺมนฺติ ยงฺกิญฺจิ กุสลากุสลกมฺมํ ฯ

กมฺม...กสฺสาติ ปวตฺตีติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ พฺยาธิ... เนนาติ วินิพนฺธกนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ จิร...ธกํ ยงฺกิญฺจีติ ทฺวยํ กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ กมฺมนฺติ สญฺญี ฯ อุปปีฬกํ นามาติ สญฺญา ฯ

[๖๐๘] ทุพฺพลสฺส...ตกํ นาม ฯ นตฺถิ พลํ เอตสฺส กมฺมสฺสาติ ทุพฺพลํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ชนกสฺส สามตฺถิยํ ชนกสามตฺถิยํ ฯ วิปากํ ฉินฺทตีติ วิจฺเฉทโก โย ปจฺจโย ฯ วิจฺเฉทโก จ โส ปจฺจโย จาติ วิจฺเฉทกปจฺจโย ฯ อุปฺปาทาปิยเต อุปฺปาทนํ ฯ วิจฺเฉทกปฺปจฺจยสฺส อุปฺปาทนํ วิจฺเฉ...ทนํ ฯ ตสฺสาติ ทุพฺพลกมฺมสฺส ฯ วิปากํ นิพฺพตฺเตตีติ วิปากนิพฺพตฺตนกํ วิปากนิพฺพตฺตนกญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ วิปา...กมฺมํ ฯ

ทุพฺพลสฺสาติ กมฺมสฺสาติ วิเสสนํ ฯ ตสฺสาติ วิปากนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ วิปากนฺติ ปฏิพาหิตฺวาติ กมฺมํ ฯ ปฏิพาหิตฺวาติ นิพฺพตฺตนกาติ สมานกาลกิริยา ฯ สยนฺติ นิพฺพตฺตนกาติ ตติยา- วิเสสนํ ฯ วิปา...กมฺมนฺติ สญฺญี ฯ อุปฆาตกํ นามาติ สญฺญา ฯ

[๖๐๙] อุปฆาตกสฺส สยํ วิปากนิพฺพตฺตนกตฺเต สติ ชนโก- ปฆาตกานํ โก วิเสโสติ มนสิกตฺวา อาห ชนโกตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ ชน...กานํ ชนกํ...ปุพฺพกํ อิติ อยํ วิเสโส ฯ

ชนกญฺจ อุปฆาตกญฺจ ชนโกปฆาตกานิ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ อนุปจฺฉินฺทิตฺวาวาติ เอวสทฺโท อุปจฺฉินฺทนํ นิวตฺเตติ ฯ อญฺญ- กมฺมสฺส วิปากสฺส อุปจฺฉินฺทนํ อุปจฺเฉทนกํ ฯ นนฺทาทีหิ ยุ ภาเว จ ฯ อุปจฺเฉทนกํ ปุพฺพํ ยสฺส กมฺมสฺส ตํ อุปจฺเฉทนกปุพฺพกํ ฯ

ชนโกปฆาตกานนฺติ วิเสโสติ สมฺพนฺโธ ฯ อยนฺติ วิเสโสติ วิเสสนํ ฯ วิเสโสติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ชนกนฺติ ชเนตีติ กตฺตา ฯ กมฺมนฺตรสฺสาติ วิปากนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ วิปากนฺติ อนุปจฺฉินฺทิตฺวาติ ชเนตีติ กมฺมํ ฯ อุปฆาตกนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อุปจฺเฉทนกปุพฺพกนฺติ อุปฆาตกนฺติ วิเสสนํ ฯ อิตีติ อยนฺติ สรูปํ ฯ

[๖๑๐] กถเมตํ วิญฺญายตีติ อาห อิทนฺตาว อฏฺฐกถาสุ สนฺนิฏฺฐานนฺติ ฯ ชนโกปฆาตกานํ อิทํ นานตฺตํ ตาว สุตฺตนฺตาภิ- ธมฺมานํ อฏฺฐกถาสุ ววตฺถานนฺติ อตฺโถ ฯ

อิทนฺติ สนฺนิฏฺฐานนฺติ วิเสสนํ ฯ ตาวาติ อปเรสํ วจนํ อเปกฺขิตฺวา ปกฺขิตฺตํ ฯ ตาวาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อฏฺฐกถาสูติ สนฺนิฏฺฐานนฺติ อาธาโร ฯ สนฺนิฏฺฐานนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๖๑๑] อาจริยวาทํ ญาเปนฺโต อาห อปเรตฺยาทึ ฯ อปเร ปน อาจริยา...เทติ สยํ น วิปากนิพฺพตฺตกํ หิ สจฺจํ เอวํ ชนกโต อิมสฺส อุปฆาตกสฺส วิเส...อิติ วจนํ วทนฺตีติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท ปกฺขนฺตโร ฯ พหุ อาพาโธ ยสฺส ปุคฺคลสฺส โส พหฺวาพาโธ พหฺวาพาธสฺส ภาโว พหฺวาพาธตา พหฺวาพาธตา อาทิ เยสํ เต พหฺวาพาธตาทโย เยสํ อปฺปาพาธตาทีนํ ฯ พหฺวาพาธตาทีติ อาทิสทฺเทน อปฺปาพาธตาทีนํ คหณํ ฯ พหฺวาพาธ-ตาทิ อปิปาพาธตาทิ จาติ อตฺโถ ฯ ตตฺถ ปฐเมน อาทิสทฺเทน ธาตุวิสมตาอปฺปายุกตาทีนํ คหณํ ฯ ทุติเยน ธาตุสมตาทีฆายุกตาทีนํ คหณํ ฯ พหฺวาพาธตาทีนํ ปจฺจโย เหตุ พหฺวา...ปจฺจโย ฯ อุปสํหรณํ อุปนยนํ อุปสํหาโร ฯ พหฺวาพาธตาทิปจฺจยสฺส อุปสํหาโร พหฺวา...หาโร ฯ กมฺมนฺตรสฺสาติ พาธกอุปปีฬิกโต อญฺญสฺส กุสลากุสลกมฺมสฺส ฯ วิปากนฺติ สุขทุกฺขภูตํ วิปากํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ตนฺติ กมฺมนฺตรสฺส วิปากํ ฯ สพฺพโสติ สพฺพา-กาเรน ฯ อญฺญสฺส กมฺมสฺส ฯ น ปนาติปิ ฯ วิปากํ นิพฺพตฺเตตีติ วิปากนิพฺพตฺตกํ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ สุฏฺฐุ ปากโฏ สุปากโฏ ฯ

อปเรติ อาจริยาติ วิเสสนํ ฯ อาจริยาติ วทนฺตีติ กตฺตา ฯ อุปปีฬกกมฺมนฺติ วิพาธตีติ กตฺตา ฯ พหฺวา...เรนาติ วิพาธตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ กมฺมนฺตรสฺสาติ วิปากนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ วิปากนฺติ วิพาธตีติ กมฺมํ ฯ อนฺตรนฺตราติ วิพาธตีติ อาธาโร ฯ

อุป...พาธตีติ เอตฺถ อธิปฺปาโย อกุสลภูตํ อุปปีฬกกมฺมํ พหฺวาพาธตาธาตุวิสมตาทีนํ เหตุโน อุปนยเนน กุสลกมฺมสงฺขาตสฺส กมฺมนฺตรสฺส สุขภูตํ วิปากํ วิพาธติ กุสลภูตํ อุปปีฬกกมฺมํ

อปฺปาพาธตาธาตุสมตาทีนํ เหตุโน อุปนยเนน อกุสลสงฺขาตสฺส กมฺมนฺตรสฺส ทุกฺขภูตํ วิปากํ วิพาธตีติ ฯ

อุปฆาตกนฺติ เทตีติ กตฺตา ฯ ตนฺติ อุปจฺฉินฺทิตฺวาติ กมฺมํ ฯ สพฺพโสติ อุปจฺฉินฺทิตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อุปจฺฉินฺทิตฺวาติ เทตีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อญฺญสฺสาติ เทตีติ สมฺปทานํ ฯ โอกาสนฺติ เทตีติ กมฺมํ ฯ นาติ นิพฺพตฺตกนฺติ ปเท ปฏิเสโธ ฯ สยนฺติ นิพฺพตฺตกนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วิปากนิพฺพตฺตกนฺติ อุปฆาตกนฺติ วิเสสนํ ฯ เอวนฺติ วิเสโสติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ ชนกโตติ วิเสโสติ อปาทานํ ฯ อิมสฺสาติ วิเสโสติ สมฺพนฺโธ ฯ วิเสโสติ ลิงฺคตฺโถ ฯ สุปากโฏติ วิเสโสติ วิเสสนํ ฯ อิตีติ วทนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๖๑๒] กิจฺจํ สรูปโต ญาเปนฺโต ชเปตฺวา วิวรติ ฯ กิจฺจวเสนาติ ชปนํ ฯ ชนนญฺจ อุปตฺถมฺภนญฺจ อุปปีฬนญฺจ อุปจฺเฉทนญฺจ ชน...นานิ ชนนุปตฺถมฺภนุปปีฬนุปจฺเฉทนานิ เอว กิจฺจานิ ชนนุ...กิจฺจานิ ชนนุ...กิจฺจานํ วโส ชนนุ...วโส ฯ

[๖๑๓] ครุกนฺติ ชปนํ ฯ สห อาวชฺเชน วตฺตตีติ สาวชฺชํ ยํ กมฺมํ ฯ มหนฺตํ สาวชฺชํ มหาสาวชฺชํ ฯ มหนฺโต อานุภาโว ยสฺส กมฺมสฺส ตํ มหานุภาวํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อสกฺกุเณยฺยญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ อสกฺกุเณยฺยกมฺมํ ฯ

มหา...วญฺจาติ ทฺวยํ อสกฺกุเณยฺยกมฺมนฺติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ อญฺเญนาติ กมฺเมนาติ วิเสสนํ ฯ กมฺเมนาติ อสกฺกุเณยฺยาติ

ปเท กตฺตา ฯ ปฏิพาหิตุนฺติ อสกฺกุเณยฺยาติ สมฺปทานํ ฯ อสกฺกุเณยฺยกมฺมนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๖๑๔] อาสนฺนนฺติ จปนํ ฯ มรณกาเลติ มรณาสนฺนกาเล ฯ มริสฺสเต มรณํ มรณสฺส กาโล มรณกาโล ฯ อนุสฺสริยิตฺถาติ อนุสฺสริตํ ยํ กมฺมํ สตฺเตน อนุสฺสริยิตฺถ อิติ ตสฺมา ตํ กมฺมํ อนุสฺสริตํ ฯ ตทาติ ตสฺมึ มรณกาเล ฯ กริยิตฺถาติ กตํ ยํ กมฺมํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ

มรณกาเลติ อนุสฺสริตนฺติ อาธาโร ฯ อนุสฺสริตํ กตญฺจาติ ทฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ ตทาติ กตญฺจาติ อาธาโร ฯ

[๖๑๕] อาจิณฺณนฺติ จปนํ ฯ อภิณฺหโส พหุโส สตฺเตน กตํ วา เอกวารํ กตฺวาปิ อภิณฺหํ พหุํ อาเสวิตํ สตฺเตน ฯ

อภิสทฺโท อเนกวารํ อเปกฺขติ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ อภิณฺหโสติ กตนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ กตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอกวารนฺติ กตฺวาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ กตฺวาปีติ อาเสวิตนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อภิณฺหนฺติ อาเสวิตนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อาเสวิตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๖๑๖] กฏตฺตากมฺมนฺติ จปนํ ฯ ครุกํ อาทิ เยสํ ตานิ ครุกาทีนิ ครุกาทีนํ ภาโว ครุกาทิภาโว ฯ กริยิตฺถาติ กฏํ ยํ กมฺมํ สตฺเตน กริยิตฺถ อิติ ตสฺมา ตํ กมฺมํ กฏํ ฯ กร กรเณ ภาวกมฺเมสุ ต อตีเต โต จ รกาโร จ โท ธสฺส

จาติ จสทฺเทน ตสฺส โฏ ฯ มิยเต ปริจฺฉิชฺชิยเต มตฺตํ ฯ มา ปริมาเณ ฉทาทีหิ ตตฺรณ ทฺวิตฺตํ รสฺโสว จ ฯ กตํ อิติ มตฺตํ กตมตฺตํ ฯ เอวสทฺโท น ครฺกาทิภาวโต กมฺมนฺติ วตฺตพฺพนฺติ ญาเปติ ฯ ครฺกาทิภาวํ อสมฺปตฺตนฺติ อิทํ เอวสทฺทสฺส อธิปฺปายญาปนํ ฯ วตฺตพฺพญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ วตฺตพฺพกมฺมํ ฯ กตมตฺต...กมฺมนฺติ อิมินา กริยิตฺถาติ กฏํ เอว กฏตฺตํ สกตฺเถ ตฺตปจฺจโย กฏตฺตมตฺเตเนว กมฺมนฺติ วตฺตพฺพกมฺมํ กฏตฺตากมฺมนฺติ ญาเปติ ฯ อลุตฺตสมาโส ฯ ยทาทินา วิเสสนตฺเถ ปญฺจมี ฯ

ครฺกาทิภาวนฺติ อสมฺปตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ อสมฺปตฺตนฺติ วตฺตพฺพ-กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ กตมตฺตโตติ วตฺตพฺพาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ กมฺมนฺติ อากาโร ฯ วตฺตพฺพกมฺมนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๖๑๗] ครฺกาทีนํ อนุกฺกเมน วิปากทานํ ญาเปนฺโต อาห ตตฺถาติอาทึ ฯ ตตฺถ เตสุ ครฺกาทิกมฺเมสุ กมฺมํ กุสลํ วา อกุสลํ วา โหตุ ครฺกาครฺเกสุ ครฺกํ อกุสลปกฺเข ยํ มาตุฆาตาทิ-กมฺมํ วา กุสลปกฺเข ยํ มหคฺคตกมฺมํ วา โหตุ อาสนฺนาทิกมฺเม สติปิ ปริตฺต...วิย ตเทว กมฺมํ ปฐมํ วิปจฺจติ วิปากํ เทตีติ โยชนา ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ ครฺกนฺติ นิทฺธารณิยํ ฯ กุสลํ วา อกุสลํ วาติ ทฺวยํ โหตูติ กตฺตา ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ

ครุกาครุเกสูติ นิทฺธารณํ ฯ ครุกญฺจ อครุกญฺจ ครุกาครุกานิ ฯ ยํ ครุกนฺติ ทฺวยํ มาตุ...กมฺมํ มหคฺคตกมฺมนฺติ ทฺวยสฺส วิเสสนํ ฯ อกุสลปกฺเขติ มาตุฆาตาทิกมฺมนฺติ อาธาโร ฯ อกุสลสฺส ปกฺโข อกุสลปกฺโข ฯ มาตุฆาตาทิกมฺมนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ หนนํ ฆาโต มาตุยา ฆาโต มาตุฆาโต มาตุฆาโต อาทิ ยสฺส ปิตฺฆาตาทิกมฺมสฺส ตํ มาตุฆาตาทิ ฯ อาทิสทฺเทน ปิตุฆาตอรหนฺตฆาตาทีนํ คหณํ ฯ มาตุฆาตาทิ จ ตํ กมฺมญฺจาติ มาตุ...กมฺมํ ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ กุสลปกฺเขติ มหคฺคตกมฺมนฺติ อาธาโร ฯ กุสลสฺส ปกฺโข กุสลปกฺโข ฯ มห...วาติ โหตูติ กตฺตา ฯ มหคฺคตญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ มหคฺคตกมฺมํ ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ตเทวาติ วิปจฺจตีติ กตฺตา ฯ เอวสทฺโท อวธารณํ นิวตฺเตติ ฯ ปฐมนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ

กสฺมา ครุกเมว เทติ นนุ อาสนฺนาทิกมฺมํ อตฺถีติ มนสิกตฺวา อาห สติปิตฺยาทึ ฯ สติปีติ วิปจฺจตีติ ปเท ลกฺขณกิริยา ฯ ปิสทฺโท โจทการุจิทีปโน ฯ อา...เมติ สตีติ ปเท ลกฺขณวนฺตํ ฯ อาสนฺนํ อาทิ ยสฺส กมฺมสฺส ตํ อาสนฺนาทิ อาสนฺนาทิ จ ตํ กมฺมญฺจาติ อา...กมฺมํ ฯ

กิมิวาติ อาห ปริตฺตนฺตฺยาทึ ฯ ปริตฺตนฺติ อุทกนฺติ วิเสสนํ ฯ อุทกนฺติ โอตฺถริตฺวาติ กมฺมํ ฯ โอตฺถริตฺวาติ คจฺฉนฺโตติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ คจฺฉนฺโตติ มโหโฆติ วิเสสนํ ฯ

มโหโฆติ อุปมา ฯ อวหนติ สตฺเต อาทาย คจฺฉตีติ โอโฆ โย อุทกวาโห ฯ อวปุพฺโพ หน คติยํ สํหนญฺญาย วา โร โฆติ รปจฺจโย หนสฺส โฆ จ รมฺหิ รนฺโต ราทิโน โอ อวสฺส ฯ มหนฺโต โอโฆ มโหโฆ ฯ

[๖๑๘] ครุกํ ปธมํ วิปจฺจตีติ วจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห ตถาหิตฺยาทึ ฯ ตถาหิ เตเนว สพฺพปธมํ วิปจฺจนโต ตํ ครุกํ อิติ วุจฺจติ ฯ

ตถาหีติ วุจฺจตีติ เหตุ ฯ ตนฺติ วุจฺจตีติ กมฺมํ ฯ ครุกนฺติ วุจฺจตีติ อาการํ ฯ

[๖๑๙] ตสฺมึ ครุเก อสติ ทูราสนฺเนสุ ยํ กมฺมํ อาสนฺนํ มรณกาเล มรณาสนฺนกาเล สตฺเตน อนุสฺสริตํ ตเทว กมฺมํ วิปจฺจติ ฯ

ตสฺมินฺติ อสตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ อสตีติ วิปจฺจตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ ทูราสนฺเนสูติ นิทฺธารณํ ฯ ทูรญฺจ อาสนฺนญฺจ ทูราสนฺนานิ ฯ ยนฺติ อนุสฺสริตนฺติ กมฺมํ ฯ อาสนฺนนฺติ ยนฺติ วิเสสนํ ฯ อาสนฺนนฺติมสฺส วิวรณํ มร...ตนฺติ ฯ มร...เลติ อนุสฺสริตนฺติ อาธาโร ฯ อนุสฺสริตนฺติ กมฺมวาจกํ ฯ ตเทวาติ วิปจฺจตีติ กตฺตา ฯ เอวสทฺโท ทูรํ นิวตฺเตติ ฯ

[๖๒๐] มรณาสนฺนกาเล กตกมฺมํ วิปจฺจตีติ ญาเปตุํ อาสนฺนตฺยาทิ วุตฺตํ ฯ อาส...เต มรณสฺส อาสนฺนกาเล กเต กมฺเม วตฺตพฺพเมว นตฺถิ ฯ

อาสนฺเน กตํ อาสนฺนกตํ ฯ อาสนฺนกเตติ วตฺตพฺพเมวาติ อาธาโร ฯ วตฺตพฺพเมวาติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ เอวสทฺโท อวตฺตพฺพํ นิวตฺเตติ ฯ

[๖๒๑] ตสฺมิมฺปิ อาสนฺเน อสติ อา...ยํ กมฺมํ อา...ลฺยํ วา โหติ ตเทว กมฺมํ วิปจฺจติ ฯ

ตสฺมิมฺปีติ อสตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ปิสทฺโท ครุกํ อเปกฺขติ ฯ อสตีติ วิปจฺจตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ อา...สูติ นิทฺธารณํ ฯ อาจิณฺณญฺจ อนาจิณฺณญฺจ อาจิ...ณานิ ฯ ยํ อาจิณฺณนฺติ ทฺวยํ สุสี...ลฺยํ วาติ ทฺวยสฺส วิเสสนํ ฯ สุ...วาติ ทฺวยํ โหตีติ กตฺตา ฯ สุนฺทรํ สีลํ ยสฺส ปุคฺคลสฺส โส สุสีโล สุสีลสฺส ภาโว สุสีลฺยํ ทานาทิปุญฺญํ ฯ นตฺถิ สีลํ ยสฺส โส ทุสฺสีโล ทุสฺสีลสฺส ภาโว ทุสฺสีลฺยํ ปาณาติปาตาทิเจตนา ฯ เทฺว วาสทฺทา สมุจฺจยา ฯ ตเทวาติ วิปจฺจตีติ กตฺตา ฯ เอวสทฺโท อนาจิณฺณํ นิวตฺเตติ ฯ

[๖๒๒] กฏ...ปฺปริมานํ กมฺมานํ อภาเว ปฏิสนฺธึ อากฑฺฒติ ฯ

กฏตฺตากมฺมนฺติ อากฑฺฒตีติ กตฺตา ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปุนปฺปุนํ ลทฺธํ อาเสวนํ เยน กมฺเมน ตํ ลทฺธาเสวนํ ฯ ลทฺธาเสวนนฺติ กฏตฺตากมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ ปุริมานนฺติ อภาเวติ สมฺพนฺโธ ฯ อภาเวติ สตีติ ลกฺขณํ ฯ สตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ น ภวนํ อภาโว ฯ ปฏิสนฺธินฺติ อากฑฺฒตีติ กมฺมํ ฯ

[๖๒๓] อิตีติอาทิ นิคมนํ ฯ อิติ เอวํ...อาสนฺนํ วิปจฺจติ ตสฺมิมฺปิ อาสนฺเน อสติ อาจิณฺณํ วิปจฺจติ ตสฺมิมฺปิ อาจิณฺเณ อสติ กฏตฺตากมฺมํ วิปจฺจติ ฯ

อิตีติ ปทํ วิปจฺจตีติ นิทสฺสนํ ฯ ครุกนฺติ วิปจฺจตีติ กตฺตา ฯ สพฺพปฐมนฺติ วิปจฺจตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ สพฺพโต กมฺมโต ปฐมํ สพฺพปฐมํ ฯ ครุเกติ วิปจฺจตีติ ภาวสตฺตมี ฯ อสตีติ ตุลฺยาธิกรณสตฺตมี ฯ อาสนฺนนฺติ วิปจฺจตีติ กตฺตา ฯ ตสฺมิมฺปีติ อสตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ปิสทฺโท ครุกํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ อสตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ อาจิณฺณนฺติ กตฺตา ฯ ตสฺมิมฺปีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ปิสทฺโท สมฺปิณฺฑตฺโถ ฯ อสตีติ วิปจฺจตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ กฏตฺตากมฺมนฺติ วิปจฺจตีติ กตฺตา ฯ

[๖๒๔] อตฺตนา วุตฺตํ ครุกํ สพฺพปฐมนฺตฺยาทิวจนํ อาจริยวจเนน สาเธนฺโต อาห เตนาหตฺยาทึ ฯ เตน ตสฺมา อนุกฺกเมน วิปากทานโต ปา...นาติ วจนํ อาจริโย อาห ฯ

เตนาติ อาหาติ เหตุ ฯ อิติ วจนนฺติ อาหาติ กมฺมํ ฯ ปริยายสทฺทสฺส วารการณาทิอเนกตฺถตฺตา วิปา...อตฺโถติ วิวรติ ฯ วิปา...นาติ อตฺโถ ฯ วิปากสฺส ทานํ วิปากทานํ วิปากทานสฺส อนุกฺกโม วิปา...กโม ฯ อิตีติ นิทสฺสนํ ฯ อตฺโถติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๖๒๕] อญฺเญสุ ปกรเณสุ ปาจํ ญาเปนฺโต อาห อภิธมฺมาตฺยาทึ ฯ อภิธมฺมา...กตฺวา อาจริเยหิ วุตฺตํ ฯ

อภิ...สูติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ อภิธมฺมาวตาโร อาทิ เยสํ ปกรณานํ ตานิ อภิ...ทีนิ ฯ อาทิสทฺเทน อภิธมฺมฏีกาทีนํ คหณํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อาสนฺนโตติ ปจมนฺติ อปาทานํ ฯ อาจิณฺณนฺติ กตฺวาติ ปเท ปกติกมฺมํ ฯ ปจมนฺติ วิปจฺจนฺตนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ วิปจฺจนฺตนฺติ วิกติกมฺมํ ฯ กตฺวาติ วุตฺตนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ วุตฺตนฺติ กมฺมวาจกํ กิตปทํ ฯ

[๖๒๖] อญฺญสฺมึ ปกรเณ วุตฺเต เอวํ วจเน สติ กสฺมา อิธ อาสนฺนํ ปจมํ วุตฺตนฺติ ปุจฺฉํ สนฺธายาห ยถาตฺยาทึ ฯ ยถา ปน โค...สนฺเตสุปิ โย โค อนฺตมโส ทุพฺพลชรคโว วชทฺวารสฺส อาสนฺโน โหติ โสว โค...อิมสฺมึ ปกรเณ ตํ อาสนฺนํ ปจมํ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ คจฺฉตีติ โค โย สตฺโต ฯ คมุ คติมฺหิ ธาตุสฺสนฺโต โลโป ยทาทินา อปจฺจโย ปุพฺพ-สรโลโป นเย ฯ โคณานํ คโณ โคคโณ โคคเณน ปริปุณฺโณ โค...โณ ฯ วชนฺติ เอตฺถ นิวาสตฺถายาติ วโช คาโว เอตฺถ ฐาเน นิวาสตฺถาย วชนฺติ คจฺฉนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ ฐานํ วโช ฯ วช คติยํ สพฺพโต...วาติ อ ฯ เทฺว กวาฏา อรนฺติ ปวตฺตนฺติ เอตฺถ ฐาเนติ ทฺวารํ ฯ วิวริยิตฺถาติ วิวฏํ ยํ ทฺวารํ ชเนน วิวริยิตฺถ อิติ ตสฺมา ตํ ทฺวารํ วิวฏํ ฯ วิปุพฺโพ วร สํวรเณ ภาวกมฺเมสุ ต กฺวจิ ธาตูติ-

อาทินา รโลโป โท ธสฺส จาติ จสทฺเทน ตสฺส โฏ ฯ
ปรภาเคติ วชทฺวารโต อญฺญสฺมึ วชปสฺเส ฯ ปโร จ โส
ภาโค จาติ ปรภาโค ฯ ทมิตพฺพาติ ทมฺมา เย ควา ฯ ทมุ
ทมเน โณฺย จ วทมทาทินา ธาตฺวนฺเตน สห ณฺยสฺส
มมาเทโส ฯ ทมฺมา จ เต ควา จาติ ทมฺมควา ตรุณโคณา ฯ
พลํ เอเตสํ โคณานํ อตฺถีติ พลวา ฯ พลวา จ เต ควา
จาติ พลวควา ฯ ทมฺมควา จ พลวควา จ ทมฺม...ควา
อสมาหารทฺวนฺโทฺว ฯ ปีสทฺโท อรุจิสูจโน ฯ โย โค ฯ วชสฺส
ทฺวารํ วชทฺวารํ ฯ อา สีทตีติ อาสนฺโน โย โค อา สมีเป
สีทติ นิสีทติ อิติ ตสฺมา โส โค อาสนฺโน ฯ อาปุพฺโพ
สท คตฺยาวสาเน พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ ภิทา...ณา วา ธาตฺวนฺเตน
สห ตสฺส อนฺโน ฯ อนฺตมโสติ อนฺติเมน ปริจฺเฉเทน ฯ นตฺถิ
พลํ เอตสฺส โคณสฺส อตฺถีติ ทุพฺพโล ฯ ชรตีติ ชโร โย
โคโณ ฯ ชร วโยหานิมฺหิ สพฺพโต...อ ฯ ชโร จ โส คโว
จาติ ชรคโว ฯ ทุพฺพโล จ โส ชรคโว จาติ ทุ...คโว ฯ
อปีสทฺโท สมฺภาวโน ฯ โสว โส เอว โคโณ ฯ สนฺเตสุปีติ
ปีสทฺโท อรุจิสูจโน ฯ มรณสฺส กาโล มรณกาโล ฯ อาสนฺนสฺส
กมฺมสฺส ภาโว อาสนฺนตฺตํ ฯ เอวสทฺโท อาจิณฺณํ นิวตฺเตติ ฯ
อิติ ตสฺมา ฯ อิธาติ อิมสฺมึ ปกรเณ ฯ ตํ อาสนฺนํ ฯ

ยถา ปนาติ อุปมาโชตโก ฯ โคค...ณสฺสาติ วชสฺสาติ วิเสสนํ ฯ วชสฺสาติ ทฺวาเรติ สมฺพนฺโธ ฯ ทฺวาเรติ ภาวสตฺตมี ฯ วิวเฏติ ตุลฺยาธิกรณสตฺตมี ฯ ปรภาเคติ สนฺเตสูติ อาธาโร ฯ ทมฺม...เวสูติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ สนฺเตสุปีติ นิกฺขมตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ โยติ โหตีติ กตฺตา ฯ วชทฺวารสฺสาติ อาสนฺโนติ สมฺพนฺโธ ฯ อาสนฺโนติ โยติ วิเสสนํ ฯ อนฺตมโสติ ทุ...โวติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทุพฺพ...โวปีติ โยติ วิเสสนํ ฯ โสวาติ นิกฺขมตีติ กตฺตา ฯ ปฐมตรนฺติ นิกฺขมตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ เอวนฺติ อุปเมยฺยํ ฯ ครุกโตติ อญฺเญสูติ อปาทานํ ฯ อญฺเญสูติ กุส...เลสูติ วิเสสนํ ฯ กุ...สูติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ สนฺเตสูติ เทตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ มร...สาติ อาสนฺนาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อาสนฺนตฺตาติ เทตีติ เหตุ ฯ อาสนฺนเมวาติ เทตีติ กตฺตา ฯ ปฐมนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ วิปากนฺติ เทตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ อิธาติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ ตนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ ปฐมนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ

[๖๒๗] ทิฏฺฐธมฺโม...ภาโว ตตฺถ ทิฏฺฐธมฺเม สตฺเตน วิปา...เสน เวทิตพฺพํ อิติ ตสฺมา กมฺมํ ทิฏฺฐ...นียํ ฯ

ปสฺสิตพฺโพติ ทิฏฺโฐ โย อตฺตภาโว ปุคฺคเลน ปสฺสิตพฺโพ อิติ ตสฺมา โส อตฺตภาโว ทิฏฺโฐ ฯ ทิส เปกฺขเน ภาวกมฺเมสุ ต สาสทิสโต ตสฺส ริฏฺโฐ จ ฯ ธารยตีติ ธมฺโม

โย อตฺตภาโว ปุคฺคเลน ธาริยติ อุปลกฺขิยติ อิติ ตสฺมา โส อตฺตภาโว ธมฺโม ฯ ทิฏฺโฐ จ โส ธมฺโม จาติ ทิฏฺฐธมฺโม ฯ ทิฏฺฐธมฺโมติมสฺส วิวรณํ ปจฺจ...ภาโวติ ฯ อกฺขํ จกฺขุนฺทฺริยํ ปฏินสฺสิโต ปจฺจกฺโข อตฺตภาโว ปจฺจกฺโข หุตฺวา ภวตีติ ปจฺจกฺขภูโต โย อตฺตภาโว ฯ การณํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺโน ปจฺจุปฺปนฺโน ฯ สุขทุกฺขํ อทติ ภกฺขตีติ อตฺตา โย สภาโว ฯ อตฺตติ ทิฏฺฐิคติเกหิ คเหตพฺพาการน ภวติ ปวตฺตตีติ อตฺตภาโว ฯ ตตฺถ ปเทสุ ปจฺจกฺขภูโตติ อิทํ ทิฏฺโฐติ ปทสฺส วิวรณํ ฯ ปจฺจุปฺปนฺโนติ อิทํ อธิปฺปายวเสน วิวรณํ ฯ อตฺต-ภาโวติ อิทํ ธมฺโมติ ปทสฺส วิวรณํ ฯ เวทิยติ อนุภวิยตีติ เวทิตพฺพํ ยํ กมฺมํ สตฺเตน ฯ วิท อนุภวเน ฯ อนุภวิยเต อนุภวนํ วิปากสฺส อนุภวนํ วิ...นํ วิปากานุภวนสฺส วโส วิ...โส ฯ ทิฏฺโฐ ธมฺโม ทิฏฺฐธมฺโม ฯ เวทิตพฺพํ เวทนียํ ฯ ยํ กมฺมํ ปุคฺคเลน ทิฏฺฐธมฺเม เวทนียํ ตํ ทิ...นียํ ฯ

ทิฏฺฐ...ปนฺโนติ อตฺตภาโวติ วิเสสนํ ฯ อตฺตภาโวติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ตตฺถาติ เวทิตพฺพนฺติ อาธาโร ฯ เวทิตพฺพนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ วิปากา...วเสนาติ เวทิตพฺพนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ ทิฏฺฐ...นียนฺติ สญฺญา ฯ

[๖๒๘] ทิฏฺฐธมฺมโต อนนฺตรํ อุปฺปชฺชิตฺวา เวทิตพฺพํ อุปปชฺชเวทนียํ ฯ อปเร...เวทนียํ ฯ

ทิฏฺฐธมฺมโตติ อนนฺตรนฺติ อปาทานํ ฯ อนนฺตรนฺติ อุปฺปชฺชิตฺวาติ อาธาโร ฯ อุปฺปชฺชิตฺวาติ เวทิตพฺพนฺติ ปเท วิเสสนํ ฯ เวทิตพฺพนฺติ สญฺญี ฯ อุ...ยนฺติ สญฺญา ฯ อป...เรติ ทฺวยสฺส วิวรณํ อญฺญสฺมินฺติ ฯ อปเร อปเรติ ทฺวยํ อเปกฺขิตฺวา อญฺญสฺมึ อญฺญสฺมินฺติ ทฺวเย วตฺตพฺเพ ยตฺถ กตฺถจีติ วุตฺตตฺตา อญฺญสฺมินฺติ เอกวจนเมว วุตฺตํ ฯ ทิฏฺฐธมฺมโต อญฺญสฺมินฺติ วจเนน อิทํ อปราปริยกมฺมมฺปิ อนนฺตรภเว ผลํ เทตีติ ญาเปติ ฯ ยตฺถ กตฺถจิ ยสฺมึ กสฺมิญฺจิ ฯ ทิฏฺฐธมฺมโตติ อญฺญสฺมินฺติ อปาทานํ ฯ อญฺญ...จีติ อตฺตภาเวติ วิเสสนํ ฯ อตฺตภาเวติ เวทิตพฺพนฺติ อาธาโร ฯ เวทิตพฺพนฺติ กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ กมฺมนฺติ สญฺญี ฯ อปโร จ อปโร จ อปราปโร ภโว อปราปโร เอว อปราปริโย ฯ ตมธิเตตติอาทินา สกตฺเถ ณิโก กฺวจิ ธาตฺวาทินา กสฺส โย ฯ อปราปริเย เวทิตพฺพํ อป...นียํ ฯ

[๖๒๙] น ตสฺส กมฺมสฺส...สติ วา อิติ เอวํ วตฺตพฺพํ กมฺมํ อโหสิกมฺมํ ฯ

อโหสีติ กตฺวาจกํ อาขฺยาตปทํ ฯ น ตสฺสาตฺยาทิ เอวสทฺทสฺส ผลํ ฯ กมฺมนฺติ อโหสีติ กตฺตา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ตสฺสาติ วิปาโกติ สมฺพนฺโธ ฯ วิปาโกติ อโหสิ...ตีติ ปทตฺตเย กตฺตา ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อิติ เอวนฺติ วตฺตพฺพาติ อากาโร ฯ วตฺตพฺพญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ วตฺตพฺพกมฺมํ ฯ วตฺตพฺพกมฺมนฺติ

สญฺญี ฯ อโหสิ อิติ เอวํ วตฺตพฺพกมฺมํ อโหสิกมฺมํ ฯ กมฺมํ อโหสิ เอว อิติ เอวํ วตฺตพฺพกมฺมํ อโหสิกมฺมํ ฯ อิติสทฺเทน จ ปุพฺพปทภูเตน สหปทสฺส สมาโส โหติ น อโหสีติ อาขฺยาเตน อนญฺญตญฺญสฺสามีติ เอวํ ปฏิปนฺนสฺส ปวตฺตํ อินฺทฺริยํ อนญฺญ-ตญฺญสฺสามีตินฺทฺริยนฺติอาทิ วิย ฯ ปรมตฺถสารมญฺชุสายญฺเจว อริยวํเสน กตสตฺเถ จ สมาโสติ วุตฺตํ ฯ ตํ วิรุทฺธํ ฯ กสฺมา ฯ อาขฺยาเตน สหสมาสาภาวา ฯ

[๖๓๐] เอวํ สทฺทตฺถํ วิจาเรตฺวา อิทานิ จตุนฺนํ กมฺมานํ สรูปญฺเจว สภาวญฺจ ญาเปนฺโต อาห ตตฺถาตฺยาที ฯ ตตฺถ เตสุ จตูสุ กมฺเมสุ ปฏิปกฺเขหิ กตฺตุภูเตหิ อนภิ...หุตฺวา ปวตฺตา ปฐมเจตนา ตสฺมึเยว อตฺตภาเว ผลทายินี ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ นามาติ โยชนา ฯ

ปฏิปกฺเขหีติ ปฐมเจตนาย ปฏิปกฺขภูเตหิ กุสลากุสเลหิ ฯ กุสลาย อกุสลํ ปฏิปกฺขํ อกุสลาย กุสลนฺตฺยตฺโถ ฯ ปฏิวิรุทฺธา ปกฺขา ปฏิปกฺขา ฯ น อภิภุยฺยตีติ อนภิภูตา ยา เจตนา ปฏิปกฺเขหิ น อ...อิติ ตสฺมา สา เจตนา อนภิภูตา ฯ นอภิปุพฺโพ ภู อภิภวเน ภาวกมฺเมสุ ต ฯ อนภิภูตาย ภาโว อนภิภูตตา ฯ ปจฺจยวิเสเสนาติ วตฺถุคุณาติเรกาทิปจฺจยวิเสเสน ฯ ปจฺจโย จ โส วิเสโส จาติ ปจฺจ เสโส ฯ ปฏิลทฺโธ วิเสโส เอตายาติ ปฏิ...เสโส เอตาย ปฐมเจตนาย วิเสโส ปฏิลทฺโธ

อิติ ตสฺมา สา เจตนา ปฏิลทฺธวิเสสา ฯ เอตายาติ ปฏิลทฺโธติ ปเท กตฺตา ฯ ปฏิลทฺธวิเสสาย ภาโว ปฏิ...สตา ฯ จสทฺโท อน...ย จ ปฏิ...ย จาติ โยเชตพฺโพ ฯ พลํ เอติสฺสา เจตนาย อตฺถีติ พลวา พลวาย ภาโว พลวภาโว พลวภาวํ ปตฺตา พ...ปตฺตา เจตนา ฯ สา วิย ทิสฺสตีติ ตาทิโส โย ปุพฺพาภิสงฺขาโร พลวภาวปฺปตฺตา สา ปรมเจตนา วิย ทิสฺสติ อิติ ตสฺมา โส ปุพฺพาภิสงฺขาโร ตาทิโส ฯ ปรมเจตนาอุปนิสฺสยภาเวน อภิสงฺขโรตีติ อภิสงฺขาโร โย ธมฺโม ปรม...อิติ ตสฺมา โส ธมฺโม อภิสงฺขาโร ฯ อภิสํปุพฺโพ กร กรเณ วิสรุช- ปทาทิโต ณ ณโลปวุฑฺฒิ ปุรสมุ...เยสุ จ กรสฺส ขโร ฯ ปุพฺโพ จ โส อภิสงฺขาโร จาติ ปุ...โร ฯ พลวภาวปฺปตฺโต ปุริมวีถีสุ ปวตฺโต อุปนิสฺสยภูโต กุส...ธมฺโมตฺยาธิปฺปาโย ฯ วเสนาติ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ฯ สห อติสเยน วุตฺตตีติ สาติสยา เจตนา ฯ เอวสทฺโท อนนฺตรภวาทีนํ นิวตฺเตติ ฯ ผลํ เทตีติ ผลทายินี ยา เจตนา ฯ ปรมา จ สา เจตนา จาติ ป... นา ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ ปฏิปกฺเขหีติ อนภิภูตาติ ปเท กตฺตา ฯ อน...ย จาติ ทฺวยํ ปตฺตาติ ปเท เหตุ ฯ ภาวโยโค ปน ปรมเจตนายาติ ปกฺขิปิตพฺโพ ฯ ปจฺจ...นาติ ปฏิลทฺธาติ ตติยา- วิเสสนํ ฯ พล...ตาติ ปฐ นาติ วิเสสนํ ฯ ตาทิสสฺสาติ ปุ... สาติ วิเสสนํ ฯ ปุพฺพา...สาติ วเสนาติ สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ

สาติสยาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สาติสยาติ ปจ...นาติ วิเสสนํ ฯ หุตฺวาติ ปวตฺตาติ วิเสสนํ ฯ ปวตฺตา ผล...นีติ ทุวยํ ปจ... นาติ วิเสสนํ ฯ ตสฺมึ...เวติ ทายินีติ อาธาโร ฯ ปจ...นาติ สญฺญี ฯ ทิฏฺฐ...มาติ สญฺญา ฯ

[๖๓๑] ตสฺมึเยว อตฺตภาเว ผลทายินีติ วจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห สา หิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ สา ปฐมเจตนา วุตฺต อิติ ตสฺมา สา อิเธว อิมสฺมึ เอว อตฺตภาเว ตสฺสา เจตนาย ปุปฺผมตฺตํ วิย ปว...เทตีติ โยชนา ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ วุตฺตปฺปกาเรนาติ อนภิภูตตฺตา ปฏิลทฺธวิเสสตฺตาติ วุตฺตากาเรน ฯ วุตฺโต จ โส ปกาโร จาติ วุตฺตปฺปกาโร ฯ พลํ เอตสฺส ชวนสนฺตานสฺส อตฺถีติ พลวา ตสฺมึ ฯ ชวนสฺส สนฺตาโน ชวนสนฺตาโน ฯ คุโณ จ โส วิเสโส จาติ คุณวิเสโส คุณวิเสเสน ยุตฺตา คุณ...ยุตฺตา พุทฺธาทโย ปุคฺคลา ฯ อุปกรณํ ปุพฺพกรณํ อุปกาโร ทานาทิ- ปุพฺพกมฺมํ ฯ อุปสทฺโท เหตุถ ปุพฺพกมฺเม วตฺตติ ฯ อปกรณํ ปทุสฺสนกรณํ อปกาโร ฯ อปสทฺโท ปทุสฺสเน วตฺตติ ฯ อุปกาโร จ อปกาโร จ อุปการาปการา อุป...รานํ วสนํ สมฺพชฺฌนํ อุป...วโส ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ อุปการาปการวเสน ปวตฺติ อุป...วตฺติ ฯ กุสลาย ปฐมเจตนาย คุณวิเสสยุตฺเตสุ ปุคฺคเลสุ อุปการวสปฺปตฺติ อกุสลาย ปฐมเจตนาย คุณวิเสสยุตฺเตสุ อปการ-

วสปฺปตฺตีติ อธิปฺปาโย ฯ อลภนํ อลาโภ อาเสวนสฺส อลาโภ อา...โภ อาเสวนปจฺจยาลาโภ ฯ อปฺปํ วิปากํ เอตสฺสา เจตนายาติ อปฺปวิปากา อปฺปวิปากาย ภาโว อปฺปวิปากตา ฯ จสทฺโท อุป...ยา จ อปฺป...ย จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ทฺวินฺนํ สมุโห ทฺวยํ อิตรานํ กมฺมานํ ทฺวยํ อิตรทฺวยํ อุปปชฺชเวทนีย-อปราปริยเวทนียํ ฯ ปวตฺโต สนฺตาโน ปวตฺตสนฺตาโน ฯ อุปรมนํ วิจเฉทนํ อุปรโม ปวตฺตสนฺตานสฺส อุปรโม ปว...ราโม ปวตฺตสนฺตานุปรมํ อเปกฺขตีติ ปว...เปกฺขํ ยํ กมฺมํ ฯ ลภนํ ลาโภ วิปากสฺส โอกาสสฺส ลาโภ โอ...โภ โอกาสลาภํ อเปกฺขตีติ โอ...เปกฺขํ ยํ กมฺมํ ฯ จสทฺโท ปว...ขญฺจ โอ...ขญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ เอวสทฺโท อนนฺตรภวาทึ นิวตฺเตติ ฯ ปุปฺผตีติ ปุปฺผํ ยํ วตฺถุ ปุปฺผลติ วิกสติ อิติ ตสฺมา ตํ วตฺถุ ปุปฺผํ ฯ ปุปฺผ วิกสเน สพฺพ...วาติ อ ฯ ปุปฺผํ เอว ปุปฺผ-มตฺตํ ฯ มตฺตสทฺโท ผลํ นิวตฺเตติ ฯ ปวตฺติวิปากมตฺตนฺติ ปวตฺติวิปากเมว ฯ วิปจฺจติ นิปฺผชฺชตีติ วิปากํ ํ ยํ ผลํ ฯ ปวตฺติยํ วิปากํ ปวตฺติวิปากํ ปวตฺติวิปากํ เอว ปวตฺติวิปากมตฺตํ ฯ มตฺตสทฺโท ปฏิสนฺธิวิปากํ นิวตฺเตติ ฯ เตน อภิธมฺมาวตารฏีกายํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียภูตาย ปน ปวตฺติวิปากเมว นิพฺพตฺตติ โน ปฏิสนฺธีติ วุตฺตํ ฯ นตฺถิ สมฺปยุตฺตเหตุ เอตสฺส ผลสฺสาติ อเหตุกํ ฯ ผลตีติ ผลํ ยํ วิปากํ ผลติ นิปฺผชฺชติ อิติ ตสฺมา ตํ วิปากํ

ผลํ ฯ ผล นิปฺผตฺติยํ สพฺพโต...วาติ อ ฯ อเหตุกญฺจ ตํ ผลญฺจาติ อ...ผลํ ฯ อเหตุผลนฺติ อิมินา ปวตฺติวิปากานิ จกฺขุ-วิญฺญาณาทีนิ อเหตุกวิปากานิ เจว อิฏฺฐรูปาทิกา ปญฺจกามคุณ-สงฺขาตสมฺปตฺติ จ สงฺคหิตา ฯ

สาติ ปทํ น โหตีติ ปเท ปกติกตฺตา ฯ วุตฺต...นาติ พลวตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ พลวตีติ ชวนสนฺตาเนติ วิเสสนํ ฯ ช...เนติ ปวตฺตีติ อาธาโร ฯ คุณ...สูติ อุป...ราติ อาธาโร ฯ อุป...ติยาติ น โหตีติ เหตุ ฯ อา...นาติ อปฺปวิปากาติ ปเท เหตุ ฯ อปฺป...ย จาติ น โหตีติ เหตุ ฯ อิตรทฺวยนฺติ อุปมา ฯ วิยสทฺโท อุปมาโชตโก ฯ ปว...ขญฺจาติ ทฺวยํ กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ กมฺมนฺติ น โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ อิตีติ เหตุ ฯ อิเธวาติ เทตีติ อาธาโร ฯ ปุปฺผมตฺตํ วิยาติ อ...ลนฺติ วิเสสนํ ฯ ปว... มตฺตนฺติ อเห...ลนฺติ วิเสสนํ ฯ อ... ลนฺติ เทตีติ กมฺมํ ฯ

[๖๓๒] สตฺตมชวนเจตนา อุปปชฺชเวทนียํ นามาติ ญาเปนฺโต อาห อตฺถสาธิกาติอาทึ ฯ อตฺถสาธิกา ปน สนฺนิ...วิเสสา สตฺตมชวนเจตนา อนนฺตร...นามาติ อตฺถโยชนา ฯ

อตฺถสาธิกาติ ทานาทิปาณาติปาตาทิอตฺถสฺส นิปฺผาทิกา ฯ อตฺถํ สาเธตีติ อตฺถสาธิกา ยา เจตนา ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สตฺตนฺนํ ปูรณา สตฺตมา ฯ ชวเน ปวตฺตา เจตนา ชวนเจตนา ฯ สตฺตมา จ สา ชวนเจตนา จาติ สตฺตม...ตนา ฯ ทานาทิอตฺถํ

สํ สุฏฺฐุ นิฏฺฐาเปตีติ สนฺนิฏฺฐาปกา ยา เจตนา ฯ สํนิปุพฺโพ ฐา คตินิวุตฺติมฺหิ ธาตูหิ เณณฺยณาตฺยาทินา ณาเป ปุพฺพ-สรโลโป นเย สพฺพ...วาติ ณฺวุ อนกา ยุณฺวูนํ ฯ สนฺนิฏฺฐาปกา จ สา เจตนา จาติ สนฺนิฏฺฐา...ตนา สนฺนิฏฺฐาปกเจตนา หุตฺวา ภวตีติ สนฺนิ...ภูตา ฯ วุตฺตนเยนาติ ปจฺจยวิเสเสน ฯ วุตฺโต จ โส นโย จาติ วุตฺตนโย ฯ ปฏิลทฺโธ วิเสโส ยาย เจตนาย สา ปฏิลทฺธวิเสสา ฯ นตฺถิ อนฺตรํ พฺยวสานํ[๑] เอตสฺส อตฺตภาวสฺสาติ อนนฺตโร อนนฺตโร จ โส อตฺตภาโว จาติ อน...โว ฯ วิปากํ เทตีติ วิปากทายินี ฯ

อตฺถสาธิกา สนฺนิ...ภูตา ปฏิ...สาติ ปทตฺตยํ สตฺต...นาติ วิเสสนํ ฯ สตฺต...นาติ สญฺญี ฯ อน...ภาเวติ ทายินีติ อาธาโร ฯ วิ...นีติ สตฺต...ตนาติ วิเสสนํ ฯ อุป...มาติ สญฺญา ฯ

[๖๓๓] สตฺตมชวนเจตนา ปฏิสนฺธึ ปจฺจํ ทตฺวา ปจฺฉา ปวตฺติวิปากํ เทตีติ ญาเปนฺโต อาห สาติ อาทึ ฯ สา จ สตฺตมชวนเจตนา ปฏิ...เทติ ฯ

สาติ เทตีติ กตฺตา ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ ปฏิสนฺธินฺติ ทตฺวาติ กมฺมํ ฯ ทตฺวาติ เทตีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ เอวสทฺโท น อทตฺวาติ ญาเปติ ฯ ปว...กนฺติ เทตีติ กมฺมํ ฯ

๑. พฺยวธานนฺติ ยุตฺตตรํ ฯ อญฺญตฺถปิ อีทิโสว ฯ

[๖๓๔] สตฺตมชวนเจตนา ปฏิสนฺธึ อทตฺวา ปวตฺติวิปากทายินี ภเวยฺยาติ กสฺสจิ สงฺกา สิยา ตํ นิวาเรนฺโต อาห ปฏิสนฺธิยา-ตฺยาทึ ฯ ปฏิสนฺธิยา ปน สตฺตมชวนเจตนาย อทินฺนาย สา เจตนา ปว...เทติ อิติ วจนํ นตฺถิ ฯ

ปฏิสนฺธิยาติ ภาวสตฺตมี ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อทินฺนายาติ ตุลฺยาธิกรณสตฺตมี ฯ ปวตฺติวิปากนฺติ เทตีติ กมฺมํ ฯ อิติ วจนนฺติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ

[๖๓๕] นตฺถีติ วจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห จุติตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ จุติอนนฺตรํ ฐานํ อุป...กาโส ฯ

จุติอนนฺตรนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ จุติยา อนนฺตรํ จุติอนนฺตรํ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ อุ...สาติ โอกาโสติ สมฺพนฺโธ ฯ โอกาโสติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อวกสติ ปติฏฺฐาติ ผลํ เอตฺถ ฐาเนติ โอกาโส ฯ

[๖๓๖] อาจริยานํ วาทํ ญาเปนฺโต อาห ปฏิตฺยาทึ ฯ ปฏิ...ปน ตาย เจตนาย ทินฺนาย สา เจตนา ชาติ...เทติ อิติ วจนํ อาจริยา วทนฺติ ฯ

ปฏิสนฺธิยาติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ทินฺนายาติ ลกฺขณกิริยา ฯ ชาติสเตปีติ เทตีติ อาธาโร ฯ ชาติยา สตํ ชาติสตํ ฯ ปีสทฺโท น เกวลํ อนนฺตรภเว เทตีติ ญาเปติ ฯ ปว...กนฺติ เทตีติ กมฺมํ ฯ อิติ วจนนฺติ วทนฺตีติ กมฺมํ ฯ อาจริยาติ วทนฺติ กตฺตา ฯ

[๖๓๗] ปญฺจเจตนา อปราปีรยกมฺมํ นามาติ ญาเปนฺโต อาห ยถาตฺยาทึ ฯ ยถาวุตฺตการณวิรหโตติ อุปการาปการวสปฺปวตฺติ- อาเสวนาลาภการณวิรหโต ปฏิลทฺธวิเสสอติพลวการณวิรหโต จ ฯ

ปกาโร วุตฺโต ยสฺส การณสฺส ตํ ยถาวุตฺตํ ยถาวุตฺตญฺจ ตํ การณญฺจาติ ยถาวุตฺตการณํ ยถาวุตฺตการณโต วิรโห ยถา... รโห ฯ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ อาทิ ยสฺส กมฺมสฺส ตํ ทิฏฺฐ... ยาทิ ฯ อาทิสทฺเทน อุปปชฺชเวทนียสฺส คหณํ ฯ ทิฏฺฐ...ทีนํ ภาโว นามํ ทิฏฺฐ...ภาโว ฯ น สมฺปชฺชึสูติ อสมฺปตฺตา ยา เจตนา ฯ อาทิ จ ปริโยสานา จ อาทิ...สานา อาทิปริโยสานา จ ตา เจตนา จาติ อาทิ...ตนา ฯ ปวตฺตึสูติ ปวตฺตา ยา เจตนา ฯ วิปากสฺส ทานํ วิปากทานํ ฯ ภวนํ ภาโว อตฺตโน ภาโว สภาโว อตฺตโน ปกติ ฯ วิปากทานํ เอว สภาโว วิปา... ภาโว ฯ อนุปจฺฉินฺนสฺส ภาโว อนุปจฺฉินฺนตฺตํ ฯ ยทากทาจีติ ยสฺมึ กิสฺมิญฺจิ กาเล ฯ ลภนํ ลาโภ โอกาสสฺส ลาโภ โอกาส- ลาโภ ฯ ปฏิสนฺธิ จ ปวตฺติ จ ปฏิ...ปวตฺติ ฯ อภินิปฺผาเทตีติ อภินิปฺผาเทนฺตี ยา เจตนา ฯ

ยถา...หโตติ อสมฺปตฺตาติ เหตุ ฯ ทิฏฺฐ...วนฺติ อสมฺปตฺตาติ กมฺมํ ฯ อสมฺปตฺตาติ เจตนาติ วิเสสนํ ฯ อาทิ... นานนฺติ มชฺเฌติ สมฺพนฺโธ ฯ มชฺเฌติ ปวตฺตาติ อาธาโร ฯ ปวตฺตาติ เจตนาติ วิเสสนํ ฯ ปญฺจกเจตนาติ สญฺญี ฯ วิ...วสฺสาติ

อนุ...ตาติ สมฺพนฺโธ ฯ อนุ...ตาติ อภินิปฺผาเทนฺตีติ เหตุ ฯ
ยทากทาจีติ ลาเภติ กาลสตฺตมี ฯ โอ...เภติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ
สตีติ อภินิปฺผาเทนฺตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ ปฏิสนฺธิปฺปวตฺตีสูติ
วิปากนฺติ อาธาโร ฯ วิปากนฺติ อภินิปฺผาเทนฺตีติ กมฺมํ ฯ
อภินิปฺผาเทนฺตีติ เจตนาติ วิเสสนํ ฯ อป...นามาติ สญฺญา ฯ

[๖๓๘] สกสก...กมฺมํ นาม ฯ สโก จ สโก จ สกสโก
สกสกสฺส กาโล ส...โล ฯ อตฺตโน อตฺตโน กาโลตฺยตฺโถ ฯ
สกสกกาลํ อตีตํ ส...ตํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปุริมานิ
จ ตานิ กมฺมานิ จาติ ปุริ...มานิ ปุริมกมฺมานํ ทฺวยํ
ปุริ...ยํ ฯ ติณฺณํ ปูรณํ ตติยํ ฯ ปิ จาติ นิปาตสมุทาโย ฯ
สํสรติ อพฺโพจฺฉินฺนํ ปวตฺตีติ สํสาโร โย ขนฺธาทิธมฺโม ฯ
สํปุพฺโพ สร ปวตฺติยํ วิสรุชปทาทิโต ณ ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ
สํสารสฺส ปวตฺติ สํ...ติ ฯ โวจฺฉิชฺชตีติ โวจฺฉินฺนา ยา
สํสารปฺปวตฺติ ฯ

สก...ตนฺติ ปุริ...จาติ ทฺวยสฺส วิเสสนํ ฯ ปุริ...ปิ
จาติ ปททฺวยํ สญฺญี ฯ สํ...ยาติ โว...ยาติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ
โว...ยาติ ลกฺขณกิริยา ฯ อ...มาติ สญฺญา ฯ

[๖๓๙] ปากกาลวเสนาติ ปทสฺสตฺถํ วิวรนฺโต อาห
ปากาตฺยาทึ ฯ ปาก...นาติ จปนํ ฯ

ปจฺจุปฺปนฺเน กาเล ฯ ตทนนฺตเรติ ตสฺส ปจฺจุปฺปนฺนภวสฺส อนนฺตเร กาเล ฯ ยทา กทาจิ กาเล ฯ ติณฺณํ กมฺมานํ ฯ ปริจฺฉินฺโน กาโล ปริจฺฉินฺนกาโล อนุรูโป ปริจฺฉินฺนกาโล ยถา... กาโล ยถา...กาลสฺส วโส ยถา...วโส ฯ อิตรสฺสาติ อโหสิ- กมฺมสฺส ฯ โส ปริจฺฉินฺนกาโล ตํกาโล ฯ ตํสทฺโท หิ ยถาปริจฺฉินฺน- กาลํ ปรามสติ ฯ ตํกาลสฺส อภาโว ตํกาลาภาโว ฯ อถวา ฯ เต ปริจฺฉินฺนกาลา ตํกาลา ตํกาลานํ อภาโว ตํกาลาภาโว ตํกาลาภาวสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ ตํกา...วโส ฯ ปรมตฺถสาร- มญฺชุสายํ ตํตํกาลวเสนาติ วุตฺตํ ฯ ตํตนฺติ วิจฺฉาวจนํ น วตฺตพฺพํ ฯ กสฺมา ฯ เตสํ กาลานํ อภาววเสนาติ อตฺถสฺส ยุตฺตตฺตา ฯ จสทฺโท ยถา...เสน จ ตํกา...น จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ยถา- ปริจฺฉินฺนกาลวเสน ตํกาลาภาววเสน จาติ ปททฺวยํ ปากกาลวเสนาติ ปทสฺส อตฺถวิวรณํ ฯ โปฏฺฐเก ปากกาลวเสนาติ ปากสฺส กาโล ปากกาโล ปากกาลสฺส วโส ปาก...วโส ฯ

ปจฺจุ...กทาจีติ ปทตฺตยํ กาลสตฺตมี ฯ อิติ เอวนฺติ ปริจฺฉินฺนาติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ ปุริมานนฺติ ติณฺณนฺติ วิเสสนํ ฯ ติณฺณนฺติ กาลาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ

[๖๔๐] นนุ ปากกลาลวเสนาติ วุตฺตํ ตสฺมา ตํ กาลวเสนาติ วตฺตพฺพํ กสฺมา อภาวาติ วจนํ วุตฺตนฺติ โจทนํ สนฺธายาห อโหสิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ อโหสิกมฺมสฺส กาลา...หาโร อตฺถิ ฯ

หิสทฺโท ทพฺหี ฯ อติกฺกมนํ อติกฺกโม ปริจฺฉินฺนกาลสฺส อติกฺกโม กาลาติกฺกโม ฯ เอวสทฺโท กาลาติกฺกมํ นิวตฺเตติ ฯ โวหรณํ กถนํ โวหาโร โส โวหาโร ตํโวหาโร ฯ อโหสิ-กมฺมนฺติ ถนนฺตฺยตฺโถ ฯ อโห...สาติ อตฺถีติ สมฺปทานํ ฯ กาลา...โตติ โวหาโรติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ตํโวหาโรติ อตฺถีติ กตฺตา ฯ โปฏฺฐเก ปากกาลวเสนาติ ปากสฺส กาโล ปากกาโล วิปากสฺส ปริจฺฉินฺนกาโล ตํตํกาโล จ ตํกาลาภาโว จาติ ปากกาโล เอกเสโส ปากกาลสฺส วโส ปากกาลวโสติ วิคฺคโห ฯ

[๖๔๑] ปากสทฺโท วิปากสฺส วาจโกปิ อตฺถิ จานสทฺโท จ การณาทิอเนกตฺถวาจโก ตสฺมา ปากฏฺฐานวเสนาติ ปทสฺส อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห ปากาตฺยาทึ ฯ ปากฏฺฐา...นาติ ชปนํ ฯ

ผลํ วิปจฺจติ เอตฺถาติ วิปจฺจนํ ผลํ เอตฺถ ฐาเน วิปจฺจติ นิปฺผชฺชติ อิติ ตสฺมา ตํ ฐานํ วิปฺปจฺจนํ ฯ ภวติ เอตฺถาติ ภูมิ ผลํ เอตฺถ ฐาเน ภวติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา ตํ ฐานํ ภูมิ ฯ อปายาทิวิปจฺจนญฺจ สา ภูมิ จาติ วิปจฺจนภูมิ วิปจฺจนภูมิยา วโส วิ...วโส ฯ วิปจฺจนนฺติ อิมินา วิปากํ นิวตฺเตติ ฯ ภูมีติ อิมินา การณาทึ นิวตฺเตติ ฯ โปฏฺฐเก ปจฺจติ เอตฺถาติ ปาโก ผลํ เอตฺถ ฐาเน ปจฺจติ นิปฺผชฺชติ อิติ ตสฺมา ตํ ฐานํ ปาโก ติฏฺฐติ เอตฺถาติ ฐานํ ผลํ

เอตฺถ ภูมิยํ ติฏฺฐติ อิติ ตสฺมา สา ภูมิ ฐานํ ปาโก จ ตํ ฐานญฺจาติ ปากฏฺฐานํ ปากฏฺฐานสฺส วโส ปากฏฺฐานวโสติ วิคฺคโห ฯ

[๖๔๒] นนุ กมฺมานิ วุตฺตานิ ตตฺถาตฺยาทิ กิมตฺถํ วุตฺตนฺติ มนสิกตฺวา อาห อิทานิตฺยาทึ ฯ อิทานิ...อาทิ อาจริเยน อารทฺธํ ฯ

อกุสลํ อาทิ เยสํ ตานิ อกุสลาทีนิ อกุสลาทีนิ จ ตานิ กมฺมานิ จาติ อ...กมฺมานิ ฯ กาเย ปวตฺตํ กมฺมํ กายกมฺมํ กายกมฺมสฺส ทฺวารํ กายกมฺมทฺวารํ อายกมฺมทฺวารํ อาทิ เยสํ ตานิ ทฺวารานิ กาย...รานิ ฯ อาทิสทฺเทน วจีกมฺมมโนกมฺมทฺวารานํ คหณํ ฯ กายกมฺมทฺวาราทีนํ วโส กายกมฺมทฺวาราทิวโส ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ ฯ ตํนิทฺเทสมุเขนาติ ปธานภูเตน ตสฺสา กายกมฺมทฺวาราทิวเสน ปวตฺติยา นิทฺเทโสติ อตฺโถ ฯ นิทฺทิสนํ ปกาสนํ นิทฺเทโส ตสฺสา กายกมฺมทฺวาราทิวเสน ปวตฺติยา นิทฺเทโส ตํนิทฺเทโส ตํนิทฺเทโส จ โส มุขญฺจาติ ตนฺนิทฺเทสมุขํ ฯ เกสุจิ โปฏฺฐเกสุ ตนิทฺเทสวเสนาติปิ ปาโฐ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ตํนิทฺเทสสฺส วโส ตํนิทฺเทสวโส ฯ อยเมว ปาโฐ อธิปฺปายสฺส สุวิญฺเญยฺยตฺตา สุนฺทรตโร ฯ จสทฺโท อฏฺฐานปฺปยุตฺโต ฯ เตส โส ปวตฺติญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ เตสนฺติ อกุสลาทิกมฺมานํ ฯ ปาณาติปาโต อาทิ เยสํ อทินฺนาทานาทีนํ

เต ปาณา...ทโย ฯ อาทิสทฺเทน อทินฺนาทานาทีนํ ฌานงฺคเภทสฺส อาลมฺพนเภทสฺส จ คหณํ ฯ ปาณา...ทีนํ วสนํ สมฺพชฺฌนํ ปา...วโส ฯ ทส วิธา ปการา ทสวิธํ สมาหารทิคุ ฯ ทสวิธํ อาทิ ยสฺส เภทสฺส ตํ ทสวิธาทิ ทสวิธาทิ จ โส เภโท จาติ ทส...เภโท ฯ อาทิสทฺเทน ทานสีลภาวนาวเสน ติวิธเภทสฺส ทานาทิวเสน ทสวิธเภทสฺส ฌานงฺคเภเทน ปญฺจวิธ-เภทสฺส อาลมฺพนเภเทน จตุพฺพิธเภทสฺส จ คหณํ ฯ จสทฺโท ฐานปฺปยุตฺโต ฯ

อิทานีติ อารทฺธนฺติ กาลสตฺตมี ฯ อกุ...นนฺติ ปวตฺตินฺติ สมฺพนฺโธ ฯ กาย...นาติ ปวตฺตินฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺตินฺติ ทสฺเสตุนฺติ กมฺมํ ฯ ตํ...น จาติ ทสฺเสตุนฺติ ปเท ตติยา-วิเสสนํ ฯ เตสนฺติ เภทนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ปาณา...เสนาติ ทสวิธาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ปาณา...เสนาติ อิมินา จิตฺตุปฺ-ปาทวเสนาติ วิเสสนํ นิวตฺเตติ ฯ ทส...ทญฺจาติ ทสฺเสตุนฺติ กมฺมํ ฯ ทสฺเสตุนฺติ อารทฺธนฺติ สมฺปทานํ ฯ ตตฺถา...ทีติ อารทฺธนฺติ กมฺมํ ฯ

[๖๔๓] อวยวตฺถํ วิจาเรนฺโต อาห กายทฺวาเรติอาทึ ฯ กายทฺวาเรติ ปวตฺตนฺติ อาธาโร ฯ ปวตฺตนฺติ กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ กมฺมํ กายกมฺมนฺติ ทฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ กาโย เอว ทฺวารํ กาย-ทฺวารํ ฯ ทฺวารํ อิธ กาโยติ อธิปฺเปตนฺติ ญาเปตุํ ทฺวาเรติ

ปกฺขิตฺตํ ฯ กายทฺวาเรตฺยาทินา กาเยน กตํ กมฺมํ กายกมฺมนฺติ วจนตฺถํ นิวตฺเตติ ฯ เอวนฺติ นิทสฺสนํ ฯ วจี...นีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๖๔๔] ชเนน ปาณสฺส สณิกํ มนฺทํ ปติตุํ...ปาโต ฯ

สณิกนฺติ มนฺทตฺเถ นิปาโต ฯ ปตนตฺถํ ปติตุํ ฯ อนาคเต ตุํ ฯ อิธ อติสทฺโท อติวสทฺทตฺเถ วตฺตตีติ ญาเปตุํ อติวาติ[๑] สทฺทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ อติวณฺเณหิ มาเสหีติ ปโยเค วิย อญฺญอติวสทฺโท อติวิยสทฺทตฺเถ วตฺตติ ฯ อิธ ปน สณิกํ ปติตุมทตฺวาติ วุตฺตตฺตา อติวาติ นิปาโต สีฆตฺเถ วตฺตตีติ วิญฺญายติ ฯ ปาตาปยเต ปาตนํ ฯ

ชเนนาติ อทตฺวา ปาตนนฺติ ทฺวเย กตฺตา ฯ ปาณสฺสาติ ปาตนนฺติ กมฺมํ ฯ สณิกนฺติ ปติตุนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปติตุนฺติ อทตฺวาติ สมฺปทานํ ฯ อทตฺวาติ ปาตนนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อติวาติ ปาตนนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปาตนํ...ปาโตติ ทฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ อติว ปาตนํ อติปาโต ปาณสฺส อติปาโต ปา...โต ฯ

[๖๔๕] กาย...หีติ อทินฺนาติ กรณํ ฯ กาโย จ วาจา จ กายวาจา ฯ อทินฺนสฺสาติ อาทานนฺติ กมฺมํ ฯ ทิยตีติ ทินฺนํ ยํ วตฺถุํ ชเนน ฯ น ทินฺนํ อทินฺนํ ฯ อาทิยเต อาทานํ ฯ

[๖๔๖] เมถุ...สูติ กาเมสูติ วิเสสนํ ฯ เมถุนานํ ธมฺโม เมถุโน ฯ ราคปริโยนทฺธจิตฺตตาย สทิสานํ อิตฺถีปุริสานํ โผฏฺฐพฺพ-รูปสงฺขาโต อชฺฌาจาโรติ อตฺโถ ฯ อุภินฺนนฺติ ปทํ มิถุนานนฺติมสฺส

๑. อตีวาติ มญฺเญ ฯ ฏีกาปาโฐ ปน ตาทิโสว ฯ

อตฺถวิวรณํ ฯ ณราคาติอาทินา มิถุนสทฺทโต ณปจฺจโย ณโลปวุฑฺฒิ ฯ วีติกฺกมิตพฺโพติ วีติกฺกโม โย อชฺฌาจาโร สตฺเตหิ ฯ เมถุโน จ โส วีติกฺกโม จาติ เม...กโม เมถุนวีติกฺกโม อิติ สงฺขาโต กถิโต เม...โต ฯ อิมินา ปเทน อญฺญวตฺถุภาวํ นิวตฺเตติ ฯ กามิยตีติ กาโม โย โผฏฺฐพฺโพ สตฺเตหิ กามิยติ อิติ ตสฺมา โส โผฏฺฐพฺโพ กาโม ฯ กาเมสูติ จรณนฺติ เวสยิกาธาโร ฯ จริยเต จรณํ ลามกํ จรณํ มิจฉาจาโร ฯ กาเมสูติ อารมฺมณํ ฯ จรณนฺติ อารมฺมณิกํ ฯ กาเมสุ มิจฺฉาจาโรติ วากฺยํ ฯ เกจิ ปน อลุตฺตสมาโสติ วทนฺติ ฯ

[๖๔๗] ปาโณติ อาทีนํ สรูปํ ญาเปนฺโต อาห ตตฺถาติ-อาทึ ฯ ตตฺถาติ เตสุ ปาณาติปาตาทีสุ วินิจฺฉโย ฯ ปาโณติ ปาโณ นาม โวหา...ตินฺทฺริยํ ฯ

ปาโณติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิติสทฺโท นามวาจโก ฯ โวหารโตติ สตฺโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ โวหารโตติ โลกสฺส กถนโต ฯ สตฺโตติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปรมตฺถโตติ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

ปาณนฺติ ชีวนฺติ เอเตน สภาเวน ธมฺมาติ ปาโณ ฯ ปปุพฺโพ อณ ชีวเน สพฺพโต...วี วาติ อ ฯ ปาโณ เอตสฺส สตฺตสฺส อตฺถีติ ปาโณ ฯ สทฺธาทิโต ณ ฯ โวหรณํ กถนํ โวหาโร ฯ รูปาทีสุ สชฺชตีติ สตฺโต โย ปุคฺคโล ฯ ปรโม

อวิปรีโต อตฺโถ ปรมตฺโถ ฯ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ รูปชีวิตินฺทฺริยํ มุขฺยโต คหิตํ นามชีวิตินฺทฺริยมฺปิ คหิตํ ฯ ตสฺมึ หิ นฏฺเฐ นามมฺปิ นฏฺฐเมว โหติ ฯ ชีวิตญฺจ ตํ อินฺทฺริยญฺจาติ ชีวิตินฺทฺริยํ ฯ

[๖๔๘] ตสฺมึ...ปาโต ฯ ปาโณ อิติ สญฺญา ปาณสญฺญา ปาณสญฺญา เอตสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถีติ ปาณสญฺญี ฯ ทณฺฑาทิโต ิอิกอี ฯ ปยุญฺชิยติ เอเตนาติ ปโยโค ชีวิตินฺทฺริยุปจฺฉินฺทนํ ปุคฺคเลน เอเตน สภาเวน ปยุญฺชิยติ ปวตฺติยติ อิติ ตสฺมา โส สภาโว ปโยโค กายวจีวิญฺญตฺติ ฯ ชีวิตินฺทฺริยุปจฺเฉทโก จ โส ปโยโค จาติ ชีวิ...โยโค ชีวิตินฺทฺริยุปจฺเฉทกปฺปโยคํ สมุฏฺฐาเปตีติ ชีวิ...ปิกา ยา เจตนา ฯ หนตีติ วธกา ยา เจตนา ฯ วธกา จ สา เจตนา จาติ วธ...ตนา ฯ

ตสฺมึ ปาเณติ สญฺญิโนติ อาธาโร ฯ ปาณสญฺญิโนติ เจตนาติ สมฺพนฺโธ ฯ ชีวิ...ปิกาติ วธ...ตนาติ วิเสสนํ ฯ วธ...ตนาติ สญฺญี ฯ ปาณาติปาโตติ สญฺญา ฯ

[๔๖๙] ปรภณฺเฑ...อทินฺนาทานํ ฯ ปรสฺส ภณฺฑํ ปรภณฺฑํ ฯ ตถา ปรภณฺฑํ อิติ สญฺญา ตถาสญฺญา ตถาสญฺญา เอตสฺส อตฺถีติ ตถาสญฺญี ฯ ตํ ปรภณฺฑํ อาทิยตีติ ตทาทายโก โย ปโยโค ฯ ตทาทายโก จ โส ปโยโค จาติ ต...โค

ตทาทายกปฺปโยคํ สมุฏฺฐาเปตีติ ตทา...ปิกา ฯ วาติ ปวตฺตตีติ เถโน โย ชโน โจรกมฺเม วาติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา โส ชโน เถโน โจโร ฯ วา คมเน กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโยติ ณปจฺจโย กฺวจิ ธาตุอาทินา วาสฺส เถ ฯ เถนสฺส ภาโว เถยฺยํ เถยฺยญฺจ สา เจตนา จาติ เถยฺยเจตนา ฯ

ปรภณฺเฑติ สญฺญิโนติ อาธาโร ฯ ตถาสญฺญิโนติ เจตนาติ สมฺพนฺโธ ฯ ตทา...ปิกาติ เถ...นาติ วิเสสนํ ฯ เถ...ตนาติ สญฺญี ฯ อทินฺนาทานนฺติ สญฺญา ฯ

[๖๕๐] อส...จาโร นาม ฯ สตํ ธมฺโม สทฺธมฺโม สทฺธมฺมสฺส ปฏิปกฺโข อสทฺธมฺโม อสทฺธมฺมสฺส เสวนํ อสทฺธ...วนํ อสทฺธมฺมเสวนสฺส วโส อสทฺธ...วโส ฯ กายทฺวาเร ปวตฺตา กาย...วตฺตา ฯ น คมนียนฺติ อคนฺตพฺพํ ยํ ฐานํ อญฺเญหิ ปุริเสหิ น คมนียํ อิติ ตสฺมา ตํ ฐานํ อคนฺตพฺพํ ฯ อคนฺตพฺพญฺจ ตํ ฐานญฺจาติ อคนฺตพฺพฏฺฐานํ ฯ อคนฺตพฺพฏฺฐานํ นาม มาตุรกฺขิตาทโย ทส ธนกฺกีตาทโย ทสาติ วีสติ อิตฺถีโย อญฺเญสํ ปุริสานํ อคนฺตพฺพฏฺฐานํ นาม ฯ วีติกฺกมตีติ วีติกฺกมา ยา เจตนา ฯ อคนฺตพฺพฏฺฐาเน วีติกฺกมา อค...กมา อคนฺตพฺพฏฺฐานวีติกฺกมา จ สา เจตนา จาติ อค...ตนา ฯ

อส...เสนาติ วีติกฺกมาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ กาย...วตฺตาติ อค...ตนาติ วิเสสนํ ฯ อ...นาติ สญฺญี ฯ กาเม...นามาติ สญฺญา ฯ

[๖๕๑] สุราปานมฺปิ เอตฺเถว กาเมสุ มิจฺฉาจาโรติ ปเท สงฺคยฺหตีติ วจนํ อาจริยา วทนฺติ กสฺมา รส...ภาวโต ฯ

สุเรน สุรนามเกน ชเนน กตา ปานชาติ สุรา ตทฺธิตวิคฺคโห ฯ ยทาทินา อปจฺจโย ปุน อา ฯ ปิวิยเต ปานํ สุราย ปานํ สุราปานํ ฯ ปิสทฺโท สมฺปิณฺฑนตฺโถ ฯ เตน น เกวลํ เมถุนวีติกฺกเม มิจฺฉาจาโร นามาติ ญาเปติ ฯ เอวสทฺโท อญฺญํ ปทํ นิวตฺเตติ ฯ รสนฺติ ตํ สตฺตา อสฺสาเทนฺตีติ รโส รโส อิติ สงฺขาโต รสสงฺขาโต ฯ กามิยตีติ กาโม ฯ มิจฺฉา จรณํ มิจฺฉาจาโร มิจฺฉาจารสฺส ภาโว มิจฺฉาจารภาโว ฯ ภาวโยโค ปน สุราปานสฺสาติ ปกฺขิปิตพฺโพ ฯ

สุราปานมฺปีติ สงฺคยฺหตีติ กมฺมํ ฯ เอตฺเถวาติ สงฺคยฺหตีติ อาธาโร ฯ อิตีติ วทนฺตีติ กมฺมํ ฯ รสสงฺขาเตติ กาเมติ วิเสสนํ ฯ กาเมติ มิจฺฉาจาราติ อาธาโร ฯ มิจฺฉาจารภาวโตติ สงฺคยฺหตีติ ปเท เหตุ วทนฺตีติ ปเทปิ เหตุ ฯ สิงฺคาลสุตฺตฏฺฐีกายํ ปน สุราปานมฺปิ กมฺมปโถเยวาติ วุตฺตํ ฯ

[๖๕๒] กาย...ทฺวาเรติ จปนํ ฯ กาเยนาติ ผนฺทมาน- กาเยน ฯ วิญฺญายเต วิญฺญาปนํ อธิปฺปายสฺส วิญฺญาปนํ อธิ...ปนํ ฯ สยนฺติ อตฺตนา ฯ จสทฺโท วิญฺญาปนโต จ วิญฺเญยฺยตฺตา จาติ โยเชตพฺโพ ฯ วิญฺญายตีติ วิญฺเญยฺยา ยา วิญฺญตฺติ สตฺเตหิ ฯ วิญฺเญยฺยาย ภาโว วิญฺเญยฺยตฺตํ ฯ กาเยน

วิญฺญาเปตีติ กายวิญฺญตฺติ ยา ธมฺมชาติ กาเยน ผนฺทมาน-
กาเยน ปเรหิ อธิปฺปายํ วิญฺญาเปติ อิติ ตสฺมา สา กาย-
วิญฺญตฺติ ฯ กมฺมสาธนํ ฯ กายวิญฺญตฺติ อิติ สงฺขาตํ กาย...ตํ ฯ
อภิกฺกมนํ ปุรโต กมนํ อภิกฺกโม อาทิ เยสํ ปฏิกฺกมาทีนํ
ตานิ อภิกฺกมาทีนิ อภิกฺกมาทีนิ ชเนตีติ อภิ...นกํ อภิกฺกมาทิ-
ชนกญฺจ ตํ จิตฺตญฺจาติ อภิ...จิตฺตํ อภิกฺกม...จิตฺตโต
ชายตีติ อภิ...จิตฺตชา ฯ วาโย เอว ธาตุ วาโยธาตุ ฯ อภิ...
จิตฺตชา จ สา วาโยธาตุ จาติ อภิ...ธาตุ อภิ...ธาตุยา
อธิโก อภิ...ธิโก อภิกฺกม...ธิโก จ โส กลาโป จาติ
อภิ...ลาโป ฯ วิกรณํ วิกาโร วิกาโร หุตฺวา ภวตีติ
วิการภูโต ฯ สนฺถมฺภิยเต สนฺถมฺภนํ ฯ สํปุพฺโพ ถภิ ถมฺเภ
นนฺทาหีหิ ยุ ฯ สนฺถมฺภนํ อาทิ เยสํ การณาทีนํ ตานิ สนฺถมฺ-
ภนาทีนิ ฯ อญฺญมญฺเญน สห ผลํ กโรตีติ สหการี ยํ
การณํ อญฺญ...อิติ ตสฺมา ตํ การณํ สหการี ฯ ตสฺสีล...วี
จาติ จสทฺเทน ณี ฯ สหการี จ ตํ การณญฺจาติ สห...รณํ
สหการิการณํ หุตฺวา ภวตีติ สห...ภูตํ ยํ ธมฺมชาตํ ฯ หตฺถาทีนิ
โจเปติ จาเลตีติ โจปโน โย กาโย ฯ จุป จลเน กตฺตุ...
สุ จ อญฺเญสุ จ ฯ โจปโน จ โส กาโย จาติ โจปนกาโย
โจปนกายสฺส ภาโว โจป...โว ฯ ตตฺถ ปเทสุ โจปโนติ
ปเทน ผนทมานกายํ นิวตฺเตติ ฯ กมฺมานนฺติ ปาณาติปาตาทิ-

กมฺมานํ ฯ ปวตฺตนํ ปวตฺติ ปวตฺติยา มุขํ การณํ ปว...มุขํ ปวตฺติมุขสฺส ภาโว ปว...โว ฯ จสทฺโท โจป...โต จ ปว...โต จาติ โยเชตพฺโพ ฯ กาโย เอว ทฺวารํ กายทฺวารํ กายทฺวารํ อิติ สงฺขาตํ กาย...ขาตํ ฯ กายทฺวารสงฺขาเตติ อิมินา วจีมโนกมฺมทฺวารํ นิวตฺเตติ ฯ กมฺมานํ ทฺวารํ กมฺมทฺวารํ ฯ กายทฺวารสงฺขาเตติ อิทํ กายทฺวาเรติ ปทสฺส อตฺถวิวรณํ ฯ กมฺมทฺวาเรติ ปธานปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ กสฺมา ปกฺขิตฺตนฺติ ปุจฺฉา ฯ กมฺมทฺวารํ โจปนกายภาวโต กมฺมานํ ปวตฺติมุขภาวโต จ กายทฺวารนฺติ วุตฺตนฺติ ญาปนตฺถํ ปธานปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ นนุ กายสงฺขาตกมฺมทฺวาเรติ วตฺตพฺพนฺติ ปุจฺฉา ฯ น วตฺตพฺพํ เอวํ วุตฺเต สติ โจปน...โต จาติ ปเท เหตุทฺวยํ นานาปเท สมฺพชฺเฌยฺย ตํ ปน เหตุทฺวยํ กายทฺวารสงฺขาเตติ เอกปเทเยว สมฺพชฺฌติ ตสฺมา ตํ น วตฺตพฺพนฺติ ฯ

กาเยนาติ ปทํ วิญฺญาปนาติ ปเท กรณํ ฯ อธิ...โตติ กายวิญฺญตฺตีติ ปเท เหตุ ฯ สยญฺจาติ วิญฺเญยฺยตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ กาเยนาติ วิญฺเญยฺยตฺตาติ กรณํ ฯ วิญฺเญยฺยตฺตาติ กายวิญฺญตฺตีติ เหตุ ฯ กาย...เต วิการภูเต สห...ภูเต กา...เตติ จตุปฺปทํ กมฺมทฺวาเรติ วิเสสนํ ฯ อภิ...ปสฺสาติ วิการาติ สมฺพนฺโธ ฯ สนฺถ...ทีนนฺติ การณาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ โจป...วโต ปว...วโตติ ทฺวยํ กายทฺวาราติ ปเท เหตุ ฯ ตตฺถ

โจปน...วโตติ อิมินา วิญฺญตฺติยา ภายภาวเหตุํ ญาเปติ ฯ ปว... วโตติ อิมินา ทฺวารภาวเหตุํ ญาเปติ ฯ กมฺมานนฺติ ปวตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ กาย...ขาเตติ กมฺมทฺวาเรติ วิเสสนํ ฯ กมฺมทฺวาเรติ วุตฺติโตติ อาธาโร ฯ

[๖๕๓] นนุ สา วิญฺญตฺติ ตํตํกมฺมสหคตจิตฺตุปฺปาเทเนว ชนิยติ กสฺมา สา วิญฺญตฺติ ตสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติมุขภาเวเนว วตฺตุํ ลพฺภตีติ โจทนํ สนฺธายาห กิญฺจาปิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ ตํตํ...ญตฺติ กิญฺจาปิ ชนิยติ ตถาปิ ตสฺสา วิญฺญตฺติยา ตถา ปวตฺตมานาย ตํสมฺ...กายกมฺมาทิโวหาโร กายกมฺมาทินามํ โหติ อิติ ตสฺมา สา วิญฺญตฺติ ตสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติ...ตุํ ลพฺภตีติ โยชนา ฯ

กิญฺจาปีติ ครหตฺเถ นิปาโต ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ตานิ ตานิ กมฺมานิ ตํตํกมฺมานิ ตํตํกมฺเมหิ สหคโต ตํตํ...คโต ตํตํกมฺมสหคโต จ โส จิตฺตุปฺปาโท จาติ ตํตํ...ปาโท ฯ เอวสทฺโท อญฺญํ กตฺตารํ นิวตฺเตติ ฯ ตถาปีติ ครหตฺเถ นิปาโต ฯ ตถาติ เตน กมฺมานํ ปวตฺติมุขภาเวน ฯ ตํ วิญฺญตฺตึ สมุฏฺฐาเปตีติ ตํส...ปกํ ตํสมุฏฺฐาปกญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ ตํส... กมฺมํ ฯ กายกมฺมํ อาทิ ยสฺส วจีกมฺมสฺส ตํ กายกมฺมาทิ กาย- กมฺมาทีนํ โวหาโร นามํ กาย...หาโร ฯ ปวตฺติยา มุขํ การณํ ปวตฺติมุขํ ปวตฺติมุขสฺส ภาโว ปว...ภาโว ฯ

กิญฺจาปีติ นิปาโต ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ตํตํ...เนวาติ ชนิยตีติ กตฺตา ฯ สา วิญฺญตฺตีติ ชนิยตีติ กมฺมํ ฯ ตถาปีติ นิปาโต ฯ ตสฺสาติ ปว....นายาติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ตถาติ ปว.... นายาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปว...นายาติ โหตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ ตํสมุ...มสฺสาติ กาย...หาโรติ สมฺพนฺโธ ฯ กาย...หาโรติ โหตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ ลพฺภตีติ เหตุ ฯ สาติ ลพฺภตีติ กมฺมํ ฯ ตสฺสาติ ปวตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ ปว...นาติ วตฺตุนฺติ ตติยา-วิเสสนํ ฯ วตฺตุนฺติ ลพฺภตีติ สมฺปทานํ ฯ

[๖๕๔] กายทฺวาเร วุตฺติโตติ เอตฺตกํ วตฺตพฺพํ พาหุลฺล-วุตฺติโตติ ปทํ กิมตฺถํ วุตฺตนฺติ ปุจฺฉํ สนฺธายาห กายทฺวาเรติ-อาทึ ฯ กาย...เยว วจเน วุตฺเต ยทิ กมฺมํ กายทฺวาเร วุตฺติโต กายกมฺมํ นาม เอวํ สติ กมฺม...น สิยา ฯ กถํ น สิยาติ มนสิกตฺวา อาห กายทฺวาเร หีติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ กายทฺวาเร ปวตฺตํ กมฺมํ กายกมฺมํ อิติ วุจฺจติ กาย...ภูตํ ทฺวารํ กายทฺวารํ อิติ วุจฺจตีติ โยชนา ฯ กายทฺวาเร ปวตฺตํ กมฺมํ กายกมฺมํ กายกมฺมสฺส ปวตฺติมุขภูตํ ทฺวารํ กายทฺวารนฺติ วจนํ วตฺตพฺพํ โหตุ กสฺมา ปน กมฺมทฺวารววตฺถานํ น สิยาติ มนสิกตฺวา อาห ปาณาตฺยาทึ ฯ ปาณา...อาณาเปนฺตสฺส ปุคฺคลสฺส กาย...อิติ ตสฺมา ทฺวาเรน...น สิยา ตถา... กโรนฺตสฺส ปุคฺคลสฺส วจี...อิติ ตสฺมา กมฺเมน...น สิยา อิติ

อยํ...อิติ ตสฺมา พาหุ...ทสฺเสตุํ พาหุลฺลวุตฺติโตติ วจนํ อาจริเยน วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

กาย...เยวาติ วุตฺเตติ ปเท ลกขณวนฺตํ ฯ เอวสทฺโท พาหุลฺลวุตฺติโตติ ปทํ นิวตฺเตติ ฯ วุตฺเตติ ปจฺจุปฏฺเฐยฺยาติ ปเท ลกฺขณกิริยา ฯ ยทีติ ปริกปฺโป ฯ เอวนฺติ สตีติ ลกฺขณํ ฯ สตีติ น สิยาติ ลกฺขณกิริยา ฯ กมฺม...ถานนฺติ น สิยาติ กตฺตา ฯ กมฺมญฺจ ทฺวารญฺจ กมฺมทฺวารํ กมฺมทฺวารสฺส ววตฺถานํ กมฺม.... ถานํ ฯ กายทฺวาเรติ ปวตฺตนฺติ อาธาโร ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ปวตฺตนฺติ วุจฺจตีติ กมฺมํ ฯ กายกมฺมนฺตีติ วุจฺจตีติ อากาโร ฯ กายกมฺมสฺส จาติ ปวตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ จสทฺโท วากฺยนฺตรารมฺโภ ฯ ปวตฺติ- มุขภูตนฺติ วุจฺจตีติ กมฺมํ ฯ ปวตฺติยา มุขํ ปวตฺติมุขํ ปวตฺติ- มุขํ หุตฺวา ภวตีติ ปวตฺติมุขภูตํ ฯ กายทฺวารนฺตีติ วุจฺจตีติ อากาโร ฯ ปาณา...ทิกนฺติ อาณาเปนฺตสฺสาติ กมฺมํ ฯ ปาณาติ- ปาโต อาทิ ยสฺส กมฺมสฺส ตํ ปาณาติปาตาทิกํ ฯ กฺวจิ สมาสาทินา กาคโม ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ วาจายาติ อาณาเปนฺตสฺสาติ กรณํ ฯ วจติ ชโน เอตาย ธมฺมชาติยาติ วาจา ฯ อาณาเปนฺ- ตสฺสาติ กายกมฺมนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ อาณาเปตีติ อาณาเปนฺโต โย ปุคฺคโล ฯ กายกมฺมนฺติ ปวตฺตตีติ กตฺตา ฯ วจีทฺวาเรปีติ ปวตฺตตีติ อาธาโร ฯ ปิสทฺโท กายทฺวารํ อเปกฺขติ ฯ อิตีติ น สิยาติ เหตุ ฯ ทฺวาเรนาติ ววตฺถานนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ กมฺม...

ถานนฺติ น สิยาติ กตฺตา ฯ ตถาสทฺโท อุปสํหรณตฺโถ ฯ มุสา-วาทินฺติ กโรนฺตสฺสาติ กมฺมํ ฯ มุสาวาโท อาทิ ยสฺส ตํ มุสา-วาทาทิ ฯ กายวิกาเรนาติ กโรนฺตสฺสาติ กรณํ ฯ กายสฺส วิกาโร กายวิกาโร ฯ กโรตีติ กโรนฺโต โย ปุคฺคโล ฯ กโรนฺตสฺสาติ ว...มนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ กา...เรปีติ ปวตฺตตีติ อาธาโร ฯ ปีสทฺโท สมฺปิณฺฑนตฺโถ ฯ โส วจีทฺวารํ อเปกฺขติ ฯ อิตีติ น สิยาติ เหตุ ฯ กมฺเมนาติ ววตฺถานนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทฺวาร...ถานมฺปีติ ฯ สิยาติ กตฺตา ฯ ทฺวารสฺส ววตฺถานํ ทฺวารววตฺถานํ ฯ ปีสทฺโท กมฺม-ววตฺถานํ อเปกฺขติ ฯ อิตีติ อยนฺติ ปทสฺส สรูปํ ฯ อยนฺติ โจทนาติ วิเสสนํ ฯ โจทนาติ ปจฺจุปฏฺเฐยฺยาติ กตฺตา ฯ ปจฺจุปฏฺเฐยฺยาติ ปติฏฺเฐยฺย ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ พาหุลฺลวุตฺติยาติ ววตฺถานนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ พหุลสฺส กมฺมสฺส ภาโว พหุลฺลํ ฯ วตฺตนํ วุตฺติ ฯ พาหุลฺเลน วุตฺติ พาหุลฺลวุตฺติ ฯ ววตฺถานนฺติ ทสฺเสตุนฺติ กมฺมํ ฯ ววตฺถานนฺติ กมฺมทฺวารววตฺถานํ ฯ ทสฺเสตุนฺติ ญาปนตฺถนฺติ วุตฺตนฺติ สมฺปทานํ ฯ พาหุ...โตติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๖๕๕] พาหุลฺลวุตฺติยา ววตฺถานนฺติ วจนํ ทฏฺฐํ กโรนฺโต อาห กายกมฺมนฺตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ กายกมฺมํ กาย...ปวตฺตติ วจีทฺวาเร อปฺปํ ปวตฺตติ ตสฺมา...ภาโว วิย ตถา...ปวตฺตติ อิตรานิ กมฺมานิ น ปวตฺตนฺติ ตสฺมา...วิย อิติ ตสฺมา กมฺม...วิพนฺโธ นตฺถิ อิติ อยํ เอตฺถ พาหุลฺลวุตฺติโตติ วจเน อธิปฺปาโยติ โยชนา ฯ

กายมฺมนฺติ ปวตฺตตีติ กตฺตา ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ กายทฺวาเร-เยวาติ ปวตฺตตีติ อาธาโร ฯ เอวสทฺโท วจีทฺวารํ นิวตฺเตติ ฯ พาหุลฺลนฺติ ปวตฺตตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อปฺปนฺติ ปวตฺตตีติ กิริยา-วิเสสนํ ฯ วจีทฺวาเรติ ปวตฺตตีติ อาธาโร ฯ กาย...นโตติ อิทํ ตสฺมาติ ปทสิส อตฺถทสฺสนํ ฯ ตสฺมาติ อิทํ ปวตฺตนโตติ อตฺถํ ปรามสติ ฯ กายทฺวาเรเยวาติ ปวตฺตนโตติ อาธาโร ฯ เอวสทฺโท วจีทฺวารํ นิวตฺเตติ ฯ พาหุลฺลนฺติ ปวตฺตนโตติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ตสฺมา ปวตฺตนโตติ สิทฺโธติ เหตุ ฯ กายกมฺมภาโวติ สิทฺโธติ กตฺตา ฯ กายกมฺมสฺส ภาโว กายกมฺมภาโว ฯ วน...ทีนนฺติ ภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ วเน จรตีติ วนจรโก โย ชโนฯ วน-จรโก อาทิ เยสํ สงฺคามาวจราทีนํ เต วนจรกาทโย วนจรกาทีนํ ภาโว นามํ วน...ภาโวฯ วน...ภาโวติ อุปมา ฯ วิยาติ อุปมา-โชตโก ฯ ตถาสทฺโท อุปสํหรณตฺโถ ฯ กายกมฺมเมวาติ ปวตฺตตีติ กตฺตา ฯ เอวสทฺโท วจีกมฺมํ นิวตฺเตติ ฯ เยภุยฺเยนาติ ปวตฺตตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ กายทฺวาเรติ ปวตฺตตีติ อาธาโร ฯ นาติ ปวตฺตนฺตีติ ปฏิเสโธ ฯ อิตรานีติ ปวตฺตนฺตีติ กตฺตา ฯ ตสฺมา อิทํ ปวตฺตนโตติ ปเทน ตุลฺยาธิกรณํ ฯ กายกมฺมสฺสาติ ปวตฺตนโตติ สมฺพนฺโธ ฯ เยภุยฺเยนาติ ปวตฺตนโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เอตฺเถ-วาติ ปวตฺตนโตติ อาธาโร ฯ เอวสทฺโท วจีทฺวารํ นิวตฺเตติ ฯ ปวตฺตนโตติ สิทฺโธติ เหตุ ฯ กาย...ภาโวติ สิทฺโธติ กตฺตา ฯ

กายกมฺมทฺวารสฺส ภาโว กายกมฺมทฺวารภาโว ฯ สิทฺโธติ กตฺตุ-
วาจกํ กิตปทํ ฯ พฺราหฺมณคามาทีนนฺติ ภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ พฺรหฺมฺโน
อปจฺจํ พฺราหฺมโณ ตทฺธิตวิคฺคโห ฯ วา ณปจฺเจ กฺวจาทิ-
มชฺฌุตฺยาทินา ทีโฆ เตสุ...เทสา จ นาคโม จ เตสุ วุฑฺฒิตฺยาทินา
ณาเทโส ฯ คายนฺติ เอตฺถาติ คาโม ชนา เอตฺถ เทเส คายนฺติ
อิติ ตสฺมา โส เทโส คาโม ฯ เค สทฺเท ขฺยาทิโต มน อทโต วาติ
มน กฺวจิ ธาตฺอาทินา เอสฺส อา ฯ พฺราหฺมณานํ คาโม พฺราหฺมณ-
คาโม พฺราหฺมณคาโม อาทิ เยสํ อมฺพวนาทีนํ ตานิ พฺราหฺมณ...
ทีนิ ฯ พฺราหฺมณ...คาโมติ อุปมา ฯ พราหมณคามาทีนํ ภาโว
นามํ พฺราหฺมณ...ภาโว ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ อิตีติ
นตฺถีติ เหตุ ฯ กมฺม...เนติ วิพนฺโธติ อาธาโร ฯ กมฺมญฺจ
ทฺวารญฺจ กมฺมทฺวารํ กมฺมทฺวารสฺส ววตฺถานํ กมฺม...ถานํ ฯ
โกจีติ วิพนฺโธติ วิเสสนํ ฯ วิพนฺโธติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ วิพนฺธติ
พาธติ นิวาเรตีติ วิพนฺโธ โย สภาโว ฯ อิตีติ อยนฺติ สรูปํ ฯ
อยนฺติ อธิปฺปาโยติ วิเสสนํ ฯ เอตฺถาติ อธิปฺปาโยติ อาธาโร ฯ
อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๖๕๖] มุสาติ จปนํ ฯ ภวติ วิชฺชตีติ ภูตํ ยํ วตฺถุ ฯ
น ภูตํ อภูตํ อวิชฺชมานํ ฯ มุสาติ นิปาโต อภูตตฺเถ วตฺตติ ฯ
วสติ เอตฺถ ผลนฺติ วตฺถุ ฯ วตฺถูติ อิมินา วจนํ นิวาเรติ ฯ
อภูตนฺติ วตฺถุนฺติ วิเสสนํ ฯ วตฺถุนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๖๕๗] ชนา เอเตน สภาเวน ตํ อภูตํ วตฺถุํ ตจฺฉโต วทนฺติ อิติ ตสฺมา โส สภาโว มุสาวาโท ฯ

ตนฺติ วทนฺติ กมฺมํ ฯ ตจฺฉโตติ วทนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ตจฺฉนํ ตถนํ ตจฺฉํ ฯ ตจ ตเถ วชาทินา โน ฯ ตจฺฉโตติ อิมินา อตจฺฉํ นิวตฺเตติ ฯ เอเตนาติ วทนฺตีติ กรณํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ มุสา วทนฺติ เอเตนาติ มุสาวาโท ฯ กิตนฺตทุติยาตปฺปุริโส ฯ

[๖๕๘] ยา ธมฺมชาติ สามคฺคิยํ ปิสติ สํ...ปติ วา ยา ธมฺมชาติ ปิย...โรติ อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ ปิสุณา ฯ

สํจุ...ปตีติ อิทํ ปิสตีติ ปทสฺส อตฺถวิวรณํ ฯ ปิสตีติปิ ฯ นิคฺคหิตาคโม ฯ สามคฺคิยนฺติ สํจุณฺเณตีติ กมฺมํ ฯ สมคฺคสฺส ภาโว สามคฺคิยํ ฯ ตสฺสทฺเทน ณิโย ฯ สํจุณฺเณตีติ อิทํ ธาตฺวตฺถวเสน วิวรณํ ฯ วิกฺขิปตีติ อิทํ อธิปฺปายวเสน วิวรณํ ฯ ปิยภาวนฺติ กโรตีติ ปกติกมฺมํ ฯ สุญฺญนฺติ กโรตีติ วิกติกมฺมํ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ

ปิสติ สามคฺคิยํ สํจุณฺเณติ วิกฺขิปตีติ ปิสุณา ยา วาจา ฯ ปิส สํจุณฺณเน ยุ ฯ ปิยภาวํ สุญฺญํ กโรตีติ ปิสุณา ยา วาจา ฯ รูปํ ปุพฺเพ วุตฺตนยเมว ฯ

[๖๕๙] ยา วาจา อตฺตานมฺปิ ปรมฺปิ ผรุสํ จณฺฑํ กโรติ วา ยา วาจา กกโจ วิย ขรสมฺผสฺสา อิติ ตสฺมา สา วาจา ผรุสา ฯ

อตฺตา...รมปีติ ทฺวยํ กโรตีติ ปกติกมฺมํ ฯ ผรุสนฺติ กโรตีติ วิกติกมฺมํ ฯ จณฺฑตาย ผรุโส ฯ ก อิติ กจติ ปาฏยตีติ กกโจ โย ขโร ก อิติ กจติ ปาฏยติ อิติ ตสฺมา โส ขโร กกโจ ทารุอาทิจฺเฉทโก อโยมยุปกรณวิเสโส ฯ กสทฺทุป-ปโท กจ ปาฏเน สพฺพ...วาติ อ ฯ ขรํ สมฺผสฺสตีติ ขร-สมฺผสฺสา ยา วาจา ชนํ ขรํ จณฺฑํ สมฺผสฺสติ อิติ ตสฺมา สา วาจา ขรสมฺผสฺสา ฯ ขรสทฺทุปปโท สํปุพฺโพ ผุส ผุสเน สพฺพ...วาติ อ ปุน อา ฯ กกโจ อิติ อุปมา ฯ วิยาติ ฯ อุปมาโชตโก ฯ ขร...สาติ ยา วาจาติ วิเสสนํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ

ปจมนเย ผรุสํ กโรตีติ ผรุสาติ ตทฺธิตวิคฺคโห ฯ ยา วาจา ผรุสํ กโรติ อิติ ตสฺมา สา วาจา ผรุสา ฯ ยทาทินา ผรุส-สทฺทโต อ ฯ ทุติเย ขรสมฺผสฺสาติ ผรุสา ยา วาจา ขรสมฺผสฺสา อิติ ตสฺมา สา วาจา ผรุสา ฯ กิตกสปทวิคฺคโห ฯ ผุส ผุสเน อิตฺถิยมติยโว วาติ อ ปุพฺพาทินา ผการสฺส อุการโต อปนยนํ เตสุ วุฑฺฒิอาทินา มชฺเฌ ราคโม ปุน อา ฯ

[๖๖๐] ยํ วจนํ สํ...เสติ อิติ ตสฺมา ตํ วจนํ สมฺผํ อตฺตโน...กิญฺจิ วจนํ ชโน เอเตน ธมฺเมน ตํ วจนํ ปลปติ อิติ ตสฺมา โส ธมฺโม สมฺผปฺปลาโป ฯ

สํอุปสคฺโค สุขหิตวาจโกติ ญาเปนฺโต อาห สุขํ หิตญฺ-

จาติ ฯ สุขยตีติ สุขํ ยํ ธมฺมชาตํ ฯ หิโนติ ปวตฺตตีติ หิตํ ยํ ปโยชนํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ผลธาตุสฺส๑ นิปฺผตฺติวิกสน-วิสรณาทิอเนกตฺถตฺตา วิสรตีติ วิวรติ ฯ วิสรตีติ อิทํ ธาตฺวตฺถ-วเสน วิวรณํ ฯ วินาเสตีติ อิทํ วิสรตีติ ปทสฺส อธิปฺปายวเสน วิวรณํ ฯ สํปุพฺโพ ผล วิสรเณ กฺวิ จ ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหิ ฯ อตฺต...กิญฺจีติ อิทํ ลทฺธฌาปนํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ น อุปฺการํ อนุปการํ ฯ สมฺผสทฺทุปฺปโท ปปุพฺโพ ลป กถเน สพฺพ...วาติ อ ฯ สุขํ หิตญฺจาติ ทฺวยํ ผรตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ อตฺต...สญฺจาติ อนุปการนฺติ สมฺปทานํ ฯ อนุปการนฺติ ยํกิญฺจีติ วิเสสนํ ฯ ยํกิญฺจีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ตนฺติ ปลปตีติ กมฺมํ ฯ เอเตนาติ ปลปตีติ กรณํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ

[๖๖๑] มุสาวาทาทีนํ สรูปํ ฌาเปนฺโต อาห ตตฺถตฺยาทึ ฯ ตตฺถ มุสาวาทาทีสุ อภูตํ...มสฺส ปุคฺคลสฺส ตถา...วาโท ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ อภูตนฺติ วตฺถุนฺติ วิเสสนํ ฯ วตฺถุนฺติ วิญฺญาเปตูติ กมฺมํ ฯ ภูตโตติ วิญฺญาเปตูติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปรนฺติ วิญฺญาเปตูติ กมฺมํ ฯ วิญฺญา...สาติ เจตนาติ สมฺพนฺโธ ฯ วิญฺญาเปตุํ กาเมตีติ วิญฺญา...กาโม โย ปุคฺคโล ฯ ตถา...ปิกาติ เจตนาติ วิเสสนํ ฯ วิญฺญาเปตีติ วิญฺญาปโน โย ปโยโค ฯ เตนากาเรน วิญฺญาปโน ตถาวิญฺญาปโน ตถาวิญฺญาปโน จ โส ปโยโค จาติ ตถา...โยโค ตถา...โยคํ สมุฏฺฐาเปตีติ ตถา...

๑. ฎีกายมฺปน ผรตีติ ทิสฺสติ ฯ

ปิกา ยา เจตนา ตถา...เปติ อิติ ตสฺมา สา เจตนา ตถา...
ปิกา ฯ เจตนาติ สญฺญี ฯ มุสาวาโทติ สญฺญา ฯ

[๖๖๒] มุสาวาโท เอวรูโป จ กมฺมปโถติ ญาเปนฺโต อาห โสตฺยาทึ ฯ โส มุสาวาโท ปรสฺส...อิตโร มุสาวาโท กมฺมเมว ฯ

โสติ โหตีติ ปกติกตฺตา ฯ ปรสฺสาติ อตฺถาติ สมฺพนฺโธ เภทาติ ปเทปิ สมฺปทานํ ฯ อตฺถ...วาติ โสติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ ภิชฺชนํ เภโท อตฺถสฺส เภโท อตฺถเภโท อตฺถเภทํ กโรตีติ อตฺถเภทกโร โย มุสาวาโท ฯ เอวสทฺโท อตฺถเภทากรํ นิวตฺเตติ ฯ กมฺมปโถติ โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ ปชฺชนฺติ เอเตนาติ ปโถ สตฺตา เอเตน การณภูเตน กมฺเมน อปายํ ปชฺชนฺติ คจฺฉนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ กมฺมํ ปโถ ฯ ปท คติยํ สมาทีหิ ถมา กฺวจิ ธาตุ-ตฺยาทินา ทโลโป ฯ กมฺมเมว ปโถ กมฺมปโถ ฯ อิตโรติ สญฺญี ฯ กมฺมเมวาติ สญฺญา ฯ เอวสทฺโท ปถํ นิวตฺเตติ ฯ

[๖๖๓] ปเรสํ เภท...ตาย วา อตฺต...ย วา ปร...วาจา ฯ

ปเรสนฺติ เภทน...ยาติ ทฺวเย สมฺพนฺโธ ฯ เภท...ย วาติ ทฺวยํ สมฺผฏฺจาปิกาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ภิชฺชเต เภทนํ เภทนํ กาเมตีติ เภทนกาโม โย ปุคฺคโล ฯ เภทนกามสฺส ภาโว เภท...มตา ฯ ปิยนํ สิเนหนํ ปิโย อตฺตนิ ปิโย อตฺตปิโย อตฺตปิยํ กาเมตีติ อตฺต...กาโม อตฺตปิยกามสฺส ภาโว อตฺต...มตา ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ โส เภท...ย วา อตฺต...ย

วาติ โยเชตพฺโพ ฯ ภิชฺชนํ เภโท ปเรสํ เภโท ปรเภโท ปรเภทํ กโรตีติ ปรเภทกโร โย ปโยโค ฯ วจี เอว ปโยโค วจีปโยโค ปรเภทกโร จ โส วจีปโยโค จาติ ปร...โยโค ปร...คํ สมุฏฺฐาเปตีติ ปร...ปิกา ยา เจตนา ฯ สงฺกิลิสฺสตีติ สงฺกิลิฏฺฐา ยา เจตนา ฯ สํปฺพฺโพ กิลิส พาธเน พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ สาทิส...ทีหิฏฺโจ ฯ สงฺกิลิฏฺฐา จ สา เจตนา จาติ สงฺกิ...ตนา ฯ

ปร...ปิกาติ เจตนาติ วิเสสนํ ฯ สงฺกิ...ตนาติ สญฺญี ฯ ปิสุณาวาจาติ สญฺญา ฯ

[๖๖๔] สา ปิสุณาวาจา ทฺวีสุ ชเนสุ ภินฺเนสุเยว กมฺมปโถ ฯ

สาปีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปิสทฺโท มุสาวาทํ อเปกฺขติ ฯ ทฺวีสูติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ภินฺเนสุเยวาติ ลกฺขณกิริยา ฯ เอวสทฺโท อภินฺนํ นิวตฺเตติ ฯ กมฺมปโถติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๖๖๕] ปรสฺส...วาจา ฯ ปรสฺสาติ มมฺมาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ มรนฺติ อเนนาติ มมฺมํ สตฺตา อเนน จาเนน มรนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ จานํ มมฺมํ ยสฺมึ ตาลิเต น ชีวติ ตํ ฯ มร ปาณจาเค ขฺยาทิโต มน อทโต วาติ มน กฺวจิ ธาตูติอาทินา นการโลโป ปรเทฺว ฯ ฉิทฺทนํ เฉโท มมฺมสฺส เฉโท มมฺมจฺเฉโท มมฺมจฺเฉทํ กโรตีติ มมฺมจฺเฉทกโร โย ปโยโค ฯ มมฺมจฺเฉทกโร จ โส วจีปโยโค จาติ มมฺม...โยโค มมฺม...

ปโยคํ สมุฏฺฐาเปตีติ มมฺม...ปิกา ยา เจตนา ฯ มมฺมจฺเฉทกรวจีปโยคสมุฏฺฐาปิกาติ อิทํ อิธ วจีกมฺมาธิการตฺตา วุตฺตํ ฯ อฏฺฐสาลินิยํ ปน มมฺมจฺเฉทกกายวจีปโยคสมุฏฺฐาปิกาติ อิทํ ทฺวารสํสนฺทนาธิการตฺตา วุตฺตํ ฯ เอโก อนฺโต โกฏฺฐาโส เอกนฺโต เอกนฺเตน ผรุสา เอกนฺตผรุสา เอกนฺตผรุสา จ สา เจตนา จาติ เอกนฺตผรุสเจตนา ฯ เอวสทฺโท อผรุสํ นิวตฺเตติ ฯ

มมฺม...ปิกาติ เจตนาติ วิเสสนํ ฯ เอกนฺตผรุสเจตนาติ สญฺญี ฯ ผรุสวาจาติ สญฺญา ฯ

[๖๖๖] กสฺมา เอก...วาจาติ วุตฺตํ นนุ จิตฺตสณฺหตาย สติ ผรุสวาจา นาม สิยาติ โจทนํ สนฺธาย วุตฺตมตฺถํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห น หิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ จิตฺต...นาม น โหติ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ สาติ ตนุกโรตีติ สณฺหํ ยํ จิตฺตํ ฯ สา ตนุกรเณ ยทาทินา ณฺหปจฺจโย ฯ จิตฺตํ สณฺหํ ยสฺส ปุคฺคลสฺส โส จิตฺตสณฺโห จิตฺตสณฺหสฺส ภาโว จิตฺตสณฺหตา ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ จิตฺตสณฺหตายาติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ สตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ ผรุสวาจา นามาติ โหตีติ กตฺตา ฯ

[๖๖๗] สีตา...ลาโป นาม ฯ สีตานามิกาย กญฺญาย อาหรณํ สีตาหรณํ สีตาหรณํ อาทิ เยสํ ภารตยุทฺธาทีนํ เต สีตาหรณาทโย ฯ ภารตรญฺโญ ยุทฺธํ ภารตยุทฺธํ ฯ น อตฺถา อนตฺถา ฯ สีตาหรณาทโย จ เต อนตฺถา จาติ สีตา...นตฺถา

สีตา...อนตฺเถ วิญฺญาเปตีติ สีตา...ปโน สีตา...ปโน จ สา ปโยโค จาติ สีตา...โยโค สีตา...โยคํ สมุฏฺฐาเปตีติ สีตา... ปิกา ยา เจตนา ฯ

สีตา...ปิกาติ สงฺกิ...ตนาติ วิเสสนํ ฯ สงฺกิ...ตนาติ สญฺญี ฯ สมฺผปฺปลาโปติ สญฺญา ฯ

[๖๖๘] โส ปน สมฺผปฺปลาโป ปเรหิ...ปโถ ฯ

โสติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปเรหีติ คหิเตติ กตฺตา ฯ ตสฺมึ อตฺเถติ ตสฺมึ วจเน ฯ ตสฺมึ อตฺเถติ คหิเตติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ คหิเตเยวาติ ลกฺขณกิริยา ฯ เอสทฺโท อคฺคหิตํ นิวตฺเตติ ฯ กมฺมปโถติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๖๖๙] วจี...ทฺวาเรติ จปนํ ฯ ยา ธมฺมชาติ วาจาย... เปติ สยญฺจ ปุคฺคเลน วาจาย...กมฺมทฺวาเรติ โยชนา ฯ

วาจายาติ วจเนน ฯ วุจฺจเตติ วาจา ยา กถา ชเนน ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ วุจฺจเตติ วจี ยา กถา ชเนน ฯ วจ วิญฺญตฺติยํ วาจายํ[๑] อิตฺถิ...วาติ อ ปุน อี ฯ วาจาย วิญฺญาเปตีติ วจีวิญฺญตฺติ ฯ วุจฺจเตติ วจี ฯ ภิชฺชนํ เภโท ฯ วจิยา เภโท วจีเภโท วจีเภทํ กโรตีติ วจีเภทกโร วจี- เภทกโร จ โส ปโยโค จาติ วจี...โยโค วจีเภท..โยคํ สมุฏฺฐาเปตีติ วจี...ปกํ ยํ จิตฺตํ ฯ วจี...กญฺจ ตํ จิตฺตญฺจาติ วจี...จิตฺตํ ฯ สมุฏฺฐาตีติ สมุฏฺฐานา ยา ปฐวี ฯ

๑. วจ วิยตฺติยํ วาจายนฺติ สทฺทนีติ ฯ

วจีเภท...จิตฺตโต สมุฏฺฐานา วจี ฐานา ฯ ปฐวี เอว ธาตุ ปฐวีธาตุ ฯ วจีเภท...สมุฏฺฐานา เอว ปฐวีธาตุ วจี...ธาตุ วจีเภท...ธาตุยา อธิโก วจี...ธาตฺวาธิโก วจี...ธิโก จ โส กลาโป จาติ วจี...ลาโป ฯ วาจงฺคํ โจเปติ ผนฺทาเปตีติ โจปนา ยา วิญฺญตฺติ ฯ วทนฺติ เอตายาติ วาจา สตฺตา เอตาย ธมฺม-ชาติยา วจนํ วทนฺติ อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ วาจา ฯ โจปนา เอว วาจา โจปนวาจา โจปนวาจาย ภาโว โจป...ภาโว ฯ กมฺมานนฺติ มุสาวาทาทีนํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ วจีทฺวาร-สงฺขาเตติ อิทํ วจีทฺวาเรติ ปทสฺส อตฺถวิวรณํ ฯ กมฺมทฺวาเรติ ปธานปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ เสสํ กสฺมา ปกฺขิตฺตนฺติอาทิปุจฺฉาวิสชฺชนํ เหฏฺฐา วุตฺตานุสาเรน เวทิตพฺพํ ฯ

วาจายาติ วิญฺญาเปตีติ กรณํ ฯ อธิปฺปายนฺติ วิญฺญาเปตีติ กมฺมํ ฯ สยญฺจาติ วิญฺญายตีติ กมฺมํ ฯ วาจายาติ วิญฺญายตีติ กรณํ ฯ อิตีติ วจีวิญฺญตฺตีติ ปเท เหตุ ฯ วจี...เต วิการภูเต วจี...เตติ ปทตฺตยํ กมฺมทฺวาเรติ ปทสฺส วิเสสนํ ฯ วจี... ปสฺสาติ วิการาติ สมฺพนฺโธ ฯ โจป...โต ปว...โต จาติ ทฺวยํ วจีทฺวาราติ ปเท เหตุ ฯ กมฺมานนฺติ ปวตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ กมฺมทฺวาเรติ วุตฺติโตติ อาธาโร ฯ

พาหุลฺลวุตฺติโตติ อิทํ วจนํ วุตฺตนยเมว ฯ วุตฺโต นโย ยสฺส วจนสฺส ตํ วุตฺตนยํ ฯ เอวสทฺโท สนฺนิฏฺฐานตฺโถ ฯ

[๖๗๐] ยา ธมฺมชาติ ปร...จินฺตติ อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ อภิชฺฌา ฯ

ปรสมฺปตฺตินฺติ ฌายตีติ กมฺมํ ฯ ปรสฺส สมฺปตฺติ ปรสมฺปตฺติ ฯ อภิสทฺโท อภิมุขภาเว วตฺตติ น วิสิฏฺฐาทีสูติ ญาเปนฺโต อภิมุขนฺติ วิวริ ฯ อภิมุขนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ฌายตีติมสฺส อตฺถวิวรณํ จินฺเตตีติ ฯ โลภวเสนาติ จินฺเตตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ โลภสฺส วโส โลภวโส ฯ อิมินา วิตกฺกวเสน จินฺตนํ นิวตฺเตติ ฯ จินฺเตตีติ อิทํ เฌธาตุสฺส หึสาทิวาจกตฺตา เจว ฌาธาตุสฺส ฌายนาทิวาจกตฺตา จ ฌายตีติ ปทสฺส อตฺถวิวรณํ ฯ อภิปุพฺโพ เฌ จินฺตายํ อิตฺถิ...วาติ อ เต อาวายา การิเต เอการสฺส อาโย ปุน อา ฯ ฌาธาตุ จินฺตายํ อิตฺถิย...โว วา อาการนฺตานมาโย ฯ

[๖๗๑] หิตสุขํ เอเตน สภาเวน พฺยาปชฺชติ วินาเสติ อิติ ตสฺมา โส สภาโว พฺยาปาโท ฯ

หิตญฺจ สุขญฺจ หิตสุขํ ฯ วิอาปุพฺโพ ปท วินาสเน สพฺพ...วาติ อ ฯ

[๖๗๒] ยา ธมฺมชาติ มิจฺฉา...อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯ

มิจฺฉาติ วิปรีตตฺถวาจโก นิปาโต ตสฺมา วิปรีตโตติ วิวรติ ฯ สพฺพาสมิตยาทินา มิจฺฉาสทฺทโต นาโลโป ฯ วิปรีตโตติ ปสฺสตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๖๗๓] ตตฺถาตฺยาทิ สรูปญาปนตฺถํ ฯ ตตฺถ อภิชฺฌาทีสุ อโห อหํ ปฏฺเฐมิ วต เอกนฺเต อิทํ ภณฺฑํ มน สิยา อิติ...ภิชฺฌา ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ อโหติ ปฏฺฐนตฺเถ นิปาโต ฯ วตาติ เอกนฺตตฺเถ ฯ อิทนฺติ สิยาติ กตฺตา ฯ มมาติ สิยาติ สมฺปทานํ ฯ อิติ เอวนฺติ อภิ...นนฺติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ ปร...นนฺติ สญฺญี ฯ ปรสฺส ภณฺฑํ ปรภณฺฑํ ปรภณฺฑสฺส อภิชฺฌายนํ จินฺตนยนํ[๑] ปร...นํ ฯ อภิชฺฌาติ สญฺญา ฯ

[๖๗๔] สา อภิชฺฌา ปร...โหติ ฯ สาติ โหตีติ ปกติกตฺตา ฯ ปรภณฺฑสฺสาติ นามเนนาติ กมฺมํ ฯ อตฺตโนติ นามเนนาติ[๒] สมฺปทานํ ฯ นามเนนวาติ กมฺมปโถติ ตติยาวิเสสนํ ฯ นามาปียเต นามนํฯ เอวสทฺโท อนามนํ นิวตฺเตติ ฯ กมฺมปโถติ โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ

[๖๗๕] อโห ปฏฺเฐมิ วต เอกํเสน อยํ...พฺยาปาโท ฯ

อโหติ นิปาโต ฯ วตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อยนฺติ สตฺโตติ วิเสสนํ ฯ สตฺโตติ วินสฺเสยฺยาติ กตฺตา ฯ อิติ เอวนฺติ มโนปโทโสติ นิทสฺสนํ ฯ มโนปโทโสติ สญฺญี ฯ มนํ ปทุสฺสติ วินาเสติ วิการมาปาทยตีติ มโนปโทโส โย โกโธ ฯ

[๖๗๖] นตฺถิ...ทิฏฺฐิ ฯ ทินฺนํ ทินฺนผลํ นตฺถิ ฯ นตฺถิ ทินฺนํ อิติ อาทิ ยสฺส นยสฺส โส นตฺถิ ทินฺนนฺติอาทิ ฯ อาทิสทฺเทน นตฺถิ ยิฏฺฐนฺติ อาทีนํ คหณํ ฯ วิปรีตโต ทสฺสนํ วิปริตทสฺสนํ ฯ

๑. จินฺตยนนฺติ มญฺเญ ฯ ๒. ฏีกายมฺปน นมเนนวาติ ทิสฺสติ ฯ

นตฺถิ...ทินาติ นเยนาติ วิเสสนํ ฯ นเยนาติ ทสฺสนนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วิปรีตทสฺสนนฺติ สญฺญี ฯ

[๖๗๗] ติสฺโสว ทิฏฺฐิโย กมฺมปถา น เสสาติ ญาเปนฺโต อาห เอตฺถาติอาทึ ฯ เอตฺถ ปน เอติสฺสํ มิจฺฉาทิฏฺฐิยํ นตฺถิ... เภโท ฯ

เอตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ นตฺถิ ทินฺนนฺติอาทินา นเยน ปวตฺตา นตฺถิกา ฯ นตฺถิ สตฺตานํ สงฺกิเลสาย วา โวทานาย วา เหตูติ ปวตฺตา อเหตุกา ฯ สพฺพโต โก ฯ นตฺถิ กโรโต กิริยตีติ ปวตฺตา อกิริยา ฯ นตฺถิกา จ อเหตุกา จ อกิริยา จ นตฺถิ...ริยา นตฺถิก...ริยา เอว ทิฏฺฐิโย นตฺถิ...ทิฏฺฐิโย ฯ เอวสทฺโท อญฺญา ทิฏฺฐิโย นิวตฺเตติ ฯ กมฺมปถสฺส เภโท กมฺมปถเภโท ฯ

นตฺถิ...เยวาติ เภโทติ ตติยาวิเสสนํ ฯ กมฺมปถเภโทติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๖๗๘] อิเมสํ อกุสลกมฺมปถานํ องฺคาทิววตฺถาปนวเสน วิตฺถาโร อญฺญตฺถ คเหตพฺโพติ ญาเปนฺโต อาห อิเมสํ ปนตฺยาทึ ฯ อิเมสํ ปน ทสนฺนํ อกุสลกมฺมปถานํ อ...ทฏฺฐพฺโพ ปณฺฑิเตน ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ องฺคติ คเมติ ญาเปตีติ องฺคํ ยํ การณํ ฯ อค คติมฺหิ สพฺพโต...วาติ อ ปุพฺเพ พินฺทาคโม ฯ องฺคํ อาทิ เยสํ สมุฏฺฐานาทีนํ ตานิ องฺคาทีนิ องฺคาทีนํ

วฺวตฺถาปนํ องฺคาทิ...ปนํ องฺคา...ปนสฺส วโส องฺคา...วโส ฯ ตตฺถ องฺคนฺติ ปาณาติปาตสฺส ปาโณ ปาณสญฺญิตา วธกจิตฺตํ อุปกฺกโม เตน มรณนฺติ ปญฺจ องฺคานีติอาทิกํ องฺคํ เวทิตพฺพํ ฯ ตตฺถ ตตฺถาติ ตสฺมึ ตสฺมึ ปรมตฺถโชติกาทิปกรเณ ฯ อาคโต นโย อาคตนโย ฯ

อิเมสนฺติ ปปญฺโจติ สมฺพนฺโธ ฯ องฺคา...เสนาติ ปปญฺโจติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปปญฺโจติ ทฏฺฐพฺโพติ กมฺมํ ฯ ตตฺถ ตตฺถาติ อาคตาติ อาธาโร ฯ อาค...นาติ ทฏฺฐพฺโพติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๖๗๙] อญฺญ...ยาติ ฐปนํ ฯ อญฺญตฺราติ วินาสทฺทตฺเถ นิปาโต น สพฺพนามสทฺโท ตสฺมา วินาปีติ วิวริ ฯ กาย...ตินฺติ วินาปีติ กมฺมํ ฯ วินาปีติ วุตฺติโตติ วิเสสนํ ฯ อปิสทฺโท วิญฺญตฺติยา อวินาภาวํ อเปกฺขติ ฯ ตํ...อตฺโถติ อิทํ อธิปฺปายวเสน วุตฺตํ ฯ ตํ วิญฺญตฺติทฺวยํ อส...อิติ อตฺโถ ฯ

[๖๘๐] วิญฺญตฺตึ วชฺเชตฺวา มนสฺมึเยว ปวตฺตา อภิชฺฌาทโย มโนกมฺมํ นาม โหนฺตุ วิญฺญตฺติสมุฏฺฐาปกจิตฺตสมฺปยุตฺตา ปน อภิชฺฌาทโย กถนฺติ ปุจฺฉํ สนฺธายาห วิญฺญตฺติตฺยาทึ ฯ เอตฺถ เอเตสุ อภิชฺฌาทีสุ วิญฺญตฺติ...สมฺปุตฺตา จ เจตนา...โหนฺติ ฯ

วิญฺญตฺตึ สมุฏฺฐาเปตีติ วิญฺญตฺติสมุฏฺฐาปกํ วิญฺญตฺติสมุฏฺฐาปกญฺจ ตํ จิตฺตญฺจาติ วิญฺญตฺติ...จิตฺตํ วิญฺญตฺติ...

จิตฺเตน สมฺปยุตฺตา วิญฺญา...ยุตฺตา ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ อภิชฺฌา อาทิ เยสํ พฺยาปาทาทีนํ เต อภิชฺฌาทโย ฯ เจตนาย ปกฺโข เจตนาปกฺโข เจตนาปกฺเข ภวา เจตนาปกฺขิกา ฯ เอวสทฺโท อปกฺขิตํ นิวตฺเตติ ฯ

วิญฺญ...ตา จาติ อภิชฺฌาทโยติ วิเสสนํ ฯ เอตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ อภิชฺฌาทโยติ โหนฺตีติ ปกติกตฺตา ฯ เจตนาปกฺขิกาวาติ โหนฺตีติ วิกติกตฺตา ฯ

เจตนาปกฺขิกาวาติ เอตฺถ เจตนา วิย กายวจีกมฺมํ นาม โหนฺติ น มโนกมฺมํ นาม ตสฺสาเยว ปธานตฺตา เตสญฺจ อปฺปธานตฺตาติ อธิปฺปาโย ฯ

[๖๘๑] ปาณาติปาตาทโย สหชาเตน โทสมูเลน ชายนฺติ น สหชาเตนาติ ญาเปนฺโต อาห โทสตฺยาทึ ฯ โทส...ตีติ ธปนํ ฯ สห...มูเลน วา โทส...เตน ชายนฺติ ปาณาติปาตาทโย น โลภมูลาทินา ชายนฺติ ฯ

สหชาโต อาทิ ยสฺส ปจฺจยสฺส โส สหชาตาทิ ฯ อาทิสทฺเทน อญฺญมญฺญนิสฺสยาทีนํ คหณํ ฯ เตน อุปนิสฺสยปจฺจยํ นิวตฺเตติ ฯ สหชาตาทิ จ โส ปจฺจโย จาติ สห...จโย ฯ โทโส อิติ สงฺขาตํ โทสสงฺขาตํ โทสสงฺขาตญฺจ ตํ มูลญฺจาติ โท...ลํ โทโส มูลํ ยสฺส จิตฺตสฺส ตํ โทสมูลกํ โทสมูลกญฺจ ตํ จิตฺตญฺจาติ โท...ตํ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ สห...นาติ ชายนฺตีติ ตติยา-

วิเสสนํ ฯ โทส...น วาติ ทฺวยํ ชายนฺตีติ สหโยคตติยา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ โล...หีติ ชายนฺตีติ สหโยคตติยา ฯ โลภมูลํ อาทิ โมหสฺส ตํ โลภมูลาทิ ฯ ปฐมนเย โทโส เอว มูลํ โทสมูลํ ฯ ทุติยนเย โทโส มูลํ ยสฺส จิตฺตสฺส ตํ โทสมูลกํ ฯ

[๖๘๒] กสฺมา ปาณาติปาโต โลภมูเลน ชายติ นนุ ราชาโน โจรํ ทิสฺวา หสมานา คจฺฉถ นํ ฆาเตถาติ วธํ อาณาเปนฺติ ตสฺมา ปาณาติปาโต โลภมูเลน ชาเยยฺยาติ โจทนํ สนฺธายาห หสมานาตฺยาที ฯ หิ สจฺจํ หสมานาปิ ราชา...เปนฺติ ฯ

หสนฺตีติ หสมานา เย ราชาโน ฯ อปีสทฺโท โจกทาโภคํ ญาเปติ ฯ โทเสน สมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ โทสจิตฺตํ ฯ เอวสทฺโท โลภมูลาทึ นิวตฺเตติ ฯ

หสมานาปีติ ราชาโนติ วิเสสนํ ฯ ราชาโนติ อาณาเปนฺตีติ กตฺตา ฯ โทสจิตฺเตเนวาติ อาณาเปนฺตีติ กรณํ ฯ วธนฺติ อาณาเปนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๖๘๓] ทฺวีสุ นยํ อติทิสฺสนฺโต อาห ตถาตฺยาที ฯ ตถา... ยถารหํ วจนํ ปณฺฑิเตน ทฏฺฐพฺพํ ฯ

ตถาติ ยถา ปาณาติปาเต อรหวจนํ ทฏฺฐพฺพํ ตถา อรหวจนํ ทฏฺฐพฺพนฺติ อตฺโถ ฯ ผรุสวาจา จ พฺยาปาโท จ ผรุสวาจาพฺยาปาทา ฯ ปีสทฺโท ปาณาติปาตํ อเปกฺขติ ฯ อนุรูปํ เอว อรหํ ยถารหํ ฯ ตถาสทฺโท อุปเมยฺยโชตโก ฯ

ผรุ...สฺปีติ ทฏฺฐพฺพนฺติ อาธาโร ฯ ยถารหนฺติ ทฏฺฐพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ

ยถารหนฺติ เอตฺถ เยเกจิ ชนา หสมานาปิ อิมํ สุขํ สยาเปถาติอาทิผรุสวจนํ โทสจิตฺเตน เนว วทนฺติ เยเกจิ หสมานาปิ อโห วตายํ สตฺโต วินสฺเสยฺยาติอาทีนิ โทสจิตฺเตเนว จินฺเตตีติ อธิปฺปาโย ทฏฺฐพฺโพ ฯ

[๖๘๔] มิจฺฉาทิฏฺฐิ จ โลภมูเลนาติ วจเน เหตุํ ญาเปนฺโต อาห มิจฺฉาทิฏฺฐิตฺยาทึ ฯ มิจฺฉา...นโต มิจฺฉา...นาติ วจนํ อาจริโย อาห ฯ

อภิ...สูติ ทฬฺหํ คเหตพฺเพสุ อตฺตนิยาทิวตฺถูสุ ฯ อภินิวีสิ-ตพฺพานิ ทฬฺหํ คเหตพฺพานิ จ ตานิ วตฺถูนิ จาติ อภิ...วตฺถูนิ ฯ โลภปุพฺพงฺคมเมวาติ โลภปฺปธานเมว ฯ ปุพฺเพ คมนํ ปวตฺตนํ ปุพฺพงฺคมํ โลภสฺส ปุพฺพงฺคมํ โลภปุพฺพงฺคมํ ฯ เอวสทฺโท โทสาทิปฺปธานํ นิวตฺเตติ ฯ อภิ...โตติ ทฬฺหํ ปวีสิตฺวา คหณโต ฯ อภินิวีสิยเต อภินิวีสนํ ฯ อภินิปุพฺโพ วีส ปเวสเน นนฺทาทีหิ ยุ ฯ

มิจฺฉา...สาติ อภิ...นโตติ สมฺพนฺโธ ฯ อภิ...สูติ อภินิวีสนโตติ อาธาโร ฯ โล...วาติ อภินิวีสนโตติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อภินิวีสนโตติ อาหาติ เหตุ ฯ มิจฺฉา...นาตีติ ปทํ อาหาติ กมฺมํ ฯ

[๖๘๕] เสสานิ...วนฺตีติ วจเน อธิปฺปายํ ญาเปนฺโต อาห เสสานิตฺยาทึ ฯ เสสานิ...วนฺตีติ จปนํ ฯ โย ชโน ตาว ปรมํ

อภิมตํ อิจฺฉิตํ วา อนภิมตํ อนิจฺฉิตํ วา วตฺถุํ อตฺต...หรติ คณฺหติ ตสฺส ชนสฺส อทินฺนาทานํ...โหติ เวร...หรนฺตสฺส อทินฺนาทานํ โทสมูเลน โหติ นีติ...ราชูนํ สพฺพํ อิทํ ธนํ พฺรา...ทินฺนํ เตสํ ปน พฺราหฺมณานํ สพฺพํ...อาทีนิ วจนานิ วตฺวา สก...ยํกิญฺจิ วตฺถุํ หรนฺตานํ พฺราหฺมณานญฺจ กมฺม...ทีนญฺจ ชนานํ อทินฺนาทานํ โมหมูเลน โหตีติ โยชนา

อภิมนิยติ อิจฺฉิยตีติ อภิมตํ ยํ วตฺถุํ ฯ น อภิมตํ อนภิมตํ ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อตฺตา จ พนฺธุ จ อตฺต-พนฺธโว ฯ ปริตฺตายเต รกฺขิยเต ปริตฺตาณํ ฯ อตฺตพนฺธูนํ ปริตฺตานํ อตฺ...ตาณํ อตฺตพนฺธุปริตฺตานํ อาทิ ยสฺส ปโยชนสฺส ตํ อตฺต...ณาทิ ฯ อาทิสทฺเทน ปุตฺตทารกฺขนาทีนํ คหณํ ฯ อตฺตพนฺธุปริตฺตาณาทิ เอว ปโยชนํ อตฺต...ชนํ ฯ เวร...ถนฺติ เวรสฺส ทานตฺถํ อุปฺปาทนตฺถํ ฯ เวรสฺส นิยฺยานํ เวรนิยฺยานํ ฯ หรนฺตสฺส อทินฺนาทานํ โทสมูเลน โหตีติ สมฺพนฺโธ ฯ นิยนฺติ เอเตนาติ นีติ รญฺญา กตฺตพฺพกมฺมานิ เอเตน สตฺเถน นิยนฺติ ญายนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ สตฺถํ นีติ นาม ฯ นิ นเย ฯ นยนํ ญาณํ ฯ อิตฺถิ...วาติ ติ อิสฺส ทีโฆ ฯ ปจิตพฺโพติ ปาโจ โย สทฺทุปฺพนฺโธ ฯ นีติยา ปาโจ นีติปาโจ นีติปาเจ อาคตํ นีติปาจกํ ฯ สพฺพโต โก ฯ ปมิยเต ปริจฺฉิชฺชิยเต ปมาณํ ฯ นีติปาจกญฺจ ตํ ปมาณญฺจาติ นีติ...มาณํ ฯ เอตฺถ

ทุฏฺจสฺส ทณฺโฑ สุชนสฺส ปูชา
นฺยาเยน โกสสฺส จ สมฺปวุฑฺฒิ
อปกฺขปาโตตฺถิ สุรชฺชรกฺขา
ปญฺเจว สตา กถิตา ภุปานนฺติ

นีติปาโจ ฯ ทุฏฺจ...ถนฺติ ทุฏฺจสฺส ชนสฺส นิคฺคหตฺถํ ปีฬนตฺถํ ฯ ทุฏฺจสฺส นิคฺคโห ทุฏฺจนิคฺคโห ฯ ปรสฺส สนฺตกํ ปรสนฺตกํ ฯ หรนฺตานนฺติ คณฺหนฺตานํ ฯ พฺราหฺมณานญฺจาติ จสทฺโท ราชูนญฺจ พฺราหฺมณานญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ นตฺถิ พลํ เอเตสนฺติ ทุพฺพลา สพฺเพน ปกาเรน ทุพฺพลา สพฺพทุพฺพลา สพฺพทุพฺพลานํ ภาโว สพฺพ...ภาโว ฯ อญฺเญติ พฺราหฺมเณหิ อญฺเญ ชนา ฯ อตฺตโน สนฺตกํ อตฺตสนฺตกํ ฯ เอวสทฺโท ปรสนฺตกํ นิวตฺเตติ ฯ สสฺส อตฺตโน ธนํ สกํ ฯ สพฺพโต โก ฯ สกญฺจ สกญฺจ สกสกํ ฯ สญฺชานนํ สญฺญา ฯ สกสกํ อิติ สญฺญา สกสกสญฺญา ฯ อถวา ฯ โส อตฺตา เอว สโก ฯ สโก จ สโก จ สกสโก สกสกสฺส ธนํ อิติ สญฺญา ส... สญฺญา ฯ สกสญฺญาติปิ อตฺถิ ฯ เอวสทฺโท ปรชนสญฺญํ นิวตฺเตติ ฯ กมฺมญฺจ ผลญฺจ กมฺมผลานิ กมฺมผลานํ สมฺพนฺโธ กมฺม...พนฺโธ กมฺมผลสมฺพนฺธํ อปวาเทนฺติ นิวาเรนฺติ สีเลนาติ กมฺม...วาทิโน เย ชนา ฯ จสทฺโท ฐานสมฺปยุตฺโต ฯ กมฺม... นญฺจ อทินฺนาทานํ โมหมูเลน โหตีติ สมฺพนฺโธ ฯ

โยติ ปทํ หรตีติ กตฺตา ฯ ตาวาติ หรตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อภิมตํ อน...วาติ วตฺถุนฺติ วิเสสนํ ฯ วตฺถุนฺติ หรตีติ กมฺมํ ฯ อตฺต...โยชนนฺติ สนฺธายาติ กมฺมํ ฯ สนฺธายาติ หรตีติ ปุพฺพกาล-กิริยา ฯ ตสฺสาติ อทินฺนาทานนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ อทินฺนาทานนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ นีติ...โตติ นิคฺคหตฺถนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทุฏฺจ...ถนฺติ หรนฺตานนฺติ สมฺปทานํ ฯ ปรสนฺตกนฺติ หรนฺตานนฺติ กมฺมํ ฯ หรนฺตานนฺติ ราชูนนฺติ วิเสสนํ ฯ ราชูนญฺจ พฺรา...นญฺจ กมฺมํ...นญฺจาติ ปทตฺตยํ อทินฺนาทานนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ สพฺพนฺติ อิทนฺติ วิเสสนํ ฯ อิทนฺติ ทินฺนนฺติ กมฺมํ ฯ พฺรา...นนฺติ ทินฺนนฺติ สมฺปทานํ ฯ ราชูหีติ ทินฺนนฺติ กตฺตา ฯ ทินฺนนฺติ กมฺมวาจกํ กิตปทํ ฯ เตสํ ปนาติ ภาเวนาติ สมฺพนฺโธ ฯ สพฺพ...นาติ ปริภุญฺชนฺตีติ วิเสสนเหตุ ฯ อญฺเญติ ปริภุญฺชนฺตีติ กตฺตา ฯ อตฺต...วาติ ปริภุญฺชนฺตีติ กมฺมํ ฯ พฺราหฺมณาติ ปริภุญฺชนฺตีติ กตฺตา ฯ อิติอาทีนีติ วตฺวาติ กมฺมํ ฯ วตฺวาติ หรนฺตานนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ สก...เอวาติ หรนฺตานนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ยํกิญฺจีติ หรนฺตานนฺติ กมฺมํ ฯ หรนฺตานนฺติ พฺราหฺมณานนฺติ วิเสสนํ ฯ โมหมูเลนาติ โหตีติ กรณํ ฯ

[๖๘๖] มุสาวาทาทีสุ นยํ อติทิสฺสนฺโต อาห เอวนฺตฺยาทึ ฯ เอวํ...ยถารหํ อนุรูปวจนํ โยเชตพฺพํ ปณฺฑิเตน ฯ

เอวนฺติ นิทสฺสนํ ฯ มุสาวาทาทีสูติ โยเชตพฺพนฺติ อาธาโร ฯ

มุสาวาโท อาทิ เยสํ กมฺมานํ ตานิ มุสา...ทีนิ ฯ อาทิสทฺเทน ปิสุณาวาจาสมฺผปฺปลาปวาจานํ คหณํ ฯ ปิสทฺโท อทินฺนาทานํ อเปกฺขติ ฯ ยถารหนฺติ โยเชตพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ

[๖๘๗] มุสาวาทาทีสุ โย อตฺตพนฺธุปริตฺตาณาทิปฺปโยชนํ สนฺธาย มุสา วทติ ตสฺมา มุสาวาโท โลภมูเลน โหติ เวรนิยฺยานตฺถํ มุสา วทนฺตสฺส มุสาวาโท โทสมูเลน โหติ ทุฎฺฐนิคฺคหตฺถํ มุสา วทนฺตสฺส กมฺมผลสมฺพนฺธนาปวาทีนญฺจ มุสา วทนฺตานํ มุสาวาโท โมหมูเลน โหตีติอาทิกํ อนุรูปวจนํ โยเชตพฺพํ ฯ กสฺมา กามาวจรกุสลํ ติวิธนิยเมน อุปฺปชฺชตีติ วุตฺตํ นนุ เอตํ ฉสุ อารมฺมเณสุ ติวิธกมฺมวเสน อุปฺปชฺชตีติ โจทนํ สนฺธายาห ฉสุตฺยาทึ ฯ ฉสุ...นมฺปิ เอตํ กามาวจรกุสลํ ติวิ... ติ อิติ มนสิกตฺวา ตถา...ติ วจนํ อาห อาจริโย ฯ

กายกมฺมาทิวเสน ตโย วิธา ยสฺส กมฺมสฺส ตํ ติวิธํ ติวิธญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ ติวิธกมฺมํ ติวิธกมฺมสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ ติวิ...วโส ฯ ปิสทฺโท โจทกาโภคํ ญาเปติ ฯ ทานสีลภาวนาวเสน ตโย วิธา ยสฺส นิยมสฺส โส ติวิโธ ติวิโธ จ โส นิยโม จาติ ติวิธนิยโม ฯ

ฉสูติ อารมฺเณสูติ วิเสสนํ ฯ อารมฺเณสูติ อุปฺปชฺชมานนฺติ อาธาโร ฯ ติวิ...เสนาติ อุปฺปชฺชมานนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อุปฺปชฺช-มานมฺปีติ เอตนฺติ วิเสสนํ ฯ เอตนฺติ อปฺปชฺชตีติ กตฺตา ฯ

ติวิ...เมนาติ อุปฺปชฺชตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ กตฺวาติ กมฺมํ ฯ ตถา...เสนาตีติ ปทํ อาหาติ กมฺมํ ฯ

[๖๘๘] นนุ นิทฺทิสิยมานานิ ปุญฺญกิริยาวตฺถูนิ ทส โหนฺติ กสฺมา เอตํ ติวิธนิยเมน อุปฺปชฺชตีติ โจทนํ สนฺธายาห ทสธาติ- อาทึ ฯ หิ สจฺจํ ทสธา...นานํ ปุญฺญกิริยาวตฺถูนํ ทฺวินฺนํ... สงฺคโห ฯ

ทสหิ ปกาเรหิ ทสธา ฯ นิทฺทิสิตพฺพานีติ นิทฺทิสิยมานานิ ยานิ ปุญฺญกิริยาวตฺถูนิ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ทฺวินฺนนฺติ ปตฺติ- ทานานุโมทนานํ ฯ ปุน ทฺวินฺนนฺติ อปจายนเวยฺยาวจฺจานํ ฯ ติณฺณนฺติ เทสนาสวนทิฏฺฐุชุตานํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ยถากฺกมนฺติ ทฺวินฺนํ ทาเน ทฺวินฺนํ สีเล ติณฺณํ ภาวนานํ สงฺคโหติ กมานุรู- เปน ฯ ทานํ อาทิ เยสํ สีลาทีนํ ตานิ ทานาทีนิ ฯ เอวสทฺโท อญฺญวตฺถูนิ นิวตฺเตติ ฯ สงฺคหณํ สงฺคโห ฯ

ทสธาติ นิ...นนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ นิ...นนฺติ นิทฺธารณํ ฯ ทฺวินฺนํ...ณนฺติ ปทตฺตยํ สงฺคโหติ กมฺมํ ฯ ปุนาติ ทฺวินฺนนฺติ วิเสสนํ ฯ ยถากฺกมนฺติ สงฺคโห ตติยาวิเสสนํ ฯ ทา...สูติ ตีเสฺววาติ วิเสสนํ ฯ ตีเสฺววาติ สงฺคโหติ อาธาโร ฯ สงฺคโหติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๖๘๙] กึ ปน ตีเสฺวว สงฺคเห การณนฺติ อาห การณนฺตฺยาทึ ฯ เอตฺถ ทานาทีสุ ตีเสฺวว สงฺคเห การณํ ปน ปรโต มยํ ปวกฺขามาติ โยชนา ฯ

อภิ.๑๗๑

การณนฺติ วกฺขามาติ กมฺมํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอตฺถาติ การณนฺติ อาธาโร ฯ ปรโตติ วกฺขามาติ อาธาโร ฯ

[๖๙๐] ฉสุ อารมฺมเณสุ ตีสุ ทฺวาเรสุ จ เนสํ ปวตฺติ-โยชนา อญฺญตฺถ คเหตพฺพาติ อติทิสฺสนฺโต อาห ฉฬาตฺยาทึ ฯ ฉฬารมฺมเณ...เนสํ ปุญฺญกิริยาวตฺถูนํ ปวตฺติ...คเหตพฺพา ปณฺฑิเตน ฯ

ฉ จ ตานิ อารมฺมณานิ จาติ ฉฬารมฺมณานิ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ติวิธ...สูติ กายวจีมโนทฺวารสงฺขาเตสุ ติวิธกมฺมสฺส ทฺวาเรสุ ฯ ติวิธกมฺสสฺส ทฺวารานิ ติวิ...รานิ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ปวตฺติยา โยชนา ป...นา ฯ อฏฺฐกถาทีสูติ อฏฺฐสาลินฺยาทฺยฏฺฐกถาทีสุ ฯ อฏฺฐกถา อาทิ เยสํ คนฺถานํ เต อฏฺฐกถาทโย ฯ อาทิสทฺเทน ฏีกาทีนํ คหณํ ฯ อาคโต นโย อาคตนโย ฯ

ฉฬา...สุ จาติ ทฺวยํ ปวตฺตตีติ อาธาโร ฯ เนสนฺติ ปวตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ ปว...ชนาติ ค...พาติ กมฺมํ ฯ อฏฺฐ...สูติ อาคตาติ อาธาโร ฯ อา...นาติ ค...พาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๖๙๑] อวยวตฺถํ วิจาเรนฺโต อาห ทิยฺยติตฺยาทึ ฯ อนฺนา-ทิวตฺถุ ชเนน เอเตน ธมฺมชาเตน ทิยฺยติ อิติ ตสฺมา ตํ ธมฺมชาตํ ทานํ ฯ เอเตนาติ ทิยฺยตีติ กรณํ ฯ ปริจฺจชิยติ อนฺนาทิ เอเตน สภาเวนาติ ปริจฺจาโค ปริจฺจาโค เอว เจตนา ปริ...ตนา ฯ

[๖๙๒] สีลาทีนํ สรูปํ เจตนาวาติ อติทิสฺสนฺโต อาห เอวนฺตฺยาทึ ฯ เอวํ...สุปิ สีลาทีสุ นโย ฯ

เอวนฺติ นิทสฺสนํ ฯ เส...สูติ นโยติ อาธาโร ฯ ปิสทฺโท ทานํ อเปกฺขติ ฯ

[๖๙๓] ยํ ธมฺมชาตํ สีลติ ทหติ จเปติ อิติ ตสฺมา ตํ ธมฺมชาตํ สีลํ ฯ สีล สมาธิมฺหิ ฯ สพฺพ...วาติ อ ฯ

[๖๙๔] สีลอิติสทฺทสฺส อเนกตฺถตฺตา ตสฺส อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห กายาตฺยาทึ ฯ ธมฺมชาตํ กาย...อิติ อตฺโถ ฯ

กา...นีติ ทหตีติ กมฺมํ ฯ กาโย จ วจี จ กายวจิโย กายวจีสุ ปวตฺตานิ กมฺมานิ กาย...มานิ ฯ สมฺมาติ ทหตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทหตีติ อิทํ สีลตีติ ปทสฺส ธาตฺวตฺถวเสน อตฺถ-วิวรณํ ฯ ทหตีติ ธา ธารเณ ติ กฺวจาทีวณฺณานเมกสรานํ เทฺวภาโว ปุพฺโพพฺภาโส รสฺโส ทุติยจตุตฺถานํ ปจมตติยาติ ธสฺส โท กฺวจิ ธาตุอาทินา ธสฺส โห ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อตฺโถติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๖๙๕] อปรมฺปิ นยํ ญาเปนฺโต อาห สีลยติตฺยาทึ ฯ วา ยํ ธมฺมชาตํ กุสลานิ สีลยติ อุปธาเรติ อิติ ตสฺมา ตํ ธมฺมชาตํ สีลํ ฯ สุทฺธกตฺตุสาธกํ ฯ

สีลยตีติ สีลํ ฯ สีล อุปธารเณ ติวิภตฺติ จุราทิโต เณ-ณยาติ ณโย ฯ อุปธาเรตีติ ภุโส ธาเรติ ฯ อุปปุพฺโพ ธร ธารเณ จุรา...ณยาติ เณ ฯ สีล อุปธารเณ สพฺพ...วาติ อ ฯ

[๖๙๖] อุปลกฺขณาทิปิ อุปธารณํ นาม อตฺถิ ตสฺมา อุปธารณํ สรูปโต ญาเปนฺโต อาห อุปตฺยาทึ ฯ เอตฺถ ฐาเน อุป...ปน กุส...ภาโว ฯ

ภุโส ธาริยเต อุปธารณํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อธิ... โวติ ปติฏฺฐาวเสน อาธารภาโว ฯ อธิฏฺฐหนฺติ เอตฺถ ธมฺมชาเต กุสลานีติ อธิฏฺฐานํ อธิฏฺฐานสฺส ภาโว อธิ...ภาโว ฯ

อุป...ปนาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอตฺถาติ อุปธารณนฺติ อาธาโร ฯ กุ...นนฺติ อธิฏฺฐานาติ สมฺพนฺโธ ฯ อธิ...ภาโวติ อุปธารณนฺติ ปทสฺส สรูปํ ฯ

[๖๙๗] ตถาหีติอาทิ สาธกํ ฯ ตถาหิ สจฺจํ สีเส...อาทิ วจนํ ภควตา วุตฺตํ ฯ ตถาหีติ พหุหิกรณตฺเถ นิปาโต ฯ สี... ทีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๖๙๘] ปุคฺคโล เอตาย ธมฺมชาติยา ภาเวติ อา...เฌติ อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ ภาวนา ฯ

ภูธาตุสฺส อเนกตฺถตฺตา ภาเวตีติมสฺส อตฺถวิวรณํ อาเสว- ตีติ ฯ กุสลธมฺเมติ อาเสวตีติ กมฺมํ ฯ วฑฺเฒตีติ อิทํ อธิปฺปายวเสน วิวรณํ ฯ เอตายาติ ภาเวตีติ กรณํ ฯ ภู เสวายํ กตฺตุ... สุ จ วุฑฺฒิ เต อาวายา การิเต ฯ

[๖๙๙] ชโน เอตาย ธมฺมชาติยา อปจา...อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ อปจายนา ฯ

อปจายนาติ ปทสฺส ปูชธาตฺวตฺถวเสน อตฺถวิวรณํ ปูชา... โรติ ฯ ปูชนํ ปูชา ปูชาย วสนํ สมฺพชฺฌนํ ปูชาวโส ฯ ปูชาวเสนาติ กโรตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สามีจินฺติ วีชนทานาทิ- อนุจฺฉวิกกมฺมํ ฯ สมจนํ อนุจฺฉวิกกรณํ สามีจิ ฯ สํปุพฺโพ ฯ อจ ปูชายํ มุนาทีหิ จ นิคฺคหิตสฺส โม เตสุ วุฑฺฒิ อสฺสิ กฺวจาทิ อสฺส ทีโฆ ฯ สามีจินฺติ กโรตีติ กมฺมํ ฯ อปปุพฺโพ จาย สนฺตานปูชเนสุ กตฺตุ...สุ จ ฯ

[๗๐๐] ตํตํ...เณ พฺยาวฏสฺส ชนสฺส ภาโว...วจฺจํ ฯ

ตํตํกิจฺจกรเณติ วตฺตาทีนญฺจ คิลานาทีนํ จตุปจฺจย- สมาทาปนญฺจ ครูหิ อาณตฺตสนฺเทสาโรจนปกฺโกสนาทีนญฺจ กิจฺจานํ กรเณ ฯ ตานิ ตานิ กิจฺจานิ ตํตํกิจฺจานิ ตํตํกิจฺจานํ กรณํ ตํตํ...รณํ ฯ พฺยาวฏติ อุสฺสุกฺกมาปชฺชตีติ พฺยาวโฏ โย ชโน ฯ อญฺญตฺถ พฺยาวฏสฺสาติปิ อตฺถิ ฯ วิอาปุพฺโพ วฏ อาวฏฺฏเน สพฺพ...วาติ อ ฯ พฺยาวฏ อิติ จิตํ ฯ ณฺยตฺตตา ภาเว ตูติ โณฺย เตสณฺโณ โลปํ ปุพฺพมโธ พการสฺส ยการโต ปุถุกรณํ มา ยูนมาคโม ฐาเนติ เออาคโม โท ธสฺส จาติ จสทฺเทน พสฺส โว นเย ปรเทฺวภาโว ยสฺส ทฺวิตฺตํ ยวตนฺตลนาทิสุตฺเต การคฺคหเณน ยวนฺตสฺส ฏสฺส โจ จสฺส ทฺวิตฺตํ ฯ

ตํตํ...เณติ พฺยาวฏสฺสาติ อาธาโร ฯ พฺยาวฏสฺสาติ ภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ ภาโว...วจฺจนฺติ ทฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๗๐๑] อตฺต...ปตฺติ ชเนน เอเตน ธมฺมชาเตน ทิยฺยติ อิติ ตสฺมา ตํ ธมฺมชาตํ ปตฺติทานํ ฯ

อตฺตโนติ สนฺตาเนติ สมฺพนฺโธ ฯ สนฺตาเนติ นิพฺพตฺตาติ อาธาโร ฯ นิพฺพตฺตาติ ปตฺตีติ วิเสสนํ ฯ นิพฺพตฺตีติ นิพฺพตฺตา ยา ปตฺติ ฯ ปตฺตีติ ทิยฺยตีติ กมฺมํ ฯ ปชฺชยิตฺถาติ ปตฺติ ยา ธมฺมชาติ ชเนน ปชฺชิยตฺถ อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ ปตฺติ ฯ กมฺมสาธนํ ฯ เอเตนาติ ทิยฺยตีติ กรณํ ฯ ปตฺติสทฺทุปปโท ฯ ทาเน กตฺตุ...สุ จ ฯ

[๗๐๒] ชโน เอตาย ธมฺมชาติยา ปตฺตึ...ทติ อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ ปตฺตานุโมทนา ฯ

ปตฺตินฺติ กมฺมํ ฯ เอตายาติ อนุโมทตีติ กรณํ ฯ มุท โมทเน ยุ อณฺเณสุ จ ฯ

[๗๐๓] ชนา เอเตน ธมฺมชาเตน ธมฺมํ สุณนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ ธมฺมชาตํ ธมฺมสฺสวนํ ฯ สุ สวเน ยุ ฯ

[๗๐๔] ชนา เอตาย ธมฺมชาติยา ธมฺมํ...อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ ธมฺมเทสนา ฯ ทิส อุจฺจารเณ ยุ ฯ

[๗๐๕] สมฺมา ปสฺสตีติ ทิฏฺฐิ ฯ อรณํ อกุฏิลภาเวน ปวตฺตนํ อุชุ ฯ อร คมเน วชาทินา ชุ อรสฺส อุ จ ฯ กริยเต กรณํ อุชุสฺส กรณํ อุชุกรณํ ฯ ทิฏฺฐิยาติ อุชูติ สมฺพนฺโธ ฯ อุชุสฺส กมฺมํ อุชุกมฺมํ ฯ อุชุสฺสาติ กมฺมนฺติ กมฺมํ ฯ ทิฏฺฐิยา อุชุกมฺมํ ทิฏฺฐุชุกมฺมํ ฯ

[๗๐๖] เตสํ สรูปํ ญาเปนฺโต ตตฺถาตฺยาทิมาห ฯ ตตฺถ เตสุ ทานาทีสุ สานุ...วโต ปุคฺคลสฺส ปเรสํ...ทานํ นาม ฯ

สห อนุสเยหิ วตฺตตีติ สานุสโย โย สนฺตาโน ฯ สานุสโย จ โส สนฺตาโน จาติ สานุ...โน สานุสยสนฺตาโน เอตสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถีติ สา...นวา ปุถุชฺชโน เสโข จ ฯ ปูชนํ ปูชา ฯ อนุคฺคหณํ อนุคฺคโห ฯ ปูชา จ อนุคฺคโห จ ปูชานุคฺคโห ปูชานุคฺคหํ กาเมตีติ ปูชา...กาโม โย ปุคฺคโล ฯ ปูชานุคฺคห-กามสฺส ภาโว ปูชา...มตา ฯ วิชฺชมานํ เอว วตฺถุ วิชฺชมานวตฺถุ วิชฺชมานวตฺถุสฺส ปริจฺจชนํ วิ...นํ วิชฺชมา...ชนสฺส วโส วิชฺช...วโส วิชฺช เสน ปวตฺตา วิชฺช...วตฺวา ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ จ สานุ...โตติ เจตนาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปเรสนฺติ ปูชานุคฺคหาติ ปเท สมฺปทานํ ฯ ปูชา...ตายาติ ปริจฺจ-ชนาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ อตฺตโนติ วตฺถูติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ วิชฺช...วตฺตาติ เจตนาติ วิเสสนํ ฯ เจตนาติ สญฺญี ฯ ทานํ นามาติ สญฺญา ฯ

[๗๐๗] ปุพฺพปจฺฉาภาคเจตนา ทาเนเยว สงฺคหํ คจฺฉนฺตีติ ญาเปนฺโต อาห ทานาตฺยาทึ ฯ ทานวตฺถุ...เอตฺเถว ทาเน สโมธานํ คจฺฉนฺติ ปาปุณนฺติ ฯ

ทาตพฺพนฺติ ทานํ ยํ วตฺถุ ฯ ทานญฺจ ตํ วตฺถุ จาติ ทานวตฺถุ ทานวตฺถุสฺส ปริเยสนํ ทาน...สนํ ทานวตฺถุปริเยสนสฺส

วสนํ สมฺพชฺฌนํ ทาน...วโส ฯ ทิยิตฺถาติ ทนฺนํ ยํ วตฺถุ
ชเนน ฯ โสมนสฺเสน สมฺปุตฺตํ จิตฺตํ โสมนสฺสจิตฺตํ ฯ
อนุสฺสติยเต อนุสฺสรณํ อนุสฺสรณสฺส วโส อนุ...วโส ฯ
จสทฺโท ทาน...เสน จ อนุ...น จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ปุพฺโพ
จ ปจฺฉา จ ปุพฺพปจฺฉา ปุพฺพปจฺฉา จ โส ภาโค โกฏฺจาโส
จาติ ปุพฺพ...ภาโค ปุพฺพปจฺฉาภาเค ปวตฺตา เจตนา ปุพฺพ...
ตนา ฯ เอวสทฺโท อทาเน สโมธานํ นิวตฺเตติ ฯ สมาธิยเต
สงฺขิปิยเต สโมธานํ ฯ สํโวปุพฺโพ ธา สงฺเขปเน นนฺทาทีหิ ยุ ฯ

ทาน...เสน อนุ...น จาติ ทฺวยํ ปวตฺตาติ ปเท ตติยา-
วิเสสนํ ฯ ทินฺนสฺสาติ อนุสฺสรณาติ กมฺมํ ฯ โสม...เตนาติ
อนุสฺสรณาติ กรณํ ฯ ปวตฺตาติ เจตนาติ วิเสสนํ ฯ ปุพฺพ...
ตนาติ คจฺฉนฺตีติ กตฺตา ฯ เอตฺเถวาติ สโมธานนฺติ อาธาโร ฯ
สโมธานนฺติ คจฺฉนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๗๐๘] เอวํ เสเสสุปิ สีลาทีสุ ยถารหํ อนุรูปวจนํ ปณฺฑิเตน
ทฏฺฐพฺพํ ฯ

เอวนฺติ นิทสฺสนํ ฯ เสเสสุปีติ ทฏฺฐพฺพนฺติ อาธาโร ฯ
ปิสทฺโท ทานมเปกฺขติ ฯ ยถารหนฺติ ทฏฺฐพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ

ยถารหนฺติ ปุพฺพปจฺฉาภาคเจตนานํ สีลาทีสุ คหณํ อนุรูเปน
ทฏฺฐพฺพนฺตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๗๐๔] นิจฺจ...ตนา สีลํ นาม ฯ นิจฺจญฺจ ตํ สีลญฺจาติ นิจฺจสีลํ นิจฺจสีลํ อาทิ เยสํ สีลานํ ตานิ นิจฺจสีลาทีนิ ฯ อาทิสทฺเทน อุโปสถสีลสมฺปตฺตสีลสามเณรสีลานํ คหณํ ฯ นิจฺจสีลาทีนํ วโส นิจฺจ...วโส ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ นิจฺจสีลวเสน ปญฺจ อุโปสถสีลวเสน อฏฺฐ ทส ฯ สมฺมา อาทิยติ คณฺหตีติ สมาทิยนฺโต โย ปุคฺคโล ฯ ปริปูเรตีติ ปริปูเรนฺโต โย ปุคฺคโล ฯ อส...ปีติ อคฺคเหตฺวาปิ ฯ อปิสทฺโท สมาทานํ อเปกฺขติ ฯ กายวจีหิ อกตฺตพฺพานิ ทุจฺจริตานิ กาย...ตานิ สมฺปตฺตานิ กายวจีทุจฺจริตานิ สมฺป...ตานิ ฯ วิรมตีติ วิรมนฺโต โย ปุคฺคโล ฯ สรณาธิคมนโต ปจมเมว เกโสโรปนาทึ วชติ คจฺฉตีติ ปพฺพชนฺโต โย ปุคฺคโล ฯ ปปุพฺโพ วช คติยํ อนฺตปจฺจโย ฯ อุปริภาวํ ภิกฺขุภาวํ สมฺปชฺชนํ อุปสมฺปทา ฯ มิยเต เอกกูฏยุตฺตากาเรน มิยตีติ มาฆโก โย โอกาโส ฯ มา มาเน ยทาทินา ฆปจฺจโย สกตฺเถ กปจฺจโย จ ฯ อุปสมฺปทาย มาฬโก อุป...ฬโก ฯ มชฺเฌ รสฺโส ฯ สํวรณํ อินฺทฺริยทมนํ สํวโร ฯ ปริสุชฺฌนฺตีติ ปาริสุทฺธานิ ยานิ สีลานิ ฯ เตสุ วุฑฺฒิอาทินา ปกาเร อการสฺส วุฑฺฒิ ฯ ปาริสุทฺธานิ เอว สีลานิ ปาริ...ลานิ ฯ จตฺตาริ ปาริสุทฺธสีลานิ จตุ...สีลํ ฯ ทิคุ ฯ จสทฺโท สมาทิยนฺตสฺส จ ปูเรนฺตสฺส จ วิรมนฺตสฺส จ ปพฺพ...ตสฺส จ สมา...ตสฺส จ ปริปูเรนฺตสฺส จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ปวตฺตา เจตนา ปวตฺตเจตนา ฯ

นิจฺจ...เสนาติ ปญฺจ...ส วาติ ปทตฺตเย ตติยาวิเสสนํ ฯ ปญฺจ...วาติ ตยํ สีลานีติ วิเสสนํ ฯ สีลานีติ สมา...เรนฺตสฺสาติ ทฺวเย กมฺมํ ฯ สมา...เรนฺตสฺสาติ เจตนาติ สมฺพนฺโธ ฯ อส...ปีติ วิรมนฺตสฺสาติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ สมฺป...โตติ วิรมนฺตสฺสาติ อปาทานํ ฯ วิร...ชนฺตสฺส สมา...ส ปริ...จาติ จตุปฺปทํ เจตนาติ สมฺพนฺโธ ฯ อุป...พเกติ สมาทิยนฺตสฺสาติ อาธาโร ฯ สํวรนฺติ สมาทิยนฺตสฺสาติ กมฺมํ ฯ จตุ...ลนฺติ ปริ...สาติ กมฺมํ ฯ ปว...ตนาติ สญฺญี ฯ สีลํ นามาติ สญฺญา ฯ

[๗๑๐] จตฺตาฬี...ภาวนา นาม ฯ ทส จ ทส จ ทส จ ทส จ จตฺตาฬีสํ ปฐวีกสิณาทีนิ ฯ ติฏฺฐติ เอตฺถาติ ฐานํ ภาวนาสงฺขาตกมฺมํ ปวตฺติฏฺฐานภูเต เอตฺถ อารมฺมเณ ติฏฺฐติ อิติ ตสฺมา ตํ อารมฺมณํ ฐานํ ฯ กมฺมสฺส ฐานํ กมฺมฏฺฐานํ ทุวิธภาวนากมฺมสฺส ปวตฺติฏฺฐานภูตํ อารมฺมณํ ฯ อถวา ฯ อุตฺตรุตฺตรโยคกมฺมํ ปทฏฺฐานภูเต เอตฺถ ภาวนาวิธิมฺหิ ติฏฺฐติ อิติ ตสฺมา โส ภาวนาวิธิ ฐานํ ฯ กมฺมสฺส ฐานํ กมฺมฏฺฐานํ อุตฺตรุตฺตรโยคกมฺมสฺส ปทฏฺฐานภูโต ภาวนาวิธิ ฯ ขนฺธาทิ เยสํ อายตนาทีนํ เต ขนฺธาทโย ฯ อฏฺฐานปฺปยุตฺโต จสทฺโท กมฺม...สุ จ ภูมีสุ จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ภวติ เอตฺถาติ ภูมิ เจตนา เอตฺถ เอเตสุ ขนฺธาทีสุ ภวติ ปวตฺตติ อิติ ตสฺมา เต ขนฺธาทโย ภูมิ ฯ ภาวนาย ปริกรณํ ปฏิสงฺขรณํ ปริกมฺมํ ฯ สมฺมสิยเต

สมฺมสนํ ฯ ปริกมฺมญฺจ สมฺมสนญฺจ ปริกมฺมสมฺมสนํ ปริก... นสฺส วโส ปริ...วโส ปริ...วเสน ปวตฺตา ปริ...วตฺตา ฯ อารมฺมณํ อปฺเปติ ปาปุณาตีติ อปฺปนํ ยํ ฌานํ ฯ น ปตฺตา อปฺปตฺตา ฯ โคตฺรภู ปริโยสานํ ยสฺสา เจตนาย สา โคตฺร... สานา โคตฺรภูปริโยสานา จ สา เจตนา จาติ โคตฺร...ตนา ฯ

จตฺตา...ยาติ กมฺมฏฺฐาเนสูติ วิเสสนํ ฯ กมฺม...สุ ภูมีสูติ ทุวยํ ปวตฺตาติ อาธาโร ฯ ขนฺธาทีสุ จาติ ภูมีสูติ วิเสสนํ ฯ ปริ...ปตฺตาติ ทุวยํ เจตนาติ วิเสสนํ ฯ อปฺปนนฺติ อปฺปตฺตาติ กมฺมํ ฯ โคตฺร...ตนาติ สญฺญี ฯ ภาวนา นามาติ สญฺญา ฯ

[๗๑๑] นิร...นาปิ เอตฺเถว ภาวนายํ สโมธานํ คจฺฉติ ฯ

วทิยเต วชฺชํ ยํ โทสํ ชเนน ฯ กุจฺฉิตํ วชฺชํ อวชฺชํ ฯ อกาโร กุจฺฉิตตฺถวาจโก นิปาโต ฯ นตฺถิ อวชฺชํ โทโส เอตสฺสาติ นิรวชฺชา เอตสฺส วิชฺชาทิโน ฯ วิชฺชา อาทิ เยสํ กมฺมายตน-สิปฺปายตนานํ ตานิ วิชฺชาทีนิ ฯ อาทิสทฺเทน กมฺมายตนสิปฺปา-ยตนานํ คหณํ ฯ นิรวชฺชานิ จ ตานิ วิชฺชาทีนิ จาติ นิร...ทีนิ ฯ ปริยาปุณิยติ เอตาย เจตนายาติ ปริยาปุณา ฯ นิร...วิชฺชาทีนํ ปริยาปุณา นิร...ปุณา นิร...ปุณา จ สา เจตนา จาติ นิร...เจตนา ฯ นิร...ปุณนเจตนาติปิ ฯ อปิสทฺโท อเปกฺขตฺโถ ฯ เอวสทฺโท อวธารณํ ฯ

อภิ.๑๗๒

นิร...ปีติ คจฺฉตีติ กตฺตา ฯ เอตฺเถวาติ สโมธานนฺติ อาธาโร ฯ สโมธานนฺติ คจฺฉตีติ กมฺมํ ฯ

[๗๑๒] วยสา...นํ นาม ฯ เวติ ปวตฺตตีติ วโย โย สภาโว ฯ วิ คมเน สพฺพ...วาติ อ ฯ คุณนฺติ อตฺตโน อาธารํ ปกาเสนฺตีติ คุณา เย สีลาทโย ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อติสเยน วุฑฺฒา เชฏฺฐา ฯ จยิตพฺพนฺติ จีวรํ ยํ วตฺถํ ฯ จีวรํ อาทิ เยสํ ปจฺจยานํ เต จีวราทโย ฯ ปติ อาสนํ อิจฺฉนํ ปจฺจาสา ฯ ปติปุพฺโพ อาส อิจฺฉายํ อิตฺถิ...วาติ อ ฯ ปจฺจาสาย รหิโต ปจฺจสารหิโต ฯ สงฺกิลิสฺสตีติ สงฺกิลิฏฺฐา ยา เจตนา ฯ น สงฺกิลิฏฺฐา อสงฺกิลิฏฺฐา ฯ อาคนฺตฺวา จิตฺเต สยติ ปวตฺตตีติ อาสโย โย ฉนฺโท ฯ อธิโก อาสโย อชฺฌาสโย ฯ อสงฺกิลิฏฺโฐ จ โส อชฺฌาสโย จาติ อส...สโย ฯ ปจฺจุปฏฺฐิยเต ปจฺจุปฏฺฐานํ อาสนา วุฏฺฐานํ ฯ ปจฺจุฏฺฐานํ อิตฺยปิ ฯ โสเยวตฺโถ ฯ อาเสติ เอตฺถาติ อาสนํ มญฺจาทิ ฯ อภินีหรณํ อภินีหาโร ฯ อาสนสฺส อภินีหาโร อาสนาภินีหาโร ฯ ปจฺจุปฏฺฐานญฺจ อาสนาภินีหาโร ฯ จ ปจฺจุ...หารา ฯ วิธานํ กรณํ วิธิ ฯ ปจฺจุ...รานํ วิธิ ปจฺจุ...วิธิ ฯ มานนํ อปจายนํ มาโน พหุโก มาโน พหุมาโน ฯ กริยเต เอตายาติ กรณํ ฯ พหุมานสฺส กรณํ พหุมานกรณํ พหุ...รณญฺจ สา เจตนา จาติ พหุ...ตนา ฯ

วย...จาติ เชฏฺฐานนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เชฏฺฐานนฺติ พหุ-

มานาติ สมฺปทานํ กรณาติ ปเทปิ ฯ จีว...สูติ ปจฺจาสาติ อาธาโร ฯ ปจฺจา...เตนาติ อสํ...เยนาติ วิเสสนํ ฯ อสํ...เยนาติ กรณาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปจฺจุ...ธินาติ พหุมานาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ พหุ...ตนาติ สญฺญี ฯ อปจายนํ นามาติ สญฺญา ฯ

[๗๑๓] เตสเมว...วจฺจํ นาม ฯ เตสเมวาติ วยคุเณหิ เชฏฺฐานํ ฯ เอวสทฺโท อเชฏฺเฐ นิวตฺเตติ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ จีวราทีสุ ปจฺจาสารหิตาการสงฺขาโต ปกาโร วุตฺโต ยสฺส อชฺฌาสยสฺส อตฺถิ โส ยถาวุตฺโต ยถาวุตฺโต จ โส อชฺฌาสโย จาติ ยถา...สโย ฯ ตานิ ตานิ กิจฺจานิ ตํตํกิจฺจานิ ตํตํกิจฺจานํ กรณํ ตํตํกิจฺจกรณํ ตํตํกิจฺจกรณญฺจ สา เจตนา จาติ ตํตํ...ตนา ฯ

เตสํ...นญฺจาติ กรณาติ สมฺปทานํ ฯ ยถา...นาติ กรณาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ตํตํ...ตนาติ สญฺญี ฯ เวยฺยาวจฺจํ นามาติ สญฺญา ฯ

[๗๑๔] อตฺต...นํ นาม ฯ อตฺตโนติ สนฺตาเนติ สมฺพนฺโธ ฯ สนฺตาเนติ นิพฺพตฺตสฺสาติ อาธาโร ฯ นิพฺพตฺตสฺสาติ ปุญฺญสฺสาติ วิเสสนํ ฯ ปุญฺญสฺสาติ ภาวาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปเรหีติ สาธารณาติ สหโยโค ฯ สาธา...ตนาติ สญฺญี ฯ ปตฺติทานํ นามาติ สญฺญา ฯ

สาธารณสฺส ภาโว สาธารณภาโว สาธารณภาวสฺส ปจฺจาสึสนํ สา...สนํ สาธา...นญฺจ สา เจตนา จาติ สาธา...ตนา ฯ

[๗๑๕] ปเรหิ...นาม ฯ อปีจาติ นิปาตสมุทาโย ฯ โส อทินฺนสฺสาปิจาติ โยเชตพฺโพ ฯ เกสุจิ โปฏฺฐเกสุ ทินฺนสฺสปิ วา อทินฺนสฺสปิ วาติ ปาโฐ อตฺถิ ฯ มจฺเฉรํ เอว มลํ มจฺเฉรมลํ มจฺเฉรมลโต นิสฺสฏฺฐํ อปคตํ มจฺเฉ...สฏฺฐํ ฯ อภิ อติเรกํ อนุโมทติ เอตาย เจตนายาติ อพฺภานุโมทนา อพฺภานุโมทนา จ สา เจตนา จาติ อพฺภ...ตนา ฯ

ปเรหีติ ทินฺนอทินฺนาติ ทฺวเย กตฺตา ฯ ทินฺนสฺส อทินฺนสฺสาปิจาติ ปททฺวยํ ปุญฺญสฺสาติ วิเสสนํ ฯ ปุญฺญสฺสาติ อพฺภ...ตนาติ กมฺมํ ฯ มจฺเฉ...ฏฺฐนาติ จิตฺเตนาติ วิเสสนํ ฯ จิตฺเตนาติ อพฺภ... ตนาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อพฺภ...นาติ สญฺญี ฯ ปตฺตา...นามาติ สญฺญา ฯ

[๗๑๖] เอวํ อิมํ ธมฺมํ...ปชฺชนฺโต อหํ โล...สามิ วา อหํ พหุสฺสุโต หุตฺวา...อิติ เอวํ...นํ นาม ฯ

ตตฺถาติ ตสฺมึ ธมฺเม ฯ วุตฺโต นโย วุตฺตนโย ฯ ปฏิปชฺชิสฺสามีติ ปฏิปชฺชนฺโต โย อหํ ฯ โลกิโย จ โลกุตฺตโร จ โลกิยโลกุตฺตโร โลกิยโลกุตฺตโร จ โส คุโณ จาติ โลกิ...คุโณ โลกิ...คุโณ จ โส วิเสโส จาติ โลกิ...เสโส ฯ ภชิสฺสเต ลภิสฺสเต ภาโค ภาโค จ ตสฺส มยฺหํ อตฺถีติ ภาคี ฯ พหุํ สุตํ เยน มยา โส พหุสฺสุโต ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ ธมฺมสฺส เทสนา ธมฺมเทสนา ธมฺมเทสนา อาทิ เยสํ ธมฺมวาจนาทีนํ เต ธมฺมเทสนาทโย ฯ

วาสทฺโท อตฺตโน วา ปเรสํ วาติ โยเชตพฺโพ ฯ ผริสฺสเต ผรณํ หิตสฺส ผรณํ สาธนํ หิตผรณํ หิตผรณสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ หิต...วโส หิตผรณวเสน ปวตฺโต หิต...วตฺโต ฯ อสงฺกิลิฏฺโจ จ โส อชฺฌาสโย จาติ อส...สโย ฯ ปณฺฑิเตหิ อุปคนฺตฺวา ทิสนํ เปกฺขนํ อุปเทโส ฯ ปณฺฑิเตหีติ กตฺตา ฯ หิโต จ โส อุปเทโส จาติ หิ...โส หิตุปเทสสฺส สวนํ หิ...นํ หิตุป-เทสสวนญฺจ สา เจตนา จาติ หิตุ...ตนา ฯ

เอวนฺติ สุตฺวาติ นิทสฺสนํ ฯ อิมนฺติ ธมฺมนฺติ วิเสสสํ ฯ ธมฺมนฺติ สุตฺวาติ กมฺมํ ฯ สุตฺวาติ ปฏิปชฺชนฺโตติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ตตฺถาติ วุตฺตาติ อาธาโร ฯ วุตฺตนเยนาติ ปฏิปชฺชนฺโตติ ตติยา-วิเสสนํ ฯ ปฏิปชฺชนฺโตติ อหนฺติ วิเสสนํ ฯ โลกิ...สาติ ภาคีติ กมฺมํ ฯ ภาคีติ อหนฺติ วิเสสนํ ฯ อหนฺติ ภวิสฺสามีติ กตฺตา ฯ พหุสฺสุโตติ อหนฺติ วิเสสนํ ฯ หุตฺวาติ อนุ...มีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ปเรสนฺติ อ...มีติ สมฺปทานํ ฯ ธมฺม...หีติ อนุ...มีติ ตติยา-วิเสสนํ ฯ อหนฺติ อนุ...มีติ กตฺตา ฯ อิติ เอวนฺติ ปวตฺเตนาติ ปเท อาการนิทสฺสนํ ฯ เอวมิมํ...ภวิสฺสามีติ เอวํ อตฺตโน หิตผรณวสปฺปวตฺเตน พหุสฺสุโต วา...เอวํ ปเรสํ หิต...เตนาติ อาการนิทสฺสนํ ฯ อตฺต...สํ วาติ หิตาติ สมฺพนฺโธ ฯ หิต...นาติ อสํ...นาติ วิเสสนํ ฯ อสํ...นาติ สวนาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ หิตุ...นาติ สญฺญี ฯ ธมฺมสฺสวนํ นามาติ สญฺญา ฯ

[๗๑๗] นิร...เอตฺเถว ธมฺมสฺสวเน อาจริเยน สงฺคยฺหติ ฯ

กุจฺฉิตํ วชฺชํ อวชฺชํ ฯ อวชฺชํ โทโส นตฺถิ เอตสฺส วิชฺชาทิโนติ นิรวชฺชา ฯ วิทนฺติ เอตายาติ วิชฺชา ชนา โรคนิทานาทิกํ เอตาย คนฺถชาติยา วิทนฺติ ชานนฺติ อิติ ตสฺมา สา คนฺถชาติ วิชฺชา เภสชฺชคนฺถาทิ ฯ วิชฺชา อาทิ เยสํ กมฺมายตนสิปฺปายตนานํ ตานิ วิชฺชาทีนิ ฯ นิรวชฺชานิ จ ตานิ วิชฺชาทีนิ จาติ นิร...ทีนิ นิร...ทีนํ สวนํ นิร...วนํ นริ...สวนญฺจ สา เจตนา จาติ นิร...ตนา ฯ อปิสทฺโท อเปกฺโข ฯ

นิร...นาปีติ สงฺคยฺหตีติ กมฺมํ ฯ เอตฺเถวาติ สงฺคยฺหตีติ อาธาโร ฯ

[๗๑๘] ลาภ...นา นาม ฯ ลภิตพฺโพติ ลาโภ โย ธนาทิ ฯ สกฺกริยตีติ สกฺกาโร โย ปูชาวิเสโส ฯ ลาโภ จ โส สกฺกาโร จาติ ลาภสกฺกาโร ลาภสกฺกาโร อาทิ เยสํ ปสํสาทีนํ เต ลาภ...โย ฯ อเปกฺขนํ อเปกฺขา ฯ ลาภสกฺการาทีสุ นตฺถิ อเปกฺขา ยสฺส ชนสฺส โส ลาภ...เปกฺโม ลาภ...เปกฺขสฺส ภาโว ลาภ...ขตา ฯ โยนิโส มนสฺมึ กรณํ โย...กาโร ฯ อุปทิสติ กเถติ เอตาย เจตนายาติ อุปเทโส หิตสฺส อุปเทโส หิ...โส หิตุปเทโส จ สา เจตนา จาติ หิ...ตนา ฯ

ลาภ...ตายาติ โยนิ...โตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ โย...โตติ อุปเทสาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ หิ...นาติ สญฺญี ฯ ธมฺม...นามาติ สญฺญา ฯ

[๗๑๙] นิร...เอตฺเถว ธมฺมเทสนายํ สงฺคหํ คจฺฉติ ฯ

นิรวชฺชานิ จ ตานิ วิชฺชาทีนิ จาติ นิร...ทีนิ นิร...ทีนิ อุปทิสนํ กถนํ นิร...สนํ นิร...สนญฺจ สา เจตนา จาติ นิร...ตนา ฯ อปิสทฺโท อเปกฺโข ฯ

นิร...ปีติ คจฺฉตีติ กตฺตา ฯ เอตฺเถวาติ สงฺคหนฺติ อาธาโร ฯ สงฺคหนฺติ คจฺฉตีติ กมฺมํ ฯ

[๗๒๐] อตฺถิ...กมฺมํ นาม ฯ อาทิสทฺเทน อตฺถิ ยิฏฺฐนฺติ-อาทีนํ คหณํ ฯ อตฺถิ ทินฺนนฺติอาทิ จ โส นโย จาติ อตฺถิ... นโย อตฺถิ...นเยน ปวตฺตํ อตฺถิ...วตฺตํ ฯ สมฺมา อวิปรีตํ ทสฺสนํ สมฺมาทสฺสนํ กมฺมสฺสกตาญาณํ ฯ อตฺถิ...วตฺตญฺจ ตํ สมฺมาทสฺสนญฺจาติ อตฺถิ...สนํ อตฺถิ...นสฺส วโส อตฺถิ... วโส ฯ กริยเต กรณํ อุชุํ กรณํ อุชุกรณํ ฯ

อตฺถิ...นาติ อุชูติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ทิฏฺฐิยาติ กรณนฺติ กมฺมํ ฯ อุชุกรณนฺติ สญฺญี ฯ ทิฏฺฐุชุกมฺมํ นามาติ สญฺญา ฯ

[๗๒๑] เอวนฺตฺยาทิ โจทนาจปนํ ฯ เอวํ อตฺถิ ทินฺนนฺติ... กมฺมํ นามาติ วจเน สติ ญาณ...อิติ โจทนา ฯ

ญาณวิปฺปยุตฺโต จ โส จิตฺตุปฺปาโท จาติ ญาณ...ปาโท ฯ ทิฏฺฐุชุกมฺมเมว ปุญฺญกิริยา ทิฏฺฐุ...ริยา ทิฏฺฐุชุ...กิริยาย ภาโว ทิฏฺฐุ...ภาโว ฯ

ยทีติ ปริกปฺโป ฯ เอวนฺติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ญาณ...สาติ

ภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ ทิฏฺฐุ...โวติ น ลพฺภตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ
สรูปํ ฯ โจทนาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๗๒๒] โนตฺยาทิ วิสชฺชนํ ฯ ญาณวิปฺปยุตฺตจิตฺตุปฺปาทสฺส
ทิฏฺฐุชุกมฺมปุญฺญกิริยาภาโว น ลพฺภติ โน กสฺมา ปุริ...นโตติ
โยชนา ฯ

ปุเร ชาตา ปุริมา ปจฺฉา ชาตา ปจฺฉิมา ปุริมา จ
ปจฺฉิมา จ ปุริมปจฺฉิมา ปุริมปจฺฉิมา จ ตา เจตนา จาติ ปุริ...
ตนา ฯ อปิสทฺโท มชฺฌิมเจตนํ อเปกฺขติ ฯ กตฺตพฺพาติ กิริยา
ยา ธมฺมชาติ ฯ ปุญฺญํ เอว กิริยา ปุญฺญกิริยา สา สา
ปุญฺญกิริยา ตํตํปุญฺญกิริยา ฯ เอวสทฺโท น อญฺญตฺถ สงฺคณฺหณนฺติ
ญาเปติ ฯ สงฺคหิยเต สงฺคณฺหณํ ภาวสาธนํ ฯ

โนติ ปฏิเสโธ ฯ ปุริ...นมฺปีติ สงฺค...โตติ กมฺมํ ฯ
ตํตํ...วาติ สงฺค...โตติ อาธาโร ฯ สงฺค...โตติ โนติ ปเท
ญาปกเหตุ ฯ

[๗๒๓] นนุ ทิฏฺฐิยา อุชุกรณเวลายํ ญาณสมฺปยุตฺตเมว
จิตฺตํ โหติ น ญาณวิปฺปยุตฺตนฺติ โจทนํ สนฺธายาห กิญฺจาปิ-
ตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ กิญฺจาปิ อุชุ...จิตฺตํ โหติ ปน ตถาปิ
ปุริมปจฺฉาภาเค ปุริมปจฺฉากาเล ญาณ...วติ อิติ ตสฺมา ตสฺสาปิ
ญาณวิปฺปยุตฺตสฺส ทิฏฺฐุ...โว อุปฺปชฺชติ ยุชฺชติ อิติ ตสฺมา
อติปปญฺเจน อติวิตฺถาเรน อล อยุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

กิญฺจาปีติ โจทกาโภคทสฺสนํ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ปุคฺคเลน กริยเต กรณํ อุชุํ กรณํ อุชุกรณํ ฯ วินาสํ ลาตีติ เวลา โย กาโล ฯ วินาสสทฺทุปปโท ลา อาทาเน อิตฺถิยมติยโว วาติ อ เตสุ วุฑฺฒิอาทินา วณฺณโลโป อิสฺเส จ ปุน อา ฯ อุชุกรณสฺส เวลา อุชุกรณเวลา ฯ เอวสทฺโท ญาณวิปฺปยุตฺตํ นิวตฺเตติ ฯ ปุเร ปวตฺโต ปุริโม ปจฺฉา ปวตฺโต ปจฺฉา ปุริโม จ ปจฺฉา จ ปุริมปจฺฉา ฯ ภาชิตพฺโพ ปุถุกรณีโยติ[๑] ภาโค โย กาโล ฯ ภาช ปุถุกรเณ[๒] วิสรุชปทาทิโต ณ ณ ฯ ปุริมปจฺฉา จ โส ภาโค โกฏฺฐาโส จาติ ปุริมปจฺฉาภาโค ฯ ปนสทฺโท วิเสสาภิธานารมฺโภ ฯ ปิสทฺโท อเปกฺโข ฯ ตสฺสาปีติ ปิสทฺโท อเปกฺโขเยว ฯ ทิฏฺฐุชุกมฺมํ อิติ ภาโว นามํ ทิฏฺฐุ...ภาโว ฯ

กิญฺจาปีติ นิปาโต ฯ อุชุ...ยาติ โหตีติ อาธาโร ฯ ญาณ...เมวาติ จิตฺตนฺติ วิเสสนํ ฯ จิตฺตนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ ปุริ...เคติ สมฺภวตีติ อาธาโร ฯ ญาณ...ตมฺปีติ สมฺภวตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ อุปฺปชฺชตีติ เหตุ ฯ ตสฺสาปีติ ภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ ทิฏฺฐุ...โวติ อุปฺปชฺชตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ อลนฺติ เหตุ ฯ อลนฺติ นิปาตกิริยา ฯ อติปฺปญฺเจนาติ อลนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๗๒๔] เอวํ สุตฺเต ทาน สีล ภาวนา ตีณิเยว ปุญฺญกิริยาวตฺถูนิ วุตฺตานิ อฏฺฐกถายมฺปน ทส ปุญฺญกิริยาวตฺถูนิ อาคตานิ

๑. ปุกกรณีโยติ ภเวยฺย ฯ ๒. ปุกกรเณติ ภเวยฺย สทฺทนีติยญฺหิ ภาช ปุถกมฺมนิ ปุถกมฺมํ ปุถกฺกรณํ วิสุํกิริยาติ อตฺโถติ วุตฺตํ ฯ

เตสุ ทสสุ อิตเรสํ ปตฺติทานาทีนํ ทานสีลภาวนาเสฺวว สงฺคหํ ญาเปนฺโต อาห อิเมสุตฺยาทึ ฯ อิเมสุ ปน ทานาทีสุ ทสสุ... คจฺฉนฺติ กสฺมา ตํสภาวตฺตา เตน ทาเนน สหสมานลกฺขณตฺตา ปตฺติทานานุโมทนานนฺติ โยชนา ฯ

อิเมสูติ นิทฺธารณํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ทสสูติ อิเมสูติ วิเสสนํ ฯ ปตฺติ...นาติ คจฺฉนฺตีติ กตฺตา ฯ ทาเนติ สงฺคหนฺติ อาธาโร ฯ สงฺคหนฺติ คจฺฉนฺตีติ กมฺมํ ฯ ตํสภาวตฺตาติ คจฺฉนฺตีติ เหตุ ฯ ภวตีติ ภาโว ลกฺขณํ ฯ สมาโน ภาโว สภาโว เตน ทาเนน สภาโว สมานลกฺขณํ เอเตสํ ปตฺติทานานุโมทนานนฺติ ตํสภาวา ตํสภาวานํ ภาโว ตํสภาวตฺตํ ฯ

[๗๒๕] เตสํ ตํสภาวตฺตํ กินฺติ มนสิกตฺวา อาห ทานนฺตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ ทานมฺปิ อิสฺสา...ปกฺขํ เอเตปิ ปตฺติทานานุโมทนา อิสฺสามจฺเฉรานํ ปฏิปกฺขา ตสฺมา...ณตฺตา เต ปตฺติทานานุโมทนา ทาน...สงฺคยฺหนฺติ อาจริเยนาติ โยชนา ฯ

อปิสทฺโท ปตฺติ...ทเน อเปกฺขติ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ อิสฺสา จ มจฺเฉรญฺจ อิจฺสามจฺเฉรา ฯ อปิสทฺโท ทานํ อเปกฺขติ ฯ ทาเนน สมานา ปฏิปกฺขา เอเตสํ ปตฺติทานานุโมทนานนฺติ สมานปฏิปกฺขา สมานปฏิปกฺขานํ ภาโว สมา...ตา ฯ เอกํ สมานํ ลกฺขณํ เตสนฺติ เอกลกฺขณา เอกลกฺขณานํ ภาโว เอก... ณตตํ ฯ ทานเมว ทานมยํ ฯ มโยติ โยควิภาเคน สกตฺเถ

มโย ฯ สนฺตานํ ปุนาติ โสเธตีติ ปุญฺญํ ยํ ธมฺมชาตํ ฯ กตฺตพฺพนฺติ กิริยํ ยํ วตฺถุ ฯ วสนฺติ ติฏฺฐนฺติ เอตฺถ ปุญฺเญ อานิสํสาติ วตฺถุ ฯ กิริยญฺจ ตํ วตฺถุ จาติ กิริยาวตฺถุ ปุญฺญญฺจ ตํ กิริยาวตฺถุ จาติ ปุญฺญ...วตฺถุ ทานมยญฺจ ตํ ปุญฺญกิริยา-วตฺถุ จาติ ทาน...วตฺถุ ฯ

ทานมฺปีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิสฺสา...นนฺติ ปฏิปกฺขนฺติ สมฺปทานํ ฯ ปฏิปกฺขนฺติ ทานนฺติ วิเสสนํ ฯ เอเตปีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ตสฺมาติ สมานปฏิปกฺขาติ เหตุ ฯ สมา...ยาติ เอก...ณตฺตาติ เหตุ ฯ เอก...ณตฺตาติ สงฺคยฺหนฺตีติ เหตุ ฯ เตติ สงฺคยฺหนฺตีติ กมฺมํ ฯ ทาน...หีติ สงฺคยฺหนฺตีติ อาธาโร ฯ

[๗๒๖] อป...ภาวโต ฯ อปจานญฺจ เวยฺยาวจฺจญฺจ อป...เวจฺจา ฯ สีลเมว สีลมยํ สีลมยเมว ปุญฺญํ สีล... ปุญฺญํ ฯ จรนฺติ ชนา ตสฺมึ สีเล ปริปูริการิตายาติ จาริตฺตํ ฯ จร จรเณ วทาทีหิ ณิตฺโตติ โยควิภาเคน ณิตฺตปจฺจโย ฯ จาริตฺตเมว สีลํ จาริตฺตสีลํ จาริตฺตสีลสฺส ภาโว จาริ...ภาโว ฯ

อป...จาติ สงฺคยฺหนฺตีติ กมฺมํ ฯ สีล...เณติ สงฺคยฺหนฺตีติ อาธาโร ฯ จาริ...โตติ สงฺคยฺหนฺตีติ เหตุ ฯ

[๗๒๗] เทส...อิติ วจนํ อา...เรน สงฺคีติทสุตฺตรสุตฺต-ฏีกายํ วุตฺตํ ฯ

เทสนา จ สวนญฺจ ทิฏฺฐุชฺชุตา จ เทส...ชุตา ฯ ปนสทฺโท

วิเสสตฺโถ ฯ กุส...โตติ กุสลธมฺมานํ วฑฺฒาปนภาวโต ฯ กุสลธมฺมานํ อาเสวนํ วฑฺฒาปนํ กุ...วนํ ฯ ภาวนา เอว ภาวนามยํ ฯ อาจ...เถเรนาติ ทีฆนิกายาทิสุตฺตนฺตฏีกากาเรน อภิธมฺมฏีกายํ อนุฏีกากาเรน จ นาคทีเป พทรติตฺตถวิหารวาสินา อา...เถเรน ฯ

เทส...ตาติ คจฺฉนฺตีติ กตฺตา ฯ กุส...โตติ คจฺฉนฺตีติ เหตุ ฯ ภาว...เยติ สงฺคหนฺติ อาธาโร ฯ สงฺคหนฺติ คจฺฉนฺตีติ กมฺมํ ฯ อิติ วจนนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ อาจ...นาติ วุตฺตนฺติ กตฺตา ฯ

[๗๒๘] อปเรสํ มตํ ญาเปนฺโต อาห อปเรตฺยาทึ ฯ อปเร ปน อาจริยา เทเสนฺโต จ สุณนฺโต จ เทส...หรนฺติ อิติ ตสฺมา เท...อิติ วจนํ วทนฺติ ฯ

อปเรติ เกจิ จ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เทสมาโนติ เทสนฺโต โย อาจริโย ฯ สุณมาโนติ สุณนฺโต ฯ จสทฺโท เทเสนฺโต จ สุณนฺโต จาติ โยเชตพฺโพ ฯ เทสนาย อนุสฺสรณํ อนุคมนํ เทส...สาโร ฯ ญาณนฺติ วิปสฺสนาญาณํ ฯ เปเสตฺวาติ ปวตฺตาเปตฺวา ฯ ลกฺขณานีติ อนิจฺจาทีนิ ตีณิ ลกฺขณานิ ฯ ปฏิวิชฺฌ ปฏิวิชฺฌาติ ปฏิวิชฺฌิตฺวา ปฏิวิชฺฌิตฺวา ฯ จสทฺโท เทเสติ จ สุณาติ จาติ โยเชตพฺโพ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ เทสนา จ สวนญฺจ เท...นานิ ฯ ปฏิวิชฺฌิตพฺโพติ

ปฏิเวโธ โย ธมฺโม ปุคฺคเลน ฯ ปฏิเวโธ จ โส ธมฺโม จาติ ป...ธมฺโม ฯ เอวสทฺโท โลกิยธมฺมํ นิวตฺเตติ ฯ เทสนา จ สวนญฺจ เทส...วนํ ฯ

อปเร ปนาติ วทนฺตีติ กตฺตา ฯ เทเส...โต จาติ ทฺวยํ เทเส...ติ จาติ ทฺวเย กตฺตา ฯ เทส...นาติ เปเสตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ญาณนฺติ เปเสตฺวาติ กมฺมํ ฯ เปเสตฺวาติ ปฏิ...ฌาติ ทฺวเย ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ลกฺขณานีติ ปฏิ...ฌาติ ทฺวเย กมฺมํ ฯ ปฏิ...ฌาติ ทฺวยํ เทเส...ติ จาติ ทฺวเย ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ตานิ จาติ เทส...นีติ วิเสสนํ ฯ เทส...นีติ อาหรนฺตีติ กตฺตา ฯ ปฏิเวธธมฺมเมวาติ อาหรนฺตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ คจฺฉตีติ เหตุ ฯ เทสนาสวนนฺติ คจฺฉตีติ กตฺตา ฯ ภาวนามเยติ สงฺคหนฺติ อาธาโร ฯ สงฺคหนฺติ คจฺฉตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ วทนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๗๒๙] เทสนา ทานมเย สงฺคหํ คจฺฉตีติ อิทมฺปิ วจนํ วุตฺตํ สกฺกาติ ญาเปนฺโต อาห ธมฺมาตฺยาทึ ฯ ธมฺมทานสภาวโต เทส...อิติปิ วจนํ ปณฺฑิเตน วตฺตุํ สกฺกา ฯ

ธมฺมสฺส ทานํ ธมฺมทานํ ฯ ภวนํ ภาโว อตฺตโน ภาโว สภาโว อตฺตโน ปกติ ฯ ธมฺมทานเมว สภาโว ธมฺม...ภาโว ฯ ธมฺมทานภูตสภาโวตฺยตฺโถ ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ เทสนา ภาวนามเย สงฺคหํ คจฺฉตีติ วุตฺตุํ สกฺกาติ ญาเปติ ฯ

ธมฺม...โตติ คจฺฉตีติ เหตุ ฯ เทสนาติ คจฺฉตีติ กตฺตา ฯ

ทานมเยติ สงฺคหนฺติ อาธาโร ฯ สงฺคหนฺติ คจฺฉตีติ กมฺมํ ฯ อิตีปีติ สกฺกาติ กมฺมํ ฯ วตฺตุนฺติ สกฺกาติ สมฺปทานํ ฯ

[๗๓๐] อตฺตโน วจนํ สาเธนฺโต อาห ตถาหิตฺยาที ฯ ตถาหิ สจฺจํ สพฺพ...ตีติ วจนํ ภควตา วุตฺตํ ฯ

ตถาหีติ ทฬฺหี ฯ สพฺพทานนฺติ ชินาตีติ กมฺมํ ฯ ธมฺม-ทานนฺติ ชินาตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ ปทํ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๗๓๑] ตถา...สพฺพตฺถาปิ นวสุ ปุญฺญกิริยาวตฺถูสุ สงฺคหํ คจฺฉติ สพฺเพสํ นวนฺนํ ปุญฺญกิริยาวตฺถูนํ นิ...ตา ทิฏฺฐุชุกสฺสาติ โยชนา ฯ

ตถาสทฺโท สงฺคหํ คจฺฉตีติ ปททฺวยํ อากฑฺฒติ ฯ ทิฏฺฐุชุ-กมฺมนฺติ คจฺฉตีติ กตฺตา ฯ สพฺพตฺถาปีติ สงฺคหนฺติ อาธาโร ฯ อปิสทฺโท อวยวาเปกฺโข ฯ สพฺเพสนฺติ นิยมาติ กมฺมํ ฯ

นิย...ตาติ มหปฺผลภาวาย นิยมนสภาวตฺตา ฯ นิยมิยเต นิยมนํ มหปฺผลภาวาย นวนฺนํ ปุญฺญกิริยาวตฺถูนํ นิยมิยเต นิยมนํ นิยมนํ ลกฺขณํ สภาโว เอตสฺส ทิฏฺฐุชุกมฺมสฺสาติ นิย...ขณํ นิยมนลกฺขณสฺส ภาโว นิย...ณตฺตํ ฯ นิย...ตาติ คจฺฉตีติ เหตุ ฯ

[๗๓๒] นิย...ตาติ วจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห ทานา-ทีสุตฺยาที ฯ หิ สจฺจํ ทานาทีสุ ยํกิญฺจิ ทานาทิกํ อตฺถิ...ธิตํ มห...สํสํ โหติ ฯ

ทานาทีสูติ นิทฺธารณํ ฯ หิสทฺโห ทฬฺหี ฯ มํกิญฺจีติ โหตีติ

ปกติกตฺตา ฯ อตฺถิ...ยาติ สมฺมาทิฏฺฐิยาติ วิเสสนํ ฯ อตฺถิ...นเยน ปวตฺตา อตฺถิ...วตฺตา ฯ สมฺมา...ยาติ วิโสธิตนฺติ กตฺตา ฯ วิโสธิตนฺติ ยํกิญฺจีติ วิเสสนํ ฯ มหปฺผลํ ม...สํสนฺติ ทฺวยํ โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ มหนฺตํ ผลํ ยสฺส กมฺมสฺส ตํ มหปฺผลํ ฯ มหนฺโต อานิสํโส ยสฺส ตํ มหานิสํสํ ฯ

[๗๓๓] ทานาทีสุ...นิสํสนฺติ วจนํ อาจริยวจเนน สาเธนฺโต อาห เอวญฺจาติอาทึ ฯ เอวญฺจ อตฺถิ ทินฺนนฺติ...สมฺมาทิฏฺฐิยา วิโสธิตสฺส ทานาทิโน มหปฺผลาภาวํ มนสิกตฺวา ทีฆ...อิติ วจนํ พุทฺธโฆสาจริเยน วุตฺตํ ฯ

เอวนฺติ กตฺวาติ กมฺมํ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ กตฺวาติ วุตฺตนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ทีฆ...ยนฺติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ ทีฆนิกายสฺส อฏฺฐกถา ทีฆ...กถา ฯ ทิฏฺฐุชฺชุกมฺมนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ สพฺเพสนฺติ สพฺเพสํ นวนฺนํ ปุญฺญกิริยาวตฺถูนํ นิยมนาติ กมฺมํ ฯ นิย...ณนฺติ นิยมนสภาวํ ฯ นิยมนลกฺขณนฺติ ทิฏฺฐุชฺชุกมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ นิยมนลกฺขณํ ยสฺส ตํ นิย...ขณํ ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๗๓๔] เอวนฺตฺยาทิ นิคมนํ ฯ เอวํ...อิติ สนฺนิฏฺฐานํ ปณฺฑิเตน ทฏฺฐพฺพํ ฯ

เอวนฺติ ปทํ สงฺคณฺหณโตติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ ทาน...นาติ ตีสูติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทานญฺจ สีลญฺจ ภาวนา จ ทาน...วนา

ทาน...นานํ วสนํ สมฺพชฺฌนํ ทาน...วโส ฯ ตีสูติ สงฺคณฺหณโตติ อาธาโร ฯ อิตเรสนฺติ ตีหิ อญฺเญสํ ปตฺติทานาทีนํ สตฺตนฺนํ สงฺคณฺหณโตติ กมฺมํ ฯ สงฺคณฺหณโตติ ติวิธเมวาติ เหตุ ฯ สงฺคหิยเต สงฺคณฺหนํ ฯ สงฺเขปโตติ ติวิธเมวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ติวิธเมวาติ ปุญฺญ...ถูติ วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท โอนาธิกํ นิวตฺเตติ ฯ ปญฺญ...ถูติ โหตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ ทฏฺฐพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ

[๗๓๕] สงฺเขปโต ติวิธเมวาติ วจนํ อาจริยวจเนน สาเธนฺโต อาห ตถาตฺยาทึ ฯ ตถา เจว เตเนว ติปฺปกาเรน ปุญฺญกิริยาวตฺถุ อาจ... ทสฺสิตํ ฯ

ตถาติ ทสฺสิตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ เอวสทฺโท อญฺญปฺปการํ นิวตฺเตติ ฯ อาจริเยนาติ อนุรุทฺธาจริเยน ทสฺสิตนฺติ กตฺตา ฯ เหฏฺฐาติ ทสฺสิตนฺติ อาธาโร ฯ

[๗๓๖] มโนกมฺมเมวาติ ปทํ อุทฺธริตฺวา ธเปตฺวา วิญฺญ... โตติ เหตุ ปกฺขิตฺโต ฯ รูปาวจรกุสลํ มโนกมฺมเมว วิญฺญ...โต รูปาวจรกุสลสฺสาติ โยชนา ฯ

วิญฺญตฺตึ สมุฏฺฐาเปตีติ วิญฺญ...ปกํ ยํ จิตฺตํ ฯ วิญฺญตฺติสมุฏฺฐาปกสฺส ภาโว วิญฺญ...กตฺตํ วิญฺญ...ปกตฺตสฺส อภาโว วิญฺญ...ภาโว ฯ กายทฺวารํ อาทิ ยสฺส ทฺวารสฺส ตํ กายทฺวาราทิ ฯ อาทิสทฺเทน วจีทฺวารสฺเสว คหณํ ฯ อปฺปวตฺติยเต อปฺปวตฺตนํ ฯ

มโนกมฺมเมวาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ วิญฺญ...นาติ อปฺปวตฺตนโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ กายทฺวาราทีสูติ อปฺปวตฺตนโตติ อาธาโร ฯ อปฺปวตฺตนโตติ มโนกมฺมเมวาติ เหตุ ฯ ตนฺติ รูปาวจรกุสลนฺติ วิเสสนํ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ รูปา...มยนฺติ ทฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ ทานาทิวเสนาติ อปฺปวตฺตนโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อปฺปวตฺตนโตติ ภาว...ยนฺติ เหตุ ฯ

[๗๓๗] อปฺปนาปฺปตฺตนฺติ จปนํ ฯ ปุพฺพ...โตติ เหตุ ปกฺขิตฺโต ฯ ปุพฺพภาเค ปวตฺตานิ กุสลานิ ปุพฺพ...ตานิ ฯ ภวนํ ภาโว กามาวจรํ อิติ ภาโว กา...โว ฯ ปุ...นนฺติ ภาวโตติ สมฺพนฺโธ ฯ กามา...โตติ อปฺปนาปฺปตฺตนฺติ เหตุ ฯ

[๗๓๘] ฌาน...นาติ จปนํ ฯ ตญฺจ รูปาวจรกุสลํ ปฏิ...เตปิ สติ องฺคา...โต ปญฺจวิธํ โหติ นนุ รูปาวจรกุสลํ ปฏิปทาทิเภทโต อเนกวิธนฺติ โจทนํ มนสิกตฺวา อาห ปฏิ...เตปีติ ฯ

ปฏิปทา อาทิ เยสํ อารมฺมณาทีนํ ตานิ ปฏิปทาทีนิ ปฏิปทาทีนํ เภโท ปฏิ...เภโท ฯ อเนโก วิโธ ยสฺส รูปาวจรกุสลสฺส ตํ อเนกวิธํ อเนกวิธสฺส ภาโว อเน...ธตฺตํ ฯ อปิสทฺโท โจทกาโภคสูจโน ฯ วิตกฺกาทีนํ องฺคานํ อติกฺกมนํ องฺคาติกฺกมนํ องฺคาติกฺกมนสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ องฺคา...วโส ฯ นิพฺพตฺตาติ วิจาราทีนิ ฌานงฺคานิ นิพฺพ...คานิ นิพฺพตฺตชฺฌานงฺคานํ เภโท นิพฺพ...เภโท ฯ

ปฏิ...โตติ อเนกวิธตฺเตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อเนกวิธตฺเตปีติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ สตีติ โหตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ องฺคา...นาติ นิพฺพตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ นิพฺพ...โตติ ปญฺจวิธนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปญฺจวิธนฺติ ตญฺจาติ วิเสสนํ ฯ

[๗๓๙] อาล...นาติ จปนํ ฯ อิเมสํ...เทน ฯ กสิ...ธนฺติ คาถา ฯ

กสิณุคฺฆาฏิมํ เอว อากาสํ กสิ...กาสํ ฯ อากาสํ วิสโย อารมฺมณํ เอตสฺส มนสฺสาติ อากาสวิสยํ ฯ อากา...ยนฺติ นปุํสกลิงฺคปทํ มโนติ ปุลฺลิงฺคสฺส วิเสสนํ ฯ มโนติ ปฐมารุปฺปวิญฺญาณํ ฯ มโนติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ตสฺส มนสฺส อภาโว ตทภาโว ปฐมารุปฺปวิญฺญาณาภาโว ฯ ตทภาโวติ ลิงฺคตฺโถ ฯ โส ตทภาโว อาลมฺพนํ เอตสฺส วิญฺญาณสฺสาติ ตทาลมฺพนํ ปฐมารุปฺปวิญฺญาณาภาวาลมฺพนํ ฯ ตทาลมฺพนนฺติ วิญฺญาณนฺติ วิเสสนํ ฯ วิญฺญาณนฺติ ตติยารุปฺปวิญฺญาณํ ฯ วิญฺญาณนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ จตุนฺนนฺติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ อิเม...นนฺติ ทฺวยํ อาลมฺพนานนฺติ วิเสสนํ ฯ อาลมฺพนานนฺติ ปเภเทนาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปเภเทนาติ จตุพฺพิธนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เภเทนาตฺยาปิ ฯ

[๗๔๐] เอตสฺเทน ปรามสิตพฺพํ ญาเปนฺโต อาห เอตฺถาติอาทึ ฯ เอตฺถาต จปนํ ฯ

อิเมสุ จ...สูติ ทฺวยํ กมฺเมสูติ วิเสสนํ ฯ ปาก...นาติ

จตุพฺพิธาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ กมฺเมสูติ นิทฺธารณํ ฯ

[๗๔๑] อุทฺธจฺจรหิตนฺติ ปทสฺส อุทฺธ...นารหิตนฺติ อยมตฺโถ วิญฺญายตีติ ปุจฺฉา ฯ อุทฺธจฺจสฺส อกุสเลสุ นิจฺจปฺปวตฺตนโต อุทฺธจฺจรหิตภาเว หิ วุตฺเต อุทฺธจฺจสหคตเจตนารหิตภาโว วุตฺโตว โหตีติ ฯ อุทฺธ...ตนฺติ ฯปนํ ฯ

อุทฺธ...วิธนฺติ อกุสลกมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ อุทฺธจฺเจน สหคตา อุทฺธ...คตา อุทฺธ...คตา จ สา เจตนา จาติ อุทฺธ...ตนา อุทฺธ...นาย รหิตํ อุทฺธ...หิตํ ฯ ทฺวาทสวิธํ อกุสลกมฺมํ อธิปฺเปตนฺติ โกจิ คณฺเหยฺย ตสฺมา เอกาทสวิธนฺติ วิเสสนํ ฯ ปกฺขิตฺตํ ฯ เอกาทส วิธา ยสฺส กมฺมสฺส ตํ เอกาทสวิธํ ฯ

[๗๔๒] กึ ปเนตฺถ...กฑฺฒตีติ ปุจฺฉาฐปนํ ฯ อธิโมกฺข...คตํ อกุสลกมฺมํ ปฏิสนฺธึ อากฑฺฒติ อธิ...ตโต วิจิกิจฺฉาสหคตโต พล...คตํ อกุสลกมฺมํ นากฑฺฒติ อิติ เอตฺถ วจเน การณํ กึ ปนาติ โยชนา ฯ

กินฺติ ปุจฺฉา ฯ ปนสทฺโท วจนาลงฺกาโร วิเสโส วา ฯ วิรหนํ วิรโห อธิโมกฺขโต วิรโห อธิ...รโห น สพฺพอกุสลกมฺมโต อปฺปกํ พลํ ยสฺส ตํ สพฺพทุพฺพลํ ฯ ปิสทฺโท อรุจิสูจโน ฯ วิจิกิจฺฉาย สหคตํ วิจิ...คตํ ฯ อธิโมกฺเขน สมฺปโยโค อธิ... โยโค ฯ พลํ เอตสฺส กมฺมสฺส อตฺถีติ พลวนฺตํ ฯ ปิสทฺโท อรุจิสูจโน ฯ อุทฺธจฺเจน สหคตํ อุทฺธ...คตํ ฯ

กึ ปนาติ ปุจฺฉา ฯ เอตฺถาติ การณนฺติ อาธาโร ฯ การณนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อธิ...นาติ ทุพฺพลนฺติ เหตุ ฯ สพฺพ...ปีติ วิจิ...คตนฺติ วิเสสนํ ฯ วิจิ...คตนฺติ อากฑฺฒตีติ กตฺตา ฯ ปฏิสนฺธินฺติ อากฑฺฒตีติ กมฺมํ ฯ อธิ...นาติ พลวนฺตนฺติ เหตุ ฯ ตโตติ พลวนฺตมฺปีติ อปาทานํ ฯ พลวนฺตมฺปีติ อุทฺธ...ตนฺติ วิเสสนํ ฯ อุทฺธ...ตนฺติ นากฑฺฒตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ ปทํ เอตฺถาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ

[๗๔๓] ปฏิสนฺธิทานนฺตฺยาทิ วิสชฺชนํ ฯ ปฏิ...โต พลวนฺตมฺปิ อุทฺธจฺจสหคตํ นากฑฺฒตีติ โยชนา ฯ

ปฏิ...โตติ นากฑฺฒตีติ ญาปกเหตุ ฯ ปฏิสนฺธิยา ทานํ ปฏิสนฺธิทานํ ฯ ภวนํ ภาโว ปกติ อตฺตโน ภาโว สภาโว ปฏิสนฺธิทานเมว สภาโว ปฏิ...ภาโว ปฏิสนฺธิทานสภาวสฺส อภาโว ปฏิ...ภาโว ฯ

[๗๔๔] ตยา วุตฺเต กึ ปนตฺยาทิวจเน ลทฺธา วิจารณา ปฏิสนฺธิทานสภาเวสุเยว อตฺถีติ ญาเปนฺโต อาห พลวนฺตฺยาทึ ฯ พลวํ กมฺมํ ปฏิสนฺธึ อากฑฺฒติ ทุพฺพลํ กมฺมํ นา...เยว กมฺเมสุ อตฺถีติ โยชนา ฯ

พลํ เอตสฺส กมฺมสฺส อตฺถีติ พลวํ ฯ นตฺถิ พลํ เอตสฺสาติ ทุพฺพลํ ฯ วิจาเรตพฺพาติ วิจารณา ยา กถา ปณฺฑิเตน ฯ ปฏิสนฺธิทานํ สภาโว เยสํ กมฺมานํ ตานิ ปฏิ...วานิ ฯ เอวสทฺโท

ปฏิสนฺธิอทายกสภาวกมฺมํ นิวตฺเตติ ฯ พลวนฺติ อากฑฺฒตีติ กตฺตา ฯ ทุพฺพลนฺติ นากฑฺฒตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ อยนฺติ สรูปํ ฯ อยนฺติ วิจารณาติ วิเสสนํ ฯ วิจารณาติ อตฺถีติ กตฺตา ฯ ปฏิ...วาติ อตฺถีติ อาธาโร ฯ

[๗๔๕] นนุ จ ปฏิสนฺธิอทายกํ อุทฺธจฺจสหคตํ พลวํ ตสฺมา ตสฺส พลวภาโว ปฏิสนฺธิอากฑฺฒเน การณํ ภเวยฺยาติ อาห ยสฺสตฺยาทึ ฯ ยสฺส ปน อุทฺธจฺจสหคตกมฺมสฺส ปฏิ...นตฺถิ ตสฺส กมฺมสฺส พล...การณํ น อตฺถีติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปฏิสนฺธิทานํ เอว สภาโว ปฏิ...ภาโว ฯ เอวสทฺโท ปฏิสนฺธิอทายกสภาวํ นิวตฺเตติ ฯ พลวสฺส ภาโว พลวภาโว ฯ ปฏิสนฺธิยา อากฑฺฒนํ ปฏิ...ฒนํ ฯ

ยสฺสาติ นตฺถีติ สมฺปทานํ ฯ ปฏิ...เยวาติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ตสฺสาติ ภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ พล...โวติ น อตฺถีติ ปกติกตฺตา ฯ ปฏิ...เนติ การณนฺติ อาธาโร ฯ การณนฺติ น อตฺถีติ วิกติกตฺตา ฯ

[๗๔๖] กถนฺตฺยาทิ ปุจฺฉาฐปนํ ฯ อุทฺธ...นตฺถีติ เอตํ วจนํ ปน กสฺมา อมฺเหหิ วิญฺญาตพฺพนฺติ โยชนา ฯ

กถนฺติ วิญฺญาตพฺพนฺติ เหตุ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอตนฺติ วิญฺญาตพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ อุทฺธจฺจ...ถีติ ปทํ เอตนฺติ สรูปํ ฯ

[๗๔๗] ทสฺสเนนตฺยาทิ วิสชฺชนํ ฯ ทสฺสเนน...ตตฺตา อุทฺธจฺจ-
สหคตสฺส อุทฺธจฺจ...ถีติ เอตํ วจนํ ปณฺฑิเตหิ วิญฺญาตพฺพนฺติ
โยชนา ฯ

ทสฺสเนนาติ ปหาตพฺเพสูติ กตฺตา ฯ ปหาตพฺเพสูติ
อนาคตตฺตาติ อาธาโร ฯ อนาคตตฺตาติ วิญฺญาตพฺพนฺติ เหตุ ฯ
อนาคตสฺส อุทฺธจฺจสหคตสฺส ภาโว อนาคตตฺตํ ฯ

[๗๔๘] ทสฺสเนน...อนาคตตฺตาติ วจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห
ติวิธาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ ทสฺส...ตพฺพา ติวิธา อกุสลาติ โยชนา ฯ

ตโย วิธา เยสํ เต ติวิธา ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ สิยาติ
กทาจิ ฯ

ติวิธาติ อกุสลาติ วิเสสนํ ฯ อกุสลาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ
ทสฺสเนนาติ ปหาตพฺพาติ กตฺตา ฯ ภาวนายาติ ปหาตพฺพาติ กตฺตา ฯ
สิยาติ ปหาตพฺพาติ กาลสตฺตมี ฯ อิตีติ ติวิธาติ สรูปํ ฯ

[๗๔๙] ติวิธากุสลานํ สรูปํ ญาเปนฺโต อาห ตตฺถตฺยาทึ ฯ
ตตฺถ เตสุ ติวิเธสุ อกุสเลสุ ทิฏฺฐิ...นาม กสฺมา ปจฺมํ...
ตพฺพตฺตาติ โยชนา ฯ

ทิฏฺฐิยา สหคโต ทิฏฺฐิสหคโต ฯ วิจิกิจฺฉาย สหคโต วิจิ...
คโต ฯ ทิฏฺฐิสหคโต จ วิจิกิจฺฉาสหคโต จ ทิฏฺฐิ...คตา ฯ
จิตฺตญฺจ อุปฺปาทา จ จิตฺตุปฺปาทา ฯ ทิฏฺฐิ...คตา จ เต
จิตฺตุปฺปาทา จาติ ทิฏฺฐิ...ปาทา ฯ

[๗๕๐] กสฺมา เต ทสฺสเนน ปหาตพฺพา นามาติ อาห ปฐมนฺตฺยาที ฯ

นิพฺพานสฺส ทสฺสนํ นิพฺพานทสฺสนํ นิพฺพานทสฺสนสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ นิพฺพา...วโส ฯ ทสฺสนํ อิติ ลทฺธํ นามํ เยน มคฺเคน โส ทสฺสนนฺติ ลทฺธนาโม ฯ ปหาตพฺพานํ ภาโว ปหาตพฺพตฺตํ ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ ทิฏฺฐิ...ปาทาติ สญฺญี ฯ ทสฺส... นามาติ สญฺญา ฯ ปฐมนฺติ ทสฺสนาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ นิพฺพา... นาติ ลทฺธาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ทสฺส...เมนาติ โสตา...นาติ วิเสสนํ ฯ โสตา...นาติ ปหาตพฺพตฺตาติ กตฺตา ฯ ปหา...ตาติ ทสฺส...พาติ เหตุ ฯ

[๗๕๑] อุทฺธ...นาม อคฺค...พตฺตา ฯ อุทฺธจฺเจน สหคโต อุทฺธจฺจสหคโต อุทฺธจฺจสหคโต จ โส จิตฺตุปฺปาโท จาติ อุทฺธ...ปาโท ฯ ภาวนาย ปหาตพฺพา อิติ นาม ภาว...ตพฺพา นาม ฯ กิสฺมิญฺจิ โปฏฺฐเก ภาว...ตพฺโพ นามาติปิ ฯ ปุริโมว ยุตฺตตโร ฯ มคฺคตฺตเยนาติ วุตฺตํ ฯ อุปริโกฏิยา อคฺคมคฺเคนาติ วุตฺตํ ฯ อคฺโค จ โส มคฺโค จาติ อคฺคมคฺโค ฯ ปหาตพฺพสฺส ภาโว ปหาตพฺพตฺตํ ฯ

อุทฺธ...โทติ สญฺญี ฯ ภาว...ตพฺพา นามาติ สญฺญา ฯ อคฺค...นาติ ปหาตพฺพาติ กตฺตา ฯ ปหา...ตาติ ภาว...ตพฺพา นามาติ เหตุ ฯ

[๗๕๒] กสฺมา มคฺคตฺตยํ ภาวนาติ วุจฺจตีติ อาห อุปริ-ตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ อุ...ยํ ปจ...ภาวนาติ ภควตา วุจฺจติ ฯ

อุปริมคฺคานํ ตยํ อุปริมคฺคตฺตยํ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ทิฏฺฐญฺจ ตํ นิพฺพานญฺจาติ ทิฏฺฐนิพฺพานํ ฯ ภาวนาวเสนาติ วฑฺฒนวเสน ฯ ภาวิยเต ปฏิยเต ภาวนา ภาวสาธนํ ฯ ภาวนาย วโส ภาวนาวโส ฯ ปวตฺติยเต ปวตฺตนํ ฯ

ปฐมมคฺเคนาติ ทิฏฺฐาติ กตฺตา ฯ ทิฏฺฐนยิพฺพาเนติ ปวตฺตนาติ อาธาโร ฯ ภาว...นาติ ปวตฺตนาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺตนโตติ วุจฺจตีติ เหตุ ฯ ภาวนาตีติ วุจฺจตีติ อากาโร ฯ

[๗๕๓] ทิฏฺฐิ...ตพฺพา กสฺมา เตสํ ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺต-โทมนสฺสสหคตจิตฺตุปฺปาทานํ อปาย...มคฺเคน ปหียมานตฺตา เสส...วตฺถายาติ โยชนา ฯ

อปาเย นิพฺพตฺตาเปตีติ อปานิพฺพตฺตกา ยา อวตฺถา ฯ อปา...ตกา จ สา อวตฺถา จาติ อปา...วตฺถา ฯ พหลา จ พหลา จ พหลพหลา พหลพหลา จ สา อวตฺถา จาติ พห...วตฺถา เสสา จ สา พหล...วตฺถา จาติ เสส...วตฺถา ฯ เสสพหลาวตฺถายาติปิ ฯ ปุริโม ยุตฺโต ฯ อุปริ มคฺคา อุปริมคฺคา ฯ ปหาตพฺพาติ ปหียมานา ยา อวตฺถา มคฺเคหิ ฯ ปหียมานาย ภาโว ปหี...นตฺตํ ฯ

ทิฏฺฐิ...ปาทาติ สญฺญี ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สิยา

ทสฺส...ตพฺพาติ สญฺญา ฯ เตสนฺติ อวตฺถายาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อปา...ยาติ ป...นตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปจ...นาติ ปียมานาติ กตฺตา ฯ เสส...ยาติ ปหี...ตาติ สมฺพนฺโธ ฯ อุปริมคฺเคหีติ ปหี...นาติ กตฺตา ฯ ปหี...ตาติ สิยา ทสฺส...ตพฺพาติ เหตุ ฯ

[๗๕๔] (อาจริยานํ มตึ ทสฺเสนฺโต ตตฺถาตฺยาทิมาห ฯ ตตฺถ ติวิเธสุ อกุสเลสุ สิยา...สามญฺเญน อิธ อิมสฺมึ ทสฺสเนน ปหาตพฺเพสูติ ปเท ทสฺสเนน ปหาตพฺพํ อิติ โวหรนฺติ กเถนฺติ อาจริยาติ โยชนา ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ สิยา...ปหาตพฺพมฺปีติ นิทฺธารณิยํ ฯ สิยา...ปหาตพฺพมฺปีติ โวหรนฺตีติ กมฺมํ ฯ ทสฺสเนนาติ ปหาตพฺพาติ กตฺตา ฯ ปหา...เณนาติ โวหรนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิธาติ โวหรนฺตีติ อาธาโร ฯ ทสฺส...ตพฺพนฺติ อิตีติ สรูปํ ฯ อิตีติ โวหรนฺตีติ อากาโร[๑] ฯ

[๗๕๕] โก โทโสติ โจทนํ สนฺธายาห ยทิตฺยาทึ ฯ อุทฺธ...สนฺธึ ยทิ ทเทยฺย ตทา ตสฺมึ กาเล อกุ...เสฺวว ปฏิสนฺธึ ทเทยฺย ฯ

ยทีติ ปริกปฺโป ฯ จสทฺโท วากฺยนฺตราภมฺโภ ฯ อุทฺธ...ตนฺติ ทเทยฺยาติ กตฺตา ปฏิสนฺธินฺติ ทเทยฺยาติ กมฺมํ ฯ ตทาติ ทเทยฺยาติ กาลสตฺตมี ฯ อกุ...ยาติ อสมฺภวโตติ สมฺพนฺโธ ฯ

๑. เอตฺถนฺตเร ปาโฐ มยา ปุน รจิโต โปราณปาโฐ หิ นฏฺโฐ ฯ

อกุสลสฺส ปฏิสนฺธิ อกุสลปฏิสนฺธิ ฯ สุคติยนฺติ อสมฺภวโตติ อาธาโร ฯ อสมฺภวโตติ ทเทยฺยาติ เหตุ ฯ อปา...วาติ ทเทยฺยาติ อาธาโร ฯ เอวสทฺโท สุคตึ นิวตฺเตติ ฯ

[๗๕๖] อุทฺธจฺจสหคตํ อปาเยเสฺวว เทตุ โก โทโสติ อาห อปายาตฺยาทึ ฯ อป...ยญฺจ อวสฺสํ เอกนฺเตน ทสฺส...สิยา ฯ

อปายํ คเมตีติ อปายคามินิยํ ยํ อกุสลํ ฯ อปา... ยญฺจาติ สิยาติ กตฺตา ฯ อวสฺสนฺติ ปหาตพฺพนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ทสฺสเนนาติ ปหาตพฺพนฺติ กตฺตา ฯ ปหาตพฺพนฺติ อปา...ยนฺติ วิเสสนํ ฯ

[๗๕๗] วุตฺตวจนํ พฺยติเรเกน ทพฺหํ กโรนฺโต อาห อิตรถาตฺยาทึ ฯ อิตรถา อิตรสฺมึ อปายคามินิเย อปหาตพฺเพ สติ อปา...อาปชฺชติ ฯ

อปฺปหีนสฺส ภาโว อปฺปหีนตฺตํ ฯ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปตฺติ อปาเย อุปฺปตฺติ อปายุปฺปตฺติ ฯ

อิตรถาติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ อปา...สาติ อปฺปหีนตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ อปฺปหีนตฺตาติ อุปฺปตฺตีติ เหตุ ฯ เสขานนฺติ อุปฺปตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ อปายุปฺปตฺตีติ อาปชฺชตีติ กตฺตา ฯ

[๗๕๘] อปายุปฺปตฺติ โหตุ โก โทโสติ อาห น จ ปเนตนฺตฺยาทึ ฯ เอตํ เสขานํ อปายุปฺปชฺชนํ น จปน ยุตฺตํ เนว ยุตฺตํ กสฺมา จตู...นโต ฯ

จสทฺโท เอวสทฺทตฺโถ ฯ ปนสทฺโท วจนาลงฺกาโร วิเสสตฺโถ วา ฯ น ปเนตนฺติปิ ฯ วิปฺปมุจฺจตีติ วิปฺปมุตฺโต โย โสตาปนฺโน ฯ วินิปตนํ วินิปาโต วินิปาโต เอว ธมฺโม สภาโว ปกติ วินิ...ธมฺโม ฯ นตฺถิ วินิปาตธมฺโม อสฺส โสตาปนฺนสฺสาติ อวินิปาตธมฺโม ฯ จตู...ธมฺโม อิติ อาทิ เยสํ วจนานํ ตานิ จตู...ติ อาทีนิ ฯ อาทิสทฺเทน นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ อาทีนํ คหณํ ฯ จตูห...ติ อาทีนิ จ ตานิ วจนานิ จาติ จตู...วจนานิ ฯ วิ...โตติ เสขานํ อปายุปฺปตฺติยา วิรุชฺฌนโต ฯ

น จปนาติ ยุตฺตนฺติ ปฏิเสโธ ฯ เอตนฺติ ยุตฺตนฺติ กตฺตา ฯ จตู...เนหีติ สหาติ สหโยคตติยา ฯ สหาติ วิรุชฺฌนโตติ กิริยาวิเสสนํ ฯ วิรุชฺฌนโตติ น ยุตฺตนฺติ เหตุ ฯ

[๗๕๙] อุทฺธจฺจสหคตสฺส ทสฺสเนน ปหาตพฺพภาโว โหตุ โก โทโสติ อาห สติ จาติอาทึ ฯ เอตสฺส อุทฺธจฺจสหคตสฺส ทสฺส...ภาเว สติ จปน สิยา...อิติ อิมสฺส ปทสฺส วิภงฺเค อุทฺธจฺจสหคตํ ภควตา วตฺตพฺพํ สิยาติ โยชนา ฯ

สตีติ วตฺตพฺพนฺติ ลกฺขณกิริยา ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอตสฺสาติ ภาเวติ สมฺพนฺโธ ฯ ทสฺส ...เวติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ สิยา...ตีติ ปทํ อิมสฺสาติ สรูปํ ฯ อิมสฺสาติ วิภงฺเคติ สมฺพนฺโธ ฯ วิภงฺเคติ วตฺตพฺพนฺติ อาธาโร ฯ วตฺตพฺพนฺติ สิยาติ กตฺตา ฯ

อภิ.๑๗๕

[๗๐๖] อุทฺธจฺจสหคตํ วตฺตพฺพํ โหตุ โก โทโสติ อาห น จาติอาทึ ฯ เอตํ อุทฺธจฺจสหคตํ ภควตา สิยา...วิภงฺเค น จปน วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เอตนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๗๖๑] อถ สิยาติ โจทนฐปนํ ฯ อปา...สพฺเพสุ กิเลสานํ ภควตา วุตฺตตฺตา อุทฺธจฺจ...นาย ตตฺถ ทสฺสเนน ปหาตพฺเพสุ สงฺคโห กาตุํ สกฺกา อิติ โจทนา อถ ยทิ สิยาติ โยชนา ฯ

เตหิ ราคาทีหิ สห เอกสฺมึ จิตฺเต ติฏฺฐนฺตีติ ตเทกฏฺฐา เย กิเลสา ฯ วุตฺตานํ กิเลสานํ ภาโว วุตฺตตฺตํ ฯ

อถาติ วิกปฺโป ฯ อปา...เอวนฺติ วุตฺตตฺตาติ นิทสฺสนํ ฯ ทสฺส...สูติ วุตฺตาติ อาธาโร ฯ วุตฺตตฺตาติ สกฺกาติ เหตุ ฯ อุทฺธ...ยาติ สงฺคโหติ กมฺมํ ฯ ตตฺถาติ สงฺคโหติ อาธาโร ฯ สงฺคโหติ สกฺกาติ กมฺมํ ฯ สกฺกาติ กมฺมวาจกํ ฯ กาตุนฺติ สกฺกาติ สมฺปทานํ ฯ อิตีติ ฯ สรูปํ ฯ โจทนาติ สิยาติ กตฺตา ฯ

[๗๖๒] ตนฺนาตฺยาทิ วิสชฺชนํ ฯ ตํ อุทฺธจฺจสหคตเจตนาย ตตฺถ สงฺคโห สกฺกา กาตุนฺติ วจนํ น สิยา กสฺมา ยสฺส อุทฺธจฺจสหคตสฺส เอก...เวน ภควตา วุตฺตตฺตา ฯ

ตนฺติ สิยาติ กตฺตา ฯ นาติ สิยาติ ปฏิเสโธ ฯ ตสฺสาติ

วุตฺตตฺตาติ ภาวโยโค ฯ เอกนฺตโตติ วุตฺตตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ภาว...นาติ วุตฺตตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วุตฺตตฺตาติ นาติ เหตุ ฯ วุตฺตสฺส ภาโว วุตฺตตฺตํ ฯ

[๗๖๓] กถํ วุตฺตนฺติ อาห วุตฺตญฺเหตนฺตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ กตเม...ปาโทติ เอตํ วจนํ ภควตา วุตฺตํ ฯ ตสฺมา ภาวนาย ปหาตพฺพภาเวน วุตฺตตฺตา ทสฺส...เธตีติ โยชนา ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ เอตนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ กต...โทตีติ ปทํ เอตนฺติ สรูปํ ฯ ตสฺมาติ สาเธตีติ เหตุ ฯ ทสฺส...สูติ อวจนนฺติ อาธาโร ฯ เอวสทฺโท น ภาวนาย ปหาตพฺเพสุ อวจนนฺติ สาเธตีติ กตฺตา ฯ อิมสฺส อุทฺธจฺจสหคตสฺส ฯ อิมสฺสาติ ทานาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปฏิ...วนฺติ สาเธตีติ กมฺมํ ฯ ปฏิสนฺธิยา ทานํ ปฏิสนฺธิทานํ ปฏิสนฺธิทานสฺส อภาโว ปฏิสนฺธิทานาภาโว ฯ

[๗๖๔] โกจิ ปฏิสมฺภิทาวิภงฺเค วุตฺตวจนํ ทิสฺวา โจเทยฺย ตสฺมา ตํ โจทนํ ฐเปนฺโต อาห นนุ จาติ อาทึ ฯ ปฏิ...ตสฺส อุทฺธจฺจสหคตจิตฺตุปฺปาทสฺส วิปาโกปิ ภควตา นนุ จ อุทฺธโฏ อิติ ตสฺมา อสฺส อุทฺธจฺจสหคตสฺส ปฏิ...โว ตุมฺเหหิ กถํ สมฺปฏิจฺฉิตพฺโพ อิติ โจทนาติ โยชนา ฯ

นนุ จาติ ปุจฺฉา ฯ ปฏิ...เคติ อุทฺธริตฺวา อุทฺธโฏติ ทฺวเย

อาธาโร ฯ ยสฺมึ...ทาติ เอวนฺติ อุทฺธโฏติ นิทสฺสนํ ฯ อิเมสุ ธมฺเมสุ ปวตฺตํ ญาณํ ธมฺมปฏิสมฺภิทา เตสํ ธมฺมานํ วิปาเก ปวตฺตํ ญาณํ อตฺถ...ภิทา ฯ อุทฺธ...ทนฺติ อุทฺธวิตฺวาติ กมฺมํ ฯ อุทฺธริตฺวาติ อุทฺธโฏติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ตสฺสาติ วิปาโกติ สมฺพนฺโธ ฯ วิปาโกปีติ อุทฺธโฏติ กมฺมํ ฯ ปีสทฺโท อุทฺธจฺจ-สหคตจิตฺตุปฺปาทํ อเปกฺขติ ฯ อิตีติ กถํ ส...โพติ เหตุ ฯ กถนฺติ ปฏิเสโธ ฯ อสฺสาติ ทานาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปฏิ...โวติ สมฺปฏิจฺฉิตพฺโพติ กมฺมํ ฯ ปฏิสนฺธิทานสฺส อภาโว ปฏิ...ภาโว ฯ อิตีติ โจทนาติ สรูปํ ฯ โจทนาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๗๖๕] นายนฺตยาทิ วิสชฺชนํ ฯ อยํ อุทฺธจฺจสหคตจิตฺตุปฺปาทสฺส วิปาโก ปฏิ...ภควตา น อุทฺธโฏ อถโข สจฺจโต อยํ วิปาโก ปว...สนฺธาย ภควตา ปฏิสมฺภิทาวิภงฺเค อุทฺธโฏติ โยชนา ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ อยนฺติ อุทฺธโฏติ กมฺมํ ฯ ปฏิสนฺธิ-ทานนฺติ สนฺธายาติ กมฺมํ ฯ สนฺธายาติ อุทฺธโฏติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อถโขติ สนฺธายาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺติวิปากนฺติ สนฺธายาติ กมฺมํ ฯ ปวตฺติยํ วิปาโก ปวตฺติวิปาโก ฯ สนฺธายาติ อุทฺธโฏติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ

[๗๖๖] ปฏฺฐานวุตฺตวจเนน วิสชฺชนํ ญาเปนฺโต อาห ปฏฺฐาเนติ อาทึ ฯ ปฏฺฐาเน...ปจฺจโย อิติ เอว ทสฺส...โวว ภควตา อุทฺธโฏ นานา...โว น ปน อุทฺธโฏติ โยชนา ฯ

ปฏฺฐาเนติ อุทฺธริตฺวา อุทฺธโฏติ ปททฺวเย อาธาโร ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สหชาตา...โยตีติ ปทํ อุทฺธริตฺวาติ นิทสฺสนํ ฯ ทสฺส...ย เอวาติ ภาวาติ สมฺพนฺโธ ฯ เอวสทฺโท ภาวนาย ปหาตพฺพเจตนํ นิวตฺเตติ ฯ สห...วนฺติ อุทฺธริตฺวาติ กมฺมํ ฯ อุทฺธริตฺวาติ อุทฺธโฏติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ สห... โยตีติ อุทฺธโฏติ นิทสฺสนํ ฯ ภาว...ยาติ ภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ สห...โวติ อุทฺธโฏติ กมฺมํ ฯ เอวสทฺโท อผโล ฯ น ปนตฺยาทิมฺหิ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ นานา...โวติ อุทฺธโฏติ กมฺมํ ฯ

[๗๖๗] นานาขณิกกมฺมปจฺยสภาวสฺส อนุทฺธนํ โหตุ ปฏิสนฺธิกานํ สิยา อาห น จาติอาทึ ฯ นานา...วินา อุทฺธจฺจสหคตสฺส ปฏิ...นํ น จ อตฺถิ ตสฺมา ตสฺส อุทฺธจฺจ-สหคตสฺส สพฺพตฺถาปิ สพฺพปฺปกาเรน ปฏิส...นํ น จ อตฺถีติ โยชนา ฯ

นาติ อตฺถีติ ปฏิเสโธ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ นานา ...ยนฺติ วินาติ กมฺมํ ฯ วินาติ อากฑฺฒนนฺติ วิเสสนํ ฯ ปฏิ... ฌนนฺติ อตฺถีติ กตฺตา ฯ ปฏิสนฺธิยา อากฑฺฒนํ ปฏิ...ฌนํ ฯ ตสฺมาติ ปฏิสมฺภิทาวิภงฺเค ปวตฺติวิปากํ สนฺธาย วิปากสฺส อุทฺธฏตฺตา เจว ปฏฺฐาเน นานาขณิกกมฺมปจฺจยภาวสฺส อนุทฺธฏตฺตา จ ฯ ตสฺมาติ นตฺถีติ เหตุ ฯ ตสฺสาติ นตฺถีติ สมฺปทานํ ฯ

สพฺพถาปีติ สพฺเพนปิ ปาลิยํ วุตฺตปฺปกาเรน ฯ อปิสทฺโท อวยวปฺปการํ อเปกฺขติ ฯ สพฺพถาปีติ นตฺถีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปฏิ...นนฺติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ อิตีติ สมาปนฺโน ฯ

[๗๖๘] เกจิวาทํ ทสฺเสตฺวา นิเสเธนฺโต อาห ยนฺตฺยาทึ ฯ เอเก อาจริยา อุทฺธจฺจ...ตาติ ยํ วจนํ วทนฺติ ตํ วจนํ เตสํ อาจริยานํ มติมตฺตํ อภินิเวสมตฺตเมว กสฺมา ปฏิ...อนุทฺธฏตฺตาติ โยชนา ฯ

ยนฺติ วทนฺตีติ กมฺมํ ฯ ปนสทฺโท ปกฺขนฺตโร ฯ เอเกติ วทนฺตีติ กตฺตา ฯ อุทฺธ...นาติ น เทตีติ กตฺตา ฯ อุภ...ปีติ น เทตีติ กมฺมํ ฯ อุภเยสุ วิปาโก อุภยวิปาโก ฯ ปิสทฺโท อวยวํ อเปกฺขติ ฯ ปฏฺฐาเนติ อนุทฺธฏาติ อาธาโร ฯ นานา...สาติ อนุทฺธฏตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ อนุทฺธฏตฺตาติ น เทตีติ เหตุ ฯ อนุทฺธฏสฺส ภาโว อนุทฺธฏตฺตํ ฯ อิตีติ ยนฺติ สรูปํ ฯ ตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เตสนฺติ มตีติ สมฺพนฺโธ ฯ มติมตฺตนฺติ ตนฺติ วิเสสนํ ฯ มตฺตสทฺโท สพฺเพสํ มตนฺติ ญาเปติ ฯ ปฏิ...เคติ อุทฺธฏตฺตาติ อาธาโร ฯ สพฺเพสํ อุทฺธจฺจสหคตานํ ปวตฺติวิปาโก อุทฺธโฏ น เอกสฺเสวาติ ญาปนตฺถํ อุทฺธ...นมฺปีติ พหุวจนํ ปกฺขิตฺตํ ฯ อุทฺธ...นมฺปีติ วิปาโกติ สมฺพนฺโธ ฯ ปิสทฺโท อญฺเญสํ ปวตฺติวิปากํ อเปกฺขติ ฯ ปว...สาติ อุทฺธฏตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ อุทฺธฏตฺตาติ มติมตฺตนฺติ เหตุ ฯ อุทฺธฏสฺส ภาโว

อุทฺธฏตฺตํ ฯ ปฏฺฐาเนติ อนุทฺธฏตฺตาติ อาธาโร ฯ อฏฺฐานปฺปยุตฺโต จสทฺโท อุทฺธฏตฺตา จ อนุทฺธฏตฺตา จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ปฏิ ...เมวาติ สนฺธายาติ กมฺมํ ฯ ปฏิสนฺธิวิปากสฺส อภาโว ปฏิ... ภาโว ฯ เอตสทฺโท ปวตฺติวิปากํ นิวตฺเตติ ฯ สนฺธายาติ อนุทฺธฏาติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ นานา...สาติ อนุทฺธฏตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ นานา...ปจฺจยสฺส ภาโว นานา...ภาโว ฯ อนุทฺธฏตฺตาติ มติมตฺตนฺติ เหตุ ฯ

[๗๖๙] ปฏิสนฺธิวิปากาภาวํ สนฺธาย นานาขณิกกมฺมปจฺจย-ภาโว อนุทฺธโฏ โหตุ ปวตฺติวิปากํ สนฺธาย นานาขณิกกมฺม-ปจฺจยภาโว วตฺตพฺโพ กสฺมา โส น วุตฺโตติ โจทนํ สนฺธายาห ยทิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ ปว...ภาโว ภควตา วุจฺเจยฺย ตทา ตสฺมึ วจนกาเล โสตุชนา อสฺส อุทฺธจฺจสหคตสฺส ปฏิสนฺธิ-วิปากมฺปิ มญฺเญยฺยุํ อิติ ตสฺมา อนญฺญโต ลพฺภ...วเสน สมฺพชฺฌเนน นานา...ภาโว ภควตา น วุตฺโต ตสฺมา เกหิจิ อาจริเยหิ ตสฺส อุทฺธจฺจสหคตสฺส ปว...เรตุํ น สกฺกาติ โยชนา ฯ

ยทีติ ปริกปฺโป ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ปวตฺติวิปากนฺติ สนฺธายาติ กมฺมํ ฯ สนฺธายาติ วุจฺเจยฺยาติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ นานา...โวติ วุจฺเจยฺยาติ กมฺมํ ฯ ตทาติ มญฺเญยฺยุนฺติ กาลสตฺตมี ฯ ปฏิ...ปีติ มญฺเญยฺยุนฺติ กมฺมํ ฯ อปิสทฺโท ปวตฺติ-วิปากํ อเปกฺขติ ฯ อสฺสาติ ปว...ปีติ สมฺพนฺโธ ฯ อิตีติ

น วุตฺโตติ เหตุ ฯ ลพฺภมานสฺสาปีติ ปว...สาติ วิเสสนํ ฯ อปิสทฺโท ครหตฺโถ ฯ ปว...สาติ วเสนาติ สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ น วุตฺโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ นานา...โวติ น วุตฺโตติ กมฺมํ ฯ ตสฺมาติ ปฏิสมฺภิทาวิภงฺเค อุทฺธจฺจสหคตานมฺปิ วิปากสฺส อุทฺธฏตฺตา นานาขณิกกมฺมปจฺจยสฺส ปฏิสนฺธิวิปากเมว สนฺธาย อนุทฺธฏตฺตา จ ฯ (ตสฺมาติ น สกฺกาติ เหตุ ฯ นาติ สกฺกาติ ปฏิเสโธ ฯ สกฺกาติ ภาววาจกํ ฯ ตสฺสาติ ปวตฺติ...กนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ปวตฺติ...กนฺติ นิวาเรตุนฺติ กมฺมํ ฯ นิวาเรตุนฺติ น สกฺกาติ ตุมตฺถสมฺปทานํ ฯ

[๗๗๐] อตฺตนา วุตฺตวจนํ อาจริยวจเนน สาเธนฺโต อาห เตนาหาตฺยาทึ ฯ เตน ตสฺมา ปวตฺติวิปากสฺส นิวาเรตุํ อสกฺกุเณยฺยตฺตา อาจริโย อาห ปวตฺติยมฺปนาติอาทึ ฯ

เตนาติ อาหาติ เหตุ ฯ อาหาติ กตฺตุวาจกํ อาขฺยาตปทํ ฯ ปวตฺติ...อาทินฺติ อาหาติ กมฺมํ ฯ

[๗๗๑] อาจริยพุทฺธมิตฺตาทีนํ วินิจฺฉยํ ทสฺเสนฺโต อาห อาจริยพุทฺธมิตฺตาทโย ปนาตฺยาทึ ฯ อาจริยพุทฺธมิตฺตาทโย ปน อตฺถิ...ปหาตพฺพมฺปิ เตสุ ภาวนาย ปหาตพฺพาปหาตพฺเพสุ ภาวนาย...ปวตฺตํ อิตรํ น ภาวนาย ปหาตพฺพํ...ปวตฺตํ ผลทานญฺจ ปุถุ...ตสฺเสว อตฺถิ อิตรสฺส เสขสนฺตนปฺปวตฺตสฺส น อตฺถิ อิติ เอวํ...วณฺเณนฺตีติ โยชนา ฯ

อาจริย...ทโยติ วณฺเณนฺตีติ กตฺตา ฯ ปนสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ อตฺถีติ ปททฺวยํ กตฺตุวาจกํ อาขฺยาตปทํ ฯ อุทฺธจฺจสหคตนฺติ อตฺถีติ ปททฺวเย กตฺตา ฯ ภาวนายาติ ปททฺวยํ ปหาตพฺพมฺปีติ ปททฺวเย กตฺตา ฯ ปหาตพฺพมฺปีติ ปททฺวยํ อุทฺธ...คตนฺติ วิเสสนํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ เตสูติ นิทฺธารณํ ฯ ภาวนาย ปหาตพฺพนฺติ นิทฺธารณิยํ ฯ ภาว...ตพฺพนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เสข...ปวตฺตนฺติ ภาว...ตพฺพนฺติ วิเสสนํ ฯ อิตรนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปุถุ... ปวตฺตนฺติ อิตรนฺติ วิเสสนํ ฯ ผลทานนฺติ อตฺถีติ กตฺตา ฯ จสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปุถุ...ตสฺเสวาติ อตฺถีติ สมฺปทานํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ อิตรสฺสาติ อตฺถีติ สมฺปทานํ ฯ อิติ เอวนฺติ วิภชิตฺวาติ นิทสฺสนํ ฯ อุทฺธ...คตนฺติ วิภชิตฺวาติ กมฺมํ ฯ ทฺวิธาติ วิภชิตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วิภชิตฺวาติ วณฺเณนฺตีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ เอกสฺสาติ อุภย... ทานนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ อุภย...ทานนฺติ วณฺเณนฺตีติ กมฺมํ ฯ เอกสฺสาติ วิปากาภาวนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ สพฺพถาปีติ วิปากาภาวนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วิปากาภาวนฺติ วณฺเณนฺตีติ กมฺมํ ฯ วณฺเณนฺตีติ กตฺตุวาจกํ อาขฺยาตปทํ ฯ

[๗๗๒] อาจริยพุทฺธมิตฺตาทีนํ วินิจฺฉยสฺส นิรากรณญฺเจว สพฺพถาปิ วิปากาภาววาทีนํ ปตปฏิกฺเขปนญฺจ อิธ มยา อวุตฺตนฺติ อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห โย ปเนตฺถาตฺยาทึ ฯ โย ปน เอตฺถ อตฺถิ อุทฺธจฺจสหคตํ...เนตรสฺสาติ วจเน เตสํ อาจริยพุทฺธ-

มิตฺตาทีนํ วินิจฺฉโย ยํ ตสฺส วินิจฺฉยสฺส นิราภรณํ นิวารณํ จ ยํ สพฺพถาปิ...มตปฏิกฺเขปนํ จ อิธ อิมิสฺสํ วณฺณนายํ มยา อวุตฺตํ ตํ ตสฺส นิราภรณํ จ สพฺพถาปิ...มตปฏิกฺเขปนํ จ สพฺพํ ปรมตฺถ...ทีสุ จ อภิธมฺม...สํวณฺณนาย จ วุตฺตนเยน ปณฺฑิเตน เวทิตพฺพนฺติ โยชนา ฯ

โยติ วินิจฺฉโยติ วิเสสนํ ฯ ปนสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ เอตฺถาติ วินิจฺฉโยติ อาธาโร ฯ เตสนฺติ วินิจฺฉโยติ สมฺพนฺโธ ฯ วินิจฺฉโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ยนฺติ ปททฺวยํ นิราภรณํ มตปฏิกฺเขปนนฺติ ปททฺวยสฺส วิเสสนํ ฯ เทฺว จสทฺทา สมุจฺจยา ฯ ตสฺสาติ นิราภรณนฺติ ฉฏฺฐีกมฺมํ ฯ นิราภรณํ มตปฏิกฺเขปนนฺติ ปททฺวยํ อวุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ สพฺพถาปีติ วิปากาภาวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วิปากภาววาทีนนฺติ มตาติ สมฺพนฺโธ ฯ อิธาติ อวุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ อวุตฺตนฺติ กมฺมวาจกํ กิตปทํ ฯ ตนฺติ เวทิตพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ สพฺพนฺติ ตนฺติ วิเสสนํ ฯ ปรม...ทีสุ อภิธมฺม...นายาติ ปททฺวยํ วุตฺตาติ อาธาโร ฯ วิเสสโตติ วุตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อภิธมฺม...นามาติ อภิธมฺม...นายาติ วิเสสนํ ฯ วุตฺตนเยนาติ เวทิตพฺพนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เวทิตพฺพนฺติ กมฺมวาจกํ กิตปทํ ฯ

[๗๗๓] สพฺพตฺถาปิ กามโลเกติ ปททฺวยสฺส อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห สพฺพตฺถาปิตฺยาทึ ฯ

สพฺพตฺถาปิ กามโลเกติ ฐปนํ ฯ สุคติ จ ทุคฺคติ จ สุคติ-ทุคฺคติ สุคติทุคฺคตีนํ วโส สุคติ...วโส ฯ กามิยตีติ กาโม โย โลโก ฯ กาโม จ โส โลโก จาติ กามโลโก ฯ

สุคติ...วเสนาติ กามโลเกติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สพฺพสฺมิมฺปีติ กามโลเกติ วิเสสนํ ฯ กามโลเกติ วิปจฺจตีติ อาธาโร ฯ

ยถารหนฺติ ฐปนํ ฯ ทฺวารญฺจ อาลมฺพนญฺจ ทฺวาร...พนํ ทฺวาร...พนสฺส อนุรูปํ ทฺวาร...รูปํ ฯ ทฺวาร...รูปนฺติ วิปจฺจตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ

[๗๗๔] อปาเยสุปิ อุปฺปชฺชมานํ วิปากวิญฺญาณํ กุสล-กมฺมสฺเสว ผลนฺติ อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห อปาเยสุปีตฺยาทึ ฯ อปาเยสุปิ ยํ นาค...ญาณํ อุปฺปชฺชติ จ ยํ นิรย...ญาณํ นิรย... อุปฺปชฺชติ ตํ ทุวิธํ วิปากวิญฺญาณํ...ผลํ โหตีติ โยชนา ฯ

นาโค จ สุปณฺโณ จ นาคสุปณฺณา นาคสุปณฺณา อาทโย เยสํ เต นาค...ทโย ฯ มหนฺตา จ สา สมฺปตฺติ จาติ มหาสมฺปตฺติ มหาสมฺปตฺติ วิสยํ ยสฺส ตํ มหา...วิสยํ ฯ นิรเย วสนฺตีติ นิรยวาสิโน เย สตฺตา ฯ มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรสฺส ทสฺสนํ มหาโมคฺค...ทสฺสนํ มหาโมคฺค...ทสฺสนํ อาทิ เยสํ ตานิ มหาโมคฺค...ทสฺสนาทีนิ ฯ

อปาเยสุปีติ อุปฺปชฺชตีติ อาธาโร ฯ ยนฺติ ปททฺวยํ วิปาก-วิญฺญาณนฺติ ปททฺวยสฺส วิเสสนํ ฯ นาค...ทีนนฺติ อุปฺปชฺชตีติ

สมฺปทานํ ฯ มหา...วิสยนฺติ วิปา...ญาณนฺติ วิเสสนํ ฯ วิปา ...ญาณนฺติ ปททฺวยํ อุปฺปชฺชตีติ กตฺตา ฯ จสทฺโท สมฺปิณฺฑ-นตฺโถ ฯ นิรยวาสีนนฺติ อุปฺปชฺชตีติ สมฺปทานํ ฯ มหาโมคฺค... ทีสูติ อุปฺปชฺชตีติ อาธาโร ฯ อุปฺปชฺชตีติ กตฺตุวาจกํ อาขฺยาตปทํ ฯ ตนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ กุส...เสวาติ ผลนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ผลนฺติ โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ

[๗๗๕] วุตฺตมตฺถํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห น หิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ อกุสลสฺส...น สมฺภวติ อิติ โยชนา ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ อกุสลสฺสาติ อิฏฺจ-วิปาโกติ สมฺพนฺโธ ฯ อิฏฺจวิปาโกติ สมฺภวตีติ กตฺตา ฯ สมฺภวตีติ กตฺตุวาจกํ อาขฺยาตปทํ ฯ อิติสทฺโท สมาปนฺโน ฯ

[๗๗๖] อตฺตนา วุตฺตวจนํ ปาลิยา สาเธนฺโต อาห วุตฺตญฺเหตนฺตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ อฏฺฐานเมตํ...สํวิชฺชติ อิติ เอตํ วจนํ ภควตา วุตฺตํ ตสฺมา อปาเยสุปิ อุปฺปชฺชมานสฺส วิปาก-วิญฺญาณสฺส กุสลกมฺมสฺเสว ผลตฺตา กุสลกมฺมํ...ชเนติ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ เอตนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ วุตฺตนฺติ กมฺมวาจกํ กิตปทํ ฯ อฏฺฐานเมตํ...สํวิชฺชตีติ เอตนฺติ สรูปํ ฯ ตสฺมาติ ชเนตีติ เหตุ ฯ กุสลกมฺมนฺติ ชเนตีติ กตฺตา ฯ อปาเยสุปีติ ชเนตีติ อาธาโร ฯ อเหตุ...กานีติ ชเนตีติ กมฺมํ ฯ ชเนตีติ เหตุกตฺตุวาจกํ อาขฺยาตปทํ ฯ

[๗๗๗] ยถาวุตฺตการเณน สพฺพตฺถาปิ กามโลเก วิปจฺจตีติ วุตฺตํ โหตุ กสฺมา รูปโลเก ยถารหํ วิปจฺจตีติ วุตฺตนฺติ อาห อญฺญภูมิกสฺส จาติอาทึ ฯ อญฺญภูมิกสฺส...ภาวโต จ กาม... คโต จ เอกนฺต...กตฺตา จ...อภินิปฺผาเทติ อิติ สพฺพตฺถาปิ กามโลเกติอาทิ วจนํ อนุรุทฺธาจริเยน วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

จสทฺโท สมุจฺจยตฺโถ ฯ โส จ อฏฺฐานปฺปยุตฺโต อญฺญ ...ภาวโต จาติ โยเชตพฺโพ ฯ อญฺญา จ สา ภูมิ จาติ อญฺญภูมิ อญฺญภูมิยา วตฺตตีติ อญฺญภูมิกํ ยํ กมฺมํ ฯ อญฺญภูมิยา วตฺตตีติ อญฺญภูมิโก โย วิปาโก ฯ อญฺญภูมิโก จ โส วิปาโก จาติ อญฺญ...วิปาโก ฯ วจนํ ภาโว น ภาโว อภาโว ฯ อญฺญ... วิปากสฺส อภาโว อญฺญ...ภาโว๑ ฯ กาโม วิรชฺชติ อปคจฺฉติ เอตายาติ กามวิราคา กามวิราคา จ สา ภาวนา จาติ กาม ...วนา ฯ กามตณฺหาย วิสยานิ อารมฺมณานิ กาม...ยานิ กามตณฺหาวิสยานิ จ ตานิ วิญฺญาณานิ จาติ กาม...ณานิ อุปฺปาทิยเต อุปฺปาทนํ ฯ กาม...ณานํ อุปฺปาทนํ กาม...ทนํ ฯ อยุชฺชนํ อสมฺพชฺฌนํ อโยโค กาม...ทเนน อโยโค กาม... โยโค ฯ เอกนฺเตน สทิโส เอกนฺตสทิโส เอกนฺตสทิโส วิปาโก เยสํ ตานิ เอกนฺต...กานิ เยสํ มหคฺคตานุตฺตรานํ กุสลานํ ฯ เอก...กานํ ภาโว เอก...กตฺตํ ฯ ฐานปฺปยุตฺโต จสทฺโท อญฺญ

๑. เอตฺถนฺตเร ปาโฐ มยา ปน รจิโต โปราณปาโฐ หิ นฏฺโฐ ฯ

...ภาวโต จ กาม...คโต จ เอก...กตฺตา จาติ โยเชตพฺโพ ฯ
มหคฺคตานิ จ อนุตฺตรานิ จ มหา...รานิ มหคฺคตานุตฺตรานิ จ
ตานิ กุสลานิ จาติ มห...ลานิ ฯ รูปาวจรญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ
รูปา...กมฺมํ ฯ อเหตุกานิ จ ตานิ วิปากานิ จาติ อเหตุ...
กานิ ฯ อุปฺปชฺชิสฺสเต อุปฺปตฺติ อเหตุกวิปากานํ อุปฺปตฺติ อเหตุ
...ปตฺติ ฯ น ภวนํ อภาโว ฯ รูป...ปีติ อปิสทฺโท กามโลกํ
สมฺปิณฺเฑติ ฯ ยถารหนฺติ ทฺวาราลมฺพนานุรูปํ ฯ รูปํ อาทิ ยสฺส
สทฺทารมฺมณสฺส ตํ รูปาทิ ฯ อาทิสทฺเทน สทฺทสฺส คหณํ ฯ
รูปาทิ วิสโย เยสํ วิปากานํ ตานิ รูปาทิวิสยานิ ฯ ตานีติ จกฺขุ-
โสตสมฺปฏิจฺฉนฺนสนฺตีรณทฺวยสงฺขาตานิ ปญฺจ อเหตุกวิปากานิ ฯ
สพฺพตฺถาปิ กามโลเกติอาทีติ อเหตุกวิปากานิ ปนฏฺฐปิ สพฺพตฺถาปิ
กามโลเก...วิปจฺจติ ฯ อญฺญ...ส จาติ กมฺมสฺสาติ วิเสสนํ ฯ
กมฺมสฺสาติ อญฺญ...วโตติ เอตฺถ อภาวโตติ ปเท อปาทานํ ฯ
อญฺญ...โตติ อภาวโตติ เหตุ ฯ กาม...ยาติ อโยคโตติ ปเท
สมฺพนฺโธ ฯ กาม...โต เอก...ตา จาติ ปททฺวยํ อภาวโตติ
ปเท เหตุ ฯ มห...นนฺติ เอก...ตาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ
รูปา...นาติ อุปฺปตฺติยาติ เหตุ กรณํ วา ฯ อเห...ยาติ อภาวโตติ
สมฺพนฺโธ ฯ อภาวโตติ อภินิปฺผาเทตีติ เหตุ ฯ รูปโลเกปีติ
อภิ...ตีติ อาธาโร ฯ ยถารหนฺติ อภิ...ตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ
รูปา...นีติ ตานีติ วิเสสนํ ฯ ตานีติ อภิ...ตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ
วุตฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สพฺพ...ทีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๗๗๘] ตตฺถาปีติอาทิ กิมตฺถํ วุตฺตํ นนุ กามาวจรํ ปวตฺติยญฺจ...วิปจฺจตีติ วจนํ วุตฺตนฺติ มนสิกตฺวา อาห เอวนฺตฺยาทึ ฯ เอวํ ปน วิปากานิ วิปจฺจนฺตํ เทนฺตํ กมฺมํ...ติธา วิปากานิ วิปจฺจติ นิปฺผาเทติ อิติ ทสฺเสตุํ ญาเปตุํ ตตฺถาปีติอาทิ อาจริเยน วุตฺตํ ฯ

เอวนฺติ ปวตฺติยญฺจ มหาวิปากานิตฺยาทินา ปกาเรน ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ วิปจฺจติ นิปฺผาเทตีติ วิปจฺจนฺตํ ยํ กมฺมํ ฯ โสฬส ปริมาณานิ เอเตสํ วิปากานนฺติ โสฬสกานิ ฯ ทฺวาทส ปริมาณานิ เอเตสนฺติ ทฺวาทสกานิ ฯ อฏฺฐ ปริมาณานิ เอเตสนฺติ อฏฺฐกานิ ฯ ทฺวาทิโต โกเนกตฺเถสุ จ ฯ โสฬสกานิ จ ทฺวาทสกานิ จ อฏฺฐกานิ จ โสฬส...อฏฺฐกานิ โสฬส...อฏฺฐกานิ จ ตานิ วิปากานิ จาติ โสฬส...กานิ โสฬส...กานํ วสนํ สมฺพชฺฌนํ โสฬส...วโส ฯ ตีหิ ปกาเรหิ ติธา ฯ

เอวนฺติ วิ...ตนฺติ ปเท นิทสฺสนํ ฯ วิปจฺจนฺตนฺติ กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ กมฺมนฺติ วิปจฺจตีติ กตฺตา ฯ โสฬ...นาติ ติธาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ติธาติ วิปจฺจตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ ทสฺเสตุนฺติ นิทสฺสนํ ฯ ทสฺเสตุนฺติ วุตฺตนฺติ สมฺปทานํ ฯ ตตฺถา...ทีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ ปีสทฺโท วิเสเสตุํ ปกฺขิตฺโต ฯ

[๗๗๙] เอวํ ปวตฺติยญฺจ มหาวิปากาทินา ปกาเรน วิปากํ วิปจฺจมาเนปิ เทนฺเตปิ กุสลกมฺเม ฯ

เอวนฺติ วิปจฺจมาเนติ นิทสฺสนํ ฯ วิปจฺจติ เทตีติ วิปจฺจมานํ ยํ กมฺมํ ฯ อปิสทฺโท ครหตฺโถ ฯ อยญฺจ อปิสทฺโท ฏีกาจริเยน ปกฺขิตฺโต ฯ นายํ โปฏฺฐเก อปิสทฺเทน สทิโส ฯ วิปจฺจมาเนติ กุสลกมฺเมติ วิเสสนํ ฯ กุสลกมฺเมติ นิทฺธารณํ ฯ

[๗๘๐] อุกฺกฏฺฐนฺติ ฐปนํ ฯ กมฺมํ กุสล...ภโต วิสิฏฺฐํ วิเสสํ ปตฺตํ ปจฺฉา...ยา วิสิฏฺฐํ ฯ

กุสลญฺจ ตํ ปริวารญฺจ กุสลปริวารํ ฯ ลภนํ ลาโภ ฯ กุสลปริวารสฺส ลาโภ กุส...ลาโภ ฯ อาเสวนสฺส ปวตฺติ อาเส ...วตฺติ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป น สมุจฺจโย ฯ วิเสสํ ปชฺชีติ วิสิฏฺฐํ ยํ กมฺมํ ฯ

กุสล...โต อาเส...ติยาติ ทฺวยํ วิสิฏฺฐนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปจฺฉาติ ปวตฺตีติ กาลสตฺตมี ฯ

[๗๘๑] สงฺเขเปน วิตฺถาเรนฺโต อาห ยนฺตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ ยํ กมฺมํ อตฺต...ริตํ วา ยํ กมฺมํ ปจฺฉา อาเส ...สมุทาจิณฺณํ ปุนปฺปุนํ ปริจิตํ ตํ กมฺมํ อุกฺกฏฺฐํ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ปวตฺติยา กาโล ปวตฺติกาโล ฯ ปุริเมว ปวตฺโต ปุริโม ปจฺฉา ปวตฺโต ปจฺฉา ปุริโม จ ปจฺฉา จ ปุริมปจฺฉา ปุริมปจฺฉา จ โส ภาโค จาติ ปุริ...ภาโค ปุริมปจฺฉาภาเค ปวตฺตานิ ปุริ...วตฺตานิ ฯ กุสลานิ จ ตานิ กมฺมานิ จาติ กุส...มานิ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ อาเสวนสฺส

ลาโภ อาเสวนลาโภ ฯ สํ ปุนปฺปุนํ อาจิยิตฺถาติ สมุทาจิณฺณํ ยํ กมฺมํ ชเนน สํ ปุนปฺปุนํ อาจิยิตฺถ อิติ ตสฺมา ตํ กมฺมํ สมุทาจิณฺณํ ฯ

ยนฺติ กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ กมฺมนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อตฺตโนติ ปวตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ ปวตฺติกาเลติ ปริวาริตนฺติ กาลสตฺตมี ฯ ปุริ...เตหีติ กุส...เมหีติ วิเสสนํ ฯ กุส...เมหีติ ปริวาริตนฺติ กตฺตา ฯ ปริวาริตนฺติ กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ ปจฺฉา วาติ สมุทา-จิณฺณนฺติ กาลสตฺตมี ฯ อาเส...เภนาติ สมุทาจิณฺณนฺติ ตติยา-วิเสสนํ ฯ สมุทาจิณฺณนฺติ กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ ตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ตนฺติ อุกฺกฏฺฐนฺติ วิเสสนํ ฯ

[๗๘๒] โอมกกมฺมํ ญาเปนฺโต อาห ยนฺตฺยาทึ ฯ ยํ ปน กมฺมํ กร...ริตํ วา ยํ กมฺมํ ปจฺฉา เอตํ กมฺมํ มยา ทุกฺกฏํ อิติ วิ...น ชเนน ปริภาวิตํ วฑฺฒิตํ ตํ กมฺมํ โอมกํ อิติ ปณฺฑิเตน ทฏฺฐพฺพํ ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ กรณสฺส กาโล กรณกาโล ฯ อกุสลานิ จ ตานิ กมฺมานิ จาติ อกุ...มานิ ฯ อกุสลกมฺเมหิ ปริวารยิตฺถาติ ปริวาริตํ ยํ กมฺมํ อกุสลกมฺเมหิ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ ทุฏฺฐุ กตํ ทุกฺกฏํ ฯ วิรูปํ ปฏิสรณํ วิปฺปฏิสาโร วิปฺปฏิสารสฺส อุปฺปาทนํ วิปฺป...ทนํ ฯ ปริภาวยิตฺถ วฑฺฒยิตฺถาติ ปริภาวิตํ ยํ กมฺมํ ชเนน ฯ

ยนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ กรณกาเลติ ปริวาริตนฺติ กาลสตฺตมี ฯ อกุ...เมหีติ ปริวาริตนฺติ กตฺตา ฯ ปริวาริตนฺติ ยนฺติ วิเสสนํ ฯ ปจฺฉา วาติ ปริภาวิตนฺติ กาลสตฺตมี ฯ ทุกฺกฏนฺติ เอตนฺติ วิเสสนํ ฯ เอตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ มยาติ ทุกฺกฏนฺติ กตฺตา ฯ อิตีติ วิปฺปฏิสาราติ นิทสฺสนํ ฯ วิปฺป...เนนาติ ปริภาวิตนฺติ ตติยา-วิเสสนํ ฯ ปริภาวิตนฺติ ยนฺติ วิเสสนํ ฯ ตนฺติ ทฏฺฐพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ โอมกนฺตีติ ทฏฺฐพฺพนฺติ อาการา ฯ

[๗๘๓] เอกํ อกุสลํ ปฏิสนฺธึ ทเทยฺยาติ โกจิ คณฺเหยฺย ตสฺมา ตนฺนิวารณตฺถํ ปฏิสนฺธินฺตฺยาทิ วุตฺตํ ฯ ปฏิสนฺธินฺติ ชปนํ ฯ เอวสทฺโท อเนกํ นิวตฺเตติ ฯ

[๗๘๔] วุตฺตมตฺถํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห น หิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ เอเกน...สนฺธิ น โหติ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ น เอกา อเนกา ฯ ชายนฺติ เอตฺถาติ ชาติ สตฺตา เอตฺถ ภเว ชายนฺติ อิติ ตสฺมา โส ภโว ชาติ ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ เอเกนาติ กมฺเมนาติ วิเสสนํ ฯ กมฺเมนาติ น โหตีติ กรณํ ฯ อเนกาสูติ ชาตีสูติ วิเสสนํ ฯ ชาตีสูติ โหตีติ อาธาโร ฯ ปฏิสนฺธีติ โหตีติ กตฺตา ฯ

[๗๘๕] เอเกน กมฺเมน เอกาเยว ปฏิสนฺธิ โหตุ ปวตฺติ-วิปาโก ปน กถนฺติ อาห ปวตฺติตฺยาทึ ฯ ปวตฺติ...โหติ ฯ

ปวตฺติยํ วิปาโก ปวตฺติวิปาโก ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ

ชาตีนํ สตํ ชาติสตํ ฯ ชาตีนํ สหสฺสํ ชาติสหสฺสํ ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ ชาติสเตเยวาติ ญาเปติ ฯ

ปว...โกติ โหตีติ กตฺตา ฯ ชาติ...ปีติ ทฺวยํ โหตีติ อาธาโร ฯ

[๗๘๖] สาธกมาห ยถาหาตฺยาทึ ฯ ภควา ยถากึ อาห ฯ ภควา ติร...ตพฺพา อิติ วจนํ อาห ฯ ติรจฺฉานคตสฺส ทานํ ทตฺวา สตคุณา สตานิสํสา ทกฺขิณา ปุคฺคเลน ปาฏิกงฺขิตพฺพา อิจฺฉิตพฺพา ฯ

ติรจฺฉาเนสุ ปฏิสนฺธิคฺคหณวเสน คโต ปวตฺโต ติรจฺฉานคโต ฯ ทียตีติ ทานํ อนฺนาทิ ฯ คุณนฺติ ทานสฺส อานิสํสาติ ปกาเสนฺตีติ คุณา เย อานิสํสา อายุวณฺณาทโย ฯ สตคุณา ยาสํ ทกฺขิณานํ ตา สตคุณา ฯ ทกฺขนฺติ วฑฺฒนฺติ สตฺตา เอตาย เจตนายาติ ทกฺขิณา ฯ วชาทินา ทกฺขโต อิโณ ปุน อา ฯ ปากิกงฺขิตพฺพา อิจฺฉิตพฺพาติ ปาฏิกงฺขิตพฺพา เย อานิสํสา ฯ ปฏิปุพฺโพ กงฺข อิจฺฉายํ ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานิยา เตสุ วุฑฺฒิ- อาทินา อาทิวุฑฺฒิ ฯ

ติร...เตติ ทตฺวาติ สมฺปทานํ ฯ ทานนฺติ ทตฺวาติ กมฺมํ ฯ ทตฺวาติ ปาฏิกงฺขิตพฺพาติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ สตคุณาติ ทกฺขิณาติ วิเสสนํ ฯ ทกฺขิณาติ ปาฏิกงฺขิตพฺพาติ กมฺมํ ฯ อิตีติ อาหาติ กมฺมํ ฯ

[๗๘๗] นนุ จ ติเหตุกํ โอมกํ กุสลกมฺมํ อติทุพฺพลตฺตา อเหตุกปฏิสนฺธิเมว อากฑฺเฒยฺย น ทุเหตุกปฏิสนฺธึ ทุเหตุกมุกฺกฏฺฐํ กุสลญฺจ อติอุกฺกฏฺฐตฺตา ติเหตุกเมว ปฏิสนฺธึ อากฑฺเฒยฺย น ทุเหตุกํ อถ กสฺมา ติเหตุกโมมกํ ทฺวิเหตุมุกฺกฏฺฐญฺจาติอาทิ วุตฺตนฺติ โจทนํ วิโสเธนฺโต ยสฺมาติอาทิมาห ฯ ยสฺมา ปน เอตฺถ เอเตสุ ติเหตุกทุเหตุเกสุ ญาณํ ชจฺจ...หสฺส วา สพฺพา ...เสว ปฏิปกฺขํ ตสฺมา ตํสมฺปยุตฺตํ เตน ญาเณน สมฺปยุตฺตํ กมฺมํ...น โหติ ติเหตุกํ...อากฑฺฒติ อเหตุกํ อากฑฺฒติ ทุเหตุกญฺจ...อสมตฺถํ อโล...กมฺมํ ยถาตํ วิย อิติ ตสฺมา ตํ ทุเหตุกํ อติ...กฑฺฒติ ติเหตุกํ น อากฑฺฒติ อิติ ตสฺมา ติเหตุก...ติอาทิ วจนํ อาจริเยน วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท ปกฺขนฺตโร ฯ ชาติยา อนฺโธ ชจฺจนฺโธ ชจฺจนฺโธ อาทิ เยสํ ชจฺจพธิราทีนํ เต ชจฺจนฺธาทโย ฯ วิปชฺชนํ วิปตฺติ ฯ ชจฺจนฺธาทีนํ วิปตฺติ ชจฺจนฺธาทิวิปตฺติ ชจฺจนฺธาทิวิปตฺติยา นิมิตฺตํ กรณํ ชจฺจ...มิตฺตํ ฯ สพฺพญฺจ ตํ อกุสลญฺจาติ สพฺพากุสลํ ฯ เอวสทฺโท โมหํ นิวตฺเตติ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ เตน ญาเณน สมฺปยุตฺตํ ตํสมฺปยุตฺตํ ฯ ชจฺจนฺธาทิวิปตฺตีนํ ปจฺจยํ ชจฺจ... จยํ ฯ กิสฺมิญฺจิ โปฏฺฐเก น โหตีติ เอตฺถ อิติสทฺโท อตฺถิ ฯ อิติสทฺทรหิตปาโฐ ปน อภิธมฺมาวตารฏีกาย สเมติ ฯ อติสยํ นตฺถิ ผลํ ยสฺส กมฺมสฺส ตํ อติทุพฺพลํ ฯ ปิสทฺโท โจทกา-

รุจิสูจโน ฯ ทุเหตุกา จ สา ปฏิสนฺธิ จาติ ทุเหตุ...สนฺธิ ฯ นาเหตุกนฺติ อิทํ เอวสทฺทสฺส ผลํ ฯ ทุเหตุกญฺจาติ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ วิเสโส วา ฯ ญาเณน สมฺปโยโค ญาณสมฺปโยโค ญาณสมฺปโยคสฺส อภาโว ญาณ...ภาโว ฯ ญาเณน สมฺปยุตฺตํ ผลํ ญาณ...ผลํ ญาณสมฺปยุตฺตวิปากํ อุปฺปาทาปียเต อุปฺปาทนํ ฯ ญาณ...ผลสฺส อุปฺปาทนํ ญาณ...ทนํ ฯ น สมตฺเถตีติ อสมตฺถํ ยํ กมฺมํ ฯ ยถาตนฺติ เอตฺถ ตนฺติ นิปาตมตฺตํ ฯ อโลเภน สมฺปโยโค อโล...โยโค อโลภสมฺปโยคสฺส อภาโว อโล...ภาโว ฯ อโลเภน สมฺปยุตฺตํ ผลํ อโลภผลํ กุสลวิปากํ ฯ อโลภผลสฺส อุปฺปาทนํ อโล...ทนํ ฯ อติสยํ อุกฺกฏฺจํ อติอุกฺกฏฺจํ ฯ ปิสทฺโท รุจิสูจโน ฯ น ติเหตุกนฺติ อิทํ เอวสทฺทสฺส ผลํ ฯ

ยสฺมาติ ปฏิปกฺขนฺติ สภาวเหตุ ฯ เอตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ ติเหตุกํ ทุเหตุกนฺติ ทฺวยํ นิทฺธารณิยํ ฯ ญาณนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ชจฺจ...ตสฺสาติ โม...เสวาติ ทฺวยสฺส วิเสสนํ ฯ โม...เสวาติ ทฺวยํ ปฏิปกฺขนฺติ สมฺปทานํ ฯ ปฏิปกฺขนฺติ ญาณนฺติ วิเสสนํ ฯ ตสฺมาติ น โหตีติ เหตุ ฯ ตํสมฺปยุตฺตนฺติ กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ กมฺมนฺติ น โหตีติ ปกติกตฺตา ฯ ชจฺจ...ยนฺติ น โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ อิติสทฺโท วิชฺชมาเน อิตีติ ปทํ อากฑฺฒตีติ เหตุ ฯ ติเหตุกนฺติ อากฑฺฒตีติ กตฺตา ฯ อ....สมานนฺติ ทฺวยํ

ติเหตุกนฺติ วิเสสนํ ฯ ทุเห...เมวาติ อากฑฺฒตีติ กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ติเหตุกนฺติ อากฑฺฒตีติ กมฺมํ ฯ ทุเหตุกญฺจาติ กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ กมฺมนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ญาณ...วโตติ อสมตฺถนฺติ เหตุ ฯ ญาณ...ทเนติ อสมตฺถนฺติ อาธาโร ฯ อสมตฺถนฺติ กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ ยถาตนฺติ อุปมาโชตโก ฯ อโล...วโตติ อสมตฺถนฺติ เหตุ ฯ อโล...ทเนติ อสมตฺถนฺติ อาธาโร ฯ อสมตฺถนฺติ อกุ ...มนฺติ วิเสสนํ ฯ อกุ...กมฺมนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ อากฑฺฒตีติ เหตุ ฯ ตนฺติ อากฑฺฒตีติ กตฺตา ฯ อติอุกฺกฏฺฐมฺปิ สมานนฺติ ทฺวยํ ตนฺติ วิเสสนํ ฯ ทุเหตุกเมวาติ ปฏิสนฺธินฺติ วิเสสนํ ฯ ปฏิสนฺธินฺติ อากฑฺฒตีติ กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ติเหตุกนฺติ อากฑฺฒตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ ติเห...ทีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๗๘๘] โจทนํ ธเปนฺโต อาห เอตฺถ สิยาตฺยาทึ ฯ ปฏิสมฺภิทามคฺเค คติสมฺปตฺติยา สติ ญาณสมฺปยุตฺเต ปฏิสนฺธิมฺหิ ทาตพฺเพ อนิปฺผาเทตพฺเพ อฏฺฐนฺนํ เหตูนํ ปจฺจยา อุปปตฺติ ญาณสมฺปยุตฺตวิปากสฺส อุปฺปชฺชนํ โหติ อิติ เอวํ กุส...ปตฺติ สารีปุตฺตตฺเถเรน วุตฺตา ตถา คติสมฺปตฺติยา ญาณวิปฺปยุตฺเต ปฏิสนฺธิมฺหิ ทาตพฺเพ ฉนฺนํ...วุตฺตา เอวํ...โหติ อิติ เอวํ ติเห ...ตฺตตา นตฺถิ ติเห...กฑฺฒนํ อิติ โจทนา เอตฺถ เอตสฺมึ ติเหตุกกมฺมสฺส ทุเหตุกปฏิสนฺธิอากฑฺฒนาธิกาเร สิยาติ โยชนา ฯ

คติสมฺปตฺติยาติ ภาวลกฺขเณ สตฺตมี ฯ อุปฺปชฺชนํ ญาณ-สมฺปยุตฺตวิปากสฺส อุปฺปตฺติ ฯ นิพฺพตฺตนํ อุปฺปตฺติ ฯ อิติ เอวํ ฯ ชวนสฺส ขโณ ชวนกฺขโณ ฯ ติณฺณนฺติ อโลภาโทสาโมหานํ ฯ จสทฺโท ติณฺณญฺจ ทฺวินฺนญฺจ ติณฺณญฺจาติ โยเชตพฺโพติ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ฯ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปตฺติ ฯ ญาณสมฺปยุตฺตสฺส อุปฺปตฺติ ญาณ...ปตฺติ ฯ ตถาสทฺโท อุปสํหรณตฺโถ ฯ ญาณ-วิปฺปยุตฺเตติ ปเท ภาวลกฺขเณ สตฺตมี ฯ อิตีติ เอวํ ฯ ชวนกฺ-ขเณ ทฺวินฺนนฺติ อโลภาโทสานํ ฯ นิกนฺติกฺขเณ ทฺวินฺนนฺติ โลภ-โมหานํ ฯ ปฏิ...ทฺวินฺนนฺติ อโลภาโทสานํ ฯ จสทฺโท ทฺวินฺนญฺจ ทฺวินฺนญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ ญาณวิปฺปยุตฺตสฺส อุปฺปตฺติ ญาณ... ปตฺติ ฯ อิตีติ เอวํ ฯ อวุตฺตาย ภาโว อวุตฺตตฺตํ ฯ ทุเหตุก-ปฏิสนฺธิยา อากฑฺฒนํ ทุเห...ฒนํ ฯ

เอตฺถาติ สิยาติ อาธาโร ฯ ยถาติ อุปมา ฯ ปฏิ...มคฺเคติ วุตฺตาติ ทฺวเย อาธาโร ฯ คติสมฺปตฺติยาติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ สตีติ โหตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ ญาณ...เตติ นิปฺผาเทตพฺเพติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ นิปฺผาเทตพฺเพติ โหตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ อฏฺฐนฺนนฺติ เหตูนนฺติ วิเสสนํ ฯ เหตูนนฺติ ปจฺจยาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปจฺจยาติ อุปฺปตฺตีติ เหตุ ฯ อุปฺปตฺตีติ โหตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ วุตฺตาติ อาการโร ฯ กุ...สาติ ชวนนิกนฺติปฏิสนฺธีติ ปทตฺตเย สมฺพนฺโธ ฯ ชว...เณติ ติณฺณนฺติ อาธาโร ฯ ติณฺณญฺจ ทฺวินฺนญฺจ

ติณฺณญฺจาติ ตยํ เหตูนนฺติ วิเสสนํ ฯ นิ...เณติ ทฺวินฺนนฺติ อาธาโร ฯ
ปฏิ...เณติ ติณฺณนฺติ อาธาโร ฯ เหตูนนฺติ วเสนาติ สมฺพนฺโธ ฯ
วเสนาติ อฏฺฐนฺนนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อฏฺฐนฺนนฺติ เหตูนนฺติ
วิเสสนํ ฯ เหตูนนฺติ ปจฺจยาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปจฺจยาติ ญาณ...
ปตฺตีติ เหตุ ฯ ญาณ...ปตฺตีติ วุตฺตาติ กมฺมํ ฯ ตถาสทฺโท นิปาโต ฯ
คติสมฺปตฺติยาติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ญาณวิปฺปยุตฺเตติ นิปฺ-
ผาเทตพฺเพติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ฉนฺนนฺติ เหตูนนฺติ วิเสสนํ ฯ เหตูนนฺติ
ปจฺจยาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปจฺจยาติ อุปปตฺตีติ เหตุ ฯ อุปปตฺตีติ
โหตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ วุตฺตาติ อากาโร ฯ ชวนกฺขเณติ ทฺวินฺนนฺติ
อาธาโร ฯ ทฺวินฺนํ ทฺวินฺนํ ทฺวินฺนญฺจาติ ตยํ เหตูนนฺติ วิเสสนํ ฯ
นิกนฺติกฺขเณติ ทฺวินฺนนฺติ อาธาโร ฯ ปฏิ...เณติ ทฺวินฺนนฺติ
อาธาโร ฯ วเสนาติ ฉนฺนนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ฉนฺนนฺติ เหตูนนฺติ
วิเสสนํ ฯ เหตูนนฺติ ปจฺจยาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปจฺจยาติ อุปปตฺตีติ
เหตุ ฯ ญาณ...ปตฺตีติ วุตฺตาติ กมฺมํ ฯ เอวนฺติ อุปเมยฺยํ ฯ
คติ...โหตีติ ปทํ อวุตฺตาติ ปเท อากาโร ฯ ติเห...นาติ
อวุตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทุเห...ยาติ อวุตฺตตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ
ทุเหตุ...ฌนนฺติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ อิตีติ โจทนาติ สรูปํ ฯ
โจทนาติ สิยาติ กตฺตา ฯ

[๗๘๙] น ยิตฺยาทิ วิสชฺชนํ ฯ อิทํ ติเหตุกกมฺมํ เอวํ ตยา

วุตฺตปฺปกาเรน น โหติ กสฺมา ทุเห...สนฺธิยา ทาตพฺพตฺตํ วิย ติเห...พตฺตาติ โยชนา ฯ

ทุเหตุโกมกญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ ทุเห...กมฺมํ ฯ อเหตุกา จ สา ปฏิสนฺธิ จาติ อเหตุกปฏิสนฺธิ ฯ ติเหตุโกมกญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ ติเหตุโกมกกมฺมํ ฯ สามตฺถิยสฺส อนุรูปํ สาม...รูปํ ฯ ทุเหตุกา จ สา ปฏิสนฺธิ จาติ ทุเห...สนฺธิ ฯ เอวสทฺโท อเหตุกปฏิสนฺธึ นิวตฺเตติ ฯ อภิธมฺมาวตารฏีกายนฺตุ ทุเหตุกปฏิสนฺธิยา จาติ ปาโฐ อตฺถิ ฯ โส จสทฺโท เอวสทฺทตฺเถ วตฺตตีติ คเหตพฺโพ ฯ ทาตพฺพาย ภาโว ทาตพฺพตฺตํ ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ อิทนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ เอวนฺติ น โหตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทุเห...เมนาติ ทาตพฺพตฺตนฺติ กตฺตา ฯ อเห...ธิยาติ ทาตพฺพตฺตนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ วิยาติ อุปมา ฯ ติเห...เมนาติ ทาตพฺพตฺตนฺติ กตฺตา ฯ สาม...ปโตติ ทาตพฺพาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทุเห...ยาวาติ ทาตพฺพตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ ทาตพฺพตฺตาติ น โหตีติ เหตุ ฯ

[๗๙๐] ยทิ ติเหตุโกมกกมฺมสฺส ทุเหตุกปฏิสนฺธิอากฑฺฒนํ กสฺมา คติสมฺปตฺติยา ญาณสมฺปยุตฺเต สตฺตนฺนํ เหตูนํ ปจฺจยา อุปปตฺติ โหตีติ ปาโฐ มหาเถเรน กโตติ อาห กมฺมาตฺยาทึ ฯ กมฺม...ถํ ปน กมฺมสทิสวิปากญาปนตฺถํ มหาเถเรน สารีปุตฺตตฺเถเรน สาว...กโต ฯ

สมาโน โส ทิสฺสตีติ สริกฺขโก โส วิปาโก ฯ สมานสทฺทุปปโท ทิส เปกฺขเน กฺวิ จ อิยตมาทิสุตฺเตน สสฺส กโข สมานสฺส โส ทสฺส โร กฺวิโลโป จ ปจฺจยา ทนิฏฺฐา สิชฺฌนฺตีติ กาคโม ฯ กมฺเมน สริกฺขโก กมฺมสริกฺขโก กมฺมสริกฺขโก จ โส วิปาโก จาติ กมฺม...ปาโก กมฺม...วิปากสฺส ทสฺสนํ ญาปนํ กมฺม...ทสฺสนํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ มหนฺโต จ โส เถโร จาติ มหาเถโร ฯ อวสิสฺสตีติ อวเสโส โย คติสมฺปตฺติยา ญาณวิปฺปยุตฺเต สตฺตนฺนํ...โหตีติ ปาโจ อวสิสฺสติ อิติ ตสฺมา โส ปาโจ อวเสโส ฯ สห อวเสเสน วตฺตตีติ สาวเสโส โย ปาโจ ฯ ปาโจติ คติสมฺปตฺติยา ญาณสมฺปยุตฺเต อฏฺฐนฺนนฺติ อาทิปาโจ ฯ

กมฺม...ถนฺติ กโตติ สมฺปทานํ ฯ มหาเถเรนาติ กโตติ กตฺตา ฯ สาวเสโสติ ปาโจติ วิเสสนํ ฯ ปาโจติ กโตติ กมฺมํ ฯ

[๗๙๑] วุตฺตมตฺถํ อติเรเกน ปากฏํ กโรนฺโต อาห อิตรถาตฺยาทึ ฯ อิตรถา นิรวเสสสงฺขาเต อิตรสฺมึ ปกาเร สติ จตุนฺนํ... อาปชฺชติ ตสฺมา สุคติ...ปตฺติ เอว มหาเถเรน อุทฺธฏา อเหตุกุปปตฺติ น อุทฺธฏา ยถา เอวํ กมฺม...อุทฺธฏา ทุเหตุ กุปปตฺติ น อุทฺธฏา ติเหตุเกน ทุเหตุกุปปตฺติยา อลพฺภมานโต ทุเหตุกุปปตฺติ น อุทฺธฏา น ปน อิติ สนฺนิฏฺฐานํ ปณฺฑิเตน ทฏฺฐพฺพนฺติ โยชนา ฯ

ปญฺจมปริจฺเฉทตฺถโยชนา หน้า 631

จตุนฺนํ...อิติ วจนํ จตุ...จนํ จตุ...วจนสฺส อภาโว จตุ... ภาโว ฯ อเหตุกสฺส อุปฺปตฺติ เหตุกุปฺปตฺติ ฯ อปิสทฺโท ทุเหตุ-กุปฺปตฺติอภาวํ อเปกฺขติ ฯ อนฺโธ จ พธิโร อนฺธพธิรา ชาติยา อนฺธพธิรา ชจฺจนฺธพธิรา ชจฺจนฺธพธิรา อาทโย เยสํ ชจฺจนฺธพธิรานํ เต ชจฺจ...ทโย ฯ วิปชฺชนํ วิปตฺติ ฯ ชจฺจนฺธพธิราทีนํ วิปตฺติ ชจฺจ...ปตฺติ ฯ สเหตุกุปฺปตฺติยา ทสฺสนํ สเห...ทสฺสนํ ฯ ทุเหตุกสฺส อุปฺปตฺติ ทุเหตุกุปฺปตฺติ ฯ น อเหตุกุปฺปตฺตีติ เอวสทฺทสฺส ผลํ ฯ กมฺม...วิปากสฺส ทสฺสนํ กมฺม...สนํ ฯ ติเหตุกสฺส อุปฺปตฺติ ติเห...ปตฺติ ฯ น ทุเห...ปตฺตีติ เอวสทฺทสฺส ผลํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ

อิตรถาติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ สตีติ อาปชฺชตีติ ลกฺขณ-กิริยา ฯ จตุ...วโตติ อาปชฺชตีติ เหตุ ฯ ทุเหตุกกมฺเมนาติ อุปฺปตฺตีติ กรณํ ฯ อเห...ยาปีติ อภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ อภาโวติ อาปชฺชตีติ กตฺตา ฯ ตสฺมาติ ปทํ ปริโยสาเน อุทฺธฏาติ เหตุ ฯ ยถาติ อุปมา ฯ สุคติยนฺติ อุปฺปตฺตีติ อาธาโร ฯ สเห...นตฺถนฺติ อุทฺธฏาติ สมฺปทานํ ฯ ทุเห...เมนาติ อุปฺปตฺตีติ กรณํ ฯ ทุเห...เอวาติ อุทฺธฏาติ กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ อเห... ปตฺตีติ อุทฺธฏาติ กมฺมํ ฯ เอวนฺติ อุปเมยฺยํ ฯ กมฺม...นตฺถนฺติ อุทฺธฏาติ สมฺปทานํ ฯ ติเห...เมนาติ อุปฺปตฺตีติ กรณํ ฯ ติเห ...เอวาติ อุทฺธฏาติ กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ทุเห...ปตฺตีติ

อุทฺธฏาติ กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ อลพฺภมานโตติ น ปนาติ เหตุ ฯ อิตีติ ทฏฺฐพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ

[๗๙๒] อสงฺขารนฺติอาทิวจนสฺส อนุสนฺธึ ญาเปตุํ เอวนฺ-ตฺยาทิมาห ฯ เอวํ เอกาย...เอตฺเถว เอกาย กุสลเจตนาย กมฺเม อายูหิเตเยว ทฺวาทสกมตฺโต ทุเหตุกปฏิสนฺธิวเสน ทฺวาทสปฺ-ปกาโร โหติ อเหตุกปฏิสนฺธิวเสน อเหตุกฏฺฐกมฺปิ โหติ อิติ เอวํ ปวตฺตสฺส...วเสน วิปากสฺส ปวตฺตึ ทสฺเสตุํ ญาเปตุํ อสงฺขารํ ...อาทิ วจนํ อาจริเยน วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

เอวนฺติ ตตฺถาปีติอาทินา วุตฺตปฺปกาเรน ฯ เอตฺเถวาติ เอกาย เจตนาย กมฺเม อายูหิเตเยว ฯ เอวสทฺโท อนายูหิตกมฺมํ นิวตฺเตติ ฯ ทฺวาทสกมตฺโตติ ทฺวาทสกปฺปกาโร ฯ ทฺวาทส ปริมาณานิ เอตสฺส มตฺตสฺสาติ ทฺวาทสโก ฯ มตฺติยติ คเวสิยตีติ[1] มตฺโต โย ปกาโร ฯ ทฺวาทสโก จ โส มตฺโต จาติ ทฺวาทสกมตฺโต ฯ อเหตุกฏฺฐกมฺปีติ อเหตุกปฏิสนฺธิวเสน อเหตุกฏฺฐกมฺปิ ฯ อฏฺฐ ปริมาณานิ เอตสฺส วิปากสฺสาติ อฏฺฐกํ ฯ อเหตุกานํ อฏฺฐกํ อเหตุกฏฺฐกํ ฯ อปิสทฺโท ทฺวาทสกมตฺตํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ ติปิฏกํ ธาเรตีติ ติปิฏโก ฯ จูฬนาโค จ โส เถโร จาติ จูฬ...เถโร ติปิฏโก จ โส จูฬนาคตฺเถโร จาติ ติปิ...เถโร ติปิฏก...เถรสฺส วาโท ติปิ...วาโท ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ฯ วิปากสฺส ปวตฺติ วิปากปฺปวตฺติ ฯ เอตฺเถวาติ เอกาย เจตนาย กมฺเม อายูหิเตเยว ฯ ทุเหตุกปฏิสนฺธิวเสน

๑. มคฺค คเวสเนติธาตุ ทิสฺสติ ฯ ตสฺมา อยํ วิคฺคโห สฏฺฐจ วิจาเรตพฺโพ ฯ

ทสกมตฺโต ทสกปฺปกาโร ฯ อเหตุกปฏิสนฺธิวเสน อฏฺจกมฺปิ ฯ
ทส ปริมาณานิ เอตสฺสาติ ทสโก ทสโก จ โส มตฺโต จาติ
ทสกมตฺโต ฯ อปิสทฺโท สมฺปิณฺฑนตฺโถ ฯ มยติ คจฺฉตีติ โมโร
โย สตฺโต ฯ มย คติมฺหิ วิทาทีหฺยุโร กฺวจิ ธาตฺ...เทสา จ
ยโลโป เตสุ วุฑฺฒิอาทินา อุสฺโส ฯ วปติ เอตายาติ วาปี
ชลาลโย ฯ วป พีชนิกฺเขเป กาเลตฺยาทินา อีณา ฯ โมรานํ
นิวาสา วาปี โมรวาปี โมรวาปิยา วสตีติ โมรวาปีวาสี ฯ
ตสฺสี...จาติ จสทฺเทน ณี ฯ มหนฺโต จ โส ธมฺมรกฺขิโต จาติ
มหาธมฺมรกฺขิโต ฯ โมรวาปีวาสิตฺเถโร จ มหาธมฺมรกฺขิตตฺเถโร
จ โมรวาปีวาสิมหาธมฺมรกฺขิตตฺเถรา ฯ เตสุ วุฑฺฒิตฺยาทินา มชฺเฌ
เอกเถรสทฺทสฺส โลโป ฯ โมรวาปีวาสิมหาทตฺตตฺเถโร จ ติปิฏก-
มหาธมฺมรกฺขิตตฺเถโร จาติ อตฺโถ ฯ เกสุจิ โปฏฺจเกสุ โมรวาปี-
ธมฺมรกฺขิตตฺเถรวาทสฺสาติปิ ฯ โมรวาปีเถโร จ ธมฺมรกฺขิตตฺเถโร
จ โมร...เถรา ฯ โมรวาปีวาสิมหาทตฺตตฺเถโร จ ติปิฏกมหาธมฺม-
รกฺขิตตฺเถโร จาติ อตฺโถ ฯ เอวํ อตฺเถ สติ กสฺมา อิทํ นามํ
ฏีกายํ วุตฺตนฺติ ปุจฺฉา ฯ สจฺจํ อิทํ นามํ ทฺวินฺนํ เถรานํ
นามสฺเสว เอกเทสํ คเหตฺวา วุตฺตํ เทวทตฺโตติ วตฺตพฺเพ ตํ
อวตฺวา ทตฺโตติ วจนํ วิย ฯ กสฺมา ปน นาเมกเทสํ คเหตฺวา
วจนํ วิญฺญายตีติ ปุจฺฉา ฯ เอกาย เจตนาย ทฺวาทส วิปากานิ...
อเหตุกฏฺจกมฺปีติ วาทสฺส ทฺวินฺนํ เถรานํ วาทตฺตา ตํ วิญฺญายตีติ ฯ

โมรวาปีวาสิมหาธมฺมรกฺขิตตฺเถรานํ วาโท โมร...วาโท ฯ อปิสทฺโท ติปิฏกจูฬนาคตฺเถรวาทํ สมฺปิณฺเฑติ ฯ นนุ จ เอกาย เจตนาย ทฺวาทส...กมฺปีติ อยํ วาโท โมรวาปีมหาทตฺตตฺเถรสฺส วาโท น ติปิฏกมหาธมฺมรกฺขิตตฺเถรสฺส วาโท ฯ ตถาหิ อฏฺฐสาลินิยญฺเจว อภิธมฺมฏีกายญฺจ โมรวาปีมหาทตฺตตฺเถโร เอกาย เจตนาย ทฺวาทส วิปากานิ เอตฺเถว ทสกมตฺโต อเหตุกมฺปีติ อาห ติปิฏกมหาธมฺมรกฺขิตตฺเถโร เอกาย เจตนาย ทส วิปากานิ เอตฺเถว อเหตุกฏฺฐกมฺปีติ อาหาติ วุตฺตนฺติ ปุจฺฉา ฯ สจฺจํ ฏีกายนฺตุ อสงฺขาริกสสงฺขาริกานํ สสงฺขาริกอสงฺขาริกวิปากานํ สงฺกรํ อนิจฺฉนฺโต ทุติยตฺเถโร ทฺวาทสาติอาทิมาห ตติโย ติเหตุกโต ทุเหตุกมฺปิ อนิจฺฉนฺโต ทสาติอาทิมาหาติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ทุติยตฺเถโร โมรวาปีวาสิมหาทตฺตตฺเถโร ตติโย ติปิฏกมหาธมฺมรกฺขิตตฺเถโร ฯ ทุเหตุกมฺปีติ เอตฺถ อปิสทฺโท น เกวลํ อสงฺขาริกสสงฺขาริกานํ...สงฺกรํ อนิจฺฉนฺโตติ ญาเปติ ฯ อิธ จ เตสํ ทฺวาทส วิปากานิ ทสฏฺฐ จ ยถากฺกมนฺติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ อฏฺฐ วิปากานีติ อยํ วาโท ติปิฏกมหาธมฺมรกฺขิตตฺเถรสฺส วาโท ตสฺมา เอกาย เจตนาย ทฺวาทส...กฏฺฐกมฺปีติ วาโท ติปิฏกมหาธมฺมรกฺขิตตฺเถรสฺส วาโทติ วิญฺญายตีติ ฯ

เอวนฺติ ทสฺเสตฺวาติ นิทสฺสนํ ฯ เอกายาติ เจตนายาติ วิเสสนํ ฯ เจตนายาติ วิปากานีติ สมฺพนฺโธ ฯ โสฬสาติ วิปากานีติ วิเสสนํ ฯ วิปากานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอตฺเถวาติ โหตีติ อาธาโร ฯ ทฺวาทส...

กมฺปีติ ทฺวยํ โหตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ ปวตฺตสฺสาติ นิทสฺสนํ ฯ
ปวตฺตสฺสาติ ติปี...ทสฺสาติ วิเสสนํ ฯ ติปี...ทสฺสาติ วเสนาติ
สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ ทสฺเสตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ วิปา...วตฺตินฺติ
ทสฺเสตฺวาติ กมฺมํ ฯ ทสฺเสตฺวาติ วุตฺตนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ
อิทานีติ วุตฺตนฺติ กาลสตฺตมี ฯ เอกายาติ เจตนายาติ วิเสสนํ ฯ
เจตนายาติ วิปากานีติ สมฺพนฺโธ ฯ ทฺวาทสาติ วิปากานีติ วิเสสนํ ฯ
วิปากานีติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอตฺเถวาติ โหตีติ อาธาโร ฯ ทส...
กมฺปีติ ทฺวยํ โหตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ อาคตสฺสาติ นิทสฺสนํ ฯ
อาคตสฺสาติ โมร...ทสฺสาติ วิเสสนํ ฯ โมร...ทสฺสาปีติ วเสนาติ
สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ ทสฺเสตุนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ทสฺเสตุนฺติ
วุตฺตนฺติ สมฺปทานํ ฯ อสงฺ...อาทีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๗๙๓] คาถาย อธิปฺปายํ ญาเปนฺโต อาห ยถาตฺยาทึ ฯ
มุเข...จลติ ยถา เอวํ...อิติ เอวํ อาคมนโตว กมฺมโต เอว
สงฺขารเภโท อิติ อยํ เอตฺถ เอติสฺสํ คาถายํ อธิปฺปาโยติ โยชนา ฯ

มุนนฺติ พนฺธนฺติ เตนาติ มุขํ ฯ พนฺธเน กาเลวตฺตมานาทินา
ขปจฺจโย ฯ อาทสสฺส ตลํ อาทาสตลํ ฯ มุขสฺส นิมิตฺตํ
มุขมิตฺตํ ฯ อสงฺขาริโก จ โส วิปาโก จาติ อสงฺ...ปาโก ฯ
น สสงฺขาโรติ อิทํ เอวสทฺทสฺส ผลํ ฯ สห สงฺขาเรน วตฺตตีติ
สสงฺขาโรติ โย วิปาโก ฯ อาคจฺฉตีติ ปวตฺตติ เอเตน กมฺเมนาติ
อาคมนํ ฯ เอวสทฺโท ปจฺจยํ นิวตฺเตติ ฯ สงฺขารสฺส เภโท

สสงฺขารเภโท ฯ อธิปฺปาโยติ เกสญฺจิ อาจริยานํ อธิปฺปาโย น อนุรุทฺธาจริยสฺส ฯ

ยถาติ อุปมา ฯ มุเขติ จลิเตติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ จลิเตติ ลกฺขณกิริยา ฯ อาทาสตเลติ มุขนิมิตฺตนฺติ อาธาโร ฯ มุข-นิมิตฺตนฺติ จลตีติ กตฺตา ฯ เอวนฺติ อุปเมยฺยํ ฯ อสงฺ...ลสฺสาติ อสงฺ...ปาโกติ สมฺพนฺโธ ฯ อสงฺ...โกวาติ โหตีติ กตฺตา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ สสงฺขาโรติ น โหตีติ กตฺตา ฯ อิติ เอวนฺติ เภโทติ นิทสฺสนํ ฯ อาคมนโตวาติ เภโทติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สงฺขารเภโทติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อิตีติ อยนฺติ สรูปํ ฯ อยนฺติ อธิปฺ-ปาโยติ วิเสสนํ ฯ เอตฺถาติ อธิปฺปาโยติ อาธาโร ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๗๙๔] กสฺมา อสงฺขารสสงฺขารวิปากานีติอาทิวาโท เกสญฺจิ วาโทติ อาห ยสฺมาตฺยาทึ ฯ ยสฺมา...เภโท ปจฺจยวเสน อนุ-รุทฺธาจริเยน อิจฺฉิโต กมฺมวเสน น อิจฺฉิโต ตสฺมา เอส อสงฺขารสสงฺขารวิปากานีติอาทิวาโท เกสญฺจิ วาโท อิติ อนุรุทฺธาจริเยน กโต กถิโตติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ วิปากสฺส สงฺขารเภโทติ ตตฺถาปิ ติเหตุกมุกฺกฏฺจํ กุสลนฺตฺยาทินา วุตฺโต สงฺขารเภโท ฯ สงฺขารสฺส เภโท สงฺขารเภโท ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ฯ ปจฺจยานํ วโส ปจฺจยวโส ฯ อารมฺมณาทิปจฺจยานํ สมฺพชฺฌเนนาติ อตฺโถ ฯ

กมฺมสฺส วโส กมฺมวโส ฯ กุสลากุสลกมฺมวเสนาติ อตฺโถ ฯ
เอโสติ ตตฺถาปิ ติเหตุกมุกฺกฏฺฐนฺตฺยาทิโก วาโท ติปิฏกจูฬนาคตฺ-
เถรสฺส วาโท ฯ เกสญฺจิ เถรานํ วาโท เกจิวาโท อสงฺขาร-
สสงฺขารวิปากานิตฺยาทิโก วาโท โมรวาปีมหาทตฺตตฺเถรสฺส ติปิฏก-
มหาธมฺมรกฺขิตตฺเถรสฺส จาติ ทฺวินฺนํ เถรานํ วาโท เต ฯ มูลฏีกายํ
ปุริมสฺส ปจฺจยโต อสงฺขารสสงฺขาริกภาโว อิตเรสํ กมฺมโตติ
วุตฺตํ ฯ อภิธมฺมาวจารฏีกายมฺปิ ปรมเถรวาทสฺส วเสน ทสฺเสตุํ
วิปาเกสุ อสงฺขารสสงฺขารวิธานํ ปจฺจยพเลน โหติ โน กมฺม-
พเลนาติ ทีปนตฺถํ อฏฺฐมํ อสงฺขารสสงฺขารนฺติอาทินา กมฺเมน
อสมานมฺปิ กตฺวา สงฺขารเภโท วุตฺโตติ วุตฺตํ ฯ

ยสฺมาติ อิจฺฉิโตติ เหตุ ฯ วิปากสฺสาติ เภโทติ สมฺพนฺโธ ฯ
สสงฺขารเภโทติ อิจฺฉิโตติ กมฺมํ ฯ ปจฺจยวเสนาติ อิจฺฉิโตติ
ตติยาวิเสสนํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ กมฺมวเสนาติ อิจฺฉิโตติ ตติยา-
วิเสสนํ ฯ ตสฺมาติ กโตติ เหตุ ฯ เอโสติ กโตติ กมฺมํ ฯ
เกจิวาโทติ กโตติ อากาโร ฯ

คาถาย อตฺโถ อสงฺขารํ กมฺมํ สสงฺขารวิปากานิ น ปจฺจติ
น ททาติ สสงฺขารํ อสงฺขาร...นิ น ปจฺจติ อิติ วจนํ เกจน°
มหาทตฺตตฺเถรมหาธมฺมรกฺขิตตฺเถรสงฺขาตา เถรา วทนฺตีติ ฯ เกจนาติ
นิปาโต ฯ เตสนฺตฺยาทิคาถา ติณฺณํ เถรานํ มตญาปนตฺถํ วุตฺตา ฯ
กสฺมา ญายตีติ ฯ เตสํ เอวํวาทีนนฺติ วุตฺตตฺตา น เตสํ
เกสญฺจิ เอวํวาทีนนฺติ ฯ

๑. เกจิ นาติ อภิธมฺมตฺถสงฺคหปาลิ ปาโฐ ฯ อยํ ปาลิปาโฐ วิรุทฺโธ ภเวยฺยาติ มญฺเญ ฯ

[๗๙๕] ทุติยคาถาย อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห เตสนฺตฺยาทึ ฯ ตสทฺทสฺส เตสํ เกสญฺจิ อาจริยานนฺติ อตฺถํ โกจิ คณฺเหยฺย ตสฺมา ตสฺส อตฺถํ ญาเปนฺโต อาห เตสนฺติ เตสํ เอวํวาทีนนฺติ ฯ

เตสนฺติ ฉปนํ ฯ เอวํ ตตฺถาปิ ติเหตุกมุกฺกฏฺฐนฺตฺยาทิโก วาโท เอวํวาโท กมฺมธารโย ฯ เอวํวาโท เอเตสํ เถรานํ อตฺถีติ เอวํวาที ฯ เอวํวาทีนํ ติปิฏกจูฬนาคตฺเถรสฺส โมรวาปีมหาทตฺตตฺเถรสฺส ติปิฏกมหาธมฺมรกฺขิตตฺเถรสฺสาติ ติณฺณํ เถรานํ มเตนาติ อตฺโถ

[๗๙๖] ยถากฺกมํ ติเห...อุทฺทิเส ปณฺฑิโตติ โยชนา ฯ

ติเห...เมนาติ อิทํ ยถากฺกมนฺติ ปทสฺส วิวรณํ ฯ ติเหตุกฺกฏฺฐํ อาทิ เยสํ ติเหตุโกมกาทีนํ ตานิ ติเห...ทีนิ ฯ อนุรูปํ กโม อนุกฺกโม ฯ อนุรูปํ กเมน ยถากฺกมํ ฯ อวิภตฺตินมการนฺตา อพฺยยีภาวาติ นาวจนสฺส อํ ฯ ทฺวาทส วิปากานีติ ปทสฺส วิวรณํ ติเห...กานีติ ฯ ทฺวาทส วิปากานีติ ปเท ปิสทฺโท ปกฺขิปิตพฺโพติ ญาปนตฺถํ ทฺวาทส วิปากานีติ วุตฺตํ ฯ ติเหตุกญฺจ อุกฺกฏฺฐญฺจ ติเหตุกฺกฏฺฐํ ฯ อสงฺขาริกญฺจ สสงฺขาริกญฺจ อสงฺ...ริกํ ฯ ิติเหตุกมุกฺกฏฺฐญฺจ ตํ อสงฺขาริกญฺจาติ ติเห...ริกํ ติเหตุกฺกฏฺฐอสงฺขาริ...กญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ ติเห...กมฺมํ ฯ วสนํ สมฺพชฺฌนํ วโส ฯ ยถากฺกมนฺติ ปทํ ฏีกาจริเยน ปกฺขิตฺตํ ฯ ยถากฺกมนฺติ ติเหตุกฺกฏฺฐอสงฺขาริกสสงฺขาริกกมฺมสฺส อนุรูเปน ฯ จตฺตาริ ปริมาณานิ

เอตสฺส วิปากสฺสาติ จตุกฺกํ สสงฺขาริกานํ จตุกฺกํ สสงฺ...ตุกฺกํ
สสงฺขริกจตุกฺกํ วชฺเชนฺตีติ สสงฺ...วชฺชิตานิ ยานิ วิปากานิ ฯ
อสงฺขาริกานํ จตุกฺกํ อสงฺ...จตุกฺกํ อสงฺ...จตุกฺเก วชฺเชนฺตีติ
อสงฺ...ตานิ ยานิ วิปากานิ ฯ จสทฺโท สสงฺ...นิ จาติ
โยเชตพฺโพ ฯ ตถาสทฺโท ยถากฺกมนฺติ อากฑฺฒติ ฯ จสทฺโท ติเห
...ส จ ทฺวิ...ส จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ทฺวินฺนํ สมุโห ทฺวยํ
ทุเหตุกสสงฺขารานํ ทฺวยํ ทุเห...ทฺวยํ ทุเห...ทฺวยํ วชฺเชนฺตีติ
ทุเห...ทฺวยวชฺชิตานิ ยานิ วิปากานิ ฯ ทุเห...วชฺชานีติปิ ฯ
โสเยวตฺโถ ฯ ปุริโมว ยุตฺโต ฯ ทฺวิเหตุกอสงฺขารานํ ทฺวยํ ทฺวิเห
...ทฺวยํ ทฺวิเห...ทฺวยํ วชฺเชนฺตีติ ทฺวิเห...วชฺชิตานิ ฯ จสทฺโท
ทุเห..ตานิ จ ทฺวิเห...ตานิ จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ทุเหตุกานํ
ทฺวยํ ทุเหตุกทฺวยํ ทุเหตุกทฺวยํ วชฺเชนฺตีติ ทุเห...วชฺชิตานิ ยานิ
วิปากานิ ฯ ทฺวิเหตุกทฺวยวชฺชานีติปิ ฯ อฏฺฐานปฺปยุตฺโต จสทฺโท
ทฺวาทส จ อฏฺฐ จาติ โยเชตพฺโพ ฯ วุจฺจิตฺถาติ วุตฺโต โย
นโย ฯ นโย วุตฺโต ยถาวุตฺโต ฯ ยถาวุตฺตสฺสาติมสฺส อตฺถวิวรณํ
วุตฺตนยสฺสาติ ฯ ติเหตุกมุกฺกฏฺฐํ อิติ วจนํ อาทิ ยสฺส ตํ ติเห
...อาทิ ฯ นโย วุตฺโต ยถาวุตฺโต ฯ อนุสาเรนาติมสฺส วิวรณํ
อนุสฺสรเณนาติ ฯ อนุสฺสรณํ อนุสาโร ยถาวุตฺตสฺส อนุสาโร
ยถา...สาโร ฯ สมฺภวนํ สมฺภโว สมฺภวสฺส อนุรูปํ ยถาสมฺภวํ
อพฺยยีภาโว ฯ ตสฺส ปทสฺส วิวรณํ ตสฺส...ปโตติ ฯ ตสฺส
ตสฺส นยสฺส ฯ สมฺภวสฺส อนุรูปํ สมฺภวานุรูปํ ฯ

ติเห...ทีนนฺติ อนุกฺกเมนาติ สมฺพนฺโธ ฯ อนุกฺกเมนาติ อุทฺทิเสติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ติเห...กมฺมสฺสาติ วเสนาติ สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ วชฺชิตาติ ตติยาวิเสสนํ ทฺวาทสาติ ปเทปิ ฯ ยถากฺ-กมนฺติ วชฺชิตานีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ สสงฺ...นิ จาติ ทฺวยํ ทฺวาท...กานีติ วิเสสนํ ฯ ทฺวาท...กานีติ อุทฺทิเสติ กมฺมํ ฯ ตถาสทฺโท อนุกฑฺฒนํ ฯ ติเห...จาติ ทฺวยํ กมฺมสฺสาติ วิเสสนํ ฯ กมฺมสฺสาติ วเสนาติ สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ วชฺชิตาติ ตติยาวิเสสนํ ทสาติ ปเทปิ ฯ ทุเห...นิ จาติ ทฺวยํ ทส วิปากานีติ วิเสสนํ ฯ (ทส...นีติ อุทฺทิเสติ กมฺมํ ฯ ทฺวิเหตุโกมกสฺสาติ วเสนาติ สมฺพนฺโธ ฯ วเสนาติ วชฺชิตานีติ ตติยาวิเสสนํ อฏฺฐาติ ปเทปิ ฯ ทุเห...วชฺชิตานิ จาติ อฏฺฐ วิปากานีติ วิเสสนํฯ อฏฺฐ...นีติ อุทฺทิเสติ กมฺมํ ฯ ยถาวุตฺตสฺส...นยสฺสาติ อนุ...เณนาติ สมฺพนฺโธ ฯ ติเหตุ...ทินาติ วุตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อนุ...เณนาติ อุทฺทิเสติ ตติยาวิเสสนํฯ ยถาสมฺภ...ปโตติ อุทฺทิเสติ ตติยา-วิเสสนํ ฯ ตสฺสาติ สมฺภวาติ สมฺพนฺโธ ฯ อุทฺทิเสติ กตฺตุวาจกํ อาขฺยาตปทํ ฯ

[๗๘๗] ยํ ฌานํ ปริโต อตฺตํ ขณฺฑิตํ วิย อปฺปานุภาวํ อิติ ตสฺมา ตํ ฌานํ ปริตฺตํ[๑] ฯ ปญฺจมีตปฺปุริสสมาโส ฯ

๑. เอตฺถนฺตเร ปาโฐ มยา ปุน รจิโต โปราณปาโฐ หิ นฏฺโฐ ฯ ปริตฺตนฺติ ปทสฺส อตฺโถ เหฏฺฐา อาวิภูโต ฯ

ปริโตติ อตฺตนฺติ อปาทานํ ฯ อตฺตํ ขณฺฑิตนฺติ อุปมา ฯ วิย อุปมาโชตโก ฯ อปฺปานุภาวนฺติ ฌานนฺติ วิเสสนํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ

[๗๙๘] ยํ ฌานํ ปกฏฺฐภาวํ อติสยภาวํ นีตํ ปตฺตํ อิติ ตสฺมา ตํ ฌานํ ปณีตํ ฯ

ปสทฺทสฺส ปการาทิอเนกตฺถวาจกตฺตา ปกฏฺฐภาวนฺติ วุตฺตํ ฯ อติสเยน กสติ ปวตฺตตีติ ปกฏฺฐํ ยํ ฌานํ ฯ ปปุพฺโพ กส วุตฺติยํ พุธคมา สาทิสนฺต ฯ ปกฏฺฐสฺส ฌานสฺส ภาโว ปกฏฺฐภาโว ฯ เนติ ปาปุณาตีติ นีตํ ยํ ฌานํ ฯ นิ ปาปุณเน พุธคมา กฺวจิ ธาตุ ทีโฆ ฯ ปปุพฺโพ นิ ปาปุณเน พุธคมา ทีโฆ โท ธสฺส จาติ จสทฺเทน นสฺส โณ ฯ

ปกฏฺฐภาวนฺติ นีตนฺติ กมฺมํ ฯ นีตนฺติ กตฺตุวาจกํ กิตปทํ ฯ อิตีติ เหตุ ฯ

[๗๙๙] อุภินฺนํ ปริตฺตปฺปณีตานํ มชฺเฌ ภวํ ฌานํ มชฺฌิมํ ฯ

อุภินฺนนฺติ มชฺเฌติ สมฺพนฺโธ ฯ มชฺเฌติ ภวนฺติ อาธาโร ฯ ภวนฺติ สญฺญี ฯ มชฺฌิมนฺติ สญฺญา ฯ ชาตฺยาทินมิมิยา จ ฯ

[๘๐๐] อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ปริตฺตาทีนํ ติณฺณํ วิเสสํ ญาเปนฺโต อาห ตตฺถาติ อาทึ ฯ ตตฺถ เตสุ ตีสุ ปริตฺตาทีสุ ปฏิ...วิตํ ฌานํ ปริตฺตํ อิติ วจนํ อวิ...ยํ พุทฺธโฆสาจริเยน วุตฺตํ ฯ ตถา อฏฺฐกถายํ นาติ...ว ฌานํ มชฺฌิมํ อติ...ภาวํ ฌานํ

ปณีตํ อิติ วจนํ วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

ปฏิลภยิตฺถาติ ปฏิลทฺธํ ยํ ฌานํ ปุคฺคเลน ปฏิ...อิติ ตสฺมา ตํ ฌานํ ปฏิลทฺธํ ฯ กมฺมสาธนํ ฯ ปฏิลทฺธํ เอว ปฏิลทฺธมตฺตํ ฯ อนาเสวิตนฺติ อิทํ มตฺตสทฺเทน นิวตฺตตฺถทสฺสนํ ฯ น อาเสวิตํ อจิตํ อนาเสวิตํ ฯ อวิเสสโตติ สามญฺญโต ฯ เอวสทฺโท วิเสสํ นิวตฺเตติ ฯ ตถาสทฺโท อฏฺจกถายนฺติ อากฑฺฒติ ฯ อติวิย สุฏฺฐุ ภาวยิตฺถ วฑฺฒยิตฺถาติ สุภาวิตํ ยํ ฌานํ ปุคฺคเลน...วิตํ ฯ น อติสุภาวิตํ นาติสุภาวิตํ ฯ วสนํ อาวชฺชนาทีสุ ยถารุจิปวตฺตนํ วสี ฯ วส สมตฺถเน มุนาทีหิ จิ ฯ ภวนฺติ พุทฺธิสทฺธา เอตสฺมาติ ภาโว ฯ วสี เอว ภาโว วสีภาโว ฯ วสีภาโวติ อาวชฺชนาทีสุ ยถารุจึ ปวตฺติโย ยทิจฺฉกํ ยทิจฺฉกํ ยาวทิจฺฉกํ ปวตฺติตุํ สมตฺถภาโว ฯ นตฺถิ ปริปุณฺโณ วสีภาโว เอตสฺส ฌานสฺสาติ อป...ภาวํ ฯ อติภาวํ สุฏฺฐุ ภาวิตํ วฑฺฒิตํ อติวิย สุภาวิตํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ สพฺพโสติ สพฺเพหิ อาวชฺชนาทีหิ ปญฺจหาการเรหิ ฯ ปริปุณฺโณ วสีภาโว สมตฺถภาโว เอตสฺส ฌานสฺส อตฺถีติ ปริ...ภาวํ ฯ นาติสุตฺยา-ทิวจนํ วิเสสโต วุตฺตํ ตสฺมา อิทํ วุตฺตํ ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ ปฏิ...วิตนฺติ ทฺวยํ ฌานนฺติ วิเสสนํ ฯ ฌานนฺติ สญฺญี ฯ ปริตฺตนฺติ สญฺญา ฯ อิติ วจนนฺติ วุตฺตนฺติ อากาโร ฯ อวิ...โตวาติ วุตฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อฏฺจกถายนฺติ

วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ ตถาสทฺโท อนุกฑฺฒนตฺโถ ฯ นาติ...ภาวนฺติ ทุวยํ ฌานนฺติ วิเสสนํ ฯ มชฺฌิมนฺติ สญฺญา ฯ อติ...วิตํ ปริ ...ภาวนฺติ ทุวยํ ฌานนฺติ วิเสสนํ ฯ สพฺพโสติ ปริปุณฺณาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปณีตนฺติ สญฺญา ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๘๐๑] อาจริเยน ปน อิทํ เอวรูปํ ฌานํ ปริตฺตนฺติ อิจฺฉิตนฺติ ญาเปนฺโต อาห อาจริเยนตฺยาทึ ฯ อาจริเยน ปน เอตฺถ ฐาเน ปริตฺตมฺปิ อีสกํ...ว อิติ อธิปฺเปตํ อิติ วจนํ ทิสฺสตีติ โยชนา ฯ

อาจริเยนาติ อนุรุทฺธาจริเยน ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปริตฺตมฺปีติ ปิสทฺโท น เกวลํ มชฺฌิมปฺปณีตํ ลทฺธาเสวนนฺติ ญาเปติ ฯ ลทฺธํ อาเสวนํ เยน ฌาเนน ตํ ลทฺธาเสวนํ ฯ เอวสทฺโท อลทฺธาเสวนํ นิวตฺเตติ ฯ

อาจริเยนาติ อธิปฺเปตนฺติ กตฺตา ฯ เอตฺถาติ อธิปฺเปตนฺติ อาธาโร ฯ ปริตฺตมฺปีติ อธิปฺเปตนฺติ กมฺมํ ฯ อีสกนฺติ ลทฺธาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ลทฺธาเสวนเมวาติ อธิปฺเปตนฺติ อากาโร ฯ อิติ วจนนฺติ ทิสฺสตีติ กตฺตา ฯ

[๘๐๒] อตฺตโน วจนํ สาเธนฺโต อาห ตถาหิตฺยาทึ ฯ ตถาหิ สจฺจํ อเนน อนุรุทฺธาจริเยน นาม...อิติ เอวํ สมาน... อวิปจฺจนํ วิปากสฺส อทานํ วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

สมานาเสวเน อตฺตนา สทิสสฺส ธมฺมสฺส อาเสวเน มหคฺคต-กุสเลน ลทฺเธ มหพฺพเล มหคฺคตกุสเล วิชฺชมาเน มหคฺคตกุสลํ

วิปากํ เทติ ตาทิสํ อลทฺธา อลภิตฺวา อภิญฺญา น วิปจฺจติ วิปากํ น เทตีติ โยชนา ฯ

สมานสฺส อาเสวนํ สมานาเสวนํ ฯ อตฺตสทิสสฺส ธมฺมสฺส อาเสวนตฺโถ ฯ ลภยิตฺถาติ ลทฺธํ ยํ อาเสวนํ มหคฺคตกุสเลน ลภ...ตํ ลทฺธํ ฯ มหนฺตํ พลํ ยสฺส มหคฺคตกุสลสฺส ตํ มหพฺพลํ ฯ อลทฺธาติ อภิญฺญาย เอกกฺขณมตฺตํ อุปฺปชฺชนโต อาเสวนํ อลภิตฺวา ฯ ตมิว ทิสฺสตีติ ตาทิโส โย เหตุ ฯ เหตุนฺติ สมานภูมิกโต อาเสวนลาภสงฺขาตํ เหตุ ฯ สมานา ภูมิ สมานภูมิ สมานภูมิ เอเตสํ มหคฺคตธมฺมานมตฺถีติ สมานภูมิโก ฯ ทณฺฑาทิโต อิกอี ฯ อาเสวนสฺส ลาโภ อาเสวนลาโภ ฯ พลํ เอเตสํ มหคฺคตธมฺมานมตฺถีติ พลวา พลวานํ ภาโว พลวภาโว ฯ มหคฺคตา จ เต ธมฺมา จาติ มหคฺคตธมฺมา ฯ วิปากสฺส ทานํ วิปากทานํ ฯ ตทภาวโตติ ตสฺส สมานภูมิกโต อาเสวนลาภสฺส อภาวโต ฯ ตสฺส อาเสวนสฺส อภาวโต ตทภาวโต ฯ วิปจฺจนํ วิปากสฺส ทานํ อวิปจฺจนํ ฯ

ตถาหีติ ทฬฺหีกรณตฺเถ นิปาโต ฯ อเนนาติ วตฺวา วุตฺตนฺติ กตฺตา ฯ นาม...ฌเทติ วตฺวา วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ สมานาเสวเนติ ลทฺเธติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ลทฺเธติ วิชฺชมาเนติ ลกฺขณํ ฯ มหพฺพเลติ วิชฺชมาเนติ ลกฺขณวนฺตํ วิชฺชมาเนติ เทตีติ ลกฺขณํ ฯ อลทฺธาติ วิปจฺจตีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ตาทิสนฺติ เหตุนฺติ วิเสสนํ ฯ

เหตุนฺติ อลทฺธาติ กมฺมํ ฯ อภิญฺญาติ วิปจฺจตีติ กตฺตา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ อิตีติ วตฺวา วุตฺตนฺติ อากาโร ฯ สมา...โตติ ลาเภนาติ อปาทานํ ฯ อาเส...เภนาติ พลวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ พล...วโตติ ทานนฺติ เหตุ ฯ มห...มานนฺติ ทานนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ วิปากทานนฺติ วตฺวา กมฺมํ ฯ วตฺวาติ วุตฺตนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ตทภาวโตติ อวิปจฺจนนฺติ เหตุ ฯ อภิญฺญายาติ อวิปจฺจนนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ อวิปจฺจนนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๘๐๓] อปรมฺปิ นยํ ญาเปนฺโต อาห หีเนตฺยาทึ ฯ ปุคฺคเลน หี...ตํ ฌานํ ปริตฺตํ มชฺฌิ...ทีหิ นิพฺพตฺติตํ มชฺฌิมํ ปณีเตหิ ฉนฺทาทีหิ นิพฺพตฺติตํ ปณีตํ ฯ

เหสุํ ลหุภาวมคมํสูติ หีนา เย ฉนฺทาทโย ฯ หิ คติยํ กาเลฺยาทินา นปจฺจโย กฺวจาทิมชฺฌุ ทีโฆ ฯ ฉนฺโท จ จิตฺตญฺจ วิริยญฺจ วีมํสา จ ฉนฺท...สานิ ฯ นิพฺพตฺตยิตฺถาติ นิพฺพตฺติตํ ยํ ฌานํ ปุคฺคเลน ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ ฉนฺโท อาทิ เยสํ เต ฉนฺทาทโย ฯ

หีเนหีติ ฉนฺท...สาหีติ วิเสสนํ ฯ ฉนฺท...สาหีติ นิพฺพตฺตินฺติ กรณํ ฯ นิพฺพตฺตินฺติ สญฺญี ฯ ปริตฺตนฺติ สญฺญา ฯ มชฺฌิเมหีติ ฉนฺทาทีหีติ วิเสสนํ ฯ ฉนฺทาทีหีติ นิพฺพตฺติตนฺติ กรณํ ฯ ปณีเตหีติ ฉนฺทาทีหีติ วิเสสนํ ฯ ฉนฺทาทีหีติ นิพฺพตฺติตนฺติ กรณํ ฯ ปณีตนฺติ สญฺญา ฯ อิติสทฺโท ปริสมาปนฺโน ฯ

[๘๐๔] โอฬารปุญฺญผลกามตาวเสน ปวตฺติตํ หีนํ โลกิยาภิญฺญาย ปวตฺติตํ มชฺฌิมํ วิเวกกามตาย อริยภาเว ฐิเตน ปวตฺติตํ ปณีตนฺติ อาทิกํ วตฺตพฺพวจนํ สนฺธาย อลมติปปญฺเจนาติ อาห ฯ อติปปญฺเจน หีนาทีนํ อติวิตฺถาเรน อลํ อยุตฺตํ ฯ

อลนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อติปปญฺเจนาติ อลนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๘๐๕] ปญฺจมชฺฌานํ ภาเวตฺวาติ ปทสฺส อตฺถํ ฌาเปนฺโต อาห ปญฺจมตฺยาทึ ฯ ปญฺจ...เวตฺวาติ ฐปนํ ฯ

ปุคฺคโล ติวิธมฺปิ อภิ...ฌานํ ภาเวตฺวา วฑฺเฒตฺวา ฯ ปญฺจมชฺฌานํ อภิญฺญาภาวํ สมฺปตฺตมฺปิ อสมฺปตฺตมฺปิ อตฺถิ ตตฺถ อสมฺปตฺตํ วิปากํ เทติ ตสฺมา สมฺปตฺตํ วชฺเชตุํ อภิ...ปตฺตนฺติ ปกฺขิตฺตํ ฯ อภิญฺญา อิติ ภาวํ นามํ อภิญฺญาภาวํ ฯ ปญฺจมชฺฌานํ ภาเวตฺวาติ เอตฺถ หิ หีนาทีนํ อวุตฺตตฺตา ติวิธํ ปญฺจมชฺฌานํ ฯ คณฺเหยฺย ตสฺมา ติวิธมฺปีติ ปกฺขิตฺตํ ฯ หีนาทิวเสน ติปฺปการมฺปีติ อตฺโถ ฯ ตโย วิธา ยสฺส ฌานสฺส ตํ ติวิธํ ฯ ปีสทฺโท อวยวาเปกฺโข ฯ

อภิญฺญาภาวนฺติ อสมฺปตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ อสมฺปตฺตํ ติวิธมฺปีติ ปญฺจมชฺฌานนฺติ วิเสสนํ ฯ ปญฺจมชฺฌานนฺติ ภาเวตฺวาติ กมฺมํ ฯ ภาเวตฺวาติ อุปฺปชฺชตีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ

[๘๐๖] กสฺมา ปน อภิญฺญาภาวปฺปตฺตสฺส อวิปากภาโวติ อาห อภิญฺญาติอาทึ ฯ อภิ...ปญฺจมชฺฌานสฺส อวิ...ทินา วจเนน อาจ...ธิโต ฯ

อภิญฺญาภาวํ ปาปุณาตีติ อภิญฺญาภาวปฺปตฺตํ ยํ ฌานํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ นตฺถิ วิปาโก ยสฺส ตํ อวิปากํ อวิปากสฺส ภาโว อวิปากภาโว ฯ อลทฺธา...อิติ อาทิ ยสฺส วจนสฺส ตํ อล...อาทิ ฯ อาจริเยนาติ อนุรุทฺธาจริเยน ฯ

อภิ...สาติ ภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ อวิปากภาโวติ สาธิโตติ กมฺมํ ฯ อล...ทินาติ สาธิโตติ กรณํ ฯ อาจริเยนาติ สาธิโตติ กตฺตา ฯ

[๘๐๗] อญฺเญ ปน อญฺญถา ตํ วทนฺตีติ ฌาเปนฺโต อาห มูลตฺยาทึ ฯ มูล...ปน อาจริยา อญฺญถาปิ ปกาเรน ตํ อภิญฺญาภาวปฺปตฺตสฺส อวิปากภาวํ สาเธนฺติ ฯ

มูลยนฺติ เอตายาติ มูลา อฏฺฐกถา เอตาย ฏีกาย มูลยติ ปติฏฺฐาติ อิติ ตสฺมา สา ฏีกา มูลา ฯ มูล ปติฏฺฐายํ สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วาติ อ ฯ ฏีกิยติ ชานิยติ สํวณฺณนาย อตฺโถ เอตาย สทฺทชาติยาติ ฏีกา ฯ ฏีก คติยํ อิตฺถิยมติยโว วาติ อ กฺวจาทิมชฺฌุตฺยาทินา ทีโฆ ฯ มูลา จ สา ฏีกา จาติ มูลฏีกา อภิธมฺมฏีกา ฯ มูลฏีกํ กโรตีติ มูลฏีกากาโร โย อาจริโย อานนฺทาจริโย ฯ มูลฏีกากาโร อาทิ เยสํ อาจริยานํ เต มูล...ทโย ฯ อาทิสทฺเทน ตสฺส สิสฺสานํ คหณํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อญฺญถาปีติ อาเสวนาลาภโต อญฺเญน ปกาเรน ฯ อปิสทฺโท อาเสวนาลาภสงฺขาตํ เหตุํ อเปกฺขติ ฯ

มูล...ทโยติ สาเธนฺตีติ กตฺตา ฯ อญฺญถาปีติ สาเธนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ตนฺติ สาเธนฺตีติ กมฺมํ ฯ

[๘๐๘] ตํ อาจริยานํ วจนํ กตฺถ ทฏฺฐพฺพนฺติ ตนฺตฺยาทึ ฯ ตํ ปน มูลฏีกาการาทิวจนํ สงฺเขปโต มูลฏีกาวิสุทฺธิมคฺคฏีกาทิกํ ตตฺถ ตตฺถ คนฺเถ วิตฺถารโต จ...ทฏฺฐพฺพํ ปณฺฑิเตน ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ จสทฺโท ตตฺถ ตตฺถ จ อภิ...นิยํ จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ตนฺติ ทฏฺฐพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ สงฺเขปโต วิตฺถารโตติ ทฺวยํ วุตฺตาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ตตฺถ ตตฺถาติ วุตฺตาติ อาธาโร ฯ อภิ...นิยนฺติ วุตฺตาติ อาธาโร ฯ วุตฺตนเยนาติ ทฏฺฐพฺพนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๘๐๙] สญฺญาวิราคํ ภาเวตฺวาติ เอตฺถ อธิปฺปายํ ญาเปนฺโต สญฺญา...อธิปฺปาโยติ อาห ฯ สญฺญา...เวตฺวาติ วจเน สญฺญา... ทสฺสเนน ตทภาเว จ ตสฺสา อนุรูปปฺปวตฺติยา อภาเว ปณี... ภาวนาพเลน ปวตฺตภาวนาย พเลน เตน ภาวนาพเลน ปฏิลภิ- ตพฺพภเว...สตฺเตสุ กมฺม...ถิยา เอว อุปฺปชฺชนฺติ อิติ อธิปฺปาโยติ โยชนา ฯ

สญฺญาโรโค สญฺญาคณฺโฑติ ผลุปจาโร ฯ สญฺญา...อิติ อาทิ ยสฺส นยสฺส โส สญฺญา...ติอาทิ ฯ อาทิสทฺเทน สญฺญา- สลฺลนฺติ อาทีนํ คหณํ ฯ ธิ จิ...อิติ อาทิ ยสฺส นยสฺส โส ธิ จิ...ติ-

อาทิ ฯ จิตฺตํ ธิ ครหิตพฺพํ ฯ ธิ อิติ นิปาโต ครหตฺโถ ฯ
ธิ วเตทนฺติ ธิ วต อิทนฺติ เฉโท ฯ อิทํ จิตฺตํ วิต เอกนฺเตน
ธิ ครหิตพฺพํ ฯ อาทิสทฺเทน ชิคุจฺฉนิยํ จิตฺตนฺติอาทีนํ คหณํ ฯ
วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ โส อาทินา วา ธิ...ทินา วาติ
โยเชตพฺโพ ฯ นยนํ ปวตฺตนํ นโย ฯ อรูปสฺส ปวตฺติ อ...วตฺติ ฯ
อาทีนวสฺส ทสฺสนํ อา...นํ ฯ ตสฺส อรูปปฺปวตฺติยา อภาโว
ตทภาโว ฯ จสทฺโท อาทิ...เนน จ ปณีต...เนน จาติ
โยเชตพฺโพ ฯ ปกฏฺฐภาวํ นีโตติ ปณีโต อรูปปฺปวตฺติยา
อภาโว ฯ ปณีตสฺส ภาโว ปณีตภาโว ปณีตภาวสฺส สนฺนิฏฺฐานํ
ววตฺถานํ ปณี...ฐานํ ฯ วาโย เอว กสิณํ วาโยกสิณํ ฯ
เกสญฺจิ อาจริยานํ มเตน ฯ ปริจฺฉินฺโน อากาโส ปริจฺฉินฺนากาโส
ปริจฺฉินฺนากาโส เอว กสิณํ ปริ...สิณํ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ
ภาวยิตฺถาติ ภาวนา ยํ ฌานํ ปุคฺคเลน ภาวยิตฺถ อิติ ตสฺมา
ตํ ภาวนา ปญฺจมชฺฌานํ ฯ ภาวนาย พลํ ภาวนาพลํ ฯ
ปฏิลภิยตีติ ปฏิลภิตพฺโพ โย ภาโว สตฺเตน อุปฺปชฺชนวเสน
ปฏิ...ตพฺโพ ฯ ภวติ เอตฺถ ภูมิยนฺติ ภโว รูปภโว ฯ
ปฏิลภิตพฺโพ จ โส ภโว จาติ ปฏิ...ภโว ฯ น นิพฺพตฺตีติ
อนิพฺพตฺติ ฯ สมฺภวนํ สมฺภโว ฯ สกาโร นิปาตมตฺโต ฯ อนิพฺพตฺติ
เอว สภาโว ปกติ อนิ...ภาโว ฯ อาปาทาปียเต อาปาทนํ ฯ
อนิพฺพตฺติสภาวสฺส อาปาทนํ อนิ...ทนํ อนิ...ทนสฺส วโส

อนิ...วโส ฯ สญฺญาวิราคนฺติมสฺส อตฺถวิวรณํ อรูป...วนนฺติ ฯ สญฺญาวิราคนฺติ เอตฺถ สญฺญาสทฺเทน อรูปธมฺมา วุตฺตา วิราค-สทฺเทน ภาวนา วุตฺตาติ อาห อรูป...วนนฺติ ฯ อรูปํ วิรชฺชติ เอตาย ภาวนายาติ อรูปวิราคา ฯ อรูปานุปคติกายาติ อตฺโถ ฯ ภาเวตพฺพาติ ภาวนา ยา ธมฺมชาติ ปุคฺคเลน ภาเวตพฺพา อิติ ตสฺมา สา ธมฺมชาติ ภาวนา ปญฺจมชฺฌานํ ฯ อรูปวิราคา จ สา ภาวนา จาติ อรู...วนา ฯ อสญฺญี จ เต สตฺตา จาติ อสญฺญิสตฺตา ฯ อุปฺป...เอวาติ เอตฺถ อยํ อชฺฌาหารสมฺพนฺโธ ฯ กมฺมเมว กิริยํ กมฺมกิริยํ ตํ วทนฺติ สีเลนาติ กมฺมกิริยวาทิโน ฯ เอวสทฺโท อติตฺถิเย นิวตฺเตติ ฯ

สญฺญา...ตฺวาติ วจเนติ ปทํ อธิปฺปาโยติ อาธาโร ฯ สญฺญาทินา ธิ...ทินา วาติ ปททฺวยํ นเยนาติ วิเสสนํ ฯ อรู...ติยาติ อาทีนวาติ สมฺพนฺโธ ฯ อาที...น ปณี...นาติ ทฺวยํ ภาวนาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ตทภาเว จาติ ปณีตาติ ปเท อาธาโร ฯ วาโย...เณ ปริ...เณ วาติ ทฺวยํ ภาวนาติ ปเท อาธาโร ฯ เกสญฺจีติ มเตนาติ สมฺพนฺโธ ฯ มเตนาติ ปวตฺต-ภาวนาติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ ภาวนาพเลนาติ อุปฺปชฺชนฺตีติ กรณํ ฯ เตนาติ ปฏิลภิตพฺพาติ กรณํ ฯ ปฏิ...ภเวติ อนิพฺพตฺตีติ อาธาโร ฯ อรูปสฺสาติ อาปาทนาติ กมฺมํ อนิพฺพตฺตีติ ปเทปิ สมฺพนฺโธ ฯ อนิ...เสนาติ ภาเวตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อรู...วนนฺติ

ภาเวตฺวาติ กมฺมํ ฯ ภาเวตฺวาติ อุปฺปชฺชตีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อสญฺญิสตฺเตสูติ อุปฺปชฺชนฺตีติ อาธาโร ฯ กมฺมกิริยวาทิโนติ ติตฺถิยา เอวาติ วิเสสนํ ฯ ติตฺถิยา เอวาติ อุปฺปชฺชนฺตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๘๑๐] อญฺเญหิ พฺรหฺเมหิ วิเสสนํ เตสํ สตฺตานํ อสญฺญิสตฺเตสุ นิพฺพตฺตนํ ญาเปนฺโต อาห เต ปนาตฺยาทึ ฯ เต ปน สตฺตา เยน...น อิธ มนุสฺสโลเก มรนฺติ เตเนว อิริยาปเถน ตตฺถ อสญฺญิสตฺเตสุ นิพฺพตฺตนฺติ อิติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ

ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ เยน อิ...เถนาติ คมนโต เสเสสุ ตีสุ เยน อิริยาปเถน ฯ เอวสทฺโท อญฺญํ อิริยาปถํ นิวตฺเตติ ฯ

เตติ มรนฺตีติ กตฺตา ฯ เยนาติ อิริยาปเถนาติ วิเสสนํ ฯ อิริยาปเถนาติ มรนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิธาติ มรนฺตีติ อาธาโร ฯ เตเนวาติ นิพฺพตฺตนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ตตฺถาติ นิพฺพตฺตนฺตีติ อาธาโร ฯ อิตีติ ทฏฺฐพฺพนฺติ นิทสฺสนํ ฯ

[๘๑๑] อนาคามิโน สุทฺธาวาเสสุ อุปฺปชฺชนฺตีติ สามญฺญวจนสฺส วุตฺตตฺตา อนาคามิโนเยว ปุถุชฺชนาทิกาเล ปจฺฉาปิ ติวิธเมว ปญฺจมชฺฌานํ ภาเวตฺวา สทฺธาทิอินฺทฺริยเวมตฺตานุกฺกเมน ยถากฺกมํ ปญฺจสุ สุทฺธาวาเสสุ อุปฺปชฺชนฺตีติ อธิปฺปายํ ญาเปนฺโต อาห อนาคามิโนตฺยาทึ ฯ อนา...ชนฺตีติ ชปนํ ฯ อนาคามิโน ...กาเล วา ปจฺฉาปิ ปญฺจ...อปฺปชฺชนฺติ ฯ

เอวสทฺโท ปุถุชฺชนาทโย นิวตฺเตติ ฯ ปุถุชฺชนา อาทิ เยสํ ปุคฺคลานํ เต ปุถุชฺชนาทโย ฯ อาทิสทฺเทน โสตาปนฺนสกทาคามีนํ คหณํ ฯ ปุถุชฺชนาทีนํ กาโล ปุถุชฺชนาทิกาโล ฯ ปจฺฉาติ อานาคามิผลลาภโต ปจฺฉากาเล ฯ อปิสทฺโท สมฺปิณฺฑนตฺโถ ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ อปิสทฺโท น เกวลํ เอกวิธเมวาติ ญาเปติ ฯ สทฺธา อาทิ เยสํ อินฺทฺริยานํ ตานิ สทฺธาทีนิ สทฺธาทีนิ จ ตานิ อินฺทฺริยานิ จาติ สทฺธา...ยานิ ฯ มิยติ ปริจฺฉินฺทิยตีติ มตฺตํ ยํ อิสฺสริยํ มิย...ตํ มตฺตํ ฯ มตฺตสทฺโท อิสฺสริยวาจโก ฯ วิสิฏฺฐํ มตฺตํ อิสฺสริยํ เยสํ อินฺทฺริยานํ ตานิ เวมตฺตานิ ฯ เตสุ วุฑฺฒิอาทินา อิสฺเส ฯ เวมตฺตานํ ภาโว เวมตฺตตา สทฺธาทิ- อินฺทฺริยานํ เวมตฺตตา สทฺธา...ตตา สทฺธา...ตตาย อนุกฺกโม สทฺธา...กโม ฯ

อนา...เยวาติ อริยาติ วิเสสนํ ฯ อริยาติ อุปฺปชฺชนฺตีติ กตฺตา ฯ ปุถุ...ปิ วาติ ทุวยํ ภาเวตฺวาติ อาธาโร ฯ ปญฺจมชฺ- ฌานนฺติ ภาเวตฺวาติ กมฺมํ ฯ ติวิธมฺปีติ ปญฺจมชฺฌานนฺติ วิเสสนํ ฯ ภาเวตฺวาติ อุปฺปชฺชนฺตีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ สทฺธา... เมนาติ อุปฺปชฺชนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปญฺจสูติ สุทฺธาวาเสสูติ วิเสสนํ ฯ สุทฺธาวาเสสูติ อุปฺปชฺชนฺตีติ อาธาโร ฯ

[๘๑๒] ยถากฺกมนฺติ ปทํ อุปฺปชฺชนฺตีติ ปเทนปิ โยเชตพฺพนฺติ ญาเปนฺโต อาห ยถาตฺยาทึ ฯ โยคาวจรา ยถา...ชนฺติ อิติ โยชนา ฯ

ยถากฺกมนฺติ จาติ อาทิ ฯ ยถากฺกมนฺติ ธปนํ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ ปธมารุปฺปํ อาทิ เยสํ อารุปฺปชฺฌานานํ ตานิ ปธ...ทีนิ ปธมารุปฺปาทีนํ อนุกฺกโม ปธ...นุกฺกโม ฯ ปธ ....เมนาติ ภาเวตฺวา อุปฺปชฺชนฺตีติ ทฺวเย กิริยาวิเสสนํ ฯ

[๘๑๓] สพฺพํ รูปาวจรกุสลํ ปนาติอาทิวจนํ ปธมชฺฌานาทิกสฺส ฌานสฺส อาเวณิกวเสน วุตฺตนฺติ ฌาเปนฺโต อาห สพฺพนฺตฺยาทึ ฯ รูปาวจรกุสลํ ปนาติ อาทิกํ สพฺพมฺปิ จ เอตํ วจนํ ตสฺส...วเสน อาจริเยน วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

ปิสทฺโท อวยวํ อเปกฺขติ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ ตสฺส ...นสฺสาติ ปริตฺตาทิภูตสฺส ปธมาทิกสฺส ตสฺส ฌานสฺส ฯ เอวสทฺโท อญฺญํ ฌานํ นิวตฺเตติ ฯ อาเวณิกา วิสุํ ปธมาทิภูมิ อาเวณิกภูมิ อาเวณิกภูมิยา วสนํ สมฺพชฺฌนํ อาเว...วโส ฯ

สพฺพมฺปิ จาติ เอตนฺติ วิเสสนํ ฯ เอตนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ ตสฺส ตสฺเสวาติ ฌานสฺสาติ วิเสสนํ ฯ ฌานสฺสาติ อาเวณิกาติ สมฺพนฺโธ ฯ อาเว...เสนาติ วุตฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๘๑๔] ภวนิกนฺติยา สติ ปุถุชฺชนาทโย ตสฺส ตสฺส ฌานสฺส อาเวณิกภมิโต อญฺญตฺถ นิพฺพตฺตนฺตีติ ฌาเปนฺโต อาห นิกนฺติยาตฺยาทึ ฯ นิกนฺติ...กตฺถจิ ธาเน นิพฺพตฺตนฺติ ฯ

นิกฺกมนํ นิกนฺติ อหํ อสุกภเว นิพฺพตฺเตยฺยนฺติ ภวปฏฺธนา ฯ ปนสทฺโท ปกฺขนฺตโร ฯ ปุถุชฺชโน ฯ อาทิ เยสํ ปุคฺคลานํ

เต ปุถุชฺชนาทโย ฯ อาทิสทฺเทน โสตาปนฺนสกทาคามีนํ คหณํ
น อนาคามีนํ ฯ กสฺมา ฯ อนาคามีนํ วุจฺจมานตฺตา ฯ อนุรูปํ ลทฺธํ
ยถาลทฺธํ ยถาลทฺธญฺจ ตํ ฌานญฺจาติ ยถาลทฺธชฺฌานํ ฯ ภูมิ
จ ตํ ภูตญฺจาติ ภูมิภูตํ ตํ ฐานํ ฯ สุทฺธาวาสํ วชฺเชตีติ
สุทฺธา...ชิตํ ยํ ฐานํ ฯ

นิกนฺติยาติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ สตีติ นิพฺพตฺตนฺตีติ
ลกฺขณกิริยา ฯ ปุถุชฺชนาทโยติ นิพฺพตฺตนฺตีติ กตฺตา ฯ ยถา...
นสฺสาติ ภูมีติ สมฺพนฺโธ ฯ ภูมิ...ถจีติ ตยํ ฐาเนติ วิเสสนํ ฯ
ฐาเนติ นิพฺพตฺตนฺตีติ อาธาโร ฯ

[๘๑๕] ยถา นิกนฺติยา สติ ปุถุชฺชนาทโย ยตฺถ กตฺถจิ นิพฺพตฺตนฺติ
เอวํ กามภเว นิพฺพตฺตนฺตีติ ญาเปนฺโต อาห ตถาติอาทึ ฯ
ตถา นิกนฺติยา สติ ปุถุชฺชนาทโย กาม...วเสน นิพฺพตฺนฺตีติ โยชนาฯ

ตถาสทฺโท อนุกฑฺฒนํ ฯ อปิสทฺโท รูปารูปภวํ อเปกฺขติ ฯ
กามาวจรกมฺมสฺส วโส กามา...วโส ฯ

กามภเวปีติ นิพฺพตฺตนฺตีติ อาธาโร ฯ กามา...เสนาติ
นิพฺพตฺตนฺตีติ กรณํ ฯ

[๘๑๖] ตถา กาม...วเสนาติ วจนํ ปาลิยา สาเธนฺโต
อาห อิชฺฌตีติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ ภิกฺขเว สีล...ปณิธิ อิชฺฌติ
กสฺมา สีลวนฺตสฺส ปุคฺคลสฺส วิสุทฺธตฺตา อิติ วจนํ ภควตา
วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

สีลํ เอตสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถีติ สีลวา ฯ จิตฺตสฺส ปณิธานํ สมฺมเทว ฐปนา เจโตปณิธิ ฯ ปนิปุพฺโพ ธา ฐปเน มุนาทีหิ จิ โท ธสฺส จาติ จสทฺเทน นสฺส โณ ฯ ทุสฺสีเลฺยหิ วิสุชฺฌิตฺถาติ วิสุทฺโธ โย สีลวา ปุคฺคโล ฯ วิสุทฺธสฺส ปุคฺคลสฺส ภาโว วิสุทฺธตฺตํ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ภิกฺขเวติ พหิทฺธา กิริยาวิเสสนํ ฯ สีลวโตติ ปณิธีติ สมฺพนฺโธ ฯ เจโตปณิธีติ อิชฺฌตีติ กตฺตา ฯ วิสุทฺธตฺตาติ อิชฺฌตีติ เหตุ ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๘๑๗] อนาคามิโน กตฺถ นิพฺพตฺตนฺตีติ ปุจฺฉํ สนฺธายาห อนาคามิโนตฺยาทึ ฯ อนาคามิโน...อิติ ตสฺมา อนาคามิโน กาม... กตฺถจิ ฐาเน นิพฺพตฺตนฺติ ฯ

ปสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ รญฺชนํ ราโค กาเม ราโค กามราโค ฯ สพฺพโส สพฺพปฺปกาเรน อนาคามิมคฺเคน ปหีนตฺตา ฯ ปหีนสฺส กามราคสฺส ภาโว ปหีนตฺตํ ฯ กามโลกํ วชฺเชตีติ กาม ...ชิตํ ยํ ฐานํ ฯ ยถาลทฺธชฺฌานสฺส ภูมิ ยถาลทฺธชฺฌานภูมิ ยถาลทฺธชฺฌานภูมิ จ ตํ ภูตญฺจาติ ยถา...ภูตํ ฯ

อนาคามิโนติ อุปฺปาเทนฺตีติ กตฺตา ฯ กามราคสฺสาติ ปหีนตฺตาติ ภาวโยโค ฯ สพฺพโสติ ปหีนาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปหีนตฺตาติ น อุปฺปาเทนฺตีติ เหตุ ฯ กามภเวสูติ นิกนฺตินฺติ อาธาโร ฯ นิกนฺตินฺติ น อุปฺปาเทนฺตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ นิพฺพตฺตนฺตีติ เหตุ ฯ กาม...ถจีติ ตยํ ฐาเนติ วิเสสนํ ฯ

[๘๑๘] นนุ จ อนาคามิโน ปน สุทฺธาวาเสสุ อุปฺปชฺชนฺตีติ วจนํ วุตฺตํ ตสฺมา อนาคามิโน สุทฺธาวาเสสุเยว นิพฺพตฺเตยฺยุนฺติ โจทนํ สนฺธายาห สุทฺธาติอาทึ ฯ หิ สจฺจํ สุทฺธา...สุ อนา ...อิติ นิยโม อตฺถิ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ เอวสทฺโท อญฺเญ ปุคฺคเล นิวตฺเตติ นิยมนํ นิยโม ฯ

สุทฺธาวาเสสูติ นิพฺพตฺตนฺตีติ อาธาโร ฯ อนาคามิโนเยวาติ นิพฺพตฺตนฺตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ นิยโมติ อตฺถีติ กตฺตา ฯ

[๘๑๙] เอวรูโป นิยโม นตฺถีติ ญาเปนฺโต อาห เตติอาทึ ฯ เต ปน อนาคามิโน อญฺญตฺถ ฐาเน น...นตฺถิ ฯ

เตติ นิพฺพตฺตนฺตีติ กตฺตา ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อญฺญตฺถาติ นิพฺพตฺตนฺตีติ อาธาโร ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ นิยโมติ นตฺถีติ กตฺตา ฯ

[๘๒๐] อตฺตโน วจนํ อาจริยวจเนน สาเธนฺโต อาห เอวนฺตฺยาทึ ฯ อาจริเยน เอวญฺจ ยถาวุตฺตนิยมนํ กตฺวา สุทฺธา... ชิตาติ วจนํ ปรมตฺถวินิจฺฉเย วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

เอวนฺติ กตฺวาติ กมฺมํ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ กตฺวาติ วุตฺตนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อาจริเยนาติ วุตฺตนฺติ กตฺตา ฯ อิตีติ วจนนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ

[๘๒๑] สุทฺธา...สุ อนา...ลาว อุปฺปชฺชเร อนา...ตา ปุคฺคลา กามธาตุมฺหิ ชายนฺตีติ โยชนา ฯ

สุทฺธาวาเสสูติ อุปฺปชฺชเรติ อาธาโร ฯ อนาคามิปุคฺคลาวาติ อุปฺปชฺชเรติ กตฺตา ฯ เอวสทฺโท อญฺเญ ปุคฺคเล นิวตฺเตติ ฯ กามธาตุมฺหีติ ชายนฺตีติ อาธาโร ฯ อนา...ชิตาติ ชายนฺตีติ กตฺตา ฯ อนาคามิโน วชฺเชนฺตีติ อนา...วชฺชิตา เย ปุคฺคลา ฯ

[๘๒๒] ฌานลาภิโน อนาคามิโน ยถาลทฺธชฺฌานภูมิภูเต ยตฺถกตฺถจิ สุทฺธาวาเสสุ จ นิพฺพตฺตนฺติ สุกฺขวิปสฺสกา ปน อนาคามิโน ฌานาภาวา กถํ นิพฺพตฺตนฺตีติ อาห สุกฺขวิปสฺสกาติ-อาทึ ฯ สุกฺขวิปสฺสกาปิ ปน เอเต อนาคามิโน มรณกาเล มรณาสนฺนกาเล เอก...พตฺตนฺติ กสฺมา สุกฺขวิปสฺสกานํ สมา...วโต อิติ ทฏฺฐพฺพํ ปณฺฑิเตนาติ โยชนา ฯ

อปิสทฺโท ฌานลาภิโน อนาคามิโน อเปกฺขติ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ มรณสฺส กาโล มรณกาโล ฯ เอวสทฺโท สนฺนิฏฺฐานํ ฯ สมาปชฺชิตพฺพาติ สมาปตฺติ ยา ฌานสมาปตฺติ ฯ นิพฺพตฺตนฺตีติ ปเท การิตโลโป ฯ สมฺมา สามญฺจ อาธิยตีติ สมาธิ โย ธมฺโม ฯ ปริปูรํ กโรนฺติ สีเลนาติ ปริปูรการี เย สุกฺขวิปสฺสกา ฯ ปริปูรการีนํ ภาโว ปริ...ภาโว ฯ

สุกฺขวิปสฺสกาปีติ เอเตติ วิเสสนํ ฯ เอเตติ นิพฺพตฺตนฺตีติ กตฺตา ฯ นิพฺพตฺเตนฺตีติปิ ฯ มรณกาเลติ นิพฺพตฺตนฺตีติ อาธาโร ฯ เอกนฺเตเนวาติ นิพฺพตฺตนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สมาปตฺตินฺติ นิพฺพตฺตนฺตีติ กมฺมํ ฯ สมาธิมฺหีติ ปริปูราติ อาธาโร ฯ ปริ...ภาวโตติ

นิพฺพตฺตนฺตีติ เหตุ ฯ อิตีติ ทฏฺฐพฺพนฺติ นิทสฺสนํ ฯ

[๘๒๓] อฏฺฐกถายํ วุตฺตวจนํ ญาเปนฺโต อาห อิตฺถิโย-ตฺยาทึ ฯ อริยา วา...นิโย อิตฺถิโยปิ ปน พฺรหฺม...อิติ วจนํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ พุทฺธโฆสาจริเยนาติ โยชนา ฯ

อปิสทฺโท ปุริเส อเปกฺขติ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ อริยาติ เสขา ฯ อนริยาติ ปุถุชฺชนา ฯ เทฺว วาสทฺทา วุตฺต-สมุจฺจยา ฯ วาปีติ นิปาตสมุทาโย ฯ กสฺมา ฯ ปฐมวาสทฺทสฺส วุตฺตตฺตา ฯ อฏฺฐสมาปตฺตึ ลภึสูติ อฏฺฐ...นิโย ยา อิตฺถิโย ฯ เอวสทฺโท น มหาพฺรหฺเมสุ นิพฺพตฺตนฺตีติ นิวตฺตนํ กโรติ ฯ เอวสทฺโท พฺรหฺมโปโรหิตาทีสุ นิพฺพตฺตนฺตีติ นิวตฺตนํ น กโรติ ฯ อฏฺฐกถายนฺติ ญาณวิภงฺคฏฺฐกถายํ ฯ ตตฺถ หิ พฺรหฺมตฺตนฺติ มหาพฺรหฺมตฺตํ อิตฺถี จ อิธ ฌานํ ภาเวตฺวา กาลํ กตฺวา พฺรหฺมปาริสชฺชานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ น มหาพฺรหฺมานนฺติ วุตฺตํ ฯ

อิตฺถิโยปีติ นิพฺพตฺตนฺตีติ กตฺตา ฯ อริ...นิโยติ ปทตฺตยํ อิตฺถิโยติ วิเสสนํ ฯ พฺรหฺม...เชสูติ นิพฺพตฺตนฺตีติ อาธาโร ฯ อิตีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ อฏฺฐกถายนฺติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ

อิตฺถิโยปี...พฺรหฺมปาริสชฺเชสฺเยว นิพฺพตฺตนฺตีติ เอตฺถ วินิจฺฉโย ฯ พฺรหฺม...เยวาติ เอตฺถ เอวสทฺโท อิตฺถิโย ฌาน-ลาภินิโย มหาพฺรหฺเมสุ น นิพฺพตฺตนฺตีติ นิวตฺตนํ กโรติ ฯ กสฺมา ฯ อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส ยํ อิตฺถี พฺรหฺมตฺตํ กเรยฺยาติ วิภงฺคปาลิยํ

วุตฺตตฺตา ฯ อฏฺฐกถายญฺจ อิตฺถี จ...พฺรหฺมปาริสชฺชานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ น มหาพฺรหฺมนฺติ เอตฺตกเมว วุตฺตํ น พฺรหฺม- ปุโรหิตาทีนํ สหพฺยตนฺติ น วุตฺตํ ฯ ยทิ หิ อิตฺถี พฺรหฺมโปโรหิตาทีนํ สหพฺยตํ น อุปปชฺเชยฺย น พฺรหฺมโปโรหิตาทีนํ สหพฺยตนฺติ วจนํ วตฺตพฺพํ น จ ตํ วุตฺตํ อฏฺฐกถายญฺจ มหาพฺรหฺมานนฺติ ปฏิเสโธ เหฏฺฐา พฺรหฺมตฺตนฺติ มหาพฺรหฺมตฺตํ อธิปฺเปตนฺติ วุตฺตวจนานุรูเปน กโต ฯ อิตฺถี มหาพฺรหฺมา สิยาติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ อยํ เนตฺติปาลิ ฯ อิตฺถิโย หิ อิธ ฌานํ ภาเวตฺวา กาลํ กตฺวา พฺรหฺมปาริสชฺชานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชนฺติ น มหาพฺรหฺมานนฺติ เนตฺติอฏฺฐกถา ฯ พฺรหฺม...ชานํ สหพฺยตํ สหายภาวํ อุปปชฺชนฺติ อุปคจฺฉนฺติ มหาพฺรหฺมานํ สหพฺยตํ น อุปฺปชฺชนฺตีติ อตฺโถ ฯ พฺรหฺมปาริสชฺเชสฺเยวาติ เอตฺถ เอวสทฺโท อิตฺถิโย พฺรหฺม- โปโรหิตาทีสุ น นิพฺพตฺตนฺตีติ นิวตฺตนํ น กโรติ ฯ อิตฺถิโย หิ อิธ อฏฺฐสมาปตฺติลาภินิดย กาลํ กตฺวา มหาพฺรหฺมโต อญฺญาสุ อสญฺญิสตฺตวชฺชิตาสุ พฺรหฺมโปโรหิตปริตฺตาสุ อฏฺฐารสฺส ภูมีสุ นิพฺพตฺตนฺติเยว ฯ สนฺเตตฺถ ภิกฺขเว อุปาสิกาโย โสตาปนฺนา สนฺติ สกทาคามินิโย สนฺติ อนาคามินิโย สพฺพา ตา ภิกฺขเว อุปาสิกาโย อนิปฺผลา กาลกตาติ อุเทนสุตฺตํ ฯ ตตฺถ อนาคามินิโย สุทฺธาวาเสสุ อุปฺปนฺนา อิตรา กาจิ ตาวตึเสสุ กาจิ ยาเมสุ กาจิ ตุสิเตสุ กาจิ นิมฺมานรตีสุ กาจิ ปรนิมฺมิตวสสวตฺตีสุ อุปฺปนฺนาติ อุเทน-

สุตฺตฏฺฐกถา ฯ ตสฺมา เอวสทฺโท มหาพฺรหฺมานเมว นิวตฺเตติ น พฺรหฺมโปโรหิตาทโยติ นิฏฺฐเมว คนฺตพฺพํ ฯ

[๘๒๔] อปรํ นยํ ญาเปนฺโต อาห อปิเจตฺถตฺยาทึ ฯ อปิจ อปโร นโย เอตฺถ ปาริสชฺชาทิภเวสุ เวห...โต ตตฺถ ภวตฺตเย นิพฺพตฺตา...อญฺญตฺถ พฺรหฺมโลเก น อุปฺปชฺชนฺติ ตถา ภวตฺตยโต อวเสเสสุ...เมสุ น อุปฺปชฺชนฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ

เวหปฺผโล จ อกนิฏฺโฐ จ จตุตฺถารูโป จ เวห...รูปา เวห...รูปา จ เต ภวา จาติ เวห...ภวา ฯ เสฏฺโฐ จ โส ภโว จาติ เสฏฺฐภโว เสฏฺฐภวสฺส ภาโว เสฏฺฐภวภาโว ฯ ตถาสทฺโท น อุปฺปชฺชนฺตีติ อากฑฺฒติ ฯ เหฏฺฐา ปวตฺตา ภวา เหฏฺฐิมา ฯ เหฏฺฐิมเหฏฺฐิเมสูติปิ ฯ เหฏฺฐา ปวตฺโต เหฏฺฐิโม ฯ เหฏฺฐิโม จ เหฏฺฐิโม จ เหฏฺฐิมเหฏฺฐิมา ฯ ปุริโมว ยุตฺโต ฯ กสฺมา ฯ คาถายํ เหฏฺฐาติ ปทสฺส ทสฺสนโต ฯ

อปิจาติ ปุพฺพนยปริจฺจาคนิปาโต ฯ เอตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ เวห...วานนฺติ ภาวโตติ สมฺพนฺโธ ฯ เสฏฺฐภวภาวโตติ น อุปฺปชฺชนฺตีติ เหตุ ฯ ตตฺถาติ นิพฺพตฺตาติ อาธาโร ฯ นิพฺพตฺตาติ อริยาติ วิเสสนํ ฯ อริยาติ น อุปฺปชฺชนฺตีติ กตฺตา ฯ อญฺญตฺถาติ น อุปฺปชฺชนฺตีติ อาธาโร ฯ ตถาสทฺโท อนุกฑฺฒนํ ฯ อวเสเสสูติ อุป...เกสูติ วิเสสนํ ฯ อุป...เกสูติ นิพฺพตฺตาติ อาธาโร ฯ นิพฺพตฺตาติ อริยาติ วิเสสนํ ฯ เหฏฺฐิเมสูติ น อุปฺปชฺชนฺตีติ อาธาโร ฯ

[๘๒๕] วุตฺตวจนํ อาจริยวจเนน สาเธนฺโต อาห วุตฺตนฺตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ เวห...เรติ เอตํ วจนํ อาจริเยน ปรมตฺถวินิจฺฉเย วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ เวหปฺผเล...ตา สพฺเพ อริยปุคฺคลา อญฺญตฺถ พฺรหฺมโลเก น ปุน ชายนฺติ พฺรหฺมโลกคตา อุปรูปริ พฺรหฺมโลเก นิพฺพตฺตา อริยา เหฏฺฐา พฺรหฺมโลเก น อุปปชฺชเรติ สมฺพนฺโธ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ เอตนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ อาจริเยนาติ วุตฺตนฺติ กตฺตา ฯ เวห...วคฺเคติ ปทตฺตยํ ปติฏฺฐิตาติ อาธาโร ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ปติฏฺฐิตา สพฺเพติ อริยปุคฺคลาติ วิเสสนํ ฯ อริยปุคฺคลาติ ชายนฺตีติ กตฺตา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ปุนาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปนาติปิ ฯ ปทปูรโณ ฯ ปุริโมว ยุตฺโต ฯ อญฺญตฺถาติ ชายนฺตีติ อาธาโร ฯ พฺรหฺมโลกคตาติ อริยาติ วิเสสนํ ฯ พฺรหฺมโลเก คตา นิพฺพตฺตา พฺรหฺมโลกคตา ฯ เหฏฺฐาติ โนปปชฺชเรติ อาธาโร ฯ อริยาติ อุปปชฺชเรติ กตฺตา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ อิตีติ เอตนฺติ สรูปํ ฯ

อายุ...อาทีสุ วินิจฺจโย ฯ อายุ...ทีสูติ วินิจฺจโยติ อาธาโร ฯ

[๘๒๖] กมฺมานุภาเว สติปิ ตํตํ...มรณํ ตตฺถ ภเว ปริ...คิยญฺจ สติปิ ตํตํ...มรณนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ

ปิสทฺโท อรุจิ ฯ กมฺมสฺส อานุภาโว กมฺมานุภาโว ฯ คนฺตพฺพาติ คติโย ยา ภูมิโย ฯ ตา ตา คติโย ตํตํคติโย

เทวคติอาทิคติโย ฯ อนุรูปํ ปริจฺฉินฺโน ยถาปริจฺฉินฺโน ฯ อาทิยนฺติ๑
ปวตฺตนฺติ เอเตน สภาเวน สตฺตาติ อายุ ฯ ปริกฺขิยเต ปริกฺ-
ขโย ฯ มริยเต มรณํ ฯ อายุโน ขโย อายุกฺขโย ฯ อายุกฺขเยน
มรณํ อายุกฺขยมรณํ ฯ ตตฺถาติ ตาสุ คตีสุ ฯ ตตฺถ ตตฺถาติปิ ฯ
ปุริโมว ยุตฺตตโร ฯ ปริจฺฉินฺโน จ โส อายุ จาติ ปริจฺฉินฺนาย
คตีติ เทวคติอาทิ ฯ กาโลติ สรชาทิกาโล ฯ คติกาโล อาทิ
เยสํ ปจฺจยานํ เต คติกาลาทโย ฯ อาทิสทฺเทน อุปธิปโยคานํ
คหณํ ฯ อุปธีติ อตฺตภาโว ฯ ปโยโคติ สมฺมามิจฺฉาปโยโค ฯ
ปฏิจฺจ เอติ เอเตหิ เหตูหิ วิปาโกติ ปจฺจโย ฯ คติกาลาทโย
จ เต ปจฺจยา จาติ คติ...ปจฺจยา ฯ สเม คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺตีติ
สมคฺคา เย ปจฺจยา ฯ สมสทฺทุปปโท คมุ คติยํ กฺวิ จ ฯ
สมคฺคานํ ปจฺจยานํ ภาโว สามคฺคี คติ...มคฺคี ฯ จสทฺโท ปริ
...เสเส จ คติกา...คิยญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ ภวตีติ ภโว โย
ธมฺโม วิปากกฺขนฺธกมฺมชรูปานิ ฯ โส เส ภโว ตํตํภโว
ตํตํภวํ สาเธตีติ ตํตํภวสาธกํ ฯ ปรินิฏฺฐิโต วิปาโก เอตสฺส
กมฺมสฺสาติ ปริ...ปากํ ปรินิฏฺฐิตวิปากสฺส ภาโว ปริ...กตฺตํ ฯ
กมฺมสฺส ขโย กมฺมกฺขโย กมฺมกฺขเยน มรณํ กมฺม...รณํ ฯ
อายุ จ กมฺมญฺจ อายุกมฺมานิ ฯ สมํ เอว สมกํ ฯ สพฺพโต โกติ

๑. อายวนฺตีติ ภเวยฺย ฯ

สกตฺเถ โก ฯ เอวสทฺโท อสมํ นิวตฺเตติ ฯ ปริกฺขยํสูติ ปริกฺ-
ขีณานิ ยานิ อ[redacted]กมฺมานิ ฯ ปริกฺขีณานํ ภาโว ปริกฺขีณตฺตํ ฯ
อุภเยสํ ขโย อุภยกฺขโย อุภยกฺขเยน มรณํ อุภ...รณํ ฯ

สติปีติ มรณนฺติ ลกฺขณกิริยา ฯ กมฺมานุภาเวติ สตีติ
ลกฺขณวนฺตํ ฯ ตํตํคตีสูติ ปริจฺฉินฺนาติ อาธาโร ฯ ยถาปริจฺ-
ฉินฺนสฺสาติ อายุโนติ วิเสสนํ ฯ อายุโนติ ปริกฺขเยนาติ สมฺพนฺโธ ฯ
ปริกฺขเยนาติ มรณนฺติ กรณํ ฯ ตตฺถาติ ปริจฺฉินฺนาติ อาธาโร ฯ
ปริ...ยญฺจาติ ทฺวยํ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ตํตํ...กสฺสาติ กมฺมุโนติ
วิเสสนํ ฯ กมฺมุโนติ ตาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปริ...กตฺตาติ มรณนฺติ
เหตุ ฯ มรณนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อายุกมฺมานนฺติ ตาติ สมฺพนฺโธ ฯ
สมกเมวาติ ปริกฺขีณตฺตาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปริกฺขีณตฺตาติ
มรณนฺติ เหตุ ฯ มรณํ อุภ...รณนฺติ ทฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๘๒๗] ตสฺมึ ทุวิเธ อายุกมฺมสงฺขาเต ทฺวิปกาเร สติ ปุริม
...สนฺตานานํ ปุคฺคลานํ ปวตฺตมรณํ วา คุณ...ราชานํ มรณํ
วิย ตํขเณเยว...มรณํ นามาติ โยชนา ฯ

อปิสทฺโท อรุจิ ฯ เทฺว วิธา ปการา ทุวิธํ ทิคุกมฺม-
ธารโย ฯ ภวนฺติ เอตฺถ สตฺตาทโยติ ภโว เอตฺถ โอกาเส ฯ
ปุริโม จ โส ภาโว จาติ ปุริมภโว ฯ สิชฺฌตีติ สิทฺธํ ยํ
กมฺมํ ฯ อุปจฺฉินฺทติ ชีวิตนฺติ อุปจฺเฉทกํ อุปจฺเฉทกญฺจ ตํ
กมฺมญฺจาติ อุป...กมฺมํ ฯ พลติ อญฺญกมฺมํ อภิภวตีติ พลํ

ยา สติ ฯ สสติ หึสตีติ สตฺถํ ยํ อสาทิวตฺถุ ฯ สสุ หึสายํ
สมาทีหิ ถมา กฺวจีติอาทินา ธาตฺวนฺตโลโป วคฺเค โฆสา
ทฺวิตฺตํ ฯ อาหรนฺติ เอเตน อุปกฺกเมน สตฺตาติ อาหรโณ ฯ สตฺถสฺส
อาหรโณ สตฺถาหรโณ สฺถาหรโณ อาทิ เยสํ วิสาหรณาทีนํ
เต สตฺถาหรณาทโย ฯ ปรฆาตเน อุปกฺกมนฺติ เอเตนปิ วายาเมน
สตฺตาติ อุปกฺกโม ฯ อุปจฺฉิชฺชมาโน สนฺตาโน เยสํ ปุคฺคลานํ
เต อุป...ตาโน ฯ คุโณ มหนฺโต เยสํ ชนานํ เต คุณมหนฺตา ฯ
วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ กริยิตฺถาติ กโต โย อุปกฺกโม ชเนน ฯ
อุปกฺกมนํ อุปกฺกโม ฯ อายูหิยิตฺถ ปวตฺตยิตฺถาติ อายูหิตํ ยํ
กมฺมํ ชเนน ฯ อาปุพฺโพ อุห วิตกฺเก ภาวกมฺเมสุ ต กมฺเม
อตีเต โต กฺวจิ ธาตุ ยาคโม ยถาคมมิกาโร ฯ อายูหิตญฺจ
ตํ อุปจฺเฉทกกมฺมญฺจาติ อายู...กมฺมํ ปจฺจุปฺปนฺนอุปจฺเฉทก-
กมฺมํ ฯ ปฏิพาหิยิตฺถาติ ปฏิพาหิตํ ยํ สามตฺถิยํ กมฺเมน ฯ
วห นิเสธเน ฯ สมตฺเถตีติ สมตฺถํ สมตฺถสฺส ภาโว สามตฺถิยํ ฯ
ปฏิพาหิตํ สามตฺถิยํ ยสฺส กมฺมสฺส ตํ ปฏิ...ถิยํ ฯ กมฺมสฺสาติ
อตฺตภาววตฺตกกมฺมสฺส ฯ โส โส อตฺตภาโว ตํตํอตฺตภาโว ฯ
ปวตฺตาปียเต ปวตฺตนํ ฯ ตํตํอตฺตภาวสฺส ปวตฺตนํ ตํตํ...ตนํ ฯ
น สมตฺถํ อสมตฺถํ อสมตฺถสฺส กมฺมสฺส ภาโว อสมตฺถภาโว ฯ
อสติ สตฺตานํ ชีวิตํ ขียติ อปเนตีติ อสิ โย ขคฺโค ฯ อส ขิปเน
มุนาทีหิ จิ ฯ ทุฏฺจํ อสิ ทุสิ กมฺมธารโย ฯ วาปโร ฯ ทุสินา

มาเรตีติ ทุสิมาโร โย ราคา ธมฺมปาลกุมารํ ทุสินา มาเรติ
อิติ ตสฺมา โส ราชา ทุสิมาโร ปตาปราชา ฯ มร ปาณจาเค
วิสรุชปทาทิโต ณ ฯ กลิยเต สงฺขายเต กลํ ฯ กล สงฺขาเน
สพฺพ...วี วาติ อ ฯ กลํ อาวุโณตีติ กลาพุ โย ราชา กลํ
ยุตฺตํ อาวุโณติ รกฺขติ อิติ ตสฺมา โส ราชา กลาพุ ขนฺติ-
วาทิตาปสฆาตกราชา ฯ กลสทฺทุปปโท อาปุพฺโพ วุ สํวรเณ กาเล
วตฺตมานาทินา ณุ น วุฑฺฒิ กฺวจิ ธาตุ วสฺส โพ ฯ กิสฺมิญฺจิ
โปฏฺฐเก กลาปูติปิ ฯ กลํ อาเปติ ปตฺถรตีติ กลาปุ ฯ อาป พฺยาปเน
ณุ ฯ กลาปูติ อิทมฺปิ ตสฺเสว รญฺโญ นามํ ฯ โวหรนฺตานํ
ชนานํ วจนเมว นานํ ฯ ปุริโมว ยุตฺโต ฯ อถวา ฯ กลํ
อาเปตีติ กลาพุ โย ราชา ฯ กลาปูติ วตฺตพฺเพ กฺวจีติอาทินา ปสฺส
พการํ กตฺวา กลาพูติ วุตฺตํ ฯ วจนเมว นานํ ฯ ทุสิมาโร จ
กลาพุ จ ทุสิมารกลาพุ ทุสิมารกลาพุ เอว ราชา ทุสิ...ราชา ฯ
ราชาติ พหุวจนมฺปิ ตมฺปิ อตฺถิ ฯ ทุสิมารกลาพุราชานํ
วิยาติ นิทสฺสนมตฺตํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ ทณฺฑกิราชาทโยปิ ทฏฺฐพฺพา ฯ
ทณฺฑกิราชา หิ กิสวจฺฉตาปสํ มาเรติ ฯ กิสฺมิญฺจิ โปฏฺฐเก ทุสิ
...ราชาทีนนฺติปิ ฯ โส น ปุณาณปาโจ ฯ ตํขเณเยวาติ ตสฺมึ
ฆาตนาทิกาเลเยว ฯ โส ขโณ ตํขโณ ฯ เอวสทฺโท อญฺญํ
กาลํ นิวตฺเตติ ฯ ติฏฺฐนฺติ เอตฺถ โอกาเส สตฺตาติ ฐานํ ฯ
จวาปิยเต จาวนํ ฯ ภาวสาธนํ ฯ จุ จวเน นนฺทาทีหิ ยุ ธาตหิ

เณ ฯ จาวนสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ จาวนวโส ฯ ปวตฺตญฺจ ตํ มรณญฺจาติ ปวตฺตมรณํ ฯ อุปจฺเฉทเกน ปวตฺตํ มรณํ อุป...รณํ ฯ

สติปีติ มรณนฺติ ลกฺขณํ ฯ ตสฺมินฺติ ทุวิเธติ วิเสสนํ ฯ ทุวิเธติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ ปุริมภเวติ สิทฺธาติ อาธาโร ฯ สิทฺธสฺส กสฺสจีติ ทฺวยํ อุป...มฺโนติ วิเสสนํ ฯ อุป...มฺโนติ พเลนาติ สมฺพนฺโธ ฯ พเลนาติ ปวตฺตาติ กรณํ ฯ สตฺถา... ทีหีติ อุปกฺกเมหีติ วิเสสนํ ฯ อุปกฺกเมหีติ อุปจฺฉิชฺชมานาติ ปเท กรณํ ฯ อุป...ตานนฺติ มรณนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ คุณมหนฺเตสูติ กเตนาติ อาธาโร สมฺปทานํ วา ฯ กเต...จีติ ทฺวยํ อุปกฺกเมนาติ วิเสสนํ ฯ อุปกฺกเมนาติ อายูหิตาติ กรณํ ฯ อายู...มฺนาติ ปฏิ- พาหิตาติ กตฺตา ฯ ปฏิ...ยสฺสาติ กมฺมสฺสาติ วิเสสนํ ฯ กมฺมสฺสาติ ภาวโตติ สมฺพนฺโธ ฯ ตํตํ...ตเนติ อสมตฺถาติ อาธาโร ฯ อส... วโตติ มรณนฺติ เหตุ ฯ ทุสิ...ชาทีนนฺติ มรณนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ วิยสทฺโท อุปมาโชตโก ฯ ตํ ขเณเยวาติ จาวนาติ อาธาโร ฯ ฐานาติ จาวนาติ อปาทานํ ฯ จาวนวเสนาติ ปวตฺตาติ ตติยา- วิเสสนํ ฯ ปวตฺตมรณนฺติ สญฺญี ฯ อุป...นามาติ สญฺญา ฯ

[๘๒๘] นามสทฺโท อิธ ลิงฺคตฺโถ น โหตีติ ญาปนตฺถํ ปกฺขิตฺโต ฯ อริยวํเส ปน อุป...นานํ ปุคฺคลานํ กสฺสจิ พเลน วา ปฏิพาหิตสามตฺถิยกมฺมานํ ปุคฺคลานํ ฐานา จาววเสน ปวตฺตมรณนฺติ

วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ตํ วิรุทฺธเมว ฯ อายุกฺขยมรณาทิกํ ติวิธํ มรณํ สพฺเพสํ สตฺตานํ โหติ ฯ อิทญฺจ อุปจฺเฉทกมรณํ สพฺเพสํ น โหติ ฯ ตสฺมา อิมสฺส วิเสสํ ญาเปนฺโต อาห อิทนฺตฺยาทึ ฯ อิทมฺปน อุปจฺเฉทกมรณํ นิร...น โหติ ฯ

ปนสทฺโท วิเสโส ฯ นิรเย นิพฺพตฺตนฺตีติ เนรยิกา เย สตฺตา ฯ กุรติ วทตีติ กุรุ ราชา ฯ กุรุ สทฺเท กาเล วตฺต-มานาทินา ณุ น วุฑฺฒิ ฯ กุรุรญฺโญ อาณภูโต ทีโปปิ กุรุ ฯ อุตฺตรทิสาภาเค ฐิโต กุรุ อุตฺตรกุรุ ฯ อุตฺรกุรุมฺหิ วสนฺตีติ อุตฺตรกุรุวาสี ฯ เกสญฺจิ เทวานญฺจาติ เอกจฺจานํ ภุมฺมเทเวหิ อญฺเญสํ เทวานํ ฯ จสทฺโท เนร...นญฺจ อุตฺต...นญฺจ เทวานญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ

อิทมฺปนาติ น โหตีติ กตฺตา ฯ นิร...เทวานญฺจาติ ปทตฺตยํ น โหตีติ สมฺปทานํ ฯ เกสญฺจีติ เทวานนฺติ วิเสสนํ ฯ

[๘๒๙] วุตฺตวจนํ สาเธนฺโต อาห เตนาตฺยาทึ ฯ เตน ตสฺมา อุป...มฺนาติ วจนํ สจฺจสงฺเขเป อาหุ อาจริยาติ โยชนา ฯ

เกสญฺจิ สตฺตานํ อุปจฺเฉทกกมฺมุนา อุปจฺเฉทกกมฺมพลสมฺมเตน อุปกฺกเมน วา มรณํ ภวติ สมฺพนฺโธ ฯ

[๘๓๐] มรณุปฺปตฺตีติ เอตฺถ อุปฺปตฺตีติ วุตฺตตฺตา กสฺสจิ ทฺวนฺทฺวสงฺกา สิยา ตสฺมา วจนตฺถํ ญาเปนฺโต อาห มรณสฺสา-ตฺยาทึ ฯ

อุปฺปตฺติสทฺโท น อุปฺปาทวาจโก ปวตฺตนวาจโกติ ญาปนตฺถํ ปวตฺตตีติ วิวรณํ กตํ ฯ

มรณสฺสาติ อุปฺปตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ อุปฺป...ปตฺตีติ ทฺวยํ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๘๓๑] มรณกาเลติ ฉปนํ ฯ น จุติกฺขเณติ ญาปนตฺถํ อาสนฺนสทฺโท ปกฺขิตฺโต ฯ มรณสฺส อาสนฺโน มรณาสนฺโน มรณาสนฺโน จ โส กาโล จาติ มรณาสนฺนกาโล ฯ มร...กาเลติ ปจฺจุปฏฺฐาตีติ อาธาโร ฯ

[๘๓๒] ยถารหนฺติ ฉปนํ ฯ ตํตํคตีสูติ อุปฺปชฺชมานกาติ อาธาโร ฯ ตา ตา คติโย ตํตํคติโย ฯ ชวนาทีนํ อญฺเญสํ อนนุรูปนฺติ ญาปนตฺถํ อุปฺป...สตฺตาติ ปกฺขิตฺตํ ฯ อุปฺปชฺชนฺตีติ อุปฺปชฺชมานกา เย สตฺตา ฯ อุปฺปุพฺโพ ปท คติมฺหิ วตฺตมาเน มานนฺตา ทิวาทิโต โย ยถากตฺตริ จาติ สธาตฺวนฺตสฺส ยการสฺส โช ทฺวิตฺตํ ปจฺจยา ทนิฏฺฐาทินา โก ฯ อุปฺปชฺชนกาติปิ ฯ อุปฺปชฺชมานกา จ เต สตฺตา จาติ อุป...สตฺตา อุปฺป...ตานํ อนุรูปํ อุปฺป...รูปํ ฯ

[๘๓๓] กิมฺปน ภเว อนุปฺปชฺชมานสฺส ขีณาสวสฺส อุปฏฺ-ฐาตีติ อาห กตฺถจิตฺยาทึ ฯ กตฺถจิ ปน ภเว อนุ...ทิกเมว ธมฺมชาตํ จุติ...นานํ จิตฺตานํ โคจ...คจฺฉติ กมฺม...ทโย โคจรภาวํ น คจฺฉนฺตีติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท วิเสโส ฯ น อุปฺปชฺชมาโน อนุปฺปชฺชมาโน ฯ ขีณา อาสวา ยสฺส โส ขีณาสโว ฯ อนุรูปํ อุปฏฺฐิตํ ยถาปฏฺฐิตํ ฯ นามญฺจ รูปญฺจ นามรูปํ นามรูปํ เอว ธมฺโม นามรูปธมฺโม นามรูปธมฺโม อาทิ ยสฺส โส นาม...ทิกํ ฯ อาทิสทฺเทน ปญฺญตฺติยา คหณํ ฯ กฺวจิ สมาสาทินา อนฺเต โก ฯ น กมฺม...ทโยติ อิทํ เอวสทฺทสฺส ผลํ ฯ จุติ ปริโยสานํ เยสํ จิตฺตานํ ตานิ จุติ...นานิ ฯ โปฏฺฐเกสุ จุติปริโยสานนฺติ ปาโฐ ฯ โส น ยุตฺโต ฯ โคจรสฺส ภาโว โคจรภาโว ฯ กมฺมญฺจ กมฺมนิมิตฺตญฺจ กมฺม...มิตฺตํ กมฺม...มิตฺตํ อาทิ ยสฺส คตินิมิตฺตสฺส ตํ กมฺม...มิตฺตาทิ ฯ เต กมฺม...ทโย ฯ

กตฺถจีติ อนุ...นสฺสาติ อาธาโร ฯ อนุ...นสฺสาติ ขีณาสวสฺสาติ วิเสสนํ ฯ ขีณาสวสฺสาติ อุปฏฺฐิตนฺติ สมฺปทานํ จุตีติ ปเทปิ สมฺพนฺโธ ฯ ยโถปฏฺฐิตนฺติ นาม...เมวาติ วิเสสนํ ฯ นาม...เมวาติ คจฺฉตีติ กตฺตา ฯ จุติ...นานนฺติ โคจราติ สมฺปทานํ ฯ โคจรภาวนฺติ คจฺฉนฺตีติ กมฺมํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ กมฺมํ...ทโยติ คจฺฉนฺตีติ กตฺตา ฯ

[๘๓๔] อุปลทฺธปุพฺพนฺติ ชปนํ ฯ เจติ...เสนาติ ลทฺธนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เจติยสฺส ทสฺสนํ เจติยทสฺสนํ เจติยทสฺสนํ อาทิ เยสํ พุทฺธปฏิมาทสฺสนาทีนํ ตานิ เจต...ทีนิ เจติ...ทีนํ วโส เจติ...วโส ฯ อุปลภยิตฺถาติ อุปลทฺธํ ยํ กมฺมนิมิตฺตํ ชเนน ฯ ปุพฺเพ อุปลทฺธํ อุปลทฺธปุพฺพํ ฯ

[๘๓๕] อุปกรณภูตนฺติ ฯปนํ ฯ ปุปฺผาทิวเสนาติ อุปกรณ-
ภูตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปุปฺผติ วิกสตีติ ปุปฺผํ ยํ วกฺถุ ฯ
ปุปฺผ วิกสเน สพฺพโต...วี วาติ อ ฯ ปุปฺผํ อาทิ เยสํ
คนฺธาทีนํ เต ปุปฺผาทโย ปุปฺผาทีนํ วโส ปุปฺผาทิวโส ฯ
ทานสฺส อุปการํ กโรตีติ อุปกรณํ ยํ ปุปฺผาทิวตฺถุ ฯ
อุปกรณญฺจ ตํ ภูตญฺจาติ อุป...ภูตํ ฯ

[๘๓๖] อุปลภิตพฺพนฺติ ฯปนํ ฯ อนุภวิตพฺพํ สตฺเตน ฯ
อุปโภคภูตนฺติ ฯปนํ ฯ อจฺฉ...ตพฺพํ คตินิมิตฺตสตฺเตน ฯ

อจฺโฉ วิปฺปสนฺนวณฺโณ เอตาสํ เทวตฺถีนมตฺถีติ อจฺฉรา ฯ
มธาทิโต โร ฯ วิเสสโต มานนิโยติ วิมาโน ฯ วิปุพฺโพ มาน
มนเน สพฺพโต...วี วาติ อ ฯ อุทฺธํ รุหตีติ รุกฺโข ฯ กปฺปํ
ฐิโต รุกฺโข กปฺปรุกฺโข ฯ กุฏิลํ คจฺฉตีติ อคฺคิ โย ธมฺเกติ ฯ
อคฺค คติโกฏิลฺเล มุนาทีหิ จิ ฯ นิรเย อคฺคิ นิรยคฺคิ ฯ อจฺฉรา
จ วิมาโน จ กปฺปรุกฺโข จ นิรยคฺคิ จ อจฺฉ...ยคฺคิ อจฺฉ
...ยคฺคิ อาทิ ยสฺส มาตุกุจฺฉิอาทิวตฺถุสฺส ตํ อจฺฉ...อาทิกํ ฯ
อาทิสทฺเทน มาตุกุจฺฉิอาทีนํ คหณํ ฯ

[๘๓๘] สามญฺเญน วุตฺตํ อจฺฉราทิคตินิมิตฺตํ ภินฺทนฺโต อาห
อจฺฉตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ อจฺฉ...คตํ รูปายตนํ สุคตินิมิตฺตํ นิร
...คตํ รูปายตนํ ทุคฺคตินิมิตฺตํ ฯ

กุสิยติ อกโกสิยตีติ กุจฺฉิ อุทรํ ฯ กุส อกฺโกเส วชาทินา

จฉิ ฯ มาตุยา กุจฺฉิ มาตุกจฺฉิ ฯ อจฺฉรา จ วิมาโน จ กปฺปรุกฺโข จ มาตุกจฺฉิ จ อจฺฉ...กุจฺฉิ อจฺฉ...กุจฺฉิ อาทิ เยสํ ปุปฺผทิพฺพรถาทีนํ เต อจฺฉ...กุจฺฉิอาทโย อจฺฉรา... เอว อายตนํ รูปายตนํ ฯ สุคติยา นิมิตฺตํ สุคตินิมิตฺตํ นิรยํ ปาเลตีติ นิรยปาโล โย สตฺโต ฯ นิรยคฺคิ จ นิรยปาโล จ นิร...ปาลา นิร...ปาลา อาทโย เยสํ สตฺติสูลปพฺพตนฺตราทีนํ เต นิ...ทโน นิร...ลาทีสุ คตํ นิร...คตํ ฯ ทุคฺคติยา นิมิตฺตํ ทุคฺค...มิตฺตํ ฯ

อจฺฉ...คตนฺติ รูปา...ตนนฺติ วิเสสนํ ฯ รูปายตนนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ สุค...มิตฺตนฺติ รูปายตนนฺติ วิเสสนํ ฯ นิร...คตนฺติ รูปายตนนฺติ วิเสสนํ ฯ ทุคฺค...มิตฺตนฺติ รูปายตนนฺติ วิเสสนํ ฯ

[๘๓๘] คตีสุ นิมิตฺตนฺติ อาสงฺกา สิยา ตสฺมา คติยาตฺยาทิ วุตฺตํ ฯ

ปฏิสนฺธึ นิพฺพตฺเตตีติ ปฏิ...ตกํ ฯ กุสลญฺจ อกุสลญฺจ กุส...สลํ กุส...ลญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ กุส...กมฺมํ ฯ

ปฏิ...กสฺสาติ กุส...มสฺสาติ วิเสสนํ ฯ กุส...มสฺสาติ อานุภาเวนาติ สมฺพนฺโธ ฯ อานุภาเวนาติ ปจฺจุปฏฺฐาตีติ กรณํ ฯ

[๘๔๐] ฉนฺนํ ทฺวารานนฺติ ชปนํ ฯ กามาวจรปฏิสนฺธิยา ฉทฺวารคฺคหิตนฺติอาทินา วกฺขมานนเยน ยถาสมฺภวํ กามาวจราทิ-ปฏิสนฺธีนํ สมฺภวานุรูปโต ฉนฺนํ อุปปตฺติทฺวารานํ กมฺมาทีนํ ปจฺจุปฏฺฐานสฺส ยุตฺติทฺวารานนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ

วกฺขิยเตติ วกฺขมาโน โย นโย อาจริเยน ฯ วกฺขมาโน จ โส นโย จาติ วกฺข...นโย ฯ สมฺภวนํ ปฏิสนฺธีนํ ปวตฺตนํ สมฺภโว สมฺภวสฺส อนุรูปํ ยถาสมฺภวํ ฯ อุปปชฺชนฺตีติ อุปปตฺติโย ยานิ ทฺวารานิ อุปปฺชนฺติ กมฺมาทีนํ อุปฏฺฐานสฺส ยุชฺชนฺติ อิติ ตสฺมา ตานิ ทฺวารานิ อุปปตฺติโย ฯ อุปปตฺติโย จ ตานิ ทฺวารานิ จาติ อุปปตฺติทฺวารานิ ฯ ฉนฺนํ ทฺวารานมญฺญตรสฺมึ ทฺวาเร ปจฺจุปฏฺฐาตีติ วจนสฺส สามญฺเญน วุตฺตตฺตา ตีณิ กมฺมาทีนิ ฉทฺวาเรสุ ปจฺจุปฏฺเฐยฺยุนฺติ สงฺกา สิยา ตสฺมา ตนฺนิวตฺตนตฺถํ อุปปตฺตีติ ปทํ ปกฺขิตฺตํ ฯ อุปปตฺตีติ หิ ตํ น ยุชฺชติ ฯ กสฺมา ฯ อุปปชฺชสงฺขาตสฺส อตฺถสฺส อนธิปฺเปตตฺตา ฯ

วกฺข...เยนาติ ยถา...วนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ยถาสมฺภวนฺติ อุปปตฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ฉนฺนนฺติ อุป...รานนฺติ วิเสสนํ ฯ อุป...รานนฺติ นิทฺธารณํ ฯ

[๘๔๑] ตโต ปรํ...มารพฺภ อุปปชฺชิตพฺพตฺยาทิกํ วตฺตพฺพํ

วิปจฺจมานก...กิลิฏฺจํ วาติ อิทํ ปน วจนํ อิทเมวาธิปฺปายํ มนสิกตฺวา วุตฺตนฺติ ญาเปนฺโต อาห ยทิตฺยาทึ ฯ กุสลกมฺมํ ยทิ วิปจฺจติ วิปากํ เทติ ตทา...วตฺตติ อกุสลกมฺมํ อถ ยทิ วิปจฺจติ ตทา...จิตฺตํ ปวตฺตติ อิติ มนสิกตฺวา วิปจฺจมานก... กิลิฏฺจํ วาติ วจนํ อาห อาจริโยติ โยชนา ฯ

ยทีติ ปริกปฺโป ฯ กุสลกมฺมนฺติ วิปจฺจตีติ กตฺตา ฯ ตทาติ กาลสตฺตมี ฯ อุปกฺกิลิฏฺจนฺติ อกุสลจิตฺตนฺติ วิเสสนํ ฯ อกุสลจิตฺตนฺติ ปวตฺตตีติ กตฺตา ฯ อิตีติ กตฺวาติ นิทสฺสนํ ฯ วิ...จํ วาติ ปทํ อาหาติ กมฺมํ ฯ

[๘๔๒] วุตฺตวจนํ ชินวจเนน สาเธนฺโต อาห เตนาตฺยาทึ ฯ เตน ตสฺมา นิมิ..ตํ วาติ วจนํ ภควา อาหาติ โยชนา ฯ

เตนาติ อาหาติ เหตุ ฯ ภควาติ อาหาติ กตฺตา ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ วจนนฺติ อาหาติ กมฺมํ ฯ

[๘๔๓] ภิกฺขเว...นิมิ...ตํ วา อนุ...ตํ วา วิญฺญาณํ ติฏฺจมานํ ติฏฺจติ ตสฺมึ สมเย คิชฺฌนากาเล ปุคฺคโล กาลํ มรณํ เจ กโรติ ยํ เยน การเณน ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ นิร...โยนึ วา อุปปชฺเชยฺย ปาปุเณยฺย เอตํ ฐานํ วิชฺชตีติ โยชนา ฯ

นิมิ...ธิตนฺติ อิตฺถีอิตฺถีนิมิตฺตปุริสปุริสนิมิตฺตสุภนิมิตฺเตสุ อสฺสาทวเสน คธิตํ คิทฺธํ ลคฺคํ ฯ อตฺตโน ผลํ นิมินาตีติ นิมิตฺตํ

ยํ การณํ ฯ นิปฺพฺโพ มา ปริมาเน ฉทาทีหิ ตตฺรณ ฯ อิตฺถีติ
สญฺชานนสฺส นิมิตฺตการณํ อิตฺถีนิมิตฺตํ ฯ อิตฺถีสนฺตานนิยตํ
รูปมฺเขน คยฺหมานํ สณฺฐานํ ถนมํสวิสทตา นิมฺมสฺสุมุขตา เกสพนฺธ-
วตฺถคฺคหณํ อวิสทฏฺฐานคมนาทิ จ สพฺพํ อิตฺถีติ สญฺชานนสฺส
การณภาวโต อิตฺถีนิมิตฺตํ ฯ วุตฺตวิปริยายโต ปุริสนิมิตฺตํ
เวทิตพฺพํ ฯ ปุริโสติ สญฺชานนสฺส นิมิตฺตํ ปุริสนิมิตฺตํ ฯ สุภตีติ
สุโภ โย อากาโร ฯ สุโภ จ โส ราคุปฺปตฺติเหตุภูตํ นิมิตฺ-
ตญฺจาติ สุภนิมิตฺตํ ฯ ราคุปฺปตฺติเหตุภูโต อิฏฺฐากาโร สุภนิมิตฺตํ ฯ
อสฺสาทนํ อสฺสาโท ฯ นิมิตฺเตสุ อสฺสาโท นิมิตฺตสฺสาโท ฯ คธติ
คิทฺธตีติ คธิตํ ยํ วิญฺญาณํ ฯ คธ คิทฺธิมฺหิ พุทฺธคมา ฯ
นิมิตฺตสฺสาเทน คธิตํ นิมิ...ธิตํ ฯ วิญฺญาณนฺติ ชวนํ ฯ ติฏฺฐ-
ตีติ ติฏฺฐมานํ ยํ วิญฺญาณํ ฯ อนุ...ธิตนฺติ หตฺถาทิอวยเวสุ
อสฺสาทวเสน คิทฺธํ ฯ อนุพฺยญฺชนนฺติ[1] เอตฺถ อุปฺปชฺชมานา กิเลสา
ปริพฺยตฺตา โหนฺตีติ จ[2] อนุพฺยญฺชนา เอตฺถ หตฺถาทิอวยเวสุ
อุปฺปชฺชมานา กิเลสา อนุพฺยญฺชนนฺติ[1] ปริ...อิติ ตสฺมา หตฺถาทิ-
อวยวา อนุพฺยญฺชนา ฯ อนุวิปฺพฺโพ อญฺช พฺยตฺติยํ กตฺตุ...สุ จ ฯ
อนุพฺยญฺชเนสุ อสฺสาโท อนุ...สาโท อนุ...เทน คธิตํ อนุ...
ธิตํ ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ ติรจฺฉานานํ โยนิ ติรจฺฉานโยนิ ฯ

นิมิ...ตํ วา ติฏฺฐมานํ อนุ...ตํ วาติ ตยํ วิญฺญาณนฺติ
วิเสสนํ ฯ ภิกฺขเวติ พหิทฺธา กิริยาวิเสสนํ ฯ วิญฺญาณนฺติ ติฏฺฐตีติ

๑. อนุพฺยญฺชยนฺตีติ ภเวยฺย ฯ ๒. อยํ จสทฺโท อติเรโก ภเวยฺย ฯ

กตฺตา ฯ ตสฺมึ สมเยติ กโรตีติ อาธาโร ฯ เจติ ปริกปฺโป ฯ กาลนฺติ กมฺมํ ฯ เอตํ ฐานนฺติ วิชฺชตีติ กตฺตา ฯ ยนฺติ อุป-ปชฺเชยฺยาติ กรณํ ฯ ทฺวินฺนนฺติ คตีนนฺติ วิเสสนํ ฯ คตีนนฺติ นิทฺธารณํ ฯ อญฺญตรนฺติ อุปปชฺเชยฺยาติ กมฺมํ ฯ นิย...นึ วาติ อญฺญตรนฺติ สรูปํ ฯ

[๘๔๔] ตตฺโถณตํ[1] วาติ ชปนํ ฯ ตสฺมินฺติ ภเวติ วิเสสนํ ฯ อุปฺปชฺชิตพฺพภเวติ โอณตนฺติ อาธาโร ฯ อุปฺปชฺชิตพฺโพ จ โส ภโว จาติ อุปฺปชฺชิตพฺพภโว ฯ โอณตํ วิยาติ จิตฺตสนฺตานนฺติ วิเสสนํ ฯ

ปฐมนเย ตตฺถ โอณตํ อิวาติ เฉโท ฯ วา อปโร นโย ฯ ตตฺโถ...อิติ ปทจฺเฉโท ฯ

[๘๔๕] พาหุลเลนาติ ปเท อธิปฺปาโย เหฏฺฐา วุตฺตนเยน ทฏฺฐพฺโพติ ญาเปนฺโต อาห พาหุตฺยาทึ ฯ พาหุ...เอตฺถ ปเท อธิปฺปาโย เยภุ...เอตฺถ ปเท วุตฺต...โพ ปณฺฑิเตน ฯ

พาหุ...ถาติ อธิปฺปาโยติ อาธาโร ฯ อธิปฺปาโยติ ทฏฺฐพฺโพติ กมฺมํ ฯ เยภุ...ถาติ วุตฺตาติ อาธาโร ฯ วุตฺตนเยนาติ ทฏฺฐพฺโพติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๘๔๖] อปรมฺปิ อยํ ญาเปนฺโต อาห อถวาตฺยาทึ ฯ ยถา...มินา ปเทน โส อธิปฺปาโย สงฺคเหตุํ สกฺกา อิติ ตสฺมา พาหุ...นา ปเทน สห...ตานํ สตฺตานํ จิตฺตสนฺตานํ สณิ...ตานํ

[1] ตตฺโถนตํ วาติ ฏีกาปาโฐ ฯ

สตฺตานํ สตฺตานํ วิย น...เมว ปวตฺตติ อิติ วจนํ อาจริเยน ทีปิตํ อิติ วจนํ ปณฺฑิเตน วิญฺญายตีติ โยชนา ฯ

ยถา...นาวาติ สงฺคเหตุนฺติ กรณํ ฯ เอวสทฺโท เยภุยฺเยนาติ นิวตฺเตติ ฯ โสติ สกฺกาติ กมฺมํ ฯ สงฺคเหตุนฺติ สกฺกาติ สมฺป-ทานํ ฯ อิตีติ วิญฺญายตีติ เหตุ ฯ พาหุ...มินาติ ทีปิตนฺติ กรณํ ฯ สหสาติ โอจฺฉิชฺชมานาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ โอจฺฉิ...ตานนฺติ จิตฺตสนฺตานนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ โอจฺฉิชฺชมานํ ชีวิตํ เยสํ สตฺตานํ เต โอจฺฉิ...วิตา ฯ สณิกนฺติ มรนฺตานนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ มรนฺตานนฺติ จิตฺตสนฺตานนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ วิยาติ อุปมา ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ อภิกฺขณเมวาติ ปวตฺตตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท อปฺปกํ นิวตฺเตติ ฯ อิตีติ ทีปิตนฺติ กมฺมํ ฯ อิตีติ วิญฺญายตีติ กมฺมํ ฯ

[๘๔๗] ตานิสฺส ตสฺมึ สมเย อชฺโฌลมฺพนอภิปฺปลมฺพนนฺติ วจนโต ตีสุ ชวนวาเรสุ อปฺปตฺเตเสฺวว กมฺมาทิอุปฏฺฐาเนน ภวิตพฺพํ ฯ อเนกชวนปฺปวตฺติยา อชฺโฌลมฺพนอภิปฺปลมฺพนญฺจ โหตีติ ตสฺมา กายทฺวาราวชฺชนํ อนาวชฺเชตฺวา มโนทฺวาราวชฺชนเมว กมฺมาทิอาลมฺพนํ ปรมํ ภวงฺคํ อาวชฺเชติ ตโต โผฏฺฐพฺพสฺส พลวตฺตา ทุติยวาเร กายวิญฺญาณวีถิ ปจฺจุปฺปนฺเน โผฏฺฐพฺเพ ปวตฺตติ ตโต ปุริมชวนวารคฺคหิเตเสฺวว กมฺมาทีสุ กมฺเมน มโนทฺวาราวชฺชนํ ชวิตฺวา มูลภวงฺคสงฺขาตํ อาคนฺตุกภวงฺคสงฺขาตํ วา ตทาลมฺพนภวงฺคํ โอตรตีติ ปฏิจฺจสมุปฺปาทวิภงฺคฏฺฐกถาย ฏีกา ฯ

อิตีติ ปทํ วจนโตติ สรูปํ ฯ วจนโตติ ภวิตพฺพนฺติ เหตุ ฯ ตีสุ...เรสูติ มโนทฺวารวีถิ เอกํ ทุติยวาเร กายวิญฺญาณวีถิ เอกํ มโนทฺวาราวชฺชนนฺติ ตีสุ ฯ ตีสูติ ชวนวาเรสูติ วิเสสนํ ฯ ชวนวาเรสูติ อสมฺปตฺเตเสฺววาติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ อสมฺปตฺเตเสฺววาติ ภวิตพฺพนฺติ ลกฺขณกิริยา ฯ เอวสทฺโท ปตฺตํ นิวตฺเตติ ฯ กมฺมา ...เนนาติ ภวิตพฺพนฺติ กตฺตา ฯ กมฺมาทีนํ อุปฏฺฐานํ กมฺมา...ฐานํ ฯ

[๘๔๘] หิ สจฺจํ อเน...วตฺติยา สติ อารมฺมณสฺส อชฺโฌ ...นญฺจ โหตีติ ตสฺมา กาย...วชฺชนํ ภวงฺคํ อนาวชฺเชตฺวา กมฺมาทิอาลมฺพนํ มโนทฺวาราวชฺชนเมว ปฐมํ ภวงฺคํ อาวชฺเชติ ตโต ตทนนฺตรํ โผฏฺฐพฺพ...ปวตฺตติ ตโต กายวิญฺญาณวีถิโต ปุริม ...โอตรตีติ โยชนา ฯ

อเนกชวนวารานํ ปวตฺติ อเนก...วตฺติ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ อธิโอลมฺพิยเต อชฺโฌลมฺพนํ ฯ อภิปฺปลมฺพิยเต อภิปฺปลมฺพนํ ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ กายทฺวาเร ปวตฺตํ อาวชฺชนํ กาย...ชนํ ฯ มโนทฺวาเร ปวตฺตํ อาวชฺชนํ มโน...ชนํ ฯ เอวสทฺโท กายทฺวาราวชฺชนํ นิวตฺเตติ ฯ กมฺมาทีนิ อารมฺมณานิ ยสฺส มโนทฺวาราวชฺชนสฺส ตํ กมฺมาทิอาลมฺพนํ ฯ ปฐมชวนมโนทฺวารวีถิยํ ปุริมชวนวาเรหิ คหิตานิ ปุริม...ตานิ ฯ เอวสทฺโท อคฺคหิตํ นิวตฺเตติ ฯ

อเน...ติยาติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ อชฺโฌ...นญฺจาติ โหตีติ กมฺมํ ฯ อิติ ตสฺมาติ อนาวชฺเชตฺวา อาวชฺเชตีติ ปททฺวเย เหตุ ฯ กา...นนฺติ อนาวชฺเชตฺวาติ กมฺมํ ฯ อนาวชฺเชตฺวาติ อาวชฺเชตีติ เหตุ ฯ มโน...เมวาติ อาวชิเชตีติ กตฺตา ฯ กมฺมา ...พนนฺติ มโน...ชนนฺติ วิเสสนํ ฯ ปฐมนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ภวงฺคนฺติ อาวชฺเชตีติ กมฺมํ ฯ ตโตติ ปวตฺตตีติ กาลสตฺตมี ฯ โผฏฺฐพฺพสฺสาติ ตาติ๑ สมฺพนฺโธ ฯ พลวตฺตาติ ปวตฺตตีติ เหตุ ฯ ทุติยวาเรติ ปวตฺตตีติ อาธาโร ฯ กาย...วีถีติ ปวตฺตตีติ กตฺตา ฯ ปจฺจุปฺปนฺเนติ โผฏฺฐพฺเพติ วิเสสนํ ฯ กมฺมาทีสูติ ชวิตฺวาติ อาธาโร ฯ กเมนาติ ชวิตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ มโน...ชนนฺติ ชวิตฺวา โอตรตีติ ปททฺวเย กตฺตา ฯ มูล...ตํ วาติ ทฺวยํ ตทา... วงฺคนฺติ วิเสสนํ ฯ

กริยเตติ กริยมานํ ยํ กมฺมํ สตฺเตน ฯ กยิรมานนฺติ อุปมา ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ อตฺตานนฺติ กรณาติ กมฺมํ ฯ อภิ...เสนาติ ปตฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อภินวํ กรณํ อภิ... รณํ อภิ...ณสฺส วโส อภิ...วโส ฯ

[๘๔๙] ปจฺจา...ณสฺสาติ ฐปนํ ฯ เอกา วีถิ เอกวีถิ เอกวีถิ ปมาณํ เอตสฺส อายุโนติ เอกวีถิปฺปมาโณ เอกวีถิปฺ- ปมาโณ อายุ เอตสฺส สตฺตสฺสาติ เอก...ยุโก เอก...ยุกสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ เอก...วโส ฯ ตโตติ เอกวีถิปฺปมาณายุกโต ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ กิญฺจิ อธิโก อายุ เอตสฺส สตฺตสฺสาติ

๑. พลวตฺตาติ เอตฺถ ตฺตาติ เวทิตพฺพํ ฯ

กิญฺจิอธิกายุโก กิยฺจิอธิกายุกสฺส วโส กิญฺจิ...วโส ฯ
สมาสนฺนํ อติอาสนฺนํ มรณํ ยสฺส สตฺตสฺส โส สมาสนฺนมรโณ ฯ
ปติอิตฺยุปสคฺโค นิเสธนาปฏิกฺกมนาอตฺถวาจโก ตสฺมา สนฺติ
อุปสคฺโค ปกฺขิตฺโต ฯ สํสทฺโท อิธ สมีปวาจโก ฯ เอก...
เสน กิญฺจิ...เสนาติ ทฺวยํ สมาสนฺนาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ตโต
วาติ อธิกาติ อปาทานํ ฯ สมา...ณสฺสาติ สตฺตสฺสาติ วิเสสนํ ฯ

[๘๕๐] วีถิ...สาเนติ ธปนํ ฯ ตทา...นานนฺติ ทฺวยํ
วีถิจิตฺตานนฺติ วิเสสนํ ฯ ตทาลมฺพนํ ปริโยสานํ เยสํ วีถิจิตฺตานํ
ตานิ ตทา...นานิ ฯ ชวนํ ปริโยสานํ เยสํ ตานิ ชวน...นานิ ฯ
วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ วีถิจิตฺตานนฺติ อวสาเนติ สมฺพนฺโธ ฯ
อวสาเนติ อุปฺปชฺชิตฺวาติ อาธาโร ฯ

[๘๕๑] ธมฺมานุสารณิยํ วุตฺตํ วจนํ ญาเปนฺโต อาห
ตตฺถาติอาทึ ฯ ตตฺถ กามภวาทีสุ กาม...ตตฺเถว กามภเว อุปฺป
...นํ สตฺตานํ ตทา...นิ วีถิจิตฺตานิ เสสานํ สตฺตานํ ชว...นิ
วีถิจิตฺตานิ อิติ วจนํ ธมฺมา...ยํ วุตฺตํ อาจริเยนาติ โยชนา ฯ

ตตฺถาติ นิทฺธารณํ ฯ กามภวโตติ จวิตฺวาติ อปาทานํ ฯ
จวิตฺวาติ อุปฺป...นานนฺติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ตตฺเถวาติ อุปฺป
...นานนฺติ อาธาโร ฯ เอวสทฺโท อญฺญภวํ นิวตฺเตติ ฯ อุปฺป
...นานนฺติ วีถิจิตฺตานีติ สมฺพนฺโธ ฯ ตทา...นิ ชว...นานีติ
ทฺวยํ วีถิจิตฺตานีติ วิเสสนํ ฯ เสสานนฺติ วีถิจิตฺตานีติ สมฺพนฺโธ ฯ
อิตีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ ธมฺมานุสารณิยนฺติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ

[๘๕๒] ภว...เยวาติ ชปนํ ฯ เอก...เสโส ยทิ สิยา ตทา...นิรุชฺฌติ จุติจิตฺตํ เอก...โส อถ ยทิ สิยา ตทา...เน จุติจิตฺตํ อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌตีติ โยชนา ฯ

ชวนสฺส วีถิ ชวนวีถิ เอกา ชวนวิถี เอกชวนวีถิ ฯ อติสเยน อธิโก อธิกตโร อธิกตโร อายุ อธิกตรายุ อธิกตรายุโน เสโส อธิกตรายุเสโส ฯ ภวงฺคสฺส อวสานํ ภวงฺคาวสานํ ฯ วาสทฺโท สมุจฺจโย ฯ เอกจิตฺตสฺส ขโณ เอตสฺส อายุโนติ เอกจิตฺตกฺขโณ เอกจิตฺตกฺขโณ จ โส อายุ จาติ เอก...ณายุ เอก...ยุโน เสโส เอก...เสโส ฯ

ยทีติ ปริกปฺโป ฯ เอก...ถิโตติ อธิกาติ อปาทานํ ฯ อธิ...เสโสติ สิยาติ กตฺตา ฯ ตทาติ กาลสตฺตมี ฯ ภวงฺคาว-สาเน วาติ อุปฺปชฺชิตฺวาติ อาธาโร ฯ อุปฺปชฺชิตฺวาติ นิรุชฺฌตีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อถาติ ปริกปฺโป ฯ เอก...โสติ สิยาติ กตฺตา ฯ ตทาติ กาลสตฺตมี ฯ วีถิจิตฺตาวสาเน วาติ อุปฺปชฺชิตฺวาติ อาธาโร ฯ

[๘๕๓] วีถิจิตฺตา...จุติจิตฺตมุปฺปชฺชิตฺวาติ วุตฺตตฺตา จุติจิตฺตํ อุปฏฺฐานกมฺมาทิอารมฺมณํ คณฺหาตีติ สงฺกา สิยา ตํ นิเสเธนฺโต อาห ตญฺจาติอาทึ ฯ ตญฺจ จุติจิตฺตํ อตี...เมว ฯ

จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ กมฺมํ อาทิ เยสํ กมฺมนิมิตฺต-คตินิมิตฺตานํ ตานิ กมฺมาทีนิ อตีตานิ จ ตานิ กมฺมาทีนิ จาติ อตี...ทีนิ อตีต...ทีนิ วิสยานิ เอตสส จุติจิตฺตสฺสาติ อตีต-

กมฺมาทิวิสยํ ฯ เอวสทฺโท อุปฏฺฐานกมฺมาทิวิสยํ นิวตฺเตติ ฯ ตญฺจาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อตี...เมวาติ ตนฺติ วิเสสนํ ฯ

[๘๕๔] นนุ ตสฺมึ นิรุทฺธาวสาเน ตถาตฺยาทิวจนํ วตฺตพฺพํ ตสฺมึ หิ วุตฺเต ปฏิสนฺธิจิตฺตํ จุติจิตฺตสฺสานนฺตรํ ภวนฺตเร ปติฏฺ-ฐาตีติ วจนํ วิญฺญายติ ตสฺสานนฺตรเมวาติ วจนํ กิมฺปโยชนนฺติ ปุจฺฉํ สนฺธาย ตสฺส ปโยชนํ ญาเปนฺโต อาห ตสฺสาตฺยาทึ ฯ ตสฺสา...นา วจเนน อนฺต...ปติ อาจริโย ฯ

ตสฺสา...มินาติ ปฏิกฺขิปตีติ กรณํ ฯ อนฺต...มตนฺติ ปฏิกฺขิปตีติ กมฺมํ ฯ

ภวนฺติ สตฺตา เอตฺถ เทเสติ ภโว ฯ อนฺตรา จุติปฏิสนฺธีนํ เวมชฺเฌ วิชฺชมาโน ภโว อนฺตราภโว ฯ อนฺตราภโว อตฺถีติ วทนฺติ สีเลนาติ อนฺตราภววาทิโน เย ปรวาที ฯ อนฺตราภววาทีนํ มตํ อนฺต...มตํ ฯ

มาตาปิตุสนฺนิปาตกาลํ มาตุยา อุตุโน จ กาลํ อาคเมตฺวา จุติปฏิสนฺธีนํ อนฺตรา สตฺตาหมตฺตํ สตฺตา ติฏฺฐนฺตีติ หิ เตสํ มตํ ฯ

[๘๕๕] กาลสฺส อนุรูปํ คตีสุ อุปฺปชฺชมานกสตฺตานํ อนุรูปนฺติ มนสิกตฺวา ยถารหนฺติ ปทสฺสตฺถํ ญาเปนฺโต อาห ยถารหนฺตฺยาทึ ฯ

ยถารหนฺติ ฐปนํ ฯ กมฺม...ลสฺสาติ กุสลากุสลกมฺมภูตสฺส กมฺมสฺส กรณกาลสฺส ฯ วิปา...ลสฺสาติ วิปากทานสฺส สมฺปตฺติ-วิปตฺติภูตสฺส กาลสฺส ฯ กริยเต กรณํ กมฺมสฺส กรณํ

กมฺมกรณํ กมฺมกรณสฺส กาโล กมฺม...กาโล ฯ วิปากสฺส ทานํ วิปากทานํ วิปากทานสฺส วิปาก...กาโล ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อนุรูปสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ อนุรูปวโส ฯ

กมฺม...สาติ อนุรูปาติ สมฺปทานํ ฯ อนุ...เสนาติ ชนิยมานนฺติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๘๕๖] อวิชฺชาตณฺหานํ ปวตฺติอนุรูปนฺติ ญาเปนฺโต อาห อถวาตฺยาทึ ฯ วิป...ปโต อิติ อตฺโถ ฯ

วิปจฺจติ วิปากํ เทตีติ วิปจฺจมานกํ ยํ กมฺมํ ฯ วิปจฺจ-มานกญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ วิป...กมฺมํ วิปจฺจ...กมฺมสฺส อนุรูปํ วิป...รูปํ ฯ อนุ ปุนปฺปุนํ สนฺตาเน เสตีติ อนุสโย โย อวิชฺชาตณฺหาธมฺโม ฯ อนุสยสฺส วโส อนุสยวโส ฯ อตีตาทิ-อวิชฺชาย เจว ตณฺหาย จ อนุสยวเสน ปวตฺติอนุรูปโต ฯ อกุสล-จิตฺเตหิ สห ชายตีติ สหชาโต โย อวิชฺชาตณฺหาธมฺโม ฯ สหชาตสฺส วโส สหชาตวโส จิตฺตสฺส สมฺปยุตฺตาวิชฺชาตณฺหานํ สหชาตวเสน ปวตฺติ ฯ อวิชฺชาตณฺหานํ ปวตฺตนํ ปวตฺติ ปวตฺติยา อนุรูปํ ปวตฺติอนุรูปํ ฯ

วิป...รูปนฺติ ปวตฺตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อนุ...น วาติ ทฺวยํ ปวตฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปว...ปโตติ ชนิยมานนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อตฺโถติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

อภิ.๑๘๕

[๘๕๗] กสฺมา สหชาตวเสน ปวตฺตีติ จ อวิชฺชานุสยปริกฺขิตฺเตนาติ วจนํ วุตฺตํ นนุ อวิชฺชาตณฺหานํ มุขฺยโต อนุสยภาโว โหติ น อตีตปจฺจุปฺปนฺนาวิชฺชาตณฺหานํ อนุสยภาโว สิยาติ กตฺวา โจทโก โจเทนฺโต อาห นนุตฺยาทึ ฯ อหํ นนุ โจเทมิ อวิชฺชา...อาทิ วจนํ อาจริเยน วุตฺตํ ชว...นญฺจ อนุ...โว กถํ สิยา อิติ โจทนา สิยาติ โยชนา ฯ

นนุ จาติ โจทนตฺเถ นิปาโต ฯ อวิชฺชา...ทีติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ ชว...ตานนฺติ มรณาสนฺนสหชาตานํ อวิชฺชาตณฺหานํ ฯ ชวเนน สหชาตา ชวนสหชาตา ฯ ชว...ตานนฺติ ภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ จสทฺโท น เกวลํ อตีตาวิชฺชาตณฺหานุสยภาโวติ ญาเปติ ฯ กถนฺติ ปฏิเสโธ ฯ อนุสยภาโวติ สิยาติ กตฺตา ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ โจทนาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๘๕๘] นายนฺตฺยาทิ วิสชฺชนํ ฯ ชวนสหชาตาวิชฺชาตณฺหานํ อนุสยภาโว โทโส น โหติ กสฺมา อนุ...ย ตาสมฺปิ ชวนสหชาตาวิชฺชาตณฺหานํ อนุ...รโตติ โยชนา ฯ

อนุสเยหิ สทิสา อนุสยสทิสา อนาคเตหิ อวิชฺชาตณฺหานุสเยหิ สทิสา ปจฺจุปฺปนฺนา ชวนสหชาตาวิชฺชาตณฺหา ฯ อนุสยสทิสานํ ภาโว อนุ...สตา ฯ ตาสนฺติ อวิชฺชาตณฺหานํ ฯ ปิสทฺโท น เกวลํ อนาคตาวิชฺชาตณฺหานํ อนุสยภาวโวหาโรติ ญาเปติ ฯ อนุสโย อิติ โวหาโร อนุสยโวหาโร ฯ อนุสยภาโวติ กถนนฺตฺยตฺโถ ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ อยนฺติ โหตีติ กตฺตา ฯ โทโสติ อยนฺติ วิเสสนํ ฯ อนุ...ตายาติ โวหารโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ตาลสฺปีติ อนุสยาติ ปเท สมฺพนฺโธ ฯ อนุ...รโตติ นาติ เหตุ ฯ

[๘๕๙] อตีตปจฺจุปฺปนฺนาวิชฺชาตณฺหานํ อนุสยโวหาราภาโว โหตุ เอวํ สติ โก โทโสติ อาห อิตรถาตฺยาทึ ฯ อิตรถา อตีตปจฺจุปฺปนฺนาวิชฺชาตณฺหานํ อนุสยโวหารสงฺขาเต อิตเร ปกาเร สติ อกุ...ตานํ วา ภว...ตานํ จุติ... ตานญฺจ อวิชฺชานุสย-ปริกฺขิตฺเตนาติ วจเน สงฺคโห น สิยาติ โยชนา ฯ

อกุสล...นนฺติ ปฏิสนฺธิทายเกหิ เอกาทสอกุสลกมฺเมหิ สหชาตานํ อตีตานํ อวิชฺชาตณฺหานํ ฯ อกุสลกมฺเมหิ สหชาตา อกุสล...ชาตา ฯ ภว...ตานนฺติ ภวปฏฺฐนาย สหชาตานํ อตีตานํ อวิชฺชาตณฺหานํ ฯ ปฏฺเฐติ อิจฺฉติ เอตาย ตณฺหายาติ ปฏฺฐนา ฯ ปปุพฺโพ ปฏฺฐ ปฏฺฐนายํ ยุ ฯ ภวสฺส ปฏฺฐนา ภวปฏฺฐนา ภวปฏฺฐนายน สหชาตา ภว...ชาตา ฯ วาสทฺโท วิกปฺโป ฯ อถวาตฺโถ ฯ น สมุจฺจโย ฯ กสฺมา ฯ จสทฺทสฺส วุตฺตตฺตา ฯ ยทิ จสมุจฺจโย เอโกเยว จสทฺโท วตฺตพฺโพ น วาสทฺโท ฯ จุติ...ตานนฺติ จุติอาสนฺนชวเนหิ สหชาตานํ อวิชฺชาตณฺหานํ ฯ จุติยา อาสนฺนานิ จุติอาสนฺนานิ จุติอาสนฺนานิ จ ตานิ ชวนานิ จาติ จุติ...นานิ จาติ...เนหิ สหชาตา จติ...ชาตาฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ

อิตรถาติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ อกุ...นญฺจาติ ปทตฺตยํ สงฺคโหติ กมฺมํ ฯ สงฺคโหติ สิยาติ กตฺตา ฯ

[๘๖๐] อวิ...ริเตน ฯ เอวสทฺโท อวธารณกมฺมธารยํ ญาเปติ ฯ อปฺปหีนตฺเถนาติ มคฺเคน อปฺปหีนภาเวน ฯ น ปหียนฺเตติ อปฺปหีนา เย กิเลสา ปุคฺคเลน น ป...หีนา ฯ อปฺปหีนา เอว อตฺโถ อปฺปหีนตฺโถ ฯ อนุสยนโตติมสฺส อตฺถวิวรณํ ปวตฺตนโตติ ฯ อนุสยเต อนุสยนํ ฯ สิ ปวตฺติยํ ฯ ปวตฺติยเต ปวตฺตนํ ฯ อปฺปหีนตฺเถน อนุเสติ ปวตฺตตีติ อนุสโย ฯ อนุสทฺโท ธาตฺวานุวตฺตโก ฯ สิ ปวตฺติยํ สพฺพโต...วาติ อ ฯ อวิชฺชา เอว อนุสโย อวิชฺชานุสโย ฯ ปริกฺขิตฺเตนาติมสฺส อตฺถวิวรณํ ปริวาริเตนาติ ฯ ปริกฺขิยเตติ ปริกฺขิตฺโต โย สงฺขาโร อวิชฺชานุสเยน ปริกฺขิยเต ปริวาริยเต อิติ ตสฺมา โส สงฺขาโร ปริกฺขิตฺโต ฯ ปริปุพฺโพ กร กรเณ ภาวกมฺเมสุ ต ปุรสมฺปปรีหิตฺยาทินา กรสฺส โข ยถาคมมิกาโร วคฺเค โฆ ฯ ปริสทฺโท ธาตฺวตฺถพาธโก ฯ ตสฺมา ปริวาริเตนาติ วุตฺตํ ฯ ปริกฺขิเตนาติปิ[๑] ฯ เตสุ วุฑฺฒิ อิสฺส อ ฯ ปริวาริยเตติ ปริวาริโต โย สงฺขาโร ฯ อวิชฺชานุสเยน ปริกฺขิตฺโต อวิชฺชานุสยปริกฺขิตฺโต ฯ

อวิชฺชาวาติ ปทํ สญฺญี ฯ อปฺป...นาติ ปวตฺตนโตติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อนุ...โตติ อนุสโยติ เหตุ ฯ อนุสโยติ ปทํ สญฺญา ฯ เตนาติ ปริ...นาติ กตฺตา ฯ ปริ...นาติ สงฺขาเรนาติ วิเสสนํ ฯ

๑. ปริกฺขเตนาติ ภเวยฺย อิสฺส อาติ วุตฺตตฺตา ฯ

[๘๖๑] อิมสฺส จ สงฺขารสฺส มูลํ...ภูตํ ตณฺหานุสโยว อิติ ตสฺมา ตณฺหา...ลโก ฯ

ตณฺหา เอว อนุสโย ตณฺหานุสโย ฯ เอวสทฺโท มูลํ น อญฺญนฺติ ญาเปติ ฯ มูลนฺติมสฺส วิวรณํ ปธานนฺติ ฯ สห ...ภูตนฺติ ปธานนฺติ ปทสฺส อธิปฺปายวเสน อตฺถิวรณํ ฯ มูลติ ปธานภาเวน ปติฏฺฐาตีติ มูลํ ยํ ธมฺมชาตํ ปธานภาเวน มูลติ ปติฏฺฐาติ อิติ ตสฺมา ตํ ธมฺมชาตํ มูลํ ตณฺหา ฯ ปกฏฺเฐน ธาติ ปติฏฺฐาตีติ ปธานํ ยํ ธมฺมชาตํ ฯ ผลํ สห กโรติ สีเลนาติ สหการี ยา ตณฺหา สีเลน กมฺเมน สห ผลํ กโรติ อิติ ตสฺมา สา ตณฺหา สหการี ฯ สหการี จ ตํ การณญฺจาติ สห...รณํ ฯ สหการิการณํ หุตฺวา ภวตีติ สห...ภูตํ ยํ ธมฺมชาตํ ฯ

ตณฺหา...โยวาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ มูลํ...ภูตนฺติ ตณฺหา... โยวาติ วิเสสนํ ฯ อิมสฺสาติ มูลนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ อิตีติ ตณฺหา ...โกติ นามลาภเหตุ ฯ ตณฺหา..ลโกติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

ตณฺหานุสโย มูลํ อิมสฺสาติ ตณฺหานุสยมูลโก ฯ กฺวจิ สมาสาทินา โก ฯ

[๘๖๒] สงฺขาโร นาม สงฺขตสงฺขาราทินา พหุวิโธติ มนสิ- กตฺวา สงฺขาเรนาติ ปทํ จเปตฺวา อาห กุสาตฺยาทึ ฯ สงฺขาเรนาติ จปนํ ฯ กุส...กมฺเมน วา กมฺม...ทาเยน วา จุติ...ชาเตน เตน ผสฺสาทิธมฺมสมุทาเยน ชนิยมานนฺติ โยชนา ฯ

กุสลากุสลญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ กุส...กมฺมํ ฯ เตน กมฺเมน สหคตา กมฺมสหคตา ฯ ผสฺสาทโย จ เต ธมฺมา จาติ ผสฺสาทิธมฺมา ฯ กมฺมสหคตา จ เต ผสฺสาทิธมฺมา จาติ กมฺม... ธมฺมา กมฺม...ธมฺมานํ สมุทาโย กมฺม...ทาโย ฯ จุติยา อาสนฺนานิ จุติอาสนฺนานิ จุติ...นานิ จ ตานิ ชวนานิ จาติ จุติ ...นานิ จุติ...ชวเนหิ สหชาโต สงฺขาโร จุติ...ชาโต ฯ วาสทฺโท วิกปฺปภาวํ ญาเปติ ฯ ปฐมวิกปฺเป ปุเร กตกมฺมํ อธิปฺเปตํ ทุติเย อตีตกมฺเมน สหคตธมฺมสมุโห ตติเย จุติอาสนฺนชวนสหคตธมฺมสมุโห อธิปฺเปโต ฯ

กุส...เมนาติ ชนิยมานนฺติ กตฺตา ฯ กมฺม...เยนาติ ชินยมานนฺติ กตฺตา ฯ จุติ...น วาติ เตนาติ วิเสสนํ ฯ เตนาติ ชนิยมานนฺติ กตฺตา ฯ ตีณิ ปทานีติ๑ ชนิยมานนฺติ ปเท กตฺตา น ปติฏฺฐาตีติ ปเท กรณนฺติ ญาปนตฺถํ ชนิยมานนฺติ ปทํ อาหริตฺวา ฐปิตํ ฯ ชนิยมานนฺติ มานสนฺติ วิเสสนํ ฯ

[๘๖๓] อวิชฺชาตณฺหาสงฺขารา ตโย ธมฺมา วุตฺตา เต กึ กิจฺจํ กโรนฺตีติ อาห อวิชฺชาตฺยาที ฯ หิ สจฺจํ อวิชฺชาย ปฏิ...ตณฺหา วิญฺญาณํ นเมติ ขิป...ขารา วิญฺญาณํ ขิปนฺติ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ปฏิ...สเยติ ปฏิจฺฉาทิตทุกฺขาทีนเว กมฺมาทิอารมฺมเณ ฯ ปฏิจฺฉนฺโน อาทีนโว ยสฺส โส ปฏิจฺฉนฺนาทีนโว ปฏิจฺฉนฺนาทีนโว จ โส วิสโย จาติ ปฏิ...วิสโย ฯ

๑. อยํ อิติสทฺโท อติเรโก ภเวยฺย ฯ

อวิชฺชาย ปฏิจฺฉาทิตาทีนเว ตสฺมึ กมฺมาทิวิสเย ปฏิสนฺธิวิญฺญาณสฺส อารมฺมณภาเวน อุปติฏฺฐานภูเต ตณฺหาย อปฺปหีนตฺตา เจว ปริมุปฺปนฺนาย สนฺตติยา ปริณตฺตา จ ปฏิสนฺธิฏฺฐานาภิมุขํ วิญฺญาณํ นินฺนโปณปพฺภารํ หุตฺวา ปวตฺตตีติ อาห ตณฺหา นเมตีติ ฯ นเมตีติ นาเมติ ฯ นมุ นมเน ธาตูหีติอาทินา เณ วุฑฺฒิ ฯ อนิจฺจาทีนิ วิญฺญาณํ นิจฺจนฺติ ขิปนฺตีติ ขิปนกา เย สงฺขารา ฯ ขิปนกา จ เต สงฺขารา จาติ ขิป...ขารา ขิปนกสงฺขารา อิติ สมฺมตา กถิตา ขิป...มตา ฯ กุสลากุสลกมฺเมนาติอาทิโก สงฺขาโรว เยสํ สงฺขารานํ เต ยถาวุตฺตา ยถาวุตฺตา จ เต สงฺขารา จาติ ยถา...ขารา ฯ ขิปนฺตีติ ปฏิสนฺธิฏฺฐาเน กมฺมาทิวิสเย วิญฺญาณํ ขิปนฺติ ขิปนฺตา วิย ปฏิสนฺธิวเสน วิญฺญาณปติฏฺฐานสฺส เหตุภาเวน ปวตฺตนฺตีติ อธิปฺปาโย ฯ

อวิชฺชายาติ ปฏิจฺฉนฺนาติ กตฺตาฯ ปฏิ...สเยติ นเมตีติ อาธาโร ฯ ตณฺหาติ นเมตีติ เหตุกตฺตา ฯ ขิป...มตาติ ยถา...ขาราติ วิเสสนํ ฯ ยถา...ขาราติ ขิปนฺตีติ กตฺตา ฯ

[๘๖๔] อวิชฺชาย หิตฺยาทิวจนํ สาธเกน สาเธนฺโต อาห ยถาหุตฺยาทึ ฯ อาจริยา ยถากึ อาหุ ฯ อาจริยา อวิ...เตติ วจนํ สจฺจสงฺเขเป อาหุ ฯ

ยถาติ ปุจฺฉา ฯ อปายินํ อปายคามิกานํ สตฺตานํ อวิชฺชา ...เชหิ สหชาเตหิ อวิชฺชาตณฺหาสงฺขาเรหิ วิสยาทีนวจฺฉาทนนมนํ

กมฺมนิมิตฺตาทิวิสเย ฉาทนํ วิสยาทีนวจฺฉาทนญฺจ นมนมฺปิ จ วิสยสฺส ขิปนมฺปิ จ โหติ เสสานํ สุคติคามีนํ อปฺปหีเนหิ อสมุจฺฉินฺเนหิ อวิชฺชาตณฺหานุสเยหิ ฉาทนํ วิสยาทีนวจฺฉาทนญฺจ นมนมฺปิ จ วิส- ยาภิมุขนญฺจ โหติ อิธ อิมสฺมึ สุคติปฏิสนฺธิยํ ขิปนกา สงฺขารา กุสลาว ภวนฺติ อุปฺปชฺชนฺตีติ โยชนา ฯ

อวิชฺชา จ ตณฺหา จ สงฺขารา จ อวิชฺชาตณฺหาสงฺขารา ฯ จิตฺเตน สห ชายนฺตีติ สหชา เย อวิชฺชาตณฺหาสงฺขารา ฯ อวิชฺชาตณฺหาสงฺขารา จ เต สหชา จาติ อวิ...หชา ฯ อปายํ คจฺฉนฺตีติ อาปายิโน เย สตฺตา ฯ ณิโก เตสุ วุฑฺฒิ- อาทินา กโลโป ฯ ปิจสทฺโท นิปาตสมุทาโย วิส...มนญฺจ ขิปนมฺปิ จาติ โยเชตพฺโพ ฯ อปฺปหียนฺเตติ อปฺปหีนา เย อวิชฺชา- ตณฺหานุสยา ฯ ปิจสทฺโท สมุทาโย ฯ ปนสทฺโท วิเสโส ฯ เอวสทฺโท อกุสเล นิวตฺเตติ ฯ เกสุจิ โปฏฺฐเกสุ ภวนฺติหาติ ปาโฐ ฯ โสเยวตฺโถ ฯ ภวนฺติ เตติปิ ฯ เต สงฺขารา ฯ

อวิ...เชหีติ ฉาทนนมนขิปนนฺติ ปทตฺตเย อวุตฺตกตฺตา ฯ อปายินนฺติ อวิชฺชา...ขาราติ ปเท สมฺพนฺโธ ฉาทนนมนนฺติ ปเท สมฺปทานํ ฯ วิส...ปิ จาติ โหตีติ กตฺตา ฯ อปฺปหีเนหีติ วิเสสนํ ฯ อวิ...เยหีติ ฉาทนํ นมนนฺติ ทฺวเย กตฺตา ฯ เสนานนฺติ อวิ... เยหีติ สมฺพนฺโธ ฉาทนํ นมนนฺติปิ สมฺปทานํ น ฉาท...ปิ จาติ โหตีติ กตฺตา ฯ ขิปนกา กุสลาวาติ สงฺขาราติ วิเสสนํ ฯ สงฺขาราติ ภวนฺตีติ กตฺตา ฯ

สจฺจสงฺเขปฏีกายนฺตุ วิสยาทีนวจฺฉาทนนมนขิปเกหิ จาติ ปาโฐ ฯ อปายินํ อปายคามิกานํ สตฺตานํ วิส...เกหิ กมฺมนิมิตฺ-ตาทิวิสเย อาทีนวปฏิจฺฉาทนํ วิสยาภิมุขนมนํ วิสยสฺส ขิปนนฺติ ตีณิ กิจฺจานิ กโรนฺเตหิ อวิ...เชหิ ฉาทนํ นมนํ โหตีติ อตฺโถ ฯ จสทฺโท ปทปูรโณ ฯ

[๘๖๕] สมฺป...มานนฺติ จปนํ ฯ อตฺตนา สมฺปยุตฺเตหีติ อิมินา สงฺขาเรน สมฺปยุตฺเตหิ ฯ อตฺตนาติ สมฺปยุตฺเตหีติ สหโยค-ตติยา ฯ สมฺปยุตฺเตหีติ ผสฺสา...หีติ วิเสสนํ ฯ ผสฺสา...หีติ ปริ ...มานนฺติ กตฺตา ฯ สมฺป...ทินาติ ปริวาเรตฺวาติ ตติยาวิเสสนํ ฯ สมฺปยุตฺตปจฺจโย อาทิ ยสฺส ปจฺจยสฺส โส สมฺป...ทิ ฯ อาทิ-สทฺเท อตฺถิอวิคตาทีนํ คหณํ ฯ ปริวาเรตฺวาติ อิทํ ปริสทฺทสฺส อตฺถวิวรณํ ฯ ปริวาเรตฺวาติ คยฺหมานนฺติ สมานกาลกิริยา ฯ คยฺหมานนฺติ อุปถมฺภิยมานํ ฯ คยฺหมานนฺติ มานสนฺติ วิเสสนํ ฯ

[๘๖๖] สห...ภูตนฺติ จปนํ ฯ อตฺตนาติ สหชาตานนฺติ สหโยโค ฯ สหชาตานนฺติ ปติฏฺฐาติ สมฺปทานํ ฯ ปติฏฺฐา-ภาเวนาติ อธิฏฺฐานภาเวนาติ ปทสฺส อตฺถวิวรณํ ฯ ปติฏฺฐหนฺติ เอเตนาติ ปติฏฺฐา สหชาตา เอเตน ปฏิสนฺธิจิตฺเตน ปติฏฺฐหนฺติ อิติ ตสฺมา ตํ ปฏิสนฺธิจิตฺตํ ปติฏฺฐา ฯ ปติปุพฺโพ ฐา คติ-นิวุตฺติมฺหิ กฺวิ จ ฯ ปติฏฺฐาสทฺโท อาการนฺโต ฯ ปติฏฺฐสฺส ภาโว ปติฏฺฐภาโว ฯ ปติฏฺฐาภาเวนาติ อิมินา อธิกํ ฐานํ

อธิฏฺฐานนฺติ อตฺถํ นิวตฺเตติ ฯ อธิฏฺฐหนฺติ เอเตนาติ อธิฏฺฐานํ สห-ชาตา เอเตน จิตฺเตน ฯ สหชาตานํ อธิฏฺฐานํ สหชาตาธิฏฺฐานํ สหชาตาธิฏฺฐานสฺส ภาโว สห...ภาโว ฯ ปกฏฺเฐน ฐาติ ปติฏฺ-ฐาตีติ ปธานํ ยํ ปฏิสนฺธิจิตฺตํ ฯ ปธานํ หุตฺวา ภูตํ ปธานภูตํ ฯ อิมินา ปเทน ปุพฺพกาเลน ปวตฺตํ นิวตฺเตติ ฯ ปุพฺเพ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ ปุพฺพงฺคมํ ยํ จิตฺตํ ฯ ปุพฺพงฺคมํ หุตฺวา ภูตํ ปุพฺพงฺคมภูตํ ฯ

[๘๖๗] จิตฺตสฺส ปธานภาวํ ปาลิยา สาเธนฺโต อาห มโน-ตฺยาที ฯ หิ สจฺจํ มโน อิติ วจนํ ภควตา วุตฺตํ ฯ

ธมฺมาติ ตโย อรูปิโน ขนฺธา ฯ มโนปุพฺพงฺคมา มโน-ปธานา ฯ ปุพฺเพ คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺตีติ ปุพฺพงฺคมา ฯ มโน ปุพิพงฺคโม เอเตสํ ธมฺมานนฺติ มโนปุพฺพงฺคมา ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ

[๘๖๘] ภว...นาติ ชปนํ ฯ ปุเร ปวตฺโต ปุริโม ฯ ภโว จ โส อนฺตโร อญฺโญ จาติ ภวนฺตโร ฯ ปุริโม จ โส ภวนฺตโร จาติ ปุริมภวนฺตโร ฯ ปจฺฉา ปวตฺโต ปจฺฉิโม ฯ ภโว จ โส อนฺตโร จาติ ภวนฺตโร ฯ ปจฺฉิโม จ โส ภวนฺตโร จาติ ปจฺฉิมภวนฺตโร ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ อญฺญมญฺเญน เอกํ อาพทฺธํ เอกาพทฺธํ ฯ ปฏิสนฺทหนวเสนาติ อิทํ ปฏิสนฺธาน-วเสนาติมสฺส อตฺถวิวรณํ ฯ ปฏิ...เสนาติ สมฺพนฺธวเสน ฯ ปฏิสนฺทหิยเต สมฺพนฺธํ กริยเต ปฏิสนฺทหนํ ฯ ปฏิสํปุพฺโพ ทห วิธาเน นนฺทาทีหิ ยุ ฯ ปฏิสนฺทหนสฺส วโส ปฏิสนฺทหนวโส ฯ

ปุริ...ส จาติ ทฺวยํ สนฺทหนาติ กมฺมํ ฯ อญฺญมญฺญนฺติ เอกาพทฺธนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ เอกาพทฺธนฺติ อุปมา ฯ วิยาติ อุปมาโชตโก ฯ ปฏิ...เสนาติ ปฏิสนฺธีติ ปเท ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๘๖๙] อุปฺป...ปติฏฺฐาตีติ ฐปนํ ฯ วุตฺตนโย นโย ฯ น อิโต...โยติ อิทํ เอวสทฺทสฺส อธิปฺปายญาปนตฺถํ ฯ น อิโต คนฺตฺวา ปติฏฺฐาติ อิติ อธิปฺปาโย ฯ

นาติ ปฏิเสโธ ฯ อิโตติ คนฺตฺวาติ อปาทานํ ฯ คนฺตฺวาติ ปติฏฺฐาตีติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๘๗๐] น อิโต คนฺตฺวาติ วจนํ ทฬฺหํ กโรนฺโต อาห น หิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ ปุริ...รํ น สงฺกมติ ฯ

นาติ สงฺกมตีติ ปเท ปฏิเสโธ ฯ ปุริ...โน โกจีติ ทฺวยํ ธมฺโมติ วิเสสนํ ฯ ธมฺโมติ สงฺกมตีติ กตฺตา ฯ ภวนฺตรนฺติ สงฺกมตีติ กมฺมํ ฯ

[๘๗๑] ยทิ ปฏิสนฺธิจิตฺตํ น สงฺกมติ ปุริมภวปริยาปนฺเนหิ กมฺมาทิเหตูหิ วินา ปฏิสนฺธิจิตฺตํ กึ อุปฺปชฺชตีติ อาห นาปิตฺยาทึ ฯ ปุริ...วินา วชฺเชตฺวา มานสํ นาปิ อุปฺปชฺชติ ฯ

อปิสทฺโท ปุพฺเพ วุตฺตํ ปฏิเสธํ อเปกฺขติ ฯ ปุริ...ตูหีติ อวิชฺชาตณฺหากมฺเมหิ ฯ ปุริมภวปริยาปนฺนา จ เต เหตูติ ปุริ...เหตู ฯ

นาปีติ ปฏิเสโธ ฯ ปุริ...ตูหีติ วินาติ อปาทานํ ฯ วินาติ อุปฺปชฺชตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๘๗๒] กิมิวาติ อาห ปฏิ...วิยาติ ฯ ปฏิ...วิย ฯ ฆุสติ สทฺทํ กโรตีติ โฆโส ฯ ฆุส สทฺเท วิสรุชปทาทิโต ณ ฯ ปฏิมุขํ อาคโต โฆโส ปฏิโฆโส ฯ ทิปฺปตีติ ทีโป ฯ ทีป ทิตฺติมฺหิ สพฺพ...วาติ อ ฯ ชนา โมทนฺติ เอตาย ลญฺจนายาติ มุทฺทา ฯ มุท โตเส กาเลตฺยาทินา ทปจฺจโย ปุน อา ฯ ปฏิโฆโส จ ทีโป จ มุทฺทา จ ปฏิ...มุทฺทา ฯ กิสฺมึจิ โปฏฺฐเก ปฏิ...มุทฺทาทิ วิยาติ ปาโฐ ฯ โส น โปราณปาโฐ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ ยถา สทฺทาทีนํ อุปฺปตฺติปเทสํ อนุปคนฺตฺวา ปฏิโฆโส สทฺทเหตุโก ปทีโป ปทีปนฺตราทิเหตุโก มุทฺทา ลญฺจนเหตุกา มุขนิมิตฺตาทิกํ อาทาสาทิเหตุกํ โหติ ตโต ปุพฺเพ อภาวา เอวํ อิทมฺปิ ปฏิสนฺธิวิญฺญาณํ น เหตุเทสํ คนฺตฺวา ตํเหตุกํ โหติ ตโต ปุพฺเพ อภาวา ตสฺมา น อิทํ เหตุเทสโต ปุริมโต อิธาคตํ ปฏิโฆสาทโย วิย สทฺทาทิเทสโต นาปิ ตตฺถ เหตุํ วินา อุปฺปนฺนํ สทฺทาทีหิ วินา ปฏิโฆสาทโย วิยาติ ฯ

[๘๗๓] เหฏฺฐา วณฺณยิสฺสํ สมาเสนาติ วุตฺตตฺตา อิติ อลมติปปญฺเจนาติ วุตฺตํ ฯ อิมสฺมึ ปฏิสนฺธาธิกาเร อิติ เอวํ อตฺถสฺส อติปปญฺจน อติวิตฺถาเรน อลํ อยุตฺตํ ฯ กสฺมา ฯ วณฺณยิสฺสํ สมาเสนาติ วุตฺตตฺตา ฯ

อิตีติ นิทสฺสนํ ฯ อตฺถสฺสาติ ปปญฺเจนาติ กมฺมํ ฯ อลนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ อติ...นาติ อลนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

เอวรูโป อิธ ฐาเน วิตฺถาเรตุํ ยุตฺโต คนฺถสฺส อติวิตฺถารภยา ปน ตํ น วิตฺถารยิมฺหาติ อธิปฺปาโย ฯ

[๘๗๔] มนฺทานิ ปวตฺตานีติ กมฺมธารเย สงฺกา สิยา ตสฺมา ปจฺจุปฺปนฺนา...คเตสูติ เอตฺถ อธิปฺปายํ ญาเปนฺโต อาห ปจฺจุปฺปนฺนาตฺยาทึ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนา...คเตสูติ ฐปนํ ฯ วุตฺตนโย ฯ มโนทฺวาเร...ปาโยติ อิทํ อธิปฺปายปกฺขิปนํ ปจฺจุปฺปนฺนาลมฺพเนสุ มโนทฺวาเร อาปาถํ คตินิมิตฺตวเสน อาคเตสุ ปญฺจทฺวาเร อาปาถํ กมฺมนิมิตฺตวเสน อาคเตสุ อิติ อธิปฺปาโยติ โยชนา ฯ

คตินิมิตฺตสฺส วสนํ สมฺพชฺฌนํ คตินิมิตฺตวโส ฯ มโนทฺวาเรติ อาปาถนฺติ อาธาโร ฯ คติ...เสนาติ อาคเตสูติ ตติยาวิเสสนํ ฯ ปญฺจทฺวาเรติ อาปาถนฺติ อาธาโร ฯ กมฺม...เสนาติ อาคเตสูติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๘๗๕] ปฏิสนฺธิ...ลพฺภตีติ เอตฺถ วจเน มโนทฺวาเร ตาว ปฏิสนฺธิยา จตุนฺนํ ภวงฺคานํ ปจฺจุปฺปนฺนาลมฺพนภาโว ลพฺภติ ปญฺจทฺวาเร ปน ปฏิสนฺธิยา ปจฺจุปฺปนฺนาลมฺพนภาโว ลพฺภตีติ อธิปฺปายํ ญาเปนฺโต อาห ปฏิสนฺธิตฺยาทึ ฯ ปฏิสนฺธิ...ลพฺภตีติ ฐปนํ ฯ มโนทฺวาเร ตาว ปรมํ ปฏิ...คานํ ปจฺจุปฺปนฺนาลมฺพนภาโว ลพฺภติ ปญฺจทฺวาเร...ลพฺภตีติ โยชนา ฯ

มโนทฺวาเรติ ลพฺภตีติ อาธาโร ฯ ตาวาติ ลพฺภตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปฏิสนฺธิยา ภวงฺคานนฺติ ทฺวยํ ภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ

จตุนฺนนฺติ ภวงฺคานนฺติ วิเสสนํ ฯ ปญฺจทฺวาเรติ ลพฺภตีติ อาธาโร ฯ ปนสทฺโท วิเสโส ฯ ปฏิสนฺธิยาติ ภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ เอวสทฺโท ภวงฺคํ นิวตฺเตติ ฯ ปจฺจุ...โวติ ลพฺภตีติ กมฺมํ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ อาลมฺพนํ เยสํ จิตฺตานํ ตานิ ปจฺจุ...พนานิ ปจฺจุปฺปนฺนานํ อาลมฺพนานํ ภาโว ปจฺจุ...ภาโว ฯ

[๘๗๖] วุตฺตวจนํ วิตฺถาเรนฺโต อาห ตถาหิตฺยาทึ ฯ ตถาหิ สจฺจํ กสฺสจิ สตฺตสฺส มโนทฺวาเร...ภวงฺคานํ ปจฺจุปฺปนฺนาลมฺพเน ปวตฺติ อุปลพฺภติ ปญฺจทฺวาเร จ...อิติ อยํ อธิปฺปาโย เอตฺถ ปฏิสนฺธิ...ลพฺภตีติ วจเน สงฺเขโปติ โยชนา ฯ

ตถาหิสทฺโท ทฬฺหี ฯ กสฺสจีติ อาปาถนฺติ สมฺปทานํ ฯ มโนทฺวาเรติ อาปาถนฺติ อาธาโร ฯ อาปาถนฺติ อาคตนฺติ กมฺมํ ฯ อา...นนฺติ คตินิมิตฺตนฺติ วิเสสนํ ฯ คตินิมิตฺตนฺติ อารพฺภาติ กมฺมํ ฯ อารพฺภาติ อุปฺปนฺนายาติ สมานกาลกิริยา ฯ อุปฺป...นายาติ จิตฺตวีถิยาติ วิเสสนํ ฯ จิตฺตวีถิยาติ อนนฺตรนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ จิตฺตานํ วีถิ ปรมฺปรา จิตฺตวีถิ ฯ อนนฺตรนฺติ อุปฺปนฺเนติ กาลสตฺตมี ฯ จุติจิตฺเตติ อุปฺปนฺเนติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ อุปฺปนฺเนติ อุปลพฺภตีติ ลกฺขณกิริยา ฯ ตทนนฺตรนฺติ ปวตฺตายาติ กาลสตฺตมี ฯ ตสฺส จุติจิตฺตสฺส อนนฺตรํ ตทนนฺตรนฺติ ฯ ปญฺจ...ยุเกติ อาลมฺพเนติ วิเสสนํ ฯ ปญฺจ จ ตานิ จิตฺตานิ จาติ ปญฺจจิตฺตานิ ปญฺจจิตฺตสฺส ขโณ ปญฺจ...ขโณ ปญฺจจิตฺตกฺขโณ อายุ ยสฺส อาลมฺพนสฺส ตํ

ปญฺจ...ยุกํ ฯ อาลมฺพเนติ ปวตฺตายาติ อาธาโร ฯ ปวตฺตายาติ
ปฏิสนฺธิยาติ วิเสสนํ ฯ ปฏิสนฺธิยา ภวงฺคานนฺติ ปวตฺตตีติ
สมฺพนฺโธ ฯ จตุนฺนนฺติ ภวงฺคานนฺติ วิเสสนํ ฯ ปญฺจทฺวาเรติ
ปวตฺตายาติ อาธาโร ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ ญาตกาทีหีติ
อุปฏฺฐาปิเตสูติ กตฺตา ฯ ญายเตติ ญาติ โย ชโน อยํ อมฺหากํ
พนฺธูติ ปเรหิ ญายเต อิติ ตสฺมา โส ชโน ญาติ ฯ ญา
อวโพธเน อิตฺถิยมติยโว วาติ กมฺเม ติ ฯ ญาติ เอว ญาตโก ฯ
ปจฺจยา ทนิฏฺฐาตฺยาทินา สกตฺเถ โก เตสุ วุฑฺฒิ อิสฺสตฺตํ ฯ
ญาตโก อาทิ เยสํ สหายาทีนํ เต ญาตกาทโย ฯ อุปฏฺฐาปิเตสูติ
เทยฺยธมฺเมสูติ วิเสสนํ ฯ อุปฏฺฐาปิยนฺเต สชฺชิยนฺเตติ อุปฏฺฐาปิตา
เย เทยฺยธมฺมา ชเนหิ ฯ เทยฺยธมฺเมสูติ วณฺณาทิเกติ อาธาโร ฯ
ทาตพฺพาติ เทยฺยา เย อนฺนาทโย ชเนหิ ฯ ธาริยนฺเต อุป-
ลกฺขิยนฺเต ปจฺจเยนาติ ธมฺมา เย อนฺนาทโย ฯ ธาเรนฺติ วา ผลํ
นิพฺพตฺเตนฺตีติ ธมฺมา เย อนฺนาทโย ฯ เทยฺยา จ เต ธมฺมา
จาติ เทยฺยธมฺมา ฯ วณฺณาทิเกติ อารพฺภาติ กมฺมํ ฯ วณฺโณ
อาทิ เยสํ สทฺทาทีนํ เต วณฺณาทิกา ฯ กฺวจิ สมาสาตฺยาทินา
โก ฯ อาทิสทฺเทน สทฺทคนฺธรสโผฏฺฐพฺพานํ คหณํ ฯ อารพฺภาติ
ปวตฺตายาติ สมานกาลกิริยา ฯ ยถารหนฺติ ทฺวาราลมฺพนานุรูปํ ฯ
ยถารหนฺติ ปวตฺตายาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปวตฺตายาติ จิตฺตวีถิยาติ
วิเสสนํ ฯ จิตฺตวีถิ...จาติ อนนฺตรนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ จสทฺโท

สมุจฺจโย ฯ อนนฺตรนฺติ ปวตฺตายาติ กาลสตฺตมี ฯ เอก...เกติ อาลมฺพเนติ วิเสสนํ ฯ เอกจิตฺตกฺขณํ อายุ ยสฺส ตํ เอก... ยุกํ ฯ อาลมฺพเนติ ปวตฺตายาติ อาธาโร ฯ ปวตฺตายาติ ปฏิ- สนฺธิยาติ วิเสสนํ ฯ ปฏิสนฺธิยาติ ปวตฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ ปจฺจุ... พเนติ ปวตฺตีติ อาธาโร ปวตฺตีติ อุปลพฺภตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ อยนฺติ สรูปํ ฯ อยนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เอตฺถาติ สงฺเขโปติ อาธาโร ฯ สงฺเขโปติ อยนฺติ วิเสสนํ ฯ

กสฺสจิ มโนทฺวาเรตฺยาทิ มโนทฺวาเร...ภวงฺคานนฺติ วจนสฺส วิตฺถาโร จ ปญฺจทฺวาเร จาติ ปญฺจทฺวาเร ปฏิสนฺธิยาวาติ วจนสฺส วิตฺถาโร ฯ กสฺสจิ...ภวงฺคานนฺติ เอตฺถ อตีตภวงฺคํ ภวงฺคจลนํ ภวงฺคุปจฺเฉโท มโนทฺวาราวชฺชนํ ปญฺจ มรณาสนฺนชวนานิ เทฺว ตทาลมฺพนานิ ตทนนฺตรํ จุติจิตฺตํ ปฏิสนฺธิ จตฺตาริ ภวงฺคานีติ ยถากฺกมํ จิตฺตปฺวปตฺติ เวทิตพฺพา ฯ ปญฺจทฺวาเร จ ปญฺจ- วิญฺญาณาทีหิตฺยาทิวจเน ปน อตีตภวงฺคํ ภวงฺคจลนํ ภวงฺคุปจฺเฉโท ปญฺจทฺวาราวชฺชํ จกฺขุวิญฺญาณํ สมฺปฏิจฺฉนฺนํ สนฺตีรณํ โวฏฺฐวนํ ปญฺจ มรณาสนฺนชวนานิ เทฺว ตทาลมฺพนานิ จุติจิตฺตํ ปฏิสนฺธิ- จิตฺตนฺติ จิตฺตปฺปวตฺติ เวทิตพฺพา ฯ โสตทฺวาราทีสุปิ เอเสว นโย ฯ

[๘๓๗] วิตฺถาโร กตฺถ ทฏฺฐพฺโพติ อาห วิตฺถาโรตฺยาทึ ฯ วิตฺถาโร...ทฏฺฐพฺโพ ปณฺฑิเตนาติ ฯ

วิตฺถาโรติ ทฏฺฐพฺโพติ กมฺมํ ฯ ปนสทฺโท วิเสโส ฯ วิสุทฺธิมคฺเคติ วุตฺตาติ อาธาโร ฯ วิภ...ยาติ สงฺขา...ยาติ อาธาโร ฯ อฏฺฐานปฺปยุตฺโต สมุจฺจยตฺโถ วาสทฺโท ฯ โส วิสุ...เค วา สงฺขา...นาย วาติ โยเชตพฺโพ ฯ สงฺขา...ย วาติ วุตฺตาติ อาธาโร ฯ สงฺขา...ณ อิติยํ ปทํ สงฺขา...ปทํ ฯ วณฺณิยติ เอตาย สทฺทชาติยาติ วณฺณนา ปทํ ฯ สงฺขารปจฺจยาวิญฺญาณปทสฺส วณฺณนา สงฺขา...วณฺณนา ฯ วุตฺตนเยนาติ ทฏฺฐพฺโพติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๘๗๘] ฉทฺวารคฺคหิตํ กมฺมนิมิตฺตํ คตินิมิตฺตญฺจาติ วจนสฺส สามญฺเญน วุตฺตตฺตา คตินิมิตฺตมฺปิ ฉทฺวารคฺคหิตํ สิยาติ สงฺกา สิยา ตสฺมา ตนฺนิวารณตฺถํ อาห ฉทฺวารคฺคหิตนฺตฺยาทึ ฯ ฉทฺวารคฺคหิตนฺติ วจเน กมฺม...หิตํ อิติ วจนํ ยถาสมฺภวํ สมฺภวานุรูเปน โยเชตพฺพํ ปณฺฑิเตนาติ ฯ

ฉ จ ตานิ ทฺวารานิ จาติ ฉทฺวารํ ฉทฺวาเรน คหิตํ ฉทฺวารคฺคหิตํ ฯ ฉทฺวาเรนาติ คหิตนฺติ กตฺตา ฯ ฉทฺวาเรนาติ ฉทฺวารปฺปวตฺตจิตฺเตน ฯ ฉนฺนํ ปูรณํ ฉฏฺฐํ ฉฏฺฐญฺจ ตํ ทฺวารญฺจาติ ฉฏฺฐทฺวารํ มโนทฺวารํ ฯ ฉฏฺฐทฺวาเรน คหิตํ ฉฏฺฐทฺวารคฺคหิตํ ฯ กมฺมคตินิมิตฺตานํ สมฺภวสฺส อนุรูปํ ยถาสมฺภวํ ฯ ฉทฺวา...วจเนติ โยเชตพฺพนฺติ อาธาโร ฯ อิติ วจนนฺติ โยเชตพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ ยถาสมฺภวนฺติ โยเชตพฺพนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ

[๘๗๙] อปเร สามญฺเญน วทนฺตีติ ญาเปนฺโต อาห อปเรตฺยาทึ ฯ อปเร ปน อาจริยา อวิเสสโต ทฺวินฺนํ นิมิตฺตานํ สามญฺเญน ฉทฺวารคฺคหิตนฺติ อิทํ วจนํ วณฺเณนฺติ วทนฺติ ฯ

อปเรติ วณฺเณนฺตีติ กตฺตา ฯ ปนสทฺโท วิเสโส ฯ อวิเสสโตติ วณฺเณนฺตีติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๘๘๐] สจฺจสงฺเขเปปิ อปเรสํ มตานุสาเรน อิทํ วจนํ วุตฺตนฺติ ญาเปนฺโต อาห สจฺจตฺยาทึ ฯ สจฺจ...เยน ปญฺจ...เรติ อิทํ วจนํ ธมฺมปาลาจริเยน วุตฺตํ ฯ

สจฺจสงฺเขเปติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ อปีสทฺโท น เกวลํ อภิธมฺมสงฺคเหติ ญาเปติ ฯ เตเนว...เยนาติ นิมิตฺตทฺวยํ ฉทฺวารคฺคหิตนฺติ อธิปฺปาเยน ฯ เตเนวาติ อธิปฺปาเยนาติ วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท คตินิมิตฺตํ มโนทฺวาเรเยว คหิตนฺติ อธิปฺปายํ นิวตฺเตติ ฯ อธิปฺปาเยนาติ วุตฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อิทนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ อิตีติ อิทนฺติ สรูปํ ฯ

[๘๘๑] ปญฺจทฺวาเร จกฺขฺวาทิปญฺจทฺวาเร กมฺมํ วินา วชฺเชตฺวา ทฺวิโคจเร กมฺมนิมิตฺตคตินิมิตฺตสงฺขาเต โคจรทฺวเย สนฺธิ ปฏิสนฺธิจิตฺตํ สิยาติ โยชนา ฯ อาจริยา เตสํ วจนํ น สมฺปฏิจฺฉนฺตีติ จ สนฺธายาห อฏฺฐกถายนฺตฺยาทึ ฯ อฏฺฐกถายํ ปน ปฏิจฺจสมุปฺปาทวิภงฺคกถายํ...อิติ วุตฺตตฺตา วจนโต ตทารมฺมณาย จ คตินิมิตฺตาย จ ปญฺจ...ยตนํ สุปินํ ปสฺสนฺตสฺส ชนสฺส อาปาถ-

มาคตอารมฺมณํ วิย ทิพฺพจกฺขุสฺส อาปาถคตรูปายตนํ วิย จ มโน...อาจริยาติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท วิเสโส ฯ วุตฺตสฺส ภาโว วุตฺตตา ฯ ตํ คตินิมิตฺตํ อารมฺมณํ ยสฺสา ปฏิสนฺธิยา สา ตทารมฺมณา ฯ อฏฺฐานปฺปยุตฺโต จสทฺโท วุตฺตตฺตา จ อทสฺสิตตฺตา จาติ โยเชตพฺโพ ฯ ปญฺจทฺวาเร ปวตฺตา ปญฺจทฺวาริกา ปญฺจทฺวาริกา จ สา ปฏิสนฺธิ จาติ ปญฺจ...สนฺธิ ฯ อทสฺสิตาย ภาโว อทสฺสิตตา ฯ มูลฏีกา อาทิ เยสํ คนฺถานํ เต มูลฏีกาทโย ฯ อฏฺฐานปฺปยุตฺโต จสทฺโท วุตฺตตฺตา จาติ โยเชตพฺโพ ฯ กมฺมสฺส พลํ กมฺมพลํ ฯ อุปฏฺฐาปียเตติ อุปฏฺฐาปิตํ ยํ วณฺณายตนํ ฯ วณฺโณ เอว อายตนํ วณฺณายตนํ ฯ สุปนฺติ เอเตนาติ สุปินํ สุปิเน ทิฏฺฐํ อารมฺมณํ ฯ สุป สเย กาเล-ตฺยาทินา อิโน ฯ ทิพฺพญฺจ ตํ จกฺขุ จาติ ทิพฺพจกฺขุ ฯ เอวสทฺโท ปญฺจทฺวารํ นิวตฺเตติ ฯ โคจรสฺส ภาโว โคจรภาโว ฯ วุตฺตสฺส วณฺณายตนสฺส ภาโว วุตฺตตา ฯ

อฏฺฐจ...ยนฺติ วุตฺตอทสฺสิตาติ ทฺวเย อาธาโร ฯ คตินิมิตฺตนฺติ อาคจฺฉตีติ กตฺตา ฯ มโนทฺวาเรติ อาปาถนฺติ อาธาโร ฯ อาปาถนฺติ อาคจฺฉตีติ กมฺมํ ฯ อิตีติ วุตฺตาติ นิทสฺสนํ ฯ วุตฺตตฺตาติ น สมฺปฏิจฺฉนฺตีติ เหตุ ฯ ตทารมฺมณาย จาติ ปญฺจ...ยาติ วิเสสนํ ฯ ปญฺจ...ยาติ ตาติ สมฺพนฺโธ ฯ อทสฺสิตตฺตาติ น

สมฺปฏิจฺฉนฺตีติ เหตุ ฯ มูล...สุ จาติ วุตฺตาติ อาธาโร ฯ
กมฺมพเลนาติ อุปฏฺฐาปิตนฺติ กตฺตา ฯ อุปฏฺฐาปิตนฺติ ปทํ
วณฺณายตนนฺติ วิเสสนํ ฯ วณฺณายตนนฺติ คจฺฉตีติ กตฺตา ฯ
สุปินนฺติ ปสฺสนฺตสฺสาติ กมฺมํ ฯ ปสฺสนฺตสฺสาติ อาปาถนฺติ
สมฺปทานํ ฯ วิย อุปมา ฯ ทิพฺพจกฺขุสฺสาติ อาปาถนฺติ สมฺปทานํ ฯ
วิย อุปมา ฯ จสทฺโท สมุจฺจโย ฯ มโนทฺวาเรติ โคจราติ ปเท
อาธาโร ฯ โคจรภาวนฺติ คจฺฉตีติ กมฺมํ ฯ อาจริยาติ
สมฺปฏิจฺฉนฺตีติ กตฺตา ฯ

คตินิมิตฺตํ...วุตฺตตฺตาติ เอตฺถ อธิปฺปาโย เวทิตพฺโพ ฯ
ปฏิจฺจสมุปฺปาทฏฺฐกถายํ อปรสฺส ปน ปจฺจวีกสิณชฺฌานาทิวเสน
ปฏิลทฺธมหคฺคตสฺคติยํ...มโนทฺวาเร อาปาถมาคจฺฉตีติ วุตฺตํ ฯ
ตสฺมา คตินิมิตฺตํ มโนทฺวาเร อาปาถมาคจฺฉตีติอาทิวจนํ อภิ-
ธมฺมสงฺคหฏีกาการเรน วุตฺตํ ฯ จกฺขุโสตานํ อญฺญตรสฺมึ กุสล-
เหตุภูตํ ปณีตํ อารมฺมณํ อาปาถมาคจฺฉตีติ จ ปญฺจทฺวาเร วาปน
กุสลุปฺปตฺติเหตุภูตํ อารมฺมณํ อาปาถํ อาคจฺฉตีติ จ ปน วจนทฺวยํ
กมฺมนิมิตฺตคตินิมิตฺตานํ สามญฺญวเสน วุตฺตํ ฯ ตสฺมา อภิธมฺม-
สงฺคหสจฺจสงฺเขเปสุ ฉทฺวารคฺคหิตํ กมฺมนิมิตฺตํ คตินิมิตฺต...ลพฺภตีติ
จ ปญฺจทฺวาเร สิยา สนฺธิ วินา กมฺมํ ทฺวิโคจเรติ จ วจนทฺวยํ
วิภงฺคฏฺฐกถายํ อาคตํ วจนํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ตสฺมา อภิธมฺม-
สงฺคหาทีสุ วุตฺตวจนํ ยุชฺชเตว ฯ คตินิมิตฺตํ หิ ปญฺจทฺวาเรปิ

อาคจฺฉเตว ฯ ธมฺมปทฏฺฐกถามหาวํสาทีสุ อาคตานิ ธมฺมิกอุปาสกสฺส อภยทุฏฺฐคามินิราชาทีนํ วตฺถูนิ เจตฺถ สาธกานิ ฯ ยมฺปน ฏีกายํ คตินิมิตฺตํ มโนทฺวาเร อาปาถมาคจฺฉตีติ วุตฺตตฺตาติ วุตฺตํ ตํ วิภงฺคฏฺฐกถายํ วุตฺตํ มโนทฺวาเร คตินิมิตฺตสฺส อุปฏฺฐานํ สนฺธาย วุตฺตํ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ อปรสฺส มรณาสนฺนสมเย วุตฺตปฺปการกมฺมวเสน นรกาทีสุ อคฺคิชาลาวณฺณาทิกํ ทุคฺคตินิมิตฺตํ มโนทฺวาเร อาปาถํ อาคจฺฉติ ตตฺถ ทฺวิกฺขตฺตุํ ภวงฺเค อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุทฺเธ ตํ อารมฺมณํ อารพฺภ เอกํ อาวชฺชนํ มรณสฺส อาสนฺนภาเวน มนฺทภูตเวคตฺตา ปญฺจ ชวนานิ เทฺว ตลาลมฺพนานิ ตีณิ วีถิจิตฺตานิ อุปฺปชฺชนฺติ ตโต ภวงฺควิสยํ อารมฺมณํ กตฺวา เอกํ จุติจิตฺตํ เอตฺตาวตา เอกาทสจิตฺตกฺขณานิ อตีตานิ โหนฺติ อถ อวเสสปญฺจจิตฺตกฺขณายุเก ตสฺมึเยว อารมฺมเณ ปฏิสนฺธิจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ อยํ อตีตารมฺมณาย จุติยา อนนฺตรา ปจฺจุปฺปนฺนา- รมฺมณา ปฏิสนฺธีติ จ อปรสฺส มรณสมเย กามาวจร- อนวชฺชกมฺมวเสน มนุสฺสโลเก มาตุกุจฺฉิวณฺณสงฺขาตํ วา เทวโลเก อุยฺยานกปฺปรุกฺขาทิวณฺณสงฺขาตํ วา สุคตินิมิตฺตํ มโนทฺวาเร อาปาถํ อาคจฺฉติ ตสฺส ทุคฺคตินิมิตฺเต ทสฺสิตานุกฺกเมเนว จุติจิตฺตานนฺตรํ ปฏิสนฺธิจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ อยํ อตีตารมฺมณาย จุติยา อนนฺตรา ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณา ปฏิสนฺธีติ จ อาทิวจนํ วุตฺตํ ฯ ตํ คตินิมิตฺตสฺส เยภุยฺเยน มโทฺวาเร อาปาถาคมนํ สนฺธาย วุตฺตํ น จกฺขุทฺวาเร

อาปาถาคมนสฺส อภาวนฺติ ฯ ตสฺมึ จ อฏฺจกถาปาเจ มโนทฺวาเร-
เยวาติ เอวสทฺโท น ปกฺขิตฺโต ฯ ฏีกายญฺจ ตทารมฺมณาย จ
ปฏิสนฺธิยา อทสฺสิตตฺตาติ วุตฺตํ ฯ ตํ สจฺจํ สา ปน คติ-
นิมิตฺตารมฺมณา จกฺขุทฺวาริกปฏิสนฺธิ จกฺขุโสตานํ วา อญฺญ-
ตรสฺมินฺติอาทินา ทสฺสิตาเยว ฯ ฏีกายญฺจ มูลฏีกาทีสุ จ...
วุตฺตตฺตาติ วุตฺตํ ฯ ตํ เยภุยฺยวเสน วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํ ฯ อปิจ
กมฺมพเลน อุปฏฺฐาปิตํ...โคจรภาวํ คจฺฉตีติ อิทํ วจนํ มูลฏีกายํ
วุตฺตนฺติ ฏีกาจริโย วทติ ฯ อิทญฺจ กมฺมพเลนาตฺยาทิวจนํ มูล-
ฏีกายํ นตฺถิ ฯ อาจริยปรมฺปราภตวเสน ปน วุตฺตํ สิยา ฯ
สจฺจสงฺเขปฏีกายญฺจ กมฺมํ คตินิมิตฺตญฺจ มโนทฺวาเรเนว คยฺหตีติ
วุตฺตํ ฯ กิญฺจาปิ อิทํ วจนํ คตินิมิตฺตํ มโนทฺวาเรเนว คยฺหติ
น จกฺขุทฺวาเรนาติ มนสิกตฺวา วุตฺตํ ตถาปิ ตํ เยภุยฺยวเสน
วุตฺตนฺติ คเหตพฺพํ ฯ กสฺมา ฯ อุปริ ทฺวิโคจเรติ อิทํ...อุปปริกฺ-
ขิปิตฺวา คเหตพฺพนฺติ วกฺขมานตฺตา ฯ สจฺจสงฺเขปฏีกายํ ตํ ทิพฺพ-
จกฺขุโน วิย สุปินทสฺสนาทิกาเล วิย จ มโนทฺวารสฺเสว อุปฏฺฐาตีติ
อฏฺจกถายํ นิยโม ตสฺมา ทฺวิโคจเรติ อิทํ อฏฺจกถาย น สเมติ
อุปปริกฺขิตฺวา คเหตพฺพนฺติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ตํ ทิพฺพจกฺขุ...นิยโมติ
อิทํ วจนํ วิรุทฺธํ ฯ กสฺมา ฯ ทิพฺพจกฺขุโน...อุปฏฺฐาตีติ วจนสฺส
อภิธมฺมฏฺจกถาย อภาวโต ฯ อฏฺจกถายญฺจ คตินิมิตฺตํ มโนทฺวาเร
อาปาถมคจฺฉตีติ เอตฺตกเมว อตฺถิ ฯ อภิธมฺมตฺถสงฺคหฏีกายญฺจ

กมฺมพเลน อุปฏฺฐาปิตํ วณฺณายตนํ สุปินํ ปสฺสนฺตสฺส วิย ทิพฺพจกฺขุสฺส วิย มโนทฺวาเรเยว โคจรภาวํ คจฺฉตีติ มูลฏีกายญฺจ วุตฺตนฺติ วุตฺตํ ฯ สจฺจสงฺเขปฏีกายํ ปน ตํ ทิพฺพจกฺขุโน วิย สุปินทสฺสนกาเล วิย จ มโนทฺวารสฺเสว อุปฏฺฐาตีติ อฏฺฐกถายํ นิยโมติ วุตฺตํ ฯ อิทํ ฏีกาย วจนทฺวยํ อญฺญมญฺญวิรุทฺธํ ฯ ตสฺมา ตํ คตินิมิตฺตํ จกฺขุทฺวาเรปิ อุปฏฺฐาตีติ นิฏฺฐเมตฺเถว คนฺตพฺพนฺติ ฯ

[๘๘๒] ปจฺจุปฺปนฺนญฺจาติ วจเน โจทนํ ฐเปนฺโต อาห ปจฺจุปฺปนฺนนฺตฺยาทึ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ เอตฺถ วจเน คติ...วุตฺตํ อิติ โจทนา สิยาติ สมฺพนฺโธ ฯ คตินิมิตฺตํ ตาว ปฐมํ ปจฺจุ... อธิปฺเปตํ ปณฺฑิเตน อิติ ตสฺมา จุติ...เนหิ คหิตสฺส กมฺม-นิมิตฺตสฺส ปจฺจุปฺปนฺนภาโว กถํ สมฺภวตีติ โยชนา ฯ

ปจฺจุปนฺนญฺจ ตํ อาลมฺพนญฺจาติ ปจฺจุ...พนํ ฯ ยุชฺชติ ฯ กสฺมา ฯ อนนฺตรํ อุปฺปชฺชมานภเว อนุภวิตพฺพสฺส อุปภุญฺชิตพฺพสฺส ทฺวาเรสุ อาคจฺฉนฺตสฺส คตินิมิตฺตสฺส ปจฺจุปฺปนฺนภาวโต ฯ กิสฺมิญฺจิ โปฏฺฐเก กมฺมนิมิตฺตนฺติ ปนสทฺทรหิตปาโฐปิ อตฺถิ ฯ ปฏิ...เสวาติ ปุพฺเพ กตสฺส ปฏิสนฺธิชนกกมฺมสฺส ฯ ปฏิสนฺธึ ชนิยตีติ ปฏิสนฺธิชนกํ ยํ กมฺมํ ฯ ปฏิสนฺธิชนกญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ ปฏิ... กมฺมํ ฯ เอวสทฺโท ปฏิสนฺธิอชนกํ นิวตฺเตติ ฯ นิมิตฺตํ การณํ หุตฺวา ภวตีติ นิมิตฺตภูตํ ยํ กมฺมนิมิตฺตํ ฯ กถํสทฺโท ปฏิเสธสทิโส ฯ

จุติยา อาสนฺนานิ จุติอาสนฺนานิ จุติอาสนฺนานิ จ ตานิ ชวนานิ จาติ จุติ...นานิ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ อิติ ภาโว นามํ ปจฺจุปฺปนฺน-ภาโว ฯ

เอตฺถาติ ปทํ อาธาโร ฯ คตินิมตฺตนฺติ ยุชฺชตีติ กตฺตา ฯ ตาวาติ ยุชฺชตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนาลมฺพนนฺติ คติ-นิมิตฺตนฺติ วิเสสนํ ฯ กมฺมนิมิตฺตนฺติ อธิปฺเปตนฺติ กมฺมํ ฯ ปฏิ...เสวาติ นิมิตฺตาติ สมฺปทานํ ฯ นิมิตฺตภูตนฺติ กมฺมนิมิตฺตนฺติ วิเสสนํ ฯ อธิปฺเปตนฺติ กมฺมวาจกํ กิตปฺทํ ฯ อิตีติ สมฺภวตีติ เหตุ ฯ กถนฺติ ปุจฺฉา ฯ ตสฺสาติ ภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ จุติ ...หีติ คหิตาติ กตฺตา ฯ คหิตสฺสาติ วิเสสนํ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนภาโวติ สมฺภวตีติ กตฺตา ฯ

กมฺมนิมิตฺตํ ปุพฺเพ กตสฺส ปฏิสนฺธิชนกกมฺมสฺเสว การณภูตํ อธิปฺเปตํ ตสฺมา กมฺมนิมิตฺตํ มรณาสนฺนชวเนหิ คหิตํ ปจฺจุปฺ-ปนฺนภูตํ น ภวติตฺยาธิปฺปาโย ฯ

[๘๘๓] จุติอาสนฺนชวนานํ อารมฺมณภูตสฺส กมฺมนิมิตฺตสฺส ปจฺจุปฺปนฺนภาโว โหตุ โก โทโสติ โจทนํ สนฺธายาห น หิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ ตเทว จุติอาสนฺนชวนสงฺขาตํ กมฺมํ อารมฺมณฺปฏฺฐาปกํ ปฏิสนฺธิยา อารมฺมณสฺส อุปฏฺฐาปกํ ภเวยฺย ตเทว ปฏิสนฺธิชนกํ น ภเวยฺย กสฺมา อุป...วโต ปุนปฺปุนํ ปวตฺติอภาวโต ตณฺหาย อน...ตา จ มรณาสนฺนสฺสาติ โยชนา ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ตเทว...กนฺติ มรณาสนฺนสฺส ชวนํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ เอวสทฺโท จุติอาสนฺนวีถิโต ปุริมปฺปวตฺตํ ปฏิ- สนฺธิชนนสมตฺถชวนํ นิวตฺเตติ ฯ อารมฺมณํ อุปฏฺฐาเปตีติ อารมฺ- มณุปฏฺฐาปกํ ยํ ชวนํ ฯ เหตุกตฺตุสาธนํ ฯ ตเทวาติ มรณา- สนฺนชวนํ ฯ ปฏิสนฺธึ ชเนตีติ ปฏิสนฺธิชนกํ ยํ ชวนํ ฯ ตเทว ชนกนฺติปิ ฯ ชนกนฺติ ปฏิสนฺธิชนกํ ฯ ปุริโมว ยุตฺโต ฯ อุป- จิยิตฺถาติ อุปจิตํ ยํ กมฺมํ ปุคฺคเลน อุปจิยิตฺถ ปุนปฺปุนํ ปวตฺติยิตฺถ อิติ ตสฺมา ตํ กมฺมํ อุปจิตํ ฯ อุปจิตสฺส ภาโว อุปจิตภาวโว ฯ อภวนํ อภาโว ฯ อุปจิตภาวสฺส อภาโว อุป... ภาโว ฯ อสฺสาทิยิตฺถาติ อสฺสาทิตํ ยํ กมฺมํ ตณฺหาย อารมฺมณ- กรณวเสน อสฺสาทิยิตฺถ อิติ ตสฺมา ตํ กมฺมํ อสฺสาทิตํ ฯ น อสฺสาทิตํ อนสฺสาทิตํ อนสฺสาทิตสฺส ภาโว อน...ตตฺตํ ฯ จสทฺโท เหตุทฺวยํ สมุจฺจโย ฯ

นาติ ภเวยฺยาติ ปฏิเสโธ ฯ ตเทวาติ ภเวยฺยาติ กตฺตา ฯ อาร...ปกนฺติ ตเทวาติ วิเสสนํ ฯ ตเทวาติ ภเวยฺยาติ กตฺตา ฯ ปฏิสนฺธิชนกนฺติ ตเทวาติ วิเสสนํ ฯ อุป...ตา จาติ ทฺวยํ ฯ ภเวยฺยาติ เหตุ ฯ

[๘๘๔] อุป...วโตติ วจนํ ทฬฺหํ กาตุํ อุปจิตํ ลทฺธา- เสวนเมว กมฺมํ ปฏิสนฺธึ เทตีติ ญาเปนฺโต อาห กฏตฺตาตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ กฏ...อิติ วจนโต...กฑฺฒติ เทตีติ โยชนา ฯ

กริยิตฺถาติ กตํ ยํ กมฺมํ สตฺเตน กริยิตฺถ อิติ ตสฺมา ตํ กมฺมํ กตํ ฯ กตสฺส ภาโว กฏตฺตํ ฯ จสทฺเทน ตสฺส ฏ ฯ อุปจิยิตฺถาติ อุปจิตํ ยํ กมฺมํ สตฺเตน ฯ อุปจิตสฺส ภาโว อุปจิตตฺตํ ฯ หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ วจิยเต วจนํ ภาวสาธนํ ฯ ปุนปฺปุนํ ลทฺธํ อาเสวนํ เตน กมฺเมน ตํ ปุนปฺปุนลทฺธาเสวนํ ฯ ปุนปฺปุนนฺติปิ ฯ เอวสทฺโท อลทฺธาเสวน นิวตฺเตติ ฯ

อิตีติ ปทํ วจนโตติ นิทสฺสนํ ฯ วจนโตติ อากฑฺฒตีติ เหตุ ฯ ปุน...เมวาติ กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ กมฺมนฺติ อากฑฺฒตีติ กตฺตา ฯ ปฏิสนฺธินฺติ อากฑฺฒตีติ กมฺมํ ฯ

[๘๘๕] อนสฺสาทิตตฺตาติ วจนํ ทฬฺหํ กาตุํ กตุปจิตมฺปิ กมฺมํ ตณฺหาย อสฺสาทิตเมว วิปากํ เทตีติ ญาเปนฺโต อาห ปฏิตฺยาทึ ฯ ปฏิสมฺภิทา...จิตมฺปิ...ตณฺหาย อสฺสาทิตเมว กมฺมํ วิปากํ อภินิปฺผาเทติ ฯ

จสทฺโท วิเสสาภิธานารมฺโภ ฯ ทฺวินฺนํ เหตูนนฺติ กตกมฺมสฺส ตํ กมฺมํ อารพฺภ อสฺสาทวเสน ปวตฺตชวนสมฺปยุตฺเต โลภโมหเหตุโย สนฺธาย วุตฺตํ ฯ อปิสทฺโท กุสลกมฺมสฺส ชวนกฺขเณ ติณฺณํ เหตูนํ ปจฺจยาติ วจนํ อเปกฺขติ ฯ สเหตุกา จ สา ปฏิสนฺธิ จาติ สเห...ธิกา ฯ วุตฺตาย ภาโว วุตฺตตฺตํ ฯ อุปจยนํ ปุนปฺปุนํ ปวตฺตนํ อุปจิตํ ฯ สตฺเตน กตํ อุปจิตํ ยสฺส กมฺมสฺส ตํ กตุปจิตํ ฯ อปิสทฺโท ครหตฺโถ ฯ อสฺสาทิยิตฺถาติ อสฺสาทิตํ ยํ กมฺมํ ฯ เอวสทฺโท อนสฺสาทิตํ นิวตฺเตติ ฯ

ปฏิ...เคติ วุตฺตตฺตาติ อาธาโร ฯ นิกนฺติกฺขเณติ เหตูนนฺติ อาธาโร ฯ ทฺวินฺนนฺติ เหตูนนฺติ วิเสสนํ ฯ เหตูนนฺติ ปจฺจยาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปจฺจยาปีติ ปวตฺตายาติ เหตุ ฯ สเห...ยาติ วุตฺตตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ วุตฺตตฺตาติ อภินิปฺผาเทตีติ เหตุ ฯ กตุปจิตมฺปีติ กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ กมฺมนฺติ อภินิปฺผาเทตีติ กตฺตา ฯ ตณฺหายาติ อสฺสาทิตเมวาติ กตฺตา ฯ อสฺสาทิตเมวาติ กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ วิปากนฺติ อภินิปฺผาเทตีติ กมฺมํ ฯ

[๘๘๖] มรณาสนฺนกาเล ปวตฺตชวนานิ ปุนปฺปุนํ ลทฺธาเสวนานิ ตณฺหาย อสฺสาทิตานิ ปน โหนฺตีติ ญาเปนฺโต อาห ตทา จตฺยาทึ ฯ ตทา ตสฺมึ จุติอาสนฺนกาเล...ชวนานิ ปุน...นานิ กถํ สิยุํ ตานิ จุติอาสนฺนชวนานิ ตทา ตสมึ จุติอาสนฺนกาเล อสฺสาทนภูตาย ตณฺหาย ปรามฏฺฐานิ คหิตานิ กถญฺจ สิยุนฺติ โยชนา ฯ

จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ สมานา วีถิ สมานวีถิ ฯ ปุนปฺปุนํ ลทฺธํ อาเสวนํ เยหิ ชวเนหิ ตานิ ปุน...นานิ ฯ กถํสทฺโท ปฏิเสธวาจโก ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ ปรามสิตานิ คหิตานีติ ปรามฏฺฐานิ ยานิ ชวนานิ ฯ

ตทา จาติ ปวตฺตมานานีติ กาลสตฺตมี ฯ ปฏิสนฺธิยาติ สมานาติ ปเท สหโยคตติยา ฯ สมานวีถิยนฺติ ปวตฺตมานานีติ อาธาโร ฯ วิย อุปมา ฯ ปวตฺตมานานีติ จุติ...นานีติ วิเสสนํ ฯ จุติ...

นานีติ สิยุนฺติ กตฺตา ฯ กถนฺติ ปฏิเสโธ ฯ ปุน...นานีติ จุติ... นานีติ วิเสสนํ ฯ กถญฺจาติ สิยุนฺติ ปฏิเสโธ ฯ ตานีติ สิยุนฺติ กตฺตา ฯ ตทาติ ปรามฏฺฐานีติ กาลสตฺตมี ฯ ตณฺหายาติ ปรามฏฺฐานีติ กตฺตา ฯ ปรามฏฺฐานีติ ตานีติ วิเสสนํ ฯ

[๘๘๗] กฏตฺตา อุปจิตตฺตาติ ปาลิยํ วุตฺตการณโต อญฺญมฺปิ การณํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตนฺติ ญาเปนฺโต อาห อปิจาตฺยาทึ ฯ อปิส อปโร นโย เวทิตพฺโพ ฯ ปจฺจุปฺปนฺน...น โหติ กสฺมา ปริ...วโต อิติ วจนํ อฏฺฐกถายํ อาจริเยน วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

อปิจาติ ปุพฺพนยปริจฺจาคตฺเถ นิปาโต ฯ จุติยา อาสนฺนํ จุติอาสนฺนํ จุติอาสนฺเน ปวตฺตานิ จุติ...ตานิ ฯ ปญฺจทฺวาเร ปวตฺตานิ ปญฺจทฺวาริกานิ ปญฺจทฺวาริกานิ จ ตานิ ชวนานิ จาติ ปญฺจ...นานิ ฯ ปญฺจทฺวาเร ปวตฺตํ ปญฺจทฺวาริกํ ปญฺจทฺวาริกญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ ปญฺจ...กมฺมํ ฯ จสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปฏิสนฺธึ นิพฺพตฺเตตีติ ปฏิ...ตกํ ยํ กมฺมํ ฯ ปริ สมนฺตโต นตฺถิ พลํ เอตสฺส กมฺมสฺสาติ ปริทุพฺพลํ ปริทุพฺพลสฺส ภาโว ปริ ...ภาโว ฯ อฏฺฐกถายนฺติ กมฺมนิมิตฺตํ...อารมฺมณํ โหตีติ อฏฺฐกถายํ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ กมฺมนิมิตฺตํ...อารมฺมณํ โหตีติ อิทํ วจนํ ปฏิจฺจสมุปฺปาทฏฺฐกถายํ วุตฺตํ อปรสฺส มรณสมเย ปญฺจนฺนํ ทฺวารานํ อญฺญตรสฺมึ ราคาทิเหตุภูตํ หีนารมฺมณํ อาปาถํ อาคจฺฉติตฺยาทิวจนํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ปญฺจทฺวาริกกมฺมญฺจ

...ทุพฺพลภาวโตติ อิทํ วจนํ ญาณวตฺถุวิภงฺคฏฺฐกถายํ นตฺถิ ฯ อฏฺฐกถายมฺปน สพฺพมฺปิ เหตํ กุสลากุสลกมฺมปฏิวิชานนาทิวจน-ปริโยสานํ กิจฺจํ มโนทฺวาริกจิตฺเตเนว โหติ น ปญฺจทฺวาริก-จิตฺเตนาติ สพฺพสฺส เจตสฺส กิจฺจสฺส กรเณ สห ชวนานิ วีถิ-จิตฺตานิ ปกฺขิตฺตานีติ อิทํ วจนํ อตฺถิ ฯ ปญฺจทฺวาริกกมฺมญฺจ... ปริทุพฺพลภาวโตติ อิทํ วจนํ ปน อฏฺฐกถายํ วุตฺเต สพฺพมฺปิ เหตนฺติอาทิวจเน อธิปฺปายํ คเหตฺวา อเนน สุมงฺคลาจริเยน อธิปฺปายวเสน วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ

ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ กมฺม...ตนฺติ วิเสสนํ ฯ กมฺมนิมิตฺตนฺติ โหตีติ ปกติกตฺตา ฯ จุติ...นนฺติ ปญฺจ...นนฺติ วิเสสนํ ฯ ปญฺจ...นนฺติ อารมฺมณนฺติ สมฺปทานํ ฯ อารมฺมณนฺติ โหตีติ วิกติกตฺตา ฯ ปญฺจ...มญฺจาติ โหตีติ กตฺตา ฯ ปฏิ...ตกนฺติ ปญฺจ...กมฺมนฺติ วิเสสนํ ฯ นาติ ปฏิเสโธ ฯ ปริ...โตติ น โหตีติ เหตุ ฯ อิทํ วจนนฺติ วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ อฏฺฐกถายนฺติ วุตฺตนฺติ อาธาโร ฯ อิตีติ โจทนาติ สรูปํ ฯ โจทนาติ สิยาติ กตฺตา ฯ

[๘๘๘] สจฺจเมตนฺตฺยาทิ วิสชฺชนํ ฯ เอตํ ตยา วุตฺตวจนํ สจฺจํ ญาตกาทีหิ...วโส ตตฺถ ปุปฺผาทีสุ วณฺณาทิกํ...ภูเตน กมฺมนิมิตฺเตน สห...ภาเวน อนุรุทฺธาจริเยน วุตฺตํ ฯ

เอตนฺติ กมฺมนิมิตฺตํ ปฏิสนฺธิชนกกมฺมสฺส...ภเวยฺยาติ วจนํ ฯ ญาตโก อาทิ เยสํ เต ญาตกาทโย ฯ อุปฏฺฐาปยึสูติ[๑]

๑. อุปฏฺฐาปิยึสูติ ภเวยฺย ฯ เหตุกมฺมวาจกมิทํ ฯ

อุปฏฺฐาปิตานิ ยานิ วตฺถูนิ ชเนหิ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ ปุปฺผ อาทิ เยสํ คนฺธาทีนํ ตานิ ปุปฺผาทีนิ ฯ สนฺนิธิยนฺเต อาธารยนฺเตติ สนฺนิหิตานิ ยานิ ปุปฺผาทีนิ ฯ สนฺนิปุพฺโพ ธา ธารเณ พุธคมาทิ กฺวจิ...คมา จ ธสฺส โห ยถาคมมิกาโร ฯ เอวสทฺโท นิรุทฺธํ นิวตฺเตติ ฯ มริยเต มรณํ ฯ สมฺภวนํ ปวตฺตนํ สมฺภโว ฯ มรณสฺส สมฺภโว มรณสมฺภโว ฯ วณฺโณ อาทิ ยสฺส สทฺท-คนฺธาทิโน โส วณฺณาทิโก ฯ อาทิสทฺเทน สทฺทคนฺธรสโผฏฺฐพฺพานํ คหณํ ฯ จุติยา อาสนฺนา จุติอาสนฺนา จุติอาสนฺนา จ สา วีถิ จาติ จุติ...วีถิ ฯ ปุเร ปวตฺโต ปุริโม ปุริโม จ โส ภาโค จาติ ปุริมภาโค ปริมภาเค ปวตฺตึสูติ ปุริ...ตานิ ฯ ชนยเต ชนนํ ปฏิสนฺธิยา ชนนํ ปฏิ...นนํ ปฏิสนฺธิชนเน สมตฺถานิ ปฏิ...ถานิ ฯ มโนทฺวาริกานิ จ ตานิ ชวนานิ จาติ มโน...นานิ ฯ อารมฺมณญฺจ ตํ ภูตญฺจาติ อารมฺมณภูตํ ฯ สเมตีติ สมานํ ยํ นิมิตฺตํ จุติอาสนฺนชวนารมฺมณภูตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ กมฺม-นิมิตฺตํ ฯ สมานสฺส ภาโว สมานตฺตํ ฯ สนฺตนํ ปพนฺธนํ สนฺตติ เอกา สนฺตติ เอกสนฺตติ เตน อารมฺมเณน เอกสนฺตติ ตเทกสนฺตติ ฯ เตน มโนทฺวาริกชวนานํ อารมฺมณภูเตน กมฺมนิมิตฺเตน เอกสนฺตติ-ตฺยตฺโถ ฯ ปตตีติ ปติตํ ยํ กมฺมนิมิตฺตํ ฯ จุติอาสนฺนชวเนหิ คหิตํ จุติ...หิตํ ฯ อปิสทฺโท อรุจโน ฯ กมฺมนิมิตฺตํ อิติ ภาโว นามํ กมฺมนิมิตฺตภาโว ฯ

สจฺจนฺติ เอตนฺติ วิเสสนํ ฯ เอตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ญาต-
กาทีหีติ อุป...สูติ กตฺตา ฯ อุป...สูติ ปุปฺผาทีสูติ วิเสสนํ ฯ
ปุปฺผาทีสูติ สนฺนิ...วาติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ สนฺนิ...วาติ สมฺภวโตติ
ลกฺขณํ ฯ มร...วโตติ สมานตฺตาติ เหตุ ฯ ตตฺถาติ วณฺณา-
ทิกนฺติ อาธาโร ฯ วณฺณาทิกนฺติ อารพฺภาติ กมฺมํ ฯ อารพฺภาติ
ปวตฺตานนฺติ สมานกาล ฯ จุติ...ถิโตติ ปุริมาติ อปาทานํ ฯ
ปุริ...ถานนฺติ ทฺวยํ มโนทฺวา...นนฺติ วิเสสนํ ฯ มโน...นนฺติ
อารมฺมณาติ สมฺปทานํ ฯ อาร...นาติ กมฺม...นาติ วิเสสนํ ฯ
กมฺม...นาติ สหาติ สหโยโค ฯ สหาติ สมานาติ วิเสสนํ ฯ
สมานตฺตาติ วุตฺตนฺติ เหตุ ฯ ตเท...ยนฺติ ปติตนฺติ อาธาโร ฯ
ปติตํ...ปนฺนนฺติ ตยํ วณฺณาทิกนฺติ วิเสสนํ ฯ วณฺณาทิกนฺติ
วุตฺตนฺติ กมฺมํ ฯ กมฺม...นาติ วุตฺตนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๘๘๙] อตฺตโน วจนํ อาจริยวจเนน สมตฺเถนฺโต อาห เอวนฺ-
ตฺยาทึ ฯ เอวญฺจ อธิปฺปายํ มนสิกตฺวา ปญฺจ...จพฺพํ อิติ วจนํ
อานนฺทาจริเยน ปฏิจฺจสมุปฺปาทวิภงฺคฏีกายํ วุตฺตนฺติ โยชนา ฯ

เอวนฺติ กตฺวาติ กมฺมํ ฯ จสทฺโท วากฺยารมฺโภ ฯ กตฺวาติ
วุตฺตนฺติ ปุพฺพกาเล ฯ อาน...นาติ วุตฺตนฺติ กตฺตา ฯ อิติ วจนนฺติ
วุตฺตนนฺติ กมฺมํ ฯ

[๘๙๐] ปญฺจทฺวาเร...อุปฺปนฺนํ ตํสทิสญฺจ ปณฺฑิเตน
ทฏฺฐพฺพํ ฯ

ปญฺจทฺวาเรติ อาปาถนฺติ อาธาโร ฯ จสทฺโท ฏีกายํ อตฺถิ มูลฏีกายํ ปน นตฺถิ ฯ อาปาถนฺติ อาคจฺฉนฺตนฺติ กมฺมํ ฯ อาคจฺฉนฺตนฺติ กมฺมนิมิตฺตนฺติ วิเสสนํ ฯ กมฺมนิมิตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพนฺติ กมฺมํ ฯ

อาส...ติยนฺติ จุติกาลาสนฺนกตสฺส กมฺมสฺส อารมฺมณสนฺตาเน ฯ อาสนฺเน กตํ อาสนฺนกตํ ฯ อาสนฺนกตญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ อาสนฺนตกมฺมํ ฯ อารมฺมณสฺส สนฺตติ อาร...ตติ ฯ อาสนฺนกตกมฺมสฺส อารมฺมณสนฺตติ อาส...สนฺตติ ฯ

อาส...ยนฺติ อุปฺปนฺนนฺติ อาธาโร ฯ อุปฺป...สนฺติ ทฺวยํ กมฺมนิมิตฺตนฺติ วิเสสนํ ฯ

อุปฺปชฺชตีติ อุปฺปนฺนํ ยํ นิมิตฺตํ ฯ ตํสทิสนฺติ ยถาวุตฺตกมฺมารมฺมณสทิสํ ฯ เตน ยถาวุตฺตกมฺมารมฺมเณน สทิสํ ตํสทิสํ ฯ จุติกาลาสนฺนกตกมฺมสฺส อารมฺมเณน สทิสนฺตฺยตฺโถ ฯ จสทฺโท อุปฺปนฺนญฺจ ตํสทิสญฺจาติ โยเชตพฺโพ ฯ จสทฺโท มูลฏีกายํ อตฺถิ อิธ ปน นตฺถิ ฯ ตํสทิสนฺตีติ ปน อตฺถิ ฯ ตํ มูลฏีกาย น สเมติ ฯ

[๘๔๑] ยถารหนฺติ ปฐมทุติยตติยจตุตฺถานํ อนุรูปนฺติ อตฺเถ สงฺกา สิยา ตสฺมา ตสฺสตฺถํ ญาเปนฺโต อาห ยถาตฺยาทึ ฯ ยถารหนฺติ ธปนํ ฯ

ทุติ...นนฺติ ปฏิสนฺธีนนฺติ วิเสสนํ ฯ ปฏิสนฺธีนนฺติ อนุรูปโตติ สมฺปทานํ ฯ อนุรูปโตติ อาลมฺพนนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ

[๘๙๒] ทฺวินฺนํ คาถานํ สมฺพนฺธํ ญาเปนฺโต อาห อารุปฺป- จุติยาตฺยาทึ ฯ อารุปฺป...สนฺธิโย โหนฺติ กสฺมา อุปรุ... อนายูหนโต อนารมฺมณโต อุปจาร...ภาวโต ตสฺส อุปจารชฺ- ฌานสฺส วิปาก...สนฺธิโย สิยุนฺติ โยชนา ฯ

อารุปฺปจุติยาติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติ โหนฺตีติ กิริยา- วิเสสนํ ฯ เหฏฺฐิ...ชิตาติ อารุ...สนฺธิโยติ วิเสสนํ ฯ อา...ธิโยติ โหนฺตีติ กตฺตา ฯ อุป...ปีนนฺติ อุปรุปริอรูปสตฺตานํ ฯ นตฺถิ รูปํ เตสํ พฺรหฺมานนฺติ อรูปี ฯ อุปรุปริ ตเล นิพฺพตฺตา อรูปี อุป...รูปี ฯ อุป...ปีนนฺติ อนา...โตติ สมฺพนฺโธ ฯ เหฏฺฐิ... สาติ อายูหนานิ กมฺมํ ฯ เหฏฺฐา ปวตฺตํ เหฏฺฐิมํ เหฏฺฐิมญฺจ เหฏฺฐิมญฺจ เหฏฺฐิมเหฏฺฐิมํ เหฏฺฐิมเหฏฺฐิมญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ เห...กมฺมํ ฯ อนา...โตติ โหนฺตีติ เหตุ ฯ อูหิยเต อารภิยเต อูหนํ ฯ อูห วิตกฺเก นนฺทาทีหิ ยุ ฯ น อูหนํ อนายูหนํ ฯ มชฺเฌ ยาคโม ฯ สมีเป จรติ ปวตฺตตีติ อุปจารํ ยํ จิตฺตํ ฯ ฌานสฺส อุปจารํ อุปจารชฺฌานํ กามาวจรกุสลํ ฯ ปนสทฺโท วิเสสตฺโถ ฯ พลํ เอตสฺส อุปจารสฺส อตฺถีติ พลวํ พลวสฺส ภาโว พลวภาโว ฯ วิปากา จ เต ภูตา จาติ วิปากภูตา ฯ ตโย เหตู ยาสํ ปฏิสนฺธีนํ ตา ติเหตุกา ฯ อุป...สาติ ภาโวติ สมฺพนฺโธ ฯ พล...โตติ โหนฺตีติ เหตุ ฯ ตสฺสาติ วิปากาติ สมฺพนฺโธ ฯ วิปา...ตา ติเหตุกาติ ทฺวยํ ปฏิสนฺธิโยติ วิเสสนํ ฯ

กาเมติ กามภเว ปฏิสนฺธิโยติ อาธาโร ฯ ปฏิสนฺธิโยติ โหนฺตีติ กตฺตา ฯ รูป...ยาติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติ สิยุนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อเหตุกรหิตาติ ทุเห...สนฺธิโยติ วิเสสนํ ฯ อเหตุรหิตาติปิ ฯ กสทฺโท ฏีกายํ ปกฺขิตฺโต ฯ อุป...นาติ สิยุนฺติ ตติยาวิเสสนํ ฯ อุปจารชฺฌานสฺส อานุภาโว อุป...ภาโว ฯ อุป ...ภาเวเนวาติปิ ฯ เอวสทฺโท อญฺญสฺสานุภาวํ นิวตฺเตติ ฯ ทุเห ...โยติ สิยุนฺติ กตฺตา ฯ ทุเหตุกา จ ติเหตุกา จ ทุ...ตุกา ทุเห...ตุกา จ ตา ปฏิ...โย จาติ ทุเห...ธิโย ฯ กาเมติ ติเหตุมฺหาติ อาธาโร ฯ ติเหตุมฺหาติ จุติโตติ วิเสสนํ ฯ จสทฺโท ฏีกายํ ปกฺขิตฺโต ฯ กามติเหตุมฺหาติ โปฏฺฐเก กาเม ติเหตุ กามติเหตูติ วิคฺคโห ฯ กาเม ติเหตุมฺหาติปิ ฯ จุติโตติ ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติปิ สิยุนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ สพฺพา...ปนฺนาติ ทฺวยํ อเห...โยติ วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท ฏีกายํ ปกฺขิตฺโต ฯ เอวสทฺโท เอกเทสํ นิวตฺเตติ ฯ กาโม จ รูโป จ อรูโป จ กาม ...รูปา กามรูปารูปา จ เต ภวา จาติ กาม...ภวา กาม ...ภเวสุ ปริยาปนฺนา กาม...ปนฺนา ฯ ยถารหนฺติ สิยุนฺติ กิริยา-วิเสสนํ ฯ อเห...โยติ สิยุนฺติ กตฺตา ฯ อเหตุกา อาทิ ยาสํ ปฏิสนฺธีนํ ตา อเหตุกาทโย อเหตุกาทโย จ ตา ปฏิสนฺธิโย จาติ อเห...ธิโย ฯ ทุเหตุกา จ อเหตุกา จ ทุเหตุกาเหตุกา ทุเหตุกา-เหตุกา จ ตา จุติโย จาติ ทุเห...จุติโย ฯ ทุเห...ติโตติ

ปรนฺติ อปาทานํ ฯ ปรนฺติ สิยุนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ กาเมเสฺววาติ ภเวสูติ วิเสสนํ ฯ เอวสทฺโท รูปภวํ นิวตฺเตติ ฯ ติเห...โยติ สิยุนฺติ กตฺตา ฯ ติเหตุ อาทิ ยาสํ ตา ติเหตุกาทโย ติเหตุ-กาทโย จ ตา ปฏิสนฺธิโย จาติ ติเห...ธิโย ฯ

[๘๙๓] ปฏิสนฺธิ จ นิโรโธ จ ปฏิสนฺธินิโรธา เต อนนฺตรโตติ นิเสเธนฺโต อาห ปฏิสนฺธิตฺยาทึ ฯ

ปฏิสนฺธิยาติ นิโรธสฺสาติ สมฺพนฺโธ ฯ นิโรธสฺสาติ อนนฺตร-โตติ สมฺพนฺโธ ฯ อนนฺตรโตติ ลิงฺคตฺโถ ฯ ปฏิ...โตติ ปภูตีติ อปาทานํ ฯ

นิรุชฺฌนํ นิโรโธ ปฏิสนฺธิยา นิโรโธ ปฏิ...โรโธ ปฏิ ...ธสฺส อนนฺตรํ ปฏิ...ตรํ ฯ

[๘๙๔] ตเทว จิตฺตนฺติ เอตฺถ ปฏิสนฺธิจิตฺตเมว มุขฺยโต ภวงฺคภูตนฺติ สงฺกา สิตา ตสฺมา ตํ นิวตฺเตนฺโต อาห ตเทว-ตฺยาทึ ฯ ตเทว จิตฺตนฺติ ชปนํ ฯ ตสํ...ตาย เตน ปฏิสนฺธิ-จิตฺเตน สทิสตาย ภวงฺคจิตฺตสฺส ตํโว...ตา ปฏิสนฺธีติ โวหารํ ปตฺตตฺตา ตเทว จิตฺตํ ฯ

เตน ปฏิสนฺธิจิตฺเตน สทิสํ ตํสทิสํ ตํสทิสสฺส ภาโว ตํสทิสตา ฯ โวหรณํ กถนํ โวหาโร ฯ ตํ จิตฺตํ อิติ โวหาโร ตํโวหาโร ตํโวหารํ ปชฺชีติ ตํโวหารปตฺตํ ยํ จิตฺตํ ฯ ปท ปาปุณเน ฯ ํ ตํโวหารปตฺตสฺส ภาโว ตํ...ปตฺตตฺตํ ฯ ปุพฺเพ นิคฺคหิตาคโม ฯ ตพฺโพหาร อิตฺยปิ ฯ โสเยวตฺโถ ฯ ทฺวิตฺตํ ฯ

ตํสทิสตายาติ ปตฺตาติ ปเท เหตุ ฯ ตํโว...ตาติ ตเทวาติ เหตุ ฯ ตเทว จิตฺตนฺติ ปวตฺตตีติ กตฺตา ฯ

[๘๙๕] กิมิวาติ อาห ตานิตฺยาที ฯ ตานิ...นีติ ปโยเค ยถา วิยาติ โยชนา ฯ

อุสนฺติ โรคํ ทหนฺตีติ โอสถานิ ยานิ เภสชฺชานิ ฯ อุส ทาเห สมาทีหิ ถมา ถ อญฺเญสุ จ อุสฺโส ฯ โอสธานีติปิ ฯ โท ธสฺส จาติ จสทฺเทน ถสฺส โธ ฯ ยถา หิ เยภุยฺเยน สุตฺเตน โอสเถน สทิสภาเวน ตํโวหารปตฺตตฺตา ตานิเยว โอสถานิ เอวํ ตํสทิส...ตเทว จิตฺตนฺติ อธิปฺปาโย ฯ

[๘๙๖] วีถิจิตฺตุปฺปาโทติ เอตฺถ วีถิจิตฺตํ เอว อุปฺปาโท วีถิจิตฺตุปฺปาโทติ อตฺถํ โกจิ คณฺเหยฺย ตสฺมา ตํ คหณํ นิเสเธนฺโต อาห อสติตฺยาที ฯ อสฺ...เทติ ฐปนํ ฯ

อนฺตรนฺตราติ อุปฺปาเทติ อาธาโร ฯ วีถิจิตฺตานนฺติ อุปฺปาเทติ สมฺพนฺโธ ฯ อุปฺปาเทติ อสตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ อสตีติ ปวตฺตตีติ ลกฺขณํ จ วีถิยํ จิตฺตานิ วีถิจิตฺตานิ ฯ อุปฺปชฺชนํ อุปฺปาโท ฯ วีถิจิตฺตานํ อุปฺปาโท วีถิ...ปาโท ฯ ตเทว จิตฺตนฺติ ปทํ อนาหริตฺวา จุติจิตฺตนฺติ หุตฺวา นิรุชฺฌตีติ กตฺตา ฯ จุติจิตฺตนฺติ ตเทว จิตฺตนฺติ วิเสสนํ ฯ อิตีติ นิทสฺสนํ ฯ สมฺพนฺโธติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๘๙๗] ปฏิสนฺธาทโย ปริวตฺตนฺตา อนฺตราเยว ปวตฺตนฺติ น ยาว วฏฺฏมูลสมุจฺเฉทาติ กสฺสจิ สงฺกา สิยา ตนฺนิวตฺตนตฺถํ ปริตฺยาทิมาห ฯ ปฏิสนฺธาทโย ปริ...ปาโย ฯ

ปฏิสนฺธาทโยติ ปวตฺตนฺตีติ กตฺตา ฯ ปริวตฺตนฺตาติ ปฏิสนฺธาทโยติ วิเสสนํ ฯ ยาวาติ ปวตฺตนฺตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ วฏฺฏ...เฉทาติ ยาวาติ อปาทานํ ฯ วตฺตตีติ วฏฺฏํ ยํ ธมฺมชาตํ ฯ วตฺตุ วตฺตเน สพฺพ...วาติ อ ปรเทฺว โท ธสฺส จาติ จสทฺเทน ตทฺวยสฺส ฏฺทฺวยํ ฯ มูลติ ปติฏฺฐาติ เอเตน ธมฺมชาเตนาติ มูลํ วฏฺฏํ เอเตน...ธาติ อิติ ตสฺมา ตํ ธมฺมชาตํ มูลํ อวิชฺชาตณฺหา ฯ วฏฺฏสฺส มูลํ วฏฺฏมูลํ ฯ สมุจฺฉินฺทนํ สมุจฺเฉโท ฯ วฏฺฏมูลสฺส สมุจฺเฉโท วฏฺฏ...เฉโท ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ อธิปฺปาโยติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๘๙๘] คาถาย โยชนํ ญาเปนฺโต อาห ยถาตฺยาทึ ฯ อิห ภเว...จุติ ปริวตฺตติ ยถา ตถา ปุน...อิติ โยชนา ฯ

ยถาสทฺโท ตถาสทฺทํ ปสฺสิตฺวา ปกฺขิตฺโต ฯ ปฏิสนฺธิภวงฺคญฺจ วีถิโย จ ปฏิ...ถิโย ฯ วีถิโยติ เอตฺถ จสทฺโท น ปกฺขิตฺโต ฯ กสฺมา ฯ จุติ จาติ เอตฺถ สมุจฺจยตฺถจสทฺทสฺส วิชฺชมานตฺตา ฯ จุติ จาติ จสทฺโท วีถิโย จ จุติ จาติ โยเชตพฺโพ ฯ

ตถา อุปเมยฺยํ ฯ ปุนาติ ปริวตฺตตีติ กิริยาวิเสสนํ ฯ ภวนฺตเรติ ปริตฺตตีติ อาธาโร ฯ ปฏิ...กา อยนฺติ ทฺวยํ จิตฺตสนฺตตีติ วิเสสนํ ฯ สนฺธิภวงฺคมิจฺจยนฺติ สนฺธิภวงฺค อิติ อยนฺติ เฉโท ฯ สนฺธีติ ปฏิสนฺธิ ฯ อิติสทฺโท อาทฺยตฺโถติ มนสิกตฺวา ปฏิ...ทิกาติ อาห ฯ ปฏิสนฺธิ จ ภวงฺคญฺจ ปฏิ...

วงฺคํ ปฏิสนฺธิภวงฺค อิติ เอวํ อาทิ ยสฺสา จิตฺตสนฺตติยา สา ปฏิสนฺธิภวงฺคมีติ เอวมาทิกา ฯ อาทิสทฺเทน วีถิจุตีนํ คหณํ ฯ กฺวจิ สมาสาทินา อนฺเต โก ฯ โปฏฺฐเก สนฺธิ จ ภวงฺคญฺจ สนฺธิภวงฺคํ สนฺธิภวงฺค อิติ อาทิ ยสฺสา จิตฺตสนฺตติยา สา สนฺธิภวงฺคมีติ ฯ พหุพฺพิหิ ฯ จิตฺตสนฺตตีติ ปริวตฺตตีติ กตฺตา ฯ จิตฺตานํ สนฺตติ จิตฺตสนฺตติ ฯ ปริวตฺตตีติ ปุนปฺปุนํ วตฺตติ ฯ อิตีติ สรูปํ ฯ โยชนาติ ลิงฺคตฺโถ ฯ

[๘๙๙] เกสญฺจิ วาทํ ทสฺเสตฺวา ตํ วจนํ น ยุตฺตนฺติ ญาเปนฺโต อาห เกจิตฺยาทึ ฯ เกจิ ปน อาจริยา อิมสฺมึ... นเมว อิธ ปญฺจมปริจฺเฉเท คหณํ ยุตฺตํ อิติ อธิ...อิติ อิมสฺส ปทสฺส ปฏิ...อตฺถํ วทนฺติ ฯ ตํ วจนํ เตสํ อาจริยานํ มติมตฺตํ กสฺมา ปวตฺติ...สาเน ตตฺถ จ ปวตฺติสงฺคเห สงฺคหิ...ตตฺตาติ โยชนา ฯ

ปนสทฺโท วิเสโส ฯ ปริจฺฉิชฺชิยติ เอตฺถาติ ปริจฺเฉโท วีถิสงฺคโห เอตฺถ เทเส ปริจฺฉิชฺชิยติ อิติ ตสฺมา โส เทโส ปริจฺเฉโท ฯ วีถิมุตฺตานํ สงฺคโห วีถิมุตฺตสงฺคโห ฯ เอวสทฺโท วีถิสงฺคหํ นิวตฺเตติ ฯ ทสฺสิตสฺส ภาโว ทสฺสิตตฺตํ ฯ ปฏิสนฺธิ จ ภวงฺคญฺจ จุติ จ ปฏิ...จุติโย ฯ เอวสทฺโท วีถึ นิวตฺเตติ ฯ ปฏิสนฺธิ จ ภวงฺคญฺจ ปฏิสนฺธิภวงฺคา ฯ ปวาหนํ อวิจฺฉินฺนํ ปวตฺตนํ ปวาโห ฯ ปปุพฺโพ วห ปวตฺตเน โณ จ ฯ ปฏิ-

สนฺธิภวงฺคานํ ปวาโห ปฏิ...วาโห ฯ มตฺตสทฺโท น สพฺเพสํ มตีติ ญาเปติ ฯ ปฏิสนฺธิปฺปวตฺตีสุ จิตฺตุปฺปาทานํ ปวตฺตนํ ปวตฺติ ฯ สงฺคหณํ สงฺคโห ฯ ปวตฺติยา สงฺคโห ปวตฺติสงฺคโห ฯ ปวตฺติ-สงฺคโห ทสฺสิยติ เอเตน ปริจฺเฉเทนาติ ปว...สโน จตุตฺถปญฺจม-ปริจฺเฉโท ฯ ปวตฺติสงฺคหทสฺสนสฺส อวสานํ ปว...สานํ ฯ สงฺค-หิยึสูติ สงฺคหิตา ปฏิสนฺธิภวงฺคจุติวีถิโย ฯ สพฺเพสเมวาติ ปฏิสนฺธิภวงฺคจุติวีถีนํ ฯ เอวสทฺโท น เอกเทสานนฺติ ญาเปติ ฯ นิฏฺฐํ คเมติ เอตฺถาติ นิคมโน อาจริโย สพฺเพ ปฏิสนฺธาทโย เอตฺถ เทเส นิฏฺฐํ คเมติ อิติ ตสฺมา โส เทโส นิคมโน อยํ คาถา ฯ อธิปฺเปตสฺส ภาโว อธิปฺเปตตฺตํ ฯ

เกจีติ วทนฺตีติ กตฺตา ฯ อิมสฺมินฺติ ปริจฺเฉเทติ วิเสสนํ ฯ ปริจฺเฉเทติ ทสฺสิตาติ อาธาโร ฯ วีถิ...วาติ ตาติ สมฺพนฺโธ ฯ ทสฺสิตตฺตาติ ยุตฺตนฺติ เหตุ ฯ ปฏิ...โยตีติ อิมสฺสาติ ปทสฺส สรูปํ ฯ อิมสฺสาติ อตฺถนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ปฏิ...โหตีติ อตฺถนฺติ ปทสฺส สรูปํ ฯ อตฺถนฺติ วทนฺตีติ กมฺมํ ฯ ตนฺติ ลิงฺคตฺโถ ฯ เตสนฺติ มตีติ สมฺพนฺโธ ฯ สพฺเพสนฺติ นิค...สาติ สมฺพนฺโธ ฯ อธิ...ตาติ มตฺตนฺติ เหตุ ฯ

[๙๐๐] สพฺพสเมว ปฏิสนฺธาทีนํ นิคมเน อธิปฺเปเต สติ กึ ยุตฺตํ โหตีติ อาห เอวญฺหิตฺยาทึ ฯ หิ สจฺจํ เอวํ ปวตฺติ-สงฺคเห สงฺคหิตานํ สพฺเพสเมว นิคมเน อธิปฺเปเต สติ ปฏิ...

เอตฺถ วจเน สพฺเพสเมว ปฏิสนฺธาทีนํ เอตสทฺเทน...สุฏฺฐุ สุนฺทรํ อุปฺปนฺนํ ชาตํ โหติ ฯ

หิสทฺโท ทฬฺหี ฯ ปรามสิยเต ปรามสนํ ฯ สุนฺทรสฺส ภาเว นิฏฺฐิยเต ปวตฺติยเต สุฏฺฐุ ฯ สุปุพฺโพ ฐา คตินิวุตฺติยํ กาเลตฺยาทินา ณุ ฯ อุปฺปชฺชีติ อุปฺปนฺนํ ฯ

เอวนฺติ สตีติ ลกฺขณวนฺตํ ฯ สตีติ โหตีติ ลกฺขณํ ฯ ปฏิ...เอตฺถาติ เอตสทฺเทนาติ ปเท อาธาโร ฯ สพฺเพสเมวาติ ปรามสนนฺติ กมฺมํ ฯ เอตสทฺเทนาติ ปรามสนนฺติ กตฺตา ฯ ปรามสนนฺติ โหตตี กตฺตา ฯ สุฏฺฐูติ อุปฺปนฺนนฺติ กิริยาวิเสสนํ ฯ อุปฺปนฺนนฺติ ปรามสนนฺติ วิเสสนํ ฯ

[๙๐๑] คาถาย โยชนํ ญาเปนฺโต อาห เอตนฺตฺยาที ฯ ยถา...วตฺตนฺติ อิทํ เอตนฺติ ปทสฺส อตฺถนิทสฺสนํ ฯ

ปกาโร วุตฺโต ยสฺส วณฺฏฺสฺส ตํ ยถาวุตฺตํ ฯ วตฺตตีติ วณฺฏํ ยํ ธมฺมชาตํ ฯ ปกาเรน วตฺตตีติ ปวตฺตํ ยํ ปฏิสนฺธาทิ-ธมฺมชาตํ ฯ วฏฺฏญฺจ ตํ ปวตฺตญฺจาติ วฏฺฏปฺปวตฺตํ ฯ ปวตฺตนฺติ อิทํ เหฏฺฐา วุตฺตํ ปวตฺตนฺตีติ ปทํ อเปกฺขิตฺวา ปกฺขิตฺตํ ฯ ยถาวุตฺตญฺจ ตํ วฏฺฏปฺปวตฺตญฺจาติ ยถา...วตฺตํ ฯ ปฏิสนฺธิภวงฺคจุติสงฺขาตํ วฏฺฏเมว นิพฺพตฺตธมฺมชาตนฺตฺยตฺโถ ฯ อธุวนฺติมสฺส อตฺถวิวรณํ อนิจฺจนฺติ ฯ ปโลกธมฺมนฺติ อิทํ อธิปฺปายวเสน วิวรณํ ฯ ธุวติ ถิรตีติ ธุวํ ยํ ธมฺมชาตํ ฯ ธุว

เถริเย อปจฺจโย ฯ น ธุวํ อธุวํ โปฏฺฐเก อทฺธุวนฺติ เอวํ
ทฺวิตฺตํ คาถาพนฺธวเสน กตํ ฯ น นิจฺจํ อนิจฺจํ ฯ ปลุชิยเต
ปโลโก ปโลโก ธมฺโม สภาโว ยสฺส วฏฺฏสฺส ตํ ปโลกธมฺมํ ฯ
ปฏิสงฺขายาติมสฺส วิวรณํ ปจฺจเวกฺขิตฺวาติ ฯ ปฏิสํปุพฺโพ ขา
ญาเณ ตฺวา สพฺเพหิ ตูนาทีนํ โย ฯ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปติ
วิสุํ อเปกฺขิตา ฯ โปฏฺฐเก ปนสทฺโท ปทปูรโณ ฯ พุธาติมสฺส
วิวรณํ ปณฺฑิตาติ ฯ อตฺถานตฺเถ พุชฺฌตีติ พุธา เย ปุคฺคลา ฯ
พุธ วิสรุชปทาทิโต ณ ฯ ปกาเรน ธมฺเมสุ เฑติ ปวตฺตตีติ
ปณฺฑา ยา ปญฺญา ฯ ตา เยสํ ปุคฺคลานํ เต ปณฺฑิตา ฯ
ยทนฺตฺยาทินา อิตปจฺจโย ฯ จิรายาติ นิปาโต ฯ ตสฺส วิวรณํ
จิรกาลนฺติ ฯ จิโร จ โส กาโล จาติ จิรกาโล ฯ สุนฺทรํ วตํ
เยสํ ปุคฺคลานํ เต สุพฺพตา ฯ หุตฺวาติ อิทํ สุนฺทรวตฺการณกาลสฺส
ปุพฺพกาลภาวสฺส ญาปนตฺถํ ปกฺขิตฺตํ ฯ อจฺจุตนฺติมสฺส วตฺตพฺพํ
ธุวํ...ธมฺมนฺติ ฯ เอวํ วิวรเณ สติ อจวนธมฺมนฺติ วตฺตพฺพํ
น ธุวนฺติ ฯ อจวนธมฺโม นาม อธุโวปิ อตฺถิ ตสฺมา ธุวนฺติ
ปกฺขิตฺตํ ฯ จวนํ จุตํ ฯ นตฺถิ เอตสฺมึ นิพฺพาเน อธิคตสฺส จุตํ
จวนนฺติ อจฺจุตํ ฯ ธุวติ ถิรตีติ ธุวํ ยํ นิพฺพานํ ฯ ธุว เถริเย
สพฺพโต...วาติ อ ฯ จวิยเต จวนํ จวนํ เอว ธมฺโม สภาโว
จวนธมฺโม ฯ นตฺถิ จวนธมฺโม ยสฺส นิพฺพานสฺส ตํ อจวนธมฺมํ ฯ
ปทสทฺโท การณโกฏฺฐาสาทิอเนกตฺถวาจโก ตสฺมา อิธ ปทสทฺโท

๑. อเวกฺขิตฺวาติ มญฺเญ ฯ

นิพฺพานวาจโกติ ญาเปนฺโต อาห นิพฺพานปทนฺติ ฯ อริเยหิ
ปชฺชิตพฺพํ คนฺตพฺพนฺติ ปทํ นิพฺพานเมว ปทํ นิพฺพานปทํ ฯ
อธิคนฺตฺวาติมสฺส วิวรณํ สจฺฉิกตฺวาติ ฯ มคฺค...นาติ กรณปทํ
ปกฺขิตฺตํ ฯ มคฺโค จ ผลญฺจ มคฺคผลํ มคฺคผเลน สมฺปยุตฺตํ
ญาณํ มคฺคผลญาณํ ฯ สจฺฉีติ ปจฺจกฺขานิปาโต[๑] ฯ ตโตเยวาติ
นิพฺพานสฺส มคฺคผลญาเณน สจฺฉิกรณโต เอว ฯ เอวสทฺโท
อญฺญเหตุํ นิวตฺเตติ ฯ สุสทฺโท โสภณสมฺมาสุฏฺฐุอาทิอเนกตฺถวาจโก
ตสฺมา สุฏฺฐูติ วิวริ ฯ สมุจฺฉิชฺชิยิตฺถาติ สมุจฺฉินฺนํ ยํ สิเนห-
พนฺธนํ ฯ สิเนหนํ สิเนโห ฯ สินิห ปีติยํ ภาเว จาติ โณ ฯ
สตฺเต วฏฺฏสฺมึ พนฺธตีติ พนฺธโน โย สิเนโห ฯ พนฺธ พนฺธเน
กตฺตุ...สุ จ ฯ สิเนโห เอว พนฺธโน สิเนหพนฺธโน ฯ สุฏฺฐุ
สมุจฺฉินฺโน สิเนหพนฺธโน เยหิ ปุคฺคเลหิ เต สุฏฺฐุสมุจฺฉินฺนสิเนห-
พนฺธนา ฯ สมสทฺทสฺส สทิสาทิอเนกตฺถตฺตา นิรุ...ธาตุนฺติ
วิวรณํ ฯ สมติ วูปสมฺมติ เอตฺถ นิพฺพาเน ทุกฺขนฺติ สมํ ฯ สม
อุปสเม สพฺพ...วาติ อ ฯ อุปคนฺตฺวา ธาติ ติฏฺฐติ เอตฺถ
อตฺตภาเว สุขทุกฺขนฺติ อุปธิ ขนฺธปญฺจกสงฺขาโต อตฺตภาโว ฯ
ธา ธารเณ มุนาทีหิ จิ ฯ สิสนํ อวสิสนํ เสโส ฯ นตฺถิ อุปธิสฺส
เสโส เอติสฺสา นิพฺพานธาตุยาติ นิรุปธิเสสา ฯ นิพฺพานเมว ธาตุ
นิพฺพานธาตุ ฯ นิรุปธิเสสา จ สา นิพฺพานธาตุ จาติ นิรุ...
ธาตุ ฯ ปาปุณิสฺสนฺติ อิติ อิทํ ธาตฺวตฺถวเสน อตฺถวิวรณํ ฯ

๑. ปจฺจกฺเข นิปาโตติ ยุตฺตตรํ ฯ

เอสฺสนฺตีติ อิ คติยํ สสนฺติวิภตฺติ อณฺเณสุ จ อิสฺเส ฯ ปปุพฺโพ อป ปาปุณเน สสนฺติ สฺวาทิโต ณุ ณา อุณา จาติ อุณา อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ ฯ

เอตํ ยถา...ตนฺติ ปฏิสงฺขายาติ กมฺมํ ฯ อธุวํ...ธมฺมนฺติ เอตนฺติ วิเสสนํ ฯ ปฏิ...ตฺวาติ เอสฺสนฺตีติ ปุพฺพกาล ฯ พุธา ปณฺฑิตาติ เอสฺสนฺตีติ กตฺตา ฯ จิรา...ลนฺติ หุตฺวาติ อจฺจนฺต-สํโยโค ฯ สุพฺพตาติ พุธาติ วิเสสนํ ฯ หุตฺวาติ อธิคนฺตฺวาติ ปุพฺพกาล ฯ อจฺจุ...มนฺติ นิพฺพานปทนฺติ วิเสสนํ ฯ นิพฺพาน-ปทนฺติ อธิ...ตฺวาติ กมฺมํ ฯ อธิคนฺตฺวา สจฺฉิกตฺวาติ เอสฺสนฺตีติ ปุพฺพกาล ฯ มคฺค...นาติ กตฺวาติ กรณํ ฯ ตโตเยวาติ สุฏฺฐุ สมุจฺฉินฺนาติ เหตุ ฯ สุฏฺฐูติ สมุจฺฉินฺนาติ กิริยาวิเสสนํ ฯ สมุ...ธนาติ พุธาติ วิเสสนํ ฯ สมํ...ธาตุนฺติ เอสฺสนฺตีติ กมฺมํ ฯ เอสฺสนฺติ ปาปุณิสฺสนฺตีติ กตฺตุวาจกํ อาขฺยาตปทํ ฯ

อิติ อภินวปุรวฺหยนครสฺส ปจฺฉิมุตฺตรทิสาภาเค ปติฏฺฐิเต ปนสาราเม วสนฺเตน สกลพฺยากรณาสงฺคญาณจารินา สาฏฺฐกถ-ติปิฏกธเรน ลกราชนามกสฺส สิริตฺริภูวนาทิจฺจธมฺมราชิโน ครุนา ญาณกิตฺตีติ นามเธยฺยเถเรน กตา ปญฺจิกา นาม ปญฺจมา อตฺถโยชนา นิฏฺฐิตา ฯ